

McGILL UNIVERSITY LIBRARY

MA

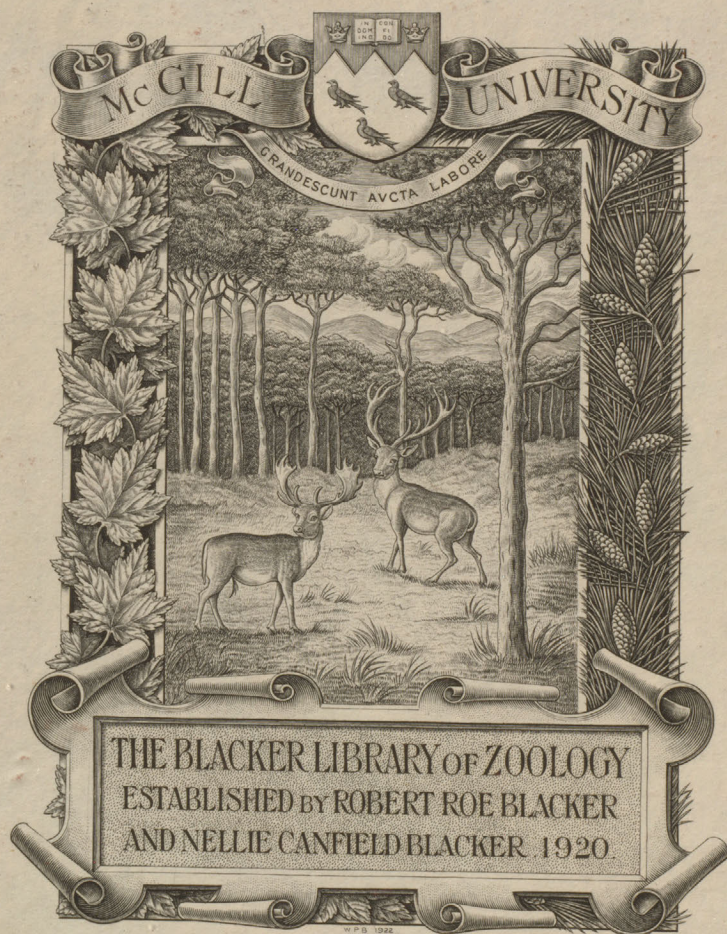
W89

ACC. No.

225652

1927

See frag of 1st Anke. p 301

Black

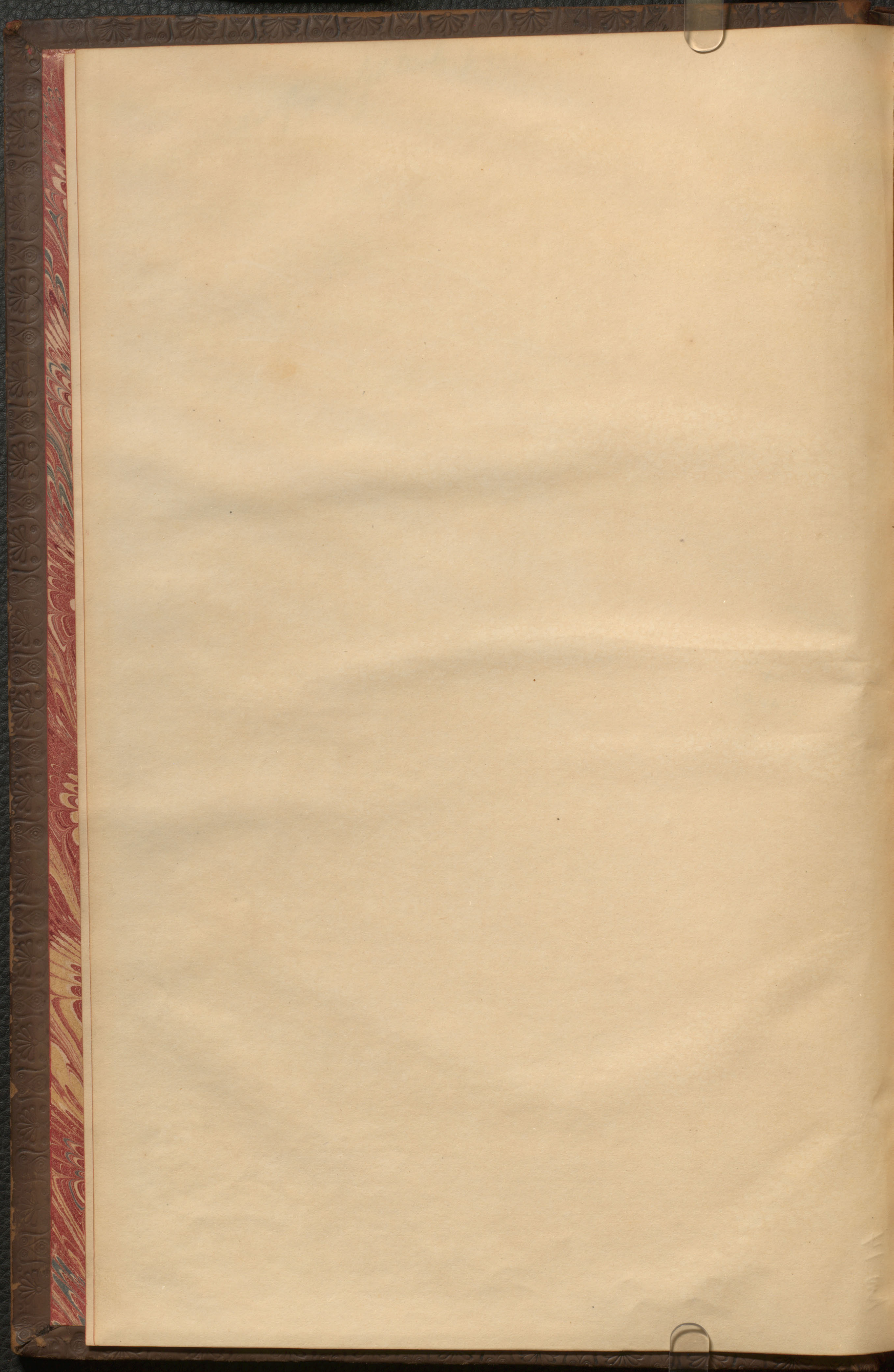
3258

8 Sep '21
£ 4.10/

W 820

hw. 14

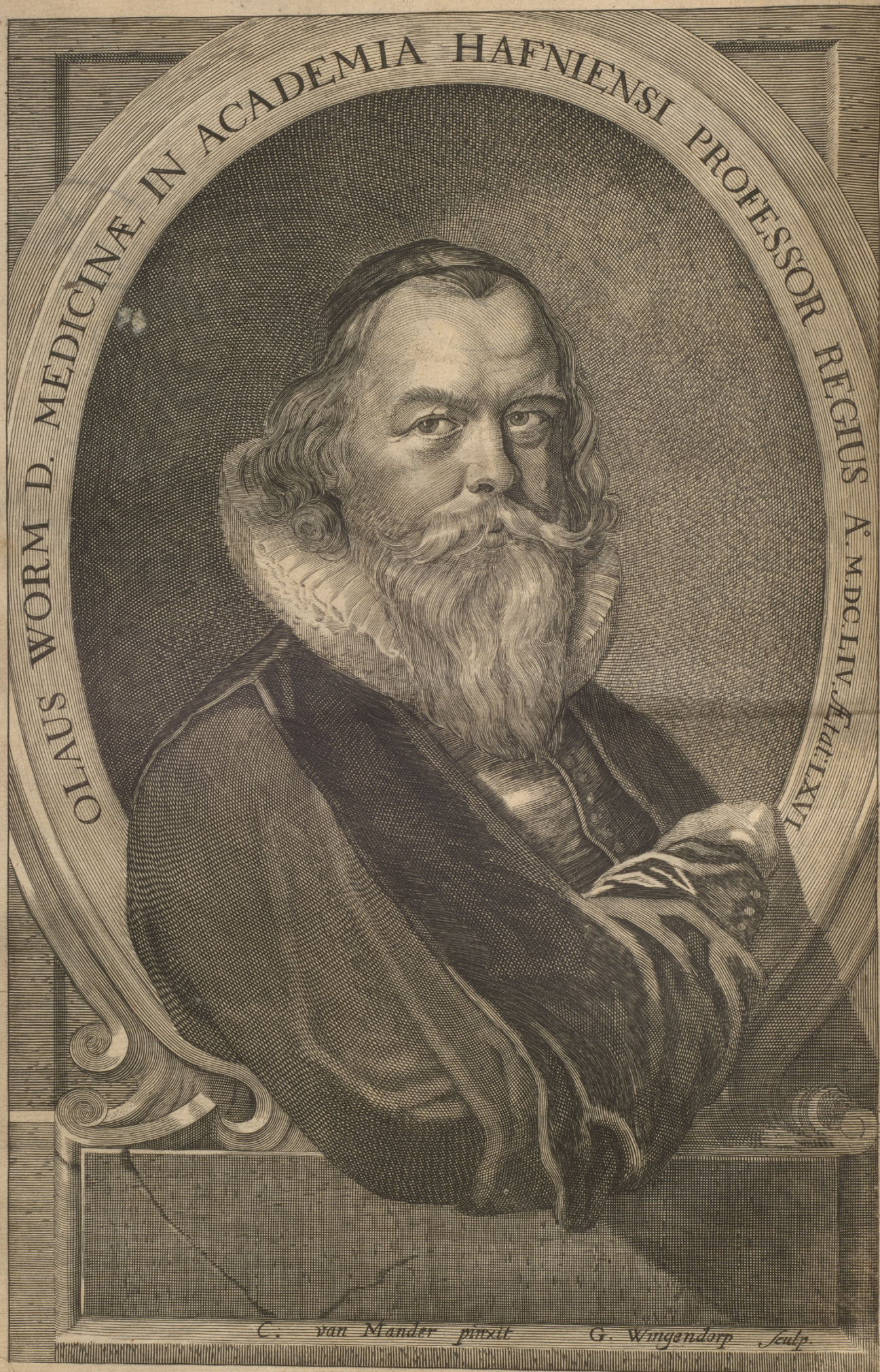

Lord Fauconberg
his Book

1677.

ECCE viri vultum cuius de munere, Lector,
 Maxima Natura munera munus habes.
 Tot cimelia complexus cimelion ipse
 WORMIUS hac inter tanta legendus erat.

CONSTANTER.

ORBIS cerne decus, Patria miracula terra,
 Ora triumphantis suspicienda Senis.
 Hic latet, immensi quicquid doctrina laboris
 Possidet, ingenii quicquid in orbe patet.

TH. BARTHOLINUS D. P. Reg.

MUSEI
WORMIANI
HISTORIA
LUGD· BATAVORUM
EX OFFICINA ELSEVIRIANA
Leod. Typog. 1655.

MUSEUM
WORM
HIST

LUCID. BAT.
EX OFFICINA

Handwritten signature

MUSEUM WORMIANUM.

SEU

HISTORIA RERUM RARIORUM,

Tam Naturalium, quam Artificialium, tam Domesticarum,
quam Exoticarum, quæ Hafniæ Danorum in
ædibus Authoris servantur.

Adornata ab

OLAO WORM, MED. DOCT.

&, in Regiâ Hafniensi Academiâ, olim
Professore publico.

Variis & accuratis Iconibus illustrata.

LUGDUNI BATAVORUM,
Apud IOHANNEM ELSEVIRIUM, Acad. Typograph.

c1515c lv.

1847

SERENISSIMO AC POTENTISSIMO

PRINCIPIS

FRIDERICO III.

DANIAE, NORWEGIAE, GOTHORVM,

VVANDALORVMQVE

REGI,

DUCI SLESVICI, HOLSATIAE, STORMARIAE

ET DITMARSIAE,

COMITI IN OLDENBURG ET DELMENHORST,

PATRIAE PATRI,

Imperii Pacisque æternitatem precor.

EX AUGUSTISSIME:

Naturam, Tibi, ancillante arte comitatam tam suâ industriâ, quam hujus sedulitate insignem, ad Sacrarium Majestatis Tuæ sisto, rerum hanc omnium Reginam Tibi Regi invictissimo, benignam rerum omnium Matrem Tibi Patriæ Patri, Benefactori au-

* 2

tem

D E D I C A T I O.

tem Opt. Max. æternum devoti cultus & duraturi obsequii monumentum. Nec Tuam ob hoc mihi metuendam offensionem duco, cum, quod hanc in secretum Sacræ Tuæ Majestatis producam, peccare mihi non videor. Si enim Tuâ Majestate dignum munus quæsissem, non invenirem certe, si maxime conveniens, Natura erat, quæ, Majestatem suam ubique exferens, Regum quoque Palatia intrat, & adeo non in summâ fortunâ despici solet, quin sæpe etiam in amicitiam & secretum admittatur. Illa scilicet, quæ per universum dispersa Solem interdum lucere facit, Lunam innumerabilibus comitatam sideribus noctu excubias agere jubet, æthera, terras, maria, singula suis incolis exornat, & per quicquid ubique est mirificè diffusa in mirandâ humani corporis Fabricâ maximè elucet. Cæterum, audaculum judicabunt me forsan non pauci, quod, juvenis adhuc, ætatis invidiam non timens, hoc sermo me Majestatis Tuæ aram adornaturum promittam, quod si in potestate meâ esset, non modo Magnatum opes æquarem, sed cum ipsis Diis de felicitate certare possem. Sed & magnas Terrarum Regionumque moles in exiles chartarum particulas, tanquam in scenam, introduxit erudita Antiquitas, & quicquid cœlestium corporum supra nos esse videmus, exili globo arctasse Archimedes constans fama est. Tentavit tale aliquid, Parens, heu quondam, meus, qui vastissimæ Naturæ scrutator indefessus, mirator assiduus, intra angustos privatarum ædium parietes vastum augustumq; Naturæ hoc Numen, nec infelici planè successu, nec irritò nisu, concludere laboravit. Præter enim quæ in Patriam nostram liberali manu collata nemini negata orbis Conditor voluit, ab utroque Solis termino, utroque Oceano, Naturam ad se invitavit, ex Meridie venientem hospitio excepit, & ne quid inexpertum relinqueret, neque Septentrionem insalutatum voluit, hoc agens: ut, quantum fragilis & laboriosa mortalitas permetteret, in secreta ejus penetraret, nec pateretur in suâ Patriâ ignorari, quæ, ut in hominum oculis versarentur, orbi data erant. Et cum denegatum mortalibus diu vivere sciret, faciendum sibi

D E D I C A T I O.

sibi aliquid credidit, quo se vixisse testaretur, hoc animum contra fluxæ mortalitatis injurias obfirmans: tum demum fore ut nec ignotus viveret, nec moreretur. Videns porro suam illam in hoc Naturæ studio operam sic Majestati Tuæ placere, ut, non modò, cum à gravissimis Regni negotiis ad mitiora studia transire animus esset, Tu verus orbis nostri Sol, relicto tuo Capitolio in Mantuam nostram, Regii corporis radios non semel transfundere dignarere, sed & sic Majestatis Tuæ beneficiis sua illa augeri, ut, his jam accedentibus, non amplius invidiam hominum, sed ipsius Naturæ timeret, credidit gratam se literato orbi facturum operam, si, quæ viderat tanto Regi tam grata, brevi historiâ adornata posteritati transmitteret. Nec defuerunt hæc meditati calcar addentes. Aggressus itaque opus, Eruditorum scholis, quod crediderunt multi, non inutile futurum, quod suarum partium fuit brevi absolvit. Cæterum, quam miserum est bene partis non posse frui! Exantlatâ hâc molestiâ & jam Virtuti laborique sua præmia exspectans, citâ morte præoccupatus, inter Mortales esse desinit, ô fluxas humanæ fortis vicissitudines! ô tristem & inevitabilem moriendi necessitatem! Lucem tum primum videre incipiebat tot dierum tot noctium labor, cum tristis eum nox, non sine insigni mœstissimæ viduæ & novem orphanorum mœrore, opprimeret, cui soli vitam lucemque debebat. Ipse, qui studiorum amore extra Patriam tenebar, vidi nascentis operis cunabula, filialisque obsequii & Paterni mandati memor, quantum in me fuit, obstetricantes manus porrexì, egique, ut saltem posthumi nomen mereretur, quod quominus à vero Parente tolli posset iniquior fors vetuit. Hinc factum, quod nunc felici fydere absolutum in publicum orbis theatrum prodeat, gaudeatque Sacræ Majestatis Tuæ aris appendi, unde si non refigatur habebò quod cœlo & verè Regiæ Tuæ Clementiæ imputem, innumerisque illis accenseam beneficiis, quibus non modo Parentem B.M. quamdiu communi hac luce gaudebat, cumulasti, sed & iis quæ post fata ejus in me vel solum Regia Tua Munificentia copiose contulit.

D E D I C A T I O.

Nec ad alios quam ad Sacræ Tuæ Majestatis pedes operis hujus Patrocinium devolvere permisit erga Parentem Religio, in cujus pios Manes injurius omnino essem, si ad alias aras litarem, quam ad quas vota concepisse illum, dum in vivis erat, ipsemet mihi conscius eram: erant autem illæ non aliæ, quam quæ in sacrario Sacræ Tuæ Majestatis sitæ quotidianis hominum votis sic impetuntur, ut ad has solas, tanquam verum candidi Numinis lucum, immixti plebejis nobiles, ab omni terrarum parte, studiosâ celeritate confluant, inviolatæ virtuti certissimam & non pudendam ad hæc pulvinaria incolumitatem quæsituri. Patere itaque, Rex Augustissime, hoc devoti animi monimentum, quod, Sacræ Tuæ Majestati à Parente destinatum, ejusdem jussu filius suspendo; Patere, inquam, Regiis tuis tholis affigi, ab illo, qui tibi suam suorumque vitam, salutem, & incolumitatem debet, nec in votis quid amplius habet, quam ut tanti Regis, cui par ubique æquitatis & clementiæ ratio, divinas virtutes perpetuo adorare liceat. Idque optat unicè, ut immortalis Deus, Regum ille Rex Summus, Tibi Regi semper Augusto, Patriæ imperium, quod hodie tuâ virtute floret vigetque, perpetuò sospitet, vitam destinet cœlo coævam, detque, ut, diu in oculis Patriæ gloriôsè triumphans, felici senectute multos annos imperes, ut, postquam diutissimè hominum recreator manseris, comes tandem Deorum tardissimus fias. Lugd. Batav. ipsis Calendis Martii cIoIoCLV.

REGIÆ TUÆ MAJESTATIS

Devotissimus subditus

W. WORM, OLAI FIL.

O L A U S W O R M,

Med. Doct. & Profess. Regius,

L E C T O R I

S. P.

VETVS querela Sapientum est, nos in rerum naturalium inquisitione cum Vulpeculâ Æsopicâ vitreum vas lambere, pulcem non attingere: circa cortices & siliquas rerum versari, pulpam & fructum non degustare. Cujus miseriæ causam qui diligentius inquisiverint, videbunt institutionem à teneris factam eò errorum nos ducere. Quotus enim quisque est, qui, cum se rerum naturalium inquisitioni tradiderit, aliud à Præceptoribus hauriat, quam ineptas quasdam argutias, de Materiâ Primâ, Privatione, Motu, Mundi æternitate, Orbium cælestium soliditate, aliisque ejus farine Sophismatibus? Quibus instructus, ne vilissimi quidem lapidis, qui præ pedibus est, naturam, proprietates & vires sciet. Ejecerunt vulgò è Scholis & Academiis utilissimos Philosophorum, de rerum naturâ, libros, historiam Terrarum, Mineralium, Lapidum & Plantarum spernunt, eosque saltem retinuerunt, qui visi sunt disputationibus & altercationibus inutilibus fovendis idonei. Ita juventus à rerum naturis inquirendis avocatur, & spinosis quibusdam de terminis, ut vocant, & notionibus secundis, sophismatis irretitur, à quibus ubi se extricaverit, rudiorum rerum præclararum se reperit, quam cum primùm Philosophari cœpit. Disputant pro & contra, ut inquiunt, hoc est, ut pueri faciunt, exstruunt ex luto casulas, quas non minori oblectamento dejiciant, ut sic ineptiores à se discipulos remittant, quam acceperunt. Lubet Doctissimi Gassendi hic adferre querelam, quâ lib. 1. adversus Aristoteleos discipulorum sortem sic deplorat. Quam juvaret nosse Historiam Lapidum, Metallorum, Plantarum, Animalium, ceterorumque hujusmodi, quorum est adeo jucunda cognitu varietas. Et ista tamen, inquiunt, noverint lapidarii, aurifices, herbarii, venatores. Flocci nempe faciunt, quod nimis vulgaria sint, jactantque interea seligere se, quæ propriè spectent ad Philosophiam. Scilicet Aristoteles, scilicet Democritus, scilicet alii magni viri, quorum eruditio tanti æstimatur, Philosophiam non excolebant, cum ista perquirerent? Scilicet boni isti viri, dum res ejusmodi prætereunt, Philosophiæ magis obsequuntur, quod adeò solerter disquirant; An detur forma corporeitatis? An & cujusmodi habeat proprietates illa forma, quæ cadaveris dicitur? An, qui sunt inferioris gradus, superiores contineant formaliter vel eminenter? An facultas animalis sit à subjecto separabilis re, vel ratione tantum? An proinde facultate visus positâ in lapide actum visionis eliceret? ut alias innumeras nugas ineptiasque præteream. Et ceteris tamen neglectis ista curiosi prosequuntur, ut propriè Philosophica. Cedo igitur ex illis quando Physices curriculum

absolverunt, quid probi teneant ex iis quæ sunt in rerum Naturâ? Mineralia, Vegetabilia, & Animalia non sunt perscrutati, quemadmodum dictum est. Elementa etiam ignorant, quæ aut cujusmodi sint: qui garrulitatem saltem exercuerunt circa ineptas & frivolas qualitatum combinationes. Ex cælestibus ipsis vix Solem Lunamque novisse tentarunt, & quæ nunquam suspexerunt ipsi, differuerunt otiantes in Scholis & hypocaustis, ac mille nugæ commentis sunt, quibus insomnia suffulcirent, videlicet soliditatem realitatemque spherarum cælestium, canales quos astra trajiciant, negationes qualitatum quas alteratrices & corruptrices dicimus, ceterasque hujusmodi, quæ nullâ comprobari possunt observatione & experienciâ. Vno verbo, de hac rerum naturâ nihil perviderunt, quando suas Scholas ingressi, aliam naturam ingressi sunt, cum exteriori minimè congruentem, ac proinde mirari non debeas, si, audiens illos differentes de rebus naturalibus, videris longe abesse ab iis, quæ præter Scholas nobis observantur. Hinc ipsimet, ubi ad hanc veram naturam ventum est, caligant prorsus & obstupefcunt, moniti scilicet ab iis, qui non fallaci ratiocinio, sed magistrâ rerum experienciâ, observationeque omnia prosequuntur. Veris ac vivis coloribus Philosophos nostros superficiarios & Scholasticos depinxit vir ille eruditissimus. Quocirca & alii ante eum in eundem sensum conquesti sunt; nostrâ inscitâ & negligentâ fieri, ut multæ res lateant, multis non utamur, multæ prorsus intereant. Longè aliter majores nostri Philosophabantur, aliter discipulos suos in adita Naturæ manuducebant, in primis eos qui rebus naturalibus uti decreverant ad corporis humani sanitatem aut conservandam aut recuperandam. Audi Galenum de compos. Medic. lib. 3. Amicos adhortor, ut meum exemplum sequentes, modò artis opera probe obire voluerint, dent operam ut ex omnibus locis præstantissima illis quotannis Medicamenta adferantur, quandoquidem perditis illi omnis generis coëmtores rerum, variis modis adulterare solent ea. Quisquis igitur auxiliorum undique copiam habere volet, omnis Stirpium materia, Animalium, Metallorum, tum aliorum terrestrium corporum, quæ ad Medicinæ usum transferre solemus, ipsi perspecta ut sit necesse est. Hinc tot peregrinationes à Galeno ipso susceptæ in Lemnum & alias terras, ut res naturales in loco nativo aspiceret, diligenter lustraret, notis genuinis ab adulteratis discerneret. Qui enim ex libris & relationibus saltem res dignoscere laborant, eos assimilare solebat præconibus, qui formam ac notas fugitivi mancipii, licet ipsi viderint nunquam, præconio tamen suo publicare solent. Notas enim ab aliis accipientes, seu Cantilenam, eas proferunt, ut, si forte, quem præconio indicant, prope assisteret, agnoscere tamen eum non possent. Hisce igitur similes ut non evadamus, & in clarâ luce circa rerum naturas cæcutiamus, laqueis istis ingenia subducamus, abjectis corticibus, nucleos apprehendamus, perspicilla, quæ pro rebus rerum spectra exhibent, deponamus, id tandem agamus, ut Academia desinant persuadere, incipiant demonstrare, desinant disputare, incipiant speculari, desinant credere, incipiant scire. Recte enim ille: Æque tyrannicum & perniciosum est illud Aristotelicum, Discipulum oportet credere; atque Pythagoricum, αὐτὸς ἐφα. Nemo jurare cogatur in verba Magistri, sed res ipsæ constringant intellectum, nec plus fidei habeatur præceptoris, quam quantum esse habendum re demonstraverit. Hæc recta, hæc Regia est Philosophandi via, à quâ qui defleat, in devia & præcipitia abripitur. Hoc meo malo expertus, cum animadvertim, quam rerum inopes nos reddat vulgaris Philosophiam Naturalem tractandi ratio,

ratio, meliorum ingeniorum dolere cæpi vices, ac de mediis, quibus commodissime variarum ac pulcherrimarum rerum Naturalium copia comparari & juventuti instillari posset, cogitare cæpi, quo ita ex communi errorum lacu & tenebris extracta, in clarâ luce & pulcherrimâ divinarum operum contemplatione statui posset. Ex eo igitur, quo primum Naturæ Historiam in hac Academiâ Regiâ docere cæpi, nullis parcens sumptibus aut laboribus, rerum naturalium thesaurum haud contemnendum colligere cæpi: Quem oculis omnium Naturæ cupidorum exponere possem, ac de singulis ita differere, ut eorum nomina, naturas, proprietates, descriptiones & usus (quantum quidem explorare, & ex optimis ac fide dignis autoribus haurire licuit) exhiberem, quo hisce ad reliqua Naturæ adita viam sternerem expeditiorem. Quod meum institutum cum multis placuisset, non deslitere conatus juvare, ut aliquot annorum decursu opes nostræ in eam creverint amplitudinem, quam hoc libro tibi exhibemus. Quo dissertationes nostras, de hisce publice ad Auditores habitas, exhibemus, ex quibus si quid commodi ad Studiosam Inventutem redundet, est quod nobis gratulemur, Deoque conatus nostros promoventi gratias agamus.

Ne verò rerum tam diversarum varietas confusionem pariat, aut incertis vagemur legibus, quatuor libellis omnia persequi decrevimus. Quorum primus Fossilia exhibebit, sub se Terrarum varia genera, succorum concretorum diversas species, lapidum tam communium, quam pretiosorum, seu Gemmarum varietatem, Metallo-
rum quoque & Mineralium familias, naturas & proprietates. Secundus continebit Vegetabilium rariorum & exoticorum historias & partes; Radices, folia, ligna, cortices, fructus, gummata, succos. Tertius Animalium dabit classes, Terre-
strium, Aquatiliū, Amphibiorum, Reptiliū & quæ huc spectant. Quartus, varia, ex dictis jam naturalibus, arte elaborata, quorum contemplatio curioso lectori & utilis & jucunda futura est.

Ita verò in totâ hac versabimur historiâ, ut nec necessaria omisisse, nec prolixitate nimia tediosi fuisse videamur: nihil tractantes, cujus non particulam aliquam, ad minimum, in Museo nostro demonstrare liceat. Poteramus quidem aliis multis hic non descriptis, quæ tum in thesauris rerum exoticarum Sereniss. Regis Nostri FRIDERICI III. tum in Museis amicorum hic degentium, extant, & quidem bonâ eorum veniâ, hanc nostram Historiam locupletare. Sed alienis pennis nos ornare noluimus, contenti propriis. Quibus si tibi non displicuerimus, Amice Lector, est quod lætemur, & sat gratiarum relatum existimemus. Ceterum, si quæ hic offenderis, inter Exotica in primis, Tibi melius cognita & perspecta, rogo nostros conatus benigne interpreteris, & tuas nobiscum communices accuratiores observationes, dabitur forsan occasio, aut per Appendicem, aut Paralipomena, ea quæ desideras annotandi, atque hæc uberius locupletandi. Quod non sine honorificâ Tui mentione fiet. Interea vale, &, quâ potes, Symbolâ juva.

AUTHO.

AUTHORES

Quorum in hoc Opere mentio fit.

A.
A Costa.
 Aegineta.
 Alianus.
 Aelius Everhardus Vorstius.
 Aëtius.
 Agricola.
 Albertus Magnus.
 Aldrovandus.
 Alexander Neapolitanus.
 Amatus Lusitanus.
 Ammianus.
 Anacardus.
 Angelus Sala.
 Antonius Augustinus.
 Antonius Ronfinius.
 Anshelmus Boëtius.
 Appianus Grammaticus.
 Aristoteles.
 Athanasius Kircherus.
 Athenæus.
 Avicenna.
 Averroës.
 Aurelius Severinus.

B.
B Alvinus Ronfauts.
 Barlaus.
 Bellonius.
 Benedictus Cerutus.
 Bernhardus Paludanus.

C.
C Æsalpinus.
 Calceolarij Museum.
 Cardanus.
 Casparus Bauhinus.
 Cerutus.
 Charletonus.
 Cicero.
 Clusius.
 Cæcilius Folijs.
 Cælius Rhodiginus.
 Cornutus.
 Conradus Furer.
 Cramerus.
 Crantzius.
 Crato.
 Crollius.

D.
D Amianus Goes.
 Deinhemius.
 Dioscorides.
 Dodoneus.
 Doldius.

E.
E Neellius.
 Erasimus Lætus.
 Eustachius.

F.
F Abius Pictor.
 Ferrandus Imperatus.
 Fontana.
 Fortunius Licerus.
 Franciscus Hermandus.
 Franciscus Stellatus Lynæus.
 Franciscus Ximenes.
 Fridericus Naufæa.

G.
G Affarellus.
 Galenus.
 Gassendus.
 Garcias ab Horto.
 Georgius Fabritius.
 Gerhardus Mercator.
 Gesnerus.
 Gregorius Turonensis.
 Guilandinus.
 Guilhelmus Fabritius Hildanus.
 Guilhelmus Piso.

H.
H Elmont.
 Henricus Petrus.
 Henricus Spelman.
 Hermolaus.
 Hierocles.
 Hieronymus Syrterus Mediolanensis.
 Honorius.
 Hugo Linscotanus.

I.
Iacobus Bontius.
 Iacobus Zeilerus.
 Iacobus Zvingerus.
 Imperatus.
 Joachimus Camerarius.
 Johannes de Laet.
 Johannes Confalvus Mendoza.
 Johannes Sturmius.
 Jonstonius.
 Jovius.
 Julius Pollux.

L.
L Atzio.
 Leonellus Faventinus.
 Libertus Fromundus.
 Lobelius.
 Lucretius.
 Ludovicus Romanus.
 Ludovicus Stephanus.

M.
M Arantha.
 Marbodeus.
 Marcellus Donatus.
 Margravius.
 Mathiolus.
 Mesues Rhei.

N.
N Arduus Antonius Reehus.
 Nicander.
 Nicephorus.
 Nicolaus Maroneus.
 Nicolaus Monardes.
 Nicolaus Papinius.
 Nierenbergius.
 Normannus.

O.
O Duardus Barbosa.
 Olaus Magaus.
 Olearius.
 Onescratus.
 Ovedius.

P.
P Aludanus.
 Pancirollus.
 Pausanias.
 Paulus Orofius.
 Paulus Jovius.
 Petrus Alvarus Sameda.
 Petrus Bellonius.
 Petrus Martyr.
 Petrus Pavius.
 Petrus Poca.
 Petrus Undelinus.
 Philippus Hogfeterus.
 Philostratus.
 Pifo.
 Plinius.
 Plutarchus.
 Poterius.
 Prosper Alpinus.
 Pfellus.

Q.
Q uercetanus.

R.
R Auvvolffius.
 Renatus Moreao.
 Renodæus.
 Rhafis.
 Rondeletius.

S.
S Axo Grammaticus.
 Scaliger.
 Schroderus.
 Seldenus.
 Sennertus.
 Servius.
 Sigebertus.
 Solinus.
 Strabo.
 Stephanus Albucarius.
 Stephanus vander Hagen.
 Suenckfeldius.

T.
T Abernamontanus.
 Theophrastus.
 Theverus.
 Thomas Erastus.
 Thomas Bartholinus.
 Thomas Brun.
 Thuanus.
 Trallianus.
 Trigautius.
 Tycho Brahe.

V.
V Aleriola.
 Valerius Cordus.
 Varlomannus.
 Virgilius.
 Vitruvius.

VV.
W Alchius.
 VVolfgangus Gabelcoverus.

Z.
Z Acutus Lusitanus.

INDEX CAPITVM.

LIB. I. SECTIO I.

CAP. I. De fossilibus in genere.	pag. 1
II. De Terrarum differentiis.	2
III. De Terris quibus varii artifices utuntur, exceptis Medicis.	ibid.
IV. De Terris quæ in usum Medicum veniunt.	5
V. De Terris Miraculosis.	17
VI. De Salibus in genere.	18
VII. De Sale Naturali & Artificiali.	19
VIII. De Nitro.	21
IX. De Alumine.	23
X. De Vitriolo & cognatis.	24
XI. De Sulphure.	26
XII. De Arsenico.	28
XIII. De Bitumine.	29
XIV. De Ambrâ & Spermate Ceti.	33

LIB. I. SECTIO II.

CAP. I. De Lapidibus in genere.	36
II. De Saxo.	37
III. De Silice, Pyrite, Molari, Cote.	39
IV. De Marmoribus.	41
V. De Saxo calcario, Gypso, Lapide Bononiensi, Pumice, Poro, Alcionio, Assio.	45
VI. De Stalactite, Stalagmite, Osteocolla, lapide Spongia, Unicornu fossili, &c.	50
VII. De Amiantho, Selenitide, Talco, &c.	55
VIII. De Lapide Tiburonum, Percarum, Carpcionum, Coracino, Limacum, oculis Cancri, Topho iuvenci.	58
IX. De Magnete, Hematite, Schisto, Smiride, lapide Lazuli, Armeno, Lipis, &c.	61
X. Glossopetra, Astroites, lapis Crucis, Indaicus, Trochites, Belemnites, Morochtus, Cornu Ammonis.	67
XI. De Alektorio, Chelidonio, Umbilico marino, lapide Vrsino, Castoris, Humano.	71
XII. Ceraunias, Brontias, Ovum anguinum, Etites, Ostracites, Conchites, Bucardia, Fungites.	74
XIII. De Lapidibus minus pretiosis variarum figurarum, Naturalia & Artificialia referentibus.	81
XIV. De Gemmarum generatione & varietate.	92
XV. De Iaspide, Heliotropio, Malachite, Præssio, Nephritico, Achate, Oniche.	93
XVI. De Calcedonio, Corneolo, Phengite, Amethysto, Crytallo, Fluoribus, Lapide de Aventura.	98
XVII. De Adamante, Rubino, Granato, Hyacintho.	102
XVIII. De Saphiro, Smaragdo, Chrysolito, Topazio, Turcoide, Bufonio.	104

XIX. De Opalo, oculo Mundi, oculo Catti, Margaritis, lapide Bezoartico. 107

LIB. I. SECTIO III.

CAP. I. Quid Metallum?	113
II. De Auro.	114
III. De Argento.	115
IV. De Argenti fodinis Norvagiæ.	119
V. De Ære.	120
VI. De Ferro.	122
VII. De Plumbo.	124
VIII. De sui generis, seu improprie dictis Metallis, Plumbo cinereo, Antimonio & Argento vivo.	125
IX. De Metallis Affinibus.	127
X. De Galenâ, Cadmiâ nativâ, Chryso-collâ, Spodo subterraneâ.	ibid.
XI. De Pyrite, Saxis Metallaribus, Micâ, Talco.	129
XII. De Arte elaboratis, cum Metallis, Rubiginibus.	130
XIII. De Squammis Metallicis.	132
XIV. De Scoriâ, Lapide, Diphryge, Vitro.	ibid.
XV. De Cadmiâ, Pompholige & Spodo factitiâ.	134
XVI. De Lithargyro & Molybdenâ.	135

LIBER II.

CAP. I. Instituti rationem edocens.	137
II. De fungis, Agarico, fungo Sambucino, fungo Rosæ canina, Boletto cervino, Pilâ Stagnali.	ibid.
III. De Byssô arboreo, Telâ arboreâ, Musco terrestri, Coralloide, Pyxioide.	139
IV. De Arundinibus.	141
V. De Arachidne, & Calamo Aromatico.	143
VI. De Doronico.	145
VII. De Ficu Indicâ, Hordeo fertilissimo, Hermaphroditico, Hypojasmino, Monstro Linariæ cæruleæ.	148
VIII. Moly Virginianum, Rhaponticum, Rhus Virginianum, Rosa Hierichuntica.	151
IX. Scorzonera Hispanica, Virga Aurea Virginiana, Vitis Canadensis.	152
X. De Radicibus China, Cyperi, Contrajervæ, Deriagon, Ialap, Labrandino, Liquiritiâ Brasiliensi.	153
XI. Matalista, Mechoaca, Ninsing, Rayz de nossa Signora, Papequanhe, Rhabarbarum.	156
XII. Sarcaparilla, Tagion, Tausergint, Turpethum, Yaca.	159
XIII. Folia Gariophyllorum Indicorum, Lauri Virgilianæ, Malabathri, Muscæ.	162
XIV. Fo-	

I N D E X C A P I T U M.

XIV.	Folia Nucis Moschate, Palmarum, Thea.	164
XV.	De Ligno Aloës, Aspalatho, Bdellii, Coaba, Cinamomi, Cocogola, Colubri- no.	166
XVI.	Cupressus, Ebenum verum, Fossile lignum Umbria & Islandia, è fluvio Ia- nuarii, foetidum.	168
XVII.	De Guajaco, ligno Hederae, Lite- rato, Montis ardentis Puteolani.	170
XVIII.	Lignum Nephriticum, Panava, Rhodium, Santalum, Sassafras, è Siam.	171
XIX.	De Lignis Monstrosis.	174
XX.	De Corticibus.	176
XXI.	Abda, Abrus, Acacie, Achiotl, A- mygdala novi Regni, Almendras de Peru, Amomum.	178
XXII.	Anacardus, Ananas, Antophylli, Anda, Anakok, Aovay, Araticum Ape, Avellana Purgatrix.	182
XXIII.	Bacca Lauri longae, Bixa, Bombi- cinus fructus, Bon, Bonduc, Boramez.	187
XXIV.	Cacao, Cajous, Capsicum majus, Caraguata, Carpobalsamus, Cassia fistu- la Orientalis & Occidentalis, Castanea equina Indica.	191
XXV.	Cedrus de Monte Libani, Ciriboa, Cocculi de Levante, Coni Abietis, Cube- ba, Cuci, Cucurbita varia.	195
XXVI.	Fabæ varia, Ægyptiaca, Fausel, Fructus varii non descripti.	198
XXVII.	Galla non perforata, Gariophyl- lus Regius, Gelum, Gemma Nucis Mal- divensis, Globuli saponarii, Guanabanus, Guatapana, Homuncul.	202
XXVIII.	Tecotl, Ig, Kapock, Karovata, Leguminis genus, Leplap, Limonium pragnans.	204
XXIX.	Mani ac cachem, Manobi, Me- caxuchitl, Myrobalani.	206
XXX.	Nabuch, Nux Indica, Myristica, Pinea, Pistacea, Vomica, Phascoli varii.	209
XXXI.	Palme saccifera, Pinan, Pindo- ba, Piper Benin, longum, album, nigrum, Tamarindorum fructus, Taniock, Tlilxo- chitl, Tribulus aquaticus, Vasthemra, Za- pucanus interior, alia.	212
XXXII.	De Seminibus.	218
XXXIII.	Gummata.	219
XXXIV.	Succi varii inspissati.	222
XXXV.	Plantæ Marinae & Zoophyta.	230

LIBER III.

CAP. I.	Animalium differentia.	239
II.	De Insectis in specie.	240

III.	De Mollibus.	246
IV.	De Crustatis longis.	247
V.	De Crustatis Rotundis.	249
VI.	De Testaceis Univalvibus.	251
VII.	De Conchiliis Bivalvibus.	253
VIII.	De Turbinatis.	257
IX.	De Animalibus sanguineis Reptilibus.	262
X.	Pisces Saxatiles & Littorales.	265
XI.	De piscibus Pelagiis.	270
XII.	De Piscibus aquae dulcis.	277
XIII.	De Cetis.	279
XIV.	De Ceto dentato, Balenâ, Mono- cerote.	280
XV.	De Delphino, Pristi, Phocâ, Rosmaro.	288
XVI.	De Avibus.	290
XVII.	De Aquilâ, Corvo versicolore, Emeu, Picâ albâ, Topau, Manucodiâtâ, Noctûâ.	292
XVIII.	De Pavone, Gallinâ Guinea, Pullo Bicipite, Ossibus Gallinae pumila, Avi- culâ minimâ.	296
XIX.	De avibus Aquaticis.	299
XX.	De avibus circa aquas degentibus.	306
XXI.	De Nidis & Ovis.	311
XXII.	De Lacerto Indico, Monstroso, Viridi, Argentei coloris, Facetano, Igu- nâ, Scinco, Crocodilo, Testudine marinâ, Stellatâ, Tessellatâ, Vulgari.	312
XXIII.	De Viviparis digitatis.	317
XXIV.	De Bisulcis.	336
XXV.	De animalibus Solidipedibus.	341
XXVI.	Hominem concernentia tractans.	343

LIBER IV.

CAP. I.	De Artificiosis è terris elaboratis.	346
II.	De Artificiosis è Succino.	350
III.	De Artificiosis è Lapidibus elabora- tis.	ibid.
IV.	De Artificiosis ex Metallis auri & ar- genti elaboratis.	352
V.	De Artificiosis & Ære & Ferro elabo- ratis.	ibid.
VI.	De Numismatis.	359
VII.	De Artificiosis è vitro, eique affini- bus elaboratis.	362
VIII.	De Artificiosis è plantis elaboratis.	365
IX.	De Artificiosis è lignis elaboratis.	366
X.	De Artificiosis è fructibus elaboratis.	376
XI.	De Artificiosis ex animalibus elabo- ratis.	ibid.
XII.	De variis artificiosis.	381

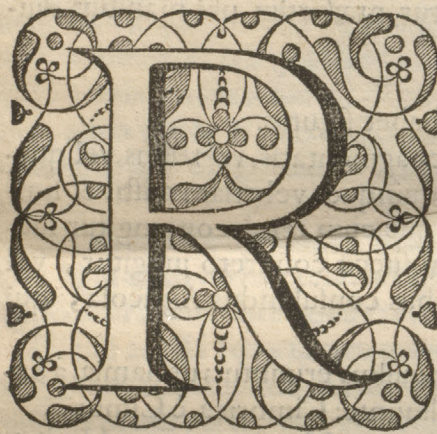

MUSEI WORMIANI
HISTORIÆ
LIBER PRIMVS.
SECTIO PRIMÆ.

CAP. I.

De fossilibus in genere.

ARiora, quæ Museum nostrum tenet, ad quatuor referimus classes: Fossilium, Vegetabilium, Animalium, & quæ ex his Ars elaboravit. A primo genere initium facere lubet, ut ita ab ignobilioribus ad nobiliora, ab imperfectioribus ad perfectiora paulatim ascendamus.

Fossilia ita dicta, quod major eorum pars fodiendo è terrâ eruat; ab aliis Mineralia vocantur, qui fodinas Minas volunt appellatas, ut fossilium & metallorum venas Mineras. Metallica etiam à quibusdam, à potiore specie, Metallis nempe.

Est autem FOSSILE, corpus perfectè mixtum, inanimatum, vitæ expers, peculiari formâ & virtute seminariâ à Deo in primâ creatione dotatum ut sibi simile procreare, suamque speciem propagare possit. Harum formarum beneficio fit cujusvis corporis formatio, dispositio, propagatio & perpetuatio, quæ non minus admiratione digna in hisce, quam in vegetabilibus: sunt namque multiplicativæ, eamque vim à Creatore sibi inditam habent, ut in materiâ dispositâ & loco apto sese possint multiplicare. Quod vel evidenti exemplo Nitri apparet. Et si enim ex Terrâ seminali, vi Nitri imprægnatâ, semel Nitrum omne extrahatur, tamen ex eadem, sibi aliquantisper relictâ, paulo post Nitrum novum extrahi potest, hæc vi regenitum. Hæc etiam causâ est, quod, quanquam in Mineralibus istis formæ externæ fiat mutatio, & vel in liquores, vel pulveres, vel vitra reducantur, in Metallicum nihilominus, nullo negotio, redigi possint corpus, quia mutatur saltem externa forma, salvâ internâ & essentiali; ut in Mercurio, Antimonio, & Stanno videre licet. Quia verò hæc ipsa fossilia corpora sunt similia, ad elementorum naturam propius accedunt vegetabilibus & animalibus, quorum etiam respectu species minus completæ censentur. Hinc etiam fit, quod fossile unius speciei in aliud facile mutetur, ut ferrum in cuprum; quod in vegetabilibus raro observatur, nisi cum soli vitio in deterius quidpiam degeneret, Triticum in Lolium, Hordeum in Avenam.

Fossilia dividimus in Media Mineralia, Lapides & Metalla. Media Mineralia illa vocamus, quæ mediam quasi naturam habent inter Lapides & Metalla. Hæc rursus sunt vel Terræ, vel Sales, vel Sulphura, vel Bitumina.

CAP. II.

De Terrarum differentiis.

PER Terram hoc in loco non intelligimus eam quæ simplex est, & in numerum Elementorum vulgo refertur: nec eam quæ quidem mista est, & ferendis plantis ac frugibus apta, & magis ad naturam elementi accedit, quam ea de quâ nobis hic sermo erit, quamque dicimus esse, corpus fossile, naturæ mineralis particeps, quod injectâ aquâ solvitur & Lutum fit. Licet vero quædam hujus generis Terræ reperiantur, quæ aquis madefactæ non confestim solvantur in lutum, progressu tamen temporis, si diu macerentur, eò rediguntur.

Terræ variis modis dividuntur. Agricola eam probat divisionem, quâ aliæ dicuntur simplices, aliæ compositæ. Simples eas vocat, quæ cum nullâ aliâ re fossili, aut succo liquido sunt permixtæ: compositas, quæ unam aut plures res fossiles in se continent, aut quæ liquidum succum imbibunt.

Terræ simplices rursus variè dividuntur. Ratione qualitatum, vel graves, vel leves dicuntur. Unde quædam raræ, quædam spissæ, quædam mediocres, quædam molles, quædam duræ, quædam inter has mediæ, quædam macræ, quædam pingues, quædam medium obtinentes.

Differunt quoque coloribus: sunt namque albæ, nigræ, luteæ, rubræ, purpureæ, virides, cœruleæ, cineræ, fusæ.

Sapore sunt dulces, pingues, acres, adstringentes.

In odoribus quandoque etiam differentiæ percipiuntur, præsertim ubi manibus diutius tractentur.

Figura etiam differentias quasdam constituit.

Quædam enim tabularum instar est, quædam alias habet figuras.

Compositas terras Glebas vocat, duobus simplicibus coagmentatis, vel tribus, vel quatuor. Vel ex duabus mistis, vel tribus, vel quatuor, vel quinque; vel etiam mistis & simplicibus constantes. Varia earum sunt genera: quandoque cum terrâ conjungitur succus concretus, vel lapis, vel metallum; quandoque cum succo concreto jungitur, vel terra, vel lapis, vel metallum; & sic in reliquis: de quibus consulendus Agricola, qui lib. 10. Fossil. cap. 17. accuratè hæc persecutus est.

Aliæ terrarum differentiæ desumi possunt è locis, ex quibus eruuntur; ut, Samia, à Samio: Erethria, ab Erethro: Chia, à Chio: Selinusia, à Selinunte: Cimbrica, è Cimbriâ.

Nostro instituto inserviet illa, quæ ab usibus depromitur; aliâ enim utuntur Medici, aliâ alii Artifices. Sic Figuli & Plastræ sibi sèligunt argillas & cretam figuralem, ex quibus opera sua forment. Fabri tignarii rubricâ fabrilis utuntur; Pictores, Paretonio, Melino: Fullones, Cimoliâ: Fabri argentarii, cretâ argentariâ; alii aliis. Quanquam autem hæc differentia in Agricola reprehensionem ideo incurrat, quod non distinctè satis naturam & differentias Terrarum exprimat, siquidem unâ terrâ duo aut tres artifices uti possint, ut rubricâ Medici, fabri, pictores; Cimoliâ Fullones & Medici; adeò ut vulgo imperitiæ hanc tribuat distinctionem: perspicua tamen est, & docentibus adeo commoda, ut eâ ipsâ uti coactus sit ipse Agricola. Ut taceam Medicas terras eas dici, quæ à Medicis potissimum in usum trahuntur, licet & alii artifices quandoque iis utantur; Fullonias, quibus Fullones magis utantur, minus alii; & sic de reliquis: ut hinc nulla metuenda sit rerum confusio, cum denominatio fiat à potiori.

CAP. III.

De Terris quibus varii artifices utuntur, exceptis Medicis.

TERRÆ, quibus varii utuntur artifices, ad duo genera reduci posse videntur, Argillarum nempe & cretarum.

Argilla est terra tenax, quæ in partem quamecunque ducta, non abrumpitur, neque exsiccata dehiscit. Hacce potissimum utuntur figuli & plastræ; ex hac fiunt vasa, signa, statuae. Ejus enim hæc est proprietas, ut quamlibet figuram recipere possit, & in caminis cocta, in lapideam substantiam concreascit. Varia hujus sunt genera. Quædam, quæ nobiliores sunt, tenuius duci possunt; quædam minus. Apud Antiquos nobilitata sunt

Samia.

Samia. In Italiâ Aretia & Mutina. Quædam Argillæ vim ignis magis ferunt, quædam minus. Vilissimæ ex sunt, quæ ad opus lateritium sumuntur. Mirum quod in Africâ & Hispaniâ parietes ex terrâ crudâ conficiant, quæ avis durent incorrupti, imbres, ventos, ignes, omni cæmento melius perferentes.

Argillarum genus unum saltem adducam, ex quo vasa in Museo asservamus, quæ argento æquiparantur, subtilitate, perspicuitate & candore, palmam reliquis præripientia: Porcellana vocant, ex Chinâ Indiæ regione ad nos delata: sed argilla illa, ex quâ conficiuntur, non tam naturalis, quam artificialis est. Atque de ejus confectiōe non omnes idem sentiunt: Odoardus Barbosa in hunc modum præparari refert: Cochleas quasdam marinas ovorum testis miscent, aliaque quædam addunt, & subigunt, ut in massam coëant. Hanc sub terram condunt, ibique etiam macerari ad octuagesimum, vel centesimum usque annum sinunt, hæredibus suis, preciosi thesauri loco, relinquentes. Ipsi vero eâ utuntur, quam Avi atavique posuere. Observant namque ex veteri instituto, ut, qui veterem tollit, recentem ejus loco condat. Pancirolus ex gypso, ovo trito, putamine locustæ marinæ, hanc massam coagmentari ait. Johan. Gonsalvus Mendoza lib. I. Histor. Chiniticæ, ex terrâ durâ cretosa fieri statuit. Hugo Linscottanus descriptione navigationis in Orientem cap. 23. Porcellanas ex certâ terræ specie, quæ durissima est, confici asserit, quæ in partes mollitur & molâ tunditur, cisternisque injecta maceratur, donec duritie devictâ, sæpeque versata in summitate materiam excernat, ex quâ subtilissimum opus fit. P. Alvarus Semeda Historiæ Chinæ cap. 2. de Porcellanis vasis ita differit. Porcellanica vasa conficiuntur in provinciâ Kiamsi in unicâ urbe, unde omnia veniunt quibus utuntur in istâ provinciâ & per totum mundum, licet terram non habeant ex quâ conficiant, sed aliunde apporretur; Aquam vero habent, sine quâ fieri nullo modo possunt: quæcunque enim cum aliâ sunt aquâ, non adeo sunt nobilia, & splendentia. Nullum hic est Mystrium, quale sibi fingunt multi, sed est certa terræ species, adeo nitida & pura. Quovis tempore & eodem modo, quo nostra figulina conficiuntur, sed diligentius & accuratius tractantur, pingunturque colore cæruleo ex amylo.

Sed omnes hæ opiniones, quamvis discrepare videantur, facili negotio reconciliantur. Qui enim vel ex cretâ, vel terrâ aliquâ peculiari vasa hæc elaborari statuunt, præsupponunt misturam ex quâ creta hæc aut mista terra elaboratur.

Ex tali argillâ (quæ tamen magis artificialis & mista, quam naturalis videtur) vasa omnis generis conficiuntur, ita tamen ut nobilitatis gradibus distent. Ex flore enim seu subtilissimâ massæ parte, vasa elaborantur, quæ à vitris parum distant perspicuitate, colore & nobilitate; quæ ut rara sunt, ita pretiis reliqua superant. Alterum genus nobile quoque est, candore & perspicuitate præstans, cæruleo colore ut plurimum exornatum. Ignobilius tertium & reliquorum quasi fæx ex qua orbes elaborantur, quibus nobiliora vasa dum coquuntur imponunt, ne à fornace inquinentur. Hi orbes candidi quidem sunt, sed non perspicui, duri, adeo ut, si invicem collidantur violentius, scintillas ignis de se fundant, licet fragiles sint. Ejus generis orbiculi apud me sunt, qui fundis aliorum vasorum Porcellanicorum adhærebant. Credo additos cum in furno coquebantur, ne à camini pavimento nobiliora inquinarentur. Sunt qui putent orbiculos hosce ex bonâ argillâ Porcellanicâ confectos, sed incrustatione carere. Quod mihi non videtur vero simile, cum nullam habeant transparentiam, & subtilitate à fractis Porcellanicis nobilioribus multum distent. Ignobiliorem igitur & fæculentam massam hisce deputari credo.

Porcellanica vasa jam in Belgio mentiuntur, Argillæ melioris sortis incrustationem quandam inducendo, quæ, colore & splendore, vera Porcellanica imitantur: sed fraus facile detegitur, cum nec perspicua sint, nec tenuia; addo, incrustationem facile auferri, remanente argillâ. Vitris etiam quibusdam Porcellanica imitari conantur quidam, sed vitrum se ipsum satis prodit, præsertim eâ parte, quâ fistula, cum conficeretur, adhæsit.

CRETA nomen ab insulâ sic dictâ traxisse videtur, quod olim ex eâ laudabilior adferebatur, & quanquam vulgo pro terrâ sumatur, quæ candore præstat, & eodem colore inficere alia potest; attamen à probatis autoribus latius hanc vocem capi in confesso est. Cretam autem nos dicimus terram quæ ad expoliendum, mundandum, fricandum, illinendum & colorandum usurpatur. Varii igitur artifices ejus usum sibi appropriarunt.

Fullones Cretas eligunt pingues qualescunque, acres, vi abstergendi præditas, quibus

bus seivum è vestibus eluere & eximere valent. Olim in usu erat Cimolia, quæ & Sme-ctis dicebatur ob vim abstergendi peculiarem, è Cimolo, quæ una est Cicladum insula. Sarda, quæ è Sardiniâ, Umbrica, quæ ex Umbriâ petebatur: sed jam earum loco aliis utuntur.

Pro Cimoliâ commendant Fuldensem, Hildesheimensem, & quandam quæ circa Lipsiam invenitur.

Mihi quædam est ex Angliâ allata, quam SMECTIN, seu TERRAM SAPONARIAM ANGLICAM vocare libet, Germanis, Agricolâ teste, *Sül-erde*. Fretum illud, quod Vectim insulam à continente Britannia distrahit, à Bedâ Solente vocatur, atque cum hoc genus cretæ è promontoriis ejusdem continentis eruatur, ab Anglis SOLET ERD vocari consuevit.

Gleba inæqualiter sese habet, quandoque nigricat, quandoque ad croceum accedit, pinguis, lubrica, dura, gravis, fullonibus valde expetita. Imperatus ad Morocheum & Galaetitem refert, ut suo loco dicetur.

Ejusdem generis SMECTIS etiam in insulis Feroensibus reperitur, sed durior aliquanto est Anglicâ, adeo ut magis ad naturam Lapidis Morockei accedere videatur, colore magis viridi & lurido; sed ejusdem plane generis esse censeo.

UMBRIA creta etiam nobis est, Germanis *Umber*, pictoribus magis expetita, eâ enim umbras in picturis exprimere solent, unde nomen traxisse quidam putant; sed Veteres à Regione Italiae Umbria olim, jam Ducatus Spoletanus dictâ, ubi invenitur & eruitur, ita vocarunt.

Substantiæ est levissimæ, tenuissimæ, subtilissimæ, linguæ adhærens, colore fusco: Ad ignem induratur ut Bolus & Argilla. Speciem Silis multi esse putant.

Pictores Cretas sibi vendicant, macras & mediocres.

Olim inter Candidas recensebant Paretoniam, Melinam, Eretriam. Romani vilissimorum servorum venalium pedes Cretâ illinebant, & in circum producebant, in notam Victoriæ. Promontoria Albâ Cretâ constantia etiam in Selandiâ Daniæ reperiuntur; Agricola enim lib. 2. de Nat. Fossil. cap. 18. MUNAM, quam desertam vocat, allegat, maris Balthici Insulam, quæ è Pomeraniâ navigatur ad Copenhagen Daniæ. Sed deserta jam non est hæc insula, verum culta satis & populosa, nunc Danis *Mæn* dicta. Promontorium Stevaniense, vulgo *Stevens-flinte*, eâ quoque abundat, quæ Saxosa aliquantum est & ædificiis apta.

TERRA È LACU MEXICANO nivea huc spectat, quam dono Clariss. viri Domini Johannis de Laet habeo, qui in descriptione Indiae Occidentalis lib. 5. cap. 6. eam ab incolis Barbaris Hicatalli, id est, terram candidam vocari ait.

Eruietur è celeberrimo lacu Mexicano, formâ luti, quod ad focum in orbes & pastillos cogitur, qui mox niveum acquirunt colorem, eoque manus inficiunt. Levissima est, adeo ut pastillus quem ego teneo, licet sit crassitie unius pollicis, longitudine unius cum dimidio & teres, pondere zjj. vix superet.

Viribus simillima est cerussæ, frigida & sicca, adstringendi facultate pollens, sine ullâ mordacitate, eadem fere præstans quæ cerussa. Argentum eâ polire solent artifices, ut vel hinc pateat ad Cretas referendam esse.

VIRIDIS CRETA nobis est, levis, subtilis, quæ cocta ad rubedinem transit, multis in locis invenitur. Olim optima in Smyrnâ, quam Græci Theodosiam vocabant, quia fundus iste, in quo primo hæc creta inveniebatur, fuit Theodosii cujusdam.

RUBRICA Græcis *Μίλ* dicta, olim celeberrima in Cappadociâ, Lemno, Africâ & Balearibus insulis extabat: sed Synopica reliquis præferebatur. Primum in Cappadociæ quibusdam speluncis fodiebatur, & purgata in Sinopem Ponti urbem deferrebat, ubi venalis extabat: optima censebatur rubicundissima, spissa, gravis, sibi tota concolor, cum diluebatur, unica mica plurimum humoris in similitudinem sanguinis diffundens. Tres species constituit Plinius: Rubram, minus rubentem, & inter has mediam, quæ omnium optima, sed ad nos jam non defertur; unde aliæ ex aliis regionibus substituantur.

Ex insulis FEROENSIBUS adfertur Rubrica quædam coloris dilutioris, levis, adstringens, quam à nemine adhuc descriptam arbitror; cui & alia ex eadem insulâ accedit quæ rarior, ita tamen ut pictoribus inserviat ad rubrum colorem inducendum.

Rubrica LAMINATA, seu in laminas scissilis, non nisi madefacta lineas ducit rubicundas,

cundas, dura est & fabris lignariis usitata; vi pollet adstringendi, reprimendi & fluxum sanguinis sistendi.

Huc spectat **PNIGITES** à Pnigeo vico Lybiæ Marcotidis appellationem trahens, Germani *Swarger-freite* vocant. Pinguis est, spissa, mollis, nigra, adstringens & acris valde, sapore vitriolum refert, quod etiam flavo colore ex eâ sudare videtur. Constat partibus diversis, quarum quædam refrigerant & abstergunt, aliæ calefaciunt & acres sunt.

Ad Pnigitem referenda massa quædam nigra, ponderosa, sub titulo *Swarg Mutter* erde mihi donata.

Madefacta lineas ducit negras, sapore nullo peculiari prædita est. Pondus verò arguit compositam esse, & metallum in se claudere. Cujus rei experimentum facere non licuit, siquidem exigua saltem ejus mihi est portio.

TERRA NIGRA RANDRUSIENSIS in hunc censum etiam venit. Nigra est, arenosa, exiguis glebis intermixta, non admodum ponderosa, colore nigro digitos inficiens, falsum quid sapore præferens. Usus alium habere non scitur, quam quod pictores eâ utantur perinde ac fuligine piceâ, ad nigros colores rebus inducendos.

GLEBA GRATIANOPOLITANA ex cinereo nigricat, durior aliquanto est, sed friabilis, ab accolis inter lapides recensetur. Reperitur in Delphinatu Galliæ duobus milliaribus à Gratianopoli, in monte ardenti, quem incolæ vocant *la Fontaine qui brule*. Locus igne concluso assidue ardet, ubi exterior terræ superficies removetur, flamma emicat & latius serpit. Bitumen & Sulphureum quid redolet, à combustionem cinereum colorem acquirens. Mihi dono Clariss. D. D. Stougardii obtigit Anno 1638.

FULIGINEI coloris Creta in laminas scissilis, lineas ducit madefacta fuligineas, obsoletè nigricantes; vi abstergente prædita esse videtur.

CRETA ARGENTARIA fabri argentarii utuntur, quæ species quædam Margæ esse videtur. Tonsores **TRIPELA** vasa orichalchica poliunt & mundant, eâque utuntur & alii artifices, qui metallica poliunt; grana enim habet minima, sed tamen robusta, quo nomine ad poliendum apta. Varia ejus sunt genera, quædam substantia terram & cretam exprimunt, quædam lapides & cæmentum.

C A P. IV.

De Terris quæ in usum Medicum veniunt.

NU N C ut terras enumeremus quæ vim Medicamentosam obtinent, & à nobis aservantur, prius de earum viribus in genere aliquid dicendum, ex quo cujusvis facultates facili negotio investigare licet. Omnis Terra, quia corpus natura siccum est, exsiccandi vim obtinet. Quæ adstringit, frigida censetur, idcirco refrigerat & expellit. Quæ acrimoniam quandam habet, caloris est particeps, quocirca calefacit, quo acrior eo calidior. Pinguis, quæ glutine quasi linguam afficit, & nec adstringit, nec acris est, illinendi vim habet, & modice refrigerat. Quæ pinguis est, & adstringit & illinit. Sic quæ acredinem pinguedini junctam habet, illinit & abstergit. Habet & vim quandam Alexipharmacam peculiarem, quæ nec à primis, nec à secundis dependet qualitatibus; lubet secundum colores eas quas possidemus distinguere.

Inter **ALBAS** Terras, veteres **SAMUS** prærogativam detulere, quarum duo erant genera: unum collyrium dictum, eo quod medicamentis oculariis miscebatur, terra pinguis, rara, mollis, candida, dulcis. Alterum dictum **ASTER**, vel quod signo stellæ signabatur, vel quod micæ quædam, stellarum instar, in ea emicabant. Vim habebat refrigerandi, adstringendi, sanguinis eruptiones & fluores sistendi, uteri profluvia compescendi, inflammationes sedandi, &c.

Huic respondere potest Gleba nostra albicans Norvegica, quæ rara, tenuis, levis, adstringens, micæ & granula quædam habet permixta, splendorem de se fundentia, quæ ab aliâ sui parte, qua saxis adhærebat, frequentiores apparent, cum permixta viriditate. Hæc in fodinis cupreis prope Nidrosiam inventa est, & à Nobilissimo viro Ivaro Prip præfecto Regio Metallico ad nos delata, nomine **MARGÆ SAXATILIS**, Germanis *Steinmarg* / cujus naturam æmularur.

Similem ex insulis **FEROENSIBUS** accepimus, candidam, levem, friabilem, adstringentem. **STENOMARGAM** vocat Agricola, id est, Saxi medullam, quod in fi-

bris, commissurisque Saxorum includitur, in iisque reperitur. Agricola easdem omnino vires ei tribuit, quas veteres Samiæ terræ, sanguinis per ora venarum profusiones sistere ait. A Ferrando Imperato lib. 5. cap. 41. AGARICUS MINERALIS vocatur, candore, levitate, & raritate Agarico vero prorsus similis. Quidam LAC LUNÆ vocant, propter candorem & teneritudinem, quam habet. Oritur à vaporibus metallicis, qui indies subtiles vehunt exhalationes, quæ ubi per saxa in cavitates exsudaverint, humido evocato quod siccum est remanet, & in medullam hanc raram, teneram, & friabilem concrevit.

Anshelmus Boëtius ad lapidem GALACTITEM refert quando durior est, eo quod ad lac mulierum generandum commendetur. Sic autem de eo Gesnerus, qui diligentissime ejus historiam est persecutus. In speluncâ quâdam Stockhornii ditionis Bernensis, ut & Iracti Lucernensium, per summum montem fornici adhærens, nascitur substantia quædam fungosa, friabilis, alba, levissima, quam Fungum Petreum dixeris, vel Agaricum Saxatile, tam similis hujus est facies; incolæ Germanice Monmilf appellant, id est, LAC LUNÆ, ex substantiâ albâ, spumosa, quâ concretus videtur. Hic lapis (si nomen lapidis meretur) Aquæ mixtus, albo lactis colore eam tingit. Infidus est, siccatur sine morfu, nulla in eo asperitas, & totus cum salivâ madentis liquefit, præsertim quò melior fuerit. Nam & crassior asperiorque reperitur, immaturior nempe & crudior, qui odore etiam caret, concoctus vero & perfectus asperitatem amittit, ita albidior colore, & pondere levior redditur, suaviter odoratus. Videtur quandam Holsteis dictis lapidibus, qui in terrâ arenosâ in Palatinatu effodiuntur, proximam habere naturam, & lapidi, quem ego ab odore Cidonitem nomino. Superstitiose quidam adversus quemcunque morbum cujusvis, propter quem expresso ipsius nomine è speluncâ eruitur, salutarem esse putant. Lucernæ in Pharmacopolio venire solet. Pollinem ejus Chirurghi ulceribus desiccandis inspergunt. Sunt qui Nutricibus, ad augendam lactis copiam, pollinis hujus 3j. exhibeant è jure, ni fallor carni. Potest autem commodius ex lacte Amygdalarum, cui immixtus hic pollen aliquot horis fuerit, colatus propinari cum paucis saccharo & aquâ fœniculi. Ajunt mammillas evidenter hoc auxilio turgere, & repleri lacte. Præsertim à docto quodam viro nuper proditum invenio, Lac Lunæ, in profluvio sanguinis, utiliter dari tanquam somniferum, idque sibi experimento constare. Quod ad nomen priscum, ego aut ipsum Morochtum veterum esse aliquando putavi, aut easdem certe illi facultates esse. Sed amicus quidam, rerum fossilium omnium cognitione clarus, Margæ friabilis genus esse voluit. Hæc Gesnerus.

Est mihi alioquin alia MARGA SAXATILIS CINEREA, in Saxorum cavitatibus & fissuris. Hujus generis illa quam teneo, similis videtur ei quam describit Agricola de Nat. Fossil. lib. 2. cap. 10. ac ab ipso *Marga Goslarica* nuncupatur. Cinerei est coloris, ex crustis crassis constans, sapore aridiusculo, vim adstringentem & Emplastice habens, unde exhibita sanguinis profluvium sistere solet; foris vero applicata, easdem vires habere putatur, quas terra Samia.

MARGA SAXATILIS INCARNATA ex montibus Bohemicis allata, similis plane ei est, quam in Lygiis montibus reperiri scribit Svenkfeldius. Gleba est pinguis & lubrica ad contactum, quamvis & quædam particule asperiores; colore incarnato, inæqualis, ponderosa, linguæ adhærens, chartam & digitos subluteo tingens colore. Cum Bolo Armenâ facultatibus convenire videtur, unde prodest ruptis, ex alto devolutis, Hæmorrhoidicis, Dysentericis; Medetur fracturis ossium, Venenis morbisque pestilentibus resistit.

MELIA TERRA ad hanc classem spectat, à Plinio Melinum dicta, ab insulâ Melo, coloris cinerei, aspera, linguam tactu siccatur, mundatur, colorem bonum conciliat, attenuat pilos, scabiem & vitilignes delet. Sed jam vix haberi potest. Ejus igitur loco esse potest, Terra Melitensis, quæ in Insulâ Melitâ, nunc Maltâ, eruitur, cujus mihi copia & erudæ & præparatæ.

TERRA MELITENSIS cruda, tactu est aspera, colore albo ad cinereum vergente, adstringens. Ad Serpentium morsus potissimum commendatur, eamque vim à D. Paulo accepisse credunt, cum naufragus ad hanc insulam appulisset, ut in Actis Apostolorum legitur; quocirca quidam Lapidem S. Pauli vocant. Matthiolus lib. 6. in Dioscoridem cap. 40. negat conferre iis, qui ab Aspide aut Viperâ sunt demorfi. In insulâ Melitâ publicata est linguâ Italicâ charta quædam, quæ de viribus & Terræ hujus & Lapidum aliorum, qui ibidem reperiuntur, agit, in hunc modum.

*Vires Lapidis S. Pauli, Linguarum item, oculorum Serpentum pretiosorum,
qui in Insulâ Melitâ reperiuntur.*

Terra, quæ S. Pauli vocatur, in Insulâ Melitâ reperta, in ipsâ specu D. Pauli, quæ, à civitate novâ, octo distat milliaribus, colore albo est, exque eâ fiunt imagines, tabellæ, vasa, & alia ejus generis.

Lingux coloris sunt fusci, oculi serpentum lutei, atque per totam insulam inveniuntur eâ, quâ venduntur, formâ, vestigia certissima miraculorum D. Pauli, patratorum dum tribus integris mensibus in hac insulâ Evangelium incolis annunciabat, eosque ad fidem Christi convertibat, omnes ejus insulæ serpentes veneno spolians, cicuresque & inhabiles ad lædendum reddens, ac si in petras essent conversi; terram præterea infinitis dotibus augens.

Miræ sunt virtutes tam terræ, quam linguarum & oculorum, dum omni veneno resistunt, à moribus venenatis non solum defendunt, sed & curant, aliisque morbis medentur.

Uusus hic est; Annulis includuntur oculi dicti, ita ut gestantis tangant carnem, & instar aliarum gemmarum digitis sint ornamento.

Linguas collo aut brachiis appendunt.

Parum dictæ terræ vino aut aquæ miscent, ut bibatur.

Linguas & oculos itidem aquæ aut vino infundunt, ut ebibatur liquor.

Vasis ex hac terrâ fabricatis si vinum vel aqua infundatur, ac, ubi vim eorum absorberint, bibantur, multis affectibus medebuntur.

Sed ante omnia attendendum, ut dicta Terra, lingux & oculi, sint veri, per fide dignos ex Melitâ transportati, ne fraus ulla in iis contingat.

Hæc sunt quæ in dictâ Schedulâ continentur; sed nos, quia de solâ terrâ hoc in loco agimus, reliqua ad Historiam lapidum amandamus.

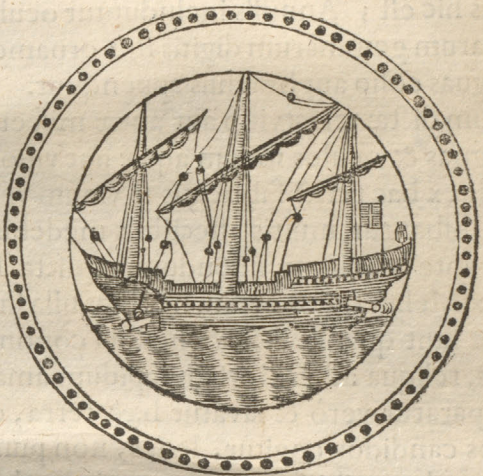
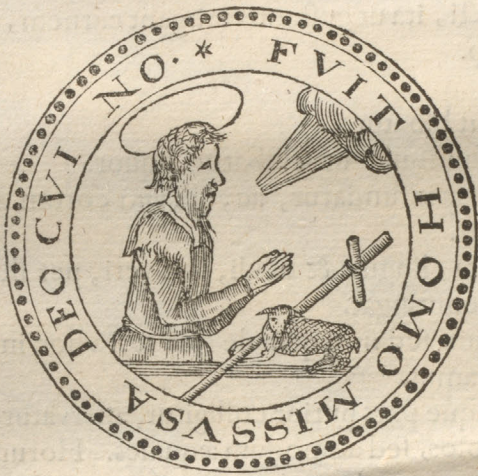
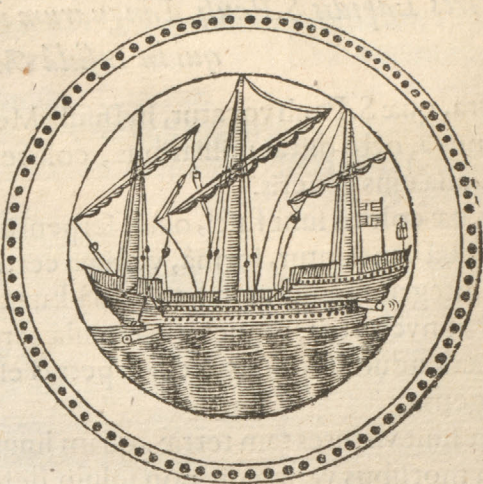
Præparatur verò & lavatur hæc terra, ejusque pars purior colligitur, asservatur, & in pastillos candidos cogitur, lenes, non pumicosos, sed admodum æquales. Horum pastillorum duo mihi sunt genera, minus alterum, pondere ʒj. utrinque cruce signatum tali, qualem in palliis & torquibus gestare solent Equites Melitenses, aut etiam ab unâ parte cruce, ab alterâ effigie D. Pauli, hoc pacto:

Alterum majus, unciam unam æquans. Cujus duo mihi sunt orbiculi: in altero effigies visitur navis parte averâ, adversâ verò Eremitæ Christum cruce affixum adorantis. Alter orbiculus, parte adversâ, effigiem Johannis Baptistæ cum Agno exhibet, hac in ambitu, inscriptione: FUIT HOMO MISSUS A DEO CUI NO: averâ facies etiam navis iconem ostendit. Utriusque iconem hoc pacto accuratè exhibemus.

Commen-

Commendatur hæc terra ad febres pestilentes, vice boli armeni, ad putredinem in venis sistendam, ad sanguinis sputum, serpentum & canis rabidi morsus; infantibus vermicatione oppressis, mirabiliter succurrere ajunt.

Ejusdem Terræ Melitenensis crudæ mihi frustulum est, in quo pes animalis putrefactus visitur. Gleba est alba, ponderosa, varios lapillos & heterogenea continens. In ejus verò planiori superficie, pedem exhibet animalis putrefacti, felis aut canis, ut arbitror, in extremitate digitorum crustâ lævi & splendente obductum; quâ tibiam spectat, duobus quasi ossibus in lapides conversis & junctis constans. Tota massa pendet unciam unam & 3vjß.

Veteres CHIA (ex insulâ Chio allatâ) utebantur, albâ, crustosâ, diversis formis factitiis præditâ, ad rugas abstergendas, ad ambusta, aliaque, ad quæ Samia commendatur. Ejus loco nos BOLUM ALBUM officinarum ponimus, ad cinereum colorem vergentem, mollem, lubricum, pulverulentum, tangentium manus colore albo inficientem. Ex Ilvâ insulâ Herruriæ adfertur, eademque præstat quæ olim Chia & Eretria, adstringit & abstergit. Utuntur quandoque eâ saponis loco, teste Cæsalpino, ut ad Smekten etiam referri possit.

Est & BOLUS CINEREUS FIONICUS, insigni adstringendi vi præditus, cum pinguedine & lubricitate ad contactum, forsan non minorum virium.

BOLUS BORINGHOLMICUS, ex insulâ Daniæ Boringiâ, vulgo Boringholmo, transportatus duum est generum, alter candicat ad cinereum vergens, alter nigrior est. Uterque ejusdem ferme substantiæ, glebosâ, inæqualis, pinguis; ubi politior est, lubricus; colore albo digitos si fricetur inficiens, non admodum ponderosus, linguæ adhærens. Viribus discrepare non videtur ab aliis bolis. Vasa ex eo confecta ignis ferunt fervorem, unde in Scaniâ in officinis ferrariis crucibula ex eo conficiunt, permistis fragmentis aliorum crucibulorum, quæ vi ignis disrupta fuere.

Hiscæ affinis est BOLUS NORVAGICUS, candidior aliquantò, pinguior & ad contactum lubricus. Ejus usus est etiam in officinis nostris.

Ad classem terrarum albarum nostri Musei refero **TERRAM SIGILLATAM LEMNIAM ALBAM**. De quâ quamvis variæ sint autorum sententiæ, cum Galenus eam commendet quæ rubra est, de quâ etiam nos suo loco; aliis tamen etiam ibidem inveniri coloribus testes sunt viri oculati fide digni. Inter quos Stephanum Albucarium & Petrum Bellonium nomino, qui asserunt Lemni incolæ testari, nullibi unquam in hac insulâ effossam fuisse hanc terram, quam eo in loco ubi jam foditur, è colle fertili, Orientem spectante, herbis vestito, prope villam, dictam Repondi.

Tres ibidem foveæ reperiuntur, quarum duæ ruinâ obrutæ, tertia, ubi jam terram eruunt, Septentrionem spectat. Juxta montis radices tres limpidissimi exsiliunt fontes, quorum duo minores Septentrionem versus fluunt, major Meridiem. Terra, quam ibidem fodiunt, maximâ ex parte alba est, secunda quandoque rubra & lutea instar boli Armeni, quo jam utimur. Adeo ut aut in alio colle tempore Galeni hanc terram effoderint, qui jam ruinis obrutus est, aut hanc ipsam pristinam naturam mutasse necessum sit. Semel tantum in anno eruitur hæc terra, sexto die Augusti, non sine superstitione, quia putant nullam habere efficaciam, nisi eo die fodiat. Operarii Græci sunt, diligenter eos animadvertentibus Turcis, qui magistratum in insulâ gerunt, ne quid clanculum auferant. Dum fodiunt, suavem odorem spirat caverna. Nec omnis terra inde effossa pro bonâ habetur; illam saltem eligunt, quæ intra quasdam petras fragiles latet, pinguiorem, tenacem, sabulo destitutam. Oriente sole, per sex horas saltem continuando fodiunt, mox foveam claudunt, nec amplius in anno aperire fas est. Hinc fit, quod rara admodum sit hæc terra, cum pauci fodiant & tam brevi tempore. Bonam quam æstimant, unicus lavat, lotam sacculis includit, quos suspendunt, ut omnis aqua percoletur; hinc in massulas majores aut minores formant, quas Imperatoris signo sigillant, & exsiccatas Constantinopolim ad Imperatorem mittunt unâ cum sigillo.

Ex quibus patet, non solum rubram, sed & albam, & rubicundam & luteam dari terram Lemniam, quarum trium priorum exempla ostendere valeo. Sed jam de **ALBA** saltem dicendum, ad cinereum vergente. Duo ejus generis mihi sunt pastilli, orbiculati, quorum unus drachmam pendet integram, alter dimidiam, ab alterâ parte characteribus Turcicis insigniti, ab alterâ signis vacui.

Olim Dianæ sigillo, quod capra erat, signabantur, teste Galeno: aliquantulum tenax & lubrica est hæc terra, ob pinguedinem, adeo ut linguæ adhæreat, sine mordacitate; si in aquâ resolvatur, similis erit molli ceræ.

Sanguinis ex utero profluvia, & fluxus muliebres compescit, Venenis morbisque malignis resistit, rabidi canis morsum curat, ulceribus malignis medetur. Scaliger exercit. 33. sect. 2. certâ vi secundarum qualitarum putat conferre, tanquam instrumento ideæ suæ, adstrictione sese inter venenum & cor interponens, præterquam quod duas proferat facultates, alteram quâ petit cor, alteram quâ tuetur certo non fortuito auxilio.

Insula Lemnus hodie Stalimene dicitur, & quamvis Terra, quæ jam inde adfertur, differat sigillo & modo eruendi, ab eâ quæ antiquitus inde effodiebatur, attamen non minorum est virium. Ferrandus Imperatus lib. 5. cap. 33. tres species nostro ævo inde transportari refert. Prima est terra sacra, vel Bolus Armenus orientalis, non tingens; vel alba leviter ad cinereum vergens (de quâ hic sermo) quæ quandoque etiam colore incarnato, ex quibus sigilla illa, quæ hodie tanto sunt in pretio, fiunt, quam tangere nulli licet præter sacerdotes. Secunda rubrica fabrilis, quâ fabri tignarii utuntur. Tertia fullonum, quâ pannos mundant; eamque eruere & tractare cuivis integrum.

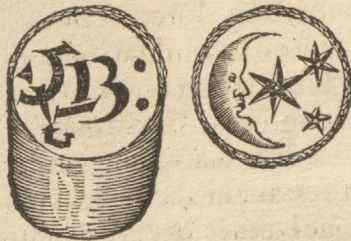
Sunt & nobis alii duo **PASTILLI TURCICIS** characteribus insigniti, sed diversis ab iis quibus prior Terra Lemnia dotatur, colore interno totius massæ cinereo, exterius rubicundo, quasi rubricâ essent tincti; singuli, dum integri erant, drachmas duas pendebant: è quâ regione Orientis allati, ignoro; Lemnios non esse, & color & pondus evincere videntur.

Characteres hisce impressos, quamvis diversi sint, attamen idem significare monet Bellonius observ. lib. 1. cap. 22. à Turcâ quodam linguæ Arabicæ perito edoctus: **TINIMACHTON**, quod terram sigillatam notat, inscriptum est. Ac licet characteres inter se videantur discrepare, hoc tamen linearum vario nexui adscribendum, & magnatum, qui hosce pastillos signare curarunt, voluntati.

Alii duo mihi sunt PASTILLI CINEREI, literis Arabicis insigniti, qui ex rudiori terrâ compacti videntur, quam sunt Lemnii veri; quo ex loco petiti, haud scio: Major orbicularis est, duarum drachmarum pondere, crassitie dimidii digiti, in superficierum orbicularium altero characteribus, ut dixi, Arabicis exornatus: Altero minore quatuor scrupulorum pondere, effigie Lunæ & trium Stellarum notato.

De quorum viribus non habeo quod dicam, nisi quod eas habeant cum aliis terris sigillatis communes.

BOLUS CANDIDUS LIGNICENSIS seu Terra sigillata Goltbergensis, Axungia Lunæ Chymicis, Germanis Weis sigillata vel signisch gesiegelt-erde. Effoditur ad Goltbergam in Ligies & Strigonium. Quia colore est albo, ex argento ortum trahere volunt, & aureâ minus æstimatur. Agnatam & congenitam cum argento vim & virtutem in medendo sortitur, quocirca ad ea commendatur, quibus argentum ipsum, & ex eo preparata medicamenta; capitis dolores mulcet & mitigat, cerebrum roborat, Diarrhœæ & Dysentericæ medetur, albumque uteri fluorem peculiari vi curat. Pastillus noster duas pendet drachmas, in sigillo Aquilam alis & pedibus extensis exhibet, quam hæc cingit inscriptio, TERRA SIGILLATA LEGNICENSIS.

Inventa hic nuper est in Selandiâ, ad fontem olim D. Helenæ sacrum, & variorum agrorum concursibus nobilitatum, Terra quædam cinerea, ad luteum inclinans, ex laminis quibusdam coagmentata, cujus venæ per arenosos cumulos in opposito fontis perreptant, intercurrentibus ochræ luteæ Venis, quæ cum Terrâ sigillatâ affinitatem magnam habere videtur. Cruda magis adstringit lotâ; in ore gustata liquefit: ibidem reperitur & arenosa magis & minus pinguis. Sunt qui vires, quas aquis istis tribuunt, ab hac terrâ dependere putant, quæ Ochra permiscetur, ut supra innuimus. TERRAM S. HELENÆ VOCO.

RUBRAS ut aggrediamur Terras Medicatas, eæ etiam, ratione coloris magis vel minus saturati, invicem differunt. Agricola tres ejus species constituit: valde Rubram, in rubro candidam, & inter has mediam. Veteres Sinopin, Fabrillem & Lemniam in hoc censu commendabant; nobis à Terrâ Lemniâ, quam veram habemus, rubri coloris, auspicandû.

TERRA LEMNIA RUBRA, quam tantopere contra venena celebrarunt veteres; Dioscorides in speluncâ, loco palustri, inveniri ait, & ab incolis in pastillos efformari, admisto caprino sanguine, & signo Capræ impresso; unde sigillum Capræ appellaverunt: antidotum contra Venenâ perniciosâ, si ex vino sumatur, etiam præsumpta Venena evomere facit. Prodest quoque contra ictus morsusque animalium venenatorum, Antidosis familiaris, Dysenteriis utilis. Galenus vulgi relationibus, de hac terrâ, minus fidens, asserit lib. 9. Med. simpl. Se bis in Lemnum navigasse, ut sincerissimâ potiretur, & impostorum fraudem detegeret, planeque negat hircinum sanguinem misceri, ut cuivis loco dicto videre licet.

Plinius dicit esse Minio proximam, Antiquis multum celebratam, cum insulâ in quâ nascitur;

scitur; nec nisi signatam venundari, unde & SPHRAGIDEM appellari. Sed qualis modernus sit hujus terræ status, supra in Terrâ Lemniâ albâ dictum est. Rubræ hujus Terræ Lemniæ mihi unicus est pastillus, drachmam unam pendens, notas à Galeno signatas habens. Rubra enim plane est, nec manus fricantis inficit; verum non Capræ sigillum, sed eosdem characteres Arabicos, quos alba, tenet. De viribus supra actum: plura igitur non addo.

Est & tertiæ speciei pastillus parvulus, dilutioris rubedinis, drachmæ dimidiæ pondere, qui firmius aliquanto linguæ adhæret reliquis, adstringitque magis. Hanc terram à reliquis viribus non differre arbitror, licet eodem tempore, eodemque prorsus characterē non videatur signata. De hisce operæ pretium est consulere observationes Bel-

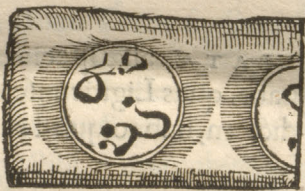
lonii libr. I. cap. 23.

BOLUM ORIENTALEM, à quibusdam ARMENUM dictum, quia ex eâ Armeniæ parte, quæ Cappadociæ vicina est, advehi solet; Matthiolum ad rubricam Sinopicam accedere autumat. Quidam verò veram Terram Lemniam esse arbitrantur; sed manus inficit, quod Terra Lemnia non facit: facultatem habet admodum exsiccantem & consolidantem, Dysenterici & cæteris alvi fluxibus aptam; item spuito sanguinis, catharris, ulceribus putridis oris & pulmonum. Quocirca & Pthificis utilis. In Peste à Galeno commendatur.

Nos duum generum massas tenemus, GLEBOSAM unam, non signatam, aut in formam artificiosam redactam, quæ pallidior, vi adstringente & pingui tenacitate aliis non cedentem.

Altera in massam oblongam quadratam, pondere quinque drachmarum cum dimidiâ redactam, cui duo sigilla Turcica impressa, magis saturati coloris quam prior: Lota videtur & purgata, sed non ex eâdem fodinâ, quâ prior, eruta.

BOLUS TOCCAVIENSIS, in Transilvaniâ ad Toccaum seu Tockai repertus à Cratone in usum traductus, notas veri boli Armeni habet, & instar butyri in ore liquefcit. In Catharris & peste valde commendatur, adeo ut Crato eum præferat Armeno, qui Imperatori ex Turciâ allatus erat. Mihi pastillus est rubicundus sex drachmarum, nullo sigillo munitus. Crato quandoque HUNGARICUM vocat, dicit se ter in Theriacâ accepisse bolum Armenum præparatum, seu à sordibus liberum, & simplicem prout effusus erat, sed nullam animadvertisse dissimilitudinem, nisi quod præparatus pinguior aliquanto sit non præparato.

Hujus classis etiam est TERRA SIGILLATA, quæ Insigne STRIGONIANUM præ se fert, montem sc. tricipitem, cum hac inscriptione, TERRA SIGILLATA. Cui cum lutei coloris parem habeam pastillum, quid de eâ sentiam, mox in luteâ dicam.

Huc quoque spectat TERRA SIGILLATA HEPATICI coloris, quæ adstringit cum aliquâ absterfione, sed non adeo pinguis est ac superiores; masticata asperitate aliquâ arenaceâ linguam mordicat, sed mox liquatur & dissolvitur. Pondere est duarum drachmarum. Sigillum ab unâ parte habet expansæ Aquilæ, cum inscriptione TERRA SIGILLATA. Erlachianam Terram esse demum intellexi.

Hac aliquantulum rubicundior est **TERRA SIGILLATA LIVONICA**, etiam in pastillos drachmam ponderantes redacta: ab alterâ parte Insigne templi ostendit, duabus clavibus decussatim se secantibus, inscriptione hac, **TERRA SIGILLATA LIVONICA**, ambitum cingente; alterum latus nullo dotatur signo. Valide adstringit in Dysenterîâ, Diarrhœâ, aliisque ejus generis alvi fluxibus, ubi adstrictione opus est, usum habet; forsan & in febribus malignis & Theriacâ conficiendâ, loco terræ Lemniæ, eâ uti possemus. Nondum quemquam vidi, qui de hac Terrâ scripto aliquid publico mandavit.

Rubicundæ **TERRÆ SIGILLATÆ** aliæ species ex Germaniâ ad nos etiam adferuntur, montibus & clavibus signatæ, quas Lignicenses aut Strigonienses esse arbitror: de iis nil aliud, quam quod supra dictum, habeo quod referam.

TERRAS LUTEI COLORIS Musei nostri jam expendamus, quas etiam Medici sibi vendicarunt, quas & Bolos quidam vocant, forsan quod artificum ministerio, ut vires suas felicius exserant, ab omni impuritate & fæcibus sint liberatæ & in massulas redactæ variarum figurarum. Olim in pretio erat Bolus Armenus, qui ex Armeniâ deferabatur, à quibusdam Bolus luteus Galeni dictus, ochræ fossili colore haud absimilis: cujus notæ erant, quod digitis attritus, ob duram ejus consistentiam, manus non inquinaverit, sed splendidior factus sit; quod injectus igni, non secus ac ochra, in purpureum mutatus sit colorem, & substantiam duriores. Hodie cum non adferatur hic bolus, ejus loco commode utimur Terrâ sigillatâ Strigonianâ.

Vocatur hæc terra vulgo **TERRA SIGILLATA SILESIACA**, **TERRA SIGILLATA GERMANICA**, **SIGILLUM** Strigoniense, Axungia solis chymicorum, Streigische gesigelt-erde / Silesisch Sigillata, Geete Terra sigillata.

Terra est lutei coloris, ad flavedinem vergens, pinguis, viscosa, instar butyri in aquâ vel ore diffuens. Reperitur in aurifodinis montis acuti, seu D. Georgii ad Strigonium oppidum ducatus Suidnicensis, inter durissimas rupes; inde eruitur, & summâ diligentia, magistratus ordinatione, præparatur, & in formam orbiculorum, impresso sigillo urbis, redigitur. Inventor ejus est D. Johannes Montanus, Medicus Clarissimus, qui de

ea Scriptum in lucem edidit. Statuit esse aurum, Dei providâque naturæ ordinatione, in præminentem præparatam Medicinam transmutatum, contra venena utilem, non minus quam Medicamenta, quæ magnis sumptibus ex auro Ungarico conficiuntur. De quo tamen dubitare videtur Sennertus; siquidem non ut aurum spiritu salis potius solvatur quam vitrioli.

Commendatur adversus toxica philtrea, venena per os sumta: ea enim per vomitum expellit, si vel ante, vel statim post venena sumatur; sin tardius, per sudorem evocat. In peste vim maximam habet. Istibus & punctiõibus animalium venenatorum medetur, cor & cerebrum roborat, eorumque morbis occurrit, inflammationes sistit, hæmorrhagias, catharros, defluxiones, dysenteriam, lienteriam, diarrhœam, omniaque ventris profluvia curat; Ambustis ab igne vel aquâ fervente succurrit, vulnera & ulcera inveterata & maligna consolidat, contra pruritus, scabiem foedam ac curatu difficilem rite usurpatur.

Hæmoptoicis, pthificis, pulmonis vitiis laborantibus utilis. Omnibus morbis, qui per sudores expelli possunt, convenientissima; Terræ Lemniæ, omnibusque aliis sigillatis terris præferunt.

Mihi est tam CRUDA, quæ durior, impurior & non tam facile in liquore solubilis, quam LOTA & PRÆPARATA, seu in orbiculos redacta, drachmarum duarum circiter pondere, quæ notas omnes habet enumeratas: pro Insigni tenet montem tribus prominentiis insignem, ita tamen, ut tertius obtusior sit, cui additur duarum clavium, decussatim se secantium, scutum. Infra montem hæc leguntur: TERRA SIGILLATA.

Orbiculorum non eandem esse magnitudinem observavi; sunt enim hisce majores, sunt & minores. Sed monet Caspar Spenckfeldius in Catalogo Naturalium Silesiæ lib. 3. In Silesiâ Terrâ emendâ, cavendum diligenter esse ab imposturâ. Solent namque circumforanei Lutum aut Argillaceum quiddam, in formam placentarum affabre fictum, & variis notis insignitum, loco Terræ sigillatæ Silesiæ, plebeculæ obtrudere. Quod me movit ut quasdam, quæ sigillum Strigoniense præ se ferunt, in dubium vocare ausim, eò quòd notas illas non habeant, quas ostendit jam descripta; voco igitur TERRAM SIGILLATAM STRIGONIENSEM DUBIAM. Tres mihi ejus generis sunt placentulæ vel pastilli: una rubicunda, drachmam pendens, de quâ supra aliquid monuimus; altera lutea, ejusdem ponderis, magnitudinis & figuræ. Hæ tam facile in liquore non solvuntur, aut linguæ contactu, ut superior, nec idem habent sigillum. Mons quidem adest triceps, sed arboribus & aliis ornamentis decoratus, claves inversæ sine scuto, inscriptio TERRA SIGILLATA.

Tertia major est, ejusdem cum luteo, ut arbitror, massæ, duarum circiter drachma-

rum, montis tricipitis habet Insigne, & in scuto claves duas situ genuino; montes arbusculis ornantur, inscriptio eadem cum præcedentibus.

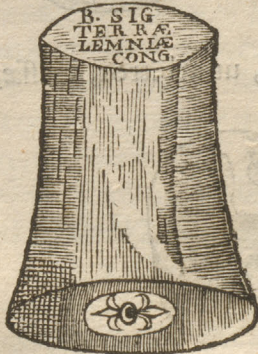
Est & **LIGNICENSIS LUTEA**, ejusdem plane ponderis, figuræ & sigilli cum descriptâ superius. Aquilam enim expansam ostentat, cum inscriptione ad circumferentiam: **TERRA SIGILLATA LEGNICENSIS**. Earundem virium esse arbitror cum albâ, si non majorum, quia, ut illa albedine argentum, sic hæc flavedine aurum exprimit. Quæ igitur supra de Strigoniensi dicta, huc quoque referenda arbitror.

TERRÆ ARABICÆ SUBLUTEÆ titulo pastillos duos orbiculares noto, colore albo ad luteum inclinante, pondere drachmæ unius. Inscriptionem namque habent Arabicam literis clare satis expressis trium ordinum. Hæc terra linguæ admota fortiter adhæret, adstringit, & procul dubio vim resistendi malignitati obtinebit eximiam; ut omnia ejus generis, quæ ex Oriente, literis notata Arabicis, circumferuntur: ad contactum lubrici sunt hi pastilli, & ab adversâ parte, non tam plani, quam prominentes & subrotundi.

Pastillus quidam luteus duarum drachmarum, utrinque sigillatus, acuminatus, sigillo sex stellas continente, huc referendus; Germanicus, an Hassiacus, nescio. Insigni vi stipticâ & adstringente præditus, facile etiam in liquorem solubilis, ut viribus Silestiacæ conformem autumem.

Ante annos aliquot, à Clariss. Viro D. Argerio Clutio transmissa ad nos est Terra quædam sigillata, cui pro sigillo impressi erant hi characteres: **B. SIG. TERRÆ LEMNIÆ CONGENER**; unde advectus, non scriptus: in pastillos & massas efformata erat. Majores unciam unam & drachmas tres pondere æquabant; minores zj. non excedebant. Majores massæ oblongæ erant, parte infimâ, quæ latior erat supremâ, parvum sigillum etiam obtinebant, lilium Gallicum exprimens. Pinguis erat, adstringens, & in liquore facile solvebatur. Ejus vires contra venenum, pestem, morbos malignos & dysenteriam, catharros, aliosque ejus generis prædicabat. In Dysenteria cum fructu cæsus sum; in febribus item malignis, loco Terræ Lemniæ, in Theriacæ confectioe semel eâ, reliquorum Medicorum consensu, usi sumus. Hanc verò ex Galliis tractu Blæseni adferri mihi retulit D. Storgardius P. M. collega & amicus honorandus, qui eam exactè noverat; testari quoque id videtur Liliorum Insigne, quo parte inferiore dotantur majores massæ.

Sunt quoque mihi pastilli duo oblongi, parvi, drachmam ponderantes singuli, sigillo parvo in extremitatum altero insigniti, colore luteo ad pallidum vergente. Pingues sunt, adstringentis facultatis, & in liquore faciles soluti, ac ad naturam Strigoniensis Terræ quam proxime accedere videntur; ejus igitur naturam æmulatur. **LICHENS** esse intelligo.

TERRA quædam BOHEMICA nuper adferri cœpit tam cruda quam sigillata, variorum colorum. Ejus crudæ massam elegantem quadratam, ex albo & violaceo colore mistam, nomine veræ Terræ Lemniæ à Pharmacopœo Serenissimi Principis Christiani V. P. M. accepi: pollicis erat latitudine & crassitie, oblongiuscula, pendens unciam unam cum semissi; sed tandem Bohemicam esse & Gabellæ præparari intellexi. Appulit enim huc non ita pridem quidam, qui Terram hanc variis coloribus insignitam, tum etiam in pastillos sigillatos redactam, vendidit vulgo, unaque ex iis præparata vasa elegantia. Frustum ab ipso accepi instar jaspidis variegati, item luteo & albo colore conspicuum. Pastilli erant lutei, rubicundi, albi, violacei, autoritate Comitis de Berkâ firmati. Vires harum terrarum linguâ Germanicâ conscriptas, in impressâ schedulâ consignatas, unâ exhibuit. Schedulæ sensus hic est: Contra venena drachmæ unius pondere datur in aquâ cardui benedicti, & sudores movet. Datura ʒj. ad ʒjss. cum ʒj. Theriacæ, ut quis à peste præservetur; dolores capitis lenit cum aquâ majoranæ; Ad palpitationem cordis datur ʒj. in aquâ Melissæ. Oculorum calidos affectus mitigat in aquâ Rosarum soluta, & oculis indita, aut foris applicata. Febres curat, sudores movendo. Bis in die in aquâ foliorum Quercus exhibita drachma una Dysenteriam & alios ventris fluxus tollit. Asthmati & Tussi ex vino medetur; Sudores potenter movet in Balneo; Rubra & lutea cor roborant; Alba capiti & oculis, utero quoque & mulierum affectibus medentur. Pocula, ex his terris formata, iisdem prædita sunt virtutibus. Sigillum harum terrarum ostendit bicipitem Parnassum, inter quem & alium monticulum, decussatâ cruce ornatum, ex colliculo frutex pullulat coronâ insignis, cum subscriptione hac, TERRA SIGILLATA 1639.

TERRA SESSANA, ab urbe Italiæ Sinuessâ sic dicta; nam ibidem effoditur. Strabo lib. 5. Sinuessam in Setano sinu sitam esse ait, à quo sibi nomen vendicaverit, prope quam Thermæ sunt ad multos morbos utilissimæ. Hoc Terræ genus mihi à Clariss. D. D. Thomâ Bartholino apportatum est, coloris cinerei, cum intermistis quibusdam granis aureis micantibus; usta hæc terra & in vasa efformata purpureum & rubicundum acquirit colorem. Ex hac enim terrâ figuli vasa formant, quæ per totam Italiam distrahuntur, & ob granula aurea per ea dispersa commendantur. Poculum ejus generis delineabimus suo loco, quod dono ejusdem amici mei teneo.

TERRA OREANA. Per Italiam & Gallias circulator quidam percurrerebat, Terræ quoddam genus contra varios morbos venditans, quod Terram Oream vocabat, forsan ab Oro, quod Italis aurum notat, quasi Terram auream diceret; sed unde advecta, & an artificio quodam depurata, nulli revelabat. Gleba est crocei coloris, minime pinguis, arenosa & fibrosa, acida aliquantum, leviter adstringens, levis, in pulverem levi attactu dissiliens. De quâ plura non habeo, nisi quod iisdem viribus præditam eam voluerit ejus præco, quibus aliæ terræ sigillatæ. Intellexi tandem Terræ speciem non esse, sed succum inspissatum Achiotl. similem, & locum in Chocolatâ obtinere; dici vero Orellianum à loco ubi crescit planta ex quâ exprimitur. Barlæus in rebus gestis Mauritii pag. 128. vocat Tincturam Aurantii coloris Orellianam.

Exiguus præterea mihi est pastillus, coloris luteo purpurei, titulo BOLI UNGARICI & ZELTNIZEN mihi communicatus, nullo signo notatus, sed ruditer digitis compressus, scrupulorum duorum pondere. Madefactus chartam colore tingit luteo, adstringit & glutinat.

TERRÆ PURPUREÆ frustulum ab amico accepi, duriusculum, pingue, ex quo duo minuta cornua cervina, candida, elegantia, enata esse non sine delectatione cernere licet. Tota massa drachmas duas vix pondere superat. Unde aut cujas sit, ignoro.

TER-

TERRA ANTISCORBUTICA. Hujus meminit Henricus Petreius dissert. Harmonic. de Scorbuto 38. in hunc modum : In Norvegiâ prope Bergas celebre emporium, terram rubram, sigillatâ cuiusdam non absimilem, effodi perhibent, præsentaneum hujus morbi Alexipharmacum. Cur igitur vocetur Terra Antiscorbutica, hinc patet. Invenitur verò prope Bergas Norvegiæ, ut Petreius refert, atque inde ad me detulit vir Clarissimus D.D. Jacobus Fabricius Archiater Regius, sed crudam, variis quilibet radicibus, lapillis, aliisque permistam, quâ formâ apud me etiamnum reperitur; sed ejus particulam lavi, purgavi & aptam reddidi Medicinæ, quæ hac formâ jam conspicitur. Pulvis est rubicundus ad luteum tendens, arenosus, minime pinguis, nam per se in orbiculos cogi nequit, nullius fermè saporis, instar arenæ inter dentes strepitum edens, non admodum ponderosus. Hujus drachmam unam in aquâ aliquâ antiscorbuticâ exhibent, ut sudorem provocent, quo aliquoties ita provocato, radicitus extirpari scorbutum referunt. Miratur Petreius dicto loco hanc terram ad externos non exportari: Miror, inquit, cur, quemadmodum Guajacum ab Indis & Americæ populis, quibus lues Venerea endemia est, ita consimilia remedia ad Scorbutum curandum ab hisce populis in Germaniam, præsertim à lucri cupidis Mercatoribus non invehantur. Sed mirari desinat; Vulgare vitium est, propria despiciere, peregrina admirari, & nil nisi magno pretio emptum æstimare.

TERRÆ CIMBRICÆ. In Cimbriâ juxta promontorium *Diörens* / *hoffn* / districtus Hotterfnefis, duo terrarum genera inveniuntur, luteum alterum, alterum cinereum, quæ ad naturam Terræ sigillatâ quam proxime accedere videntur. Crudæ adhuc & non purgatæ, purissimæ, & ab omnibus heterogeneis separatæ inveniuntur in mineris; pingues sunt, ad contactum lubricæ, adstringentes & linguæ adhærentes, liquecunt liquoribus inditæ sine fæcibus. Sunt mihi ejus generis massæ quædam, præsertim luteæ. Ex cinereâ statua est D. Virginis, ulnis infantem gestantis trium circiter unciarum altitudine, Dono Nobiliss. & Eruditissimæ Matronæ Birgittæ Tot de Tureby; sed manu nobilis cujusdam Virginis affabrè satis elaborata. Non dubito quin Terræ hæc vim habeant resistendi malignitati, ad sudores eliciendos commodæ, in primis in Dysentericiâ & aliis alvi fluxionibus utiles.

Ad luteas terras OCHRAM referre licet, quæ vel NATIVA est vel factitia. Illa hic locum proprie meretur; hæc licet inter metallica recenseatur, ab hoc censu non videtur excludenda. Græcis *ὄχρη* dicitur, quod Luteo sit colore.

Plinio & Latinis SIL voce peregrinâ, cum Lutea vocari possit, Germanis *Ocher* / *Berggelb* / *Silbergelb*. Nativa nascitur non solum inter metalla, sed etiam in propriis venis.

Quondam Attica commendabatur. Nunc foditur in Ungariâ, Rhetiâ, Germaniæ Mineris argentariis, Hildesheimii, inter Alsfeldam & Embeccam, in Norvegiæ fodinis argenteis; in Cimbriâ quoque & Islandiâ. Gustu acris est, & in externis saltem usum invenit apud Medicos. Tumores & panos discutit, excrecentem carnem reprimat, cum cerâ cava explet, articulorum tophos comminuit. Dioscorides eligendam suadet levissimam, saturatè luteam, non lapidosam, friabilem. Pictores quoque ejus usum sibi familiarem reddiderunt. Quidam potius inter lapides metallicos, quam Terras, reponendam putant; sed nescio quo jure.

OCHRA SCANDERBURGICA LUTEA. Prope Scanderburgum Cimbriæ, terra quædam lutea è monte vicino eruitur, Venis suis reliquum montis perreptans, quam pro sigillatâ aut medicatâ, vim sigillatæ Terræ habente, venditare ausi sunt quidam, unde & pastillos ex eâ formarunt, ac sigillo Rosæ decorarunt, vendibiliores eos vulgo ut redderent. Sed ego cum Terram crudam ad me deferendam curassem, nihil in eâ offendi pinguedinis, nec magnopere adstringere animadverti, sed potius acrimoniam quandam gustanti præbere: unde non tam ad Bolos aut Terras sigillatas, quam Ochras referendam duxi. Eo autem magis in meâ confirmor opinione, quod accolæ ipsâ terrâ luteâ exsiccâtâ, ad tingendas & pingendas ædes, colore flavo utantur. Igne verò ubi uritur, rubrum colorem assumit, priore oblitterato.

Hanc enim notam esse Ochrae genuinam docet Dioscorides: cum ait Ochram per unctionem transire in Rubricam; à veteribus SIL dicta videtur, ut supra monuimus.

Quocirca non suafero ut quisquam hac terrâ internè, nisi cautè, utatur; Siquidem, ut reliquæ Ochrae, vim habet erodendi, dissipandi collectiones & tubercula, reprimendi excre-

excreſcentias carneas, ut ſupra dictum, ac vel eo nomine potius extrinſecus, quam intrinſecus adhibenda.

Huc etiam OCHRAM ISLANDICAM refero, de quâ hæc ad me ex Islandiâ ſcripſit Ornatiffimus Juvenis Trebanius Jonas. Eſt in australi Islandiâ colliculus, religioſus à priſcis habitus, ex quo etiamnum pulvis medicamentofus eruitur. Diſtat ab Episcopali ſede Scalkolte, duo aut circiter milliaria; habitaculum proximum Holar vocatur, ſed provincia Grimnes. Fama eſt in eodem loco mulierculam quandam diem ſuum obiſſe, adeo ſanctam, ut ſplendore inſolito, inſtar accenſæ candelæ, ibidem prætereuntibus appareret; unde priſca ſimplicitas hunc locum deinceps religioſum habuit.

Hanc terram ubi accepiſſem, comperi colore luteo obſcuro eſſe, modicam, aut ferme nullam vim adſtringendi habere, interim acrimoniâ quadam præditam eſſe, colore luteo manus tingere, & levi contactu in pulverem abire. De ejus uſu hoc memorant, quod ſcilicet, corporis parti dolenti ſi applicetur exterius, dolor ſedetur; quandoque ſed raro exhiberi in internis affectibus.

Ego veræ Ochre notas habere cum videam, haud tuto in internis affectibus præberi autumo. In externis verò tumoribus & inflammationibus haud incommodè.

Vim enim, ut reliquæ Ochre, habet diſſipandi tubercula, reprimendi, &c. ut ſupra ex Dioſcoride & Galeno monuimus. Galenus præterea ꝑ. de ſimpl. Medic. facultatibus cap. 13. Ochram inter illa medicamenta refert, quæ & urinam provocare, & calloſas ſive tophoſas ſubſtantias ac conſiſtentias incidere ſunt idonea, minimum caloris poſſidere aſſerens.

OCHRA NIGRICANS ARGILLACEA, Germanis Swarz gylidiger ſetten auß Dufen / huc quoque ſpectare videtur, ex fodinis argenteis Norvegiæ allata. Partim in maſſas concreta eſt, partim pulveris formâ tranſmiſſa: viribus reliquis Ochris reſpondere arbitror, ac ſuum in Medicinâ uſum habere. Quamvis & pictores forſan ex eâ colores præparare valeant.

OCHRAM ANGLICAM flavî coloris mihi attulit ex Angliâ D. Erasmus Brochmannus. Maſſa eſt duriuſcula, unciarum duarum longitudine, & latitudine, quadrata ferme, licet inæqualis, pondere uncie unius, & drachmarum ſeptem: ad Chirothecas tingendas in Angliâ utuntur, colorem enim iis indit pulchrè flaventem.

OCHRA FACTITIA PLUMBARIA, Germanis Bleigels / Sweißgels / pictoribus ſaltem in uſu eſt. Fit ex plumbo nigro in ampullam conſecto, & vi ignis tam diu uſto, donec colorem luteum acquiſiverit. Quibuſdam ceruſſa citrina appellatur.

Sunt quædam TERRÆ METALLICÆ, inventæ in fodinis argentariis Norvegiæ, quæ & huc commode referri poſſe videntur. Una earum, quas teneo, CINEREI NIGRICANTIS eſt coloris, cui Talci micæ ſunt permixtæ; Titulo Germanico tali, Gelb in Dufen in Silbergruben gefunden / ad me tranſmiſſa eſt: Altera ſublutea ad purpureum inclinans, in maſſulas inæquales & aſperas concreta, Germanis Braun gefunden ſetten dicitur; in venis & ductibus fodinarum invenitur.

C A P. V.

De Terris Miraculoſis.

MIRACULOSAS vocamus terras, quæ præter ordinarium naturæ curſum & modum generantur & producuntur. Harum duo oſtendimus genera, unum quod Scanicum vocamus, eo quod ibidem repertum; alterum Islandicum, quod inde ortum traxerit, ut ex ejus hitoriâ patebit.

Anno MDCXIX. cum perversus ille mos collaria, linteamina, aliaque muliebria ornamenta ex linteis confecta, cœruleo colore tingendi Daniam invaſiſſet, atque in hoc luxu, fruſtra opponentibus ſe verbi divini Miniſtris, pertinaciter perſisterent ad ſuperbiam proniores, Deus Opt. Max. ut quantopere hoc vitium averſaretur declararet, & ad pœnitentiam miraculo mortales revocaret, multis in Scaniæ locis, terram cœrulei coloris, ei proriſus ſimilem, quam apud Aromatarios emere ſolebant, pluvie in modum ſupra multos effudit: Cujus particulam tunc temporis inde attulit, mihiſque dono dedit Vir Celeberrimus D.D. Thomas Finckius, Medicinæ in Academiâ Hafnienſi Profeſſor Publicus, ſocer honorandus. Terræ cujuſdam cœruleæ pulverem repræſen-

tat, ac chartam & quævis aliâ, præsertim candida, colore tingit Cyaneo, glebosa, sapore nullo; madefacta verò in nigram & luridam convertitur terram, talique colore obvia inficit. Pluvias varias prodigiosas memorant historiae, sed similem me legisse non memini. Plinius Decad. 3. lacte pluuisse refert, idem alibi sanguine & carne, lapidibus, imò & terrâ, Decad. 4. lib. 5. Sed quæ colorum vires præbere possunt, atque madefacta in nigram terram transmutentur, vix auditum. Auro in Insulâ Pelagiâ, Ferro in Lucaniâ, ante bellum Parthicum, quo Crassus occisus est, pluuisse testis est Ammianus libr. 17. Annonâ in Charintiâ, horarum duarum spatio, ad duo amplius milliaria, ex quâ panis pinsebatur, testis est Thuanus lib. 5. de anno M D X L V I I I.

Alterum portentosæ terræ genus, linteo viliori ex navis velo abscisso inhæret. Ex cineribus ortum traxit anno M D C X X . cum in Orientali Islandiæ tractu mons Môdals Jokul dictus conflagraret. Nauta, qui linteum hoc attulit, refert, quod, cum circa Nidrosiam Norvegiæ navigaret, ejusdem anni mense Septembri, subito ingens obortus sit nimbus, non aquæ, sed cinerum & terræ, ut ipsi videbatur, qui totam navem operuit, velisque pertinaciter adeo adhæsit, ut inde totus discuti nequiverit. Atque in ejus rei testimonium, particulam hanc veli, terrâ eâ infectam, mihi obtulit, ex quo tanto temporis tractu multum periit, vestigia tamen remanent manifestissima. Historia hujus conflagrationis, vulgari idiomate edita est hic Hafniæ anno M D C X X V I I . Cœpit vero mons prædictus, qui alioquin perpetuò nive & glacie tegi solet, conflagrare anno M D C X X V . die secundo Septembris, primo horribili tremore & mugitu, erumpentibus flammis & cineribus. Ex nive & glacie liquefactis, tanta accessit aquarum inundatio, permixtis glaciei fragmentis, ut navigationi idonea visa sint loca, quæ antea habitationibus & pascuis erant deputata. Hinc indies crescentibus flammarum eruptionibus, horribili boatu & strepitu, lapidum & pumicum in aërem ejaculatorum, cinerumque magno impetu extrusorum, tanta facta est copia, ut continuatæ extiterint tenebræ noctis instar per totum istum tractum, exceptis locis flammæ vicinis, ubi aër ab igne aliquantulum illustrabatur. Interea temporis in vicinis locis terra motibus concutiebatur tam validis, ut & ex durissimis cautibus coagmentati montes dissilirent. Cineribus vero adeo repletus aër, ut volatilia quasi exanimata deciderent, & per terram in cineribus, reptilium instar, reptarent. Terra quoque iisdem oppleta, adeo ut incedentium per eos genua strinxerint; unde alio commigrare coacti sunt accolæ, fertilitate Terræ in meram sterilitatem conversâ. Duravit hoc incendium in decimum quartum diem. Post conflagrationem variis in locis calidi fontes & Thermæ eruperant, quæ etiamnum visuntur. Quanto verò impetu pumices & cinerum acervos evomuerit, vel ex hoc liquet, quod naves, circa Norvegiam navigantes, iis fuerint oppletæ, ut ex hoc linteo liquet. Narrat Nicephorus lib. 15. cap. 20. Tempore Leonis Papæ cineribus pluuisse, qui palmæ altitudine in tegulis jacuerunt. In agro Neapolitano, ex incendio Vesuvii montis hoc pari modo contigisse arbitror.

Huc referre licet Terræ communis portionem sanguine tinctam, quæ sanguineâ pluviâ imprægnata fuit Stralsundi anno M D C X L V I I . decimo-tercio Septembris, & huc transmissa, mihi vero à D. Simone Pauli communicata. Ejusmodi portenta raro aliquid boni præfagire solent.

C A P . VI.

De Salibus in genere.

SALEM quidam à saliendo dictum putant, eo quod igni injectus exsiliat: sed cum hoc non omnibus ejus speciebus competat, etymologiæ ratio hæc minus accurata. Qui enim compactus & spissus est, in igne crepitat & exsilit, ut fossilis & marinus: qui minutus & spissus, crepitat tantum; qui rarus, sive compactus fuerit, sive resolutus, nec crepitat, nec exsilit. Quocirca potius à Græco ἅλς, per Metathesin literarum, tractum puto.

Per SALEM verò hic intelligimus, corpus minerale inanimatum, in aquâ solubile, saporibus diversis præditum, & seminariâ in primâ Creatione vi dotatum, quâ certis in locis conservatur & multiplicatur. Vulgo generari dicunt è succo aqueo & terreo crasso. Cum enim exhalatio sicca substantiæ sit terræ, accedens ad naturam ignis, si ab aquâ apprehendatur in pluviâ aut visceribus terræ, pars ejus ignea salas reddit aquas,

reli-

reliquum in terram vertitur, ut vult Cæſalpinus. Sales enim omnes generari vult, vel ab exhalatione refrigeratâ, quæ aquâ reſoluta ſalem marinum & lacuſtrem producit, terræ verò agglutinata ſalem foſſilem, &c. Vel ex combuſtione corporum, quo pacto artificiales Chymici præparantur. Sed ratio hæc minus ſufficit. Non enim cauſam exhibet cur magis in uno quam altero loco reperiatur. Quocirca vero conſentaneum, ſalem, ut & reliqua mineralia & metalla, in primâ mundi origine creatum in terrâ eſſe, in quâ virtute ſeminali, ſibi inditâ, ſe ipſum conſervat & multiplicat.

Hanc vim Elementis inditam cum videamus, quidni & corporibus perfectioribus & miſtis. Quod vel in eâ ſpecie ſalis, quæ NITRUM vocatur, maniſeſtiſſimè elucet. Hoc enim non ubique, ſed iis ſaltem in locis generatur, ubi ſpiritus ille, ſeu principium ſeminarium adest. Quo igitur purior eſt materia, quæ ab hoc ſemine imprægnatur, eo purior etiam evadit Sal inde genitus; quo impurior illa, eo impurior hic. Si verò plurimâ miſceatur humiditate, fontes ſalſos producit, ex quibus coctione per exhalationem Sal elicitur.

Sub SALE comprehendimus nos Salis veri varia genera, Nitri ſpecies varias, Alumen, Vitriolum, ejuſque generis alia Salina corpora.

C A P. VII.

De Sale Naturali & Artificiali.

SAL, quo communiter in cibis utimur, eſt vel Naturalis; vel Artificialis. Naturalis, quem Natura ſponte gignit, vel in terrâ, vel extra eam. Qui in terrâ reperiatur, vel cæditur in montibus, ut in Carpatho, quâ parte Siberburgii Ceculique incolunt, Saltzburgi, &c. & in Germaniâ juxta Thuſam oppidum. Vel effoditur in campis, ut in Poloniâ, ſecundo lapide à Cracoviâ, ad oppidum Velicum, & in Germaniâ in Sta-phurt. Vel ſub arenis invenitur, ut juxta Peluſium in Ægypto, qui Cyrenaicus dicitur.

Extra terram Naturalis Sal reperiatur in fonte, fluvio, lacu, mari. Fontes vel ſalem ferunt, ſicuti calidi Pegæi; vel ejus rivuli, Solis calore, in Salem evaporantur, ut Salſulæ in campo Galliæ Narbonenſis. Fluvii aut Salis ramenta deferunt, ſicut Ochus & Oxus apud Baſtros, aut ſumma eorum in ſalem denſantur, reliquis aquis veluti ſub glacie fluentibus, ut apud Caſpias portas, circa Mardos & Armenos, teſte Plinio.

Lacus in Salem mutantur, vel toti, ut in Apuliâ Tarentinus, & in Æolide Tragæus: aut eorum ſaltem extremitates, ut in Siciliâ Cocanici. Æſtuat Sale lacus in Cypro ad Cirtium, in Judæâ Asphaltites, cujus Sal Sodomæus vocatur. Ad mare tenuis quidam Sal gignitur, cum æſtu fervet & ſpumas agit, eaſque ad littora & ſcopulos appellit. Dioſcorides αλος άχραν, florem Salis aut feſtucam vocat.

Artificialis Sal vel fit ex aquis marinis, vel ex ſaliſ fontanis, aut ex putealibus excoquitur; vel conficitur ex ſui generis lixivio, ut Chymici omnes.

Salis uſus varii ſunt, in ſacris, in ædificiis, in Medicinâ, in cibis. Romani in ſacris eo uſi ſunt creberrimè, ſiquidem nulla fiebant ſine molâ ſalſâ, quem ſalem virgines Veſtales ferrâ ferreâ ſecaſſe refert Fabius Piſtor. Hebræorum Sacerdotes capita victimarum Sale aſpergebant.

In ædificando utuntur Arabes quibuſdam in locis; maſſas ejus quadratas, cum aquâ, calcis loco conglutinantes. Sic narrat Plinius lib. 6. cap. 28. in ſinu Capeo Arabiæ maris, oppidum Gierra, turres habere, ex ſalis quadratis molibus, nec non Carrhis Arabiæ oppido, muros domoſque ex maſſis ſalis fieri. Sic & in Africâ Ammanientes domos extruunt. In Medicinâ, calefacit, exſiccatur, abſtergit, adſtringit, à putredine conſervat, attamen febribus putridis non competit, tum quia calidus, tum quia exſiccando viſcera indurat. Infantes ſale conſpergere ſuadet Galenus lib. 1. de tuend. ſanit. cap. 7. ut cutis ſpiſſior & ſolidior fiat: carnes & piſces aliaque eſculenta à putredine ſervat. In cibis edendi aviditatem excitat, ſaporem gratum conciliat, adeò ut ſine Sale cibus nullus jucundus videatur; à jumentis quoque expetitur, quæ ſale ad paſtum excitantur, unde largior lactis copia & caſeus gravior. Hinc ad vitæ lepôres & animi voluptates tranſlatum Salis vocabulum, ut nulla humanior vita ſine ſale degatur. Unde illud Poëtæ:

Non eſt in toto corpore mica Salis.

Salaria inde tracta, præmia militibus & honoratis deputata. Ad cibum verò eligitur

tenuis & humidus, quod amarus non sit, sed suavis & gratus linguæ, facileque liquecat. Ex iis, quibus nos utimur, primas tenet Luneburgicus, hinc Scoticus, Gallicus, Hispanicus, deterioris notæ ad carnes Suillas & Pisces majores condiendos adhiberi solent.

SAL FOSSILIS, qui & **SAL GEMMÆ** in officinis dicitur, eo quod Gemmæ instar pellucidus sit, & Crystallum nitore & colore imitetur, in tesseras excisus ad nos adfertur. Is, quo utimur, ex Poloniâ maximâ ex parte adfertur, quamvis in Calabriâ, alibique, ut supra dictum, etiam effodiatur. Mihi tam Calabrini, quam **CRACOVIE**NSIS est specimen, in quibus, quo ad externam figuram & saporem, differentia ferme nulla est; nisi quod Calabrinus purior & nitidior. Pituitam viscidam ac lentam incidit & attenuat, humores tenaces, qui difficulter è corpore educuntur, sine omni incommodo evacuat; cum Agarico mixtus, vertigini succurrit. Pectus & ventriculum ab excrementis liberat, doloribus Colicis, aliis mistus, opitulatur, indurata resolvendo & superflua expellendo; ad dentifricia quoque commendatur. De Polonico hoc habet Cromerus in descriptione Poloniæ lib. 1. In minori Poloniâ salem instar ingentium Saxorum, adeo duritie lapideâ solidum, ferro excindi constat, ut ne dum molâ teratur ad hominum usum; sed & ex illo domos & oppida ædificari.

AMMONIACHUS SAL, qui & **ARMONIACUS** dicitur, ab ἀμμῶν nomen traxit, quod sub arenis in laminas concretus, in Africæ Cyrenaico tractu effodiebatur olim. Erat colore nigricante, fissilis secundum longitudinem, rectis scissuris, sapore ingrato. Sed jam ad nos vehi desiit; quocirca ejus loco utuntur Sale quodam, ex Sulphuratis Puteolani districtus deprompto. Eo enim loci, ubi ignes subterranei flammæ evomere solent, in illorum hiatuum faucibus, veluti per sublimationem quandam, materiâ minus terrestri evaporante, hoc genus salis reperiri solet; quoad colorem simile alumini Schisto videtur, fissile secundum longitudinem, instar lapidis specularis, & velut in crustas compactus. Gustanti levi acrimoniâ & paucâ adstrictione, nec non extergendi vi præditus videtur, unde ad illa conferre ab Italis censetur, quæ Sali Ammoniacò à Galeno tribuuntur.

Sed quia & ille non ab omnibus approbatur, nec quovis in loco haberi possit; artificialis quidam excogitatus est, qui idem nomen obtinuit, & à Chymicis maxime expetitur. Fit ex quinque partibus urinæ humanæ & parte unâ salis communis, & parte dimidiâ fuliginis lignorum, simul coctis ad consumptionem humiditatis: reliquum sublimatur, iterum solvitur & coagulatur. Sal summe volatilis est, & fixa omnia volatilia reddit. Quocirca ejus usus apud Chymicos frequens, ubi metalla solvere aut sublimare nituntur. Saporis est magis acuti quam Sal communis, quocirca corrosivus magis; ad faciendum colorem cœruleum utuntur artifices, & fabri, ubi stannum ferro jungere & unire gestiunt.

Cum in omnibus vegetabilibus duo Salium reperiantur genera, unum fixum, alterum volatile; hoc quandoque Armeniacum vocari solet, ob affinitatem quam invicem habent, ratione subtilitatis & penetrationis. Cæsalpinus salem Ammoniacum vulgarem ad Nitra refert, de quibus mox sermo erit.

SAL ALKALI ex herbâ, Kali Arabibus dictâ, artificialis etiam est, & huc referri potest. Affertur ex Hispaniâ, ingentibus glebis cinereis & nigricantibus præduris. Chymici ad variâ utuntur, Vittrarii quoque, qui vitra conficiunt. In re Medicâ, ob virtutem exsiccantem & abstersivam, locum etiam habere potest. Scaliger ex Kali, ut dixi, quam vulgo Sodam, Serapio Usnem vocat, trito & presso parari ait, & à quibusdam vocari Salicornum, ab aliis Sodam, ab aliis alumen Catini, à pelvis facie in quam destillat. Matthiolus ex hac herbâ dixit parari Cineres, quibus fabri vittrarii utantur; & ex decocto **SALEM ALKALI** à Mauritanis vocatum, Amatus Lusitanus non ex Kali, sed herbâ Antillide combustâ parari putat hoc seculo: quia omnem cinerem, qui ex Syriâ adfertur ad conficiendum saponem, ex herbâ Antillide combustâ fieri ait.

CAP. VIII.

De Nitro.

NITRUM quidam dictum putant à Nitriâ oppido Ægypti, ubi in magnâ copiâ olim conficiebatur, à quibusdam Sal Petræ, quia in terrâ sui generis, ad muros & petras, instar lanuginis, sponte efflorescere solet. Quia Salis quædam species est, idcirco & eadem agnoscit differentias. Vel enim sponte nascitur, vel arte conficitur. Quod sponte nascitur, reperitur vel in terrâ, vel extra terram.

In terrâ reperitur aut cæditur aliorum fossilium more, quod est durum, spissum & lapidi simillimum, ab Arabibus **TINCAR** dictum. In Asiâ tale provenire solet juxta Philadelphiam Lydiæ & Magnesiæ Cariæ. Unde Galienus Imperator, cum Asiæ Scytharum incursionibus vastatam esse intellexisset, jocatus dixit. Quid? sine Asiæ nitris esse non possumus? E speluncis etiam petitur, in quibus stiriarum modo dependet; colligitur ex iis etiam decidens adhuc liquidum in terram, ac ibidem instar spumæ concrevit: quod **APHRONITRUM** proprie dicitur, quamvis hæc vox etiam ad illud genus accommodetur, quod effoditur, sed minus apte.

Extra terram quod nascitur, vel in convallibus & campis reperitur, **HALMIRAGA** Græcis dictum, vel ex lacubus extrahitur. Prius genus apud Medos invenitur, testante Plinio, ubi per ætatem eo canescunt convalles. Item in Thraciâ juxta Philippos. Sed hoc terræ mistum & sordidum, idcirco & **APRIUM** vocari idem asserit: posterius in Macedoniâ colligitur, ubi lacus nitrosus erat, qui in agro Letao circa canis ortum gignit nitrum, quod veteres **CALASTRÆUM** vocant, ab oppido Calastrâ, quod in proximo sinu erat, è quo evehebatur.

Factitii nitri tria etiam erant genera: unum ex aquis Nili conficiebatur, præsertim ad Naveratim, Nitriam, (unde vox nitri) Memphim. Dum vero hic in Nitariis nitrum conficiebatur, subtile ac tenue quid spumæ aut floris instar à reliquo separabatur, quod Græci ἀφρονίτης dicunt, & ab eo distinguitur quod ἀφρονίτης vocant, & fossile est. Svenkfeldius in Catalogo fossilium Silesiæ **APHRONITRUM** existimat esse illud quod **FELVITRI**, vitri spumam & recrementum vocamus, Glasgalle Germanis. Cum vitri materia in igne liquefcit, agit spumâ, quæ de eâ verriculo, tanquam recrementum de Argento detrahitur, mox verò concreta in panes candidos cogitur. Saporem habet mixtum, amarum magis quam salsum. Aurifices ad argenti scobem, cum ex eâ massam conficiunt, addunt, ut citius in igne liquefcant. Cæsalpinus vocat Sal vitri lib. i. cap. 20.

Alterum Factitium ex fossili fiebat illo, quod Arabes **TINCAR** vocabant; hoc Arabicè **BORAX**, Græcis Chrysocolla dicitur. Tertium ex Quercu aut robore crematâ fiebat; Quibus quartum addere licet, quod ex terrâ, nitrolo semine imprægnatâ, apud nos conficitur, facto nempe ex eo lixivio, & percolato, perque ignis calorem exhalato, ut sal nitri remaneat, quod deinde, si necessum, purificari potest. **HALINITRUM** hanc speciem vocant. Ad illud conficiendum eligere solent terram ovillo stercore imprægnatam.

Varia præterea dantur Nitri differentia, quoad colores, sapes, consistentiam, duriem, figuram, & ad ignem habilitatem; de quibus consulatur Agricola.

In Novâ Hispaniâ tractus Americani, verissimum nitrum reperiri, testis est Nirenbergius Hist. Nat. lib. 15. cap. 29. qui, ex Francisco Hernando, docet Indis illud quod Arabibus Baurach, nostratibus Borax, Tequixquiel vocari, idque è Terrâ eos verrere ait, crescente lacu, aut è muris antrifve deradere, roseum ac candidum, leve, fistulosum & fragile, percolatumque formam & splendorem nostratis referre; eoque abundare totum lacum Mexicanum.

Nobis aliquot species **NITRI** sunt, una quæ ex nativo conficitur, quod supra diximus ex **TINCAR** Arabum præparari, & vulgo **BORAX**, Arabibus Baurach, quod apud Mauros Nitrum notat. Translucidum est hoc nitrum, micis grandini simillimis, in frustula oblonga compactum. Conficitur Venetiis ex cremato lapide quodam candido & fossili, quem Boracem crudum vocant, & fossile nitrum esse arbitrantur quidam. Sed Cæsalpinus negat, eo quod Nitrum lapidosum, quale circa Memphim faxeis tumulis addensatum scribit Plinius, saporem salsum & amarum habeat: hic vero crudus Bo-

rax, non solvitur, nec saporem ullum præ se fert, sed ustione & præparatione mordentem saporem acquirit.

Utuntur eo aurifices ad scobem auri conglutinandum, quia fusionem adjuvat, ut Chrysocolia, quocirca à quibusdam hoc nominis obtinuit. In Medicinâ insigni vi expellendi pollet, unde ad secundinam & fœtum mortuum extrudendum eo utuntur.

NITRI ORIENTALIS exiguum frustum, ex Museo Paludani acquisitum, mihi obtulit Henricus Custerus Medicinæ Candidatus. Obscurius est, nec ita clarum aut perspicuum ut nostrum, sed ad rubicundum seu Roseum inclinat colorem; sapore alioquin convenit cum vulgari.

NITROSUM LAPIDEM, nigrum, asperum, ponderosum, ex Ætnâ monte, mihi ex Siciliâ redux exhibuit Vir omni laude major D.D. Thomas Bartholinus: pyriformis est, inæqualis, unciarum duarum pondere; linguæ admotus eâ parte, quâ magis nigricat, insignem saporem salum & nitrosum de se fundit. Durus interim adeo est, ut cultro scindi aut domari nequeat.

NITRUM hic in Daniâ è Terrâ nitrosâ elaboratum, vulgo Salpeter à Latino Sal Petræ, candidissimum & perspicuum est & quasi diaphanum. Ejus elegans mihi est specimen in massam, duorum pugnorum magnitudine, eleganter concretum. Pondere est libræ civilis unius, Crystallinum, forma columnarum angulosarum obliquè transversè, per longitudinem, modis inexplicabilibus dispositarum, ut corpus visui jucundum exhibeat; concretionis rationem vix quisquam sine admiratione contemplabitur.

Vires Nitri mirabiles sunt. Sordes abstergit in lixivio resolutum; Fullones maculas vestium eo abluunt. Infectores cum eodem coquant lanas, ut sorbeant colores.

Veteres, Aphronitro aquâ liquato, in balneo cutim abluiebant, ut pura & nitida redderetur. In Medicinâ vim habet dissolutivam, attractivam, abstersivam, & humores superfluos consumptivam; quocirca pinguedinem extenuat ore sumptum, saniem internorum Apostematum abstergit, pediculos capitis necat, aurium vermes interficit, intestinorum tormina sedat cum Cymino & flatu discutientibus exhibitum. Cum melle in formam linimenti redactum, faciem clarificat, vitia cutis emendat, oculorum cicatrices delet. Licet visui sit candidum & tactui frigidum, in se tamen continet spiritum rubicundissimum, calidissimum, & maximè inflammabilem, igneæ prorsus naturæ. A nitro quoque tota pulveris tormentarii vis provenit, qui ex nitro, sulphure & carbonibus constat. A Sulphure habet quod facile accendatur: quia tamen Sulphur totum in momento non accenditur, sed per partes & successive deflagrat, Nitrum & subito, & cum impetu; Hinc contrario modo cum se habeant, & inflammata ac attenuata majorem capacitatem postulent, fulmineus iste oritur impetus, qui magnâ violentiâ obvia expellit & longissimè propellit. Chymici nitrum fusum in igne adjecto sulphure purgant & Sal Prunellæ vocant, magnarum virium in inflammationibus faucium & febribus ardentibus; refrigerandi enim vi pollet eximiâ. Qui præparandi modus Plinium non latebat; siquidem lib. 31. cap. 10. Salem nitrum sulphuri concoctum in lapidem verti ait. Franciscus Hernandus apud Nierenbergium refert Indos ferculis quibusdam & obsoniis nitrum addere, jucundius atque commodius ipso sale, nec tamen omnino similem præstare effectum, sed gratius nonnihil accidere.

Propinatur ab Indis Medicis permixtum aliis Medicamentis, quæ iidem PATLI vocant, frigidumque esse asserunt. In vinum aut lympham coniectum, mirum in modum refrigerare, ipsumque, grandinem, nivem ac glaciem in hac re præstandâ vincere creditur. Maizi spicas in aquâ, cui incoctum nitrum, emolliunt, gratiamque iis addit haud mediocrem; abluuntur eodem aquæ insperso. Crura & pedes perquam commodè eo lavantur, ut à frigore & fissuris tuti sint; non sine adstrictione & corroboracione aliquâ.

C A P. IX.

De Alumine.

ALUMEN Græcis *συνημία*, à vehementi vi adstringente sic dictum, ad Sales etiam spectat; hoc peculiare habens, quod, cum carbonibus ardentibus imponitur, vel ollæ inclusum succensis ignibus torretur, in bullas tumet, ut nitrum, & aliquid de suâ perdit substantiâ. Sed aquâ, ut reliqui succi concreti, liquefcit.

Ejus varia sunt genera; quoddam à Naturâ elaboratum cernitur, quoddam Ars perficit. **NATURALE** vel liquidum est, vel concretum. Liquidum vel purum est, lactei coloris, limpidum, igneum quid exspirans, quod à Græcis *φύεμον* vocari solet; vel impurum, squalidum, scabrum, fordibus inquinatum, *ωδύφορον* dictum. Concretum varias habet species: vel enim in laminas scissum est, *οχίσος* Græcis vocatur, quod tamen non tam alumen quam lapidem sui generis esse autumo, cum nec in aquâ dissolvatur, nec adstrictionem habeat. Vel sigillatim efflorescit instar canorum capillorum, atque idcirco Græcis *Τεχίτης* vocatur. Vel plumosum seu plumcum, quod raro visitur legitimum. Vidisse tamen se testatur Cæsalpinus lib. 1. de Metal. cap. 21. Prope loca ardentia & sulphurea, quasi cinis sit sulphuris combusti, glebis candidis valde adstringentibus, nunc mollibus, quod liquidum alumen esse dicit, nunc concretis in filamenta, quod Schiston vocari ait. Hujus loco substituere licet Amianthum lapidem, qui variis modis in locis siccis generatur, quandoque figurâ lanæ & pilorum, quandoque fibris oblongioribus, quandoque in formâ truncorum arborum, suis tamen constans fibris & velleribus. Sed nec hæ species vere ad alumen spectant, cum ejus naturam non sapiant; de iis potius inter lapides agendum.

Rotundum etiam datur alumen, quod *τρογύλην* vocant, & varias habet differentias: vel enim bullarum modo intumuit, vel foraminum fistulis spongiam refert; vel est solidum, quod etiam minutiores suas agnoscit differentias.

Arte elaboratum alumen illud est, quod ab artificibus, vel ex naturali, vel ex lapidibus aut terrâ sui generis excoquitur. Estque vel **RUPEUM** seu **ROCHÆ**, quod & glaciale vocant; vel **SCAIOLUM**, quod ex Schisto lapide combusto præparatur; Scaja enim & Scalia crustam significat & squammam, teste Scaligero Ex. 104. sect. 7. vel **SACHARINUM**, vel **FÆCIS**, è vini fæcibus igne combustis, vel **CATINUM**, ex plantâ Kali, seu Sodæ cinere. Sed posteriores Sales potius Chymici censendi quam Alumina.

ALUMEN ROCHÆ seu Rupeum Scaliger Ex. 104. sect. 6. ita confici ait. Ex saxo fit, seu excisâ rupe, atque redactâ in calcem: eam calcem in cumulis dispositam, aspergunt aquâ sæpe de die, donec in luti speciem tabescat; Id quod paulo minus sesquimentale perficitur: tum in lebece cum aquâ conturbatum coquunt, coctum per canales in alveos derivant, quorum ad parietes concrefcit alumen inæquale, & grandibus frustis, pustulis fastigiatis; ea exemptâ aquâ ferramenti decutiuntur. E Rutilâ rupe rutilum, ex albâ candidum fit. Hoc alumen maxime in usu est, & reliquorum ferè omnium vices supplet.

In Scaniâ ex Pyrite nigro, vitriolo & Sulphure aluminoso constante elaboratur, quæ si rite separari possent, possessori, qui est Nobiliss. Joachimus Beck, lucrum redderent triplicatum: Alumen quidem & Vitriolum inde elicere novit, sed Sulphur, sine reliquorum jacturâ, nondum capere didicit. Pyrites hic quamvis niger sit & variarum figurarum, etiam Sphæricæ, quando uritur colorem rutilum acquirit, ac optimum suppeditat alumen Rupeum.

Mihi ex hoc **ALUMINE SCANICO**, concreta quædam est columna longitudine pedis Romani cum quinque uncis, juxta basin seu radicem strictior, paulatim in amplitudinem majorem exsurgens donec in figuram Pyramidalem terminetur, Adamantem magnum referens ex quadrato; cujus quodvis latus est trium unciarum cum semisse, in acumen desinens. Politus est omni ex parte hic Adamantinus apex, cum reliquum corpus inæquale & asperum sit, variis protuberantiis & crepidinibus quasi constans laminatis, corpus constituens pulchrum, Crystallinum, & visui jucundum.

Usus magnum obtinuit Alumen apud Aurifices, Infectores, librariorum, coriarios, Medicos & alios. Aurifices eo purgant aurum, ut ejusdem bractæas æri inducant. Infecto-

res lanam & pannos in aquam aluminosam mittunt, ut colores facilius suscipiant & retineant. Eo etiam utuntur qui coria tingunt. Librarii chartam aquis, in quibus liquatum fuit alumen, immergunt & exsiccant, ne diffuat, utq; atramenti scriptorii acrimoniam melius sustineat. In Medicinâ vim habet adstringendi, vulneribus cicatricem inducendi, putrida purgandi, humores exsiccandi, carnem luxuriantem compescendi; quocirca ad multa medicamenta ulceribus destinata commodissime adhibetur.

SACCHARINUM sic dictum, quod ab artificibus in metas instar Sacchari efformatur, fit ex Alumine Rochæ, ovorum albumine, & aquâ Rosaceâ. Locum habet inter Cosmetica, ad mulierum dealbationes & cutim albam ac nitidam reddendam.

CAP. X.

De Vitriolo & cognatis.

AD atramentum refertur VITRIOLUM, quod, ad distinctionem reliquorum, sutorium vocatur, quod eo ad coria nigro colore tingenda utantur Sutores. Vocatur & Chalcantum à Græcis, quia est æris quasi quædam efflorescentia. Vitriolum, à vitri nitore. Arabibus, Alkalcadis; Germanis Kupferwasser.

Ad Sales referimus, quia consistentiam Salis habet, & in aquâ, ut Sales, liquefcit, licet id neget Angelus Sala tractatu de Vitriolo. Tanti vero rationes ejus non sunt momenti, ut à sententiâ nos dimoveant. Colore quidem, odore & gustu differt à reliquis salibus: sed & illi eodem modo inter se differunt. Nec accidentaliter magis compositum est, quam reliqui, cum suam habeat essentiam, & vim seminalem quâ sibi simile producere valet, crescere & multiplicari, ut reliqui. Quod si forsân per se non reperiatur, in ære tamen & aliis corporibus, ex quibus fit, existit. Nec reliqui sales perpetuo colorem servant & non mutant: puriores enim & albidiores sunt alii aliis: quidam palidi ex obscuris redduntur. Ex sale etiam communi, non minus variæ substantiæ separantur quam ex vitriolo; & in nitro manifestius hoc apparet, quod diversissimos colores & substantias præparatum exhibet.

Vitriolum vel Naturale est, à naturâ sponte, ex aquâ Sorii, Melantheriâ & Chalcitide confectum: vel Artificiale. Illud fossile appellare licet, quod ex tali constet humore, qui gelu quasi concrevit, idque vel in venis, fibris & commissuris Saxorum, vel dum ex iisdem guttatim destillat, stiriæ modo de eorum pendet cameris, & denique deciduum ex stiriis in solum delapsum ita colligitur. Atque hæc duo posteriora genera *σαλακινω* Græci vocant, quod destillando concreverint.

Factitium duplex est: Alterum proprie *πηκτὼν* Græcis dictum; Latinis concretum, quod cum è cuniculis suis effertur, & in quadratas piscinas effunditur, frigore aut calore solis congelatur: Alterum *ἐφθόν*, Latinis coctum; decoquitur enim aquâ atramentosâ in alienis quadratis.

Modum explicat Matthiolus in librum 5. Dioscorid. cap. 74. Minera effossa, in acervum in longitudinem protractum, quandam super aream exaggerant; sub die per sex menses relinquunt, vertendo quandoque, dein tegunt & macerari ac fermentari sinunt sub tecto aliis sex mensibus. Hinc aquâ dissolvunt, excrementa subsidere sinunt, claram aquam affundunt, in plumbeis lebetibus coquunt, æris aut ferri frustum immittunt, quod in aquâ liquefcit, decoctam materiam eximunt, in alveolos ligneos digerunt, ubi concrescit Aluminis modo. Optimum censetur cœruleum, grave, densum, translucidum, quale est stillaticium, proximum concretum. Percoctum ad infectus & denigrationes aptius cæteris: sed in Medicinâ invalidius.

Ratione coloris, Vitriolum aliud album, aliud viride, saturi aut diluti coloris, aliud cœruleum: præstantissimum è Cypro, territorio Romano, Ungariâ adfertur; laudatur etiam Silesiacum & Goslarie.

Vitriolum in liquore resolutum, servit coriis & lanis denigrandis. Infectores rubrum colorem fuscum reddituri, in aquâ, in quâ vitriolum solutum fuit, iterum coquunt. In usus medicos eligitur potissimum fossile, cœruleum, grave, spissum, pellucidum; secundas tenet quod concretum dicitur, adstringit vehementissime & calefacit, sanguinem è venis fluentem sistit, ulcera putrida & excrefcencia minuit, solvit alvum cum melle & aquâ multâ drachmæ pondere. Vermes latos etiam necat. Ignæ prorsus est Naturæ, & sulphur ardens in se continet; unde in metallis solvendis, tingendis, generandis, multum

multum præstat. Spiritus ejus ferrum in cuprum mutat. Duos autem in se continet spiritus, Album & rubrum, valde corrosivos; denique in Terrâ remanet sal fixum. Veteres crudo vitriolo drachmæ pondere quandoque usi sunt; sed nos tutius ejus spiritu, qui egregie penetrat & putredinem sistit; quocirca in febribus putridis & pestilentialibus locum habet.

VITRIOLUM ALBUM, Græcis λευκόν, quia color ejus similis violæ albæ, Germanis Gallienstein, maxime ad naturam salis vulgaris accedit, candidum est & transparent, quia de humore aqueo plus participat. Gosselariæ quoddam reperitur stiriac figurâ, translucentum instar Crystalli. Hoc præ reliquis usum habet in collyriis. Præparatur quoque ex eo in aquâ dissoluto & coagulato Vomitivum eximium, de quo vide Crollium.

VIRIDE DILUTUM GOSLARIENSE est, quod maxime hic in usu fullonibus, & tinctoriis est, ex eoque vulgo spiritus & sales præparant, magisque de naturâ ferri, quam cupri participare creditur.

VITRIOLUM Cyprium, cœruleum est, plane saphirini coloris, in tesseras parvas redactum & asservatum, in superficie luteum quendam adsciscit colorem, quod Misy esse arbitrôr. Hoc cæteris ad medicamenta præfertur, sed pretiosius est. Commendatur valde ad scabiem & ulcera ex lue Venereâ contracta. Latentem in se habet dulcedinem, nec adeo adstringit ut reliqua. Quod si eo aliquantulum fricetur lingua, ac post per tubulum fumus Nicotianæ seu Tabaci ore excipiat, dulcedinem quandam acquireret fumus, qui aliâs acris esse solet.

Ex hoc confici posse credo pulverem illum Sympathicum, quem tantopere commendat Nicolaus Papinius peculiari tractatu Parisiis edito, quamvis Romanum viride ipse præferat. Præparatur verò hoc pacto: Sume arbitrariam quantitatem vitrioli Romani, mense Julio vel Augusto, & postquam repetitis dissolutionibus ex aquâ limpidâ, filtrationibus per chartam emporeticam, evaporationibus ad ignem ac coagulationibus in loco idoneo, prout ars Pyrotechnica docet, à faculento magmate liberatum fuerit, summamque viriditatem consecutum fuerit, contundetur crassiuscule, & ferventioribus Solis radiis, dum versatur in Leone, per horas 360. exponitur, hoc est, diebus 16. vel, ut alii malunt, per 15. vel 18. dies plus minus, prout ad perfectionem, vel minus perfectam calcinationem devenerit, seu summam albedinem. Hic observandum, quod à pluvîâ & aëre humido defendendus, nec ferro versandus pulvis, Sole Leonem ingrediente exponendus. Preparatus pulvis loco sicciore asservandus. Per plures annos potest asservari.

Pulverem hunc compositum reddes in vulneribus cum fracturâ aut fissurâ utilem, si tantundem ei addideris gummi Tragacanthi pulverisati. Pulvis hic linteo, cruore aut pure læsi tincto, inspersus & alio involutus curat vulnera & ulcera incurabilia; de quibus consule authorem.

COERULEI coloris est etiam VITRIOLUM NATIVUM Sueticum, in fodinis Cupreis sponte natum & nullâ arte elaboratum, colore cœruleo. Cyprio non cedit, nisi quod Cyprium Crystallinum sit, hoc verò dilutius aliquanto, asperum & inæquale. Massa ipsa exterius flavescit à calore Solis, ut puto, aliquantulum alterata, fungosa, nec admodum ponderosa. Frustum, quod teneo, uncias quatuor cum semisse pendet, & ex fodinis Sueticis eruit ac secum detulit, mihiq; dono dedit Nobiliss. Vir Dominus Johan. de Marigny Gallus, dum hic in comitatu esset Illustriss. Domini Thuillerii, Christianissimi Regis Galliarum ad Reges Septentrionis Legati extraordinarii.

VITRIOLUM NORVAGICUM. In Norvegiâ simile Vitriolum elaboratur arte, magis ad cœruleum quam viridem tendens colorem; verum non in Massis, sed granulis asperis & inæqualibus prostat: viribus & facultatibus nulli cedit.

VITRIOLUM SCANICUM, à Nobiliss. Viro Domino Joachimo Beck elaboratur ex Pyrite nigro argenteo, unâ cum alumine, de quo supra diximus, elegans certè, viride, transparent & Crystallinum. Mihi ex eo columna est, quæ circa baculum ligneum concrevit, pondere sedecim librarum, longitudine pedum duorum minus uncis duabus, in circumferentiâ crassitie pedem unum cum semisse habet, ex variis crystallis viridibus angulis concreta, eleganti figurâ & habitu, sed ab aëre humido aliquid ejus in liquorem resolvitur viridem, qui deinde facile rursus coagulatur.

Ad hoc ATRAMENTI genus, quod sutorium vulgo dicunt, & reliqua referuntur, Chalcitis nempe, Misy, Melantheria, Sory; nigro enim omnes inficiunt colore, & à Pyrite

æroso ortum trahunt, à se invicem quoque gignuntur æquè atque à Pyrite, qui est quasi stirps horum omnium. Potissimum fit Sory ex Melantheriâ, ex Sory Chalcitis, ex Chalcitide diversæ species Vitrioli.

CHALCITIS rubra est, ærei coloris, semper nativa, nunquam factitia, dura, glebosa, optima recens, speciem æris præ se ferens, cui oblongæ & resplendentes sunt fibræ. Facultates habet mistas adstringentem & acrem, sed vincit acris, quæ adeo vehemens, ut carnem urat & crustam efficiat, sed usta mitior evadit. Ingreditur compositionem Theriacæ, ut nigriorem colorem ei conciliet, ut volunt quidam. Sed vix jam haberi potest; quocirca ejus loco substituunt Vitriolum ad rubedinem calcinatum, quod Colcothar vocant. Cæsalpinus Vitriolum viride & candicans ad genera Chalcitidis refert.

MISY est affine Chalcitidi, viribus & ustione, Cyprium reliquis præfertur, auro simile, (Agricola cinereum & nigrum statuit) durum, quod fricando auri colorem imitatur, & stellæ modo splendet. Efflorescit non solum ex Chalcitide, Sory & Melantheriâ, sed ex omni etiam Vitriolo, tam nativo, quam factitio, teste Agricolâ, quamvis Cæsalpinus hodie vulgò non cognosci ajat. Illud vero, quod à reliquis efflorescit, scintillis destituitur, juxta Agricolam.

MELANTHERIA modo lanugini, modo salugini similis est, lutei quoque coloris, reperitur ad ostia fodinarum, ex quibus æs eruitur, modò adsit Pyrites. Vim causticam obtinet ut Misy, & omnia adstringentia tenuitate superat; nigredinem non gignit madafacta, nisi ferveat.

SORY quidam Melantheriæ speciem esse voluerunt, eisdemque esse coloribus, sed differt odore gravi & nauseoso, ut quasi fulmineum quid præ se ferat, porosum est, eandem cum reliquis habet vires, adstringit & urit. Quatuor hæ species sæpe simul inveniuntur, ubi conficitur Vitriolum, sed cognitu difficiles. Galenus 9. simpl. ait se in Metallis Cypri vidisse ternas zonas junctas, quarum infima erat Soryos, suprema Misyos, media Chalcitidis. Eorum loco vulgo substituitur Vitriolum variè calcinatum; leviter enim ustum bullas exhibet instar Soryos, magis adhuc, flavedinem acquirit instar Misy, acrius adhuc calcinatum, rubescit instar Chalcitidis.

C A P. XI.

De Sulphure.

A Salinis corporibus, ad pingua, Sulphurea, & bituminosa transitum faciamus. Hæc oleo solvuntur & miscentur, ut illa aquâ. Ex calidâ & siccâ exhalatione provenire vulgo statuunt. Verùm ut non negandum ex elementis constare, ita simul affirmandum, hæc non minus ac reliqua corpora in primâ creatione formas accepisse à Deo Opt. Max. à quibus virtus etiam dependet seminalis, quâ sese propagare & speciem suam conservare valent. Hinc etsi ubique sint elementa & exhalationes, nullibi tamen hæc generantur, nisi ubi hæc adest forma & virtus, quæ missionem dirigat, & ad hoc opus, non vero aliud formandum disponat. Omnia hæc dividimus in Sulphur & ei cognata, ac Bitumen. Quæ etiam vel liquida sunt, ut bituminis quædam species, vel sicca, ut sulphur. Analogiam vero quandam habent cum pinguedinibus in corporibus animalium; ut enim inter solidas partes hæc concrescunt, ita illa inter dura terræ viscera.

SULPHUR, Græcis *θεῖον*, forsan quod in expiationibus sacrisque vetustatis olim ejus usus extiterit, succus est mineralis constans parte inflammabili, gravem odorem de se præbente, & terrâ crassâ, fixâ, succum chalcantofum admistum habente. In Metallorum generatione Chymici partes agentis ei tribuunt, dum Mercurium coagulat spiritu Metallico & seminali accedente principio; eo verò si destituantur, Metalla destruit & consumit.

Estque duplex, FOSSILE seu Vivum & Nativum, quod Græci *ἀπύρον* vocant, seu ignem non expertum, & FACTITIUM, *πεπρωμένον* dictum, igne depuratum. Nativum illud triplex est: Impurum, quod ex Islandiâ adfertur & demum depuratur; Purum, ex Goslaræ fodinis; & Fixum, ex monte Vesuvio. Factitium, variis modis fieri solet: Quibusdam in locis ex aquis decoquitur; ut ad Budam Pannoniæ: Alibi ex effossâ glebâ & in vasis coctâ perficitur igni; ut in multis Italiæ locis, Senensi, Puteolano & Volterrano tractu. Fit autem hoc pacto. Effoditur impurum Terræ & lapidi commistum quod-

quoddam, pumicosum, tenuibus scintillis micans ad Solem, aliud densius, aliud translucidum, aliud cinerei coloris, in urnis fictilibus coquitur, ignem in fundo tantum sentientibus.

Sic sublimatur purior substantia, quæ cum ascenderit ad superiorem vasis regionem, per rostrum descendit in aliud vas liquatum olei modo inde egressum, in loco frigido coit variâ figurâ. Aut Pyrites eo stillat, & in ollis coquitur, ut cernere licet in Saxoniæ Brambecco & Hadzkeredo, ditione Principum Anhaltinorum. Est etiam Virgineum & Caballinum dictum.

Varia SULPHURUM cum nobis sint genera, primum locum tribuimus ei, quod, cum purissimum sit, etiam Crystallinum conspicitur. Elegantius certè non vidi: Nam aureum plane est, & instar Crystalli pellucidum. Exigua ejus massula mihi est, vix drachmam unam pendens, simile plane ei, quod Musei Calceolarij autor vocat sulphur vivum ex Peruanæ Provinciæ fodinis aureis erutum, quod colore fulvo aurum purissimum æmulari videtur, ac ita pellucidum ut vitro assimiletur.

Sed eo discrepat, quod, vermiculis in unum conglobatis, instar Alcionij tertij Dioscoridis non sit. Meum enim massam solidam Crystalli refert. Sed magis ei competit descriptio à Monarde cap. 56. apud Clusum producta. Ex Quito regione Peruanâ provenire ait, ubi eruitur ex venis proximis aurifodinis. Hujus pulvis vino dissolutus, & per aliquot dies faciei vespere illitus (purgato prius corpore) inflammationes curat. Scabiem tollit oleo Rosaceo mixtum. Vide reliqua. Ejus ex Norvegiâ copiam insignem mihi attulit D. D. Jacobus Janus, Medicus Regius.

Huic succedit aliud etiam AUREI coloris, purum, in stirias concretum, & in glebæ Cylindricæ modum convolutum, sapore & odore planè sulphureo, simile ei quod è locis fulmine tactis exhalat. Rarum est & leve, ob aëream humiditatem & pinguedinem naturalem. Hoc verè *ἄπυρον* & vivum, quod locum in Medicamentis præ reliquis habet. Per se enim à Naturâ ita depuratum, ut artis adminiculo non egeat; sed, loco florum sulphuris, usurpari potest.

SULPHUR FIXUM *ἄπυρον* Puteolanum, subviride, subtilissimum, colligitur in monte Vesuvio Regni Neapolitani, qui perpetuò sulphureâ flammâ flagrat. Hoc instar Roris exsudantis & formâ pulveris subtilissimi sublimatur, adeo fixum ut in ignem conjectum non flagret aut flammam concipiat. Loco florum Sulphuris in Medicinâ usurpari potest. Quod si in copiâ haberi posset, inquit Crollius, posset verus Spagirus singulare sibi ex illo Medicamentum Chymistico Magisterio elicere.

Aliud mihi est SULPHUR VIVUM PUTEOLANUM, in massâ albâ seu cinereâ, levi, fungosâ, cujus superficiei adhæret crusta quædam Sulphurea lutea, ex ipsâ massâ, calore ardentis in monte foci, ut videtur extrusâ.

Cui affine SULPHUR PUTEOLANUM CRUDUM, sed colore differt, flavum enim est, ponderosum & impurum adhuc, ita tamen ut non multum scorix admixtum habeat; adeò ut à Naturâ aliquo modo ita depuratum videatur, ut in usus traduci valeat.

SULPHURIS CRACOVENSIS MINERA. Lapis est cinereus, ponderosus, durus, inæqualis, albicantis Sulphuris venas hinc inde per totum corpus dispersas habens; quæ subinde flavescent. Arte purum ab impuro separandum, ut inservire usibus possit.

SULPHUR SUBVIRIDE NATIVUM Sueticum. Ejus massam elegantem ex fodinis cupreis Sueciæ mihi attulit Insignis Juvenis Joan. de Marigny Gallus, quod figurâ bifidum refert Parnassum, apice uno eminentiori, à Naturâ ipsâ depuratum, & guttatim eleganter concretum, ita ut aspera & prærupta montium æmuletur. Totum corpus uncias pendet quatuor, in longitudinem ad pollices quatuor ascendit, latitudine duorum; quâ apex summus est, duas non superat. Hujus generationis modum indicasse videtur Agricola de Nat. Foss. lib. 3. cap. 24. de figurâ Sulphuris agens, ait quoddam genus esse, in quo singulæ guttæ ad similitudinem & magnitudinem grani Dolichi, cui cauda sit similiter rotunda, figurentur. Ex talibus enim concreta nostra massa videtur.

SULPHUR VIVUM ISLANDICUM, ex Heclâ monte petitum, cinerei coloris, porosum, leve, intermicantibus micis, & sulphuris puri venis. Ex hoc Mercatores nostri purum sulphur excoquere hic solent & divendere.

SULPHURIS VIVI cinerei, densi, subnigricantis, gleba impurior est; attamen ex eâ quoque coquitur sulphur purum, quod vulgo est in usu.

Inter ARTIFICIOSA primo occurrit SULPHUR FLAVUM, ignem expertum, figurâ tereti, eo quod per fistulas arundinaceas sit percolatum.

VIRGINEUM dictum sulphur, pallidius est, & figurâ panis coagulatum. Virgineum dicitur, quia ejus suffitu utuntur virgines ad capillos rufandos, quod etiam lanis candorem & molliem adfert.

SULPHUR NIGRUM, CABALLINUM officinis dictum, quia equorum scabiem eo curare solent. Hoc nigrum est, ex squammâ ferri & sulphure simul mistis ac in urceos transfusis, conficitur. Exterius sulphure luteo vulgari obductum est.

Est mihi & Sulphuris genus, quod Anno MDCXLVI. decimo-sexto Maji hic Hafniâ ex aëre decidit. Eo enim die cum pluvîâ ingenti tota urbs, omnesque ita inundarentur plateæ, ut gressus hominum impediret, Sulphureoque odore aërem inficeret, dilapsis aliquantulum aquis, quibusdam in locis colligere licuit Sulphureum pulverem, cujus portionem servo, colore, odore, & aliis, verum sulphur referentem.

Sulphuris usus multus est. Græci & Romani ejus suffimentis crediderunt expiari posse religionem ædium. Fullones, vestes lixivio ablutas, sulphure suffire solent, & infectores lanas, ut candorem & molliem eis concilient. Sulphuratis ellychniis cum silice & ferri confictu flammam elicimus, quâ candelam accendimus; igni enim valde amicum. Ingreditur quoque compositionem pulveris tormentarii. In Medicinâ etiam locum invenit. Vim enim habet calefaciendi & attrahendi, venenatorum animalium ictibus impostum. Ex aceto venenum extrahit. Abstergit quoque, unde cum resinâ illicitum scabiem curat, vitiliginis ex aceto tollit. Propinatur ad purulenta exspuentes, suffitu gravedines aufert, & Lethargicos excitat. Epilepticos ejus nidor irritat. Varia ex eo conficiunt Medicamenta Chymici.

Cum hydrargyro sublimatum fit cinabrium. Fumus campanâ vitreâ exceptus, in liquorem decidit, seu oleum acidum. Subtilior ejus pars per sublimationem in flores exaltatur, ex quibus deinde Balsamus sulphuris preparatur, in Peste & Morbis malignis magnarum virium.

C A P. XII.

De Arsenico.

AD sulphuris naturam quam proximè accedit AURIPIGMENTUM Plinii, Græcis *ἀρσενικόν* dictum, quamvis etiam cum Metallis affinitatem habeat aliquam. Cum sulphure in eo convenit, quod cito ignem concipiat & inflammetur, & flammam reddat odoris sulphurei, in calido dissolvatur & exhalet in fenum volatilem, odorem habens multo deteriorem sulphure, spiritibus animalibus cerebri valde infestum. Cum Metallis convenientiam hanc habet, quod instar metalli splendeat, & si fundatur, aliquid metallici post se relinquat.

Cæterum vox ARSENICI quandoque latius sumitur, quandoque strictius. Late sub se comprehendit Auripigmentum, Risagallum & Sandaracham, de quibus junctim hoc capite agendum. Strictè solum Risagallum notat, ex Auripigmento confectum. Tria verò hæc naturâ & facultatibus ita conveniunt, ut non nisi ratione majoris & minoris coctionis differant: aliud enim magis excoctum, aliud minus; aliud plus, aliud minus de hydrargyro & sale cum sulphure misto participat. Hinc quidam Auripigmentum vocant Arsenicum croceum, Sandaracham Arsenicum rubrum, Risagallum Arsenicum album.

Est autem AURIPIGMENTUM, ab aureo colore sic dictum, succus mineralis sulphureus, conjunctum habens Lithargirum paucum & spiritum salis. Ejus tria dantur genera. Unum ex tenuibus constans crustis, tanquam squammis, ut altera alteri imposita videatur, ac fundi potest instar Lapidis specularis, colorem auri exprimens. Præstantissimum habetur si purum sit, & aliis non permistum. In Mysiâ Helleponti gigni vult Dioscorides. Vide Talcum aureum, quod omnino hoc genus Auripigmenti esse arbitror. Alterum auri colorem imitatur formâ pulveris existens. Tertium colore ferme Sandarachæ, glebosum, ex Ponto & Cappadociâ olim advectum.

Auripigmenti sapor acris est, ustum sulphur olet: Pictores opermentum vocant, eo-
que

que pingunt; Medici ad psilothra & medicamenta pilos auferentia utuntur: si diutius cuti adhæserit, eam erodit, quia vim urendi habet, humidumque radicale depascitur; interim ex eo, & Arsenico albo, Amuletum conficitur, quod contra pestiferum contagium collo gestatum, à multis in magno est pretio.

ARSENICUM ALBUM, Risagallum, quibusdam Realgar, factitium quid est, ex Auripigmento elaboratum: toties enim cum sale sublimatur, donec candidum reddatur. Modum ita delineat Agricola: Crustis auripigmenti fossilis tantundem salis fossilis adjiciunt, trita in duobus fictilibus vasis, patellarum instar latis, nec admodum profundis, intus plumbo illitis, & quâ committuntur obturatis luto, coquuntur, usque dum totum Auripigmentum in sublime sublatum fuerit & sublimiori vasi adhæserit; deinde iterum ac sæpius teritur & coquitur, donec candidum fiat.

Venenum est inter Septica vehemens, quocirca ad glires & mures necandos adhibetur. Æs, ejus fumo, candido colore tingitur, ut Argentum æmuletur. Eo multa in transmutationibus Metallorum præstare se putant Chymici. Per nitrum calcinatum, Mercurius ejus volatilis & sulphur tollitur inflammabile, ut relinquatur pinguedo quædam butyracea, quæ extra corpus ad fistulas & ulcera difficilia usum suum habet.

SANDARACHA ejusdem naturæ est cum Auripigmento, & in eisdem Metallis reperitur in quibus Auripigmentum, solo colore videtur differre, quia vel saturato colore rubro est instar Cinnabaris; aut minus rufa & sublutea. Præfertur rufa & saturatior, friabilis, pura, ad cinnabaris colorem accedens, odore sulphuris graviori, si teratur aut uratur. Est vel Naturalis, de quâ jam dictum; vel Artificialis. Hæc fit ex Auripigmento in ollam, cujus os obturatum, coniecto, & quinque horis in furno cocto, tum enim Sandarachæ colorem acquirit. Plinius aliam ponit speciem Sandarachæ factitiam ex Sandarachâ coctâ, quæ tamen proprie Sandaracha dici non meretur, sed à Dioscoride SANDIX vocatur.

Pictores & Torneatores ejus usum sibi vendicarunt ad pingendum: Medici inter Escharotica, & illa, quæ urendi vim habent, eam ponunt, nequaquam intra corpus sumendam.

Diligenter hic notandum; inter Sandaracham Arabum & Sandaracham Græcorum magnum esse discrimen. Græci per Sandaracham intelligunt eam quam jam delineavimus.

Apud Arabes Sandaracha est gummi Juniperinum, quod etiam Vernicem vocant vulgo. Hoc qui non observant in Medicamentorum compositione, periculosos committunt errores, cum hoc sæpe ingrediatur Medicamenta intro sumenda, illud vero venenum sit, nequaquam intra corpus admittendum.

C A P. XIII.

De Bitumine.

BITUMEN, Græcis ἀσφαλθς, est corpus fossile, simile, inflammabile & pingue, cum quo ubi Sales concurrunt, aliæque metallicæ concretiones, in varias species dispescitur. Generatur in cavernis terræ & inde vel in mare effunditur, ibidemque ejicitur; vel è terrâ solum, vel cum aquis mistum effluit aut effoditur.

Facile omnia bitumina inflammantur, & cum semel flammam conceperint, rapidè ardent, & affusâ aquâ non extinguuntur, sed magis ardent. Causam hujus rei esse putant, quod cum talia inflammantur, non in superficie solum, ut ligna & alia, sed penitus tota conflagrent & ignea evadant. Hinc cum superficiei aquæ affunduntur, concentratur per antiperistasin ignis internus, vehementiusque agit, affusamque aquam dissipat, fulgentiusque emicat. Hæc etiam ratio est, cur sub aquis multa bituminosa ardeant. Mirum & hoc est, quod aquâ gaudeat hic ignis, eaque, quæ reliquos ignes nutriant, hunc extinguant: ut oleum, sulphur, paleæ, fimus. Quod eâ de causâ fieri videtur, quia siccitate cum igni conveniunt, & suâ frigiditate extinguunt, dum facile amica uniuntur; vel potius quod eventilationem prohibendo suffocent, & aëris nutrimentum excludant.

In genere Bitumina omnia vim habent calefaciendi & discutiendi, unde ad humores frigidos dissipandos adhibentur in Paralyticis & Epilepticis; atque eisdem effectus habent Thermae fontesque Medicati, qui Bitumine & Sulphure constant.

Bitumen omne, vel liquidum, vel concretum est. Liquidum est Petroleum, Naphtha, Bitumen Judaicum, Pisaspaltum, Maltha.

PETROLEUM quasi petræ Oleum, quod è petris validissimo odore extillet. Subtile est oleum, varii coloris; vel enim candidum, vel flavum, vel rubrum, vel nigrum est. Inter hæc verò candidum præstantius, nigrum vilius. In Italiâ in agro Mutinensi reperitur, & è petris extillat, candidum & rufum, quod vetustate & coctione crassescit. Unâ cum aquâ effluit, & qui colligunt, aquam scopis quassant, ut oleum omne in uno angulo uniatur, quod deinde cochlearibus aufertur.

In Siciliâ fontibus innatat, & oleum Siculum vocatur. Ad lucernarum lumina, instar olei utuntur, & ad scabiem jumentorum. Sed calefacit, siccatur, penetrat, ob essentia tenuitatem, humores excrementitios discutit; in Paralyfi & nervosarum partium doloribus frigidis utile.

NAPHTHA bitumen subtilissimum est, vel potius bituminis liquidi spiritus, ex Babylonico bitumine potissimum extractus, cui tanta cum igne cognatio, ut ex intervallo distanti ignem ad se rapiat, ac Solis calore accendatur. Unde Plinius procul abesse ab omni usu dicit. Plutarchus in Alexandro scribit, Naphtham à quibusdam Pharmacum Medea appellari, quâ coronam & peplum Creontis filia inunxit atque hac arte combusserit. Nulla bituminis species est, quæ tantam vim habeat penetrandi & exsiccandi atque hæc; quocirca ad humores frigidos discutiendos, Colicis, Lethargicis, Apoplecticis & Paralyticis inungi potest. Magnam cum Naphthâ affinitatem habet Oleum ceræ destillatum, tam ratione facilis accensionis, quam penetrationis.

BITUMEN JUDAICUM, quod in lacu Judææ nascitur, adeo lentum & sequax esse fertur, ut avelli nequeat præterquam filo quod menstruum mulieris infecerit. Quod in Babylone provenit, commendatur, si purpuræ modo splendeat, ponderosum sit, & validum odorem vibret.

Ejus generis quoque est PISASPALTUM, quod picem Bitumini mistam redollet, & in Apollonio Epyri invenitur, quia fluminis impetu ex montibus devolvitur Cerauniis, & in glebas cogitur. Quamvis alii Pisaspaltum artificiosum quid esse statuunt, ex bitumine liquido impuriore & pice compositum, quod picandis navibus inservit.

Tria hæc Bituminis liquidi genera non nisi secundum magis & minus differunt, ut quidam statuunt; ita ut pars ejus spirituosior & subtilior sit Naphtha, huic proxima Petroleum, crassior & fæculenta Asphaltum; non secus ac videmus ex succino per distillationem primò elici spirituosum & limpidum oleum, quod Naphtham repræsentat, mox oleum flavum, demum materiam nigram & fæculentam. Hinc Agricola uni eisdemque rei diversa imposita esse nomina autumat, quorum numerus crevit ex diversarum gentium vocabulis. Babylonii enim Naphtham vocant suo nomine, Samosathæ Maltham, Mauri Arabice Hafra.

MALTHAM huc quoque pertinere volunt quidam; verum non merum bitumen, sed ejus colamentum limo argilloso mistum esse videtur. Cum quid attingit solidi, adhæret, in jungendis & ferruminandis muris Calcis usum præbet. Vitruvius ad Babylonis muros exstruendos adhibitam fuisse docet lib. i. cap. 5. Verum Cæsalpinus lib. i. de Metallicis, Maltham tanquam artificiosum & mistum quid describit. Ait enim esse Cæmenti genus tenacissimum, & duritiem lapidis antecedens, quod fieri scribit ex calce vivâ recenti, vino extinctâ, mox tussâ cum adipe suillo & ficu, duplici linimento. Id, quod Malthatur, oleo perungitur ante. Hinc colligere licet Maltham duplicem esse: Naturalem, quæ Bituminis species, & quâ exstructi muri Babylonici; & Artificialem, à Cæsalpino descriptam.

Sic etiam se res habet cum Pisaspalto, MUMIA Arabibus dictâ, quæ etiam sumitur pro misturâ, quâ condire cadavera solebant, ne in sepulchris putrescerent.

MUMIA namque talis est condimentum cum sanie cadaverum mistum & exsiccatum Bituminis modo circa ossa concrescens, colore nigro vel subflavo, ab interitu cadavera vindicans. Estque duplex: ex pice & bitumine constans, quæ Pisaspaltos dicitur; & nobilior, ex Aloë, Myrrhâ aliisque aromatibus, cum sanie cadaverum mistis, constans.

Errant igitur qui pro mumiâ, in suis cavitatibus corporis concretâ, ipsam carnem sumunt cadaverosam. Integra cadavera ita condita ex Ægypto adferuntur, sed præferuntur

tur Magnatum, eo quod illa Aromatibus & Balsamis condita, unde nobilior fit Mumia. Plebejorum solo Asphaltheo inunguntur.

Mihi CRANIUM PUERI est ita conditum, ut & manus sinistra, in quâ ungues adhuc sunt, & linteum quo obvolvebatur.

Commendatur Mumia ad frigidos corporis affectus, tam in potu, quam extra, ad dolorem capitis antiquum, Paralyfin, Vertiginem, Epilepsiam, Singultum, Cardiacam, Tussim; sed præcipue ad sanguinem sistendum, & fracta membra consolidanda.

Concretum Bitumen varium est; nam vel intra Terram densatur, mutaturque in aliquam lapidis duritiem, vel extra Terram. Intra Terram generatur bitumen fossile, quod, pro modo concretionis, varia nomina ab autoribus obtinuit; ut enim cum bitumine liquido plus lapideæ & terreæ concretionis se miscuerit, ita hoc vel illud nomen obtinuit: Atque hinc est quod in naturâ talium corporum bituminosorum inquirendâ magna occurrat difficultas, cum Autores sæpe ad locos natales respicientes, ab iis nomen imposuerint; atque ita res eadem sæpe segregent & disjungant, quarum natura & generatio eadem ferme est. Nos Agricolam sequi decrevimus, qui eorum naturam diligentissimè investigavit.

Quod Galenus vocat LAPIDEM AMPELITIDEM, ab aliis rei rusticæ scriptoribus dicitur TERRA AMPELITIS, quod Vermes Vitium oculos rodentes, *κνίπες* à Græcis dictos, enecet. Theophrastus CARBONES vocat, quod eorum colorem habeat & vices gerat.

Quando idem hoc corpus adeo durum est, ut poliri possit, GAGATES, à Lyciæ fluvio Gagâ, dicitur: Strabo GANGITIM vocat. Politum à Plinio GEMMA SAMOTHRACIA appellatur. Nicandro THRACIUS LAPIS, quibusdam OB-
SIDIANUS LAPIS.

Hæc omnia ex eodem fonte proveniunt, & radicem agnoscunt bitumen nigrum: ex vario concretionis modo, & rerum aliarum admistione, discrimen ratione soliditatis & duritiei obvenit. Quæ enim plus Bituminis habent, facile flammam concipiunt; quæ plus succi lapidescentis, difficulter accenduntur, sed polituram admittunt exactiorem.

CARBONES FOSSILES seu LITHANTRACES, fabris ferrariis apud nos sunt in frequenti usu, vulgo Sten-fol. Inveniuntur in Scaniâ non procul Helsingburgo, in Boringholmo quoque, sed maximâ copiâ ex Scotiâ ad nos deferuntur, ubi prope Edinburgum effodiuntur. Putantur ferrum fragile reddere. Loco lignorum ad coquendos cibos & hypocausta calefacienda frequentissimè utuntur Angli. Pilos & palpebras colore nigro tingunt. Vi exsiccandi & digerendi pollent. Ex durioribus, globulos, statuas parvas & gemmas concinnant multi.

Ex Insulâ Feroënsi & Islandiâ durioris genus adfertur, quod non facile ignem concipit aut inflammatur, splendorem tamen habet, ut ad GAGATEM aut LAPIDEM SAMOTURACIUM referendum videatur. In Feroënsi Insulâ inter Saxorum & Cautium commissuras invenitur, ac laminatim eruitur, singulæ laminæ trium aut quatuor digitorum crassitiem habent. GAGATEM FEROENSEM voco. Ignem non concipit ut Lithantrax, ut experimento sæpius didicerunt fabri nostri ferrarii, minus enim in se continet Bituminis & plus terreæ substantiæ. Eique plane simile quod ex Islandiâ accepi.

Huc spectat PIX FOSSILIS ex insulâ Barbados. Hæc insula una est ex insulis Cannibalibus, sitis ad continentem australis Americæ, à quibusdam Barbados, ab aliis Barbudos dicta. Effoditur ibi picis solidæ & nigerrimæ quoddam genus, leve, porosum, cujus portiunculam mihi transmisit Clariss. Vir Johannes de Laet, Americanæ Historiæ autor; totum vix pendet scrupulos quatuor, magnitudine Nucem Moschatam non superat. An eâ ad naves oblinendas utantur, nondum constat.

Extra Terram in MARI concrescit SUCCINUM, sic dictum, quod ex succo coagulati quidam existimaverint, Græcis *ἡλεκτρον*, Arabibus Carabe, quibusdam Ambra citrina, veteribus Germanis Glessum, Borussis Gentarum, nobis *Asf.* Hodie ad littus maris nostri colligitur formâ massæ seu glebæ nullam certam figuram aut formam habentis, duræ solidæque substantiæ instar lapidis, unde ad lapides à quibusdam refertur. De ejus generatione variæ sunt autorum sententiæ: probabilior illa, quæ statuit ex Bitumine liquido ortum trahere, quod è cavernis suis effluens maris salugine coalescit, tenuique portione exclusâ induratur. Vel, ut quidam volunt, succum bituminosum à subterraneo calore in spiritus resolvi & sublimari, ac intra poros terræ à nitrosis spiritibus iterum
figi

figi & coagulari. Cum Chymicis notum sit, spiritum salis non solum alios spiritus, sed & oleosa quævis congelare & coagulare. Reperitur quandoque Purum & Syncerum, quandoque bestiolis permistum, herbis item, lignis, Chalcantho, aliisque sordibus. Perspicuitatis & opacitatis ratione, varias habet differentias. Panno ubi fricatur, paleas & scobes siccas attrahit. Igni admotum flammam concipit, & odorem gravem de se spargit. Non ex alio principio quam Bitumine ortum trahere, id arguit, quod quibusdam in locis Germaniæ, Italiæ, Galliæ, è terræ mineris eruatur, & frustra sint inventa, quæ foris succinum coagulatum exhibuerint, intus purâ Naphthâ seu Petroleo referta extiterint. Quin & varia mineralia, Chalcitis, Melantheria, aliaque ejus generis illi adnata extitisse constat. Idem comprobatur Chymica ejus resolutio, in quâ extillat, præter Oleum album, Naphthæ subtilitate respondens, ubi rectificatum fuerit, flavum & rubrum, spiritus aluminosus & salsus cum phlegmate egreditur, & Sal collo Retortæ adhærens, à quo coagulatio facta est.

Reperitur apud nos copiose ad Cimbriæ littus occidentale, ut quæstum inde jam faciant multi. Verisimile tractus istos Arenosos bitumine refertos, quod, ubi in mare exsudat, coagulatur eo modo quo dictum est. In Borussia ad maris Balthici littora, ortâ tempestate Sudini retibus illud piscantur. In Silesiâ sub arce Greifenstein è Terrâ eruitur, ut & quandoque Illebiæ. Quatuor ejus potiores sunt differentiæ: unum album vel candidum, non transparens, cæteris pretiosius; alterum auri modo flavum & transparens; tertium variis coloribus ornatum, interdum transparens, interdum opacum; quartum opacum variisque coloribus ignobilioribus, uno aut pluribus fœdatum.

Succinum calidum est & modicæ adstrictionis, in usu medico album præfertur flavo, commendatur ad varios affectus. Foris in collo gestatum, contra fascinationes & nocturna terculamenta pueros tueri volunt; capitis etiam destillationibus, & tonsillarum ac faucium vitis resistere, oculorum fluxus & ophthalmias curare. Cordis & cerebri affectibus medetur, spiritus vitales & animales conservat, Asthmaticos à paroxismo liberat, urinæ difficultati & calculo succurrit, Hydropicos per urinam purgat, gonorrhœam, hæmorrhagiam & difficultatem intestinorum compescit, dentium dolores sedat, menses movet, uteri fluorem sistit, & strangulatum peculiari vi prohibet. Renes & matricem purgat, ventriculi vitia corrigit. In summâ, Balsami instar est, calorem nativum roborans & morborum insultibus resistens.

Ad omnia verò efficacius est oleum ex eo debito modo præparatum, quod à quibusdam non immerito Balsamum Europæum vocatur, ac veri Balsami loco haberi potest. Olim tanto in pretio erat, teste Plinio, ut hominis quamvis parva effigies, vivorum hominum, vigentiumque pretia superaret.

Succini omnia genera in Museo demonstramus. Primo enim occurrunt **SUCCINI ALBI** non pellucidi frustra, inter quæ unum eximium duarum librarum pondere cum semisse, quadratum fermè, longitudine pollicum octo, latitudine quinque, odoris gratissimi; reliqua minutiora. Inter hæc verò gradus candoris observare licet, dum quædam magis, quædam minus ad flavedinem tendant. Est & frustum quod fulvi succini conjunctam ostendit particulam.

SUCCINI FULVO colore, auri modo splendentis & transparentis elegans sequitur Massa, figurâ pyramidali, in quâ rivi quasi & stirix effluentis bituminis liquidi clara extant vestigia, protuberantibus hinc inde inæqualiter striis. Hanc cum Natura, sine artis ministerio, politam adeo & elegantem reddiderit, ut ab artifice nullo melius poliri posset, spectaculum præbet gratum & jucundum.

Sunt & hujus generis frustula parva, in quibus culices, muscæ, aliaque animalcula continentur, quæ, dum liquidum bitumen adhuc esset succinum, irreperunt, vel inciderunt, ut inde se extricare nequiverint antequam coagularetur; Sicque nobile invenerunt sepulchrum, non secus ac formica illa, de quâ Martialis lib. 6. Epigr. 15.

Dum Phaëthontea formica vagatur in umbrâ

Implicuit tenuem succina gutta feram.

Sic modo quæ fuerat vitâ contempta manente,

Funeribus facta est nunc pretiosa suis.

Succini FULVO COLORE SATURATO, vinum Falernum ad rubedinem tendens exprimentis, Exempla etiam adsunt.

Quod OPACUM est variisque coloribus ignobilioribus dotatum, etiam hic visitur.

Ex

Ex Islandiâ frustum ejus coloris accepi, sed ad duritiem lapideam accedens, & difficulter ignis vim sentiens, odore tamen, colore & perspicuitate, nostro simile. Hepatico colore fragmentum adest nigrioribus intercurrentibus venis, albi & flavi permixta exhibens frustula. Odore est minus grato, ex impuro bitumine, concurrente terrestri & nitrosâ materiâ, concretum. Immaturum esse quidam volunt, sed duritiem & consistentiam eandem cum reliquis habet. Ut æquè in suo genere maturum esse videatur ac reliqua; quocirca non tam causæ efficientis & coagulantis, quam materiæ culpâ tale evasit.

SUCCINI ORIENTALIS titulo delata ad me massula, nihil peculiare à nostro obtinet, imo impurior videtur, ut primo aspectu gummi quoddam ceraforum diceret, nisi odor & inflammabilitas obstarent. Impuritates permixtas habet & frangibilis nostrate: unde advectum nescio; nam dono D. Henrici Custeri Junioris habeo.

SUCCINUM in aquis dulcibus lacus Meler in Sueciâ, prope Insulam Biarco, à D. Jona Bureo inventum, mecum communicavit Nobiliss. Vir D. Georgius Stiernhielm, supremi Dicafterii in Livoniâ Vice Præses. De quo cum dubitarem, an in aquis dulcibus concretum fuerit, regessit simile frustum repertum fuisse in fossâ quam ex lacu Meler per Telgam in mare Balthicum ducere conabatur Carolus IX. Rex Sueciæ. Sed, ni plura ejus generis ibidem reperiantur, adhuc dubito an ibidem concreverit. Licet enim absurdum non sit, in lacubus, & aquis dulcibus scaturire posse fontes bituminosos, qui succino materiale suppeditare possint, formale tamen, quod concretionem largitur, Sal nempe, deest. Similia hîc Hafniæ reperta sunt frustra, dum fossas novas circa urbem ad plagam Septentrionalem foderent, tribus orgiis infra terræ superficiem.

C A P. XIV.

De Ambra & Spermate Ceti.

AD hanc classẽ Bituminum concretorum, & in mari repertorum, referunt Ambram Griseam & Sperma Ceti.

AMBRA quamvis vox sit omnibus Succini speciebus communis, in specie tamen accommodatur corpori bituminoso, valde odorato, à recentioribus Græcis Ambar dicto, à Latinis Ambarum, vulgo Italarum Ambre Cane & Ambra Grisea. Hermolaus Barbarus primus Succinum Orientale vocavit.

De ejus ortu variant Autores. Serapio scribit in mari oriri instar fungorum, quod postea cum lapillis quibus adhæreret ad littus expellitur. Avicenna & Psellus è fontibus in mare effluere testantur. Lusitani ferunt in toto maritimo Æthiopie tractu reperiri etiam ingenti magnitudine fluitans, transferri ad littora ventis quibusdam flantibus in magnâ copiâ, existimari ab ignavis Picem aut Bitumen. Sed varii coloris pro naturâ terrarum, complecti lapillos, conchilia & alia ejusmodi. Esse præterea pisces ex Cetaceo genere, Azelas vocant, Ambari avidos, quod postquam devoraverint stupidos reddi, ex quorum ventre Ambarum extrahitur. Est vero substantia pinguis, odoratissima, in maris Indici & Æthiopici littoribus inventa, nunc durior, nunc mollior, friabilis, ita tamen ut sub dentibus & unguibus instar Mastiches vel ceræ dilatari possit, colore nunc uniformi, nunc puncta citrina aut alba aspersa habens. Probabile esse videtur, & experientiæ congruum, licet in mari reperiat, tamen ab eo originem non habere, sed ut Succinum ex fontibus Bituminis manare, & in summo mari, aëri expositum coagulari & densari. In Indiâ fontes esse, ex quibus oleum & Balsamum nobilissimum fluat & colligatur, testantur Historiæ: ex hisce per venas subterraneas, si quid in mare fluat, condensatur & in Ambram concrevit. Huic sententiæ adstipulatur autor Geographiæ Arabicæ citatus in notis ad Garciam, qui ita habet. Ex hoc mari educitur Ambar plurimum, optimè fragrans, & quidem ex eo est quod sit centum librarum, plus minus. Est autem id quiddam quod evomunt fontes in imo maris, cujusmodi sunt fontes Naphthæ, & quando invaluit tempestas, ventus ejicit illud in littus. Odorem autem nobilissimo suo Sulphuri debet, unde Crato Sulphur esse, aut ad minimum ei inesse affirmat.

AMBRÆ tria statuuntur genera, unum Selachiticum ex Zeilam Insulâ Indiæ, rufum & pingue, quod cæteris præfertur. Alterum ex Sechrâ loco maritimo Arabiæ felicis, subalbidum, colore ovi Struthiocameli, quod ut plurimum est quod ad nos adfertur griseum & varium maculis nigricantibus. Tertium deterrimum quod nigricat, quale

esse volunt quod pisces devorarunt. Hujus etiam duas constituunt species, unam in ventre repertam, ignobiliorem, alteram juxta spinam dorsi, magis sinceram. Optima censetur, quæ à sordibus est repurgata, quæque plurimum ad candorem accedit, cinerei coloris, aut quæ ex venis, nunc cinereis, nunc candicantibus constat, levis, quæque acuta perforata multum oleacei liquoris resudat; nigra improba censetur, ut & candidissima, quoniam gypso adulterata putatur. Vide quæ de Ambrâ habet Clusius ad cap. i. Garcia.

Calida statuitur ordine secundo, sicca primo, præterquam quod in odoramentis & suffitibus habeat maximum usum, in Medicinâ etiam locum invenit. Insignem vim habens spiritus Animales & Vitales roborandi, unde cerebro & cordi confert, sensus omnes vegetiores reddit, utilis senibus & naturâ frigidioribus; in Syncope & Melancholiâ commendatur.

Nomine AMBRÆ GRISÆ nondum maturæ, massam quandam accepi, odore Ambræ, sed debiliori, colore albo, intermistis venis ac maculis quibusdam nigrioribus, lævis, lubrica & ad contactum pinguis, insipida, mollis adeo ut digitis atteri possit. Quando verò atteritur, in laminas exiguas spermatis ceti similes colore & lubricitate resolvitur, adeo ut genus spermatis ceti, aut Ambræ, quam in cetis reperiri ajunt, esse autumem. Et haud scio an referri possit ad Camphoram Ascap (primo enim aspectu Camphoram refert) de quâ Averroës 5. colliget. cap. 56. ubi inquit Caphuræ genus inveniri passim in maris alveo, quod deinde aquis supernatet, laudatissimum vero id censerî, quod Arabibus Ascap dicitur. Verum cum eum refutet Garcias ab orto Histor. Aromat. lib. i. cap. i. quod vera Caphura non in mari, sed in arboribus nascatur, hic judicium suspendo. Nam ab eo, qui ex Indiis attulit, nil aliud rescire potui, quam quod esset Ambra nondum matura. Sed cum Ambrâ nil præter odorem habet commune.

Adulteratur quandoque Ambra ab impostoribus, factitio quodam ex ligno Aloës, Styrace, Ladano resolutis, addito Moscho: vel etiam ex Benzoino, cerâ candidâ novi examinis, carie fraxini, arborum musco, addito Moscho & Zibetho; sed fraus à peritis facile detegitur.

Nativa enim non tam facile in aquis mollescit atque factitia; manibus præterea si tractetur, ceræ modo lentescit factitia, non item vera; color quoque & odor non tam exacte exprimi possunt in adulteratâ, quin differant à verâ.

SPERMA CETI, à quibusdam HALOS ANTHOS, flos maris dictum, quod existimant nil aliud esse quam Balenæ sperma, ex ejus vulvâ in congressu elapsum, ab aliis Ambra alba & Succinum marinum dictum, Germanis Wastrath & Wastrath / Danis Svalraf. De ejus nomine, non minùs ac de re ipsâ, variæ agitantur controversiæ. Matthioli multis argumentis contra Fuchsiûm docere conatur non esse illud quod Dioscorides vocat Halos anthos. E contrario ejus rationes non satis firmas esse urget Ferrandus Imperatus. Notandum interim, vocabulum ἅλδς ἀνθός, vel pro subtilissimâ salis parte & quasi flore in salinis collecto sumi, vel pro subpingui illâ materiâ, quæ mari innatat, de quâ hic sermo est, capi: & observavit Fuchsîus, vocabulum ἅλδς, cum sine articulo à Græcis effertur, pro mari sumi. Sed ne rebus omîssis in vocibus nimii simus, vocetur hoc sensu Halos anthos, ad rem ipsam accedamus.

Est igitur Sperma Ceti pinguedo quædam mari innatans, instar minutarum squamarum piscium aut fursurum, colore albo, pallido & subflavo, quæ Vere potissimum apparet tempore matutino, ubi mare à fluctibus tranquillum. Sin verò tempestas oritur, discutitur, & adhæret rebus quibuscunque obviis. Solis fervorem ubi senserit, resolvitur, pars ejus subtilior exhalat, gravior fundum petit, atque ex eo progressu temporis generantur Mituli parvi, nigri instar granorum Milii, qui tandem crescunt & debitam magnitudinem acquirunt.

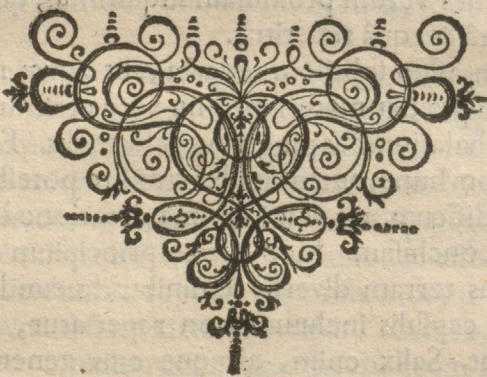
De ejus generatione non consentiunt autores: maxima pars semen aut sperma ceti esse arbitratur, quod post coitum è vulvâ excidit, unde id nominis ei indiderunt; Negant alii. Mihi narravit vir fide dignus nostras, Matthias Christiani, Insularum Feroënsium Præfectus Regius, se Piscationi Balenarum interfuisse, ubi inter alias una capta fuit 27. ulnarum, peculiari figurâ à reliquis, capite adeo grandi, ut tertiam fermè partem totius Piscis æquaret, in cujus cranio, quod cellulis quibusdam erat distinctum, ingens hujus materiæ copia reperiiebatur, atque à piscatoribus colligebatur; adeo ut

in eâ sit sententiâ, corpus illud, quod à nobis nomine Spermatidis ceti vocatur, non esse sperma verum, sed liquorem cerebri, non cuiusvis, sed huius generis ceti, qui à Feroënsibus *Dögling* vocatur; In aliis enim non reperitur. Carnem autem huius piscis esui ineptam dicunt. In eâdem sententiâ video esse Carolum Clusium libro 4. exoticorum, cap. 17. ubi huius ceti ponit delineationem, ac à Belgis *porvisch* vocari ait, asseritque in ejus, qui captus fuit in Belgio, capite repertum fuisse plus quam quartam partem dolii, quo asservantur Haleces sale conditi, plenam ejus liquoris, quem vulgò sperma ceti appellant, Hollandis *Walschot*. Fieri igitur potest, ut tam in mari, quam in tali ceto, reperiatur hæc materia. In ceto, quando capitur; quoniam in ejus cerebro generari videtur: in Mari, quando hic cetus pugnando cum aliis occubuit fracto cranio, vel etiam hanc materiam certo tempore, instinctu naturæ, per appropriatos meatus evacaverit sponte.

Maxima vero eruditorum pars, bituminosum corpus esse putat, aliunde in mare influens, ac ibidem consistentiam & falsedinem, odoremque pisculentum acquirens; quod allatis experienciis contrarium videtur.

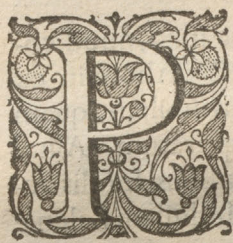
Varias figuras habet quod vulgò pro spermate ceti venditant, vulgare illud, quod coloris est argentei, squamosum, depuratum ab ignobiliore certum est. Alioquin ex Islandiâ massulam accepi sevo similem, subflavam, in squammas non divisibilem, quam pro spermate ceti etiam venditant, nisi forte impurum sit & non depuratum. Aliud grande frustum, teres, oblongum, fibris refertum, crassum, ex Feroënsibus Insulis accepi, quod etiam pro spermate ceti venditabant, sed ego spinalem Medullam Balenæ potius esse existimo, & an ex eo sperma ceti elici possit ignoro. De eo suo loco agendum. Utuntur Spermate ceti seu Halosantho ad respirationem difficilem, pondere scrupuli unius. Ad casum & sanguinem grumosum dissolvendum vim habet magnam. In colicâ passione & morbis à flatulentâ materiâ ortis etiam usurpatur. Continuus tamen & creber ejus usus minime salutaris existimatur. Refert enim Encelius periisse honestissimam matronam ad ostium Tanager ex nimio huius abusu.

LAPIDIBVS.

CAP. I.

De Lapidibus in genere.

PRIMUM genus Fossilium, quod Mediorum Mineralium titulo complexi sumus, hactenus vidimus: secundum, quod Lapidum est, jam expendendum, ita ut habitâ instituti ratione eos saltem proponamus qui in nostrâ sunt potestate. Per Lapidem intelligimus corpus fossile, durum, inductile, in aquâ non liquabile, ortum ex succo lapidescente, in quo spiritus est lapidificus.

Dum Fossile dicimus, præsupponimus corpus perfectè mistum & inanimatum esse; & quamvis quidam ex minoribus supra terram reperiantur, tamen major pars ex eâ foditur & eruitur.

Durum verò est respectu Salium, Sulphurum & Terrarum, quamvis duritiei certi dentur gradus. Quidam digitis quidem teri possunt, ex partibus tamen constant arenosis durioribus: quidam ferro scinduntur, quidam limâ raduntur, quidam Smiride teruntur; quidam, qui durissimi sunt, solo Adamante poliuntur.

Inductile dicimus, quia ut metalla malleari & in laminas dividi se non patiuntur, nec ut Sales aut Terræ in aquâ liquecant. De Materiali causâ lis inter autores est magna: ex Elementis vulgò deducunt, quod quidem verum, sed remotior inde petitur materia, ut ex tribus Chymicorum principiis, Sale, Sulphure & Mercurio, quæ ex quibusdam elici manifestè possunt; verum proximam inquirimus, quam putamus esse succum lapidescentem, qui in terrâ & aquâ reperitur.

Terra enim in succum adeo subtilem redacta, ut aquæ mista Diaphanitatem ejus non impediat, Gemmis se præbet materiam: sin vero crassior extiterit, lapidi vulgari, accedentibus salibus & exhalationibus pinguibus & humidis. Ex hisce namque constare in plerisque videmus succum hunc, qui in lapides transire potest. Efficientem proximam dicimus esse spiritum lapidificum, aut vim in primâ creatione à Deo inditam cuique speciei, seminali principio conclusam. Hoc autem principium diffusum & dispersum est in Naturâ, ex quo Deus terram diversis seminibus fœcundam reddidit. Nec refert quòd certis & distinctis capsulis inclusum non reperitur, cum in vegetabili familiâ id neque semper occurrat. Salix enim, aliæque ejus generis plantæ, licet conspicuum non ferant semen, ut alia, interim per totum corpus principium illud obtinent, quo per particulam avulsam propagari possint. Huic efficienti proximo seminali, aut in materiâ existenti, aut aliunde accedenti, suppetias fert cœlestis calor, omnia in actum redigens quæ potentiâ in rebus latitabant. Quod verò lapidum tanta sit diversitas, id cujusvis formæ specificæ adscribendum, quæ competentem nacta materiam, illud, ad quod destinata est, perficit. Lapidem locum peculiarem, ubi generentur, sibi non vendicant, sed ubivis terrarum inveniuntur, tam vulgares quàm pretiosi. Ex Indiâ Orientali, Persiâ, Chinâ, præstantiores ad nos deferuntur. Alioquin in specie, quidam in aquis, ut silices & saxa: quidam in aëre, ut Ceraunia: quidam in terrâ, ut major pars: quidam in plantis, ut semen Saxifragæ: quidam in animalibus, aquatilibus, aëreis, terrestribus; ut in specie patebit.

Lapides in certas classes redigere difficile admodum est, cum mirè in iis ludat Natura. Sive enim ratione coloris, sive figuræ, sive substantiæ dividas, diversæ naturæ sapissime coincident. Multum in eo sudavit Anshelmus Boëtius, quem consulere licet.

No-

Nobis placebit hæc divisio quâ dividuntur in minus pretiosos & pretiosos, ut ab ignobilioribus ad nobiliores paulatim ascendamus. Minus pretiosos dicimus, qui pretio non usque adeo magno comparari possunt, habitâ proportionis ratione: Pretiosas vocamus Gemmas, quæ carè venduntur. Minus pretiosi sunt magni vel minores. Magni, vel duri, ut saxa, filices, pyrites, marmora: vel molles, ut Alabastrum, Gypsum, Calcarius lapis, Talcum. Minores hujus generis; Lapis Tuberonum, percarum, oculi cancri, &c. qui molles sunt: Duri, Hæmatites, Lapis Lazuli, Armenus, &c. Pretiosos etiam dispescimus in majores, ut Jaspis, Nephriticus, &c. Minores, ut Adamas, Rubinus, Granatus, &c.

C A P. II.

De Saxo.

A Lapidibus minus pretiosis, magnis & duris ut incipiamus, inter eos Saxum primum occupat locum, Danis een Kampesteen: forsan quod minoribus ejus generis in bellis usi sint veteres, eaque fundis & aliis Machinis in hostes jaculati sint, ut apud Virgilium 2. Æneid.

Iamque faces & saxa volant, furor arma ministrat.

Intelligimus autem lapidis ignobilioris speciem majorem, ex quâ integri quandoque constant montes & rupes, ex impuriore materiâ lapidescente ortam, colore vario, obscuro tamen & ingrato. Quo crassior fuerit materia & ignobilior, eo viliora gignuntur Saxa, quia, quæ crassa sunt, minus densari possunt, ideoque partes ejus minus coherent.

Saxorum multæ sunt differentiæ, quæ partim à consistentiâ depromuntur: unde quædam arenaria, quædam crustosa, quædam limosa sunt: partim à qualitatibus, unde aliud læve, ut tophus, aliud liquabile, ut filicis genus, aliud olidum; partim ab usu, ut cos, saxum calcarium, quadratum, ædificiis aptum, molare, quo frumentacea moliuntur.

SAXUM ARENARIUM dicitur illud, quod asperum & veluti ex arenis compositum, idcirco & lævorem nullum admittit, utile tamen est ædificiis fabricandis, quia calcem bibit. Primum ejus generis, arenis constat crassioribus bene compactis. Cujus mihi unum est genus, cinereum, nigricans, intermicantibus scintillis aureis. Aliud genus est, quod tenuissimis constat arenis, micis argenteis intersplendentibus, molle adeo ut digitis teri possit. Ex eo arenulas conficiunt Scribæ, quo atramentum in chartis exsiccent.

Invenitur prope Medelfartum Fionix, in promontorio quodam Freti. Colore hoc variat: quibusdam in locis luteam præbet arenam, ut Fribergi in Germaniâ: quibusdam rubram, ut Rochalitii, quibusdam cineream, quibusdam in rubro subnigram, quibusdam rubram aureis micantem micis. Hoc Saxum variis quandoque rebus gravidum apparet. Continet enim filices, conchas, pectines & alia corpuscula. Arenarii saxi genus est quod ex Gotlandiâ ad nos adfertur, ex quo statuæ & alia efformari solent.

Inter saxa arenaria, aut cotes, reponendus mihi videtur LAPIS ARCUM referens: oblongus est, teres, paululum incurvus, colore cinereo, quibusdam in locis compressus, instar costæ magni cujusdam animalis, aut ceti, quam non inepte refert, superficie lævi, longitudine pedum sex, crassitie brachii infantis; Sed quia circa medium fractus erat, vinculo ferreo colligavi utrasque extremitates. Ex Norvegiâ accepi. Is, qui misit, dixit in flumine quodam repertum esse, & arbitrari se arcum fuisse in lapidem conversum: sed figura arguit lapidem esse sui generis, non admodum durum, siquidem ferro facile atteratur. Ego cotis vices sustinere posse arbitror, quod etiam cultri affricu probavi.

SAXUM ODORE VIOLAS REFERENS ad me transmisit Vir Clarissimus D. D. Jacobus Jani, Medicus Regius, ex monte Calenberg in Misniâ erutum. Frustum verò est trigonum, altero laterum colore præditum cinereo, reliquis maculis quibusdam nigris & puniceis cum micis aureis interspersum, rude alioquin & impolitum, inæquale, pondere uncias quatuor circiter æquans; naribus admotum suavem spirat violæ odorem, qui lapide calefacto manifestius sentitur.

Hujus lapidis mentionem fecisse videtur Agricola de Nat. fossil. lib. 5. cap. 17. ubi inter reliqua sic inquit: Verum non ipsi solum (de Misenis Ætibus loquitur) suaviter

olent, sed etiam tum Saxi in Calenbergum ad Aldenburgum reperti fragmenta, tum Sili-ces in Berningero monte, in confiniis Misniæ & Boëmiæ sito. Si tanta ibi erui fragmenta possent, ut ex iis fornaces in hypocaustis extrui valerent, hyeme grato odore afficeretur tota domus.

At idem Agricola lib. 1. Fossil. cap. 5. odorem hunc non esse ipsius Lapidis, sed musci ei adhærentis putat; Sic enim circa finem capituli: At Geodes Misenus & Berningeri lapis, non ipsi olent violam, ut nec Aldenbergii saxi fragmenta, sed muscus qui ei adhæ- rescit: Hæc ille. At meum, quod jam aliquot annis sine musco seruo, fragmentum La- pidis Aldenbergici, adhuc violam olet.

Quemadmodum Saxum hoc Aldenbergicum gratum violæ spirat odorem, ita S A- xum suillum, Norvegis *Swin-steen* / foetidum exhalat, & talem quidem, qualem spirare sues solent, unde nomen invenit. Nigrum est Saxum, fragile, striatum, in se Py- ritem argenteum & Talcum habens, unde micas quasdam splendentes de se fundit. Reperitur verò in Norvegiâ, in tractu Hedemarkensi; Insula nanque in lacu ejus di- tionis Mios, Hovitzholm dicta, extat, quæ integris cautibus ejus generis scatet, quas cum equitando transeunt, ex attritu horum Lapidum soleis equinis facto, tantus oritur foetor, ut nares occludere cogantur transeuntes. Frustum hujus Saxi, quod ego obtineo, uncias ferme octo pendet.

Usum habere ajunt, quod in pulverem redactum; & suibus quocunque morbo laborantibus exhibitum prodest. Foetorem istum ex misturâ Pyritidis, & forsitan Sorios, ortum trahere puto. De lapidis Assii foetore, suo loco.

SAXUM FISSILE, quibusdam Crustosum, quod in crustas indatur, stratis ac te- ctis utile, sic dictum, Germanis *Seiser-stein* / nobis *Seever-steen* / multas habet differen- tias. Quoddam tam molle, ut ex eo fieri nihil possit; aliud tam durum, ut non nisi ferrâ secetur. Coloribus quoque differt: aliud è cinereo candicum; aliud in cinereo viride, aliud cœruleum, aliud rubrum, aliud subluteum; aliud nigrum, quale ad nos ex Belgio adfertur, ex tractu Rhenano, ad templorum tecta cooperienda. Cujus tantæ quandoque adferuntur laminæ, ut mensas ex iis fabricent aliâque tabulas deletiles. Prope Helsingburgum Scaniæ, purpurei & cinerei coloris Rupes cernitur crustosa, quam- vis in usum non traducta.

SAXUM FISSILE ISLEBIANUM huc spectat, quod nigrum est, & in comitatu Mansfeldiæ Islebiæ reperitur. Hoc ab Agricola ad Spinum lapicem veterum refertur, in se & metalla & bitumen continens, quod ex eo quod Agricola describit elicitur, cru- stis quandoque Pyritidis aurei micæ adhærent, quæ varias animalium effigies exprimunt. Mihi frustum est haud mediocre, quod Barbi piscis lineamenta singula tam exacte au- reo colore exprimit, ut squammas singulas, pinnas, caudam, caput, barbam melius ars nulla exprimeret. Anshelmus Boëtius existimat eo in loco quandam piscinam fuisse, quæ tenui terrâ obruta fuerit, sed ab exhalationibus Metallicis subterraneis condensatam in Saxum abiisse, ac piscium corpora, quia terram non susceperint, exhalationem Me- tallarem, terrâ subtiliorem magisque penetrantem, facile in se recepisse, & cum eâ æris non solum colorem, sed etiam substantiam. Sed hoc vix probabile, cum non inte- gra piscium corpora in æs conversa appareant, sed exteriora saltem eorum lineamenta extent; carnis, ossium, internorumque nulla vestigia.

Adhæc, non piscium solum tales hic spectare licet effigies, sed, teste Agricola, etiam Gallos gallinaceos, Salamandras, Pontifices Romanos barbatos & triplici coronâ insi- gnitos, B. Virginis effigiem puerum ulnis gestantem, imò inter ipsos pisces marinos pas- seres. At quis hæc tam mira & varia in piscinâ istâ extitisse crediderit? Cogimur igitur fateri, Naturam polydædalam, multa sinu suo fovere, quorum rationem nemo un- quam investigabit. Ex hoc saxo æs optimum conflare docet Agricola lib. 10. cap. 15.

SAXUM LIMOSUM potius ad Margas quam Saxa referri posse videtur, facile enim ab humido in limum solvitur, unde etiam nomen traxit, vel initium futuri saxi sta- tui potest. Prope Lovanium invenitur, eoque à pluviis in limum Calci concolorem resolutum utuntur. Agricola ad agros fecundandos usurpant; fimi enim vices supplet.

Hic sibi locum vindicare videtur SAXUM CRUSTOSUM, quod prope Emen- dorpium vicinum Hafniæ pagum inventum est. Hoc enim, si centibus teratur, in li- mum resolvitur; colore luteo, manus inficiens, ponderosum, quadratum, ex variis cru- stis & laminis compactum, cum durum adeo non sit, quin facile teri ac frangi possit.

Quo

Quo nomine ad Lapidem referendum, ut & superius; sed quia Saxi videtur species, hic locavimus. Nescio an hunc lapidem referam ad OSTRACITEM ab Anshelmo Boëtio lib. 2. cap. 212. descriptum.

CAP. III.

De Silice, Pyrite, Molari, Cote.

SAXI genus durissimum SILEX est, ad scalpendum & muros exstruendos minus aptum, calcem enim non bibit, quia extrinsecus lævis est, & sine poris & angulis ordinatis, colore vario, sed obsoleto & obscuro. Inveniuntur enim nigri, ut Lapidis Lydiæ vices subeant; rubri item, flavi, virides, fusci, mixtisque coloribus. Nonnulli ab igne patiuntur, & in calcem rediguntur, quæ tamen nullius usus; nonnulli nec igne, nec vetustate læduntur, ex quibus conficiuntur formæ, in quas æs funditur, & mortaria ad gemmas terendas, quod tamen non ferro, sed Smiride, magno laboris & temporis dispendio fit. Qui opaci sunt & tritissimi, vulgo Flintesteene dicuntur. Si molliores, sunt potius lapides quam silices dicendi, ut ii quibus plateæ sternuntur.

Silicis species est PYRIMACHUS, Germanis Stußstein / aut Wasserlissing; colore albo & perspicuo, liquabilis, unde Metallarii Metallis fufis superinjiciunt, ut iis supernatent, & ne nimium Metalli in auras evolet, prohibeant. Vitrarii ex iis vitra, Chymici factitios lapides conficiunt.

Invicem attriti non tam scintillas, quam flammam obscuram cœruleam quasi præbent, cum odore sulphureo ingrato. Diaphanus Pyrimachus à Gemmariis in formam Adamantis redigitur, & pro Adamantibus Bohemicis venditur.

Sunt mihi, flavi, virides, fusci, mixtis coloribus silices, maximâ ex parte apti, ut bombardis aptentur, ut ex iis ignis excutitur, qui pulverem pyrium accendat.

Nigro & corneo colore varias figuras à Naturâ sortitur: est enim mihi magnus satis, qui humanum corpus, Diaphragma tenus, scitè adumbrat. Caput naso & oculis insigne, collo & scapulis bene proportionatis. Hic in Seelandia in campo quodam inventus est.

SILEX ille, quem Helmont LUDUM Paracelsi vocat, quemque tantopere ad calculos è corpore humano pellendos commendat, parvus est, tessellatus, coloris flavi & subfusci, vix unciam quoque latere attingens. Meus repertus ad ripam Scaldis propè Antverpiam. Præparationem ejus lege apud Helmondum & Charletonum de Lithiasi pag. 231. Alium lapidem ad me transmissit Vir Clarissimus D. D. Henricus Kusterus, Medicus Haterslebiensis, titulo Ludi Helmontii, quem à filio ejus Francisco Mercurio ab Helmont accepisse se scribit, sed diversus longè est à priore, colore fuligineo, ad flavum vergente, quibusdam in locis calce tinctus, Angulosus, incertæ figuræ, non adeo durus, quin radi possit: adhæret ab unâ parte frustulum luteum, silicem magis referens, & ei simile quod ante descriptum. An amico fucum fecerit Helmont me latet; Res suscipione non caret.

Est qui PANEM refert cæ figurâ, quâ minores è puriore farinâ apud nos confici solent, globis duobus invicem junctis, cortice cinereo quasi farinâ obducto, medullâ nigricante: uterque globus excavatus extat, adeo ut existimem, Ætites duos fuisse, qui in se calimos fovebant, sed disruptos fuisse & hoc pacto concretos.

CUSPIDEM HASTÆ exhibet aliis, tantâ æmulatione, ut dubitare liceat, Artis ne, an Naturæ extiterit opus, colore nigricante.

PUGIONEM referunt alii, quorum quidam lutei; sed de iis varia Doctorum sunt judicia. Quia enim apud nos ut plurimum in collibus & Veterum sepulturis inveniuntur, dubitant multi an arma Veterum fuerint; dubitant alii, Artis ne, an Naturæ sint opera: ad lapides Ceraunos referunt alii; quocirca de iis pluribus in sequentibus.

Ad silices referunt PYRITEM, quia ex ejus quadam specie ignis copiose excutitur, eumque proprie pyrimachum dictum putant, quod igni repugnet. Nam, in arduas conjectus fornaces, fluit, & ubi defluerit in catinum, rursus concrevit & durevit.

Reperitur ut plurimum in fodinis Metallicis, quocirca metalla quandoque permixta habet, quandoque iis destituitur, adeoque purus lapis esse non videtur, quocirca à quibusdam ad metalla potius quam lapides refertur. Argentum & Aurum ei inest, qui Reichenstenii in Lygiis reperitur: Æs & Argentum Cotebergi: Plumbum nigrum & candidum

candidum Gofelariæ; Æs tantum Cuperbergi: nihil habet Metallum Bretebronni effusus. Colore etiam differt: alius aureo est, alius argenteo, Marcasitam vocant Arabes & Mauri; alius colore lapidis plumbarii, alius cinereo.

Quo quisque spissior est & metalli plus habet, eo gravior. Ex durioribus, ferri aut alterius lapidis duri attritu facile ignis excutitur, ex mediocribus quoque aliquando, non vero ex mollibus. Ferrum vero ignem ex eo excutit duritie suâ, ut & aliis duris. Ignem vero reddit ob motus velocitatem Sulphur quod in eo continetur aëris attritu igniens, eo modo quo omnia pingua, dura, affricata ignem concipiunt, ut rotarum axes dum celerrimè moventur, ligna dum sibi invicem affricantur.

Figurâ variâ reperiuntur: modo **GLOBOSI** sunt, qui in ripis & fluviis reperiuntur, Pyrites ærosus globosus Bauhini. Modo Cylindri instar teretes, in argillarum venis reperi, quales nos ex Heliglandiâ habemus.

Inde quoque ille nobis est, qui dimidiatam refert cochleam, cellulis circa ambitum distinctam; magnam affinitatem habens cum eo, quem Bauhinus lib. 4. fontis Bollenfis vocat Pyritem Globosum, cui primæ cornu Ammonis spiræ adhærent. Modo **TESERARUM** figurâ apparent, quales ex Norvegiâ, colore aureo, accepi, Marcasitam referentes. Modo oblongi sunt & intus ut fistulæ cavi, qui Hannoveræ in commissuris Saxi calcarii extant; modo **OVI**, modo **UVÆ**, modo **FAVI**, modo **VIRGULARUM**, & aliarum rerum ideas exhibent; ut mirum Naturæ lusum in iis contemplari, non sine jucunditate, liceat. Varietatem insignem videre licet apud Bauhinum loco citato.

In usum Medicum quandoque venit, calefacit, mundificat, oculorum obfuscationibus medetur, dura emollit, maturâ resolvit, carnis excrescentiam prohibet; ustam aliqui Diphthigem vocant. Galenus in pulverem & arenas redacta, ad aquas hydropicorum exsiccandas, utitur. Plura vide sect. 3. cap. 12.

PYRITEM LEONEM referentem ex Heliglandiâ Insulâ, juxta ostium Albis sitâ, habeo, qui figurâ externâ utcunque Leonem refert, & ex globulis aurei coloris conflatus videtur. Cum additamentis rotundæ accedit figuræ, coloris aurei, obscuri vel ærosi, in diametro quinque obtinens uncias, pondere librarum duarum.

GLOBOSUS PYRITES argentei coloris, pilam lusoriam referens, durus, minime friabilis, libram unam cum dimidiâ æquans, inventus est Hafniæ Anno 1647. in Augusto, cum fossas ducerent extra portam Orientalem. Nec hic solum, sed plures alii ejus generis, ut dubium nullum sit, quin minera horum ibidem extet.

PYRITIS NIGRI genus in Scaniâ reperitur, ex quo alumen conficiunt: Ejus specimen teneo, exacte globosum, sed aliquantulum compressum, magnitudine caput humanum superans, caseum Hollandicū figurâ externâ referre videtur, sed adeo sphaericus ac si torno in eam figuram esset redactus; in superficie externâ lineis circularibus cingitur & squammulis dotatur. Quamplurimos ejus generis Sphaericos, magnos & parvos, in istis mineris extare accepi; Meus in Diametro pedem unum cum semisse obtinet.

PYRITEM AMIANTUM CYPRIUM referentem fodinæ suppeditant Norvegicæ, ex quibus frustum, quod teneo, drachmas quinque pendet. Externâ superficie cinereum refert Pyritem, granulis aureis intermicantibus, ubi vero fractus est, interior ejus substantia miram ostendit compaginem; ex tribus enim quasi laminis conflatur, quarum quælibet crassa est uncie parte tertiâ, ex minutissimis filamentis cœruleis composita, quæ tamen separari nequeunt. Inter quamvis verò laminam interspersa sunt granula aurea, fovet etiam sinu suo lapidis scissilis particulas quasdam. Durus adeo lapis non est, quin cultro aliquid ei abradi possit. Non multum dissimilis est lapidi, quem Ferrandus Imperator lib. 24. Hist. Nat. cap. 11. vocat, vegetationem lapidis gypsi pilarem; nisi quod durior sit gypso, & micæ obtineat aureas, utpote è Pyritum genere.

PYRITES MAMMARIUS à me vocatur Pyrites coloris nigricantis obsoleti, tribus constans globulis coherentibus, & quorum singulis papilla erumpit eleganter circulo circumscripta, ut plane tres mammas connata cum suis papillis referat, in centro, ubi uniuntur, etiam papilla emergit elegans. Tota, quia triangulum quasi constituit, à basi in apicem tres superat uncias, pondere unciarum novem, substantia pyritidis aureis granis micantis.

Ad Silicum familiam & isti spectant **SILICES**, qui ab Ardelione quodam Italo manipulatim deglutiebantur, ut nummos lucraretur. Res ita se habet. Fuit ante annos cir-

citer decem Agyrra quidam Italus in Angliâ, qui populo persuadebat se lapidibus victi-
tare: accepto enim præmio, manipulum parvorum silicum fluviatilium deglutiebat, ac
percussâ regione ventriculi, ex collisione eorum strepitum excitabat, qui ab adstantibus
audiri potuit, ut sic testaretur se vere eos deglutiisse.

Horum silicum quatuor ad me detulit amicus, quorum tres colore sunt luteo, quar-
tus niveo: sunt autem læves, magnitudinē articuli digiti majoris, nullâ asperitate prædi-
ti, drachmas circiter duas ponderantes.

M O L Æ è saxo crassiore & duriore fiunt, Græci *μυλία* & *μυλίτην* vocant, Latini la-
pides molares: nos *Møllesteen*/ ab usu nomine mutuato, quod iis frumenta moliantur:
suas etiam habent species.

Est genus quoddam quod L U T U M vocant, quod in locis ardentibus generatur, ex
lapidum liquefactorum & rei ardentis materiâ, quam, dum incendia sæviunt, ejiciunt,
ut instar rivi fluant; ubi ab aëris ambientis frigore coagulantur, in lapideam materiam
vel massam convertuntur, ac non secus ac alia saxa cæduntur.

Apud nos Molæ sunt cinerei coloris, quæ in Scaniâ prope Landscronam eruuntur è
Saxi genere arenario & duriore. Advhantur quandoque è tractu Rhenano cœrulei
coloris duriores, crassiores & majores nostratibus. In Norvegiâ quædam cæduntur ex
lapide Talcoso granatis & pyrite referto, cujus frustum teneo hic sub terrâ repertum,
dum cellam subterraneam foderet mihi vicinus civis.

C O S lapis durior est, ferramentis acuendis aptus; variis igitur Artificibus, qui fer-
reis utuntur instrumentis, inservit. Ad tria genera reduci potest. Primum O L E A-
R I U M dicitur; oleo enim illinitur, ut aciem trahat. Nigrum plerumque est & perpo-
litum, barbitonsoribus in usu ad Novaculas acuendas, ex tractu Aquensi adferri solet.
Secundum A Q U A T I C U M, ex lapide arenoso, molli & æquali constans, colore ci-
nereo; hoc in formam quadratam longiorem, vel in orbem redigi solet, ut motu cir-
culari actum, atque cadentem ex alto, vel in subjecto alveo existentem aquam excipiat,
quo exhibitum ferrum commodius terere possit.

Apud nos fodiuntur Aquariæ in iisdem fodinis in Scaniâ, ex quibus Molares petun-
tur. Tertium genus & oleo & aquâ proficit, quales fuerunt olim Ciliciæ. Illud, quod
Salivâ proficit, ad aquaticum reducimus.

Nec prætereundum, sæpe ligna in lapides versa, Quercinum in primis & faginum co-
tium munera sustinere, quorum nobis exempla sunt ad manum. Inter reliqua frustum
est, pedis unius cum dimidio longitudine, latitudine quatuor pollicum circiter, colore
ex Cinereo nigricante, intermixto viridi obscuriore, quod faginum fuit lignum, cujus
usus nautis nostris non infrequens.

Ufus cotium in genere est, in ferro acuendo. Cum ferrum cotibus aquariis atteritur
& acutum redditur, id, quod utrimque deteritur, refrigerat; quocirca Manimis Virgi-
num illitum, eas augeri prohibet, & podagricis prodest. Quod ex oleariis decedit, ab-
stergit, & ad defluvia capillorum emendanda adhibetur.

C A P. IV.

De Marmoribus.

L A P I D I S magis frequentis, duri, coloris minus grati, species exhibuimus: jam pul-
chrioribus coloribus præditos videamus, qui M A R M O R I S titulo insigniri so-
lent, à reliquis Saxis, nitore, duritie, æqualitate differentes. Est autem M A R M O R
lapis insigniter durus & pulcher si poliatur ad splendorem suscipiendum ita aptus, ut
statuæ & columnæ nitentes ex iis sculpi possint, Græcis *Μάρμαρον* & *πρὸς τὸ μαρμαρῆν*, à
splendore. Vulgo *Marmar-steen*. Causa duritiei est bona concretio, nitens, materiæ
æquabilitas & puritas. Concrevit autem beneficio exhalationum & aquarum, quæ ter-
ram subtilissimam ingrediuntur. Imprægnatæ verò sunt hæ aquæ, nitro, sale, aliove me-
tallico liquore, ut terreas partes minuere ac melius conjungere possint. Causa efficiens
præter vim Marmorificam, non solum calor est, sed interdum frigus subterraneum aut
gradus caloris remissior. Nam exprimendo humorem superfluum, cogendo, sæpe ex-
siccat frigus. Diversitas marmoris ex materiæ diversitate dependet. Si enim mollior
materia, lapilli, aut alia Heterogenea materiæ marmoreæ miscentur, ignobilia ac sca-
brofa fiunt marmora, quæ sculpi non possunt, sed instar silicis dissiliunt, ac granulata vo-
cantur.

cantur. Marmor, cum primum è fodinis eruitur, mollius est: sed temporis successu adeo induratur, ut vix sculpi possit, quod omnibus ferme Lapidibus commune. Non omnes marmoris partes semper simul generantur, sed successive: sæpe enim marmoris particulæ, variis coloribus ab exhalationibus infectis tinctæ, nimium indurantur; deinde accedente novâ exhalatione, & materiâ tanquam Calce, particulæ illæ ferruminantur, ac tota massa in unum lapidem, distinctum maculis & coloribus, coit. Coloris varietas exhalationis varietatem ostendit. Si tenuis fuerit & subtilis, intimas partes penetrans, optimus, æqualis & exactus fit lapidis coalitus; sin secus, inæqualis, ut supra dictum.

Marmora coloribus distingui solent: sunt enim vel uno colore prædita; vel variis simul mistis: Dantur Alba, nigra, viridia, cinerea, flava, varia, &c.

ALBUM MARMOR Parium olim dicebatur, ab Insulâ Paro, vel sculptore Ageracrito Pario nominato, qui Venerem ex eo lapide primum sculpsit, à veteribus Lychnites, quod ad lucernas in cuniculis cæderetur. Duo ejus genera statuunt, unum Phengites, quod translucet, alterum non translucens. A vulgari Alabaastro duritiæ differt & splendore. Foditur in Italiâ in agro Lucensi ejus genus quoddam, quod ab oppido CARACIENSE nomen obtinuit.

ALABASTRUM quidam huc referunt, sed inter molles & raros Lapidem locum suum potius habet, nisi externæ figuræ & polituræ respectu ad marmora etiam referri debere quis putet. Distinguunt verò inter ALABASTRUM & ALABASTRITEM, ita quidem, ut lapis is, qui mollis adeo est, ut scindi cultro possit, Alabastrum vocetur, & à quibusdam ad Gypsi speciem referatur; qui verò durior, ALABASTRITES.

Alabastrum igitur crudus videtur Alabastrites; hic vero crudum Marmor. Ejus varia statuuntur genera, colorum ratione, adeò ut omne Marmor cujuscunque coloris, modo molle sit, Alabastrum dicatur; unde & Zeiblicium Marmor, vulgo Serpentin-steen / huc quoque trahunt. Usus tamen obtinuit, ut Alabastrum tantum jam sumatur, pro Marmore albo, molli, ad Parium proxime accedente, quiustus Gypsi loco usurpari possit. Quidam humorem affusum sorbet, & Alabastrum proprie esse volunt: quidam infusos humores non sorbet, ut Alabastrites: quidam instar onychis pellucet. Variis in locis Italiæ, ut & Norvegiæ, candidum invenitur; Ratisbonæ quoque & in Thermis Carolinis, candidissimum extat. Ex Feroënsibus insulis mihi frustum allatum Alabastritis candidissimum, durum, dimidiati globi figuram habens. Alioquin varia vasa ex Alabastrite parata teneo. Ex his confecta vasa, unguenta optime conservant. In Medicinâ etiam usus suos obtinet.

Resinæ mixtus durities solvit, cum cerâ dolores stomachi compescit, gingivas adstringit, & pondere Dysenterici medetur; aqua, in quâ solutus, oculorum lachrymas ficit. Extat Langii unguentum de Alabaastro, dolores capitis in febribus & aliis calidis affectibus mulcens. In nimia dosi exhibitus, ut Gypsum, strangulat.

Ex Alabastrite mihi Tabellæ quædam sunt, in quibus singulari arte elaboratæ pulcherrimæ eminent literæ, non stylo ferreo, sed aquis quibusdam rodentibus ita elaboratæ, ut intermedia lapidis erosa substantia literas ipsas eminentes relinquat, à perito hujus artis Dano Petro Trelund elaboratæ.

NIGRA MARMORA varia olim fuerunt, & jam sunt. Commendabatur olim BASALTES seu Basanitis, Obsidianus, Numidicum marmor.

BASALTES marmoris genus est durissimum, limis resistens, ferrei coloris, à Basal, quod Æthiopice ferrum notat; dicitur etiam Basanus à *BaCaviCw*, id est, diligenter examino, quia eo Argentum & Aurum examinatur & probatur, non minus ac Lydio Lapide; Germanus ein *Reiswer, harter eisen, sarker Marmer*. Crescit formâ & crassitie ligni mediocris, singularis quidem verum copiosus, atque ita junctus coaptatusque veluti à fabro lignario commissus esset, sex, quinque nonnunquam, rarius quatuor angulis, figurâ trabis erectæ, foris lævis & tactu minus asper, ferrugineus, ponderosus, duritie Adamantinâ. Variis in locis Germaniæ reperitur.

In Silesiâ ad Crissum fluvium Basaltem lapidibus coagmentatis, è terrâ ulnas decem & septem extantibus, Arx Stolpa cum adjunctis ædificiis insistit, aëri undique libere exposita.

Huc spectat OBSIDIANI & NUMIDIANI illa species, quæ ex Belgio ad nos adfertur, à Belgis *Toet-steen* / à Gallis *Pierre de Tuche*, Germanis *Probier-stein* / quia Auro & Argento examinando inservit. Ex hoc marmore grandia quadrata conficiuntur,

tur, quibus magnatum demortuorum loculi teguntur, Tabulae item Epitaphiis aptae; politi enim instar speculi splendent & nigerrimi sunt.

Est & in Alpibus, quae Helvetiam ab Italia determinant, marmor nigrum, quod politum splendore cum Obsidiano certat. Ex eo mihi tabella est quadrata, quam olim in Angliam accepi.

In Scania eruitur nigri Marmoris genus prope Ydstadium, ex quo mensarum tabulas formant elegantes, sed maculosum quandoque est, Venis inaequalibus & atro purpurascentibus; Quandoque vero nigrore non cedit Obsidiano. Ex hoc mihi mensa est magnitudine conspicua.

Aliud genus in Scania prope Anderum, ubi fodinae sunt Mineræ Aluminis, reperitur, scissile, quod cum alumen in se contineat, firmum adeo non est, nec exacte adeo poliri potest, sed mollius & in humido nigram de se fundit tincturam, & exsudantis aluminis flores.

Ejus generis mihi unus est lapis, pedem Romanum longitudine superans, quadratus, quovis latere, latitudine unciae unius cum semisse. Ea formam sine omni alio artificio è terrâ erutus est.

In Norvegia aliud reperitur, quod poliri egregie potest, sed impurius est & venas quasdam ferrugineas in se continet, ut & filamenta quasi quaedam nivea, tenuia, quae merum & genuinum sunt Argentum. In eo enim dives extat argenti vena, quae jam cum fructu separari coepit à possessore, Viro Nobiliss. Avone Godde Regni Daniae Archithalasso, à quo & rudis hujus lapidis & politi teneo specimen, quod affricu Auri, Argenti & reliquorum metallorum bonitatem belle explorat.

VIRIDIA MARMORA olim celebrabantur, Lacedaemonium, Augustum, Tiberium, sic dicta quod eorum principatu primum inventa; maculis praedita ut Ophites; sed Augustum undatum & in vertices crispum erat: Tiberium sparsim convoluta canitie. Lacedaemonio ex viriditate maculae parvae inerant, frequentes & clarae, à quibusdam Laconium dicebatur.

Jam frequens est OPHITES, quod Serpentis formas & maculas distinctas exhibet, cujuscunque tandem coloris. Duo genera ratione duritiei & mollitiei occurrunt. Unum durius, quod recte ad marmora refertur & hic locum habet: aliud mollius, quod cultris secatur, ex quo varia efformantur, quod potius ad Alabastra, ut supra dictum, spectat. Hujus generis est Zeiblicium, quod in Misnia reperitur, vulgo Serpenteinstein / cinereum, subnigrum & subviride, maculis albis, viridibus, purpureis, nigris, imo lineis quibusdam variegatum. Varia ex eo conficiunt, pocula, cochlearia, mortaria, laminas incurvas, aliaeque ejus generis. Quandoque adeo mollis est hic lapis, ut humorem imbibat, quod ut impediatur, oleo nucis Moschatae inungunt vasa ex eo fabricata.

Commendatur ad multa, quae schedulam typis mandatam enumerare solent venditores: sed, omnibus fides an sit habenda, valde dubito. Haec autem sunt.

Lapis Serpentinus calefacit, phlegmata consumit, dispellit, omnium membrorum dolores extirpat. Commendatur ad Colicam passionem, ventriculum frigidum, ejusdem dolores ex cibi copia, calculum arenosum, Podagram, Chiragram, si ex eo bibatur, & calefactus loco dolenti applicetur. Ad Phthisin calefactus pectori & abdomini supra umbilicum applicatur; Pulmonibus enim & Hepati succurrit. Plura praedicantur, quibus enumerandis supersedeo.

Quae ex hoc lapide possideo artificiosa, suo loco enumerabo.

MARMOR CINEREUM Seravitianum durius est, & vere marmor, quamvis ad Serpentinum & Ophitas à quibusdam referatur, quia maculis insigne est. Seravitiæ aliisque in locis Italiae invenitur, ut & Germaniae quibusdam locis. Ex hoc globi conficiuntur parvi, ut manibus detineantur, ab iis qui febre ardente laborant. His enim recreari videntur, dum refrigerando dolorem mitigant & calorem.

Subviridis ille lapis, Italis VERDELLO dictus, huc quoque spectat; eo enim utuntur Lapidis Lydii loco, ad aurum & metalla probanda. Quidam Thyitem veterum esse arbitrantur. Reperitur etiam in Norvegia, unde ad me allatus quidam polituram admittit, & ad metalla, non secus ac verus lapis Lydius, probanda adhibetur. Bituminosi ac sulphurei quid ei inesse videtur; hinc fit ut ex eo in mari saepe frutices marinae nascantur & nutriantur, cujus exemplum demonstrare possum in fuco verrucoso ex eo enato, cum radicis, si modo radix dicenda, particulae ei adhæreant.

Ad flava Marmora PHENGITEM referunt, qui venis flavis & transparentibus micat. Talis is est, qui Romæ in templo S. Mariæ in porticu spectatur, ubi columna ex eo fabricata visitur dimidiata, colore flavo, parietis rimam claudens, & externam lucem solari fulgore intromittens, ita ut, sole radios suos in columnam jaculante, arderè videatur; de quo multa fabulantur. In Germaniâ etiam flava occurrunt, quæ, si mollia sint, ad Alabastra referuntur; Quidam vocant Gelsber Spat.

PORPHYRITES inter rubra principatum obtinet, Italis Porfido, durus admodum est & splendidus: Ex eo fiunt non solum columnæ, sed & mortaria, & crustæ, ad colores & lapides pretiosos lævigandos; attritione enim nihil à se remittit. Ex hisce constant Obelisci, qui Romæ visuntur literis Hieroglyphicis insignes ad templum Johannis Lateranensis, & in Vaticano. Hos immensæ molis lapides multi artificio singulari ex frustulis marmoreis fufos esse arbitrantur; quia in Italiâ fodinæ nullæ sunt, quæ tam ingentem molem suppeditare possunt; deinde quod ob vastitatem per mare transferri nequeant. Sed Plinius libr. 36. cap. 9. expresse modum, quo ex Ægypto eo delati sunt, describit, quem consule. Nobis ex Porphyrite globulus est & columnula.

Ex Oelandiâ Sueciæ ad nos marmoris purpurei adfertur genus, ex quo opercula sepulchrorum, mensæ & strata conficiuntur: politum parum cedit Marmorì Italico. In eo quandoque venæ discunt candidæ exacte circulares, quæ nummos repræsentant, ut in mensâ, quam teneo, videre licet.

Inter MARMORA VARIEGATA & scripta, meritò locandus GARANTRONIUS Imperati; nisi forsitan dicere velis marmora scripta colore albo & nigro constare, hunc vero Garatronium purpureo & flavo. Pulcher lapis est, literis quasi Arabicis à natura sibi inscriptis superbiens, colore aureo in corpore purpureo. Concretus videtur è Terrâ purpureâ & putaminibus aureis, superveniente succo aut spiritu lapidifico. In Asiâ inter ornamenta corporis gestatur, & ex eo manubria cultorum & gladiatorum conficiunt.

Mihi unus est quadratus uncia longitudine & latitudine, crassitie tertiâ uncia parte, per cujus centrum foramen transit, ut per id filum mediocre trajici possit. Vide Ferrand. Imper. Hist. Nat. lib. 24. cap. 25.

Ex alio genere Marmoris VARIEGATI globulus mihi est, Nucem Moschatam magnitudine fermè æquans, oculi structuram haud inepte referens. Maxima pars corneam referens tunicam cinerea est. Hinc iris sequitur flavescens, qualis in felium oculis cernitur, pupilla verò, nigricante circulo cincta, magis ad albedinem inclinat; structura & circulis satis affabrè circinatis, oculum, ut dixi, tam magnitudine, quàm figurâ exprimit.

FLORENTINUM Marmor huc etiam spectat, quod per se maximâ ex parte, cinereum licet sit, maculis tamen fuscis, & lineis obscurioribus, hinc inde ductis & discurrentibus, jam turres, jam ædes, montes, flumina, ac integras exhibet civitates. MARMOR FLORENTINUM VARIEGATUM appello.

Tria mihi sunt ejus generis, unum rude & impolitum adhuc, in quo urbium duarum, flumine discretarum, apparent effigies, suis turribus præruptis, ruinis aliisque ejus generis eleganter distinctarum, ac si penicillo pictoris depictæ essent. Quadratum hoc est, quovis latere uncias tres cum semisse æquante.

Alter lapis politus est, quadratus quoque, ita tamen ut longior sit quam lator, longitudine namque superat uncias tres, latitudine duas, in laminam efformatus non admodum crassam. In eo conspiciuntur prærupta turris majoris rudera, & urbis inæqualiter sitæ domus & ædificia, discretis coloribus, & artificiose variegata, à Naturâ, sine omni artis ministerio. Cinereum ad flavum inclinans est illud quod ærem repræsentat, lineis quibusdam tenuibus transversim excurrentibus.

Est & ex eodem MARMORE globus quidam machinam orbis terrestrem à Naturâ effigiatam apte ostendens. De quo plura inter artificiosa è lapidibus elaborata dicendum; licet pari jure huc spectare possit, quia ab arte nil nisi globosam figuram & polituram acceperit.

MARMOR DE MONTE SINAI, seu Pictra Embuscata dicta Ferrando Imperati Hist. Nat. lib. 24. cap. 24. etiam ad variegata marmora pertinet. Nomen sortitum vult ideo quod ex monte Sinai Hierosolymitano depromi putent. Albicans est, ad flavedinem tendens, & quocunque modo secetur aut dividatur, in eo arbuta & frutices, colo-

colore nigricante, subtiliter à Naturâ depicti apparent. Si supra ignem ponatur, brevi evanescit pictura, & nil nisi nudus remanet lapis, sui coloris, adeo durus ut calcinari nequeat, sed fortissimo igne instar vitri fundatur. Figuræ istæ ortum trahere videntur ab exhalationibus quibusdam in lapidis generatione ejus corpori se insinuantibus, ut in Pyrite fieri solet.

Is quem mecum communicavit Nobiliss. Georgius Rosæcrants summus Regis thesaurarius, planus est, figura ovali, longitudine trium circiter unciarum, latitudine duarum, crassitie dorso cultri. In eo depicta est arbor per cujus truncum hederæ serpit, ad radices plantulæ quædam, ad latera folia ex arbore quasi decidentia. Coloris est albicantis ad luteum tendentis, alterâ facie politus, alterâ rudior adhuc, in quâ etiam truncus arboris conspicitur hederâ lambente ornatus, sed comæ amputatæ partes, hinc inde per corporis ambitum dispersæ: omnia depicta colore cœruleo-nigricante elegantissime: Ad radicem perreptat vena quædam lapidis flavior.

Omnis vero harum figurarum in hisce variegatis Marmoribus varietas, ex venarum variis coloribus in Terræ gremio infectarum dispositione, & partium ex quibus constat diversitate, situsque proportionem ortum trahit.

Marmora multi imitari conantur. Sed duritie & pondere pauci ea assequuntur, licet colore & splendore possint. Quidam Pragæ tempore Rudolphi II. ex gypso, aliorum lapidum pulvere, quibus ad pondus augendum cineres plumbi addebantur, cum aceto vel lactis sero, in quo caseus solutus erat, massam conficiebat, ex quâ mensas & sphaeras fundebat, quas exsiccatas, politura splendidas faciebat. Nonnulli filices, lapidum variorum fragmenta, sanguinem hirci aut bovis miscebant, addendo vinum ardens & fel bovinum, ac in formas premebant marmora ut æmulerentur. Sunt qui aquâ calidâ caseum contundunt, addendo calcem vivam & colores quosvis corpus solidum habentes, ut Cynabrium, chrysocolia, ochra, hæmatites, Viride æris, &c. Alabastrum quidam Italus pulchrè æmulabatur, filices fluviatiles in pulverem redigendo, additâ calce vivâ, aquâ glutinis, ex eâ pastâ formabat imagines, quæ politæ, elegantissimæ erant. Serenissimus rex noster Christianus IV. etiam Italum quendam Piero nomine habuit, in hac arte principem, qui statuas varias ex certâ massâ fingeat, quæ durum marmor æmulabantur, sed coloribus deinde pulchriores reddebat.

C A P. V.

De Saxo calcario, Gypso, Lapide Bononiensi, Pumice, Porò, Alcionio, Affio.

VIDIMUS hætenus lapides MAGNOS, qui frequentius occurrunt, duritie insignes: jam eos expendamus, qui molliores sunt, & etiam magnitudine conspicui; cujus generis sunt, Saxum Calcarium, Gypsum, Lapis Bononiensis, Pumex, Porus, Alcionium, Affius, &c.

Saxum, unde calx conficitur, CALCARIUM nobis dictum, vulgare est, multisque in locis reperitur: varia namque sunt saxorum genera, ex quibus fieri potest; sed, ex quo optima fit, albicans & fuscum est, cujus copia ingens passim in totâ Daniâ reperitur, Selandiâ, Cimbriâ, Scaniâ, Norvegiâ. Quibusdam in locis Natura mire in his saxis ludit, tubulos, ramenta, globulos, virgulta, aliaque in iis exprimendo. Hi lapides, ut ex iis calx elici possit, primum uri debent, atque sic ignem illum concipiunt, quem in se potentiâ servant, ut aquæ frigidæ affusione in actum deducatur. Calorem illum in Calcis sale calidissimo & siccissimo consistere volunt, cui cum aqua frigida affunditur, ob antiperistasin partium calidarum, per totum ejus corpus diffusarum, ad interiora repulsionem, à contrario factam, augetur vis ejus & in actum deducitur, cum virtus unita fortior sit dispersâ.

Ex Calce recenti illud fit, quod veteres MALTHAM vocabant, res omnium tenacissima, & lapidis duritiem antecedens. Gleba calcis vino restinguitur, mox funditur cum adipe suillo & ficu, duplici linimento. Quod maltatur, prius oleo perungitur, ut supra ex Plinio docuimus.

Calx viva corpori applicata urit & crustam inducit, restincta mordacitatem exuit & exsiccat: lota cum oleo & cerâ cicatricem inducit. Si cum aceto extinguatur & ter lavetur, cumq; oleo rosaceo ad linimenti formam redigatur, combusta absque Cicatricis

vestigio sanat, nec bullas elevare permittit. Fit ex eâ aqua mirabilis ad ambustionem, fistulas, cancrum, maculas & rubedines oculorum; Item ad vestium byssinorum maculas eluendas, hoc pacto. ℞. calcis viv. ℥iij. Aq. pluv. ℔iij. M. stent triduo in vase, postea agita, quiescant inde 24. horis in vase obturato, coletur per linteum, & addes salis Ammoniâci albiss. 3x. bene triti, M. optime, destilla per filtrum, oculis quotidie tres guttæ instillantur: ad vestes calide eâ utendum ut & reliqua. Si in æneo vase relinquitur, celestinum colorem acquirit.

GYPSUM, Germanis Gips vel Spat / Italis Gesso, Gallis *du Plâtre*, lapis est albus, mollis Alabastri instar, qui cum leviter uritur, ex eo fit calx ista, quæ Gypsum vocatur. Ex ipso Alabastro & aliis lapidibus, variorum colorum Gypsum confici potest, qui tamen omnes album colorem acquirunt, ubi fuerint.

Ufus ejus est ad statuas ingentes & lævissimas faciendas. Ex stupâ aut fæno semiformantur statuae, & tenui crustâ gypsi obducuntur ac formantur, ut mole in admirationem spectatores trahant. Ex eo quoque crustæ obducuntur parietibus, variis sculpturis speciosæ. Cum polline lapidum duriorum, pulvere plumbi & lacte, in veros lapides transit, & si colores adjiciantur, Marmor, pondere, nitore & colore imitatur quam maxime. Pictores ejus usum etiam habent: colores eo miscent, ex massâ penicilla dura conficiunt, quibus pingunt absque humido: hoc vocant siccis coloribus pingere. In arte Medicâ etiam locum obtinuit. Adstringit enim, obstruit & emplasticum est, ad sanguinis eruptiones adhibetur; postquam enim madefactum est, lapidescit. Intro sumi non debet; nam inter venena, quæ strangulant, recensetur.

LAPIS BONONIENSIS, à quibusdam spongia Solis, ab aliis spongia Lunæ, à quibusdam retinaculum luminis cœlestis, lapis Illuminabilis, lapis Lucifer, lapis Casciariolanus, Pietra Strellina dictus; Phosphorus Kirkeri. Invenitur hic lapis in quibusdam collibus propè Bononiam in monte Paterno, quatuor milliariibus ab urbe disito: reperiri quoque in agro Tolfensi, ubi lapides Aluminis eruuntur, docet Kirkerus.

Definit massam fossilem, gypso sulphureo seleniticam, multum Arsenici, Antimonii & Chalcanti admistum habentem: Vix invenitur pugno major, nullam certam à Naturâ obtinuit figuram, colore variat, aliquando cinerei est, aliquando nigrioris, aliquando flavi, aliquando rubiginosi, aliquando subcœrulei, imo misti. Ratione materiæ quatuor ejus genera observarunt. Quidam enim horum lapidum in latiusculas lamellas sunt scissiles, cortice pallente, modo scabro, modo lævigato; quidam strias habent in modum Stybii radiantes & candicantes. Quidam cortice vel lævi vel aspero, colore cinereo radiant, ubique striis vel rectis, vel obliquis, ad centrum tendentibus. Quidam ad dilatatum centrum stricti valde sunt & friabiles, colore nigricante.

Mirabili virtute præditus est hic lapis: præterquam enim quod affricu pilos eradicet, calcinatus lixivium præbet, quo Psilothi vice uti licet; vomitum etiam violenter movet ejus pulvis, vel calcinati infusum. In primis eo nomine celebratur hic lapis, quod singulari proprietate polleat lucem ad se attrahendi & conservandi. Si enim Soli aut igneæ flammæ opponatur, sic illustratur, ut inde translatus ad locum tenebricosum conceptam recens lucem diutule retineat sibi infixam, adeo ut in tenebris instar Carbonis ad semihoram ardeat, idque toties, quoties ita Soli aut lumini ambientis fuerit admotus. Verum non ultra duos annos vim suam retinet, sed paulatim fatiscit & lapis remanet effectus. Verum hanc vim lucem attrahendi lapis hic non nisi præparatus obtinet; quocirca, quomodo præparetur, paucis dicendum.

Lapis vel integer, si purus sit & melioris notæ, in furnulo ad id constructo calcinatur, vel, si impuriore partes admistas habeat, in pollinem tenuissimum reductus, ovorum albumine, vel etiam aquâ communi, à quibusdam etiam oleo lini, in unam massam redigitur, quæ si post primam Calcinationem lucem non arripuerit, toties ejusmodi calcinatio repetenda est, donec optatum effectum consequaris, quem efflorescentiæ quædam minutissimi roris grana referentes significant; quas ad superficiem sudare videtur, & in quibus maxime virtus lucis conceptiva, sine alterius rei permistione, residet. Hac ratione præparatus lapis scriniis quibusdam, seu areulis ad id præparatis imponitur. Si igitur conceptum lucis splendorem amicis ostendere desideres, lapidem cum thecâ Solis diurno splendori, vel si Sol non fulgeat diurnæ luci, vel noctu igni valido, facibusve accensis expones per quadrantem horæ. Thecâ clausâ mox defer in obscurum locum, apertoque scrinio videbis lucem non secus ac carbones de se diffundere, quæ tamen

non diu durat, ut suprà dictum. Quâ verò vi & facultate lapis hic lucem attrahat, retineat, circumferat, & rursus de se fundat, à multis diu multumque inquisitum variantibus sententiis. Quidam lumen substantiam & corpus esse existimarunt, & lapidem trahere lucem eâ ratione quâ Naphtha ignem & Magnes ferrum trahere solet. Quidam voluerunt lumen in hoc lapide cœlestis & igneæ substantiæ qualitatem esse ac non secus ac alia omnia noctiluca in obscuro lucere.

Quidam lapidem à lumine ambiente accendi secundum particulas seu atomos existimant, in quas assidue resolvitur. Athanasius Kirckerus lib. 3. de Magnete p. 505. concludit lapidem hunc calcinatum, siccitate suâ bibulâ, vapidum, lucis foeturâ gravidum, non secus ac spongia humorem vicinum combibere, atque intra poros recipere, ubi actuali frigiditate lapidis cogitur, arteque cum propriis partibus tenuioribus copulatum, in unum corpus lucidum coalescit. Quia verò vapidum illud illuminatum lapidi adjunctum, à calce, cui permixtum est, facile consumatur, lumen quoque, cujus dictum vapidum veluti vehiculum quoddam est, una cum vapido destrui necessum est. Qui fusio-rem de hoc lapide vult tractatum, legat Clariss. Fortunium Licetum, qui ex professo hoc egit, Kirckerum loco citato, & Poterium.

Mihi hic lapis est, tam crudus quam præparatus. Crudum dono habeo Viri Clariss. D. Henrici Fuiceni, qui ex Italiâ secum detulit; Ovalis est figuræ, compressus, scaber & inæqualis, coloris cinerei, micis splendentibus conspicuus: quâ parte politior, splendoris de se maiorem fundit gratiam. Parvus licet sit, juglandis magnitudinem vix attingens, ponderosus tamen est, adeo ut 3v. cum dimidiâ æquet; odore est sulphureo instar Pyritidis, talcosum quid præ se ferens.

Præparatum habeo pixidi inclusum, qui cum exactè calcinatus non videatur, frustula majora tessellata cineri seu calci permixta ostendit, ac in superficie flavum quasi florem ostendit sine aliquo splendore, qui in frustis majoribus apparet. Quia verò effectus jam est hic lapis, nec vim illam attrahendi lumen amplius ostendit, spectaculo hoc oculos auditorum pascere nequeo: quatuor enim effluxere anni, ex quo Bononiæ calcinatus fuit, ut docet Epigraphe. Cum ego pixidem acciperem, fundus ejus obductus erat cerâ rubrâ, cui inhæsit lapidis calx exiguâ quantitate, drachmarum nempe duarum, cui superstrati erant ad operculum usque bombacis flocci, operculum verò pixidi cochleâ aptabatur.

PUMEX, Græcis *κίονες*, quasi à vermiculis erosus, Germanis *Bynstein / Kratstein* / quia in Balneis ad cutim fricandam eo utuntur. Lapis est erosus spongiosusque, exiguis cavernis refertus. Colore quandoque est nigro, qualis ille, quem Islandiæ Hecla evomit; quandoque cinereo, quandoque candido. Duritie etiam differunt: quidam manibus in arenam teri possunt, quidam duriores, omnes adeò leves ob aërem inclusum, ut aquæ innatent. Candidi reliquis præferuntur, ut & leviores, qui maxime aridi & spongiosi, atque facile teri possunt, & fricando non nimis arenosi.

Pictores ad telas suas lavigandas eo utuntur; Balneatores in Balneis ad corpora fricanda. Ustus trinâ ustione & vino extinctus extenuat & siccatur, cicatrices emendat; dentifricia quoque ex iis fiunt.

Ex Incendio Heclæ magnos & globosos, nigros tamen ejaculatos tenemus, qui leves admodum sunt, licet magni.

PUMEX VULCANI, qui Syracusanus etiam dicitur, quia Mons Vulcani non procul Syracusâ distat. Sunt namque prope Siciliam, septem Insulæ Vulcaniæ, seu Æoliæ dictæ, ex quibus quædam sulphure, bitumine, aliisque mineralibus scatentes, è montibus ignem eructant. In primis mons Vulcanus dictus hujusmodi incendio celebris; in eo lapides excocti, & exusti, porosi evadunt, & in Pumices degenerant. Hujus frustulum album ad Cinereum inclinans, asperum, leve, vix scrupulos duos pondere superans, mihi ex Siciliâ redux attulit D. Thomas Bartholinus, quod reliquis pumicibus subtilius est, easdemque cum aliis obtinet vires.

FLUENTIS ÆTNÆ COAGULUM, massa quædam est ex Ætnâ monte Siciliæ petita, colore atro ad lividum inclinante. Coagulum vero dicitur, quia hæc massa coagulata est ex lapidibus, calce & sulphure, quæ simul calore flagrantis Ætnæ liquefacta, instar rivi igniti ex Ætnâ defluunt, sed frigore tandem ambientis condensatæ, massam hanc præbent, in quâ duriora & crassiora infimam tenent partem, sulphurea verò & leviora suo colore se prodentia superiorem, in vitream quasi substan-

substantiam conversa. Pondus totius massæ unciarum est duarum, cum totidem drachmis.

Ejusdem montis & ab eodem tractu ad me delati sunt lapilli cinerei obscuro & adusti, qui vi ignis naturam suam plane amiserunt & porosi sunt redditi, leves & inæquales, ita ut ad naturam pumicum quamproxime accedant, sed friabiliores sunt, & facile in minutiores partes, vel digitorum compressu diffiliant.

Ab eodem tractu est exiguus lapillus Cyaneus impolitus, quadratus ferme, foris cineribus quasi aspersus, pondere ʒj. durus, Prassium colore referens; Ad fluores referendum eum esse arbitror.

Chrysolitum æmulatur alius lapillus ex eodem erutus monte, pondere scrupuli semis, aureus, pellucidus; qui etsi dubitetur an inter gemmas locum mereatur cum priori, quia tamen hic de iis, quæ ex Ætnâ monte sunt allata, agitur, hic eis locumtribuendum censui.

PORUS vel TOPHUS, Græcis πῶρ, asper est, scaber, naturâ facile in arenam solubilis, cum Pumice affinitatem habens; quia enim porosus & foraminibus plenus, levitate præditus est. Reperitur variis in locis Germaniæ, prope Coburgum in ditione Mansfeldicâ, & alibi. Roschildiæ etiam in magnâ copiâ hortos in urbe sepis loco eo cinctos vidi. Propter levitatem commodissimi sunt ad replendas parietum collabentium rimas, cum præ levitate non premant, & glutinent facile extrema.

Cum verò omnis Porus naturâ suâ sit scaber, levis & friabilis, Plinio teste, huc non immerito à quibusdam referuntur ALCIONIA, quæ etiam lapideam habent naturam, sed ortum tamen ex mari, cujus aquæ cum salis sint, ex ejus spumâ, cum tenuissimis sordibus permistâ, accedente succo lapidescente, in varias figuras concresecunt. Nomen verò trahunt ab avibus, quæ Halcyones à Græcis, à Latinis Alcedones vocantur, quia ex iis mari innatantibus nidos fingunt & construunt.

Alcionii verò duo videntur genera: unum mollius, quod spongiosam & vegetabilem habet consistentiam, de quo inter Vegetabilia suo loco sermo erit; Aliud durius & lapideum, Pori lapidis naturam habens. Hoc etiam partim ramosum est, quod ad corallia spectare videtur, atque inter ea recensetur: partim globosum, de quo nobis hic sermo erit; ἄλλος ἄχυνος quidam esse putant. Veteres quinque genera proponunt. Unum figurâ spongiæ spissum & grave; alterum figurâ longiusculâ, foraminibus plenum, læve, odore algæ simile. Tertium ad vermiculi figuram propius accedit & ad purpuræ colorem, sed molle est; Milesium vocant. Quartum lanis pinguedine sordidis foraminibus plenum, leve. Quintum quia leve quoque, fungo simile, intus asperum, pumicem refert, acre, odore carens. Nos ea genera, quæ habemus, enumerabimus.

Ad primum genus refero primum ALCIONIUM seu PORUM ROSEUM. Est enim instar Spongiæ spissum & grave, ovalis figuræ, in superficie scabrum & porosum. Quia verò foramina ejus ita sunt disposita, ut figurâ suâ Rosas parvulas æmulentur, Roseum vocavi; alioquin fibræ seu laminulæ, ex quibus constare videtur, transversim oblique corpus lapidis pertranseunt. Quibusdam in locis majora habet foramina, in quibus vermiculi aut testaceum quid nidulari potest.

Ad Alcionium secundum Dioscoridis referendum illud videtur, quod ex Islandiâ Anno MDCCLI. accepi. Corpus est oblongum, unciarum novem longitudine, latitudine quatuor, quadratum ferme & compressum, supra corticem quendam (ut videtur) concretum, ejusdem longitudinis, sed latitudinis minoris, adeo ut vaginam gladii referat, colore ferrugineo. Credo in eo aviculas nidos construxisse, quia omni ex parte cavum est. Supra hunc corticem concrevit Alcionium ipsum uncix crassitie quibusdam in locis leve, molle, friabile, spongiosum, inæquale, foraminibus majoribus & minoribus præditum, coloris cinerei, nisi quod in uno latere ad viriditatem vergat. Insipidum plane est, nisi quod intra dentes contritum arenaceum quid præ se ferat. Ex spumâ marinâ & quisquiliis arenaceis concretum arbitror.

PORUS ROSEUS ALTER is est, qui quidem ejusdem substantiæ esse videtur, sed totum corpus rosam figurâ æmulatur. Rotundus est, in diametro rotunditatis uncias tres habens; parte sessili vestigia apparent trunci aut radicis, ex quâ tanquam ex centro in circumferentiam lineæ rectæ excurrunt per superficiem inæqualem tuberculis & sinibus, pars vero convexa hinc inde discurrentibus crispatis prominentiis inæqualibus folia rosarum æmulatur, unde hoc nominis ei indere placuit.

Aliud

Aliud est, quod huc etiam referri potest, spongiosum & grave pari modo scabrum & porosum, globosum, sed non ut in priori Rosam refert pororum dispositio, verum extuberantibus & hinc inde discurrentibus tubulis & cavitatibus continuum undarum fluxum & refluxum egregie repræsentat, unde *ALCIONIUM UNDATUM* vocare libuit, ejusdem alioquin cum priori est substantiæ & duritiei.

ALCIONII MILESI, seu *TUBULARÆ* Imperati simile quid esse videtur substantia quædam lapidea cinerei coloris, cum ejus descriptioni, colorem si exceperis, optime competere videatur, ex mari ortus hic lapis facillime findi ac scindi potest, tota fistulosa, parallelis etenim, seu canaliculis, internodiis aut septis quibusdam distinctis, miro naturæ artificio constructum visitur, quæ inter se dum coalescunt, superficies aliquot per intervalla constituunt, ac si crustis constarent. Quidam existimant instar favi cujusdam esse, in quo animalcula marina generentur; Est qui ad Astroitem referat.

Ad tertium genus *ALCIONII*, si externam formam spectes, referre licet lapidem albissimum *POROSUM* ex vermiculis quasi quibusdam conflatum; sed substantiâ non multo molliorem præcedenti. Color ejus non purpureus, sed candidus est, cretæ instar; Milesium igitur non dicendum, *ALCIONIUM CANDICANS VERMICULATUM* vocare libuit: constat enim ex vermiculis petrefactis, mire inter se contortis, qui concavi sunt, ut vermium tubuli potius quam vermiculi sint dicendi. Nescio an ad petrefacta potius, an ad aquas lapidescentes, sit referendus hic lapis, quam ad Poros aut Alcionia.

Ejusdem namque substantiæ & candoris sunt *PILÆ* quædam *MARINÆ*, porosæ, crispæ, ut saccharum, quo apud Pharmacopæos semina & alia incrustari solent, referant, sed quantitate sunt majore, juglandem superantia. Quædam sphericæ sunt figuræ, quædam compressæ aliquantum, quædam oblongæ ejusdem porositatis; omnes elegantes crispaturâ & candore oculos pascentes. *SACCHARINUM ALCIONIUM* quis diceret, à figurâ externâ petitâ denominatione. Si frangantur globuli, lapillus in eorum centro seu meditullio reperitur, circa quem non secus ac saccharum substantia illa lapidea concrevit. Mihi hic lapis ille videtur quem Doldius cistæ Medicæ Hornungi Epistola 15. ad *GALACTITEM* asperum refert. Nam ex littore Norvagico meus non secus ac ille petitus, nec abludit color, & solutio in succum lacteum si cum aquâ super cote teratur.

Ad hanc classem veterum præcipui referunt *ASIMUM* vel *ASSIMUM* lapidem, quem etiam *SARCOPHAGUM* vocant, eo quod carnes humanas consumat nudatis ossibus. De eo variæ sunt Authorum opiniones. Plinius & veteres ad Pumices & Poros referunt. Sic enim ille lib. 36. cap. 17. In Asso Troadis, Sarcophagus scissili venâ scinditur; corpora defunctorum condita in eo absumi constat intra quadragesimum diem, exceptis dentibus. Ejus generis & in Lyciâ saxa sunt & in Oriente, quæ viventibus quoque alligata erodunt corpora. Mitior vero est servandis corporibus, nec absumendis, Chernites ebori simillimus, in quo Darium conditum ferunt, Parioque similis candore & duritiâ, minus tamen ponderosus, qui Porus vocatur.

Assius gustu falsus, Podagras lenit, pedibus in vase ex eo cavato inditis. Præterea omnia crurum vitia in iis lapicidinis sanantur, cum in metallorum fodinis omnibus crura vitientur. Ejusdem lapidis flos præparatus in farinam mollem, ad quædam perinde efficax. Est autem similis Pumici ruffo.

Galenus Assium lapidem ait esse non durum, sed laxum, friabilem, consistentiâ & colore quasi Tophi. Dioscorides Assium seligendum vult colore Pumicis, levem, fungosum, friabilem, habentem venas luteas ad inium actus. Matthiolus circa Tridentum in Vitrioli Minis, propè montem Liveginem, reperiri existimat, eo quod notæ conveniant.

Cæsalpinus in Ilvâ exstare putat, ubi Alumen fossile, & Chalcanthi vena foditur, colore candido instar Sacchari, venis & maculis luteis, gustu subadstringente & linguam modicè mordente; item sine maculis luteis Pumici similis, fungosus, & in superficie concretionem quandam esse ait similem sali, sed lapidosam, sapore ferme inspidam. Tertiam etiam speciem ibidem reperiri ait, venis se interfecantibus in profundum, qui exterius in tenuem farinam candidam solvatur, minime mordentem, qui ejus flos est. Non emanat autem flos luteus nisi ex habente maculas luteas, cujus sapor etiam est efficacior. Dalecampius in notis ad Plinium, dicit quosdam existimare eum esse genus

Pyritis Chalcantodis, quosdam autem Mysios, alios Pumicis ærosi, adeo incertum quid de hoc lapide statuendum.

Ego in peregrinatione meâ Gallicâ, in templo D. Hilario sacro, parieti austrino infixam vidi tumbam lapideam, coloris cinerei, cujus substantia Saxea aut Marmorea erat, tantæ capacitatis, ut cadaver humanum integrum capere potuerit. Hic pro Sarcophago vel lapide Affio monstratur accedentibus. Verum porosus non est, sed durus & solidus, ut ex frustulo, quod ex eo excussi, videre licet. Vestibus affricum ut incalescat, foetorem cadaverosum spirat. Ferunt cadavera ei indita, viginti quatuor horis prorsus absumi relictis ossibus; an ita se res habeat, ignoro. Alioquin & omnes lapides, quibus sepulchra teguntur, Sarcophagi vocari solent.

Huic non absimilis est ille, ex quo elaboratum cernitur caput humanum cum casside acuminatâ, dono Clariss. Viri D. M. Stephani Stephani. Longitudine uncias quinque excedit, latitudine tres, pondere libram unam cum dimidiâ attingit, colore cinereo; ubi minus politus est & fractus, micant in eo striæ quædam minutæ. SARCOPHAGI titulo accepi; & lapis ipse & figura ei impressa elegans.

C A P. VI.

De Stalactite, Stalagmite, Osteocollâ, lapide Spongiæ, Unicornu fossili, &c.

AD molliorum lapidum classem referimus STALACTITEM, Norvegis Bergdrab / qui lapis est, ut plurimum cinereus, ad flavedinem tendens, varias figuras pro ratione generationis, modi concretionis, & corporum quibus adhærescit, obtinens. Generatur ex aquis vim lapidificam habentibus, materiam terrestrem subtilem secum vehentibus. Cum enim aqua per terræ canales effluit, aut ex alto decedit, aut lateribus alveorum agglutinatur, horum ratione varias acquirit figuras. Ex alto decedens, extremitati canalís, pyramidis formâ quandoque adhæret, & eodem modo eademque formâ induratur, quâ è canalibus defluens humor frigore hyemali congelari solet. Variis in locis Daniæ, Norvegiæ, Germaniæ, Islandiæ, Italiæ inveniri solet; formas ac figuras obtinet varias.

A quibusdam ad Osteocollas refertur, & à Chirurgis ad fracturas consolidandas commendatur. Si pulvis Drachmæ unius pondere bibatur, sudores provocat. Sunt qui ad Calculum pellendum commendent.

Eorum, qui STIRIAM referunt, mihi varii sunt. Primus mihi est porosus, levis, ex parvis stirii & guttulis concretus, quæ vermiculos quasi exprimentes, lapidem mire implicant, & ramosum constituunt. Quævis verò Stiriola, licet tenuis sit & distorta, cavitatem in se habet, foramine in extremitate se prodentem, colore albo ad flavedinem tendente.

Ex Thermais Aponensibus in Italiâ Stalactitem duriusculum, variis distinctum coloribus habeo, maximâ ex parte cinereum, sed venas habentem intermixtas rubicundas, virides & candidas, quæ de mineralibus huic aquæ, ex quâ prodit, mistis testari videntur, vitriolo nempe, ferro & alumine. Splendentes quandoque huic inferuntur Crystalli, duritie massam reliquam superantes. Ex sulphure, alumine, sale, nitro & calce constare has thermas vult Savanorola.

Aliud genus hujus lapidis ibidem quoque reperitur quod TUBULATUM vocare lubet, quod in formam tubulorum minimorum concreseat. Tubuli autem hi non omnes ejusdem sunt generis: quidam enim læves, quidam asperi sunt; quidam coloris nivei, quidam cinerei; concreti verò omnes videntur super paleas & stramina, siquidem eorum ductus majores non sunt quam ut stramentum admittant, & sunt in quibus paleæ & stramina adhuc inveniuntur.

STALACTITEM Styriæformem ex Norvegiâ habeo trium unciarum longitudine, Styriam exacte referentem, nisi quod duobus in locis ad latera ramuli quidam enati sint, qui guttulis suis etiam folia quodammodo exprimunt; crassitie parum superat pennam Olorinam, colore albo, superficie asperâ Crystallifatâ, granula moto corpore splendorem salinum exhibent, eleganti concretionem.

Ex Norvegiâ & alium teneo STALACTITEM guttatim concretum, guttulis rotundis,

tundis, oblongis, piriformibus, quæ massam reddunt uniformem, ut *Botritum* non absurde nominare liceat. Colore est albo, candicante, guttulis lævibus & æqualibus, quamvis figurâ discrepantibus.

Stalactites Siracusanus elegans est, à Celeberrimo D. D. Thom. Barthol. ex Siciliâ asportatus. Massa est levis & porosa, superficiei parte alterâ niveâ, inæquali, variis ductibus & bullis conspicuâ, alterâ variis ramulis circumductâ, conchulis implicitâ, colore cinereo, cum rubicundâ hinc inde tincturâ. unde apparet, inæqualiter per ramulos, spiras & bullas concrevisse hunc lapidem.

Speciem aliam *Stalactitis* è Germaniâ habeo, coloris lutei, quam *Reticularem* non absurde nominavero, guttis enim longioribus & vermiculatis ita coagmentata est massa, ut rete repræsentet, sed non expansum, verum convolutum, triquetram fermè habens figuram, ponderosâ admodum non est, siquidem totus lapis vix pendet uncias duas & drachmas duas.

Stalactitis non in stirias, sed massas concreti varia etiam occurrunt genera. Ex Thermis Carolinis, mihi allata massa ex crustis quibusdam, jam crassioribus, jam tenuioribus constans, flavis & candicantibus, alternatim mistis, mollis & friabilis, ut facile digitis atteri possit. Ex fluentibus aquis in canalibus, crustaceam hanc consistentiam acquisivisse credo, dum sese paulatim lapidescens succus illis agglutinat, Aquosior & spirituosior substantia ubi exhalaverit, remanet Tartarea hæc & lapidea.

In iisdem Thermis aquis innatat *Cremor* quidam, niveus, subtilis, cremori Tartari planè similis; cujus usu obstructions viscerum aperiri, viscida ac lenta incidi & attenuari volunt, ei vires omnes attribuentes, quibus pollere è Tartaro præparata medicamenta statuunt. Hunc unâ cum præcedente lapide, è Thermis Carolinis mihi attulit Vir Clariss. D. D. Caspar Bartholinus P. M. mihi dum vixit affinis conjunctissimus.

Hujus generis *Stalactites* Ramusculo Betulæ circumductus & accretus, ex iisdem locis mihi allatus est. Crustæ enim molles & friabiles lutei coloris, ita ramulum hunc ambiunt, digiti ferme Crassitie, ut pars ejus nuda relinquatur; Incrustatio vero hæc inæqualiter crassa est, pro modo ac ratione varietatis accretionis.

Anno MDCLII. cum ex Angliâ rediret filius meus Wilhelmus Wormius secum attulit *Stalactitis* Anglicæ specimen circa ramos concretum. Duum autem erat generum, tenuis pennæ anserinæ crassitie, longitudine unciarum quatuor; alterum crassitie digiti minimi, paris longitudinis. Crusta vero ramulis obducta coloris est nivei, exterius scabra, arenacea, nullius saporis, generatim vero in fonte in loco Comner dicto, tribus milliaribus ab Oxoniâ distante retulerat ei à quo acceperat.

Alius est *Stalactites crustaceus* durior, candidior, ex inæqualibus, quoad crassitiem, concretus crustis, quibus venæ quædam intercurrent purpureæ, & luteæ. Extima ejus superficies candidior reliquis, & cretæ modo quibusdam in locis manus colore candido inficit, utraque vero, tam concava quàm convexa, scabra est & inæqualis.

Ex Galliis aliud genus accepi candidum, splendens, sacchari consistentiam habens, quod in specu quodam subterraneo, duabus ab urbe Turonum Leucis distante *la Cava Guttiere* dictâ, reperitur. Hanc autem cavernam intransibis, faces lumen ut præbeant necessum est; summum in eâ frigus medio æstu, hyeme verò tepet, ut subterraneæ cavernæ solent. Hic aqua per fornicis poros sese insinuans vaporis formâ, paulatim ita lapidescit, & ob puritatem admixti succi lapidescens, splendorem acquirit.

In Thermis Islandicis aqua etiam lapidescit & in crustosum convertitur *Stalactitem*. Transmisit ad me anno præterito ingenuus juvenis Trebonius Jonas Islandus talem massam, suis literis de ejus generatione hæc inserens:

Addo massam quandam lapideam ex luto, vel ligno, (ut creditur) in hanc, quam nunc cernere licet, materiam transmutatam, in fonte illo fervido, à Saxone in Præfatione operis sui indigitato: qui fons nostratibus *Geiser* dicitur, quod aquam fervor ingentis in sublime evomat. Huic fonti Clariss. D. M. Brynolphus Episcopus honoratissimus, nuper lanam probandi causâ imponi curabat, quod putabat illam lapidi ob mollietatem maxime contrariam materiam referre. Quæ verò hic expectanda sit Metamorphosis, tempus & experientia dabunt. Hæc ille.

Massa hæc quam habeo quadrata ferme est, tam in longitudine, quam latitudine, tres habens uncias, coloris cinerei, aspera, ex crustis sensim concreta, arenacea

plane instar Tartari Vini. Unde constat, non ex luto aut ligno transmutato factam, sed ex Sale seu Tartaro, aquæ isti fervidæ permixto, sed jam separato, concretum. Unde mihi persuadeo fontem istum res non in lapidem convertere, sed crustâ lapideâ aut Tartareâ obducere. Quod etiam eventurum puto lartæ, experiundi gratiâ ei immixtæ; id enim abundè arguunt crustæ, ex quibus lapis noster coagmentatus est. Fons autem hic fervidus, ex quo hæc eruuntur, extare dicitur prope Skalholtum in valle Haukedalur dictâ, id est, valle Falconum.

AQUA LAPIDESCENS in Cryptâ Aurelianâ huc spectat, quæ nivea est, in formam placentæ rotundæ concreta, parte sessili inæqualis & aspera, cinereum colorem intermixtum habens, alterâ parte lævis & figurâ hæmisphericâ fermè, ita tamen ut concretionis modus facile appareat. Cretosa & gypseæ; abradus enim pulvis candido tingit colore.

Longè alterius naturæ est aqua lapidescens, seu Stalactites, in cryptâ Vicentinâ CUSTOZA dictâ, totus enim CrySTALLINUS est, quibusdam in locis albus, quibusdam ad flavedinem tendens. Mihi inter reliqua frustum est, quod circa ramulum arboris concretum fuisse videtur; corticis enim purpurei in medullio ostendat reliquias.

STALACTITES SICILIANUS, niveus est & mollis, laminatim concretus, æqualis & reliquis omnibus magis compactus, non porosus. Si quid cultro abradatur, subtile est & colore albo tingit. Massula mihi oblonga est, pondere quinque circiter drachmarum.

Est in agro Neapolitano, Puteolos versus, lacus Averni dictus, cui adjacet villa Ciceronis, nemore & porticu insignis; Thermæ quoque Ciceroni dicatæ, Italis *i Bagni di Tritoli*: ad has Thermas, Sulphure, Nitro & Bitumine constantes, ægri mense Majo confluunt, cum vel solus earum vapor profit. Domus, in quibus curationi vacant, elegantî incrustatione sunt ornata; cujus incrustationis particulæ, quas teneo, ex lapillis aut marmore contuso cum gypso & aliis unitis constare videntur, quibusdam tamen in locis fungosæ, colore albo & cinereo. Quamvis hæc ad artificiosa spectare videatur, quia tamen cum Stalactite magnam habet affinitatem, hic locare placuit.

Circa eundem locum visitur Grotta Agrippinæ, ubi Neronem Imperatorem materna viscera rimatum ferunt. Hæc Grotta incrustatione etiam dotatur peculiari, cujus mihi frustum obtigit, rude, inæquale, gypseum, figuræ incertæ.

STALACTITIS elegans species illa est, quæ Tibuli in Italiâ in agro Romano invenitur. Hic, cum candidus, porosus, inæqualis ac variæ sit figuræ, tam exacte semina, aromata, & amygdala Saccharo incrustata refert, ut eo fallere multos liceat; quocirca & nomen hoc apud Italos obtinuit, ut vocentur *CONFETTI DE TIBULI*. Substantia est non usque adeo dura. Ex eo calcem optimam conficiunt accolæ, ædificiis idoneam.

STALACMITES ejusdem naturæ ac substantiæ esse videtur cum Stalactite. Sed figurâ saltem differt, quod semper globosè concreseat. Ejus species mihi est ex Thermis Carolinis allata, ex guttis aquarum rotundis seu sphaericis in lapidem gypseum ejusdem figuræ coagmentata, coloris candidi ad fuscum inclinantis. Separatæ guttæ pisæ magnitudine & colore prorsus referunt, unde vulgo *PISA CAROLINA* vocantur, quod in Thermis Carolinis frequenter inveniantur. Lapis integer massam ovorum piscium majorum exprimit, continentur verò in eâ pisæ plurimæ, suis quæque inclusa favis seu oculis, ex quibus levi negotio extrahuntur, Iconem hic damus.

Huc spectat AMMONITES seu HAMMITES, ex arenis compositus majoribus, ita ut ovis minorum piscium similis etiam videatur. Is, quem ego teneo, coloris est ferruginei, & ad Cenchritem quorundam referendus: singuli enim globuli, ex quibus constat, granum milii vix superant, facile vero disjunguntur; unde est, quod is, quem ego teneo, globulorum segregatione indies minor reddatur.

GLOBULI MAJORES concreti huc quoque referendi videntur, quorum mihi tria sunt genera. Quidam candidi sunt, exactè sphærici, iique vel singulares, vel bini simul juncti, vel terni, vel quaterni ex materiâ albâ & gypseâ constantes. Quidam hisce majores ex marmore cinereo conflati, bini cohærent.

Quidam etiam marmorei, sed coloris purpurei, jam binis, jam ternis cohærentibus. Imperatus lib. 24. cap. 27. causam hujus figuræ sphæricæ investigare conatur, & allegat rotationem factam ab aquis, quâ angulosa sæpe fiunt rotunda, vel ab ipsius aquæ motu. In locis incendiis subterraneis obviis, ubi mineræ sunt Sulphuris & Aluminis, tales globuli, vel separati, vel juncti inveniuntur, vel ab humoribus, vel exhalationibus subterraneis concreti. At ego locum, in quem humor subterraneus lapidescens incidit, multum huc facere posse puto. Si enim in foramina terræ inciderit sphærica, singularia vel juncta, etiam tales efformantur lapides, præsertim illi qui Marmora repræsentant.

Aliam speciem ex Islandiâ accepi Anno 1648. constantem tribus globis, viridibus instar Jaspidis, quorum globulorum quivis magnitudine est mediocris ovi gallinæ.

OSTEOCOLLA huc spectat, aliis Ossifragus, Osteites, Ammosteus, Osteolithus, Holosteus, Stelochites, Germanis Weinbuch / Buchstein / Weinvol. Lapis est mollis, albo & cinereo colore, figuram ossis exhibens, concavus, quandoque in se medullam habens friabilem, linguæ adhærentem, & facile in liquore solubilem, quandoque vero nullam. Nascitur in Palatinatus locis arenosis, non procul à Spirâ, item prope Heidelbergam ac Jenam Saxoniz, item in Silesiâ & prope Darmstadium. Crescit per arenam formâ Coralli, interdum Brachii crassitie. Cum primum è terrâ erumpit, friabilis est, paulatim magis indurescit. Videtur margæ quædam species esse, quæ per terræ meatus discurrens, in talem figuram concrevit.

Duas ejus habeo species: altera scabra & inæqualis; altera lævior & minus aspera; sed ejusdem plane consistentiæ.

Commendatur ad fracturas ossium conglutinandas.

Matthiolus refert, trium aut quatuor dierum spacio, multorum ossa hujus lapidis potu conglutinata fuisse. Ejus usum ita proponit Quercetanus: unam illius drachmam in vino rubro exhibent, in quo prius Vinca pervinca fuerit infusa, idque mane per dies quatuor aut quinque; atque hac ratione dolores eximunt, graviaque Symptomata, fracturasque intra quatuor aut quinque dies sanant, magnâ cum omnium admiratione. Eodem lapide etiam uti solent in formâ cataplasmati redacto, cum Geranio contuso & oleo Olivarum, vel Rosato, tam felici successu, ut sine ullo dolore & inflammatione partis ossa coagmententur.

Hasce tamen hujus lapidis vires extenuare videtur Guilielmus Fabricius Hildanus lib. 1. observ. 90. ubi inquit: Graviter errant impostores nonnulli, qui hoc lapide se fracturas paucorum dierum spacio posse curare gloriantur: Attamen illum singulari quadam virtute, & proprietate occultâ generandi callum, præditum esse certum est. Eo enim refert idem se curasse fracturam completam & compositam triginta dierum spacio, in senē, qui alioquin duorum mensium spacio curari nequiverit.

Verum experiētiâ doctus, monet in corporibus bene habitis & juvenibus cautè eo utendum esse. In iis enim callum nimis magnum generare solet, ut deformitatem inducat. Quocirca hoc genus remedii saltem in senibus & extenuatis, quibus languet calidum innatum, adhibendum esse censet. Alioquin hujus pulvere ad dentes dealbandos uti solent. Anshelmus Boëthius illam speciem, quæ odorata est, & margam in se continet, vim antidotalem habere autumat, & in Peste, febribus malignis, ad sudores movendos, & malignitatem per sudores expellendam, multum præstare ait, non secus ac cornu Monocerotis vulgò putatum. Quem in finem in pulverem redigi vult & aquâ ablui, ut arenosa subsidant, postea in pastillos redigi, & instar Terræ sigillatæ asservari.

Sed arbitror eum de altero lapide, quem Unicornu fossile vocant, & de quo mox sermo erit, loqui. Alioquin de Osteocollâ justum tractatum conscripsit Thomas Erastus, qui videatur.

In officinis quibusdam, pro Osteocollâ, Stalactitis quandam speciem vendunt, albam, porosam, levem, mollem, facile in liquore solubilem, sapore subsalfo, quam tamen eandem cum Osteocollâ virtutem obtinere mihi non persuadeo. Subvereor esse spumam

maris congelatam seu Halosachne, quæ describitur fungosa, sine odore, aspera, aut Paretonium Plinii, si non Adarcion Galeni.

Vera Osteocollæ non multum dissimilis est, tam quoad substantiam, quam quoad figuram, LAPIS SPONGIÆ dictus, quibusdam lapis CAPPADOX, Plinio Cystolithos.

Substantiâ est friabili, colore albicante, succum lacteum de se præbente. Vim habet extenuandi sine insigni caliditate. Dioscorides laudat ad Vesicæ calculum frangendum; sed Galenus negat, Renum calculis pellendis aptum eum iudicans. Ex Vino aut aliis appropriatis propinari solet.

CORNU FOSSILE, Gesnero Ceratites, Clusio Ebur fossile, Cæsalpino Lapis Arabicus, quibusdam Dens Elephanti petrefactus, aliis Lithomarga alba. Tam varia nomina ob figuræ varietatem, quâ conspicitur, ab Authoribus accepit.

Cum Osteocollis magnam habet affinitatem; quocirca ad lapides molles à quibusdam refertur. Est autem substantiâ lapidosâ, colore, lævore & formâ quandoque Cornu referens, quandoque durius, quandoque mollius, cortice exteriori duro, flavescente, nigro aut subcinereo, medullâ molli, albâ, levi, friabili, absque poris compactâ, adstringente, exsiccante, linguæ firmiter adhærente, odore grato. Invenitur tam in Italiâ, quam variis Germaniæ locis, prope Elbingerodam Sylvæ Herciniæ, prope Heidelbergam, Hildesheimium, in Moraviâ, Silesiâ, Saxoniâ.

Materia & modus generationis hisce exprimitur ab Anshelmo Boëtio à Boët: Materiam proximam generationis horum Cornuum, Margam vel Margæ speciem esse existimo, quæ dum lapidescente, & subterraneâ aquâ fluente irrigatur, solvitur & lactis instar fluit per terræ cavitates, in quibus si à terrâ adstante aquæ serosior pars absorbetur aut imbibitur, vel præterfluit, tum crassior pars cavitates implendo sistitur & absumpto omni humore coalescit, lapidisque formam & cornu præ se fert, aut Margæ tantum, si succus exiguum vim lapidificam habuerit. Hæc causâ est quod interdum ejusmodi frusta crassa, interdum exigua & tenuia conspiciantur. Verum si lacteus humor non in cavitatem, sed in lignum aliquod jam vetustate arefactum incidat, illiusque corpus jam leve & porosum subeat, & exhalatâ aquæ tenuiore portione, crassior ramaneat, lignum transmutat, ejusque partes sibi assimilât, ita tamen ut species ligni nosci, & interdum odor deprehendi possit. Quod ligno contingit, id etiam cornubus cervinis dentique Elephanti, aliisque quadrupedum partibus, si in hujusmodi loca decident, contingere potest.

Hæc sententiâ proximè ad veritatem accedere videtur. Vim enim eandem obtinent hæcce cornua, quam Margis, Bolis, & Terris sigillatis adscribunt. Quod alii de cornibus Monocerotum diluvio per varia loca dispersis, bitumine liquido, succino aut lapidibus putrefactis philosophantur, probabilitatem habet nullam, aut valde exiguum.

Commendatur ad morbos omnes malignos, Pestem, febres malignas, assumpta venena, Terræ Lemniæ instar; cor roborat & à malignitate præservat: per sudores, quicquid maligni in corpore est, potenter expellit Dosis à ʒi. ad ʒiiij. in aquis appropriatis, aut vino. Ad Sincopen, cardiacam passionem, cordis tremorem, aliosque affectus cum aquâ appropriatâ scrupuli pondere; sic & ad puerorum Epilepsiam eodem modo. Vermes necare, fluxus sistere volunt, alvi, uteri, narium, hæmorrhoidum. Oculis lachrymantibus, si cum lacte in pollinem tenuissimum redactum instilletur, prodesse volunt, vi exsiccante & adstringente ulcera ad cicatrices perducere, intertrigines & ambusta curare observatum.

Verum non omnia hujus generis, hæc facultates obtinere recte statuunt quidam, qui magnam in hisce observarunt diversitatem; ut enim formâ, origine, & substantiâ inter se differunt, ita quoque viribus & facultatibus.

Quæcunque lapidum instar dura sunt, inodora, neque medullam habent, vix aliâ, quam exsiccandi vi pollent. Tale frustum ego possideo, quod durum instar lapidis, solidum, ponderosum, lignum fraxini præ se fert: venæ enim, striæ & laminæ ex quibus constat, nodis, nodosisque foraminibus insignitur, adeo ut figura externa plane fraxinum repræsentet; quocirca ad vulgaria ligna lapidescentia potius quam ad cornua fossilia retulero: adstrictionem in se habet nullam, nec odore aliquo præditum.

Quæ facile in pulverem rediguntur, linguæ adhærent, molliorque sunt, viribus enumeratis

meratis pollent: illa inprimis, quæ gratum spirant odorem, ad cordis commendantur affectus; cor enim roborare, & à malignitate præservare animadversum est. Si substantia ipsa ante transmutationem fuerit à Cervo, Elephante, Fraxino, juglande arbore, aut aliâ re quæ venenis adversatur, maximam ad expellenda & superanda venena habebit efficaciam, eoque majorem, si odor ipsius arboris, vel prioris corporis adhuc deprehendi possit. Tum enim qualitates istas adhuc in transmutato corpore remansisse, ac vires, quæ in subtiliori materia hærent, nondum periisse, sed accedente novâ & subterraneâ hac materiâ auctas esse, probabile est.

Mihi hujus notæ sunt fragmenta quædam. Unum teres, brachii crassitie, trium unciarum longitudine, in diametro uncias duas cum semisse habens, cui cortex abrasus, ut substantia remanserit nivea, albo colore manus tingens, cui per longitudinem venæ quædam cœruleæ & fuscæ inseruntur, solidum alioquin & porosum, linguæ adhærens, cornu cervi ustum referens, pondere unciarum quinque; quod, ex notis, melioris generis esse colligo.

Aliud genus mihi est cinereum, magis compactum, molle tamen & odoris grati, cornu cervini faciem ostentans, valide adstringens.

Tertium fuscum est, exteriori cortice ad nigredinem tendens, altero durius aliquanto, ita tamen, ut cultello radi possit, leve, adstringens, non adeo friabile ut alterum, ebur ustum externe referens.

Fuscum etiam est aliud, sed venis nigris, albis & luteis aspersum fibris per longitudinem excurrentibus, longitudine digiti, pondere drachmarum quinque, fragile, arenaeum, ligni alicujus scindulam repræsentans, odore non ingrato, adstrictione validâ, quod etiam ad notæ melioris cornu fossile refero.

C A P. VII.

De Amiantho, Selenitide, Talco, &c.

QUÆ hoc capite junguntur, magnam affinitatem invicem habent, eo quod in laminas findantur, aut in fila ducantur, & splendorem quendam adjunctum habeant.

AMIANTHUS, aliàs Asbestinus lapis, quod non comburatur, Paulo Veneto Salamandra ob eandem dicitur causam, Zoroastro Bostrychites, à quibusdam Pelia, ab aliis Corsoides, quia canitiem præ se fert: Sparta polia, quia Sparti canitiem æmulatur; Linum, quia manibus netur & textitur; sed Asbestinum, quia ex Asbesto factum; à Plinio Vivum, quod igne non soleat mori: A Pausaniâ Carystium, quia effoditur ad Carystium; Alumen à Quadrigario, propter similitudinem quam cum Alumine scissili habet, à quo hoc differt, quod Alumen scissile adstringat, Amianthus parum pungat linguam & non adstringat. Lapis est alumini Schisto simillimus, ignem respuens, adeo ut eo non modo uri non possit, sed purior reddatur, colore ad viriditatem obscuram tendente, quandoque & ferreo; attritione facile in tenuia filamenta solubilis, mollis enim est, & quod efflorescit dum teritur plumas refert, unde flos petrae à quibusdam vocatur.

Nascitur secundum Dioscoridem in Cypro, item in desertis Indiæ, ad Carystiam Eubœæ oppidum; in Norico in Metallis Suaci, etiam in Norvegiâ quandoque. Olim in fila aptabatur, mappæ ex eo tanquam lino fiebant, quæ sordibus conspurcatæ puriores igne exustæ reddebantur, ac magis splendebant quam si lavarentur. Unde Plinius: Ardentes in focis conviviorum ex eo vidimus mappas, sordibus exustis splendentes igni magis quam possint aquis.

Lavatur lapis, pectitur, netur, textitur, tamen quia brevis difficulter conficiantur ex eo non solum mappæ, sed & mantilia. Ex eo Brachmannes Indorum Philosophos sibi vestes confecisse Hierocles scripsit. Quondam ex eodem funebres Regum tunicae fiebant, quibus induti in rogos ardentes imponebantur, ut corporum cinis à lignorum cineribus secretus in sepulchro condi posset. Modus vero, quo ex eo fiant lina, jam penitus ignoratur. Joh. Bapt. Porta, in Magiâ suâ Naturali, ænigmate quodam illum proposuisse vult videri, sed ex eo nemo evadit sapientior.

Mihi ab amico hæc ejus præparandi ratio est communicata, quam pro certissimâ & experienciâ comprobata venditabat; licet magni secreti loco tenuerit, hic tamen eam proponere placuit. &c. Amianthi fibris longioribus præditi (quod reliquis præfertur) infunde

funde in lixivio præparato ex cineribus Quercus putridæ & manipulis duobus cinerum clavellatorum, bulliat in eo per quadrantem horæ, auferatur ab igne, & maceretur in eo, mensis unius spacio, sic lanæ carptæ modo mollis evadit. Aquâ dulci aliquoties materiam hanc ablue & exsicca, sic modo lini communis pecti, neri & præparari pro lubitu potest.

Ellychnia quoque ex eo sunt perpetua: Athenis in aureâ Minervæ lucernâ, quam fecit Callimachus, inerat thriallis, ex lino Carystio, teste Pausaniâ. Quanquam Plinius scribat linum hoc rarum adeo fuisse inventum, ut inventum æquaret pretia excellentium Margaritarum, tamen hodie lapidis ipsius non adeo rara est copia.

Hujus Amianthi frusto fibris longioribus prædito, ut & lanâ ex eodem confectâ, fune itidem ex hac lanâ contorto me donavit Clariss. Vir D. D. Petrus Bourdelotius Sereniss. Reginae Sueciæ Archiater. Paulo post Chartâ incombustibili, ex eodem lapide elaboratâ, Museum nostrum exornavit Illustriss. Comes Cæsar Alexander Herculæus.

Flos ejus cuti applicatus urit urticæ modo, vel potius pungit ob asperitatem, aculeis suis tenuibus, carnis poros penetrans & continuûm solvens. Hoc sciunt Gnatones, qui eum inspergunt internis camisiarum partibus, ut focii iis induti incredibili pruritu & dolore afficiantur.

In arte Medicâ usum etiam suum habet; nam eo in spiritu vini soluto & Saccharo permisto, si exiguum portionem mulieri fluxu albo laboranti exhibueris, sanabitur. Præparatur quoque ex eo præstans unguentum ad tineam puerorum & ulcera tibiæ sananda, cujus descriptionem vide apud Anshelmum Boëtium lib. 2. de Gemmis cap. 204.

Amianthi longioribus fibris præditi frusta exhibuimus in Alumine Plumoso. Minores fibras habet Cyprium, quod dono Clarissimi Viri Amici integerrimi D. D. Ottonis Sperlingii obtinco.

De SELENITIDE, qualiter à veteribus describitur, variæ sunt opiniones: cum enim à Luna nomen obtinuerit, ei has attribuunt proprietates, quod ad ejus motum crescat & decreseat. Plinius ex candido translucere, melleo fulgore imaginem Lunæ continere, eamque reddere in dies singulos crescentis minuentialque numero, nascique in Arabia scribit.

Alii lacteo colore esse, noctuque non solum lucere, sed proxima quoque illustrare dicunt. Sed cum Gemma nulla jam reperiatur hæc habens proprietates, fuerunt qui veterum Selenitidem Margaritas esse putarunt, ut Garcias ab horto, sed nullâ auctoritate. Quocirca Neoterici ferme omnes per Selenitidem intelligunt LAPIDEM SPECULAREM, sic dictum quia perspicui potest, & rei, quæ ab ejus tergo est, imaginem reddat; quibusdam ἀφροζέληνον, quod vulgo persuasum esset, Lunæ spumam esse. Germani Unsern lieben Frauen Eis / seu Glaciem Mariæ vocant.

Lapis est CrySTALLI instar pellucidus, in bracteas tenuissimas scissilis, colore albo, cinereo, quandoque nigricante, quin & variis coloribus, melleo, nigro, fusco, conspicuus; candidus tamen solus translucet, reliqui minus translucent, aut obscuri sunt, splendent tamen: quandoque mollis & in crustas facile scissilis, quandoque durior difficulter scissilis, caloris & frigoris patiens; sed ab humido corruptibilis. Ex Moschoviâ magna candidi provenit copia, unde apud nos Rysch-glass / seu vitrum Ruthenicum appellatur. Extat etiam in Hispaniâ, Cypro, Italiâ, Germaniâ & Norvegiâ, sæpe saxo Marmoreo implicatur, aliquando laterculis distinguitur, aliquando CrySTALLI modo sexangulâ figurâ excrevit. Alumen Scajolæ quidam esse volunt, sed Aluminis naturam non sapit, neque adstringit.

Est & mihi quædam ejus species, quæ ad colorem flavum tendit.

Usus habet à prisco ævo, etiam Senecæ ætate, in specularibus, quæ fenestris inserta aërem excluderent, & lumen intromitterent. Talia specularia habet templum Cosvici in Saxoniâ & Merseburgi in Thuringiâ. Laternas etiam ex iis fabricant elegantes, quæ lumen pulchre transmittunt nec candelarum flammis comburuntur. Crudo speculari etiam quidam utuntur Cæmenti loco, usto verò calcis & gypsi, quo etiam uti solent mulieres ad faciem dealbandam & derugandam, candidissimus namque est: usti pulvis inspersus fistulosis ulceribus, brevi carnem generat.

Ramenta cruda ex vino austero pota dysentericis auxiliantur. Parari potest ex eo liquor, ut ex Talco ornatui inserviens.

Mihi ex eo cruda massa est, pondere libræ dimidiæ circiter, in Norvegiâ inventa, quæ in tenuissimas & splendidissimas bracteas facili negotio scindi potest.

Est & bractea magna, elegans, perspicua, tenuis, ulnæ dimidiæ longitudine, latitudine quartæ partis unius ulnæ, ad specularia & laternas accommodata.

De Laternâ ex eo confectâ suo dicam loco.

Speculari lapidi valde affine est TALCUM, alias Stella Terræ, quod stellarum instar niteat & micet, quibusdam Argyrodamas veterum, quia ignis violentiæ resistit, Argylolithus Chymicis, Magnetis Agricolæ, Germanis Talc. Quamvis sint qui Talcis nomen generale adeo faciant, ut sub se Specularem, Amianthum, & Talcum stricte sic dictum comprehendat.

Est vero Lapis mollis, speculari simillimus, in laminulas rectas, flexiles tamen & varie intrincatas, argenti modo divisibilis, colore candido, argentofo, glauco, nigricante quandoque, igni invictus, nam neque funditur, neque comburitur, neque colorem amittit nisi maximâ violentiâ. Invenitur multis in locis Germaniæ & Norvegiæ, & species ejus ratione colorum distinguuntur.

Ex crustis filo ferreo conjunctis thriallides perpetuas faciunt, ut ex Amiantho. Si crudus devoretur, non caret periculo, strangulat enim. Avicenna frigidum esse ait in primo, siccum in secundo gradu, adstringit, sanguinem sistit, prohibet abscessus mamillarum & parotidum, testiculorum. Quamvis, ut dixi, non temere intra corpus sumendum, sunt tamen, qui Dysentericis, sanguinem spuentibus, menstruorum & hæmorrhoidum fluxu laborantibus, cum aquâ plantaginis præbeant. Chymici sollicitè ejus oleum quærunt, quo æs in argentum convertere se posse sperant. Mulieres etiam id expetunt ad nitorem cuti conciliandum: variis modis id perficere tentant, sed irritò ut plurimum conatu. Jacobus Zuingerus hunc commendat modum: Talcum in folia minutissima divisum sacco lineo novo inde, suspende ut cacabi, in quo fabæ elixantur, vaporem per horas sex excipiat. Saccum exemptum è vase suo, exprime digitis, aquâ tepidâ madefactis, & florem Talcis in aliud vas aquâ plenum decidere videbis. Subsadat, aquam per filtrum separa. Quod subsederit, exsicca, & cum ovi albumine in formam pastæ subige, in igne reverberii citra fusionem calcina, ut in cinerem abeat, qui in tepido supra Marmor in oleum liquefit. Aut residentiam Talcis prædictam aceto destillato optimo bis terve examina, abstracto phlegmate ab omnibus defusionibus, remanebit in imo materia alba, quæ in frigido in oleum abit trium horarum spacio. Alii aliter hoc perficere tentant: sed hic modus mihi Naturæ maxime congruus videtur.

Quidam enumeratos jam lapides molles, potius glebas vocandas censent, eo quod molliores appareant, quam ut lapidum nomen mereantur; sed quo nomine voces perinde est, modo de re constet.

Talcis candidi & Argentosi glebæ ex Germaniâ mihi sunt allatæ. Impurioris verò & glauci in Norvegiâ magnus est proventus, unde etiam ejus habui copiam.

Saxum illud Granatis prægnans, de quo supra dixi Molas in Norvegiâ confici, totum est talcosum, licet talcum illud impurius sit, & non facile ab adjunctis separetur.

Aurei coloris etiam mihi crustulæ sunt, Talcum aut potius Selenitidem exprimentes, cum laminis constent majoribus. Nigrum quoque extat in Norvegiâ, quod auri Mineræ junctum, spem lucri præbet magnam.

LAPIS SCHISTUS Talco & Selenitidi valde est affinis, non quidem ille qui Hæmatitidis species à multis constituitur; sed alius, albus, perspicuus fermè, in laminas scissilis sibi invicem cohærentes, instar Selenitidis aut lapidis specularis. Reperitur in fodinis argenteis Norvegiæ, eique venæ argenti ita innascuntur, ut purum per ejus corpus ramulis eleganter distinctum perreptet.

Quidam Alumen Scajolæ esse volunt, ut supra diximus, quidam ad fissilia Saxa referunt, quod etiam monuimus; vulgo Quartzum vocari arbitror.

*De Lapide Tiburonum, Percarum, Carpionum, Coracino, Limacum,
Oculis Cancræ, Topho juveni.*

LAPIDES, qui jam à nobis tractabuntur, cum maximâ ex parte ex piscibus aut aliis animalibus desumantur, majori jure quibusdam ad ossa, cartilagines, &c. referendi videntur, quam ad Lapidem. Quia tamen vulgus Lapidum titulo eos insignire solet, aliquid ei tribuendum censent Autores, qui huc eos referunt.

TUBERONUM seu TIBURONUM Lapis primò occurrit, qui ab Anshelmo Boëtio describitur: quod reperiatur in capite piscis Tuberon, albus, magnus, ponderosus, ita ut interdum duas libras pendeat, nullius saporis, neque tam durus, radi ut non possit. Dum verò Tuberonem describere tentat ex Theveto, Manatum delineat, ut cum Clusio dubitare videatur, an Tubero à Manato differat.

Sed ut pace tantorum virorum dicam quod sentiam; Manati & Tubero diversissimi sunt pisces, ut ex autoribus, qui eos descripserunt, patet. Manati tam in fluminibus quam in mari capitur, teste Oviedo; Tuberon vero Cetaceus piscis est tantum Oceani incola, teste Francisco Hernando. Manati pedes habet: Tubero nullos. Manati branchias nullas habet: Tubero utrinque quinque. Manati piscis est, aut Amphibium docile, mite, hominum consuetudine gaudens: Tubero cetus ferox, maleficus, hominum devorator: multisque aliis inter se distant proprietatibus, ut suo loco dicetur. Diversi igitur cum sint pisces, alius erit lapis Manati, alius Tiburonum. Oviedus mentionem facit lapidis Manati, ejusdemque describit vires: sed Hernandus nullius in Tiburone, ut nec Acosta. Nihilominus arbitror tam Manati, quam Tiburonem tales in capite habere lapides, quales pro Tiburonum lapide venditantur. Nec mihi acu rem tetigisse videtur Anshelmus Boëthius, cum ex Gomarâ, tres vel quatuor tales in capite Tuberonum inveniri asserit, cum re verâ duo tantum sint, ut postea apparebit, ubi, quid Lapis Tuberonum verè sit, declaravero. Nec Oviedus Manati plures quam duos in cerebro habere asserit.

Atque ut sine ambagibus dicam quod res est: illud, quod pro lapide Tuberonum vendunt, lapis non est, sed os ad auditum spectans, quod in omnibus cetis auditum habentibus reperitur, diciturque ab Anatomicis cochlea, cavitas cochleata buccinata, antrum buccinosum: nam gyros habet se mutuo excipientes, atque tenuissimâ ac molliissimâ membranâ succingitur. Quod & Oviedus diffiteri non videtur, de Manati agens his verbis: Habent porro isti pisces quosdam lapides, sive potius Ossa in cerebro (scilicet circa meatus auditorios) Coli doloribus & Nephritidi valde utilia. Hinc factum arbitror, ut, cum ossa hæc in omnibus cetacei generis aut magnis piscibus sibi quoad figuram sint similia, à multis confundantur, & lapides hi Manati idem esse putentur cum lapidibus Tuberonum, siquidem externâ figurâ discerni nequeant. Imo à fide dignis accepi, hæc ossa à cetis vulgaribus Europæ desumpta pro Tiburonum lapidibus vendi: figurâ enim & proportionem adeò conveniunt, ut discerni nequeant. Nec credo viribus discrepare, si vera sunt quæ de Manati & Tiburonum lapidibus istis, vel potius ossibus ferunt, accommodari quoque possunt ad alia ejusdem generis. Si enim duorum horum piscium sibi dissimilium ossibus auditoriis hoc competit, quidni & aliis ejusdem generis?

De viribus Lapidis Tuberonum dicitur, quod pulvis ejus utilissimus sit ad Nephritidem & urinæ difficultatem, renumque & vesicæ calculos deturbandos. De Manati ossibus refert Oviedus, quod cremati & tenuiter pulverisati bibantur ex vino generoso singulis diebus, eâ quantitate quam Hispanicus Regalis excipere potest (drachmæ unius puto) ab iis qui Colicis doloribus & Nephritide laborant, atque hac ratione dolorem adimi, Calculumque comminui in arenam, & cum urinâ ejici.

Mihi ex hisce Ossibus duo sunt Majuscula, quæ cum Oviedi conveniunt descriptione (ait enim esse parvæ pilæ palmariæ magnitudine, aut nucis balistæ (orbiculares enim non sunt) & interdum majores pro Piscium magnitudine) figuram namque quodammodo habent ossis balistæ, sed duplo majora vulgari pilâ palmariâ, ex majori namque pisce, duarum librarum pondere circiter, intus cava, pro ratione proportionis gravia, in gyros conversâ se ipsos excipientes, plane ejus figuræ, quam Anatomici eis tribuunt. Ex Balenis prope Spitzbergam captis, plane similia adferunt mercatores nostri.

PERCARUM LAPIS reperitur in capite Percæ piscis aculeati, Nostrates Göße. Circa exortum spinæ, quæ capiti jungitur, duo extant, utrinque unus, vesiculis quibusdam inclusi, oblongi, plani, alterâ parte dentati, qui facili negotio è piscibus coctis eximuntur.

Ad calculos comminuendos commendantur, si cum vino tenui pulverisati exhibeantur Drachmæ unius pondere: exterius quoque quidam utuntur, dum Calculus hæret in Ureteribus, si enim dolenti loco supponantur, illum trahere volunt, usque dum in vesicam detrudatur.

CARPIO seu Cyprinus circa spinæ exortum triquetrum lapidem seu potius cartilaginem habet, colore subflavo, mollem nec duritie præcedentibus respondentem, quæ vulgo Karpenssteen vocatur.

Ad calculum pellendum commendatur, pari modo quo præcedentes; narium hæmorrhagiam sistit applicatus, ore detentus bilis ebullitionem in ventriculo compescit, magnique fit à multis.

LAPIS CORACINUS, qui à pisce Coracino petitur, in ejus capite delitescens, candidus est, osseus, figuræ ovalis, incurvus aliquantulum, parte convexâ lævi protuberantiâ præditus, sed juxta extremitatum alteram asperitatem quandam habens, ubi reliquis capitis ossibus adhæsisse puto. Parte concavâ totâ lævis est & splendidus, mamillari Apophysi in medio præditus, cui à dextrâ parte sinus quidam jungitur, tota vero circumferentia denticulata hac parte apparet, longitudine uncie unius, pondere drachmam unam non superat. Piscis ipse describitur ab Aldrovando lib. I. de piscibus cap. 15.

Commendatur ad Nephriticum & colicum dolorem, à quibusdam ad Icterus seu morbum Regium. Rondeletius ejus experimentum in Nephritide cepit, ac observasse se ait, quod lapidem renum comminuerit & pituitam, ex quâ generatur, expulerit; sed dubitare se, quo pacto morbum Regium pellere possit: Qui ad occultas confugiunt qualitates, hic non laborant.

LAPIS LIMACIS ex iis Limacibus petitur, qui sine testis in campis & locis subterraneis vagantur, colore fusco. Hi in capite lapillum habent candidum, ovalis figuræ, tenuem, planum, aliquantulum convexum, pondere adeo exili, ut tres, quos ego possideo, scrupulum non æquent. Gestatus hic lapis quartanam solvere dicitur.

Ex Cancris seu Gammariis etiam lapides petuntur, quos OCULOS CANCRO-
RUM vocant, non quod eorum sint oculi, sed quia quodammodo aliorum animalium oculos figura repræsentet. Lapilli sunt diversæ magnitudinis, ut plurimum pisi majoris partem dimidiam æquantes, albicantes, duri, scabri, eâ parte, quâ corpus Gammari tangunt, compressi & sinuati, quâ crustam, rotundi seu hemisphærici, non circa oculos, qui extra illorum corpus protuberant (ut quidam volunt) siti in capitis summitate, utrinque unus.

Nec quovis tempore ibidem reperiuntur, sed, cum exuvias deponunt & novam Crustam acquirunt, crescunt & decrescunt; Albertus plenilunio crescere ait, præsertim in foeminis.

Commendantur ad sanguinis concreti dissolutionem & expulsionem, quia tenuium sunt partium & facultatis diureticæ; potionibus vulnerariis miscentur. In pulverem triti, & cum vino diuretico propinati, calculos rumpunt & per urinam expellunt. Ad notham Pleuritidem eorum pulverem, cum aquâ foliorum Persici, post venam sectam exhibet Leonellus Faventinus.

Albertus cordis vires roborare dicit. Ex iis in pulverem redactis dentifricium optimum fit, cum tartaro albo ulceribus pudendorum aspergitur utiliter, ad album mulierum fluxum, colicos ex pituitâ dolores, & Epilepsiam à Gænero commendantur, urinam movent tam in homine, quam jumentis, ad festucas, pulverem, aliaque quæ oculis inciderunt eximenda, ejus vim sæpius sum expertus: integer lapillus oculo inditur, ita ut à palpebrâ comprehendatur, & compressa ejus pars oculi corpus tangat, convexa palpebras, dein digito exterius palpebræ admoto circumrotatur, donec locum affectum tangat, & secum quod inciderat auferat. Sine omni incommodo aut molestiâ per aliquod tempus in oculi orbitâ detineri potest. Labet I. B. Helmontii de hisce oculis cancerorum observationes addere: Stomachi canceri sunt in capite prope verticem, inquit. Mares enim quotannis ægrotare incipiunt à mensis Junii medio: foemellæ dein in Julio ante testarum exuvium. Sunt enim per dies novem & amplius veluti semiexanimes ac immoti. Quâ tempestate stomacho illorum exterius obducitur membranula nova, inter quam

& stomachum veterem est liquor quidam lacteus, qui sensim exterius in globum stomachi convexum, quâ parte attingit obduciturque Stomachum Veterem, contrahitur utroque latere in concavum, statimque lapidescit.

Interim nec tunc, nec multo post cancer esitat quicquam. Ideoque penè incredibile, vetus seu interior stomachus sensim in mucilaginem alimentariam absumitur, exteriorque ac novus alter stomachus in vicem absumti succedit. Siquidem isti lacti, ad stomachi veteris convexum subnato, obtenditur statim pellicula, per modum lacti tepenti solutum: crescitque lac istud inter utramque præfatam membranam utriusque scilicet stomachi. Quæ cuncta, ducentis fortè canceris dissectis, dietim observavi, jucundâ admiratione. Tandem residua pars lactis cancro cedit in alimentum. Postremo etiam uterque lapis iterato sensim dissolvitur & in nutrimentum paulatim abit. Nihil autem cancer edit, aut in ejus stomacho reperitur, quantisper isti lapides sunt in stomacho ejus, vivitque circiter viginti septem dies, tam ex veteri suo stomacho sensim absumpto quam ex usu resolutorum postea lapidum. Addo rarissimum Diureticum ex hoc lapide colligi, etiam Vulnerarium & febrifugum, modo resolvatur in formam pristini lactis. Hæc & alia Helmontius.

Chymici ex iis Essentias præparant, Magisteria, Arcana, quibus ad affectus prædictos, in minori dosi, at majori efficacîâ, ut ajunt, uti possunt. Magisterium fit ex iis in aceto destillato dissolutis, & per oleum è Sale Tartari per deliquium factum præcipitato, ut, abstracto menstruo, remaneat pulvis subtilis aquâ edulcorandus. Arcanum ex oculis cancerorum pro ulcerosis & vulneratis mirabile, renovans, purgans & mundificans omne id quod contra naturam est, illudque per vulnus miro modo expellens ac protrudens, ita præparat Anshelmus Boëtius. Resolvuntur oculi canceri cum vini essentiâ & spiritu, spacio mensis in Balneo Maris, postea aperto igne sedecim vicibus destillatur, semper destillatum sæcibus affundendo, demum in Balneo maris vini essentia sexies ab oleo extrahitur cohobando. Hujus arcani ℥j. cum Theriacæ ʒj. & aquæ fumaricæ uncîis aliquot, mane ac vesperi exhibetur.

Huc referre licet TOPHUM JUVENCI Plinii; lapideam enim, sed mollem præ se fert substantiam, & ex animali non secus petitur ac præcedentes. Labet ipsum Plinium de eo differentem audire lib. 11. cap. 37. Est in juvencarum, inquit, secundo ventre pilæ rotunditate nigricans Tophus nullo pondere; singulare (ut putant) remedium ægrè parientibus, si tellurem non attigerit. Ejusmodi Pilam seu Tophum omnibus notis Plinianis respondentem teneo, pugni magnitudine, ex ventriculo secundo bovis exemptum. Levissimus est, exterius cortice lævi nigricante tectus fuit, cujus portio aliqua adhuc restat. Sub exteriori hac alia est ex fusco cinerea, etiam lubrica & splendens; reliquum verò corpus totum ex pilis conflatum. Quod facto foramine exploravi. Sed non in juvencis solum, verum in equis, bobus, arietibus, ovibus, ejusmodi pilas reperiri docet experientia.

Sunt mihi ex ventriculo Hirci Gotlandici erutæ pilæ majores & minores, sed nullâ crustâ tectæ, verum ex pilis stipatæ, colore cinereo ad flavidinem tendente.

Sunt & aliæ ex Bovis ventriculo exemptæ duriores majores, colore partim pullo, partim cinereo, in quibus tamen vestigia quædam apparent crustæ nigricantis nondum completæ, ut existimem ad suam perfectionem nondum perductas has esse. Una ex hisce exactæ est rotunditatis, Gallam referens; alia compressior, cordis figuram penè exhibens. Tertia Sphærica, sed oblongior & crustâ minus politâ.

E Norvegiâ ad me transmisit Nobilissimus Vir D. Janus Bielke, Regni Cancellarius, ejusmodi corpus in ovino ventriculo repertum, quod pilam non refert, sed fasciam quandam crassiorem in se contortam. Oblongum corpus est, protuberantibus utrinque apicibus; Crustâ nigrâ tectum ut pila illa major, leve quoque & pilis stipatum, sed crassior est crusta exterior quam in aliis.

Scaliger Exercit. 125. refert Equum egressisse tophos durissimos, levissimos, stercoris facie rotundos, quorum unum ipse habuerit, cui hunc respondere arbitror.

De horum generatione si quid rationi congrue statuere licet, arbitror animalia hæc, in quorum ventriculis hi Tophi reperiuntur, dum se lingunt, linguis pilos quosdam evellere, quos cum deglutiunt unâ cum Salivâ in Ventriculo retenti uniuntur ac constipantur; atque ab assumpto alimento rotantur, donec figuram hanc acquirant. Chylo verò aut muco ventriculi obliti, dum ab uno loco in alium detruduntur, volutione hac

hac sphaericam figuram acquirere, aut aliam ei vicinam. Calore verò ventriculo insito cum massa eique adhærens mucus exsiccatur, induratum refert corticem. Quo verò diutius in ventriculo fuerint detenti, eo solidior evadit extima superficies. Hæc quoque causa est, cur, qui è junioribus eximuntur animalibus, crustâ careant exteriori & nigricante, quam habent illi qui ex senioribus depromuntur. Ab hac sententiâ video alienum non esse Johan. Vierum, de præstigiis Dæmonum lib. 3. ubi hæc habet. Vituli adhuc lacte viventes materno, si quando alimoniâ destituti, vel alioquin petulcâ ætate insolentes, ad parentem vel aliam accurrunt vaccam, ejus furas, vel quemcunque contigerint ore locum hirtum, maxime posteriorum coxarum, tam exsugunt avidè, ut etiam depilem reddant. Pilique valido crebroque suctu in ventriculum attracti, & frequenti motu saltuque lascivo paulatim conglomerati, plerumque Chylo obvolvuntur, aut pituitoso succo lento, qui temporis successu tenacior redditus, membranæ induit faciem, quemadmodum substantia, limosa, albida, statim à sectione visa est primum obducta hac pelliculâ, quæ deinde exsiccata pedetentim corio tincto etiam nigritie assimilabatur, quo unâ in parte cultro nonnihil excisâ, ejusmodi uniformes pili molles, admodum compacti apparuerunt.

De viribus nihil compertum habeo: si ægrè parientibus, ut Plinius vult, conducant, digni sunt qui majoris fiant. Verum, siue terram tetigerint, siue non, perinde esse judico. Nec enim ratio ulla probabilis reddi potest, cur vires suas amittant, si terram tetigerint.

PILA RUPICAPRÆ, Gensensfügel Germanis, reperitur in Capris alpinis, quæ in præcellis Rhætorum & Valesianorum rupibus, & alpibus Episcopatus Salisburgensis vivunt.

Circa Novembrem in Masculorum ventriculis reperitur forma oblonga & compressa, trium transversorum digitorum longitudinem vix superans, aliquando cute coriaceâ nigrâ splendente, rugosâ obducta; aliquæ castaneæ colore, aliæ subcineritiæ, odore grato, aromatico, quia ex herbis odoratissimis depastis conflata, constantes massâ ex herbarum depastarum fibris, pilos referentibus, pondere leves, sapore aromatico instar cinnamomi, caryophyllorum, &c.

Vi pollent calefaciendi, siccandi & cerebrum roborandi, quocirca contra vertiginem utuntur, animi alacritatem miram spirituumque promptitudinem conferre volunt cum vino, ægrè parturientibus singulare est remedium; ad secundinas pellendas, suffocationem uteri, menses promovendos, Dysentericum fluxum, colicos dolores, valent. Tritas exhibent in aquâ aliquâ appropriatâ. Ad febres malignas grana quindecim aut viginti in aquâ aliquâ cordiali dantur. Eodem modo adversus venena propinantur. Contra pestem præservationis loco grana quatuor aut quinque cum tantillo vini jejuno mane exhibentur. Si amuleti loco de collo gestentur, carnemque tangant, Vertigini resistere volunt.

Mihi una harum pilarum est à Doctissimo Viro D. D. Christiano Legard dono data, quam Oenisponto adduxit Magnitudine mediocris ovi gallinacei, figuræ oblongæ ovalis, crustâ castanei coloris rugosâ obducta, interna massa ochræ coloris, fibris refertissima, odore grato & notas supra allatas habens omnes, levis admodum & fungosa. Cum longitudine sit unciam duarum cum semisse, crassitie uncia unius semis, non pendet nisi drachmas tres cum scrupulo uno. Vide Caspar. Bauhinum de Lapide Bezoard. cap. 13. Sed de lapidibus mollibus hætenus.

C A P. IX.

De Magnete, Hematite, Schisto, Smiride, Lapide Lazuli, Armeno, Lipis, &c.

MINORES lapides, minus pretiosos & molles, quos jam tenemus, expeditimus; ad duos ejusdem classis accedimus. Hic etiam illud, quantum quidem fieri potest, observabimus, ut congeneres, & qui affinitatem aliquam naturæ & virium, externæ etiam figuræ habent, non sejungamus. Magneti vero primum tribuimus locum, tum ob usus frequentes, tum ob vires mirabiles, quæ Doctorum ferè omnium ingenia mirè fatigant adhuc.

MAGNETEM Plinius à Magnete Armentario traxisse vult nomen, Lucretius à

Magnesiâ regione, ubi reperitur. Theophrasto Heracleon, quod circa civitatem Heracleam inveniatur, aliis Herculeus, quia ferro, quod omnia domat, imperat: quibusdam Siderites, eâdem de causâ, *σίδηρος* enim ferrum notat.

Est autem Magnes lapis durus, ferrugineus, nigricans, qui ferrum aut alium Magnetem ad se trahit vel rejicit, ac plagas mundi ostendit. Variis in locis reperitur, plerumque in fodinis ferri, unde etiam multum ferri in se continet. Non enim omne illud corpus quod attrahit Magnes est, sed in eo vena Magnetica; quocirca quibusdam in locis Germaniæ ex eo optimum ferrum eliciunt. In Italiâ in montibus Viterbi, & in Ilvâ qui reperitur, exterius subrufus est, intus in fracturis nigricans & parum tendens ad cæruleum obscurum, in trahendo efficax valde, dum percutitur inhorrescit, lanugine quadam obsitâ, quæ ad ferrum transmigrat si admoveatur. In Germaniâ etiam variis locis eruitur, prope vallem Joachimicam, Swartzburgum, Sneburgum, &c. Ex Norvagiâ etiam ad nos adferuntur viribus insignes, quorum aliquot ostendere possum.

Magnetis naturam qui sunt scrutati, cum dividunt in tria genera: unum, quod ferrum trahit & plagas mundi ostendit; alterum, quod plagas mundi tantum ostendit, sed ferrum non trahit; Tertium, quod Magnetem alium ad se allicit: Quartum, quod ferrum abigere multi existimarunt, & Theamedem appellarunt, peculiare genus non constituit; inest enim hæc vis omnibus qui ferrum alliciunt, & plagas mundi ostendunt. Affrictum enim ferrum Magneti, si ad æquilibrium ponatur, ab adversâ Magnetis parte, ferri contacta pars, aut ab eâdem, quæ ferrum tetigit, ferri adversa pars abigitur.

Vires Magnetis plane mirabiles sunt: inter eas enim & ferrum, seu chalybem, tanta est amicitia, ut ad mutuum contactum indefinenter adspirent, adeo ut si Magnes viribus magnis sit, ac ferrum liberum, ad Magnetem properet; è contra si Magnes exiguus ac liber, ferrum verò grave, ac rei alicui affixum, Magnes ad ferrum, ut illi jungatur, se movet. Unde dubitatum à multis, an Magnes ferrum, an verò ferrum Magnetem traheret. Probabilius certe Magnetem ferrum trahere, quia sepultus in scobe ferri Magnes vires suas conservat & auget: ferrum verò rubiginem contrahit & perit, quod fit quia puriorem & subtiliorem ferri partem ad se trahit, sibi que unit.

Adhæc actionem trahendi communicat ferro, quam antea non habuit; si illam non haberet, utique communicare non posset. Accedit, quod ferrum metallum fixum sit, Magnes verò nondum fixus, unde vires & spiritus liberius emittere potest. Mirum verò, vim hanc attractricem nullo corpore interjecto impediri posse. Trahit enim per lignum, per lapidem, per vitrum. Unde patet, vim hanc Magneticam incorpoream plane esse, quæ tam solida corpora penetrare valet; ejus planè naturæ, cujus est lux & sonus.

Causa verò hujus tractionis plane ignota, licet in eâ investigandâ multi desudarint etiam ex Neotericis. Sympathiam & mutuam rerum naturalium consensum hic agnoscimus. Magnes quædam quasi ferri Vena & Matrix est, quia ex eo ferrum excutitur: ad eum igitur fertur ut sui conservativum, & ut perfectionem aliquam ab eo acquirat.

Altera non minori admiratione digna facultas Magnetis est, quod polos mundi respiciat & plagas ostendat.

Quilibet enim Magnes in suâ extremitate punctum habet Boreale, quo cognito etiam Australe, Orientale & Occidentale, & quodvis aliud aliquot gradibus ab illo declinans, facile inveniri possit. Punctum Boreale optimè invenies, si Magnetem in Sphæricam figuram redactum sumpseris, & gracile ferrum ejus longitudinis, cujus est Diameter globi, fabricaveris, id supra lapidem sphæricum posueris, vertet se donec in Meridianâ lineâ, per Boreale & Australe punctum transeunte, quiescet. Ubi quieverit, signato lineam, & transfer ferrum in alteram lapidis partem; cum resederit & quieverit, iterum signato, idque tertio & quarto repete; ubi lineæ se decussabunt, erunt Puncta Borealia vel Australia: Alios modos alii docent.

Verum de causâ hujus effectus etiam sollicitè disquirunt Phisici. Probabilis illa videtur sententia, quæ statuit Magneti hoc insitum, ut semper cum situm expetat, quem in natali solo obtinuit, nisi impediatur, ut quæ pars tum Boream respiciebat, ea semper eandem extra fodinam, nisi impediatur, quærat. Verum non in omnibus locis præcisè polos respicere, docuit experientia in acu nauticâ. Declinat enim Noribergæ à polo Arctico decem gradibus, circa Novam Zemblam 17. imo quibusdam in locis 23. quæ quoque declinatio est poli Zodiaci, à polo Mundi. Quocirca multi sunt in eâ sententiâ, non moveri Magnetem ad polos Mundi, nisi iis in locis ubi Meridianus per polum Mundi

Mundi & polum Zodiaci transit; sed ad polos Zodiaci, quos exacte observare comper-
tum est.

Hoc etiam mirum, quod pixis nautica, quæ vim à Magnete accepit, quando Æqui-
noctialem lineam pertransit, & polo Antartico vicinior est, non amplius Septentrio-
nem, sed Austrum ostendat, forsân quòd Magnes non tam plagas quam polos monstret,
& quidem cum qui illi vicinior est. Sunt qui Magnetem non tam Arcticum polum, quam
Australem respicere contendant, eo quod fortio-rem vim habere videatur punctum
Australe. Quod vel ex eo colligitur, quod pixidum Nauticarum & horologiorum Ma-
gneticorum fabri, ei parti Indicis, quæ meridiem spectat, Magnetem affricent, unde
index Magneticus versus Austrum primario movetur. Verum haud firmum satis hoc ar-
gumentum: Ferrum enim Magneti affricatum, recipit in se plagas & polos eosdem,
quos habuit dum Magneti adstaret, eosque perpetuo conservat. Ubi notandum, in
iplâ conjunctione ferri & Magnetis, fieri ex duobus hisce unum quasi corpus, quia
virtus per utrumque diffusa unitur; quando verò distrahuntur, pars illa ferri, quæ tetigit
Borealem Magnetis partem, redditur Australis, diviso quasi in duas partes uno corpore.
Hinc fit quod ferri pars, quæ tetigit Borealem Magnetis partem, non Borealem plagam
sed Australem ostendat, appetet tamen illam partem Magnetis, quam tetigit, cupit enim
semper eundem statum quem habuit, dum vires nancisceretur. Hinc si velis ut non
Austrum sed Boream ostendat acus nautica, Australi magnetis puncto affricetur.

Id etiam mirum, quod si ferrum, Magnetis vi imbutum, ad æquilibrium ponatur, at-
que ipsius extremitati Boreali Magnes supra teneatur, attrahatur ea pars; si vero sub-
tus teneatur, repellatur; forsân quod partes lapidis contrariæ ferrum respiciant, nam supe-
rior pars lapidis, dum supponitur ferro, alia est quam inferior, quæ supra ferrum tenetur.
Et hoc admiratione dignum, quod ea pars Magnetis, quæ in æquilibrio positum ferrum
respuat, nihilominus id ubi attigerit retineat.

Ferrum verò virtute suâ non imbutum, licet ab omni parte trahatur, tamen ex uno
puncto efficacius quam reliquis. Hoc autem tractionis punctum deprehendere licet, si
Magnes supra ferrum asseri plano superpositum teneatur, & manibus volvatur donec
ferrum tremat & ad contactum currat, ubi enim tetigerit, ibi punctum tractionis est,
à quo tanquam centro radii virtutis Magnetis in ambitum sparguntur.

Vires Magnetis abolentur, si unus Magnes alteri affricetur in punctis æqualibus, ut si
Borealis unius, alterius Borealem tangat fortiori affricu, utriusque vis perit, & neuter
officium facit, vel tantum erroneè, quasi ebrius esset. Restituitur in integrum si aliquot
diebus in limaturâ chalybis sepeliatur.

Magnetis usus in Medicinâ internus nullus est; imo sunt qui inter venena referant,
rationem enim turbare, & Melancholicam insaniam inducere volunt. Nihilominus Gale-
nus vires Hæmatitis habere asserit, & Dioscorides trium obolorum pondere ad crassos
& Melancholicos humores educendos proponit. Cum uritur pro Hæmatitide vendi ait,
adstringit enim & sanguinem sistit. Sunt qui cum mullâ bibitum Hydropicos sanare re-
ferant. Extra Emplastris admiscetur à Paracelso, ad ferrum & alia è vulneribus trahenda.
Ingreditur enim Emplastrum Opodeldoch dictum. Sed sunt qui acriter resistent, con-
tulit enim & aliis permistum nihil trahere animadvertimus.

Usus in aliis rebus insignis est, ad navigationes & pixides nauticas conficiendas in pri-
mis. Acus enim quæ plagas mundi in pixide nauticâ ostendit & vias monstrat, Magne-
tis beneficio, cujus vi imbuta fuit, hoc præstat. Quod in mari facit, idem in terrestribus
itineribus præstare valet, si modo debito usurpetur.

Ejus beneficio quis alteri sua secreta per certam distantiam revelare potest. Varia
instrumenta ejus ope ab artificibus confici possunt, quæ mira præstent. Vitriarii eo
utuntur: nam si minuta Magnetis frustra materiæ, unde vitrum conflatur, addantur, ita
liquorem vitri ad se trahit, ut ferrum trahere solet, tractum purgat, & ex viridi vel luteo
candidum facit. Mira ludicra ejus virtute sunt, quæ non nisi Magicâ vi facta quis arbi-
traretur. Ferrum in aëre virtute Magnetis suspendere licet. Ejus ope scobs ferri arenæ
cumulo permista separabitur. Exercitum præliantem scobe ferri exhibebis, ferrum su-
per tabulam incedere facies, arietes cornibus se impetentes repræsentabis; Historiam
Jonæ à Pisce absorpti, Christi super aquas ambulantis, & Petro jam submergenti suppe-
tias ferentis, Magnetico artificio dabis; infinita ejus generis excogitabit ingeniosus arti-
fex. Consule eruditissimum de Magnete opus Athanasii Kirckeri.

Magnes

Magnes armatus ferro aut Chalybe fortius trahit inermi, si nihil sit intermedium, si verò vel charta, vel aliud quid interponatur, inermi fortior non est.

Ad Magnetem quidam referunt lapidem quem CALAMITAM ALBAM, seu Magnetem Carneum vocant, quia ut ille ferrum, ita hunc carnem ad se trahere putant.

Lapis est albus, lineis nigris inscriptus, qui linguæ admotus firmiter ei adhæret. Reperitur in Ilvâ, Hetrusci maris Insulâ.

Adhæssio ita fit: Linguæ humor porosi lapidis se insinuat foraminibus, ac lapidis particulæ poris linguæ, hinc quædam quasi oritur coalitio. Sunt qui ad Margas Saxatiles hunc referant lapidem, sunt qui ad Osteocollas & Poros. Benedictus Cerutus, qui Museum Calceolarii descripsit, non tam lapidem quàm consistentiam lapideam esse putat, Samio Lapidi colore & duritie haud absimilem, quæ non secus ac hic, ob tenuitatem, ab innatâ pinguedine emanantem, linguæ oblata adhæret, eam verò sub quintâ Calamitæ Candidæ specie à Plinio lib. 36. cap. 16. descriptam comprehendi, ubi deterrimam esse ait cum ferrum non attrahat.

Cabeus & Thomas Broun Magnetis mollis genus esse vult, venis quibusdam magneticalibus & ferreis præditum, in bolari & adstringente naturâ consistens, cujus beneficio linguæ adhæret, ut Hæmatites & Terra Lemnia.

Cardanus ejus facultatis esse autumat, ut si styli ferrei mucro eo fricetur, ac in muscoli carnem agatur extracto ferro, subito vulnus coëat, quasi nullum inflictum esset. Sed verum id esse negat is, qui experimentum fecit. Ad Amatoria eo abuti Magos refert Cæsalpinus.

Mihi ejus frustum est, cujus nigræ maculæ & lineæ Abrotani ramulos egregie exhibent, ut ait Musei Calceolarii autor sect. 3.

HÆMATITES, sic dictus, vel quod sanguinei sit coloris, vel quod attritus aquariis cotibus, succum fundat sanguineum, vel quod polleat vi sanguinem sistendi. Vulgò Blodsteen. Lapis est colore sanguinis concreti, obscuriore, durus, striis Antimonii instar præditus, glebosus, vi sanguinem sistendi præditus.

Mediæ naturæ esse videtur inter terram, lapidem & Metallum, cum ex ramentis vel sedimento, quod aqua ex rubricâ seu saxo rubro abrasit, in lapideam substantiam sit compactus. Plinius ex Sotaco quinque genera enumerat, inter quæ tamen quædam potius ad Rubricas seu Cinabarim nativam sunt referenda, quam ad Hæmatites. Reperitur in variis Germaniæ locis, inter Rubricas & ferri fodinas, ut in Valle Joachimicâ & propè Hildesheimium, sed præ reliquis commendatur Hispanicus, qui Compostellâ adfertur, figurâ angulosâ, ferri nigricantis colorem habens & splendorem. Excoquitur in ferrum ac cavernulis rubricam continet, interdum obscure ferrum trahere animadvertitur. Fit etiam ex Magnete usto. Colore alioquin variat; quidam flavescit, quidam rubescit, quidam nigricat, & ferri colorem exhibet.

Frigidæ, siccæ, glutinantis, attenuantis & adstringentis est facultatis. Fluxus sanguinis quoscunque compescit gestatus & exhibitus, sive sint narium, sive uteri, sive aliarum partium. Oculis cruore suffusis, & lachrymantibus, cum lacte muliebri instillatus convenit. Succus ejus cotibus attritus palpebrarum asperitati, quam Τεράχμα Græci vocant, conducit. Quidam ex vino ad Serpantium ictus propinant. Ad pulmonum ulcera & Hæmoptoicam passionem valet, teste Tralliano, exhibendo ejus pollinem tenuissimum cum vino sæpius à ℞j. ad ℞iiij. Ulceribus itidem prodest, in pulverem tritus reprimat carnes excrecentes.

De SCHISTO eandem non esse omnium sententiam supra monuimus. Quidam enim per Schistum Lapidis Amianthi speciem, aut Specularis, aut Alumen Scajolæ, aut saxum fissile, quod vulgo Quartzum vocant, intelligunt; quod supra monuimus.

Hic verò cum Plinio ex Sotaco, Agricola & Cæsalpino, speciem quandam Hæmatidis innuimus, cui nomen Schisti tribui vult Agricola, non quod aut findi possit facile, aut fissus sit, sed quod videatur quodammodo esse fissus. Mutuâ enim partium suarum compositione, quæ ligni instar rectæ creverunt, similis est Ammoniaco sali. Tam Schistus, quam Hæmatites, aut sanguini concreto similis, aut ferro, & tum interdum partes aliquæ externæ crocæ. In eo saltem videtur differentia constitui, quod Hæmatites ferme semper glebæ figurâ sit; sed Schistus, aut alterâ parte, aut utrinque cuneatus.

Summa : quantum ex Agricola colligere licet, Differentiam nullam inter Schistum & Hæmatitidem agnoscit, præter jam dictam, quæ in figurâ consistit.

Cæsalpinus, postquam ex Dioscoride & Plinio notas ac proprietates Schisti adduxisset, concludit hunc Schistum vulgo esse incognitum, quamvis quidam varios ostendant lapides. Mox verò verum reperiri ait Romæ in Vaticano effossum è fundamentis ; sed non respondet notis, aut ab Agricola, aut ab Anshel. Boëtio adductis ; videtur Quartzi quædam species, sed nigri.

Commendatur à veteribus ad eadem ad quæ Hæmatites ; quocirca eorum sententiâ videtur esse species Hæmatitidis.

SMIRIS, Germanicè Smirgel / Italis Smeriglio, Gallicè *Emeri*, ab abstergendi facultate. Lapis est ferrugineus, ad nigredinem vergens, adeò durus, ut eo utantur Gemmarii ad Gemmas sculpendas & arma polienda. Quia ad cotem aquarium succum reddit sanguineum, à quibusdam Hæmatitidis dura quædam species statuitur, & quidem ad tertiam Plinii referunt. In ferri fodinis inveniri solet.

Eo varii utuntur artifices : Gemmarii, sculptores, poliendis Gemmis ejus usum sibi vendicarunt. Vitriarii eo Vitra non secus ac Adamante secant. Fabri armarii, ad loricas mundandas & à rubigine liberandas, vasi rotundo cum loricis imponunt, & frequenti rotatione circumagunt, ut hinc inde jactata lorica, Smiridisque pulvere per annulos sæpius decidente, lateraque ejus affricante, melius mundetur. Enses etiam & alia arma eo à rubigine vindicantur. Ad erodendum & urendum commendat Cæsalpinus. Ad humentes item gingivas & dentifricia ejus pulvere utuntur : pollet enim insigni vi abstergente.

Chymici tincturam ex eo extrahunt, quo Mercurium in momento quasi figunt, atque ita fixum quidam vocant Præcipitatum Miraculosum, quo ad augmenta sua Chrysopœi utuntur.

LAPIS LAZULI, à Græcis *κυανὸς λίθος*, à Latinis Lapis cœruleus, ab Arabibus Hager vel Azur, unde forte Asur aut Lasuli deductum, Germanis *Lasurstein*. Lapis est durus, colore florum Cyani cœrulei, aureis punctulis & venis exornatus.

Plinius hunc lapidem Saphirum vocare videtur : & verum Saphirum Cyanum. Saphirus enim ei non est gemma pellucida, sed aureis punctis collucens : Cyanum tincturâ adulterari tradit, quod non Lapidi Lazuli, sed Saphiro sæpe usu venit.

Magnam cognationem cum lapide Armeno habet, quoad colores : sed hic non ita durus, nec venas aureas habet, & facile in pulverem & friabilitatem redit.

Duo ejus statuunt genera, unum ignis vim fert, alterum neutiquam. Is qui fixus est, & colorem in igne non mutat, ex Oriente, Asiâ aut Africâ adfertur, & Orientalis dicitur, atque hac notâ probatur. Non fixus quibusdam in locis Germaniæ reperitur, & medius est inter lapidem Armenum & Lazuli ; hoc enim mollior, illo durior.

Colores ex utroque parare solent pretiosos, ex Orientali ultramarinum dictum, auro pretiosorem, qui cum ætate non mutatur ; ex Germanico qui præparatur ignobilior est, & vulgo *Asurblau* dicitur, externis injuriis facile læditur, & virescit temporis progressu. Modum ex hisce lapidibus colores eliciendi describit Anshelmus Boetius lib. 2. cap. 123. & seqq.

In Medicinâ etiam usum habet. Dioscorides vim percutiendi, exulcerandi, parum corrodendi habere affirmat. Galenus acri facultate tum detrahendi, tum digerendi cum nonnullâ adstrictione præditum scribit. Post hos Recentiores Melancholicos humores expurgandi facultatem in eo observarunt. Valet igitur contra Melancholicos omnes affectus, Quartanam, Apoplexiam, morbum comitiale, Lienis vitia, & alios ejus generis.

Licet Galenus ejus usum suspectum reddat, attamen modernorum experientia in hisce morbis plane tutum esse docuit. Antonius Musa Brasavolus tractatu de purgantibus cum hisce commendat : Lapidem Lazuli expertus sum & Drachmam unam nunquam excessi, & semper profuit, neque tamen tormina induxit, qualia putabam, antequam essem expertus, inducere debere. Neque ori ventriculi multum obesse percepi. Exhibui rite præparatum in Pillulis & pulveris formâ. Utuntur quoque eo quidam Amuleti loco, & ut puerorum terribilissima arceant ; ex collo gestare jubent. Oculorum aciem roborare volunt : Syncopen & prægnantium abortum impedit ; auferendus autem partu imminente, ne foetum retineat. Fieravantus de eo hæc habet : Vidi Lapidem

Lazuli vomitum excitare & quartanam sanare. Calcinavi in fornace laterum, dein aquâ vitæ solvi calcinatum, & solutione dictâ multos morbos & febres ad miraculum usque sanavi malignas, eâ ulcera maligna & pessima in optimum statum redegi. Ex eo lapide Oleum extraxi, quod somnum & requiem conciliat, si eo caput & ventriculus inungatur, visus mirum in modum corroboratur; Podagræ dolores & inflammationes subito levat.

LAPIS ARMENUS, sic dictus quod ex Armeniâ adferatur, Gallicè *Verdazur*, quasi dicas colorem cœruleum ad viriditatem vergentem, Germanis *Berchblaw* / levis est, colore cœruleo, friabilis, ad viriditatem inclinans. Veteres varie eum describunt. Dioscorides & Avicenna colorem ei attribuunt cœruleum, Plinius viridem esse ait, ut Chrysocola, sed admisto cœruleo. Mesues meliorem esse ait qui habet colorem intermedium inter viridem & obscurum terreum & Indum, & habet macularum distinctiones virides & nigras, & qui non est lapidosus, sed facilis dissolutu in pulverem, & qui est tactu lævis, carens asperitate. Sed quia uterque color tam viridis quam cœruleus in eo conspicitur, controversia facile dissolvitur, & cœruleus iste color, quo præditus est, tandem in viridem colorem in picturis ætatis progressu tendit. Olim ex Armeniâ deferabatur, jam in variis Germaniæ locis reperitur, ut in Tyrolensi comitatu, aliisque argenti fodinis.

Ad eosdem commendatur affectus, ad quos Lazuli lapis, humores scilicet Melancholicos per vomitum & secessum educendos. Exhibetur igitur in Epilepsiâ, Incubo, Insaniâ, Maniâ, fatuitate, & Lienis vitiis extirpandis. Crudus si exhibeatur, vomitum movet; si lavetur quinquagies, per secessum tantum purgat. Trallianus in Melancholiâ eum præfert Helleboro, ad vomitum exhibet lapidis non loti scrupulos tres aut quatuor, pro ratione morbi & ægri, ad alvum movendam loti quinque aut sex scrupulos. Omni malignitate carere ait, ejusque usum tutissimum esse, tam formâ potionis, quam pillularum.

Guainerius formâ pulveris exhibet & nunquam se ejus usu deceptum ait, in hunc modum. ℞. Lapidis Armeni scrupulos duos, croci grana decem, macis scrupulum unum. Sumat in aquâ saccharatâ quantum satis. Aëtius grana quinque Melancholicis propinat. lib. 2. cap. 47. Item pueris pectoris morbis laborantibus, epilepticis, maniacis. Crato loti Drachmam unam ad scrupulos quatuor exhibet absque noxâ. Fertur etiam a pueris gestatus, ut Lapis Lazuli, terribilissima arcere, & abortum in prægnantibus præcavere.

LAPIS LIPIS. Hujus lapidis, quod quidem sciam, primus meminit Zacutus Lusitanus lib. 1. observ. 83. eumque hunc in modum describit. In Novo Orbe, in Provinciâ dictâ Pontose, in civitate vocatâ Lipis, in asperis montibus oritur lapis, cui ab incolis civitatis, juxta quam nascitur, est inditum nomen, quare vocatur lapis Lipis. Hic dictus colorem habet cœruleum saphirinum, cum transparentiâ quadam. Durissimus est, sed in minuta finditur fragmenta, gustu ita acris & mordax, ut, si tantillum juxta linguam apponas, excitato ardore illam exulceret. Affertur à multis mercimonii causâ; venditur in taleolas redactus, ita ut, si eum à longinquo videris, parum distare à merce illâ, à Lusitanis *Anil* & Belgis *Indigo* dictâ, arbitreris, nisi quod Lipis clarum & transparentem sortitur colorem; merx illa aliquantulum obscurum.

Demum hic lapis cætera sui generis medicamenta longè antecellit. Si grana ejus quatuor, in tenuissimum pulverem redacta, in unciis duabus aquæ Rosarum aut Plantaginis, per horam maceres, & aqua hæc, quæ cœrulea statim fit, ulcera mundificat. Aquæ enim vi & misturâ caustica & ignea ejus vis lenitur & mitescit. Paulo ante his ejus vires commendat: Inter auxilia celeberrima, quæ ad dolosa ulcera & depascentia, præsertim Gallica, coercenda, & eorum putrilaginem absumendam utilia sunt, hoc præsidium obtinet principatum. Nam suâ causticâ vi eorum malitiam & virulentiam infrænat.

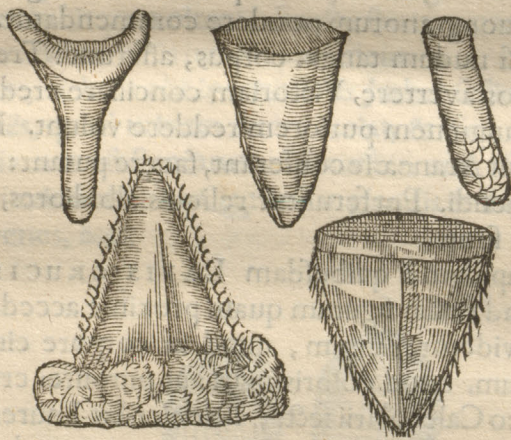
Hujus frustulum pondere ferme scrupuli semis ad me Lugduno Batavorum transmisit Vir Clariss. D. Joh. de Laet Historiæ Indiæ Occidentalis autor, qui in erudito de Gemmis & Lapidibus tractatu lib. 1. cap. 26. recte monet colorem in hoc lapide esse dilute cœruleum, intermicantibus granis quibusdam argenteis, nonnullis etiam partibus paululum viridibus, nec transparentem esse, ut vult Zacutus, & haud malè convenire cum lapide Armeno, aut Lazuli.

C A P. X.

*Glossopetra, Astroites, Lapis Crucis, Judaicus, Trochites, Belemnites,
Morochtus, Cornu Ammonis.*

GLOSSOPETRA, quasi lingua lapidea, ita dicta quod linguam Pici avis figurâ referat: sed vulgo ita appellatam volunt, quod Serpentis linguam exprimere putant. Unde nil aliud esse existimant, quam Serpentis linguam in lapidem conversam. Sed error hic facile refellitur ab iis, qui linguas Serpentum & Viperarum non triquetras, sed teretes & bifidas animadverterunt. Germanis eodem errore Natterjunglein. Sunt qui Cerauniæ speciem esse putent. Cardanus Glottidem appellat. Lapis est ut plurimum triangularis, basi crassiore, scabrâ, toto alioquin corpore lævi & corneo quasi, minutis quibusdam dentibus ad latera crenato, colore quandoque cæsius nigricante, quandoque luteo albicante, longitudine diversâ. Est mihi unus Lapis, qui longitudine æquat uncias quatuor cum semisse, pondere unciarum sex cum Drachmis duabus: reliqui hujus generis quos possideo lapides, minores sunt; figura etiam discrepant, ut plurimum verò referunt dentes canis Carcharii aut Lamiae piscis, quos in lapides conversos putant quidam viri eruditi. Ast ego duum generum reperiri arbitror; unum, quod ex Lamiâ dentibus petrificatis ortum trahit, quod etiam exacte eos refert. Alterum, quod figurâ & colore aliquantulum discrepat & in mediterraneis reperitur, quod majus etiam est, & Lapis sui generis, à Naturâ hac figurâ dotatus. Invenitur variis in locis. Creber est in Insulâ Melitâ, ex quâ aliquot teneo, suæ terræ seu mineræ adhuc inclusos. In Germaniâ prope Luneburgum in aluminosis fodinis etiam generatur, ut & arenis prope Daventriam, unde credo allatum unum quem teneo, figurâ à reliquis discrepantem aliquantulum, utpote torosiores & crassiores.

Ad fascinationes amuleti loco, auro aut argento inclusum portant multi, contra venena etiam commendatur, iis etiam præsentibus sudare ajunt. Scripsit ad me Lugduno-Batavorum Celeberrimus Vir D. Johan. de Laet Burdigalâ accepisse se Glossopetras quasdam, de quarum virtute ita scripsit amicus qui misit. Horum lapidum hæc est proprietas: Si quis incommodum aliquod patiat in ore, ortum ab aliquo cibo impuro, aut asperitate vel acrimoniâ humorum influentium, indendo unum horum lapidum Aquæ fontanæ, excitabit ille statim bullas in aquâ; ubi autem istæ refederint, aqua illa gargari-fanda est, & os bis terve colluendum, atque ita inflammatio sedabitur, & pustulæ sicca-buntur, & incommodum tolletur viginti quatuor horarum spacio. Vide quæ de hisce eleganter commentatus est Vir Clarissimus D. Thomas Barthol.

ASTROITES vox est quæ non uni lapidi accommodatur. Quidam enim Astroitem vocant gemmam, quam alii Opali speciem constituunt, & à quibusdam oculus Catti aut Gemma solis vocatur, qui huc non spectat. Aliis ita vocatur lapis opacus, Stellarum figuras punctatim in suo exhibens corpore, de quo nobis hic sermo erit. Hic Astroites Latinis lapis Stellaris, Germanis Sternenstein vel Sigstein/ quod gestanti victoriam conciliare credant, Marsilio Ficino Dracontium dictus, quod falsò ab Agyrta persuasus sit, lapidem hunc è capite Draconis in Indiâ eximi. Lapis est moderate durus, colore cinereo, fusco, nigricante, Stellulis undiquaque insignitus nigricantibus, ad humani

capitis magnitudinem quandoque crescens. In comitatu Tyrolensi & circa arcem Cimeriam invenitur, ut & in Gotlandiâ, ac alibi.

Differt colore & macularum figurâ: quidam colore cinereo, maculis Stellulas exacte referentibus, quidam Rosas, quidam undas & vermium gyros, quidam confuse maculas quasdam.

Mihi unus est cinereus, ovali figurâ, stellulas nigricantes exacte referens, Drachmæ unius pondere. Sunt & plures cordis figuram arte æmulantes, fusci coloris, obscurius stellulas exhibentes: sed unus grandior nigricans rosas purpureas ostendit, intermistis quibusdam subcæruleis, externâ figurâ cor referens.

Aceto impositus hinc inde movetur, ac si vivus esset, quod fit aceto per poros lapidis sese insinuante & aërem illis inclusum premente, qui exitum dum molitur lapidem trudit ac movet. Vires ei attribuunt multas. Ad pestilens contagium & vermes puerorum necandos ejus pulvis quatuor granorum pondere commendatur. Gestatum generationem vermium impedire, si nudum tangat corpus, asserunt: Tremorem, Apoplexiam, aliosque morbos subitaneos avertere, Victoriâ conciliare credunt. Hepatis & pulmonum vitiis succurrere, & sanguinem puriorem reddere volunt. In cubiculo suspensum, ne eo animalia venenata aut Araneæ se conferant, facere putant: quod tamen experientiâ edoctus falsum deprehendi. Præferuntur reliquis albidiores, bene formatas stellulas habentes. Cæteri viliores sunt.

Asteriæ speciem esse lapidem à quibusdam LAPIS CRUCIS dictum, sunt qui arbitrentur, eo quod crux ad stellæ figuram quam proxime accedat.

Duûm generum esse videtur: unum, quod in corpore cinerei coloris, crucem ostendat candidam; alterum, quod coloris nigri aut purpurei crucem ostendat.

Primum genus in Museo Calceolarii sect. 3. ita describit Laurentius Pignorius. Crucis lapidem conspexi, dimidiatum pollicem oblongum, tantundem latum, duabus striis candidis in utrâque facie insignitum, quæ se ad rectos angulos interfecabant: color lapilli cinereus non sine obscuritate extitit, omnia in isto naturalia, nullâ artificis aut cælaturæ ope subnixa. Posterius ab Andreâ Chiocco ita depingitur. Lapilli crucis sanctissimæ figurâ insigniti, subcinerei sunt coloris, non sine aliquâ rubedine, figuræ profundæ proximâ, in cujus medio, nigri coloris aliquæ veluti striæ, in quatuor angulos rectos distributæ, crucis formam affabre effingunt, à quâ nomen sumptum. Constans fama est, peritorum hominum firmata testimoniis, in monte D. Petri de Rubiâ in Galitiâ, vel Asturiâ Hispaniæ Provinciâ erui atque haberi. Eundem L. Septalius in Epistolâ ad Chioccum hisce delineat: Lapidem Crucis rem novam esse, nec à veteribus (quoad speciem) cognitam existimo, sicuti nec ab Agricola, Cardano, Gesnero, Cæsalpino, aut hujus classis alio scriptore. Frustrulum ejus habeo, quod divisum intus & extra, crucem ostendit coloris nigri splendidi aut purpurei obscuri.

Substantia externa cum quatuor striis est in causâ, ut, præter crucem intermediam, in extremis partibus secta crucem effingat. Substantia interna, quæ sine cruce est, coloris est cinerei; superficies strias cinereas habet cum portiunculâ rubri coloris; quod reliquum est superficiæ, colorem mistum ex cinereo & nigro habet. Adeo mollis est lapis, ut ab eo facile abradi possit pulvis. Ex genere cornuum fossilium esse puto, ut lapis Belemnites & Judaicus. Hunc enim undiquaque striis à naturâ, illum multis scissuris in-

terius

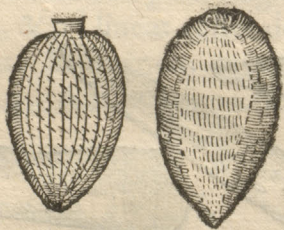
interius donatum cernimus: ut Cryſtallus & Beryllus ſemper naſcitur hexagonus, ut paſſim in valle Tavis viſitur, adeo affabre à Naturâ elaboratus, ut nullus artifex ejus attingere peritiâ poſſit. Crucis ergo figura in hoc lapide nulli admirationem debet incutere, nec magis ejus quærenda ratio, quam talium ſtirpium, florum, fructuum, imo animalium quæritur. Viginti milliaribus procul à templo D. Jacobi Compoſtellæ invenitur & effoditur. Hæc Septalius.

Mihi fruſtulum hujus lapidis eſt, quadratum, vel potius teſſellatum, unguem pollicis magnitudine æquans, quod arte in figuram quadratam redactum videtur, alioquin notis omnibus reſpondens ei, qui jam à Septalio eſt delineatus. Crucem enim nigram intus & extra oſtendit, intermediâ ſubſtantiâ cornei quaſi coloris, ex flavedine & rubedine miſti. Crux ipſa decuſſatim ſecat lapidem, à centro ad quatuor angulos lineis ſuiſ tendens. Superficies externa ſubrotunda fuiſſe videtur; ſed arte in quadratam formam redacta: Duritiæ tantâ, ut ægre aliquid ab eo cultro abradi poſſit.

De ejus viribus hæc Septalius: Si geſtetur ita ut carnem tangat, profluvia ſanguinis, undecunque fluat, ſiſtendi vim ipſi adſcribunt, Lac etiam in mammis propagandi, & collo appenſum ut carnes attingat, omnes febres abigendi. Sed addit: Harum porro facultatum nullum hætenus ego periculum feci. Anſhelmus Boëtius Dæmonia arcere ex aliorum relatu ait.

Lapidem AſTERIÆ pulcherrimum hic Hafniæ invenerunt Anno 1649. dum ante portam Septentrionalem foſſas ducerent. Minor aliquanto eſt eo, quem ex Gefnero deſcribit Anſhelmus Boëtius lib. 2. de Lap. & Gem. cap. 148. coloris cinerei, ex duodecim cohærentibus ſtellulis conſtans, figurâ quinquangularem cylindricâ. Extremitates tamen ſtellarum non in acutos apices ſed obtuſos deſinunt, ut potius flores expanſos Pentaphylli quam Stellas referant. Tota columnula dimidiæ uncie eſt longitudine, latitudine duplo minor eâ quam exprimit Boëtius. Subſtantiâ eſt prædurâ, ut non facile ſeparari poſſit. Is, qui invenit, refert triplo longiorem fuiſſe; at, dum ex improviſo ligone frangeret, evanuit pars altera. Erecta ſtetit, parte alterâ ſuperficiem, alterâ fundum terræ ſpectante; tribus ulnis infra ſuperficiem.

JUDAÏCUS LAPIS, à loco ubi invenitur in Judæâ ſcilicet ſic dictus, à quibuſdam Syriacus, à Plinio Euroës, quod urinam fluere faciat, & Tecolithos, quod calculum reſolvat, appellatur. Variarum eſt figurarum, Naturâ in ejus efformatione mirè ludente; unde etiam diverſa obtinuit nomina. Qui inſtar glandis & Balani eſt, Phœnicites; qui inſtar nuclei Olivæ, Pyrenes, &c.

Lapides hi maximâ ex parte exterius cinerei ſunt coloris, cretâ & cineribus quaſi conſperſi, oblongi, ſtriis multis & inæqualibus à baſi in apicem dotati, in quibuſdam etiam tranſverſi viſuntur. Interius, ubi franguntur, politum referunt Marmor. Magnitudine inæquali ſunt, nunc majores, nunc minores. Inveniuntur inter Saxorum commiſſuras in terrâ lubricâ & viſcoſâ: cum percutiuntur aut igni admoventur, in fruſta polita diffiliunt.

Varias ejus ſpecies conſtituunt. Imperatus unam eorum glandiformem vocat, quod videlicet glandis, aut nuclei Olivæ figuram repræſentet, ſtrias & ſulcos à radice in apicem excurrentibus. Hoc genus ſæpe Matrice ſeu Tartareâ quadam terrâ reperitur obductum, in quâ generari ſolet: Cruſta hæc in calcem redigi poteſt; lapis ſuo uſui aſſervatur. Hæc ſpecies frequentiffima eſt apud Medicos.

Alterâ ſpecies ex multis nodis invicem conjunctis conſtare videtur, quemadmodum vertebræ dorſi in animalibus junguntur. Hæc Anſhelmo Boëtio TROCHITES vocatur, Germanis Spangesſtein / aut Nederſtein / quia Rotæ aut tympani fert effigiem.

Pars ejus rotunda lævis est, utraque vero plana, habet modiolum à quo ut in rotis radii eminentes ad extimam orbis partem ita procedunt, ut inter illos striæ fiant. Fractus hic lapis nitet instar præcedentis, & lævis est. Cum multæ vertebræ simul junctæ reperiuntur, *ENTROCHOS* dicitur. Tam eleganter conjunguntur, ut radii unius alterius striis inferantur; ut in futuris Cranii humani fieri videmus. Colore & magnitudine differt: quidam cinereum, quidam luteum ostentat. Maximus digitum latus est transversum, crassus tertiam ejus partem. Hildesheimii prope Spangeberg & in Italiâ reperitur. Mihi unus est cinereus, mollior, duodecim constans rotulis friabilibus; alter politior, durior, flavescens, octo constans crassioribus rotis. Hic maturus, ille imperfectus adhuc videtur & immaturus.

Tertiam speciem constituit Imperatus eam quam *Columnulum* seu *COLONETAM* Italicâ appellatione vocat: à priori non differt, nisi quod articuli longiores sint, columnulas imitantes, commissuris æqualibus constantes.

Quarta articulata quoque est *STELLA JUDAICA* ipsi dicta, quia articuli non modiolos aut columnas, sed stellas exprimunt. Existimo eum esse qui *ASTERIA* Boëtio dicitur, Gesnero *Sphragis Asteros*, quia singulis partibus utrinque stellæ figura ceu sigillo impressa videtur, radii eminent suis angulis, & in singulis radiis cavitas media. Octo aut plures interdum cohærent tam affabrè, ut nullus artifex melius potuisset jungere, facile tamen separabiles. Ad Cimmeriam arcem in colle edito reperiuntur.

Omnes species earundem virium esse videntur. Ad renum calculos in primis commendantur. Triti & aquâ appropriatâ exhibiti, difficultati urinæ medentur, & renum ac Vesicæ calculos comminuunt. Quidam in mares & foeminas eos distinguunt; minores vocantes foeminas, ad Vesicæ calculum utiles, Majores mares, ut & longiores renibus magis dicati.

BELEMNITES à sagittâ sic dictus, cujus refert figuram, *Βέλεμων* enim sagittam vocant Latini; aliis *Dactylus Idæus*, quod in monte Idâ reperiatur, & digitum repræsentet. Quibusdam *Lyncurius*, quod ex urinâ Lyncis ortum trahere falsò existimaverint, Germanis *Aspensches* / incubi sagittæ, *Schos-stein* / *Luchs-stein* / *Kappen-stein* / *Danis Bette-lins* / spectrorum candela.

Lapis hic teres & oblongus est, in apicem obtusum desinens, colore modo albicante, modo aureo, sagittæ extremitatem exacte referens, quandoque plenus, quandoque concavus, lineas obtinens à medullâ ad extremitates tendentes, communiter pollicis & digiti longitudine, quamvis & visus qui tibiam humanam æquaret. Omnibus à Naturâ inest quasi rima in longitudinem tendens. Usti graviter olent instar ossium aut cornuum ustorum.

Differunt primò colore, alii albi, alii nigri, alii cinerei, alii fulvi, alii pellucidi. Deinde quidam armaturâ aureâ vel argenteâ armati. Adhæc, quidam olent ossa, cornua usta, felium urinam, alii nihil, alii benè. Imo, alii pleni, alii concavi, alii intus lapidem, alii arenam, vel terram continent. Denique alii paleas trahunt, alii non. Est & species quædam singularis intus atra & levissima, instar silicis ignem emittens, magnitudine articuli digiti, nullis radiis, foris albicans, tanquam crustâ cretaceâ dotata, substantiâ durissimâ. Cujus mihi unum est exemplum. Qui succini & aurei sunt coloris, propriè *Lyncurii* dicuntur. In Borussiâ prope Regiomontum, & in Pomeraniâ effodiuntur.

Cinerei

Cinerei & candicantes prope Hildesheimium: Ibi & ille qui aureâ gaudet armaturâ. Multis aliis in locis etiâ inveniuntur.

Germani contra Incubum, Ephialtem & nocturnas oppressiones valere putant, atque eum in finem ejus exhibent pulverem in liquore competenti. Commendatur etiâ ad vulnerum consolidationem. Calculum eo frangi, non secus ac lapide Judai- co, existimant. Pleuritidi mederi volunt, ob signaturam; mucrone enim ad pun- gendum apto præditus.

Ejus usti pulvis dentifriciis aptus est. Eo etiâ cicatrices in oculis equorum existen- tes exterunt Hippia tri. Ad omnia illa, ad quæ Lyncurius commendatur, valere vo- lunt; siquidem pro Lyncurio venditur: sed ab urinâ Lyncis nasci lapidem, negant Naturæ scrutatores accuratiores.

Belemniti non absimilis lapis candidus Cylindricæ figuræ, sed non transparens, pennæ anserinæ crassitie, duarum unciarum longitudine, in extremitate alterâ refert glandem penis cum præputio. Is, quem ego à D. Petro Scavenio accepi, fractus erat oblique, utrâque fracturæ superficie politâ adeo, ac si arte polituram acquisivisset. Lapidem Arabicum vocari volunt.

Huc forsân etiâ non incommode referri potest MOROCHTUS, nisi quod mol- lior sit: & quamvis quædam supra sect. I. cap. 3. sub nomine Smectis & Terræ saponariæ dixerimus, quia tamen ad lapides etiâ referri ab Autoribus probatis videam & Mo- rochti titulo insigniri, etiâ aliquid hic de eo monendum.

MOROCHTUS, aliis Leucogæa, Leucophragis, Galaxias, Graphida, Galactites appellatur, quia eo lineas albas ducere licet, non secus ac cretâ. Lapis est, (si modo la- pis) mollis, lubricus, quandoque nigro, quandoque subviridi, quandoque melleo co- lore, qui vestigia alba post se relinquit, si convenienti subjecto affricetur. Reperitur in Apennino, Hetruriâ, Angliâ, circa Hildesheimium, & in Insulâ Feroënsi ad littora fluvii cujusdam, ubi instar tartari concreti cautibus adhæret.

Inter Morochtum, Galactitem & Melititem hoc discriminis ponunt, quod Moroch- tus lacteum succum edat, absque mellis dulcedine, nec albus nec cinereus existens. Ga- lactites vero albus vel cinereus est, lacteum succum sine mellino sapore promens. Me- litites verò vario colore, succum lacteum mellis dulcedine exhibet.

Sartores pannos eo signare solent ut cretâ; Pictores quoque & Mathematici ad li- neas ducendas utuntur. Si super cotem cum aquâ fricetur, lacteum emittit succum, quo in collyriis utuntur Medici; exsiccat enim sine mordacitate. Si ad pectus portetur, lactis copiam augere creditur. Colore quandoq; glauco est, qui si uratur in candidum conver- titur, ac lapis ipse durior redditur, sed non amplius tingit, aut lacteum colorem præbet. Dioscorides in Ægypto reperiri ait, & ad lineas vestes dealbandas usurpari; unde supra etiâ ad terram Smectim retulimus. Sanguinem expuentibus conducit, iisque quibus vesica dolet, ex aquâ propinatus. Ad fluxus matricis cum lanâ pessi formâ impo- nitur.

C A P. XI.

*De Aleſtorio, Chelidonio, Vmbilico Marino, Lapide Vrsino,
Castoris, Humano.*

SUPRA de lapidibus mollioribus, ab Animalibus petitis, quædam diximus: hic lu- bet duriorum aliquanto, etiâ ab Animalibus desumptorum, historiam breviter persequi.

ALECTORIUS sic dictus quod in ventriculo Capi aut Galli decrepiti generari existi- metur, Germanis Rapaunenſtein. Colore variat: interdum enim Chalcedonio & Crystal- lo obscuro similis, interdum fuscum & cinereum colorem habere dicitur, interdum sanguineis venis distingui. Plinius fabæ magnitudinem haud excedere ait. Agricola in jecore generari putat, atque in eo majores inveniri. Narrat enim suo tempore unum inventum, unciam longum, latum digitum, altum sescunciam, inferiori parte, quâ latior, humiles habuisse cavernas, superiori, quâ strictior, ad dexteram extuberasse, ad levam humilem & fuscum, cum reliquum ejus corpus in fusco candidum fuerit. Melioris notæ feruntur, qui in corpore suo, velut stagnantem injecti cibi micam modicam, nec adeo obscuram, ostentant.

Ego

Ego aliquoties quæsi in capone quatuor annorum, etiam in quinque annorum aliquibus. In ventriculo quamplurimos inveni lapillos variæ figuræ, magnitudinis & coloris, quos tamen omnes ipsum deglutivisse, non vero in ejus ventriculo generatos esse, liquidò tum ex eorum substantiâ, tum figurâ & coloribus constabat. In ultimo numeravi 287. lapillos varii coloris & magnitudinis, ossa item duo calore ventriculi aliquantulum alterata. Inter lapides verò tredecim erant consistentiæ Crystallinæ, quidam ex iis micæ ac maculas rubicundas ac purpureas ostentabant, ut, si qui ex illis notis authorum respondere deberent, hi essent.

Vires varias Aleætorio attribuunt. Gestatus aut ore detentus victoriam conciliare, Venerem excitare, mulieribus virorum gratiam creare, constantiam & eloquentiam gestanti tribuere creditur. Ori inclusum sitim & cordis æstum sedare, experimentis compertum est. Ferunt etiam Caponem, quam diu hunc gestat lapidem, nunquam bibere. Tectum à periculis reddere gestantem etiam volunt.

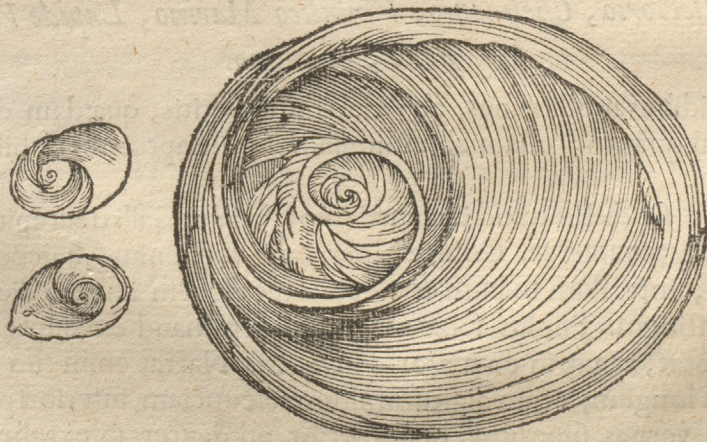
CHELIDONIUS seu Chelidonia ab Hirundinibus sic dicta, eo quod in ventriculis eorum inveniri putentur. Germanis *Swalbenstein*. Lapillus est exiguus, magnitudine feminis lini, sed figurâ hemisphæricâ, colore luteo obscuro splendente parte convexâ & rotundiore, purpureo & nigricante parte sessili.

Dicunt inveniri in ventriculis hirundinum juvenum, quibus à matre, mox ubi exclusi fuerint, devorandus exhibetur: cum pulli lapillos hos habent, ita nido insident, ut rostra jungant. Eximi juxta Plinium debent absente matre, & antequam primogenitus terram tangat. Quandoque in uno pullo duo generantur, alter rubicundus, alter obscuro magis colore, quandoque verò unicus saltem qui duorum vices gerit. Anselmus Boëtius se in Hirundinibus sæpe eum quævisse ait, sed non invenisse. Adferuntur ex Meliteni Insulâ Lapilli Chelidonii dicti, qui descriptioni conveniunt, quos incolæ oculos Serpentum vocant petrificatos.

Sunt qui opercula concharum minutarum esse putent instar Umbilicorum Marinarum; quod mihi haud videtur verisimile. Attulit enim mihi ex Melitâ Insulâ Clariss. Vir D. D. Thomas Bartholinus massam quandam, ex meris hisce lapillis constantem, ita ut discrete cerni ac numerari possint usque ad numerum vigesimum, quamvis massa sit exigua dimidiæ uncie longitudine, pondere vix scrupulum æquans.

Mihi varii sunt ejus generis, figurâ, magnitudine, & colore discrepantes, qui non ex hirundinibus sed Terrâ Meliteni sunt petiti.

Vires ei adscribunt præclaras, in primis ad Epilepsiam commendant, albiorem capiti applicatum aut auribus impositum extemplo collapsum excitare, nigram cute alligatam idem præstare. Ad antiquos capitis dolores, Quartanam, Hepatis affectus, Maniam & Melancholiam gestatus extollitur. Superstitiosum esse videtur, gestantem omnibus gratum acceptumque facere, facundiam augere illum qui rufi est coloris. Nigricantem verò Principum favorem conciliare, & efficere ut incepta negotia ex voto succedant. Magis rationi consonum, quod oculorum doloribus in collyriis aut collo apensus succurrat, visumque roboret. Certum quod oculis impositus quæcunque inciderint eximat, quod & alia lævia hemisphærica præstant.

UMBILICUS MARINUS, à similitudine Umbilici quem repræsentat, nomen invenit, quibusdam Umbilicus Veneris, Germanis *Meerbonen* / Faba Marina; Cretenses Oculum Marinum vocant, quod gestatus oculis prodesse dicatur.

Lapis est colore rubicundo, albedine mixto, superiori & eminente parte politus & lævis, inæqualis, quibusdam in locis compressus, ut eâ parte humanum oculum non inepte exprimat tam figurâ quàm magnitudine; raro minor (duûm enim est generum, major & minor, de quo hic loquimur) unguem pollicis excedit.

Alterâ parte compressus est, planus & nigricans, variis spiris in gyrum actis præditus, ac si conchæ esset rudimentum, in albidioribus lapillis hæc pars quandoque etiam albicat. Operculum est conchæ cujusdam celatæ Aldrovando dictæ, quæ etiam ad Turbines refertur. Hujus orificium claudit, eo modo quo vulgares Limaces hyeme crustâ quadam testes suas claudere solent, ut à frigoris injuriâ defendantur. Cochlea, quam claudit, parva est, exterius quasi Cretâ obducta, interius splendens Margaritæ instar.

A puellis gestatus illis gratiam & amabilitatem conciliare creditur, earumque morbos avertere. Amuletum contra Erysipelatem esse putatur, si continue gestetur. Ejus in sanguine sistendo vim eximiam experti sunt viri clarissimi, si parte planâ cum Salivâ fronti agglutinetur. In mensibus sistendis ejus pulverem exhibent in aquâ aut conservâ appropriatâ. Hæmoptoici, qui sanguinem per intervalla exspuunt, ejus pulvere, misto cum cornu cervi & coralliis præparatis, in ovo sorbili juvantur.

Est & UMBILICUS MARINUS MAGNUS ex Indiâ allatus, figurâ rotundâ, parte superiore convexâ niveâ, in ambitu foraminibus quibusdam, modo majoribus, modo minoribus, præditus, inferiori parte aliquantulum concavus, in gyrum cochleatum, ut prior, efformatus, colore punico, striis subnigris in versuris præditus. Ex diversis constat substantiis: nam convexa & exterior ejus pars solidior, magis albicat, interior strigosa ad cinereum vergit. In diametro longitudinis, quatuor circiter est pollicum, duritie ad lapideam accedit naturam, quâ versura cochleata minor est, tenuior conspicitur, quàm ab alterâ parte. Ex limosâ majorum cochlearum sanie induratâ & excrementis viscidis ortum trahere videtur, ac ejusdem esse naturæ, proprietatis & virium cum priori.

LAPIS URSINUS. Huc referre licet lapillum mihi ex Norvegiâ transmissum à Nobilissimo Regni Cancellario Jano Bielke. Hunc, dum ursum excoriarent, inter pellem & carnem repertum refert. Unde & Ursinum voco lapidem.

Durus est, solidus, faxeus, colore cinereo, maculis quibusdam flavis dotatus, figurâ ovali hemispharicâ, ab alterâ parte in rotunditatem extuberans, ab alterâ planus & non-nihil concavus, magnitudine unguis pollicaris.

An lapis hic in Urso generatus, an aliunde translatus, dubitatum. In Urso generatum non esse, vel inde quis colligat, quod ejus generis in eo nunquam repertos apud autores legamus; tum quod faxeæ sit substantiæ & duritiei, cum plerique lapides in animalibus geniti tophacei sint aut Tartarei. Glandem aut globulum Sclopeti plumbeum in lapidem conversum arbitratur Nobiliss. Bielkius. Sed nec globi habet figuram, cum alterâ parte non globosus sed planus & compressus sit, nec unquam observatum plumbum in lapidem conversum, sive in animalibus, sive extra. Arbitror verò, in defectu glandis plumbeæ, quendam invento hoc lapillo usum fuisse in bombardâ, ac eo ursum ita prosternere tentasse; sed vel ob levitatem, vel figuram minus aptam, ad interiora penetrare non potuisse, in superficie inter cutim & carnem hæsisse, sine magno feræ incommodo, unde temporis progressu consolidatum vulnus, & jam demum, majori impetu prostrato urso, inventum inter cutim & carnem fuisse.

Quamvis molliores sint præcedentibus qui jam sequuntur lapides, quia tamen ab animalibus petiti, huc referendos duxi. Anno 1647. mense Majo cum Theriacæ Andromachi & Mithridatii compositionem in ædibus Esaiæ Flecheri, pharmacopœi nostri primarii, adornaremus, atque inter reliqua Castoreum depromeret minister, in ipsius castorei substantiâ & meditullio inventus est lapis planus, rotundus ferme, quamvis inæqualis, colore luteo, pondere drachmæ unius cum semisse, substantiæ gypseæ, non admodum duræ, quem ex improvise fractum LAPIDEM CASTORIS nuncupavi. Quia tales lapides in Castoreo antea nec ego, nec alii præsentis Medici unquam observarunt, instar rari alicujus inter reliqua asservandum putavi.

Non est quod existimet quis ab impostore intrusum ut pondus augeret, quia ziss. saltem erat, quod lucrum valde parum augere poterat, tum quod non duræ, sed gypseæ substantiæ, & coloris (etiam in meditullio dum fractus erat) ejusdem cum Castoreo.

Inter CALCULOS in corpore HUMANO repertos & ex eo excretos, etiam Pi-
K forum

forum circiter magnitudine, variæque figuræ, visendum est frustum, quod teneo, ex quodam qui ovum gallinaceum, dum integer esset, magnitudine superabat. Quocirca & manu chirurgi è vesicâ extractum fuisse oportet. Dimidiam fermè ejus teneo partem, pondere drachmarum sex; figurâ ovali præditus fuisse videtur aliquantulum compressâ. Substantiæ est gypseæ aut Tartareæ, mollis adeo, ut cultro facile aliquid ei abradi possit, colore luteo, ex laminis ita coagmentatus, ut lapis Bezoar orientalis esse solet. Ex residuo liquidò colligere licet, quomodo una lamina post aliam corpori apposita fuerit, donec in hanc excreverit magnitudinem. Superficies externa lævis fuisse videtur, nullis asperitatibus rigida.

De eorum in corpore humano generatione, fusè discrepantibus sententiis disputarunt alii; sufficit nobis indicasse, summe commendari ad tartarum in omnibus corporis partibus, imò ad calculos grandiores expellendos; & obstructions inde generatas referendas. Quo fine Chymici ex eo parant sal, oleum per deliquium, Elyxir seu Essentiam; de quibus consule Pharmacopœam Schroderi.

LAPIS ATHEROMATIS. Atheroma vocant Chirurgi tumorem concolorem & indolentem, in membranâ, seu nervosâ tunicâ, humorem lentum continentem, atherâ hoc est pulti similem quæ ex farinâ decoctâ conficitur.

Sed & in hoc genere tumorum corporis humani, alia multa reperiuntur heterogenea quandoque, ut mansa Gallinarum ossicula, pili complicati, sulphuris ramenta, lapides.

Ejus generis Atheromatis lapis mihi est uncia longitudine, paulo minoris latitudinis, ex gypseâ materiâ concretus, figuræ oblongæ, sed inæqualis, & variis protuberantiis præditus, levis tamen est, ut, cum avellanam magnitudine vix superet, drachmas tamen duas pondere non æquet.

Lapis hic Atheromatis, duplici nomine mihi gratus, tum quod manu Celeberrimi Viri D. D. Aurelii Severini Tarsensis, Professoris Chirurgiæ in Gymnasio Neapolitano, amici mei sit extractus, tum quod operâ Clariss. Viri D. Thomæ Barthol. ad me delatus.

ERENIBUS BOVINIS exempti lapides tesserarum instar varie coagmentati, albicantes, gypsei, inæquales, ultra tredecim, quorum quivis avellanam magnitudine superabat.

C A P. XII.

Ceraunias, Brontias, Ovum anguinum, Ætites, Ostracites, Conchites, Bucardia, Fungites.

CERAUNIAS nomen à fulmine traxit, eo quod cum fulmine è nubibus decidere omnibus persuasum sit; quibusdam Telum fulmineum, lapis fulminaris, cuneus fulmineus, telum Jovis. Danis Tordensteen / Germanis Donderstein / Donderkeil.

Varias figuras præ se fert, maximâ ex parte cuneum refert, pyramidem, malleum, securim, clavam; longus quandoque pollices septem, quandoque quinque, latus tres aut quatuor, crassitie inæquali, substantiâ ad silicem ut plurimum accedit, durus adeò ut limam non sentiat, gravis & ponderosus.

Quandoque foramen in medio pollicis crassitie obtinet ita conformatum, ut ab uno latere angustius sit quam ab altero. Colore variat, quandoque cinereo, quandoque nigricante, quandoque luteo subobsuro.

De ejus generationis modo variant autorum sententiæ. Quidam, cum instrumenta ferrea externâ figurâ eum exprimere videant, non telum fulmineum, sed ejusmodi instrumenta ferrea in lapides conversâ esse arbitrantur. Verum refragantur fide dignorum observationes, qui tales lapides eruerunt eo in loco, ubi fulmine tactæ erant domus, aut arbores, aut alia; de quo consule Kentmannum. Quocirca ex exhalatione fulmineâ cum materiâ metallicâ permistâ, & ab humore circumfuso conglutinato in densâ nube generari ajunt, accedente calore solis, stellarum, & igniti fulminis. Figuram verò acquirit pro variâ materiæ dispositione, humiditate vim siccantem fugiente ad inferiora, ficcioribus in summitate conglobatis & condensatis. Quamvis & hæc opinio suas patiat difficultates, ob figuræ varietatem, foraminum impressionem & subitanam generationem, probabilitatem interim habet magnam. Alii tempestatum vi in altum tolli lapides in terrâ generatos, & cum fulmine rursus decidere credunt; quod nec suis caret difficultatibus.

Ferunt

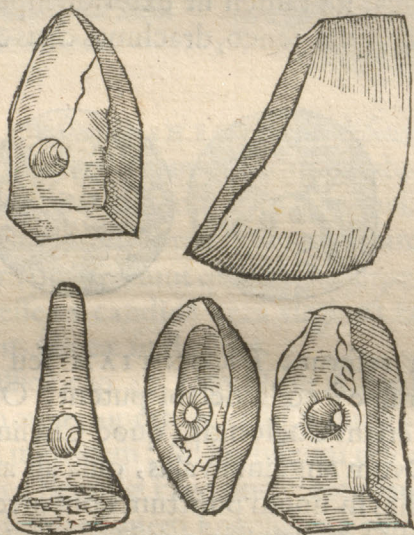
Ferunt veræ Cerauniæ notam hanc esse, quod filum ei ita applicatum, ut nullibi duplicetur, & totus ei involvatur ut totum tegat, si prunis ardentibus imponatur, uri non possit, sed potius madidum reddi. Infantes ab Herniâ præservari, si cunis imponatur, & etiam curari ita, si eo morbo laborent. Domum, in quâ servatur, à fulmine tutam esse credunt, ut & hominem qui caste eum gestaverit. Sic enim canit Marbodeus:

Qui caste gerit hunc, à fulmine non ferietur :

Nec domus, aut Villa, quibus adfuerit lapis ille.

Somnum provocare quidam volunt, & victoriam in prælio & causis agendis conciliare. Memini quendam affirmasse ex iis in calcem reductis oleum elici, quo si tormenta bellica inungerentur, in frusta, ubi exploduntur, certo certius dissilire. Fides sit penes autorem.

Varia ejus genera nostrum tenet Museum, ex quibus quædam enumerabimus. Unum ex cinereo albicans, exacte cuneum refert, quatuor digitorum longitudine, duorum latitudine, crassitie unius, sensim acuminatur & politi marmoris parum variati speciem præ se fert.

Septem digitos longitudine æquat alius, minus politus, colore cinereo obscuriore, cuneiformis quoque, sed ita ut acumen habeat latius trium digitorum, summitatem vix unius, cujus latitudinis æqualis crassities; sed in medio digitum cum dimidio æquat.

Tertius silicem subluteum repræsentat, obtusi cunei figurâ, inæqualis valde & asper, quatuor digitorum longitudine, crassitie unius, latitudine duorum, obviis objectis allisus acumine suo privatus videtur.

Quartus quinque digitorum, nigricante minerâ siliceâ constans, cuneum acutum figurâ referens, cuspide latiore, duorum scilicet digitorum cum dimidio, cum apex ejus abruptus vix duos æquet, crassitie dimidii digiti, ruptam dixeris securiculam & in silicem conversam.

Quintum omnium aptissime majoris gladii apici assimilavero, pyramidalis namque est figurâ, in cuspidem acutum desinens, colore obscure cinereo, materiâ ex silice & marmore mistâ, utrinque gladii instar acutus, crassitie à medio in extrema paulatim remittente. Longitudinem habet novem digitorum, latitudinem juxta basin trium, quæ paulatim in apicem acutum desinit; politus est & lævis, nisi quibusdam in locis, ubi particulæ quædam casu abruptæ videntur.

Hujus census sunt pugiones, hastæ ac gladioli silicei, magnitudine diversâ & colore; de quibus suo loco.

Quamvis complures alii mihi sint Ceraunii lapides, magnitudine, figurâ, & colore discrepantes, tamen inter eos visendus & is est, qui colore nigro cuneum refert, foramine circa basin dotatus, ejus amplitudinis, ut pollicem admittat. Longus est pedem Romanum, exceptis uncis duabus, crassus pollices duos cum semisse, latus circa foramen tres pollices; qui paulatim acuminatur ad modum Cunei; non omnino lævis

est, sed scabrosus, maxime circa basin, sed magnitudine superat omnes quos teneo.

Sunt mihi & Sphæricæ figuræ, poligoni tamen lapides, quidam filicei, coloris luteo purpurei, magnitudine pugnum aut pilam maiorem æquantes lusoriam; quos ad Ceraunias retulit ille à quo accepi Nobiliss. D. Vincentius Bilde de Waldbygard. Inveni sunt hic in Sælandiâ non procul à prædio suo. Substantiâ quidem filiceâ Ceraunias referunt, sed figura me dubitare facit, cum Sphæricam figuram eis tribui à nullo viderim.

Ad classem hanc forsitan non incommodè retulero LAPIDEM GRANDINIS, à me sic dictum quod Anno 1647. feriâ tertiâ Pentecostes, in Falstriâ cum tonitru, fulmine, & insolitæ magnitudinis grandine deciderit. Grando vero variæ fuit figuræ, magnitudine juglandis, non solum frumenta & segetes in campis sex vel septem pagorum prosternens, fenestras templorum frangens, sed & agnos, anseres, & pullos passim occidens. Ubi grando, præter quam calor solis attigerat, quatuor dierum spacio ob magnitudinem & compaginis rationem liquefcere non potuerit, secum etiam lapides hos tulit, ovi anserini magnitudine. Particulas ex uno, dono Magnif. D. Cancellarii Regii Christiani Thomei, habeo, nivei coloris, cretæ similes, sed duriores multo & manum non tingentes, asperas, inæquales, ita tamen ut exterior superficies incrustatione quâdam vitreâ tecta fuerit. Particulæ, quas teneo, drachmas duas & semissem æquant.

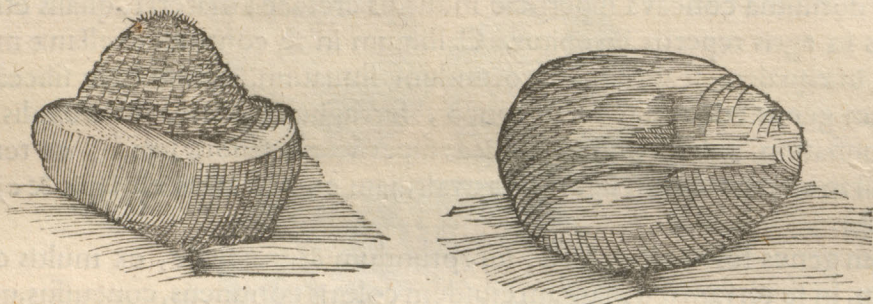
Ad Cerauniam quidam referunt BRONTIAM seu OMBRIAM. Brontiam dictam volunt, quod cum fulmine è cælo delabi putent; Ombriam verò, quod cum imbribus cadat. Quibusdam etiam Chelonitis, quod Chelin testudinum, figurâ & colore quandoque repræsentet. Ovum anguinum aliis, quia ab anguibus & bufonibus conflagrant, caudas enim anguinas in unum punctum concurrentes, & corpus ejus ambientes quodammodo ostentat. Quamvis sint qui discrimen inter ovum anguinum & Ombriam statuunt, quod certe exiguum admodum est. Popularibus nostris Spadei vocatur, Germanis Groß Krotten-stein / quasi magnum lapidem bufonium dicas, alias Donner-stein / Wetter-stein.

Lapis est hemisphæricus, dimidii ovi gallinacei magnitudine, quandoque major, quandoque minor, colore cinereo, fulvo, nigricante materiâ vel faxeâ, vel gypseâ, vel filiceâ, ab apice in basin per ejus convexum, quinque lineas æqualiter in quinque quasi triangula cum dividentes, habens; quæ lineæ semper duplicatæ, ex minutulis constant punctis, & quandoque in planam ejus terminantur superficiem, quandoque eum perreptantes in modiolum quod centrum planæ superficiei exornat. Si protuberantiæ & eminentiæ quædam in eo appareant, Ovum anguinum nominant. De ejus generatione varia fabulantur. Plinius lib. 29. cap. 3. Ex anguibus conflagrant accepit. Est, inquit, ovorum genus in magnâ Galliarum famâ, omissum Græcis; Angues innumeri ætate convoluti salivis faucium corporumque spumis artifice complexu glomerantur, Anguinum appellatur. Vide reliqua valde superstitiosa. Alii cum fulmine & imbribus decidere putant, ut supra dictum. Quidam ova testudinum in lapidem conversâ volunt, cum rudimenta testudinis in convexâ superficiei apte referant; at apud nos reperiuntur, ubi testudines non generantur. Lapidem sui generis esse quid vetat? quem peculiari vi sibi similem gignendi præditum esse nostrates credunt. In modiolis enim, quos habere visuntur, alios procreare volunt. Nec certe omnino abnuere possum, cum aliquos habeam qui foetus suos adhuc in sinu foveant, sessili ac planâ corporis sui parte. Reperitur variis in locis Daniæ, verum nunquam, quod sciam, animadversum quod plures simul in eodem loco aut nido inventi. Nam in Morfingiâ prope nobile prædium Dindrup in magnâ copiâ reperitur, indeque ad me multi sunt delati.

Mihi multi sunt hujus generis lapides, sed magnitudine, colore, duritie, & linearum ductibus discrepantes. Omnes hemisphæricâ figurâ, & quinque caudis aut striis ab apice in

in basin excurrentibus, modo perfectioribus, modo imperfectioribus, varie ludente naturâ. Est qui in convexo stellam ostentat, radiis à puncto centrali excurrentibus, & in corporis medio terminantibus. Sunt qui corpus totum foveant & amplectantur quasi. Sunt qui Belemnitem substantiâ imitentur, politi, elegantes & ferme perspicui. Unus est qui ovum anguinum ab Agricola descriptum exactè referat, nisi quod desint modioli. Verum cæteris omnibus, ut rarior, ita elegantior is est, qui favum ab apibus conflatum refert, magnitudine ferme dimidium ovum gallinaceum æquans, sessili parte basin habens digiti crassitie, cinerei coloris, vermiculatam, prominentiis quibusdam inæqualibus dotatam.

Huic insidet BRONTIAS FAVOGINEUS mihi dictus, quinque radiis prominentioribus ab apice ad basin excurrentibus, quorum quivis duobus ordinibus foraminum quadratorum constat, illis simillimorum in quibus apes mella sua condunt. Inter hosce radios quinque ordines duplicatorum foraminum quadratorum, sed latiorum continentur, depressiores aliquanto quam ii sunt qui caudas serpentum exprimunt. Summa: primo aspectu jurares favum esse ex candidâ cerâ virgineâ factum lapideæ basi insistentem, cum tamen totum corpus siliceæ sit duritiei.

Encelius lib. 3. de re Metallicâ cap. 47. refert se in Ætite silicem invenisse candidum, subrotundum, durissimum, in cujus superficie cellulæ quasi apum in favis. Et aliam speciem reperisse se asserit extra matricem, solam pileum referentem. Hi lapides, quamvis proxime ad naturam nostræ Brontix Favogineæ accedant, multum tamen invicem distare animadvertet is, qui delineationem Encelianam cum nostrâ contulerit.

Cæterum vires Brontix hæ recensentur: Gestatum ab aëre pestilenti & venenis securum reddere volunt, veneno præsentem sudare ajunt, quod de politioribus forsan intelligendum, alioquin omnes lapides & corpora dura polita ac frigida calidiorem aërem condensant & in aquam vertunt. Somnum & victoriam conciliare sibi persuasum habent quidam, unde sunt qui capulis gladiatorum indant. Ne quis fulmine tangatur impedire credunt. Nostrates mulierculæ contra fascinationes valere putant, unde propè mulctra & lactis repositoria asservare solent, ne à sagis quid impedimenti eis adferatur.

ÆTITES, seu Aquilinus lapis, ab Aquilâ nomen invenit, vel quod colore sit fulvo instar Aquilæ vel quod in nidis Aquilarum reperiatur, eo enim à terrâ transfertur, vel (ut Ælianus putat) sit Amuleti instar, contra fascinum, vel ut eo nidus Aquilarum stabilior reddatur, vel ut eorum vi vivificentur ova, vel ut partum ovorum promoveant, vel ut ovis Aquilinis, quæ incubatu à ventre matris nimium fervent, temperent, in quâ opinione est Albertus Magnus. Germanis Aiderstein.

Lapis est rotundus, aut ad rotunditatem accedens, colore cinereo, pullo, aut fusco, alium lapidem vel argillam in se continens, unde concussus resonat. Varia ejus sunt genera:

nera: Plinius quatuor recenset, Anshelmus Boëtius tria frequentiora. Primum exterius scabrum, colore ut plurimum pullo nigricante, lapidem Callimum dictum in se continens, dum pulsatur sonitum edens: Secundum cinerei coloris, argillam vel margam continens, quæ alba, flava, rubra & cœrulea quandoque est; cortice exteriori scabro, ex arenâ crassiore, silicumque particulis facto. Tertium priori simile, terram in se coloribus variantem habens.

Tria genera ad manus meas pervenerunt. Unum nigricans, exactæ rotunditatis seu figuræ sphericæ, pilæ lusoriæ magnitudine, exterius scabrum. Concussus hic lapis sonitum edebat clarum, foramen unum atque alterum habet exiguum ad centrum penetrans, ex quo, lapis dum concutiebatur, pulvis cretaceus decidebat. Silicea est consistentiæ & durissimâ concavâ superficie inductus cretaceâ materiâ, qualis etiam in silicibus nigris in agris repertis invenitur. Callimum in se continet avellanæ magnitudine, porosum, inæquale, scabrum, subrotundum, sinuatum, duritie item siliceâ.

Alterum genus etiam in Museo teneo, ferruginei coloris, ex arenulis & particulis silicum conflatum, unicâ constans tunicâ, superficie interiore luteâ, ex terrâ ejusdem coloris qui in eo continetur, figurâ fuit ovali, jam enim fractus est lapis & ejus particula mihi relicta.

Tertium genus fulvo est colore, subrotundum & inæquale, ex multis crustis coagmentatum, in se terram seu margam ejusdem coloris continens, concussus, ut reliqui, hic lapis quandoque resonat, quandoque non.

Ætitem parturientibus peculiariter dicatum testatur Plinius & Galenus, non refragante experienciâ. Sinistro namque brachio alligatus, fœtum in iis retinet, quæ ad abortum sunt proclives ob uteri lubricitatem. Tempore partus sinistro femori alligatus, dolores minuit ac partum accelerat; cujus experientiam sæpius in hac urbe feci, adhibita tertiâ specie. Est enim mihi Græodes parvulus ovi columbini magnitudine, cujus effectum in casibus desperatis multæ honestæ matronæ sæpius viderunt. Sed ubi partus exciderit statim amovendus.

Observavit namque Valeriola, tam vehementer trahere ut unâ uterus excidat, ni maturè removeatur, quod eo referente accidit Valentiaæ conjugi Ponsoni Jouberti, quæ oblivioni tradens lapidem femori allegatum, elapsâ matrice extincta est. Ad furem deprehendendum autore Dioscoride pulverem Ætitis pani permiscet & suspecto porrigunt, quem reus deglutire nullo modo potest. Quod & Græcos etiamnum variis adhibitis superstitionibus factitare ait Bellonius: omnes suspectos advocant, atque massam pinsunt sine fermento, variaque verba adnumerant; deinde ex massâ panes Ervi magnitudine conficiunt, singulisque ternos devorandos, nullo addito potu, præbent. Tum fur tertium devorare non potest, & parum abest quin, si conetur, stranguletur. Monachi Græci hoc pro secreto habent.

Ferunt quidam, quod si patinis supponatur Ætites, in quibus ferculum veneno infectum continetur, deglutiri illud non posse. Superstitiosum videtur quod asserunt gestatum amorem & divitias augere, invictum omnibusque gratum efficere. Sed tritum & Cerato mixtum epilepticos paroxysmos lenire quod dicant, experientiæ non reclamant. Argilla seu marga, quæ in Geode continetur, Terræ sigillatæ facultatem habet. Lota Pesti & febribus pestilentialibus correptis, cum aquâ acetosâ propinata auxilio est, sudores elicit, venenum expellit, cor recreat, quandoque & alvum movet. Venenis cum vino exhibita resistit, Dysenteriam malignam & alvi fluxum sistit. Pestilentes carbunculos discutit, cum spiritu vitrioli in vino oligophoro exhibita; cordique robur conciliat. Serpentes arcet, atque hanc ob causam quidam existimant nido Aquilæ inferri.

Cum *Ætite* magnam affinitatem habet *OSTRACITES*, eo quod ex crustis constet instar *Geodis*, & coloris sit fulvi. Nomen ab *ὄστρεον* Græco trahit, quod testam notat.

Lapis est scissilis & crustosus, ferrugineus seu fulvus, qui, ablata unâ crustâ seu testâ, alias subinde continet ejusdem coloris & substantiæ. Mihi ejus generis unus est, quadratus ferme, nisi quod in conum se diffundat latus unum.

Tres crustæ sibi invicem incumbentes, ex parte ablatae, ostendunt reliquas ejusdem substantiæ & coloris. Ex succo limoso paulatim calore indurato, qui successive sic corpori ejus se agglutinavit, constare videtur. Repertus hic non procul Hafniâ ad lacum Emendorpianum.

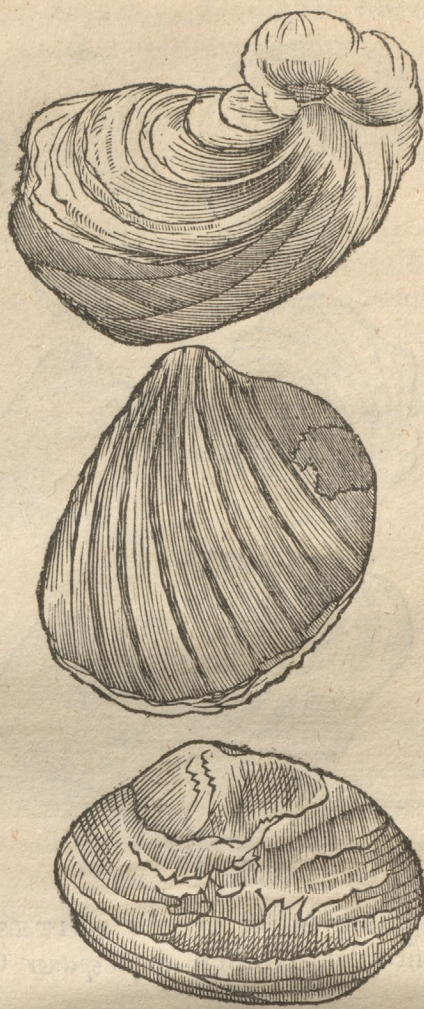
Pumicis loco quidam utuntur ad cutim glabram reddendam. Exhibitus Drachmæ pondere, menses sistit, mammarum inflammationibus succurrit, cum melle impositus; à purgatione menstruâ sumptum conceptionem prohibere volunt. Galenus lib. 9. de simpl. Med. facultat. de eo hæc habet: Ostracitem vocatum lapidem prædicare quosdam audio, quasi desiccandi valenter facultatem obtineat, temperatam adstrictione & acrimoniâ. Volunt Geodem eodem nomine pupillas expurgare, & uberum testiumque phlegmones sanare ex aquâ inunctum, ubi per Ostracitem *Ætitis* speciem intelligere videtur.

Quidam per Ostracitem intelligunt Ollas illas fossiles quas è terrâ eruunt, in quibus *Ethnici* cineres mortuorum recondabant, Germanis *Topf-stein*. Sed istæ artificiosæ potius quædam ollæ sunt, quam naturales lapides. In terrâ molles adeo sunt, ut facile frangantur dum eas eruiere tentant, sed exemptæ soliditatem acquirunt.

Apud nos in collibus, ubi *Ethnici* tumulati fuerunt, crebro reperiuntur; de quibus suo loco inter Urnas dicendum erit.

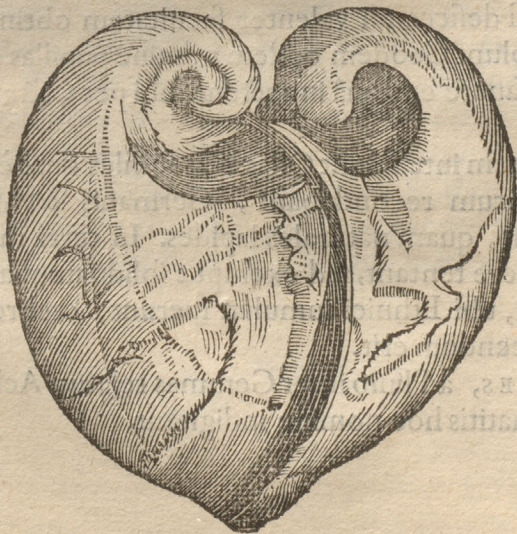
Est & *OSTRACITES*, à Plinio inter Gemmas relatus, *Achatis* species. Sunt & qui speciem quandam *Hæmatitis* hoc nomine indigent.

CONCHITES seu lapides conchas referentes duos possideo, quorum alter crassior colore cinereo à naturâ elaboratus. Striæ per transversum ejus corpus convexâ partem ambientes, manifeste satis ostendunt, quo pacto appositione partium paulatim concreverit. Concava ejus pars colore ad fulvum declinat & lævior est.

Alter albus est, tenerior, minor, juncturarum acetabulis angustiore sui parte præditus, adeo ut dubitem valde an vera sit concha in lapidem conversa, an verò à Naturâ ludente ita fabricata. In posteriorem sententiam ut magis inclinem, facit locus ubi inventus. In colle namque vicino pago Greve, duobus miliaribus Hafniâ distante, invenit amicus, qui mihi dono dedit.

BUCARDIAM primus descripsisse videtur Ferrandus Imperatus lib. 24. cap. 26. in hunc modum: Bucardia petra sic dicta à figurâ & magnitudine, quâ imitatur figuram cordis

cordis bovini; est superficie lævi, simili ab utrâque parte, unde demonstrat condensamentum cum internâ concavitate, concharum valvis ambis convexis. Habet autem, in extremitate superiore ab utrâque Valvâ, processus revolutos, & est substantia quæ calcinatur.

Talem ego Bucardiam dono Clariss. Viri D. D. Otthonis Sperlingii possideo, quæ conchas duas, parte ampliori, sed inæqualiter junctas refert, substantiæ mollioris & gypseæ, superficie externâ coloris cinerei albicantis, asperâ, inæquali, quibusdam foraminibus quasi erosus, cor utcunque, licet non exacte, exprimit, pondere unciarum quinque. Reliquas species ab Imperato descriptas videre nondum contigit.

FUNGITES seu fungos imitantes lapides ex Gotlandiâ habeo: substantiâ lapidem Judaicum ferme æmulantur, quibusdam in locis massa cretacea & calcarea iis adhæret, convexâ parte striæ à centro ad circumferentiam excurrunt minus profundæ, sed concavâ profundiores, & in modiolum terminantur rotundum, in Diametro vix digiti minimi latitudinem habentem; colore ex albo in cœruleum tendunt, verum pediculos non habent. Ex crustis componuntur pluribus, unusque lapis alteri inseritur, & difficulter separantur.

Duritie respondent Judaico, adeo ut existimentur in eisdem usus transferri posse, cum discrepantia non nisi in figurâ existat. De alio fungite, fungum exacte referente, mox dicendum sub titulo fungi saxei.

C A P. XIII.

*De Lapidibus minus pretiosis variarum figurarum, Naturalia
& Artificialia referentibus.*

MIRE ludit Natura in omnibus rerum naturalium speciebus, quod vel in lapidibus præ reliquis videre licet, adeo ut vix sit animal, cujus non figuram aut partem aliquam in lapide exprimere tentet, vix ab artifice elaboratum opus, quod non in hoc genere imitari gestiat. Talium vero causas & generationis modos licet sollicite inquisiverint Philosophi, necdum tamen inventus qui omnibus satisfacere potuerit. Nos, antequam ea quæ aut in lapidem conversa, aut lapideâ suâ substantiâ res alias exprimunt, in Museo nostro extantia enumeremus, pauca de eorum generatione, ex mente præstantissimorum Philosophorum, prælibabimus.

Duo sunt genera eorum quæ hoc capite tractabimus: unum figurâ externâ res varias naturales & artificiales exprimit à primo ortu; alterum alterius fuit naturæ, sed peculiari vi in lapidem conversum. Primum genus nasci videtur ubi succus lapidescens in terræ cavitatem aliquam inciderit, in quâ res illa antea jacuerit, cujus figuram exprimit; vel si natura talem cavitatem ipsa efformaverit, quâ materiem lapidescentem excipere potest. Posterius genus fit, quando res naturalis vel artificialis transmutanda porosa est & penetrabili suo corpore, aquam, spiritum, succum, aut tale quid admittit, vi salinâ & lapidificâ præditum, intra corpus suum quod transmutationem faciat, & in lapidi similem substantiam convertat. Cui rei maxime idonea videntur salium mineralium corpora & spiritus, quorum proprium est corpora solvere & coagulare, teste experientiâ.

Agricola lib. 7. Fossil. cap. 22. ait succum lapidescentem tam qui extra terram est, cum aquâ permixtum, quam qui intra terram latet, res omnes, quibus meatus ejus sunt capaces, in lapides vertere. Paulo post, de arboribus lapidescentibus in specie monet diligenter attendendum esse, an corticem & medullam habeant arboris, quæ lapideæ videntur. Hæ enim si absint, non stipites in lapides sunt conversi, sed natura fecit lapides stipitum simillimos. Circa finem capitis subdit, Lapidem, qui ex solo succo lapidescente concreverunt, plerumque molles & fragiles esse. Quod tamen experientiæ minus respondet. Ostendam enim & panis & hominis effigiem seu statuas siliceæ & saxeæ duritiei & naturæ. Cæsalpinus, libro de Metallis & fossilibus, ait succum lapidescentem, seu humorem quendam optime elaboratum & coctum ex materiâ lapidosâ cum aquâ mixtum, genitum, causam principalem transmutationis esse, eundemque succum, si cum aquâ tantum sit confusus & non exacte commixtus, non transmutare res, sed saxeæ cortice inducere.

Insignem, quâ Natura in hisce ludit, varietatem eleganter in classes certas digessit

Gaffarellus, in tractatu Gallico, quem vocavit *Curiositez moines*, cap. 5. Ex quo pauca hic libabimus. Figuræ lapidibus impressæ sunt vel naturales, vel fortuitæ, vel artificiales. De prioribus hic tantum sermo, & sunt vel elevatae supra basin suam, vel naturaliter incisæ quasi, vel depictæ. Omnes hæc vulgo dicuntur Gamahu vel Chamaju, quæ vox deducta videtur ab Hebræo Chamaija, quod notat sicut aqua Dei, forsan quia Achates, in quibus creberrimæ occurrunt figuræ, aquas repræsentant. Additur Dei, quia Hebræis consuetum, ubi quid eximium velint denotare, Dei dicere, ut Paradisus Domini, Exercitus Domini, montes Dei, &c. Depictæ, vel coloribus luxuriant, vel solis linearum ductibus constant, quorum omnium exempla præclara apud ipsum autorem invenire datur, & hic etiam inter nostra habebis.

Ut ad nostra revertamur, primum locum in hac classe dabimus **HOMINI SILICEO** mammas tenus. Exacte refert filex hic caput, collum, humeros, pectoris summa, quin & oculos & nasi protuberantiam, monstrosam licet. Ostendit quoque figuram scapularum ac colli musculos torosos & apte dispositos, ut hominem mediocris stature in silicem conversum jurares, debitâ cujuscumque membri observatâ proportionem. Substantia, ut dixi, est silicea, nigra, durissima, nisi parte dorsi, quæ excoriata quasi videtur, ubi albicat ac si cretâ aut calce obducta esset, non inepte pinguedinem sub cute latitantem eâ parte exprimens. Cutis ipsa nigricat, exceptâ pectoris & faciei, quæ ex cæruleo albicat, nasum & oculorum orbitam si exceperis albedine infectam. A vertice ad imum seu basin, pedem unum cum dimidio longus est, latitudo in scapulis est pedis unius minus quadrante.

Huic succedit **PES HUMANUS SAXEUS**, qui exacte pedem sinistrum juvenculi, in ipso articulo, quo tibiæ jungitur, amputatum refert, tibialibus tectum. Articulatio nodosa est & protuberans, coloris cinerei, pes ipse superiore sui parte nigricat, planta pedis ex nigro & cinereo mista, musculorum & tendinum protuberantiis, quâ digiti necti solent Metatarso, seu Metapedio, eleganter exornatus.

Est & alius lapis saxeus **PEDEM HUMANUM MONSTROSUM** referens, nigricans, priori major, scabrosus. Hic etiam sinistrum æmulatur pedem, cui digiti abscissi & Metapedium distortum aliquantum, ad exteriora æquabilis & ejusdem est coloris, sed non adeo apte id quod debebat exprimit ac prior.

PEDEM OCREATUM referens lapis trium saltem est unciarum, coloris lutei, durus quoque & saxosus, de quo non est opus plura dicere, quam quod exacte pedem ocreatum, tali modo quo jam gestare solent ocreas, exprimat.

COR qui æmulentur, tres mihi sunt lapides: unus planus, nigricans, saxosus, ex laminis & crustis quasi æquabiliter conflatus, substantiâ duriore, quatuor digitorum longitudine, trium latitudine, quâ alæ ejus eminent.

Huic succedit alius minor, coloris cinerei, cor exacte referens, sed latius aliquanto quam longius, non planus ut prior, sed crassitie & torositate utcumque proportionem observans genuinam. Ex ejus sinu seu meditullio enata erat *Quercus marina*, (nam juxta Croneburgum ad littus maris inveni) quæ ubi sinum dictum egrediebatur, mox in duos ramos eleganter divaricabatur, ac hi rursus in minores, dum in altitudinem pedum duorum extenderetur. Sed jam exsiccata *Quercus* lapidem & fundamentum suum deseruit.

Tertius **COR** referens lapis minor adhuc est, longitudine pollicis, latitudine paulo minor, torosus quoque ut prior, nisi quod sinistram protuberantiam minorem ostendet dextrâ. Candidus est, quibusdam in locis adeo lævis ac si splendenti incrustatione esset obductus, alieubi scaber, substantiâ calcareâ, molliusculus enim est.

Anno MDCXL. ad me ex Islandiâ transmisit lapidem, Cor grande bovinum figurâ referentem, Vir Clarissimus Arngrimus Jonas, de quo hæc narrat: Lapidem mitto (modo lapidem) formâ sive figurâ, tum colore, pondere & duritiæ ab aliis, meo judicio, differentem. Ille in littore sinus maris vicini, solus hujus generis repertus, ad me delatus est. Et ut ea, quibus ab aliis videtur differre, obiter repetam, illius dixi figuram mihi videri peculiarem, ut quæ cordis aliquam formam repræsentet, non quidem animalium terrestrium totaliter, nec natatiliū vulgariū, præterquam Canis marini, quæ ab unâ parte plana fere est, ab alterâ nonnihil convexa, cum animantes & pisces vulgares Cor gerant teres & oblongum, magisque superne acuminatum, pyramidi non dissimile. Color, quem visus optime discernit, commentatione non eget, ut neque pondus, quo
ab

ab aliis, paris magnitudinis, vulgi censurâ hunc in excessu discrepare existimem. Duri-
tiem plus quam adamantinam non immerito miramur, quæ nulli vi exteriori cedat;
ignem excipio, de quo periculum factum non est. Verum saxi illius grandioribus in-
frangibilis manet, neque cotis aut chalybis attritu ullum in ipso vestigium relinquitur.
Hæc Arngrimus. Est vero hic lapis è genere Pyritum, colore aureo subobscurò, cor
figurâ referens, à basi in apicem quinque habens pollices, totidem in latitudine, quâ
ejus alæ latius se extendunt, æris metallum in se continere arbitror.

LINGUAM HUMANAM qui referat lapis, minime prætereundus. Rubicundus
est, oblongus, digitorum quatuor longitudine, duorum latitudine, juxta radicem spif-
sior, supremâ ejus parte planus, infimâ subrotundus, juxta apicem arcuatus, humanam
linguam omnibus lineamentis exactè referens.

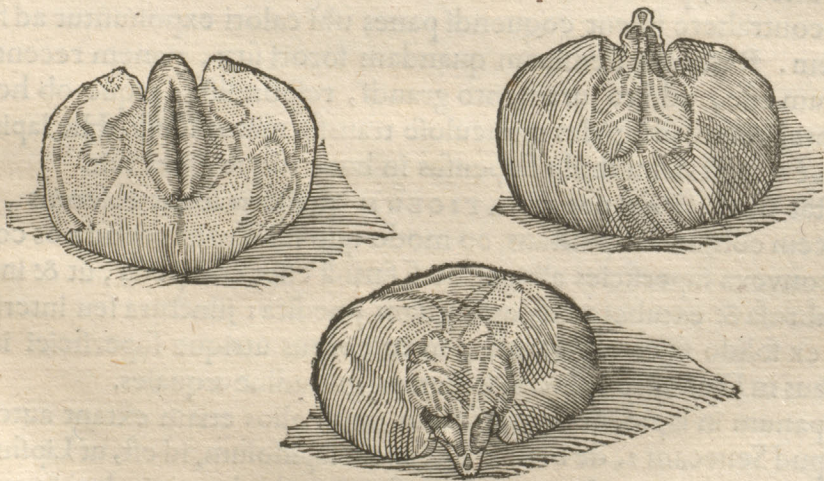
LAPIDEM COLUMBAM referentem ex tractu Nidrosiensi dono D. Episcopi
M. Petri Schelderupii habeo, planus est, coloris cinerei, cotis duritie, magnitudine veræ
columbæ à rostro, ad extremitatem caudæ pedem ferme Romanum attingens, capite,
rostro, pedibus duobus, pectore, caudâ avem dictam exprimens, sed sola alarum desunt
lineamenta, superficie lævi & æquali.

Ejusdem mineræ est COROLLA seu circulus ab eodem loco & personâ ad me
derivatus, rotundus ita ut ejus cavitati inferi brachium possit, continuus, crassitie uncie
unius cum semisse, sed quibusdam in locis paulo angustior; circumferentia est pedum
duorum minus tribus uncis, Diameter unciarum septem.

STYLOIDES, COLUMNULAM figurâ exprimens cylindricam, quatuor pollicum
est longitudine, unius crassitie, ita tamen, ut alterâ parte crassior, paulatim attenuetur
in apicem usque, scaber, inæqualis, colore gypseo. Parte superiore, quâ tenuior est, de-
truncatus videtur, ex succo calcario lapidescente concretus.

CLAVEM referens lapis, Dvergenögel Norvegis, quasi clavem dicas Nanorum, Ni-
drosiâ ad me transmisit D. M. Petrus Schelderupius, ejus Diœcesis Episcopus Vigilanti-
ssimus. Saxeâ est duritie, colore ad Luteum inclinante, longitudine unciarum quinque,
cujus altera extremitas in apicem acutum aliquantulum incurvatum desinit, altera ap-
pendicem habet quadratam, sinibus & eminentiis præditam, non secus ac ferreæ cla-
ves, à fabris artificiose factæ, ut iis fores aperiantur & claudantur.

PILEUM, quo Nautæ apud nos utuntur, exacte refert alius lapis, altitudine pedem
Romanum parum superans, circumferentia limbi quatuor obtinet pedes cum tribus
uncis, colore est cinereo, saxo duro & arenario constans, ponderosus valde, cavus enim
non est, sed exteriori figurâ pileum æmulatur. E Norvegiâ transmissus mihi est, à No-
biliss. Christophoro Goje.

HYSTEROLITHOS lapis, quem Cardanus male Hysteropetram vocat, eo quod
muliebre pudendum figura exprimat, nigricanti est colore, durus. Hunc Gesnerus in
Diœcesi Trevirensi, propè arcem Erenbreistendem, reperiri ait, & Agricola Mariæburgi:
mihi vero missus à Clariss. Viro D. D. Joh. Daniele Horstio, Illustriss. Landtgravii Hassiæ
Darmstadii Archiatro, eumque ex vinetis Lohensteinienfibus se habere perscripsit.

Lapis est magnitudine juglandis, niger, alterâ parte hemisphæricus fermè instar dimidiatæ nucis juglandis, inæqualis aliquantum, non admodum politus, obscurus & ferrugine quasi quadam tinctus: alterâ parte inæqualis, inter divaricata quasi femora pendendum muliebri in medio referens exacte, cui subjacet virile, constans scrotolineâ, per medium distinctum, ad penis leniter protuberantis corpus tendens. Adeo ut hic lapis utriusque sexus genitalia exacte exhibeat. Quocirca non tam Hysterolithon, quam Diphyn appellandum censeo, cujus mentionem facit Plinius lib. 37. cap. 10. ubi ait hunc lapidem duplicem esse, Candidum & nigrum, marem & fœminam, genitale utriusque sexus distinguente lineâ. Ubi nota in Plinii quibusdam exemplaribus pro Diphies legi Diphris. Hunc locum recte corrigente Gesnero & Agricola. Lapis verò nobis transmissus pondere æquat drachmas septem.

De viribus ita differit laudatus D. Horstius: Profunt hi lapides hystericis mulieribus, in aberratione scilicet & suffocatione uteri. Et certe si physiognomiæ aliquid tribuendum, non solum mulieribus, sed & viris conferre puto, quibus maleficio aliquo virtus virilis aut suspensa, aut ablata sit, & forsan Venerem in utroque sexu promovere non ineptè quis crediderit, si collo suspendatur & gestetur. Quia Iconem ejus apud neminem vidi præter Besslerum in suo Gazophylacio, atque ea quidem imago non exacte meum exprimat, depingendum curavi ut hisce addatur.

PANEM SECALINUM eâ formâ, quâ apud nos vulgò pinsitur, haud inepte exprimit lapis rotundus & planus, Crassitie quatuor digitorum, in circumferentiâ duos habens, substantiæ faxæ durioris, colore subnigro. Hic mihi dono datus à sene Venerando D. M. Nicolao Michaëlio, Holmianæ Regiæ concionatore, unâ cum Historiâ transmutationis suâ manu conscriptâ. Verum enim panem olim fuisse, & miraculo in lapidem transmutatum autumat: illorum, quæ scripsit, hæc est summa. Ahufii Scanorum fœmina degebat circa annum Christi MDXLVI. quæ dum panes die festo in furno coqueret venalitios, minores justo, eorumque unum eximeret, tentatura num percocti essent, eumque cultro discinderet, & crudum adhuc animadvertisset, rursus clibano intulit, sed cum coctos extraheret, vidit omnes in lapides duratos, etiam hunc mutilum quem ego possideo. Pluribus hæc persequitur ille: ego, quâ fide accepi, reddo. Panes verò hosce in rei memoriam aris multarum Ecclesiarum in Scaniâ impositos fuisse ait. Ac hunc quidem, quem ego teneo, ex Ecclesiâ Nosebyense petitum, certum est. Nobilissimus Eques D. Ebbo Ulfeldius, Christophori F. Boringholmæ Præses Regius, similem panem in lapidem conversum ad me transmisit Anno 1651. sed minorem aliquanto, rotundum, & non adeò nigrum, in cujus inferiore parte sinus quidam & inæqualitates apparent, ex furni inæqualitate contracti, dum adhuc mollis erat. Nigrorem etiam quadam in parte ostendit, perinde ac si ambustus fuisset nimio calore, rimæ quoque apparent, quales contrahere solent coquendi panes ubi calori exponuntur ad fermentationem meliorem. Referunt fœminam quandam sorori suæ, panem recentem petenti, se eo destitutam esse, addito juramento grandi, respondisse; atque ob hoc peccatum omnes recenter coctos in lapides miraculose transformatos fuisse. Hic lapis filis ferreis circumdatus, è templi vicini tholo suspensus in hunc usque diem fuit.

Huc spectat filix, PANEM TRITICEUM melioris fortis referens, ex duobus globulis invicem conjunctis constans, eo modo quo tales panes apud nos confici solent. Exterior & convexa superficies albicat, ac si farinâ esset conspersa, ut & interior, quæ concava, scabrosa & extuberantiis quibusdam prædita; junctura seu interstitium inter duos globos ex solido silice nigricante, ut & corpus utrique superficiiei interjectum, uterque globus in Diametro palmam habet, magnitudine æquales.

Exempla panum in lapidem converforum apud alios etiam extant autores. Fabius Verricofus apud Senecam 2. de beneficiis, panem lapidosum, id est, ut Lipsius ait, panem in lapidem duratum comparabat cum beneficio acerbo hominis duri & crudelis. Joh. Crassolus, comment. in quartum Meteororum, narrat nostro ævo panem cum incluso pisce percocto, cum terrâ diu fuisset obtectus, postea deprehensum esse lapideum. In Museo Calceolarii Veronensi, duo ejusmodi conspiciuntur, unus ex fecali, alter ex milio.

In hujus rei causas inquirens Eruditiss. Renatus Moreao, Animadversionibus in Scholam Salernitanam, rationes allegat veritati satis congruas: vel quòd panis terrâ obrutus succum lapidescentem imbibere, à quo postea in lapidem induratus sit, vel quòd

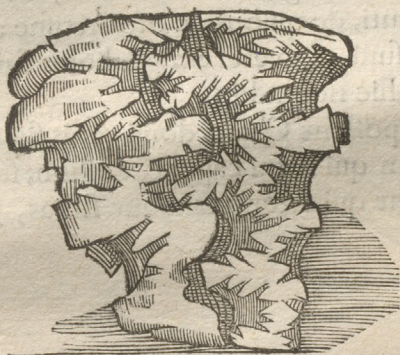
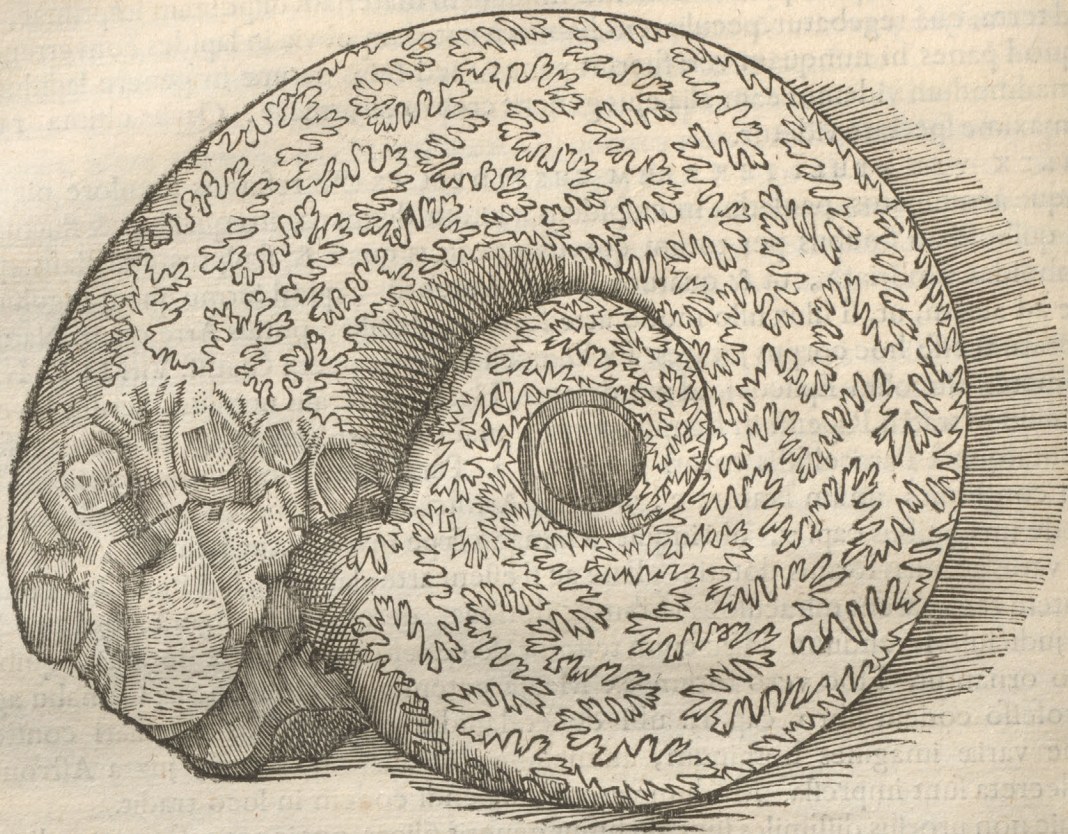
quòd vehemens terræ frigus panem quasi congelet : vel quòd terra virtutem seminalem habeat , aut lapis , quæ formam suæ similem in materiam dispositam imprimat , vel quòd terra , quâ tegebatur , peculiarem habuerit naturam obvia in lapides convertendi : vel quòd panes hi nunquam veri fuerint panes , sed lusus naturæ in genere lapidum , quemadmodum videmus eam alia ejus generis crebro efformare . Quæ ultima ratio huc maxime spectare videtur.

SILEX VENABULI FERREUM CUSPIDEM exacte referens , colore nigro , utrinque acuminatus , paulatim in cuspidem acutum desinens , inæqualibus & fluctuantibus quibusdam sinibus per totum corpus præditus quasi & sculptus est . Basis quæ rhomboides fimbriata , ut & quatuor latera manubrii (quod ferme quadrangulum) usque ad aciem , ut , si silex ullo modo arte foret tractabilis , potius Arte quam Naturâ elaboratum esse hoc corpus jures . Ex Diœcesi Ripensi , operâ Clariss. Viri D. D. Ivani Hemmetei , ejus olim Episcopi , ad me delatus , Hastæ mineralis nomine . Scribit inventum fuisse in tractu Ripensi in humili monte , unâ cum urnâ cineribus & ossibus refertâ , putatque à Paracelsistis vocari GAMAHU . Paracelsus namque duo genera Gamahu constituit ; unum Naturale , alterum Artificiale . De naturali inter reliqua egit libro de imaginibus cap. 7. ubi inquit : Gamahu sæpe inveniuntur in arenis & fluminibus , variis ac miris formis dotati , plane ac si essent arte elaborati , sed ita à Deo creati . Hi autem raro carent miraculosis viribus & dotibus , de quibus ex figurâ , quâ præditi sunt , judicium ferendum . Hæc enim testatur de cœlesti influentiâ & dotibus , quibus à Deo ornantur . Hoc vero totum ex Magiâ petendum . De artificiali Gamahu agit ex professo eodem libro , cap. 13. ubi docet lapides esse , quibus peculiari constellatione variæ imagines hominum , animalium , & aliarum rerum , juxta Astronomiæ decreta sunt impressa . Modum verò conficiendi eodem in loco tradit .

Huic non prorsus dissimiles sunt alii hujus generis silices , pugiones referentes , diversis coloribus , & minores aliquanto , manubriis dotati , acuti , de quibus dubito Artisne aut Naturæ sint opera . Ad Ceraunias sunt qui referant ; sunt qui veterum gladiolos fuisse arbitrentur . Sed quia de iis supra cap. 5. actum , plura hic non addo .

Referri forsân & ad hanc classem non incommodè possent Chalcedonii variis figuris præditi , de quibus inter Gemmas agendum . Sunt enim qui Agni caput & collum , sunt qui guttas & grandines , seu Margaritas concretas , sunt qui Mentulam aut stirias , jucundo lustrantium spectaculo , exhibeant .

Lapis SCELĒTON SERPENTIS referens. Ex ordine lapidum, qui figurâ Serpentem in spiras convolutum referunt, insignem possidet Clarissimus & Experientissimus Vir D. D. Christianus Fabricius, cujus cum mihi particulam communicaverit, integrum hic delineare operæ duxi pretium. Grandis est, ambitu pedes ferme quatuor obtinens, in Diametro circumferentiâ pedem unum cum uncis quatuor: planus, in spiras convolutus, ita ut interior circumvolutio, quæ minima est, foramen in centro relinquat pollicis cras-

sitie, totam penetrans substantiam; sensim vero crescunt & mole majore reliqui augentur Circumductus, adeo ut extimus (tres enim sunt) septem uncias latus sit. Perpetuis & continuis constat articulationibus vertebrae spinæ Serpentis, aut Anguillæ referentibus, nisi quod à caudâ, in caput usque, crassitie & magnitudine sensim crescant. Ita vero constitutæ sunt articulationes hæ, ut divelli & separari possint, si violenter res geratur, ut apparet in duabus istis, quas hic seorsim depingi curavi. Colore est cinereo, substantiâ arenaceâ, pondere 34. librarum. Superficies exterior à naturâ crebris depicta est ramusculis quasi & linearum ductibus folia arborum quodammodo referentibus, qui ex articulationum anfractibus ortum trahunt. In Scaniâ inventus hic lapis: & plures quidem ejus generis ibidem extitisse ex eo colligo, quod, præter hunc integrum lapidem, ex alio partes aliquot obtineat idem D. D. Fabricius, ex quibus mihi frustum unum dedit, quatuor constans articulationibus, per exteriorem ambitum, uncias octo habens, quod ansam mihi suppeditavit, integrum illum ut delinearem. Ferunt huic lapidi caput annexum fuisse, sed, à minus curiosis amputatum, periisse. Figurâ & circumvolutionibus magis Nautilus quam Serpentem mihi referre videtur. Non absimilem quoad figuram depingit Bartholomeus Ambrosinus in Museo Metallico, lib. 1. pag. 54. Sed eo discrepare videtur, quod lapis, quem is delineat, armaturâ aureâ fuerit insignitus, unde Chrysammonitem vocat, sed noster colore est cinereo. Nec articulationes in isto adeo sunt evidentes atque in nostro.

PISCEM, ORBEM MARINUM dictum, æmulator silex quinque digitorum longitudine, crassitie quatuor. Quâ caput reliquo corpori jungitur, coloris Cinerei, ore hiantem,

hiante, oculorum orbitis minutis; ubi cauda esse debebat, Uropygium quasi, seu foramen apparet, calamo scriptorio amplius, quod ad meditullium lapidis usque per-tingit.

Sunt alii hujus generis lapides, Trochos, Renes humanos, Globulos, variaque ejus generis referentia, de quibus seorsim agere nimis foret prolixum.

NUCEM tamen MOSCHATAM qui exactè æmuletur, præterire nequeo. Hunc lapidem dono teneo Nobilissimi Viri D. Georgii Seefelde, Regni Daniæ Senatoris Prudentissimi, ac Sælandiæ judicis Provincialis. Figurâ est Sphæricâ, coloris ex nigro cinerei, rugis ac linearum ductibus asper, quoad superficiem externam. Et quod mirere, intus pulpâ variegatâ ex luteo. Substantiâ, colore, & figurâ plane myristicam refert: fractus erat, ut de interiore substantiâ judicium ferri posset accuratius. Pondere est Drachmarum trium, triplo enim veram nucem Moschatam eo superabat, ac hac solâ notâ tractantibus se prodit.

Hæc à Naturâ ludendo quasi fabrefacta videntur, incidente humore & materiâ lapidescente in cavitates competentes, à quibus maximâ ex parte figuram sunt mutuata. Quæ sequuntur, suâ naturâ alterius fuere substantiæ, sed demum, accedente lapidescente succo, in lapides conversa.

OSTRACITES seu OSTREÆ in lapidem Chalcantinum conversæ, omni suâ parte integræ ex Angliâ ad me sunt transmissæ, figurâ externâ & testis omnino quod erant referentes, sed duplo aut triplo ponderosiores, colore nigricante, odore Sulphureo vel pulveris pyrii, ex illarum corpore Vitrioli & Sulphuris quasi flos quidam exsudavit, imò ipsæmet in humido facile dissolvebantur, etiam aëri humidiori saltem expositæ, ad littus septentrionale Insulæ Scepsey in Cantio Angliæ reperiuntur, ut & ligna, globuli, aliaque quam plurima ex quibus Bitumen & Chalcanthum excoquunt. De iis ita ad me Clariss. Vir D. D. Christianus Stougaardus, qui hæc aliaque præclara mihi transmisit Anno MDCXXVII. Omnes quos istic loci collectos vidi lapides, minerale quid referre videbantur, non tam ponderis gravitate, quam coloris affinitate. Et re verâ sic esse mihi ipsi persuasissem, nisi edoctus fuisset omnes istos, quotquot fuere ad littus ejusdem Insulæ, recedente maris æstu, studiose collectos fuisse, & alios quotidie colligi, atque in usum coacervari. Ubi ingentem lapidum horum copiam collegerunt, per spaciosam aream, terræ mistos spargunt, donec imbrium illuvie, accedente solis æstu & calore, in terram seu pulverem redigantur salissimum, nitrosum, sulphureum, odore prætereuntes offendentem. Interea aqua per hanc terram percolata, in subiecta vasa per tubulos in canales derivata, in vase plumbeo amplo, sex vel septem dierum spacio coquitur ad justam consistentiam, tum in aliud vas plumbeum effunditur, immixtis asseribus aliquot, quibus adhærens concresecat Vitriolum, omnibus refrigeratis. Nullo alio vase coqui aut contineri hoc lixivium potest, quam plumbeo, cui ut facilius ebulliat ferri injiciunt particulas, quæ à lixivio plane consumuntur. Hæc ille. Addidit vero & lignorum frustra aliquot & globulorum in talem lapidem converforum exempla.

Sunt vero & aliorum Ostreorum TESTÆ aliquot in lapides duros, cæruleos & cinereos mutatorum exempla, quæ siliceam præferunt duritiem, nec ut priores in humido liquefcunt, sed ut alii lapides perennant.

CARO OSTREÆ in lapidem subrotundum ex parte planum, pellucidum, colore flavo Succinum aut Chalcedonium referentem conversa, hisce succedit. Quem lapidem dono habeo Nobiliss. Viri D. Vincentii Bilde de Waldbygard, qui etiam nomine ac titulo Ostreæ in lapidem Diaphanum conversæ obtulit.

CONCHITIS seu CONCHARUM aliarum in lapides conversarum varia mihi sunt exempla. Ex Melitenfi Insulâ allatarum una quæ Lupinum quantitate non superat. Interius terrâ ejusdem Insulæ referta est; exterius vero crustâ splendente subluteâ, qualis illa quæ in Glossopetris visitur, vestitur.

Anno MDCCL. Francofurto ad me tres lapillos transmisit Vir Clarissimus D. D. Joh. Daniel Horstius Archiater Darmstadensis, quos Bufonum lapides fossiles vocabat, inventos in æri fodinis Hangundii, in comitatu Isenburg. Sed diligentius expensâ illorum substantiâ & figurâ, potius ad Conchites referendos existimo. Multum similes sunt Chamælapideæ rugatæ, descriptæ à Joh. Bauhino in historiâ Fontis & Balnei Bollenfis lib. 4. pag. 25. Vel etiam ei quem delineavit Aldrovandus Musci Metallici lib. 4. p. 465.

& lapidem vocat fossilem Conchæ crassæ testæ & hirsutæ æmulum. Hic noster lapis substantiâ ad pyritem accedit, & politus splendet æris nigrioris instar, Magnitudine dimidiæ nucis juglandis, alatus quasi, ut, si concavam ejus partem intueare, haud male Vesperilionem expansis alis referat.

Horstius in substantiâ & infusione in Variolis & febribus malignis prodesse refert, vi suâ sudoriferâ. Quam an à terrâ seu margâ, quâ tegitur, quamque adjunctam habet, acquirat nescio. Similis certe & hæc Marga Terræ Meliteni crudæ, cui similes vires tribuunt contra venena & morbos malignos.

PECTINITES seu qui PECTINEM refert, portio quædam est Terræ Melitenis, exteriore suâ superficie, striis & canaliculis suis satis perspicuis, adeo ut pectini Marino aut inclusam eam fuisse, aut ejus figurâ à Naturâ efformatam credam.

Ex agro Veronensi PECTINEM habeo in lapidem conversum, qui suo sinu alios fovet in gypseam substantiam concretos.

Cinereus est parte convexâ, sed concavâ ad luteum inclinans, durus interim & omnibus lineamentis Pectines majores invicem coalitos referens. Totus lapis in rotunditatis Diametro uncias attingit quatuor. Donum est Clariss. Viri D. D. Henrici Fuiireni affinis mei.

Sunt quoque pectinum majorum CONCHÆ tenues in lapidem cœruleum conversæ, silicem referentes. Quibusdam adhærent lapidescentis succi portiones, in lapidem asperum, inæqualem, cinereum, ita concretæ, ut guttæ & labentis succi striæ adhuc videri & discerni possint. In Hispaniâ, prope urbem S. Lucæ dictam, inventæ.

COCHLITES seu CONCHAS minores lapidescentes teneo, quarum prima cœrulea est & dura, ad nigredinem inclinans, de quâ tamen dubius valde sum Conchane sit in lapidem conversâ, an vero lapis sui generis, figurâ externâ Concham referens, dura namque est, siliceæ substantiæ, & ponderosa.

Est & quædam ruffa seu rubicunda, substantiâ gypseâ, durâ, repletâ, exterius crustâ durâ & politâ obducta, figurâ plane similis est Conchili, sed priori duplo levior. Utraque Concha unciam longitudine & latitudine non superat.

PECTINITEM VOCO CONCHÆ STRIATÆ frustum, quod in lapidem quidem gypseum conversum, exterius massâ ambitur asperâ, inæquali, crassâ, ex succo lapidescente concretâ, & aliis lapillis involutâ; quæ vel interiore superficie ostendere potest, quomodo concreta lapidea varias figuras acquirant; Conchæ enim striatæ ei involutæ, exacte concavâ sui parte ostendunt lineas ac strias.

Sequitur CONCHÆ STRIATÆ genus etiam in lapidem conversum album, figuram & colorem retinens, nisi quod exterior crusta quibusdam in locis sit ablata; caro & quicquid in ejus continebatur cavitare, in Cryсталlos pellucidos acutos & dentatos quasi est conversum. Videtur convenientiam quandam habere cum Ventre Cryсталlino depicto ab Imperato Hist. Nat. lib. 24. cap. 29. Cryсталli quidem in Ventre Cryсталlino Imperati, affixæ sunt interiori superfici ei testæ, & apice centrum seu vacuum respiciunt; ita quoque in meo: sed in Imperati Sexanguli sunt, in meo trianguli & acuti. Crusta, cui Cryсталli adhærent, Imperato est Sabulosa & ruffa, sed hic testa conchæ striatæ petrificatæ albi coloris. Cryсталli majores Imperati æquant avellanam, nostri semen frumenti Saracenici, transparentes & clari utrobique. Totum corpus meæ Conchæ striatæ rotundum ferme est, in Diametro duas circiter habens uncias.

De generatione horum Cryсталlorum videre licet Fortunium Licetum in Litheosphoro cap. 52. ubi de lapide Paraguay Coccus dicto erudite differit, qui lapis in quibusdam affinitatem haud levem cum nostrâ hac Conchâ habere videtur.

Inter Testacea petrificata etiam TURBO est uncia unius cum dimidiâ longitudine, in lapidem porosum, album, duabus lineis purpureis ab utroque latere excurrentibus, conversus, manente naturali figurâ & dispositione.

Hinc sequitur COCHLEA ALBA in lapidem gypseum pari modo conversâ, ob niveum colorem & figuram naturalem pulchra valde & elegans, quia carne & substantiâ vacua est, levis admodum.

Ejusdem generis & magnitudinis est COCHLEA CINEREA petrificata, ad cœruleum tendens, sed solida & sine cavitare aliquâ. De eâ quid sentiam ut dicam; existimo succum lapidescentem, illapsum in Cochleam albam jam dictam niveam, eoque impletam illam fuisse; hinc condensato & in lapidem solidato hoc succo, formam & figuram

ram Cochleæ retinuit, quâ continebatur. Paulatim verò invicem concussis his corporibus, fractus & dissipatus est cortex exterior Cochleæ niveæ, & remansit lapidis formâ succus coagulatus. Hoc ipsum confirmant tum reliquiæ cochleæ niveæ, quæ in gyris interioribus conspiciuntur, tum pondus ipsum, quod grande corporis ratione. Pendet enim quælibet Cochlea cinerea, licet parva, unciam semis circiter, cum nivearum una ejusdem magnitudinis vix Drachmam æquet. Quin & circumvolutionum separatio aliquod corpus intermedium fuisse arguit.

Elegans est *MASSA* ex Conchis striatis, pectinibus, Cochleis, variisque lapidibus, beneficio succi petrificantis, in unum corpus compacta, longitudine quatuor unciarum, latitudine circa basin trium circiter, pyramidalis enim est figuræ. Videbis hic pectinum majorum candicantium vestigia, Cochleas ipsas in lapidem cinereum, manente figurâ externâ, versas, Conchas minores striatas candidas, silicum & saxorum parvorum, figurâ, magnitudine & colore discrepantium varia genera, succo cinereo petrificanti permista, ut massam ac corpus constituent unum, elegans & mirandum. *Dono habeo Clariss. Viri D.D. Nicolai Wichmanni*, qui in Hispaniâ, juxta promontorium, non procul à civitate S. Lucas dictâ illud invenit, cum aliis nonnullis petrificatis, ob abundantiam succi ibidem loci existentis.

Ejusdem coagula variis scrupis & lapillis involuta, partim cinerea, partim flavescencia, hisce adsunt, in quibus & fluentis succi rivos & materiæ crassitiem cernere licet; *Massæ* inæqualitas & miræ circumvolutiones porosum reddunt ejusmodi corpus, & foraminibus plurimis pervium.

GLOBULUS, qui magnitudine respondet iis qui è minoribus tormentis bellicis exploduntur, in lapidem Chalcantho sulphureum conversus, ex Insulâ Angliæ Scapey dictâ allatus, ejusdem naturæ est cum Ostreâ de quâ supra dictum. Plumbeus an ferreus fuerit quæsitum (vestigia enim metalli nulla apparent) Ego ferreum fuisse arbitror, siquidem Plumbum vim Corrosivam & Vitriolatam hujus succi eludit, & ex relatione Stougardii constat, coqui eum & conservari in vasis plumbeis.

At causas transmutationis inquirere operæ foret precium, quas, qui diligentius locum istum, ubi inveniuntur, perlustrarunt, sine difficultate invenirent. Procul dubio in ipso littore fontes & scaturigines succi Vitriolati lapidifici extant, quo irrigati lapides, ligna & alia corpora porosa, in suas cavitates eum admittunt, qui salsedine aquæ marinæ deinde concrevit, & solis calore induratur, usque dum lapideam hanc acquisiverit substantiam, friabilem, & aquâ dulci (salem coagulatum dissolvante) in sua principia resolvibilem.

Ex *LIGNIS VITRIOLO SAXEIS* mihi adhuc unum est (reliqua aëris humidioris violentiâ resoluta sunt) quod Corilinum fuisse videtur, trium digitorum longitudine, unius latitudine, tereti figurâ, quod colore, odore & sapore, imo pondere ostreis & globulo respondet; sed hæc, ob porositatem, facilius ab aëre humido resolvuntur quam ostreæ.

FAGINI LIGNI frustum satis grande in lapidem versum hisce adjacet, quod cotis vicem egregie sustinet, unde supra inter cotes ejus mentio obiter facta est, colore est nigricante, figurâ inæquali, in longitudinem tamen protensum pedum circiter duorum. Fama constans apud nos est, integros fagos continuè in aquis hærentes in lapides verti. Unde grandiores structuræ in aquis & stagnis ubi ædificantur, fulcris & palis faginis superstruere solent, nullum lignum ad hos usus aptius aut durabilius esse existimatur.

FRAXINI LIGNUM in lapidem conversum, cujus cap. 6. mentionem iniecimus, frustum est quadratum, quinque digitorum longitudine, duorum latitudine, ex cinereo flavescens, quibusdam in locis ad ferrugineum colorem accedit, ponderosum, assulatim coagmentatum, adeo ut distinctè septem numerari possint laminæ, partim integræ, partim mutilatæ, duritie insigni, cotis vice fungi ut possit. Fibræ ac nodi ligni exacte adeo discerni possunt, ut, nisi manibus tangas, ac pondus explores, adhuc lignum esse jures. Unde advectum ignoro, sed à Pharmacopœo nostro industrio Johanne Woldenbergio habeo.

Aliud mihi est *LIGNUM* petrefactum quod *TILIACEUM* puto, candidum est, molliusculum, læve eâ parte quâ politum est, sed ubi à reliquo abscissum, fibris, striis ac nodis ligneis præditum, quibus satis evincitur lignum fuisse in lapidem versum. Lon-

M

gitudine

gitudine superat uncias duas, crassitie dimidiam, oblongum enim est & quadratum, pondere uncia unius & drachmarum sex.

Frustrum aliud oblongum & quadratum, planum, sex circiter unciarum longitudine, unius cum dimidiâ latitudine, **QUERCINUM** referre mihi videtur, sed cinerei est coloris, micis argenteis oblongis undique in poris vestitum, exteriori superficie rude, inæquale, minus politum, scindulam ligni rudem referens. Hoc etiam cotis vice utuntur, quibus ejus est copia.

De **AQUIS PETRIFICATIS** non est quod hic differamus, siquidem supra capite sexto, ubi de Stalactite & Stalagmite actum est, varias ejus species enumeraverimus.

BALANUS PETRIFICATUS magnitudine avellanæ majoris, marmor solidum refert, coloribus distinctis variegatur, alternatim enim squammæ purpurei & albicantis cernuntur coloris, substantiâ durâ & marmoreâ, adeo ut dubitem Balanus ne sit marinus in lapidem conversus, an verò lapis sui generis in figuram Balani à Naturâ elaboratus.

APOPHYSIS OSSIS in lapidem arenaceum versa, hemisphæricæ est figuræ, aspera parte convexâ, concavâ vero lævis & lubrica, marmor repræsentans. Plane refert dimidium caput ossis femoris, aut hominis junioris, aut alterius animalis minoris.

VIPERÆ PETRIFICATÆ nomine accepi testam quandam, serpentis aut viperæ modo in se convolutam, cujus extensæ longitudo dodrantem æquat; crassitie digiti, candida, terræ Melitenensis colore infecta, exterius striis & commissuris frequentibus dotata, per dorsi longitudinem excurrente lineolâ, à reliquo corpore elevatâ aliquantulum. Caudam versus paulatim attenuatur, quâ caput reliquo corpori jungi debet, patet: interior ejus superficies, quæ lævis est & lubrica, ut in purpuris aut Conchis Venereis cava est omnimode, ut, si vipera fuerit, oporteat cutim saltem in lapidem esse conversam, carne & interaneis consumptis. Mihi majoris alicujus vermis testa potius videtur quam vipera in lapidem conversa.

VERTEBRÆ SPINALES petrificatæ mihi quatuor sunt, majores & minores, quæ omnes in Insulâ Meliteni sunt inventæ, & viperarum esse putantur. Sed ego majoris cujusdam piscis esse autumo. Magnitudo enim arguit ex viperis esse non posse, cum in tantam molem nunquam excrescant, ut tantas habere vertebrae spinales valeant. Minor enim earum in Diametro unciam plus quam dimidiam habet.

CAPUT VIPERÆ petrificatum, lapillus est durus & albus in Insulâ Melitâ inventus, cranium Viperæ aliquo modo repræsentans, magnitudine est mediocris avellanæ, cornuum quasi duorum vestigia ostentans, cretaceæ substantiæ, ut pleraque ejus generis ex istâ Insulâ esse solent.

DENTIS VIPERÆ petrificatæ titulo, lapillus è Melitâ adfertur, elegans, dentis figuram quodammodo exprimens, sed diversæ magnitudinis, figuræ, coloris; ut plurimum longitudine est uncia dimidiæ, compressus, modo obtusus, modo acutus, lævis ac splendens politi marmoris instar, colore purpureo, albo, incarnato, vario. Nascuntur hi lapilli in massâ quadam saxeâ, durâ, inæquali, asperâ, porosâ, variis heterogeneis conflatâ, cujus etiam adest portio, dentem dictum in se habens.

LAPILLI LUTEI elegantis mihi frustulum est, **PECTUS CANCRI** exigui in lapidem conversi referens. Exterior facies lævis est & lubrica, lineis albis juncturas costarum in Cancris referentibus prædita, quæ tamen lineæ totum corpus pervadunt, ut substantiam hanc ex pluribus laminis luteis conferruminatam ostendent.

BACULI S. PAULI nomine ab incolis Melitenensibus dotatur columnula quædam alba, substantiæ gypsæ, longitudine articuli unius digiti, crassitie pennæ Gallinacæ, teres, dimidiâ sui parte nodulis quibusdam exornata, in extremitatum alterâ crassior aliquanto & obtusior.

VERMES MELITENSES petrefacti, colore sunt lurido, splendente & lævi, marmoris politi instar, crassitie pennæ exiguæ, compressi & in spiram contorti, ipsi terræ cui innatæ sunt adhuc adhærentes. Alter eorum, quos teneo, explicari & extendi in longitudinem si posset, longitudine Dodrantem æquaret, quod applicato filo expertus sum. Tota hæc massa cum vermiculo superat Drachmas duas cum dimidiâ.

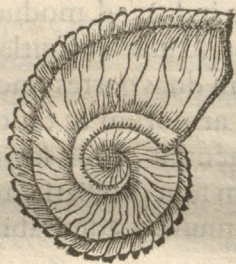
Huc an referre debeam **CONCHAM VERMICULIS** petrefactis onustam, nescio. Concha ipsa parvula est, sed elegans & concavâ parte polita, matrem Perlarum dictam splendore referens; sed parte convexâ tota tecta tubulis vermium petrefactis; cui
alii

alii tubuli separati sunt annexi, varie implicati, ut exprimere mihi videantur *Wermichiam*, ab Imperato lib. 26. *Hist. Nat.* delineatam, quam ad *Alcionium Milesium* referendam censet: sed nostri tubuli testacei sunt & quasi petrefacti.

LAPIS sub nomine **CORNU ARIETINI** petrefacti, mihi cum aliis è *Melitâ* alatis, dono Clariss. Viri D.D. Thomæ Bartholini possideo, magnam affinitatem habet cum eo *Ammonis Cornu* quod exhibet Ferrandus Imperatus lib. 24. *Hist. Nat.* cap. 26. quod sic describit: *Cornu Ammonis* instar cornu bovini est involutum, rugis per transversum ornatum; quoddam cristam habet per longitudinem excurrentem instar funis. Illa, quæ parum torquentur & teretia sunt, cornua dicuntur, quæ vero gyrantur & contorquentur in spiram, serpentes assimilant. Ortum trahunt à terrâ viscosâ, & lapidis *Calcarii* sunt consistentiâ. Quædam colorem habent subrufum, quædam cinereum, & si eorum minera in *Marcalitam* inciderit, vestiuntur tunicâ metallicâ, quam armaturam vocant. Ejusmodi formæ & figuræ dependent ex animali principio, cui succedit humor lapidificus, qui temporis successu concrevit in lapidem.

Nostrium quod concernit *Cornu*, plane *Arietinum* refert, contortum & acutum, longitudine unciarum trium, crassitie pollicis, paulatim in acutum apicem desinens, crustâ obvolvitur lævi & marmoreâ, rugis multis per transversum dotatâ, colore ex cinereo luteo: Apex verò privatus ejusmodi incrustatione est; fungosum est, minutis lineis & striis per longitudinem dotatum. Juxta basin ex centro in circumferentiam lineæ ductæ apparent. Totum cornu pendet unciam unam & drachmas sex.

CORNU AMMONIS minus ex Angliâ allatum quatuor constat circumvolutionibus, in se revolutis, perpetuis striis & articulationibus dotatum, colore nigricante, ad griseum tendente, substantiâ siliceâ, quibusdam in locis armaturâ aureâ splendens. In ambitu quinque pollices habet, in Diametro duos, convenit cum eo, quod primo loco delineavit Anshelmus Boëtius lib. 2. de gemmis, cap. 246. Plinius libro 37. cap. 10. inter sacratissimas *Æthiopix* gemmas refert, vimque ei tribuit prædivina somnia repræsentandi.

RADICIS PETREFACTÆ frustum ex templo Saturni, quod Romæ est, mihi attulit Vir Clariss. D. D. Thom. Barthol. longitudine est unciarum duarum, crassitie unius, colore cinereo, teres, nodis quibusdam inæqualibus dotatum, cavum, substantiæ gypseæ, sed durius aliquanto & porosum. Cum *Osteocollis* magnam habet affinitatem, adeo ut pro eâ primo aspectu illud capere facile quis posset.

FUNGUS SAXEUS plane respondet ei quem descripsit Carolus Clusius *Exotic.* l. 6. cap. 10. sub titulo fungi *Saxe*i Nili majoris, quamvis haud sciam an noster ex Nilo sit. Ex Italiâ attulit noster Bartholinus. Decem unciarum habet circumferentiam, Diameter trium est cum semisse, totus saxeus est & cinerei coloris. Supremâ parte ab umbilico ad circumferentiam, multis profundis striis, non oblique ut Clusii sed rectâ excurrentibus, ornatus, in infernâ parte minus elatis, sed asperis & quodammodo echinatis præditus, quæ à circumferentiâ ad pediculi locum, qui candicat, producuntur. Pediculo verò, quo gaudet Clusii, noster destituitur.

LAPIDIS FUNGIFERI titulo, massam quandam terream, cui lapidis cinerei frustula sunt inclusa, unâ cum fungo exsiccato, ex eâ massâ enato, teneo. Fungi ambitus superat pedem Romanum cum tribus uncis, pediculo magno digitali longitudine & crassitie; colore luteo.

De hisce lapidibus fungiferis ita Joh. Baptista Porta lib. 10. *Villæ*, cap. 70. Neapolim afferuntur ex *Vesuvio* monte lapides; *Surrentum* ex *Fagito*, altissimo sui tractus monte; *Abellini* ex *Parthenio* monte: in *Apuliâ* ex *Gargano*, & celsioribus montium partibus.

Nam saxa ubi semel fungos produxisse vident, suffodiunt & venum exportant. Nascentur aliquando non pileati, sed turiones ut Asparagi, & in ramos divisi. Hoc genus, quod è saxis nascitur, præciditur ad esum, aliis subnascentibus, semperque novos producit restibili fecunditate. Septem diebus perficitur, sexies anno demetitur, terrâ Do-drante operitur, &c. Vide Scaligerum Exerc. 137. sect. 2.

LAPIS NOVACULARUM Franc. Ximenis; Vitrum fossile quorundam, *Coltelli Indiani di Sostanza di Pietro Focara* Imperati, à Francisco Ximene lib. 10. part. 2. cap. 13. ita describitur: Cultellos aut Novaculas, pugiones, & alia mille generum instrumenta similia, quibus Indi antiquitus utebantur, tam ad usum belli, quam scindendum alias res, antequam ferri usum nossent, solebant facere è lapide, quem suo idiomate vocant ITZLI, qui tres solet habere diversos colores, nimirum cœruleum, album & nigrum, licet omnes transparentes, & si auro vel argento includantur, maximi fiunt, & sunt admodum pellucidi. Quin etiam in iis videntur rerum imagines, haud secus quam in speculo optimo. Lapidēs hi è suis lapidicinis extracti, quarum magna est copia circa Metropolim Mexico, finduntur in modicas partes, sponte angulatas, & poliuntur aliis lapidibus magis duris & asperis, & cum certo instrumento, quod haud dissimile est thecæ sclopeti, tenendo lapidem inter duos pollices pedum, & cruribus inclinatis, artifices industriâ & impetu admirabili eruunt ab utroque latere laminas crassas, cum umbone in medio & duabus aciebus æqualibus, paulo crassioribus quam sunt nostri cultelli, & latis digitum transversum, aut paulo plus, quæ tam acutæ sunt & penetrantis aciei, ut in mundo nihil acutius fingi possit. Verum sunt fragiles & facile dissiliunt in minutas partes, aut hebetantur. Istis cultris seu novaculis ligno inditis ad modum nostrorum gladiatorum, & firmatis eo genere gummi, quod vocant Tzinacan Cuitlatec, formant gladiolos tam terribiles, ut uno ictu hominem findant in duas partes (modo sit primus ictus, nam cæteri sunt vani) tam acuta est acies illorum armorum & tanta fragilitas. Ruptis gladiolis istis eximunt novaculas, denuoque illas acuunt, & eis sagittas suas asperant, quibus lædunt atque occidunt hostes suos: sueti enim sunt præliari eminus arcu & sagittis. Pulvis hujus lapidis mixtus cum Crytalli pulvere, mundat admirabiliter oculos, & nubeculas discutit & alias maculas, & clarificat visum.

Rationem generationis hujus lapidis assignare conatur Ferrandes Imperatus lib. 22. Natur. Hist. cap. 2. hoc pacto: Generantur, inquit, & Silices, ac naturam vitri æmulantur, calore non externo, sed interno moderato, longo temporis progressu, virtute vegetali crescentes. Quibus licet efficientem aliquo modo attingat, materialem tamen & reliqua huc spectantia præterit.

Frustum, quod ego teneo, duarum unciarum est longitudine, transversi digiti latitudine, crassitie cultri, utrinque acutum, in extremitatum altero aliquantulum incurvatum, altero laterum æquali, altero canaliculatum, translucidum & perspicuum vitri instar sed nigredine aliquantulum tinctum. Cætera conveniunt cum descriptione Francisci Ximenis.

C A P. XIV.

De Gemmarum generatione & varietate.

HACTENUS Musei nostri lapides ignobiliores & minoris pretii vidimus, jam nobiliores & pretiosiores, quos habemus, examinabimus, quos Gemmas vocant quidam, licet inter lapidem pretiosum & Gemmam discrimen agnoscant accuratiores. Pretiosos lapides eos vocantes, qui majores sunt, nec pulchritudine excellunt; Gemmas, qui parvi sunt naturâ, rari, duri ac pulchri. Hinc ex Gemmarum censu excludunt ob magnitudinem Crytallum, Topasium, Jaspidem, &c. Ob pulchritudinis defectum, Onycha, Crapaudinam, aliosque ejus generis.

Ut verò allata Gemmæ descriptio clarior evadat, accuratius ejus verba sunt expendenda. Parvos vocant eos lapides, qui nunquam, aut rarò, ovi gallinacei magnitudinem superare visi sunt. Raros, qui in paucis provinciis haud copiose inveniuntur. Duros, qui neque digitis teri, neque ferro scindi possint; atque hi trium graduum statuuntur. Quidam Chalybeâ saltem lineâ radi possunt, ut Turchesia; quidam non nisi Smiri lapide teruntur, ut Jaspis: quidam cum Adamante tantum, ut Adamas, Topasius orientalis, &c. Pulchros, qui colore, Diaphanitate, radiorum reflexu, aut figurâ concinnâ visui grati.

Colore

Colote pulchri, Turchesia, Diaphanus Crystallus, radios reflectit, Iris; figurâ concinnus Asteria & oculus catti, &c.

Gemmarum materiam proximam statuunt terram tam tenuem & subtilem, ut aqua mixta Diaphanitatem ejus non impediat, cui sal in visceribus terræ conclusus miscetur, accedente exhalatione pingui & humidâ. Quod omne ab aliis per succum lapidescentem purissimum exprimitur, ad talem soliditatem suâ naturâ tendentem. Varietas verò Gemmarum, cujusvis formæ specificæ adscribenda, quæ in seminali latet principio, etsi sensibus nostris minus obvio. Hinc colorum & figurarum diversitas dependet.

Generationis rationem hanc proponit Clariss. Vir D. D. Anshelmus Boëtius. Dum in materiâ ad generationem aptâ, concavus locus aliquis aëre plenus est, ac is ab exhalatione, vel à succo lapidescente & Diaphano, ex subtilissimâ lapidum materiâ constante repletur; absorpto à materiâ circumdante cavitatem humido, aut eo evaporato, terrestri succi lapidescentis pars in gemmam perspicuam concrescit, quæ cavitatis figuram servat, si tantum materiæ, quantum spacium requirit, continuus succi affluxus secum tulerit. Quandoque lapidescentis succi à circumstante materiâ absorbetur humiditas, atque hinc concrescit mater, seu cutis quâ Gemma tegitur. Quandoque exhalat ex circumstante materiâ humor, aut aër, sicque in ejus locum succedit succus lapidescens, ex quâ Gemma Diaphana generatur.

Vires & facultates gemmis detrahunt multi, alii nimias iis adscribunt, & supernaturales: qui medium volunt, rectius statuunt. Omnes enim illi effectus, qui à materiâ, formâ, vel accidentibus rerum corporearum proficiunt, nequaquam iis sunt detrahendi; quales sunt, calefacere, humectare, siccare, refrigerare, attenuare, incrassare, emollire, indurare, exedere, & quæ ex iis proveniunt. Item omnes illi qui ab aliis rebus inanimatis fiunt, licet ratio, quomodo fiant, ignoretur. Sed supernaturales, qui ab ordinariis Naturæ instrumentis fieri nequeunt, ut invisibilem reddere; Item illi, quos Natura ignorat, & à rebus inanimatis fieri nequeunt, absque animatorum consensu, ut eloquentem, pauperem, divitem reddere, &c. plane ab iis fieri nequeunt, nisi accedat alia causa efficiens divina, occulta, supranaturalis, quæ idem per aliud medium æque efficere potest.

Quamvis variæ dari possunt lapidum pretiosorum differentiæ, quæ operose in ordinem digestæ sunt, à Clariss. Viro D. D. Anselmo Boëtio, nos tamen extra limites nostros non digredientes, quos tenemus dividimus in majores & minores. Ad majores referentes Jaspides, Achates, Chalcedonios, & ejus generis: ad minores, Adamantes, Rubinos, Granatos, &c. quos Gemmas stricte vocare solent. De singulis ordine.

C A P. XV.

De Jaspide, Heliotropio, Malachite, Prassio, Nephritico, Achate, Oniche.

IASPIDIS variorum colorum lapis est, ob succorum varietatem, qui ad ejus generationem concurrunt, tantæ magnitudinis quandoque, ut ex eâ magnæ statuae & columnæ elaborari possint, Achate mollior. Variæ ejus constituuntur species, tam ratione colorum, loci natalis, quam commixtionis cum aliis gemmis & succis. Ejus species censentur, Heliotropius, Lapis Nephriticus, Malachites. Orientalis Jaspis, quæ subcœruleo viridique colore obscura, sanguineis punctis conspersa est, cæteris omnibus præfertur. Olim Grammatias, quæ aliquid purpurei admixtum, interjectâ albâ lineâ, habebat, cæteris præferebatur. Secundum locum habebat quæ roseum quid nacta esset. Tertium quæ Smaragdum imitabatur. Quartum quæ sereni cœli colorem referebat.

Ea quæ sanguinis instar, per totum corpus rubra, absque alio colore, miras in sanguine sistendo vires obtinet, ejusque experimenta præclara vidit Clariss. Vir Anshelmus Boëtius à Boët, quem consule. Ad eundem usum commendatur Viridis, sanguineis venis & striis prædita. Viridis collo appensa, ut ventriculi orificium tangat, stomachum firmat, vomitum, nauseam prohibet, calculum & urinas pellit. Omni Jaspidi hoc tributum, quod conceptum firmet, partumque femori alligata promoveat. Gestata febres & Hydropes, quæ vel à debili concoctione, vel à sanguinis nimio fluxu oriuntur, ne fiant, corroborando ventriculum, & sanguinem sistendo prohibet.

Viridem Epilepsiam curare ajunt, si argento inclusa circa orificium ventriculi, vel eniformem Cartilagine per diem & noctem gestetur. Si sudore corripitur æger, à paroxysmo liberatur: sin minus, moritur. Cogitationum tumultum & inconstantiam, ex sanguinis impetu ortam, prohibet. Jaspis Grammatias aut Polygrammos, quæque virens Smaragdo est similis, ac purpureum quid in se continet, albâque cingitur lineâ, ad venena quævis pro Amuleto gestatur.

JASPIDIS VIRIDIS varia genera ex Insulis Feroënsibus accepi Anno MDCXXXVI. sed minores sunt & viridi colore valde ludentes, quædam enim saturate viridi, quædam dilutiore, quædam Turcoides æmulantur, quædam Malachites, quædam in matricibus suis existentes, jucundum dispicientibus exhibent spectaculum. Videntur maximâ ex parte ex Chalcedoniis, Oniche aut Pseudoopalos generari, vel saltem iis adnasci. Sunt enim quæ dimidiâ ex parte Pseudoopalos referunt, dimidiâ Jaspides virides. Sunt quæ puncta saltem habent viridia. Sunt in quibus color viridis dilute generari incipit, ut tantam varietatem verbis satis exprimere nemo possit. Inter alios lapides in littoribus inveniri asserit Insulæ præfectus, qui horum lapillorum (maximus enim vix avellanam magnitudine æquat) copiam satis magnam attulit.

JASPIDIS PLANE VIRIDIS globuli ex Americâ allati, sed in Angliâ politî & tornati mihi sunt, Armillas ex iis conficiunt, quibus brachia exornant mulierculæ.

JASPIS GRAMMATIAS elegantissima, variorum colorum, qui fluctuum & anfractuum modo totum lapidem tegunt, exornata mæandris, mihi est, tantâ pulchritudine ut nullus fermè detur color, quin in eâ reperiatur, lineis albis cingitur variisque in locis pingitur, non deest purpura, non minium, non coelestinus color. Figuræ est ovalis, planæ, eleganter polita, crassitie quartâ parte digiti, longitudine trium, latitudine duorum. Ejus vires in menstruis sistendis, abortu præcavendo, sæpius expertus sum, ut vel hoc nomine mihi chara admodum sit.

Purpurei cujusdam lapidis impoliti fragmentum, croceis & cœruleis venis interspersum, JASPIDIS titulo accepi; talem lapidem ex Phrygiâ & Cappadociâ olim allatum scribunt. Massa ipsa cruda est, rudis, angulata, nullius certæ figuræ, sed qualis è venis eruitur.

JASPIDIS VIRIDIS paucis intercurrentibus venis sanguineis frustum, in formam Capuli pugionis elaboratum & eleganter politum, hisce adest, quâ ferrum capere deberet angustius, alterâ extremitate latius, & utrinque appendicibus dotatum. Longum est uncias tres cum semisse, pollice crassius, teres, extremitas cum appendicibus uncias duas superat.

Witebergâ mihi transmisit M. Henricus Motsfeldius affinis meus, qui ex nepote D.D. Pauli Lutheri (qui frater erat D. Martini Lutheri) Medici hunc lapidem accepit. Hic vero Junior Lutherus narrabat avum suum hoc lapide feliciter uti solere, in sanguinis fluxu à quacunque parte corporis. Si quis ad Heliotropios retulerit, non repugnabo.

JASPIDIS, quam Dioscorides THEREBINTIZUSAM vocat, mihi lapillum dono dedit Clariss. Vir D. D. Thomas Bartholinus, rotundus est & latus, per Diametrum uncia unius magnitudine, ab unâ saltem parte politus, crassitie pennæ anserinæ. Therebinthisusa verò à Dioscoride dicta videtur hæc Jaspis, quod colore sit flavo, Therebinthinam coctam referens, intercurrent verò venulæ nigricantes. Delineata est à Benedicto Ceruto in descriptione Musei Calceolarij pag. 255. ubi ait: totus alternat Milvinis nigricans veluti plumis.

Ad HELIOTROPIOS potius quam Jaspides retulero laminam figurâ ovali, longitudine duarum unciarum, latitudine unius cum dimidiâ, crassitie dorfi cultri, per longitudinem coloribus ita distincta, ut pars altera viridis, altera rubra sit, paucis venulis luteis interspersis, utrinque polita, elegans certe & commendatione digna.

Ad sanguinis fluxum vires magnas habere non dubito. Si enim Jaspides illæ, quæ vel punctula quædam, vel lineas obtinent rubicundas, hoc fine commendantur, multo magis hæc, quæ non solum dimidiâ ex parte rubro colore tincta est, sed & in ipsâ viriditate maculas ostendit aliquas rubicundas.

Inter Jaspides ex Insulis Feroënsibus allatas, reperiuntur etiam JASPONICHES numero haud exiguo. Videtur enim Natura in istis Insulis intenta esse, ut Onichen viridi colore

colore tingat, verum opus suum ubi impedita non absolvit, remanet Jasponix. Quin & Jaspidis Capnitis hic visuntur specimina.

MALACHITES species Jaspidis vel Prassii est, viridis & opaca instar foliorum Malvæ, unde nomen traxit, sed, pro diversitate & gradibus colorum, varias etiam obtinet species. Prima colore refert folium Malvæ recentis, nullis aliis permixtis. Secunda albas venas habet, & maculis nigris inficitur. Tertia cœruleo miscetur, ac si ex lapide Lazuli & Malachite constaret. Quarta Turcoidem refert, & hæc omnium habetur præstantissima. Tantæ magnitudinis quandoque reperitur, ut pocula & manubria ex eâ confici possint.

Volunt eam gestantem à tonitru & fulgure non lædi, nec animo turbari, aut contagio infici. Fascinationem à pueris ut arceat, eorum collo suspenditur, nam contra terribilia nocturna & diurna valere creditur.

Ad Syncopen, dolores compescendos, hernias ac casus impediendos, pro Amuleto gestant, convulsiones arcet; ventriculo applicata eum roborat. Sunt qui intra corpus exhibeant pondere sex granorum, ut instar Antimonii purget.

Hinc cum lacte exhibitus ejus pulvis Cardialgiam & Colicam sanare dicitur, & melle adjecto menstrua provocare, vulneribus inspersus sanguinem sistere, vino ardenti mixtus ulcera ac vulnera curare. Linteolo humido impositus, ac parti spasmus affectæ applicatus, eum abigit.

Ex Feroënsibus Insulis, cum aliis speciebus Jaspidis, & hic lapis copiosè allatus: sed parvus admodum & nulli operi idoneus. Pulchriores è Bohemiâ mihi attulit Nobiliss. Bostropius Giedde, rei Metallicæ in Norvegiâ Commissarius.

Ad PRASSIUM viridem ad cœruleum tendentem refero lapidem, nucis avellanae magnitudine, in quo antiquo habitu exsculpta facies Virginis pulcherrima, prominente capite, collo & pectoris particulâ, opere eleganti & spectatu digno. Argento deaurato ita cingitur & clauditur, ut & capillorum cincinni, & frontis ac oris decor, colli proportio ad pectus usque pateant.

LAPIS NEPHRITICUS ad Jaspides etiam à quibusdam refertur, nec colorum varietate adeo ludit ut Jaspis, sed ut plurimum viridis est, & viriditatis gradibus distinguï solet. Italis *Osiada*, *del fianco*, Gallis *un Siadre*, Hispanis *Igiada*, Belgis *Itals-wee* / Germanis *enden-helfer*. Lapis ut plurimum viridis, qui nunquam exacte poliri potest, sed semper quasi pinguedine quadam obductus & Oleosus, maculis seu nubeculis quibusdam obscurioribus interstinctus, ubi in laminam tenuiorem redactus est, quodammodo transparent.

Coloris gradibus variat: quidam ex viriditate nigrescit, quidam flavedinem cum viriditate conjunctam habet, sæpe ex viridi, albo, flavo, nigro, cœruleo quasi mistus apparet.

Optimæ notæ censetur, qui ex viriditate nigricat quasi & opacus est. Reperitur quandoque magnitudine insigni, ex eo figuræ variæ formantur, &, ornamenti loco, ab Indis gestantur, apud Orientales in magno pretio. Brasilienses perforatis labiis eum inferunt, ita formatum, ut digiti longitudine propendeat, ansulis duabus, in extremitatum altero, ne elabatur impediens. Ex Indiâ utrâque adfertur, in nonnullis Hispaniæ & Bohemiæ locis etiam reperiri quidam ajunt.

Commendatur ad varios corporis humani affectus & Amuleti loco gestatur; ejus vires compertæ sunt in ventriculi, Oesophagi, & coli doloribus sedandis. In capitis doloribus vehementibus, catharris & destillationibus, ad partum promovendum, tumores Oedematosos curandos, urinam suppressam provocandam; sed in primis in Renum & Vesicæ calculis atque arenulis expellendis. Hujus rei experimenta sunt quam plurima. Brachio ad carpum applicatum, aut etiam lumborum regioni, tam potenter calculum & arenas pellere compertum est, ut eum deponere sæpe coacti sint gestantes. Argento inclusus majoris efficaciam esse putatur, alii tamen metallo vim aliquam ei detrahi putant; sed ego efficacissimum vidi argento clausum, vires suas valide exserere. Quidam ex eo Magisterium præparant, quod intra corpus sumendum magnâ cum utilitate præbent. Historias varias & experimenta vide, in peculiari de hoc lapide tractatu conscripto à Clariss. Viro D. D. Casparo Bartholino P. M.

Mihi hujus lapidis aliquot sunt exempla. Unum quod melioris notæ esse didici, in laminam tenuem duorum digitorum longitudine, latitudine unius redactum, obscure viride

viride est, pingue, oleosum, quod ad splendorem Solis aut Candelæ examinatum, maculas virides obscuriores, in albo aut subluteo corpore, exhibet, quatuor foraminibus pervium, ut commodius corpori alligari possit. Hujus vires insignes in calculo pellendo haud raro expertus sum. Novi virum in hac urbe, qui unum possidebat plane similem huic Nephriticum lapidem, cujus vires in se ipso sæpius expertus erat insignes, quam etiam ob causam carpo alligatum semper gestabat. Sed cum se quodam tempore balneo aquæ dulcis, in quo herbarum quædam coctæ erant, commisisset, madefactus hoc decocto lapis vim omnem amisit. Quocirca deponendum suasero, quando Balneum æger ingreditur.

Alius mihi est Nephriticus colore melleo, seu ex viridi subflavo, quem ex Viro Clariss. D. Johanne de Laet habeo, quadratus, tenuis, quovis latere vix unciam æquans dimidiam, in centro perforatus. Hic ille est, quem idem D. de Laet lib. 1. de Gemmis & Lapid. cap. 23. inveniri ait maximâ copiâ in Americâ, ad ripas fluminis Amazonum, & aliorum quæ ex illâ continentis parte in Oceanum ingrediuntur, potissimum in Novâ Hispaniâ, unde plures in reliquam Europam adferuntur. Nascuntur magnâ interdum mole. Boëthius namque scribit se vidisse apud Gemmarium Rudolphi Imperatoris frustum mille sexcentis Daleris emptum, ex quo poculum satis amplum formatum fuerat. Et ego elegantem Phialam, cujus Icon adhuc apud me est, ex nigricante lapide Nephritico elaboratam vidi Anno MDCXLVII. 15. Januar. apud aurifabrum Illustriss. Principis Christiani V. P. M. quæ mille Daleris æstimabatur, figurâ ovali, cujus labri circumferentia pedem unum cum semisse superabat. Basis vero in Diametro uncias sex habebat.

Tertius Nephriticus lapis, quem teneo, oblongioris laminæ facie conspicitur, cujus tria latera recta, quartum semicirculare, longitudine est unciarum duarum cum semisse, latitudine unius & semis, quatuor in angulis foraminibus pervium, colore magis virenti, & punctulis albis variegatus, quem existimo tertiam esse speciem à D. de Laet propositam, quamque Ximenes tantopere commendat.

Quintæ speciei secundum de Laet etiam unus mihi est, viridi, albo, flavo, purpureo nigricante coloribus præditus. Figurâ jam est triquetra; sed fractus videtur, cum unicum latus politum sit, reliqua inæqualia.

Secunda jam proposita species illa est ex quâ Americani varia conficiunt, pisces, capita avium, rostra psittaci, sphæras, columellas perforatas, quas ornamenti loco gestant. Barbari, qui Guianam incolunt, magni illos faciunt, in pyramidis figuram efformantes, ac foraminibus quas sub inferiori labro habent indentes, ut pulchriores sibi videantur. Hinc est quod Gesnerus Oripendulum vocet, & peculiarem lapidem faciat.

In hujus lapidis viribus explorandis, tutum est consilium Johannis de Laet, qui suadet diversas ejus species experiri, & modo carpis, modo renibus applicare. Nam & ego novi eundem lapidem quibusdam profuisse, quibusdam minime: quod an lapidis virtuti, an hominis Idiosyncrasiæ sit tribuendum, ignoro.

ACHATES à fluvio Siciliæ ejusdem nominis ita dictus est, quod primo ibi inventus. Lapis est variorum colorum, quorum ratione in varias species dispescitur, ut etiam figurarum ipsi à Naturâ impressarum. Quando venis suis & maculis cornu refert, Cera-chates dicitur; quando arbores & nemora, Dendrachates. Colore est aut nigro, aut fusco, aut cinereo, aut corallino, aut pellis Leoninæ, Hyenæ: per hos colores venæ albæ ubi discunt, Leucachatem vocant, si rubicundæ, Hæmachatem, si Sardæ modo rubet, Sardachatem, si Coralli modo, Corallachatem. Summâ, coloribus adeo variat ac ludit, ut jucundum præbeat spectaculum, in primis ubi lineis suis & coloribus res alias naturales aut artificiales exhibet. Ab Oniche differt, quod hæc Zonis & Crustis variorum colorum constet; Achates vero lineis & maculis ludat. A Jaspide duritie & lævore: Jaspis enim licet omnes colores habeat quos Achates, tamen mollior & Achate magis opaca est, quocirca nec tam exacte poliri potest. Ex Indiâ notæ probatissimæ adfertur, in Germaniâ & Bohemiâ etiam quandoque reperitur, etiam tantæ molis, ut pocula & scyphi ex eo confici possint.

Venenis pestiferis, ut & Viperarum & Scorpionum ictibus resistere credunt. Cor recreat & adversus omne contagii genus tuetur. Sitim febricitantium ore contenta sedare, & æstus diminuire animadversum est; unde tanquam Amuletum contra febres, præ-

præsertim Quartanas à multis gestatur. Quæ rubro est colore, pro Hæmatitide venditur, & ad sanguinem sistendum commendatur.

Mihi Achatis aliquot sunt species; una nigra, venulis purpureis & albicantibus, in quâ vena alba fluvium referens duo ejus latera cingit. Lapis planus, figurâ ovali dum integer esset, jam vero pars ejus ampla restat longitudine palmi, latitudine trium digitorum. Atropurpureus ille color, in quem centri nigredo terminatur, undulatim lapidem ambit, variis gyris & anfractibus. In ejus medio linea alba, cordis figuram fermè constituens, illas ambit, quod colore maxime æquabili nigricante præditum est. Ad Leucachatem refero.

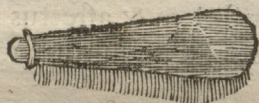
Globuli ex quibus armillas conficiunt nigricantes ex Achate tornati penes me etiam cernuntur quidam.

Ex miniato Achate, flavâ & Chalcedonii interspersâ venâ, laminulæ sunt quædam octangulæ, ita politæ & suis foraminibus perviæ, ut usum quoque in armillis habeant.

Ejusdem substantiæ est columnula angulata, puro constans Achate purpureo & flavescente, perforata quoque ut muliebribus Ornamentis inserviat.

Anno MDCXLVIII. ex Islandiâ ad me transmissus est lapis flavus, rudî massâ, quâ partes abscessæ politus & lævis, silicem quodammodo referens, sed dum durius ferro tractatur Scintillas non præbet ulla, verum in partes minutas diffilit; ad Achatem aut Jaspem referendum puto.

Achatem ovi Columbini magnitudine & figurâ dono accepi, variis coloribus laminatim quasi distinctum: cernere enim licet album, nigrum, fuscum, flavum, griseum, alioque mirâ jucunditate junctos.

Ad Achates refero LAPIDEM INDICUM figurâ nuclei Pinei; sed oblongior aliquanto, uncia unius longitudine, extremitas altera radicem quasi quandam habet, quæ alteri lapidi inserta fuisse videtur, altera planior, latior, coloribus cum Achate certat: limbo enim est purpureo, qui cingit Violaceum, hic candidâ lineâ reliquum separat ad cinereum tendens, naturâ politus est. Qui eum descripserit nondum inveni. Integer pendet grana x.

Chirurgus, qui eum attulit, refert se in Indiâ in littore maris invenisse, & cuidam in navi calculo laboranti ejus scobem exhibuisse magno cum successu. Durior enim non est quam ut cultro se radi patiatur.

ONYX à colore unguis humani nomen mutuavit, Italis *Nikolo*, Germanis *Onichel* / unguem enim humanum colore & splendore refert, duobus ad minimum coloribus, albo, & nigro, Zonis distinctis constans, magis opaca quam translucens. Nigram ejus partem Plinius Morion Indicam vel Pramnion vocat. SARDONIX ex Oniche & Sardo componitur, eique varias imagines imprimere solent Sculptores. Quandoque ex Zonâ albâ imaginem sculpunt, ita ut nigra Zona loco strati sit, tumque à quibusdam Memphites vocatur, hodie à Gemmariis Camehuja. Sunt qui Onicha, quando sola & alba est, Calcedonium vocent: alii ita distinguunt Sardonichen, Calcedonium & Onychen, ut Sardonix dicatur, cum Onychi Sardi aut Carneoli rubicundus color distincte adjunctus est; Calcedonius, dum abest rubicundus & niger color; Onyx vero, dum adest niger & abest rubicundus. Onyx pro colorum varietate etiam varias habet species. Sunt enim nigri prorsus, sunt cum albedine, fusco, flavo, luteo, subcœruleo, corneoque colore miram varietatem ostendentes: sed omnes Zonas & lineas habent, quibus colores invicem distinguuntur. Olim tantæ magnitudinis inveniabantur, ut inde columnulas & pocula, quæ Myrrhina dicebantur, conficerent. Præferuntur jam cæteris subcœrulei in imo nigredinem habentes.

Ad sigilla conficienda aptissimus lapis, nam ceram politus non recipit. Gestatus Melancholiam, animi passiones & tristitiam pellere putatur, sensusque vegetiores reddere. Sunt qui Melancholiam, timorem ac tristitiam eo augeri putant: sed Sardæ seu Corneoli præsentia fugari. Epilepticos paroxysmos impedit. Politi ex eo si fiant globuli, pulverenta

ruleda & aspera quævis oculo si inciderint, eximit, quod & alia corpora lævia præstant. Ignis ex eo ut ex silice excutitur, & affricu valde calefit.

Ex Oniche quatuor distinctis Zonis constante, Gamehujam possideo elegantissimam, dono Clariss. Viri D. D. Claudii Plumii, quæ pro strato habet Zonam Onychinam subcœruleam; huic incumbit facies decora mulieris ex Zonâ candidâ in convexum elaborata, & rursus insidet facies Æthiopis ex nigrâ Zonâ tam apte sculpta, ut totâ facie nigrâ existente, oculus candore, ex subjectâ Zonâ acquisito, emicet. Hisce demum incumbit viri barbati & cincinnati caput integrum, ex quartâ Zonâ candicante, cum flavedine junctâ, ita affabre constructum, ut pili capitis & barbæ ad flavedinem tendant, reliqua facies albicet. Opus certè artificii non vulgaris.

CAP. XVI.

De Calcedonio, Corneolo, Phengite, Amethysto, Crystallo, Fluoribus, Lapide de Aventura.

CALCEDONIUS, seu Carcedonius veterum à moderno multum differt; ille enim, si secundum Plinium examinetur, granato Orientali, aut Amethysto respondet: hic gemma est quasi per nubem, vel nullo, vel levi aliquo colore tincta, semiperspicua, sculpturæ, propter duritiem, contumax: Veteres ad Onichas retulisse videntur, cujus etiam species est, ut & candida Onyx dici mereatur. Præferuntur reliquis, qui aliquo colore sunt diluti ac oculis grati, ut illi, in quibus purpureus, cœruleus ac rubicundus albo miscetur, quique Soli expositi, radiorum reflexu Iridem ostentant. Si rubram adjunctam habeat venam, Sardonyx dicitur, si nigram, Onyx, ut supra dictum.

Ex eo fiunt globuli ad armillas, & sigilla, quia ceram non admittit. In usu Medico commendatur contra timorem, tristitiam & affectus Melancholicos. Illos, qui ex Indiâ Orientali adferuntur & Zonis lacteis distinguuntur, ad lactis ubertatem valere volunt, si appendantur.

Ex Insulis Feroënsibus varios accepi Calcedonios, quos in littoribus colligunt, sed haud majores, quam ut ex iis sphærulæ aut sigilla confici possint, paucis exceptis. Inter eos etiam Onyches & Sardonyches reperiuntur. Verum inter reliquos præclari & visu digni sunt quidam STIRIAS aut dactylum exprimentes, quorum duos integros tenes, tertium mutilum. Primus longitudine palmi, crassitie paulo major pollice, teres, apice obtuso, in quo punctula multa fulva, albo colore, nubeculis interspersis, protuberantiis quibusdam levibus præditus, quasi ex succo ex alio corpore guttatim expresso concretus. In centro cavitas quædam apparet venæ instar, quæ per totius corporis longitudinem attenuata extenditur, quod melius apparet in fragmento.

Alter ejusdem est consistentiæ & figuræ, sed magnitudine minor, longitudinem duorum digitorum non excedit, crassitie digiti, circa radicem flavescit, & circa apicem lunulam habet flavescentem, ex succo Sardio, ut videtur, constantem: longior fuisse videtur, nam circa radicem partis amputatæ sunt vestigia.

Fragmentum tertium ejusdem coloris & consistentiæ, sed & apice, & radice caret: lapidem præterea alium à latere ei adhærentem obtinuisse, ex fragmento reliquo constat.

Reliqua pulchritudine superat CALCEDONIUS GRANDINOSUS, ex grandinibus quasi margaritis conflatus, guttulis succi lapidescentis ita invicem concretis, ut ova piscium esse solent, spectaculo jucundo & grato: transparet gutta quævis, ac in centro nubeculam albicantem continet; ex margaritis conflata jurares. Hujus mentionem fecisse videtur Ferrandus Imperatus lib. 24. Hist. Natur. cap. 2. sub nomine INGEMMAMENTI GRANDINOSI Calcedonii simplicis quem ad molam Sessanam reperiri scribit, sed nostræ Insulæ Feroënses meum ferunt. Credo veterum esse CHALAZIAM.

Calcedonium etiam refert MASSA AGNIFORMIS, trium digitorum longitudine, duorum latitudine; caput, os, aures, collum, & pectoris agnelli partem exhibens, onychinæ radici innixa, sed mollior aliquanto vero Calcedonio, utpote quæ limam sine difficultate admittat. Quibusdam in locis superficies colore flavo tingitur; credo pice infectam à nautis qui attulerunt.

CALCEDONIUM ISLANDICUM CRISTALLOIDEM lapidem voco ex Islandiâ

landiâ mihi Anno 1648. transmissum. Massa est unciarum duarum longitudine, totidem latitudine, quâ latior est. Parte quâ cauti adhæsit, saxo constat albo, duro, cui nigredinis quidpiam permixtum, ex quo efflorescit crusta quædam Calcedonica, crassitie calami scriptorii. Hæc verò ex se papillaceas quasdam stirias protrudit ejusdem substantiæ, externâ superficie asperas instar sacchari Candi, granulis minutis micantes. Parte anteriore tres sunt papillæ, quarum media reliquis longior, una reliquis minor, versus latior rem partem una duplicata. Omnes hæ papillæ, ut & corporis ipsius tota superficies superior, quasi congelata est & splendentibus granulis Crystallinis aspera. Elegans certe est, à nemine, quod sciam, descripta.

CORNEOLUS vel potius Carneolus, quod carnis colorem imitetur sic dictus, aliis Sardus ab Insulâ Sardinia, unde olim optimus adferebatur, Germanis Corneol; primus lapis in Rationali Aaronis, sanguinis subcitrini aut biliosi, vel loturæ carnis, colore similis, semiperspicuâ & obscurâ quasi nubeculâ perfusus, magnitudine nunc majori, nunc minori.

Varia ejus genera sunt, colores si spectes, nam aut rubet obscure, aut dilute: aut mel-leus est, aut fæcibus sordidus, aut alieni quid permixtum habens. Optimæ notæ censetur, qui multum rubet & perspicuus est; reliqui minoris pretii. Reperiuntur in Sardinia, Armeniâ, Persiâ, Germaniâ, Insulis nostris Feroënsibus.

Animum exhilarare, timorem pellere, audaciam præstare, fascinationes impedire, venenis ex putredine ortis resistere creduntur: sanguinem undequaque fluentem peculiari vi sistit, in quem finem etiam in pulverem redigitur & in vino austero ad menses & alios fluxus sanguinis sistendos exhibetur. Ventri alligatus partum conservare putatur; Ingenium acuere, somnia mala prohibere, & malignitati Onychis resistere dicitur. Ex eo pulvis conficitur ad dentes mundandos & à sordibus liberandos.

Qui ex Insulis Feroënsibus ad nos adfertur, dilutioris est coloris mellei, raro rubet.

AMETHYSTUS, Hebraice Achlamach, Chaldaice Enegle, Lapis est Violacei coloris, ex rubri & cœrulei mixturâ orti, fulgore non omnino igneo, sed deficiente. Differentia tamen aliqua in colore observatur: aliqui flavedinem admixtam habent, alii vini subpurpurei, alii exacte purpurei & violacei; alii leni violaceo, ut plane transpareant, videntur: qui molliores & viliores. Reliquis præferuntur, quibus in purpurâ refulget roseus color, Carbunculi instar. Reperiuntur in variis locis Indiæ, Arabiæ, Armeniæ, Cypriæ, imo in Germaniâ, Bohemiâ, Misniâ; sed molliores sunt & viliores.

Ebrietatem arcere creditur, idque colorem vini indicare suâ signaturâ putant, unde & nomen accepit. Umbilico admotum, vini vaporem ad se trahere, eumque discutere, & crapulam præcavere volunt. Sunt qui malas cogitationes arcere, ingenium acuere, vigilantiam & industriam excitare autument, imo & Magnatum gratiam conciliare.

Duo ejus mihi sunt genera. Unum politum, variis angulis insignitum, figurâ ovali, dimidiam nucem avellanam magnitudine superans, eleganter coloris varietate fulgens, ex Indiâ Orientali ad nos delatum. Alterum ex Misniâ petatum, crudum adhuc, eâ formâ quâ è mineris erutum, colore dilutiore, longitudine ut plurimum pollicis, angulosum, pyramidalis figuræ: multas ejus generis possideo particulas, quas mihi attulit Clariss. Vir D. D. Casparus Bartholinus è Therms Carolinis redux.

CRYSTALLUS nomen à glacie mutuavit, quod ei sit quoad perspicuitatem & colorem similis, à κρύβω gelu, & στελλω contraho, quasi quid gelu concretum. Glacies ita Græcis dicitur, Germanis & Danis Cristall. Gemma est mollis, transparens, aquam in glaciem congelatam referens; unde & quidam ex glacie natam volunt, quod tamen veritati minus consonum esse docet Experientia, cum igne non solvatur, nec aquæ in eâ partes igne consumantur. Quandoque colores alios assumit, sed tum nomen mutat; si Saphirinum, Pseudosaphirus; Smaragdinum, Pseudosmaragdus appellatur, & solâ duritie à veris differt. Crystalli ut plurimum hexagonâ nascuntur figurâ, quandoque pentagonâ, imo globosâ & rotundâ; sed tum duriores sunt vulgaribus, ac pro Pseudoadamante habentur. Quæ causa sit figuræ hexagonæ in Crystallo, sollicitè inquisiverunt multi. Cæsalpinus acute hac de re disputat de Metal. l. 2. c. 19. Succus lapidescens, inquit, cum totum spacium impleat loci in quo est, in coagulatione discedentibus in diversa partibus terrenis, & ad latera saxi continentis attractis, agglutinatique, figuram quoque faciet in concretis lapillis, quæ apta nata sit spacium replere. Si igitur non uniformiter, sed vario modo divisiones contingant, etiam varietate figurarum implebitur spacium:

fin autem uniformiter, quod ob puritatem & æqualitatem succi contingit, necesse est unum genus figuræ oriri in omnibus, quæ apta nata sit spacium implere, &c. Post pauca. In omni coagulatione partes undique in idem punctum coeuntes, quam maxime ad circulum accedere exoptant. Hexagona igitur sit, quæ sola perfecta, quia sit ex triplici divisione superficiei ad angulos acutos, sex triangulis in unum veluti centrum coeuntibus, &c. Rationem redditurus, cur in cuspidem terminentur, hæc addit: Flectuntur in Crytallo juxta cuspidem latera, deficiente materiâ, quæ cum purior quoque sit, & magis constringitur, & clarior apparet. Anshelmus Boëtius hæc habet: Nascuntur plerumque Crytalli formâ hexagonâ, in mucronem desinente, quia terrestris subtilis materia, se separans ab aquâ, nititur se unire, ac omnibus modis singulæ particulæ centrum corporis sui ambiunt & appetunt, &c. Probabilem hanc causam ubi pluribus deduxisset, concludit: Absque ratione manifestâ, figuram illi certam à Naturâ & Deo datam esse hexagonam statuere oportet, ut in multis rebus contingit. Quod admirari hæc natura, non verò intelligi velit.

Quia nomine Crytalli omnes gemmæ perspicuæ & molles, quæ nullum colorem manifestum in se habent, intelliguntur; quatuor primariæ ejus species constituuntur.

Prima, quæ glaciem refert, Crytallus montana dicta; secunda hexagona, quæ Iridem ad Solis radios exhibet, tertia Citrina, quarta Pseudodamas, quæ reliquis nobilior, nascitur variis in locis Italiæ, Cypriæ, Lusitaniæ, Germaniæ, Bohemiæ, Norvegiæ.

Varia ornamenta ex Crytallo fabricantur, monilia, perspicilla, specula, pocula, scyphi, patinæ, quæ pro ratione magnitudinis & artificii care venduntur. In usus Medicos etiam expetitur, sub linguâ febricitantium posita sitim sedat, manibus detenta ægros recreat & refrigerat, præsertim si major sit, & ubi incaluerit aquâ Rosarum mergatur. In tenuissimum pulverem redacta, ac cum vino propinata, Dysenteriam curat, albos uteri fluxus sistit, lactis ubertatem & copiam à proprietate promovet, pondere Drachmæ unius exhibita, cum oleo Amygdalarum dulcium eos curat qui sublimatum hauserunt, fluxum Cholericum, seu Cæliacum, tanquam Alexipharmacum quoddam sistit, calculum per urinam pellit, collo appensa somnia terrifica prohibet & vertigini medetur. Chymici, ut felicius hæc præstet, ex eo oleum & sal conficiunt, quorum præparationes vide apud Anshelmum Boëthium.

Insignis mihi massa est Crytalli montanæ politæ, sex librarum pondo, figurâ quadrangulâ, longitudine pollicum septem cum dimidio, latitudine septem, crassitie duorum, cui arte cavitas cruciformis est insculpta, pollicis crassitie, trium ferme latitudine, per gemmæ corpus decussatim in longitudine & latitudine transiens, variis sanctorum reliquiis referta; opus visu jucundum, & artificii non vulgaris.

Sunt & globuli hemisphærici, oblongi & rotundi, politi, ex eodem Crytalli genere elaborati; sunt etiam rudes & informes quædam massæ ejusdem generis.

Ex Norvegiâ Crytalli HEXANGULÆ, columnari figurâ, magnitudinis diversæ, allatæ sunt, quædam digiti magnitudine, inter quas una radicem habet, variis impuritatibus nigris & flavis inquinatam. Sunt & minutæ crassitie pennæ gallinacæ, longitudine dimidii digiti, hexangulæ, oblongæ, acuminatæ. Sunt & figurâ Olivari, utrinque in apicem terminatæ, politæ, sexangulæ, sed ab uno latere rudes, utpote quo matrici suæ adhæserunt, & nutrimentum attraxerunt. In fluminibus inveniri ajunt has, reliquas in montibus. Imperatus Crytallos in formâ Olivari vocat, & quia utrinque acuminantur, eodem modo quo reliquas haud vegetari statuit, per principium suæ longitudinis scilicet, sed per latus quod matrici adhæret.

MINERÆ CRYSTALLI variæ etiam ex Norvegiâ ad me sunt delatæ, è rupibus in quibus crescunt abruptæ, & Crytallos magnitudine diversas de se fundentes, ex quibus earum generatio evidenter elucet. Cernere enim licet in iis tam initia, quam progressus & augmenta singularum.

Prima massa ab unâ parte plana & rudis est, quâ scilicet à cautibus abrupta lapidis adhuc adhærent vestigia; ab alterâ infinitarum Crytallorum, Hexangulorum, quasi politorum, majorum, minorum, complicatorum apices eam asperam & horridam reddunt.

Secunda massa utrinque Crytallis perfectis, imperfectis, & ipsâ materiâ Crytallorum rudimenta quædam de se præbente constat, in cujus altero latere duæ quasi bullæ aut foramina conspiciuntur triangularia, quibus aut saxa, aut metalla fuere affixa, cristam Crytallinam non inepte refert.

Impurior

Impurior tertia est, & Crystallorum quasi matrix, pullos enim habet non perfectos, sed splendentia quasi semina quædam oculis objicit. Ei Galenæ plurimum admixtum est, & colore croceo aut rubiginoso ubique tingitur, unâ parte, quâ cautibus adhæsit, plana aliquantulum, reliquis aspera & inæqualis.

Aspectu jucunda est quarta, sed parva, in duo quasi cornua formata, minutis Crystallis undique horrida, sinu suo Pyritem aureum fovens, cujus Crystalli, columnari figurâ, minutissime concretæ, festucas magnitudine vix superant, tota concretio unciam unam pendet.

CRYSTALLUS è monte S. Vincentii in Angliâ, impurior est & obtuso prædita apice, sexangula, unciam semis longitudine vix superans.

Elegans & perspicua est crassa quædam, sed non longa Crystallus, radice impuriore, sexangula, uncias duas longitudine attingens, sed in circumferentiâ crassitie tres. Apex angulos obtinet valde inæquales, unum enim latus suâ latitudine totos tres amplectitur, nisi, ubi jungitur cum vicinis, duo exigua triangula admittat, tria reliqua etiam inæqualia, ita ut, si minimum inter ea latus unitatis rationem & proportionem habere statuamus, & dextrum dualitatis, sinistrum ternarii obtineat. Licet igitur apex pulcher & perspicuus sit, ipsa tamen laterum ejus disproportion deformitatem quasi quandam largiatur.

CRYSTALLUM è Brasilia allatam misit Vir Clariss. D. Johan. de Laet, columnulam referentem sexangulam, uncia unius cum dimidiâ longitudine, crassitie pennæ olorinæ, apice in alteram partem inclinato, sed tota impura est, minime perspicua, purpureâ, croceâ & terrestri quadam materiâ eam maculante, ut impurum Sal Cracovianum quodammodo colore æmuletur.

De politis Crystallis supra actum, mihi inter reliquas una est ovali & hemisphæricâ figurâ, colore rubicundo aliquantulum tinctâ, ut aliud & peculiare genus gemmæ esse videatur. Mihi talem Nycopiæ ostendit Illustriss. Princeps Christianus V. P. M. cum ejus valetudini præessem Anno MDCXLVII. & dixit se eum lapidem auro inclusum, baculo seu arundini, quem ordinariè gestabat, aptari curasse, sed quoties nudâ manu aliquantulum eum amplectebatur, tantum excitasse in manu pruritum, ut eum amovere cogeretur, & amotum tum ostendit.

Ex Insulis Feroënsibus fragmentum lapilli accepi, lutei, figuræ ovalis, è meditullio enatos Crystallinos ostentans. MATREM CRYSTALLI vocare licet, magnitudine articuli pollicis, primo aspectu succinum flavum refert. Haud scio an commode referri possit ad ventrem Crystallinum Imperati, descriptum libro 20. inter Ætites, maximam sane cum eo habet affinitatem.

Crystallum artificiose imitari student vitris, scyphis, poculis, sphæculis, & aliis ex purissimo vitro elaboratis. Mihi globus quidam vitreus est, cui variorum colorum vitrea fragmenta inclusa, mirabilem de se fundunt elegantiam ac varietatem: perforatus est globus, ut trajecto fune inter alia suspendi possit.

Huc referri possunt FLUORES Agricola dicti, Germanis Stusse/ quia ignis calore ut glacies à sole liquecunt & fluunt, variis coloribus præditi sunt, & diversis figuris crescunt, gemmasque primo aspectu æmulantur. Sunt rubri, qui Carbunculis similes, sed languidius fulgentes, sunt purpureo colore diluti, sunt subnigri. Ex iis quandoque colores confici possunt pictoribus utiles. Sed Metallurgi, dum metalla excoquantur, eos adhibent, ut facilius fundantur.

Mihi una species est ex luteo purpurascens, figurâ Cylindricâ, longitudine quatuor digitorum, in Diametro trium, in quâ ex centro in circumferentiam striæ ducuntur & fibræ paulatim dilatatæ, in superficie angulis acutis terminatæ, totum corpus hispidum ac scabrum reddentes in suâ superficie externâ. Interius saccharum Candum impurius substantiâ & colore fermè imitatur.

Alia est species, nivei coloris, exterius scabra & inæqualis, interius, ubi frangitur, saccharum Candum colore & substantiâ referens, micis Crystallinis inæqualiter emicantibus.

Amethystini coloris fluor ex laminis quasi quibusdam majoribus & crassioribus constat, superficie externâ inæquali & bullis quasi quibusdam protuberante, ad purpureum inclinante. Interior substantia atropurpurea, micæ albas habet intermixtas, & lineas quasdam albicantes, quæ massam secant & laminam unam ab aliâ dividunt.

Ex Annæbergâ fluoris particulam accepi, cœruleam, perspicuam, tribus sui lateribus politam, reliquis inæqualem. Frustrulum est Pyramidale, pondere Drachmæ unius.

Hyacinthini coloris is est quem ex Norvegiâ accepi, scissilis, crustosus, impurus, in quadratas fermè tessellas formatus, ab alterâ parte Ochra luteâ tinctus. Splendet colore Hyacinthino, licet perspicuus non sit.

Ex Candiâ seu Cretâ varia fluorum genera, colores si spectes, adduxit Vir Clariss. D. Thomas Bartholinus, quorum substantiam delineasse mihi videtur Gesnerus libro de rerum fossilium figuris, cum inquit: Figuram habent quâ pingi recte non possunt, sed incertam planè, inæqualem. Hoc plerisque commune, ut plures simul inæqualiter coherentes & conglomerati proveniant, Chæradum seu Strumarum quadam similitudine (*Krops-weiß*) ut nostri loquuntur, quâ formâ tamen non soli fluores, sed & lapides quidam nascuntur. Multi invicem juncti, & qui separari facile posse videantur, etsi, quâ se tangunt, forte connati strumofam hanc suam impleant Massam.

Referendum hoc genus fluoris videtur ad tertium Agricola; nam silice minus durum est, unde ex eo ignis elici nequit, non translucet, multi ipsi insident colores, candidus, subluteus, cinereus, fuscus, niger; sæpenumero alterius coloris venæ interfecant. Sunt in iis, quos ex Candiâ teneo, omnis generis colores, separatim & mixtim, non sine delectatione.

Ufus horum fluorum varius: præterquam enim quod Metallurgis inserviant, ut supra dictum, ex iis eleganter junctis Cryptæ in hortis & alibi conficiuntur, colorum varietate & pulchritudine oculos pascentes. Cœruleos miscent cineribus abiegnis, unde cinis infectoribus aptus. Candidus uritur, tunditur, cribro secernitur, atque ex eo conficiuntur arenæ, ex quibus vitra conflantur, quanto candidiores, tanto utiliores.

Huc referam lapidem, quem inter pretiosos quidam habent, licet non à Naturâ sed Arte sit elaboratus. *BEZOAR MINERALE* quidam vocant, alii *PIETRAM D'AVENTURA* vocabulo Italico, quod casu sit inventus, Venetiis ut ferunt à Chymico quodam. Substantia est vitrea quasi, coloris luteo rubentis, micis aureis refertus, quæ oculos mire perstringunt. Mihi frustrulum est massæ, quod venas quasdam nigras in se habet, & in summo miniata quædam substantia niveum quid in se continens. Ex quâ materiâ confletur me adhuc latet, metallicum quid sapit. Conficiuntur ex hac materiâ, globuli, lapides politi, quorum mihi unus est, quadratus, uncia ferme longitudine, latitudine dimidia, oblongus enim est, aptus ut auro includatur. Non admodum care venditur.

C A P. XVII.

De Adamante, Rubino, Granato, Hyacintho.

LAPIDES pretiosos majores coloribus & consistentiâ diversos hætenus vidimus, jam minores, ob nobilitatem gemmas sic strictè dictos, quos tenemus examinabimus: quibus ii junguntur qui ex Animalibus licet petantur, ob virium præstantiam & raritatem ac pretium iis annumerantur.

Inter gemmas *ADAMAS* facile primatum obtinet, Græcis *Ἀδάμας*, Germanis & Danis *Demant*. Gemma est durissima, sine colore, aquæ instar Diaphana, quæ applicatam tincturam ad se rapit, sibi que ita jungit, ut micantes suos radios procul jaciat. Si alieno colore, albo, luteo, aut nigro infectus sit, id illi vitio est, ejusque pretium minuit. Licet Plinius plura Adamantum genera agnoscat, nobis tamen non nisi unicum innouit, quod verum & genuinum sit; sed Pseudoadamantes varii, qui à solo natali nomen & differentias invenerunt: sic sunt Bohemici, Annæbergici, Anglici, Hungarici, &c. sed hi molliores sunt, nec splendorem verorum attingunt, quocirca ad Crystallos potius à multis referuntur.

Duo primaria Pseudoadamantum genera sunt observata: unum quod angulis excrescit; hoc mollius & vix Crystallo melius; alterum globosâ aut rotundâ figurâ silicum instar invenitur. Hoc durius & splendore veros æmulatur, sed tincturam non admittit. Veri in Bishnager Provinciâ Indiæ Orientalis, & in Decan, item ad fretum Tanian in Malaccâ inveniuntur. Pseudoadamantes in locis supra allegatis, imo in ipsâ Germaniâ.

Varia Adamanti ab Autoribus sunt adscripta, quæ tamen veritati non litare docuit expe-

experientia. Malleum & Incudem innoxie ferre vult Plinius; sed hoc seculo nullus inventus est, qui in pulverem Malleo redigi non possit. Magneti vires adimere crediderunt; sed & hoc falsum esse docuit experientia. Nec plumbum aciem Adamantis obtundit. Ridiculum quod scribunt Autores, Adamantem capiti mulieris ipsâ insciâ superpositum, si marito fidelis sit, efficere ut dormiat, & in amplexus ejus ruat, sin adultera, eundem aversetur.

Quis enim discretionem, judicium & occulta dignoscendi facultatem lapidi concesserit, præsertim in iis quæ non à Naturâ, sed voluntario hominis dependent arbitrio, quale est adulterium? Venenatum esse Adamantem, vimque deleteriam obtinere quidam voluerunt; sed falsò. Observavit Manardes, mancipia Adamantes deglutivisse, sine omni noxâ: internè, contusis crebro exhibitis Dysenteriam curare aggressam esse mulierem, sine omni molestiâ, idem testatur. Præterquam quod Adamantis usus frequens sit ad ornatum, etiam eo gaudent alii artifices. Ejus pulvere poliuntur alii Adamantes & lapides duriores. Quidam volunt Adamantem cuspidi sagittæ impositum, arma omnia penetrare. A Medicis appenditur tanquam Amuletum contra venena, pestem, fascinationes, incantamenta, terriculamenta, aliasque Dæmonum præstigias. Quibusdam reconciliationis dicitur gemma, quod existimetur iram extinguere, & conjugum amorem fovere: sed à Naturali principio hæc peti nequeunt. Deus per varia media extraordinariè operatur quandoque, quæ ordinariis viribus rerum naturalium adscribi nequeunt.

Mirum & rarum est quod scribit Ruëus: Dominam Heverensem è Luxenburgorum familiâ duos habere hæreditarios Adamantes, qui alios crebro producant, ut eos qui statis temporibus intuetur, congenerem sibi prolem eniti palam judicet. Quod si verum, magnum argumentum præbet, seminarias facultates lapidibus inesse, quibus propagantur & sibi similes producant. Sed hæc sibi relata ait à Dominâ fide dignâ, non verò propriis oculis vidisse.

Pseudoadamantum ex Bohemiâ & aliis locis, non politorum sed crudorum, mihi aliquot sunt specimina, nucis juglandis magnitudine, ovalis ut plurimum figuræ, filices albos externe repræsentantes, ubi franguntur perspicui & clari. Sunt & politorum quidam veri, colore magis aqueo & limido.

PSEUDOADAMANTEM è fluvio Amazonum mecum communicavit Vir Clariss. Johan. de Laet. Lapillus est candidus, perspicuus, rudis, durus, scrupuli pondere, quadratus, alterâ parte concavus aliquantum & inæqualis, de quo ipse in libello de gemmis & lapidibus ita differit: Ad Pseudoadamantum classem etiam referenda est Adamantum illa species, quæ copiose & variâ mole reperitur in quibusdam regionibus ad flumen Amazonum sitis, qui ferè globosi sunt, licet non exactè sphærici, nunquam autem angulati, ut verus Adamas, sunt autem teneriores ad instar CrySTALLI, & formati in tabulas aut alias formas, politique nitent quidem, sed semper in se habent aliquid lactei, ita ut facile à cæteris dignosci possint.

RUBINUS ab Indis Tokes & Manca, à Persis & Arabibus Jacut dictus, est gemma Diaphana, rutilans, rubensque, ad cæruleum parum inclinans, limam respuens, ad sanguinis, Cocci, Laccæ Indicæ colorem potius accedit, quam Minii, ut Rubinus cærulei quid admixtum habere videatur, ita Granati & Hyacinthi quid flavi, hisque notis invicem distinguuntur.

Sunt qui Rubinum veterum Carbunculum esse existiment, sed deest una illa nota, quod in tenebris instar Anthracis non luceat: Ast talem Carbunculum in rerum Naturâ non inveniri, major pars autorum existimat. Licet unum aut alterum in Indiâ apud Magnates quosdam reperiri scribant, cum tamen ex aliorum relatione id habeant saltem, & ipsi non viderint. Quocirca eorum mihi non displicet sententia, qui omnes gemmas rubicundas Carbunculos vocant, ob colorem igneum, ita ut nomen sit generale, quod ad Rubinos, Hyacinthos, Granatos extenditur; à quo nec abhorre videtur Plinius, qui Carbunculum in tot species dividit.

Ratione rubedinis quatuor ejus constitui solent genera, quæ nomina etiam diversa sunt sortita. Rubinus verus, de quo jam actum, Rubicellus, Balassius, & Spinellus. Balassius exiguum valde habet Rubedinem, Spinellus mollior aliquanto vero Rubino, rubicundior Balassio, sed non adeo splendet ac verus Rubinus. Hic etiam suos habet gradus. Rubicellus ex Balassio & Spinello colorem mixtum habet, quasi similis Granatis

Bohe-

Bohemis. Præstantissimi Rubini in Insulâ Zeilan reperiuntur. Nascitur in Roseâ quadam matrice, quam Balassium esse quidam putant; reperitur quandoque ovi gallinacei magnitudine.

Rubino vires multæ ab Autoribus tribuuntur. Gestatus & propinatus venenis resistere fertur, ac à peste præservare, tristitiam arcere, Melancholiam fugare, somnia jucunda præstare, animum exhilarare, libidinem coërcere, sanitatem incolumem tueri, somnia minuere, & gestantem ad iram proclivem reddere. Ajunt colorem mutare, si quid homini infortunatum incumbat, obscurum enim & luridum induit; quem tamen in pristinum mutat, ubi ex voto res succedit. Quod confirmat suo exemplo Wolfgangus Gabelkoverus, comment. in Andreæ Baccii historiam cap. 6.

GRANATUS inter Carbunculos etiam ob colorem recensetur, quod politus & luci expositus, igniti carbonis speciem præ se ferat. Gallis *Vermeille*, quod minii rubedine flagret, Danis & Germanis *Granat*. Est autem gemma dura & flavedine obscure rubens, instar ignis aut minii nativi, tincturam suam in igne non remittens.

Ratione loci ubi invenitur, in Orientalem & Occidentalem dividitur. Orientalis ex Indiâ, Cambajâ, Æthiopiâ, & aliis locis allatus, in triplici observatur differentiâ. Quidam magis nigricat, attri sanguinis colorem referens, rutilans ac splendens, cui bractea alba supposita, facit ut carbonis igniti speciem præbeat, unde pro vero Carbunculo à multis habetur, quidam Hyacinthum plane æmulatur. Tertius Violæ Martiæ colorem habet, rubedini permistum. Occidentales etiam colorum gradibus differunt. Præferuntur reliquis Bohemici, ob tincturæ præstantiam.

Reperiuntur etiam in Norvegiâ dodecalaterum, impuriore, venâ Talci plerumque infecti, colore ad nigredinem tendentes, ut eo primum genus Orientalium æmulari videantur, naturâ quandoque politi. Tantæ magnitudinis mihi unus est inter reliquos, ut ovum columbinum superet. Crescunt in venâ Talci tantâ copiâ, ut ex iis, cum minerâ suâ junctis, lapides molares conficiant.

Sunt mihi & Bohemici minuti, qui cum politi sint & puriores, gratiam habent majorem.

Granati triti & in pollinem redacti, vi exsiccandi pollent, Gestati cor roborant, tristitiam pellunt, Melancholiæ resistunt, quocirca Electuariis Cordialibus quandoque permiscuntur præparati. Optima præparatio hæc censetur: Primo igniantur & in oleo salis extinguantur, donec solvantur. Solutioni affunditur oleum Tartari; in lactis cremorem quasi coagulantur, qui aquâ calidâ aliquoties ablutus usui servatur.

HYACINTHUS ejusdem census est cum superioribus, colore rutilo & ex flavedine rubenti, unde etiam ad Carbunculum refertur. Cum varios etiam habeat coloris gradus, eorum respectu variæ etiam ejus constituuntur species. Sunt qui instar Minii nativi & sanguinis biliosi rutilent; sunt qui rubedine Croci flavescent; sunt qui succinum flavum æmulentur, qui viliores; sunt qui album succinum referant, qui vilissimi, cum nihil rubedinis fere habeant.

Dantur tam Orientales ex Indiâ allati, quam Occidentales ex Silesiâ, Bohemiâ, aliisque locis Germaniæ petiti.

Commendantur contra pestem, si collo appendantur, aut in annulo gestentur. Spiritus vitales roborare, animi alacritatem conciliare, somnum provocare, & à fulgure portantem defendere creditur.

Observandum, omnes has rubras gemmas sæpissimè à Gemmariis confundi, etiam accuratissimis, ut nesciant ad quam classem referri debeant, quod etiam à veteribus factum. Nam Plinii Hyacinthus, hodie inter Amethystos recensetur, & veterum Amethystus, Granatus jam putatur.

C A P. XVIII.

De Saphiro, Smaragdo, Chrysolito, Topazio, Turcoide, Bufonio.

SAPHIRUS vulgi, videtur Plinii Cyanus, Gemma est cœruleo colore pellucida, Diaphana, dura, omni carens rubedine Amethystinâ. Quidam albicat & à Plinio fœmina vocatur; quidam saturato colore cœruleo est, Mas ipsi dictus; sunt qui omni colore destituantur, qui pro Adamantibus quandoque substituuntur. Dividi solent Saphiri

phiri in Orientales, ex variis India regionibus allatos: & Occidentales, in confinio Silesiæ & Bohemiæ, in torrentibus & in prato minore Iseræ inventos. Tinctura & color Saphiri ab eo igne auferri potest, ut Adamantem mentiatur.

Frigiditate & siccitate in primis pollet, unde in pulverem reductus, oculorum humiditates exsiccat, inflammationesque eorum arcet; quod etiam præstat butyro mixtus & palpebris illitus superioribus. Commendatur etiam ad omnia alvi profluvia, Dysenteriam, fluxum Hepaticum, Hæmorrhoidum, cum aquâ plantaginis, tormentillæ, &c. propinatus, cum lacte exhibitus pulvis, ulcera & vulnera interna sanare, cor roborare, pesti & venenis resistere creditur, in quem usum Sal & Tinctura à Chymicis commendantur.

Integer Saphirus narium hæmorrhagiam sistit, fronti adhibitus; inflammationibus applicatus, eas curat. Ejus aspectus oculos juvare, & visus incommoda tollere dicitur.

Ab homine impuro & rebus Venereis dedito gestatus sordescit & nitorem amittit, Venerem namque inhibere, scabiem tollere, Venenis resistere, cor roborare, Carbunculorum Pestiferorum augmentum prohibere, & ne malignitatem ad cor transmittant impedire creditur.

Inflammationes, si in principio adhibeatur, reprimat, contusionibus si paulo fortius premendo mox in principio applicetur, ne inflammentur instar miraculi impedit. Februm ardorem mitigare, & omnibus cordis affectibus mederi existimatur.

Quidam pro Oleo Saphiri vendunt quippiam ex floribus Camomillæ cum Sale Ammoniaco destillatum, à quibus cavendum.

SMARAGDUS à nonnullis Prasinus, ab aliis Neronianus, & Domitianus, Arabibus Zamarut dictus; gemma est grato virore oculorum aciem ita demulcens, & animum recreans, ut omnium viridiorum amoenitatem superet, pellucida, Diaphana, planè viridis. Plinius ejus genera duodecim recenset. Hodie in Orientalem & Occidentalem dispescitur: ille præstantissimus, durissimus, viriditate oculos uberrime satians. Hic duplex quoque est: Europæus, qui in Cypro, Britannia, aliisque locis invenitur, & Peruanus, qui licet viriditate excellat, tamen ut Orientalis non ita radiat, & nubeculis ut plurimum foedatur. Scaliger Occidentalem ab ære originem trahere putat, tum quia ærugo viridis, tum quia affricatus Lapidi Lydio æris colorem reddat; hoc enim modo Mercatores Indi eum probant.

In Museo Calceolarii qui conspicitur, extat in lapide poroso satis, cujus ima pars quasi Marmorea, superior Marcasitam refert. Orientales raro majores visi nucis avellanae magnitudine; Occidentales palmam manus quandoque æquant.

Interim inusitatae magnitudinis quidam apud Autores leguntur. Theophrastus tradit à Rege Babylonæ ad Regem Ægypti missum esse Smaragdum, quatuor cubitorum, & in delubro Jovis apud Ægyptios reperiri obeliscum ex quatuor Smaragdis, longitudine quadraginta cubitorum, latitudine ex unâ parte quatuor cubitorum, ex alterâ duorum.

Appianus Grammaticus memoriæ tradit, fuisse in Labyrintho Ægyptio Seraphim colossum, ex uno Smaragdo novem cubitorum. Crantzius lib. 7. Metrop. cap. 3. refert Sultanum misisse imperatori Friderico Cantharum ex Smaragdo, capientem Sextarium Balsami. Ipse Genuæ vidi Catinum ex Smaragdo, qui in Diametro pedem circiter habebat, qui æstimari ob magnitudinem pretii nequibat. De quo Jovius in Consalvo sic refert. Sanctus crater, in sacrario templi maximi, religiosissimè custoditur, refertque immensi pretii Smaragdum hexagonum, escariæ patinæ modo cavatum. Partum id fuit antiquitatis ex Syriacâ Victoriâ, & ad publicum civitatis decus D. Laurentio consecratum. Pragæ in sacello D. Venceslai etiam magnum inveniri scribit Agricola. Facile læditur à duriorum gemmarum contactu, æstu, chalybe, ære, ictibus.

Vires ei attribuuntur multæ & magnæ, alvi fluxus & Dysenteriam, à quacunque causâ ortam, exhibitum miraculose sistere ajunt. Exhibentur sex grana in pollinem reducta, in aquâ aliquâ appropriatâ, contra quævis venena, pestem, morsus venenatos, febres pestilenciales, sudorem provocat. Contra Epilepsiam puerorum collo suspensus, aut digito gestatus, eam impedit, ita ut aut morbum tollat, aut frangatur. Coxæ mulieris alligatus partum accelerat, ventri appositus eum retinet, Ori inditus hæmorrhagiam sistit. Terriculamenta fugare, hemitritæam febrem tollere, memoriam firmare, visum

confortare, è collo suspensum volunt. Castitatis censetur gemma: ferunt namque si cutim ejus tangat, qui actum Venereum illicitum exercet, disrumpi. Parant Chymici ex eo tincturam, quam, ad prædictos affectus, pulvere efficaciorē esse volunt.

CHRYSO LITUS modernorum, non idem lapis est cum veterum Chrysolitho, qui Topazius est modernorum, sed veterum Topazius jam pro Chrysolito habetur: qui gemma est viridis, colore Smaragdo dilutior, utpote cui nonnihil flavedinis adjunctum est; Diaphanus, quandoque per viridem auream fulgentem habens, ac tum Chrysopati-
us à quibusdam vocatur. Quod si noctu igne admoto vehementer splendeat, Chryso-
lampis Plinii est, durus adeò non est, quin limam sentiat; quandoque in tantam crescit
magnitudinem, ut inde statuæ confici possint. Arsinoæ namque Ptolomæi Philadelphi
uxori statua quatuor Cubitorum, ex hoc lapide, qui veterum est Topazius, in delubro
sacrata fuit.

Sanguinis eruptiones sistere, admotum vulneri extemplo fluentem compescere, bi-
lem, iram ac Phrenitidem mitigare, si pro Amuleto gestetur, perhibetur. Nocturnos
etiam timores & terriculamenta puerorum, ac Lunaticos paroxysmos arcere creditur.
In mensâ positus præsentē veneno traditur colorem amittere, eoque semoto rursum
recipere. Ast recte monet Boëthius hujusmodi vanas, ac præter rationem omnem, de
gemmarum viribus opiniones, experientiam rerum magistrā refutare. Cardanus re-
fert se expertum fuisse, quindecim illius granis auxilio præsentē Melancholicis esse; de-
speratos se octo dierum spacio ejus pulvere liberasse refert libro de admirandis cura-
tionibus.

Ejus generis mihi unus est, aureo annulo inclusus, octangulus, quovis latere majore
unciam fermè dimidiam æquante, & viridi auro fulgore radiantem. In Indiâ Orientali
annulo inclusus, ac multis politis ac minutis Hyacinthis cinctus, peculiari artificio spe-
ctandus.

TOPAZIUS Neotericorum, veterum Chrysolitus esse, doctè demonstratur, tum
ab Anselmo Boëtio, tum à D. Johan. de Lant. Nomen videtur sortita hæc gemma à
τοπάζιον, quod quærere, investigare, & conjecturâ aliquid assequi notat. Hinc Plinius
lib. 37. Hist. Nat. cap. 8. Juba Topazon Insulam, in rubro mari è continente stadiis tre-
centis abesse tradit, nebulosam & ideo sæpe quæsitam, navigantibus ex eâ causâ nomen
accepisse.

Duo ejus genera statuunt; alterum Orientale, quod instar auri purissimi rutilat; al-
terum Europæum. Hoc Crystalli instar molle est, cum aureo colore, vel parum vel
multum nigricante. Inter hos quosdam esse ajunt, qui tam parum habent flavedinis, ut,
nisi nigredine à Crystallis distinguerentur, discerni non possint, atque in Bohemiâ pas-
sim reperiri.

Hujus frustum Dresdâ mihi attulit affinis Johan. Motzfeldius, pondere Drachma-
rum quinque, quod exacte, quoad colores, refert illum quem jam delineavimus.

Figurâ est pyramidalis, inæquali, striis quibusdam dotatum, juxta basin politum ali-
quantum, & obscurius reliquo, quod perspicuum est, multum nigredinis & parum in se
continet flavedinis.

Quidam huic gemmæ eandem tribuunt vires cum præcedenti, utramque confunden-
tes. In primis Melancholiæ prodesse, Asthmati conferre, somnum provocare, sitim
febricitantium, sub linguâ detentum, sedare volunt.

TURCOIS, Turcosa, Turchina vel Turchesia, à Turcis, à quibus ad nos adfertur,
sic dicta. Eam quidam Jaspidis speciem esse putant, Boream dictam Plinio, alii Calai-
dem, quam Mesues Feruzegi, à corrupto Peruzâa Arabum, vocat. Gemma est opaca,
ex viridi, albo, & cœruleo quasi composita, viide æris exacte referens.

Sunt Orientales, vel Occidentales. Orientales in Persiâ nigris lapidibus adnascun-
tur, & illorum quidam colorem semper servant, alii paulatim viridescunt. Occiden-
tales in Germaniâ, Hispaniâ, Bohemiâ, Insuli Feroënsibus colliguntur. Tantæ magni-
tudinis unam in Thesauris Magni Ducis Hetruriæ vidi, ut juglandem æquaret, cui
Julii Cæsaris effigies insculpta erat. Reliquis præferuntur quæ sine venis sunt & ma-
culis.

Ad casum mirabiles ejus vires experti sunt In primis memorandum exemplum quod
Anselmus Boëthius de se ipso refert, tam nutati coloris quam à casu præservationis.
Cui haud dissimile & ipse adferre possem, nisi ex Anselmo peti-
tum quis putaret. Pro
consti-

constitutione corporis colorem mutare observatum, quod ratione non caret, siquidem pravos & morbosos halitus è corpore exspirantes, ejus nitorem obscurare, ut sanos ac bonos emendare, verisimile est.

Sunt qui Turcoidem Horologii vices supplere, ac diei horas ostendere posse putent, si ex filo indice & pollice comprehenso, intra vitri concavum, palmaris vel minoris latitudinis suspendatur. Ad oculorum capitisque dolores leniendos, inimicitias extinguendas, & amorem inter uxorem & maritum conciliandum, sunt qui commendunt.

Oculos & spiritus visivos, ob coloris præstantiam, roborare vero non est absimile.

Bufonius Lapis, ab aliis Chelonitis, Batrachites & Crapaudina vocatur; Germanis Krotten-stein / quia fama fert ab antiquis bufonibus eructari, quod experientia falsum esse docuit Anshelmo Boëtio à Boot. Brontiam & Umbriam his nominibus dotari & ad hanc classem referri nullo jure posse, quivis collationem instituens facile videt. Hic enim verus Bufonius lapillus est, raro unguem digiti superans, coloris ut plurimum est grisei, ad rubedinem quandoque tendens, oculi modo convexus, quandoque oblongus, quandoque rotundus, alterâ parte planus aut concavus. Nascitur fungi instar in saxis & petris, non verò in capitibus bufonum, ut vulgo credunt.

Commendatur ad tumores & inflationes à venenatis animalibus illatas, quas contactu & adfrictu discutit, cujus exemplum in contubernali vidi, qui cum inter alias plantas Esulam majorem collegisset, ac inter eradicandum succus ejus digitis adhæsisset, quibus incaute faciem fricuit, subito intumuit ad miraculum usque, sed petito annulo ab astante qui lapidem hunc tenebat, & loco tumido aliquoties affricto, intra horam detumuit inflatio. Præsentem veneno sudare & colorem mutare ferunt, quocirca contra venena ejus pulvis exhibetur. Contra calculos vim habere insignem existimant, adeo ut eum generari non permittat.

C A P. XIX.

*De Opalo, Oculo Mundi, Oculo Catti, Margaritis,
Lapide Bezoartico.*

OPALUS olim Pæderos, quasi puerorum amor, ob pulchritudinem vocatus. Italis *Girasole* vel *Scambio*, Germanis *ein Weese*. Gemma est elegantissima, omnes ferme colores exhibens. Est enim in eâ cœruleus, purpureus, viridis, flavus, ruber, lacteus, ac niger interdum, qui tamen colores ei realiter non insunt, sed ex reflexione eorum, qui insunt, generantur, ut in Iride. Quocirca reliquarum ferme omnium gemmarum colores in hac unâ conspiciere licet. Inest ei, inquit Plinius, Carbunculi tenuior ignis, Amethysti fulgens purpura, Smaragdi virens mare, & cuncta pariter incredibili misturâ lucentia. Hinc fit quod à quibusdam inter omnes gemmas palma ei deferatur, tum etiam quod adulterari nullo modo possit.

Nascitur Opalus in lapide molli, venis nigris, flavis & fuscis distincto, ejusque quatuor constituuntur genera.

Primum absque aliquo Opaco corpore, Diaphanum est, omnes colores Iridis exhibens, hocque præstantissimum. Alterum ex nigredine igneum Carbunculi fulgorem mittit. Tertium in corpore flavescente varios habet colores, quietos tamen, fulgore suo non adeo oculos pascens, hoc genus etiam lacteo colore visitur. Quartum Diaphanum est, parum cœrulei, aut flavi coloris in se habens, luci oppositum, si vertatur, in extremo cardine lucere propter lucis reflexionem videtur.

Hoc omnium ignobilissimum, idcirco & Pseudoopalus dicitur. Hujus generis unum ex Indiis, nostris navibus advectum teneo; alioquin ex Insulis Feroënsibus (ubi frequens) complures. Præstantissimi Opali in Indiâ inveniuntur, viliores in Cypri, Ægypto, Hungariâ.

Vires ejus quod attinet, sunt qui omnium reliquarum gemmarum, quarum colores ostentat, in se virtutes continere existiment. Spiritus vitales recreat, venenis & contagio resistit, Melancholicos affectus pellit, syncopen tollit. In primis hoc peculiariter ei tribuitur, quod gestatus oculorum aciem roboret, & ei nitorem conferat. Duritie vero reliquis gemmis cedit, cum facile quovis metallo lædatur.

Huc forsan non incommode quis referat gemmam mihi nomine *Oculi mundi* à Clariss. Viro D. D. Otthone Sperlingio donatam, Onychen colore quodammodo referentem; Sed Opali modo quodammodo perspicua est, luci applicata in candore luteum quid continet, corpori opaco si applicetur. A nemine delineatum vidi, nisi à Musei Calceolarii autore Ceruto, sub titulo *LAPIDIS MUTABILIS*. Causa nominis hujus hæc est, quod aquæ frigidæ impositus colorem mutet & plane flavus & perspicuus reddatur, sed inde extractus in pristinum redeat statum. Lubet ejus verba addere: Extat lapis non multum grandis, coloris cinerei, qui parum lucet, apud D. Christophorum Furlegerum Noribergensem, quorum etiam uberrimam habet supellectilem, cui lapidis mutabilis nomen attribuit (opali speciem aliquam dixerim) Hic aquæ frigidæ & purissimæ impositus, parvo temporis spacio, proprio denudatus colore, alium induit, flavum nimirum, & quod majorem facit admirationem, translucidum valde: ubi verò ex aquâ extrahitur, deposito colore illo, quem in aquâ contraxerat, proprium de novo intuentibus patefacit. Vide quæ nuper de hoc lapide commentatus est Clariss. Vir D. Johan. de Laet, occasione sumptâ ex eo quem ipsi transmissi.

Major eorum, quos teneo, unguem minimi digiti non superat, ovalis figuræ, utrinque politus. Sed de viribus hætenus nihil, præter jam dictum, resciscere potui.

OCULUS CATTI lapis dicitur coloris cornei, venis quibusdam albicantibus, colorem fuscum inficientibus, ita ut ex coloribus hisce mistis, & invicem agentibus, fulgor quidam oriatur, qualem in tenebris ex oculis felium resultare videmus. Variæ ejus sunt species, de quibus mox dicendum. Hic, de quo loquor, avellanæ est magnitudine, parte alterâ compressâ, alterâ in rotunditatem ovalem protuberante. Astroites Plinii vel Pseudo-opalus esse non videtur, licet & eum Oculum Catti quidam vocent.

Majorem affinitatem cum Onyche aut Achate habet, quamvis diversam speciem esse arbitrer.

Indi persuasum sibi habent, quod, qui hanc gestant gemmam, divitiis non destituantur. Quidam ajunt lineum pannum ita compressum, ut ipsius gemmæ meditullium tangat, nullo igne uri posse.

Aliud genus Oculi Catti illud est, quod ab Illustriss. Principe Christiano V. P. M. annulo inclusum accepi, & à Clariss. Viro D. Johan. de Laet: qui cum omnium optimè cum l. i. de Gem. & Lapid. c. 14 describat, ipsius verba recitabo. Gemma hæc, quæ Italis *Occhio di Gatta* appellatur, quia illius animalis oculum probè refert, & si invertatur in alterâ semper parte candidior & lucidior apparet. Constare enim duobus coloribus videtur, lacteo penè & fusco, in medio veluti divortio quodam separatis, qui utrinque obscurius translucent, ita tamen ut alteruter color magis lumen admittat. Inspicienti hanc gemmam desuper, dextra pars candida videtur, quomodocunque verteris. Imo si bene advertas, linea satis lata candida in medio videtur, & utraque latera fusca. Ita ut certo certius sit hanc coloris varietatem à lumine illi accidere. Habeo elegantissimam hujus generis gemmam aureo annulo inclusam, convexam & propè ovalem, in quâ sæpe observavi quomodo hæc varietas se haberet. Ubi enim latus alterutrum, quâ longissima est gemma, mihi obvertebam, tunc latus, quod mihi proximum & obversum erat, candidius apparebat, aversum verò fuscum. Variat quidem nonnihil pro ratione cœli quam aspicias, sed semper remotior pars fusca est. Ubi autem obtusum angulum mihi obvertebam, latus, quod ad dextram spectabat, candidius erat, & oppositum ad sinistram fuscum; idque utrumlibet angulum capias, & tunc linea illa manifesto apparet, quasi bipartita esset gemma.

Hæc vera & genuina delineatio est ejus quem à Sereniss. Principe accepi, ut & eorum quos ab ipso D. de Laet habeo.

Franciscus Ximenes lib. 4. cap. 18. ab Indis vocari ait, *Holtzirtziltetl*, ab aliis *Ojo di Gatto*, & communiter ab Hispanis *Tornasole*, ejusque magnam copiam reperiri in *Tototepec* Provinciâ: sed exiguos esse, & præ nimia abundantia viles.

Sed quia prima species, quam ante delineavimus, à Clariss. Viro D. Johan. de Laet etiam

etiam describitur, ad maiorem lucem ejus verba apponam loco jam allegato. Sunt satis grandes, inquit, qui toto corpore Onychinum colorem habent, & lineam satis conspicuam in medio, plane candidam; in quibus tamen lumen non tam eleganter & clare mutatur, quam in jam dicto genere, licet omnino eadem natura videatur. Quamquam suspicor optimè hanc Cerauniam posse appellari. Hæc ille.

Est mihi alius lapillus, majori Oculo Catti haud dissimilis, figurâ convexus, & avellanæ dimidiæ magnitudine, sed colores ab Oculo Catti diversi, splendori enim Crystalli intermicant atomi quidam rubicundi, in altero extremitatum magis densi, ubi & albidum quid conspicitur. Convexa pars cum polita admodum sit & splendens, plana talcosum quid & rimosum ostendit; ut parum absit, quin existimem Crystallum esse tincturâ rubicundâ punctatim infectum.

BELI OCULI speciem esse autumo, exiguum lapillum, dimidii pisi magnitudine, hemisphæricum, in cujus centro pupilla nigricat, quam ambit latus circulus, Margaritæ instar splendens, corneam referens; hinc sequitur alter circulus tenuis, atropurpureus, quem excipit ejusdem magnitudinis flavus, ex quibus duobus Iris quasi constituitur, reliquum corporis fulvo est colore, Chelidonios obscuriores referens. De hac gemmâ ita Plinius: Beli oculus albicans, pupillam tingit nigram, è medio aureo fulgore lucentem. Hæc propter suam speciem, sacratissimo Assyriorum Deo dicatur. Meus hic lapillus pupillam habet nigram, in albicante corpore, ut Plinius vult; sed Iridem præterea exhibet cum corpore fulvo, ut putem Gemmam hanc esse quam Gesnerus de figuris lapidum vocat Lycophthalmum, sic inquires: Lycophthalmus quatuor est colorum, ex rutilo & sanguineo, in medio nigrum candido cingitur, ut luporum oculi, illis per omnia similis. Unde apparet eandem esse gemmam, & præcedenti quoque capite, ut Lycophthalmum, non Leucophthalmum legi oportere, deceptumque Agricola, qui humani oculi similitudinem illi tribuit. Forfan ad Asterias referri potest.

Quamvis Margaritæ & Lapis Bezoar è terrâ, ut reliquæ jam enumeratæ gemmæ, non eruantur, sed in animalibus generentur, ut hac de causâ huc referri non debere quispiam existimare posset, attamen cum magno in pretio sint, & ad ornatum ac luxum ut reliquæ gemmæ adhibeantur, huc spectare existimavi, alium eis tribuat locum qui velit.

MARGARITÆ, Perlæ aliis dictæ, & cum majores sunt, Uniones, Arabibus Lulu, Lusitanis Aliofar, Gemmæ sunt notissimæ, opacæ, splendentes, in conchis genitæ, fulgore suo argenteo oculos mire recreantes. Plinius ex rore generari autumat, quando conchæ Margaritifera hiant & rorem matutinum (quem maris instar appetere volunt) captant, qui purus puras producit Margaritas, impurus impuras: sed cum non ipsis testis & Conchis adhæreant, verum in ipso corpore piscis, testis inclusi, reperiuntur, tam in illis, quæ in maris profundo capiuntur, quam in littoribus captentur, aliam earum esse originem necesse est. Quinimo si Margaritæ Concharum partus essent, aliæ Conchæ etiam suos partus eodem modo efformarent, quod non animadvertimus: nec globosis, sed oblongis constarent cuticulis, quæ aptæ fissioni essent, ut reliqua bivalvia, nec unquam molles inventæ sunt Margaritæ novellæ, ut partus exigui reliquarum concharum. Rectius igitur sentire mihi videntur, qui Margaritas non secus in conchiliis generari autumant, quam lapides in aliis animalibus, & ex eodem humore provenire, quo testæ ipsæ.

Naturæ congruè de iis differit Anshelmus Boëtius. Humor ex terreo viscoso, ac exacte in minimâ, ab aqueo animalis humore resoluta constans, siccessit paulatim & induratur, ac certo tantum tempore ab animali, pro testæ fabricâ, eructatur. Hinc fit Conchas multiplici constare cute, dum posterior exsiccatur, priusquam nova adjiciatur. Dum humor ille ab animali morbofo eructari & expelli non potest, ac in corpore hæret ac detinetur, si ibidem exsiccetur, rudimentum atque initium fit Margaritæ, quæ, adjecto sæpius novo humore eoque exsiccato, cute subinde novâ augetur, ac in unionem abit, non secus ac in fellis vesiculâ & urinæ vesicâ lapides generantur, quorum materia, quæ per urinam excernitur, dum in corpore vesicæ detinetur, ibidem exsiccatur & in lapidem abit. Conchæ, quæ Margaritas habent, facile ab aliis discernuntur, cum tuberosæ sint & deformes, non verò æquales & benè formatæ, ut reliquæ.

Persicæ Margaritæ omnibus præferuntur, Reperiuntur tamen etiam in multis aliis Indiæ locis, in primis ad promontorium Commorin & Insulam Zeilan: Orientales

Occidentalibus, quæ variis in locis Europæ, etiam Daniâ, Norvegiâ, & Scotiâ inveniuntur, præferuntur.

Plerumque hæc lactescunt & argenteum splendorem, & superficiei polituram tantam non habent, ut quis exacte, speculi instar, propriam faciei formam in eâ intueri possit. Quamvis ex Norvegiâ & Scaniâ allatas habeam, quæ Orientalibus non cedant. Apud nos in Ostreis maximâ ex parte, ut & Mytilis, (sed impuriore sunt) reperiuntur.

Apud Indos duo Concharum genera sunt, è quibus petuntur, sed alterum sterile est. Prius Indi vocant Cheripo, læve & candidum, ex quo cochlearia & alia ejus generis parantur præstantissima. Hinc petuntur Margaritæ. Alterum Chanquo dictum, nobis est mater perlarum, cum tamen perlas non ferat, sed, ob lævorem & splendorem internum, Margaritas æmulantem, hoc nominis obtinuit, & ad incrustationes variorum operum accommodatur. Invenitur quandoque Margarita, minoris piri magnitudine, qualis illa, quam in coronâ Imperatoris Rudolphi vidit Clariss. Vir D. Anshelmus Boëtius, triginta aureorum millibus empta. Sed major procul dubio fuit Cleopatrar, quæ æstimata centies Sestertium, seu ducentis quinquaginta millibus aureorum computante Budæo.

Margaritæ vitia contrahunt & senescunt quasi, cum flavedinem induunt, sed restituuntur detractâ superiore cuticulâ spiritu vitrioli: verum quia aliquid earum detrahit magnitudini & pretio, alii pulvere Alabastri, coralli albi, vitrioli albi & tartari albi eas mundant & restituunt. Quidam columbis devorandas præbent, quidam Orizâ & Sale fricant. Maculas tollunt rore Majali, in foliis lactucæ collecto, si in eo per diem macerentur.

Præterquam quod ornatui inserviant Margaritæ, in Medicinâ usum habent insignem, cor & spiritus vitales roborant, venenis & putredini resistunt, animum exhilarant, Melancholiam & mœrorem pellunt, Syncopi medentur, phthisicis & tabescentibus conducunt, febrium ardorem & malignitatem compescunt, pestis contagio resistunt, ad sanguinis profluvia, Dysenteriam, Diarrhœam, magno cum emolumento exhibentur, facultati animali destinata, ejus organa conservant, cerebrum roborant, oculos tuentur, spiritus animales firmant, lac muliebre augment & emendant.

In hosce usus varia ex iis præparantur. Extant in officinis pulveres compositi, Diamargariti calidi & frigidi, Aquæ perlata, manus Christi, seu Rotulæ perlata. Chymici Magisteria, Salia, Tincturas, Olea, Arcana, Quintas essentias hinc præparant, & magnis extollunt præconiis. Quæcunque ex iis conficiuntur, inter cordialia laudem obtinent summam.

Hisce ob virium præstantiam & pretii magnitudinem annumeratur LAPIS BEZOAR, à Persico Pazar, vel Pazan, quod hircum notat, secundum quosdam, sic dictus, vel potius ab Hebraico & Chaldaico Beluzaar, quod dominum veneni significat, Bel enim dominum Chaldæis notat, Zaar venenum, quod præstans sit in venenis domandis. Lapis est mollis ex variis crustis coagmentatus, in animali capream referente genitus, figurâ variâ, oblongâ, orbiculari, modo compressâ, modo renem referente, colore nunc nigricante, nunc subcinereo, nunc flavescente; ut plurimum est pullus, spadiceus, ex viridi nigricans, magnitudine diversâ, in superficie lenis & blandus, in meditullio concavus, vel festucam, vel radicem, vel aliud quid continens. Serenissimus Rex noster unum possidet magnitudine Ovum Struthiocameli æquantem.

Duo ejus genera constituunt, Orientalem & Occidentalem: ille ex Indiâ Orientali, Persiâ, Ægypto, Chinâ, Cathajo, & vicinis regionibus adfertur. Generatur verò in ventriculo animalis Pazan dicti Persis, quod Capræ Sylvestris cornutæ species quædam est, figurâ cervi, cornua duo gerit, ex fusco colore nigricantia, recta ferme, lata, nodosa, in extremo mucronata, qualia delineat Clusius ad librum 1. Garcie cap. 45. pilo brevi, colore cinereo & rufo. Occidentalis ex Americâ & Peruviâ adfertur, sed in alio, quamvis non diverso, animali generatur, rufi coloris magnâ ex parte, ita fugaci, ut solo tormentorum æneorum ictu id assequi detur, cornibus vero caret. Lapidem reperiuntur in receptaculo seu marsupio quodam, fasciæ modo confecto, & villosâ carne constante, duorum palmorum longitudine, trium unciarum latitudine, parte anteriore adhærente. In hoc Marsupio herbæ salutiferæ quas vocant recipiuntur, donec ruminatæ in ventriculum trajiciantur. In eo verò generantur lapides Bezoardici, eo ordine & modo dispositi,

spofiti, quo nodi in anteriore thoracis parte, ita ut semper alius alio major fit. Materia unde generatur, est succus ex herbis præstantissimis elicitus, viscosus & terrestris. Joh. Nirenbergius à Peruanis Vicanam vocari scribit, cornubus carere, similem esse capræ silvestri, gaudere montanis & rupibus, frigus & deserta amare, gelu & nive recreari. Incolæ ea ad stragula tondent, lana vero eorum delicata est, & subrilis instar serici, nullâ opus habens tincturâ. Franciscus Hernandus, citante eodem Nirenbergio, varia recenset animalia, in quibus hi lapides in Americâ reperiuntur, quamvis solum efficaces eos statuât, qui eruntur ex animalibus quæ herbas salubres depascuntur. Sic namque concludit: Vix est cervorum caprarumve genus ullum, in cujus ventriculo, aliâve corporis parte internâ, suapte sponte, ex ipsis alimoniarum excrementis lapis hic, qui etiam in tauris vaccisque solet offendi, non paulatim concreascit & generetur, multis sensim additis & adhærentibus membranulis, quales sunt caprarum; ideoque non nisi in vetustissimis, ac senio jam confectis reperiuntur, neque ubique, sed certis statisque locis ea suppetit materia.

Lapis, qui in Canthis oculorum Cervi reperitur, etiam pro Bezoardico venditur: ferunt ita generari ex Plinii sententiâ lib. 29. cap. 9. Cervi speluncas, in quibus colubri & serpentes versantur, adire solent, quos suo anhelitu ubi elicuerint, vorant, vel ut se ab ægritudine quadam liberent, vel ut rejuvenescant. Hisce saturi, festinanter ad aquosa loca contendunt, totosque se in aquam mergunt, præter anteriorem capitis partem, ut calor, quem ex veneno contraxerunt, temperetur. Dum in aquâ hærent, in oculorum angulis generatur lapis, qui ex aquâ regressis decidens, in usus medicos colligitur. Quidam hunc lapidem dari, & Bezoardicum esse negant. Mihi eo nomine frustum datum est ab amico, quod diversum ab Orientali & Occidentali lapide Bezoardico apparet. Nec enim crustis constat aut tunicis se succedentibus, medullam habens cineream, duram, cortice tectam albicante, exteriori superficie ex fulvo nigricante, maculoso.

Melioris lapidis Bezoardici notæ hæc statuuntur: si ex capricervis Orientalibus, in montanis pascua habentibus, sit depromptus, unde Persicus præfertur Malacensi: qui ex nigro seu varo colore viridescit, cujusque pulvis subviridis est: qui, ablata crustâ superiore, inferiorem splendentem habet, qui in meditullio concavus, aut arenam lapidis substantiæ similem habet; qui in aquâ aut vino liquefcit, nihil continens arenosi: si calce vivâ, aquâ admistâ, ungatur lapis, ac illa paulo post flavescent. Quidam chartam cretâ fricant, deinde supra Cretam lapidem; si frictionis linea viridis appareat, legitimum censent. Quidam acu ignitâ lapidem perforant; si fumum de se spargat, adulteratum credunt. Certior tamen nota non datur, quam si venenum animali præbeatur, & oblato lapidis pulvere incolumis evadat.

Mire à multis ejus deprædicantur virtutes, adeò ut extiterint, Hernando teste, qui nulli non morbo auxiliari crediderint; & solius hujus lapidis præsidio Medici, sententiâ suâ, consummati evaserunt, pro talibusque sese impudenter venditarunt. Interim ejus vires in sequentibus affectibus sæpe sunt exploratæ: Venenis peculiariter resistit, ac cordi robur conciliat; ad Syncopen granorum quatuor pondere datur in aquâ aliquâ cordiali, felici successu in ipso paroxysmo, vel paulo ante ad cordis Palpitationem, Melancholicos affectus, Quartanam, Lepram, Scabiem, valde commendatur. In Epilepsiâ cum aquâ liliorum convallium, Ad Lumbricos, cum aquâ graminis aut cardui benedicti, mira præstat. Pesti, febribus pestilentialibus, & contagiosis, variolis, morbillis, petechiis, papulis malignis, cum aquâ cardui benedicti adeò resistit, ut non solum ab iis præservet, si quotidie grana duo cum aquâ aliquâ cordiali exhibeantur, sed etiam granorum octo vel decem pondere cum vino exhibitus, adversus Napelli, Arsenici, animaliumque virus, præsentissimum est auxilium. Purgantium malignitatem retundit, Chronicis morbis ex humoribus aut flatibus ortis succurrit. Imo ad juventutem conservandam, vires restaurandas, membra roboranda, Indi ipsi eo utuntur, præmissâ purgatione, per quinque dies continuos ejus grana decem exhibendo.

Sed non intra modo sumptus, sed & extra adhibitus mira præstat. Si alligetur lateris sinistri brachio, ut cutim nudam tangat, venenis resistit, & cor à malignitate tectur. Ad morsus animalium venenatorum valet si ejus pulvis vulnere inspergatur, item in vulneribus à telis intoxicatis inflictis, pestilentibus Carbunculis apertis si inspergatur, venenum omne exfugere creditur.

Mirum quod oculis meis vidi : Lapidem Bezoardicum insignem , ovi Gallinacci magnitudine , manibus ab homine maligno gestatum , & leviter tactum saltem , ruptâ exteriori tunica in frustra dissiliisse , magnâ adstantium admiratione.

De modo exhibendi non omnium eadem est opinio : quidam aliis miscent. Alexipharmacis , & mediis morbis appropriatis , ut efficacius vires suas exserat : alii solum & nullis nisi vehiculo suo mistum propinant , existimantes ejus vires ab aliis hebetari ; nec sine ratione , quia rerum sæpe occultus & homini incognitus est dissensus , quo unum alterius vim refringere & impedire valet , quam exseruisset , si utrumque solum exhibitum fuisset. Quocirca recte suadent , qui vel ante , vel post ejus usum , ægris nihil præbendum censent , antequam vires suas exseruerit. Anselmus Boëtius , tam nobile medicamentum , perpetuo solum exhibendum vult , si certum commodum inde sperandum. Quod & ipse experiëntiâ sæpe compertum habui.

De dosi legitimâ tenendum , Indos ad præservationem & puerulis sæpe duo saltem exhibere grana. Avenzoar tribus granis curasse quendam Icteriâ ex veneno laborantem gloriatur. Serapio ad decem grana ascendit , Garcias ab Horto Indos ad vires conservandas decem grana sumere asserit. Sunt qui in parvâ dosi parum præstitisse ubi animadverterunt , eam auxerunt. Sed neminem vidi qui ad Drachmam unam ascenderit , excepto Zacuto Lusitano , qui lib. i. Hist. Med. Princip. in commentario ad Historiam 36. Leonoræ cuidam febri malignâ laboranti Drachmam unam exhibuit , magno cum successu. Adulteratum procul dubio , aut deterioris notæ fuisse oportet. Nam ipsos Indos hos lapides adulterare docet Manardus , tractau de lapide Bezoardico. Cujus generis ille est , qui in Museo Calceolarii extat Ovi Anserini magnitudine , In Brasiliâ elaboratus ex Resinâ , fructu Crumacino , Radice Drikenæ , Contrajervâ Lusitanis dictâ , qui in superficie flavescit , intus cinerei est coloris.

LIBRI PRIMII

SECTIO TERTIA,

DE

METALLICIS.

CAP. I.

Quid Metallum ?

XPEDITIS Fossilium duobus primis generibus, mediis nempe Mineralibus & Lapidibus, ut tertii genera, quæ in Museo nostro servantur, pari brevitæ expendamus restat. Hoc autem nomine METALLICORUM, complexi sumus, intelligentes tam ipsa Metalla proprie sic dicta, quam Metallis affinia: sive ea in fodinis prope Metalla, sive in Metallorum separationibus, fusionibus & præparationibus ab iis segregentur.

De METALLIS ἀπὸ τῆς μεταλλῆς, quod inquirere notat, dictis, (vel ut Plinius vult ab ἀλλὰ μετα ἀλλὰ, unum post aliud, quod post alia commoda quærantur) ut primo agamus, tenendum Metallum vocem variè ab Autoribus sumi, vel pro fodinâ ipsâ ex quâ Metalla proprie dicta eruuntur; vel pro venâ ex quâ excoquuntur, vel pro fodinis aliarum rerum, quo pacto Onesicratus Metallum Rubricæ in Carmaniâ esse scribit, Salis in Lybiâ. Proprie verò est genus quoddam fossilium, quod Aurum, Argentum, & cætera ejus generis complectitur. Quod in hunc modum describi potest. Metallum est corpus perfecte mistum, non vivens, sed viventi æmulum, à Deo in venis creatum, ex terrâ subtilissimâ & halitibus pinguibus ex terrâ & aquâ, per calorem mistis, ut inde Sulphureum & Mercuriale semen fiat, ex quo Metalla generari possunt: quæ accedente salino principio concresecunt & indies incrementa capiunt, donec pura & perfecta redantur, igne fusilia, ictuque in longum & latum ductilia.

De eorum generatione variè disputant Philosophi: rem breviter hisce complexi sumus. Exhalationes vaporosæ ab Aristotelicis allegatæ, non nisi remotæ causæ censerì possunt Materiales, utpote ex quibus Mercurius & Sulphur generetur, quæ Seminale principium à Deo iis inditum continent. Quod evincunt Metallorum coctiones, probationes, resolutiones, omnesque eorum proprietates. Locus est terra montana, lacustris, & aliud Metallum.

Metallorum proprietates & affectiones communes sunt: 1. Fundi à calore, & à frigore concresecere, quo plus continent Mercurii, eo facilius funduntur, quo plus Sulphuris, eo difficilius, quo plus Mercurii iis additur, eo molliora & ad fusionem aptiora redduntur. 2. Duci & ad malleum extendi, eandem ob causam. In quibus exacta est mistura humiditatis Mercurialis cum Sulphure analogo, facilius ducuntur & malleo extenduntur, quam in quibus est vitriolati Sulphuris & Salis, aut terræ Metallicæ. 3. Mercurium imbibere, ob principii affinitatem. 4. Addunt alii transmutationem, de quâ multi dubitant, attamen experientiæ & oculari demonstrationi fides haud deroganda. Ferrum in cuprum multis in locis Natura ipsa mutare nititur, Mercurius in plumbum levi artificio redigitur; vide à Bartholino in hunc finem adducta libro de corporibus perfecte mixtis inanimatis cap. 2. quæ Florentiæ & Basileæ observavit, nos ipsi oculis nostris vidimus. Consule tractatum Deinhemii de Medicinâ Universali.

Dividimus Metalla in vera, quæ notas & proprietates omnes à nobis enumeratas habent: & sui generis, seu improprie dicta, quæ in aliquibus deficiunt. Vera sunt perfecta vel imperfecta. Perfecta, quæ substantiâ & accidentibus sunt absoluta, & ita suis principiis temperata, ut ignis examina sine ullo detrimento sustinere possint, late distendi, ac dilatari, & facile Mercurio jungi, quod in auro & argento videre licet. Imperfecta habentur,

tur, quorum principia non ita matura, bene excocta, fixa aut pura sunt: unde in ignis examine multum iis decedit, multum in scorias, vitra, lapides aliaque impura corpora vertitur. Hæc rursum vel dura sunt, vel mollia. Illa prius igniuntur quam funduntur, ut æs & ferrum; hæc funduntur antequam igniuntur, ut stannum & plumbum.

C A P. II.

De Auro.

AURUM Metallorum purissimum, quidam à veteri verbo aurâ, quod splendorem notat, derivant; unde illud Virgilii: — *Auri per ramos aura refulsit.* Est verò Metallorum purissimum, perfectissimum, è Mercurio purissimo, perfectissime excocto, & Sulphure rubro, præstantissimo & fixissimo exacte mistis & unitis constans. Omnia ignis & aquarum fortium examina sustinens, ponderosissimum, maxime ductile, fulvo colore rutilans.

Quamvis aurum fundi & liquefieri possit, tamen dum funditur nihil plane de ejus substantiâ decedit: imò quo sæpius arserit, eo præstantius redditur, quo nomine etiam pretiosissimum censetur. Nullâ rubigine aut ærugine tentatur, etiamsi acerbis rebus fricetur ac tractetur. Nullas ut reliqua Metalla lineas sui aut alterius coloris post se relinquit nisi cuticulâ atteratur, & tunc sui simillimas ponit. Manibus tractatum non inficit, cum Mercurio facillime unitur, cui reliqua Metalla, etiam plumbum ipsum innatat, solum aurum mergitur, quod ponderosissimum illud esse arguit. Molle tamen est, ut facile à duriori corpore atteratur, adeò ductile & tenuium partium, ut, Cardano teste, tertia pars grani extendi possit in filum longitudine centum triginta quatuor pedum, & unica auri uncia in eam subtilitatem & tenuitatem duci possit, ut decem terræ jugera tegat. Ex singulis ejus denariis quinquaginta fiunt bractæ senum utrinque digitorum, quibus aurifices utuntur, triplo plures quibus pharmacopœ & pictores. Ego Casellis in Principis Mauritiî thesauro rerum Naturalium, ex unicâ ejus Drachmâ equum fabricatum vidi, omnibus lineamentis vivum æmulantem, longitudine pedis Romani, altitudine ferme pari, qui præ tenuitate palpari manibus vix potuit.

Aurum aliud statim suum, quod Græci vocant *ἀπυρον*, quod ignem expertum non est, alii obryzum vocant: aliud igne ab aliis separatur. Illud aut è terrâ effoditur, aut lavatur in rivulis, aut in animalibus reperitur. Quod è terrâ effoditur, aut sincerum & solidum est, aut scintillis lucentibus tinctum; quale est quod lapidi Lazuli adhæret, aut lapidi fissili. In venis propriis, vel saxis splendore candidis inest, vel pyriti proprio, vel pyriti ferri, quandoque in glebis, quandoque in arenis reperitur & colligitur. Quod lavatur ex rivulis & aquis, quandoque formam granorum & massularum habet, quandoque ex nigris lapillis excoquitur, in quibus modò scintillarum, modò bractearum instar micat. In Animalibus, piscibus nempe, Trutis seu Forellis dictis, inveniri quoque volunt. Quod de aureo dente pueri Silesiaci à multis jactitatum, imposturam & fucum fuisse egregiè demonstrat Clariss. Sennertus lib. 2. Praxeos parte 1. cap. 13.

Aliud aurum ab Argento separatur, quod *ἀπεφθον* vocant, quidam volunt Obryzum dici, aliud Argentosum seu *λακων* à colore candido appellatum, quod in Pannoniâ reperitur; quandoque in Pyrite ferri, quandoque in proprio saxo. Mirum quod refert Alexander Neapolitanus Genial. dierum lib. 4. se à fide dignis autoribus comperisse, in citeriore Germaniâ intra Danubium vites existere, quæ claviculos & plerumque candidantia folia ex puro auro germinent, quæ Regibus & summis ducibus dono datæ sunt.

Auri usus in Medicinâ magnus, Antidotum Arsenici statuitur, scobe vulgo utuntur ad variolarum & morbillorum eruptiones & expulsionem, cor & ventriculum roborat. Ad Lepram, Epilepsiam, Melancholiam, Syncopen commendatur, spiritus vitales roborat, mororem pellit, cardiacæ medetur. Hæc autem omnia efficacius præstat, si artificiosè modo Chymicis noto fuerit elaboratum & in liquorem redactum. Alii artifices ex eo varia elaborant, nummos, monilia, annulos, bractæas, catenas, aliaque infinita.

Auro nro utuntur Phrygiones, aliaque opera subtilia fabricantes. Quæ apud Historicos reperiuntur mira, ex auro fabricata, recensere non vacat: videatur Agricola & Georgius Fabricius.

Quia divina benignitas nobis etiam in hisce Septentrionalibus Auri venas indulserit,

ferit, de iis pauca, quæ fide dignâ relatione & experientiâ comperta tenemus, addenda.

Anno MDCXLIV. Nobilissimus D. Joh. Sigfridus de Lutichaw, Re Metallicæ in Norvegiâ Præfectus Generalis, mineram auri invenit in tractu Necnesensi prope portum Arindalensem & Curiam Barló, nigram, talcosam, frequentibus splendentem micis, in cujus bonitatem cum inquisivisset, invenit pondo centenarium ejus mineræ præbere auri puri marcas triginta octo, cujus specimen ad Regiam transmisit Majestatem, & insuper centum quadraginta sex marcas argenti, cujus etiam portio transmissa est. In cujus fidem manum ejus cum mineræ portiunculâ Drachmarum trium pondere teneo.

Aliam alterius venæ massam Anno MDCXLVI. accepi, quæ ignibus depurata, ex librâ unâ, auri puri dedit Drachmas sex, præsentē Majestate Regiâ. Frustum, quod teneo, minutioribus splendet micis, & priori magis ad rubedinem vergit, pendet unciā unam & Drachmas duas.

Adductæ sunt ex eodem loco mineræ, talcosæ itidem & frequentibus granatis prægnantes, quas auro scatere multi existimant. Hanc mineram Anno MDCXLVI. Regi ipsi detexit rusticus quidam Gammel Øddevin dictus. Sita fodina est ad portum Marrede dictum.

Ex tractu Nidrosiensi lapis quidam arenosus, aureis scatens scintillis & granulis minutis, mihi allatus, ut & talci aurei nigrescentis squammulæ, ex quibus aurum erui volunt, cujus quoque mihi transmissa est portio, granum unum aut alterum pondere æquans. Quod tamen nec colore, nec bonitate prioris attingere puritatem videtur.

In argentifodinis Norvegiæ prope Regiomontum puteus, Brunsvigun dictus, aurum præbet, refert namque D. Normand, quod Anno 1630. 30. April. 7. Marcæ & 6. Unciæ cum dimidiâ, unciā semis auri obtinuerit.

Auri minerâ Cremnicensi me donavit Nobiliss. Rostrupius Giedde, cujus centum pondo dant auri puri Marcā unam.

C A P. III.

De Argento.

LATINAM Argenti vocem à Græco ἄργεον factam volunt, quod ἄρ & γῆς derivant, color enim ejus excellentissimus est candidus. Metallum hæc perfectum, auro proximum est, ex Mercurio & Sulphure fermè fixis constans, instar auri ductile, pondere tamen eo, ut & plumbo, levius, ignis vim sentiens. Magis de Mercurio, quam Sulphure participare, tum ex colore, tum liquefactione colligunt: Sulphuris verò indicium, odoris Sulphuris vehementia, quando funditur & depuratur, naribus percepta.

Ad auri verò fixitatem non accedere, patet ex eo quod in Cæmento legali, & Antimonio & Sulphure, aliquid de eo pereat & comburatur, cum illi fuso admiscantur. Quin & aquis fortibus tactum, aut earum vaporibus infectum, rubiginem cærulei coloris emit, Pictoribus utilem.

Argentum dividi potest in illud quod purgatum & excoctum est arte, Martiali pustulatum dictum, cum Phialam ex Argento fabrefactam felicem pustulam vocat: & Naturale, sine artis operâ à Naturâ repurgatum. Hoc vel effoditur ex terrâ, vel in fluminibus reperitur, per fodinas & montes decurrentibus, ex quibus aliquid abradunt, quod deinde colligitur: sed hoc raro & paucis admodum in locis.

Quod effoditur Argentum, vel purum putum est & statim suum, sine fornacum ope factum, ita in venis repertum, sui coloris, cui quandoque aliquid adhæret lapidis ex quo abreptum. Germani gediegen Silber vocant. Vel Rude Metallis & aliis rebis permixtum. Quod purum putum & statim suum est, variis figuris præditum apparet, cujus exempla, quæ in Museo tenemus, hic enumerabimus; si prius monuerimus non in omnibus argenti fodinis hoc inveniri, adeo ut an tale detur dubitasse videatur Plinius aliique veteres. Non occurrit in Rhetiâ, Norico, Daciâ; sed in quibusdam Misenæ fodinis, licet non omnibus, & in Norvegiâ in Regiomonte frequentissimè & in magnâ copâ, ut exinde massæ quandoque excindantur, pondere aliquot centenarum librarum.

Grandis cujusdam massæ argenti puri mentionem facit Agricola, lib. 8. de fossil. cap. 5. è fodinâ cui Georgio nomen, Snebergi eruti, cujus videndæ gratiâ cum Alber-

tus Saxoniae Princeps in fodinam descendisset, eâ, cum stipatoribus corporis, pro mensâ usus dicitur fuisse, ac dixisse: Fridericus Imperator potens ac dives est, hodie tamen ejusmodi mensam non habet. Multorum talentum hanc massam fuisse arbitratur. Non minor fuit illa, quam Serenissimus Rex noster CHRISTIANUS IV. ex fodinis Norvegiae erutam, tribus millibus Dalerorum, hoc est talentis quinque aestimatam, ex qua etiam tot Daleros confici curavit, quos Scholae Fridericiburgensi devotè legavit. In puteo BENEDICTIO DIVINA dicto inventa est massa argenti puri, Anno 1629. 7. Maj. pondere 130. Marcarum.

Mihi varia sunt specimina diversarum figurarum ex iisdem fodinis petita. Argenti statim sui elegans & præclara est massa pondere unciarum duodecim, dono Nobilissimi Viri D. Stenonis Beck Thesaurarii Regii; quæ vitæ ramis suis variè diffusam æmulatur. Ex radice enim latiusculâ & fibratâ exsurgunt ramuli varii, qui juxta exortum crassiores truncos exhibent, qui variè distorquentur & se invicem amplectuntur, donec in tenues desinant ramos & fibras. Sed duos majores longius à se projectos truncos ostendit, quorum alter stipitem aut caulem plantæ angulosum refert, alter tenuior, sed longior, priori se implicat & ad radicem rursus descendit. Hinc inde, præsertim ubi spissius implicantur, argenti capillaris & lapidis Quartzi ostentat fragmenta jucundo spectaculo. Videtur Natura lusu suo vegetabilem vim hic exseruisse, quæ vitæ fæmentis suis variè intricatam effingeret. Colore plumbeo inficitur, qui tamen leni affricu perit, & nitidum relinquit Metallum. Longitudine est pedis unius, latitudine unciarum quatuor.

ALIUD tres uncias pondere æquat, quod tamen majus longe fuisse patet ex eo, quod ex duobus lateribus partes satis magnas deceptas fuisse, vestigia securis latera hæc plana & æqualia reddentia doceant. Cum alioquin reliquum massæ corpus, quod ad triquetrum accedit, figurâ inæquale & asperum sit.

RAMOSUM, instar virgultorum & ramorum sese diffundens hisce adjacet, vitæ quodammodo referens, frondium & furculorum miris plexibus luxurians, secum particulas lapidis specularis trahens, ex quibus emergit, suas radices mire implicatas ostentans. Exterior ejus superficies plumbei est coloris, qui levi affricu perit & locum relinquit candido argenteo, quibusdam in locis ad aureum inclinanti; uncias ferme duas pondere æquat. Ex fodinis Norvegiae attulit Vir Clariss. D.D. Nicolaus Fossius, cujus dono possideo.

Ejusdem rudimenta in alio lapide speculari habeo, ex eâdem procul dubio venâ, sed tantâ ubertate, ut prior massa, non luxuriat.

FURCATUM, cornu Cervini figuram æmulatur, purum putum, sine omni lapidis aut Venæ permistione, eleganter divaricatum, suisque ramulis & furculis juxta extremitates donatum. Drachmas sex æquat.

ACUMINATUM, hamum referens incurvum, apicibus acuminatis utrinque dotatum, colore albo argenteo, fulvi nonnihil, ochræ instar, in striis adhæret, planè alterâ sui parte simile est Dentiscalpro incurvo, quod arte ex auro aut argento fabricare solent aurifices; alterâ rostro corvino.

CRISPATUM Abrotani fruticem fermè æmulatur, densè stipatis ramusculis, sibi invicem incumbentibus.

Huic affine ASPERUM, variis extuberantiis præditum, ab alterâ parte Ochra quasi quadam infectum; alterâ sinu suo elegantissimos quosdam flores Amethystinos, instar gemmarum, fovens.

BRACTEATUM lapidi cui innascitur (marmor cinereo scilicet) instar laminæ aut bractæ incumbit, cumque quandoque quasi perforat.

CAPILLARE mihi est duum generum, Crispum & Contortum alterum; alterum ex spissioribus capillis, subtilissimis, planis, telis araneorum simillimis constans.

Præter enumeratas Argenti puri statim sui species, variæ particulæ elegantes, quas vulgo vocant Gaudstein / ab amicis accepi; in quibusdam Amethysti videntur, in quibusdam Crystalli; quædam Draconem cum Leone pugnantem, quædam capillorum Cirrhos intricatos, quædam arbores, frutices, & infinitos Naturæ lusus exhibent, quas minutius describere ac delineare nimis foret operosum, ac cum oculari inspectione melius dignoscantur, demonstratione reliqua supplebimus.

ARGENTUM RUDE non dicitur illud quod quidem purum est, sed nondum flatum

flatum signatumque, in quâ significatione à Varrone sumptum videtur, sed quod terram vel lapides secum habet, qui ab eo separari debent, antequam Metallum purum reddatur. Seu, ut Agricola in Bermanno illud definit, quod quidem argentum est, sed colore distat, & ad hoc ut argenti colorem acquirat indiget excoctione. Ubi argentum in hisce visibile apparet, est Gaudstein vel Silberstein vocatur. Hoc autem argentum rude, quamvis externis coloribus differat, est enim plumbei coloris, cineraceum, nigrum, album, rubrum, purpureum, Jecoris colore, luteum, intus tamen suum genuinum habet colorem, qui, quando graviolem plagam lapis senserit, emicat atque apparet. In hoc genere optimum censetur, ex cuius centum libris nonaginta & amplius puri conficiuntur, quale crebro in Regio monte Norvegiæ reperitur. Sed ut coloribus, ita & figuris differt argentum rude. Sæpe agnatum saxi lapidibusque oculi figurâ extuberat. Sæpe uvæ speciem præ se fert, nonnunquam globosum & rotundum in lapide concluditur.

Aliquando in virgularum & rerum diversarum figuras formatum. Hic differentias quasdam ratione colorum exhibebimus, quas ex monte Regio Norvegiæ, dono Nobilissimorum virorum D. Christophori Urne de Asmark, tum Regni Daniæ Senatoris & Norvegiæ Pro-regis Prudentissimi, nunc Regni Daniæ Cancellarii Magnifici, ut & Nobilissimi Jani Bielkii, Cancellarii Regni Norvegiæ meritissimi, maximâ ex parte tenemus. Quorum præclarum studium literatorum conatus promovendi si plures imitarentur, rerum Naturalium thesaurum & Historiam, eorum summâ cum gloriâ, plurimum locupletatam haberemus.

Primas tribuimus ARGENTO RUDI FOSSILI SUI COLORIS, Gediegen Silberstein / ex cuius libris centum, plus quam nonaginta conficiuntur puri argenti. Huius licet aliquot mihi sint particule, propter terræ & Marmoris admistionem, coloribus aliquantulum variantes; attamen inter eas excellit una, libræ dimidiæ pondere, variis epiphyseis & extuberantiis prædita, colore argenteo splendido, cui ab unâ parte argenti rudis purpurei quippiam admistum. Quam manu suâ è fodinis extraxit Serenissimus & Potentissimus Rex noster CHRISTIANUS IV. cui Deus in æternum benedicat; mihi verò ab Experientissimo Viro D. D. Petro Paynk dono data, parum admodum Marmoris, seu Alabastri nivei admixtum habet, grumosa alioquin & pro ratione magnitudinis ponderosa satis.

Succedit ARGENTUM RUDE PLUMBEI COLORIS, Germanis Glasstein / quam tamen appellationem non immerito carpit Agricola, cum hullam plane cum vitro habeat affinitatem, colore verò Plumbum vel Plumbaginem, quâ tamen obscurius paulo est, adeo æmulatur, ut oculorum acie ea discernere nemo rerum Metallicarum imperitus queat, licet multum inter se naturâ discrepent.

Plumbago enim seu Galena ex Plumbo & lapide conflata est, cui nonnihil quandoque adjungitur argenti: sed argentum rude Plumbei coloris ex paucâ terrâ & multo argento constat.

Plumbago in mortario pistillo in pulverem redigitur. Rude hoc dilatatur. Plumbago malleo percussa, morsu compressa, cultro vulnerata diffilit; argentum hoc dilatatur & diffinditur.

Quamvis quandoque & durum reperiatur, ejus generis quod solo cote probatur, & coloris dilutioris esse solet. Generatur variis figuris, quandoque Massæ satis grandes in canalibus occurrunt, quandoque instar arborum, virgarum, variorumque instrumentorum artificialium. Ligonem & malleum à Naturâ affabre elaboratum vidit Agricola: pisciculos, vestigia Leonina & Lupi Encelius. Veteribus prorsus incognitum fuisse hoc genus argenti existimat Agricola. Mihi duo ejus sunt genera, durius & mollius. Durum, inæquale, & asperum ad Galenæ naturam, vel potius colorem proxime accedit. Mollius plumbum æmulatur, & quibusdam in locis luteo colore quasi inductum: sed ubi gravior iis inflata fuerit plaga, argenteus & verus emicat color.

ARGENTUM RUDE NIGRUM, Swarz Silberstein / Lapis est nigricans, crebris scintillis argenti puri micans, ut griseum potius quam nigrum colorem sortitus esse videatur, hoc nomine mihi transmissus lapis. Encelius argentum nigrum describit, in cuius nigrore interdum luceat Galena plumbei coloris, interdum scintilla rubri argenti rudis, interdum candidi. Accepi ab amico pulverem quendam fuscum nigricantem, in quo micant scintillæ argenti candidi, qui an ad nigrum argentum rude sit referendus,

dus, dubito: hic ille pulvis est, qui à primis exploratoribus fodinæ primæ visus est, & ignis beneficio probatus.

Est mihi & aliud Argentum nigrum, cui bracteatum purum argentum miscetur, cum pyrite & argento rudi plumbei coloris conjunctum. Exterior superficies potius ad griseum, quam nigrum accedit Colorem, ob quatuor harum substantiarum permistionem; sed, attentè si inspiciantur singula, rite distingui possunt.

Magis nigricat alter lapis, argentum cum Galenâ permistum habens, sed in eo minor argenti copia reperitur.

ARGENTUM RUDE CINEREUM, *Grav-erg* / hoc quandoque scateret multo argento puro, quandoque parum in se continet; minimorum granulorum instar ex lapide cinereo quandoque emicat, cujus generis duos teneo lapillos, qui igne admoto argentum desudare videntur, quocirca à quibusdam Luna vegetabilis vocatur. Matthesius Sermone 3. Sareptæ *Auß-geprossen Silber* illud vocat, quod igni injectum argentum purum granulatum, instar seminum papaveris aut cannabis, de se fundit. Alter lapillorum meorum, argentum rubrum etiam continet, ad purpureum vergens. Est & qui Pyritem habet adjunctum.

ARGENTUM RUDE LUTEUM, terreæ & porosæ est substantiæ, cui Galenæ aliquid admixtum, Ochram colore referens, reliquis speciebus in lapidibus existentibus mollius.

Mitto purpureum, rubrum, aliisque præditum coloribus, quod etsi in aliis contineatur jam enumeratis, quia tamen separata nondum possideam, pluribus de iis non agam.

Rudis Argenti coloribus distincti species excipit illud quod aliis rebus permiscetur: quod quamvis etiam in iis reperiatur de quibus jam dictum, attamen cum in iis de quibus jam agendum plus contineatur rei alienæ, minus argenti, de iis separatim agendum erat. Primo autem cum aliis Metallis junctum videbimus.

Primo occurrit vena *Æris*, seu *Æs RUDE ARGENTUM* continens: hoc colore aureo est, purpureas hinc inde argenti rudis maculas rubras ostentans, saxi quid admixtum habens, figurâ massæ rudis Pyritis aurei. Vel colore dilutiore in saxo cinereo, nullas admistas habens maculas purpureas.

NIGRUM *Æs ARGENTUM IN SE CONTINENS*, ponderosum, politum est, & ad albedinem vergit, eo hospitem suum sæpissime prodens.

FERRI MINERA ARGENTUM fovens, nigricat, quibusdam in locis obducta ferrugine, dum frangitur pulchre nitet argenteo ferme colore; figurâ est inæquali, variis protuberantiis gaudens.

GALENA argentum continens plumbei coloris, est splendens, friabilis, ut ferro tacta facile diffiliat. Quædam in se Argentum invisibiliter continet, quædam verò laminas & bracteas satis crassas obtinet.

MICÆ seu TALCO etiam jungitur Argentum, estque vel minutioribus granulis ei permistum, vel bractearum modo ei adhærens, ut patet in iis quæ ad manum sunt.

Fusiùs alias species cum variis lapidibus permistas persequi non est operæ pretium, breviter eas quas teneo recensebo.

1. Est Marmor album, cui argentum sui coloris & rubrum inhæret. 2. Est Marmor album, cui solum argentum sui coloris miscetur. 3. Est Marmor album, Galenam argentiferam fovens. 4. Est marmor cinereum, argentum continens. 5. Est & aliud ejusdem generis. 6. Est cœruleum, argentum tenens.

SILICIS quoque genus, quod Quartzum vocant, continet Argentum sui coloris & Plumbum.

FERRUGINEUS PYRITES, undique ab argento perfoßus; qui licet veri Pyritis argentei colorem maximâ ex parte habeat, quibusdam tamen in locis ferrugine, aut Ochra quasi quadam inductus conspicitur, unde mihi ferrugineus.

Est MARMOR NIGRUM, quod politum coticulam aut Lapidem Lydium refert, cui etiam ferri quædam venæ innascuntur. Hoc Argento prægnans est, adeo ut, quando politur, striæ & lineæ argenteæ frequentes in eo conspiciantur.

Prope Aurifodinas Norvagiæ, MINERA quædam ARGENTI CINEREA reperitur, fertilis satis, quæ quadam sui parte luteo tingitur colore, & fermè ferrugineo, ut suspi-

suspicio sit de ferro aliquid participare. Alioquin argentum ipsum minutissimis granulis è minerâ emicat, & quandoque lamellis ubertatem suam prodit.

Oceanus Æthiopicus Regnum Congi in Indiâ Orientali alluit, secundo gradu ab Æquinoctiali distans. Hoc fertilissimum & montibus variis Metallis prægnantibus refertum est. Inter alios celebrantur montes Cabambe, argenti venis referti. Hinc allata est massa, quam dono Clariss. Viri D. Johan. de Laet teneo, mineram continens Argenti, Æris & Plumbi. Massa rudis est, inæqualis, strumosa, decem Drachmarum, colore Ochreæ, cui viriditas splendens instar vitri aut fluoris alicujus est intermixta, fragilis, utpote cui facile aliquid abradi potest.

Est mihi præterea minera Argenti ex Valliâ translata, fertilis satis. Quod Germani vocant *Notgylde-erz* ex Snebergâ habeo, quamvis in fodinis Norvagiæ etiam reperiatur.

Argentum præterquam quod vires eximias in Medicinâ habeat, ad Epilepsiam & morbos capitis, affectus Melancholicos aliosque, etiam fabris argentariis, cælatoribus, statuariis, bracteariis, netricibus, textoribus, phrygionibusque inservit. Præter numismata ex eo cusa, annulos, armillas, torques, inaures, coronas, pocula, patinas, pelves, aliaque utensilia ex eo elaborari possunt. Augusto statua argentea posita. Argenteâ lorica & spathis Argenteis usus est Maximinus Junior. Turditani in Hispaniâ argentea præsepia & dolia habuerunt; Effedum Claudius Cæsar, soleas mularum Nero, mensas, capfas Heliogabalus. Sed quid juvat veterum luxum recensere, cum non minor etiamnum vigeat.

C A P. IV.

De Argenti fodinis Norvagiæ.

QUAMVIS hætenus Germania divitibus Argenti fodinis, reliquis fermè Europæ plagis sit prælata; attamen Arctoïis nostris Regnis etiam hanc felicitatem haud invidit largissimus rerum bonarum diribitor Deus. Ante annos etenim haud multos, in Regno Norvagiæ, auspiciis Laudatiss. Memoriae Regis nostri CHRISTIANI IV. fodinæ inventæ sunt, quæ nullis totius Germaniæ fecunditate cedunt, de quibus pauca hæc notanda duxi, tum quòd à nemine, quod quidem sciam, sint descriptæ, tum quòd maximam partem Mineralium & Metallorum, quâ gaudeo, iis acceptam feram.

Olim in Norvegiâ inter arcem Acherhusanæ & Alsojam oppidum, argenti metalla effossa esse testatur Agricola de Veter. & Nov. Metallis lib. 2. cap. 8. sed jam à multis annis desertæ sunt hæc fodinæ, quarum tamen rudera extare ferunt. De his autem nobis non erit sermo; sed de iis quæ jam florent, & magno dominorum commodo coluntur, de quibus hæc habeo.

In Norvegiâ Diocesi Alsoënsi, Præfecturâ Tonsbergenfi, aspera extant montium juga, quæ Telemarchiam à Numedaliâ & adjacentibus dirimunt regionibus. Huc tempore æstivo, ii qui in Vicinâ *Sadsver* aliisque pagis degunt, pecora pabulum abigere solent, & tuguriolis erectis quandoque per integram æstatem hic commorari, qui pecorum curam gerunt. Huc etiam Anno MDCXXIII. inter reliquos se contulerunt, quidam Christophorus Loftstueri, vel ut alii volunt *Grosvald* è Parochiâ *Hejestat* & Arnerus *Werp* eundem in finem, sedesque & tentoria fixerunt in Settermarken, loco *Sölsbiergs* aas dicto. Hoc in loco cum familiâ & armentis dum degunt per æstatem, Christophori filius & Arneri filia, quadam die curam pecorum agentes, in massas Metallicas, splendore micantes, inciderunt, quas cum ponderosiores communi lapide & splendidiore animadvertissent, secum domum ferunt & matribus offerunt, illæ maritis suis. Inter quos Christophorus, Metallum iis inesse agnoscens, igni fusionis eas commisit, & purum elicuit argentum, quod deinde Aurifabro cuidam in *Sæten* vendidit pretio vili. Hinc aliquoties locum visitarunt, jam argenti puri statim sui, jam rudis varia magmata invenientes. Quæ dum justo minori pretio variis in locis distrahunt, illorum alter, Arnerus nempe, minus sibi cavens, ob furti suspicionem capitur, tandemque rem omnem Magistratui deregit, locumque monstrat, venâ argenti tam divite prægnantem. Missi igitur à Magistratu sunt, qui loci situm & circumstantias diligentius explorarent & annotarent, ducibus Christophoro & Arnero, qui reversi hæc exposuerunt.

A tem-

A templo *Hærrestad* tractus *Sandsverensis*, tribus circiter milliaris *Norvagici* quartis, distat montis cujusdam altissimi jugum, in cuius apice fermè, terræ quædam extat species, in quâ argenti micant scintillæ, modo majores, modo minores, tenuissimorum quoque capillorum formâ conspicuæ. Huic adjacet Argenti puri vena pedis latitudine, ex quâ securi frustum abscissum libræ pondere secum retulerunt. Demum re totâ ad Majestatem Regiam eodem Anno delatâ, ex Germaniâ aliisque locis, stipendiis amplis vocari jussit rerum Metallicarum peritos, qui, accuratius trutinatâ venæ bonitate, autores ipsi fuerunt, officinam Argentariam ibidem struendi, cuniculos & puteos fodiendi, rei que Metallicæ hic operam dandi. Prosperè adeo in hunc usque diem res successit, ut non solum expensas solverit Metallum, sed & dominos quotannis lucro ditaverit eximio. Eò verò jam res deducta, ut nova ibi, auspicio Serenissimi Regis nostri, fundata sit colonia *Rongsberg* seu mons Regius dicta, templo, scholâ, & ædificiis privatis decora. Adeò fervet opus, ut ultra trecentos jam ibidem reperiri dicant operarios, partim Germanos, partim *Norvagos*, qui Metallis eruendis operam dent, præter pueros qui hisce à teneris assuescunt, septem aut octo annorum, venis purgandis, tundendis & cribrandis adhibiti, menstruo iis deputato salario duobus *Daleris Imperialibus*. Ubi adoleverint, ad majora promoventur, ac stipendii augmento, pro laboris proportionem, gaudent, ut ita sensim à teneris assueti indigenæ, sine ope exterorum, suas venas excoquere valeant.

Christianæ pietatis strenue hic urgentur exercitia, tam linguâ vernaculâ, quam Teutonicâ. Dies Sabbathi publicis lithurgiis deputatus est; tum ab operibus Metallicis cessant omnes operarii, & in urbis templo sacris vacant, quæ linguâ Germanicâ peraguntur. Diei Dominicæ horæ antemeridianæ ordinariis sacris Teutonicis sunt destinatæ, pomeridianæ vernaculis: alioquin singulis diebus solemnes funduntur preces, tum summo mane, quando operarii diurni puteos ingrediuntur, metalla excisuri, tum vespere, quando iidem exeunt, nocturnis locum concessuri, ita ut diu noctuque semper ferveat opus, exceptis diebus Sabbathi & Dominicis.

Putei seu specus, in quibus Anno *MDCXXXVI.* in Julio laborabatur, numero fuerunt quatuordecim, quorum nomina, ut accepi, addam. 1. Majestatis Regiæ. 2. Pauperum. 3. Trium fratrum. 4. Kelleri. 5. Principum. 6. Saxonum. 7. Samuelis. 8. Novus ductus sub domo Carbonum. 9. Novus ductus ad viam. 10. Commissariorum. 11. Principis Uldarici. 12. Benedictionis divinæ. 13. S. Jacobi. 14. Novus ductus prope montem. Plures indies inveniri & elaborari constat, cum locus sit argenti fertilissimus, adeò ut non tam metalla, quam operarios desiderari putent. Ultima quarta Anni *MDCXXXVI.* subtractis omnibus sumptibus, lucrum erat octo millium *Dalerorum Imperialium*, qui proportionaliter cesserunt Dominis, qui numero decem tum fuerunt. Inter quos Regia Majestas primus decimæ partis possessor.

Hæc Obiter de Argenti fodinis Montis Regii *Norvegiæ* ex communicatis amicorum relationibus & documentis fide dignis hic inferere placuit. Interim multis aliis in locis ejusdem Regni non minus divites extare Argenti & aliorum Metallorum venas, omnibus persuasissimum, quæ tamen nondum excoluntur, partim operariorum penuriâ, partim incolarum invidiâ, qui eas dominis detegere nolunt, veriti ne oneribus in iis graventur extraordinariis. Deus porro benedictione suâ paternâ inventa fecundet, omniaque dirigat in sui nominis gloriam, Regnorum horum commodum & utilitatem. Vide tractatum D. Normanni de hisce fodinis accuratius differentem, linguâ Germanicâ.

C A P. V.

De Ære.

PERFECTA hætenus vidimus Metalla, imperfecta sequuntur, quæ in dura & mollia dispescimus. Dura sunt æs & Ferrum, de illo hoc capite.

Æs Græcis *χαλκόν*, Latinis quibusdam Cuprum, à nobilibus ejus venis in *Cypro* olim inventis, Metallum est imperfectum, durum, ex plurimo Sulphure rubeo, impuro, & paucio Mercurio, nondum maturis & fixis genitum, colore rubicundo. Magnam cum Argento affinitatem habet, cui ut plurimum conjungitur, ut ab eo separari possit arte.

Dividitur *Æs*, in Nativum & Arte depuratum; illud in purum putum, Germanis *Gediegen-fuffer* & Rude, in Pyrite aut minerâ suâ existens. Prius sine excoctione purum est, & in Metallis ærariis & argentariis reperitur, quod tamen veteres, imo ipse Albertus Magnus ignorasse videtur, quod enim ipse Goslarie reperiri ait cum totâ substantiâ lapidis permistum, non est purum putum & statim suum, sed excoctione indiget, ut à lapide liberetur. Invenitur verò quandoque bractearum modo lapidem amplectens. Effoditur etiam, Agricola teste, variâ figurâ; stiriarum scilicet, virgularum, globulorum, massularum. Quod ego ex Osterdalensibus Norvegiæ fodinis teneo; massularum, seu laminarum planarum ex minutissimis quasi granulis conflatarum figuram obtinet: colore rubicundo & verè æroso, admodum fragile.

Huic valde affine quod Musei Calceolarij autor Andreas Chiocus *Æris* florem verum vocat, ac his describit: *Æris* flos verus ac legitimus, gravis, friabilis & saporis adstringentis, colore modicè splendente rufescens, ex propriâ æris minerâ, in minutissima granula, semina papaveris erratici magnitudine exprimentia, efflorescens. Sed quod ego teneo, titulo *Gediegen-fuffer* laminæ figurâ mihi exhibitum, licet ex minutissimis granulis constare videatur, unde valde fragile & friabile, cohæret tamen & in minoribus frustis difficulter separabile est. Est & frustum cui Talci laminæ adhuc admistæ. Bracteatum ex Osterdalensium fodinis mihi dono dedit Magnif. D. Cancellarius Christianus Friis de Kragerup.

Æs RUDE, ratione coloris, consistentiæ, bonitatis & cocturæ, differentias varias fortitur. E Pyrite enim ut plurimum eruitur, aut lapide scissili. Quas teneo differentias breviter enumerabo.

Inter tredecim peculiares species ex Pyrite granulato ortas ratione bonitatis & fertilitatis discrimen maximum reperio. Unum enim genus hujus Pyritis aurei, plane sterile est, nihil æris suppeditans quando coquitur: duo sunt quorum centumpondo unam æris præbet libram, aliud libram unam semis; aliud libras quatuor cum dimidiâ, aliud libras quatuor cum tribus quartis, aliud sex cum dimidiâ, aliud novem semis, aliud novem cum tribus quartis, aliud decem, aliud quatuordecim cum dimidiâ, aliud quindecim; denique aliud sedecim libras, quod summum est.

Ratione cocturæ *Æris* sex mihi sunt differentiæ, quarum prima est ipse Pyrites aureus crudus, ut è mineris eruitur ære prægnans. Secunda est mineræ, per quatuordecim dies, aut tres septimanas ustæ. Tum enim massa redditur ærosa, nigricans, ex quâ viride æs efflorescit. Tertia ita cocta minera fusa & in crassas laminas reducta, quas Germani *Kuffer-stein* vocant. Quarta, laminæ hæ in alias fornaces transportatæ, sexies vel octies uruntur, & ex unâ fornace in aliam transferuntur, donec rubicundum acquirant colorem. Hoc *Kobber-werck* vocant. Quinta, rursus coquitur in spongiosam ac levem materiam, nigram, porosam, quod *Æs* crudum vocant *Dæ-kobber*. Sexta, funditur denique rursus ac *Æs* purum evadit, usibus aptum. Tot mutationes oportet ut æris minera subeat, antequam in æs purum evadere possit.

Ratione ipsius Mineræ, primò occurrit flavescent, cui laminæ integræ insitæ, in saxo cinereo ad nigredinem tendente, fertilis admodum, silicis albicantis quibusdam in locis particulas adjunctas habens.

Minera *Æris* purpurea, seu violacea ad cœruleum tendens, *Wiaun-ers* Metallicis dicta, micas aurei coloris Pyritis permistas habens, ab alterâ parte *Æs* purpureum splendidum, permisto saxo, grisei coloris refert, ab alterâ plus cœrulei habet, corpore intermedio albicantis æris scintillæ aureis permistæ micant.

Minera æris Anglica ex lapide constat nigro, & duro, cui hinc inde aureus intermicat color, quibusdam in locis variâ nigri, cœrulei, & aurei misturâ splendet. Massa parvula est, 3vij. pondere non superans.

Pyrites aureus friabilis quibusdam in locis Tessellatus, purpureas & hyacinthinas quasdam maculas admistas habens. Ex Osterdaliâ Norvegiæ ad me delatus, cum aliis quibusdam sine tessulis, & variis coloribus radiantibus.

Vilioris *Æris* minera subnigricans, cui hinc inde venæ aureæ interspersæ, inæqualiter corpus lapidis pererrantes. Cinericius lapis sequitur, aureas micas alternatim inspersas habens, ære prægnans, in superficie unâ, ochrâ quâdam infectus.

Minera æris ferruginea, in quâ emicat vena Pyritis aurei tessellati, & hinc inde ferri rubiginosi portiones.

Plumbei coloris vena, cui permixtus Pyrites aureus obsoleti magmatis.

Argento permixtum est *Æs* in lapide quodam ex Pyrite aureo, & cinerea minera mixto ac composito, qui coloris varietate mire ludit, nunc aureo, nunc cinereo, nunc luteo, intermicantibus utriusque venæ granulis & tessellis. Lapis est exiguus, uncia unius cum dimidia longitudine, pondere Drachmarum sex.

De lapide fissili Illebio supra inter lapides diximus, hic etiam in se *Æs* fovet, & ille quem teneo aurei coloris Pyrites, exacte piscem barbatum, cum squammis, capite, cauda, pinnis & omnibus lineamentis refert.

Nomine mineræ *Æris Japonici*, massam à quopiam ex India Orientali reduce accepi, quæ tamen non tam minera est, quam *Æs* depuratum. Superficie exteriori Orichalcum refert, sed ad colorem argenteum inclinans, interiori verò substantiâ rubicundum & ærosi coloris. Massula est quadrata, Drachmarum undecim.

Æs quod ARTE DEPURATUM & ex his mineris elicatum, est vel simplex, vel mixtum seu alteratum.

Simplex est æs depuratum sui coloris, *Garfusser Metallicis* dictum, hoc artis operâ ab argento, & scoriis omnibus liberatum, coloris est purpurei, & sanguinei ad flavedinem tendentis, in laminas fusum.

Æs NIGRUM, *Swarts-fusser* / etiam arte depuratum, à priori non differt, nisi solo colore, quod in superficie nigricet, nec ad alios usus adhibetur.

Hæ sunt species *Æris* arte depurati simplices, quas & Regulares vocare solent, & sunt non fusiles tantum, sed & ductiles, à quibus differt aliud quod *Æs CALDARIUM* vocant, *Dani Gryde-fobber* / quod funditur tantum & malleis tractatum finditur vel frangitur; cui cum stannum miscetur fragilius adhuc redditur. Sed ad statuas, campanas & tormenta bellica conficienda aptius, eo quod facilius in igne fluat.

Compositum *Æs* duplex est, flavum & album. Flavum quod aurei etiam coloris *ὀρεῖ χαλκόν* dictum, nobis *Messing* / olim *Plinio* teste effodiebatur, & præcipuam bonitatem & admirationem diu obtinuit. Jam verò nusquam naturale reperitur, sed arte conficitur, additâ Cadmiâ, quam imbibit. Variis modis conficitur, quos vide apud *Agricolam* lib. 9. cap. 1. Hic vulgatio. *Æris* optimi, & Cadmiæ fragmenta alterna in oblongas ollas imponuntur, quæ sic ære & cadmiâ repletæ, in fornaces subtus excavatas mittuntur, ignisque accenditur in quibusdam quasi cuniculis, cum simul liquefacta fuerint, æs auri colore tinctum mutatur in Orichalcum. Durum est, malleo tractabile, & in tenues laminas ductile, quæ fellæ tinctæ aurum referunt, & à *Plinio* Coronarium vocatur, quia histriones in coronis eo utebantur.

ALBUM *Æs*, quod argentum ita æmulatur, ut flavum aurum à Græcis *ἰσδαρρύειον* dictum, simili modo conficitur, nisi quod loco Cadmiæ fumant Magnetem, seu Talcum, alii cum Arsenico & nitro hoc præstant.

Ex *Ære* facta opera, vi frigoris quandoque rumpuntur, quod tamen pauci credunt, id tamen expertus *Eratostenes* & nostras *Johan. Munckius* in difficillimo suo itinere, quo per fretum Christianeum transitum in mare Australe invenire moliebatur. In massâ mergitur, sed dilatatum fluitat; aliquid argenti in se continere solet, vitio tentatur, quod æruginem vocant. Olim arma ex *Ære* fabricabant, jam statuas & utensilia. In Medicinâ usum nullum habet nisi præparatum. Chymici vitriolum, crocum, aliaque ex ære conficiunt. Ustum Emplastris & unguentis ingreditur, habet enim vim quandam adstringentem, cum acrimoniâ conjunctam, unde ulcera eorum, quibus caro mollis est, ad cicatricem perducit, oculis conducit; hinc affirmat *Macrobius* oculorum sanitate semper pollere eos, qui æraria metalla fodiunt. Ex scoriis balnea conficiuntur appetitum restaurantia, & articulos confortantia, scabiem & ulcera maligna curantia.

CAP. VI.

De Ferro.

ALTERUM imperfectum Metallum duritie insigne FERUM est, Græcis *σίδηρος*, ex paucis Mercurio & plurimo Sulphure constans fixo, diu ignitionem sustinens & tardè fusile, rubiginem contrahens facile, colore livido albicante. Chymici Marti tribuunt, & ferrum ipsum Martem vocant. A Græca appellatione est Syderites, quo nomine quidam Magnetem, quidam Adamantem, quidam scoriâ ferri indigunt.

Ferrum

Ferrum duûm est generum, Nativum & excoctum; Nativum purum, *Gediegen Eisen* Germanis, in fodinis reperitur, vel granorum, vel massæ instar. Massæ instar in Norvegiâ multis in locis reperitur. Unum genus asperum, scabrum, porosum admodum, rubigine tinctum exterius, cum verò frangitur color genuinus ferri enitet, qui tamen etiam brevi rubigine obducitur. Tales glebas etiam nuper ex Islandiâ accepi.

Alia mihi est minera, cujus pars tertia optimum & purum est ferrum, ejus portionem exiguam quadratam, uncia unius longitudine & pondere, teneo. Nigra est, porosa, ex minutis composita lamellis inæqualiter, talci instar dispositis, dum ad Solem rotatur, violaceum quid exhibet.

Plures aliæ ejus generis sunt minere ferrum optimum suppeditantes, colore ut plurimum nigræ, & ponderosæ, quæ longiore non indigent descriptione.

Huc enim etiam spectat illa minera, quam supra inter Argenti species produximus, quia argentum quoque in se continet.

Excoctum illud est quod in officinis ferrariis è minerâ conficitur, idque vario modo pro diversitate ipsius mineræ: vel enim è lapidibus ferreis elicitur, cujus generis ego aliquot teneo, inter reliqua unum levi rubigine tinctum & galenâ permixtum, adeo ferro prægnans, ut ejus centum pondo sexaginta ferri puri libras in se contineat, è Norvegiæ fodinis depromptum, cujusmodi lapides sæpe Magnetem adjunctum habent.

Excoquitur etiam ferrum è terrâ rubrâ ferrugine quasi tinctâ, qualis illa quæ in Blekingiâ colligitur.

Tacitus refert Gotthones coluisse ferri fodinas, quod etiamnum verum, imo in Blekingiâ & Norvegiâ ejus fodinæ extant ditissimæ. Agricola eas celebrat quæ inter Sogndaliam & Osterdaliam sunt. Ut & in Telemarchiâ ad tertium à Seidâ oppido lapidem eruuntur, quibus in locis etiamnum vigent.

Venæ ferri cum excoquantur, liquecunt ut fundi possint, detractis recrementis ubi refrigit, igni accenditur & mollescit adeo, ut malleo tractari & in bracteas extendi se patiatur. Sed ferrum ita confectum & depuratum, non omne ejusdem est generis. Quoddam enim est tenax & lentum, quod optimum habetur: aliud fragile & ærosum, ex quo globos tormentarios & fornaces fundunt, quod dilatari malleo commode nequit, sed rumpitur & ignobilius habetur. Aliud medio modo se habet, & ex parte malleo tractari in majoribus operibus potest, ex parte non nisi fusile est.

Ex ferro sæpius liquefacto & purgato fit *σφύρα* Græcis, Latinis Acies, *Staal* / quod etiam quibusdam in locis à Naturâ procreatur. Alibi aquis certis crebro extinguitur ferrum, ut durum admodum reddatur, sed semper multum de pondere suo perdit.

Ferrum vitium contrahit, quod Ferruginem seu Rubiginem dicimus, præsertim si humectetur; si item ignibus accendatur & ictibus non duretur; humanus sanguis ei vim confert maximam. Ab hoc malo præservatur si obducatur minio, gypso, bitumine, piee liquidâ.

Utilissimum Metallum ferrum est, quo carere vita humana non potest. Conficiuntur enim ex eo varia instrumenta, quibus secamus, scindimus, aliaque artificialia conficimus, arma quoque, statuæ, aliaque innumera. Gronlandi certe auro & argento illud præferunt.

In Medicinâ etiam usus suos habet, nam candens ferrum lacte restinctum Diarrhæam sistit, vino aut cerevisiâ eandem concitat. Squamma ejus exsiccat, unde calceis imposita foetorem eorundem abigit. Ex scoriis balnea conficiuntur, quæ vim habent adstringendi, incrassandi, menses superfluos sistendi, articulos roborandi, vomitum & Diarrhæam curandi, tumores Oedematosos resolvendi. Chymici in eisdem usus ex eo Crocum conficiunt & oleum. Sed hic in præparatione multum situm est. Crocus enim solâ calcinatione præparatus, adstringit valide & Hæmorrhagias sistit, sed cum Sulphure aperit obstructions & vitiis Lienis medetur.

Ferri florem Elegantissimum, totum niveum, corallorum instar in ramulos ex massâ emergentem, obtulit D. D. Henricus Kusterus, cui adjuncta erat alia etiam nivea, in quâ ramuli lati instar foliorum quercus dispersi cernebantur. Hos flores ex Stiriâ adferri refert Ulysses Aldrovandus, *Musei Metal.* l. 1. p. 135. ubi de hisce ita differit: ex Stiriâ adfertur flos ferri candidissimus, & levis, cum ramulis corallo similibus, & interdum filo subtilioribus. Levitatem in iis tantam non deprehendo, quantam deprædicat ille.

METALLA imperfecta dura vidimus, molle est PLUMBUM, quod quidam in duas dividunt species, Candidum, & nigrum, quæ magnam in mollitie & duritie obtinent diversitatem: Sunt qui album Stannum vocent & specie à Plumbo differre existiment, in quâ opinione est Cæsalpinus & Bartholinus noster.

Sed veterum Stannum à Moderno, quod improprie Stannum dici volunt, multum differre ex eorum scriptis constat.

Serapio libro Agreg. Femezeg; Stannum effodi dicit ex mineris Terræ, & in frustis inveniri; Plumbum Candidum nunquam per se purum reperitur; sed fit ex Galenâ, Pyrite aut lapillis. Plinius lib. 35. cap. 16. ait Plumbum album conflare ex lapillis nigris candore variatis; Sed Stannum esse Plumbi nigri liquorem, qui primo fluit in fornacibus. Capite sequenti Stannum adulterari dicit Plumbo albo seu Cassitere. Aliud igitur veterum Stannum quam Plumbum candidum, & forsan illud quod nos Plumbum Cinereum seu Bismutum jam vocamus.

Nos de hisce distincte agemus ac primum de PLUMBO CANDIDO, quod & Stannum aliàs vocatur, licet ante ostensum, veteribus aliud fuisse Stannum, aliud Plumbum Candidum, usus tamen obtinuit ut hoc nomine vulgò donetur καὶ σίτερον. Est verò Metallum imperfectum, molle, album, ex Mercurio copioso, minus fixo, & Sulphure albo impuro constans, Plumbo difficilius fusionem admittens, rubiginem vix contrahens, tinniens. Cum primo efficitur, album aut candidum non est, sed postquam ignem experitur, & excoquitur.

Quamquam sui coloris in fodinis non reperiatur, purum tamen lapillis quibusdam, quos Germani Zwitter vocant, adhæret, hique lapilli, modo nigri, modo flavi, modo candidi sunt, quandoque pellucidi; sed raro admodum. Purum hoc quandoque angulos habet quatuor, quinque, sex, quandoque favaginem refert, quandoque botrum. Impurum & mixtum quandoque lapidi candidissimo adhæret, permixtis fluoribus coloris argentei. Hic verò lapis vel durior est vel mollior & friabilior. Quandoque lapidi nigro adhæret, aut permixtum est, quandoque durus adeò lapis cui adhæret, ut igne excindendus sit, & sic non sine magno periculo magna montium frustra excutiuntur. Ex lapidibus nigris, ut & cinereis, in quibus plumbum album inveniri solet, quidam steriles sunt & nihil continent, quocirca quidam SPUMAM LUPÍ vocant.

Ex eo fiunt vasa domestica majora & minora, Lances, patinæ, Lagenæ, aliaque quibus in mensis utimur, ob puritatem & splendorem. Cum in laminas ducitur, ita tingi potest, ut colorem auri aut æris nativum referat, ex quo varia fiunt ornamenta. Ei Plumbum nigrum miscetur ut fiat tractabilius & ductilius, alioquin ob duritiem diffilit. Plumbum cinereum ei quandoque additur, quod splendorem & levitatem ei conciliat. Quarta pars Orichalci si addatur & simul fundantur, vasa quæ ex iis fiunt simillima sunt argenteis.

In Medicinâ usus ejus rarior est, quibusdam siccandi & refrigerandi vim ei tribuentibus, quibusdam calefaciendi & humectandi. Hepati dicatum quidam volunt. Sunt qui ejus pulverem in potu exhibeant, contra Ictus Scorpionum. Chymici Salem & alia ex eo conficiunt.

PLUMBUM NIGRUM simpliciter etiam plumbum vocatur, Græcis μόλιβδος. Est imperfectum Metallum, molle, lividum, ponderosum, ignem diu non sustinens, tractantium manus nigredine inficiens, ex multo Mercurio crudo & Sulphure impuro & foetido genitum, pondere & gravitate proxime ad aurum accedens. Sunt qui velint in humidis locis sepultum crescere, & pondere augeri, ut & imbris in tectis Plumbeis. Mirum quod in fornace ustum pulvis ejus pondere augeatur, sed rursus fustum & in Plumbum redactum minuatur.

Vel Nativum effoditur, vel ex lapide coquitur. Quod nativum, vel durius est, ut Polonicum, vel mollius, ut Germanicum. Colore etiam & hoc differt; est enim vel album, vel rubicundum, vel obscurum, vel ad cæruleum tendens. Quod excoquitur, vel ex propriâ venâ eruitur, vel ex lapide Plumbario, qui quandoque lapidi arenario similis est, quandoque fluoribus albis, flavis & ad viride tendentibus.

Mineram in quâ Plumbum, argentum & Galena simul inveniuntur ex Friburgo Misniae ab amico delatam habeo.

Ex Sclacovaldiâ Bohemiae mineram stanni mihi attulit Nobiliss. Rostrupius Giede. Lapillos nigros splendentes vitri instar, ponderosos, Germanis Zwitter dictos, mihi dedit amicus, ex quo Plumbum candidum, seu Stannum coquere solent. Primo aspectu Succinum nigrum seu Gagatem refert politum, sed quibusdam in locis striis præditum, ac ubi maxime æqualis est, politura illa apparet, maculae quædam rubicundæ intercurrent. Lapis pondere est Drachmarum quinque.

Ex Biscajâ frustulum mineræ plumbi petiit transmissit Clariss. Vir D. Joh. de Laet, trium diversorum colorum lapillis constans, albo nempe, purpureo & cinereo, micis argenteis referto. Tota massa vix scrupulos æquat quatuor.

Aliam plumbi nigri mineram, in fluore subviridi eleganti, ex Angliâ mihi attulit D. Christianus Stougardius, friabilis est, Crocei quidpiam permistum habens.

Usus magnum habet Plumbum nigrum, ex eo testæ fiunt, tubi aquæductuum, Globi bombardici, Sarcophagi, Lebetes in quibus Sal excoquitur. Ad gemmas, item aurum & Argentum à scoriis liberandum etiam utuntur, colores quoque ex eo fiunt, qui Pictoribus inserviunt. Medici in quibusdam affectibus etiam ejus vires sunt experti præsertim externis, sistit fluxiones, cicatricem inducit, lotum Emplastris miscetur, Laminæ ejus lumbis alligantur ad renes calidiores & Venerem refrænandam. Quo fine ex eo Saccharum, quod Saturni Chymici vocant, præparant; Garigliis imposita lamina, ea dissipat. Intus vix admittitur.

C A P. VIII.

De sui generis, seu improprie dictis Metallis, Plumbo cinereo, Antimonio & Argento vivo.

SUI generis & improprie dicta Metalla dicimus ea quæ magnam habent cum veris Metallis affinitatem, si ortum & generationis modum ac locum attendas: quibusdam tamen proprietatibus veri dicti Metalli competentibus differunt, non enim ductilia aut malleabilia, sed frangibilia, friabilia aut fluida sunt. Cujus generis sunt Plumbum cinereum, Stybium & Argentum vivum.

PLUMBI CINEREI nomenclatio Agricola tribuitur, BISMUTUM enim vocant Metallici, Marcasitam Argenteam Cæsalpinus, Germani Wismut / Mythin / & Conterseit. Quidam veteribus ignotum fuisse putant, alii à Plinio sub nomine Plumbi Argentarii descriptum. Potius sui generis Metallum esse puto, quam ut ad Plumbum referatur. Differt namque ab utroque Plumbo colore & duritie. Nitet quandoque Argenti colore, interdum purpureo diluto, simile Stybio seu Antimonio, quoad figuram, sed colore præstantius, Stellatum Antimonii Regulum referens.

Metallum seu minera, unde conflatur, similis est Galenæ, sed manus inficit, quod Galena non facit; Reperitur & solidum, quod sectionem admittit, & non dissilit, ut Galena. Est etiam & nigrius, Plumbei coloris, quod quandoque Argentum in se continet, unde in locis, ubi effoditur, Argentum subesse colligunt. Massæ ejus lapidi adhærere solent, qui durissimus est, nisi fluores contineat, aut nitrum in se habeat, quod saxa friabilia reddere solet. In Angliâ & Misniâ invenitur in venis Argentariis.

Plumbo candido admiscere solent, ut splendorem & duritiem ei concilient, utque liquefactum facilius decurrat.

Conficiunt quoque ex eo varii generis vasa, quæ argentum colore æmulentur. In Medicinâ usum, quod sciam, habet nullum, nisi quod Beguinus in suo Tyrocinio, ex eo fucum elaboret, cuti dealbandæ destinatum.

ANTIMONIUM, quibusdam Stimmi, Stibium, Dioscoride teste etiam Platyophthalmon, & Larbasson juxta Plinium; Alabastrum etiam olim vocatum fuit, sui etiam generis videtur Metallum, quamvis Paracelsus in censum Marcasitarum reponat lib. 6. Archidox. ubi Plumbi Marcasitam vocat, constat substantiâ minerali combustibili, & Mercurio fuliginoso, ex terrestri quadam materiâ coagulato.

Ejus minera in montibus reperitur, ut aliorum Metallorum, ac inde variis operationibus extrahitur. In Italiâ in tractu Senensi fodinæ ejus sunt, in Ungariâ optimum eruitur,

tur, in Germaniâ quoque Hoensterni & in Bohemiâ. Olim fossile vendebatur, & à Dioscoride probatur, quod maxime radiat, & cum frangitur in crustas dividitur, friabile, terrâ & sordibus carens; quod Plinio fœmina dicitur. Jam à Mercatoribus in panes & metas quasi fustum venditur, exterius Crustosum & Plumbei coloris, digitos ut plurimum inficiens, interius refertum venis capillaceis, micantibus, splendentibus, ut ferrum politum, ruptu & fractu facile: pulverisatum ubi fuerit splendorem amittit, & colorem plumbi usti assumit. Fustum in crucibulo in liquorem solvitur, odorem sulphureum emittens & fuliginem albam, Pompholygis instar, parietibus adhærentem spargens.

Plinius lib. 33. cap. 6. ejus genera duo constituit, marem & fœminam, marem esse horridiorem & scabriorem minus, ponderosum minus, radiantem & arenosius. Fœminam (quæ magis probatur) friabilem, nitentem, fissuris, non globis, dehiscen-tem.

Ufus ejus magnus est apud stanni fusores, speculorum Chalybeorum confectores, campanarum, globorum bellicorum, nec non typorum Typographicorum fusores. Quin & Medici, præsertim Chymici, magnis laudibus ejus vires in corpore humano extollunt. Dioscorides lib. 5. cap. 59. ait vim habere adstringentem, meatus obstruentem, refrigerantem, excrescentias cohibentem, ulcera ad cicatricem perducentem, sordes & ulcera oculorum expurgantem, sanguinem sistentem, igni ambusta sanantem, ulcerationes ad cicatricem perducentem. Paracelsus mirifice ejus vires extollit, inter reliqua de vitâ longâ cap. 6. hoc habet: sicut Antimonium finit aurum, sic eadem ratione & formâ corpus humanum purum reddit; in illo enim est essentia, quæ nihil impuri cum puro confundi finit.

Alibi dicit Antimonium habere vim conservandi corpus à corruptione, & inter maximè efficacia remedia ad Elephantiasin commendat. Conficiunt ex eo varia Medicamenta: Vitrum, Regulum, Sulphur, Flores, Tincturam, Olea, pulveres & infinita de quibus alii.

Minera Antimonii Ungarici pulcherrima est, tota constans Cylindris, seu columnulis crassitie aciculæ, sed mirè invicem nexis, conspiciuntur enim rectæ, parallelæ, obliquæ, transversæ, &c. quia porosa est hæc materia, & colore cæruleo splendido instar politi ferri. Hinc inde Sulphurea quædam & flava exsudat materia, massam variegatam reddens, donum D. Custeri.

ARGENTUM VIVUM etiam hujus classis est, à Chymicis Mercurius dictus, Græcis υδράργυρος, Theophrasto ἄργυρον χυτὸν Aristoteli 4. Meteor. 8. ἄργυρον κινητὸν; Metallum enim proprie loquendo dici nequit, cum ei definitio non competat, igni non fundatur, durum, solidum, ductile & malleabile non sit.

Est autem liquor mineralis, ex aquâ Metallicâ viscidâ & terrâ sulphureâ constans, spirituosus, volatilis, ad contactum frigidus, sed vi calidâ præditus, ponderosus, coloris argentei, instar aquæ fluidi, sed manus non madefaciens. Materiam ejus arguunt proprietates ei familiares. Viscidâ autem constare materiâ Metallicâ, vel inde constat, quod ignis vim eludat, licet enim igne in fumum redigatur, ille tamen collectus in pristinum redit statum. Ob Sulphur admixtum, subito in fumum resolvitur. Penetrat eximie ob spirituosam suam naturam, & Metalla ipsa corrodit, frangit & in minima redigit, corpus etiam humanum subito pervadit. Ponderus quoque ingens habet, ei enim omnia reliqua Metalla innatant, Auro excepto; cui multis proprietatibus affine est. Difficulus enim exuritur & in partes minutissimas dividitur, adeo ut corium densum penetrare valeat, interim variis & contrariis præditum facultatibus.

Est vero Argentum vivum vel Nativum & fossile, quod in propriis venis ita reperitur, aut etiam in venâ Schisti, seu Hæmatitidis: vel Factitium.

Factitium ex minio seu cinnabari nativo præparari solet.

Hoc autem minium, vel lapidibus permixtum est, vel purum.

Quod lapidibus permiscetur, quandoque in lapide scissili cinereo, bractearum modo concretum invenitur, quandoque in lapide Metallico candidissimo, ut Hartensteinii.

Puri minii, seu Cinnabaris nativi duæ mihi sunt species. Una Rubicunda instar Argenti rubri rudis, ponderosa, colore eleganter rubicundo tingens, in Hassiâ prope Marpurgum reperta.

Altera nigrior est jecoris colore, etiam ponderosa, Schistum aut Hæmatitidem re-ferens,

ferens, cui argenti vivi micæ, aut guttulæ inclusæ quasi apparent, duriore affricu rubicundo tingens colore, Commendatur à multis in Epilepticis insultibus.

Cæterum argenti vivi usus apud Artifices magnus est, eo aurifices ad vasa deauranda, & aurum ab argento separandum utuntur, ad speculorum confectionem, ad Aurum molendum, pisces capiendos & infinita alia.

Medici, præsertim Chymici, eo etiam carere nequeunt; in luis Gallicæ curatione crudo utuntur, tam internè quam externè.

In Peste Amuletum præbet, pediculos & vermes necat, partum difficilem promovet, tumores duros resolvit, scabiem & ulcera curat, inter fucos locum quoque invenit; sed Chymici, ut hos effectus felicitè assequantur, variis modis eum præparant, præcipitando, calcinando, sublimando, in oleum, aquam, spiritum & nescio quid non eum redigendo.

C A P. IX.

De Metallis Affinibus.

VERA Metalla, & quæ naturâ proximè ad ea accedunt, vidimus: jam de iis quæ magnam affinitatem cum Metallis habent, vel quod in venis Metallicis inveniantur, & quandoque in se quidpiam veri Metalli contineant; vel quod ex Metallis impuris, dum purgantur, aut etiam puris ipsis, dum corrumpuntur, fiant.

Duûm igitur generum sunt: unum Naturale, quod in fodinis inveniat, sine artis ope à Naturâ fabricatum: alterum quod arte perficitur. Ad Naturalia Metallis affinia, referimus Galenam, Cadmiâ Nativâ, Chrysocollam, Spodum subterraneam, Pyritem, Saxa metallaria, Micam, Talcum. Hæc enim in fodinis juxta metalla inveniuntur, & magnam cum iis habent affinitatem: definitio tamen metalli iis non competit, licet in iis & cum iis Metalla generentur.

Artificialia sunt, quæ artis operâ à Metallis egrediuntur, dum depurantur, aut aliis modis elaborantur. Atque horum quædam extra fornaces elaborantur, & Rubigines vocari possunt; Cujus generis sunt, ex argento cœruleum, ex ære Ærugo, ex ferro ferrugo, ex plumbo cerussa & minium, ex stanno Biacca Hispanica dicta. Vel formam squamarum obtinent: quo referimus squammam Æris, florem æris, & stomoma, seu squammam ferri.

In fornacibus quæ elaborantur, vel crassam, terrestrem & ponderosam habent substantiam; ut sunt Scorix, Diphryges, Lithargyros; vel levem & aëream, ut Cadmia fornacum, Tuthia Alexandrina, Pompholix, Spodos; de quibus jam ordine agendum.

C A P. X.

De Galenâ, Cadmiâ nativâ, Chrysocollâ, Spodo subterraneâ.

GALENÂ an idem sit cum Plumbagine & Molybdenâ veterum, dubitant quidam. Encelius de re Metallicâ lib. i. cap. 34. rationibus haud levibus id adstruere allaborat, & ut videtur, non sine causâ & successu. Plinius lib. 34. cap. 18. ex Molybdenâ & Galenâ Plumbum nigrum & Argentum coqui ait: quod etiam Friburgi & Misniæ & Goselariæ sit ex Plumbagine. Deinde nominis conformitas non abludit; quod enim Plinius Galenam vocat, Germani Glanz / quod latine vertunt Plumbaginem. Adhæc colorem eundem habet Plumbago cum Galenâ, plumbeum scilicet. Plura vide apud dictum Encelium loco citato. Nec obstat quod Dioscorides Molybdenam suam flavam & splendentem statuât, quod à diversis vaporibus in terrâ eam inficientibus fieri potuit; cum & aliquando inveniat apud nos variis, etiam flavo obducta colore. Si aliquod statuendum inter Galenam & Plumbaginem discrimen: Plumbago erit, cum solum continet Plumbum, Galenâ, cum & Plumbum & argentum.

Alii autumant Galenam, Plumbaginem & Molybdenam tria esse diversa corpora Metallica, attestante oculari demonstratione, variisque proprietatibus, quibus invicem differunt, ut de colore & consistentiâ nihil dicam.

Est autem Galena duplex: Nativâ seu fossilis, & factitia.

Nativâ

Nativa fossilis iterum dividitur, ut sit vel frugifera, ex quâ Metalla coquuntur, vel Plumbum solum, vel Plumbum & Argentum. Colore etiam differt, ut sit vel Plumbi resplendescens, vel ad flavedinem tendens, quæ rarior est & in calidioribus regionibus invenitur; à Dioscoride inventa ad Sebastiam & Coricum.

Ex nostris officinis Norvagicis, frugiferæ Galenæ tria genera accepi, unum quod Plumbum refert, & manus plumbeo colore inficit, quo etiam ad lineas ducendas utimur, vulgo Plumbago *Wey-er*/ nobis *Weyas*/ vulgaris pictoribus usus.

Secundum reperitur juxta argentum purum putum, quod statim suum est, magis splendet, friabile, in fibras scissile, quod etiam argentum continet, & quia purpureum obscure mixtum habet colorem, illud esse arbitror, quod *Leberfarb glanz* vocant, seu colore Jecinoris.

Tertium Cinereum, *Graver-glanz* / magis albicat & laminis seu fibris est minoribus, in se quoque Argentum & Plumbum fovens.

STERILIS, quæ nullius est momenti & Metallum nihil continet, ab igne consumitur, colore magis lurido est, cujus, quam ego teneo, massula Pyritem habet adjunctum, sub titulo *Wende ad me missa*.

Factitia Galena fit fornacum ope: nam Auri & Argenti fornacibus adhærere solet, à Germanis *Tess oder herdt fleyen* dicta, & hoc differt à Nativâ, quod hæc in pulverem etiam comminuta, emplastris addita fundi & liquari nequeat; illa verò facile.

Usus habet in Metallis fundendis; Dioscorides Emplastris minime mordentibus miscet. Galenus dicit habere vim similem Lythargyro, ad frigidum paululum declinantem, non abstergit: quod liquari ait, de factitiâ intelligendum.

CADMIA tres sunt diversæ species, quarum duæ effodiuntur, tertia in fornacibus metallariis conficitur arte.

Ex prioribus duabus una metalli experta est, & lapidis aut terræ species solidior: altera metalli ferax. Hinc nominantur, Cadmia fossilis, metallaris & fornacum.

CADMIA FOSSILIS, aliàs lapis Calaminaris, *Galmei* / Sublutei est coloris, lapidis mollioris, aut terræ durioris naturam referens; unde Festus Pompejus inter terras locat. Cremata fumum luteum præbet. Eo utuntur ad *Æs* colore Aureo tingendum, ut fiat Orichalcum. Reperitur in inferiori Germaniâ, inter Coloniam Agrippinam & Aquisgranum; item in ferrariis Saverlandiæ & alibi.

Mihi trium generum sunt Massulæ, una coloris cinerei, altera rubicundi, tertia sublutei.

CADMIA METALLICA, à Plinio etiam Lapis *Ærosus* dictus, quod ex eo fiat *Æs*, quamvis non solum *Æs*, sed & Argentum, imo utrumque quandoque in eo reperitur, Germanis *Robelt*. Variis figuris concrevit, est enim alia uvæ similis, alia testæ, alia crustacea, colore nigro, fusco aut cinereo.

Vi erodendi tam validâ pollet, ut sæpe nudas fossorum manus & pedes erodat, omni animantium generi venenum est lethale, vulgo eâ glires, mures, & muscas interficiunt. Chymici ex eâ corpus nigrum, fuscum aut cinereum sublimant, quod sublimatam vocant Cadmiam. Cum Pyrite magnam habet affinitatem, sed differt colore & viribus. Pyrites enim aurei aut argentei est coloris, nisi sit atramentosus: sed Cadmia nigra, fusca, aut cinerea. Pyrites vi pollet digerendi & discutiendi: Cadmia erodendi. De Cadmiâ fornacum suo loco dicendum.

De CHRYSOCOLLA sectione primâ cap. 8. quædam diximus, sed de eâ saltem quæ ex Nitro conficitur, albidus coloris, quâ etiam Aurifices utuntur, hic de viridi tractandum. Dicitur verò Chrysocolle Græco nomine, quasi Auri gluten, quod ad Aurum glutinandum ejus sit usus. Germanis *Stein-gum* / *Stiffer-gum* / *Berch-gum*.

Estque duplex, Nativa & factitia. Nativam gignit Natura in fibris & cavernis, & reperitur quandoque arenæ similis, quandoque materia Metallica ei adhæret. Effoditur jam in Hungariâ, Bohemiâ, Goldbergæ in Silesiâ & alibi. Olim primas occupavit Armeniaca, secundas Macedonica, tertiâs Cypria.

Factitia duplex est: una fit ex durâ, Nativâ, tingiturque Luteâ herbâ, ob id Herba-cea & *o'pōsins* dicta, quæ nativâ preciosior habetur, cujus præparationem vide apud Plinium lib. 33. cap. 5. In usum Pictorum potissimum cedit. Alterâ factitiâ utuntur Aurifices & aliis SENTERNA dicta, constans ex Cypriâ æruginè, urinâ pueri impubis, & nitro.

Nativa tantum in ærariis Metallis invenitur & tantum ex Ære fit ; si quandoque in Aurariis, Argentariis aut Plumbariis invenitur, venæ eorum cum ære miscentur. Bonitatem ejus ex colore & viribus æstimant. Nam nativa omnis viridis est ; alia, ad satietatem, & quò magis ad Smaragdi accedit viriditatem, eo melior æstimatur : alia dilute vi-
ret, quæ vilissima ; alia medio modo se habet.

Chryfocollâ potissimum utuntur pictores, aurifices eâ solâ quæ Aurum glutinat. Medicis etiam fossilis cedit. Digerit, exsiccatur, & sine morfu carnem liquefacit. Ulceribus, quæ consolidationem respiciunt cum fructu accommodatur, modice pota vomitus movet.

SPODOS, quam aliqui Spodium nominant, duplex est, fossilis & factitia. Hic de priori agendum, quæ Græcis ignota fuit, sed à Mauris, Serapione nempe descripta, dicitur ad differentiam alterius SPODOS SUBTERRANEA ab Agricola, qui eam fieri ait, cum ignis quo Metallici duritiem saxorum rumpunt in Cryptis, cuniculis, puteis, aut occulta terræ incendia urunt, vel Cadmiâ, vel Pyritem, vel Plumbarium lapidem, vel aliud quid simile.

Sed ex Cadmiâ potissimum fit Spodos nigra, fusca, cinerea ; ex Pyrite cinerea tantum, ex plumbario lapide, lutea vel cinerea, ex lapide æroso candida, quæ tandem virefcit.

Serapio tres species proponit, albam, viridem, luteam rubore aspersam. In Indiâ in littoribus maris fodi ait (forsan ubi fodinæ metallicæ) albam præ cæteris commendat, post luteam, viridem asperiores esse ait.

Lutea mihi transmissa è fodinis Norvagiæ, quæ prope Nidrosiam in Osterdaliâ exant, cupro prægnantes, levis est, tenuis, luteo colore manus inficiens. Cinerea quibusdam dicitur, à proprietate quam habet, cineribus affinem.

Exsiccatur, abstergitur quandoque sine morfu, quandoque verò adeo exedit, ut, si in cutem scabiosam, aut exulceratam incidat, ad ossa usque carnes erodat, sine aliquo insigni dolore, quod de Albergiâ refert Agricola. Alioquin viribus cum Pompholige convenit, nisi quod imbecillior aliquanto.

C A P. XI.

De Pyrite, Saxi Metallaribus, Micâ, Taleo.

INTER Lapidem de Pyrite supra à nobis actum est, ejusque species aliquot adductæ : quia verò species aliqua Metallis se jungit, eaque quandoque sinu suo fovet, huc ejus species aliquot adducendæ supra omisæ, ubi de sterilibus actum.

Quod Græci Pyritem vocant, id ita dictum, vel quod ex eo ignis excutitur, vel quod ignei sit coloris, Arabes Marcasitam vocant & Zeg nigrum, à quibusdam lapis luminis & Marcasita cuperosa, item lapis ærarius, quod in æris fodinis copiose inveniatur. Germanis *Jewer-stein/ Kyß/ Kupfer-stein/ Kupfer-erg.* Putant quidam esse Aristotelis & Theophrasti *πυρμαχον*, quod igni repugnet, & in ardentibus fornacibus coniectus fluat, & ubi defluerit, rursus concreascit. Purus lapis non est, sed aut Metalli, aut alterius cujusdam materiæ quippiam in se continet. Nos hic species quasdam, supra non propositas, enumerabimus, ne actum agamus.

Pyrites ARGENTEI coloris. Ejus rudis quædam mihi massa est, quæ in nigricante lapide micæ Argenti spissè junctas ostendit, quibusdam in locis aurei Pyritis venas intercurfantes obtinens : quia ponderosior Argentum & Æs in se continet, ex Argentifodinis Norvagiæ ad me delatus.

Pyrites AUREI coloris, majoribus constans granis, *Grobspiesiger-fieß* dictus Metallariis, auri massam ferme refert, intermicantibus trigonis quibusdam granis politissimis, cæruleum quid intermistum habens, in ærariis fodinis frequens.

Pyrites AUREUS TESSELLATUS, ex variarum figurarum politis constat tessulis, nunc majoribus, nunc minoribus, maximâ ex parte quadratis.

Pyrites AUREUS GRANULATUS, constat granis inæqualibus, angularibus, aureis, quibus quiddam cærulei & viriditatis est admixtum. Colorum enim varietate caudam Pavonis æmulatur, friabilis est, ut facili attritu in grana sua resolvatur.

EX AUREO ET ARGENTEO Mistus, granis majoribus, sub titulo *Grobspiesiger-fieß*

fief ad me transmissus, massa est magna, ponderosa satis, quâdam sui parte flavo prædita colore albicante, quo nomine & mistam voco.

CINEREUS etiam misturam quandam sapit flavescentium & albicantium granorum, cum marmoris albi & grisei frustulis interspersis, quæ ad cinereum hunc colorem constituendum in primis faciunt.

Hujus census est alius ex granis minoribus constans, nomine Kleinspeißiger-fief ex Norvegiâ allatus, sed granula minuta, ex quibus constat, magis ad flavedinem vergunt, licet ipsa lapidis substantia grisei sit coloris.

PYRITES VARIUS solidiori constat materiâ, in corpore nigricante mineras Pyritis obtinens variorum colorum eleganti spectaculo, cernere hic licet flavedinem auri, candorem Argenti, rubedinem æris, nigredinem ferri, purpureum præterea, cœlestinum aliosque colores tantâ varietate inter se mistos, ut lusum Naturæ in coloribus miscendis mirari satis non queamus.

De viribus supra à nobis dictum, quocirca plura hic non addimus.

SAXA METALLARIA, sunt lapidum varia genera Metallis adnata, ex quibus etiam Metalla coquuntur, inter quæ primo occurrit saxum FISSILE der Stiffer / coloris cœrulei, quod aliquando nigrius, aliquando albidius esse solet, hoc quidam ad Pyritem, quidam ad Lithantraces referunt.

Secundum genus QUARTZUM vocant Germani, quod interdum candidissimum est, interdum subluteum, interdum subcæsum. Huic quandoque auri scintillæ adherent. Sed de his supra.

Tertium SPATUM politius & durius est cæteris, quibusdam MARMOR METALLARE. Hujus varia mihi sunt genera ex fodinis Norvegiæ argentiferis allata. Est namque primo STERILE, nihil Metalli, aut alterius mineræ continens, album, in frustula concisum. Est cum Pyrite mixtum, est cum Galenâ sterili; est cum Galenâ, Pyrite & argento. Ex quibus cernere licet quam varias misturas in mineris exerceat Natura. Singula separanda sunt, ut Metallis puris potiamur.

Quartum saxum CORNEUM seu Silex Hornstein / quod durissimum colorem cornu ostentat, cujus partes quandoque adeo sunt continuatæ, ut unam ab alterâ discernere quis nequeat, quandoque intersectione aliquâ conspicuæ.

Ultimum ARENOSUM, quasi ex arenis compositum, vulgo Sandt-stein / ex quibus, ubi conspicuæ sunt magnitudinis, molæ fiunt, de quibus supra.

MICA corpus est metallicum, argento splendore simile, quod in Marmoribus & arenis lucet, ut & lapidibus, sed ex iis separari nequit, Germani argentum felium vocant, quod noctu luceat instar oculorum felium. Fixum non est, sed igne consumitur & nullius ferme est usus, Ragen-silber & Glimmer Germanis dicitur. Ejus mihi duæ sunt species, una solitaria, alia admista non habens, altera in lapide cum Pyrite, tertia in arenis.

TALCUM Agricolaë MAGNETIS, de quo cum supra inter lapides actum sit, ut & de plerisque, hoc capite contentis, plura addere non licet. Hoc saltem monentes eorum hic fieri mentionem, quod respectum ad Metalla habeant, juxta metalla inveniantur, iisque sint affinia.

C A P. XII.

De Arte elaboratis, cum Metallis, Rubiginibus.

HACTENUS ea vidimus Metallica, quæ Natura ipsa in terræ visceribus elaboravit sine artis ope: Nunc ea pertractanda, quæ ex enumeratis Ars elicit, dum priora tractat & perficit. Hæc duum cum sint generum, unum extra fornaces operariorum confectum, alterum in iis; de illo primo tractandum, quæ redigimus iterum in duas classes, unam Rubiginum, alteram Squammarum. Rubigines verò vocamus Metallorum quasi putredines & fordes, quæ illis adnasci solent cum in humido servantur, aut vaporibus liquorum acrium eroduntur. Sunt autem de quibus hoc in loco potissimum agendum: Cœruleum, ærugo, ferrugo, cerussa, minium, Biacca Hispanica.

Ex Argento conficitur Cœruleum duobus modis. Primo lamina Argenti in vase quodam, supra acetum acerrimum, sale Ammoniaco imprægnatum, suspenditur, & per viginti dies fimo obruendo, usque dum aceti Vapor ex argento cœruleum colorem eliciat,

eliciat, qui demum abraditur. Secundo, ex argenti vivi partibus tribus, Sulphuris partibus duabus, falis Ammoniaci parte unâ, de quibus uberius consulendus Agricola de Nat. Foss. lib. 9. cap. 17.

Ex *Ære* fit *Ærugo*, cujus licet variae apud Autores fuerint species, tres tamen primariæ sunt; *Rasilis* scilicet, *vermicularis*, *santerna*.

Rasilis multis modis fit. Primo supra acetum, æreum vas ita locatur, ut nullum habeat spiraculum, post decem dies ablato operculo, ærugo collecta abraditur. Secundo *Lamellæ* super acetum totidem dies suspenduntur, ne tangant acetum. Tertio, vineis aciescentibus, æris massa aut lamellæ obruuntur. Quarto delimatam æris scobem, aut lamellas aceto asperfas, versant *Spathis*, donec æruginem contraxerint. Quinto alii in mortariis æneis ex aceto terunt. Vocatur alias *VIRIDE ÆRIS*, Græcis ἰὸν ξυσόν.

SOLECIA seu *VERMICULARIS*, quia ad similitudinem vermiculorum coacta est, vel fossilis, quæ sponte nascitur, ex lapide ærario ex quo *Æs* conficitur: vel Artificialis, quæ fit ex *Ære*, aceto acerrimo, alumine, & sale, additâ quandoque urinâ, modum pluribus declarat Agricola.

SANTERNA quibusdam *Chrysocolle* factitia, quod ad aurum glutinandum eâ olim usi sint. Fit cum in mortariis ex *Ære* Cyprio, infunditur urina pueri, & pistillo ex eodem ære facto circumagitur, quidam addunt nitrum & Cypriam æruginem. Ex his *Æruginis* speciebus, sola *RASILIS* jam in usu est, præter usum quem Pictoribus præbet, in arte Medicâ locum æris usti supplet, sed acrior & efficacior est, digerit, mordet, carnem liquat, cum cerato cicatricem inducit, ulceribus putridis & fistulis maximè accommodatum medicamentum.

FERRUGO est rubigo ferri ruffa & crocea ad fuscum vergens. Variis modis fit. Scobs Chalybis purissimi, aceto acerrimo mergitur, ut acetum superemineat quatuor digitis, tum flos ejus ascendit & olei modo aceto innatat, hic per intervalla colligitur & exsiccat.

Vim habet siccandi & adstringendi, sistit profluvia sceminarum & sanguinem undequaque fluentem, ad obstructions viscerum tollendas & Ictericos curandos quidam ferri scobem irrorant aceto in vase mundo, operculo superimposito, & post dies septem invenitur colore rubiginis, quam siccant, terunt, abluunt, exhibent. Hujus census est *CROCUS MARTIS* Chymicis dictus, qui variis fit modis, vel per Reverberationem; vel per vaporum ex rebus & liquoribus erodentibus exhalationem, de quibus consule Institutiones Medicas Sennerti lib. 5. part. 3. sect. 3. cap. 15.

CERUSSA, Græcis ψευδάργυρος, nostratibus *Weghuut* / est Plumbi rubigo, colore candido, paratur eodem modo fermè quo ærugo, laminis plumbi nigri super vaporem aceti appensis, donec plane fuerint corrosæ, tum liquore puro colato, quod in fundo residet, siccatur, teritur, cribratur & abluitur, quod primâ vice non resolvitur, iteratâ perficitur, primum quod exit, præstantius habetur, & pro medicamentis oculorum eligitur. Vim habet refrigerandi & illinendi, exterius usurpata, candorem etiam faciei conciliat: sed hausta lethalis est; nam occludendo & refrigerando vias spirituum intercludit & siccando exasperat. Hanc ob causam vituperantur aquæ per plumbeas fistulas currentes, cum aliquid Cerussæ à Plumbo abradant; unde per Organa plumbea minus commodè aquæ destillantur, præsertim quæ acrimoniam aliquam habent.

Est & *CERUSSA CINEREA*, quam quidam cinerem plumbarium vocant; quæ fit cum cerussa trita in ollam novam conjicitur, & rudiculis continenter movetur, donec cineris colorem acquisiverit, tum exempta refrigeratur.

MINIUM antiquorum hodie *Cinabrium* vocatur, & illud quod jam *Minium* vocamus, Græci ορνύδα, Plinius Sandicem, alii Φύκον quasi fucum; Vitruvius Sandaracham vocat. Ex cerussâ fit in patinâ super ignem locatâ & ustâ, quæ rudiculâ continue agitur, donec colorem Minii acquisiverit. Pictores ad colorem rubrum inducendum eo utuntur. In Medicinâ quoque ejus usus est haud rarus.

Tenuior est cerussa, ad fluxiones reprimendas, ex ulceribus & partibus contusis, illitum ex Cerato, quod Unguentum album vocant, prodest. Est & peculiare unguentum de minio ad cicatricem in partibus mollibus inducendam utile.

BIACCA ALEXANDRINA seu *ALBUM HISPANIÆ*, ita ex Plumbo albo, seu Stanno conficitur, ut Cerussa ex Plumbo nigro. Vel in urinâ destillatâ laminas

Plumbi candidi ponunt, quæ ubi corrosæ, urina colatur, glutinosum, quod in fundo est, colligitur, siccatur, comminuitur, cribratur. Usus potissimum est ad fucos, cutim enim fœminarum dealbat, & candidam reddit.

CAP. XIII.

De Squammis Metallicis.

ALTERUM genus corporum Metallicorum, quæ extra fornaces conficiuntur, ad squammas referimus, quæ ex durioribus corporibus, cum aut ignita exstinguuntur, aut malleis percutiuntur, è superficie adustâ à corpore reliquo abscedere solent. Perfecta Metalla, ut Aurum & Argentum, hisce ob naturam incombustibilem destituuntur, ut & mollia, qualia Plumbum & Stannum: quia mollius est quod ab iis abscedit, idcirco ex Ære & ferro potissimum hæc eliciuntur: ex Ære flos & Squamma; ex Ferro Stomoma.

FLOS ÆRIS, Græcis ἀνθεὶ χαλκῆς, sunt minuta æris granula, Milii specie, à reliquo ejus corpore resultantia, cum fervens Æs aquâ exstinguitur. Cum enim Æs, detrahitis recrementis, candens adhuc aquâ frigidâ perfunditur, repente densatur & concrefcit, atque hunc florem exspuit quasi, & in labris, ubi æs refrigeratur, colligitur effusâ aquâ. Optimus censetur, qui facile teri potest, & cum in pulverem teritur rufescit, & modice splendet.

Cum adstrictione acrimoniam quandam habet, & tenuium est partium, unde collyriis mistus palpebrarum asperitates, & fuscus abstergit.

SQUAMMA ÆRIS, Græcis λεπίς, malleorum ictibus decutitur, ubi æs elaboratur, optima censetur crassa, æris modo rubens, quæ cum aceto aspergitur, æruginem ducit: deterioris notæ est tenuis, infirma, candida aut nigra.

Viribus cum flore convenit, facultatem enim habet adstringendi, attenuandi & erodendi, cum aquâ nullâ pota, aquosos humores educit, carnes purgat & liquefacit. Hodie Medici æruginem sunt contenti, & reliqua raro in usum trahunt.

SQUAMMA FERRI & Chalybis, pari modo ictibus excutitur, in officinis ubi hæc elaborantur. Plinius σκουμα vocat lib. 34. cap. 11. ubi ait: Squammæ est alterum genus subtilius, ex summâ scilicet lanugine decussum, quod vocant Stomoma.

Sed ipsum Chalybem vocat Stomoma Dioscorides, contra quam sentit Cæsalpinus, ut & Galenus 9. simpl. & plerique alii veterum, unde hoc in loco hallucinatum esse Plinium putant.

Majorem obtinet adstrictionem quam Squamma æris, & ad contumacia ulcera vim habet insignem; præfertur illa quæ ex Chalybe provenit, æris plus habet acrimoniæ.

CAP. XIV.

De Scoriâ, Lapide, Diphryge, Vitro.

ALTERUM genus Metallicorum factorum illud est, quod in fornacibus conficitur, vel cum venæ Metallicæ excoquantur, vel cum Metallum à Metallo secernitur, vel cum Æs liquefactum in fornacibus tingitur. Trium igitur generum sunt hæc corpora. Ad primum genus, cum Metallica coquantur in primis fornacibus, referimus, Scoriam, Lapidem, Diphrygem, Vitrum, Cadmiam, Pompholigem, Spodum, de quibus hoc capite & sequenti. Ad secundum, ubi Metallum à Metallo secernitur in secundis fornacibus, Lythargyrum, Plumbaginem, Spodon. Ad tertium, cum Æs tingitur aut perficitur, Pompholigem aut Spodon.

Corpora, quæ in primis reperiuntur fornacibus, dividi possunt in Terrestria, quæ in fornacum fundo reperiuntur, qualia sunt Scoria, Lapis, Diphryges: & Aërea, quæ partem leviolem constituunt, quæ sublimatur & parietum partibus superioribus adhærent; ut Cadmia, Pompholix, Spodos.

Quod Græci σκουμα vocant, Latini Recrementum, Germani Schlacken / purgamentum est venæ Metallicæ, excoctæ in fornace, quod, cum Metallum in Catinum defluerit, de eo detrahitur. Unde Plinius, quæ è Catino jactatur spurcitia, in omni Metallo vocatur Scoria. Supernatat hæc Metallo olei modo, tenax & lenta quamdiu fusa est: frigefacta autem congelatur, fragilisque redditur ut vitrum. Dum aliquid retinet humoris

moris Metallici, gravis est, sed ab igne evacuato omni humore levis redditur, liquidior & pura, cujus humiditas ob viscositatem non evaporat, nec comburitur, licet ob humorem lentum fundatur.

Scoriæ fiunt ex venis, Auri, Argenti, æris, ferri, plumbi candidi, plumbi nigri: In officinis ubi Argentum ab ære separatur color plerumque varius, interdum niger. Plumbi nigri subluteus; magnâ ex parte nitere solent & plumbi nigri si tenues fuerint, interdum vitri luteo colore tincti modo pellucunt.

Artifices quandoque iis utuntur ad venas agrestiores fundendas, admiscunt ei tritas, ut cum iis citius fundantur.

Defendunt Metallum ab igne ne extenuetur in vapores, innatantes metallo fiunt quasi operculum, quod pro sui densitate nihil transmittit, ut vitrea vasa faciunt. In Medicinâ exsiccandi vi pollent, maxime ferri, quæ cum aceto exhibitæ, Aconito adversantur.

LAPIDIS ORBES post scorias extrahuntur ex catino, sive sub ipsis sit Metallum, sive non, plerumque aliquid Metalli habent admixtum. Hujus variæ mihi ex Norvagiæ fodinis Argenteis transmissæ species, quarum nomina saltem recensabo.

Primum genus Gestein vocant, coloris atropurpurei, friabile est & æs redolens.

Secundum Kohen-stein vocant, cujus rursus quædam species. 1. Silberhaltig Kohen-stein / seu Lapis argentum continens, atrocæruleus est, digitum crassus, porosus, interspersis cinereis massulis argenti. 2. Ungerosten Kohenstein coloris nigri, in frustula comminutus, porosus & friabilis. 3. Silberhaltig Bley-stein / Lapis plumbeus argentum fovens, lamellis duabus constat atropurpureis.

Tertium Spur-stein ex ærifodinis allatus lapis, cujus primum genus hoc titulo exhibitus: Spur-stein welcher albereit ein feuer bekommen / id est, Lapis qui unicum ignis impetum sustinuit, atrocærulei est coloris, ex parte scabrosus, porosus, crassitie dorfi cultri duplicati. 2. Silber und Kupferhaltig Spur-stein / Argentum & Æs continens Lapis, tenuis valde est, sonorus, è cæruleo purpurascens, cultri dorsum crassitie non superans, quamvis & alius aliquanto crassior aliunde ad me sit delatus.

Lapidis præterea genus quoddam mihi transmissum titulo Silberhaltig Kohen-stein / Argentum continens lapis; qui tamen à secundo genere & aliis multum differt, colore partim est cinereo, partim flavescente, ex tribus quasi conflatus substantiis, unâ terreâ, friabili, cineritiâ, alterâ flavâ rufescente, tertiâ quasi ex Lythargyrio constaret, metallo permisto, gravis est, ponderosus, duorum pollicum Crassitie.

Lapidem excipit & quandoque ex eo fit DIPHYRGES, quasi bis tostum corpus Metallicum. Germanis Unter-osenbruch / quoniam in fundo fornacum reperiri solet.

Quatuor ejus constituunt genera, quæ omnia constant lapide æroso torrefacto, cremato aut excocto.

Prima olim in solâ Cypro fiebat, teste Dioscoride, ex luto quod ex specu quodam Cypri sublatur, primo in sole siccabatur, mox farmentis circumdatum urebatur, atque eo nomine Diphrygis, id est, bis Cremati, nempe solis calore & ignis ardore, apud Græcos innotuit.

Alterum est quasi sedimentum quoddam, & sæx æris excocti, quod, postquam æs effluxit in catinum, remanet in fornace in ejus fundum incumbens. Galenus in Cypro tanquam inutile projectum vidit. Hujus generis est illud quod nos ostendimus, nigrum, venis rubicundis præditum, porosum, inæquale, scoriis intermixtis.

Tertium ex Pyrite æroso, in calcem redactum, donec rufescat.

Quartum fit ex lapidum orbibus, & Pyrite excocto, si bis aut ter torreantur; sed si ex lapide fissili conficiendum, etiamsi fuerit in arcâ tostus, & mox in fornace excoctus quinquies aut sexies, demum cremandus ut Diphryges fiat; cujus generis præstantius habetur, quod ad purpureum inclinat.

Vim habet adstringendi, perpurgandi, abstergendi, siccandi, excrescentias consumendi, ulcera ad cicatrices perducendi, ulceribus rebellibus accommodatum medicamentum.

Ad Scorias quidam referunt VITRUM, tum quia substantiâ simile Scoriæ, fusione quoque, & cum fusum est & trahatur instar visci, refrigeratum autem fragile reddatur.

Quin & olim, ante Vitri inventionem, ex scoriis Metallorum vasa formabant, vitreis æmula, qualia fuerunt Obsidiana. Plinius vitri confectionem casu repertam ait: Nam

cum Mercatores nitri, nave appulsâ, in littore pararent escas in Syriâ Phœniciâ, & pro lapidibus, quorum non erat copia, glebas nitri foco subdidissent ad ignem parandum, liquato nitro & cum arenis commisto, visi sunt rivi fluxisse translucens nobilis liquoris, & hanc fuisse tradunt originem vitri.

Ex lapidibus quibusdam arenis & cineribus, addito nitro, conficere solent vitra Indi, teste Plinio. Ex Crytallo vulgo & cinere falsæ cujusdam herbæ Kali dictæ Arabibus, additâ Magnesiâ ut clarius reddatur. Cum vitri materia jam liquefcit, agit spumam; quæ de eo verriculo, tanquam recrementum de Argento detrahitur; mox verò concreta in panes cogitur candidos, quibus est sapor mistus, magis falsus quam amarus. Hanc materiam artifices ad Argenti scobem, cum ex eâ conflare volunt massam, addunt, ut citius igne liquefcit, vulgo FEL VITRI, Glas-galle vocant.

Plinius testatur, sub Principe Tiberio, excogitatum vitri temperamentum, ut flexibile esset, & totam ejus officinam abolitam, ne Auro, Argento, reliquisque metallis precia detraherentur. Sed eam famam diu crebriorem quam certiore fuisse. Existimem haud possibilem esse hanc confectiorem, nisi Metallica restituatur vitro humiditas, quæ flexibilitatem conciliat; quæ tamen jungi nequit.

Ufus vitri in vasis est, & quidem commodissime, nullum enim odorem, nullum saporem liquoribus communicat, à nullo liquore vincitur, nihil transpirat, nihil eo aptius ad liquores continendos. Repentino frigore aut calore frangitur, & Ictu. Crytallini vitri usus ad vasa potoria pepulit auri & Argenti metalla. In Medicinâ etiam suos usus obtinuit. Temperamento esse volunt calido in primo, sicco in secundo gradu, excipi in multis collyriis, tollere porriginem & furfures, lenes capillos & barbam efficere. Assumptum cum vino tenui, calculos vesicæ valenter confringere, conferre Pulmoni & casui capillorum. Sed Avicenna ad hos usus comburi & præparari vult. Ustionis modus difficilis, cum facile fundatur.

Quidam hoc modo id præstant: Illinunt pice liquidâ, dein inter carbones urunt, donec ignitum appareat, postea exemptum extinguunt in aquâ & abluunt, quod opus septies repetunt, sic in cineres facile comminuitur, ex quibus fit Electuarium de cineribus.

C A P. XV.

De Cadmiâ, Pompholige & Spodo factitiâ.

IAM de corporibus Metallicis in fornacibus elaboratis levioribus & aëreæ naturæ agendum, quæ parietibus & summitatibus adhærere solent, inter quæ primo occurrit CADMIA, quam duplicem esse supra innuimus, Fossilem, de quâ suo loco actum est, & fornacum, de quâ jam sermo erit.

CADMIA FORNACUM, Mittel und obenosen-bruch/ in primis oritur fornacibus, in quibus venæ Æris aut Argenti coquuntur, estque substantia lapidosa, agglutinata secundum crustas aut racematim, quæ, dum venæ coquuntur, flammarum ac flatuum vi ad parietes & tectum elevatur. Optima censetur, quæ in ærariis fit officinis, ex Pyrite & Cadmiâ Metallicâ fossili.

Ejus quatuor inveniuntur species; prima *πλακίτες*, quæ fit quando crassior materiæ pars egreditur, & post Diphrygen parietibus fornacum insidens, in corpus concrefcit; pars egesta multa si fuerit, crusta fit Crassior, sin pauca, tenuior. Quot autem vicibus fit excoctio, tot oriuntur crustæ; illam esse puto quæ Germanis Mittel ofen-bruch dicitur. Secunda illa est in quibus Zonæ apparent, *ζώνιτες*: Tertia quibus venæ Onychis, *ονυχίτες*. Quarta *δερμακίτες*, quæ nomen à testâ mutuatur, è crassâ materiâ orta, tenuis plerumque est & nigra. Hanc esse puto quam titulo *Øber ofen-bruch* ex Norvegiâ accepi. Plerumque in iis fornacibus reperitur, in quibus Pyrites ærosus non excoquitur. Hæ species crassiori constant substantiâ.

Tenuior materiæ pars egesta, propter levitatem magis in sublime fertur, & altioribus fornacum locis insidet, ibique in corpus concrefcit, cujus superficies, quoniam uvarum speciem gerit, *βοτρυίης* vocatur, tenuis hæc materiæ pars ferreis hastis in summo fornacum adhærere solet, ibidemque hanc speciem Cadmiæ efficere, quam alii vocare solent Tuthiam ALEXANDRINAM, similis est corticibus arborum, intus lenis, sublutea, exterius granulosa instar racemi, admodum minutis granulis, Cinerei coloris, aliquan-

tum

tum ad Cœruleum vergentis, gravis & sonora, facile ex formâ dignoscitur, ferreis hastis adhæsisse.

POMPHOLYX differt à Cadmiâ, quòd non in solidum corpus condensetur, sed tenuis farinae modo parietibus adhæreat. Fit ex eadem materiâ, cum Æs ex lapidis partibus coquitur torrefactis, aut cum separatim ab Argento in sui generis formam perficitur, tum favilla sursum fertur & evolat in superiorem domicilii ærarii partem, adhærens ejus parietibus & tecti laqueario, quæ primum in bullas ut aqua tumet, mox majore accedente incremento, lanarum penicillis assimilatur, quandoque ærei coloris, quandoque in candido cinerea, qualis nostra. Germani *Weiser Hutten-rauch* vberm *Smeltz*, *esen* vocant. Hoc pacto sponte fit; sed cum curâ quomodo præparetur fusius vide apud Agricolum. Et hæc præstantior habetur, utpote candidissima & levissima, à quibus oritur NIL ALBUM dictum; communior præparandi modus est hic. Æs & Cadmiam fossilem alternis in ollas ponunt, ut ex iis fiat Orichalcum, favilla, quæ ex ære resoluta, fertur sursum in operculi cavitatem, eamque implet Pompholige. Si operculo tecta non fuerit Olla, & favilla cum ligno aut cinere in sublimè sublata, parietibus fornacum adhæreat, SPODON constituit.

Pompholyx tenuium est partium, quæ si lavetur, teste Galeno, fit Medicina omnium præstantissima, citrà morsum exsiccandi vim habens; quocirca in cancris & malignis ulceribus ejus usus est. Additur Collyriis, quæ oculorum fluxionibus, pustulis *Φλυκταιναι* dictis adhibentur, ad ani & pudendorum ulcera etiam commendatur.

SPODON factitiam quidam Cinerulam vocant, Germani *Hutten-rauch* / genere non differt à Pompholige, quia æquè favilla est ex eadem materiâ orta; sed specie. Pompholyx enim levis est & candida, præsertim ea quæ cum curâ præparatur. Spodos gravior, cinerea aut lutea, partim adhærens ad exteriora fornacum latera, partim decidens in solum; unde aut de lateribus abraditur, aut in terrâ converritur. Ea autem duplex est ratione coloris, cinerea & Lutea.

SPODOS CINEREA, *Weiß graver Hutten-rauch* / fit in fornacibus, in quibus venæ auri, argenti, Plumbi nigri coquantur.

Species Spodos, quæ Pompholigis locum occupare potest, ea solum est. Sed in quibus venæ æris, Æs, Cadmia, Pyrites elaboratur, cinerea Spodos vera colligitur.

SPODOS LUTEA, *Gelber Hutten-rauch* / fit super secundas fornaces, in quibus Argentum è Plumbo separatur; Plumbi enim pars vi ignis exusta in sublimè fertur, efficitque hanc speciem.

Spodos omnis lota & à sordibus, Carbonibus, terrâ, pilis purgata, easdem quas Pompholyx vires obtinet, sed non adeò tenuium est partium.

C A P. XVI.

De Lithargyro & Molybdenâ.

METALLICA factitia in primis fornacibus elaborari solita jam vidimus; sequuntur quæ in secundis fiunt, & à quibusdam etiam ad scorias referuntur. Ejus generis sunt Lithargyrum & Molybdena.

LITHARGYROS lapis argenti, Latinis spuma Argenti, rectiùs, Agricola teste, spuma aut Lapis Plumbi, quia ex eo, non verò Argento fit, Germanis *Glett* aut *Silber-glett*. Fit ex Plumbo diutius in fornacibus cocto, donec convertatur in substantiam quandam, olei modo liquidam, quæ frigefacta concrevit in similitudinem spumæ. Hoc autem contingit, cum Argentum, Plumbo mistum, purgatur in secundis fornacibus. Hinc fit argenti appellationem quod contraxerit, quamvis sine Argento ex solo Plumbo, aut venâ Plumbi fieri possit. Modi autem, quibus fiat, plurimi sunt.

Primo ex arenâ Plumbariâ, secundo ex lapide Plumbario, tertio ex Plumbeis laminis, quæ in catino coquantur, dum partim vertantur in Lithargyrium, partim in Plumbaginem. Quarto ex misturâ Plumbi & Argenti. Quinto ex misturâ Plumbi & Auri & Argenti, ubi Metalla illa nobilia pura redduntur & segregantur, Plumbum verò totum vertitur in Lithargyrum & Plumbaginem.

Duûm generum est, coloribus saltem differentiam constituentibus: una Chrystitis, quæ fulva est, aurei quasi coloris: altera Argyritis, candida ad Argenti colorem accedens, sed utraque in eadem massâ & tabulato simul sæpè invenitur; Argyrites *Silber-glet* præfer-

præfertur Chryſiti. In modo concretionis, etiam differentia quædam obſervatur, aut enim ſolida eſt, Græcis Stereotida, aut inflata, Pneomene dicta, atque illa plerumque in Maſſas cogitur, hæc in tubulos.

Inſigni pollet vi exſiccandi, quamvis Galenus, nec calefacere, nec refrigerare dicat; modice abſtergit & adſtringit, commendatur ſola ad intertrigines, exſiccando enim cuticulam reſtituit.

PLUMBAGO, Græcis *μολίβδαινα*, *Μολύβδης* / à Plumbo appellatione ſumptâ; fit ex Plumbo, modo quo ſupra dictum: ſed non unius eſt coloris. Suprema enim ejus pars ad Lithargyrium accedit, infima cinerem, mediæ ex utriſque miſta. Suprema reliquis præfertur, ſplendet, ut & media, & cum in pulverem teritur rutila fit, in oleo cocta jecoris colorem contrahit.

Ea quæ Plumbei eſt coloris, cruda adhuc eſt, quocirca præfertur flavæ, argenteæ ſpumæ ſimilis, modice ſplendens.

Vim habet ſpumæ Argenti, aut recremento Plumbi ſimilem, uritur & lavatur eodem modo, miſcetur Emplaſtris quæ nullam corroſendi vim habent, ulcera ad cicatricem perducit. Si deficiat, Lithargyros ejus loco ſumi poteſt. E Plumbaginis parte cinereâ contuſâ faciunt pulverem, quem CINEREUM PLUMBARIUM vocant. Vide quæ ſupra cap. II. de Galenâ factitiâ & Plumbagine diximus.

MUSEI WORMIANI
HISTORIÆ
DE
VEGETABILIBVS RARIORIBVS
LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

Instituti rationem edocens.

XPEDITIS libro primo fossilibus, quibus jam gaudet Museum nostrum, ut pedem promoveamus ad ea quæ supra terram proveniunt, instituti nostri postulat ratio.

Inter ea verò VEGETABILIA nobis primo loco offert Natura, ab imperfectioribus ad perfectiora ascendens, quæ vivunt, augentur, & sibi similia procreare apta nata sunt.

Hic verò animus non est, ad ea nos diffundere, quæ de Vegetabilibus in genere dici possunt, aut integram eorum Historiam proponere, quod operis foret immensi, in quo etiam desudarunt cum laude alii Viri Clarissimi. Nec Plantas omnes, quas vel siccas in Museo tenemus, vel virides in Horto colimus, hic enumerare studebimus: sed rariores saltem quasdam, quas vel nostrum solum non gignit; vel si gignat, aut observationibus quibusdam necessariis earum historiæ sunt locupletandæ, aut raritatis nomine celebrandæ. De aliis, præsertim iis quibus in officinis Danicæ utimur, alias differuimus. Ita verò Stylum temperabimus, ut primo Plantas rariores, quas vel integras, vel maximâ ex parte tenemus, proponamus; hinc aliarum partes, quibus maxime ob usum sunt nobilitatæ, exhibebimus. Radices, folia, ligna, cortices, fructus, Semina, Gummata, Succos, suâ raritate commendatos. Sed ab imperfectioribus, quæ non omnes partes, quibus planta perfecta gaudet, habent, ut sunt fungi & Musci, ad perfectiores paulatim progrediemur.

CAP. II.

De fungis, Agarico, fungo Sambucino, fungo Rosæ caninæ, Boletto cervino, Pilâ Stagnali.

PLANTÆ quas jam describemus, non tam Plantarum, quam excrementorum Vegetabilium nomine ab aliis insigniuntur, cum partibus Plantarum destituantur, & in aliis Vegetabilibus nascentur ac proveniant.

AGARICUS, vel AGARICUM, ut quidam volunt, fungus est, Abieti, Piceæ Silvestri, Tedæ & Larici adnascens, sed Lariceus reliquis præfertur, albus, levis, friabilis, pituitoso

pituitoso in corpore humori expurgando destinatus. Dividunt veteres in Marem, & Fœminam. Mas dicitur qui longus, durus, densus, gravis & in fragmentis ceu villos nervorum ostendit. Sed hic ob suam malignitatem improbatur, tanquam inutilis. Fœminam vocant Rotundam, Porosam, raram valde, fragilem, levem, primo gustu dulcem, mox amaram & stypticam; hic solus in usum venit.

Calidus statuitur in gradu primo, siccus tertio; pituitam crassam, lentam, putridam, bilem flavam & atram purgat, è cerebro, nervis, spinæ medullâ, thorace, ventriculo, Hepate, Liene, Renibus, utero, juncturis. Urinam & menses quoque. Cutis colorem floridum reddit, Lumbricos necat, articulorum doloribus confert, febribus diuturnis medetur. Dosis à ʒj. ad ʒij. In infusione à ʒij. ad quinque corrigitur tertiâ parte Zinziberis aut salis Gemmæ.

Fungus Sambucinus, vulgo *AURICULA JUDÆ*, Clusio primum genus fungorum perniciosorum, membraneâ constat cute implicatâ & sinuosâ, coloris ex cineraceo nigricantis, brevissimo aut nullo fermè pediculo Sambuci caudici adhæret aut singularis, aut geminus. Quia Cartilaginea aut Membranacea quâ constat substantia est instar auris, vulgo Auriculam Judæ vocant, cum primum folia protrudit Sambucus, ejus caudici adnasci solet.

Ejus usus in cibis quamvis perniciosus sit, nihilominus sunt qui exsiccatum in aceto macerant, & in gutturis tumoribus exhibeant ad gargarisandum & guttur abluendum. Aquis merfus mollescit, inquit Lobelius in Adversariis, Spongiæque ritu tumet, Anginis certissimo experimento utilissimus, & tumoribus intus forisque nunquam satis laudatus, gustu plane insipido, cutis elixæ, aut corii instar.

Rosæ caninæ adhærere solet excrementum quoddam, quod nos *FUNGUM ROSÆ CANINÆ* vocamus, quia ei non secus ac fungus aliis arboribus adhæret. Officinæ perpetam *BEDEGUAR*. Lobelius Spongiam Bedeguaris, Dodoneus, Spongiolam Silvestris Rosæ. Plinius de Cynobato agens pillulam Castanæ similem; alibi Spongiolam. Villosus est, rubicundus, muscidus, floccis velleris sericei quasi ornatus: qui tamen Muscus, diutius si asservetur, decedit, & corpus tuberosum relinquit, puniceum, fungosum & durum. Calculosis præcipuum remedium esse asserit Plinius libr. 14.

BOLETUS CERVI vel fungus cervinus Matthiolo, Tubera cervina Lobelio. Fungi cervini, Boleti officinarum Cordo. Sic dicti fungi hi, quod reperiuntur iis in locis, ubi cervi libidinem suam exercent: quamvis Cordus invenerit etiam in præruptissimis montium Silvis, quò nec Damæ aut rupicapræ pervenire possint, ne dum cervi, testante Bauhino in Pinace.

Egregiè eum describit Matthiolus lib. 3. Epist. in hunc modum: Fungus hic tuberum vulgarium modo sub terrâ nascitur, ubi Cervino semine inficitur solum. Id quod plerumque fieri solet exempto è vulvâ genitali, adhuc seminis aliquid continente, maris impetum fugiente fœminâ. Hunc fortasse invenire nemo posset, nisi Cervi ipsi locum quodam statuto anni tempore ostenderent. Scalpunt enim, naturali quodam instinctu ducti, anterioribus pedibus locum, ubi globosus fungus sub terrâ delitescit, quod olfactu percipere eos affirmant. Spirat enim fungus gravi odore, præsertim recenter effossus.

Qui secreta hæc norunt Venatores & Rustici, qui Silvas frequentant, loca diligenter observant cervinis pedibus diducta, effossâque scrobe fungos eximunt, & Pharmacopœis vendunt, qui dissectos in particulas & filo trajectos siccant postea in umbrâ, servantque in Medicum usum. His eadem ferè facies inest, quam in cæteris spectamus tuberibus, globosa tamen in omnibus & inæqualis. Extima cuticula subnigricat, carnosâ verò & ipsâ fungosa substantia albicat. Sunt etiam qui genus aliquod reperiri dicant, erectæ virilis mentulæ formâ, adeo ut in alterâ parte detecta glans, in alterâ globuli quidam testiculos referentes conspiciantur. Hic fungus in ciborum usum hætenus non venit, nec eo vescuntur; sed iis in Medicamentis utuntur, quæ Venerem movent. Siquidem ad hoc plurimum valere putant, & præsertim qui humani genitalis faciem refert.

In quem usum sicci pulverem ex dulci vino propinant, Drachmæ vel Sesquidrachmæ pondere. Valerius Cordus Notis in Dioscoridem cap. 83. id verum esse negat. Nec verisimile est, ait, eos Venerem stimulare, cum frigidum, pituitosum, crudum, & malignum succum in humano corpore gignant. Quæ enim Venerem accendere debent, contrarias facultates & qualitates habere necesse est. Lactis ubertatem hunc etiam af-

ferre

ferre ajunt ex Pūsanā, vel muliebri lacte potum; sed valentius id agere, si longi piperis aliquid addatur. Suffitu oculos scēminarum locos referare tradunt, & vulvæ strangulatus avertere. Non desunt supersticiosæ mulierculæ, quæ iis abutantur in amatoris poculis, quibusdam prius admurmuratis incantationibus. Affirmant præterea valere Cervinum fungum ad epota venena ex mero haustum, quin etiam ad venenosorum omnium morsum, non modo potum, sed etiam illitum. Excalfacere hunc, ex odoris graveolentiâ, quispiam facile judicabit, inquit Matthiolus. Cordus tamen in aliâ est opinione, ut supra innuimus.

PILA STAGNALIS à me vocatur, corpus Sphæricum, pilæ majoris palmaris magnitudine & figurâ, in stagno prope Soram Selandiæ inventum, ex minutissimis quasi pilis aut villis, in exquisitissimam rotunditatem redactis, constans. Dum recens erat, colore conspiciebatur viridi, herbaceo; jam exsiccata exterior superficies ad flavedinem inclinât, interius villi adhuc virides apparent. Corpus, magnitudinis habitâ ratione, leve valde est. Cum enim pugnum aut magnam pilam palmariam æquet magnitudine, pondere tamen non superat Drachmam unam. Ex muscosis & herbidis plantarum aquaticarum villis, crebro aquæ jactu & rotatu sic concrevisse videtur. An **CONFERRA** Plinii de quâ libr. 27. ita differit. Peculiaris est Alpinis maxime fluminibus Conferva appellata à ferruminando; spongia aquarum dulcium verius quam Muscus, aut herba villosa densitatis & fistulosa.

Curatum eâ scio omnibus ossibus confractis, prolapsum ex arbore altâ putatorem, circumdatâ universo corpori, aquam suam inspergentibus quoties inaresceret, &c. Matthiolus viridi colore, & serici staminis ferè modo villosam dicit.

C A P. III.

De Byssu arboreo, Telâ arboreâ, Musco terrestri, Coralloide, Pyxioide.

QUIA BYSSUM in arbore nasci scribat Philostratus, hic de eo agendum duxi, licet quibusdam, potius fructus arboris, quam excrementum statuatur. Marinus certe hujus census videtur. Byssus igitur, Græcis *βύσσαν* à Buz Hebraico, jam etiam in sacris sæpe occurrit Bibliis. Terrenus est vel Marinus. De Terreno quid sit, non consentiunt autores.

Quidam Lini speciem constituunt, ut Julius Pollux & Cardanus, Pausanias & alii; quidam lanam esse dicunt; sed prior sententia veritati magis litat. In arbore nasci maxima pars statuit: sic enim Philostratus. Homines, qui secundum Indum flumen habitant, lineis amiciuntur vestibus, etenim linum in agris plurimum nascitur, calceamenta gestant ex Papyro; nobiliores Byssu induuntur. Byssum verò ex arbore nasci ferunt, quæ basi quidem populo sit persimilis, foliis verò salici. Plinius lib. 9. cap. 1. cum Gossipio confundit. Julius Pollux de Byssu ita differit: Byssina & Byssus, lini quædam species est apud Indos. Apud Ægyptios ex arbore quadam lana fit, ex quâ vestem confectam lino maximè similem esse quispiam dixerit, solâ densitate exceptâ; densior enim arbore fructus enascitur, duplici munitus cortice, quo dirempto, postquam instar nucis floruerit, interius hoc quod lanam refert, eximitur, unde subtegmen efficitur, stamen autem illi subtendunt lineum.

Byssum igitur terrestrem in arbore instar bombacis nasci, hinc colligere licet, unde à quibusdam cum bombace confunditur. Colore quidam candido esse ferunt, quidam glauco, quidam flavo, ut Scaliger, & certè talis est noster, ex flavo & glauco mistus quasi, filis constans tenuioribus, capillamentis simillimis, uncia circiter longitudine, splendentibus, bombace horridioribus paulo.

MARINUS BYSSUS in conchiliis quibusdam reperitur, præsertim in Pinnâ, delicatissimus enim & mollissimus est, sericæ lanæ comparandus, colore fusco splendente, à similitudine Byssi Græci aut Judaici sic nominatus. Prius enim, inquit Rondeletius, cognitæ sunt divitiæ terrenæ, quam Marina: tunc pretiosarum vestium textu additum terreno existimat idem. Mytili quoque Byssum gignunt, si modo seta illa, quæ ex iis dependere solet, byssi nomen mereri dicatur.

Sed tam differt à Pinnarum byssu, quantum stupa Cannabina, à tenuissimo & delicatissimo

fimo serico. Longitudo & magnitudo byssi hujus, respondet pinnarum magnitudini. Mihi unus est trium unciarum longitudine; maximum pedem longitudine æquare volunt.

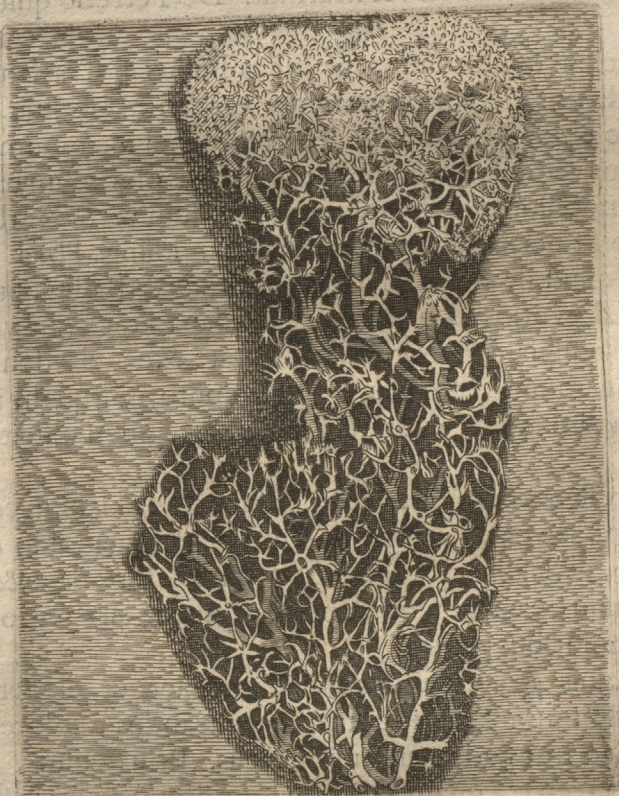
Ex Byffo vestes olim pretiosæ conficiebantur, potissimum arboreo. Philostratus moris apud Indos fuisse refert, ut nobiles tantum induerentur byffo; unde pro signo nobilitatis habebatur. Nominatim ex byffo conficiebatur pileus rotundus, quo sacerdotes capita tegebant, Græcis Tiara dictus.

Byssinis telis subtilior est Arborea illa, quæ Anno 1639. reperta in arboribus Norvegiæ, ubi integræ Silvæ arbores hisce ornatas ostentabant. Quidam in iis natas putabant; at ego in campis ejusmodi telas stipitibus segetum excisarum adhærentes sapius vidi: eodemque Anno in Augusto maximam copiam per aërem volitare conspexi. Credo à vermibus, erucis, araneis, & aliis id genus insectis elaborari, deinde circa Brumam ventorum vi abrumpi, per aërem ferri, atque si in silvâ impegerint, arborum procerarum comis adglutinati, atque adhærere. Subtilitate plane araneorum telis respondent; sed candorem niveum ab aëris per quem feruntur humiditate & solis calore acquirunt.

Ejusmodi telas jam aliquot annis in horto meo conspexi, sed in unicâ saltém arbore Evonymi; verum vermibus scatebat, qui has telas elaborabant, tenuissimas, longissimas, candidissimas, cujus adhuc specimina servo. Vermes hosce è genere Bombycum esse existimavi, sed non eam habebant figuram, nec ad tantam magnitudinem perveniebant, ut ad Erucas citius referendos putem.

Sed hoc mirum quod nullam arborem totius horti præterquam unicam hanc, quam Deen-ved nostrâ linguâ dicimus, unquam tangerent.

MUSCUS PYXIOIDES terrestris Bauhini, à Lobelio nomine Musci terrestris Pyxidatos alabastriculos imitantis, propositus; à me inventus est Anno MDCXLVII. in arenosis agris pagi Tysewelde, cum fontes medicatos D. Helenæ in Selandiâ visitarem. Elegans Muscus ex compluribus constans Pyxidibus, inæqualis magnitudinis. Major vero granum hordei vix superat; radices habet minutissimas, quæ terram istam arenosam firmiter etiamnum exsiccata retinent; ex angusto caule desinit in calices, quorum oræ fimbriatæ & miniato colore pulchrè spectantur depictæ.

MUSCUS TERRESTRIS CORALLOIDES incanus à Bauhino in prodromo Theatri Botanici lib. 10. cap. 4. ita describitur. Muscus hic pedalis est, incanus, ramis pluri-

pluribus crassioribus erectis, usque compactis, qui in plurimos ramulos cornuum Cervinorum instar, eosque acutos dividuntur. Hic ad Wiefam in silvis occurrit. Sed meus, quem teneo, paulo minor est. Longitudine enim quatuor uncias vix superat, radice caret, utpote avulsâ, sed à quatuor oritur ramulis, cavis, incanis, varie se dispergentibus in minores cornubus cervinis similes, variè intricatos, ad summum fermè ubi pervenerunt, principales rami, majores scilicet crassiores evadunt, ut pennam columbinam majorem crassitie æquent, ac densiores magisque intricatos ramusculos de se fundant, spongiam fermè æmulantes & colore ad viridem aliquantum inclinantes. Ego ex Norvegiâ accepi; is qui obtulit, nuspiam nisi juxta fodinas argenteas reperiri affirmavit.

C A P. IV.

De Arundinibus.

AD perfectas plantas ut transeamus, quia paucae sunt de quibus agere decrevimus, nullâ affinitatis habitâ ratione, Alphabeticum ordinem sequi constituimus, tam in plantis ipsis integris, quam in earum partibus, quas singulas ad suas classes referemus. Arundines igitur hoc jure primas hic obtineant.

ARUNDO INDICA MAXIMA. Bauhinus in Pinace vocat Arundinem arborem, in quâ humor lacteus gignitur, qui Tabaxir Avicennæ & Arabibus dicitur. **MAMBU** Indorum, in cujus Arundinibus Tabaxir seu Saccar Mambu, Garcias; Harundo Indica Clusii. In historiâ Indicâ quandoque Bambus, seu juncus Indicus dicitur, quandoque Bambu Manibu ex quâ Tabaxir.

Aspectu est gratissima, altissima, nigra, rotunda, crassa, ita ut utrâque manu quandoque vix includi possit, quandoque fœmoris crassitie. Internodia tanta habet, ut quodlibet ultra mensuram liquoris capere possit. Clusius bina describit fragmenta, quæ in Horti Leidenfis asservantur porticu, quorum minus viginti sex pedes Romanos longum est, ac decem ac novem internodiis constat, crassitudo infimâ parte decem & septem uncias ambitu comprehendit, supernâ quatuordecim. Majus illud sesquipede superat, & tribus uncis crassitudine, singulorum internodiorum longitudo in utroque circumferentiâ partis inferioris ut plurimum respondet, nonnunquam longior aut brevior, materiæ spissitudo triens uncia. Nascitur in toto Malabarensi marino tractu, præsertim circa Coromandel; ab incolis Mambu dicitur.

Cum adhuc tenella & viridis, inflecti solet, ut magis apta reddatur ad gestandum pendentes ex eâ lectulos, ipsis Pallekins dictos, quibus insident tum viri, tum mulieres, dum aliquo transferri cupiunt. Forsan eadem est cum eâ quæ in Indiâ Occidentali provenit crassitie cruris humani, quæ viridis adeo tenera est, ut stans uno Ictu gladii seceatur: arida verò tantâ duritie, ut fissâ & in modum Chirurgicorum scalpellorum formata, sagittas suas ita eâ acuant Barbari in Brasiliâ, ut uno Ictu feras humi sternant.

Ex eâ Saccharum de Mambu conficiunt, quod, propter insignem vim Medicamentosam, magni fit ab Arabibus & Persis, ab Æthiopibus Tabaxir vocatur. Est enim in internodiis liquor concretus, interdum nigricans & cinereus, præsertim si diutius ligno adhæserit; interdum albus, ex quo saccharum elaboratur. Indi ex eâ domos suas ædificant in Terenate; findunt enim & singulari industriâ intorquent. In Civitate Bantam cuncta ædium sublicia ex hisce arundinibus assulatim dissectis constant. Quibusdam in locis naviculas, duobus viris capiendis aptas, ex iis conficiunt.

Mihi duo ejus sunt frustra: alterum unico constans internodio eodemque non satis integro, cujus cortex exterior niger forsan abrasus, unde aliquid ejus decessit amplitudini. Hoc à nostris administratoribus societatis Indicæ accepi, qui plura ejusmodi habebant, ferri fragmentis referta, quibus tormenta bellica onerabant, ut plurimos uno Ictu læderent. Longitudine est pedis Romani circiter, in Diametro quatuor continens pollices.

Alterum ex duobus constat internodiis, trium pedum longitudine, quodvis enim pedem unum cum semisse obtinet; amplitudo pedem superat uncia dimidiâ, Diameter unciarum quatuor, crassities materiæ trientem uncia æquat.

In medio ubi junguntur interstitium est in cavitate ipsâ, durum & solidum, exterius internodii junctura circulariter protuberat atque uno in loco abscissi folii remanent in juncturâ vestigia porosa pollicis amplitudine, alioquin tota superficies externa lævis est,

& lubrica, colore flavo ab uno latere, ab altero obscuriore & luteo, non nigro, ut ferunt autores. Interior vero superficies strigosa striis per longitudinem excurrentibus, coloris albicantis.

ARUNDO SACCHARINA à Lobelio eleganter ita describitur: Septenum octonumque pedum calamos, pollice crassiores, densis geniculis; fungosa, perquam dulci, succulentâque medullâ obfarcita albida, promit. Folia binos cubitos æquant, angustiora Donaci, scabra & secundum longitudinem striata, numerosa, stolones arundinibus concolores complures amplectentia, comoso flore, ut Sorgi, Radix ad cannæ radicem accedit, sed dulciore, succulentiore, minusque lignosa, unde germinula erumpunt, factioni idonea, resecta. Panguntur etiam taleæ, inæ radici abscissæ. Ex eâ saccharum conficitur.

Olim pro Saccharo saltem agnoscebant succum illum, qui sponte exsudabat ex hisce arundinibus, & calore solis concresebat; sed jam arte conficitur. Arundines enim hæc statotempore, ubi succo hoc dulci maturo maximè prægnantes conspiciuntur, legunt, in frustra secant, contundunt & prælo succum exprimunt, qui colligitur & ad Syrupi consistentiam coquitur; hinc inspissatur, ac rude Saccharum ex eo conficitur, quod deinde per varios gradus depuratur. Vel calamos incidunt, & coquunt eo usque dum omnis succus extrahatur, qui ulterius igne urgetur, donec in fundo condensatus, in formam Sacchari concreseat. Canarium & Madarense Saccharum omnibus reliquis præfertur, suavitatem & candorem. Quod lixivio ex calce vivâ depuratur, dulcedinis amittit gratiam & acrimoniam acquirit, unde bilis gignitur, sanguis uritur, caput gravatur.

Contusarum arundinum saccharinarum, & ex quibus expressus jam succus est, mihi quædam sunt fragmenta, ut & arundo trium pedum.

ARUNDO SATIVA, quæ *Δίνας* Dioscoridi & Theophrasto, Arundo magna Gesnero. In aquoso & pingui solo provenit è radicibus geniculatis & obliquis crassisque, rectis, calamos geniculatos ferens, secundo anno è singulis geniculis novos calamos protrudens. Folia totos cingunt geniculos, nervosa, longa; jubam in summo fert, villosam, & mollem seminibus non conspicuis. Calamus ipse ad hastæ militaris longitudinem excresecit, decem cubitorum quandoque, robustâ ac firmâ materie, intus inanis, compactis per intervalla geniculis. Seritur ad vitium palos quotannis; humo tenus secari solet, sectæque illico regerminant, crescuntque anno toto ad priorem altitudinem crassitiemque.

Radix arundinis pota, urinam movet & menses, recens tusa scorpionum ictibus medetur. Vim trahendi ei quoque tribuunt aculeos, aliaque corpori infixæ. Calami ipsi variis inserviunt opificibus, Hortulanis, textoribus, aliisque. Quos ego teneo calamos, longitudine pedes sedecim æquant, internodiis inæqualibus, pollicum ut plurimum septem vel octo, crassitie communis hastæ.

ARUNDO INDICA VERSICOLOR FLEXILIS, Bauhino quarta est inter Arundines, eandemque prorsus esse autumno cum quintâ quam arundinem Indicam puniceam mollem, & cum sextâ quam arundinem Indicam volubilem vocat, imo eâ quæ inter Juncos læves primo loco ponitur, titulo Junci seu scirpi Indici, & Juncus porosus Clusii. Notæ enim allatæ omnes uni huic competunt, & saltem ratione magnitudinis differunt, imò partes diversæ ejusdem plantæ esse videntur majores & minores. In Bengalâ Rotta vocari ait Bauhinus: Mercatores nostri Rottings appellant, est enim gracilis & succincta viminis instar, ac licet sit punica, maculas tamen quasdam obtinet, ob quas etiam versicolor dici possit, mollis est, & se contorqueri patitur, imò in Insulâ Sumatrâ, ut & alibi, varie se circa arbores vincit, centum, ducentarum, imo trecentarum orgiarum, ut vix ejus origo, finisque inveniri possit. Quin, arbores ubi non sunt, per montium cacumina repit per aliquot jugera, referentibus Mercatoribus nostris, qui addunt poros ejus adhuc viridis, aquâ & liquore grato refertos, ut, ubi excinditur in aquæ defectu, ejus amphoras aliquot pro siti sedandâ colligere ex eâ possint. Iis enim in locis, ubi crescit, aquæ magna esse solet penuria, hisce ad se aquam & humiditatem omnem trahentibus & exsugentibus, quâ gaudere si velint, hanc arundinem secare coguntur.

In Caroli Clusii curis posterioribus, hæc de eâ extant: Ex Orientali Indiâ, aut illis adjacentibus Insulis, adferri in has regiones solet, mirum quoddam junci aut viminis genus, quod nondum descriptum, quia à nemine veram & accuratam ejus historiam nancisci potuerunt, &c. videtur autem hic juncus, viminis usum in locis ubi crescit habere,

bere, adeo tenax, lentus & flexilis est. Color autem ejus pallidus aut subluteus est, longitudo trium, quatuor, aut plurium interdum pedum, (quod de frustulis, tenuioribus, adferri solitis intelligendum; alioquin integer juncus multarum orgiarum est longitudine.) Describitur sub nomine Arundinis Indicæ in excerptis ex Descriptione Navigationum Stephani vander Hagen, in hunc modum: In Insulâ Sumatrâ inveniebatur Arundinis Indicæ admodum mirabile genus, varie se circum arbores vinciens, & contortiplicatim crescens, centum, ducentarum, imò trecentarum & plurium orgiarum longitudine, ita ut ejus origo & finis deprehendi vix possit, quod valde accommodum erat circulis vasariis conficiendis, quibus vasa revinciebant socii navales. Crassitudo qualis communis Asparagi, sine ullo nodo aut geniculo (& hoc saltem intelligendum est de minoribus frustis unius aut duorum pedum, nam quæ ego possideo, internodia habent post pedis unius cum dimidio intervalla, & quidem pro ratione longitudinis, frequentia, adeò ut juncum hac in parte magis referat quam arundinem) substantia interior adeo porosa est, ut si quis ori admoveat unam extremitatem hujus viminis, eique vel leviter tantum inflet, flatus ex alterâ extremitate erumpat; quod facilius & melius patebit, si quis extremitati ulteriori salivæ aut liquoris quidpiam illinat, simul ac quis uni extremitati insufflaturus est, dicto citius bullæ ex alterâ subsilient, pulcherrimo & propemodum stupendo spectaculo. Addere & hoc licet, quod quamvis ejus substantia interior porosa ac mollis sit, in quamcunque partem flexilis, exterior tamen ejus superficies lævis & lubrica, imò dura adeò, ut si duæ ejus virgæ simul violenter invicem collidantur, scintillas cœruleas, vel flammulas excutiant, quales illæ quæ ex accenso sulphure emicant, odorem etiam sulphureum simul exhalant.

Mihi ejus frusta sunt decem & duodecim pedum longa, internodiis pedis unius cum semisse circiter distincta, colore & crassitie descriptioni respondentia. Culei ex storeis foliorum arundinaceorum confecti, in quibus Gariophylli ex Indiâ ad nos advecti, hisce viminibus erant cincti, & ansis ex iisdem confectis dotati; quandoque integris & teretibus uti solent ad majora vincienda, quandoque per medium dissectis, ut minores plicaturas recipiant. Aves, quæ ex Insulis Canariis ad nos adferuntur, in caveis asservantur ex hisce confectis. Magnus earum ubivis ferme in Indiâ usus, quocirca negotiationes quoque iisdem exercent. Nascitur in Regno Congiano, Bengalâ, ad Gangem fluvium, & Sumatra.

Ad hanc classẽ spectare arbitror genus illud SCIPIONIS, quo ex Indiâ allato utuntur nobiles, colore luteo albicante, geniculis frequentibus constans, materiâ junceâ. Radicem arundinis cujusdam Indicæ, & forsan hujus de quâ jam egimus, arbitror. Quod ut melius pateat, ejus, cujus mihi est copia, descriptionem apponam. Longitudine est pedum trium, figurâ penè tereti, colore buxæ, paulatim in acumen desinens, intus materiâ porosâ factus, geniculis triginta duobus constans, singula internodia parte crassiore pollicis longitudine, quo verò magis gracilescit scipio, eo sunt longiora. Geniculum quodvis sinu seu acetabulo constat uno majore, & multis parvulis, quâ gracilior est pluribus, quandoque duodecim: quâ crassior paucioribus, septem vel octo. His verò acetabulis fibras tum majores, tum minores insertas fuisse constat. Majora illa acetabula ita sunt disposita, ut alternatim in geniculis sibi opposita appareant. Suspicio, ut dixi, radicem esse jam descriptæ arundinis flexilis, quia substantia & materia planè cum eâ convenit.

C A P. V.

De Arachidne, & Calamo Aromatico.

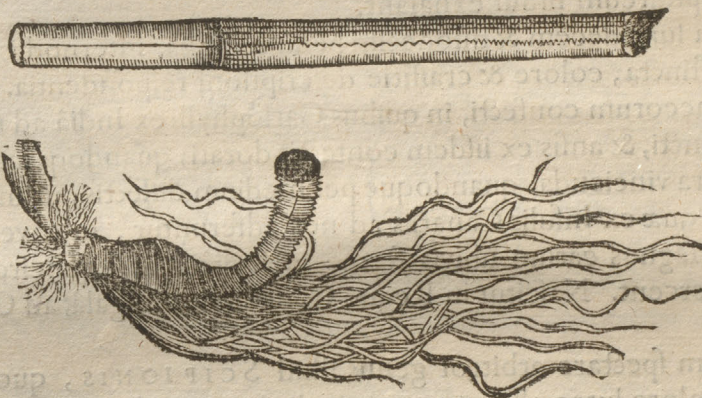
DE ARACHIDNE Theophrasti & Plinii multum inter Botanicos disputatum, quod integrè Plantam hanc non descripserint, sed notis paucioribus eam delineaverint. Plerique tamen pro Arachidne elegantem illam habent plantam, quam ex ficcâ descripsit Clusius Exot. lib. 4. cap. 16. sub titulo; an Theophrasto Araco ὀμοιον. Bauhinus viciæ similem vocat, supra infraque terram fructum edens. Arachidna Cretica Belli. Nos quia eam aliquot jam annis in horto aluimus, ad Clusii descriptionem, nostram accommodabimus.

Mox à radice in ramulos dividitur semipedales, aut dodrantes, tenues, triangulares, quos alternis ambiunt exigua folia ita disposita, ut primo exiguae à caule prodeant

alæ,

alæ, quas insequitur pediculus angulosus, cui bina folia conjuncta insident, oblonga, acuta, tribus nervulis dotata juxta petiolum ubi junguntur, calcaribus quasi dotantur, quæ in foliis inferioribus minora, in superioribus majora & longiora capreolorum more se quandoque contorquent. Nequaquam verò folia eam obtinent figuram, quam Clusius pinxit, nec cordis figuram æmulantur. Flos illi purpureus Araci flori similis, qui supra terram in petiolis extremitatum caulium emergit, ex calice in quinque lacinias acutas diviso, quos sequuntur siliquæ latiusculæ, unciam longæ, aut paulo ampliores, compressæ, alatæ, mucrone hamato præditæ, bina aut terna semina, purpurascens, rotunda continentes, quæ maturæ dehiscunt. Radicem habet exilem, lenticulæ aut Araco similem, è cujus capite juxta telluris superficiem emergunt plures parvæ, tenues, albæ fibræ, hinc inde sparsæ, è quarum singulis dependent siliquulæ breves & rotundæ, extimâ parte in mucronem desinentes, tenellæ & candicantes, unicum aut duo continentes semina rotunda, illis quoad figuram simillima, quæ in ramis nascuntur, sed albicantis & subfusci coloris. Tam ex semine infra terram nato, quam supra provenire solet, nullâ plane in plantâ observatâ differentiâ, nisi quod fertilior sit & plures fructus producat illa quæ ex semine supra terram collecto crescit, quam quæ in subterraneo. Quod jam aliquot annis in Horto meo expertus sum. Observavi quoque quod cum semina in caulibus existentia maturuerint in Augusto aut Septembri, planta juxta radicem novos flores protrudat, mox supra terram, adeò ut bis floreat ac fructum producere tentet.

De vero & legitimo CALAMO AROMATICO diu multumque inter Botanicos disputatum, siquidem radix illa, quam pro Calamo Aromatico ostendant officinæ, non calami, sed Acori est. At verum & legitimum calamum aromaticum refert Clusius se habere ex D. Bernhardo Paludano ex Syriâ & Ægypto reduce, qui plane cum Dioscoridis conveniat descriptione. Eum vero ita delineat, ut statuat potius umbelliferam esse plantam, quam arundinaceam, rectum habere caulem, multis nodis, seu geniculis cinctum, lævem alioquin, concavum intus & membranulâ ut arundines præditum, qui assulose, ut Dioscorides scribit, frangitur, estque satis odoratus gratique saporis, amari tamen, & nonnullæ adstrictionis particeps, folia bina ex adverso singulis geniculis sita, caulem amplecti videntur.

Radix summo capite extuberans nonnihil, dein in fibras desinit. Mihi olim Anno videlicet MDCX. Enchusæ dum ejusdem Clariss. D. D. Paludani lustrarem Pinacothecam, plantulam veri calami Aromatici dedit, quam periisse doleo; sed jam frustulo alio & radice, quam ex Horto Doncelli habuit Romæ Clariss. Vir D. Thomas Bartholinus, donatus, non potui non quædam hisce addere, quibus nostra radix differre videtur ab eâ quam Clusius proponit. Geniculata enim vel nodosa potius mea est, per summam tellurem repens, calami scriptorii crassitie, colore puniceo, summâ parte, quâ caulem protrudit, purpureum & villosum quid habens, per reliquum corporis fibras plurimas, longas, tenues, coloris cinerei, de se spargens parte inferiore, ut in radicibus Iridis fieri consuevit; sapore est acri aromatico.

Vires Calami Aromatici persequitur Galenus lib. 8. simpl. Medic. Calamus odoratus, inquit, leviculam quandam adstrictionem, ac minimam acrimoniam possidet, magnâ ex parte essentia ejus terrena est & aërea, in caliditatis & frigiditatis conjugatione

temperata. Quamobrem moderate urinam mover, & iis, quæ jecori & stomacho imponuntur, misceri potest, tum in fomenta quoque uteri, quæ Phlegmonis gratiâ, aut irritandis mensibus assumuntur, utiliter admiscetur. Non est adeo tenuium partium ut cætera aromatica.

C A P. VI.

De Doronico.

PLANTAM vix esse arbitror, de quâ controversia major & periculosior mota sit, quam de DORONICO vulgi, de viribus ejus magnopere dissidentibus Botanico-um Principibus, quibusdam venenum, quibusdam alexipharmacum esse statuentibus, quâ de causâ ejus hic etiam habenda ratio.

DORONICI vox ab Arabibus petita videtur, qui Doronigi seu Durungi hanc plantam vocant, Bauhino Doronicum radice Scorpii; Matthiolo Aconitum Pardalianches minus. Doronicum Romanum Gesnero. Doronicum latifolium Clusio. Folia habet mollia, oblonga nonnihil, ex viridi flavescentia, conspicue hirsuta pilosellæ modo, vel cucumeris agrestis, sed attrectanti lævia, ambitu rotunda, nonnihil laciniosa & superne angusta, terna vel quaterna pediculis cauli adhærent. Radicem exiguan, teretem, orbiculatam, inferne in angustum sensim adductam subtus, & transversis quasi squammularum torulis articulatam, apprime scorpionis cadaverulum & caudam exprimens, plusculis donatam fibris, colore candido, sapore dulci amaricante, lentorem multum paucillâ comitante adstrictione præfert, caulis sesquipalmum altus, floribus in summo luteolis aut pallidis radiatis, Buphtalmi aut consolidæ mediæ instar. Nascitur in altissimis montibus, ubi capreæ habitant, & in hortis passim jam colitur.

Ab omnibus pro Doronico habita hæc planta, & vim antidotalem habere creditum, unde etiam varias in officinis usitatas compositiones, quæ vim cor corroborandi, & venenis resistendi habent, ingreditur. Primus quod sciam Marantha è numero Antidotorum expunxit, ac inter Aconita ac venena retulit, ut videre licet in Epistolis Matthioli, libr. 4. pag. mihi 171. Cui licet in eâdem Epistolâ acriter se opposuerit Matthiolus, atamen commentariis suis in librum quartum Dioscoridis cap. 71. victas Maranthæ dat manus, in ejusque descendit sententiam, eo quod cani quatuor ejus exhibuerit Drachmas, quæ ipsi interitum attulerint. Hinc occasionem sumit acriter in hanc plantam invehendi, ejusque usum commendantes diris devovendi. Inter reliqua hæc habens: Erit ergo Doronicum posthæc Dæmoniacum, non Doronicum appellandum, quod Diabolus in hujus locum Theliphori genus hoc intruserit. Et paulo post: Expellant illud Pharmacopœi suis è Myropoliis, & interdiciant pii & optimi Principes, qui Rempublicam gubernant, ne posthæc venenum hoc præsentissimum veneant.

Huic tamen refragatur tum Gesnerus, tum alii Medici præstantissimi, quorum paucos adducemus, ut veritatis vis eo sit manifestior. Gesnerus quidem peculiari tractatu de Aconito Matthioli, fuscè hac de re differuit, quem consulere possunt, qui hanc controversiam planè discussam cupiunt. Sed ex libr. 2. Epist. 20. Adolpho Occoni inscriptâ hæc excerpere juvat. Vult Matthiolus Doronicum nostrum & Romanum omnino venenosam esse herbam, & ex officinis ejiciendam hoc argumento, quod Canis, qui Drachmas ejus quatuor devoravit, brevi interierit. Quasi non alia multa Canibus sint venena, quæ homini salubria sunt, ut de Asparago fertur. Ego Doronici tamen herbam sæpè in montibus copiose edi magnâ cum voluptate (nam & aromatica & suaviter acris herba est & tenera, succoque abundat) & sine ullâ noxâ securâ. Radices quoque recentes, siccas, integras, melle conditas, in pollinem tritas sæpè ingessi, & hodie, ut manifestissime Matthioli & aliorum sententiam redarguerem, ex aquâ calidâ Drachmas duas radicum contritarum hausi, nec inde ullam prorsus in me mutationem sensi. Ægrotis quidem sæpè illam & per se & cum aliis mixtam utilissime consului, in vertigine præsertim & Epilepsiâ.

Misceo interdum Gentianam, visci Scobem & Astrantiam, sic mire prodest Epilepti-
cis, si continuetur usus remedii. Plura alia nunc omitto, quibus ostendere liquido possem, nec Doronicum nostrum, nec Aconitum ullo modo esse venenum homini, canibus autem lethiferum esse scio, non solum si Drachmarum quatuor, sed etiam si unius pondere sumant. Scribo hæc horâ octavâ post, quam Drachmas duas ejus sumpsi, &

optime habeo Dei gratiâ. Hæc ibidem Gesnerus, experimentis liquidis ostendens homini venenum non esse Doronicum nostrum.

At objicit rursus Matthiolus, Gesnerum in aliâ quadam Epistolâ fateri, se ex ejus usu in magnum vitæ discrimen incidisse, nisi sudatoriis, Laconicis & Antidotis nonnullis sibi opem tulisset. Verba ipsa referam: qui aliter sibi persuadent, rem ipsam ita esse intelligunt, ubi à nobilissimo Cortuso impetrare poterunt, ut is quasdam Gesneri literas sibi legendas concedat, siquidem iis apertissime fatetur, cum hæc fabulosa putaret, & Doronicum vorasset, in se ipso facto periculo, incidisse profecto in magnum vitæ discrimen; nisi sudatoriis, Laconicis & aliis antidotis nonnullis, sibi opem tulisset. Nam quæ Canes occidunt & Lupos, facile adducor ut credam eadem homines quoque necare, vel (si non necent) plurimum lædere.

Epistola, cujus hic à Matthiolo fit mentio, procul dubio illa est, quam scripsit Adolpho Occoni, quæ numero 24. est in eodem libr. 2. Epistolarum Gesneri. In eâ inter reliqua hæc leguntur: Doronici Drachmas quatuor Cani datas eum occidere scribit Matthiolus: ego Cani unicam dari jussi & periisse audiui; quia tamen memineram, me sæpe in montibus herbam illam aromaticam cum voluptate edisse, & inde recreatum esse, sæpe etiam radices aliquot, nulla molestiâ; volui nuper Drachmas duas radicum illarum aridarum ex aquâ calidâ sumere, unde nihil incommodi sensi horis aliquot, quo tempore hoc ipsum etiam ad te scripsi; horis verò octo elapsis ventrem & stomachum inflari sensi, & circa ventriculi os imbecillitatem quandam, ac corpus totum infirmius, ita ferè ut aliàs semel atque iterum ex nimio aquæ frigidæ potu perceperam (inde curatus sum vini alicujus generosi potu per accidens, nam commune fastidiebam) sic biduo duravit in me hic affectus, & cum non videretur sponte discessurus, ingressus in aquæ calidæ solium curatus sum. Hæc procul dubio illa sunt, quæ ex Epistolâ Gesneri allegat Matthiolus in suæ opinionis confirmationem. Sed si ea quæ sequuntur in eadem Epistolâ quis perpenderit, videbit Gesneri mentem non esse, se ita affectum fuisse ob venenatam aliquam ejus qualitatem, sed ob humiditatem nimiam, quâ ita offendi solitus est ab aliis quoque. Hæc namque subnectit: Prius etiam aliquando, nescio quâ de causâ, similiter affectus, Antidoto Saxonica sumpta sudatorium ingressus, in lecto etiam sudavi, & melius habui. Hæc de Doronico te scire volui, cui vim nullam malignam, aut homini venenosam inesse puto, sed radices nimium humiditas esse puto (ut quæ nunquam fere exsiccentur totæ, utcunque longissimo tempore servatæ) & flatibus excitatis ventriculorum offendere, nec facile ex eo descendere. Superficiem verò omnino salubrem & utilem esse puto, cum odorata, imo aromatica, foliis, caule & floribus sit, & tenuiorum quam radix partium. Hæc partim sensu & experimentis, partim ratione motus affirmo.

Ex quibus liquet Gesnerum inflationem istam non malignitati, sed humiditati Doronici adscribere, simul etiam non recte Matthiolo affirmari, quod antidotis nonnullis se in hoc casu curaverit Gesnerus. Solo enim aquæ calidæ folio se restitutum ait; sed in alio casu antidotis & balneis usus restitutus est.

Tantæ inter tantos viros controversiæ arbitros si consuluerimus, videbimus plures magnæ autoritatis viros à partibus Gesneri, quam Matthioli stare. Quia res est magni momenti, aliquos adducere lubet.

Agmen ducant Petrus Pona & Matthias Lobelius, qui in stirpium adversariis capite de Doronico, inquirentes in decreta Matthioli, hæc habent. Historiæ fides. Temeraria audaciæ est, ut qui nullo periculo facto (nec enim potuit) illico decreverit Pardalianchen. Quo fastu, æstu & palpo magni nominis eruditus inculcet illud: Palpate & videte, quoniam Matthiolus non scribit mendacia (dicent stirpium exploratores indefessi) videre & mirari, fore tamen jam ut senior eoque moderatior factus, fateatur se lapsum, lugeatque Doronici, sibi ignotum antea, quod scelestæ nefas illi Æsculapio Cortuso primum innotuerit, & per illum mortalium generi sit relictum. Quod maleficio cum nostræ memoriæ plerisque notum esset, scivissemus, & Cortuso in hortulo suo Patavino inter colloquendum respondissemus, id verum quidem esse, cæterum minime mirum, ut qui experimento certum haberemus Aloë saluberrimâ interfici vulpes, easdemque enectas amygdalis amaris ex Plutarcho meminissemus, annuit ille Italice cuidam compatri suo Pharmacopœo, qui vulgatum exemplum de nuce vomica subdidit, eâ nempe feles, canes, avesque interimi, quæ tamen tuto, & magno commodo adversus letifera & Epidemicos

micos morbos in Electuario Liberantis datur homini. Immerito proinde Doronicum è republicâ Medicorum exigere nititur. Tantillam rem, tam valde vulgatam, captum superasse tanti commentatoris, stupet vulgus, quæ Philomelis, Alaudis, Hirundinibus, aliisque delicatioribus aviculis, non solum non noceat, sed interdum cibus, sæpissime remedium unicum & Panchrestum sit. Quam multis tu Principibus, nos pauperibus Doronici ignoratione exitio fuisset, quantam stragem plus quingentis abhinc annis dedissent Medici, freti Electuariis de Gemmis & aromatibus & aliis cordi amicis, quibus frequentissime usi sunt, teque monere possunt, Doronico ne tantopere convitieris, sed potius desine. Meriaris alioqui Croci, moschi similiumque dato quaternum Drachmarum demensum homini & comperies Dæmonium tuum. Quin etiam thus multo quibusdam minore mole meminimus perniciem attulisse, &c.

Nec ab hac sententiâ abhorret ipsius Matthioli abbreviator Joachimus Camerarius, qui in Epitome Matthioli, capite de Aconito Pardalianchis minore, hanc subnectit censuram. Venenum esse illud & hominibus lethale, nondum comprobavit experientia, licet canes interimat. Venatores certe multis in locis apud nos, præsertim ubi sunt venationes Rupicaprarum, comedunt contra vertiginem & vocant Schwindel-frant.

Ne nimius sim, claudat agmen eruditissimus Ludovicus Septalius, qui libr. 9. cautionum Medicarum Aphorismo 54. de Doronico hæc profert. Hunc cum Aconitum Pardalianches censuisset Matthiolus, ineptè admodum (ut longâ oratione demonstraverunt Doctissimi Petrus Pona & Matthias de Lobet, in stirpium accuratissimis adversariis, & post eos Renodæus, Oviedus & plerique alii) ab omnibus iis cardiacis confectionibus excludendum censuit: quod ut malignitatis & venenosæ ejus naturæ periculum facerent, radicibus iis pulverisatis, cani cum carnibus exhibitis, misere periisse observaverunt. At plerique alii contrariam adferunt experientiam, quod canes plures & in multâ quantitate exhibitas, innoxie eas esitasse cognoverint. Tantum abest ut adeò noxium sit venenum, ut quotidie, & ab antiquis datas radices hæc, & ab omnibus Medicis passim dari videamus, in Electuario de Gemmis, Diambra & Cardiacis aliis confectionibus non periculose, sed felicissime. Quin clarissimi viri editis scriptis retulerunt, se Doronici radices melle conditas sæpe esitasse, atque harum contritarum Drachmas duas ex aquâ bibisse, & ægrotis sæpe radicem illam & per se, & aliis mixtam medicamentis utilissimè dedisse, &c.

Et mox Aphorismo sequenti 55. Sed demus Matthiolo Doronicum Canes & Lupos occidere, an inde colligendum erit, homini lethale venenum esse? Differt natura à naturâ, alimentum ab alimento, dicebat Hippocrates de flatibus. Aloë enecat Vulpem, non hominem. Nux vomica, feles, mures, & aves: nobis est salutaris Medicina; sturnis cicuta est cibus, nobis venenum. Non igitur rejiciemus nos Doronicum, sed utemur moderate, si non ut aromate, saltem liceat nobis ut Alexiterio, ut Antidoto & Theriacâ. Cum in eo etiam Avicenna Theriacalem agnoscat facultatem; qualem cognoscens Mefve, videmus cum Electuario de gemmis, Aromatico, Diambra & aliis indidisse; sicque non adeo facile celebres Medicos inscitæ & sceleris reos facere oportebit.

Quod verò subdit Matthiolus, fortasse nec antiquos cognovisse nocumenta Doronici in Cardiacis Medicamentis, quod in modicâ admodum quantitate illis inderetur, & compluribus admixtum, quæ malitiam ejus infringere possent; non tollit usum illius. Admittimus enim in mixtione antidotorum & medicamentorum haud pauca, quæ manifeste habere scimus noxias qualitates, lapidem Armenum, Lazuli, Scammonium, Colocinthidem, Veratrum; sed mensuram adhibemus convenientem, corrigimus, multa addimus malitiam infringentia, ut cæteroqui utilitatibus eorum frui possimus. Intrepide igitur communibus nostris radicibus Doronici nostrates utuntur, & illas cæteris misceamus, ut securius in usum veniant, cum Serapio libro Simplicium cap. 335. Doronicum morsibus venenosorum animalium maxime conferre fateatur. Et etiam si Matthiolo & Maranthæ concedamus, Doronicum esse Aconitum Pardalianches, quod nunquam concedendum esse, ex comparatione eorum quæ de Doronico scripserunt Arabes, & quæ de Aconito Pardalianche, Græci doctissimi viri collegerunt, nunquam colligent hominibus venenum esse; sed Pantheris, Porcis, Lupis aliisque feris animalibus. Quinimo Theophrastus bibitum dicit conferre commorsis. Hæc aliaque supra adducta erro-

rem Matthioli abunde arguunt, & Doronicum nostrum ad classem venenatorum nequaquam referendum esse evincunt.

Verum alia hinc oritur controversia, an nostrum hoc Doronicum Arabum sit Durungi? Quod negare plerosque video. Gesnerus, Epistolâ supra citatâ, mentem suam perspicuis his explicat. Doronicum nostrum vulgare, non esse Doronicum Arabum, ex meâ ad Guilandinum Epistolâ jam olim impressâ discere potuit. Ego Pharmacopolas nostros jussi Doronicum vulgare non quidem abjicere cum Matthiolo, sed Pseudodoronici titulum ei tribuere, pro Doronico autem in veterum compositionibus, Galangâ vel Zedoariâ uti, cum aliquotâ parte corticum citri. Durungi enim Arabum Doronicum est, & à citro nomen habet. In eâdem planè opinione est Camerarius in Epitome Matthioli. Arabum Doronicum non esse hoc nostrarum officinarum Doronicum, facile assentior Autori, pro eâ radicem Galangæ vel Zedoariæ, cum pauco cortice citri substituendum esse cum aliis peritis Medicis censeo. Septalius etsi non dubitet pro vero agnoscere, hanc tamen cautionem subnectit: si quis tamen in dubiis nolit ullo modo periclitari, neque eo uti, cum Avicennâ lib. 2. cap. 209. illius loco indere poterit duas tertias partes Gariophyllorum, aut secundum alios dimidium sui ponderis Galangæ. Hæc fusius, quam pro instituti nostri ratione, de Doronici viribus ut differeremus, effecit rei gravitas, & controversiæ tanti momenti necessitas; in reliquis breviores futuri.

C A P. VII.

*De Ficu Indicâ, Hordeo fertilissimo, Hermaphroditico, Hypojasmino,
Monstro Linariæ cœruleæ.*

FICUS INDICA, Tunal quibusdam, Opuntia Theophrasti quorundam, mirabilis planta est, nam ex uno folio, quod crassum, pingue, & spinis horridum, humi ad medium usque sepulto, radices protrudit, quibus innixa planta paulo post folia plura edit. Adeo ut hac serie foliis è foliis prodeuntibus in arboris speciem assurgat, sine caudice, sine ramis germinibusque. Foliorum summitati fructus inhaerent ficubus nostratibus simillimi, sed crassiores, anteriore parte in coronæ speciem desinentes, colore ex viridi purpurascete. Interior pulpa similis nostratium, verum succosa valde & rubicunda, gustu minus suavi.

Ejus usu urinam cruentam reddi asserunt, usum alioquin in Medicinâ habet nullum. Differt enim ab eâ arbor ferruminatrix dicta, ob vim eximiam quam habet artus fractos & luxatos restituendi, licet folia obtineat fermè eadem, ut ex Adversariis Penæ & Lobelii pag. 454. constat.

Duûm generum observatur, major & minor, foliorum magnitudine differentiam constituyente. Minor jam aliquot annis in horto meo crevit, sed fructus non produxit.

Quoniam Vir Clarissimus & Excellentissimus D. D. Aurelius Severinus, Anatomes & Chirurgiæ in Gymnasio Neapolitano Professor eximius, novam non solum Dendrotomen in parte primâ suæ Zootomiæ cap. 6. proposuit, sed & exempli loco folium Ficus Indicæ, è suâ carne nudatum & vasorum quasi Sceleton exhibuit, mihi que ejusdem Sceleti exemplum per Clariss. Virum D. Thomam Bartholinum transmisit, non possum non illud hic inferere, iisdem quibus illud ipse loco dicto describit verbis.

Folium ficus Opuntia, ait, vasa habet, quorum contextus & dispositio sic implicata est, ut cum aliorum foliorum omnium continuo ductu dirimantur in ultiores ramos, qui semper antè procedunt, & liberi sunt à complexu: hi quos describo, sic sunt innexi, ut cum ab exortu folii processerint, relicto inani spacio, circumcurrant, flectanturque in se ipsos, extantibus in orbis ambitu exteriori aliquot quasi radiis, qui surculi sunt venarum. Dubius profecto sis num hi de orbitâ surgant, vel ad hanc proxime veniant de vicinis surculis, qui cum primum viam in anteriora visi fuerint tenuisse, mox apparent in posteriora revehi, quanquam ita fibrarum acutius perspecto decreverim.

Ad extremum, furculos venarum, quatum triplex ordo est, & ea dispositio, ut minimi omnium majoribus, & hi à maximis comprehendantur, assurgere binos, qui deinde deducti primum, mox relictâ plateâ rursus coëant, & coaliti aliquantisper procedant, ut rursus divaricentur. Sic plateam similiter procedentes relinquunt & coëunt, quemadmodum ante dictum est. Quam texturam etiam intus retinent minores furculi, & sub his minimi. Illâ tamen unâ re peculiariter explicatâ, quod intra spacia majora illa adscendit certis locis ramusculus, qui factò circuitu, foruloque relictò, in sese reflectitur, mittens ab extimo sui clivo ramos, qui cum aliis secus discurrentibus coëunt, & se invicem amplectuntur.

Interim hisce utrisque furculis, quos binos ascendere depinxi, assurgentes inferius alii, æquâ magnitudine similes, in viâ plateas transcurrendo conformant, atque inter hos alii minores, eum quem dixi contextum conficiunt. Talis universi folii suâ carne resoluti textura est.

Hæc ille.

Mihi folii dimidii saltem obgit sceleton septem uncias longum, unam cum dimidio latam, cujus vasa dura sunt & lignea, non teretia, sed quadrangula, quorum majora ex fibris multis invicem junctis, & non tam continuis quam contiguis, constant; quæ se-

paratæ minores formant furculos, quod ab unâ parte melius, quam ab alterâ conspicitur. Eadem enim hæc pars planior est alterâ, furculis eminentioribus, & majorum protuberantias ampliores ostentans. Summa: in hujus folii Scelecto Naturæ artificium conspicitur mirandum.

HORDEUM FERTILISSIMUM mihi dono dedit Socer Venerandus D. D. Mathias Jani, quondam Episcopus Scanix vigilantissimus, ex cujus grano unico septem Culmi & Spicæ emerferunt, longitudine virum, quantumvis procerae staturæ, excedentes, pedes enim Romanos septem maximus superabat, sex constans internodiis, quorum infimum minimum, & tres saltem pollices longum, supremum duorum erat pedum. Culmus minimus sex pedes longus, totidem constat internodiis, eâ proportionem, ut summum maximum, infimum minimum sit; spicis nudati erant hi Culmi, quocirca earum proportionem delineare haud licuit. Interim si ex grano uno septem spicas enatas consideraveris, & unamquamque spicam quatuor versibus constantem, versum vero quemvis duodecim ad minimum granis, non miraberis me hordeum hoc vocasse fertilissimum. Unicum enim granum de se ad minimum trecenta triginta sex produxisse apparebit. Sed soli bonitati, non verò certæ hordei speciei, hoc post divinam benedictionem adscribendum puto.

HERMAPHRODITICUM voco **HORDEUM**, quod in unicâ spicâ & hordeum & secale continet. Talem spicam mihi obtulit Vir Reverendus, D. Michaël Butrup, Parochiæ Greffue & Kildebrønd Pastor & Præpositus vigilantissimus, qui forte in agro suo inter segetes reliquas unicam hanc offendit. Spica est exigua pollicis longitudinem non superans, primo aspectu hordeum præ se ferens; quatuor constans versibus, quorum singuli quinque granis. Ita verò dispositi sunt versus, ut alternatim versus unus sit hordei, alter secalis. Grana præterea ipsa in glumis ita sunt constituta, ut hordei aristis prædita firmis, longis, & acutis sint: Secalis vero iis destituantur. Intercurrunt etiam glumi quidam steriles, granis destituti. Simile diversorum frumentorum in unâ spicâ conjugium, ab aliis animadversum non legi, quocirca hic minime prætereundum duxi.

Spicam **ORIZÆ**, quæ in Indiâ Orientali crevit, attulerunt naves Belgicæ inde ad nos venientes, coloris spicei, longitudine quinque unciarum, quæ mox aut culmo in septem aut octo dividitur partes æquales, quarum quælibet jam plura, jam pauciora, pro ratione proportionis, continebant grana tenui cortice vestita, elui aptissima.

HYPOJASMINUM sub plantâ aut frutice Jasmini excrevit ut Hypocistis sub Cisto plantâ, monstrosum quid est, trium unciarum altitudine, latum duas, planum, inferiore sui parte fibras quasi radices de se spargit, licet ipsi stirpi adhæserit, & in medio ejus corpore tales etiam apparent. Hinc paulatim magis magisque dilatatur, ac in lobos divaricatur, ut figuram alæ tripartitæ non ineptè referat. Per totum verò corpus utrinque frequentia quasi granula apparent, ex quibus etiam fibræ quædam ortum trahunt.

Extre-

Extremæ corporis oræ asperæ sunt, & quasi squamosæ ac rugosæ. Crevit in Horto Experientissimi D. D. Christiani Fabricii, cujus dono habeo.

Tale monstrum LINARIÆ CÆRULEÆ meus quoque produxit hortus; cujus caulis cum duorum digitorum esset latitudine, planus, paulatim in tenuiores dirimebatur, qui floribus suis cœruleis eleganter vestiebantur.

C A P. VIII.

Moly Virginianum, Rhaponticum, Rhus Virginianum, Rosa Hierichuntica.

MOLY VIRGINIANUM, quibusdam Allium vel Phalangium Virginianum, in Horto tenemus, quod Casparus Bauhinus in appendice ad prodromum hîsce descripsit. Foliis est angustis, gramineis, palmaribus, nervosis, acuminatis, per margines nonnihil asperis & cauliculos superantibus; cauliculis semipalmaribus, umbella ceu in Moly luteo insidet, quam flores plures purpureo cœrulei, oblongis pediculis donati, iique trifolii, insident. At umbellæ folia bina oblonga, ut in Allii seu Moly Montani speciebus, sed latiora subjiciuntur.

De RHAPONTICO variæ à Botanicis agitantur controversiæ, quibusdam radicem Centaurii majoris pro Rhapontico sumentibus, quibusdam Rhaponticum à Rhabarbaro diversum non esse statuentibus, donec nostro sæculo, quid verum esset Rhaponticum & qualis planta, edito de eo eleganti tractatu ostenderet Prosper Alpinus, verâ ejus plantâ ex Thraciæ monte Rhodope in Italiam allatâ, quâ etiam jam gaudet hortus noster.

Radicibus prædita est hæc planta multis, ab uno germine proficiscentibus, longis, rotundis, centaurii majoris similibus. Ut primum è terrâ eruuntur, ex rufo nigrescunt, substantiâ rarâ, laxâ, levi, quæ commanducata croci colore tingit, & si plusculum dentibus agitur, glutinis modo lentescit, levi amaritudine prædita. Folia fert multa longis pediculis sursum acta, ampla, ad magnæ Lappæ figuram inclinantia, majora tamen & latiora in circumferentiâ, miris quibusdam circumvolutionibus agitata, colore viridi in nigrum inclinante, pediculis longis, crassis, latis, intus cavis, exterius convexis striatisque in orbem expanduntur, Inodora, sapore subacido, caulis è medio foliorum exsurgit unicus, cubitalis, ad rubrum inclinans, rotundus, cavus, crassus, striatus, geniculatus, ex cujus geniculis surculi rectè exeunt duo vel tres, utrinque ex opposito flosculis albis, muscosis, sambuci floribus simillimis, racematim undique congestis, benè olentibus, sapore subacido, quibus succedunt semina triangula, parvis folliculis membranaceis tecta, nigra, Hyppolapathi seminibus simillima.

Vires habet singulares, ratione terrestre itatis adstringit, cum modicâ caliditate, laxitas ejus & levitas aërei etiam multum participare ostendit. Hinc convulsis, ruptis & Orthopnoicis prodest, Liventia & Lichenas ex aceto sanat, ad sanguinem expuentes, Cæliacos & Dysentericos expetitur. Dolores & inflationes dissipat, Lienosis, Hepaticis, Febricitantibus, Singultientibus confert. Morsus venenatos sanat, facultate purgatoriâ levi prædita.

RHUS VIRGINIANUM etiam colit Hortus noster. Arbuscula est, vulgari Rhoë major, foliis majoribus, acutioribus, mollioribus & viridioribus, quorum quælibet pinna uncias quinque vel sex longa. Superiora folia, Jasmini foliis simillima sunt; Rami ex stipite pullulantes tenella cervorum cornua ex cranio modo erumpentia referunt, figurâ, hirsutie & colore. Spicam Rhoë vulgari multo majorem habet. Rhus dicitur Græcis, officinis Sumach. In obsoniis & condimentis pro sale utuntur quidam in Syriâ & Ægypto, unde à quibusdam vulgare Rhus obsoniorum vocatur, aliis Coriariorum, quia ad coria & pelles spissandas & crispandas adhiberi à coriariis solet. Quamvis sint qui Rhus obsoniorum à Rhoë coriariorum differre statuunt, non sine errore. Insigni pollet vi adstringente, exsiccatur & refrigeratur.

ROSA HIERICHUNTINA nomen suum ab imperito quodam Monacho sortita est, teste Bellonio, siquidem circa Hiericho nunquam reperiatur, sed in Arabiâ desertâ ad littora maris in Sabulo. Quibusdam Amomis Dioscoridis & Plinii. In Italiâ Rosa Hierici vel Sanctæ Mariæ dicitur.

Fruticu-

Fruticulus est, cum suâ radice palmaris, lignosus, ramulis frequentibus implicitus, figurâ rotundâ antequam dehiscat. Dehiscit autem cum in aquâ calidâ ponitur.

Fructus fert in mediis ramulis, rotundos, parvulos, duros, candicantes, in quibus in duplici cavitate sunt semina pauca nigricantia, folia parva, oblonga, alata, crispa, aliquantulum sinuata.

De viribus & facultatibus hujus Plantæ mira fabulantur multi. Circa festum natalitiorum Domini dehiscere sponte volunt, exsiccata antea si fuerit: sed id ab aëris hybernâ humiditate contingit, & quovis tempore id præstat, aquæ calidæ si imponatur. In Italiâ mulieres tempore partus, ad investigandam pariendi horam, eâ utuntur. Quandoquidem (ut ajunt) in aquam demissa, non prius fatiscit, quam foetus nasci incipiat. Cæsalpinus refert mulieres enixuras, in hoc frutice confidere, facilem sibi fore partum, si is pandat se Rosæ modo. De eâ similem tractatum conscripsit Johannes Sturmius Lovaniensis Professor, sed superstitionibus plenum.

C A P. IX.

Scorzonera Hispanica, Virga Aurea Virginiana, Vitis Canadensis.

SCORZONERA vox est Hispanica, à Scorzo Viperâ vel Serpente ita dicto derivata, quod contra Viperarum & Serpentium Ictus insigni vi polleat; vel quod Escorzu, Catalaunico sermone dicti serpentis, figuram hujus plantæ radix referat, ejusque morsus curet.

Cubitorum duorum crescit altitudine, cichorei foliis latioribus in terram sparsis, extimâ parte mucronatis, secundum ejus longitudinem excurrente nervo, colore viridi latiori. In multos graciles ramos caulis finditur, duros, lignosos, quorum summis fastigiis insident calices longi, nervosi, rotundi, squammati, calicibus Gariophyllorum similes, ex quibus flores ex multis foliolis confertim nascentibus constantes emergunt; orbiculares, aurei instar radorum Solis. Hos sequuntur Calices, seu capitula continentia semina oblonga, striata, alba, pappo insigni tecta. Radicem habet carnosam, firmam, in mucronem desinentem parte inferiore, sed paulatim crassitudinem acquirentem, tenui cortice nigricante tectam, rugosam aliquantum, quæ secta aut rupta, lentum ac lacteum succum stillat, internè tota albicans, pinguis, dulcis.

Commendatur in primis ad Animalium venenatorum Morsus tosta, aut condita radix; foliorum succus solus cum aliis cordialibus mistus ad eadem commendatur. Aqua inde destillata in febribus malignis & contagiosis præsens est remedium, sudorem provocat, & Naturæ Crisin molienti succurrit. Radix condita valde sapida est & delicatis grata. Tum aqua, tum radix condita, per multos dies datur, ad curandas Hepatis, Lienis & interiorum partium obstructions, ad menses movendos & animi deliquia, puerorum Epilepsias, vertiginem, cerebri perturbationem; à veneno & toxico.

Ejus primam inventionem ita proponit Nicolaus Monardes peculiari de eâ tractatu. In comitatu Urgel, Catalauniæ Provinciæ, loco Momblanc dicto, primum inventa & observata est Scorzonera. Totus ille tractus variis animalibus valde noxiis abundat, præsertim verò iis quæ Escuersos nuncupant, & in agris inter arbores atque herbas latitantes plagam, cui remedium adferri nequeat, esse censebant.

Rustici enim neque arva colere, neque messes secare, neque alias operas in agro necessarias exercere quibant, quin crudeliter ab hisce animalibus offenderentur, quia eorum venenum adeo noxium est, ut, quæcunque corporis pars morsu apprehensa fuerit, illico intumescat, magnisque doloribus & venenosis Symptomatis inficiatur, inflammatioque ad cor subeat, ut nisi subito succurratur, facile demorsu exstinguantur. Id autem ejus regionis Incolas maxime premebat quod nullum remedium adversus illud malum reperirent, nam neque Theriaca, neque alia medicamenta usurpata, quicquam auxilii præstabant. Sub idem ferè tempus, quo adeo deplorata res erat, Mauritanus quidam captivus eo adductus est, qui præmorsos ab isto virulento animali curabat datâ radice & succo herbæ sibi cognitæ, quam ederent, tantæque fuit efficacix hoc medicamentum, ut facile morsus sanaret & venenum tolleret. Quam ob rem adeo multi ad istum Mauritanum confluerunt, ut ipsum non modo servitute liberarent, sed & opulentum efficerent.

Nihilo-

Nihilominus toto illo tempore Mauritanus, nec pollicitationibus, nec donis pellici potuit, ut indicaret quænam radix & herba illa esset, quæ tam noxiûm malum curaret. Tandem duo ejus loci homines considerantes quantum omnium interesset, ut illam herbam cognoscerent, ipsum ad eruendam herbam proficiscentem clam subsecuti sunt, locumque observarunt, in quo herbamcum suâ radice eruebat. Post Mauritani discessum locum adeunt, lacunasque conspiciunt unde herbam illam eruerat & aliquas herbæ reliquias. Collectâ igitur herbæ copiâ (plurima enim ibidem nascebatur) in pagum redeunt, & ad Mauritani ædes profecti, illum reperiunt herbam è Canistro educentem, quam cum à sese collectâ conferentes, eandem esse comperiunt, nec Mauritanus negare potuit quin eadem esset. Unde in omnium notitiam pervenit, & quotquot illâ egebant, lectum ibant, atque ad animalis, quod dixi, morsus utebantur.

VIRGA AUREA VIRGINIANA à Bauhino in appendice ad Pinacem Theatri Botanici describitur sub nomine Virgæ aureæ Mexicanæ; sed quia concisa ejus est descriptio & plantam ipsam jam aliquot annis in horto alui, ei quædam addenda esse necessarium duxi. Ex unâ radice tuberosâ & grandi, caules plures assurgunt, altissimi, septem vel octo pedum, rotundi, asperi, circa quos folia angusta, palmaria, sesquiunciam lata, acuminata, splendentia, utrinque aspera, pronâ parte dilutioris viriditatis, per quorum dorsum nervus durus ad apicem ascendit. In plantæ summitate multo sunt breviora. Circa summum ex foliorum alis ramuli prodeunt, caule purpureo, aspero, foliis minoribus, in quorum apice flos unicus aureus sursum spectans, flori Helenii similis, licet minor. Ramuli in summitate conjuncti, umbellam quasi constituunt auream, aspectu jucundissimo. Floret apud nos mense Septembri, semina ad maturitatem non perveniunt.

VITIS CANADENSIS. Hedera quinque folia Canadensis Jacobo Cornuto, radice & Sarmento communi viti similis, geniculis articulado. Pediculi longiores ex alternis geniculis inæquali situ prodeunt rubri: quibus folia quinque singula per singulos petiolos inferuntur. Adnascuntur hinc inde ex alterâ foliorum parte Claviculi, qui in plures fibras crispas sparguntur, his veluti manibus proxima quæque comprehendit, & parietum asperitatibus se illaqueat, quos jucundo spectaculo obvestit. Folia hyemem non sustinent, flores aut baccas apud nos non habuit, in aliquot orgiarum altitudinem ad parietem ascendit.

Sapor ei acidus & parum acerbus, usum vero alium obtinere nondum animadversum, quam ad opus topiarium, imis partibus & malleolis facillime pangitur, circa Autumnum, & juxta parietes effossis scrobibus deprimitur, terrâque leviter obruitur. Iconem vide apud Cornutum cap. 41. Hist.

Plantæ aliæ quas tenemus longiore non indigent descriptione, cum earum Historiæ passim apud Botánicos inveniantur; ad Radices igitur transitum faciamus.

C A P. X.

*De Radicibus Chinæ, Cyperi, Contrajervæ, Deriagon, Jalap,
Labrandino, Liquiritiâ Brasiliensi.*

CHINÆ radix ita dicta quod ex regione Chinæ seu Sinæ adferatur, ubi Lampatori vocatur, sed non solum hinc, verum etiam ex Occidentali Indiâ depromitur: Orientalis verò præfertur.

Hæc exterius colore est rubente aut subnigro, interius candicante aut subrubente: occidentalis verò, colore interius magis ruffo.

Amatus Lusitanus inter Arundines recenset, ut & Manardus, Cæsalpinus inter Irides, Bauhinus inter Convolvulos. Acoſta in hunc modum plantam ipsam delineat: Trium aut quatuor palmorum altitudine assurgit, cauliculis tenuibus, quos rara folia cingunt, mali Assyrii junioris similitudine. Radix palmi longitudine, interdum crassa, nonnunquam tenuis, quæ recens eruta admodum tenella est, & cruda aut elixa mandi potest. Monardes dicit Arundinis majoris radicem esse similem, nodosam, intus albam, interdum rubescentem, foris rubram. Optimam esse recentem, ponderosam, solidam, pinguem, non cariosam, inspidam. Nascitur in Chinæ locis maritimis, arundinis aut ulvæ palustris modo.

CAP. XI.

*Matalista, Mechoaca, Ninsing, Rayz de nossa Signora, Pape-
quanhe, Rhabarbarum.*

IN Hispaniâ radice quâdam ex Americâ allatâ utuntur ad serofos humores expurgandos, *MATALISTAM* vocant, seu *Matlaltztic*. Crassa est instar *Bryoniæ*, ex cinereo nigricans, saporis ferme nullius, levis, crebris fibrarum crassarum texturis referta, odore nullo. Cujus segmentum pollicis unius Crassitie, trium per Diametrum, mihi dono dedit Clariss. D. D. Sperlingius ex Hispaniâ redux.

Retulit ejus usum esse ad serofos humores expurgandos Drachmarum duarum pondere. *Bryoniæ* aut *Mechoacannæ* quâdam species esse videtur, sed non adeo gummosa, ut hæc, verum crebrioribus & crassioribus fibris dotata. Vide quid de eâ tradat Margravius lib. 1. *Plant. Brasil. cap. 20.*

MECHOCACA, Bauhino *Bryonia Mechoacanna alba*, quibusdam malè *Rhabarbarum album*, & *Rhabarbarum Mechoacannum*, cum nullam cum *Rhabarbaro* habeat affinitatem. Ratione soli duûm est generum; alterum in *Mechacâ* novæ Hispaniæ regione seu Insulâ provenit; alterum in continente circa *Nicaragua* nascitur, quod etiam præstantius est.

Ex radice crassâ, striatâ, cinericiâ, instar *Bryoniæ* ramos multos emittit, supra terram luxuriantes, colore fusco, ad cinericiam tendente, qui vicinas perticas aut pergulas scandunt, & multiplici nexu amplectuntur, foliis circinatæ ferè rotunditatis, in mucronem tamen desinentibus, nonnunquam admodum amplis, atrovirentibus, fibrosis, perennibus, adeò verò delicatis, ut humiditate carere videantur, flore quasi mali aurei, quinque foliis constante, subfusci coloris, è cujus umbilico protuberat Calix, seu vesicula quâdam *Avellanæ* magnitudine, membranâ constans tenui albicante, quæ in duas cellulas

cellulas tenuissimâ membranâ secretas dividitur, & in singulis bina grana, ciceris exigui magnitudine, colore per maturitatem nigro, gustu insipido, continentur. Quæ in Mechoacâ nascitur fructum habere dicitur, coriandri sicci magnitudine racematim cohærentem, qui Septembri maturefcit. Radix Octobri colligitur & ad nos deferitur, in taleolas secta, intus multis circulis à centro ad ambitum parallelis distinctas, sapore farinaceo sine acredine, nullius ingrati odoris, cætera alba & friabilis, ut Bryoniæ, quam in omnibus acri sapore æmulatur.

Quidam tres ejus constituunt species, ita ut una sit hæc quam Mechoacam vocant, secunda quæ Matlaliztis dicitur, minor præcedenti, tertia Xalapa, quæ reliquis potentior.

Calida statuitur primo gradu, sicca secundo, cum partium tenuitate, crassos, viscidos, putridosque humores, utramque bilem, & aquas educit. Jecoris, Ventriculi, Lienis morbos tollit, & eorundem obstructions aperit, hydropi, Ictero utilis. Inveteratos capitis dolores curat, cerebrum & nervos expurgat, veteres defluxiones sistit, uteri morbis ex frigidis humoribus aut flatibus generatis medetur, pectoris vitiiis, antiquis febribus, lue Venereâ vexatis competit, repetito, quoties convenit, ejus usu. Dosis à Drachmâ unâ ad duas in vino aut liquore competenti.

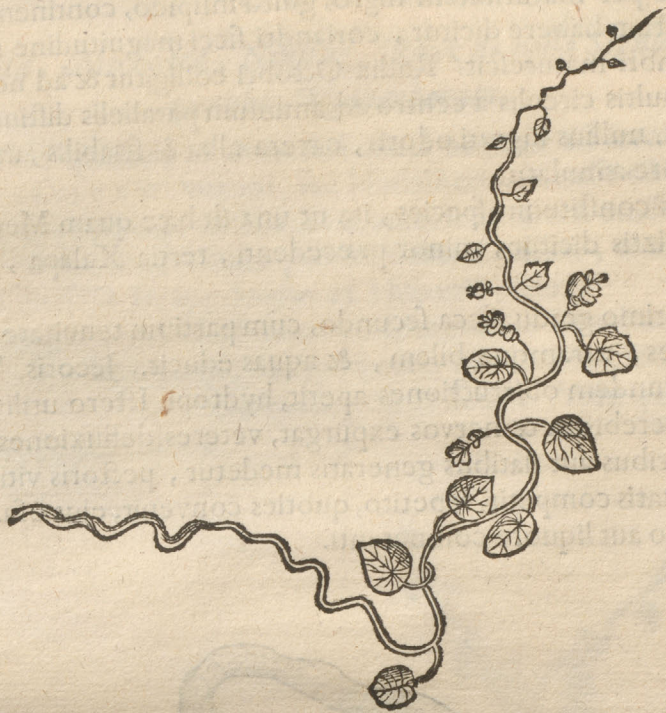

Ex Coreâ Indiæ Orientalis Provinciâ allata est mihi radix *NIN SING* dicta, tenuis, flava exterius, interius verò alba, rugosa, oblonga; calami scriptorii Crassitie, externâ figurâ Curcumam referens, sed colore flavo non tingit, insipida penè est, sed nonnihil amaritudinis habens diutius si masticeretur; Temperata esse videtur, aut calida in primo gradu. Commendabatur ab eo qui attulit ad Venerem excitandam. Nescio an Eringii cujusdam sit, cum plantam non viderim, sed figurâ & sapore proxime ad eam accedit radix.

RAIZ DE NOSSA SEINORA, Brasiliensis est radix, quinque unciarum longitudine, digiti minoris Crassitie, strigosa, ad nigredinem tendens, tam interius quàm exterius nonnihil amara; de cujus viribus hæc accepi à Pisone. In taleolas secta & per aliquot dies in convenienti liquore macerata, ordinarii potus loco sumpta, renum & ureterum obstructionibus medetur, & calculi materiam efficaciter expellit. Herba ipsa eximias contra venena habet facultates. Succus è recentibus foliis expressus, serpentum sanat morsus, radix autem cum foliis contusa è vino hausta venenum penitus expellit.

Herba radice de NOSSA SEINORA, Brasiliensibus dicitur CAAPEBA, est Clemati non absimilis, tenaci ac prolongo farmento nunc vicinas arbores scandit, nunc humi serpit instar colubris, à plebe Lusitanicâ Erva de NOSSA SEINORA, ob similitudinem cipo de copras. Folium quodvis seorsim positum in caule in suo pediculo rufescenti, duos digitos longo, & in exortu paululum incurvato, orbiculare, vel cordis latoris figurâ, superius dilute virens, inferius albescens: pediculus cujusque non inseritur in extremitatem folii, sed plus dimidio digito ab orâ, versus medium folii, ut in Nasturtio Indico. Ad pediculos foliorum etiam alius provenit pediculus, sesquidigitum longus, flosculum sustinens pallide flavescentem, octo foliis constantem, hoc modo: quatuor superius apposita parva & rotunda, his substat obrotundum amplum, adhuc magis inferius tria parva alternatim posita. In summitate pediculi inter quatuor superiora foliola granum provenit magnitudine parvi pisi, figuræ ovalis, interius viride, hinc rubrum, radix longa quasi contorta planta nullum habet odorem præter herbaceum.

PAPEQUANHE Radices quoque sunt Brasiliænæ, tenues, longæ, cortice nigro, interiori substantiâ albâ, per quam transit tenuissimum quasi filamentum ligneum, fibræ instar, aspera est radix, grumosa, adstringens cum quâdam acrimoniâ. Crassitie calamus scriptorium non attingit.

De RHABBARBO variæ sunt Botanicorum opiniones. Mesves Rhei tria constituit genera: Turcicum, Barbarum & Indicum, quod & Sceniticum vel Siniticum vocant. Sed eadem videtur planta, à regionibus diversis, unde adferri solet, ita nuncupata. Quamvis Radix Rhabbarbari copiose satis ad nos adferatur, plantam tamen ipsam qui viderit & descripserit, rarus est. Matthiolus quidem in 3. lib. Dioscorid. cap. 2. ejus historiam proponit, sed talem qualem ex relatione negotiatorum Persicorum habere potuit, quia ipsam plantam nunquam vidit. Nos radicem, qualis ad nos adfertur, delineabimus. Frustra ejus variâ magnitudine ad nos adferuntur exsiccata. Majora melioris notæ habentur, quæ substantiâ rarâ, & cum franguntur rufo & glauco colore alternante spectantur, & mansa croceum de se fundunt colorem. Cum viridis adhuc est, quandoque bipalmarem magnitudinem superare integram radicem volunt, & crassitie crus humanum attingere. Pulpa ejus interior aureo colore nitet, rubris quamplurimis intercurrentibus venis; succo madet copioso, tum croceo, tum purpureo, qui suo lentore facile manus implicat & colore inficit. Extractam è terrâ radicem mox mundant, in frustra secant, seriatim super asseribus locant, vertunt & invertunt pluries, ut succus in eâ asservetur concretus. Quatriduo transacto particulas funiculo trajiciunt & suspendunt in umbrâ, ut ventorum flatibus in aëre libero duorum mensium spacio exsiccentur.

Optimum

Optimum ex Sinarum regione adfertur, ex Americâ quod adferri docet Manardus, potius Rhaponticum est quam verum Rhabarbarum.

Christophorus Acoſta tantum in interiore Sinarum regione provenire ait, unde in urbem Cantam exportatur, & inde navibus in Indiam reliquam. Illud quod terrestri itinere exportatur, præfertur ei quod navibus, non enim adeò cariosum est, & in mari facile corrumpitur. Quod experienciâ verum esse comperi. Illud enim quod naves nostræ ex Indiis apportarunt Anno MDCXXXVIII. deterioris erat notæ, adeoque corruptum ut in usus medicos trahi nequiverit. Garcias ab Horto lib. 2. cap. 37. refert, quoddam in certâ Tartariæ urbe Samarcandar dictâ nasci quod improbum sit, ac tale illud illud fuisse credo, quod ad nos ex Tartariâ attulerunt Legati Russici, cujus frustum, quod mihi amicus dono dedit, adhuc succo proprio madidum erat. Sed jam vix notas ullas probi Rhabarbari habet. In Psyllii, aut lini semine, milio quoque commode radicem servant Pharmacopolæ nostri, ut diutius incorrupta permaneat.

Nobile adeò medicamentum purgans est, ut cum omni securitate, omni tempore, & omni ætate exhiberi possit, bilem & pituitam purgat, jecur roborat, obstructions refert, Icterus solvit, sanguinem expurgat, simulque partes corporis nobiliores efficit. Securè in morbis cordis exhibetur, hydropicos & cachecticos juvat, bonumque colorem conciliat; sanguinem rejicientibus, ac ejus à quavis parte eruptionibus prodest. Dysenteriam cohibet, ex alto devolutis, ruptis, & tam externè, quam internè fractis, auxiliatur. Datur tam in substantiâ à ʒj. ad ʒij. in pulverem redactum, quàm in infuso & decocto à ʒij. ad ʒiij. pro ratione virium & constitutionis ægrorum.

C A P. XII.

Sarcaparilla, Tagion, Tausergint, Turpethum, Yaca.

SARCAPARILLA, à similitudine quam cum Smilacæ asperâ habet, nomen accepit, Zarfa namque Hispanis Rubum, Irapecanga Brasiliensibus, Parta vitem, Parilla viticulam notat, quasi parva sit vitis; Unde quidam Smilacis asperæ Hispanicæ radicem existimarunt. Sed hanc Hispani primum ex Peru, & novi orbis seu Americæ Provinciis attulerunt, multoque efficaciorẽ deprehenderunt Hispanicâ.

Trium generum constituit Monardes; una quæ ex Hispaniâ novâ adfertur, quæ candidior ad pallorem tendens & gracilior, Altera cinerea, nigrior & crassior, multoque melior ex Honduris. Tertia cinereo nigricante, majoribus & crassioribus constans radicibus ex Guajaquill. Radix est Sarmentitia, profunde per terram serpens, nodosa, lignosa,

gnosa, tenuis, longa, insipida, ad luis Venereæ curationem multum faciens, cum nostrâ Smilace asperâ magnam habens affinitatem.

Uncia ejus in libris duabus aquæ cocta, vini rubei turbidi colorem habet. Tenuis est essentia, & sudorem potenter provocat. Ad luem Veneream per dies triginta pota commendatur. Arthritidi, ulceribus malignis, capitis & cerebri vitiis medetur. Hepar roborat, Lienem extenuat.

TAGION GUINEÆ Radices sunt parvæ ovali figurâ, Cyperum rotundum externe referentes, nucis Avellanæ magnitudine, utrâque extremitate acutâ, rugosâ, coloris ad flavedinem tendentis, molles, porosâ, sapore dulci & grato, substantiâ atropurpureâ; quædam harum radicum oblongiores, quædam rotundiores sunt. Speciem Cyperi esse arbitror. Ex Guineâ allatas titulus arguit, qui cum Radice à Clariss. Viro D. Joh. de Laet transmissus.

TAUZARGHENT radix est tenuis, cinerea, ad luteum inclinans, quatuor unciarum longitudine, ex quâ furculi duo emergunt nodosi, caulis procul dubio ipsius plantæ rudimenta, intus candida, mollis, saporis adstringentis aliquantum & parum mordicantis. Calidum in primo gradu esse arbitror.

Hanc radicem in Orientali Mauritaniâ provenire ait Scaliger Ex. 142. & tanti tamque boni odoris esse, ut appensa laquearibus haud magna quantitas, suppleat vicem magni suffimenti. At nos eam odoris suavitatem nonprehendimus, credo quod radix jam obsoleverit, & vires amiserit.

TURPETUM seu Turbith vox est Arabica ab Avicennâ & aliis usurpata, licet ineptè quidam à turbando deducant.

De eo varia est inter recentiores controversia. Nonnulli existimant esse Tripolium Græcorum, nonnulli Pityusæ radicem, alii Alypi, Cæsalpinus Thapsiam Theophrasti. Garcias ab Horto libro 1. cap. 36. se veri Turbith virentem & florentem plantam vidisse asserit, ex ejus igitur delineatione hæc habemus. Turbith planta est radice mediocri, caule hederæ modo per solum extenso, digiti crassitie, duos palmos longa, foliis Altheæ, floribus ejusdem fermè, è candido rubentibus, nonnunquam omnino candidis. In usum tantum sumitur gummosa caulis pars inferior juxta radicem. Tota planta insipida est cum colligitur. Provenit in Cambajâ locis à mari aliquantum remotis, Surate, Dio Insulâ, & vicinis. Hæc ex Garcîâ. Sed Arabes aliam plantam pro Turpetho exhibent. Mesve lib. 2. de simpl. Medic. cap. 2. Radicem esse ait herbæ folia Ferulæ minora ferentis, & ex earum genere, quæ lacteo succo turgent. Clusius asserit Hispanos radice Thapsiæ pro Turpetho in usum trahere; quidam radice Scammonia concisâ, pro Turpetho uti. Adeo de Turpetho res adhuc incerta. Nos ejus, quod in officinis est, ostendimus exemplum.

Calidum est ordine tertio, crassam & lentam pituitam evacuat è ventriculo, thorace, nervis & partibus remotioribus, sed tardioris est operationis, ventriculum turbat & subvertit, quocirca additur Zinziber, mastix, aliaque aromata.

Ex eâ debite præparatâ & corrigentibus mistâ constat Electuarium in officinis Diaphanicum dictum. Datur in substantiâ à ʒj. ad ʒij. sed in decocto vel diluto ad ʒiij. vel quatuor.

Yuca Monardo, Mandioca Latzio, Quacchamotl Nierenbergio, Radix est instar Pastinacæ, aut Caryottæ, verum longior & crassior, caules producit ad quindecim interdum palmarum altitudinem, tenerrimos, medullâ candidâ & internodiis in singulos palmos

palmas distinctos, è quibus abruptis & terræ insitis, sex aut novem mensium spacio, maximæ radices enascuntur. Variæ autem ejus reperiuntur species, omnes edules, atque hæ radices durant sub terrâ multos annos, sine ullâ culturâ, quo annosiores sunt, eo crassiores. Omnia animantia, hominibus solum exceptis, radicem hanc expetunt crudam, eâque pinguescere & commode nutrirî ferunt, verum si contusa fuerit, & humorem illum solum hauriant, statim emori.

Manardus eam ita describit. Yuca herba est, quinque aut sex palmos alta, foliis latis & manus humanæ modo expansis, atque in septem aut octo lacinias divisis, perpetuo virentibus. Seritur in terrâ probè cultâ & in sulcos ductâ, fragmentis radicis; radix crassa est magnorum raporum modo, cortice exteriori fusco, parte vero interiore admodum candidâ, ex quâ cortice adempto panem conficiunt.

Radix, quæ mihi à Clariss. Viro D. Thomâ Bartholino ex Galliis transmissa est, cucumerem mediocrem figurâ & magnitudine fermè refert, nisi quod in apicem tenuiorem terminetur, & nodosa adeo non sit: fibris quibusdam tenuibus prædita, scabrosa & inæqualis, ob rugarum asperitates, præsertim juxta apicem, colore exterius luteo purpurascens.

Ex his radicibus defæcatis & contusis, primo farinam, deinde pollinem deducunt, ex quo candida & delicata coquunt libæ. Brasilienses eandem farinam aquâ temperatam, ac coactam in Pastillos, supra craticulas fumo indurant, atque exsiccant, atque in penu quam diu libet recondunt. Inde ubi opus est repurgant, contunduntque in pollinem, ita candidum, ut cum tritico certet; ex quo, certâ quantitate recentioris farinæ admistâ, pinsunt panes bis coctos, quibus Barbari in bellicis, Lusitani in navalibus utuntur expeditionibus. Aliud quoque biscocti genus adornant, ex mero recentium radicum in pilâ contusarum succo, eoquæ aut ad Solem coacto & exsiccato, aut ad ignem tosto, quod candidissimum est, & delicatissimum, neque ad vulgi usum comparatum. Ex eadem radice, fumo arefactâ, varias componunt potiones, quas Barbari vocant. MINGRE, adeo salubres, ut restaurantium loco ægrotantibus propinentur. E polline verò varias cupedias, & admixto orizæ polline panes fermentatos, triticeis omnino pares. Eandem ad fumum ita siccant, antidotum & antipharmacum autumant adversus venenatos anguium morsus.

Panis ex Yucâ. CASAVI dicitur, cujus frustulum Daléri imperialis crassitie, duorum pollicum longitudine, sesqui latitudine, candidissimum, porosum, sapore haud ingrato, transmisit idem Clariss. Vir Thomas Bartholinus. Ejus vero conficiendi rationem, quia accuratius persequitur Manardes in Historiâ Simplicium cap. 53. (licet de eâ supra quoque aliquid dictum sit) hic repetam. Repurgatam, inquit, suo cortice radicem instrumentis quibusdam (iis quibus mulierculæ linum pectunt similibus) dente acuto & firmo præditis, in frustula secant & comminuunt, quod comminutum est in manticam ex palmæ foliis contextam injiciunt, & pondera quædam, veluti grandes lapides, super imponunt, ut suo pondere succum exprimant. Quo probè expresso, radicis crassior materies, amygdalis tuis & expressis similis, restat, quæ patinæ injecta, lento igne coquitur & densatur, subinde eam volvendo, uti ova frixa solent, ea bene densata placenta fit, nummi Hispanici octo Regalibus æstimati crassitudine, quam Soli siccandam exponunt. Hæc placenta illis panis vicem præbet, multum nutrit, potestque multo tempore incorrupta asservari. Nam navibus, quæ inde in Hispaniam appellant, imponunt, panis bis cocti vice, pro alimento. Verum fauces exasperat ejus Casavi usus, nisi aquâ aut jussulo maceretur, aut aliis cibis commisceatur, eâ enim ratione edi potest, & qui sic eum comedere vellet, alterâ manu vasculum aquâ plenum perpetuo tenere necessum habet, alioquin minime deglutire posset.

Ferunt omnem Yucam in continente nascentem salutarem esse; sed quæ in Insulâ S. Dominici provenit, ejusque succum non coctum, interimere.

Quamvis in Museo multò plures teneam radices, attamen aut non adeo raræ, aut de iis in ipsis plantis actum, aut passim earum historiæ apud Botanicos extant, nolo hic actum agere, fusius de iis tractando. Hujus census sunt radices Altheæ, Aristolochiæ longæ, rotundæ, Angelicæ, Asphodeli, Asari, Alcannæ, Brusci, Been albi, rubri, Galangæ, Gentianæ, Curcumæ, Cyclaminis, Diptamni albi, Ellebori albi, nigri, Hermodactilorum, Iridis Florentini, Morsus Diaboli, Polypodii, Pyrethri, Scorzonæ Hisp. Victoralis femina, aliæque plurimæ.

*Folia Gariophyllorum Indicorum, Lauri Virgilianæ,
Malabathri, Musæ.*

RADICES hæcenus vidimus peregrinas, jam folia ostendenda, quæ raritatis nomine nobis sunt commendatæ, inter quæ primum locum occupent. **FOLIA GARIOPHYLLORUM INDICORUM.** Quia mihi ramulus iis onustus à Clariss. D. D. Sperlingio oblatus, hic eum delineare lubuit. Pedis dimidii est longitudine, crassitie culmi hordeacei, cortice coloris cinericei tectus, summâ parte quina folia sustinens, singula suis pediculis oblongis, purpureis innitentia, binis æqualiter utrinque è ramulis emergentibus, quibus supereminet pediculi tres, quorum medius rursus dividitur in quatuor, Gariophyllorum fructus sustinentes. Folia ipsa Lauri foliis sunt simillima, medio nervo, parte pronâ singula secante per longitudinem, multis venis tenuibus, utrinque ad latera excurrentibus, parte sursum spectante læviore, alterâ asperiore aliquantum, petioli sustinent alabastros (qui, Clusio teste, ipsi sunt Gariophylli) summâ parte in quatuor denticulos decussatim divisos, medio florem nondum apertum continentes. Folia & cortex licet non tantâ fragrantis odoris gratiâ, ut ipsi Gariophylli, non tamen prorsus odore destituuntur, sed Gariophyllos nonnihil redolent, atque eorum saporem referunt, quemadmodum & ipsius rami lignum aliquantulum masticatum. In Moluccis Insulis copiose proveniunt; foliorum usus apud nos non est, eo quod non adferantur. Sed quia ipsi Gariophylli & odore, & sapore præstant, in foliorum locum merito cedunt.

Arborem Gariophylli ita describit Acoſta lib. 1. cap. 21. Arbor est Lauri formâ & magnitudine, foliis laurinis, sed angustioribus, multis prædita ramis, copioso flore, primum candido, deinde virescente, postremum rufescente, qui induratus est ipſus Gariophyllus (at Clusius Gariophyllum non esse florem, sed fructus rudimentum, quod alabastrum vocant Botanici, recte existimat) clavum vocant, quod capitatus sit, in modum clavi, exertis in adversum quatuor denticulis, sese stellatim decussantibus. Provenit in extremis ramulis Myrti modo. Est verò flos (Gariophyllum ipsum intelligo) hic viridis adeò odoratus, ut reliquos flores odoris suavitate superet. Cultores flagellant altiores arboris ramos, mundato prius circa arborem solo: siquidem nullum genus graminis sub eâ nascitur, omnem succum seu humorem ad se attrahente arbore. Decussi Gariophylli biduum aut triduum siccantur, dein asservantur.

In agro Neapolitano mons celebris extat Pausilippus, ad cuius ferme radicem, quæ urbem spectat Neapolitanam, sacellum visitur D. Virgini sacrum, juxta quod sepulchrum Virgilii Maronis, poetæ istius incomparabilis, hac inscriptione insignè:

Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc

Parthenope: cecini pascua, rura, Duces.

Hunc ejus tumulum inumbrat annosa Laurus, cujus cum tria teneam folia, hic prætereunda minime videntur: ita tamen, ut, cum à vulgaribus Lauri foliis nil discrepent, de iis uberius non instituatur discursus.

MALABATHRUM, aliis folium Indum, Arabibus Cadegi Indi, Indis Tamalapatra. Quamvis sint qui folium Indum à Malabathro differre putent. Garcias ab Horto folium hoc mali Medicæ simile esse affirmat, angustius tamen per extremum, colore viridi, tribus per longitudinem excurrentibus nervis aut costis, odoratum, Gariophylla quodammodo referens odore, non tam vehemente ut Nardus aut Macis, neque tam subtili aut acuto ut Canella. Nascitur in procerâ arbore, procul ab aquis in Cambajâ. Præferuntur integra, quod virtus in iis diutius duret. Falluntur itaque qui Nardi Indici folium esse arbitrantur ob odoris affinitatem, item illi, qui cum Dioscoride & Avicennâ folium hoc in paludibus gigni, & lentis palustris modo, aquis innatare sine radice, ajunt.

Urinam movet, oris halitum commendat, vestes ab erosione tuetur, stomacho prodest, Lippitudinibus, inflammationibusque tritum & in vino fervescatum commodè illinitur, ad ea omnia quæ Nardus commendatur etiam prodest, cujus vices supplet.

Musa dicta arbor, Bauhino est palma longis latisque foliis, Plinio Pala, Acostæ Ficus Indica, Ludovico Romano Poma Paradisi, Oviedo Platanus, Guilandino Dudaim in Bibliis, Brasiliensibus Bacoba & Binana, teste Pisone, aliis multis à Botanicis insignitur nominibus, quæ recensere nimis foret longum.

Clusius l. 2. c. 10. in Notis ad Garciam, ex Oviedo eam his describit. Aliquando hæc arbor improprie dicta Platanus in arboris celsitudine excrescit, & hominis crassitudinem acquirit, aliquando verò coxæ humanæ crassitie conspicitur, pro soli naturâ & ubertate augescens, ab imo ad summum folia fert amplissima, interdum duodecim palmos longa, ternos aut quaternos lata, plerumque minora, hæc ventorum flatibus facile multifariam dissecantur, & ex costâ illâ per folii longitudinem excurrente pendere spectantur, eum in modum disjecta. Tota planta veluti germen est, vel furculus, in cujus summo enascitur pediculus aut malleolus brachiali crassitudine, qui uvam producit, vicenos, tricenos, interdum centenos & plures fructus palmari longitudine brachialique crassitudine sustinentem, nonnunquam minores, quandoque etiam ampliores, pro plantæ ipsius & soli fertilitate. Cortex hujus satis crassus, sed qui facile eximatur, continens pulpam seu carnem bubulæ medullæ persimilem. Integra uva ante maturitatem colligenda est, cum videlicet aliquis fructus flavescere incipit, deinde in ædibus suspendenda, ut plenam maturitatem consequatur. Hic fructus in duas partes per longitudinem apertus, & utrinque incisus, deinde insolatus, gratissimè est saporis, & caricas succi bonitate superat. Aliis etiam modis in esum præparatur, quos vide dicto loco apud Clusium. Caudex annuus est, & semel duntaxat in vitâ fructus gerit. Verum ad radices consurgunt quinque, sex, aut plures furculi, qui parentem renovant, & subsequenti anno fructum perficiunt; exemptâ uvâ abjicitur planta, utpote inutilis. Adeo verò fecunda est, ut nunquam intercitat, sed subinde novas proles gignat, ut fructus toto anno uberrime legere liceat.

Primum ex Guineâ advectam putat Petrus Martyr, ubi est familiaris & suâ sponte nascitur, satam in tantum augmentum protendi ait, ut multos pœniteat in suis prædiis eam plantasse aut fovisse. Ubicunque semel seritur, inutilem ad reliquos proventus terram reddit, ac montano silice fecundius nutrit, distenditque radices, ita ut neque vomere ullo aut ligone purgari ulterius ager ejus receptor queat, quin perpetuo exortu à quâcunque tenui vel capillari radiculâ inter glebas latente repullulent nati novelli.

Est fragilis adeo, ut quamvis ad humani fœmoris intumescat proceritatem, & ad Lauri altitudinem emicet, facile tamen gladii aut baculi percussu, uti ferulæ, vel cardui planta sternatur.

Mihi frustum est ex folio, pedis unius cum dimidio longitudine, latitudine unius, quod per dorsum nervum grandem & latum excurrentem habet, à quo utrinque lineæ infinitæ fermè ad ambitum transversim excurrunt, colore subluteo, eâ parte quæ sursum spectat, alterâ verò pallidiore, & ex apice & ex basi quidpiam sublatum esse apparet.

CAP. XIV.

Folia Nucis Moschatæ, Palmarum, Theæ.

NUCIS MOSCHATÆ folia reperta inter Nuces Moschatas in Indiâ conditas, integras, cum omnibus suis operimentis, ut ad nos adferuntur, mihi aliquot sunt, pyri folia figurâ æmulantia, parte, quâ sursum spectat, glabrâ, saturatè viridi, inferiori asperiusculâ ad cinereum tendente, nervo uno eximio per longitudinem excurrente, de se varios minores furculos ad ambitum oblique spargente. Oblonga & rotunda cum sint, in apicem tamen valde acutum terminantur, odore nullo, sapore adstringente. Quædam quatuor pollices longæ sunt, duos latæ; quædam minores. Ferunt arborem, quæ hæc fert, pyri esse magnitudine, sed magis ad figuram Perfici mali accedere. De fructu plura suo loco.

PALMARUM varia sunt genera, adeò ut Plinius lib. 13. cap. 4. undequinquaginta statuatur. Ferunt quædam nuces majores & minores. Sepositis Dactyliferis, hic de foliis ejus, quæ Nuces fert, agendum, Bauhino palma Indica coccifera, angulosa dicta, Jausial Indi Avicennæ, Nux Indica Matthiolo, Coccus Indica aliis. Hujus arboris integram descriptionem reservabimus usque dum de ejus fructibus agemus, jam folia saltem quæ tenemus proponenda.

Ferdinandus Lopez lib. 1. Histor. Indicæ cap. 23. folia palmæ, in quibus Indi res memorabiles notant, OLLA vocat; sed Garcias ab Horto apud Clusium lib. 1. cap. 26. RAMOS in Malavar appellari dicit, ex quibus fiunt ædium tecta & navium tabulata & opercula.

Mihi aliquot ejus sunt folia Malacensibus characteribus insignita: unum duorum cubitorum longitudine, latitudine unciarum duarum, divisum cum sit, utraque pars unciam lata, colore luteo, crassitie chartam Pergamenam superans, sed quâ arbori adhæsit, multo crassius & spongiosius. Pars ejus interna ferme ad extremitatem usque literis exarata conspicitur, in utroque latere, secundum longitudinem, ita tamen, ut alterum latus quatuor, alterum tres occupet versus. Exterior folii pars, non nisi in uno latere, externo nempe, characteres obtinet paucos quatuor versus, tres uncias secundum longitudinem saltem occupantes, ut existimem interiorem folii partem Epistolam, exteriorem inscriptionem & titulos continere.

Clusius loco supra notato narrat se librum vidisse, sex & septuaginta foliis constantem, non integris quidem, sed quæ extremitatibus recisis, per medium secundum longitudinem nervi secta, utrinque quatuor versibus stylo ferreo exarata, ut apud illos moris est, tribus locis pertusa, in medio videlicet, & duabus extremitatibus funiculo trajecta, aptatis utrinque binis asserculis, quibus contracto funiculo tegerentur. Scribunt vero Malacenses nostro more, à sinistrâ in dextram ducto stylo, non Hebræorum aut Arabum, qui à dextrâ in sinistram scribendo calamum ducunt. Literæ verò ipsæ ex continuatis constant punctis, stylo ferreo ductis.

Hujus styli mihi sunt exempla, de quibus inter Artificiofa sermo erit.

Sunt mihi præterea aliarum Epistolarum Malabaricarum in foliis palmæ exaratarum exempla, in quibus diversitas quædam characterum, quoad magnitudinem, extat, cæteroquin figuris conveniunt.

PALMÆ MINORIS sive Chamæriphes folia, palmæ majoris æmulantur figurâ, licet minora sint, unde & à Theophrasto ad palmas referuntur. Frutex est humilis, nam ex radice caulem emittit trium pedum longitudine, juxta terram crassum & nodosum, paulatim attenuatum, interiori substantiâ album & dulcem, ubi folia adoleverint, folia palmæ

palmæ referunt, sed eorum magnitudinem non acquirunt, ab alterâ parte caulis flores & fructus erumpunt uvarum instar.

Rudimenta horum fructuum & florum Muscosa sunt & ab Italis Cephaglione vocantur, usumque in bellariis habent. Cæterum ex foliis, quæ ad latera ramusculi triquetri ortum trahunt & oblonga sunt, tenuia & plana in acutum desinentia, coloris ex albo, lutea, scopas, storeas, corbes & alia in Italiâ conficiunt, ubi in maritimis crescit, sicut & in Hispaniâ.

THEE seu THEA Indorum & Chinesium describitur à Bontio in Historiâ Fructuum Indicorum Dialogo VI. in hunc modum. Herba est Bellidis seu consolidæ minoris folia habens, cum parvis in ambitu incisuris. Hujus foliorum exsiccatorum manipulum in ferventem lebetem ad hoc paratum conjiciunt, & ad sufficiens tempus ebullire sinunt, & hunc liquorem, qui sapore subamarus est, calidum sorbent. Hunc vero potum tanquam sacrum Chinæ observant, & hoc venientes, hoc abeuntes hospites excipiunt, & non creduntur jus hospitalitatis implevisse, nisi hunc potum tibi propinaverint.

Exsiccantis est qualitatis ac somnum prohibet, dum vapores à ventriculo in cerebrum ascendentes absorbit, præterea asthmaticis & suspiriosis prodest.

Chinenses hanc potionem CIAM vocant, ipsamque plantam CHA, & non adeo apud eos antiquam suspicatur Trigautius, quod in eorum literaturâ nullus ad eam significandam reperiatur hieroglyphicus character. Cæterum Fruticem vocat hanc plantam, ac Japonibus æquè ac Chinesibus familiarem ait. Folia verno tempore legunt, eaque in umbrâ exsiccant & ad quotidianam decoctionem asservant, quam prope continuo in potum adhibent, non in mensâ solum, sed quoties in ædes hospes amicum visurus ingreditur, hac enim potione invitatur, eaque secundo & tertio, si moram aliquam fecerit colloquendo. Calida semper bibitur, aut potius sorbetur, & palato non est temperata quadam amaritudine insuavis; sed re verâ salutaris & ad multa frequentior ejus usus. Nec una est hujus frondis præstantia, alia aliam solet superare, atque ita libram uno aureo, aut sæpe duobus aut tribus, si præstantior habita fuerit, comparabis. Apud Japones præstantissima decem aut sæpe duodecim aureis venit, apud quos etiam ejus usus aliquanto differt à Sinensi. Nam Japones folia hæc, in pulverem redacta, ferventis aquæ ciatho miscent, quantum duobus aut tribus cochlearibus continetur, eamque potionem ita permixtam epotant. Sinæ verò in aquæ ferventis vasculum aliquot ejusmodi folia injiciunt, inde calida postquam horum vim imbibit epotatur, ipsa verò folia relinquuntur.

Folia ut ad nos adferuntur exsiccata sunt, contorta & parva; & quidem duûm generum accepi; unum nigricat, quod amariuscule est & adstringens; alterum subviride est, non adeo adstringens, à calculo præservat, nam Chineses eo morbo non laborant, vigilias excitat, studiosos juvat. Vera earum figura describi nequit, cum exsiccando genuinam amittant, ac sicca adeo sint, ut si digitis parum terantur in pulverem facile redigantur. Cum diversitas tanta in iis appareat, suspicor fraudem subesse, ut multa hic apud nos pro foliis Theæ vendantur, quæ alterius sunt plantæ.

Ego folia aliquot calidâ aquâ aliquantisper maceravi, ut ductilia redderentur, unum eorum explicui, redditum est colore viridi opaco, figurâ referens folium fruticis Rosarum, crenatum enim erat, oblongum, per longitudinem nervulum extensum habens, uncia ferme longitudine, figurâ plane eâ & magnitudine, quam hic exhibeo.

*De Ligno Aloës, Aspalatho, Bdellii, Caoba, Cinamomi,
Cocogolæ, Colubrino.*

FOLIIS Ligna subjungimus, inter quæ ut nobilitate ita raritate primas obtinet **ALOES**, aliis Agallochus Xyloaloë. Cujus duo genera tenemus; alterum quod Bauhinus vocat Agallochum præstantissimum, alterum Agallochum officinarum.

AGALLOCHUM præstantissimum, Indis Calampart, Linscotano Lignum Calamba vel Calambes, in magno in ipsâ Indiâ est pretio, adeo ut, cum sincerum sit, cum auro & argento sæpe deponderetur. Arbor esse dicitur Oleæ instar, fructu piperis modo rotundo & rubente, ligno Thuiæ simile maculato, odorato, quod cortice crasso, aliquantulum versicolore, vestitur. A Cæsalpino lib. 2. de Plantis cap. 27. id quod sincerum est, ita describitur: Ramenta ligni adferuntur, nodosa, densa, subcinericia, maculis nigris, quæ si fricentur odorem suavem spirant, si admoveantur igni pinguedinem exsulant, sapore amaro.

Hujus mihi sunt scindulæ quædam ex Hispaniâ à Nobiliss. D. Eilardo Ulfeldt allatæ, quæ notis superioribus respondent, aliòquin rarissimum.

Iconem præterea teneo unius frusti, Serenissimo Regi Nostro Christiano IV. Gloriosæ memoriæ oblatam. Ipsum lignum, quod ex Indiis in Hollandiam Anno MDCXII. allatum erat, ut emeret, pondere centum & quatuor unciarum, longitudine pedum duorum, latitudine unius, minus uncis duabus. Frustula alia mihi sunt, quæ tamen pro veris non agnosco.

AGALLOCHUM officinarum, Aloë & Aloa, Vartomanno Tarum, id est, Xyloaloë fissile leve & aromaticum Cordo, Palo d'Aquila vel Agula Linscottano. Lignum est leve, fibrosum, coloris cinerei flavescentis, aromatici, saporis subdulcis, odoris grati. Ex eo quadratum teneo asserculum, duarum circiter unciarum longitudine & latitudine, parte eâ, quæ cortice tegebatur, nigricans.

Omne genus Agallochi calefacit & ficeat ordine secundo, cordi robur conciliat, unde inter cordialia locum habet. Dioscorides mandi & ejus decocto os ablui ait, commendandi halitus gratiâ: ad suffimenta valet, stomachi fervori medetur, ad Dysenteriam & tormina commendatur, in omnibus corporis affectibus frigidis locum habet.

ASPALATHI genera septem recenset Bauhinus in Pinace lib. II. sect. I. sed ad nullum illorum referre valeo lignum illud quod Aspalathi nomine ex Belgio ad me transmissum est, colore enim est ex luteo nigricante, Gummosum, fibris rectis constans, odoratum, levi acrimoniâ præditum, adeo ut Agallochi speciem potius esse arbitrer. Duæ mihi sunt scindulæ, digiti longitudine, Drachmas duas ponderantes, quas si quis huc referendas putet, aliam ab iis, quas produxit Bauhinus, speciem ut constituent, necessum, cum colore discrepent.

BDELLII arboris seu ligni mihi obtigit ramulus duarum unciarum circiter longitudine, crassitie minimi digiti, qui aliorum ramusculorum sibi obversorum fragmenta in medio obtinet. Inferiori parte cortice nudatus est, alterâ tenui, cinereo dotatur, quem stipant Bdellii pellucidi & sinceri fragmenta, iis præsertim in locis, ubi ramuli è stipite emergunt. Substantia ligni mollis est, sapore amariusculo. Integræ hujus arboris descriptionem exactam apud neminem adhuc videre licuit. Dioscorides arborem Saracenicam vocat, Plinius lib. 12. cap. 9. arborem nigram esse dicit, magnitudine oleæ, folio roboris, fructu caprifici, ceraso simili cortice vestiri, nostrum docet fragmentum, lignum in majori stipite (forsan) albicat, sed in ramulis minoribus ad purpureum accedit. De Lachrymâ ipsâ & ejus viribus suo loco agendum.

CAOBA dictum Indis lignum, quibusdam Saccharinum, scriiniarii nostrates Sucherffen-holz vocant, quod cistæ, in quibus impurum Saccharum ad nos vehunt, ex hoc genere ligni ut plurimum sint confectæ. Odoratum est, colore ad purpureum vergens, porosum, grave tamen, fibris variè discurrentibus, Quercinum referens. In magnâ copiâ in Indiis extare, vel ex eo constat, quod navis nostra Christianshafn dicta, ex Orientali Indiâ redux, hoc ligni genere fuerit resecta, trabes enim maximas & malum ex eo confectum habebat: mihi frusta aliquot ex eo obtigerunt, pedis circiter longitudine, crassitie duorum pollicum.

Ad colorem purpureum quamvis vergat, aëris tamen & pluviarum expositum injuriis, superficiem acquirit cineream. Ad opera tessellata nostrates utuntur.

CINAMOMI arboris lignum ex Insulâ Ceilon Indiæ Orientalis habeo. Est verò frutulum unciae longitudine, pollicis crassitie, leve, albicans, exigua nigricante medullâ, sapore & odore fermè nullo, ligno salicis ferme simile, cortice subrubente ex parte tectum, sapore cinamomi, crassitie eâ quâ cinamomum vulgò spectamus, externâ superficie membranâ tenui cinereâ operto. Est mihi præterea cinamonum, à ligno avulsum, tali membranulâ cinereâ tectum, dimidii digiti longitudine, sapore acri aromatico. Scipionem præterea teneo cinamomi cortice obductum.

Arborem ipsam quod concernit, provenit in Insulâ Ceilon, ut & Malavar & Java, sed minor est & ignobilior, & à Garcîâ ab Horto lib. 1. cap. 5. hunc in modum describitur: Magnitudine est oleæ, interdum minor, multis ramis prædita, non iis quidem contortis, sed rectis fermè, foliis lauri quidem colore, sed formâ ad citri folia accedente, floribus candidis, fructu nigro & rotundo, avellanæ ferme magnitudine, aut exiguis olivis simili. Est autem Canella nihil aliud, nisi secunda & interior arboris cortex. Nam duplici cortice munita est, velut suber, non tamen adeò crasso & distincto.

Exemptus ergo cortex, exteriore libro repurgatus, deinde in laminulas quadrangulas sectus, humi abjicitur, atque ita per se convolvitur, ut trunci unius rami, integer cortex videatur, cum tamen partes sint duntaxat corticis in tubulos digiti crassitie convolutos; truncus verò interdum femoris crassitudine reperiatur. Roseum autem illum, five ex citreo vinosum colorem Solis calore contrahit, non probe exsiccatus candicat, five cinerei fit coloris, nimio calore solis adustus, nigri. Adempto cortice tribus postea annis ab eâ arbore abstinetur, ut renascatur interea temporis.

De Cinamomo & Cassiâ multa apud veteres extant, quæ observationibus modernis repugnant. Quorum errorum fundamenta videre qui gestit, legat Garciam loco supra citato. In primis quod multis & operosis contendunt Cassiam à Cinamomo seu Canellâ diversum esse, id rei veritati repugnare ibidem docet.

Arabibus enim, Persis & Indis **SALIBACHA** vocatur Cassia lignea, à vulgo autem Indorum eodem nomine appellatur, quo Canella seu Cinamomum. Nullum enim inter Canellam & Cassiam faciunt discrimen: nec quemquam Canellam à Cassiâ differentem vidisse putat Garcias. Crassiores enim & nigriores Cassiæ lignæ tubuli, sunt canellæ seu cinamomi sole magis exusti aut in navibus corrupti, vel non benè parati, aut minus tempestive cæsi, fragmenta debiliora. Minores verò cannulæ, quæ pingue quid aut mucilaginosum sapiunt, canella est Lavanica, aut Malavarica ignobilioris notæ.

COCOGOLA dictum lignum, coloris est purpurei obscuri, ad Santalum rubrum quam proxime accedens, fragile admodum. Ejus scindulam ex Hispaniâ secum tulit D. Sperlingius, sed ubi crescat, aut cujus sit Naturæ aut proprietatis, non addidit. Masticatum rubro colore sputum tingit. Ad tincturas & opera Scrinaria expeti existimo.

COLUBRINI Ligni tria mihi sunt frusta, unum tenuius, quod radicem magis quam ramum refert; alterum digiti crassitie, unciae longitudine: tertium crassius ex majori ramo abscissum, sed figurâ externâ, cortice & ligni substantiâ, cum præcedentibus conveniens. Videntur esse primi generis illorum, quæ describit Garcias ab Horto, Historiæ Aromatum libro 1. cap. 44.

Lignum Colubrinum ita dicitur, quod contra colubrorum & animalium virus ejaculans Morfus aut Ictus efficax sit. Ab incolis Insulæ Ceilon, ubi provenit, Rametul vocatur, à Lusitanis Pao di cobra, id est Lignum colubrinum. Duorum aut trium Palmorum magnitudine assurgit, paucis virgulis, quatuor aut quinque duntaxat tenuibus, inquit Garcias. Radix, quæ maxime in usum venit, veluti tenuiorum nostratium vitium radices, multis capitibus aut nodis se propagans, ita ut semper radix aliqua extra solum se exferat, & radice unâ exemptâ, aliæ in ejus locum succedant. Radix hæc ex candido cinerea est, solida admodum, amaro gustu, folia Persicæ mali, magis tamen virentia, flos longe à foliis racematim cohæret pulcherrimo colore rubens, fructus sambuci, sed rubens & durus, etiam racematim cohærens ut in Periclymeno.

Teritur primum hæc radix, & ex vino aut aquâ cordiali propinatur à serpente percussis; teritur etiam ad cotem Santali modo & vulneribus inspergitur.

Pulvis etiam Lumbricos necare dicitur, papulas, exanthemata, & impetigines tollere creditur, & colicam passionem sanare. Similiter utile esse Medicamentum adversus februm

brium circuitus, uncia pondere propinatum, prius tamen tritum & aquâ maceratum, per vomitus expurgatâ multâ bile.

Hæc Garcias: quæ dum conféro cum fragmentis ex Insulâ Ceilon mihi allatis, dubia suggerunt haud pauca. Primo, quod plantam duorum saltem aut trium palmorum altitudine assurgere ait; vix videtur probabile. Cum mihi radice frustum sit, quod in Diametro unciam superat, tam grandem radicem, tam exilem præbere plantam vix vero simile. Nisi Garcias plantam saltem viderit primo emergentem, quæ ad justam magnitudinem nondum pervenerit. Nec solum tenues, ut asserit, radices habet, sed & crassas adeo, ut brachium pueruli crassitie æquet, quod docet fragmentum alterum quod possideo. Quod uncia pondere in febribus exhiberi ait, tritum & aquâ maceratum, vix consonum rationi videtur, cum vix eâ dosi unâ vice assumi pulvis possit, pro uncia unâ forsan Drachma ponenda, aut vicibus non unis tantum exhibendum, aut infusum in aquâ appropriatâ tantum dandum.

Ex mihi communicatis fragmentis, duo digiti sunt longitudine, distorta, inæqualia, nodosa, cortice tenui flavescente prædita, gustu amara, paulo crassiora minimo digito. Unum grandius & crassius, longitudine uncia unius, tereti figurâ, sed oblongâ, nodo unico, seu erumpentis fibræ bali præditum, crassitie uncia per Diametrum, sed in circumferentiâ unciarum duarum cum dimidiâ fermè, alioquin colore corticis & ligni, sapore item plane prioribus respondens. Demum accessit aliud digiti crassitie, uncia longitudine.

C A P. XVI.

*Cupressus, Ebenum verum, Fossile lignum Vmbriae & Islandiae,
è fluvio Januarii, foetidum.*

CUPRESSINUM lignum ex arbore ejusdem nominis petitur, quam in marem & foeminam dispescunt Botanici. Foeminam eam vocant, quæ in fastigium Meræ modo attollitur & acuminatur; Marem, qui in ramos latè dispergitur. Planta est procera, recta, caudice glabro, ramos in summitate tantum habens, foliis perpetuò virentibus Sabinae instar, conos ter in anno edens, lariceis similes, crassiores tamen, duriores, compactiores & speciosiores, in quibus minutum concluditur semen. Caudex quandoque resinam de se fundit liquidam instar Therebinthinae. Ligni materies solida, compacta, suaviter odorata, gravis. In Cretâ copiosissime provenit, quocunque enim in loco ibi terra moveatur, subactaque sit, nisi seratur alia, hæc suâ sponte gignitur: sed alibi non nisi magnâ & diligenti curâ provenit. Fimum aversatur. Semen habet adeo minutum, ut atomis comparari possit, quod à formicis valde expetitur. Lignum ejus nec cariem, nec vetustatem sentit, nec unquam suaveolentiam exiit.

Conorum decoctum ex aceto dentium dolores mulcet, si eo os colluatur, defluxiones tollit, quod & foliorum præstat decoctum. Commendatur etiam ad Capillorum defluvium. Recentes conii Herniosos juvant, si decoctum eorum quotidie bibant, interrim folia trita testiculis admovenda. Ex ligno ciste & capse parantur magni aestimii, tam propter odoris suavitatem, quam quod vestes & alia in iis asservata à blattis, tineis, & corruptione immunia conserventur.

EBENUM seu Hebenum, quibusdam Xiloaloe officinarum, aliis Guajaci species, lignum est nigerrimum, durissimum, si fricetur aut carbonibus imponatur odoratum densum, unde nitorem pulchrum recipit lavigatum. Dioscorides ex Æthiopiâ adferri scribit nigrum, nullo venarum discursu, lavore cornu elaborati, densum cum frangitur, gustu mordaci & adstringente. Ex Indiâ ignobilius peti vult: sed Tevetus in Indiâ Insulâ Palmobobere, præstantissimum & nigerrimum inventi refert, ut & in Hispaniolâ. Clusius in Insulâ Mauritiâ extare optimæ notæ cognovit, ut refert lib. 5. Exot. cap. 4. Plinius lib. 12. cap. 4. Hebenum raram arborem Neroni Principi allatam, quam nullam aliam quam palmaris generis esse docuerunt.

Nec radices, nec folia, nec fructus ad nos adferuntur, sed caudices & trunci exorticati & omni partium ornamento nudati. Speciem quandam Palmae esse arbitror cum Plinio.

Dioscorides & Plinius Ebenum commendant ad oculorum caligines abstergendas, destillationes veteres pustulasque, si ad cotem lavigetur. Miscent alii Medicamentis oculis

oculis deputatis; si scobs ejus ramentaue vino Chio per 24. horas macerata in collyrium redigatur. Uritur in novo fictili, donec in carbones verratur, lavatur plumbi usti modo, ita siccis, scabrisque lippitudinibus conducit. Tophis cum melle & radice Dracunculi medetur. Vim habet excalefaciendi, abstergerendi, & tenuium est partium.

Ex Ebena Indi Deorum simulachra fingunt, Regesque ex eo sceptrum sumunt, pocula craterasque ex Ebena faciunt, quod credant contra maleficia efficacissimum esse, & quicquid veneficii fuerit averti ejus tactu. Fabri lignarii ex eo polita præclara opera fabricant, splendore & pulchritudine eximiâ.

Est & aliud EBENI FOSSILIS genus, cujus mentionem fecit Pausanias lib. i. cum inquit: Audi Cyprium hominem oppido quam peritum in herbarum generibus, ad medendi usus notandis, qui diceret Ebenum nulla folia, nullumque omnino fructum ferre, quin & stirpis nullam esse Soli expositam, radices tantum terrâ occultari, quas eruant Æthiopes, atque ii in primis, qui, quo maxime loco reperiatur, norunt.

Sed Agricola lib. 7. Fossilium cap. 22. Hildesheimii etiam ejusmodi Ebeni fossilis speciem inveniri refert, quam hisce describit. Hildesheimii intra terram aluminosam est lignum in lapidem mutatum, & in commissuris reperitur Ebenum fossile, quod etiam sparsum in aliorum lapidum cavernis tanquam in alvo latere Theophrastus non ignoravit. Stirps est nigra, foliis & fructu carens, cornu polito modo splendida, solida, sed lævis, omninoque aspectu similis Gagati lapidi, sed naturâ admodum diversâ. Nam Ebenum ignem non sentit, Gagates accensus ardet & igne perit.

Ab hoc Ebena fossili diversum est, quod in ISLANDIA reperitur, & laminatim eruitur, colore nigerrimo, quandoque subfusco, ponderosum, fragile, exsiccatum ubi fuerit. Quanquam Mercator, qui ejus mihi copiam fecit, lentum adeo & flexile esse, cum primum è terrâ eruitur, retulerit, ut viminis instar in quamvis partem trahi possit ac flecti. Fibris constat obliquis & nodis hinc inde, plane instar radicis majoris cujusdam arboris. Fabro cuidam lignario, in lignis dijudicandis perito, tradidi, qui juglandis arboris radicem longâ annorum serie nigredine tantâ infectam esse putabat. Sed iis locis nunquam hæ arbores conspectæ sunt. Polituram non facile admittit, nec operi scrinarii ob fragilitatem adhiberi potest. Iis in locis Islandiæ, ubi magna copia eruitur, terrâ ad duas ulnas effossâ, nullæ planè sunt arbores, aut fuisse unquam animadverti potest. Quocirca nescio an probari eorum possit opinio, qui existimant hic olim silvas fuisse, quæ relictis radicibus incendio conflagraverint, Radicum verò truncos à succo subterraneo vitriolato colorem nigrum contraxisse vero similis est. Laminæ quas teneo longitudine sunt pedis unius cum dimidio, latitudine æquant dimidium, crassitie pollicari, inæquales, asperæ, rimis multis dehiscentes.

Hoc lignum vulgo SORTURBRANDUR vocant & latere ajunt in monte adeo prærupto & alto, ut eò nullus nisi audacissimus penetrare valeat, qui à juventute præcipitis fuit affuetus, effodienda quoque terra est, aliquot ulnis antequam se prodant hoc lignum.

Illud exploratum habent Islandi, pulverem hujus ligni vestibibus inspersum, in quâcunque servantur cistâ, à tinea & vermibus non erodi. Si contingat membrum aliquod morbo iis Kucisa dicto infestari (spasmus esse puto) applicato hoc ligno calefacto, tolli & profligari.

Huc referendum puto LIGNUM FOSSILE UMBRIÆ, quod invenitur in Umbriâ Italiæ Provinciâ, in territorio Todi, variis in locis, prope Castellum Collesecco & Rosarum, sed juxta viam Romanam majori in copiâ effoditur. Ortum trahit è terrâ cretosâ, quæ paulatim in lignum vertitur beneficio ignis subterranei in istis locis, qui tempore pluvioso fumum crassum exhalat, accedente sulphure quodam minerali.

Inveniuntur particulæ ex parte cretosâ, ex parte lignæ, ex parte carbonis instar adustæ. Siquidem de minerali & vegetabili participare videatur, Metallophiton seu Minerephiton appellari posse videtur, simile Cedro montis Atlantis in Mauritaniâ. Colore est Leonino obscuro, venis inordinatis, obscurioribus aliquanto reliquâ substantiâ.

Ex semine ut reliquæ arbores non generari ex eo patet, quod nunquam inveniuntur particulæ cum radicibus, ramis, aut nervis; sed trunci solum erecti lateraliter dispositi, unde striarum inordinatio. Qui ex arboribus sub terrâ olim reconditis provenire putant, eo turbantur, quod truncorum ambitus non rotundâ sed ovali figurâ conspiciatur;

tum quod lignum hoc grave admodum sit, ut aquæ injectum fundum petat, & minerale quid sapiat. Inveniuntur præterea particulae in lapidem conversæ, quadam parte lapideæ, quadam lignum æmulantes, sed tamen substantiæ lapideæ. Quædam fragmenta exterius lapidea, interius lignea, & vice versâ se offerunt, cortex partim cretaceus, partim ligneus. Dum recens è terrâ eruitur, facile flectitur, sed post annum, ubi exsiccatum fuerit, nequaquam. Si igni, mox ubi erutum fuerit, committatur, lente valde consumitur, cum fumo magno & odore ingrato. Sicci odor gratus est, & calorem intensum præbet, nec cito consumitur, ignem diu conservans. Trunci variam habent figuram, ejusque varietatis specimina quædam edidit Franciscus Stellatus Lynceus in peculiari de hoc ligno tractatu Romæ edito.

Non ita multi elapsi sunt anni, ex quo hoc lignum primum innotuit. Elegantes ex eo capsulas & opera fabricare norunt Itali, usum præterea ullum an habeat ignoro. Præter capsulam perspicillis recipiendis aptam, quatuor unciarum longitudine, duarum cum dimidiâ latitudine, aliis quoque particulis eleganter politis me donavit Vir Clariss. D. D. Thomas Bartholinus, qui ex Italiâ secum attulit.

Est in Brasiliâ fluvius Januarii dictus, quod eo mense primum à Joanne Diazio, die Solis, Anno MDXV. primo ei sit aditum, ad altitudinem duorum & viginti graduum, scrupulorum viginti versus polum Antarcticum. Juxta hunc fluvium lignum reperitur quod Dominus de Laet, qui illud mihi transmisit, vocat Lignum è FLUVIO JANUARI. Frustrum quod teneo uncias quinque longitudine æquat, latitudine dimidiam, colore obscure purpureo, fissile, quod rubro colore tingit & inficit. Ex quali arbore petium me adhuc latet.

LIGNUM FOETIDUM ad nos ex Indiæ Orientalis Insulâ Timor dictâ Anno MDCXXXIX. attulit Societatis Indicæ Præfectus Rulandus Krappè, sed de ejus usu nihil ipsi constabat. Mihi frustrum ejus obtulit quadratum fermè duorum pollicum longitudine & latitudine, leve, coloris citrini, sed foetore insigni, præsertim si radatur aut secetur. Suffocationibus uterinis forsan non incommodè adhibebitur, sed ego ejus nondum feci periculum.

An ex eâ sit arbore foetidâ, quam Indi Quauhyac vocant, ignoro. Describitur ea à Nierenbergio lib. 14. Histor. Natur. cap. 74. hunc in modum. Arbor est magna ferens mali medici folia, sed tamen acuminata, cortex adstringit, gravem odorem spirat; calidâque & siccâ constat temperie; fluxum alvi coërcet, sudorem elicit. Naribus instillatus succus sternutamentum excitat, caput purgat, atque ita febres tollit, capitis præterea arcet dolorem. Similem foetorem spirat Aovay Teveti, de quo inter fructus actum.

C A P. XVIII.

De Guajaco, ligno Hedera, Literato, Montis ardentis Puteolani.

GUAJACAN Indicum nomen est ligni, quod jam Guajacum, seu Gajacum vocamus, quibusdam Palus Indica & Lignum Sanctum. Sunt qui Ebeni, sunt qui Buxi speciem faciant, sed melius illi qui novum arboris genus statuunt, ex Americâ & Indiâ Orientali ad nos delatum, cujus quinque species à Bauhino in Pinace recensentur.

Matthiolus lib. 1. in Dioscoridem cap. III. ex relatione eorum, qui in silvis Indiæ arborem hanc viderunt, ad Fraxini proceritatem accedere refert, & ad hominis medio-cris habitus crassitiem, folia ferre quadantenus Plantaginis æmula, dura ac brevia, flores luteos, fructus juglandis magnitudine, qui esu alvum subducunt, cortice nigro in annosis, juvenibus subbrutulo. Nicolaus Monardes in Historiâ simpl. cap. xx. Illicis magnitudine statuit, ramosum, magnâ matrice nigricante, materie quam Ebenum duriore, cortice crasso, gummoso seu pingui, & cum siccum est lignum, facile decidente, foliis exiguis & duris, flore luteo, quem subsequitur fructus rotundus, solidus, semina in se continens Mespili modo. Ramulum fructu & flore onustum describit Clusius in Notis ad eundem locum, qui in quibusdam discrepat à superioribus. Manardus tria ejus constituit genera; primum crassiore & vegetiore mole, interiore parte nigrâ, exteriori pallidâ, perplexis lineis ad fuscum tendentibus per longum intersectâ. Alterum caudice minore, cujus extimæ partes majori se diffundunt ambitu, intimæ nigricantes minori.

Tertium

Tertium exiliore caudice, extrinsecus & intrinsecus albicante, quod reliquis præferunt, & lignum sanctum vocant. Sed rectè Matthiolus hæc non esse diversa lignorum genera statuit, quin potius, ratione ætatis & senii, arboris colores illos diversos provenire. Quo enim maturius lignum, eo nigrius, quod in moro, nuce, & aliis apparet.

Vires ei insunt insignes, præsertim contra luem Veneream, cui medendæ potissimum dicatur. Constat partibus calidis & tenuibus, siccis quoque: unde efficaciter exsiccat, attenuat, liquefacit, expurgat, sudores mover.

Cum resinæ multum in se contineat, putredini & corruptioni balsamicâ virtute resistit. Modus decoctum ex eo parandi, passim apud autores extat. Nec solum in lue Venereâ locum obtinet; sed & Hydropicis, Asthmaticis, Epilepticis, juncturarum doloribus laborantibus, omnibusque morbis à frigidis & lentis humoribus ac flatibus ortum trahentibus, convenit.

Ex hoc ligno torno elaboratæ mihi sunt Pyxides, Rotulæ, & alia ejus generis.

HERA ARBOREA quamvis vulgata sit planta, ut inter rara hæc locum mereri haud videatur, cum tamen vulgo jactitetur, & Vecherus ex Evonymo & aliis refert, vinum ab aquâ separari, si vas ex hederâ conficiatur, eique vinum infundatur, cui aqua permista, brevi permanente vino aquam exstillare; in hujus experimenti veritatem ut inquirerem, ex ligno Hederæ (cum mihi frustum obtigerit brachii crassitie) pocula confici curabam, quorum maximum liquoris libram semis capiebat, cui vini duas partes, aquæ unam infundebam; quæ per tres dies mixta ubi stetissent, paulatim simul transudabant. Ex quo de experimenti veritate judicium ferre quis poterit. Lignum videtur porosum, leve, & tenuibus liquoribus servandis minus aptum. Et certè si aqua transudat, quidni & vinum, quod tenuius est & magis spirituosum? Nisi ad occultas qualitates confugere velimus, quas ego hic non deprehendi.

LIGNUM LITERATUM, Belgis *Letter-hout* / ex continente Americæ prope fluvium Cajamum adfertur. Barbaris Pira Timinere, quibusdam *Moschaten-holz* / eo quod varietate colorum purpurei & nigricantis ludat, ut interior substantia nucis Moschatæ. Solidum est, durum, grave, colore rosso, elegantibus notis subnigris, gratâ varietate distinctum, insignis ad opera fabrilis usus. Arbor ipsa procera est, recta, glabro cortice, frondes tantummodo ferens in fastigio trunci, folia ad pyri figuram quam proxime accedunt. Bauhinus ad Asphalata rubra referre videtur. Forfan illud est quod à Lerio vocatur Lignum Americanum rubrum, diversi à Brasilio generis, è quibus clavas suas Barbari conficiunt. In Medicinâ nullum adhuc invenit usum, sed scriniarii in tessellatis & variegatis operibus sibi illud familiare reddiderunt, scipiones præterea & baculos ex iis conficiunt splendidos & pulchros.

FRUSTULO LIGNI me donavit Vir Clariss. D.D. Thomas Bartholinus, quod ex monte Vesuvio, prope Puteolos ardente, extraxit. Ramulus est teres, digiti crassitie, quinque unciarum longitudine, in carbonem fermè conversus, unde mollis, niger, nodosus, hinc inde exesis frustulis, inæqualis, odore sulphureo & ejus colore quibusdam in locis infectus. Ex quo ligni genere constet, haud facile dijudicare quis jam valet.

CAP. XVIII.

Lignum Nephriticum, Panava, Rhodium, Santalum, Sassafras, è Siam.

LIGNUM NEPHRITICUM, Bauhino lignum peregrinum, aquam cœruleo colore tingens, quod ad Fraxinum refert. Ex Novâ Hispaniâ & Mexico ad nos deferitur, ubi Coatl & Tlapalczpatli vocatur. Frutex est grandis, quandoque in molem arboris excrefcens, truncus crasso, enodi instar Pyri arboris, foliis ciceris, sed minoribus, non plane dissimilibus Rutæ, floribus exiguis oblongis, luteis, spicatim digestis.

De ejus temperamento non conveniunt autores, quidam frigidum & humidum esse putant ad temperatum accedens, Manardus calidum & siccum in primo gradu putat.

Ligni materia licet albicet, aquæ tamen immissa eam cœruleo tingit colore, Athanasius Kirckerus observavit, id aquam in omne genus colorum transformare, ut docet Artis Magnæ Lucis lib. 1. p. 3. pag. 77. quæ pota renes & vesicam mundat & refrigerat, urinæ acrimoniam temperat, & calculos pellit. Ad jecoris & Lienis obstructions etiam

commendatur. Lignum assulatim & minutim concisum, in optimâ & limpidissimâ aquâ fontanâ maceratur atque in eâ relinquitur, donec aqua à bibentibus absumpta sit. Dimidiâ post injectum lignum horâ, aqua cœruleum contrahit colorem. Hac aquâ assidue utuntur, eâ vinum diluunt, & mirabiles experiuntur effectus, sine ullâ humorum commotione, neque aliâ est opus victus ratione, quam temperatâ. Saporem nullum aquæ communicat. Francisc. Ximenes observavit, lignum, post quindecim dies continuos aquâ maceratum, virtute omnimodâ exui, nec aquam ulterius tingere.

Libavius Epistolâ 38. in cistâ Medicâ, cum 18. Augusti mane bibisset vinum dilutum aquâ infusionis ligni Nephritici, quamvis vix semisrupulus ligni fuerit, tamen post nonam, turbavit ventrem, & per Renes alvumque purgavit. Unde colligit infusum in vino purgare electivè, in aquâ tantum Renes permeare.

Aliud **LIGNUM NEPHRITICUM** ex Brasiliâ adfertur, quod externâ figurâ & colore diversissimum est à præcedente, licet viribus conveniat. Mihi à Domino de Laet ejus nuper facta est copia, transmissio frusto trium unciarum longitudine, unius latitudine. Oblongum enim est & quadratum, colore non albo, ut illud quod ex Novâ Hispaniâ adfertur, sed ex fusco nigricante, saporis fermè nullius, nisi quod ad dulcem parum inclinet.

LIGNUM PANAVA seu Moluccense, quod in Insulis Moluccis reperitur, colitur in hortis ac magno est in precio, nec facile peregrinis illud communicant.

Arbor est mali Cotonei magnitudine, cujus folia Malvæ vulgaris foliis sunt simillima, fructus avellanæ, sed minor, molliore cortice & nigricante. Ejus lignum leve admodum est, album, cortice tenui cinereo, quod ex frusto mihi dato observo, quatuor Drachmarum.

Intus sumptum, aut foris admotum, venenis omnibus resistit. Intus exhibetur adversus venena, paucorum granorum quantitate, ita ut decem non excedantur, in jusculo aliquo, & animalium venenatorum morsibus pulvis inspergitur. Summa dosis est ḡss. in aquâ Rosaceâ aut jusculo, evacuat omnes humores, in primis crassos, lentos & Melancholicos; convenit Quartanis, diuturnis febribus, colicis & Iliacis doloribus, articulorum quoque; Lumbricos necat, appetentiam dejectam excitat. Si nimia fuerit dejectio, sedatur subito si detur decoctum Orizæ, potest etiam sine dictâ observatione propinari. Biliosis & calidis naturis minus appropriatum, cibus & potus non assumendus, antequam quod sufficit evacuaverit.

Semine utuntur Indi in aucupiis. Ejus enim pauxillum, cum Orizâ coctâ mistum, avibus objiciunt, quæ illico stupidæ decidunt, &, nisi maturè capita eorum aquâ frigidâ perfundantur, moriuntur. Medicamentum hoc à Christophoro Acoftâ valde commendatur.

RHODIUM LIGNUM quidam ab Insulâ Rhodo dictum putant, quod ibidem copiose proveniat, vel quod odorem Rosæ spiret; Bauhinus illud ad Aspalathos refert, illudque Aspalathum albicans torulo citreo vocat, Agallochum quidam putarunt. Pona & Lobelius in Adversariis tertiam speciem Aspalathi constituunt, & ad Rhodienses olivastros, aut Santala spectare putant. Sed falli omnes docet Honorius Belli, in Epistolâ ad Clusium, verum Cytisum Marantha esse docens.

Provenit in Insulâ Rhodo & propinquis, præsertim Astachidâ, ubi singulis annis trunci caduntur. Nam Turcæ pro manubriis ensium conficiendis usurpant, & Caloeri Pathmi in sphaularum precariarum usum convertunt. Flores croceos fert in extremis ramulis, quibus succedunt falcatae siliquæ, semen Cythisi Maranthæ terna folia simul conjuncta habet. Frutex ipse humanam altitudinem superat, brachialique aut majori est crassitudine, cum floret aliquantulum acris est, medullam spissam & nigram habet. Lignum foris albidum est, intus torulo subflavo aut citreo, santalo albo aut citrino simillimum, odore Rosæ albæ, gustu ferme nullo, parum ad caliditatem inclinante.

Usum hætenus obtinuit in sphaerulis precatoriis, dentiscalpiis, aliisque ad ornatum spectantibus, propter gratum odorem. Santali citrini vices sustinere posse sunt qui velint.

SANTALUM lignum est veteribus Græcis incognitum, ab Arabibus primum in usum traductum. Avicennæ, Serapioni & Mauritanis Sandal; in Insulâ Timor & Malacâ Indiæ Chanduna, in Canarâ & Decan Sercandam vocant.

Arbor ipsa in Nucis Juglandis magnitudinem exsurgit, foliis virentibus, Lentiscæ amulis,

æmulis, flore ex cœruleo nigricante, fructu cerasi magnitudine, primum viridi, deinde nigro, insipido, & admodum caduco. Viridis inodora adhuc est arbor, sed exsiccata detracto cortice suaviter olet.

Trium generum est; rubrum, album, pallidum seu citrinum, quæ non in unâ, sed diversis nascuntur provinciis, multum inter se distantibus. Rubrum in Coromandel & maritimis crescit, atque ex eo Idola sua fabricare & adversus febres medicamenta præparare solent. Album & citrinum in Insulâ Timor. Cæsalpinus, flavum seu citrinum, medullam albi esse existimat.

Refrigerat gradu tertio & exsiccatur secundo. Rubrum defluxiones prohibet, inflammationibus & doloribus podagricis ex succo Sedi & Portulacæ illinitur. Ex candido & citrino fiunt Epithemata ad capitis dolores & ventriculi æstus in febribus. Cordialibus medicamentis etiam permiscetur, lætitiâ ac robur adfert. Indi in mortariis lapideis contuso & aquâ macerato sibi universum corpus inungunt, dein siccari sinunt, ad æstus corporis tollendos, & odoris conciliandi gratiâ.

SANTALI RUBRI silvestris speciem ex Africâ allatam transmisit Clariss. Vir D. Johan. de Laet, colore est pulchrè rubicundo, odoratum, læve, unciam quatuor longitudine, pondere Drachmarum quinque.

An illud sit quod Garcias ab Horto in Insulâ S. Laurentii inveniri accepit ab Æthiopibus, quod non pro Santalo, sed ligno aliquo alio odorato habet? In Cretâ etiam Pseudosantalum provenire docet Dodoneus, quod quidam existimant esse Ulmum Montanam Theophrasti.

SASSAFRAS lignum Gallis in Floridâ degentibus ita vocatum, Pavame Indis dicitur, in Virginiâ Vinauck. Bauhino arbor ex Floridâ ficulneo folio. A Manardo describitur, quod sit arbor magna, Pini mediocris magnitudine & formâ, unico trunco nudo, ramis in Cacumine expansis ut pinus repurgata, cortice, quem integit tenuis cineracea quædam pellis, ex gilvo nigricante, aromatico & aliquanto acri sapore, ad fœniculi odorem accedente. Materiâ trunci & ramorum albâ, ad cinereum colorem tendente, folio ficulneo in angulos desinente, colore viridi obscuriore; an florem aut fructum ferat ignoravit Monardes. Sed Bauhinus in Pinace fructum vidit oblongum, rugosum, longissimis

gissimis pediculis donatum. Radicibus nunc crassis, nunc tenuibus, pro arborum magnitudine, per summos terræ cespites expansis, ut facile evelli possint. Nascitur in Floridâ locis maritimis & temperatis, ut in portubus S. Helenæ & S. Matthæi.

Calidum & siccum est gradu tertio ferè, subtilium partium, medetur colicis & Nephriticis doloribus. Est validum remedium adversus Urinæ difficultates & affectus frigidos renum, discutit flatus, aperit obstructa, corroborat partes internas, sanat Asthma, aliosque pectoris affectus, à causâ frigidâ ortos, juvat digestionem, laxat alvum, tollit uteri infœcunditatem, promovet menses, & est validissimum remedium contra luem Veneream, mitigat dolores dentium, catharros curat.

Purgato corpore ejus exhibetur decoctum, sed cortex viribus præstat, eâ tamen non utendum in debilibus & emaciatis. Aquam marinam dulcem reddere observavit Franciscus Ximenes. Assulas ex hac arbore per octiduum macerarunt in aquâ salâ, tum dulcem & potui aptam obtinuerunt.

LIGNUM è SIAM Orientalis Indiæ Provinciâ ad Santala etiam forsan referri posset. Rubicundum est & flavedine eleganti mistum, odoratum. Clariss. Vir D. Joh. de Laet, à quo habeo, proximè ad Pernabucense accedere ait. Leve est, adeo ut frustum, mihi communicatum, pondere sit unciarum trium cum semisse, longitudine pollicum quinque, crassitie trium cum dimidio. De viribus nihil constat.

C A P. XIX.

De Lignis Monstrosis.

LIGNA, quæ à communi figurâ ac formâ exorbitant, Monstrosa vocare lubet; quia à Naturâ in hoc genere ludente, & casu aliquo ortum trahere videntur. Non minus enim in arboribus ac vegetabilibus eam quandoque lusus suos observare animadvertimus, quam in Lapidibus & Animalibus; cui quandoque Ars aut casus aliquis obstricatur. Nos, quæ jam tenemus ejus generis, producemus.

ABIETIS ramî monstrosi mihi tres sunt. Primus ex basi tereti paulatim in latitudinem palmarem se diffundit, hinc in octo quasi digitos divaricatur, quorum primus pollicari latitudine, dimidium pedem altitudinis ubi nactus est, rursus in minores digitos dispescitur, qui carie ferme jam sunt consumpti. Secundus digitus minor est & rotundus, tertius & reliqui in latitudinem exporrecti & in summo divaricati, ad ultimum usque, qui teres.

Secundus Ramus tereti formâ per pedis unius longitudinem ascendit: hinc in latitudinem diffunditur, unico ramulo tereti ad latus exporrecto, qui, dimidii pedis longitudine ubi excrevit, in tres ramos planos divaricatur, quorum primus in latum ventila-brum cum appendice terminatur, reliqui, minori latitudine contenti, excrecentiis destituuntur.

Tertius minor, totus planus, in septem ramusculos maximâ ex parte planos, scabros & inæquales, ut reliqui in extremitatibus extensos, terminatur.

ACERIS lignum bifurcatum, quod duo capreoli quasi repræsentat cornua, lapidem durum, nigro purpureum, inæqualem, suis amplexibus ita tenet, ut ex iis sine fracturâ expediri nequeat. Videntur ramuli duo ex ampliore caudice enati, rectâ fursum tendentes lapidem sibi (quâ ratione aut occasione, fulmine aut casu alio, nescio) impactum, longo temporis tractu crescentes in molem ampliorem, ita amplexos esse ut jam sine rupturâ expediri nequeant. Ramulorum cum suo trunco longitudo est decem uncia-rum, colore flavescente, miris fibrarum circumgyrationibus, decori aspectus.

Ex ACERE aliud est figurâ suâ Canem villosum pulchre referens, ita à Naturâ elaboratum ut admiratione dignum sit. Longitudine est pedis unius cum semisse, altitudine pedis unius. Collum haber, pedes quatuor, quibus insistit, caudam sed ex parte amputatam, totum corpus villosis quasi oblitum pilis, ex fibris ligni variè tortilatis, imò nihil in eo desideratur, quod lineamenta canis hispidi referat, præter capitis anteriorem partem. Coloris est subflavi, ut lignum aceris exsiccatum & cortice suo nudatum esse solet.

Ex acere Lignum videtur CRISPATUM, quo me donavit Nobiliss. D. Olavus Brochenhus, quod, dum crassio-rem funderent fagum, in ejus Meditullio inventum fuit. Longitudine unciarum octo, latitudine quinque, planum, alterâ parte inæquale, sinubus

& protuberantiis quibusdam dotatum, alterâ infinitis Mæandris profunde fatis exsculptum, insigne figurâ quadratâ, paululum inclinatâ, colore fusco. Mirum quomodo hæc Aceris portio intrusa sit fago, ut vestigia apparuerint nulla, nec inveniri potuerit, aut videri antequam finderetur arbor. Cirrhi, qui crispatum illud reddunt, mire sunt intortilati, & profundi fatis.

CAPUT CERVINUM cum cornubus ramosis quodammodo referens lignum, sui etiam est æstimii, ac licet Ars aliquid de suo largita sit, potiores tamen partes Naturâ obtinuit, in genere vegetabili Animalis ideam utcunque exprimens.

CERCOPITECI facie lignum duorum fermè pedum est longitudine. Crassior ejus pars, meris tuberibus inæqualiter dispositis constans, corpus pedibus truncum, cum capitis lineamentis, exprimit, & eo magis quod coloribus conatum Naturæ aliquantulum juverit pictor. Tenuior ejus portio, pedis longitudine, caudæ lineamenta utcunque exhibet, nisi quod crassior aliquanto sit, quam reliqui corporis exigat proportio.

CIRCULARE annulum majorem cujus Diameter sex pollices æquat, circumferentia duos pedes, minus unâ tertiâ, refert. Sed cum ita concretum sit, ut nec principium nec finem coagmentationis partium ostendet, mirandum hoc censeo naturæ opificium. Inæquale est, nodosum, rimis & hiatibus quibusdam deforme, dignum tamen suo loco.

GALLUM GALLINACEUM utcunque exprimit ramus cerasi racemosæ, qui minimi digiti crassitie, semipedis altitudine ubi excrevit, in duo brachia divaricatur pollicari latitudine; quorum alterum figuram S exprimit, & caput, collum, ac pectus galli, torositatem si excipias; alterum incurvatur ut O literam & caudæ gallinacæ pennas præbeat, suis etiam divisionibus. Colore est purpureo, variis nodulis & striis insignitus.

HAMATUM voco lignum, ramum duorum circiter pedum longum, digiti crassitie, qui ex crassiori ubi emergit secum ramos septem crassitie inæquales vehit. Hi verò amputati cum sint, hamulos totidem constituunt ex uno isto trunco ortos, unde nomen ei indidimus.

Ex duplicato grandi tubere, ramus emergit, qui mentulam inter duos monstrosos testiculos sitam figurâ refert, unde **INVERECUNDUM** hoc lignum diximus. Tuber ipse in Diametro pedem ferme occupat, in circumferentiâ duos, sed inæqualiter & nodosè coagmentatus est. Rami vero in directum protrusi & amputati, longitudo est pedis semissis mensurâ. Ex alno decerptum videtur hoc lignum.

STRUMOSA ligna vocamus, quæ variis nodis & strumis repleta, seriem illam bulborum porraceorum referunt, quam ad nos adferre & vendere solent Nautæ Belgæ. Unum mihi est grandius, sed carie & vetustate ita exesum ut vix cohæreat. Dum integrum erat, pedes quinque cum dimidio longitudine superabat, octodecim strumis grandioribus hinc inde inæqualibus intervallis onustum. Ipsæ quoque strumæ figurâ & magnitudine valde inæquales, quandoque invicem ita complicatæ, ut ex tribus minoribus una grandior conflata videatur. Lignum ipsum crassitie inæquale; quâ crassius, brachium fermè æquat; Corilinum fuisse videtur.

Alterum **MINUS** ejusdem materiei, tenuius pro corporis proportionem, minoribus tuberibus exornatum, pedum trium est longitudine, cum unâ quartâ. Exacte supputationem si instituas, nodos magnos & parvos, distinctos & contiguos numerabis in eo triginta. Cortice nudatum est, coloris buxei, hinc inde eminentibus vestigiis ramulorum ex meditullio strumarum emergentium. Figuræ non est adeo in rectum protensæ, quin juxta extremitates incurvetur aliquantum. Baculum nodosum Hippocratis, parum abest quin vocem.

TORTILATUM trium pedum est longitudine, variis gyris & anfractibus constans, in quo efformando tantum ferme Ars, quantum Natura præstitisse videtur. Alteri enim vicino aut agnato ramo implicatum arte fuisse videtur, ad cujus circumvolutiones se componere coactum fuit; hinc gyros & anfractus contraxit, quos jam ostentat.

TUBULATUM lignum voco truncum tiliaceum, teretem, duos pedes cum dimidio longum (majorem enim ejus partem ferrâ ablatam fuisse, antequam ad manus meas perveniret, docent manifesta ejus rei relicta vestigia) crassitie est quatuor pollicum, exterius coloris cinerei, scabrum & aspredine horridum, à vermiculis ambesum. Per totum corpus tubulis conchiliatis majoribus perforatur & excavatur, qui inæqualiter
ejus

ejus corpus perreptant & quandoque in superficie terminantur, substantiâ crustaceâ, durâ, albicante, ab ipso ligno separabili, quibusdam in locis digiti amplitudine.

Inventum hoc lignum in fundo maris propè Bergas Norvegiæ, ubi à marinis vermibus perforatum, ex limo & adhærescente visciditate testaceos hosce tubulos acquisivit, conchiliorum testis analogos. Vermium quoddam genus in hisce delituisse satis patet; sed quales fuerint dicere nequeo. Magnam affinitatem habuisse videntur cum iis quos ex Rondeletio describit Aldrovandus de Insectis lib. 7. cap. 7. hoc pacto. Nascuntur in saxi marinis & super concharum vetustarum testas, tubuli vel siphunculi testacei, rotundi, asperi, candidi, intus lævissimi, quorum alii recti sunt, alii contorti & replicati. In his procreantur & vivunt Vermes, qui foras se exserunt hauriendæ aquæ gratiâ. Hi colore & substantiâ scolopendræ rubræ similes sunt, sed figurâ & magnitudine nonnihil differunt; longissimi enim digiti magnitudinem non excedunt. Pars posterior folii Myrtei modo in acutum desinit, priore parte utrinque pedes habent, veluti scolopendræ, unde fistula prominet in extremo obtusa, & tubæ modo perforata. Nostri hi tubi plane substantiâ conveniunt cum iis quos Rondeletius depingit, sed eo differunt, quod majores sint, quodque non saxi aut conchis adhæreant, sed ligni substantiam penetrent. Habent & hoc peculiare, quod, licet majores superficiem internam habeant lævissimam, minores tamen asperi sint & inæquales, quibusdam quasi interstitiis distincti.

Usum habere possunt nostri tubuli eum, quem suis tribuit Rondeletius, ut scilicet in Unguento Citrino vires suppleant Dentalium. Sed de hisce inter Testacea etiam agendum.

C A P. XX.

De Corticibus.

CANELLA alba, quam alii Costum Arabicum vocant, multis pro vero Costo est in usu. Matthiolus se Costum legitimum non vidisse ingenue fatetur. Veteres Costum radicem esse pronunciant, sed ex, quæ in officinis pro Costo venduntur, nullas penè habent legitimi Costi notas. Ante annos non ita multos ad nos adferri cortex cœpit aromaticus, qui notis & facultatibus proxime ad Costum veterum accedit, quem quidam Canellam albam, quidam Costum Arabicum vocant. Ille esse videtur quem Monardes cap. 26. Ligni aromatici vocat, ex Insulâ D. Johannis de Portu divite allati, cujus odor & sapor adeo aromaticus & excellens est, ut Macin aut Nucem Myristicam longè superet, imo Canellam odoris suavitate, Piper acrimoniâ. Quocirca rectè in Notis monet Clusius, corticem potius Aromaticum quam lignum dici debere, atque ab eo, lib. 4. Exotic. cap. 3. sub nomine Canellæ albæ, accuratius describitur. Adfertur quandoque tubis longioribus & crassioribus, quandoque tenuioribus & minoribus; quandoque ei extimus cortex scaber ablatu est, quandoque ejus particulæ adhuc cohærent. Exterior cortex tenuior est altero, porosior, sed valde rugosus, asper, ac multis rimis hians, multisque sinubus, secundum longitudinem corporis, obliquè & inæqualiter dispositis, plane cortici exteriori Sambuci colore & figurâ similis. Sub eo interior, crassior, solidior latet, coloris cinerei albicantis, in quo acrimonia major.

Interior hic præ exteriori commendatur & plane est aromaticus, suavitatem Cinamomi, acrimoniam Piperis, Gariophyllorum ex parte saporem obtinens, adeo ut ex omnibus fermè Aromatibus aliquid participare videatur.

Exiguum quid ex eo masticatum, oris halitum commendat, acrimoniâ insigni linguam vellicat, & pituitam è capite educit. Nos in confectione Theriaces, pro Costo vero, eo usi sumus. Adfertur ex Virginiâ, Mollucis, Javâ, Insulâ Barbados, &c.

Sed ex quâ arbore hic cortex petatur, non consentiunt omnes. Clusius erui putat ex ligno non plane dissimili Guajaco, gravi, solidâ ac durâ materia constante, aliquot nigricantibus venis distincto, corde etiam ipso nigro, ut in Guajaco. At Nierenbergius Histor. Nat. lib. 14. cap. 48. Costi arborem Sambuci facie esse ait, Arbuti, seu Unedonis magnitudine, flores odoratos ferentem, intus candidam, extra cineream, & buxi modo pallescentem, quæ in Caguzarate nascitur. Clariss. Vir D. Johan. de Laet lib. 1. descript. Indiæ Occidentalis cap. 17. in Insulâ Barbados corticem hunc copiose provenire ait, cujus arborem his describit: Folia obscure virent, anteriore parte rotunda, flores fert minutos, Sambuci instar in Umbellam collectos, qui foliolis constant quinque, posteriore parte

parte purpureis, intus aureis; cortex lævis & materia dura, intus subnigra, amat ripas & uliginosa loca.

Aliud genus nuper adferri cœpit *NIGRICANS*, non in tubulis, sed minoribus fragmentis, tam exteriori, quam interiori superficie; tenuior quoque est priore, & divisus cultro, interius ad cinericium accedit colorem. Acrimonia in eo insignis quoque est, sed nec odoris suavitate, nec sapore aut viribus respondet priori. Unde advehatur, aut ex quâ arbore petatur, incertum adhuc.

Corticem ex Hispaniâ secum attulit D. D. Ottho Sperlingius, cujus nomen nondum innotuit, instar Cassiæ lignæ crassus est, eodem modo convolutus, eundem quoque colorem obtinet, ut, nisi gustes, pro Cassiâ lignâ fumeres; sed parte & superficie interiori ad cinereum aliquantum vergit. Sapore est acri & aromatico, magis ad Piper & Gariophyllos accedente, quam Cinamomum aut Cassiam. Ni color obstaret, ad Costum referrem.

De *CINAMOMO* & *CASSIA* lignâ supra à nobis actum, ubi de Ligno Cinamomi disseruimus, ac ostensum Cassiam ligneam à Cinamomo non differre, sed ejusdem arboris corticem esse, vel ignobilioris sortis, qualis in Javâ & Malaccâ provenit, tubulis minoribus & mucilaginosum quid gustu exhibens, vel exustum & ex parte corruptum Cinamomum. De eo igitur plura non sunt quæ hic addam: Hoc saltem notandum, Cassiam duplicem esse, solutivam nempe, de quâ inter fructus, & Aromaticam seu ligneam, quæ huc spectat.

CORTEX ODORATUS INDICUS, ex Indiâ Orientali à Clariss. Viro D. Joh. de Laet transmissus, fistulari formâ, quatuor unciarum longitudine, tenuis est, colore ex albo flavescente, fragilis, inter contorquendum, juxta longitudinem valde fissus est, fibrosus, interiori superficie obscuriore aliquantò, gustu acri, odore grato. Hujus pulverem vestimentis inspergere solent lineis aut laneis, ad gratiorem odorem iis conciliandum.

CAPPARORUM CORTEX ex radicibus delibratur, & cinamomi modo in tubulos exsiccatus contorquetur, sed minores sunt longitudine, colore cinereo, lineis quibusdam & rugis transversis dotati, ipse amarus, acer & acerbus.

Vim habet abstergerendi, purgandi, incidendi, digerendi, adstringendi. Hinc lienem induratum, coxarumque affectus juvât, tam intus assumptus, quam extra cum aliis admotus.

GRANATORUM Cortices noti sunt, ab ipsis fructibus petiti, vocantur à quibusdam Malicorium, ab aliis Sidion, nil vero aliud sunt quam putamina malorum granatorum. Vim habent inspissandi sanguinem, conglutinandi, adstringendi; hinc in decoctis humiditas gingivas exsiccat, & dentes mobiles firman; in Cataplasmatibus quoque Herniosis adhibentur.

GUAJACI Ligni Cortex crassus est, & amplus, pro ratione Caudicis ligni ex quo decerpitur, exterius cinereo ad rufum tendente colore, interius albicante, ex pluribus quasi lamellis coagmentatus, sapore amariuscule & acriore quam lignum ipsum. Ad luum Veneream & alios affectus, ad quos lignum ipsum commendatur, valet; imò efficacior esse, usus docuit: permiscetur decoctis scobi ligni, sed dosi minori.

MANDRAGORÆ CORTEX ex radice depromitur, & trajecto lino ad exsiccandum exponitur. Exterius scaber est, inæqualis, coloris cinerei, interius albicat, crassitie cortices capparorum superat duplo, sapore penè nullo. Vinum, cui cortex infunditur, valet in doloribus & vigiliis; exhiberi etiam quandoque solet ante sectiones & ustiones, ne sentiantur.

Corticis *MONSI SEDAN* dicti, ex Oriente allati, mihi copiam fecit Clariss. Vir D. Joh. de Laet. Cassiam Ligneam ferme refert figurâ externâ, tenui libro ad nigredinem tendente vestitur; interius colore rufo obscuro Cassiam ligneam æmulatur. Insuper ferme est, nullâ præditus acrimoniâ. Cujus sit usus, aut unde advectus, me latet.

CORTEX LIGNI SASSAFRAS odoratior, fragrantior est, majoremque efficaciam habet ipso ligno, quia duplex est, exterior asper & cinerei coloris, interior crassior, atropurpureus, mollis, sapore acri aromatico, striis quibusdam oblongis præditus. De viribus in ligno dictum; hoc tamen observandum, efficacior longe esse corticem ligno ipso, viribusque præstantiorem, quocirca & in minori dosi exhibetur.

THYMIAMATIS nomine massa quædam ad nos adfertur ex variis constans corticum fragmentis, friabilis, atropurpurea, odoris grati; quam Narcaphton dici volunt alii. Eâ ad suffimenta utuntur. Alioquin apud Æginetam lib. 7. cap. 22. descriptio extat compositi Thymiamatis, quod suffimentum vocat rosatum ex variis compositum. Consule Dendrologiæ Johan. Bauhin. lib. 4. cap. 30. ubi fuse de hoc Cortice agit.

C A P. XXI.

D E

F R U C T I B U S,

Abda, Abrus, Acacia, Achiotl, Amygdala Novi Regni, Almendras de Peru, Amomum.

CORTICES in Museo meo excipiunt fructus exotici, quorum præcipuos breviter delineabimus.

ABDA ARABUM ex Coreâ & Guineâ adfertur, fructus est exiguus, coloris cinerei, pisi magnitudine, duobus globulis, invicem cohærentibus, asperis constans, & quâ stipiti adhæret sinu exiguo præditus, sapore adstringente. Hoc Indi Coria & Crines nigro colore tingunt.

ABRUS Prospero Alpino de Plantis Ægypti cap. 21. dictus fructus, Bauhino est Pisum Indicum Coccineum minus, Clusio Vicia Africana, Camerario Phaseolus Indicus, vulgo falso Pœonia Indica nomine Ginge & Abrus; Honorio Belli, Phaseolus ex Jemen. Fructus est Piso minori similis, durissimus, orbicularis ferè vel ovalis figuræ, prorsus rubeo & nitente, instar Coralli expoliti. Summâ autem parte, quâ siliquæ adhæsit, omnino atro colore splendens & lævare, difficile dentibus cedit. Sapore legumina imitatur & insuavis est.

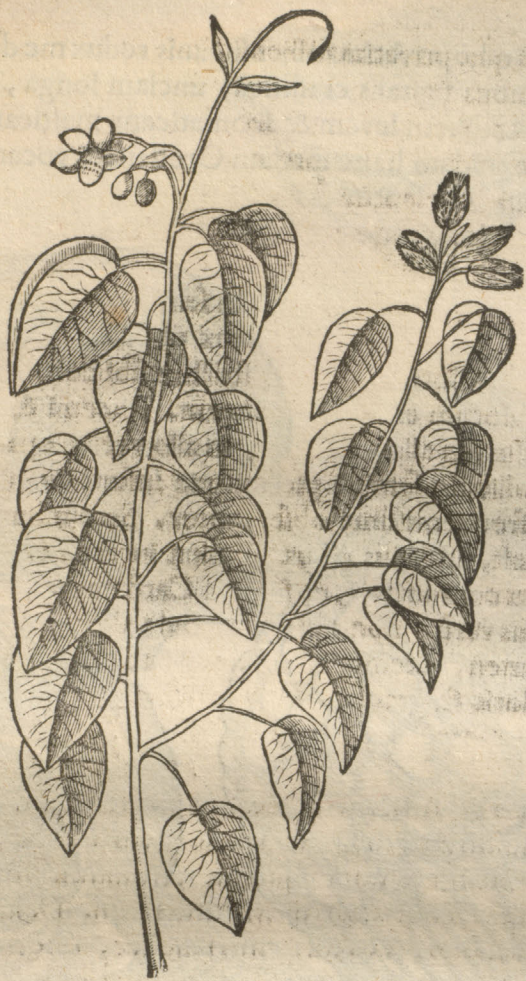
Plantam quis integram descripserit nescio: Clusius lib. 4. Exot. cap. 15. Ramulum hisce delineat: Pediculo longo inhærebant, alternis deni, duodeni aut plures pediculi brevissimi, satis crassi & rugosi, è quorum singulis, graciliore breviorque adhuc petiolo, dependebat siliqua rugosa, spadicei foris coloris, unciam, aut paulo amplius longa, semunciam lata illaque aliquantulum plana, mucrone instar hamuli curvo, internâ parte albi coloris, quâ continebantur quaterna aut quina semina durissima, supra descripta.

Honorio Belli ex semine enatæ sunt plantulæ, sed folia saltem prodixerunt, quæ ad Solem mirum in modum convertebantur, pinnata erant, longo pediculo, hærentia contrariis petiolis, semper numero paria.

ACACIÆ fructus siliquosus est, unico petiolo tres aut quatuor adhærent siliquæ atropurpureæ, rotundæ, duarum unciarum longitudine, per quas, parte deorsum pendiente, nervus, seu linea rubicunda excurrit. Intus semina sex vel septem tenent, compressa, colore subluteo, magnitudine Pisi, loculis & sepimentis quibusdam tomentosis invicem distincta. Quam tenemus siliqua, ex Americâ ad nos delata est, & ab Ægyptiâ parum discrepare animadvertimus. Theophrastus lib. 4. Hist. Plant. cap. 3. arborem & albam & nigram esse docet, ut & Plinius lib. 24. cap. 12. Nostra siliqua ex nigritâ deprompta videtur. Plantam accurate delineavit Fabius Columna in Notis ad Historiam Mexicanam fol. 867.

ACHIOT

ACHIO TL, ab aliis Pamaqua, Changuarica est Urucu Margravii lib. 2. Plant. c. 3. & Bixa Oviedi, part. 1. Hist. & Natural. lib. 8. cap. 6. Arbor est magnitudine & trunco, formâque, malo Aurantiæ similis, foliis ulmi figurâ, colore & asperitate similibus, cortex, truncus & rami sunt ruffi, vergentes ad viridem colorem; flores grandes habet in modum stellarum, quinque foliis distinctos, coloris è candido rubicundi, fructus calicibus similes castaneis, formâ & magnitudine parvarum amygdalarum viridium, quadrangularis, qui ubi maturuerit dehiscit, certa grana rubentia, similia granis uvarum, sed magis rotunda, continens.

Cum verò ramulum hisce fructibus onustum mihi Lugduno Batavorum sub nomine Bixæ transmisit amicus meus Clariss. Vir D. Joh. de Laet, ejus delineationem uberio-rem hic proponam.

Est vero ramulus hic quatuor circiter unciarum longitudine, tres continens pediculos, quibus totidem insident fructus seu folliculi cordis figuram eleganter exprimentes; hirsuti, fescunciam longi, unciam lati, externâ parte fusci coloris, spinosi.

Quidam verò illorum dehiscens, superficiem internam lævem ostentat ejusdem coloris, in cujus medio aliquantulum cavo, utraque pars quindecim aut sedecim grana saturè rubra, exiguum pyrum figurâ referentia, brevissimo tenuissimoque petiolo suspensa habet; sed jam exsiccata, marcida aliquantulum conspiciuntur. In medio utriusque partis folliculi, nervus quasi quidam est, aut potius folliculi prominentia, ex quâ emergunt petioli grana seriatim disposita. Grana ipsa salivâ madefacta, eleganti colore miniato tingunt.

Barbari hanc arborem magni faciunt, coluntque circa tuguriola sua, viret toto anno, fertque fructum verno tempore, quo & materies illius cædi solet, quæ utilis est ad ignem eliciendum instar silicis. Ex cortice conficiunt funes & rudentes, qui robustiores sunt cannabinis. E semine fit tinctura Coccinea, quâ pictores utuntur. Eadem & in Medicinâ usurpatur, cum frigidâ sit qualitate; si cum aquâ hauriatur aut foris applicetur, mitigat æstus febriles, fluxum Dysentericum sistit, & potionibus refrigerantibus

admiscetur. Hinc potioni ex Cacao confectæ additur ad refrigerandum & bonum saporem ei conciliandum.

Massa ex succo seminum huius Achioti ex Hispanis redux me donavit Clariss. D. Sperlingius, quæ coloris est rufi, digitalis crassitie, unciam longa, friabilis, primo gustu insipida, sed mox amaritudinem levem & aromaticam masticata præbet, Madefacta coccineo tingit colore. Quidam hanc massam Orellanam vocant.

IN AMYGDALI NOVI REGNI nomine transmissus est fructus ille, qui à Clusio lib. 2. Exotic. cap. 6. sub nomine Guianensis amygdali describitur, Crasso & duro est putamine, ut hoc nomine inter nuces referri possit. Orbiculari ferme figurâ, nisi quod alterâ parte in rectam lineam terminetur ac dehiscat, depressior aliquantò, multis tuberculis per universum corpus sparsis, coloris ex rubicundo spadicei, ambitu suo uncias septem superat, latitudine duas. Qui frugerant magnum nucleum continere ferunt, ejusdem cum nuce figurâ, membranâ rufâ opertum, sed parte interiore candidissimum, atque in binas partes separatum instar Amygdali, quod sapore refert. Fructus accurate describitur à Clariss. Viro D. Johan. de Laet lib. 9. descript. Ind. Occident. cap. 4. Arbor, quæ eam fert, tereti trunco est, ut pinus. Mihi communicata nux, magnitudine est pilæ palmaris, figurâ Renis, coloris cinerei ad nigrum inclinantis, crebris tuberculis obsita, quæ prolongantur ad latus depressius cum tendunt, ubi rimâ tota nux dehiscit. Pondere est unciarum duarum cum tribus Drachmis, sex unciarum am-
bith.

ALMENDRAS DE PERU, seu Amygdala Peruana, forsan sic dicta, quod operimentum, quo nux hæc tegitur, simile sit ei quod habent Amygdala, & nucleus etiam sapore & colore Amygdala referat. Clusio Fructus exoticus Hispaniensis dicitur. Fructus est triangularis, dorso lato in bina latera angulosa desinente, valde rugoso, & inæquali, ut & utrumque latus, supina pars etiam rugosa, sed angusta & cuneiformis, dorsum incurvatur, tota nux unciarum duarum est longitudine, latitudine unius ferme. In hunc sensum Clusius, sed Clariss. Vir D. Johan. de Laet lib. 17. descriptionis Ind. Occident. cap. 4. accuratius hunc fructum describit. Reperitur, inquit, in silvis juxta flumen Amazonum, arbor Barbaris Ademonie Totake dicta, cujus fructus Totake. Illa procera est, ramosa, foliis grandibus, ulmi similibus, obscure virentibus, nisi quod posticâ parte nonnihil videantur candidiora. Nullos fert flores, sed certas gemmas, quæ colore non differunt à foliis, quæ sensim crassescunt, & protrudunt fructum grandem, mole interdum capitis humani, penè rotundum, anticâ parte nonnihil compressum, cortice duro, ligneo, admodum compresso, exterius striato & tuberoso, coloris fusci & penè nigri. Dividitur interius certis septis in sex veluti nuces, arcte inter se conjunctas, quæ singulæ iterum ligneo, duro, & satis crasso cortice testæ sunt, & variæ formæ, plerumque tamen triangulares, unâ parte convexiore, cum tribus veluti suturis, valde rugosæ & asperæ, minus tamen quam exterior cortex, tres uncias longæ & fescunciam latæ, coloris rosei & interdum cinerei aut fusci. His continetur oblongus nucleus, totas implens, instar Amygdali, rubicundâ membranâ tectus, carne candidissimâ & solidâ & nonnihil oleosâ. Sapore magis videtur accedere ad Avellanas, quam Amygdala, quorum usum supplere potest. Vim Venerem excitandi illis tribuunt incolæ.

De AMOMO variæ autorum sunt sententiæ, & quidnam verè sit dubitant quam plurimi. Hinc quidam pro Amomo Acorum substituunt, quidam Rosam Hierachontinam, alii Pedem Columbinum. Tandem verum Amomum, quod Dioscoridis & Plinii notis responderet, invenisse videtur Cechinus Martinellus Pharmacopœus Venerus, quod nobis descripsit Nicolaus Maroneus in hunc modum.

Amomum Indicum parvus est racemus, absque pediculis ex unico Sarmento enatus, sibi ipsi arcte cohærens & convolutus in uvæ modum, constat denis aut duodenis ad summum acinis seu folliculis fibrosis se mutuo comprimentibus, tanquam de comuni loco inter se decertantibus, adeo ut sibi invicem parvas cavitates imprimant. Racemum sustinet lignum teres, pollicari longitudine, fibrosum, odoratum, acre, foliis confertim exornatum, pusillis squammarum serie distributis, quâ parte folliculorum

est expers, tum longioribus foliis senis, singulos folliculos ambientibus, quæ vicem quandam præstant calicis illius, quem in nuce avellanâ conspiciamus: folia hæc tenuia sunt, fibrosa, acria, odorata, sed quæ privatim folliculos complectuntur, æmula sunt foliorum mali punici, suis cacuminibus sæpe compacta, raro integra, ut vix extra Amomi acinos emineant, quod evenire credendum est, quia mutuo attritu foliorum summitates confringuntur in longissimo itinere. Acinorum crassitudo & figura orbicularis existit, qualis mediocris uvæ acini. Ornantur folliculi Amomi exterius tenuissimis filamentis seu nervis, quasi lineis per longitudinem ductis, præditi etiam sunt parvis sulcis ternis, totidemque interpositis exiguis eminentiis, quæ triplicem internorum seminum seriem circumscribunt. Singulos folliculos replent tres seminum Phalanges, tenui membranâ ab invicem sejunctæ. Unaquæque verò Phalanx pluribus constat seminibus angulosis, eadem tenui membranâ involutis, adeoque strictim sibi cohærentibus, ut trium duntaxat seminum longiusculorum effigiem præbeant. Racemi & totius ligni color idem spectatur, in aliquo pallidus, in alio candidus, in alio verò ex pallido ad subruffum vergens. Sed in candido folliculo semina plerumque insunt evanida, in subruffo semina solidiora & perfectiora frequentissimè observantur. Seminibus angulosis color externus ex rufo nigricans adest, internus albus. Semina interna eadem solida quidem sunt, sed frangibilia, non fractu contumacia, ut semina Cardamomi. Racemo odor inest validus, sed *ωδης*, ingenitus verò, non ascititius, qui vulgarem lavendulam quodammodo redolet, suavior tamen, exemptis à folliculo seminibus, major odoris acrimonia inest, minor autem odoris fragrantia. Eadem ratione & racemus & nuda semina acri sapore sunt prædita; sed racemo hebetatur acrimonia, in nudis seminibus vehementer percipitur, quo vulgarem Caphuram quodammodo sapit. Hæc Maroneus exacte singula complectens, quæ ad Amomi delineationem spectant.

Galenus 6. simpl. Amomo Acoro similem facultatem ascribit, nisi quod Acorum siccius sit, majore autem facultate concoquendi Amomum. Ingreditur præstantissima Alexipharmaca, in primis Theriacam & Mithridatium. Delineatum jam ubi haberi potuit, in eorum confectioe, nos usi sumus feliciter, quod & Ponam Veronensem Pharmacopœum fecisse vidimus, cum approbatione totius Collegii Medicorum Veronensium.

AMOMI aliam quandam speciem ex Hispaniâ secum attulit D. Sperlingius, cujus me donavit fructibus. Grana quædam erant Cubebarum instar, rotunda, aspera, ex cinereo purpurei coloris, punctula duo albicantia in utrâque extremitate habentia, quorum unum vestigium habet pediculi, quo ramulo adhærebat. Alterum protuberans aliquantum, in centro foramen habens, quod floris ostentare videtur vestigia. Tenui constat cortice aromatico, intus granum nigrum rugosum tenens, compressum & rotundum. Fructus ipse magnitudine inæqualis. Maximum Pisum mediocre æquat, minus granum piperis. Sapore acri aromatico.

CAP. XXII.

Anacardus, Ananas, Antophylli, Anda, Anakok, Aovay, Araticum Ape, Avellana Purgatrix.

ANACARDIUM fructus est veteribus Græcis incognitus, sed recentiores hoc nominis ei indiderunt, quod similitudinem habeat cordis exsiccati. Arabibus Baladar vel Balado, Lusitanis Faba Malaccana. Duum est generum: unum quod in Malavar nascitur, oblongiore & porrecto collo, alterum quod in Brasiliâ, incurvo & Cajous appellatur.

Fructus exsiccati, ut ad nos deferuntur, colore sunt nigro, purpurascete, figurâ turbinatâ, cordis parum depressi figurâ, læves, politi, appendice seu collo quandoque præditi, rugoso, striato & inæquali. Liquor iis inest mellis crassitie, sub cortice residens, sanguinis modo rubicundus, qui Medicis Mel Anacardinum vocatur, sub quo est nucleus parvæ Amygdalæ similitudine. Christophorus Acoſta cap. 23. hunc succum oleum vocat, & valde urens esse dicit. Magna ejus copia est in Canonor, Cambajâ, Decan & Calecut.

Calidum

Calidum & ficcum constituunt in tertio aut quarto gradu. Sed Garcias ab Horto lib. 1. cap. 3. in virente deesse hunc calefaciendi & ficcandi excessum experiētiā cognovit, quamvis exsiccatum causticam vim, non verò venenosam habere concedat. In Medicinā liquorem præstare ait Matthiolus, labentes revocare volunt sensus, memoriæ jacturam refarcire, nervorum & cerebri affectibus à causâ frigidâ auxiliari; sed sanguinem exurere & cutim exulcerare, juvenibus idcirco calidioribus noxius. Malignitatē ejus resistit lac affatim potum, & oleum ex nucleis ejus expressum. Asthmaticis exhibent & contra Lumbricos. Viridem Sale condiunt & comedunt, olivarum instar, siccatum strumis applicant caustici loco, & calce additâ ad Bombicinos Pannos signandos utuntur, notam enim tam firmiter imprimit, ut nullâ lotionē eximi possit. Nonnulli, teste Acoſtâ, in exsiccatis extimum corticem demunt, eamque membranā quâ medulla tegitur, deinde medullam edunt, ad bibendi appetitum irritandum. In Malavar illius usus est caustici vice. Si quis instillet in putridum & cavum dentem, ipsum urit frangitque & rumpit facile. Ad præstigias quomodo utantur Indi, apud Acoſtam vide.

De Alkero genere Anacardi agemus in historiâ Caji.

ANANAS, aliis NANA, Pinas Manardo, species cardui altilis esse videtur, in modum Cynaræ nascitur, spicis compactilibus instar cristarum in summitatibus emergentibus.

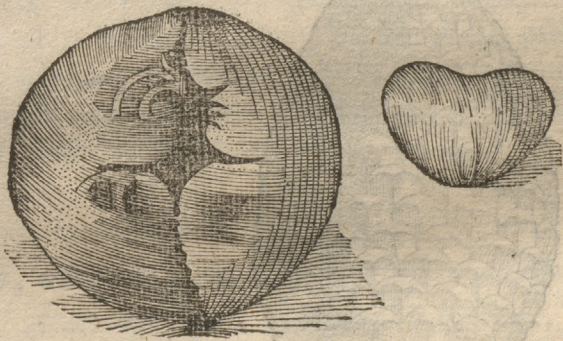

gentibus. Ex radice proveniunt quindecim aut plura folia, Aloë foliis æmula, duobus aut tribus digitis longa, sesquidigitum lata, versus extremitates angustiora, acuminata, crassa, saturatè viridia, in ambitu denticulis prædita.

In medio horum fructus cinabarii coloris, dum augetur inter folia prodeunt flosculi cærulei coloris, tribus foliolis singuli constantes; quando maturuit fructus est instar majoris Melonis, odoris suavissimi, saporis ferè instar fragorum gratissimi, apprimè succulentus. Fructus maturus superius plantam juniorem habet, quæ decerpitur, & ita sine radice terræ imponitur, quæ anno sequenti fructum fert. Unaquæque planta semel & unicum fert fructum annuo spacio. Mensibus æstivis, Sole existente in Capricorno, maxime viget. Exigua semina seu grana subrufa in superficie pulpæ latitant; extuberantibus bullis ex flavo albicantibus exterius passim distinguitur, & quasi vermiculis aut testiferulis variatur.

Hic fructus quia succo corrosivo immodice sumpto linguam vellicat, ac gutturis ardores infert, discisso cortice in taleolas secatur, inque vino Hispanico maceratur, tantisper donec qualitatem noxiam deponat, qui gratum saporè & odorem vino communicat, linguæ ramen morsus & gutturis inflammationem, si poterit vinum, inducit. Ipse autem succus, quo turget fructus, mirificè animum languidum recreat & spiritus sopitos suscitatur, in primis stomachum nauseabundum restituit. Addo quod recens ejus liquor, tum vinum inde expressum urinæ suppressioni & doloribus Nephriticis succurrat. Venenis Mandiochæ adversatur, quod & radix præstat. Omnia efficacius operatur stillatius liquor, si modice bibatur. Febricitantibus, vulneribus & ulceribus infestatis ab hoc fructu abstinendum: humores enim accendit, & in pejus omnia disponit. Calidus est & humidus fructus ipse.

ANTOPHYLLI ab ipsis Gariophyllis communibus non differunt, nisi quod grandiores, pinguiore, & torosiores sint. Cultores enim hujus arboris, teste Garcîa ab Horto, flagellant altiores ejus ramos, emundato prius circa arborem solo, siquidem nullum genus graminis sub eâ nascitur, omnem succum seu humorem ad se attrahente arbore. Decussa Gariophylla biduum aut triduum siccantur, deinde asservantur & Malaccam & alias Provincias mittuntur. Quæ in arbore hærent crassiora sunt, nec ab aliis nisi vetustate differunt, & sunt illa quæ Anthophylli dicuntur. Quocirca in errore versantur, qui cum Avicennâ lib. II. cap. 311. Crassiorem hunc fructum marem, vulgares fœminas putant.

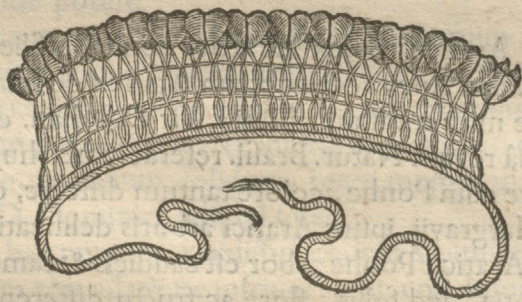
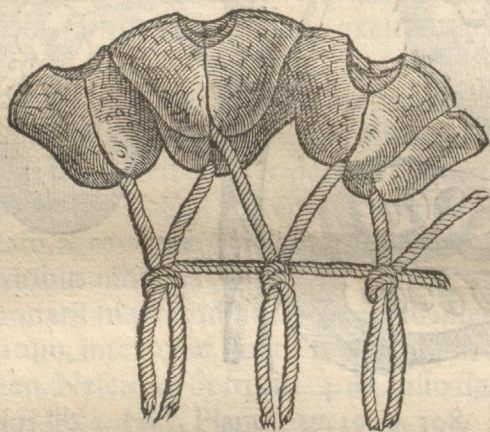
Arbor, quæ fructum ANDA Brasiliensibus dictum fert, vasta est & elegans, in locis arenosis proveniens, ligno levi, raro, spongioso, floribus insigniter luteis, magnis, oblongis, fimbriatis, foliis cordis figurâ, ex tenuibus pediculis dependentibus. Fructum gignit seu nucem cortice duplici, exteriori cineritio ligneo, præduro & perforato putamine vestitum, quo duo glandes continentur jecori leporino non valde dissimiles, nuces castaneas sapore referentes; una atque altera alvum ducit, sed & vomitum movet; vehemens est, corrigentibus indiget. Oleum ex nuce exprimunt quidam. Ex cortice ustulato medicamentum conficiunt ad alvum sistendam. Lignum hujus arboris usus est plurimi. Barbari corticibus ejus utuntur ad pisces capiendos: aquâ enim, in quâ maceratus fuerit, omnes animantes soporantur. Descripta est hæc arbor cum fructu, qui figurâ aliquomodo differt à meo, à Clariss. Viro D. Johan. de Laet lib. 15. descript. Ind. Occid. cap. 8. & lib. 16. cap. 11. à Margravio Hist. Plantar. lib. 3.

Separatim

Separatim & fructum integrum & ejus nucleum unum teneo. Integer fructus figurâ cor æmulatur, cortice scabro cinereo luteo, tribus foraminibus pervio. Quorum primum parte ejus sessili oblongum est & ovale ferme, semiuncia longitudine; duo ad latera magis hiantia, inæqualia, per quæ venarum ramuli quidam, ab ejus cavitate provenientes, erumpunt, ac se per ejus dispergunt superficiem. Per longitudinem costa quædam excurrit, sed per latitudinem sinus quidam fructum in duas æquales partes dividunt cum suis foraminibus, de quibus dictum. Demum in apicem terminatur, qui quasi centrum est lineæ & sinuum descriptorum, exterius durior est cortex, sinu suo duos fovens fructus seu nucleos purpureos oculis discretos, cordis figurâ. Longitudine æquat uncias ferme quatuor, latitudine duas.

ΑΝΑΚΟΚ genus quoddam Phaseoli Indici est, descriptum à Carolo Clusio lib. 6. rarior. Plant. & Exotic. lib. 3. cap. 13. Fructus autem est Ponticâ nuce paulo minor, in medio tumidior & pulvinatus, lævis, splendens, durus, solidus, in aquâ subsidens, extimâ parte (quæ lobo suo adhæsit) veluti diducto & hianti osculo, superne paulo elatiore & aquilino præditus, duobus coloribus constans, superior enim pars ab elatiore rostellæ parte, quasi lineâ ad alterius extremitatis infimam in fructu partem oblique ductâ, tota utrinque atra est, Ebeni nigredine, & nitore, inferior verò omnino Corallina, & ut altera nitet. Pulpam habet candidam. Tribus aut quatuor majoribus in pollinem tritis utuntur Indi ad vomitum provocandum.

ΑΟΥΑΙ vel ΑΗΟΥΑΙ fructus est castaneæ instar, figurâ proxime accedens ad literam Δ Græcorum, nucleum habens venenatum, putamen durissimum & tinnulum; unde à Barbaris tintinnabulorum loco usurpatur, & brachiis cruribusque circumdatur ornatus gratiâ: eosdem fructus & clavis suis & securibus aliisque instrumentis alligant. Crescit verò hic fructus in arbore quadam, quæ teterrimum spargit odorem cum secatur, & qui vix ferri potest, propterea à Barbaris ne quidem ad Pyras usurpatur. Cæterum arbor est Pyri magnitudine, foliis semper virentibus & mali nostratis non ab-
similibus.

Aa

ARATI-

ARATICUM APE. Araticu triplex est arbor apud Brasilienses, nempe Araticu Ponhe, Araticu Pana, Araticu Ape, addunt etiam Araticu do Mato seu silvestris. Quia verò semen Araticu Ape mihi transmisit Clariss. Vir D. Johan. de Laet, ac Georgius Margravius in suâ Historiâ rerum Natur. Brasil. referat semen hujus Araticu Ape figurâ & magnitudine convenire cum Ponhe, colore tantum differre, cum sit coloris obscure brunni, juxta mentem Margravii, ipsius Aratici arboris delineationem proponemus ex lib. 3. Hist. Plant. cap. 2. Araticu Ponhe arbor est caudicis & ramorum figurâ, ac colore corticis, ut malus Aurantia, sed foliis, flore ac fructu differens. Folia habet circiter semipedem longa, alternatim opposita, elegantia, superius saturate viridia, crassa, & ad tactum solida, penè duos digitos lata, linguæ humanæ figurâ, & in extremitate acuminata. Hinc inde flos provenit magnus, egregius, magnitudine superans florem Fritillariæ, totus flavus, exterius compositus ex tribus foliis cordiformibus, sesquidigitum longis, & crassis instar corticis aurantii mali, erectis, quæ in sui medio continent alia tria minora & dimidiæ crassitiei, quorum quodlibet semiglobum excavatum refert. Trium autem hæc ita composita, & extremitatibus suis imposita sunt, ut globum integrum, interius cavum, magnitudine juglandis, referant. Globus hic in cavitate suâ stamen habet globosum, magnitudine avellanæ, luteum, & in stamine apicem parvum rotundum. Sunt autem & stamen & apex tuberculis exiguis luteis prædita, quæ videntur ut porus in cute hominis argenti.

Flos totus flavus, odoris suavis, sed nauseabundi. Floret potissimum mensibus Septembri, Octobri, Novembri. Flos deciduus, singulis enim diebus multi se aperiunt & post aliquot horas sponte decidunt, strepitum excitantes inter cadendum, quasi aliquis baculo feriret arborem, gravis enim est flos & grandis. Florem sequitur fructus qui maturatur præsertim Decembri & Januario.

Non est autem edulis nisi sponte decidat, tunc enim instar pultis est mollis, figuræ turbinatæ, quatuor aut quinque digitos longus, ubi pediculo adhæsit 7. aut 8. digitos crassus in ambitu. Externè coloris est ex albo & viridi mixti, vel planè pallidi virentis, & videtur quasi cutis ex squaminis composita esset, ita enim lineis viridibus pallidæ virentes squammæ delineatæ sunt, & quælibet harum squammarum habet tuberculum in medio exiguum, fuscum, ita ut nucem pineam ferme repræsentet. Mollis est dum sponte decidit, ita ut instar Casei veteris putridi digitis decorticari possit, continet carnem seu pulpam subflavam, quæ quasi ex pyramidibus videtur composita, filamentis quasi quibusdam intermixta, & multis nucleis seu seminibus. Pulpa odore non male refert massam panis fermentatam, cui aliquid mellis admixtum, saporis ex dulci subacidi & subacris est, nihil ingrati, odor enim gratus. Eo loco ubi pediculo insedit fructus, durioris carnis corpus, suppositorii figurâ, in se continet, quod seorsim extrahi potest, comeditur, ac pro lautissimâ buccellâ offertur principaliori in mensâ. Semina fructus sunt ovalis figuræ, alterâ tamen parte angustiore, quâ pulpæ adhæsit, compressa, magnitudine fabæ, glabra ac dura, coloris flavescentis, splendentis, quodlibet pelliculâ albâ obductum, intus est nucleus albus, duræ substantiæ, sapore non male referens radicem Helenii, ita enim in dulci amarescit.

Folia Araticu communis igne adusta, & cum oleo apostemati imposita, maturare faciunt, aperiunt & optimè sanant. Guilhelmus Piso lib. 3. de facult. simpl. asserit Araticu Pana (licet à multis comedatur) copiâ tamen lædere, dum frigore nimio calorem naturalem opprimat, eadem ventris Symptomata excitet, quæ venena frigida solent movere.

ALoes AMERICANI fructum vide in Careguatâ.

Avellana Indica peculiaris Camerarii, delineata à Johan. Bauh. Hist. Plant. lib. 3. c. 39. sed non descripta. Parvus fructus est coloris spadicei, figuræ conicæ, in apicem acutum desinens, fibris præditus rectis à basi in apicem excurrentibus, angulosus. In parte obtusâ eleganter oculis, naso, & ore refert faciem Cercopitheci. Concussus strepit ob inclusum nucleum. De viribus nihil percepi.

Fructum globuli Saponarii magnitudine emi, exactè sphæricum, sed in superficie foraminibus parvulis dotatum, inter quæ unum majusculum, cui insertum fuisse petiolum arbitror, Colore castaneo. Nescio an sit fructus 4. à Clusio delineatus lib. 3. Exot. cap. 29. & Joh. Bauhin. inter alios lib. 3. Hist. Plant. cap. 39. p. 308. Fructus sphæricus punctatus vocari non incommode potest.

AVELLANA PURGATRIX Monardi, Ben magnum Medicorum vulgo, figurâ est oblongâ, triquetrà, parvæ avellanæ magnitudine, lento & molli cortice, partim ex cinereo candicante, partim puniceo, quem sequitur putamen minus solidum quàm in avellanis, acuminatum, albicans, parte inferiore aliquanto obtusius, nucleum fovens avellanæ magnitudine, candidum, solidum, tenui membranâ obductum, sapore haud ingratum. Ex Insulâ D. Dominici adferri solet.

Indi se familiariter hac purgant, validissime bilem & pituitam superne & inferne evacuat, sed vehementiam ejus assatione infringi ajunt, coli doloribus medetur, flatus discutit, clysteribus injecta evacuat, calida in tertio gradu habetur, sicca in secundo. Ex eâ oleum conficiunt odoratum, de Ben dictum, quo barbam & cæsariem inungunt, deliciarum gratiâ. Interius datur fructus à Drachmâ semis ad Drachmam unam, prius assatâ.

C A P. XXIII.

Baccæ Lauri longæ, Bixa, Bombicinus fructus, Bon, Bonduc, Boramez.

LAURUS arbor est notissima ac varias habet ratione foliorum & fructuum differentias, de quibus prolixè Botanici. Nos de fructu saltem hic agimus, qui rarior est, cum enim vulgaris magis ad rotunditatem inclinet, hic oblongior, figuræ ovalis & acuminatus utrinque. Quia ejus generis fructus, quos teneo, pediculos adhuc adjunctos tenent, putavi figuram hanc oblongam cum gracilitate conjunctam ex immaturitate provenire; sed cum in magnâ copiâ adferantur, peculiarem speciem constituere

animadverti, cujus mentionem facit Bauhinus Pinac. libr. 12. sect. 1. ubi inter Lauros, quæ fructum ferunt, quandam esse ait, quæ fructum habet in rotundo modice oblongum, quandam verò quæ habet oblongum, gracilem, & utrinque ovato mucrone turbinatum. Atque hic ipse est de quo nobis sermo.

Anno MDCII. crevit in Horto Consulis nostri Hafniensis Johan. Nikelson, planta quædam Ægyptiaca, Prospero Alpino Beid el Ossar dicta, cujus fructus cum mirus mihi videbatur, Chameleontem fere referens, eo me donavit, & ab artifice exacte delineari curavi eâ formâ quam hic vides. Describitur verò planta ab Alpino libro de Plantis Ægypti in hunc modum. cap. xxv.

BEID EL OSSAR nascitur in humidis locis prope Alexandriam in ramo Nili Calig vocato, & Cayri in loco prope el Mattharia, ferè perpetuo humido, ac fere palustri ex aquâ Nili ibi diu manente. Est planta herbacea, fruticosa, multis stolonibus ab radice rectis sursum ad duorum fere cubitorum altitudinem se extollens, foliis latis, oblongis, rotundis, ut Aloës folia, crassis & candidis, ex quibus dissectis lac album manat, totaque planta lacte abundat; flores fert croceos, Ranunculi floribus proximos, à quibus loco fructuum duo testes invicem alligati pendent, satis hominis testibus persimiles (sed in nostrâ plantâ figura fructus multum discrepat) in quibus alba lanugo & semina parva lata, lactucæ seminum æmula (in nostrâ plantâ rotunda erant, flava, compressa) continentur.

Foliis contusis, tum crudis, tum in aquâ coctis, utuntur Emplastri modo in frigidis tumoribus & doloribus. Ex lanugine parant cubilia quibus utuntur. Utuntur etiam eâ ad excipiendum ignem ex silice excussum tanquam escâ & pabulo. Tota planta lacte calidissimo ac exurente scater, quod plures in quibusdam vasis colligunt ad expilandam coria, ea siquidem in eo lacte si aliquo tempore maneant, pilis nudantur. Lac quoque siccatum præstantius corpora solvit, atque Dysentericos fluxus etiam lethales facit.

Est

Est etiam præstantissimum remedium ad impetiginem curandam, & ad plures alias cutis infectiones sanandas, eo si inungantur partes. Hæc Alpinus.

Baccas hæc oblongas easdem obtinere credo virtutes, quas rotundiores habent, siquidem pro iis vendantur. Ventriculi igitur cruditatibus profunt, Hepatis, Lienis & Vesicæ vitis à frigiditate ortis medentur, concoctionem crudorum humorum promoven-
vent, appetitum excitant, vomitum sedant, Hepatis & Lienis obstructions tollunt, urinam, menses & secundinas expellunt. Oleum quoque ex iis exprimitur ad multa utile.

BIXAM vide in Historiâ Achiotl.

BOMBYCINUS fructus quandoque ad magnitudinem mediocris juglandis assurgit, cortice tegitur cinereo purpureo, scabro, inæquali, duro, qui, ubi ad maturitatem pervenit, in quibusdam in tres æquales partes dehiscit, quarum quælibet figurâ est triquetra, & cor quasi repræsentat; in quibusdam verò in quatuor partes scinditur, ac cum fructus hic tam in plantâ quam arbore reperiatur, arbitror alterum arboris, alterum plantæ esse. Pediculus fructui annectitur, duplicato calice membraneo purpureo. Sub involu-
lucro hoc tomentum seu lana est, quæ in se semina fovet rotunda, Orobi instar, quandoque alba, quandoque nigra, medullâ albâ & pingui. Lanugo ipsa candidissima, maturo fructu (quod in autumnno fieri solet) eximitur & netur.

Planta ipsa officinis Bombax, aliis Gossypium & Xylon vocatur. Cubito altior esse solet, caule simili malvæ, folia habet angulosa vitis modo, sed minora, flores luteos, in medio purpurascens, figurâ floris malvæ.

Foliorum succus ad alvi profluvia commendatur in pueris. Semen ad tussim & genituram augendam. Oleum ex seminibus extractum lentigines & faciei pustulas aridas tollit. Lanuginem ad fila unde vestes texuntur calorem naturalem foventes. Sanguinis fluxum quidam supprimunt lanugine semiustâ superimpositâ.

BON vel BAN, BUNCHO Avicennæ, BUNCA Rhafi, Elkario nonnullis, Bauhino, Evonymo similis Ægyptiaca Planta, fructu Baccis lauri simili, Buna Clusio. Bacca est lauri magnitudine & figurâ, colore ex cinereo nigricante, cortice tenui & veluti sulcum quandam per longitudinem utrinque habente, per quem facile in duas partes æquales dividitur, quæ singula grana continent, oblonga, alterâ parte plana, fulvescentia, gustu acido, incisuram seu rimam per longitudinem habentia. Hoc fructu me donavit Vir Clariss. D. D. Bernhardus Paludanus, anno MDCX. cum Enchusæ Museum ejus variis exoticis instructissimum perlustrarem.

In Alexandriâ potionem quandam ex hoc fructu conficiunt, vim refrigerandi non modicam obtinentem. Alpinus hanc potionem CAOVA dictam vult, sed Turcas CHAUCE vocare ait Rauwolfius.

BONDUCH Indorum Ponæ; fructus peregrinus Clusii primus lib. 2. Exot. cap. 30. & Lobus Echinoïdes Exot. lib. 3. cap. 15. quibusdam MATES Indorum, cineritii coloris. Fructus arboris spinosæ, foliis Lentisci, Bauhino. Magnitudine est nucis ponticæ, lævis, splendens, cineracei coloris, saxeâ duritie præditus, in aquam coniectus supernatans, aliquantulum inæqualis & compressus, ut pisa in lobo nata sese mutuo compresserunt: parvo hilo fusco, ubi loco suo adhæsit. Confractus (difficulter autem ob saxeam duritiem confringitur) album in se continet nucleum, impensè amari saporis, ut Lupini. Crescit verò in lobo membraneo, fusco, subrubente, frequentibus spinulis hirsuto, quandoque trium, quandoque duarum unciarum longo. Ex uno verò pediculo plures ejusmodi lobos dependere docet Clusius Exot. lib. 3. cap. 15. Ex Brasiliâ, Javâ, Virgineâ, Pisorum nudorum nomine adferuntur.

BORAMEZ, seu agnus Schyticus, admirabilis planta est, pro fructu agnum ferens, de quo licet multi dubitent, ejus tamen Historiam persequuntur viri fide digni, Sigismundus Herbersteinius in suâ Moschoviâ; Haytho Armenus de Tartariâ; Surius in commentario anni MDCIV. Jul. Cæsar Scaliger, Licetus, Nierenbergius & Athanasius Kirckerus, de Magnetismo plantarum, qui & ejus dat Iconem. Quia verò Clariss. Vir D. D. Christianus Stougardius P. M. particulam pellis ex Moschoviâ secum attulit, quâ me donavit, quam nomine pellis Agni Schytici ibidem accepit; de mirabili hac plantâ, etiam hic agendum mihi putavi. Historiam ejus mutuaturus à Jul. Cæsar. Scaliger. Exerc. 181. sect. 29. contra Cardanum, ubi hæc refert.

Tartarorum horda Zavolha est, vetustissimæ nobilitatis commendatione. In eo agro

ferunt semen, seminis Melonum simillimum, sed minus oblongum. Ex eo satum plantam exire, quam Boramez, id est, agnum vocant; crescit enim agni figurâ, ad pedum ferme ternum altitudinem, quem pedibus, ungulis, auribus, toto corpore, præterquam cornibus, refert. Pro cornibus pilos gerit singularis cornu specie, obducitur corio tenuissimo, cujus detracti usus ad capitum tegmina incolis. Ferunt internam pulsam Gammari referre carnes, cæterum è vulnere quoque sanguinem manare, dulcore esse admirabili. Radicem humo exsertam surrigere ad umbilicum usque. Illud miraculi fovet magnitudinem: quamdiu vicinis obsidetur herbis, tamdiu vivere quasi agnum in lato pascuo; absumptis illis tabescere atque interire. Idque non solum vel casu, vel tractu temporis, sed etiam experiundi gratiâ, subtractis atque ablatis evenire. Quin illud auget admirationem, appeti à Lupis eam, non item ab aliis bestiis, quæ carne vescuntur.

Adamus Olearius in suo Itinerario Orientem versus pag. 117. de hoc fructu, sic dissert. Referunt prope Samaram, inter fluvios Volga & Don, fructum crescere magnitudine & formâ Melonis, externâ verò figurâ Agnum referentem, cujus membra satis affabrè exprimit. Caulis umbilico inseritur, & quocunque in terrâ prorepat (crescendo namque locum mutat) arefcunt gramina, quod absumere vocant. Ubi ad maturitatem pervenit, arefcit caulis fructusque corticem pilosum nanciscitur agni instar. Qui cortex pellis instar præparatur, & contra frigoris injuriam utuntur. Moschoviæ hujus pellis frustra ex lectisternio decerpta nobis monstrarunt & dederunt, hujus fructus esse asseverantes. Sed an credere licet ignoro. Subtilis quidem erat, villosa, instar agni immaturi aut recens nati. Hæc ille.

Hinc tot de hoc fructu Philosophorum ortæ sunt sententiæ & disquisitiones. Fortunius Licetus, postquam varias opiniones & dubia proposuisset, ad singula respondere conatur, ostendens hunc fructum purum vegetans dici posse, & verum animal de stirpe nascens, & simul novum genus Zoophyti, medium inter animalia & plantas.

Verum esse Vegetantis plantæ fructum ostendit eo, quod aliæ dentur plantæ, quarum fructus & flores, homines, muscas, serpentes, scorpiones, testiculos & manus suâ figurâ exhibent, quæ tamen è numero verarum plantarum non excluduntur. Tum quod in lapidum genere idem observetur, quod varias res, animalia, homines, partes animalium, referant, ac nihilominus è numero lapidum non excludantur. Hanc etiam opinionem firmat, & pro verissimâ habet Athanasius Kircherus de Plantarum Magnetismo lib. 3. omniaque illa fusc diluit, quæ contrarium probare videntur. Quod pelle lanigerâ sanguineo succo refertâ turgeat, novum non est, cum plures dentur plantæ, quæ sanguineo succo scateant, ut Lapathum sanguineum, mala Punica, sanguis Draconis; Lanam fert genus quoddam graminis, Bombax, Persici fructus, mala Cydonia, quæ, supra pelliculam, albam inducunt lanuginem. Quod herbas circumfusas depascatur, fit, quod suâ radice eorum subtrahat nutrimenta, vel (si verum quod Olearius refert) si Melonis sit species, quia repens planta est, tam foliis suis latis, quam fructu, crescendo serpente, vicinas ac subjacentes suffocet. Minus officit pulpa Cancrorum carni similis, quia uvæ nigræ talis est, ex quâ vinum sanguini simile provenit.

Si quis statuatur agnum hunc verum esse animal, tum non ex semine, sed sponte ut proveniat necessum est, quia anima Vegetans sentientem producere nequit. Talem igitur habebit ortum, qualem in lapidibus Ranæ, bufones, serpentes, & ex arbore aves.

Qui novum quoddam Zoophytum statuunt: sponte produci est ut fateantur, quemadmodum è saxis spongiæ, urticæ Marinæ, & alia Plantanimalia. Sed quia fructum hunc semina habere Melonum similia scribunt Autores, Vegetabile sui generis esse, omnino statuendum videtur.

Pelliculæ istius, quam teneo, fructum longitudine est pedis dimidii, latitudine unciarum trium, lenissimâ & crispatâ lanâ obductâ, partim nigri, partim albi, partim rubicundi coloris; sed arte in Varios Mæandros, folia & flores referentes, more Phrygionum dissectum, & alternatim rursus consutum, ut holofericum Variegatum & Villosum quodammodo referat.

Mihi Anno 1649. mense Martio retulit Nobiliss. D. Eovaldus de Kleifs, Electoris Brandenburgici apud nos Legatus, vir ut litteratissimus ita fide dignissimus, sibi in confinio Tartariæ degenti oblatam fuisse ejusmodi plantam exsiccata, foliis Tabaci, cujus cauli adhæ-

adhærebat fructus agnellum figurâ plane referens, magnitudine pedali, vellere crispo reclusus, sed circa caudam aliquid ei defuisse videbat, quo minus agnum plane referret, quod an casu ablatum fuisset ignorabat. Tartarus qui exhibebat, singula quæ supra allegati autores retulerunt, diffuse confirmabat.

C A P. XXIV.

Cacao, Cajous, Capsicum majus, Caraguata, Carpobalsamus, Cassia fistula Orientalis & Occidentalis, Castanea equina Indica.

C A C A O fructus est per Americam celebris, multique usus. In Nicaraguâ, Novi Orbis Provinciâ, quam Mahumedis vocarunt Paradisum, proveniens.

Minor est Amygdalo, compactior, non ingrati saporis, tanti æstimatus, ut commerciorum magnam constituat partem in Novâ Hispaniâ. Tenui tegitur membranâ nigricante, nucleum continente, qui in binas aut ternas partes oblique dividitur, subfuscum, & cineraceis venis distinctum, adstringentis saporis.

Fructu hoc utuntur Incolæ nummorum vice, eundem pauperibus erogant. Sed usum potissimum in potu habet, quem ex illo conficiunt Chocolate dicto, qui ab incolis insanum in modum diligitur & summo in pretio habetur: sed illis, qui non assueverunt, nauseam movet.

Hunc potum varie miscent in varios usus aromata aliaque addendo. Pastam quoque ex hoc fructu conficiunt, pectoris & stomachi vitiis utilem.

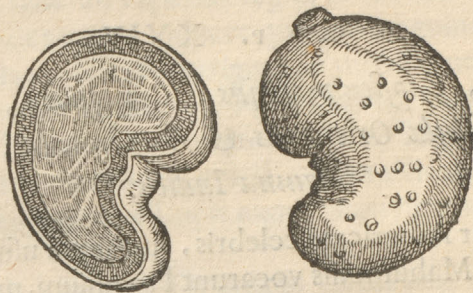
Arbor ipsa, in quâ provenit Cacao, Cacahuaquahuitl vocatur, magnitudine & foliis Aurantiæ, sed majoribus, fructus illius est longus & similis Peponi, verum striatus & rufus, qui dicitur Cacahuacintli. Plenus hic est Cacao nucibus. Seritur in silvis loco umbroso & humido; juxta eam aliam collocare solent arborem, quam vocant Arlynam, ut illas inumbret, & à ferventibus Solis radiis defendat.

Quatuor hujus arboris statuuntur species, prima vocatur Cacahuaquahuitl, quæ omnium maxima: secunda ejusdem nominis. Tertia Xuchicacahuaquahuitl. Quarta minima Tlalcacahuaquahuitl, quorum fructus ejusdem censentur qualitatis; quatuor etiam genera potionum ex his conficiuntur, inter quæ Chocolata dicta maximè cele-

bris

bris est, quæ tamen variis etiam componitur modis, pro cuiusvis appetitu. Miscetur ei quandoque Achiotl, ut magis refrigeret & grato sapore dotetur. Vide Clariss. Virum D. Joh. de Laet descript. Ind. Occident. lib. 6. cap. 2.

Fructus qui ACAIOU Theveto, CAIOUS Acoftæ, CAJOS Linscottano dicitur, ad Anacardos à quibusdam refertur, & quamvis à Christophoro Acoftâ aliisque describatur, ac novissime accurate à Guilhelmo Pisone, & Georgio Margravio, summam tamen eorum, quæ ipsi proponunt, brevibus expedimus.

Arbor, in quâ fructus hic crescit, Acajaiba Brasiliensibus dicitur, patula est, umbrosa, sinuosis flexibus se incurvans, durissimum præbens lignum, & Gummi optimo turget, Arabico non cedente, fragrante, in arenosis & sitientibus reperitur, foliis juglandi similibus, sed fragrantioribus. Commendantur quæ verno tempore prodeunt, saturate rubentia, flos pulcherrimus variegatus rosaceo colore, valde odoriferus. Circa Decembrem deflorescere incipit, castaneam Phaseoli formâ, & cineritii coloris, è summitate pomi producit, oleum mordax & causticum inter duos cortices continens, contrectanti noxium, Cancrosis & malignis ulceribus utile. Maturescens castanea sensim mitescit, cum suo oleo est in delitiis. Brasilienses quandoque pro hac arbore bella gerunt, atque suas ætates metiuntur hoc fructu, quia semel tantum in anno crescit pomum figurâ oblongâ & turbinatâ instar Pyri, odore grato & fragrante, colore Croceo ad aureum vergente. Modice refrigerat & fauces constringit, ventriculo gratus, si maturus: si minor est instar succi Limoniorum corrosivus, substantiâ spongiosâ, liquore multo turgens. Vinum ex eo exprimitur, quod verus inebriat, & urinam movet. Acetum quoque inde præparatur. Castaneæ renes Leporinos figurâ æmulantur, pingues sunt, grati saporis, præsertim si assentur. Gummi arboris, in pulverem redactum, in liquore appropriato propinant mulieribus obstructione mensium laborantibus. Vide Anacardum.

CAPSICUM, à Brasiliensibus QUINA, Lusitanis Pimenta, Mexicanis CHILLI, multas habet species figurâ fructus ut plurimum differentes, adeo ut septem enumeret Fr. Ximenes, Margravius quinque, Piso decem. Nos de majori potissimum hic agemus, cujus siliquæ illustriores & pulchriores. Planta ipsa folia habet Ocymi latifolii, aut Solani, flores candidos, ex quibus fructus pullulat oblongus pyramidalis, pollicis crassitie, qui immaturus viridis, paulatim rufescit & tandem in nigredinem vergit. Cute tegitur tenui, intus semina habet minuta candida, aut ad flavedinem vergentia, umbonata, compressa, sapore acri & caustico, adeo ut calida sentiantur in quarto, sicca in tertio gradu.

Monardes hoc piper particulatim concisum, & jusculo maceratum, meliorem saporem eduliis conciliare ait, quam piper vulgare, ejusque usum esse in omnibus, in quibus aromata ex Maluccis Insulis & Calecutio delata commendantur. Flatus discutere, pectori utile censetur, partes quoque internas calefacere & roborare. Orientali piperi præferunt Lusitani, utunturque tum recentibus, tum exsiccatis concisis. Piscibus in primis optimum saporem conciliant. Retunditur & præparatur in obsoniis, si integrum in aceto maceretur, & in pulverem redigatur cum modico salis.

Varia Capsici genera in Brasiliâ condita, sed viridia & immatura, mihi dono dedit Nobiliss. D. Christophorus Lindenow, Admiralius Regius, qui ex Brasiliâ secum ea detulit.

CARAGUATA Brasiliensibus, Erva barbosa Lusitanis, Allaguay Indis, Fil i agula, Valentinis, Aloë Americana Dodonæo, nobis hic propter fructum describenda venit, quæ ratione foli, multum, quoad magnitudinem & figuram foliorum, variare solet.

Ex radice crassâ, brevi, assurgunt folia viginti aut plura, crassa, succulenta, acuminata, utroque latere dentata seu spinosa, unum vel duos pedes longa (quidam humanam longitudinem attingere ajunt) pallidè viridia, atque hinc inde gryseo colore maculata. Quæ lævia sunt circa infimam partem, trium aut quatuor digitorum transversorum crassitie, quodammodo carinata, valde lata, mutuo se amplectentia, instar foliorum vulgaris Aloës, sensim in mucronem desinentia, qui nihil aliud est quam spina fusca, crassâ, unciam cum semisse interdum longa, & adeo firma, ut Americani pro subulâ uti soleant, & cuspidis ferreæ loco ad sua tela adaptent. Foliorum latera tenuiora sunt, & spinis ejusdem coloris aspera, sed brevioribus, latâ basi præditis & deorsum incurvis. Interiore parte fibrosa sunt, & succi plena, sed non amara. Ex illorum medio caulis enascitur, brachiali crassitie, & brevioris lanceæ altitudine, (sed quibusdam in locis, ut in Brasiliâ, minor multò, quatuor pedes altus) in duos ramos divisus, quorum quilibet fert spicam florum flavorum. Est autem quilibet flos cavus, digitum longus, ad oram sextupliciter divisus, continens totidem staminula flava, apicibus flavis. Insidet quilibet flos suo petiolo brevi, & apertus propendet deorsum, adhuc autem clausus directe ad latera, est inodorus.

Quos sequitur fructus oblongus, duorum circiter pollicum, figuræ oblongæ, utrinque in apicem obtusum terminatæ, colore purpurascente, tribus sulcis per longitudinem dotatus, levis admodum; interius in tres quasi cellulas oblongas divisus, quæ subluteo vestiuntur colore, splendente, membranulâ invicem discretas, medullâ levi & fungosâ refertas, instar Sambuci, quæ tamen in multas laminulas sponte fatiscit, sapore dulci. Ferunt caulem quandoque unius noctis spatio in prodigiosam excrecere magnitudinem.

Americani, qui quibusdam in locis **MAGUEY** & **METL** appellant, circa agros conferere consueverunt, ad eos communiendum & fures arcendum, ut apud nos sepibus spinosarum stirpium fieri solet; folia regularum vice funguntur ad pluvias excludendas, caules tignorum, foliorum nervuli & fibræ, eundem usum habent, quem nostrum linum & cannabis, aut gossypium, ex iis enim fila, panni, aliæque telæ fiunt; è spinis autem clavi, acus, aciculæ, styli, terebræ ad aurículas perforandas, ad bellica instrumenta ido-

neæ, iis corpora in cultu Deorum affligunt Barbari. Stolones novaculâ petrosâ radunt, emanat è cavitare liquor quidam tantâ copiâ, ut ex unâ plantâ interdum quinquaginta Arobæ effluant. E quo liquore fit vinum, acetum, mel & saccharum. Succus menses movet mulierum, lenit ventrem, urinam pellit, renes mundat & vesicam, Calculos frangit, ureteres purgat. Folium assum & expressum in scutellâ, addito pauxillo nitri bene triti, si inungatur cicatricibus recentibus, brevi tempore illas tollit, ut vestigium nullum sequatur. Folia & caules in furno percocta sunt edulia & sapiunt Diacitrum. Tosta & applicata medentur spasmo & mitigant dolores etiam è lue Venereâ, quia sensum tactus obstupefaciunt. Ex foliis etiam charta paratur, funiculi, ex quibus calcei Alpergates Hispanis dicti, stozæ, chlamides, cingula, capistra & funes.

Cuspidem ego unam cum filis ex foliorum fibris confectis teneo, quæ mihi ex Italiâ transmisit Eruditissimus Vir D. Joh. Rhodius, anno MDCXXV. Ex plantâ verò petita hæc erant, quæ Romæ crevit in Horto Corvini.

CARPOBALSAMUM fructus est baccæ instar, figurâ olivari, valde tenuis, sub-ruffus, striatus, osseo cortice constans, molliori tamen, ut dentibus mandi possit, primo gustu suavi, cum quodam odore Balsami, hinc linguam mordicans. Minutiora grana odoratiora sunt & aciora, quæ crassiora imbecilliora reperiuntur, omnia intus inania. Honorius Belli Medicus Cretenensis in Epistolâ 5. ad Carolum Clusium, se recentissimum habuisse refert, unde plantulæ ipsi sint enatæ Opobalsami odore, maxime fragrantés, ejusdemque odoris Resina sicca multis seminibus inhærebat, sed brevi tempore odor fermè evanuit. Semina in ore retenta, leviterque mansa, suavem odorem therebintho similem relinquebant. Vide Dialogum Prosperi Alpini de Balsamo.

CASSIÆ FISTULÆ duo sunt genera, unum Orientale, quod minus; alterum Occidentale seu Americanum, quod majus.

ORIENTALIS CASSIA siliquosa est, cubitalis, figurâ tereti, nigra aut flavescens; cum immatura viridis, intra corticem lignosum semina fovens siliquis similia, intervallis septo membraneo distinctis, & modicâ quâdam medullâ succosâ, nigrâ, dulci, sed nauseosâ prædita. Per siliquæ corpus, linea duplicata nigra, in longitudinem excurrit, quæ in duas partes æqualiter divisa est, magisque acuminatur parte eâ, quâ petiolo adhæret. Ex Alexandriâ Ægypti adferri solet. Arborem, in quâ crescit, tradunt crassissimam esse, foliis Mori aut Nucis juglandis, flores latos candidos ferre, fructum copiosum; Acosta Amygdalæ magnitudinem æquare statuit, foliis mali Persici similibus, floribus luteolis, aut flavis, non ingrati odoris, quibus deciduis succedunt siliquæ oblongæ, eleganti viriditate præditæ dum recentes sunt, sed maturitate nigredinem brevi consequuntur. Sed quia hæc descriptio à priori aliquo modo discrepat, existimo Acostam eam delineasse quæ in Cambajâ provenit; quæ in quibusdam distat ab Ægyptiacâ.

Medulla hujus fructus exhibetur delicatulis, uncia pondere, ad alvum movendam, foris etiam illinitur Erysipelate & inflammationibus laborantibus, dolores enim sedat. Sed monet Manardus lib. 45. pulpam Cassiæ sumendam dimidiâ horâ ante cibum, ut felicius operetur, quod experienciâ se didicisse affirmat.

Altera CASSIA AMERICANA dicitur, quod inde ad nos vehatur, priori multo major. Est mihi duorum pedum cum semisse longitudine, unciarum ferme trium latitudine; nigrâ exterius vestita tunicâ, quæ exsiccata paulatim dehiscit & squammatim decedit, sub quâ purpurea membrana, crebris fibris intertexta, quæ à nervo grandiore, inferiorem siliquæ partem perreptante, ortum trahentes, paulatim in ramulos & fibras exiliores dispescuntur, & intertextum corpus constituunt. Ut partem inferiorem nervus unus grandior, minimi ferme digiti crassitie, perreptat ejus longitudinem; ita superiorem ejus partem duo, paulo minores, à pediculo in extremitatem excurrunt. Non omni ex parte teretes sunt hæc fistulæ, sed paululum compressæ. Interius cellis divisas ajunt (meas nondum aperui) sed pulpam continere amariorem & majori adstringendi vi præditam; licet alii vehementius & minori dosi purgare statuant, quam Orientalis. Crescit in Hispaniolâ, Cubâ, & Jamaicâ, non sine incommodo aliarum frugum, ad harum namque arborum olfactum, formicarum tanta accurrit copia, ut quicquid apud illas arbores, aut in earum viciniâ seratur, à formicis exedatur, gravemque inferant incolis molestiam.

De siliquis referunt, quod, quando iis maturescentibus venti flant, tantus ad invicem earum sit conflictus, ut obstrepere inter eas, mille anserum & annatum agmina,

na, videantur. Ab earum enim collisu, pro succi acerbi aut maturi qualitate, proveniunt vocum moduli non insuaves, eos moderante animalium seu membranarum in filiquis & medullæ pondere.

Anno millesimo sexcentesimo quadagesimo octavo fructum elegantem à quodam Capitaneo nostrate accepi, quem CASTANEAM EQUINAM INDICAM vocare licet, quia exacte convenit descriptioni datæ à Carolo Clusio Exot. lib. 6. cap. 16. n. 9. Ejus igitur delineationem apponam. Prorsus ater, inquit, erat Nonus fructus, lævisque & splendens, quatuor sulcis supernè distinctus (tanquam in quatuor partes divisus esset) quorum bini ad partis adversa umbilicum usque ducti: planus alioqui, & orbicularis pænè formæ, uncia paulo minor, supernâ parte aliquantulum intumescens, & quasi pulvinatus, nisi quâ parte sulci deprimebant, adversa pars vestigium retinebat fuscum (in meo ejusdem erat nigredinis cum supremâ) quo fructui seu cortici, qui tegebat, firmiter inhæsisse videbatur, quale in castaneâ equinâ conspiciere est, verum non adeo amplo. (In meo fructu solæ equinæ eleganter ei impressa erat imago) durum autem & solidum deprehendebam, adeo ut etiam limam quodammodo respiceret: eam ob causam, quem nucleum contineat, mihi incompertum. Hæc Clusius.

C A P. XXV.

*Cedrus de Monte Libani, Ciriboa, Cocculi de Levante,
Coni Abietis, Cubebæ, Cuci, Cucurbitæ
variæ.*

FRUCTUS seu coni, CEDRI DE LIBANO, figuram habent oblongam, ut abietis, ex squammis verò tenuibus componuntur, lenibus & non duris; coni hi semper in arbore sursum spectant, & extremitati ramusculorum ita adhærent, ut decerpi nequeant, nisi particula rami unâ auferatur. Meus conus, quem dono Clariss. Viri D. D. Thomæ Bartholini teneo, coloris est fusci, ex tenuibus & quasi membranaceis foliolis coagmentatus, pyriformis ferè, tenuiori parte, pediculi reliquias adhuc retinens, longitudine unciarum quinque, in ambitu novem.

Calidam obtinet facultatem, ventriculo inimicus, contra Tussim, spasmus, nervorumque affectus & Apoplexiam commendatur cum Pipere, menses mover, & iisdem ferme pollet viribus quibus pix Cedria.

Arbor, ex quâ fructus hic petitur, à Botanicis Cedrus magna de Monte Libano vocatur, quia in altissimis & nivosis jugis Montis Libani provenit, Cedrelate ab aliis. Arbor magna est, altissima, ramos latissime spargens, ita ut ejus caudex quandoque à quatuor hominibus vix expansis brachiis ambiri possit, Theophrasto teste. Cortice est scabro, interiori suâ parte: rami pyramidalis formâ caulem ambiunt, paulatim decrescentes, foliis tenuibus, sed brevioribus abietinis, non tamen acutis. Lignum ejus durum est, & carie aut senio vix consumitur, odoratum. Hinc Salomon hoc ligno in fabricâ templi Hierosolymitani usus est. Resinam fundit odoratam, quæ recens alba, paulatim rufescit & crassescit; cocta picem præbet ad multa utilem, cujus sæpe apud Medicos & alios fit mentio.

CIRIBOÆ titulo fructum accepi à Clariss. Viro D. Joh. de Laet, oblongi Piperis specie, quem hoc titulo donari in Indiâ Orientali ait, sed in Brasiliâ NHAMDI seu Piperis caudati, in Insulis Philippinis BUYO, Mexicani TLATLANQUAYE & ACAPATLI. Duobus ligneis veribus affixi erant octo caudatorum horum fructuum, longitudine ut plurimum unciarum duarum, crassitie calami scriptorii, asperi, multis constantes granulis.

Plantam ipsam Margravius lib. 2. Hist. Plant. cap. 13. his describit. Piper caudatum, Betre quibusdam, Lusitanis, Nhamdu Brasiliensibus generali nomine, subfrutex est instar arbusculæ excrescens, ad trium, quatuor, quinque & interdum sex pedum altitudinem, caulis illius lignosus, teres, viridis, nodosus, ferè ut caulis Solani, folia singulatim sunt posita, quorum quodlibet suum habet pediculum, qui ad nodos oritur. Sunt autem lata, figurâ cordis, multis venis arcuatim secundum longitudinem elegantissime notata. Ad nodos proveniunt multi Juli, quatuor, quinque, aut sex digitos longi, incurvati, figurâ ferme caudæ muris, virides, qui mense Octobri aut Novembri decerpuntur. In Sole siccati nigrescunt, continentque granula, rotunda, nigra, seminis Papaveris magnitudine, accte juxta se in uvam composita, acris saporis instar Piperis optimi, quod ex Indiâ Orientali adfertur; sed is sapor in meo non observatur. Radix in alias plures ternes dividitur, fuscas, insignis odoris instar Thymi, & saporis qui linguam vellicet.

Folia hujus plantæ medentur ulceribus tibiæ. Radix mirabiliter valet adversus Apostemata. Hoc Piper non admodum expetitur ob copiam Capsicorum. Radices & folia cum sint summè calida, etiam exsiccata & diu reservata contra morbos frigidos in Balneis locum inveniunt. Hunc etiam addunt usum, quod Pinan misceant cum calce vivâ, & in calcem ita mixtam intingunt Ciriboa, quam masticando os purgant.

Coccu-

COCCULÆ, quibusdam Cotulæ Elephantinæ, aliis Cocculæ de Levante, seu Baccæ Orientales. Ex Alexandriâ Ægypti adferuntur, racematim coherentes suis pediculis, hederæ Corymborum modo. Baccæ sunt Pisorum majorum magnitudine, rotundæ, nisi quod parte eâ, quâ pediculis adhærent, sinuatæ aliquantum, asperæ, colore cinereo nigricante: ubi per medium secueris, Renis figuram æmulatur utraque cavitas, quæ nucleum fovet luteum, amarum, ex partibus & laminis quasi inæqualibus coagmentatum. Cujus stirpis aut plantæ sit fructus, nondum certò constat. Quidam Solani Manici, quidam Tithymali, quidam Clematidis esse existimarunt.

Commendantur ad necandos pediculos contusæ & cum oleo aut pinguedine mistæ. Ad pisces capiendos etiam in usum sunt traductæ, unde piscatoriæ baccæ à quibusdam dicuntur. Ex iis hoc paratur pharmacum, quod in tali casu valde commendatur. $\mathfrak{z}$. coccularum, adipis agni an $\mathfrak{z}$ ss. casei antiqui $\mathfrak{z}$ iss. sem. cannabin. $\mathfrak{z}$ j. Aneth. Hyosciam. an. $\mathfrak{z}$ ij. farinæ tritici $\mathfrak{z}$ ij. mellis $\mathfrak{z}$ vj. Caphuræ $\mathfrak{z}$ j. omnia in mortario in massam redigantur & f. pillulæ Pisi magnitudine, quæ flumini placido injectæ, & à piscibus devorata, paucâ interjectâ morâ eos infatuant, donec in summo semianimes ratantes reticulo extrahantur. Ejectâ ex eorum ore pillulâ, in recentem aquam si conjiciantur, reviviscunt.

CONOS ABIETIS huc referre licet, quos Matthiolus Spithamæ longitudine esse refert, cum tamen ii, quos ego ex Norvegiâ teneo, juglandem non superent. Quo nomine potissimum hic eorum mentionem facio. Immaturiores adhuc meos esse existimarem, nisi ex illis quidam dehiscentes, semina matura & resinam gummosam de se præbuisent.

CUBEBÆ grana sunt Piperi nigro similia, ex Javâ & aliis locis Orientis advecta, tenui pediculo adnexa, intus inania, sapore amaro, acri, odorata, colore cinereo, cortice scabro in apicem terminato. Proveniunt in frutice sylvestri hederæ modo arbores scandente, foliis Piperis angustioribus, flore odorato, fructu racemoso, non uvæ modo in communi racemo, sed singulis granis singuli dati pediculi. Ferunt incolæ, ubi nascitur, Javæ scilicet & Cundæ Insularum Orientalis Indiæ fructum decoquere antequam efferatur, metuentes ne alibi satus enascatur.

Commendatur ad ventriculi vitia, detentus in ore fructus, claram vocem facit concionatoribus. Ferunt & Veneris voluptatem augere, si in coitu ore detineatur. Tufus atque è vino bibitus, ventriculum calefacit, corroborat, flatus discutit, utero confert. Calidus & siccus est ordine tertio, odor & subtilium partium.

CUCI, Bdellii fructus Cortusi à Clusio notis in Aromatum Histor. lib. .: cap. 8. describitur, quod sit juglandis magnitudine, aut amplior, triangulari ferme figurâ, oblongiore tamen, & ad ficum quodammodo accedente, odoratus, colore subcinereo, durissimo putamine, quod prægnans esse & nucleum continere videtur.

Arborem, in quâ crescit, ad palmas refert Bauhinus, lib. enim 12. sect. 6. palmam vocat cujus fructus Cuci, $\kappa\epsilon\kappa\iota\phi\acute{o}\rho\omicron\nu$ Theophrasti 4. Hist. Plant. cap. 2. ubi ait similem esse palmæ, similitudinem in caule & foliis repræsentare: quæ cum aliquantum increverit bifida fit, iterumque horum utrumque pari modo dividitur: virgas breves nec multas profert: fructum fert magnitudine, quâ manum impleat, rotundum & oblongum, colore flavicante, succo dulcem & gratissimum, non congestum ut palmæ, sed per singula discretum, nucleo magno vehementerque duro.

Fructum unum hujus generis dono D. D. Simonis Pauli teneo, magnitudine majoris juglandis, figurâ ferme triangulari obtusâ, in circumferentiâ uncias ferme octo habentem. Exterius tegumento operitur fibroso, hispido, duriusculo, crassitie calanum aut penam anserinam æquante, sed inæqualiter, ad latera tenuius, in apice crassius, huic nux includitur dura, coloris punicei, figurâ castanæ, cortice fibroso & durissimo, quem qui frangere tentarunt, cultri mutilati partem in ligno relinquere sunt coacti. De nucleo non habeo quod dicam, cum corticem teneat nondum fractum.

CUCURBITARUM LAGENARIARUM mihi variæ sunt species. Una ex Indiâ Orientali navibus nostris primâ navigatione allata, ventricosa valde, sex mensurarum nostrarum capax, collo non admodum longo, quod funibus ex Junco Incico cinctum, ansam etiam ex fune crassiore factam firmantibus. Interiori superficie resinosa obducitur materiâ, ne infusus humor perfluat. Calabassum vocari ajunt.

Est alia ejusdem ferme capacitatis, externâ superficie ad flavedinem tendens, collo

longiore & angustiore, altitudine pedis unius fermè, quod juxta pediculum in globum rotundum, sed minorem, terminatur. Hæc nullâ interius obducta est incrustatione, sed albicat instar pulpæ exsiccatæ. Ex Hispaniâ ad me delata.

Sunt & duæ ad PURPUREUM tendentes, sed minores, dimidiam liquoris mensuram capientes, ex duobus quasi æqualibus globis coagmentatæ singulæ, nisi quod inferior superiorem paululum amplitudine superet.

Sunt quoque PYRIFORMES duæ, altera major ad purpureum vergens, pyrum majus figurâ omnimodè referens. Altera minor lutea, mediocris Pyri magnitudine & figurâ.

Josephus Acosta lib. 4. cap. 9. refert in Indiâ monstrosas esse, immensâ mole, quæ dissectæ & resiccatæ excavantur, & ex iis varia vasa effinguntur, ex minoribus pocula aut pateras ingeniose cælatas formant. Majores quas possidemus, ut & mediocres, lagenis destinatas esse ex figurâ patet.

C A P. XXVI.

Fabæ variæ, Ægyptiaca, Fausel, Fructus varii non descripti.

FABÆ INDICÆ variæ, apud me conspiciuntur. Primum locum tribuimus majoribus, inter quas eminet FABÆ PURGATRIX latissima, ex Insulâ D. Thomæ, Bauhino, quibusdam cor D. Thomæ, quod in Insulâ D. Thomæ nascatur, & figurâ Cor referat. Clusio dicitur lobus crassus ex Insulâ D. Thomæ. Phaseolus purgans Tabernamontano. A Clusio in notis ad Manardem describitur cap. 49. in hunc modum. Orbiculari ferme est figurâ; sed planus utrinque & quodammodo pulvinatus, digiti unius crassitudinem æquans, duorum verò latitudinem, aut amplior, ex uno latere aliquantulum cavo, quâ videlicet hilus esse solet, & siliquæ, in quâ continetur, adhæret. Cortex durus & lignosus, lævis, ex rubro nigricans; quod intus continetur album; firmum, & in duas partes, naturâ sectile, sapore primum, qualia sunt omnia Legumina, sed illico linguam mordicante & acri, quo fit ut purgandi facultate polleat.

Mihi quatuor sunt, quæ plane descriptioni conveniunt, nisi quod maximâ ex parte majores sint. Est enim quæ duas uncias, tam longitudine, quam latitudine, æquet. Quidam hanc Fabam Ætitis constituunt speciem, quod medulla in exsiccatis sonum excitet si concutiat ut Calimus in vero Ætite, & parturientibus opitulari volunt. Quidam in marem & fœminam distribuunt, majorem marem & minorem fœminam appellantes; imò, si simul conserventur, parturire fœminam credunt. Sed magnam vim in Idiotis habet persuasio.

Lobus ipse, in quo hæc Faba nascitur, describitur ab eodem Clusio Exot. lib. 3. cap. 8. sed quia mihi una contigit lobo inclusa, eum hic delineabo. Exactæ rotunditatis est, nisi quod unâ parte, quâ abscissus erat à reliquo, pollicis crassitie latior, per ambitum nervo duro ac solido cingitur, latitudine trium pollicum cum semisse, longitudine quatuor, appendici enim aliquid adhæret, quo necitebatur reliquæ parti. Duabus constat tunicis membraneis, exterior crassior est, ex purpureo fusca, crebris fibris undatim discurrentibus intertexta. Interior tenuior glabra, quâ fabam tangit lutei coloris; quâ cum exteriori necitur, nigrior, ex nervo qui ambitum cingit, ramuli multi disperguntur inter utramque tunicam, nutritioni procul dubio inservientes.

FABÆ LOBI CARTILAGINEI Clusii Exot. lib. 3. cap. 9. mihi sunt quatuor, orbicularis figuræ, utrinque aliquanto in medio protuberantes, unciam circiter latæ; quædam tamen majores, quædam minores, in ambitu ferè undique tanquam annulo nigro cinctæ, quem utrinque linea flava stipat, duræ sunt, ex puniceo nigræ, asperæ aliquantum. Lobus ipse, in quo continentur, ibidem à Clusio describitur, quod quatuor uncias cum semisse sit longus, binas, aut paulo amplius latus, cartilagineo potius quam duro aut lignoso cortice constans, dorso duplici veluti cristâ insignito, cartilagineâ & sinuosâ, ad extremum usque lobum protensâ, cujusmodi alios etiam habet. Rugosus autem erat cortex & coloris nigri, tres tantum Phaseolos in se continens.

Est & alia HISCE AFFINIS, tam quoad colorem, quam quoad formam, sed minor aliquanto, & eo discrepans, quod annulus ille tantum partem fabæ cingat (quarta enim pars eo caret) quodque non niger sit, sed in medio albus, utrinque tenuem & exilem

exilem lineam nigram habens, quam stipat rubicunda, ita ut circa fines recurrant, non sine levi prominentiâ.

Figuræ ejusdem, sed paulo major est alia *LUTEI COLORIS*, nigris maculis conspersa, cujus cingulum nigricans, nudam relinquit quartam partem compressiorem, utrinque lineis ambitur luteis, longitudine est uncix unius, sed paulo latior.

Ad fabas Lobi Cartilaginei referrem illam, quæ colore, asperitate, eam planè repræsentat, nisi figura differret, quæ non orbicularis, sed alterâ parte sinuosa aliquantum esset, cor quodammodo referens; cinguli quoque longius à se invicem distant fines.

CORDIS FIGURAM habet purpurea, lævis, torosa & minus compressa, uncix unius circiter longitudine & latitudine, cingulo luteo, hoc habens peculiare, quod, ubi sinuatur, foramen habeat quadratum, pulpâ albicante, sed durâ refertum, cui procul dubio adhæsit petiolus, quo lobo suo necēbatur.

ALIA est *MAJOR* coloris obscurioris, sescunciam ferme in Diametro habens, variis sinubus & prominentiis, tam in extremitatibus, quam in corporis medio, dotata, tuberum instar, quocirca *TUBEROSAM* vocare libet; alioquin lævis, saturatâ purpurâ, nullo hilo aut cingulo diversi coloris dotata.

MINIMA restat Faba, quam potius ad Phaseolos referrem, purpurei etiam coloris, dimidiam unciam longa, lata quartam, utrinque ad latera compressa. Oblonga enim est & torosa, hilo nigro, alteram saltem partem sed latus perreptante, lævis & lubrica, per utrunque sinum perforata; non Naturâ, sed arte.

FABA ÆGYPTIACA quid sit multum disputatur. Prosper Alpinus de Plantis Ægypt. cap. 33. Culcas seu Colocasiam esse putat, at Clusius Exot. lib. 2. cap. 13. fructum quendam peregrinum proponit ac describit, quem Dioscoridis Fabæ Ægyptiacæ respondere autumat; cujus cum mihi nucleus sit, eum primo Palmæ sacciferæ fructum esse arbitrabar, ob magnam quam cum eo obtinet affinitatem; sed re melius ponderatâ, cum fructu primo peregrino à Clusio, loco adducto, descripto magis convenire existimabam. Est enim iis prorsus similis, quos in lacunis seu cellulis, instar favi Vesparum dispositos narrat ibidem autor. Faba aut nux est parva instar glandis pumilæ, unciam penè longa, & in ambitu crassa, coloris fusci, ad luteum tendentis, lævis, in mucronem definens. In infimâ aut obtusiore parte, rimula quasi quædam est, ex quâ inæqualis eminet substantia, undique dentato cincta ambitu, ut haud inconcinne rictui anguino assimilaveris. Cortice tegitur duro, quem frangere mihi fas non erat, ut de interiori substantiâ constaret, siquidem unicus saltem mihi sit hujus generis fructus.

FAUFEL, Malabaribus Pac vulgo, nobilioribus Areca dicitur, ad nuces à quibusdam refertur, fructus est duum generum, quidam enim nucem Moschatam magnitudine refert, quidam oblongior est & major; quamvis posteriorem hanc ad Faufel an referre debeat dubitet Clusius lib. 1. Hist. Arom. cap. 25. ac exotic. lib. 2. cap. 3. nucleum palmæ Pinus arbitretur. Nos hic de vero Faufel. Fructus hi deni aut duodeni, suis involucribus villosis tecti, dependent ex arbore Areccâ, crassis & oblongis pediculis, qui in inferiorum ramorum alis nascuntur. Cum suo involucro longitudine est unciarum duarum cum semisse, foris colore flavo, sub tenui cortice villos & filamenta aurea continens, quæ ipsam nucem exterius densè stipant. Nux vero ipsa dura est, alterâ parte sessilis, coloris exterius cinerei, rugosa, interiore substantiâ variegatâ ex purpureo & albicante undatim permistâ medullâ, quæ mollior est dum externo involucro detinetur, durior quando aliquamdiu exempta asservatur. Pars sessilis, quæ ad pediculum vergit, albicante membranulâ ambitur, totus fructus primo aspectu nucem Moschatam refert, nisi quod alterâ parte sessilis sit, alterâ magis acuminetur.

Arbor in quâ crescit in magnam altitudinem ascendit, trunco æquali propemodum ubique crassitie, cortice tecto adeo lævi, ut nulli ascensum præbeat, nisi aptatis ad pedes laqueis aut vinculis, vel cincto per intervalla caudice, fune ex sparto aut aliâ materiâ confecto. Rami sursum vergunt & inflectuntur, ut procul intuentibus orbem quodammodo conficere videantur. Folia pectinatim ramos vestiunt, alioqui palmæ foliis similia, substantia arboris fungosa est, teste Garcîâ, maritima amat.

Mauritani singulis diebus Areccam seu Faufel masticant cum Cardamomo, purgandi ventriculi & cerebri causâ. Miscunt siccata & contusam, cum Betre, Calce & Lycio, & masticant, ut gingivas firmet, dentes stabiliat, stomachum roborer, sanguinis rejectiones, vomitus, & alvi profluvia sistat. Insipida ferme est & adstringentis facultatis,

imma-

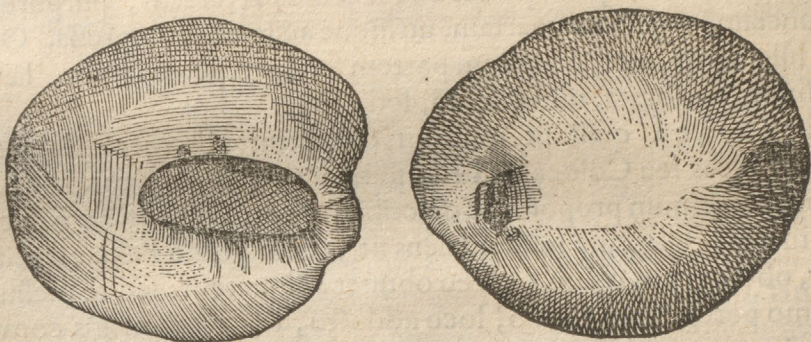

immatura stupefacit & inebriat, unde à quibusdam usurpatur, ut temulenti dolores & cruciatus non sentiant.

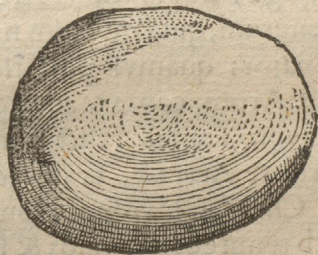
Hunc Faufel trium generum esse observavit Bauhinus Pinac. lib. 12. sect. 6. 1. latere uno pressius, altero latius & majus. 2. minus nigricans, durius, Checanyon dictum. 3. à cujus masticatione homo ut vino inebriatur.

Oblongior iste fructus, qui Faufel substantiâ & colore plane refert, quemque supra dixi Clusium existimare esse nucleum ex fructu Palmæ Pini, Bauhino est fructus Palmæ cujus fructus oblongus Faufel similis, Avellanæ Indicæ genus oblongum quibusdam. Sine involucrio tres superat uncias longitudine, & quatuor ambitu suo, incisuris & sulcis crassioribus & profundioribus in superficie dotatur quam Faufel, sed colore, substantiâ variegatâ plane cum Faufel convenit, duritie quoque, unde politus hic fructus & lævigatus, raros quosdam refert lapides. Conficiunt enim ex eo, Scyphos parvulos, thecas ovals, aliaque opera pulcherrima.

Inter FRUCTUS PEREGRINOS mihi non satis perspectos, nec, quod sciam, ab aliis descriptos, primo occurrit SESSILIS quidam, excavatus, pulpam quandam

tenuem exsiccataam continens, pari modo cavam, ut nucleum alium ambivisse suspicio sit. Parte inferiore & sessili foramen habet, quod tamen cultro majus redditum videtur, tantæ magnitudinis, ut nucem avellanam capere possit, per quod interiori superficiem lustrare licet. Cinereus, asper, inæqualis, ad rotunditatem accedens, figurâ fermè lapidis Brontii, in circumferentiâ pollices sex cum dimidio obtinens.

Est alius OVALIS CINEREUS asper, ovum parvum Gallinaceum figurâ referens, paululum Acuminatum, sed parte crassiore pediculi servans vestigia. Ab hoc pediculi puncto ad summum apicem pollices duos cum semisse habens, in ambitu quatuor, concussu sonitum ab inclusi nuclei attactu edens, sed nullis prominentiis aut tuberculis inæqualis. Affinitatem quandam habere videtur cum fructu 2. Garetti, à Clusio lib. 2. Exot. cap. 16. descripto.

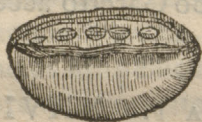
Tertius quodammodo figurâ refert fructum quem Clusius lib. 2. Exot. cap. 16. vocat Coxco Cypote, colore fusco, præ lævore splendens, in utroque apice, cineream & falcataam

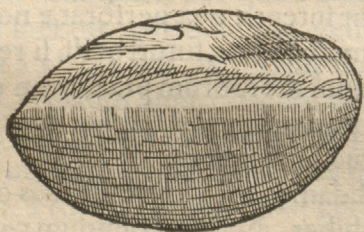
caram quandam habens prominentiam. Nec fructus mihi videtur, nec alterius fructus officulum, quia cavus, mollis, levissimus, nullum in se nucleum habet, nec in aquâ subsidet. Si acu aut cultello pupugeris, facile ad interiora penetraveris; potius fungi genus quoddam dixerò. Ovum columbinum majus figurâ refert.

Quartus elegans est, alterâ parte sessilis, nucis Moschatae magnitudine, cortice constat tenui, cujus pars tertia scabra est, inæqualis, coloris cinerei, ferme instar Cupularum glandium. Reliquum læve, splendens, politum, coloris spadicei, lapidem Bufonium, quem Crapaudinam vocant, colore & lævore ferme refert. Parte sessili foramen est, non naturâ, sed casu proculdubio impressum, per quod & corticis tenuitas, & nucleï, ei innatantis ferme, constitutio videri potest. Est autem nucleus, cortice paulò minor, unde concussus fructus allisu sonum excitat & strepitum, cæterum ipse nucleus exterius coloris est purpurei, sed interius albi. Sunt qui Fructum Balsami Americani esse putent.

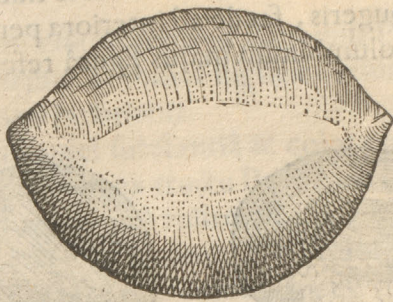

Quintus ejusdem ferme cum priori est magnitudinis, parte alterâ lævis & lubricus, cum exigua prominentiâ in medio, colore luteo, figurâ ovali, aliquantulum ad angulos obtusos protuberante. Parte alterâ inæqualis & scabra, septem sinubus seu foraminibus in medullam perviis præditus, coloris cinerei, nucleum nucis juglandis quodammodo referens, sed lignosus & durus etiam hac parte est. Ego arbitror affinitatem magnam habere cum 6. fructu descripto à Carolo Clusio lib. 2. Exot. cap. 30. Quidam veram nucem Metel esse arbitrantur.

Alius Dactylum ferme figurâ æmulatur, oblongus, compressus aliquantulum, duas uncias longitudine superans, utrinque acuminatus, unam latitudine, colore purpureo, striatus & rugis inæqualibus dotatus. Aut è genere Nucum esse videtur, aut os majoris alicujus fructus. Lignosus namque est, durus, an vero in se nucleum contineat non liquet, quia concussus non resonat, nec frangere licet, cum unicus tantum mihi sit. Nescio an ad Zabucayo referri debeat, de quo post sumus acturi.

Ovalis denique figuræ os mihi est, ovum gallinaceum parvum magnitudine æquans, sed utrinque acuminatum, lignosum, flavum, nucleum continens, qui moto & concusso fructu resonat. Tectum verò fuisse videtur pulpâ quâdam candidâ, cujus reliquæ tenaciter adhuc ei adherentes conspiciuntur.

Cum navibus Belgarum, quæ hoc Anno MDCLIII. in Norvegiam appulerunt, fructum quendam gemellum accepi, duorum prunorum majusculorum invicem cohærentium magnitudine. Alter verò illorum appendicem habebat rostratum, nucis Avellanæ minoris magnitudine. Nec genuinum ejus colorem, nec pulpam, aut nucleum delineare possum, quia interiore nucleo aut substantiâ spoliatus erat, & exterior superficies vernice obscurè flavâ obducta. In extremitate appendicis colore nigro splendente præditus, ex eo namque, retentâ naturali figurâ, pixidem fecerunt Tabaco sternutatorio destinatam. Alioquin figurâ non plane dissimilis ei quem describit Carolus Clusius Exot. lib. 2. cap. 16. inter eos, quos à Jacobo Garetto accepit. n. 16. sed differt magnitudine, cohærentiâ & appendicis situ.

C A P. XXVII.

*Galla non perforata, Gariophyllus Regius, Gelum, Gemma Nucis
Maldivensis, Globuli saponarii, Guanabanus,
Guatapana, Homoucul.*

GALLA fructus est variarum arborum accidentarius, præcipue vero Quercus & earum quæ glandes ferunt, nucis juglandis minoris magnitudine, globosus, colore luteo. Provenit Sole è Geminis exeunte, & si æstu nimio excipitur, arescit protinus, nec amplius adolescit. Quædam rugosa est & Græcis Omphacitides vocatur, Coriariis expetita, quædam lævis. Quædam etiam perforata est, quædam non. Mihi una est exactè Sphæricæ figuræ, imperforata, quo nomine hæc addo. Illud Gallis peculiare esse solet, quod quotannis, aut annonæ fertilitatem, aut sterilitatem, aut aërem pestilentem præfigiant. Si enim rumpantur integræ quæ perforatæ non sunt, muscam, aut araneum aut vermiculum exponit. Si musca volat, futuri belli, si repit vermiculus, annonæ penuria, si currat araneus, pestilentium morborum præsagium est. Ex iis quæ perforatæ sunt, hæc animalcula exierunt: in non perforatis semper reperiuntur. Unde statuunt quidam, Quercum & animal & fructum gignere.

Vim habet adstringendi validam, trita excrescentias omnes, fluxiones gingivarum, & uræ, oris exulcerationes cohibet. Nucleus dentium cavernis inditus, dolorem sedat. Crenata carbonibus donec flagret, & vino, aceto, aut acidâ muriâ extincta sanguinem supprimit, capillos denigrat aceto aut aquâ macerata. Ubi adstringendum, sistendum aut siccandum, locum habet. Conficitur quoque ex eâ Atramentum scriptorium, cuius formula hæc præ reliquis commendatur. &. Gallar. Crassiuscule confract. ʒv. Vitriol. Roman. ʒiij. Gum. Arabic. ʒij. Salis ʒj. In vase fictili Vitreato, superfunde vini albi ferventis lb. v. ʒiij. Occluso Vase septendecim diebus insolato, vel post fornacem relinquito, quotidie rudiculâ misceto.

GARIOPHYLLUS REGIUS fructus est, à nemine, quod sciam, hætenus descriptus, florem potius quam fructum figurâ referens, longitudine est grani hordei, ejusdemque ferme latitudinis, oblongus, angulosus, sex vel octo cuspidibus alternatim è lateribus erumpentibus, & in summitate quasi coronulam constituentibus, colore ferrugineo, odore Gariophyllorum aromaticorum, sapore acri & plane Garyophyllaceo. Provenit in Insulâ Macciam Indiæ Orientalis, ab incolis vocatur THINCA RADOI, quod exponunt Gariophyllus Regius.

Magno in pretio apud Indos sunt hi Gariophylli, & ad nos raro deferuntur. Unicam saltem ferunt esse hujus fructus arborem in totâ Indiâ, in medio dictæ Insulæ sitam. Flores ubi producit hæc arbor, decidunt flores reliquarum arborum, quæ communes ferunt Gariophyllos. Arbores etiam reliquæ versus hanc se incurvant, honorem quasi deferentes, ut ajunt qui viderunt. Rex Insulæ Satellitibus hanc arborem stipat, quamdiu fructum fert, ne quis præter ipsum eo gaudere possit. Hæc ex ore ejus qui in Insulâ fuit, & arborem se vidisse testatur; quæ si vera, mira. Fructus filo per longitudinem trahere solent, ut armillarum loco, ob odoris gratiam, in brachiis gestentur.

GELUM ex Oriente vocat Clariss. Vir D. Johan. de Laet, fructum seu baccas quasdam exiguas, purpureo cinereas, rotundas, coriandrorum magnitudine, quæ alterâ parte apertæ & tribus quasi loculamentis distinctæ, adeo ut trifolii figuram minutam ea foramina eleganter exprimant. Fructus hic pelliculâ saltem constat, nec aut succi aut nuclei quicquam in eo inveni, sapore adstringente. Baccis aderant petioli quidam, aut foliorum quasi fragmenta, quæ ad figuram foliorum Rorismarini accedere mihi videbantur, sed non adeo longa erant. Forfan Negunda est & Gariophyllus Plinii.

GEMMA NUCIS MALDIVENSIS, figurâ est sphericâ, pusillum ovum columbinum magnitudine referens, lævis, dura, nitens, colore maximâ ex parte luteo, nisi quod alterâ parte candidet aliquantum. In extremitatum altero, vestigium quoddam apparet inæquale, ubi matriæ suæ adhæsisse videtur, in aquis subsidet; Pondere est Drachmæ unius semis. Cocci Maldivensis dicitur Gemma, seu Germin, quod in ejus nascatur Meditullio & in germen quasi concreseat, margaritarum nitore æmulum.

Magni in ipsâ sit Indiâ, commendatur enim non secus ac medulla ipsius Cocci, ad omne genus Veneni pellendum, & febres malignas fugandas. Antidotum enim est præsentissimum, & quasi Panacea quædam. Indi annulis aureis & argenteis hunc lapidem includunt, ita ut foramen relinquant per quod cutim tangat, ita se à Venenis & incantamentis liberos futuros sperant, quamdiu hoc gestaverint amuletum.

GLOBULORUM SAPONARIORUM historiam describit Nic. Monardes simpl. Med. cap. 65. & Oviedus lib. 9. Fructum hunc crescere ait in pumilâ arbore, magis contortâ quam rectâ, veluti Ruscus, cujus folia filici sunt similia.

Oviedus quoque folia filicis utcumque referre ait, nisi quod minora sint, sed arbores ipsas cellas & formosas esse ait. Fructus magnitudine cerasi, rotundus, colore fuscus (corollâ insignitum vult Oviedus, quam tamen in meis non invenio) colore exterius subrufo (subflavum vocat Oviedus) lentâ quadam pulpâ tectus, quâ sublatâ relinquitur sphæra quædam maximè rotunda, coloris nigri, adeo dura, ut non nisi malleo, aut aliâ re quapiam confringi possit. Hoc semen amarum exiguum in se habet.

Pulpa exterior saponis vices subit: si enim binis aut ternis cum calidâ aquâ vestes abluantur, multò nitidiores redduntur, quam si saponis librali pondere elotæ forent. Plurimam enim spumam excitant, eisdemque effectus præbent, quos sapo, paulatim liquecentes, donec solæ spherulæ nigræ supersint, quæ ossiculum sunt hujus fructus. Sed notat Oviedus, si quis frequentius eo utatur, pannos urere & corrumpere, quocirca semel tantum eluisse suffecerit. Sphærulæ nigræ perforantur ut ex iis fiant coronæ ad preces Catholicorum numerandas idoneæ, adeo elegantes ac si ex Ebena essent confectæ,

fectæ, tum diutini usus, quoniam difficulter confringuntur. Fructus ipse adeo amarus est, ut nullum quadrupes aut avis eum degustet.

GUANABANUS Scaligero, ABAVO aliis, БАОВАВ Alpino, cujus semina & fructus particulas tenemus, in Insulâ Zeilan provenit. Fructus est magnitudine mali citrei mediocris, denso duroque cortice ut cucurbita vestitus, nullis excurrentibus sulcis, extremâ ejus parte mucronatâ, quâ arbori adhæsit, pediculo crasso & firmo, sulcorum rudimenta cernuntur, in quibus lanugo quædam est, quemadmodum in malis Cidoniiis, reliquo corpore lævis. Altera extremitas, non in mucronem, sed in obtusam rotunditatem desinit, ut primo aspectu Cucurbita sicca appareat, colore fusco. Pulpam continet, subrubram, friabilem, quæ facile in pollinem resolvitur, acidam, ori gratam, adstrictionis expertem, per quam sparsa sunt semina renibus Animalium similia, seminum Anagyridis æmula, duro cortice, qui rubente quâdam membranâ tegitur, quâ demptâ semina fusca ad nigrum inclinantia & splendentia cernuntur, intus medullam albam continentia, edulem, avellanæ nucleum sapore æmulantes.

Pulpâ candicante utuntur Æthiopes in febrium ardoribus, sitis sedandæ gratiâ, jucundâ aciditate præditâ, unde & quidam Gossypium in aceto vocant. Siccata friabilis est, sic ut digitis trita in pollinem redigatur, permanente perpetuò aciditate.

GUATAPANÆ arboris fructus, mihi maximè convenire videtur cum eo quem describit Clusius Exot. lib. 2. cap. 21. inter eos quos à Walichio accepit, sub nomine URURORIA. Arbor verò, in quâ nascitur, ipsi non Guatapana, sed Juruura est in Wiapok Americæ nascentis. Planus est, unciam ferme latus, binas longus, contortus instar siliquæ Cytisi legitimi, major tamen, coloris flavescentis, semen continens planum.

Ad vulnera curanda utuntur eo incolæ, hostium telis in bello inflicta; succum enim contusi hujus fructus in vulnera instillant, quo consolidantur.

Fructus, qui sub nomine HOMOUCL à Clariss. Viro D. Joh. de Laet ad me transmissus est, magnam affinitatem habet cum fructu ab Imperato lib. 28. Hist. Natur. delineato, sub nomine Garophali Pliniani tabula secunda. Ejus autem mentionem facit Plinius lib. 12. cap. 7. Est, inquit, etiamnum in Indiâ Piperis grani simile, quod vocatur Gariophyllon, grandius fragiliusque. Tradunt in Indico luco id gigni. Advehitur odoris gratiâ. Garcias ab Horto lib. 2. cap. 3. Negundo id vocare videtur, in Balagate Sambali, in Malavar Noche. Arborem verò ita describit: Provenit in Balaquate & Malavar, arbuscula quædam Persicæ magnitudine, frequentibus ramis, qui recisi frequentiores, lætioresque renascuntur, foliis Sambuci, simili modo per ambitum serratis & aliquantulum hispidis: flos ex cinereo candidus, fructus niger, Piperis magnitudine aut paulò major. Fructus autem hic, quem sub nomine Homoucul accepi, magnitudine est Piperis, aut paulò minor, rugosus, aromaticus, caudatus, jam nigro, jam luteo, jam griseo colore, quod ratione maturitatis contingere puto. Gustu acri, amaro aliquantum, gratum ori halitum præbens.

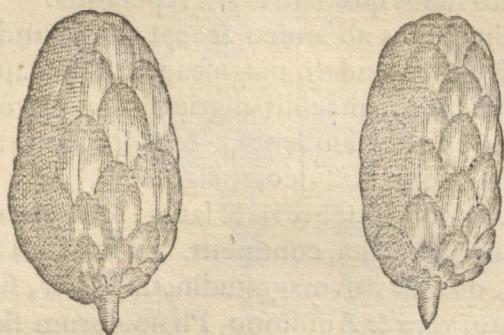
C A P. XXVIII.

Tecotl, Ig, Kapock, Karovata, Leguminis genus, Leplap, Limonium prægnans.

YECOTL fructus longus est unius uncix cum semisse, ejusdemque ambitus, multis veluti squammis, imbricum modo dispositis, constans, in medio nonnihil compressis, oris tenuioribus & nigricantibus. Levis est, nucleo vacuus, quales omnes fuisse, qui ex Novâ Hispaniâ sunt allati, testatur Clariss. Vir D. Johan. de Laet lib. 5. Ind. Occident. cap. 3.

Arborem

Arborem, in quâ crescit, vocant Hispani Palmam montensem, sed Indi nonnulli Quaichtlepopotli. Ex unâ radice duos aut tres profert truncos, qui flores ferunt candidos & odoriferos, racematim pendulos, & in sex foliola distinctos, ex quibus nascuntur fructus jam delineati, quos quidam similes esse ajunt pincis nucibus, colore castaneæ.

Ic, seu grana Terebinthi, magnitudine Pisa æmulantur, crassiori innixa petiolo, ex flavo purpurascentia, inæqualibus quibusdam tuberculis prædita sunt. Ab Avicennâ fructus hic Ceranum viride vocatum videtur.

Quidam statuunt fructum hunc esui aptum, sed stomacho adversari, calefacere, urinam movere, Venerem stimulare, contra Phalangiorum morsus valere ex vino bibitum. Rawolphius Hædoporici lib. 2. cap. 8. plura observavit genera, & quidem in majorem & minorem distinguit. Minoris grana magnitudine Pisa æquare ait, qualia sunt ea quæ nos tenemus. Fructus non minus jucundi saporis esse asserit Pistaciis, eamque ob causam inquilinos abunde iis vesci, perinde ut nos Pincis & Avellanis. Nasci magnâ copiâ in Persiâ, Mesopotamiâ, Armeniâ, racematim cohærente fructu, ut Pistacæ.

Tomento quodam subtilissimo, bombacem referente, me donavit Clariss. D. D. Nicolaus Wichman, quod in Indiis K A P O C vocari affirmabat, & ex fructu arboris laniferæ depromptum arbitror. Molle est instar serici, candidum, in glomulos contortum, qui tamen ubi expanduntur subtilissimæ lanæ aut serici potius naturam exprimunt. Ejus usum in Indiâ Orientali esse ajunt ad farctus, eo enim instar tomenti utuntur ad lectos & culcitra farcienda.

Lana mihi videtur arboris laniferæ, descriptæ à Clusio Exot. lib. 1. cap. 14. in hunc modum. Arbor est, procera, multis ramis prædita, quos sepiunt numerosa folia, ut conspiciere est in salice. Fructus fert siliquarum penè instar, sex uncias longos, quinque in ambitu crassos, à pediculo sensim augescentes, cute verius quam cortice tectos, cinericei coloris, rugosos, extimâ parte mucronatos, in quinque partes dehiscences, plenos, tenuissimo, mollissimo, & candidissimo tomento, in quo latebant multa semina nigra, legitimi Xyli semine minora, tomento seu lanæ non adhærentia, ut in Xylo, sed libera & circum quinque veluti assulas longas, mediam siliquam occupantes, nascentia. Eâ lanâ non utuntur ad stamina ducenda, quemadmodum alii Xylo: nimis enim brevis est, sed pulvinaria eâ implentur. Ad quam rem commodissima mihi esse videtur, ut quæ vulgari tomento, imo vel ipsâ plumâ mollior sit. Paulò post ait se ab aliis accepisse etiam à Mollucensibus in stamina torqueri (aliâ tamen ratione, quàm vulgo linum, lana aut Xylum) iisque staminibus suas vestes sarcire. Bauhinus vocat Gossypium Javanense salicis foliis.

Inter Insulæ Maragnanæ Brasiliæ Septentrionalis fructus est K A R O V A T A, Gallis *Cyprezeville*, *Slyp-tongen* aliis dictus. Hic in plantâ provenit, quæ folia producit ulnam fermè longa, & duos pollices transversos lata, crassâ, utrinque aculeata valde, è quorum medio erumpit scapus, cui duos circiter palmos supra solum confertim annascuntur quinquaginta & interdum longè plures fructus, digitalis longitudinis, pyramidis triangularis in modum, intus & extus flavescentes, optimi saporis & palato pergrati. Plenus est fructus spongiosâ quadam materiâ & pluribus ossiculis, seu seminibus minutis. Succus illius ex acri dulcis est, gratus palato, sed si quis vescatur, sanguinem è linguâ

atque gingivis elicit. Is ipſus fructus eſt, quem capite 23. ſub titulo *CARAGUATÆ* deſcripſimus, hic aliquanto fuſius quædam erant repetenda.

LEGUMINIS peregrini genus ab amico accepi, ſed quod ejus nomen, aut unde advectum, ignoro. Figurâ eſt lenticulari, magnitudine Piſi majoris, cortice lævi, duro, ex albo ſplendente ac flaveſcente, maculis nigricantibus parte alterâ pictum. Quandoque colore albo Opali modo reſplendente, & nigrâ Zonâ ab alterâ parte cinctum reperiri, ex quibuſdam granis, quæ poſſideo, colligo.

LEBLAP ſeu *LABLAB* lobus eſt brevis & latus, quaterna grana, oblongiuſcula, nigra, hilò albo, valde longo, prædita, continens. Ex Proſperi Alpini ſententiâ, provenit in arbore Sarmentofâ, quæ ad vitis magnitudinem creſcit, figura ſimilis vulgari Phaſcolo, flores fert bis in anno, vere & Autumno, Phaſcolorum floribus aliquatenus ſimiles, à quibus ſiliquæ longæ, inſtarque fabarum latiffimæ, dependent, quæ ſemina nigra Phaſeolis plane ſimilia continent. *Ægyptii* Phaſeolis illis in cibo frequenter utuntur, ſuaves namque ſunt guſtui. Mulieres decoctum cum croco ad menſes ciendos propinant. Commendantur præterea ad Tuſſim, diſpneam & urinam movendam.

LIMONIA MALA omnibus ſunt notiſſima, ſed nescio quî factum quod noſtrates Limoniis Citriorum dent titulum, multum enim inter ſe diſtant, tam magnitudine, quam ſucci & pulpæ quantitate ac ſapore, Corticum quoque craſſitie & viribus. Limoniorum horum genus rarum videre mihi contigit non ſemel, eorumque etiamnum teneo exemplum, quod *PRÆGNANS* non immerito dici meretur. In ſe enim, parte eâ quæ petiolo dotatur & ramo neſtitur, aliud continet pomum exiguum, avellanæ magnitudine, exteriore cortice flavo, medullâ albicante, & ſucco ſuis diſtincto loculis, omni ex parte majori reſpondens. Duos ejuſmodi fructus minutos, quos ex alvo maternâ extraxi, adhuc inter loculamenta aſſervo. Putabam à nemine hoc animadverſum prius; ſed, poſt aliquod tempus, inveni in Ciſtâ Medicâ Hornungi Epistolam 245. Doldii, hæc verba. Nuper contigit, ut Pharmacopola quidam Citrium magnum aperiret, & in medio reperit aliud pomum, ſuo cortice eleganter obductum, ſemina verò nulla erant in parvo. Novum prægnans eſt pomum, Pomo, in ſua matrice propriâ extra terram. Hæc ille: ſed in eo diſcrepantiam invenio, quod mea poma non Citrea, ſed Limonia fuerint, & meum fœtum non in medio, ſed in altero extremitatum, quod petiolum tenet, geſtaverint, ut veriſimile ſit, tam matrem quam fœtum, per eundem petiolum nutritum fuiſſe.

Lenticula rubicunda ab aliis minoribus lenticulis figurâ non differt, ſed ſolo colore rubicundo. Hic verò locum obtinet, quia quidam exiſtimant eum eſſe lenticulæ ſpeciem, ex quâ rubrum coctum pulmentum, quo Eſau primogenituram ſuam fratri vendidit, Gen. xxv. 30. & ſeqq.

C A P. XXIX.

Mani ac cachem, Manobi, Mecaxuchitl, Myrobalani.

FRUCTUM mihi à Clariff. Viro D. Johan. de Laet tranſmiſſum ſub titulo *MANI AC CACHEM* exiſtimo eſſe Herbæ à Braſilienſibus dictæ *MUNDUBI*, quam deſcribit Margravius Hiſt. Plant. lib. i. cap. 17. addit enim ad hunc locum, Clariff. Vir D. Joh. de Laet, ab Hiſpanis in Americâ vocari *MANI*, à Peruanis *ANCHN*. Hiſtoria ejus hæc eſt.

MUNDUBI

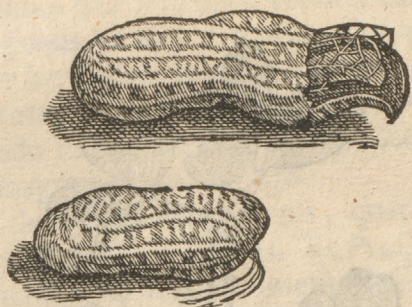

MUNDUBI Brasiliensibus herba, in pedalem assurgit altitudinem, caule quadrato, aut striato, ex viridi rufescente & piloso. Hinc inde enascuntur ramuli, primo quasi caulem amplexantes, & foliolis angustis acuminatis stipati, mox habent nodum, atrium vel quatuor digitorum longitudine extenduntur, continetque quilibet nodus quatuor folia, duo semper sibi opposita, paulo plus quam duos digitos longa, sesquidigitum lata, superne late viridia instar Vitrioli, inferne paululum canescentia, nervo conspicuo & subtilibus venulis quasi paralelis dotata, raris quoque pilis vestita. Ad exortum ramulorum, qui folia gerunt, prodit pediculus, sesquidigitum circiter longus, tenuis, flosculum gerens flavum & per oras rubentem, duobus foliolis constantem, more viciorum aut trifolii. Radix illius haut longa, tenuis, contorta, filamentosa, cui adnascuntur folliculi ex albicante colore grysei, figurâ minimæ cucurbitæ, oblongæ, magnitudine Myrobalani (talis est fructus meus) fragiles. Quilibet autem continet in se duos nucleos, pelliculâ saturatè purpureâ vestitos, carne intus albâ, Oleaginosâ, sapore Pistaceorum, qui comeduntur cocti & inter bellaria apponuntur. Multum tamen comesti capitis dolores causare ajunt, fructu integro quassato, nuclei intus strepunt.

Clariff. Vir D. Johan. de Laet lib. 10. Hist. Ind. Occident. cap. 2. ait tostum non modo palato gratum, sed & corpori salubrem, ex eo etiam oleum exprimi ad multa utile.

MANOBI fructus est Brasiliensis, sub terrâ nascens, modo tuberum. Devinciuntur inter se tenuibus filamentis, continentque nucleum Avellanæ magnitudine & sapore, putamen haud firmitus est siliquâ Pisi siccâ, colore leucophæo. Oblongi sunt, nervulis multis ab unâ extremitate in aliam incerto ordine tendentibus, an verò folia semenque ferant se ignorare ait Lerijs, qui Hist. Americ. cap. 13. eos describit. Monardes in Hist. Simplicium cap. 60. eos delineare quoque videtur. Iconem exhibuit Clariss. Vir D. Johan. de Laet. Nusquam per Americam inveniri dicitur præterquam apud flumen Marannon. Recens & exsiccatus editur, torreri autem præstat, adponitur secundis mensis bellariorum loco, quoniam ventriculum valde exsiccatur & roborat, sed, si liberalius edatur, gravedinem capitis generat. Temperatus videtur.

MECAXUCHITL fructus est similis Piperi oblongo, qui miscetur potui CACAO, eique addit gratum saporem, corroborat cor & ventriculum, attenuat crassos & lentos humores, & insigne est Alexipharmacum contra venena. Colliguntur fructus in fasciculos tres simul & cortice quodam obvoluti decussatim ad nos adferuntur, longitudine unciarum septem, tenues instar funiculi, non multum à Pipere longo differentes. Herba ipsa, in quâ crescit, humi repit, caules habet teretes, contortos & læves, præterquam ubi pediculi foliorum enascuntur, quæ fert grandia, crassa & quasi rotunda, odorata, acris saporis. Vide Clariss. Virum D. Joh. de Laet lib. 5. Indiæ Occid. cap. 4.

MYROBALANORUM vox aliter à Græcis, aliter ab Arabum interpretibus capitur: Græci enim, ut Dioscorides & Galenus, per *μυροβαλάνη* vocem, glandem unguentariam intellexerunt; nec in usu habebant fructus eos, quos Avicennæ & Serapionis interpretes vocat Myrobalanos, utpote qui rectius ad pruna referuntur. Arabibus Delegi.

Quinque ejus genera figurâ & viribus discrepantia in usu sunt, quæ etiam in diversis arboribus proveniunt. Flava seu citrina, Arabibus Azfar: Indica seu nigra, Asiatici, Chebula, Quebulgi, Bellerica, Beleregi: Emblica, Embelgi.

Nascuntur in arboribus, magnitudine prunis similibus, sed, ut fructu, ita foliorum diversitate discrepantibus. Flava Sorbi profert folia: Nigra seu Indica foliis est Salicis; Bellerica foliis Lauri, sed pallidioribus, & subcinericis; Chebula folia habet Persicis similia.

Gustu sunt adstringente & acido, Sorborum immaturorum modo, refrigerant igitur & siccant, unde & succo eorum immaturo in alvi profluvii utuntur Indi. Exsiccatis nos utimur, & quandoque in Indiâ conditis. Ventriculum bile liberant; in infusione, decocto, febribus biliosis, Dysentericiæ & calidis constitutionibus appropriati, iis obsunt qui viscerum laborant obstructionibus. In substantiâ exhibiti, magis adstringunt quam laxant, dantur à Drachmâ unâ ad quinque in infusione, ad uncias duas.

CAP. XXX.

*Nabuch, Nux Indica, Myristica, Pineæ, Pistacea, Vomica,
Phaseoli varii.*

NABUCH Arabum, Nabca Ægyptiorum. Arboris fructus est Loti magnitudine, spinosæ instar Acaciæ, folia habentis Jujubæ similia, sed latiora, flores albos, parvos instar Jujubarum, à quibus pomula erumpunt, rotunda, odorata, dulcia, gustui suavia, cerasorum æmula, quæ apud Primates Turcas & Ægyptios sunt in magno precio.

Arbor bis in anno, Vere scilicet & Autumno, flores fructusque maturat, foecundissimaque existit, sed Vere ad maturitatem fructus non producit, ut Autumno. Fructus hujus usus est recentis & viridis pro cibo; perinde enim atque cerasa nostra comedere solent. Frigidus & siccus est in primo gradu; immaturus adstringit, unde in ventriculi relaxatione, tam fructu ipso, quam ejus expresso succo, per os, aut in Clysteribus utuntur. Maturi fructus decoctum aut infusum, in febribus pestilentibus frequens, resistit malignitati, cor roborat, bilem purgat, sitim sedat. Maturus esui jucundus, sed parum nutrit, ac nimio esu stomachus offenditur.

NUX INDICA fructus est arboris quam Lusitani **Coquo** vocant, ob tria illa foraminum vestigia, quæ in fructus cortice ligneo apparent, ac cercopitheci caput illum repræsentare faciunt, vel, ut quidam volunt, quod in hisce arboribus libenter hæc animalia stabulentur. Avicenna **Giausi Alhend**, quod nucem Indicam sonat, vulgò **MARO** vocant.

Arbor est magna, foliis Palmæ aut Arundini similibus, latioribus tamen aliquanto, cortice lævi, materia ligni solida, ad fabricas idonea, nec minus elegans & splendens, quam juglandis, flore castaneæ, solo arenoso & vicino mari gaudens. Ejus rami, ut in Palmâ, deorsum arcus instar flectuntur, dorsoque sunt eminentiori, unde folia nascuntur palmæ dactiliferæ similia.

Ex inferiorum ramorum, quæ caudici adhærent, alii rami alii nudi enascuntur, qui quinas aut senas proferunt crassas nuces, quandoque multo plures. Nux ipsa magnitudine æquat caput infantis, triquetra aliquantum est & figuræ ovalis. Exterius crasso & villosa tegitur munimine, sub quo cortex ligneus durus niger, qui exactè poliri potest. In altero extremitatum tria habens foramina, oculos duos & os referentia, in altero verò acuminatur. Sub hoc cortice nucleus est, albus, dulcis, ut nucleus Avellanæ, in quo liquor est suavis & gratus, potui aptus.

Vix arborem esse existimo, quæ majorem in vitâ communi habeat usum, hac ipsâ. Ex ligni materiâ naves fabricantur; ex ramis, qui in Malavar **OLLA** vocantur, ædium fiunt tecta, navium tabulata & opercula, stragula, culei, aliaque ejus generis utensilia. Has arbores in duas distinguunt classes, alteram fructibus ferendis asservant, alteram vino coquendo deputant. Præcisus enim ramis vascula apponunt, ad liquorem quem **SURAM** vocant excipiendum. Hic est instar musti, & decoquitur, ut diutius asservari possit, atque tum **OR AQUA** vocant. Destillatur quoque ex eâ spiritus, quem **FULA** dicunt, spiritui vini plane similis facultatibus & viribus. Si Soli exponatur antequam destilletur, in acetum degenerat. Solis æstu exsiccata & coagulata in saccharum cogitur, quod **JAGRA** dicitur.

Nucis extimum villosum involucrum inservit nautis, nam ex eo rudentes & funes navibus necessarios conficiunt, qui in aquâ marinâ incorrupti manent. Illo quoque tanquam stupâ naves obturantur ac stipantur. Ex cortice ligneo vasa & scyphi tornantur, ac carbones fiunt aurifabris utiles. Medulla ipsa tenera & delicata, instar Amygdalarum est, bene nutrit, cum saccharo aut sagrâ editur. Ex eo trito, ut ex Amygdalis, lac exprimitur, cum quo coquitur oriza aliaque edulia. Exsiccata hæc medulla **COPRA** dicitur, quæ alio deferitur ac venditur, eâque utuntur ut castaneis, neque minus grata palato est. Ex eadem ita exsiccata torculari exprimitur oleum dulce, non modo utile ad lucernas, sed & ad orizam condiendam. Nervis etiam conducit, in contractionibus & doloribus. In ipsâ medullâ contentus liquor, suavis est & dulcis, nullum parit fastidium, ac longo tempore durat.

Quanto autem recentior est nux, tanto liquor suavior. Mihi nucum harum aliquot sunt exempla, tam involucri exterioris villosi tecta, quam iis privata, polita

& impolita, tum artificiose cælata & excisa, tum in vasa redactum lignosum putamen.

Nux MYRISTICA seu Moschata, fructus vel Aroma est omnibus notissimum, utpote cujus usus est in eduliis. Trium generum accepi, Marem, foeminam & Regiam. Mas rarus est & foeminâ pretiosior, oblongus, duarum circiter unciarum. Foemina vero illa est, quâ vulgo utimur, figuræ ovalis ut plurimum. Utriusque arborem accurate descripsit Clusius Exot. lib. I. cap. 15. & 16. Tertium genus, quod Regium vocant, minus est & rarus.

Arbor, quæ foeminam fert, procera est, Pyro haud minor, perpetuo virens, frequentibus ramis prædita, quos alternatim inæquali serie ambiunt, folia mali aurantii foliis similia, si appendicem cordatam exceperis, brevi pediculo nitentia, in ambitu non serrata, sed venis quibusdam, à medio nervo in latera excurrentibus, insignita. Fructus mali Perfici magnitudine, orbicularis, supremo pediculo vicina aliquantulum, turbatus, ex tenuioribus extremis ramulis, oblongiusculo, crassiusculoque pediculo subnixus, singularis. Operimentum exterius, quod fructum tegit, densum est, ut in juglande, sulcum habens per longitudinem fructus excurrentem, eumque in duas partes secantem. Sub ipso Macis est, nucis corticem ligneum retis instar ambiens, qui rubicundus est, sed aëri expositus flavescit. Sub ipso cortex ligneus durus, sed tenuis, quo discisso in conspectum prodit nux ipsa, qualis vulgo in officinis venditur.

Maris vero arbor folia habet majora & crassiori pediculo prædita, interdum pedis Romani longitudine, trium unciarum latitudine, color parte pronâ canescens, supinâ viridis & splendens, nervosa. Summo rami fastigio adhærent fructus, crasso brevique pediculo nexi, qui quandoque bini, terni, quaterni & plures simul conspiciuntur, ut in nuce juglande, similes superioribus quoad integumenta, nisi quod majores & longiores sint, obtusiores quoque.

Nux Moschata calefacit ordine secundo, adstringit, oris suavitatem commendat, fetorem mansa tollit, visum acuit, ventriculum & Jecur roborat, Lienem tumidum absumit, urinam movet, fluidam alvum sistit, flatus discutit, frigidis uteri affectibus confert, maximè recens, saccharo condita, lentigines faciei emendat. Oleum, quod per expressionem ex eâ paratur, fragrantissimum, nervorum & articulorum diuturnis doloribus à frigore ortis confert & ventriculum roborat.

Nucis Moschatæ minutum genus mihi obtulit juvenis quidam nostras, qui illud secum nupere ex Indiis attulit, vocarique ait linguâ gentis Nucem Moschatam Regiam. Ego cum primum viderem, nucem Moschatam immaturam, vel ejus rudimentum esse putavi. Sed ille, ut maturam & perfectam esse ostenderet, per medium dissectuit, ac ostendit non modo colore, sed & succulentia & odoris fragrantia, majores maturas superare. Ovalis est figuræ & reliquis similis, nisi quod magnitudine vix grandius superet Pisum.

PINUS, Græcis *πίνος*, Germanis *Tichtenbaum* / vulgo à Botanicis in tria genera dispescitur, domesticum, montanum & maritimum; sed Bauhinus quindecim ejus enumerat species. Nos, quia trium specierum, ex iis, quas Bauhinus recenset, tenemus fructus, de iis saltem agemus.

DOMESTICA, arbor est procera, erecta, cortice scabro & subrubente, materia robustâ, subflavâ, odoratâ, pingui. Rami ordine prodeunt, ternis per intervalla germinibus, ut ejus summum in amplam latitudinem, ad rotæ similitudinem, spargatur. Foliis longis, angustis, numerosis, in modum setæ productis, totos ramos vestientibus. Noces & fructus in rotunditate, modicè oblongas, turbinatâ figurâ, implentes utramque manum, ex lignosis squammis compactas. Sub singulis squammis bini ut plurimum continentur nuclei, oblongi, offei, subnigro quodam pulvisculo obfusi; seminis medulla intus pinguis, gustu dulcis & odorata, non bipartita. Fructus integer uvam repræsentat, at ubi dehiscit, quod calore Solis contingit, Rosam centifoliam imitatur. In multis Italiæ locis provenit, præsertim in agro Ravennate.

Cortex exsiccatur, folia refrigerant, resina calefacit, discutit, purgat, emollit. Folia tusa & illita inflammationes impediunt. Cortex suffusus partus & secundinas ejicit, potus alvum sistit & urinam movet; Decoctum foliorum, corticis nucis & ligni, ex aceto dentium dolores collutione mitigat. Nuclei boni & crassi sunt succi, multum nutriunt, sed non facile concoquuntur.

Impinguant, Venerem stimulant, tabidos, resolutos & stupidos juvant, renum & vesicæ ulcera sanant.

Alterum genus montanum est, comam habens brevior, folia rudiora & acutiora. Noces & fructus minores, ferè instar Cupressinarum, longiores, in acutum desinentes, resinosas, autumnò dehiscentes.

Iisdem ferme pollent viribus, quibus prima dotatur, adstringunt valide, tum folia, tum noces, tum cortex & Resina. Succus nucum recentium in primis commendatur ad mammas extuberantes in virginibus comprimendas, & alia ubi opus adstrictione validiore.

Fructus ille qui à Lusitanis dicitur PINHAS DE BRASIL, Brasiliensibus MUNDUY-GUACU, Margravio Nux Cathartica, Arboris est ad ficus magnitudinem & figuram excrecens, ligno molli & fragili, folia habet circa ramos inordinate posita, quolibet suo pediculo semipedem longo insistentes, suntque viridia, ad tactum mollia, foliis ficus aliquomodo similia, sed non ita profunde secta, verum subrotunda, & antèrius quasi in tres angulos desinentia. Lignum & folia fundunt è lacteo aquosum succum, flosculos fert copiosos racematim, parvos, quinque foliis constantes, viridibus antèrius, deorsum incurvatis, in medio flavis staminibus, quæ decangularem stellam referunt, suavis odoris. Sequitur hos fructus turbinatæ figuræ, seu instar juglandis mediocris, & ejusdem magnitudinis, primo viridis, mox flavus, ubi plane maturuit fuscus; finditur sponte in tres partes. In quolibet fructu sunt tres nuclei, magnitudine nucleorum datylorum, in tribus concamerationibus distincti, cortice nigro, corticis castaneæ crassitie, in extremitate sunt maculæ albæ. Ipse nucleus Amygdalæ figurâ & magnitudine, albus instar cuticulæ ovi, exterius etiam pelliculâ albâ obductus, saporis instar Amygdalæ.

Valide purgant tres aut quatuor nuclei comesti, & quidem nimis si pellicula interior non separetur. Arbor facile transplantatur, nam ramus decisus & terræ infixus, aliam arborem progenerat; ideo ad sepes vivas faciendas, circum hortos usurpatur, nam cito crescit & fructus fert. Nuclei ab omnibus pelliculis liberandi, & leviter torrendi, additis correctoriis in vino macerandi, sic exhibendi tres vel quatuor. Ricinum Americanum ab hoc diversum vide apud Pisonem lib. 4. cap. 51. Brasilienses vocant Nhambu-Guacu, Lusitani Figuero de Inferno.

NUX PISTACEA, quibusdam Therebinthus Indica Theophrasti, arbor est Therebintho similis, foliis colore ex viridi in luteum inclinantibus, Therebinthi modo è ramusculis utrinque emergentibus. Floret in cacuminibus racematim ut Rhus, exiguo rubro flore. Noces avellanam oblongam referunt, cortice albo crustoso, magis quam osseo. Externâ tunicâ aridâ cinericeâ, deciduâ, medullâ internâ viridi, dulci, subacri. Ex Persiâ, Arabiâ & Syriâ importari solet, quamvis in Italiâ quoque in hortis ex nucleo provenisse asserat Cæsalpinus.

Calefacit nux, humectat, impingat, roborat, aperit, sed non multum nutrit, obstructions Hepatis referat, ventriculum roborat ex sententiâ Arabum. Ad Venerem excitandam

citandam quidam magno opere commendant, macie & marasmo affectis prodest. Contra serpentum morsus valere existimant quidam.

Nux vomica officinarum, Nuces vomicae Seplasis, quas Metellas genuinas crediderunt Matthiolo. Fungus Orientalis Cæsalpino; quid re verâ sit, aut ex quâ arbore proveniat, nondum certo constat. Corpus est compressum, circulare, instar fungi, abjecto pediculo, in centro apex quidam est, superficies exterior tenuis, lanugine obdita candicante & ad viriditatem inclinante.

Ad Canes & Aves interficiendas iis utuntur; homini etiam noxias existimat Matthiolus; sed Millichius & Renodæus innoxias. Brasavola se ex iis potiones somniferas parasse refert. Imo sunt qui Antidotis permisceant. Compertum quoque est, non omnia, quæ Brutis animalibus Venena sunt, homini nocere.

PHASEOLORUM peregrinorum varia mihi sunt genera, coloribus & magnitudine discrepantia. E Maraghon allatos mihi transmisit Clariss. Vir D. Joh. de Laet, qui figurâ & colore maximâ ex parte conveniunt cum iis, quos describit Carolus Clusius Exot. lib. 2. cap. 13. Sunt enim magni, compressi, hilo exiguo albo, renali figurâ, quidam prorsus candidi, quidam prorsus nigri, quidam variegati, colore albo & nigro, albo & purpureo, albo & flavo, albo & rubicundo.

Est & mihi Phaseoli Indici genus quod colore cum Leblab convenit, sed in reliquis discrepat. Rotunditate ad Pisi majoris figuram accedit, colore atro purpureo, hilo albo, sed exiguo, medullâ albâ, ut in reliquis Phaseolis. Tegitur lobo membranaceo, cinerei coloris, rotundo apice incurvato. Quilibet verò lobus non nisi unicum obtinet fructum. Ex Indiâ Orientali, cum nostris navibus advectus est à Chirurgo quodam, & mihi dono datus. Sed in Lobo suo adhuc reclinantem fructum ex Hispaniâ mihi attulit Amicus optimus D. D. Ottho Sperling.

C A P. XXXI.

Palmae sacciferae, Pinan, Pindoba, Piper Benin, longum, album, nigrum, Tamarindorum fructus, Taniock, Tlilxochitl, Tribulus aquaticus, Vasthema, Zapucanus interior, alia.

IN Americæ Insulâ quâdam desertâ, Coronopez dictâ, genus quoddam palmæ extat, quod fructus suos in involucrio quodam pyramidalis condit, sacco ei simili, per quem vinum Hippocraticum colant Pharmacopœi, ab ipsis Manica Hippocratis dicto, quo nomine & à Carolo Clusio dicta est **SACCIFERA**, Saccus creberrimis quibusdam fibris, spadicei coloris, transversim & oblique, ab infimo ad supremum excurrentibus, contextus est, viginti duas uncias longus, eâ parte, quâ patet, septem latus. In sacco hoc fructus continentur, cum externo & viridi suo involucrio, juglandis magnitudine, in quibus orbiculares aliæ nuces continentur, adeo duræ, ut cum difficultate ferro malleo confringantur, etsi putamen non adeo crassum existat. Fructus, quos ego teneo, omni ex parte orbiculares non sunt, sed sessiles & compressi quibusdam in locis, colore griseo ad cœruleum vergente. Nucleus figurâ respondet cortici, sapore leguminoso, aliquantulum amaro, lupinorum instar. De usu eorum adhuc nihil constat.

PINAN Indiæ Orientalis fructus est, vel potius, ut mihi videtur, fructus cortex, tenuis nucis Moschatae amplitudine, superficie externâ rugosâ, purpureo nigricante, internâ & convexâ flavescente ex nigro mixto, ut in nuce Moschatâ. Charta, cui hic fructus inerat, etiam frustulum continebat, nuclei, ut arbitror, omni ex parte quoad externam figuram & colorem, fragmentum nucis Moschatae referens; sed sapor diversus, adstringens nempe & parum aromaticus. Hic ille fructus est, quem supra Indos cum calce vivâ miscere diximus, cui Ciriboam intingunt, ut eo os purgent.

PINDOVA fructus est palmæ nuciferæ Brasiliensis, caudice quinque aut sex pedes crassæ, cortice cinereo glabro. Folia fert alata, maximâ ex parte surrecta, prope foliorum exortum, rami sunt propendentes, qui proferunt racemos quatuor aut quinque pedes longos, flosculis plenos, post quos etiam racematim proveniunt fructus, vel centum in uno racemo, qui maturi decidunt. Est autem fructus ovi magnitudine & figurâ, vel paulò minor, fastigium in summitate habens acuminatum, alterâ extremitate insidet calici seu capulæ, ut nux Pineæ, ex foliis triangularibus constans. Maturus exterius è viridi flavescit. Cortex exterior filamentosus, ut in Cocco, sed non admodum crassus; illo detracto apparet pauca caro Crocei coloris (sed in meo fructu, utpote vetusto, nigri) nullo manifesto sapore; quæ ab Æthiopibus comeditur. Hæc ambit nucem durissimam, ovalem, ejusdem crassitie cum Cocco. Hæc discussâ, apparet intus in cavo, per interstitium, more juglandis distincto, nucleus, magnitudine juglandis, candidus, duriusculus, saporis suavis & dulcis.

Ex carne Croceâ fit oleum Croceum, quod in lucernis usurpatur. Ex nucleo limpidissimum per expressionem, ad condiendos cibos, quam diu recens est. Quod etiam loco olei Rosacei usurpatur; sed vetus lucernis saltem inservit. Ex foliis fiunt tecta domorum, storeæ, corbes & alia. Majo mense maturefcit fructus.

PIPER, Græcis *πῖπῆρ*, duûm est generum, longum & Rotundum. Rotundum vel nigrum vel album: Longum pariter vel album, vel nigrum.

Nigrum Piper Rotundum, planta est sarmentosa, imbecillis & caduca instar lupi salictarii, quæ ut fulciatur, pedamentis indiget; quocirca Indi ad arborem Faufel serere solent, quam circumvolvendo scandit, sarmenta habet frequentibus nodis & geniculis

distincta, quæ humi sparsa radices agunt. Ad singulos nodos singulare protrudit folium, alternatim, nunc in hac, nunc in illâ parte, hederaceum ferme, tenue, latum, quatuor quandoque Unciarum latitudine, in mucronem desinens, non serratum, quinque nervis præditum.

Ad ramorum internodiâ uvæ nascuntur, teretes & oblongæ, multis granis orbicularibus, nunc majoribus, nunc minoribus, scopo adhærentibus. Grana perpetuo virent, præterquam Decembri aut Januario, ut maturari incipiunt, ita sensim nigrescunt.

PIPER ALBUM ROTUNDUM in aliâ crescit plantâ, attamen priori sarmentis & foliis adeo simili, ut non major inter eas sit differentia, quam inter vites quæ uvam albam & nigram proferunt.

Quamvis Ludovicus Romanus arborem, quæ album Piper profert, crassiorē & proceriorem, foliisque majoribus esse referat. Rariores sunt plantæ Piperis albi, nec nisi certis Malavar & Malaccæ locis crescit, atque in usus magnatum tantum cedit.

PIPER LONGUM Orientale album, in plantâ diversissimâ à rotundo provenire vult Linscotanus & Garcias ab Horto: sed Clusius, qui ramulum ejus ex Javâ nactus erat, non multum differre docet. Folia tenuiora dilutiorque viriditate, tum breviorē pediculo, pluribus nervis prædita. Fructus Julorum instar, ad singula internodia oriuntur, ex ipsius folii oppositâ parte. Cætera non addit, quia integram plantam ipsi videre non contigit.

Piper longum nigrum, Piper Æthiopicum Matthioli, Piper nigrorum Serapionis. Provenit in filiquis nigris racematim, Pisorum aut Phaseolorum modo, granis Pipere nigro minoribus, & pertinaciter filiquis inhærentibus. Nascitur in Æthiopiâ apud Arabes.

Omne Piper calefacit gradu tertio & exsiccat. Integra grana nigri, rotundi, quotidie devorata iis auxiliantur, qui ventriculi dolore, tum ex flatu, tum cruditatibus exorto, laborant. Aceto & sale virentis & immaturi Piperis nigri racemos condiunt Indi & aservant. Piper candidum nigro calidius, longum verò calidius adhuc, rotundum utrumque majorem invicem habent affinitatem, quocirca monet Garcias, ne temerè unum pro altero substituatur.

PIPER LONGUM Brasiliæ, idem esse putabam cum eo quod supra Ciriboa diximus, licet separatim mihi sint, diversis titulis transmissa: sed re bene ponderatâ, & collatis invicem fructibus, differre animadverti tam magnitudine quàm sapore & aliis circumstantiis, adeoque longè majorem convenientiam habere cum Mecaxuchid, de quo supra à nobis actum.

PIPER BENIN illud esse suspicor, quod Clusius Arom. lib. 1. cap. 2. vocat uvam caudati Piperis, & Lusitani Pimenta del Rabo, Garetti Piper ex Guineâ. Cubebis fere simile, pediculo subnixum exiguo, rotundum, plenum, aliquantulum rugosum, subnigricans, eadem acrimoniâ quâ Piper præditum, aromaticum, racematim cohærens. Uva mea uncialis est & grana aliquo modo colore ad purpureum tendunt, ac quasi pulvere conspersa visuntur. Granis viginti quinque tota constat uva, inhærentibus longiusculo petiolo & incurvato suis singula pedicellis; communis Piperis granis minora sunt aliquanto.

TAMARINDORUM fructus, manipulatim algâ quâdam compactos, & pulpâ suâ conditos ad nos attulerunt naves Belgicæ, quæ anno MDCLIII. ex Indiâ Orientali huc venerunt. Fructus est filiquosus, oblongus, quatuor aut quinque unciarum longitudine, colore fusco, pulpâ molli & acidâ, fibras ad latera duras, longas, transversas quoque habens, in petiolum durum uncialis longitudinis terminantes. Semina seu nucleos crassos, inæquales, duros in se continebant, qui tamen ex hisce nostris filiquis, maximâ ex parte, exempti erant. Arborem in quâ crescunt ita describit Prosper Alpinus de plantis Ægypt. c. 10. Tamarindus, quem Devilside appellant, arbor est pruni magnitudine, ramis densis, myrthi foliis, flores fert albos, mali Aurantii floribus perquam similes, ex quorum medio exeunt quatuor fila alba & tenuissima, ex quibus filiquæ crassæ producuntur, primo virides, tandem cinericiæ, & tales quales jam descripsimus. In Indiâ, felici Arabiâ, & Æthiopiâ proveniunt. In hac arbore mirum, quod ejus folia Solem semper sequantur; nam ipso Occidente omnia in se clauduntur, eodem Oriente aperiuntur, ac filiquas quas noctu ambiebant nudas relinquunt.

Foliorum infuso vel decocto, ad vermes puerorum necandos, utuntur, alvum enim solvunt.

solvunt, acida sunt & gustui non ingrata, in hunc modum & fructu utuntur. Arabes filiquas immaturas saccharo condiunt, ut & pulpam ipsam, ut secum per longa itinera deferant, iisque sitim extinguant. Decoctum Tamarindorum ex aquâ, in febribus malignis valde utile, sitim enim & calorem extinguit, acres & biliosos humores per alvum ejicit, in renum inflammationibus & gonorrhœâ ejus usus frequens commendatur.

TANIOCK ex Oriente, potius calicem floris alicujus, quam fructum refert; Pediculo tenui insidet corpusculum cinereum semiunciæ longitudine, quod mox ab ortu in quatuor dehiscit partes, quæ contortæ in acutum desinunt. In medio parva quædam stamina seu filamenta visuntur. Cujus arboris aut plantæ sit fructus ignoro, nudum enim nomen accepi.

TLILXOCHITL herba est volubilis, foliis plantaginis sed longioribus & crassioribus, scandit arbores, easque complectitur, fert filiquas oblongas angustas & quasi rotundas, quæ Balsamum redolent novæ Hispaniæ. Fructus, quem teneo, longitudine est unciarum octo, latitudine dimidii digiti, exterius ex viridi luteus, interius pulpâ nigrâ odoratissimâ præditus, minutissimis granulis nigris refertus. Ferunt duas filiquas aquâ maceratas, mirifice urinam movere. Miscetur alioqui celebri potioni ex Cacao confectæ, fructus certè odore gratissimo.

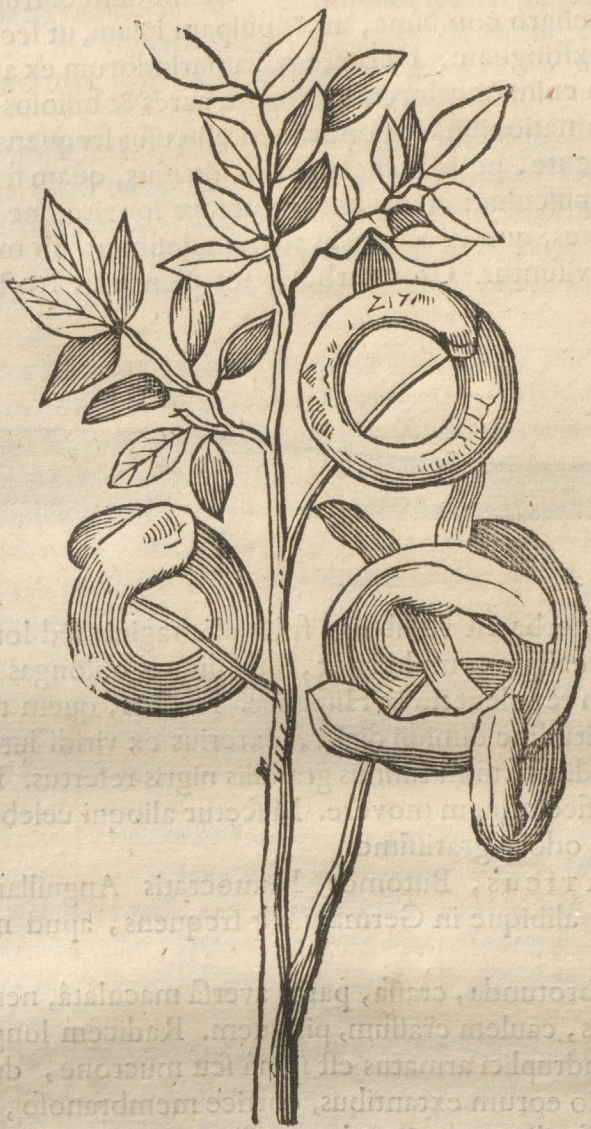
TRIBULUS AQUATICUS, Butomos Damocratis Anguillar. Licet in Italiæ fluminibus ac lacubus, alibique in Germaniâ sit frequens, apud nos tamen exoticus est.

Folia habet lata, subrotunda, crassa, parte averâ maculatâ, nervosâ, per ambitum ferratâ, crassis pediculis, caulem crassum, pinguem. Radicem longam, fibrosam, capillaceam. Fructus quadruplici armatus est spinâ seu mucrone, duabus aliis protuberantiis obtusis, in medio eorum extantibus, cortice membranoso, albâ intus medullâ, gustu castaneis haud absimili, unde & vulgus castaneas vocat aquaticas. Bellariorum loco mensis apponuntur. In annonæ defectu, quandoque ex nucleo farinam conficiunt, ex quâ panes sub cineribus assant, ut gustui sint gratiores.

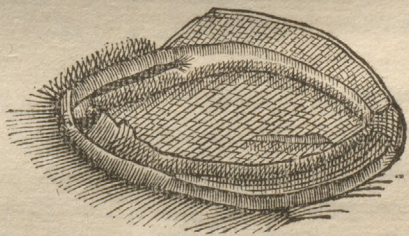

VASTCHI-

VASTCHIMA fructus est unciarum duarum longitudine, crassitie minimi digiti, contortus, & inspiras à Basi in summitatem circumvolutus, exteriore superficie tomentosus, & quasi vellere quodam obductus, quod ubi abraditur, nigra apparet striarum superficies. Pediculo adhæret tenui, fusco, quinque unciarum longitudine. Duo ejus generis mihi fructus sunt, quorum alter rectus, alter contortus & in se convolutus pari modo tomento obductus. Nescio an Abaremo sit Pisonis lib. 4. cap. 29.

Alium fructum tomentosum mihi exhibuit Clariss. Vir D. Henricus Fuirenius. In eo tomentum lene, & breviculis constans fibris albo purpureis, nucem ambit nigram splendidam, oblongam, majoris avellanæ magnitudine, cujus cortex ater, lævis, durus, ligneus, in quo nucleus est, quem describere non licet, quia, unicus saltem cum mihi sit ejus generis fructus, frangere nolo. Sed puto esse fructum arboris Jetaibæ, ex quâ Balsamum Canimæ depromitur.

ZABUCAIO arbor est Brasiliæ altissima, cortice cinereo, duro & inæquali, instar Quercus veteris. Folia ejus juniora rufa sunt, vetustiora viridia, similia foliis Mori, in ambitu serrata & quodammodo intorta. Calices producit capacissimos & summæ duritiei, ore in terram obverso, & operculo instar pyxididis opertos.

In iis continentur nuces jucundi saporis, quæ, ubi maturitatem fuerint consecutæ, excusso tegumento è calicibus decidunt, & gratum Incolis suppeditant alimentum, sapore Pistaceis simili.

Calidi sunt in secundo gradu & sicci in primo, Venerem excitare dicuntur, potiones & pulres ex iis conficiunt; oleum quoque exprimitur, Amygdalino simile: præstat assatis quam crudis vesci, quod caput tentent.

Nuces plusquam triginta uni calici inhærent, mediante viscosâ materiâ, figurâ ferme triangulari, Myrobalanis Chebulis similes. Mihi duo sunt, quorum major longitudine est unciarum duarum, utrinque acuminatus, & Zonis quasi quibusdam per longitudinem excurrentibus cinctus, colore gilvo. Pixides, quibus fructus continetur, tantæ sunt duritiei, ut Zapuyeris non solum vasa potoria, sed & discos & ollas sufficiant; fructusque fert tam copiosos quandoque, ut integro exercitui alendo sufficiat. Lignum putredini mire resistit, & ob duritiem molendinorum saccharinorum axes ex eo fabricantur. Cortices contusi & præparati, naupegis loco stupæ sunt.

Sub nomine PALMÆ INDICÆ fructus, lapide durioris, mihi oblatum est corpus quoddam, juglandis magnitudine, colore luteo, cujus pars altera lævis est, sed inæqualis, monstrosam faciem quodammodo referens: altera verò pars corpora quædam angulosa, terrenâ substantiâ unita & coagulata, ostendit. Ætitem adeo representat, ut fuerint qui non fructum aut vegetabile corpus, sed lapidem esse existimaverint.

S E M I N A.

C A P. XXXII.

De Seminibus.

QUAMVIS variorum seminum mihi sit haud contemnenda copia, quæ atate corruptionem subeunt & sationi inepta redduntur: paucorum saltem & rariorum ex Indiâ, Ægypto & Cretâ, &c. advectorum hic fiet mentio, ne hanc plantarum partem taciti præterisse videamur. Majoris igitur momenti breviter saltem enumerabimus, additis eorum nominibus, qui plantas ipsas descripserunt. Amanati plantam non invenio à quoquam delineatam, Alphalati Cretici herba describitur à Prospero Alpino de plantis Exot. lib. 1. cap. 7. Bamiam Honorius Belli Epist. 5. ad Clusium, Bauhino Alcea Indica parvo flore, quibusdam exotica Malvacea Bammia. Lobel. in Adversariis, Clusius in Hist. Plant. sub nomine Alceæ Ægyptiacæ delineat. Ceris Cretica à Lobel. in Advers. Cupressus passim à multis, Matth. Lobel. Dodon. Cordo, Gossipium Matthiolo, Guiland. Fuchf. Dodon. Leontopodium Creticum Prosp. Alp. Plant. Exot. lib. 1. cap. 51. Lesban qui descripserit nondum à me visus, Lotus Cretica siliquosa quæ Clusio dicitur Planta in Hist. Bauhino est Lotus Pentaphyllus, siliquosus, villosus, Lobelio in Adversariis Oxytriphylum alterum Scribonii. Melochia Alpini Bauhino est Corcoris Plinii, in quâ opinione etiam est Lobelius & Lugdunensis. Olus Indicum Avicennæ Rawolfio. Petroselinum Macedonicum Matthiolus describit, Lobelius in adversariis & alii, Apium Macedonicum Bauhino, Nabka est Alpino Paliurus Athenæi. Oenoplia spinosa Honorii Belli. Epist. 5. ad Clusium. Sesamum delineat Matthiolus Lobelius, Dodoneus, Tabernamontanus, alii, Sophera Galegæ proxima Alpino, Hoxoquamoclit Camerario, Sophera Lentisci foliis Honorio Belli Epistol. 4. ad Clusium. Vide quæ in ejus descriptione ab Alpino prolata desiderat Caspar Bauhinus Pinac. lib. 9. sect. 6. In costâ, inquit, extremitate malè posuit folium, dein siliquas dependentes facit, cum sursum spectent. Styracis Historiam persequitur Plinius lib. 12. cap. 25. Matthiolus quoque Lobelius, Tabernemont. Gesnerus. Sumach mihi in horto crescit & fructus ac semina profert. Describitur à Matthiolo, Lobelio, Camerario, & aliis.

Vulgarium seminum, quæ in oculis servo, addam syllogen, quæ passim reperiuntur apud authores, qui de plantis scripserunt, ut Myagri Monospermi, Myrrhidis, Scorzonæ Hispanicæ, Sisari, Cepæ, Cucumerum, Trifolii odorati, Plantaginis Rosæ, Phaseoli purpurei, albi, nigri, Calendulæ prolifera, Violæ marianæ albæ, Cœruleæ, Christophorianæ, Perfoliatæ, Raparum, Loti odoratæ, Hesperis, Hyospiami Hispanic. Galegæ, Accosæ Americanæ, Cardui mariæ, Angelicæ, Amaranthi majoris, Graminis Mannæ, Tordilii, Alysmatis, Cyani variis floribus, Arachidnes, Ricini vulgaris, Americani, Stramonei, Lathyridis flore eleganti, Milii solis, Cardui sphærocephali, Cardui Lactei, Chamepyteos, Monspelici, Evonymi, Gentianellæ, Helleborastri, Parietariæ, Nucis Vesicariæ, Aquilegiæ flore pleno, Periclymeni, Alkakengi, Laurozini, Ari, Chondrillæ elegantis, Cicutæ, Indis, Boni Henrici, Dulcamaræ, Sigilli Salomonis, Amaranthi medii, Been Albi,

Albi, Syringæ, Pifa Æthiopica, Scorpioidis majoris, Panacis peregrini, Lupini cœrulei majoris, Rhapontici veri, Loti Tetragonolobi, Phalaris, Crupinæ, Thlaspios, Bliti albi, Milii Hispanici, Sonchi Africani, Sorbi torminalis, Meliloti Italica, Lactucæ, Nigellæ, Lathyridis, Scabiosæ Centauroidis, Valerianæ Græcæ, Atriplicis Americanæ, Lentis majoris & minoris, Othonnæ flore pleno, floris Solis, Cochleariæ Chrysantemi, Viburni, Meleagridis flore albo, Panacis Asclepias, Ligustri Hispanici, Cnici, Abel Mosch, Magabæ, Tebeschi ex Oriente, &c.

Semen MAX CEU MUNGO, quale describit Garcias ab Horto l. 2. c. 21. mecum communicavit Vir Clariss. Erasmus Brochmand, non quidem nigrum, sed viride adhuc. Figurâ mihi magis convenire videtur cum semine lithospermi, quam coriandri, ablatâ exteriori tunica, substantiâ est albicante, sapore leguminoso. Pabulum equorum esse in Indiâ scribit Garcias, & ab hominibus quoque comedi; Incolas autem in Guzavate & Decan, in febribus uti hoc modo: Febricitans cibis abstinet per decem, vel quindecim dies, (quod durum) post quos hujus seminis decoctum illi propinant, in quo nonnihil pulpæ remanserit, deinde cortice delibratum, & instar Orizæ coctum, febricitanti exhibent, Panem vero triticeum non nisi post multos dies.

C A P. XXXIII.

Gummata.

AMMONIACUM gummi sic dictum, quod in Africâ juxta Cyrenen, & Ammonis Oraculum gignatur, arbore quadam aut frutice ferulaceo succum hunc stillante. Vocant autem hunc fruticem cum radice Agasyllim: Colligitur mense Junio. Probatur bene coloratum, ligni & calculorum expers, thuris similitudine, minutis glebis, densum, sincerum, nullâ sorde spurcatum, gustu amarum, odore castorei.

Mollit, extrahit, calefacit, tubercula duritiesque discutit, alvum solvit assumptum, partus extrahit, lienem consumit pondere ʒj. Articulorum & Coxendicum doloribus prodest, Asthmaticis, Orthopnoeis, quibus pectus lentò scater humore, cum melle aut succo ptisanæ, auxilio est: duritiem enim & tophos discutit.

GUMMI ARABICUM verum ex Acaciâ Ægypti spinâ destillat, laudatur vermiculorum in speciem contractum, vitri modo pellucidum, purum. Proximum est candidum; sordidum & resinofum inutile. Illud, quod in officinis vendunt pro Gummi Arabico, est miscella gummi variarum arborum.

Vim habet inspissandi, refrigerandi, cutis meatus obstruendi, medicamentorum acrimoniam hebetandi. Ambustis ex ovo illitum, pustulas non patitur erumpere.

BDELIUM lachryma est arboris Saracenica, gustu amara, translucida, taurini glutinis modo intus pinguis, si tactu subigatur mollescens, ligni ac sordium expers, incensa odorem unguis marini præbens. Ejus lignum supra delineavimus.

Calefacit & emollit durities, Hernias aquosas cum salivâ jejuni discutit, partus extrahit, suffitu vulvam laxat, Calculos comminuit, urinam movet. Valet ad vulsa, rupta, laterum dolores & flatus discursantes. Emplastris miscetur, quæ contra nervorum durities ac nodos fiunt, contusa resolvitur affuso vino aut aquâ calidâ.

Ex arbusculâ CAA-OPIA tractus Brasiliensis Gummi quoddam elicitur magnarum virium. Si enim cortex hujus arboris medius incidatur, præsertim quando incipit florere, & linguatur per unum aut alterum diem, exsudat lachrymam Croceo-rubeam, quæ coagulatur, initio mollis, sed sensim indurefcit. Magnam affinitatem habet cum Gutta Genu, nam purgat eodem modo & dissolvitur; sed est rufi magis & nigrioris paulò coloris, tingitque colore aureo paulò saturatiore. Dissolvitur in spiritu vini: Lusitani vocant COMA LACRA.

Mihi à Clariss. Viro D. Joh. de Laet transmissa massa purpureo colore nigricat, & impurior, festucis & ligni particulis adhærentibus; sed dissolutum flavo tingit colore.

Gummi aut lachrymam hanc ex arbore eliciendi hunc modum invenit Guilielmus Piso. Ignis luculenti struuntur juxta arborem, quorum potestate cortex dehiscit, majoremque fundit lachrymæ copiam, quæ in massam coagulata servatur. Hujus Gummi in aquâ dissoluti affricu impetigo tollitur. Licet tantæ efficacix non sit, ac Gutta Gamba, tamen à Drachmâ semis ad Drachmam unam, per integram noctem in aceto scyllitico, aut spiritu vini maceratum, ex vino propinatum, ventrem solvit, fortiterque per inferiora evacuat: sed Pillulas accedente stimulo, si ex eo fiant, melius officium suum facturas putat Piso; quod ob tenacitatem difficiliter dissolvatur in potionibus.

Arborem, ex quâ hoc Gummi petitur, describit idem Piso de facultatibus simpl. l. 4. c. 9 in hunc modum. CAA-OPIA humilis ac tenera est arbuscula guttifera, à Lusitanis PAO DE LACRA dicta, quod Gummi, seu gutta quædam viscosa ex ejus cortice defluat, passim & è quovis terræ genere progerminat. Ligno est lento, cortice è cinereo rufescente, dispescitur in multos ramos, folia habet solida, inferiore parte ex viridi rufescente aspera, superne dilute viridia & splendentia. Florum in Umbellas congestorum rudimenta sunt globuli bruni, magnitudine lentis, qui successu temporis protrudunt

dunt flores quinque foliolis constantes, exterius ex viridi flavescentis coloris, interius tomento albo vestitos, & staminibus luteis subtilibus repletos. Post flores proveniunt Baccæ, primo virides, magnitudine Cerasi, rotundæ, quæ dissectæ, ex molli quo reguntur cortice, succi multum eleganter flavi exsulant. Intra corticem verò continetur pulpa alba, constans meris Cylindris, juxta se positis, qui sibi invicem cohærent. In extremitatibus ramorum, qui florum rudimenta, aut flores sustinent, semper duo folia acuminata, brunni coloris, compacta sunt invicem, & hastam seu venabulum referunt; Hæc decerpta ex pediculo Croceum humorem emittunt. Florent hæ arbores potissimum mense Novembri & Decembri: Januario & Febuario baccæ sunt maturæ.

ELEMII Gummi, cujus sit arboris lachryma, nondum adhuc certo constat. Quidam Cedri esse putant, quidam oleæ Æthiopicæ, quidam ignotæ arboris. Rarò verum ad nos adfertur. Quod probum, Scammonio simile esse debet, resinofum, fulvum, stillis exilibus constans, mordax.

Commendatur in primis ad vulnera sananda Emplastris aut unguentis additum. In calvariæ fracturis summe conducit, medicamentum præclarè suis fungens partibus, genuinum haberi ubi potest.

GALBANUM liquor est ferulæ Syriacæ, optimum habetur quod constat granulis multis, merum, thuris effigiem præbens, pingue, non lignosum, nonnihil seminis è suâ ferulâ habens, odore grave, neque humidum, neque aridum.

Calefacit, extrahit, discutit, menses ac partum trahit, appositum, vel suffitum, lentigines tollit aceto aut nitro perunctas, ad tussim veterem & Dyspneam exhibetur. Cum vino & Myrrhâ toxicis adversatur, & mortuos extrahit partus. Hystericos, Epilepticos, vertiginosos, suffitum suscitatur.

GUMMI HEDERÆ ex Hederâ colligitur arboreâ, mense Majo, vulneratâ juxta majorem truncum arboris. Usque adeo magnum non habet usum, nisi quòd pediculos necare & pilos evellere soleat.

OPOPANAX succus est plantæ ferulacæ, Panax dictæ Heracleum, vel, ut quidam volunt, Chironium. Colligitur concisâ radice & caulibus, tribus digitis supra terram. Probatum amarissimum, intus candidum aut subflavum, foris ad auri colorem inclinans, læve, pingue, Galbani instar lentescens, friabile, grave olens, &, dum resolvitur, propius ad lacteum liquorem accedens.

Purgat pituitam lentam, crassam, è remotis partibus, cerebro, nervis, juncturis, thorace. Frigidis competit affectibus, tussi antiquæ, visus imbecillitati, spirandi difficultati, podagræ, gonagræ; lienis tumorem levat, hydropi, stranguriæ conducit, menses movet, uteri affectibus auxiliatur. Solutum in aceto dentium dolori & erosioni confert. Potum cum aceto ante accessionem, rigores febriles tollit.

SAGAPENUM succus est plantæ cujusdam, quæ Sagapenum dicitur, ferulacæ, Panaci affinis, quæ in Mediâ nascitur. Optimum habetur, quod sincerum, pellucidum, foris rufum, intus cum frangitur flavis aut candicantibus guttis compactum, inter digitos lentescens, medio inter Silphium & Galbanum odore, acri gustu.

Purgat pituitam crassam, humores lentos & aquas è ventriculo, intestinis, cerebro, nervis, thorace, pulmone, juncturis. Morbis frigidis cerebri & nervorum, Epilepsiæ, Paralyfi, tremori, colicæ & ventriculi dolori succurrit; lenta ex pulmonibus & thorace educit, tussi antiquæ confert, splenis duritiem & inflationem curat cum aceto illitum, menses movet, fœtum evocat, uterinis affectibus succurrit, attenuat, dissipat & resolvit.

SARCOCOLLA lachryma est arboris in Perside nascentis, thuri similis, fructicosæ, spinosæ, ramis nodosis. Gummi ipsum album est thuris modo, cum acrimoniâ & amaro quodam.

Pituitam & crudos humores expurgat, à nervis, juncturis, & partibus remotioribus. Senibus, Pituitosis, Asthmaticis, tussientibus commoda, sed calvitiam accersere, corpus impinguare, & sperma augere creditur. Aurium ulceribus putridis & saniosis imponitur, vulneribus cavis inspergitur, ad novæ carnis regenerationem.

TACAMAHACA ex novâ Hispaniâ adfertur, colligitur ex arbore Populo magnitudine respondente, odoratâ, fructum ferente rubrum, semina papaveris modo, colore est Galbani, unguibus albis, odore gravi.

Calidum est Gummi, resolvit, maturat, dissipat dolores & tumores. Uterinis affectibus

bus in primis conducit, emplastri modo umbilico impositum, & suffitu naribus admotum; dolores, ab humoribus frigidis & flatulentis ortos, Emplastri modo dissipat. Defluxiones reprimat linteum exceptum, ad utramque aurem, temporibus admotum ad oculos defluentes detinet, inditum dentibus corruptis dolorem mitigat, & corruptionem prohibet. Ventriculo conducit, juncturarum & nervorum vulneribus impositum, spasmodum impedit & curationem accelerat.

TRAGACANTUM succus est aut lachryma Tragacanthæ plantæ spinosæ, ex cujus radice exstillat. Probatur album, pellucidum, gracile, leve, sincerum, subdulce, salivâ lentescens. Viribus parum differt à gummi Arabico, aut vulgari, cutis poros obstruit, fauces exasperatas lenit, tussim mitigat, catharos curat in Linctibus. Contra dolores Renum & Vesicæ cum cornu Cervi uiso, Drachmæ pondere bibitur in passo liquefactum.

C A P. XXXIV.

Succi varii inspissati.

A L O E tam de plantâ ipsâ, quam de succo ex eâ expresso capitur, ex Indiâ allato. De plantâ aliâs egimus, hic succus venit expendendus, cujus duo præcipua genera in officinis extant. Alterum arenosum, quod sæx & crassamentum quasi est alterius, Caballinum dictum quibusdam, quia illo utantur Veterinarij in equorum curatione. Alterum **HEPATICUM**, quod Hepatis modo coactum & condensatum sit. **SUCCOTERINUM** alij vocant à nativo solo, Insulâ scilicet Succoterâ, in quâ copiosè provenit optimæ notæ.

Eligenda pinguis, nitida, calculorum expers, subflava, hyeme friabilis, æstate molliuscula, Hepatis modo coacta, facile humescens, eximieque amara. Lavatur quandoque ut quod arenosum est subsidat & abjiciatur, & quod pingue ac leve est retineatur.

Bilem & pituitam purgat, affectibus ventriculi & cerebri appropriata. Ferunt crebrum ejus usum, sensuum instrumenta & corpus reliquum ita præservare, ut nullo infanabili affectu tentari possint. Sensus acuit, Hepati confert, Ictero medetur; iis verò noxia quibus Hæmorrhoides dolent. Foris admota adstringit, & ora venarum agglutinat; intus aperit.

A S A à quibusdam duplex constituitur, dulcis seu odorata, quam officinæ **BELZOINUM** vocant, & foetida, quæ est Avicennæ **ALTI**.

A S A DULCIS, **BELZOINUM** officinarum, **BENZOINUM** & Ben Judæum quibusdam, Laser non esse, firmis satis argumentis ostendit Garcias ab Horto lib. i. Arom. cap. 5. Arbor in quâ provenit procera est, vasta, pulchra, umbram late diffundens ob ramorum frequentiam, quos pulcherrimo ordine digestos, & in altum sublatis habet, caudice est crasso, materiâ prædurâ & firmâ, folia minora aliquanto Citri seu Limonii foliis, non tamen adeò virentia; sed parte averfâ candicantia, quæ in minoribus ramis enascuntur, ad salicis folia magis accedere videntur, latiora tamen sunt, sed minus longa. Quidam Agallochum, seu lignum Aloës hanc arborem esse arbitrantur. Nasceitur in silvis Malaccæ loco humidior. Vulnerantur arbores ut majori copiâ effluat. Novellæ Benjuvi de Boninas, quod odoratius, proferunt. Præfertur reliquis Amygdaloides, quod unguis seu maculas candidas Amygdalarum instar admixtas habet, ac in Insulâ Zeilon provenit. Quidam tria constituunt genera. 1. Amygdaloides. 2. Nigrius. 3. Nigrum odoratius, cui tamen Asæ nomen propriè competere non existimant quidam.

In pectoris & pulmonum vitiis locum habet, Chymici flores ex eo præparant, quibus multum tribuunt in hisce affectibus. Odoratum cum sit, in suffimentis & odoramentis locum obtinuit haud infimum. Ex eo quoque fucum eximium faciem & manus dealbantem hoc modo præparant. R. Asæ dulcis ʒj. spiritus vini lbj. stent in infusione per biduum in B. tepido & quotidie aliquoties agitentur, destilla igne mediocri in B. ad siccitatem. Liquor servetur, cujus si guttas aliquot in aquam communem aut Rosaceam infuderis, lacteam totam reddet, quâ lavanda facies, &c.

A S A FOETIDA, Altit Avicennæ, Anjuden Indorum, Succus Lybicus, Medicus, Syriacus, Cyrenaicus, duum est generum: alterum quod ex caule provenit, *καυλίδιον* seu scapa-

scaparium; alterum quod ex radice *πίζιον* Radicaceum vocabant. In officinis duplex invenitur Afa Foetida. Una pura & translucens, altera impura & turbida, quam Germani stercus Diaboli & *Teufels-dreck* vocant. Quibusdam Laser esse putatur. Acosta refert se à quodam accepisse, succum hunc ex Plantâ quâdam foliis Coryli extrahi, conciso caule, deinde in bubula coria conjici, prius illita sanguine, cum tritici farinâ permixta conservationis gratiâ, eamque ob causam, si quid in Lasere furfuribus simile conspiciatur, non adulterationis, sed puritatis potius esse indicium.

In Indiâ frequens ejus usus est, tam in Medicamentis, quam cibis condiendis. Jusculis & oleribus commiscet, confricato ex eâ lebetè; ad dejectum appetitum commendatur, fastidia tollit, flatu discutit. In dolore dentium eorum cavernis inditur, in Venere proritandâ etiam eâ utuntur Indi, magnique apud eos est pretii. Apud nos odorandam eam præbent mulieribus hysterics, magno commodo: dolores sedat, & commotiones tollit.

BALSAMORUM tres mihi sunt species ordine explicandæ. Nobilitate merito primum locum occupat ORIENTALE, cujus specimine donatus sum à D. D. Henrico Fuirenio. Quia accurate satis ejus historiam persecutus est Prosper Alpinus, qui in Ægypto ejus notitiam sibi comparavit præcorum autoritatibus conformem; ex eo pauca hic sunt repetenda.

Planta Balsami Orientalis ab antiquis Arabiæ Medicis Balesan, à Græcis Balsamum vocata, Arbuscula est ad magnitudinem Cytisi crescens, folia gerens paucissima, instar Rutæ, iis tamen candidiora, seu colore viridi subalbido, perpetuoque virentia. Ejus lignum gummosum ac lene apparet, colore exterius subrubro, ramulis longis, rectis, gracilibus, paucis foliis inordinatim dotatis. Folia simul terna, quina, aut septena, alæ adnata. Ramuli ipsi odorati, gummosi, digitis tenaciter adherentes.

Flores fert parvos, albos, Acaciæ proximos, ternos in singulis alis, in umbellæ formam, summe odoratos, à quibus semina promanant flava, folliculis nigris, subrubentibus, contenta, valde odorata, intus humorem flavum melli similem habentia, sapore subamaro, parumque acri, linguam ferientia, opobalsamum redolentia, Therebinthi fructuum figuræ & magnitudinis æmula, extrema aculeata, & medium crassum obtinentia. Ex fissuris ramorum hujus fruticis egreditur quidam liquor in canicularibus diebus, sicut lac ex Tithimallo.

Opobalsamum mense Junio, Julio, Augusto, partim sponte, partim stipite ferro scarificato destillat, in vitreaque vascula recipitur. Quod statim eductum colore est albo, qui paulo post in viridem, tertio in aureum, & demum in melleum mutatur. Ejus succi substantia primo turbida est, crassaque ut oleum statim ab olivis expressum, postea tenuissima & clarissima, demum Therebinthi modo crassescit, odore eximio in primis atque acutissimo, Therebinthum redolens, cum suaviori odoris fragrantia, sapore amaro, acri, adstringente. Primis diebus levissimum est, adeo acuti & validi odoris, ut aliquibus inter odorandum sanguinem è naribus elicuerit: in aquam stillatum, præ levitate non desidet, sed ex alto in eâ projectum, parumper in ipsâ mergitur, fereque continuo assurgens, supra totam aquæ superficiem totum expanditur, eique miscetur, & citissime ita in eâ dissolvitur, ut ab aquâ maximâ difficultate separatum secernatur; in quâ paulo post concrevit atque coagulatur, coagulumque totum stylo ab aquâ eximitur, quod tunc colore lactescit, sive album ut lac visitur. Quanto hic succus annosior, eo fit inodoriator, atque ad motum segnior. Liquor hic primo albo colore conspicitur, mox paucis diebus in viridem mutatur, Olei crassitie, dein attenuatur, & post aliquot annos aureus redditur. Demum senectute crassescit instar Therebinthinæ, ut supra innuimus, ac in aquâ subsidet, & lente supra aquam fertur, ac tardissime in eâ dissolvitur. Quocirca Opobalsamo quatuor juxta hanc varietatem tribui possunt ætates, adeò ut in ultimâ senectâ, neque supra aquam natet, neque multum suaviter oleat.

Vires Balsami pro ratione ætatis differunt: cum recens est, igneis & aëreis abundat partibus & suavissimo halitu. Per os exhibitum viscerum putredinem & corruptiones tollit, abscessibus Hepatis & renum conducit, pulmonis ulceribus prodest, in bolo aut linctu. Vulnera citissime consolidat; condiendis & à putredine servandis corporibus etiam olim quandoque inserviebat. Theriacæ compositionem ingreditur.

BALSAMUM ANIMÆ, vulgo *Canimæ* dictum, ex arbore districtus Paraybe provenit, quæ *Jetaiba* dicitur. Ligno est duro, albo, cortice lento, punctulis ex albo flavescens. In ramis continet folia directe opposita, figurâ parvâ, sed oblongâ, viridia, ad tactum lævia, nervo secundum longitudinem & venulis transversis, eleganter inferius conspicuis, prædita. Fractæ siliquæ seu malleo contusæ continent in se substantiam farinaceam filamentosam, pallide subincarnatam, tactu molliissimam, referentem farinam siligineam leviter humectatam, quæ pullescere incipit, saporis alioqui farinacei & subdulcis. Huic autem substantiæ tres aut quatuor lapides, magnitudine dactylorum, sunt involuti, figuræ ovalis, sed in duobus lateribus compressi, duri, glabri, coloris castanei. Pulpa comeditur cruda, estque saporis haud contemnendi, quâ animalia & homines in peregrinatione sæpe se sustentant.

Ex ipsâ arbore Balsamus seu lachryma destillat, pellucida, & nunc albicans, nunc flavens, quæ tandem succino sit maximè similis colore & duritie: *JETAIICA* Brasiliensis, *ANIME* Lusitanis dicta. Hæc prunis imposita suavissimum reddit odorem. Hic Balsamus quia per meatus corticis inferioris decidere solet, effossâ tellure, sub arboris trunco & radice extrahitur, sub finem æstatis, mense Februario. Monardes ex vulneratâ arbore in Novâ Hispaniâ colligi testatur, haud aliter quam *Mastiche* aut *Thus*. Eo utuntur in *Cephaleâ* & *Hemicraniâ*. Solus suffitus ad roborandum caput & reliquas partes sufficit, frigore affectas. Calidus & ficcus est in secundo gradu, nervosis partibus in primis, vi suâ aromaticâ, & peculiari calore prædest illitus, aut *Emplastri* formâ applicatus. Vulnera mire & cito glutinat.

Folia arboris contusa lumbricos expellere, si exhibeantur, asserunt, interior corticis

cis substantia rafa, & aquæ imposita contra ventriculi ventositates, In potiunculæ formam præparatur, & alvum movet.

BALSAMUM INDICUM, ex Hispaniâ novâ & Peru adfertur, ex arbore mali Medicæ magnitudine, foliis Amygdali majoribus, obrotundioribus & magis acuminatis, floribus, in extremis ramorum flagellis, luteis, initio loculorum oblongorum specie, sed procedente tempore, quorundam veluti foliorum, cæteris longiorum & latiorum, in quorum extremitatis cavitate semina inclusa continentur candentia, & in quendam pallorem inclinantia, oblonga & paulisper contorta, seminibus mali Medicæ similia.

Inciso, quovis anni tempore, hujus arboris cortice aut stipite, sed præcipuè exactis jam atque desinentibus imbribus, liquor ille nobilis stillat è fulvo in nigrum inclinans colorem, sapore acri & paulisper amaro, odore vehementi, sed tamen gratissimo.

Quarto ferme ordine siccum & calidum est, subtilium partium, non sine quadam adstrictione & roboratione. Extrahitur idem decoctis furculis minutim incisis ex aquâ, & vitro excepto innatante liquore, sed viribus inferius est hoc Balsamum.

Tres quatuorve guttæ horis matutinis ante cibos linctæ, ventriculum frigidum roborant, urinam & renum vesicæque excrementa evocant, obstructa aperiunt, respirationis difficultati medentur; ventriculi & alvi dolores sedant, calorem augent, juventutem conservant; pessis inditum fœtus mortuos extrahunt, partum accelerant, sterilitati medentur, dolores externos mitigant, flatus dissipant & tumores. Cerebrum & Nervos roborant, Paralyfi auxiliantur; Nervorum origini impositum frigidis morbis prodest, Colicis Iliacisque & articulorum doloribus utile. Vulnere recentia glutinat, inveterata sanat, febrium rigores tollit, cervici dorsoque illitum.

BEZETTA rubra, seu Torna Solis Bezedini, Pannus subtilis est lineus, tincturâ rubicundissimâ & eleganti imprægnatus, mihi à Sereniss. Principis Christiani V. Pharmacopœo industrio, Christophoro Herfurt, dono data; sed quomodo præparetur, quæque ejus sit conficiendi ratio, ignorabat ipse. Santali rubri tinctura videtur, quâ pannus est infectus.

Ad rubram tincturam corpori & esculentis inducendam utuntur, ut Tornâ Solis vulgari; sed hæc longe elegantior, Cosmetice apta, hoc habens peculiare, quod aquæ colorem suum immersa communicet, ægre vino, neutiquam spiritui vini.

De CANCAMO disputant, quid sit. Quidam Laccam esse putant, quos redarguit Garcias ab Horto, eo quod Cancamo, tanquam odorato, usi sint in suffribus veteres: Lacca autem odorata non sit. Quidam Benzoi Cancamum esse volunt, quos etiam in errore versari docet, quod Cancamum in Arabiâ proveniat, Benzoi non item. Cancamum igitur illud esse existimat, quod ANIMÆ vocant in officinis. Lachryma verò est arboris Arabicæ, myrrham quodammodo referens virosi gustus, quâ tanquam thymiamate utuntur. Triplex esse volunt. Unum quod fulvescit & pellucidum est, alterum quod nigricat & Taurino glutini, seu Colophonix simile est, tertium quod pellucidum & resinaceum.

CATE, quod Manardus veterum Lycium esse existimat, mihi titulo Gummi Categu ab Herfurto donatum, nascitur in Cambajâ, Bacaim, Manorâ, & in continente Goæ. Succus est coloris ruffi, arboris magnitudine Fraxini, folio minuto Ericæ vel Tamarisci simillimo, perpetuò virente. Florere ajunt, non fructum ferre, multis spinis horret, materies ligni robusta, dura, densa, ponderosa, putredini non obnoxia, ex quâ Pistilla fiunt ob pondus, ad Orizam deglumandam. Incolæ arborem Hacchie vocant.

Succum hoc modo extrahunt: Ramos hujus arboris, minutim concisos, in aquâ coquant, dein contundunt, cum farinâ Nachavi (semen id est nigrum & minutum, conficiendis panibus aptum) & cujusdam ligni nigri, quod ibi nascitur, scobe, pastilli aut Tabellæ formantur, quas in umbrâ siccant, ne Solis ardore vires pereant.

Ad confirmandas gingivas, desiccandum & constringendum, optimum est medicamentum, ut & ad alvi profluvia curanda, oculorum dolores tollendos: in summâ, ubi adstrictione & roboratione opus est, utiliter adhibetur.

Cate, quod ego teneo, non in pastillos est redactum, sed massa quædam est purpurea, ad nigrum inclinans, laminatim quasi cohærens, fissilis & friabilis, dura, sed fragilis, adstringens cum levi acrimoniâ, pondere unciarum fermè duarum.

COLOPHONIA duplex est: veterum & recentiorum. Veterum ex Colophone olim advehebatur, & resina erat liquida, quam Cordus ejusdem arboris esse censet,

ex quâ Elemnia Resina profluit, Cedri videlicet. Recentiorum Pix est, quæ confusa quasi est, & ex multis congesta, ac in massam indurata, quæ igni liquata & depurata, durior & siccior evadit, quibusdam Pix Græca; quibusdam Pix Burgundica, de quâ postea.

Emplastris permisceri solet, quæ vim habent emolliendi, quâ potissimum pollet.

EUPHORBII succus est acerrimus, herbæ ejusdem nominis, quæ progressu temporis in arborem degenerat ferulæ speciem gerentem, hujus folia incisa liquorem destillant, qui facile concrescit. Duo ejus sunt genera: unum Sarcocollæ modo pellucidum, flavum, Pisi magnitudine, in guttas æquales densatum, modice cavernosum: alterum in utriculis, quibus excipitur, in massam densatur, candicans aut vitri colore. Eligendum est purum, translucens, candidum aut flavum, acre, quod levi linguæ contactu os accensum diu tenet. Non sine molestiâ tunditur, nec nisi diligenter obturatis & munitis naribus.

Calidum & acre est in quarto gradu, suffusiones illitu discutit, cum melle coxarum doloribus prodest. Cariosis ossibus in primis conducit, squammas eodem die eximit, contra serpentum morsus commendatur. Humores ossi impactos occultâ qualitate exsiccat, sine noxâ partium adjacentium, ut observavit Fabricius Hildanus cent. 2. obs. 92.

GLYCIRRIZÆ succus olim ex Cretâ optimus adferebatur, jam Bambergensis ex Germaniâ commendatur, unde copiose adfertur: commendatur dulcissimus, mollis, recens, purus, tenax, & qui contractus splendescit, nigerrimus, qui linguæ subditus totus liquefit.

In scabritie asperæ arteriæ efficax est, Tussim sedat, æstuanti stomacho, thoraci, & jecinori conducit, vesicæ scabiem, renum dolores curat, sitim sedat, vulnera glutinat.

GUTTA GAMBODIA, Gutta Gamba, quibusdam succus laxativus & flave rufescens Bauhini, succus undecimus Clusii, qui Gitta Jamaui dicitur, Gutta Gamandæ, gummi gutta, &c. Succus est purus, nullis sordibus infectus, fulvi coloris, liquore aut salivâ madefactus, flavo colore inficiens. Diu multumque de eo, cujus plantæ esset succus, disputatum est, donec Jacobus Bontius in Methodo Medendi Indicâ cap. 9. ejus historiam nobis dedisset in hunc sensum. Planta, quæ guttam Gambodiam fert, similis est Esulæ maximæ Javanicæ, & in tantam crescit altitudinem, ut arbores mediocres attingat, quas hederæ modo in silvis amplectitur, crassitie brachii humani. Ex hujus caule vulneratâ succus hic effluit, colligitur & inspissatur. Crescit copiose in Cambodiâ regione Chinæ vicinâ, unde etiam nomen sortitus est succus.

Evacuat sine molestiâ ac torminibus, serosos humores, biliosos item & tenues, sine morâ, tam per vomitum, quam per secessum suo fungitur munere, potest aliis permisceri Syrupis, Pulveribus, Conservis, sed in pillulis minus operatur. Vis vomitiva infringitur, additis guttulis aliquot spiritus vitrioli; item si per dies aliquot in aceto aut spiritu vini maceretur, ac sic blande purgat. Datur à granis quatuor ad octo. Grana tria pueris etiam exhiberi possunt, cum aliis, ratione affectus & dispositionis ægri. In hydropicis, quibus singulariter prodest, grana novem aut undecim præberi possunt. De hoc succo acriter disputarunt Reudenius & Hogsteterus peculiari tractatu, quem consule.

HYPOCISTIDIS succus sub finem Veris ex plantâ exprimitur, & in umbrâ siccat. Aut sicca planta & trita maceratur per biduum aut triduum in aquâ, deinde parum ebullit, colatur & fortiter exprimitur, quod residet, rursus coquitur ad mellis crassitiem. Insigni pollet vi adstringente, refrigerat, repellit.

LACCA officinarum, Myrrhæ similis Avicennæ, Chermes Arabum quorundam, Formicarum alatarum stercus Amato. Formicæ enim magnæ in Pegu hanc materiam elaborant, ex arbore succum exsugentes (unde plerumque formicarum alæ ei permixtæ occurrunt) & ramulis agglutinantes, quos ramulos deinde exsiccant in umbrâ.

Alii verò statuunt instar Gummi aut Resinæ ex arboribus sponte exsudare & concrecere. Quidam legitimum Cancamum esse putant. Duplex habetur, cum bacillis, quam Laccam Sumetri vocant, eo quod ex Sumatrâ, seu Trapobanâ Insulâ adferatur: altera in glebis, sine furculis, Lacca Comberti dicta. Est & alia Lacca factitia, quâ pictores & infectores utuntur, quæ huc non spectat. Mihi est tam in bacillis, quam massâ.

Præmansâ lacca pulcherrimo colore rubro inficit. Eâ utuntur qui Laccam seu Ceram Hispanicam conficiunt, ad litteras obfigandas. Fabri lignarii & torneatores eâ etiam utuntur, ut & aurifabri. Extat in officinis ex eâ compositum Dialacca, quâ ad obstru-

obstructiones aperiendas utimur. Exsiccat & calefacit ordine secundo, ventriculum & Jecur roborat, eorumque infarctus expedit, Ictericos curat, aquas pellit. Eluitur eo modo quo docet Matthiolus lib. 1. in Diosc. cap. 23. nempe trita aquâ fontanâ cui Aristolochia & Schenanthos ad æquas partes incoxerit, lavatur pistillo semper agitando, quoad clarescat, quod resedit coletur & siccetur.

LADANUM succus est ex foliis Cysti Ledum dicti exsudans. Optimum & minime adulteratum, odoratum esse debet, subviride, facile mollescens, pingue, resinofum, arenularum aliarumque sordium expers, quale ex Cypro adferri solet.

Vim habet Calefaciendi, molliendi, spissandi, ora venarum aperiendi: capillum fluentem continet, addito vino, myrrhâ & myrti oleo, cicatricem decoram reddit, aurium doloribus cum hydromelle succurrit, Pessis junctum, secundinas elicit & vulvæ duritiem sanat. Dolores, tussim & alvum sistit, cum vino veteri.

MANNA, quâ in officinis utuntur ad alvum lubricandam, quid sit, disputatur. Matthiolus in cap. 73. lib. 1. Dioscoridis, rorem esse vult, seu liquorem suavem, qui ex aëre veniens, sublucanis temporibus, arborum ramis & frondibus, herbis, lapidibus, & solo interdum invenitur hære, qui brevi temporis curriculo coalescens, grumofus in gummi morem efficitur. Ejus duo genera in Italiâ observavit, alterum ab Orientali plagâ, alterum à Calabriâ. Orientalis rursus duas agnovit species. Una quæ Mastichina dicitur, à granorum Mastichis similitudine, & est præstantissima; altera vilior & minùs efficax Bombycinâ, quæ exhausta est Mastichina, saccharo adulterata. Sed Donatus ab Altomari existimat Mannam, quæ in Apuliâ & Calabriâ è fraxineis legitur foliis, è cælo haudquam decidere, sed ex ipsâ plantâ desudare. Idque argumento esse, quod inciso arboris Fraxini cortice, ardente Syrio, absque aliquo cæli rore exsudet & in lachrymas concreseat. Cujusmodi Mannæ primum exsudentem succum & liquorem, in granula ac squammas concretum, unâ cum corticis Fraxini frustulo, ex Apuliâ & Calabriâ mihi attulit Clariss. Vir D. D. Thomas Bartholinus. Communi candidius est, & inter dentes masticatum strepitum edit. Sed non adeò dulce ut vulgare. Autores dictos ut conciliemus, statuere licet Mannam & roris modo è cælo delabi, & concretam in herbis reperiri, & haustam ac attractam à Fraxino subtiliorem ejus partem rursus effundi cortice fauciato.

Manna ad calidum parum inclinat temperamentum, alvum clementer movet, quocirca pueris & prægnantibus præberi potest, bilem educit, sitim exstinguit, aperit, emolliat, lævigatque gulæ corporisque partes, medicamentum plane innoxium.

MASLACH Turcis familiare, succus est papaveris albi, qui ex capitibus incisis elicitur. Unde totos agros papavere albo, ut nos tritico, serunt, ut inde succum hunc eliciant, qui apud eos & Persas in quotidiano est usu, ad pondus Drachmæ unius. Ajunt quotidie Pisi magnitudine ab iis devorari, ut animosiores fiant, & pericula spernant. Is qui semel & sensim ei assuevit, nisi indies iteret, brevi tabidus moritur, & si per dies quatuor aut quinque intermittat, in idem incidit periculum.

De **MECHOACÆ** radice supra à nobis actum, sed quia ejus succus mihi à Clariss. Viro D. Joh. de Laet transmissus, de eo hoc in loco etiam agendum. Fit autem hoc modo. Recentes radices, corticibus benè mundatis, exprimuntur per pannum, expressum relinquitur per aliquot horas, ut subsideat, quod subsedit siccatur in umbrâ, vocant **TAPIORA**. Hoc succo expresso quidam utuntur loco Scamoneæ, ad cujus species pertinere arbitrantur, & conficiunt ex eo tabellas cum saccharo, quas mirifice ajunt operari. Dosis succi expressi est à Drachmâ unâ ad Drachmas duas. Humores serofos & Phlegmaticos, bilem item evacuat, affectibus ventriculi, intestinorum, capitis doloribus inveteratis, Hydropi & prostrato appetitui conducit.

MYRRHA, Bola Indis, lachryma seu concretus succus est arboris nascentis in Arabiâ, Ægyptiacæ spinæ similis, quæ incisa in substratas tegetes destillat, pars verò circa caudicem concrevit. Theophrastus 9. Hist. Plant. cap. 4. Arborem dicit minorem esse, & fruticosiorem arbore Thuris, caudice duro, contorto, cortice lævi, folio aculeato, crispo, spinâ horridulo.

Myrrha alia *περὶ ἀγροῦ*, seu campestris, quæ expressa destillat & excipitur **STACTE**. Quamvis quidam Stactem putant esse rorem, qui ante corticem ferro solutum, spontè & sine plagâ, quasi saliva quædam exsudet: alia *χαβιρέα*. Inter ejus verò species, primas tenet *πρωγλοδινική*, à loco natali denominata, quæ subviridis, pellucida & mordax.

2. tenuis Bdellii modo lentescens. 3. *παικαλὴς* nigra & retorrída. 4. *ἐργασίμη*, quæ aspectu gummi refert. Eligenda est myrrha friabilis, lævis, undiquaque concolor, quæ contracta intrinsecus lineas candidas intercurrentes habet, unguium speciem præ se ferentes: minutis glebis, amara, odorata, acris; ponderosa, & picei coloris, inutilis. Non hic prætereunda utilissima Galeni observatio lib. 1. de Antid. cap. 11. ubi ait Myrrham transmutari in Opocarpatum, suscipiendo non solum ejus figuram, sed venenatam quoque qualiter: si igitur in Myrrhâ animadverterimus multas esse glebas diversas, admodum quoad odorem & saporem differentes à verâ, non absque ratione, judicabimus eam mutatam in Opocalpatum. Ita quoque observatum Galbanum mutari in Sagapenum, & Cassiam in Cinamomum.

Myrrha calefacit & exsiccatur ordine secundo, capitis vulnera glutinat, foetum, menses, & Lumbricos ejicit, vi abstergendi oculis medetur, ulceribus conducit, crassas cicatrices planat; Tussi veteri & Asthmâti conducit, calefaciendo, desiccando & abstergendo prodest.

Myrrhæ Drachma una ex vino Cretico calido pota, horâ unâ ante paroxysmum, datur utiliter quartanariis, sed sudare in lecto oportet, atque ter id repetere, vel in formâ pillulari exhiberi potest. Ad Cicatrices tollendas & faciem erugandam, valet oleum myrrhæ.

Ova ad duritiem cocta, secantur per medium exemptis Vitellis, replentur pulvere myrrhæ, & in cellâ humidâ liquefcit in oleum, quod crebro illinitur. Fucum ex eo ad mulieres, quæ faciem perpetuo conservare volunt in juvenili candore absque rugis, vide apud Matthiolum lib. cap. 67.

OLIBANUM seu Thus liquor est arboris thuriferæ in Arabiâ; quidam plures ejus constituunt species, colore & magnitudine granorum differentes tantum. Primum est Indicum, quod maximis & inæqualibus glebis constat, lividum, nigricansque, candicantibus aut flavis maculis varium. 2. Mammosum, oblongis grumis mammarum formâ compositum. 3. Masculum, parvis, rotundis, candicantibus aut flavis granis, interdum singulis, interdum geminis quasi testiculis constans. 4. Orobæum, minimis granulis, Ervo æqualibus, odore masculino simile. 5. Manna thuris, quæ nil aliud est quam pollen & farina, ex crebrâ concussione in sacculis abrafa.

Vi pollet calefaciendi & adstringendi, oculorum caliginem discutit, cava ulcera complet & ad Cicatricem perducit, vulnera glutinat, sanguinem sistit, impetigines, ambusta, perniones, ulcera manantia, paronychias, mammarum inflammationes, sanguinis excretaiones sanat, consolidat, suffitibus utile, sed assumptum à sanis, insaniam causare volunt.

OPIUM est liquor lacteus qui ex Papaveris nigri scapo leviter inciso colligitur. Probatur candidum, vel Leoninorum pilorum modo flavescens, in massam veluti ex granulis diversi coloris coactum, grave, densum, solidum, sine sordibus existens, amarum, gustu calidum, odore gravi & viroso, somnum inducens, & in aquâ promptè liquefcens, quod in Asiâ minore in placentulas unciarum quatuor, vel Selibræ pondo cogitur. Quidam tria genera constituunt: Album, quod ex Cairo adfertur, forte Thebaicum; Nigrum & durum ex Aden: Flavescens magis & mollius ex Cambajâ.

De ejus qualitatibus primis disputant, veteres frigidum in quarto, at moderni calorem cum amaritudine, & vim sudores movendi in eo animadverterunt, facultate tamen narcoticâ conjunctâ in magnis doloribus colicis & aliis aliquot granorum pondere exhibent.

Opium, quod apud nos in usu est, potius Meconium quam opium esse multi putant: extractum nempe & torculari expressum ex capitibus, & frondibus Papaveris; quod evincunt festuæ & folia, quæ in ejus massâ quandoque reperiuntur.

PIX BURGUNDICA à quibusdam Resina Pini esse putatur, alba, ad flavedinem tendens. Sponte quandoque ex arbore profluit, odore non ingrato: quandoque vulneratur cortex arboris, copiosius ut emanet, præsertim cum jam succo abundet.

Calefacit & humectat, consumit & separat, articulos roborat, tumores duros resolvit, dolores sedat, Emplastris juncta pus promovet. Ad tussim inveteratam etiam commendant cum Becchicis aliis. In primis certo experimento comperi, emplastri modo clavis pedum aut manuum applicatam dolores lenire, & paulatim ejusmodi tumores eradicare.

SANGUIS DRACONIS, Cynabarum verum Dioscoridis. Succus est ex arbore quæ Draco dicitur, & in Chartagine Peruanâ provenit, teste Manardo cap. 38. Arbor magna est, cortice tenui, qui facile incidi potest, unde effluit liquor ille, qui sanguis Draconis dicitur. Duplex habetur, natus, & factitius in panes coactus, ex rubricâ, pice Colophoniâ. Utriusque mihi copia. Verus sanguis Draconis colligitur & in massulas oblongas, pyramidales, foliis arboris involutas, cogitur, colore exterius prorsus instar sanguinis coagulati, aut lapidis Hæmatitis, unciarum duarum longitudine, unius circa basin latitudine, ab eâ enim paulatim acuminatur. Purissima est substantia, multum differens ab eo, qui in panes est coactus. Quælibet massa pendet Drachmam unam cum semisse: cum frangitur coloris est rubicundissimi & Cynabrii. Vide Clusium rarior. Plantar. lib. i. cap. i.

Refrigerat & adstringit, unde profluvia alvi sistit, sanguinem undiquaque fluentem reprimat, capitis defluxiones in partes inferiores delabentes prohibet, si ejus pulvis capiti inspergatur. Vulnere recentia glutinat, gingivas à putrefactione liberat, dentes stabilis. Pictoribus etiam quandoque inservit, ad colorem rubicundum inducendum.

SCAMONIUM vocatur tum planta ipsa, tum succus qui ex ejus colligitur radice, & in usus Medicos asservatur ac inspissatur. Planta ipsa ex radice unâ longos tenues & viticulosos protrudit Cauliculos, quibus vicinos frutices & pedamenta amplectitur, folia habet lata acuminata, lævis Smilacis instar, flores candicantes, radicem longam, crassam, candidam interius. Succus laudatur nitidus, rarus, levis, colore similis glutini taurino, fungosus, tenuibus fistulis, gustu linguam non urens, colligitur mense Junio. Datur à granis 5. ad 12.

SANDARACHA ARABUM, seu **VERNIX**, est gummi resinofum ex junipero, quod inter Succos & Gummata ambigit. Vernix verò dicitur, quod verno tempore colligatur, exsudet & concresecat. Dicitur verò Sandarachæ Arabum, ad distinctionem Sandarachæ Græcorum, quæ metallicum est, Auripigmento affine & venenum exitiosum.

Eligitur recens, pellucida, pallida; vetus flavescit, friabilis est, Mastiches modo.

Vim habet adstringendi & in usu frequenti est scriptoribus & Pictoribus, qui ex eâ conficiunt vernicem liquidam, addito oleo lini, ad picturas & tabulata illustranda. In suffitibus etiam locum obtinet.

STYRAX CALAMITA sic dicta, quod olim in cannarum calamis ex Pamphyliâ asportaretur; Styra vero quia striatim ex arbore destillat. Lachryma est seu concretus succus arboris cujusdam malo Cotoneo similis. Præfertur flavus, crassus, resinofus, albicantibus grumis præditus, in suâ odoris gratiâ permanens, qui dum molitur melleum liquorem fundit.

Calefacit, emollit, concoquit, tussi medetur, destillationibus, raucedini, gravedini & interceptæ voci, menses ciet, alvum molit cum therebinthinâ in pillulis. Discutientibus & acopis miscetur, cataplasmatibus & emplastris. Ad suffitus & odoramenta adhibetur thuris modo.

Ex eâ in Syriâ oleum conficitur Styracinum, quod calefacit & emollit, sed caput tentat & somnum conciliat.

SUCCUS POMORUM RUSSICUS calore ignis ita inspissatus est, ut in placentas redactus circumferatur, quas spiratim convolutas in usum asservant. Lentus est, viscidus, niger, sapore acido non ingrato. Ejus specimen ex Russiâ mihi attulit Vir Clariss. D. D. Christianus Stougardius P. M.

Sitim sedare, refrigerare, eduliis mistum, gratum iis conciliare saporem ajunt, nec credo ventriculo inimicum.

SUCCI ÆGYPTIACI titulo granula quædam minuta, compressa, purpureo nigricantia, mihi dedit amicus: sed ex quâ planta, aut unde petitus, quasque vires habuit, non addidit; mihi plane est incognitus.

Plantæ Marinae & Zoophyta.

VEGETABILIA rariora, quæ radices in terrâ agunt, quæque ex eâ petuntur, hætenus persecuti sumus, partim integra, partim quoad principales eorum partes, quantum quidem instituti postulabat ratio, & eorum in Museo nostro requirebant exempla. Nunc Marina contemplanda veniunt, quæ ortus sui primordia Mari & aquis debent.

ANDROSACE seu *Cotyledon Marinus*, illud ipsum esse arbitror, quod à Celeberrimo Viro D. D. Aurelio Severino, Anatomico & Chirurgo Neapolitano clarissimo, **FUNGI MAPPAM** vocari intellexi. Describitur verò eruditè à Lobelio in adversariis pag. 165. in hunc modum. Perelegans est, sed perpusilla planta hæc umbilicata, & videtur à genere earum quas Parasiticas festivè quis dixerit, propterea quia non nisi alienâ quadrâ vescitur cibo ac disco. Innascitur fermè super dorsis striatis *Chamæ Conchæ* (etiam lapillis, cujus mihi exemplum) quæ humi obvoluta sit, vacua hospite suo vesco, apud Italos *Cape Tondo* vocato. Pedicellis *Cirrhifve* glabris, nitidis, exilibus, uncias binas altis, crebribus, surrectis, singulis singulum *Clipeolum*, medio centro fulcientibus, *Circinatum umbilici* cum ouracis appensis in memoriam revocantibus, unde *Monspelienses* umbilicum marinum vocarunt, notissima ibi piscatoribus stagni *Magalonensis* & *Lateræ* accolis. *Frontignanæ* etiam refluxæ stagnantisque aquæ salis innumeras plantas obruunt. In fundo quippe, inque aquâ, non in aëre crescunt & vivunt. Virent primo ex squalido cinereoque colore. Postea egesti undis exceptique littore albescunt uti *Conchilia* & *Corallinæ* vocatæ, quas gustu subsalfo & amaro æmulantur. Semen nullum habent. Urinas movent, materiam articulis impactam digerunt, ventrem sistunt. Sicca est planta potius quam calida, multum diuretica.

ARBUSCULAM MARINAM CORALLOIDEM, quam à magnitudine ita vocat *Clusius Exot. lib. 6. cap. 1.* forsan ad *Alcionia* retulerit quispiam. Inter reliquas, duas ejusmodi possideo, quæ fermè notis omnibus respondent iis, quæ à *Clusio* sunt delineatæ. Quia verò quædam in iis observaverim, à *Clusio* non animadversa, eas delineabo. Ex *Norvegiâ* ad me delata est utraque colore albicante ad flavedinem tendente, qualis in *Zinzibère* observatur. Major longitudine est pedum quatuor, in multos ramos laterales, in alteram partem nutantes, divisa. Caudex infimâ parte dilatatur, ut manifeste appareat, scopulo eam inhæsisse, non quidem in fibras radicum divaricatur, sed in amplitudinem paulatim extenuatam extenditur, in ambitu pedem ferme æquantem, crassitie brachiali. Et quamvis crassus videatur, materiâ tamen constat friabili, fungosâ, quæ ob salsedinem facile resolvitur in aëre humidior, unde fit, ut hujus rami mihi hiberno tempore multi deciderint, & in arenaceam resoluti substantiam perierint. Quamvis semel atque iterum in hypocausto exsiccaverim, ut primum tamen aëri humidiori exponitur, cum attrahit & mollescit. Rami innumeris tuberculis sunt obfiti, qui, dum recens adhuc erat planta, capita simiarum haud ineptè referebant, oculis, naso & ore. Quod *Clusius* quodammodo animadvertisse videtur, dum externè orbicularibus notulis distinctos refert. Planta tota tenui & gummoso cortice tecta apparet, ubi bene exsiccata est, alioquin quod corticosum est, pulverulentum apparet. Color rubicundus, qui in *Clusii* plantâ visebatur, non fuit naturalis, sed ascititijs, ut rectè suspicatur. Saporis certe salis admodum, sed non adeo ut merum referat Sal, sed potius arenolum quid, cum Sale permistum.

Altera quam possideo arbuscula, minor est, trium scilicet pedum, figurâ plane priori respondens, sed basis ejus abrupta, & quia melius exsiccata, non ita in aëre humido resolvitur ut prior. Nutat etiam in alteram partem, ut solent vegetabilia marina pleraque. Plures deinceps ejus generis nactus sum plantas ejusdem naturæ & proprietatis.

CORALLIA, quamvis à quibusdam ad lapides referantur, tamen à non paucis ad plantas marinas lapidescentes trahi solent, tum quod eorum sub aquis mollitiem præsupposuerint, tum quod consistentiam duriorum tum primò ea acquirere putarint, ubi extracta & aëri exposita fuerint. Vocatur ergo *Lithodendra* quibusdam, *Dentritis* *Plinio*, *Gorgonium* aliorum. *Corallia* tamen sub aquis mollia non esse experimentis probare

bare conatur ultima Tyrocinii Chymici editio à Pelshowero procurata Wittebergæ Anno 1650. sic enim lib. 2. cap. 10. p. 153. differit: Generosus Dominus Johannes Baptista de Nicolo, Eques Massiliensis, & Regius Piscationis Corallorum in Regno Thunetano præfectus, certò mihi confirmavit, quod cum Anno 1585. mense Julio in mari Bizertino regni illius Thunetani Piscationem instituisset, cupiditate naturæ Corallorum investigandæ adductus, juvenem funibus sufficienter longis alligatum, & pondere viginti quinque librarum in utrâque manu, ad descensum liberiores, in mare istud centum perticas profundum demiserit, ipsique in mandatis dederit Corallium ut evelleret, & inter evellendum curiosè attenteque observaret, an molle, durumve esset. Qui, ubi rursus ascendisset, utrâque manu Corallum attulerit, constanterque asseruerit, illud non minùs in suo mari, quam supra illud, durum esse; & se, cum ad octo perticas aut circiter prope fundum maris appulisset, magnam ibi frigoris vim sensisse. Imo quod ipsemet etiam, cum relationi ejus fidem adeo non haberet, in mare, cum retia, quibus corallia piscari solent, contrahenda essent, antequam in ipsum aërem efferrentur, ad profunditatem unius perticæ se immerferit, & Corallium reti adhærens manu prehendit, idque tum æque durum, ac cum aëri externo esset expositum, observasse. Idem etiam confirmavit Ong de la Poitier, Nobilis Lugdunensis, qui Anno 1613. ab ejusmodi piscatione reversus est. Quod si ita sit, magno certè in errore hætenus versati sunt Præceptores nostri contrarium docentes, pergit idem Author. Retulit quoque Dominus de Nicolai, quod Vere, quando Corallium evellitur, liquor quidam lacteus ex eo inter frangendum emanet, qui decidens super lapidem, lignum, ferrum, aut aliam materiam, Corallium producit.

Est autem Corallium frutex marinus ramosus, sub aquis viridis, qui extractus lapideam acquirit soliditatem. Quando succus lapidescens, ob peculiarem ejus dispositionem se poris insinuat, atque in suam convertit substantiam, lapidescere incipit, sed soliditatem debitam demum ab aëre ambiente acquirit. Colorem vero ex seminio habet. Immaturos Corallos vidit Anshelmus Boëtius, fusco, viridi, alioque colore tinctos, qui per maturitatem rubedinem acquirebant, ut fructus alii rubicundi. Corallis, dum eximuntur, multa extrinsecus adhærent, quibus depositis, nativus color se prodit. Coralliorum variæ sunt differentiæ, tam ratione colorum quàm conformationis. Sunt enim rubicunda, alba, nigra, striata, stellata, articulata, solida, fistulosa, scabra, porosa, racemosa, &c. Ea quæ tenemus nos breviter delineabimus.

CORALLIUM RUBRUM est vegetabile marinum, cujus truncus paulatim se in varios ramos dispescit, instar arboris foliis & fructibus destitutæ, colore eleganter rubicundo. Falsum enim est, quod Plinius lib. 32. Natur. Hist. cap. 2. asserit, Corallia rubra baccas habere similes cornis, specie & magnitudine. Substantiam habet lapideam, quæ polita exacte potest. Nascitur & per se, & ex aliis quibus adhæret. Vidi Pisis in Italiâ fruticem elegantem Cranio humano innatum. Quin etiam alias plantas lignosas quandoque investit, & ad modum earum divaricatur, ut, dum integræ sunt, nemo à veris Corallis eas distinguere possit. Ipsum verò Corallium rubrum investitur tunica quâdam albâ, quam politurâ demere oportet, ut se prodât rubedo. Si igni applicetur, in crustas separatur ejus substantia, quarum una alteram vestit, ut tunica in capis, quamvis id alioquin non appareat. In mari Tyrrheno circa Massiliam, & adjacentia loca, copiosè invenitur. Quo pacto Corallia rubra amissum colorem recuperent, vide apud Anshelmum Boëthium de Gem. lib. 2. cap. 154.

Vim habet exsiccandi, adstringendi, & refrigerandi. Cor, Ventriculum, & Hepar roborat, sanguinem purificat. Si à viro gestetur, coloratius redditur, & elegantius rubet, quam si à muliere; si à morte proximo, aut periculosè ægrotante gestetur, pallescit & colorem mutat, imò futuros morbos, coloris mutatione, denotare volunt. Amuletum habetur puerorum contra terribilia, fascinationes, incantationes, venena, Epilepsiam, &c. collo appensum, aut brachiis gestatum. Venenatis & contagiosis morbis resistit, si pondere Drachmæ semis exhibeatur. Si infanti primum nato, grana x. ex materno lacte, ante alium cibum exhibueris, ab Epilepsiâ tuetur, menstrua cohibet, gonorrhœam sistit, sanguinis rejectiones & fluxus Dysentericos sanat, Renum & Vesicæ Calculos expellit, cicatrices extenuat, ulcera carne explet, lachrymas sistit, dentitionem puerorum promovet, si id crebro mordeant. Quæ omnia efficacius præstant illa quæ Chymici ex eo præparant, Tincturæ, Sales, & olea, de quibus multi multa scripserunt.

IMMATURI CORALLII plantam elegantem mihi dedit Serenissimus Rex Noster Fredericus III. Anno 1649. 6. Febr. Radicis loco erat Massa, gypsea quasi, Corallium album referens, ex quâ ab uno latere varii rami obtusi, nodosi, & scabri emergunt, ad semipedis altitudinem, ab alterâ verò parte Coralli immaturi planta, pedes duos cum dimidio alta, juxta radicem varii & tenues stolonum furculi emergunt inordinati & incurvi. Planta ipsa juxta radicem crassitie est minimi digiti, ubi ad pedis circiter longitudinem excrevit, caulis cortortus aliquantulum, & nodis tribus ex ramusculorum abruptorum reliquiis dotatus divaricari incipit & attenuari, usque dum in summitate in 22. tenuissimos filamentorum instar extenuetur ramusculos: plana est planta, ut omnes marinæ, interiore substantiâ constans ligneâ, quæ Corallinâ crustâ quasi obducitur, & incrustatur. Hunc fruticem eundem esse arbitror, cum eo quem postea sub titulo plantæ Marinæ Resedæ facie delineabo. Sed quia ab hac omnia vascula ablata sunt, peculiaris jam videtur.

Eodem tempore addidit **FRUTICIS CORALLOIDEI** ramum, qui omni ex parte refert hirsutum cornu cervinum, quod lanugine obducitur adhuc novellum, adeò ut tale cornu in lapideam substantiam conversum quis juraret. Ramus primarius dimidii pedis longitudine, crassitie pollicis grandioris, ad latera in duos alios divaricatur ejus crassitie, quorum inferior, ubi uncia unius longitudine emerfit, rursus in duos alios dispescitur. Horum inferior, ubi per tres uncias emerfit, alium protrudit minorem, aliquanto tenuiorem, qui in duplicem desinit apicem, eodem pacto ramus ille, qui hunc sequitur, nisi quod brevior sit ob apices abruptos. Alter proximus trunco ad septem se extendit uncias & prope apicem etiam divaricatur in duos ramos extenuatos. Superior ramus in quatuor scinditur brachia, quorum longius pedem ferme æquat, duo ad latera posita divaricantur bifariam. Ei etiam nodi quidam adhærent, rudimenta quasi novellorum brachiorum exhibentia. Mirum in hac specie, quod si suspendatur ut libere in aëre pendeat, ac digitis pulsetur, sonum edit metallicum, perinde ac si ex ære esset conflatum, cum tamen nullum ullius metalli vestigium in eo visatur, falsâ & lapideâ constat substantiâ.

CORALLIUM ALBUM, quoad lævitatem & splendorem ac densitatem simile est rubro, sed colore differt, qui hic albus est & lacteus. Mihi, præter alia frustula, massa quædam est, trium unciarum latitudine, quatuor longitudine, variis fistulis & foraminibus prædita, tantæ amplitudinis, ut pennam anserinam ejus cavitatibus inferere liceat. Pendet verò uncias quinque. Ferrandus Imperatus Corallium album fistulosum vocat.

CORALLII ALBI, in ventriculo Hirci reperti, tres particule ex tractu Nidrosiensis mihi sunt transmissæ. Harum una longitudine est unciarum duarum, crassitie pennæ anserinæ, præter extremitates dilatatas, duas habens hispidas, porosas extuberantias, Cotyledones rectius dixeris, ipsa verò substantia potius os quàm Corallium refert. Reliquæ duæ particule unciales sunt, ejusdem substantiæ, earumque major unum habet Cotyledonem.

ALCIS CORNU refert frustum Corallii albi, sed diversæ prorsus substantiæ à prioribus, nec enim cavitates seu Cotyledones habet, sed solidius est, trium unciarum longitudine. Ex trunco ubi ascendit, unciam circiter unam dilatatur, ac rami plani & obtusi alium protrudunt ramusculum, cujus pars abrupta. Hinc altius ubi procedit amplius dilatatur, ac mox in quinque ramos dispescitur, quorum duo, latus sinistrum occupantia, sibi ex adverso sunt posita, reliqua ordine, ut digiti in manibus, locantur, sed ab invicem longiuscule divaricantur. Asperiusculum est, & poris quibusdam superficialiis præditum.

CORALLIUM ALBUM RAMOSUM FOSSILE, truncus est quinque unciarum, rudis, asper, ad cinereum tendens, inæqualis, porosus aut exesus quasi, crassitie brachii infantilis, variis protuberantiis, & abruptorum ramorum reliquiis deformis, quibusdam in locis striatus, foraminibus hinc inde scatens, multis inæqualitatibus in ramorum fracturis: sub terrâ defossus hic truncus fuisse videtur.

CORALLIUM ALBUM GENICULATUM E MINERIS ERUTUM, longitudine est unciarum duarum, crassitie pollicari, colore ad luteum inclinante, superficie lævi & politâ, nisi ubi ramusculi decerpti, quorum vestigia supersunt porosa, inæqualia & aspera. Fuerunt autem septem numero ramuli, ex quibus quinque minores, duo verò

verò majores & crassiores. Quamvis superficies ipsa, ut dixi, polita sit, per longitudinem tamen excurrunt lineæ, non rectæ, sed hinc inde, pro ratione corporis, quandoque obliquæ & contortæ.

GENICULATI truncus cum radice, corpus est quinque circiter unciarum longum, eâ parte, quâ radicem constituimus, amplum, nodosum, ex albo flavescente cum nigris quibusdam maculis, læve; sed ex adverso in alas quasi divaricatum & aliquantulum cavum, in se lutum, cui immersum fuit, continens. Genu grande ubi constituit, de se fundit ramum tenuem, trium unciarum longitudine, pennæ olorinæ crassitie, cui circa basin annatus fuit alius minor, sed jam abruptus. Corpus hoc exterius læve & glabrum est, totum solidum & non porosum, in quadam exterioris superficiei parte, ubi non candicat, sed ad luteum ac nigrum inclinat, lineis quibusdam tenuibus per longitudinem excurrentibus præditum.

CORALLIUM NIVEUM; ejus mihi exiguum est frustulum, duarum circiter unciarum, in quamplurimos ramusculos divaricatum, sed tenues admodum, ut crassitie culmum hordeaceum non superent, sed omnes eleganter nivei, & nullâ maculâ infecti. Totum corpus vix scrupulum pender.

Quod nomine **CORALLII PURIORIS** in dentes efformati accepi, nihil aliud mihi esse videtur, quam particulæ quædam à Corallo albo abruptæ, figurâ triangulari acutâ, quâ dentes canis *Carcharias* quodam modo æmulantur.

CORALLIUM MINERALE RUDIUS, in varias fictum est formas, vel potius informe est corpus, porosum, cinereum, variis abruptorum ramorum prominentiis deformatum, basi inæquali, nodosâ, quatuor unciarum, ex quâ emergit stipes ejusdem longitudinis, etiam nodosus, inæqualis, cinereus, porosus, vermicularis, cinereus. Sed omnium pulcherrimum & maxime admiratione dignum est in hoc corpore, quod ex nodis circa basin, Corallium rubrum, elegans, variis in locis enascatur, ut non immerito hoc corpus matrem Corallorum nuncupare valeam, ob frequentia Corallii rubri rudimenta in eo existentia.

CORALLII ALBI genus quod Imperato dicitur, **MADREPORA RAMOSA**, massa grandis est, novem librarum, ramis quamplurimis invicem involutis, nunc minoribus, nunc majoribus, in quorum extremitatibus foramina sunt crispa internâ superficiei, sex quasi membranaceis sepimentis prominentibus. In his foraminibus animalcula nidulari verisimile est, siquidem conchas minutas in iis deprehendi, de quibus suo loco. Superficies exterior, quibusdam in locis candida est, quibusdam luto quasi quodam obducta, variorum colorum: ubi frangitur, interius candicat. Exterius adhæscere tubuli quidam marini, & alia excrementa.

Saxo parvo, magnitudine ovi gallinæ, sed anguloso, inæquali, coloris nigricantis, griseo quodam succo lapidescente consperso, adnatum est **CORALLIUM GRISEUM**, trium unciarum longitudine, totidem latitudine, in varios ramos divisum, qui in alios rursus divaricantur, inæqualiter dispersis ramulis, quorum quidam vix dimidiam superant unciam.

CORALLIUM TUBEROSUM PUNCTATUM illud esse videtur, quod Bauhinus vocat Corallium album verrucosum, punctatum. Clusius verò *Exoticorum* lib. 6. cap. 7. Plantam Saxeam Abrotanoides, descriptio enim plane convenit, si magnitudinem exceperis, quæ diversa est à meâ. Planta est saxea, quodammodo ad naturam Coralli accedens, porosa, quinque unciarum, in multos ramos divisa, qui deinde in alios minores sese spargunt, quodammodo Abrotani fœminæ, seu *Chamecyparissi* Plinii foliorum formam referentes. Nam brevibus tubulis, instar minutissimorum foliorum, constant, serie quadam dispositis, sed magis multiplici in trunco, in crassioribus ramis fere attriti sunt, ut foramina duntaxat relicta sint, tanquam foliorum tubulorum vestigia. Sed extremi ramuli in mucronem obtusum desinentes integri sunt. Substantiâ est durâ, albâ, salsum saporem retinens, marina enim est & è faxis procul dubio in mari abrupta.

CORALLI NIGRI mihi ramus est, sex unciarum longitudine, quâ crassior pennam anserinam non superat, paulatim verò attenuatur, & non rectâ, sed per anfractus ascendit, ramusculi abrupti vestigia circa summitatem ostendens. Totus ater est, nec admodum porosus aut ponderosus.

PLANTA MARINA RESEDÆ FACIE, cujus ramusculum describit Clusius, Exot. lib. 6. cap. 6. in maximam quandoque excrescit magnitudinem. Mihi enim ramus est quatuor ferme pedum in multos ramulos divisus. Planta plana est, ut Marinæ pleræque, nullos ramos, nisi ad duo latera, transmittens, interior substantia lignosa, albicans, obducitur cortice duro, nigro, splendente & ad naturam Corallii nigri accedente, qui rursus falsâ & albâ materiâ obducitur, efformatâ in modum vasculorum rugosorum, quæ semina matura plantæ Resedæ continent, ex albo cinerea, minora paulo & infimâ parte ut plurimum ipsis ramulis connexa, vacua, fragilia & quæ digitis attrita facile in pulverem solvuntur, saporis falsi.

Aliam parvam ejusdem generis teneo, pedis circiter longitudine, quæ integra est, & adhæret Corallio albo, supra quod crevit, cuique stricte adhæret. Extremitates ramulorum nudatæ vasculis suis, Cartilagineæ sunt, duræ, flexiles, unde arbitror Coralli genus quoddam esse, nondum maturum. Ignoravit Clusius ex quo mari petatur hic frutex; nostri ex mari Norvegico, Nidrosiam spectante, eruti sunt. Radicem nullam habent, sed è Coralliis nascuntur, quasi eorum essent rami. Ramulum exacte delineavit Clusius loco citato.

FRUTEX MARINUS elegantissimus Clusii, Corallium nigrum colore æmulatur. Describitur Exot. lib. 6. cap. 2. Meus duos ferme pedes altitudine attingit, amplitudine uncias octo, quâ latissimus, durus, lignosus, flexilis, planus flabelli instar, basi latâ inæquali, quâ rupi aut lapidi adhæsit, ex quâ emergit substantia solida, lata, uncia unius cum semisse altitudine, quæ in ramos duos latos mox dispescitur, ex quibus minores producuntur, qui deinde in innumeros alios minusclos dirimuntur, in longum & latum se dispergentes, tam miro ordine, ut simul quodammodo coalescant, vacuaque tantum quædam spatia relinquant, Cribri, aut Reticuli foramina imitantes. Integer frutex nigri purpurascens colore nitente est obductus. Sed Salsuginosæ materiæ, cujus meminit Clusius, nulla apparent vestigia. Meus enim hic frutex nudus plane est, & Corallium nigrum splendore imitatur. Potius ad Palmas marinas Theophrasti, quam ad Corallia, referendum putat Clusius. Mihi præter hunc integrum & alia ejus generis sunt frustra, ejusdem naturæ & consistentiæ.

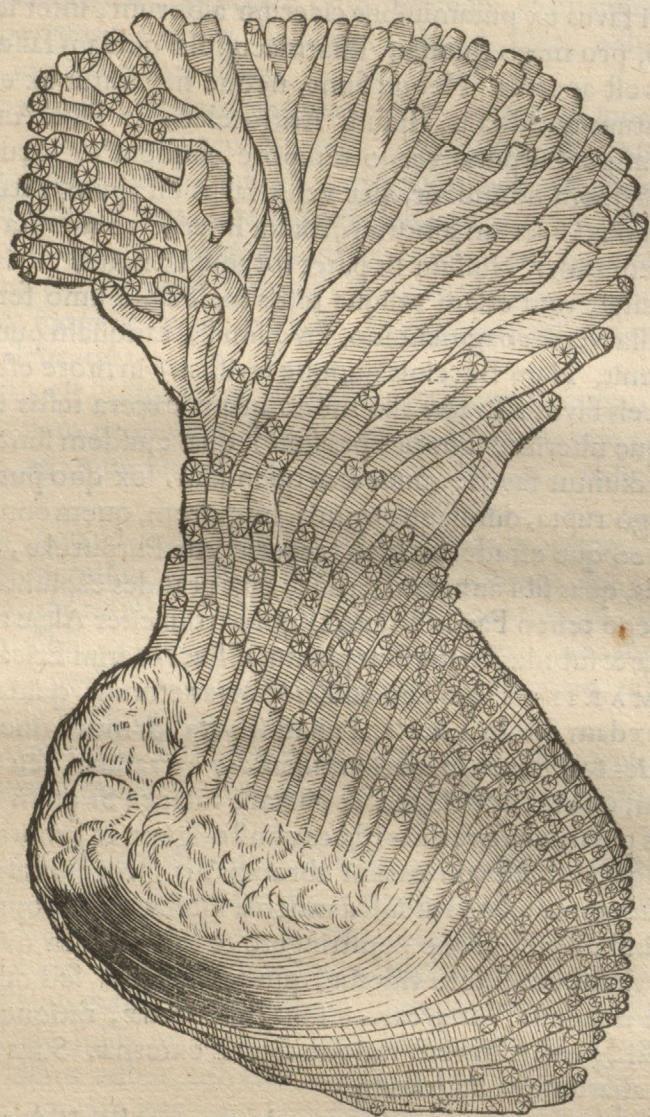
FUCUS VERRUCARIUS seu **VERMICULARIS**, Frondipora & Eschara marina Imperati, planta est marina, trium aut quatuor pedum altitudine, totidem ferme latitudine, ex basi latâ quâ lapidibus adhæret, ex quibus etiam nutrimentum trahere videtur, in ramulos multos, tenues, spisse divaricatur, qui in latitudinem, ut omnes plantæ marinæ, diffunduntur, substantiâ coriaceâ vestitæ, tunicâ quâdam ex polline & tomento quasi confectâ, multis nodis foraminosis præditâ, verrucis quasi plane obsita esset. Hæc verò tunica facile abradi potest, cum mollis sit & nitrosa, ac pro ratione divaricationis ramorum eos vestit. Quando adhuc sub aquis crescit, colore est viridi obscuro, sed exsiccatus albedinem contrahit, ut alii fuci, unde ramuli vermiculis ferme sunt similes repentibus & varie implicatis. Planta ipsa plana est, & non nisi raro ramos ad latera transmittit. Ejus mihi quinque sunt exempla, quædam vasta, quædam mediocria, quædam parva. Unus horum fruticum mihi allatus est, qui adhuc lapidi trium pugnorum magnitudine inhærebat, subviridi, & sulphureum ac nitrosum quid præ se ferenti, ex quo non parum nutrimenti traxisse probabile est.

FUCUS CORALLINUS NIGER, Corallina officinarum, Fuci aut Musci marini species est, quæ, quia Corallis quandoque adhæret, Corallina dicitur, quamvis etiam in scopulis, testis, & aliis fructibus marinis reperiatur. Mollis est quamdiu sub aquis hæret, extracta & siccata riget ob salsedinem. Quædam erecta est, quædam humi sparsa, color nunc albus, nunc rubeus, nunc flavescens, nunc cinereus, nunc niger, nunc herbaceus. Dioscorides Bryon Thalassion vocat, Theophrastus ad fucos refert & Trychophyllon vocare videtur.

Medici utuntur Corallinæ pulvere, pondere Drachmæ unius, in vino, ad Lumbricos necandos & pellendos, nam amaritudine quadam cum adstrictione prædita est. Mihi est ejus generis quoddam nigrum, non articulatum, aliud candidum, quod ex Ostrearum Norvegicarum excrevit conchis, eis adhuc adhærens. Est & aliud lapidi ovali, avellanæ magnitudine, ita connatum, ut hystricem ferme referat.

Ad hos fucos *QUERCUS MARINA* Theophrasti referenda, cujus Iconem dedit Clusius Exot. lib. 6. cap. 4. Tomentosâ investitur tunicâ, sed verrucis caret, & ad eam altitudinem, aut magnitudinem non assurgit, quam ostendit *Fucus Verrucarius*. Ea, quam ego possideo, pedalis ferme est altitudinis, latitudinis paulo minoris, in multos eosque planos ramos expansa, qui deinde in minores dividuntur, tenella cornua cervina lanugine tecta æmulantes, substantiâ molli, flexili, tomentosâ, quæ quo magis ad basin vergit, eo durior. Radicem habet nullam, sed in basin latam definit, quæ Saxis aut Conchyliis adhæret. Rami variè implicantur & cohærent, corpus planum constituent. Rubicundo colore prædita non est hæc planta, sed cinereo & albicante. Ex Norvegiâ ad me delata.

MILLEPORA Imperati, marinum est germen, substantiâ ad *Corallium* accedente, sed magis molli & arenosâ, quæ ramos infinitos junctim ex se fundit, obtusos, æquales, in extremitate porosos. Sed rami hi non ultra unciam longi, æquales, haud acuminati; coloris cinerei. Pedem dimidium altitudine superat frutex meus.

RETEPORA ejusdem *Imperati* est instar folioli *Chartæ Pergamenæ* crispæ, confusè aliquomodo complicatæ, infinitis foraminibus perviæ, ut exiguum rete aliquo modo referat, colore ex albo in luteum tendit. Frustum, quod ego teneo, longitudine & latitudine vix unciam superat, ut jam est contortum, sed, si explicari in planum posset, longè foret amplius.

PENNÆ MARINÆ nomine ad me transmissum ex Norvegiâ corpus gracile, oblongum, cartilagineum, quadrangulum, interiore substantiâ albicante, quodammodo extremitatem pennæ anserinæ plumis denudatæ referens, exterius membranâ subluteâ tectum. Tenuis licet sit hæc penna, crassitie extremitatem pennæ anserinæ non superans,

rans, longitudine tamen æquat tres pedes Romanos. Nullam video habere affinitatem cum Pennâ marinâ à Gesnero, Rondeletio, Aldrovando & aliis descriptâ, ut quo referam vix habeam; hic interim locum obtineat, donec commodior detur.

FAVAGO Alcionium secundum Dioscoridis esse putatur, quo nomine & hic de eâ agendum. Est autem massa quædam, ex innumeris constans pelliculis seu vesicis, iis similibus, quæ ex Pisis excorticantur dum coquuntur, invicem unitis, & spongiæ instar concretis, vacuis, colore ex albo flavescente, pugni quandoque magnitudine, quandoque major, quandoque minor.

Generatur juxta Aristotelem hunc in modum. Purpura, Mytili, Buccinæ, aliaque ejus generis ostracoderma, emittunt lentorem quendam, seu humorem mucosum, velut à feminis naturâ, semen verò eorum nullum est. Ex illo, purpuris verno tempore congregatis, veluti favus ex putaminibus cicerum alborum, inter se cohærentibus, coagmentatur, quem, pro maris spumâ, Pharmacopolæ quidam falso ostentant. Nullus autem huic meatus est apertus. Neque fiunt, neque nascuntur ex eo purpuræ. Sed est veluti expurgamentum quoddam. Ipsum Aristotelem de Hist. Animal. lib. 5. cap. 15. differentem audiamus. Purpuræ verno tempore eundem in locum sese colligentes, condunt quam favaginem nominant, quæ velut favus est apum, verum non ita elegans, sed quasi è putaminibus Cicerum alborum, multa inter se composita, struem unam, suâ cohæsiōe coagmentarint. Nullum iis patet foramen, neque ex iis purpuræ enascuntur, sed cum purpuræ, tum etiam reliqua testis inclusa, è limo ferè & materiâ putrescente oriuntur. Illa verò coagmentatio, favo similis, tanquam purgamentum, tam iis quam Buccinis evenit. Nam Buccinis quoque favificare in more est. Itaque ne ea quidem, quæ ex testaceis favos salivant, alio modo quam cætera testis inclusa generantur. Verum melius atque uberius, quoties præsent, quæ ejusdem sunt generis. Emittunt enim, cum suos ordiuntur favos, mucorem quendam, ex quo putamineæ cellulæ illæ constant. Hæc ergò rupta, diffusaque omnia, humorem, quem continebant, in terram demittunt. Mox, eo quo effuderint loco, reperiuntur Purpurulæ, exordio admodum exiguo consistentes, quas sibi annexas gerunt, quæ grandes capiuntur.

Inter eos quos ego teneo Favos unus est, qui pertinaciter Algæ marinæ adhæret frustulo, ex quo pusillæ & subtiles enatæ sunt plantulæ, Fuci Marini Ericæ similes.

SPONGIAS MARINAS quidam ad Zoophyta referunt, quidam ad Fungos. Sunt autem corpora quædam fistulosa, ex lanâ quasi stipata, & mucagine membranosa compacta. Supra lapides & testacea in mari crescentes, ex radice, seu basi latiori. Viro in se habent motivam, quâ se constringere & dilatare valent. Si enim aut procellis concutiantur, aut ab aliis petantur, se versus radices constringunt, & firmiter locum in quo sunt amplectuntur. Si vero quidpiam earum abruptatur, regeneratur, ut aliæ vegetabilium partes. Purgant se ipsas in arenis à mucosâ substantiâ. Proprium earum est, humorem copiose imbibere, seque constringere & dilatare. In mucagine quâ scærent, quicquid in iis est vitale, consistere videtur, quo se movent. sed dilatio & constrictio à pilosâ dependet materiâ. Variæ earum sunt differentiæ, ratione duritiei & mollietiei, densitatis & raritatis, præsertim verò ratione figuræ externæ. Sunt enim globosæ, latæ, digitatæ, ramosæ, aliarumque figurarum.

Ramosæ seu digitatæ mihi unum est exemplum præ reliquis decorum, longum pedem circiter unum, latitudine pari, in quatuordecim digitos seu ramos divilum. Ex radice planâ & angustâ ubi emerit, mox in massam crassam & latam se extendit, quæ in digitos dictos divaricatur, quorum apices tenuiores & subtiliores multo sunt reliquis partibus, forsan quod nondum soliditatem & perfectionem suam acquisiverint. Est una quæ palmam manus cum quinque digitis exactè satis refert. Sunt præterea aliæ minores, paucioribus constantes digitis, & figuræ variæ, planæ quoque, & inter eas una, quæ **PISCIS GALEUM** pulchre refert. Longitudine est pedis Romani, cum uncis quatuor, capite destituitur, sed quâ latior est circa collum, uncias obtinet duas, Pinnâ quoque dotatur unâ, dein paulatim attenuatur in caudam usque, quæ in acutum desinit & incurvatur. Præterquam quod tota substantia verè sit spongiosa, superius & inferius crebris dotatur foraminibus grandioribus, profundis satis, per quæ nutrimentum attrahere & vivere existimo. Ex Insulis Feroënsibus advectæ sunt omnes.

Anno MDCL. mense Octobri ad me SPONGIAM ELEGANTEM à Clusio dictam transmisit Vir Reverendus & Clariss. D. M. Janus Schelderupius, Episcopus Bergensis meritissimus, gener meus dilectus. Quam è mari vicino eruerunt, & plane notis omnibus respondet ei quam Exoticorum lib. 6. cap. II. describit idem Clusius, nisi quod magnitudine paululum discrepet. Mea hæc non inhærebat saxo, cum eam acciperem, sed ab eo avulsam docet pediculus planus, qualis esse solet vegetabilium marinarum. Forma spongiæ tota est infundibuli, aut floris, tota cava & infimâ parte quâ saxo adhærebat valde angusta, deinde sensim se attollens expandebatur, inæqualiter tamen, cum uno latere ad decem unciarum altitudinem assurgeret, adverso ad septem, oræ inæquales & sinuosæ, foliorum formam quodammodo exprimentes. Amplitudinis Diameter supernâ parte sedecim erat unciarum, exteriori parte lobos quosdam quasi foliola quædam adnata tenebat, interiore sinus quosdam & prominentias. Tota autem materia vulgares spongas referebat. Sed plana, tenuis erat, adhærente pediculo unciâ unam longo, in extremitate plano.

Aliam eodem tempore addidit idem gener meus, quam ad spongas aut plantas marinas an referenda sit dubitare licet. Ex pediculo semiunciali, crassitie calami scriptorii, in extremitate plano, multi ramuli, varie dispersi & intricati, assurgunt in altitudinem pedis fermè & se dilatant in latitudinem semipedis, ac plantam constituunt planam, & obductam adeo tenui materiâ spongiosâ, ut pervia poris tota sit, quibus subtilis & splendens materia falsuginosa inhæret. Tenuis est chartæ modo, figura plantam refert in ambitu sinuatam, & spongiæ modo mollem. Integra non est, sed ex parte mutilata, tenera admodum & delicatula.

Spongia usta acris est, digerentis facultatis, exsiccat potenter, præsertim nova, & vulnere glutinationem promovet, sanguinemque erumpentem cohibet. Communis alioquin ejus usus ad mundandum & lavandum corpus, abstergit enim valide & mundat.

TUBULARAM non voco, porosum illud corpus purpureum, quod Imperatus eo donat nomine, & quibusdam Alcionium Milesium dicitur, sed massam quandam ex crustosis vermiculorum tubulis conglobatam & varie contortam. Implicantur enim & intrlicantur diversi tubuli, crassitie pennæ Gallinæ, miris adeò modis, ut explicari & extricari nullo modo possint, & massam constituunt inæqualem, tuberosam, ad rotunditatem aliquo modo inclinantem.

Sunt mihi præterea variæ PLANTÆ MARINÆ in aquis crescentes, & in nostro mari frequentes, quæ cum apud nos minus sint raræ, de iis hoc loco pluribus agere non statui.

Cujus generis sunt: Muscus Marinus Capillaceus, multifidus niger. Muscus Marinus Gossipio similis, Alga vulgaris, seu gramen marinum latum, radice in fibras dispersâ. Filum, seu Cuscuta marina, Capillara Imperati, quam Epithymo assimilât. Quercus marina vesiculis prædita. Quercus marina cochleis minutissimis undique Margaritarum instar obsita. Fucus marinus caule Musco spongioso obducto. Fucus marinus caule & ramis fœniculaceis, foliis in summo latis & Quercinis. Quorum omnium pars major saxi & lapidibus adhuc adhæret, iis basi latiori impacta.

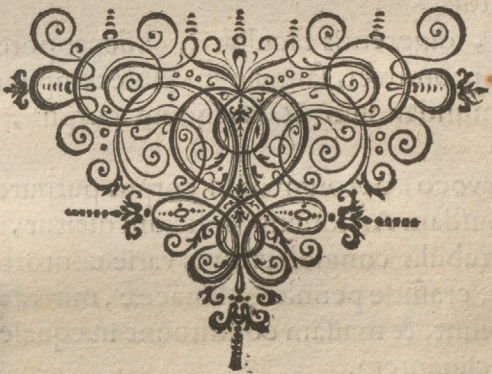
Hæ marinæ plantæ quare vocentur Fuci egregie docet Ferrandus Imperatus Histor. Nat. lib. 28. cap. 9. his verbis. Est quædam Fuci species, similis radici plantæ terrestris, ex quâ nobilissimus color purpureus extrahitur, quo genas olim pingebant mulieres. Hinc fucus dictus est à colore fucato, quem eo sibi inducebant. Color verò hic exterius obscurus, si planta in aceto maceretur, paulatim in purpureum & rubicundum degenerat. Vide autorem ipsum linguâ Italicâ Neapoli editum.

QUERCUM vero MARINAM hanc, quæ diversa est ab eâ quam superius descripsimus, eleganter delineat Clusius lib. 1. Hist. Plant. Rarior. in hunc modum. Nascitur hæc planta in scopulis, qui mari alluuntur, aut marinâ aquâ operiuntur, sine ramis, sed oblongis latisque foliis, adeò mollibus, ut cum æstus recessit nullo modo sustinere se queant, sed in saxi strata aut diffusa reperiantur. Multifida verò sunt hæc folia, & secundum alarum exortus, atque cavitates, bullas quasdam, aquâ plenas, eminentes habent, eorum verò extrema in quoddam velut rudimentum exigui Cucumeris desinunt, subflavescens, aquâ plenum. Atrâ viriditate prædita sunt, quamdiu sub aquis latent, aut recentem à marinis aquis ejecta, siccata autem nigrescunt, & glutinis instar splendent.

Nullis radicibus firmantur, sed Lepadum modo saxi, aut Ostreorum testis adhærent.

Mirum profecto, quomodo non hæc solum, sed & reliqua ejus generis Vegetabilia saxi tam pertinaciter adhære, & ex iis nutrimentum trahere valeant. Siquidem plantæ, quas ego possideo, licet magnæ sint, tam exiguis inhæreant lapidibus, ut vix ramulo nutriendo sufficere posse quis existimaverit, etiamsi pleni essent succo, quo tamen plane destitutos credo, cum non magis ex hisce, quam ex pumice, aquam aut succum expresseris. Modum igitur Vegetandi & nutriendi peculiarem habere Marina, necessum est.

MUSEI WORMIANI
HISTORIÆ
DE
ANIMALIBVS

LIBER TERTIUS;

CAP. I.

Animalium differentie.

XPEDITIS fossilibus & vegetabilibus potioribus & rarioribus, quæ in Museo tenemus, ad Animalia, quorum aut integra corpora, aut partes in nostrâ sunt potestate, ut transitum faciamus, ordinis suadet ratio.

Ne autem in tantâ copiâ indiscretè vagemur, pauca de Animalium divisione & in classes distributione sunt præmittenda, ut, quò quodvis sit referendum, melius constet.

Animal ab animâ sic dictum volunt, Græcis ζῷον, à quibusdam substantia animata sentiens describitur. Nam, ut rectè Aristoteles lib. 2. de Animâ cap. 2. Animal est ob sensum primo, nam & ea quæ non cientur motu, nec mutant locum, sensum autem habent, non solum vivere dicimus, sed etiam animalia nuncupare solemus. Sed, ex sensibus, Tactus animalibus cunctis primo inest, atque ut vegetativum à tactu sensuque omni, sic à cæteris Tactus separari sensibus potest. Quocirca, animalia cuncta ipsam vim habere sentiendi, tactu constat.

Quanquam variæ Animalium divisiones extent apud Philosophum. I. de Hist. Animal. quarum ratione animalia in certas distribuuntur classes, nostro tamen instituto maximè quadrare illam judicamus, quâ omnia animalia cap. 4. ejusdem libri dispeſcuntur in sanguinem habentia; quo refert hominem, equum, & omnia quæ aut perfecta pedibus carent, aut binis quaternisve constant pedibus: & Exsanguia, quo spectant Apes, vespæ, atque inter marina, sepia, Locustæ, & denique omnia quæ pedibus plus quam quatuor innituntur.

Ut verò nos semitæ, quam ingressi sumus, insistamus, ab imperfectioribus ad perfectiora ascendendum putamus, primoque exsanguia, quæ tenemus, tractabimus, dein progressum ad sanguinea faciemus.

Inter EXSANGUIA primas obtinebunt INSECTA, quæ incisura parte sui vel supinâ, vel pronâ, vel etiam utraque possidentia, nec ossæam quippiam discretum aut carneum, sed quiddam inter hæc medium continent, quippe corpore pariter intus forisque duro constans, Aristoteli ἐνσῶμα, Alberto Annulosa dicta.

Ejus species cum plurimæ sint, ad certas tamen & ordinatas classes eas redegit Aldrovandus hunc in modum. Insecta sunt vel Terrestria in terrâ degentia, vel Aquatica: illorum

illorum quædam pedes habent, quædam pedibus carent. Pedes habentia, alia sunt alata, alas habentia, vel detectas, *ANELITRA* dicta, vel opertas, ut *COLEOPTERA* seu *Vaginipennia*, ut *Locusta*, *Gryllus*, &c. *Anelitra* vel quatuor habent alas membranaceas, & sunt vel favifica, ut apes, vel non favifica, ut cicadæ: vel alas habent farinaceas, ut *Papiliones*. Duas alas tantum habent *Muscæ*, *culices*, & ejus census. *Aptera*, seu alis carentia, vel paucos habent pedes, sex, octo, duodecim, quatuordecim; vel multos & plures, ut *Onisci*, millepedes. Pedibus destituta insecta terrestria, sunt vermes varii, tam in hominibus, quam aliis animalibus, Plantis, Lapidibus, & extra ea existentibus.

AQUATICA insecta in aquis tam dulcibus quam marinis degentia, item sunt vel pedibus prædita paucis, ut *Muscæ* fluviatiles, vel multis, ut *pulex marinus*, &c. Vel *Apoda*, seu sine pedibus, ut *Hippocampus*, *Stellæ marinæ*, aliæque. Consulto alias omittimus divisiones, quæ vel à corporis qualitate, colore, quantitate, partibus, victu, generatione, motu & coitu desumi solent, cum unica illa nobis sufficiat, ut secundum eam in classes dirigamus, quæ possidemus.

CAP. II.

De Insectis in specie.

INSECTORUM primatum nobis obtinet *APIS*, non quod rarum & exoticum sit animal; sed eo potissimum nomine quod animal sit utilissimum, exigui impendii, & favus ejus, quem tenemus, & artificii & elegantiae obtineat quam plurimum.

APIS, Græcis μέλισσα, insectum est terrestre, alis membranis præditum, anelitron & favificum, unius coloris, aculeatum, mella conficiens, & ceram elaborans. De hujus animalis naturâ & constitutione consulatur *Aristoteles*, *Plinius*, *Aldrovandus*, & alii: nostri instituti non est minutias persequi vulgares.

Cum in omnibus suis operibus industriam præ se ferant mirabilem apes, tum maxime in favis construendis. Quando alveum nactæ sunt mundum, ex arborum lachrymis & gummis succos comportant glutinosos, hisce rimas & pavementum oblinunt, ne quid incidat, aut intret quod nocumentum adferre possit. Hinc Regum suorum cellas eminentiori loco statuunt, amplas & cæteris majores, easque sepimento vallant. Vicinæ Cellis Regiis habitant seniores, hinc natu minores, dein adolescentulæ. Favos verò æquabiles struunt, eorumque partem aliquam ad mel asservandum, aliam ad apes, aliam ad fucos. Nec eadem semper visuntur figurâ. Mihi favus unus est figurâ ovali, pineam nucem fermè referens, longitudine unciarum trium, latitudine duarum, cellulis suis hexangulis affabre decorus. Planus cum sit ab utrâque parte interstitio distinctas obtinet cellulas, profundiores in medio, ad latera paulatim profunditate decrecentes. In longitudinem septendecim excurrunt cellulæ, septem in latitudinem. Cellulas tot habere angulos, quot apes pedes, observarunt *Zoographi*, & æqualibus ita constare lateribus, ut una alteram fulciat ordine in obliquum quasi disposito.

Usus favi obtinent eundem quem cera, de quo fuscè differentem vide *Aldrovandum*.

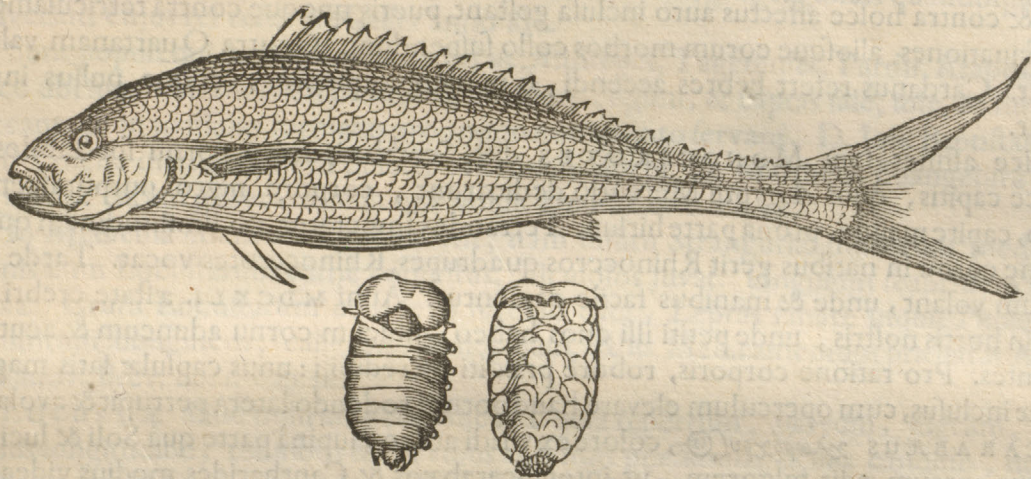
BOMBYLIO Papilio est qui ex Bombyce seu *Erucâ* serici staminis textrice generatur hoc pacto. Ex ovis fit *Eruca*, quæ ubi pensum absolvit, fit *Chrysalis*, ex quâ papilio, qui folliculum Bombycinum cui includitur terebrat, & haud ita multo post *Venerem* tribus diebus exercet, quo peracto *Masculus* moritur, fœmina verò ova parit innumera, rotunda, minuta, semini *Hyosciami* non dissimilia, substrato panniculo albo, dein moritur. Ova verò in *Ver* instans asservantur.

Ab aliis vermis *Indus*, vermis lanificus & *Ser* vocatur. In Europâ Bombyces pennæ colorinæ crassitiem rarò superant, cum in Indiâ pollicis humani magnitudinem longè excedant. *Domus* seu folliculus, cui includitur, apud nos rarò superat ovi *Columbini* majoris magnitudinem, in Indiâ caput humanum æquat, teste *Majolo*. Colore differunt, aliæ albæ, aliæ cinereæ, aliæ flavæ visuntur vermes. Pedes habent quatuordecim, anteriores sex minores, posteriores octo mediocres, postremi duo maximi, supra quos cauda acuta & surrecta. Rictus omnibus porcorum similis, oculi magni, nigri, à capite ad caudam usque linea per dorsum medium fusca fertur. Ova commodè incubantur à virgine sanâ, ubi eruperint foliis mori pascuntur, lactucis etiam quandoque. Cum aliquot diebus oblatas frondes voraverint, somno corripiuntur.

tur triduo, dein rursus vorant & senectam exuunt, idque quartâ vice. Demum cum à cibo abstinere, scopis imponuntur in quibus texunt folliculos, quibus se ipsos includunt. Biduo totum folliculum absolvunt, tanto textus artificio, ut ad finem usque filum serveatur integrum, cum alioquin fragillimum sit & tenuissimum, humanum prope visum fugiens, longum verò adeo, ut multas orgias compleat. Collectis folliculis prima & externa detrahatur lanugo, reliquum asservatur in usus.

Vermes ipsi non tantum obtinent usum, quantum seta & filum, ex quo vestes preciosæ fiunt. In Medicinâ cordialibus permiscetur, ingreditur enim Diamoschum, confectio Alkermes, species cordiales, syrupum de Pomis, de corticibus citri. Quidam concisum præferunt usto. Combustum putrida ulcera mundat, cum sale dentium ruginem tollit, cerebrum roborat.

Insectum quoddam in mari Islandico reperitur, quod OSCABIÖRN vocant, & ad Pediculos aut Cimices majores, quos figurâ refert, spectare videtur. Hoc enim non secus Pisces quosdam infestare solet, ac pediculi alia animalia. Crustaceum est animal, sesquidigitum longum, digitum crassum, figuræ oblongæ, ut cauda Gammari formatum & crustatum, septem constans juncturis, quatuordecim brevibus pedibus, unguiculis acutis præditis, in quolibet latere septem, antèrius ampliatur. Corpus habet molle sub crustâ, instar massæ æqualis & perspicuæ, succinum fermè referens, quod in lapidem induratur, nulla intestinorum aut viscerum relinquens vestigia. Oscabiörn vero vocant, quasi sit optationis ursus. Putat enim vulgus, si quis, deglutiendo hunc lapidem, quid optet, voti futurum compotem, & si Pesci qui primum capitur adhæreat, boni esse ominis, & felicem Piscaturam portendere.

Historia pediculi marini, quam ponit Gesnerus lib. 4. Aquatil. pag. 816. non multum ab hac abludit. Piscibus hoc insectum ita adhæret, ut eripi non possit, fugit ut hirudo, nec prius abscedit, quam tabidum & exsuum piscem reddiderit. Reperitur cervici Mugilum, Luporum, & saxatilium piscium affixus. In Brasiliâ etiam inveniri & piscem ACARAMBITAMBA potissimum infestare docet Georg. Margr. Hist. Piscium lib. 4. cap. 8. Mihi lapis ex hoc insecto est, cujus originem variis fabellis involutam docent Islandi. Insectum ipsum demum etiam accepi integrum adhuc & nullâ sui parte mutilum.

Ad insecta volucra Colcoptera, seu vaginipennia, SCARABÆUS refertur, Græcis κάρβας. Quo nomine insigniuntur omnia illa, quorum alæ crustâ teguntur, hoc peculiare habentia, quod careant aculeo & proboscide, dentesque habeant, quibus edendi munus perficiant, & pinnas valde fragiles, quo nomine crustis indigent ad earum tutelam.

Varia eorum sunt genera, differunt enim colore, magnitudine, sono, generandi modo, capitis constitutione, dum alii cornuti, alii sine cornibus.

Ex Indiâ Orientali mihi allatus SCARABÆUS pulcherrimus, unciarum duarum longitudine, latitudine unius fermè, capite canino, nigro purpureo; supra oculos ad latera, duæ prominentiæ, luteæ, glabræ, instar auricularum in canibus propendent quasi.

Hh

Collum

Collum scuto tegitur nigro, splendente, cuius ambitus viridi cingitur lineâ, quæ etiam per ejus medium transcurrit. Alæ in acutum desinentes ex viridi ac purpureo micant, ut colla Anatum. In acutum desinit Uropygium. Pectus, ut & venter, quatuor constans interfectionibus, atropurpureo splendet lævore, pulchrè admodum. An ad Melotontham Aristotelis referendus, dispiciendum.

Sunt mihi & cornua SCARABÆI CORNUTI, quem Nigidius Lucanum vocat, Leonicerus cervum volentem, Cardanus Scarabelaphum, Scaliger Taurum, alii Scarabæum bicornem. Cornua hæc ramosa sunt, dentata, colore purpureo nigrescente, quibus obvia valide constringendo apprehendere valet. Hi Scarabæi corpore nigricante esse solent, oculos juxta cornua habentes, intra cornua antennas quibus obvia perterritant, capite sunt latiore, sed pectore minus longo.

In Italiâ ad dolores sedandos & nervorum contractiones feliciter hæc cornua adhibent & contra hosce affectus auro inclusa gestant, pueris quoque contra terribilissima, fascinationes, aliosque eorum morbos collo suspendunt. Contra Quartanam valere putant. Cardanus refert Febres accendi, si in oleo coquantur, eoque pulsus inungantur.

Hiscæ affines sunt MONOCEROTES dicti Scarabæi, unico cornu spectabiles in vertice capitis, quos Ægyptii Mercurio dedicarunt, corpore nigro purpurascens, crasso, capite magno, pronâ parte hirsuti. Ferrandes Imperatus, ob similitudinem quam ratione cornu in naribus gerit Rhinoceros quadrupes, Rhinocerotes vocat. Tarde admodum volant, unde & manibus facile capiuntur. Anni MDCXLI. æstate crebri visi sunt in hortis nostris, unde petiti illi quos habeo, unicum cornu aduncum & acutum habentes. Pro ratione corporis, robore præditi incredibili: unus capsulæ satis magnæ lignæ inclusus, cum operculum elevare haud potuit, rodendo latera perrupit & avolavit.

SCARABÆUS *χλωρόχρυσος*, colore ex viridi aureo, supinâ parte quâ Soli & luci exponitur aureum edit fulgorem, ut inter Scarabæos & Cantharides medius videatur. Quibusdam Scarabæus viridis Plinii, quem jucundo suo aspectu contuentium visum acuere ait. Repertus æstate superiore in horto meo.

CANTHARIDES duas ex Indiâ Orientali possideo pulcherrimas, colore viridi superlucens auro sed diversimode. Major longitudine unciam superat, licet capite sit spoliata, latitudine pollicis dimidii, collum frequentibus punctulis scabrum est, alæ oblongæ, in acutum desinentes, læves, nisi quod utraque juxta collum uno lenticulari notetur punctulo.

Altera minor paulo, oblonga quoque, ejusdem figuræ, sed in colore hoc est discriminis, quod plus habeat auri rubentis quam prior, alæ præterea frequentioribus niteant stellatis punctulis. Utraque quatuor saltem pedum ostentat reliquias, sed ob coloris pulchritudinem se ipsas commendant.

Venenatæ licet sint cantharides omnes, eas tamen in usum suum traduxerunt Medici. In Hydropicis usus est Hippocrates, abscissis alis, capitibus & pedibus. Ad urinam provocandam quidam, sed benè præparatis, utuntur.

Ad Lichenas, alopeciam, verrucas & aliena extrahenda, faciei pustulas, scabiem, psoriam, nomas, carcinomata applicant alii. Contra varios morbos mulierum, Icterus, quartanam sunt qui utuntur. Sed, cum suppetant tutiora, non temerè ad hæc progrediendum. Ad pustulas & vesicas in cute excitandas earum usus frequens est & tutus. Qui pro Philtro exhibent, videant ne pro Pharmaco venenum præbeant, Vesicam imprimis vehementer exulcerant.

INSECTUM quoddam APTERON frequens visum est in navi nostrâ, quæ ex Ind. Orient. Anno MDCXXXVIII. huc appulit, pollicis longitudine, latitudine dimidii, corpore quâ caput spectabat arctiore, quâ caudam latiore, colore puniceo. Pedibus sex (quorum posteriores longiores, hirsuti & acuti) præditum, antennis duabus juxta os dotatum.

Inter Gariophyllos aromaticos nidulabatur, & homines in navi existentes mire infestabat. Fuit qui Cicadam Indicam existimaverit; Sed, cum alis destitueretur, eo referri non debere arbitror. CIMICEM aut PULICEM Indicam magnum esse existimo. Pulex enim per Microscopium conspectus figuram exhibet huic similem, homines etiam eodem modo quo pulices infestat.

LOCUSTA HISPANICA, mihi à D. D. Wichmanno allata, corpore est cinereo maculato, & quibusdam in locis ad flavedinem inclinante. Caput habet cucullatum, cine-

cinereum, squammatum, os triquetrum, mystace seu quatuor pilosis ornatum corporibus, in fronte tenues quasdam antennas ostentat, oculos prominulos nigricantes, alas quatuor variegatas, membranaceas, nervis quibusdam per longitudinem excurrentibus, crura quatuor, anteriora minora in se reflexa, sed duo posteriora, trium unciarum longitudine, ad saltandum apta, quæ corpus tangunt crassa, alioquin tenuia & cornea, in extremo articulo serrata. Venter octo sectionibus distinctus in acutam definit spinam, in extremitate nigricantem. Totum corpus longitudine est unciarum trium.

Locustarum tanta est varietas, explicari commode ut nequeant; mediam naturam habere videntur inter volatilia & reptilia, nam cum paululum à terrâ elevantur, saltant, iterumque pennis deficientibus in terram cadunt, sed altius evectæ volant aliquantisper, nocturno frigore torpent, nec matutinis horis se à terrâ elevant, antequam æstus meridianus ingruat. Frugibus infestum animal, adeo ut integras regiones quandoque devastaverint, cujus rei testis est Gallia anno 852.

Sunt populi qui Locustis vescantur, ut Æthiopes, Tagetenses, Parthi, Arabes, qui in loco ubi sunt fumum excitantes, eas decidere cogunt, & captas sale, sole, & furno exsiccant, ac in massulas formatas pro annuo nutrimento servant. D. Joh. Baptistam iis silvestri melle mixtis vitam in deserto sustentasse docet D. Mattheus Evangelista cap. 3. Quatuor earum genera munda esse voluit Deus, Levit. XI. 22.

In Medicinâ etiam usus suos habent, nam suffitu Stranguriæ mulierum medentur: panis cum Locustarum carne comestus, calculosos juvat. Unguium scabritiem tollunt frixæ. Crura Locustarum cum sevo hircino trita, Lepras sanare inquit Plinius. Ad oculorum albuginem, caliginem & nebulam, ex iis Medicamentum præparat Arnold. Villanov. Brev. lib. I. cap. 16.

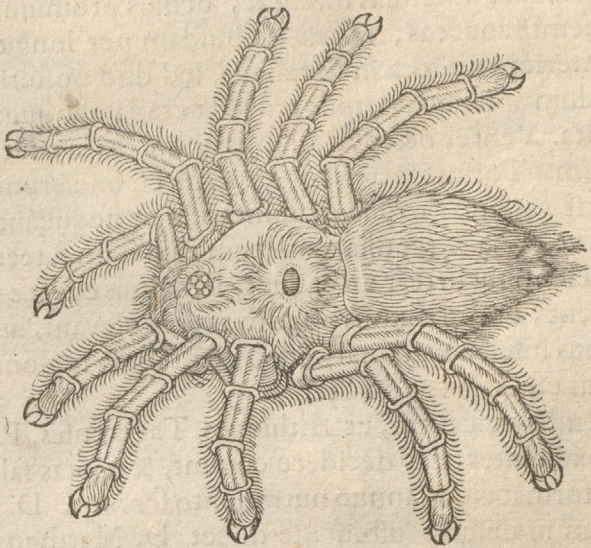
LOCUSTÆ aliud mihi est genus hic in Daniâ repertum, parvum, nigrum, uncia unius longitudine, tenuibus & brevibus antennis præditum, oculis candidis, minutis, nullâ in caudâ spinâ aut aculeo, cætera locustis aliis simile.

GRYLLO TALPA, Sphondylis Cordi, Bupestris Dodonæi, cum quibus tamen nequaquam convenit. Aldrovandus vermem Cucurbitarum vocat, quia Cucurbitas in hortis valde infestat. Gryllotalpa verò vocatur, quia cum Gryllo stridorem habet communem, & instar Talpæ terram fodit.

Ejus historiam accuratè persecutus est Moufettus in Hist. Insect. cap. 24. hoc modo. Insectum visu horridum & monstrosum, quadruplo maximam superans Cantharidem (vel quatuor circiter digitos longum) præcipuè ætate ubi fuerit proVectiore. Fœmina levius, mas saturatè fuscus. Illi, præter duas longas antennas, fibulæ quatuor quasi è naribus labiisque propendent, oculos habet majores, & alarum radix miniatâ maculâ ornatur. Mas verò fibulis illis nudus, illarum loco, setas duas fibulis duplo longiores obtinuit. Concolor sibi undique videtur & sine maculâ, utriusque unguis coracini sunt. Anterioribus pedibus robustis admodum & variis tumulos perfodit uterque & cuniculos agit, mediis insistit, ultimis, quando opus est, saltat. Cauda illi bifurca, alæ corpore longiores, membranæ, corpus incisuris variis insignitum. Juniores ferè toti nigricant, adultiores implumati videntur. Sub terrâ palustri & humidâ maximam ætatis partem vivit, noctu tamen egreditur. Tardigradum valde est animal, volatusque ejus saltum refert: unde in locustarum numerum à nonnullis ponitur. Sole occiduo primum prodit, Gryllorum more, suâque cantilenâ sonorâ quidem satis & supra mille passus stridente sibi applaudit, quam ubi audiunt Agricolaë oppido exhilarantur, ac si ejus adventu terram humore gravidam & calore Solis maturatam scirent. Grana tritici, hordei, & Avenæ colligit, ac in cavernam asportat, inde fortè hyeme victurum. Quidam stercoribus equinis eam vesci affirmant. Nudis manibus tractata bestia, nullum mordendi aut offendendi indicium præbet.

Mihi tres ejus generis vivas, venum in scatulâ asportavit Rusticus quidam, terrâ madidâ opertas, quas prope Fridericiburgum captas affirmavit. Sed capsulam perforarunt & abierunt. Alias postmodum aliunde accepi, quas mortuas servo.

PHALANGII AMERICANI dentes mihi à Clariss. Viro D. Joh. de Laet transmissi, parvuli sunt, adunci, acuti, colore purpureo nigricante, ungulas potius quam dentes referentes. Animal ipsum describitur ab eodem autore lib. 15. Ind. Occident. cap. 15. Carolo Clusio in Exoticis, Margravio de insectis lib. 7. cap. 3. Brasiliensibus Nhamdu Guacu dicitur, aliis Araneus maximus & Phalangium. Totum corpus digitos tres & semis longum, bisectum. Anterior pars major & penè duos digitos longa, sesquidigitum lata, subrotunda & compressa, posterior magis orbicularis, nucis Moschatae majoris magnitudine & figurâ, sesquidigitum longa. In dorso medio versus posteriora foramen habet umbilicale, capite caret speciali; sed supra os in anteriore parte corporis ocellos habet minimos, splendentes instar punctulorum, & ad utrumque oris latus prominentiam unguiformem semilunarem, semidigitum longam, in extremitate dentatam, dente semilunari, splendente, coloris nigro purpurei. Crura habet decem, utrinque quinque, priora duo juxta dentes duos digitos longa, quatuor internodiis constantia; omnia in extremitate habent duo cornicula curva, nigra, splendida, bissecta, ut cancri. Prope anum duos processus, semidigitum longos, juxta se positos, fili crassioris crassitie, quibus nere solet. Totus araneus vestitur cute pilosâ, brevibus pilis nigris ad visum, ad tactum instar Holoferici. Per totam autem superficiem crurum partis posterioris, laterum & processuum, qui dentes continent, pili copiosi sunt inspersi ex albo & gryseo rubei coloris. Posterior sectio corporis in adultioribus plerumque nuda est pilis, & cutis ex albo incarnata. Vescuntur Muscis & aliis insectis. Margravius idem refert se unum in scatulâ per biennium aluisse, qui certo tempore cutem exsui, dentibus etiam adherentibus, novâ subtrus generatâ. Frequentissimum est insectum in Insulâ S. Alexii.

Ad insecta aquatica apoda refertur Hippocampus, quæ vox variè ab auctoribus sumitur, pro seuticâ à quibusdam usurpatur, ab aliis pro Hippopotamo, ab aliis denique pro hoc insecti genere, de quo nobis hic sermo. Dicitur vero ab ἵππος quod equum notat & κάμψις flexura, quod hoc insectum ex Equo & Erucâ compositum videatur. Magnitudine est dodrantali, quandoque minor, pollicis crassitie, rostro oblongo, tubuli modo cavo sine scissurâ. Ab inferiore ejus parte operculum foramini opponitur. Oculos rotundos habet prominentes, in recentibus in verticè pili conspiciuntur, qui in exsiccatis & demortuis decidunt, collo & ventre Equi collum refert. Post oculos pinnulæ duæ auricularum instar. Sub ventre duas habet rimulas, ex quarum unâ excrementa dejicit, ex alterâ ova. Cauda reliquo corpore tenuior est, quadrata, aculeata, veluti ex cartilagineis circulis compacta, ex quibus extant aculei intermediis membranis, colore fusco, punctis albis notato, aspectu pulcherrimum & jucundissimum animal.

Ælianus lib. 14. de Hist. Animal. cap. 20. ventrem Hippocampi venenum esse, variaque quæ ibidem enumerat symptomata producere asserit. Contra morsum Canis rabidi, foris ulceri applicatum, valere vult idem: etiam tostus ad comedendum exhibetur. Alligatum Venerem provocare dicit Plinius. Ad Lepram, Alopecias, Ischiadicis dolo-

res sunt qui commendent cum aquâ Absinthii tostum. Contra Lumbricos & vermes exhibent quidam.

STELLA MARINA à quibusdam ad Zoophyta refertur, sed arborecenti stellæ, de quâ postea, potissimum id competere videtur, quæ ex Pisce & Plantâ constat. Quidam Ostrocodermis annumerant, quia radii tam duro constant cortice & callo, ut gladii mucrone vix possit penetrari. Aldrovandus & alii ad insecta referunt aquatica apoda, quod incisuras multas in radiis habeat. Græcis ἀστέρις, à Sylvatico Sydus marinum vocatur.

Insectum est marinum, in radios quinque, octo, & duodecim quandoque divisum, magnitudinis diversæ, sunt enim majores & minores, parte supinâ radiorum spiculis crebris dotatum, septem eorum ordines esse in latitudine vult Cardanus, in longitudine viginti duos, cumque animal sit non usque adeo magnum, supra tamen quinque millia promuscidum cum suis acetabulis exserere. Radii ipsi, in multis particulis, tanquam ex vertebris componuntur, ut in aquâ sint mobiles. In medio oris situs est, quinque dentibus dotati, ut in Echino, excrementorum nullus apparet exitus, ut ore quæ supervacua sunt excernere videatur. Differunt primò ratione magnitudinis, quod quædam magnæ sint, quædam parvæ: secundò colore, quod aliæ flavescant, aliæ cineræ sint, aliæ nigricent. Denique aliæ aculeatæ, aliæ minus, & aliæ plures habeant radios, aliæ pauciores. Ad duodecimum usque numerum accrevisse radios animadversum est. Ejusque mihi sunt exempla.

Illæ, quas ego possideo, quinque radiorum, majores & minores, duro & spinoso vestitæ corio, quod in humido facile mollescit & dissolvitur. Radii ipsi excavati sunt, ac in meditullio os constituunt, quo alimentum attractum conficitur & per omnes dispergitur partes. Colore ad cinereum vergunt.

Majorem duodecim radiorum ex Islandiâ accepi, quæ, cum nihil habeat peculiare à reliquis, descriptione non indiget, sed Anno MDCCL. elegantissimam nactus sum Stellulam duodecim radiorum, in dorso coloris purpurei, cui cinerei quidpiam permixtum, alterâ parte plane cinerei, ambitus ejus vix superat Dalerum imperialem, Diameter uncias tres.

STELLÆ ARBORESCENTES mihi duæ sunt, major altera, altera minor. Radices habent quinque minores, in quarum medio os cum quinque appendicibus, quæ parvis dentibus seu spinis horrent: pars ea depressa est, ambitus vero tumet, & in quolibet radio rima. Dispersitur verò primo quivis radius in binos, horum quilibet rursus in alios binos, atque ita consequenter, totum corpus per Dichotomias ordinatur, quousque ad tenuissimum ramum deventum fuerit. Hi verò rami simillimi substantiâ sunt Astacorum antennis, & ejusdem fermè texturæ, nisi quod molliores sint, incisuris infinitis præditi, ac crispati, colore cinereo ad rubicundum inclinante.

Sunt qui quædam ex stellis edules esse arbitrentur, sed cibum minus gratum esse oportet. Ad uteri strangulatum alii commendant. Kiranides suffitum ex stellâ marinâ excitatum omne malum avertere ait, artesque magicas impedire. Contra omnia venena, vel potu, vel Ictu, vel morsu illata, succus earum ex jure decoctarum efficacissimus habetur Plinio. Ad Epilepticos suffimentum ex iis præparari docet Myrepius. Ad Pilos evellendos alii commendant. Qui superstitiosa cupit, legat Kiranidem.

Ex Norvegiâ VERMIUM MARINORUM nomine ad me delata sunt insecta quædam, quæ ferme radios stellarum figurâ & substantiâ referunt, aculeati sunt, hirsuti, carinati, longitudine pedali ferme. Dorsum tribus constat aculeatis prominentiis per longitudinem excurrentibus. Venter profundâ & latâ incisurâ, undique aculeis hispida, usque ad caudam hiat, crassitie pollicis: corpus frequentibus cartilagineis constat incisuris, sed pelle tegitur crassâ, hispida. Intestinorum, aliorumque viscerum vestigia nulla, plane ut in radiis stellæ marinæ. Capitis obscura valde sunt lineamenta; in foramen tamen desinit parvum, quod oris vices procul dubio supplet. A nemine, quod sciam, descriptos hos vidi vermes. Ego quidem, antequam diligentius lustrarem, binos illos quos teneo vermes hujus generis radios majoris cujusdam stellæ marinæ esse putabam.

C A P. III.

De Mollibus.

INSECTA sequuntur animalia MOLLIA seu *μαλάκια* ab Aristotele dicta, 4. de Hist. Animal. cap. 1. sed à Plinio lib. 9. cap. 28. ad Pisces referuntur, quod in mari & aquis potissimum reperiantur. Sunt verò, Philosopho teste, mollia sanguine carentia Animalia, foris carne obducta, solidum quid intus continentia. Galenus lib. 3. de Aliment. facultat. *μαλάκια* vocat, quæ neque squammam, neque asperam, neque testaceam cutem habent, sed mollem, perinde ut in hominibus, & duræ sunt carnis. Differunt verò à Zoophytis, quæ à quibusdam inter Mollia referuntur, quod Zoophyta solidam intus non habeant substantiam ossi proportionatam, nec pedes octo, nec atramentum, nec caput intra alveum, nec alia quibus verè & strictè Mollia prædita sunt.

Huc spectat *POLYPUS*, qui nomine gaudet Græco, cum Latino destituatur, à multitudine pedum & flagellorum sic dictus. Albertus Magnus Multipedem vocat.

Polypus, ut cætera ejus generis, octo habet pedes seu flagella vel brachia, iisque continuum caput (quamvis dicat Arist. omnia animalia caput habere, excepto Polypo, qui loco capitis gerit alveum) tum alveum seu sinum continentem interiora. Brachia duobus acetabulorum ordinibus dotantur, excepto uno genere Elidonum. His, quoties tempestates urgent, ad saxa aliqua adhærent, & se velut anchoris jactis stabiliunt, quin & tanquam manibus & pedibus hisce brachiis utitur polypus. Quippe qui duobus supra os positus cibum admoveat, ultimo verò, quod acutius, in coitu utatur. Fistulam ante alveum habet cavam, supra brachia, quâ marinam cum esculentis haustam transmittit aquam, modo in dextram, modo sinistram partem transfert. Hac etiam suum atramentum fundere solet. Natat obliquus, pedes in eam porrigens partem, quam caput vocant, atque ita efficit ut cum natat prospiciat in adversum (nam oculi supra sunt constituti) & os habet ex adverso. Caput illud Polypis, dum vivunt, prædurum & quasi inflatum est. Tangunt & tenent brachiis supinis, membranamque interjectam totam extendunt. In arenam tamen elapsis, facultas apprehendendi retinendique nulla est. Alveus Polyporum, respectu reliquorum mollium, parvus est, crura prælonga, caput inter crura, quæ & brachia & barbæ & cirrhi appellantur. Viscera nulla habent, sed eorum loco Mutim sub ore, in quâ humor ille qui atramentum vocatur. Polypus nihil solidi in se habet, ut alia mollia, Sepiæ & Loligines. In varios colores quod se mutet, id à molli ejus pelle provenire multi putant, quæ facile glubi potest, cujus colorem mox album, mox rufum, postea lividum, mox variis coloribus distinctum videre licet. Voracissimum est animal & quodvis obvium consumit, Conchularum tamen carnem præ cæteris ambit, flagellis testas frangit, quibus cubile suum stipat, & sic carnem absumit. Cibi si ardeatur penuriâ, propria devorare brachia volunt, quæ deinde renascantur.

Quidam ex Polypis edules sunt, sed caro prius bene contundi debet & elixari. Apud Medicos etiam suum obtinuit usum; tulus & illitus sanguinem sistit, in cibo torminibus medetur Nephriticis, è vino veteri succum ejus exhibent. Ad narium Polypos etiam conferre volunt. Ad Hydopes & affectus muliebres, sunt qui commendant. Ejus usum Venerem promovere & libidinem excitare ratio & experientia docent.

Meus Polypus longitudine pedem unum cum unâ quartâ obtinet, cærulei, purpurei & cinerei coloris confuse misti. In summitate ejus alveus est seu vesica quædam Coriaceâ vacua, quæ in vivo inflatur aut aquâ marinâ vel atramento repletur, sub hac caput & oculi, quorum tamen non extant in meo vestigia. Hinc sequitur fistula, per quam exonerat haustam aquam & atramentum suum effundit. Mox corpus in brachia seu cirrhos dispescitur octo, qui paulatim attenuantur in apicem, & ab alterâ parte unicâ acetabulorum serie dotatur, quâ obvia apprehendit & retinet. Viscerum interiorum nulla vestigia. Torum corpus Coriaceâ constat substantiâ & molli pulpâ carneâ. Ad classem Elidonum, ut supra monui, referendus videtur.

LOLIGO ab Italis & maris Adriatici accolis Calamarium vocatur, Ligures Totanum, Oceani accolæ Casserum, Græci *τὸλιδον* nominant. Latini verò Loliginem, quasi Voliginem à Volatu, ut Varro putat, teste Scaligero in Histor. Animal. Arist. lib. 1. cap. 44. Motum ei tribuit peculiarem. Efferre sese ab aquis intervallaque haud parva transmittere volatu. Meus piscis in Islandiâ captus est Anno MDCXLVII. ab extremitate alterâ

ad

ad ultimum Cyrrhi majoris duos pedes longus. E mollium genere, ad pisces gregales à quibusdam relatus, colore purpurascens cinereo & vario. Duabus quasi partibus constat, una instar thecæ est in quam se recipit, in extremitate plana triquetra, duabus quasi alis prædita, reliquâ parte concavâ, in quam reliquum corporis recondit, quod nervis quasi duobus & corpore angusto propendet, mox ab egressu tubam ostendit amplam, cui digitus inferi potest.

Hanc tubam, intervallo unius pollicis, mox excipit caput oblongum, cui utrinque oculi clari & Crystallini insident; rostrum vero durum & nigrum habet, simile Psittaci, quod Cirrhi seu flagella ambiunt octo, utrinque quatuor; quorum tria minora, octo uncias longa, in acutum desinentia, longitudine sensim aucta, ita ut superiora duo minima, reliqua longiora, duobus ordinibus acetabulorum, alternatim dispositorum, prædita. Hæc autem acetabula rotunda sunt, ossæ & dentata: Inferiora verò duo flagella longissima sunt, pedali longitudine, etiam in acutum desinentia, majoribus etiam acetabulis prædita, præcipuè circa extremitatem, sed rostrum versùs paulatim diminuuntur. Hisce Cancros, Urlos, Paguros venari & apprehendere volunt. Præter atramentum & alium quendam succum purpureum habet.

In cibis in Italiâ locum habent, & variis modis præparantur. Stomacho conferre auctor est Archigenes apud Galenum. Assatas torminosus prodesse vult Marcellus.

C A P. IV.

De Crustatis longis.

SUCCEDUNT in ordine exsanguium Crustata, seu crustacea, Aristoteli *μαλακίστρα*, crustis tenuibus contexta, quæ ossibus carent, & communes habent cum reliquis exsanguibus partes, ut caput, alveum, gulam, ventrem & intestinum. Os in capite est, quod protinus venter excipit, dentes quoque habent & oculos duos sine palpebris, diversimode locatos, cornua quoque & Chelas. Scaliger Crustata dividit in rotunda & caudata. Illorum cauda quasi opérculum alvi exitum obteggit, & ventris infimæ parti ita applicatur, ut caudæ speciem præ se ferat: illorum verò cauda expressa & extenta est. Rotunda Græci *καρκίνα*, Latini Cancros vocant, caudata Gammaros. Aristoteles eorum quatuor enumerat genera, Locustas nempe, Gammaros, Squillas & Cancros, quæ rursum in varias species dividuntur. Nos quæ tenemus hujus generis, breviter, more nostro, delineabimus.

ASTACUS à quibusdam Gammarus marinus, in nostro mari frequens, *Hummer* Vernaculè dicitur, magnamque habet ratione magnitudinis differentiam. Major ulnam quandoque superat Selandicam. Crustaceum est animal, colore, dum vivit, nigricante & ad cœruleum tendente, dum coquitur in rubicundissimum transit, sed paulatim ubi exsiccatur ad albedinem vergit, pedibus præditum octo, quos excipiunt Chelæ seu forcipes majores, utrinque unus dentatus. Pedum autem quidam bifurcantur in extremitatibus, quatuor nempe superiores caput versùs, reliqui in acutum desinunt. Cornua seu flagella ante oculos duo tenuia, longa, sectionibus multis distincta, quibus viam pertentat, super quæ alia minora, oculos quasi incumbentes & defendentes, parvos, duriusculos, frons acuta & aspera. Totum corpus læve, nisi ubi à Balanis obsidetur, ex crustis variis articulatim constructum, inter forcipes, altera grandior esse solet alterâ.

Ufus Astaci in cibis est, sed carnem habet duram, difficilem concoctu, ast nutrimentum præbet laudabile. Tympanicis & Podagricis minus convenit, commendantur in Cardialgiâ, & Colicâ. Chelæ funibus, quibus campanulæ ædium pulsantur, appendi solent, tum ornatus, tum commoditatis gratiâ. Clavibus quoque nectunt nostratium quidam, ut sepositæ facilius inveniantur.

Quem Gesnerus, Aldrovandus, & alii **ASTACUM MEDIUM**, seu mediæ magnitudinis, Norvegi *Hummer Ronge* seu Regem Astacorum vocant; Nos non inepte Astacum literatum, quod in crustis caudam tegentibus literarum quarundam grandium & quasi Hieroglyphicarum notas ostendet. Ante annos non ita multos talis Astacus prope Bergas Norvegorum cum captus esset, loci Episcopus exacte suis coloribus & lineamentis depingi eum curavit, atque huc transmisit, ut literas, quas crusta ostentabat Runicis similes, legeremus, procul dubio aliquid ominosum indicantes: Sed ejus ignorantiam non

non potuimus non ridere, qui nesciebat peculiarem esse Astaci speciem, talibus maculis à Naturâ insignitam. Commodum verò accidit, quod duos ejus generis in Museo tenerem, quos cum picturâ dum conferrem, ostendi collegis nihil hic esse præter Naturam, sed de Naturâ ejus esse ut talibus insigniatur maculis nihil denotantibus. Sic sæpe contingit, ut quæ rara sunt, quia paucis cognita aut visa, pro monstris aut portentis habeantur à multis, cum tamen, in suo genere, Naturæ non exorbitantis sint fœtus ordinarii. Hinc patet, quantum conducat in exoticorum ac rariorum Historiâ versatum esse, ac supra vulgus in hoc etiam genere aliquid sapere.

Meus Astacus Literatus, longitudine est pedis unius. Chelæ seu forcipes, ubi extensi rectâ lineâ sunt, crassitie paulo majore pollice, totius corporis lineamentis majori Astaco similis, nisi quod Chelæ in longum protendantur & minores sint. Dimidium enim pedem æquant, &, antequam findantur, quatuor in longum exprorectis dotantur prominentiis, alternatim duplici & simplici dentium ordine conspicuis, inter quos sinus ad summum excurrunt quatuor, eleganti spectaculo, quo factum arbitror ut nomen Reguli Astacorum apud Norvegos obtinuerit. Antennas præterea, habitâ corporis ratione, minores habet vulgatis; oculos non adeo protuberantes, sed majores & crassiores. In dorsi crustis notæ conspiciuntur nigricantes, quæ prisca Monachorum literas quodammodo referunt, utrinque sex, quarum prima à caudâ numeranda T. secunda & tertia E. quarta & quinta L. sexta I. utcunque exprimunt, eâ figurâ quâ in vetustis manuscriptis codicibus visuntur. Hunc Astacum illum esse crederem, quem Rondeletius Astacum parvum vocat, nisi pedes forcibus carere diceret. Noster enim quatuor primos forcibus dotatos obtinet pedes, ut Astacus major.

GAMMARUS seu Astacus fluviatilis, nobis frequens, à quibusdam putatur esse Cancer fluviatilis. Sed errant, siquidem Aristoteles Cancros fluviatiles rotundos esse, corpore & caudâ non extensâ, sed corpori applicatâ, esse statuit. Nostratibus vocatur Krebs. Corporis lineamentis prorsus Astacum refert, atque in hunc modum à Rondeletio describitur. Corpore est tereti, capite in cornu latiusculum breve & acutum desinente, sub quo latent oculi, capiti præsupposita cornua quatuor, duo breviora, alia longiora, articulata, flexibilia, in tenuitatem pili desinentia, utrinque Chela est unica, aspera, denticulata, articulis quaternis connexa. Pedes utrinque quaterni, binis Chelis, priores bifidi sunt & hirsuti, bini posteriores in calcar desinunt. Posterior corporis pars, quæ collum appellatur, sex tabellis constat, cauda pinnulis quinque, media scuti formam refert & articulata est, utrinque duæ communi articulo, postremæ proprio colligantur, os dentibus munitum. Sub caudâ appendices sunt, in quibus ova reperiuntur. In capitibus bini lapilli, globi dimidiati figurâ, summo ventriculo adjuncti, qui majores & perfectiores sunt ubi crustam deponunt. De his autem in Historiâ Lapidum à nobis actum est. Mares, eâ parte quâ corpus ad caudam continuatur, subtus quatuor longas habent virgulas prominentes, quibus fœminæ carent.

Temperamento sunt frigidi & humidi, soporem inducere creduntur, cibum gratum & suavem præbent, sed difficulter concoquuntur. In Martio & Aprili commendantur, crescente Lunâ, quando scatent venis albis intricatis tanquam vermibus, improbantur. In Medicinâ maxime ad canis rabidi morsum, Phtisin, Hæcticam, Icterus, Urinæ retentiones & calculum commendantur. Ad clavos extrahendos ex iis unguentum conficiunt, ad capitis dolores, linguæ inflammationem, Paralyzin, Cancrum in mamillis, suo modo præparati adhibentur. Albertus ad venenatos Serpentum morsus commendat.

SQUILLÆ apud nos frequentes sunt, utpote quæ magnâ copiâ in nostri maris capiuntur littoribus, à mulierculis, reticulis perticæ alligatis, & in modum semicirculi extensis, illas piscantibus, præsertim genus illud quod quidam squillas gibbas vocant, Græci *καρίδες*. Crustatum est parvulum, uncias duas longum circiter, latum vix unciam dimidiam, Chelis carens, alioquin Gammario similis, colore nigricante & cæsius dum crudæ sunt, costæ rufescunt, aculeos in fronte gerunt, crustâ fragili, oculis eminentibus, intestinum rectum in caudam desinit, quâ excrementum emittit.

Ufus apud nos frequens est in cibis, cum Sale elixantur & cum Pipere & aceto escitantur; excorticatæ quoque cum butyro & aceto mensis apponuntur. Venerem excitare credunt, & ad conceptum promovendum laudat Simeon Sethi. Hæcticis & à morbo extenuatis eximie prodesse volunt, si aquâ hordei ablutæ in carniū jusculo coquantur.

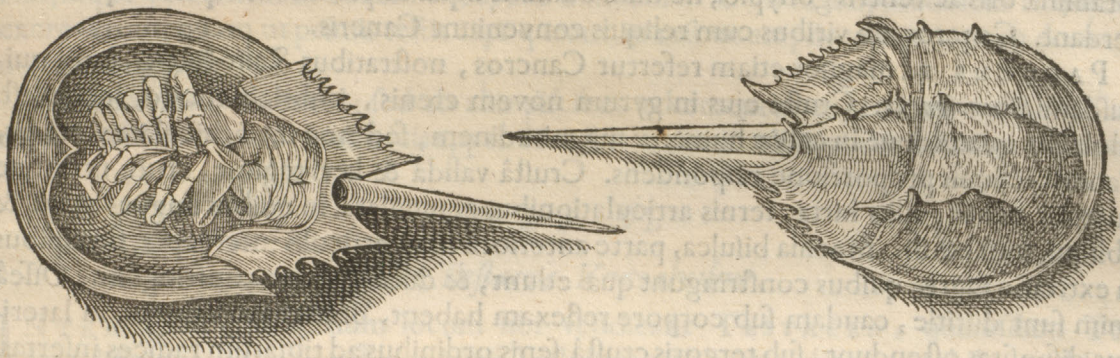

quantur. Tritas & vulneribus impositas spicula ac spinas evellere tradit Galenus. Cum oxymellite potas tineas & lumbricos expellere docent. Piscatores quandoque pro escis iis utuntur hamo alligatis, ut majores alliciant Pisces.

C A P. V.

De Crustatis Rotundis.

QUAMVIS inter Crustata oblonga & rotunda ambigere videatur, quem primo loco hic proponimus, Cancer, quia tamen, caudam ejus acutam si exceperis, totum ejus corpus ad rotunditatem accedit, locum ei hic tribuere placuit.

Dicitur verò à Carolo Clusio Exot. lib. 6. cap. 14. *CANCER MOLUCANUS*, eo quòd circa Insulas Molucas copiose capiatur, & ad naturam Cancris accedere videatur. Clariss. Vir D. Joh. de Laet in descriptione Indiæ Occidentalis lib. 2. cap. 19. *Araneum Marinum* vocat; Americani Signoc vel Siguenoc.

Animal est crustatum, duabus crustis duris desuper tectum, quarum anterior patellæ instar, convexa, admodum crassa, duplicata, circa frontem orbicularis, & elegantissimè conformata, quâ alteri conjungitur, semilunæ in modum excisa, anteriore latere tuberculis quibusdam, & alicubi brevibus & obtusis aculeis, distinctis ordinibus asperatur. Posterior crusta priori minor est, Rombiformis & utrinque dentata, foraminulis quibusdam pulchro ordine variegata. Cauda item Crustacea oblonga, tertiam fermè longitudinis partem constituens, in cuspidem terminata. In quibusdam caudam longitudine corpus totum excedere, trigonam esse & à sui medio ad cuspidem usque aculeis veluti ferratam & asperam esse docet D. de Laet. Sed in nostro res ita se non habet. In convexâ prioris patellæ parte, fere circa medium, duo illi sunt oculi, satis conspicui dum vitâ fungitur, ubi expiravit contractiores & corneâ membranâ obducti. Concavâ parte plura crura habet instar Cancris, & quidem primò octo breviora, dein bina oblongiora, & alia rursus bina, breviuscula, repanda, neque Chelis armata, sed officulo obtuso veluti remigio instructa, quibus natare creditur. Duas præterea circa os exiguas admodum Chelas, quibus mandit. Sub posteriore Crustâ vesiculæ aliquot sibi invicem superpositæ, quæ haud secus inflantur ac Ranarum buccæ solent. Littora & vada amant hi Cancris, & in æstuariis potissimum capiuntur variâ mole; sunt enim non pauci quorum cauda palmum excedit. Clusius exactè adeò omnia describere non potuit, siquidem exsiccatum & penè corruptum saltem vidit Sceleton. In eo errasse videtur, quòd partem anteriorem cum longo aculeo esse dicat, cum sit posterior, quòd ex pedum constitutione liquido patet.

Quamquam Molucanus dicatur eo quòd circa Insulas Molucas capiatur, attamen Anno 1653. die Augusti 4. ejus generis vivus apud nos Helsingoræ captus est, & ad virum Nobiliss. D. Georgium Rosencrantz, supremum Thesaurarium Regium, delatus. Qui mihi nupere extinctum monstrabat. Siquidem eodem tempore huc appulerunt quinque naves Belgicæ ex Indiâ Orientali reduces, suspicio erat, cum quisquiliis navibus adhærentibus implicatum, huc delatum fuisse.

CANCER totus spinis horridus è genere Majorum est, Græci enim *μαῖας* vocant, figurâ cor fermè æmulatur, anteriore parte in acutum desinens, duplicatis aculeis latè prominentibus horridus. Caudam ex multis constantem laminis sub ventre recondi-

tam habet, in ambitu spinis refertam, circa medium variis & inæqualibus protuberantiis dotatam. Pedes octo longos spinosissimos, sex articulis constantes, in extremitate acutos, non verò bifurcatos, anteriores vero forcipibus dotantur, quorum dexter major sinistro.

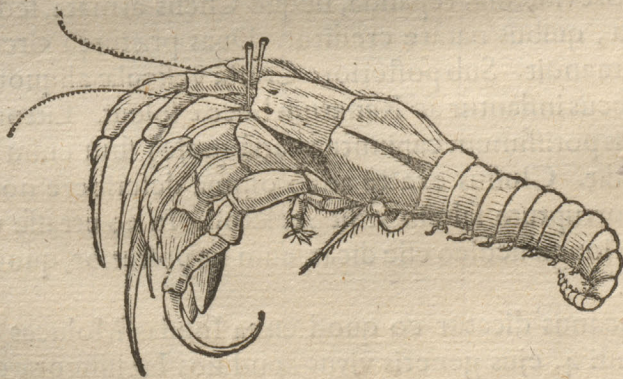
Minores sunt qui apud nos capiuntur, quia, quos teneo hic captos, digitorum quinque longitudinem saltem æquant, latitudinem quatuor; cum tamen autores inter Cancros Majas cæteros magnitudinē superare dicant. Cæterum notandum, nos cum Aristotele & Aldrovando Majas vocare hispidos & aculeatos istos Cancros, quos Rondeletius Paguros indigitat. Quidam Araneas marinas esse volunt.

Inter cibos locum habent: sed mares fœminis præferuntur. Commendantur Autumno & hyeme, mense Aprili quoque in plenilunio. Dum coquuntur obturanda sunt foramina oris ac ventris gossypio, ne dum bulliunt aquâ impleantur, saporemque suum perdant. Cæteroquin viribus cum reliquis conveniunt Cancris.

PAGURUS ad magnos etiam refertur Cancros, nostratibus *Tafte-frabbe* / Italis quibusdam *Granciporro*. Crusta ejus in gyrum novem crenis, imbricis modo, incisa est, adolescit quandoque in calvæ humanæ magnitudinem, sed non ita orbiculatus evadit, Caneris reliquis proportionē respondens. Crustâ validâ & lævi tegitur, crura utrinque quatuor habet, villis hirta, ternis articulationibus geniculata, in quibus ungues acuti & obliqui, non bifidi. Brachia bisulca, parte anteriore binis articulis intercepta, forcipibus in extremo nigris, quibus constringunt quæ edunt, & dura quoque confringunt. Ossæ enim sunt duritie, caudam sub corpore reflexam habent, Branchias utrinque in lateribus dispositas ostendunt, sub tergoris crustâ senis ordinibus ad tiliarum radices insertas. In pedalem latitudinem apud nos crescit. In Angliâ visus, qui decem libras penderet. Ferunt Musicâ e cavernis evocari, eâ enim valde delectari ajunt.

Inter lautissimos cibos quibusdam in locis recensentur, sed carnes eorum difficilioris sunt digestionis. Varia ex iis fercula præparare norunt artis culinariæ Professores: Ventrem sistunt, cum aquæ incocti succum salsum deposuerint.

CANCER LATIPES è minorum Cancrorum genere, inter Cancros equites, aut Dromones relatus, parvus est, unciarum duarum circiter longitudine & latitudine, Chelas habet denticulatas, pedes utrinque quatuor; postremus & minimus, à quo latipes vocatur, præter aliorum Cancrorum naturam in latitudinem desinit osseam, sex articulationibus constantem. E fronte extant cornicula quatuor: Testâ est lævi, parte superiore albescente, anteriore quodammodo nigricante in vivis. Quare verò posteriores pedes latos habeat, docuisse videtur Aristoteles lib. 4. de part. Anim. cap. 8. cum inquit: Parvi Cancri, qui capiuntur inter parvos pisciculos, postremos pedes habent latos, ut ad natandum sint utiles, ut pinnarum ac palmularum vice sint illi pedes: Quemadmodum enim Rana posterioribus pedibus, & Anates, cæteræque aves aquis gaudentes, suis pedibus latis, celeriter impelluntur dum natant, ita & Cancri.

CANCELLUS, quibusdam Bernhardus Eremita, mirabile est animal, utpote quod ambigere videtur inter Crustata & Testacea; per se namque solus inter Cancros & Crustacea locum habet; quia verò testaceam sibi deligit habitationem, in quâ moretur & vivat, ad Testacea referendus videtur. Parte superiore, quâ extra testam prominet, Astaco vel Gammario parvo similis est. Pedibus utrinque ternis brachiatur, villosis, quorum duo anteriores seu priores forcipibus dotantur, quibus cibum ori admovet. Crustâ durâ

durâ pro cute vestitur, nunc Cyaneo, nunc cœruleo, nunc fulvo colore. Duo illi pedes utrinque, qui brachia subsequuntur, unguibus in extremo oblongis & aduncis vallati sunt; Chelarum altera crassior, altera tenuior. Pedes verò duos istos exserit cum ingredi & pisces capere vult. Duo alii pedes utrinque hirsuti, molles, intus latent, quibus innixus corpus intro trahit. Pars posterior nullis tabellis constat, sed cute duntaxat, ob id Aristoteli mollis dicitur; sed, ad eam firmandam, certis intervallis diffitas lineas tres habet, latas, durioris substantiæ, corporis extremū, tres pinnas tenues, molles, in lateribus sitas gerit. Dentes osseos ut carabus habet, quibus escas comminuit: cum prædam venatur, totam anteriorem partem suo domicilio exserit: ab ore Oesophagus tenuis ut filum ad stomachum tenditur. Intestina ejus bis tantum revolvuntur, ac qui in stomacho viridis humor spectabatur, is in intestinis apparet candidus. Polypos Venere exhaustos devorat. A Conchis nudi nascuntur, sed Purpuras & Turbines è suis pellunt Conchis, iisque vescuntur, ut eorum occupent domicilia. Cum in amplitudinem majorem excreverunt, quam ut primis testis capi queant, in testam ampliorem, tanquam domum novam, migrant.

Rarò in cibos sumuntur, sed ab aliis piscibus vehementer expetuntur: unde piscatores cochleis nudatos hamis suis appendere solent, ut iis alios pisces saxatiles alliciant.

C A P. VI.

De Testaceis Univalvibus.

INTER Exsanguia tertium locum sibi vendicant TESTACEA, quibusdam Testata dicta, Græcis *ὄστρεα καὶ δερμα*, quasi Testaceæ cutis animal dicas, conchilia, cochleæ, ostrea aliis. Referri autem omnia hujus generis possunt, vel ad univalvia, vel bivalvia, vel Turbinata.

Inter UNIVALVIA primum locum damus PATELLIS marinis, Græcis *λεπιδες*, Tethea quibusdam. Sunt verò Testacea parva saxis firmiter adhærentia, alteram partem detectam habentia, quâ carnem ostendunt colore livido aut cineritio. Testa est aliquantulum striata, quæ posteriorem tegit piscis partem, nam anterior saxo occultatur. Testa exquisite rotunda non est, sed inæqualis, intus lævis, foris parum aspera, gibba, in ambitu livescens, intus cava & lævis. Carnosam fimbriam habet in corporis ambitu, quam expandit cum hæret, soluta contrahit: si se tangi senserit Lepas, ita fortiter saxo adhæret, divelli ut nequeat, sine cultri ope aut ferri acuti. Crudæ Lepades à piscatoribus edi solent, earumque jus alvum solvit; coctæ salubriores evadunt crudis.

LEPAS seu patella versicolor striata elegans est, coloribus variis distincta, Rosam referens, figurâ non plane rotundâ, sed parte alterâ acuminatâ aliquantum, striis per ambitum à centro ductis ita dotatur, ut eminentioribus & crassioribus radiis alternatim interpositi sint minores & strictiores. Centrum eminens purpureum est, quod ambitus circulus albus, hinc luteus, mox purpureus, & sic alternatim in ambitum usque. Interior superficies etiam coloribus distinguitur, ita ut centrum occupet macula magna nigro purpurea. Elegantissima & rosea verè est patella, quam dono Clariss. Viri D. Joh. de Laet obtineo.

AURIS MARINA, ab Aristotele *λεπὰς ἀγρία* dicta, patella major Bellonii, hoc habet commune cum patellâ Lepade, quod unicâ constet testâ, carnosâ parte saxis affixâ: sed figura plurimum differt; aurem enim exactè repræsentat. Testa cava est, argenti aut unionum colore, foris gibba, lineis multis depicta, parte unâ Cochlearum modo clavellatim contorta, è quâ foramina incipiunt, initio parva, deinde magis magisque aucta, ut plurimum septem, per quæ aquam admittit & rejicit; exterius crustâ obducitur calcarâ, cinerei coloris.

Hujus mihi duo sunt genera, non nisi magnitudine differentia. Major dimidium pedem longitudine æquat, latitudine pollices quatuor: minor pollices tres cum dimidio longus, duos cum dimidio latus.

CONCHA VENEREA, vel à pulchritudine sic dicta, vel quod pudendum muliebri figurâ exprimat, aliis Concha porcellanica & lævigatoria, quia ad Chartas & alia læviganda iis utantur Itali, Belliculi marini quibusdam Medicorum. Testam habet duram, quæ non facile arroditur, tota intus candida, foris varietate colorum insignis, figurâ ovali, politissima & æquabilis superficie externâ, ore oblongo, parte pronâ patulo, in

ambitu denticulato, in cuius lateribus breves canales, per quos linguam exferit, vel ut alii volunt, per unum alimentum attrahat, per alterum excrementa ejiciat.

Hiscæ Conchis utuntur Medici, ad alvi fluxus stringendos & intestinorum ulcera. Optima ex iis pulverisatis fiunt dentifricia. Ad ulcera Canthi oculorum & Ægilopas commendantur, ob præclaram vim exsiccandi sine caliditate. Ægyptii lintea sua, glutine imbuta, hiscæ lævigare solent; in chartis etiam expoliendis utuntur. Huic Conchæ perforatæ quidam claves appendunt. Cochlearia etiam ex eâ conficiunt, quæ apud virum nobilem vehementer commendari audivi ad feras puerorum tussis, quas vulgo *Sinef-hosse* vocant, iis si juscula & liquida sorbeant ægri.

Mihi varia ejus sunt genera, colore & magnitudine differentia. Major ovum anserinum fermè æquat, dorso variegato adeo splendente, ut imagines referat, punctis nigris, in ambitu flavescentibus, inæqualibus, conspersa, lineâ flavâ per ejus longitudinem excurrente, parte planâ candidâ, interiore livescente. Ejus coloris etiam minores quædam sunt, minoribus aspersæ maculis.

Secundum genus rotundius est, maculis magis flavescentibus & obscurioribus, superficie non adeò politâ, cingulo cæso per ambitum partis sessilis dotato; internè non albicat, sed ex nigro purpurascit, superficie interiore candicante.

Tertium genus convexâ parte maxime nitet, sed, punctorum & macularum loco, lineolas habet varie dispositas, coloris fuscæ; per dorsum linea est latior, albicans, ab unâ extremitate in aliam. Ambitus protuberans maculis cæruleis notatur, & parte sessili crenis seu dentibus nitet purpureis, superficie eadem, ad eundem fermè colorem accedente. Nucem juglandem minorem magnitudine æquat.

Quartum genus parvum est, cujus superficies extima, quæ punctata fuit, ex parte ablata est, succedente aliâ ex albo livescente, acuminatur aliquantum, figurâ Amygdalinâ.

Adhuc minor ejus generis est Concha, oblonga, coloris cinerei, Crenis purpurascens, lævare omni destituta, excelsa enim aliquantulum est, & ad cæterarum duritiem nequaquam accedit.

Minima tota alba & lævis, nucleum avellanæ non superans magnitudine, dorso gibbo. Hoc genus vulgus pro Craniis anguium & serpentum venditat, quo etiam habenas & stragula equorum exornare solent. Est mihi ejus generis una, tuberculis quibusdam insignita, quam, pro Cranio Serpentis Reguli, mihi dono dedit quidam.

TUBULOS VERMIUM & PENICILLOS huc refert Aldrovandus, ex testaceâ namque constant materiâ, & inter Turbinata vel Bivalvia locum commode invenire nequeunt. Sunt mihi ejus generis elegantes, partim seorsim existentes, contorti, ex albo flavescentes, partim in Ostreæ vulgaris & Gæderopodis testis, varietate insigni conspicui.

DENTALIA Tubuli quidam sunt, candidi, teretes, striati, in acutum desinentes, unâ aut alterâ lineâ transversâ inæquali cincti, præsertim minores. Longitudo non omnino recta, sed modice inflexa & incurvata est, dentis canini instar, substantia prædura, non ossea sed testacea. Tellinis adnasci solent quandoque, ut balani aliis crustaceis.

ENTALIA, quibusdam ANTALIA, Conchulæ parvulæ sunt, ejusdem substantiæ cum Venereis, aut potius Cylindricis, nivæ, læves, rimulam habentes. Errant igitur Brasavolus & alii, qui Buccinum, aut Purpuram esse existimant.

Ingrediuntur compositionem unguenti Citrini, quod vi abstergendi sine acrimoniâ & caliditate polleant præclarâ.

Hiscæ affines sunt Conchulæ aliæ parvæ STRIATÆ, cum Venereis, quoad figuram, affinitatem quandam habentes, ex quibus monilia conficere solent, quæ in Galliis quondam matronis nobilibus in usu erant frequenti.

BALANI huc spectant, Latinis Glandes, ad similitudinem glandium arborearum: nam ut glandis pars quædam lævis est in acutum tendens, quædam aspera; sic hæc quæ faxis aut aliis adhæret, partim lævis, partim aspera est.

Testaceum est corpus, magnitudine quandoque juglandis, ex crustis multis unguiformibus concretum, parte sessili navibus, crustaceis, faxis & aliis adhærens, in apicem obtusum perforatum desinens, plures sæpe cohærentes, uvæ instar; unde Polycipites à multis dicuntur, quia juncti corpus constituunt ex multis capitibus & nodis quasi concretum. Sunt mihi majores ex navibus petiti, & minores ex crustaceis deprompti.

Pulpa

Pulpa eorum esui apta est, & palato grata, quod etiam veteres agnoverunt. Venerem excitare creduntur. Galenus stomachicis convenire ait. In Normanniâ & Brittaniâ in cibos expetuntur; sed apud nos in nullo precio.

C A P. VII.

De Conchiliis Bivalvibus.

BIVALVIA, Græcis *ὀστrea*, Conchæ sunt duabus præditæ testis. Inter eas primas tribuunt MARGARITIFERIS, quas quidam Conchas Indicas, quidam MATREM PERLARUM vocant. Hujus Conchæ licet multa sint genera, eam tamen potissimum intelligimus, quæ grandis est, modice cava, spissa, figurâ pectinibus æmulâ, unâ saltem parte aurem habens & parva foramina, quæ non penetrant, interius Margaritæ aut unionis instar splendens. Hæc interdum tam grandis in Indiâ invenitur, ut ferant in mari Borneo inventam, pondo septem & quadraginta librarum.

Harum caro ab Indis, quandoque cruda, quandoque assa comeditur, ut ostrea apud nos, gustu suavem & palato gratam ferunt. Testa ad varia utensilia accommodatur; nam capsas, pocula, cochlearia, mensas, scipiones hisce exornant, imo cochlearia integra, manubria, statuas inde conficiunt, quorum exempla quædam apud me sunt. Mihi hujus generis Concha una est, cujus licet abscissæ sint extremitates & auriculæ, circumferentiam tamen habet pedum duorum, in Diametro pollices septem. E plurimis lamellis conflata videtur, quæ sine difficultate separari possunt; splendore est eximio in interiore superficie. Exterius crustâ obducitur fuscâ, quæ tamen quibusdam in locis ablata est ab eo, qui usibus suis aptavit.

CONCHA STRIATA, Italis Cappa tonda à rotunditate, duabus constat testis, multum cavis & in dorsum elatis, ut ad figuram rotundam proximè accedant, intus læves sunt, foris striatæ, pectinum modo in ambitu serratæ. Harum aliæ sunt albæ, aliæ nigricantes, aliæ flavescentes, aliæ ad cœruleum vergunt, per Ginglimum conjunctæ.

Caro dura est, difficilis concoctionis, jus ex eâ alvum solvit. Usta & in pulverem redacta dentifricium præbet bonum.

Est mihi parvula hujus generis, exterius ad flavedinem tendens, interius lævis & candida, fasciâ ferrugineâ, latâ, lineis quibusdam distinctâ, prædita, quam eâ de causâ CONCHAM STRIATAM FASCIATAM vocare licet.

CONCHA LENITER STRIATA, MINIATA, ambitum habet decem pollicum, striis lenibus & zonis convexâ parte eleganter miniatis, & in extremitatibus aliquantum purpurascentibus, intermixtis candidis. Interior superficies glabra, ad oras aliquantulum rugata & tota minio quasi infecta.

Ex Hispaniâ etiam Conchas quasdam tenues, distortas, tuberosas, ad rotundum inclinantes, attulit D.D. Wichmannus, variorum colorum. Sunt enim flavæ, purpureæ, albicantes superficie exteriore. Cavitas verò ipsa lævis, splendens instar matris perlarum, sed tenues adeo sunt, ut superficiem exterioris color pelluceat. Magnitudine vix superant dimidium juglandis putamen.

CONCHA ECHINATA vel aculeata, ab aculeis quibus horret ita dicta, colore est albo, quandoque subluteo, testis cavis striatis in ambitu incis. In striis eminentibus seu exochis eminent aculei frequentes, incurvi, certis intervallis à se dissiti, qui, si violentiâ quadam abrupti fuerint, vestigia quædam post se relinquunt. Interna substantia priori plane est similis, Cretacea nempe. Observandum in his venit, quod aculei sint in exochis & striis tantum, non verò in canaliculis (quas striges quoque & strigiles quidam vocant) siti præterea sunt in ambitu, non verò superiore parte testarum, quâ invicem connectuntur, ne apertioni forent impedimento. Tribus in summitate nectuntur articulis per Ginglimum; infimâ parte strigilis, oppositis nectuntur striis, his prominentibus, illis subeuntibus.

Elegans est & altera hujus generis, superficie convexâ striatâ, echinatâ & plane CORALLINA, ejusdem ferme magnitudinis. Concavitas verò tota candida, lævis, marmorea, nisi quod zonâ quasi cingatur Corallinâ per ambitum, eâ parte exceptâ ubi juncturarum conspiciuntur acetabula. Ambitu suo pedem ferme attingit; ex Hispaniâ mihi attulit Nobiliss. Hilarius Ulfeldt.

CONCHÆ LONGÆ species ex Feroënsibus Insulis ad me delata, unciarum duarum

rum longitudine, latitudine unius, figurâ ferme ovali compressâ, interius lævis ex purpureo albicans, exterius lineis subtilibus in orbem ductis, adduntur transversæ rubicundæ; ab alterâ parte, à juncturâ in apicem prominentia quædam extat, eminentioribus striis obliquis prædita.

CONCHA RUGATA, non ab imo ad summum, sed transversim multas rugas ductas habens, mihi unica est, cineritia, non adeo tumida, atque striata, ac illa quæ rugas à summo ad imum habet. Hujus Conchæ striæ minores sunt in summo, majores & magis extuberantes circa ambitum. Intus lævis, maculis & lineis inordinatis candidis per superficiem discurrentibus per Ginglimum articulatur simplicem. Veneti Biverones vocant.

CONCHA RHOMBOIDES (Rondeletio Musculus striatus) elegans est, oblonga, quâ testæ cohæret recta ferme, alterâ parte sinuata. Caput verò testæ in angulum prominet, ut tota Rhombum haud ineleganter referat. Ab angulo capitis ducuntur parvæ striæ, per totum corpus, coloribus quoque variegatur, ita ut, licet albicet, tamen pectinatim hinc inde transcurrant lineæ purpureæ transversim strias secantes, uno vero in sinu nigricat aliquantum. Qui colores ab alterâ parte etiam conspiciuntur, cum testâ ferme perspicua sit: parva est, duarum saltem unciarum longitudine.

RHOMBOIDEM MINIMAM in porosi coralli albi inveni foraminibus, magnitudine non superantem glandem fagineam, colore cinereo.

CHAMÆ è Concharum sunt genere, quæ hoc à reliquis differre videntur, quod semper in littore hiantes reperiantur, testâ lævi: harum aliquot mihi sunt species.

Prima est CHAMA LEVIS, Chameleja quibusdam, constat duplici testâ, Conchis lævibus, fragilibus, quæ digitorum compressu facile franguntur, intus & foris candidissimis, figurâ oblongâ, arcuatâ, Italis Cappa rozola. Caro intus candida, in quâ duo foramina conspiciuntur, quorum alterum os est, alterum excrementi meatus, hoc ad excernendum, illud ad attrahendam aquam; latere protuberante semper hiat, hinc arenas facile recipit.

Alvum & urinam ciere in cibo animadversum est. Sed jus, in quo decoctæ sunt, id potissimum præstat.

CHAMA PIPERATA major est & in cænosis colligitur locis, atque hic Hafniæ in fossis magnâ copiâ æstate, aquâ decrescente, invenitur. Biveroni Italis dicitur. Supra modum fragiles habent testas, læves ac compressas, tenues adeo ut transpareant, colore subluteo; cardinibus non junguntur fæctis invicem, sed nervo, ut ostrea; labra non habent crenata, sed lævia magisque in rotunditatis ambitum circinantur Telineis.

CHAMÆ præterea mihi genus est rarum, quod nisi ad Peloridas referendum sit, nescio ubinam locorum locum inveniet. Duabus constat Conchis, quæ in altero extremitatum ita hiant, ac si pars sat magna iis esset ablata, nec claudi eâ parte unquam possunt, sed liber exitus & transitus pisci hic semper patet. Oblongæ & parte internâ læves sunt testæ, duas quasi in partes sectæ, & per lineam simplicem dentatam instar futuræ junctæ, quæ tamen futura parte exteriori non apparet. Superficies externa, non prorsus lævis est, sed lineis per ambitum reptantibus quasi media inter lævem & asperam; colore est flavescente. Ambæ conchæ per validam Gomphosin nectuntur in medio. Carnem videre non licuit, quia nudæ conchæ ex Insulis Feroënsibus ad me sunt delatæ.

OSTREI nomen quandoque tam latè ab Autoribus capitur, ut universum testaceorum comprehendat genus; hic verò strictius sumitur, pro peculiari concharum genere, ex duabus testis constante, modice concavis, parum in dorsum elatis, foris inæqualibus & asperis, & in tenues laminas facile sectilibus, intus lævibus, candidis, carne molli & pakato gratâ. Variant verò magnitudine & operculi scabritie. Præstantiores habentur, quas fibræ multæ ambiunt, purpureo crine. Britannicæ omnibus præferri solent, quamvis Norvagicæ eas magnitudine superent; & jam non procul Roschildiâ, in sinu quodam, minores capiuntur, bonitate commendabiles. Interiorem ejus carnem veteres Sphondylum vocarunt, quamvis alii peculiarem conchæ speciem constituent, de quâ mox agendum. Quibusdam in locis saxis adhærent, quibusdam in luto & cæno proveniunt. Mirum est quod refert Petrus Gyllius, se à viris non paucis spectatæ fidei accepisse, Bizantinos Ostrea serere, & eorum quasi lac seminare, id ipsum enim in aquam

aquam injectum, ad saxa ima adhærescere, & ostrea fieri. A cancris & stellis marinis valde expetuntur.

Ostreorum caro humida & tenax à Galeno dicitur, crassi succi, difficilis concoctionis, crassos & crudos humores generans, ob falsedinem Venerem stimulans, cruda alvum movens. Cocta concoctu facilior, sed pituitam procreat. In conchis decoctam destillationibus prodesse vult Plinius, narium gravedini, tenesmo & hydropi. Testæ ustæ, & subtiliter tritæ, ulceribus commodè insperguntur, valde enim exsiccant. Aëtius ad proidentem anum usus est. Ad Perniones & vulnera jumentorum, sunt qui commendent. Cinis ex iis præparatus ad dentes mundandos ac dealbandos, parotides & eruptiones in corporibus infantum valet. Marcellus Empyricus cinerem horum, si in modum salis edatur, gravedinem narium tollere, & cum melle uvæ prodesse scribit.

OSTREUM GAIDEROPODES, seu pedis Asini; ita dictum videtur, quia ungulam Asini & rotunditate seu figurâ, & nigricante exterius colore, referat. Testa est rotunda, nigricans, sed non adeo aspera aut laminata, ut vulgaris Ostrei. Eximio Naturæ artificio, una testa alteri articulatur firmissime. Carnem habet ingrati saporis, quocirca inter cibos locum non invenit, dura enim, ingrata, & nauseabunda percipitur.

SPONDYLUS cum Gaideropode à multis confunditur: sed re verâ distinguuntur figurâ, nexu & proprietatibus. Gaideropodes namque conchile est rotundum; Spondylus oblongum & pyriforme ferè, testâ duriore & crassiore, ad lapidis naturam fermè accedens, præsertim parte superiore saxi firmiter adè adnascitur, ut non nisi malleo, aut fractâ saxi parte, decutiat. In eo quoque firmior est articulatio testarum, quam in aliis Ostracodermis, à quâ etiam nomen Spondyli accepit, vertebris enim spinæ animalium connexionem respondet. Mihi una ejus testa est, intus candida, extra purpurascens, parum aurita; alia quoque est, in quâ thorax quasi perlarum visitur, vel ipsa caro Spondyli in lapideam seu testaceam substantiam concreta.

PECTEN, Græcis *κλεις*, genus conchæ est, striatim & pectinatim divisum, à rugis istis & imbricaturis sic dictum. Quidam Conchas D. Jacobi vocant, Itali Cape Sante. Quamvis varia sint ejus genera, magnitudine, colore & aurium dispositione, inter se differentia, majorem tamen hic delineabimus. Testa utraque, quâ parte aurita est, striatior apparet, paulatim dilatatur in orbem. Altera modice cava & in orbem elata, altera plana est & quasi prioris operculum, vinculo nigro & nervoso colligata. Utraque striata, striis à striatiori parte in ampliorem descendentibus. Testæ præterea majoris seu cavæ striæ exterius colore sunt cinereo, interius candido; alterius superficies exterior purpurascit, interior candida.

Carnis multum habet, in quâ corpus quoddam luteum conspicitur instar lutei, quod in ovis conspicitur, intestinum quoque humore tenui luteo plenum. In ambitu membranam habet veluti fimbriam versicolore, ex quâ fila multa & tenuia dependent.

Inter cibos apud veteres locum obtinuit, sed succum præbet non multo meliorem reliquis conchiliis. In colico affectu exhibet Trallianus, cardialgia, vomitu, & Empyomate: urinam movet, deterget modice, ad Venerem excitandam non minus valet Ostreis.

Mihi sunt variæ magnitudinis. Minores, quos pectunculos vocant, ex Insulis Feroënsibus delatos habeo.

MUSCULOS & MYTULOS non nisi magnitudine & rotunditate differre recte statuit Rondeletius, Aldrovandus & alii, ut hi sint majores, illi minores, vulgo *Muschler* *Eselsfisch* / tenui & duplici constant testâ, circa saxa aut ligna pilis vel lanâ alligatâ. Testa foris nigra, quandoque musco vel lanugine obducta, intus lævis, splendens, ex albo cœrulea, parte acutiore crassior & spissior, reliquo ambitu rotundo tenuior. Caro intus pallida cum cruda est, cocta vitellis ovorum similis, in ambitu fimbriata. In mediâ carne particula est membranosa, nigra, linguæ similis, callo quodam albo testæ adhærens.

Ubique ferè in cibum veniunt hi Musculi, nam gustu suaves sunt, elixantur in aquâ & comeduntur addito butyro, aceto, & salis ac piperis momento. Alvum & urinas ciere vult Atheneus. Cinis concharum vim habet causticam, ad Lepras, Lentigines & maculas commendatur, ubi prius lavatur calcis modo, capitis ulceribus & pupulis commodat, in Belgio ad fluxum hæmorrhoidum anitergia constituunt eadem hæ testæ.

Ex Norvegiâ magnitudinis stupendæ adferuntur Mytuli, sed eorum caro palato minus grata & delicata, sunt mihi qui pedem dimidium longitudine æquent. Circa Roeschildiam qui capiuntur, margaritis scatent, sed impuris, immaturis, nulliusque pretii, iis quandoque adhærent ostrea minora. Ibidem genus quoddam minutum palis adhæret, carne delicatâ & boni saporis, testis tenuibus.

TELLINÆ, à crescendi celeritate sic dictæ, ὅτι πᾶσι γίνονται τελείαι, quod cito perficiantur, annuo enim spacio suam implent magnitudinem. Venetis piscatoribus Capparozoli dicuntur.

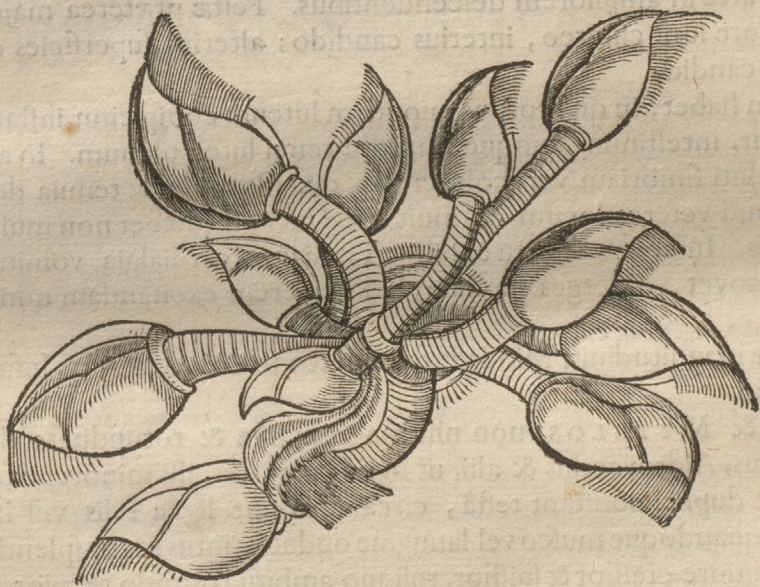
Testis constant lævibus, candidis, nequaquam striatis, quandoque crenulis & denticulis, in longitudine diffusis, mediocriter fortibus, intus cavis, exterius ex albo & flavo purpurascens. Exiguo sunt corpore, nec facile aperiuntur.

Edulium præbent ori gratum, unde Romæ & alibi Bellariorum vices subeunt, alvum solvunt, in cinerem redactæ & palpebris affictæ illarum pilos renasci non patiuntur.

SOLEŒ, Græcis σωλή, à canalis similitudine, quam repræsentat, sic dicta: quibusdam juxta Plinium Aulos, Donax, Dactylus, Onyx, quod cum his figura conveniat. A quibusdam in marem & fœminam dividitur. Venetis Cappæ longæ.

Est vero Solen ex Concharum longarum genere, duplici constans testâ, lævi, tenui, alterâ tantum nigro vinculo membraneo colligatâ, alterâ solutâ, Dodrantali longitudine, pollicis crassitie, arundinis modo cavâ, extremis duobus semper apertis. Interiore caput exferit & retrahit, secundum testæ longitudinem carnem protensam habet. Testa quandoque colore cœruleo, quandoque cinereo, lineas semicirculares, purpurascens, per transversum ductas ostendens, quâ parte colligatur crassior. Ex Norvegiâ allati quos possideo.

Commendantur Calculosis & urinæ difficultate laborantibus. Torrentur in prunis & elixantur quoque; verum cum difficilioris sint concoctionis, & lentum ac crudum generent succum, de testis ustis & in calcem redactis intelligendum est, quod tradit Atheneus urinam movere & calculos pelleri. Mirum quod de iis refert Plinius lib. 9. cap. 61. His Natura in tenebris, remoto lumine, alio fulgore clarere dedit, & quanto magis humorem habeant, lucere in ore mandentium, lucere in manibus, atque in solo, atque veste, decidentibus guttis, &c.

CONCHA ANATIFERA triquetra est, parva, foris ex albo cœrulea, lucida, lævis, compressa, unciali longitudine & latitudine ad perfectionem ubi devenit, quatuor constans valvis, interdum pluribus, quarum priores duæ, triplo majores posterioribus, quæ iis tanquam appendices adhærent, tenues valde, circa partem crassiorem, quâ algæ adhærent, apertæ, dum aperiuntur ostendant aviculæ rudimenta & pennas satis discretas. Similes sunt iis quas Lobelius ad Tamesin, quâ Londinum præterfluit, à navis annosæ Carinâ avulsi. Musco & limo innati erant, inquit ille, quasi fungi pedicelli, quos fere uracum Umbilici dixisses, cujus extremum, fructuum ritu, inferebatur latiusculæ Conchæ

chæ basi, quasi vitam alimoniamque inde suggerent aviculæ quarum rudimenta à sum-
mâ parte Conchæ hiulcæ conspiciantur. Has aves Bernacles vocant Angli & Britan-
ni, Clakis Scoti, ubi abundant & capiuntur per Brumam. Galli Marguerolles & Ma-
creuses appellant. Tempore quadragesimali ex Normanniâ Parisios magnâ copiâ ad-
feruntur ac venduntur loco piscium. Nam in aliquibus locis pro piscibus comeduntur,
utpote carnem non habentes, nec ex carnibus productæ. Imò à fide digno Gallo ac-
cepi, publicâ Theologorum Sorbonistarum sententiâ in piscium, non autem avium
classẽ relatas esse has aves.

Inter alios de Conchâ hac Anatiferâ ita differit Autor, qui Anglicè Edinburgi edidit
Epitomen Chronicorum Scotticorum. Ad Septentrionalem Scotiæ plagam, in mari
magna reperitur lignorum copia, quibus adnascitur mirum Anseris genus, quod rostro
ligno adhæret, donec ad perfectionem devenerit, Clayck Geest vocant, quod, ob mirum
generationis modum, omnes in stuporem convertit. Propè Castellum Dumbarton, ad
ostium fluvii Clyde, in magnâ reperiuntur copiâ, nigri sunt, noctu catervatim terram pe-
tunt & graminis, quod in littore crescit, magnam colligunt copiam & ad mare secum
deferunt, ibique in orbem dispositi, suam cuique distribuunt portionem, quam asser-
vant, usque dum maris affluxu purificetur, & falsedinem aliquam acquirat antequam
escâ hac vescantur. Et ne quicquam dilabatur rostris comprehensâ firman, usque dum
sufficiente falsedine sint imbuta, tum comedunt & iis vescuntur, atque hoc perpetuo
observant. Hi anseres saporis sunt gratissimi.

De his ita Philosophatur Jul. Cæs. Scaliger Exerc. 59. sect. 2. In Oceano Brittanico,
ignotam vobis avem Anatis facie rostro pendere de reliquiis putridis naufragiorum,
quoad absolvatur & abeat quæsitum sibi pisces, unde alatur. Hanc quoque vidimus nos.
Vascones Oceani accolæ Crabans vocant, illas à Brittonibus Bernachix appellantur:
recepto etiam in proverbium vocabulo, cum ignaviam cuiuspiam exprobare volunt; quasi
neque caro sit, neque piscis. Singularis nunc miraculi subtexenda historia est. Allata est
Francisco Regi Opt. Max. Concha non admodum magna cum aviculâ, intus fere per-
fectâ, alarum fastigiis, rostro, pedibus hærente extremis oris. Viri docti, quorum ille
parens pius fuit simul & munificentissimus observator, atque etiam conservator, muta-
tum in aviculam ostreum ipsum existimarunt.

Reperiuntur etiam hæ Conchæ in Numedaliâ Norvegiæ in Parochiâ Nerøe, ubi jam
degit D. Michaël Magni, locus est à Nidrosiâ Septentrionem versus spectans. Mihi
inde ligni abietini frustum obtigit, cui variæ minutæ & nondum perfectæ adhærent, de-
pendentes ex oblongâ & tenui substantiâ algam referente; sed Conchæ ipsæ, quia mi-
nutæ & imperfectæ adhuc sunt, bivalves conspiciuntur, non ut majores & perfectiores,
quatuor aut sex valvis constantes, ut rudimenta saltem Concharum anatiferarum esse
videantur.

De harum avium generatione variant autores. Quidam more aliarum avium per
coitum propagari putant, quidam ex ligno putri nasci volunt; alii ex corruptis arboris
cujusdam pomis, alii ex Conchis. Quorum sententias & rationes expendere hoc loco,
nostri non est instituti. Ut nihil de iis dicam, qui statuunt diversas esse aves, quæ ex
Conchis proveniunt, ab iis quæ ex putridis lignis aut pomis ortum trahunt. Immo non
desunt, qui ex quovis ligno nasci posse adstruant, dummodo in mari & undis juxta He-
brides putredinem concipiant.

C A P. VIII.

De Turbinatis.

INTER Turbinata primas damus COCHLEÆ MARGARITIS ÆMULÆ, ita
dictæ, quod unionum sit colore & splendore; ex Indiâ & sinu Persico adferri solet &
à quibusdam Nautili secunda species constituitur.

Glabra omnino est & lævis, partè internâ infinitis præditâ interstitiis; superficies ex-
terna mira colorum varietate splendens, subinde circumagentibus se in purpuram can-
doremque maculis. Qui exterior cortex ubi detractus fuerit, plane substantiâ Marga-
ritas refert.

Ex eâ in frustra dissectâ, imagunculæ, globuli ad numerandas preces, monilia & ejus
generis alia conficiuntur. Vasa quoque potatoria eleganti artificio.

PURPURA è genere turbinatorum Concha est, parte turbinatâ pluribus mucronibus seu extuberantiis horrida, superficie exteriore modo candicans, modo flavescent, interiore modo violacei, modo rubicundi coloris, modo albicantis, in anfractus in mucronem desinentes contorta. Rostro longo tubuli modo excavato, per quod linguam exserit. Caro interior talis qualis reliquorum turbinatorum. Animal cornua limacum modo attollit, atque eodem modo serpit, iisdemque cornubus iter pertentat. Aquam marinam haustam asservat, quâ pluribus diebus fovetur & sustentatur. Caput illi cartilagineum & durum, os in eâ parte quâ scopulis hæret rotundo foramine pervium, quo lapides arrodit; paulo inferius stomachum habet, & cor Ervi ferme magnitudine subrotundum, Hepar viscidum tenaci lentore præditum, quod Aristoteles Papaver vocat, alii cor, ad cuius latus mucus purpureus, in recentibus purpuris illico extorquendus, cum totus in demortuis pereat. Hoc succo olim tingebantur lanæ. In mediocribus purpuris ovi Gallinacei magnitudine frequentius conspicitur. Degit in aquis marinis, in dulcibus necatur.

Cibum præbent ventriculo minus convenientem, salsum enim caro continet succum, qui alvum subducit. Caro ipsa dura, difficilis concoctu. Papaver, seu cor gratius palato reliquis partibus. Si quis copiosius eo utatur, bilem, nauseamque procreat, & attritionis copiam gignit. In Medicinâ commendatur ad venena, vulnera glutinanda, si succus glutinosus cum sanguine Draconis mistus adhibeatur; caro cruda capiti applicata, hemieraniam sanat. Testa usta dentes abstergit, siccatur sine rosione, lienes tumidos sanat, ad ulcera maligna usurpatur. Funiculus succo purpuræ tinctus, quo vipera strangulata, ad colli affectus valet, sed maximus olim usus fuit cruoris, seu rubicundi liquoris ad lanas tingendas.

Differunt Purpuræ magnitudine, aliisque circumstantiis. Mihi magnæ quædam sunt, coloris exterius flavescentis, interius purpurei & violacei, quæ duos caperent liquoris sextarios, ore valde patulo, Tuberibus magnis horridæ.

Inter majores hæc una est ore Trigono, tuberosa, Gesnero Murex triangularis dicta, parte convexâ cinereâ, inæqualis, variis protuberantiis & striis prædita, limbo eminente per ambitum. Interiore parte substantiâ lævi, splendente, albâ, & circa rimam ad purpureum inclinante, parte angustiore dentes undecim ostentans. Altera rugas plurimas eminentes & inæquales, in primis osculum versus. Quodlibet trigoni latus septem circiter est pollicum. Conchile grave & ponderosum.

Minores quædam adsunt ovi magnitudine, extus flavæ, intus candidæ, purpurei quid admixtum habentes quibusdam in locis.

Hæc adhuc minores, intus extraque candidæ, quas, ad marimoras ab Autoribus dictas, referendas arbitror.

Una inter reliquas elegans est, testa maculis & lineis purpurascentibus picta & eleganter variegata, clavis postremis magnis & prætumidis.

Sunt quædam spinis acutis horridæ, lineis transversis quamvis circumvolutionem secantibus, in oblongum canalem quinque spinis horridum desinentes; Ad Murices potius, quam Purpuras referendæ videntur.

BUCCEINA è genere turbinatorum est Aristotele teste; variat magnitudine. Major in tantam quandoque excrescit vastitatem, ut ad Cartejam, teste Bellonio, decem capiat Cotylos. Minoris Concha, ut plurimum ovi magnitudinem non superat. Strias in tergore quinas aut plures quandoque habet, plerumque in gyrum tuberculis obtusis & brevibus obseptus, frequentioribus quam in purpurâ; sed ubi in claviculam desinit, unica eum comitatur. Internâ parte incisam habet oris rotunditatem & canalem ad latus, per quem linguam exserit, operculo se ab injuriis defendit, figurâ ovali, quo artissime clauditur.

In cibis locum invenerunt hi turbines, & à quibusdam magni fiunt, sed difficulter concoquuntur ut reliqua turbinata, caro alvum fistit, sed aqua quæ ex iis defluit ventrem subducit. In colicis affectibus, cardialgiâ, oculorum doloribus earum usus commendatur, contra Venenum Doryenii & Cicutæ valere volunt quidam, ad tetros oris odores ex iis collutiones præparant, ad Alopeciam, aurium dolores, & ambusta inde unguenta conficiunt. Tussi ferâ ubi laborant pueri ex ejus testâ potum iis præbent, quod conducere animadversum est.

Est mihi magna, pedis ferme longitudine, colore vario, maximâ ex parte nigricante, albicantibus & purpureis quandoque interstincta maculis ac protuberantiis, figura cæteroquin similis jam descriptæ.

Minores quoque vix ovi magnitudine, variorum colorum, cinereæ, candidæ, nigricantes, tuberibus refertæ, datæ descriptioni respondentes.

TURBO etiam testacei generis, in longiorem & acutiorem cæteris desinens verticem, multis voluminibus constans pro corporis proportionem; variorum colorum, foramen rotundum habens & rimam per quam excrementa excernuntur.

Turbinum longorum mihi quatuor sunt species, una candida est & lævis, exiguis striis, volumina protuberantia perreptantibus, prædita: in apicem usque magnitudine longissimo respondet digito, ejusdem tenuitatis.

Alter ejusdem generis Turbo, ejusdem ferme magnitudinis, voluminibus constat magis in dorso acutis, & duplici colore dotatur, superior enim pars in singulis voluminibus ad album inclinatur, inferior lutea est.

Tertius ejusdem magnitudinis, voluminibus constat compressis in corpore albo, macularum nigrarum quadratarum duplicem ordinem ostentans, summitate exceptâ, quæ triplicatur jucundo spectaculo.

Quartus nigricat muricatis voluminibus & punctulis, alternatim majoribus & minoribus utrinque stipatis exornatur. Longitudinem verò superioris non attingit, duas uncias saltem æquans.

Est & minutulus, unius uncie longitudine, spinis horridus, coloris partim nigricantis, partim cinerei.

AURITI TURBINES mihi parvi sunt, tuberculis præditi, qui partem, turbini obversam, in latam quasi aurem dilatatam obtinent, tribus angulis prominentem.

Succedunt **TURBINES VENTRICOSI**, quorum etiam varietas mihi est insignis, sive colores, sive constitutionem corporis spectes. Sunt candidi, sunt cinerei, sunt ad purpureum inclinantes, læves, asperi, circulis & zonis cincti, omnes ore crenato, & fistulâ ut conchæ Venereæ dotati.

Huc referendi videntur, **NOTIS MUSICALIBUS INSIGNITI** à Naturâ, quorum mihi duo genera. Unum Majusculum, uncias quinque longitudine superans, circumferentiam obtinens octo unciarum, per quam lineæ quinque atroluteæ discurrent, hinc inde notis quibusdam ejusdem coloris per lineas & earum intermedia spacia dotatæ, non absimilibus iis quibus soni musicales olim exprimebantur. Turbinata verò hujus Conchæ pars non ineptè refert tiaram seu Papalem coronam triplicem, prominentes gemmarum apices in ordinem dispositos continentem. Tota Concha pugni fere est magnitudine.

Minor longè elegantius à Naturâ est depicta, juglandem magnitudine æquans. Triplex zona corpus ejus albicans cingit, quarum quævis ex quinque lineolis æquè distantibus & flavescentibus constat, notulis & lineolis transversis, partim coloris ejusdem, partim punctulis cæruleis dotatis. Sub zonis inordinate varia & infinita prope disposita sunt punctula, quæ textus aut vocum ordinationes referre aliquo modo videntur.

APORRHAI à quibusdam ad Lepades, ab aliis ad Murices refertur, & quidem rectius. Turbinatum enim est Conchile, aculeatum, marmoreâ duritie. Mihi ejus generis unum est Conchile, longitudine unciarum trium, totidem latitudine, intrinsecus albicans, forinsecus album quoque, sed maculis purpureis ad luteum inclinantibus præditum, septem habens aculeos, non in dorso aut Turbine, sed in alâ, ab uno latere canaliculatos, in quorum medio fovea conspicitur. In dorso tres habet extuberantes processus majores, sed in turbine ipso minores, per ejus ambitum ordine dispositos. Exteriorem superficiem striâ exornant, nunc majores, nunc minores.

TROCHUS ita dictus, quod similis sit instrumento ligneo, quod pueri scuticâ in orbem agitant, hinc merito in Turbinorum classem refertur. Unus mihi est duarum unciarum longitudine, maculis insignitus, quâ circumvolutionibus dotatur, compressus & planus, ferme, reliquo corpore in acutum desinens.

Alius est minor aliquanto, ex albedine in purpureum vergens, figurâ plane similis priori, nisi quod spiras habeat magis compressas. Trochi Nilotici figuram ab Aldrovando positam exactè exprimens.

Ex Indiâ Orientali alium nactus sum minimum, colore purpureo flavescente, diversâ à

superioribus constitutione, spiræ enim seu circumvolutiones in apicem acutum terminantur, cum contrario modo se habeant priores, spiras nempe obtinentes sessiles & compressas, sed corpus reliquum acuminatum. Basis hujus plana ferme est & interruptis quibusdam lineolis in orbem ductis variegata.

NERITES mihi est ovi anserini magnitudine, concha rotunda in spiram desinens exiguam, lineis frequentibus per univrsum corpus perreptantibus, quarum vestigia etiam in ore apparent, quod alterâ parte striatum, alterâ exiguis punctis horridum conspicitur. Parte exteriori labium habet crassum & protuberans, quod in obliquum desinit canalem, colore albicante. Videtur ad Cochleam rugosam & umbilicatam referri posse, ab Aldrovando descriptam.

COCHLEARUM tanta mihi varietas, ut singulas explicare & exprimere operosum foret. Sunt enim depressæ, variis coloribus insignitæ, punctatæ, Zonis distinctæ, aliisque modis variegatæ, ut Naturæ in his lusum exprimere difficile, imo impossibile sit. Paucas enumerabo, ob elegantiam commendabiles.

Una mihi est INDICA magna, undulata, turbinata, sextarii ferme capax, tenuis valde, candida, purpureis maculis undatim corpus ejus perreptantibus spectanda. Ex eâ scyphos conficiunt, ex quibus puerulis tussi ferâ laborantibus potum præbent. Ejusmodi Cochleas vulgo *Kind-horn* vocare solent, ut & alia Conchilia peregrina, quibus peculiarem inesse vim, ejusmodi tusses curandi, sibi persuasum habent.

COCHLEA RIGOSA non immerito ea vocatur, quæ colore est cinereo, magnitudine ovi anserini, crassa, dura, lapidea fermè, magnis & grandibus striis seu incisuris, corpus ejus Cochleatim ambientibus, dotata, ore rotundo, futurâ quâdam transversali in ambitu capaciore spectabili, compressiore quam prior formâ.

COCHLEA PERLATA magnitudine variat, una mihi est pugni magnitudine, compressa aliquantum, colore exterius ex cinereo purpurascens, qui cum in superficiariâ saltem consistat calce, ea ubi abraditur, quod facile fieri potest, margaritarum modo splendet, elegantibus quibusdam protuberantiis cælatur. Intus lævis est & splendet, nisi quod punctulis aut pustulis quibusdam minutis sit conspersa, ore rotundo, prope quod foramen parvum orbiculatum concham perforat, per quod aut respirat, aut excrementa deponit animal. Sunt mihi & minutæ aliæ ejus generis, umbilicos figurâ & magnitudine referentes; Mediocres quoque figurâ & constitutione his pares, sed magnitudine superantes.

UMBILICATA COCHLEA umbilicum figurâ refert, parva est, magnitudine Lupini, compressa aliquantum, tenuis, lævis, splendens, parte turbinatâ obliquis striis purpureis & obscurè luteis variegatâ, compressam partem circulus ambit niveus, quem insequitur purpureus, reliquum candicat, ut & interior ejus superficies. Rondeletius umbilicum vocat virium. Coloribus differunt quandoque, alioquin figura eadem.

COCHLEARUM Turbinatarum species quasdam elegantes, sub titulo Cochlearum ad Asthma, à D. Henrico Cустero juniore accepi, quæ longitudine vix æquant unciam dimidiam, quæ crassiores, paulo superant pennam anserinam, paulatim extenuatæ, usque dum in apicem circumvolutæ desinant, singulæ vero circumvolutiones Zonis seu lineis quibusdam tenuibus per transversum cinguntur, ita ordinatis, ut invicem cohæreant, ab imo ad summum usque elegantes strias constituentes Cochleatas. Maximâ ex parte coloris sunt candidi, quamvis inter meas una cœrulea sit, & alia alba, lineis purpureis.

COCHLEA MINUTA MURICATA, striata obliquè, oblonga est, turbinata, quam punctula quædam ordine circa eam disposita cælata quasi reddunt.

COCHLEA CILINDROIDES, à figurâ, quâ Cilindrum imitatur, ita dicta, Rondeletio dicitur pyri modo turbinata, ovali est figurâ, turbine exiguo, punctulis quandoque notata, pollicis crassitiem æquans, quamvis & major & minor reperiatur, quæ apud Indos quosdam o pulchritudinem, item in Loande & Regno Congi, Tombuti, alibi-que, testante Lincottano, monetæ vices suplet.

Alia etiam ejus generis, magnitudine nuclei Cerasi, oblongior tamen, nullum turbinis ostentat vestigium, lævis ac splendens, coloris albicantis, decem lineis æquè distantibus per ambitum cingitur, & ut Concha Venerea rimulâ hiat, splendore ei non cedens.

Est ejus generis minima, magnum Tritici granum vix superans, lævis, splendens, variis coloribus insignita, observare enim in eâ licet punctula purpurea, flava, cœrulea, hyacinthina, eorumque misturam gratissimam. Ex Orientali Indiâ hæc delata.

COCHLEÆ DEPRESSÆ apud nos in stagnis reperiuntur non sine varietatē. Sunt enim quæ alterâ parte planæ sunt, alterâ excavatæ & protuberantia ostendunt volumina, ab exiguo initio paulatim amplitudine crescentes ad foramen usque. Sunt quæ utrinque protuberant rotunditate & circumvolutionibus ac spiris à minori in majorem paulatim se diffundentes amplitudinem.

Veteribus Romanis olim in cibum cessere Cochleæ, & etiamnum iis delectantur multi, Itali in primis, sed peculiare genus est quod sapit, in vineis potissimum tempore vernali degens. Crebro ablui, purgari, & bene coqui necesse est. Parum præbent alimenti, difficulter concoquuntur, & carnis sunt durioris. Observandum quod ex Gal. lib. 2. ad Glauconem monet Cæl. Rodiginus; in Alexandriâ Ægypti falsamenta & Limaces, quosdam etiam Asininas carnes edere, unde Elephantiasin illis frequentem esse contingit.

Medicis multis modis inserviunt Cochleæ. Testæ contusæ mirum & dentibus affricatæ dolores tollunt, oleum quoque ex iis ad eosdem commendatur.

Pinguedo, quæ innatat dum coquuntur, capillos auget. Salis beneficio in liquorem si resolvantur, flavam reddunt cæsariem. Plura qui volet, consulat Aldrovandum de Testaceis.

Huc forsan referre licet squammosa quædam corpora, quadrati, tenuia, lævia, cornu politum referencia quovis latere tres ferè digitos longa, lapidem schistum aut matrem perlarum referencia, fibras quasdam obtinentia à centro ad circumferentiam ductas, ac sinus quasi quosdam orbiculares. Squammas piscium substantiâ referencia. Nescio an illa sint corpora, de quibus agit Linscotanus in descriptione Mozambique cap. 4. p. 8. ubi ait: Ad terram Bardes in extremitate ostii fluminis Goæ, distans ab urbe 3. milliariibus esse quædam corpora squammarum piscium formâ à Lusitanis VINTINS dicta, quod similitudinem quandam habeant cum medii Realis Lusitaniæ Monetâ, ac horum numerum ingentem, certum oræ Indiæ argumentum præbere.

ECHINUS MARINUS, quibusdam Aurantium marinum, quod spinis ablatis pomum Aurantii quodammodo referat, formâ est in rotunditatem conglobatâ, demptâ unâ parte parum compressâ, in quâ os est rotundum, quinque dentibus incurvis, intus cavis, & in idem punctum coeuntibus, munitum, ii quinque maxillis internis connexi sunt, quæ ab ore intus erectæ, ex acuto in latum tendentes & ambienti calici non continuæ, mirabili artificio sunt constructæ & celatæ. Inter dentes interna caruncula quædam est, quæ linguæ vices gerit, mox gulæ jungitur, quæ in intestinum desinit longum, per testam stellatim dispositum, quod in parvum foramen desinit, ad excrementa egerenda deputatum, ex adverso oris situm. Tota testa intrinsecus foraminibus parvis plena est, per quæ movendi facultas aculeis communicatur, extrinsecus in exigua tubercula eriguntur, aculeorum Cotylem excipientia, membranulâ junguntur, ut in orbem moveri possint. Aculeorum caput crassius est & cavum, sed in acutum terminatur.

Totâ exterior testa à spinis denudata purpureo & flavo, alternatim quasi dispositis coloribus radiat, & creberrimis punctulis asperatur. Magnitudo diversa est, quandoque semipedem in Diametro habet, quandoque minus.

In Echinis nihil est quod cibum præbeat, præterquam ova quæ in iis inveniuntur quinquepartita, subruffa, ad stellæ imaginem formata, quæ quandoque eduntur, sapore non injucundo, licet ad amaritiam accedant. Quandoque coquuntur, ex intervallo manducata Phreniticis, Epilepticis & Melancholicis conducere volunt. Contra Venenum Doricii & Carpsi commendantur comesti.

Testæ crematæ sordida ulcera purgant, carnem luxuriantem reprimunt, strumas discutunt. Ad Dysuriam & Calculum teruntur cum aculeis, & ex Mulâ frequenter exhibentur. Ad Alopecias sumit Myrepsius testam Echini marini usam, mucidam Iridis radicem, singulorum unciam, quæ benè contusa oleo irrigat & adhibet. Ad expellendas secundas sumit Hippocrates Echinos marinos tres tenuiter trito & in vino odorato exhibet. Morsus à cane rabido in cibo Echini profunt recentes, cum vino aut mulso. In dolore colico commendat Trallianus & Aëtius; ad stomachum hebescentem, Echinum marinum haud parum proficere, & vesicam vacuum facere, affirmat Ælianus.

De Animalibus sanguineis Reptilibus.

EXSANGUIA hætenus vidimus animalia, ad SANGUINEA & perfectiora transitum ut faciamus, ordinis ratio postulat. Sanguinea verò ea dicimus, quæ vero sanguine, non humore aliquo analogo nutriuntur. Unde in venis omnium sanorum invenitur, & effluit, quamcunque partem carnis vivæ incideris, testante Aristotele lib. 3. de Hist. Animal. cap. 19. Hæc autem vel sunt Reptilia seu Serpentina, vel Natatilia, vel Volatilia, vel Gressilia. Reptilia pedibus carent, ut serpentes, qui ita vulgo vocantur à serpendo, quamvis hæc vox quandoque tam latè sumatur, ut ad insecta, Scorpiones & araneas extendatur. Serpentum alii terrestres sunt, alii aquatici. Nos hic de iis saltem agemus, quorum aut exsuvias, aut cadavera tenemus. Quamvis Servius in 2. lib. Æneid. Virgilii, inter Serpentes hoc ponat discriminis, quod Anguis sit aquarum, Serpens terrarum, Draco templorum, hoc tamen non semper observari, norunt ii qui cum curâ classicos autores legerunt.

ANGUIS vocabulum nos hic strictius sumimus, pro eo Serpentis genere, quod apud nos frequens in dumetis & locis uliginosis, ac tam aquis quam terrâ gaudet, colore nigricante vel ferreo, magnitudine inæquali, quandoque ulnas duas attingens, dorso squammis tenuibus & parvis maculato, ventre ex albô & nigro variegatis majoribus, capite oblongo, oculis parvis, paulatim in caudam angustam definens, vulgo ein Snog.

Inter Cutim & Carnem pinguiusculam habet membranam, quæ cum ipsâ cute discedit ubi exoriatur. Aspera arteria, longitudine quatuor circiter digitorum, pro corporis proportionem parvis circulis tornata, ad pulmones defertur, cui cor & vesicula fellis adhæret. Hepar oblongum instar Lucii piscis, cui & intestinis pinguedo adhæret. Intestina à faucibus ad excretionis locum sub alvo descendunt. Infra Hepar utrinque juxta intestina, nervosa vena, longo ductu descendit, cui insunt ova, ita pelliculis albis recta, ut in Gallinis videmus, sed longo ordine ducto, in quolibet latere triginta duo. Lingua bifida & acuta. Vix veneni aliquid habere deprehenditur, siquidem manibus tractant & in sinu gestant multi sine incommodo. Vescuntur graminibus, insectis & obviis quibusvis, hyeme latent, coitum mutuo complexu supinarum partium perficiunt, ova pariunt, quæ instar monilis coherant, incubant quæ pepererunt in terrâ & sequenti anno excludunt.

Serpentes & angues Trogloditis olim cibum suppeditarunt, & etiamnum in quibusdam Indiæ locis in delitiis sunt. Contra omnium serpentium Ictus commendatur ipsa exta vulneribus imposita. Strumis & Elephantiasi laborantibus carnes conducunt. Anguinum cor, si mordeatur aut alligetur, efficax habetur ad dentium dolores. Ad strumas adipem anguium & carnem in pulverem redactam valere credunt. Anguis inveterati suffitus, menstrua juvare vult Plinius. Germani pulverem ex iis conficiunt, quo qui utuntur, ab omnibus venenis tuti redduntur, & à malignis corporis affectibus. Variæ reperiuntur hujus pulveris descriptiones; sed, quo simplices, eo meliores.

Verno & Autumnali tempore, juxta quosdam, excutunt illud, quod Senectam Anguium vocant, vernantium spoliū & exsuvias. Inter duos lapides aut aliud simile exsuvie incipiunt, ab oculis primum detrahendo, ita ut occacari videantur iis qui rem non intelligunt, tum caput, atque 24. horis tota exsuvitur à capite ad caudam, cute novâ subtus renascente. Eo enim id contingere volunt, quod quasi Elephantiasi laborantibus cutis à corrupti humoris vaporibus sicceatur & elevetur.

Hæc VERNATIO ad multa commendatur. Si oculis affricetur, claritatem iis conciliat. Cocta in vino aurium doloribus auxiliatur, in aceto fervefacta dentium doloribus medetur, cum cerâ mista celerrime dentes evellere scribunt, Pthiriasin prohibet, ad Colicam, Dysenteriam, ténesium decoquunt & applicant, ad internas & externas eminentias, senectam anguium scinde figurâ Numismatis magni, absconde in caricis & æger clam comedat. Canis rabidi morsum imposita curat; alligata lumbis faciles partus reddit. Sed mox à partu removenda, ex eo fumus foetum mortuum educit. Multo plura ei tribuuntur, quæ apud Gesnerum & Aldrovandum legere licet.

VIPERA quasi Vivipara, quod, cum reliqui serpentes ova pariant, hæc sola vivos foetus. Græcis *ἐχίδνα*, Arabibus Tyrus, à Græco *ἑχέλον*, hinc celeberrima toto orbe Antidotus

tidotus Theriaca, quod ejus basin constituent trochisci ex ejus carne confecti, quamvis sint qui Avicennam alios serpentes & non vyperas Tyros vocare existiment.

Magnitudine ut plurimum est cubitali, quandoque major. Masculum à fœminâ differre vult Nicander, quod caninos dentes duobus plures habeat, colore est subflavo, collum porrigens, oculis subrubentibus, intuitus feri, capite latiore, corpore & ventre tumido, caudâ curtâ, dorso variegato; herbis vescitur, segni tractu serpit, tam Verè quam Autumno exsuvias deponit. Vulgo putarunt Viperam per os concipere, & ejus viscera à catulis in partu corrodi; sed vehementer hallucinantur.

Fuerunt enim nostrâ ætate, qui Viperas utriusque sexus electas vivariis includere, easque instar aliorum animalium conjungi, concipere, parere educareque fœtus suos experimento compererint, nullo parentum desiderio: coeunt masculus & fœmina, caudis ad medium usque corpus optimè convolutis, complexive, alterâ verò superiori corporis parte elevatâ, multis cum ore osculis datis. Inest masculo membrum genitale, eâ in parte ubi amplexantur, quod intus occultum habet, fœminis verò vulva ex directo inest, ut docuit expertus Amatus Lusitanus.

Quidam populi, Ægyptii præsertim, earum carne in cibis usi sunt, teste Galeno. In Medicinâ valde commendantur ad Elephantiasin, earum carnes, rite præparatæ & mundatæ. Matthæus Gradi pullos & capos jure & carne Viperarum cum pane subactis nutrit, usque ad deplumationem, curaturus horum esu Elephantiacos. In variis morbis insanabilibus commendantur. Quidam asserunt eos, qui Viperinis vescuntur carnibus, vitam degere longiorem, caput contusum & Ictui Viperino impositum venenum extrahere & à noxâ vindicare. Contra omnium serpentum Ictus virulentos, Viperarum exta foris imposita auxiliari ait Plinius. Contra oculorum hebetudines, doloresque Podagricos commendatur adeps. Impetigines, Alopecias curant exsuvie combustæ & illitæ. Quidam pulverem ex carne confectum contra Arthritidem & strumas propinant. Sed earum usus maximus est in Theriacâ, ejus basin constituunt, Pastilli ex iis confecti, salem quoque Theriacalem præparat Galenus in multis morbis utilissimum.

Ex morfu Viperæ dira ac lethalia Symptomata proveniunt, pars læsa primum, mox totum corpus intumescit, sequitur faucium siccitas, capitis dolor. Ex vulnere cruenta manat sanies, circa vulnus tumens, pustulæ adustæ & nigricantes. Intra corpus Hepar inflammatur, biliosæ subsequuntur vomitiones, in quibusdam sopor & sudor frigidus cum urinâ cruentâ: intra septem horas alii, alii tertio aut septimo die occumbunt.

Curatio quam celerimè instituenda, & vis veneni infringenda. Juvat mox vulneri amputatum caput & contusum applicare haberi si potest, vel scarificatur vulnus & cucurbitæ applicantur, virusque eliciatur, supra partem affectam ligaturæ fiant fortes. Exhibeatur Theriaca Andromachi cum vino, ut sudor eliciatur, vomitus procuretur. Commendatur Allium, succus foliorum fraxini, melissa cum baccis Lauri, Juniperi. Vulnus foveatur diu multumque cum decocto Scordii, & corticum fraxini cum vino, Theriaca applicetur.

Ingentis SERPENTIS AMERICANI pellem ex Brasiliâ mihi attulit Nobiliss. Christophorus Lindenaw, longitudine pedum novem, latitudine unius, elegantissime variegatam & squammis quasi pictam, respondentem planè ei quam delineat Clusius lib. 5. Exot. cap. 18. Collum angustius est, & caudam versus paulatim etiam in angustum contrahitur. Tota pellis squammis tecta serie pulchrè dispositis, pronâ parte minoribus, supinâ majoribus, colorum varietate eleganti. Nam dorsum à capite ad extremam caudam, continuo ordine, secundum longitudinem nigricantibus quasi Clypeiformibus maculis ornatur, extrema verò cauda ovalis formæ maculis nigricantibus distincta, latera alterius formæ maculis, instar foliorum mali, depicta sunt, specie venusta, colore subfusco. Elegans, sive colorem, sive macularum dispositionem consideres.

BRACHIANI SERPENTIS exsuvias à Clariss. Viro D. Thomâ Bartholino habeo elegantes, longitudine pedum quatuor cum semisse, crassitie pollicis in medio, colore cinereo, in dorso squammis subnigricantibus parvulis, minoribus in collo, majoribus in dorso, sub ventre longis & magnis. Exuti capitis & oculorum in iis cospiciuntur vestigia, cauda in apicem acutissimum terminatur.

Hi serpentes Brachiani vocantur à loco ubi inveniuntur, nam octo miliaribus Italicis ab urbe Brachianâ est Stygianum seu aqua Stygia, unde non procul prope villam Sasso dictam mons est, in cujus vertice domus Fumarola, à cujus montis spiraculis deorsum

sum versus quindecim ferè passuum spacio descendantibus occurreret ulmus, arbor conspicua, sub quâ specus, in quâ serpentes hi visuntur. Cujus specus historia, cum rara sit & ab Athanasio Kircherò lib. 3. catenæ Magneticæ cap. 4. §. 2. descripta, ex ea non gravabor eam referre.

Specus seu caverna, vulgo la grotta delli serpi, duorum hominum capax, fistulosis quibusdam foraminibus in formam cribri perforata cernitur, ex quibus ingens quædam principio Veris diversi colorum serpentum, nullâ tamen, ut dicitur, singulari veneni qualitate imbutorum progenies quotannis pullulare solet.

In hac speluncâ Elephantiacos, Leprosos, Paralyticos, Arthriticos, Podagricos, similibusque desperatis membrorum affectionibus laborantes, nudos exponere solent, qui mox halituum subterraneorum calore in sudorem resoluti, serpentum propululantium, totum corpus infirmi implicantium, suctu linctique ita omni vitioso virulentoque humore privari dicuntur, ut, repetito hoc per aliquod tempus medicamento, tandem perfectæ sanitati restituantur. Et paulo post: Speluncam per avia & devia non sine periculo adii, & quæ de situ montis, de spiraculis seu evaporatione, de cavernâ & serpentibus inaudieram, omnia vera esse cognovi; speluncam ingressus, eam utcunque calidam inveni, at serpentes non vidi, utpote eo tempore latitantes, spoliis tamen & exuviis eorum ulmus paulo ante memorata ita onerabatur, ut Staphilodendrum, coluteam seu vesicariam folliculis refertam dixisses, quæ serpentium quorum mons scater geniminis liculentum præbebant testimonium. Imo auribus ad meatuum orificia applicatis, nescio quod obtusum murmur aut quis sibilosus strepitus, si non aëris cum halitibus inclusis hæc, certe latentium anguium manifestum signum percipiebatur, &c. Post aliquot lineas hæc sequuntur. Cura ita peragitur: Æger præviis purgationibus primo dispositus in speluncâ supra stratum exponitur totus nudus, qui vix ingressus statim ex evaporatione halituum calidorum in sudorem resolvitur, sudorem somnus sequitur, & dum ita somno sopitus immotusque jacet æger, serpentes è cavernis suis sudore allekti egredientes, totum dormientis corpus spiris suis implicant, illud innoxie lingendo stringendoque, qui tamen ad minimum motum aufugientes latibula repetunt. Ubi duabus, tribus aut quatuor horis ita jacuerint, ii qui curam ægri habent, è speluncâ erutum, vestimentisque indutum, in vicinam Fumarolæ domum introducunt, ubi postea requie captâ variis confortativis reficitur, duratque hæc cura donec intentus sanationis effectus consecutus fuerit.

Hanc speluncam non aliam originem habuisse nisi à Leproso, indigenæ norunt. Hic Româ ad huic loco vicina balnea iturus, dum in hoc monte errabundus nocte unâ, cum pluvia ingruisset, diverticulum quæreret, casu in hanc speluncam incidisse dicitur, quam cum calidissimam reperisset, sepositis vestibus ingressus, moxque sudore somnoque vehementi correptus, in eâ magnam noctis partem transegit. Evigilans verò cum serpentibus se involutum reperisset, horrore immenso correptus, foras proripit, & qui se à serpentibus paulo ante devoratum credebat, eorum beneficio integram sanitatem se reperisse comperit. Quo exemplo ducti multi alii Psorâ laborantes, postmodum serpentibus se lambendos, in dictâ speluncâ, non sine desiderato effectû exposuerunt.

SCORPIO animal est quod nostra non fert terra, ad insecta potius quam huc referendus, mole corporis exiguâ, articulum digiti vix superans, caudam si exceperis articulatam ejusdem longitudinis, dorso depresso & latiusculo, internodiis cancrorum more distincto, crustâ duriusculâ, colore fusco, capite exserto & prominente, brachia seu forfices habet quibus obvia detinet dum pungit; pedes utrinque quatuor, biulcis etiam dotati forficibus, caudam oblongam tenuem, articulatam, aculeo præditam, quo pungit & venenum ejaculatur. In hoc aculeo Plinius meatum quendam sinuorum esse ait, adeò angustum ut visu non percipiatur. In eo venenum gigni, continerique, quod cum ille ferit, mox per foramen, quod minus cerni potest, emanat. Generari volunt partim per putrefactionem, partim ex ovis propriis, & terrâ vivere statuunt.

Quamvis Scorpiones animalia sint venenata valde, suos tamen in Medicinâ habent usus; paratur enim ex iis, in novâ ollâ obturatâ ustis, pulvis, quo quidam ad calculum comminuendum utuntur. Oleum quoque ex vivis iis in oleum commune immerfis & suffocatis, cujus usus est contra Ictus scorpîi, venena alia & morbos venenatos. Aliquando crudi in usum veniunt, si contusi adhuc vivi suis Ictibus imponuntur, venenum enim inflictum extrahunt.

RUBETÆ seu Bufonis (ad quadrupedia digitata ab Aldrovando refertur) mentionem quod hoc loco faciam, in causâ est ejus corium, quod mihi Clariss. Vir M. Aurelius Severinus in Academiâ Neapolitanâ Anatomies & Chirurgiæ Professor eximius, transmissit, longitudine est unciarum quinque, totidem latum, fermè quadratum, nisi quod eminentiæ capitis, pedum, &c. inæquale illud reddant.

Animal hoc omnibus notum, ab autoribus ad Ranas exitiosas refertur, quod quandoque in ipso saxorum meditullio natum esse animadvertum est, alioquin ruderibus & terrenis gaudet scrobibus. Corio adeo crasso & tenaci regitur, ut ligno acuto vix perforari possit, adeoque decolorato, ut, si quis optimè coloratus diutius intueatur, pallidus & quasi Ictericus reddatur. Ventre est turgido, noctu quam interdiu melius videt, tarco incedit gradu, hieme latitat. Si sæpius verberetur, primo ex clunibus venenum expiimit, dein guttas quasdam male olentes effundit. Herbas, fraga, fungos & alia ejus generis inficit, obscurum edit sonum & terrâ vescitur.

Venenitum admodum cum sit animal, ejus veneno medentur Cancris fluviatiles, triti & pcti, cervi cornu, Poterion, terra sigillata, Smaragdus, &c. Si cuspide acuti baculi caput transfigatur & exsiccet in sole Bufo, integer, bubonibus pestilentibus impostus venenum extrahit.

C A P. X.

Pisces Saxatiles & Littorales.

A Reptilibus, tanquam ignobilioribus animalibus sanguineis, ad Aquatilia sanguinea progredimur, quæ nostrum tenet Museum, quippe quæ nullibi sine humore degere possunt, vel exiguas saltem in sicco moras trahere. Horum duo sunt genera, unum quod Branchiis præditum, ob sanguinis paucitatem frigidiusculum, solâ aquâ ad refrigerationem indigens. Alterum pulmonibus dotatum, quod quia calidius & sanguinis copiâ præditum, respiratione indiget, nec semper sub aquis degit. Hæc Cetacea, illa Pisces vocantur.

Piscium verò multæ sunt differentiæ, illustres tamen eæ quæ desumuntur vel à corporis tegumento, vel à locis in quibus degunt. Tegumentorum ratione, quidam squammosi sunt quidam cute tecti, eaque vel asperâ vel lævi. Locum in quo pisces degunt, Aquam esse constat, eaque vel marina, seu salsa, vel dulcis. Quæ vel fluviatilis vel lacustris, quâ ratione quidam pisces dicuntur θαλάσσιοι seu marini, quidam ποταμιοι fluviatiles, quidam λιμναῖοι lacustres. Hujus divisionis habitâ ratione, pisces quos tenemus, in suas distributos classes considerabimus.

A M A R I N I S ut initium capiamus, ii sunt vel περαῖοι saxatiles, vel αἰγιαλώδες littorales, vel πελάγιοι, in alto mari degentes. Saxatiles, qui inter saxa & promontoria vivunt, vel semper ibidem stabulantur, vel maximâ ex parte, quandoque nempe excurrentes in alia loca ut alimenta quærant. Saxatiles autem hosce pisces in squammosos & non squammosos distribuimus.

Inter squammosos pisces refert Aldrovandus **A C U M** utramque; sed reverâ, qui diligentius hos pisces intuentur, non tam inter squammosos, quam læves locum tribuent. Nos nihibminus ejus secuti vestigia, hic de iis breviter agemus.

A C U S vulgaris Plinio, Aculeatus Bellonio, Græcis βελωνή & ῥαφίς, nobis Horn-fisch/ in nostromari, mense Julio & Augusto, copiose capitur. Tenuis & longus est Piscis, rostrum habens acutum, tenue, longum, durum, caput triangulare, ferme ad viriditatem inclinans, inferior maxilla superiori longior, in mollem quandam substantiam degenerans, dentes utrinque parvi & frequentes, oculi magni, rotundi, lutei, Branchiæ quaternæ, duplices, pinnæ duæ parvæ ad branchias, duæ aliæ sub ventre, quas rursus alia sequitur longa, ad caudam se extendens, è cujus regione in dorso alia, cauda in duas pinnulas

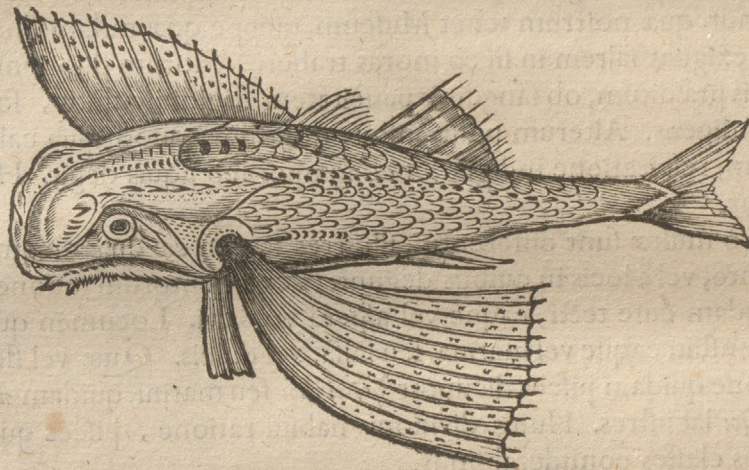
terminatur. Dorsum ejus cœruleum est, ad viride inclinans, venter candidus, argenteusve. Spina dorſi viridis, partes interiores longæ ad corporis proportionem.

In cibos apud nos venit, caro ejus non adeo insuavis, sed dura & sicca, idcirco difficilioris concoctionis. Elixatur recens; sed copiose fumentibus noxam inferre, febresque accendere credunt.

ACUS ARISTOTELIS, Typhline Bellonii, Blennus aliquibus, piscis est tenuis & longus, cortice pulchrè cælato tectus, caput exiguum habens, rostrum oblongum, durum, in extremitate latiusculum, rictu in altitudinem dehiscente, figurâ tubæ, adeo tenui, ut, propter rostri longitudinem & angustiam, ne minimus quidem pisciculus ingeri possit, Gallis Trompette dicitur. Branchias utrinque quaternas habet, pinnam in dorſo unicam, caudam in tenuem & simplicem pennam terminatam, oculos exiguos, corpus oblongum angulosum, quod à capite ad meatum excrementorum semper crassescit, dein paulatim extenuatur.

Ejus cinis exhibitus urinæ stillicidium curat, ut tradit Galenus. Totus cum irino unguento inspissatus, & cinis ulceribus inspersus, eorum putredines sanat.

Ad Pisces littorales squamosos HIRUNDO PLINII refertur, quem Rondeletius Mugilem alatum, alii Falconem marinum & piscem volucrum vocant. Caput habet oblongum, superiore parte planum aliquantum, rostrum acutum, os parvum, edentulum. Inferior maxilla superiori paulo prominentior, oculi rotundi & maximi, Branchiæ utrinque quaternæ, juxta quas binæ sunt illæ pinnæ, quarum operâ volatum exercet, latissimæ longissimæque, ventris pinnæ inferiori loco, quam in aliis sitæ sunt, magnæ ad caudam extensæ, alia à podice parva, in dorſo unica; caudæ pinna lata & lunata, quasi in duas divisa, quarum inferior major est. Squammis magnis & latis, sed tenuibus tegitur, venter albicat, dorsum ex cœruleo nigricat, cubiti longitudinem attingit.

Algæ & aliis quiscuilibet marinis vivit, volatu se extra aquam per aëra effert. Juxta promontorium bonæ spei navigantibus in Indiam Orientalem, magnâ copiâ se offerunt hi pisces, & quandoque in naves sponte decidunt, noctu præsertim. Ad centum vel amplius passuum intervallum aquas supervolant, ut alios pisces insequentes effugiant, ubi periculum est, ne in avium marinarum rapacium ungues incidunt, cito merguntur; undique tam in aquis quam in aëre hostibus cinguntur.

Carnem habent non insuavem, qui gustarunt sapore cum scombro, quem etiam colore refert, convenire ajunt. Caro licet duriuscula videatur, plurimum tamen suppeditat nutrimenti; Elixum præferunt asso.

CUCULUS MARINUS, Græcis κόκκις, Gallis Morrude, Anglis Gornart, nostratibus Sur / à sono quem pinnis edit dum capitur aut læditur, quibusdam Coccoyium, Sophroni Trigola vel Trigla, Germanis quibusdam See-hane / Chilonii Smide-snecht.

Tota

Toto corpore glaber apparet, quamvis quidam minutissimis squammis ad latera præditum putent. Capite est magno, osseo, cæato, anguloso, quibusdam in locis aculeis munito. Nam præter id quod rostrum in duos arcus semicirculum constituentes terminetur, super utrumque oculum, supercilii loco, duo acutissimi extant aculei, posterior capitis pars duobus consimilibus horret, utrumque branchiarum operculum item, sed longiori armatur, statimque à branchiis aliis omnium longissimus, utrinque prominet, aliquibus alioquin capitis partibus argentum æmulatur. Oculi nigri, os latiusculum, edentulum.

In utroque latere à Branchiis, sub majore illo aculeo pinna est subrubra magna, ex cujus regione in ventre altera minor utrinque & minus rubra exoritur. Ante has utrinque terni cartilaginei Cyrrhi dependent. A capite per dorsum, ferè ad caudam usque, duo acutissimorum aculeorum ordines deducuntur, in quorum medio duæ pinnae conspiciuntur, una capiti proxima, brevior, sed latior, novemque aculeis horrida, altera longior, sed strictior, nullisque armata aculeis. Ventre est plano & candido, orificium excrementorum in medio ventre est, à quo alia exorta pinna fere usque ad caudam extenditur.

Capite, dorso, lateribus & pinnis rubet dum recens est. Totus piscis rotundus carnosus, Branchias habet utrimque quaternas & duplices. Sonus, quem edit, pinnarum concussu perficitur, vocalis alioquin nullus est Piscis.

Gustui haud insuavis ejus caro, quæ alba, dura & sicca est, sed tamen friabilis, unde inter salubres pisces à multis recensetur. In aquâ & vino elixatur apud Monspelienses, ex aceto & succo oxalidis comeditur.

SCORPIO MARINUS, Σκῆπτρον & Σκῆπτρις Græcis, Gallis Rascafse, Italis Pesce spinoso, Germanis Wael-fuge / Danis Wecke.

Piscis est magno capite, anguloso, duro, osseo, plurimis iisdemque acutissimis & robustissimis aculeis munito, os ipsi magnum & in eo exigui dentes confusi densique, oculi magni, rotundi, exerti, in summo temporum collocati, superciliorum loco aculeos habet, branchias quaternas utrinque osseo aculeatoque operculo tectas, juxta eas binas latas pinnas totidemque ex harum regione in ventre, sed minores, in dorso unicam, sed latam longamque à cervice ad caudam excurrentem, anteriore sui parte undecim aut duodecim duris firmisque aculeis horridam, cætera obtusam & innoxiam, aliam à podice ad caudam excurrentem habet, brevem ac latiusculam, tribus hispidam aculeis, cauda unicâ alatâ pinnâ constat. Totum corpus rotundum est, anteriore parte crassissimum, posteriore tenue. Squammæ, quibus tegitur, adeo sunt exiles tenuesque, ut, nisi advertas, iis carere videatur. Venter albicat, cætera rubet.

Algâ pasci, & Carnivorum esse volunt, aculeis tum ad sui tutelam, tum ad nocendum & veneno inficiendum utitur. Sed in hisce locis minus venenatus est, nullus enim nostris piscatoribus ex illo vel metus, vel suspicio: vulgus caudam, fues totum piscem impune vorant. Ejus Ictus, Hepate ejusdem piscis & carne impositâ sanantur, aliis etiam curantur antidotis, de quibus alii.

Carnes duræ sunt & coctui difficiles, ingratae, ob id negliguntur, pauperiores tamen apud nos detractâ pelle recentes & exsiccatos comedunt. Jus ad alvum molliendam commendatur. Fel ad menses & secundas ex utero educendas, lanâ exceptum & exsiccatum, adhibetur. Ad visum acuendum, verrucas tollendas, & cutis scabritiem commendat Plinius. In capite lapillum inveniri ajunt, ad stranguriam & calculum utilem. Scorpionum marinum necatum in vino vesicæ calculos & vitia sanare, jecinoris etiam doloribus mederi, si bibatur, autor est Plinius lib. 2. cap. 35. Ad exterendos calculos Scorpiones tres parvos integros comburito & cinerem propinato, ait liber Euporistorum Galeni. Assatum Scorpionum marinum Calculosis prodesse tradit Marcellus Donatus.

DRACO MARINUS, Græcis *δρακίνα*, aliis Araneus. Sconveldius piscem hunc à Græcis aut Latinis descriptum non esse putat & Cataphractum vocat, Gallis *Vive*, Hollandis *Pieterman* / Norvagus *Rierfing* / Norstrandensibus *Green-bicker* & Müller.

Est quandoque palmorum duorum longitudine, quamvis meus sesquipalmum non superet, capite est triangulari, depresso, anguloso, duos circiter digitos lato, cujus latera in ambitu tuberculis aculeatis horrent. Rostrum habet resinum, quatuor apiculis munitum, quorum duo anteriores instar Lunæ cornutæ vel semicirculi se rotundant, reliqui post hos suis aculeis retro conversis conspicui sunt, os in supinâ parte semicirculare habet, parvum, sed incisuram ejus utrinque binis Cirrhis barbatam. Truncus proximè capite depresso octagonus est, prope caudam hexagonus, pronâ parte fuscus, nigris lituris interspersis, circa ventrem planus, in cujus medio podex est, albicans, totus offeisque squammis contextus, in quarum medio tumor durus reduncus erigitur, qui in omnibus continuatus corpus angulosum efficit, quod versus caudam gracilescit. Pinnas circa Branchias habet latiusculas duas, sub ventre totidem, sed longe minores, binis fibris constantes. In dorso inter squammarum extantias concavo, duas contiguas parvas, omnes nigris lituris pictas, Cauda in pinnam subnigram exiguum & rotundam desinit. Dentibus nullos habet, sed horum loco labia aspera. Squillis aliisque minutis piscibus vescitur.

Piscem hunc omnium marinorum, Pastinacâ exceptâ, venenatissimum statuunt, aculeis suis letum periculosum inferentem, inflammationes & febres excitantem cum dolore immenso, unde gangræna. Antidotum est piscis ipse, aut ejus Hepar, si plagæ mox applicetur; dolorem enim cessare facit & venenum extrahit.

Resecto capite coquunt ex aquâ, & abrais crustis cum butyro comedunt, ob carnis dulcedinem in deliciis habetur. Recentis hujus piscis capitis cinis, omnibus venenis resistere vult Rondeletius. Plinius dolores dentium sedari ait, si gingivæ ossibus Draconis marini scarificentur.

DRACUNCULUS, quem Rondeletius à solo Plinio nominatum putat, à Gallis Lacert vocatur, quod Lacertis terrenis quodammodo similis.

Dodrantali est magnitudine, rostro acutiore, capite latiore, ore parvo sine dentibus, oculos magnos supra caput habens, os in aculeum desinit ad caudam spectantem, pinnas longissimas pro corporis magnitudine obtinet, partim aureas, partim argentei coloris, quæ ad branchias sitæ aureæ sunt, in radice argenteæ. Quæ à supinâ parte, à cæterorum marinorum piscium pinnis situ & magnitudine dissident. Nam & ori propiores sunt, & longiores iis quæ ad branchias. In dorso duæ eriguntur, prior parva est, aurea & argenteis lineis distincta, posterior magna admodum in medio dorso, Papilionum alis, radiis quinque hordei aristis similibus, membranâque constans. Radii priores longiores sunt, posteriores breves. Hæc in medio dorsi cavo quasi vaginâ clauditur, alia à podice ad caudam transcurrit, etiam aurea, demptis fimbriis nigricantibus. Corpus totum sensim gracilius fit & in pinnam longam terminatur, cujus fimbriæ nigricant. Est & picto corpore, nam ab hujus medio argenteæ lineæ ad ventrem ductæ sunt. In maxillis partibusque anterioribus, veluti punctis argenteis notatur, ventre est lato, plano, candido, & cuticulâ tantum tegitur, capitur maxime diebus canicularibus.

Rarum piscem esse refert Rondeletius, & tum ob raritatem, tum venustatem, summumque rerum omnium opificis Dei in hoc pisce artificium eum piscatores admirantur, & amici, qui naturæ rerum contemplatione delectantur, dono dant. Quem ego possideo captus est circa promontorium Scavenianum in Cimbriâ, mihiq; à parente

P.M. Wil-

P. M. Wilhelmo Wormio, tunc temporis Regio ibidem Telonii præfecto, transmissus cum aliis rarioribus piscibus, qui ibidem capiuntur; sed temporis injuriâ à colorum varietate multum remisit.

MINUTUM quendam PISCICULUM, vix uncia longitudine, ex Indiâ Orientali allatum, cum aliis quibusdam mihi obtulit Vir Clariss. D. M. Laurentius Bordingius, quem titulo *Judiansche-söhne* se accepisse refert, eo quod vivus sonum Galli imitetur. Ore & rostro est acuto, corpore toto muricato, colore cinereo, pinnas duas alarum instar ad pectus extensas & capillaceas habens; capite triangulari, quinque spinis horrido. Dorsum quatuor ordinibus tuberosis præditum, radios de se stellares ejaculantibus, ratione reliqui corporis amplum; quod mox cauda excipit sexangularis, spinosa quoque; sed ex eâ aliquid est amputatum. Sonum si quem edit, pinnis, ut cuculus, excitat, cum nullus piscis detur verè vocalis, ut supra dictum.

Hunc Piscem demum ex effectis comperi esse Physam seu ORBEM ÆGYPTIACUM quamvis minimum, de quo Rondeletius lib. 10. Hist. Pisc. cap. 11. Hic orbis Piscis, Nili & maris rubri accola, exsiccatus & tomento vel algâ oppletus, inter templorum anathemata, vel cubiculorum ornamenta suspenditur, eam cœli partem, à quâ ventus flat, rostro ad eam converso, indicare solet.

Sic Aldrovandus. Est Orbis hic non nostri maris, sed Ægyptii accola, ex quo Nilum quoque subit, & ad illud ostium maximè adnatar, quod Salticum appellatur, in eoque potissimum capi solet. Accepimus præterea in cibos non admitti; sed non aliam ob causam ab Ægyptiis capi, quam ob insolentem corporis figuram, detractum corium tomento implentes externis vendunt.

Habet tamen ita suspensus hunc usum, ut cœli partem, à qua flat ventus, rostro ad eam converso, indicet. Unde à quibusdam Germanis non sine causâ *Sehe-hane* hoc est, Gallus marinus vocatur, ideo forsân, quod, sicuti Gallus templorum turriumque fastigiis impositus ventos demonstrat, ita & hic piscis. Quod verum esse experimento comperi in parvulo meo.

ORBIS OCEANI, ob corporis formam contractam sic dictus, aliquibus Lepus marinus, in nostro mari frequens, ut & in foro piscatorio vernali tempore, *Zee-haes* Hollandis, *Snottolck* / *Gaf-podde* aliis, nobis *Steenbid* à Stephano Schonvelde ita delineatur. Rostrium habet obtusum, os non amplum, inter hoc & oculos foraminula duo, fistulis exiguis conspicua. Branchias parum incisas. Dorsum à capite in gibbum semicircularem fastigiatur. Latera binis veluti carinis, quæ multis obtusis clavis horrent, protuberant, venter planus, in ambitu decem clavis exasperatur. In cujus medio podex est raræ magnitudinis, ita ut totius corporis figura fere heptagona sit. Corio tegitur denso, ad tactum aspero, quod nullo detrahitur negotio, cuique dorso gibbus & clavi facile adhærent, relicto pauxillo carnis mollis & excrementitiæ circa spinas, ingrati & ferini saporis in iis quibus pallidæ pinnae sunt, paulo gravioris quibus rubentes. Pinnae ad branchias duæ sunt, tertia pronâ parte, supinâ quarta, quarum altera superior inferiori ex adverso responderet fere, & striatæ fermè omnes, prope caudam gracilescentes, quæ in pinnam continuam rotundam exit. Sub sterno quiddam circulare habet, instar scuti carinatum, quo lapidibus, ligno, solo arctissime hædere potest, adeo ut ægrè inde avellatur. Dentibus caret, quorum loco in anteriore oris parte gingivas habet asperas, in faucibus superioribus duo ossa, in inferioribus unicum, omnia aspera. Venter prominet, ovis præfertim gravidus. Oesophagus laxus est, ventriculus amplus, oblongus, multis appendicibus vallatus, cui Epar incumbit, pallidum ex rubro. Intestina porci instar varia, multis gyris huc illuc recurrentia. Cor inter branchias triangulare, rubellum. Squillis & pisciculis minutis vescitur. Duûm generum est, unum minus, purpurascens in dorso coloris, saporis gravioris, hoc nostri *Steen-bid* vocant. Alterum majus, crassius, nigri & luridi coloris, carnis insuavis, nostris *Quapsow*. Parum externâ differunt figurâ: adeo ut existimem alterum marem, alterum foeminam esse.

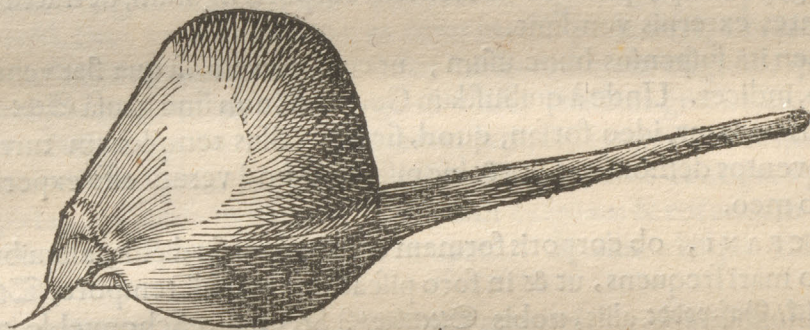
ORBIS ACULEATUS, *Æliani* *πρότης* lib. 12. de Hist. Animal. cap. 25. quem redemi à milite quodam Gallo, qui cum navibus Belgarum Indicis huc appulit Anno MDCLIII. mense Augusto, ab eo quem describit Clusius lib. 6. exot. cap. 21. non nisi magnitudine & paucis aliis differt.

Meus enim ab extremo oris ad caudæ initium decem saltem continet uncias, adeo ut duplo minor sit eo, quem Clusius delineat. Medio corporis ambitu pedem unum

cum quatuor unciis obtinet, corio circa ventrem albescente, in dorso violaceo, maculis nigris magnis consperso: Undiquaque firmis & acutis spinis horridus, quarum bases in binas alias breves & sub cute latentes desinunt. Os exiguum triangulare, acutum, ritu vix unciam amplitudine æquante; bina ossa dentium loco habente, superius unum, inferius alterum. Oculorum vestigia magna. Pone oculos utrinque in lateribus pinna, unciam unam longa, binis item aliis ejusdem penè longitudinis, quarum una in extremo dorso, supra caudam, altera sub podice. Caudæ pinna uncias duas æquat. Spinæ longiores semiunciales. Ælianus non ineptè cum Erinacio comparat.

Aliud ORBIS genus eodem tempore ab eodem accepi, quod nescio an ab alio sit descriptum: hirsutus enim est, non armatus aculeis aut spinis, sed brevissimis setis dense stipatus, unde ORBEM HIRSUTUM ego voco. Magnitudine ferme par priori, colore fusco. Caput prominulum acutum, os quatuor constituunt ossa lata, in extremitate in acutum contracta, & simplici lineâ juncta, quorum duo superiorem constituunt maxillam, inferiorem duo, sine dentibus. Venter albicat aliquantum, sed dorsum fuscum, oculorum orbitæ corruptæ erant & exesæ, pone quas ad latera pinnae duæ, unciam fermè æquantes, una sub caudâ ad Uropygium. Cauda, quæ non hispida sed lenis est, pinnam obtinet longitudine & latitudine unciam paulo superans. Totius piscis longitudo unciarum est octo, ambitus duabus unciis pedem superat, figurâ orbiculari.

Mirum quoddam os mihi exhibitum est, quod suâ figurâ quasi murem repræsentat, rostra duo habet mobilia, acuta, quorum minus majori incumbit æquè mobile, ventrem crassum, sphaericum, ovi ferme gallinacei magnitudine, caudam longam, angustam, crassitie pennæ anserinæ, sub ventre est sinus profundus, in extremitatem caudæ excurrent, paulatim ad finem gracilescens, colore & duritie est osseo, longitudine pari, superat uncias quatuor, quarum, duas cum dimidiâ ferme cauda tenet, pondere uncia unius circiter; ex quo animali, & ex quâ corporis parte, ignorare me fateor: fuere quidem qui ex pisce remorâ illud esse dixerunt, (quem rite depinxit Ferrandes Imperatus l. 28. circa finem, male, Aldrovandus, de piscibus, & Jonstonius) sed mihi non videtur verisimile, siquidem figuram Remoræ, quam dat Imperatus, profitetur ejusdem esse magnitudinis, cujus est piscis ipse parte maximè crassâ, circa collum unciam unam crassitie vix superat, os vero nostrum duas, adeò ut tantillum corpus tantum os capere non possit, in primis si cute & carne regi debeat: Nisi majores dari eo, quem delineavit Imperatus, asserere quis velit. In Gazophylacio Illustrissimi Archiducis Ferrandi Caroli, quod est in arce Amris, capsâ octavâ simile os asservari accepi, titulo ossis Remoræ, quod Triremibus quibusdam adhæsisse referunt.

C A P. XI.

De Piscibus Pelagiis.

PELAGII Pisces, qui ut plurimum in alto degunt Pelago, varie dividi possunt. Quidam eorum semper in alto visuntur Pelago, quidam flumina quandoque petunt. Qui semper in alto, sunt squammosi vel læves; atque hi vel ossei, vel cartilaginei, loco ossium cartilagine habentes.

Inter osseos ponimus nos *XIPHIAM* seu gladium, qui à rostri mucrone nomen sortitus est; Galeotta Straboni, Italis *Pesce Spada*, Germanis *Swerdt-fisch*.

Piscis

Piscis est magnus, ad Delphini magnitudinem accedens, pelle capitis glabrâ & splendâ, reliqui corporis superioris asperâ, nigricans, venter colore argenteo, oculi ampli emissitii, ovi gallinacei magnitudinem æquantes, ante hos foramina duo, branchiæ utrinque octonæ duplices. Caput in acutum desinit, ac tandem in rostrum latum juxta caput digitos quatuor, longum pedes duos cum dimidio, osseum, solidum, porosum, cinereum, paulatim in acutum terminatum. Maxilla inferior non rostrata, formâ triangulari, pedem longa, sine dentibus, (quorum vice ossa quatuor oblonga & aspera in palato funguntur) cujus medium oculorum regioni respondet, extremum superioris rostri, pedum trium longitudine superat. Mucro figurâ gladio exactè respondet, unde etiam pisci nomen. Pinnas habet ad branchias duas, in medio ventre unicam, supra dorsum majorem aliam, aliam minorem non procul à caudâ. Corpore est tereti, à capite statim valde crasso, deinde ad caudam usque tenuiore sensim facto. Præpinguis est, adipemque in dorso habet plurimum. Rostrum adeo durum, ut eo naves perforari constet.

Carnis durioris & concoctu difficilioris esse plerique autumant, quocirca ab eâ abstinentium suadent, juniores tenuiores & palato gratiores autumant.

Mihi hujus piscis duo sunt rostra seu gladii, alter aptato manubrio ligneo verè gladium refert, ac licet amputatus sit apex, duorum tamen pedum longitudinem superat, latitudo, juxta capulum, quatuor ferme est digitorum, in medio aliquantulum protuberat, ex duabus quasi laminis ossis ac duris conflatum, quarum medium porosum ac spongiosum quid occupat, colore nigricante.

Rostrum alterum, priori aliquanto tenuius, coloris est cinerei ad flavedinem tendentis, pedum duorum cum semisse longitudine, quâ capiti jungitur, pollicum trium latitudine; figurâ alioquin & substantiâ priori respondens, utrinque acutum, inferiori parte eminentia quædam in medio exstat, vaginæ cultrosum figurâ respondens.

THUNNUS etiam piscis Pelagius osseus, non squamosus, veteribus olim magno erat in precio, variaque apud eos invenit nomina, præsertim ratione ætatis. Ad triginta duos pedes magnitudine excrevit, capitur quandoque in mari Mediterraneo, atque ex Oceano eo deferitur. Piscis est gregalis, de quo variæ opiniones.

Salsamenta olim ex Thunnis parabantur præstantissima, inter quæ præferebantur *ἀπαλα*, ex pulpâ caudæ proximâ confecta.

Mihi ex hoc pisce ossa sunt quædam, quæ ob articulationem quam habent miram, præsertim circa caudam, digna etiam sunt visu.

URANOSCOPI piscis humor Crystallinus magnitudine pisum æmulatur, sed adeo perspicuus & clarus, ac si ex vitro factus esset. Ejus mihi aliquot sunt exempla, propter perspicuitatem & pulchritudinem commendanda. De pisce ipso videatur Rondeletius, Gesnerus, Aldrovandus.

Inter Pelagios pisces Cartilagineos primum locum sibi vendicat CANIS CARCHARIAS dictus, quod voracissimus sit, & dentibus valeat plurimis ac robustissimis. *Κάρχαρος* acutum asperumque notat. In speculo Regali Norvagico *Bagn-guaser* vel *Guat-hund* vocatur. Vulgo ein Gaf-fal.

Piscis est magnus Cetaceus, non tamen Cete, quia vivos non excludit fœtus, quandoque mille librarum, imò ad quatuor millia accedens, teste Gillio: Nicenses quendam cepisse refert, in cujus ventre integer homo repertus, & Massilienses alterum, in quo homo loricator latitabat, unde Rondeletius suspicatur hunc fuisse piscem, qui Jonam Prophetam devoravit. Os non in rostro est, sed parte supinâ, in quo dentes durissimi, acutissimi, trianguli figurâ, ordine triplici, utrinque ferrati. Qui in priore ordine sunt, extra prominent & in anteriorem partem vergunt. Secundi ordinis rari sunt & cum reliquis in os recurvi, maximâ ex parte in utràque maxillâ, carne molli fungosâque recti. Quælibet vero maxilla duos & septuaginta comprehendit, quæ summa est in utràque centum quadraginta quatuor dentium. Dorsum breve & latiusculum, Laterum & tergoris pinna magnâ, binæ haud procul à caudâ, una superior, altera inferior, ad branchias & podicem binæ aliæ, una in dorso medio, cauda minus crassa spissaque in lateribus compressa, duabus constans pinnis. Oculi magni rotundi, ventriculus vastissimus. Corio tegitur spinis hispidis. Voracissimus piscis, carnis humanæ avidus, Thunnorum hostis intensissimus.

Carne

Carne est candidâ, quæ à quibusdam in cibos expetitur, sed præduram & excrementitiâ esse necesse est, idcirco nutrimenti minus probi; oleum ex iis coquunt Islandi lucernis aptum. Dentes argento includuntur & collo puerorum suspenduntur, quia dentitionem juvare credunt, & pavores arcere. Ex iisdem dentifricia parat Rondeletius, ad dentes firmandos & dealbandos.

Mihi exsuvix sunt fœtus hujus piscis, longitudine pedum duodecim, humor CrySTALLINUS, Dens major, cerebellum.

Præterquam quod exsuvix, quas teneo, os dentibus repletum habeant, etiam singularis mihi est dens magnus, trigonus, serratus, qui exacte refert lapides, quos in Insulâ Melitâ inveniunt & Glossopetras vocant, de quibus inter lapides egimus. Varias de iis esse opiniones tum innuimus, siquidem sint qui linguas serpentum petrefactas esse putent; item qui dentem Carcharias in lapidem conversum, item qui sui generis lapidem existiment, de quibus tum nostram protulimus sententiam.

Cerebellum Canis Carcharii mire à quibusdam ad calculos pellendos commendatur, & à quibusdam male lapis vocatur, cum instar pollinis sit friabilis. De eo ita ad me scripsit Clariss. Vir D. Johan. de Laet, qui ejus mihi transmissit particulam. Habui aliquando magnam ejus copiam, cum conjunx viveret, quæ isti morbo erat obnoxia, illâ defunctâ neglexi. Veruntamen in ipsâ nunquam ausus fui experiri, quia ureteres habebat angustiores, & hoc medicamentum valide admodum dejecit, & cum summâ cautione est usurpandum. Habuerunt tamen à me multi, qui singulare levamen sunt experti.

CANIS GALEUS quibusdam, Glavius Æliani, Galear Danis, corpore est oblongo tereti, à podice ad extremam caudam sensim gracilescens, corio tectus lævi, rostro acuto & rotundo, oculis magnis rotundis, ex quorum inferiore parte enascitur membrana candida, quæ ad oculos sursum attollitur, eisque tanquam nubes caliginem offundit. Os supinâ parte duobus dentium ordinibus denticulatum, primis tribus ad latera spectantibus, ante ipsum duo foramina olfactui dicata, branchias utrinque quinque, juxta eas, pinnas duas, utrinque unam, aliæque duæ rursus supinâ parte, in utroque podicis latere una enascitur, præter quas duæ appendices, utrinque una ex podice pendens. In dorso binæ singulares eriguntur pinnae, prior & major in medio, posterior & minor caudæ proxima, è cujus regione etiam altera singularis, imo ventri hæret. Dorsum cærulei coloris exsaturati, unde illi cognomen, venter candidi. Cauda in geminam & inæqualem pinnam degenerat, superior namque pars major, inferior minor. Quandoque ad centenas libras excrefcit. Ova gignit Vitellis ovorum gallinarum similia, ex quibus fœtus nutriuntur, donec perfecti foras excludantur. Non solum majores pisces natantes, sed & homines adoritur.

Insuavem duramque carnem habet, unde ægrè concoquitur, sordidæ plebi relinquitur, quæ sale condire solet & in cibos transferre.

GALEUS ASTERIAS, Mustelus lævis, Danis Gaesege / quasi Canem Medicum diceret, rostro, branchiis, pinnis, totiusque corporis habitu parum differt à præcedenti. Minor tamen est, os habens sub rostro edentulum, dentiumque loco maxillas asperas, foramina item duo odoratui deputata, oculos parvos oblongos, juxta quos duo foramina tergum versus, auditus organa, branchias quinque, pinnas duas latas sub ventre ad caput sitas, alias duas juxta podicem, in dorso duas, cauda ex duabus quoque constat.

Meus

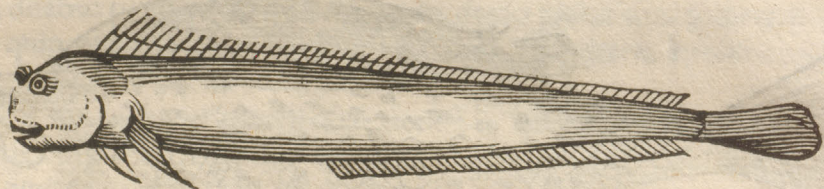

Meus longitudine cubitos fermè duos attingit, dorso & pinnis puniceis, variis maculis stellatis per totum corpus insignitus, unde & nomen Asteriæ obtinuit, cute asperâ & durâ, præsertim si à caudâ sursum versus manus duxeris, sin à capite ad caudam minimè. Inter cibos vix locum obtinebit, quamvis Norvegi eum magni faciant, ac carnes ejus salubres judicent, moribus à canibus marinis inflictis mederi arbitrantur, stomacho debili conducere putant, si excoriatus & in craticulâ tostus exhibeatur. Corio ligna poliunt & ebur, eoque quandoque ensium manubria muniunt.

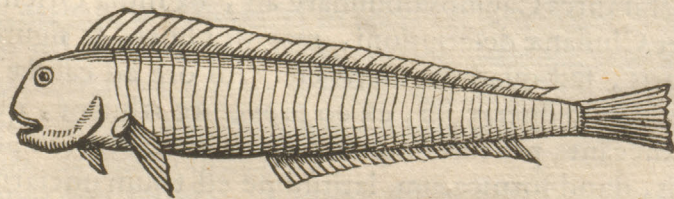
CENTRINE, Græcis κεντρίνης, seu Piscis Aculeatus, Italis Pesce Porco, quod in cœno volutetur, Gallis Bernader. Nostrates Scavenii, à quibus ad me devenit, Gaffmus / quod caudam oblongam attenuatam instar muris habeat. Clusius Acanthiæ speciem constituit.

Respectu Galearum brevis est & crassus, caudam ejus tenuem si exceperis, Rostrum habet non admodum extensum aut acutum, sed aduncum, caput exiguum, os mediocre, edentulum, Branchias utrinque à lateribus quinque. Mas in vertice os quoddam semicirculare gestat Lunæ figurâ, quo destituitur fœmina, quod forsan illud est de quo disputat Aldrovandus, & ab Athenæo περὶν λόφιαν vocari putat. Pinnæ ad Branchias, utrinque una longa & lata, totidem minores ad podicem, juxta quas in Mare corpora duo oblonga cartilaginea bifurcata conspiciuntur, quæ divaricantur hispida & parvulis prædita aculeis, exterius lævia, quæ membra genitalia esse puto, iis enim in fœminâ eodem in loco duo respondent foramina, ut uterque duplici præditus videatur genitali. In dorso duæ sunt pinnæ, quarum prior mox à capite statim enascitur, ac cristæ instar surrigitur, aculeo armata corneo, longo, & ad caput se inclinante, altera mox in dorso emergit, minor, sed longissima, ad caudæ nempe extremitatem excurrent. Juxta finem longioris partis caudæ, alia tenuis oritur, quæ in extremitatem, quæ tenuissima est, excurrit. Cute est lævi, colore cinereo. Mas ut plurimum minor fœminâ. Meus, si à capite ad caudæ extremitatem metiaris, pedes habet duos cum semisse, sed apex caudæ, seu extremitas attenuata pedem superat.

Ingratam & concoctu difficilem habet carnem. Hepar ejus, ad duritiem Hepatis emolliendam, cum appropriatis commendant. Cinis ad Psoras capitis & ulcera commendatur. Fel suffusiones delere volunt palpebris illitum.

STURIO nomen Gothicum esse asserit Jul. Cæs. Scaliger, & ab eâ gente in reliquam Europam translatum. Quod facile mihi persuasero: Stur vel Stoer magnum notat in nostrâ linguâ, quocirca probabile est ob magnitudinem suam hoc generali nomine appellatum quoque fuisse hunc piscem. Accipenser veterum esse videtur & Galeus Rhodius Athenæi, Aufonio Silurus, Nobis Stœr.

Oblongo teretique est corpore ac fermè triangulari, exili, subtus quodammodo planus, dorso verò semirotundo; caput quadratum & ad effigiem parvæ pyramidis protensum. Os illi sine maxillis, sine dentibus, diversum penitus à reliquorum piscium formâ, idque sub mento in ipsâ prope jugulum parte, ad similitudinem fistulæ arundinaceæ rotundum, semperque patens, cartilagineum, summè candidum. Totum caput durâ potius & callosâ cartilagine, quam certis ossibus constat. Naribus prætenuibus supra rostrum refrigeratur.

Mm

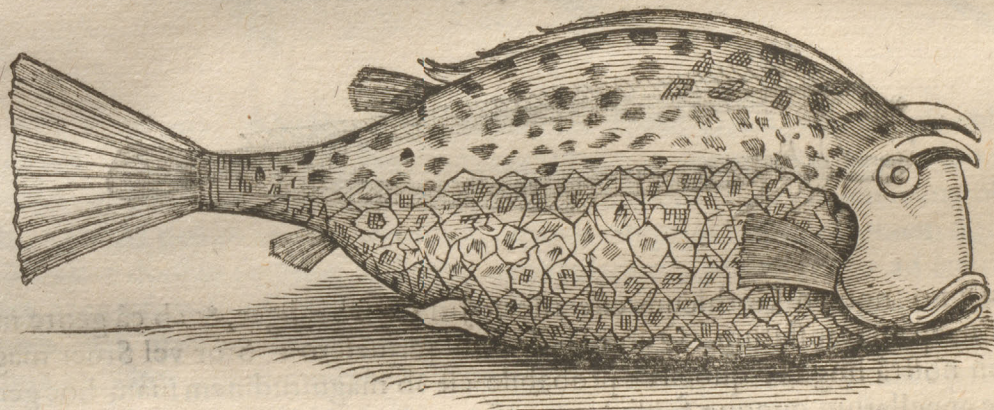
Bran-

Branchias habet quaternas, osseo operimento, oculos parvos; ex rostro gemina barba. Toto dorso crassiores quædam squammæ osseæ, certo numero ordineque distinctæ, intercurrente spinæ acie ad elegantiam eminent. Cæteræ corporis partes cuticulari & scabro admodum operimento seu cute teguntur, ad subviridis attrique coloris speciem. Venter cute lævi & argenteâ tegitur. Linguam habet crassam & duram, gulam undequaque rugosam. Pinnae sunt ad Branchias duæ; totidem in ventre ad podicem, præter quas in dorso prope caudam alia unica erigitur, ventri alia subnectitur. Cauda in duas pinnas degenerit, quarum superior crassior atque duplo longior exstat.

In Albi crebrò capiuntur Sturiones: adeo ut inventus sit qui ducentas sexaginta æquaret libras, circa Venum tempus ex mari in Albim ascendit & parit. Et fallâ & dulci gaudet aquâ, nisi utrisque libere fruatur, ægrè incrementum capit, ut in junioribus ex mari in vivaria & lacus translatis constat. Mucos, sordibus, minutissimisque quiscuilibet vivit, quas fugendo ingerit; cum edentulus sit. Dum escam quærit, suis more terram sub aquis fodit. Robustus alioquin piscis, qui caudâ magnas moles impellere novit. Cautè à piscatoribus tractatur, ne noceat. In aquâ captum reti ad litus impellunt, ita ut rete non adversum sed ad latus ei sit, secus rete laniat; cum ripam attingit, caput ejus in altum levat, & piscem totum in latus inclinant, sic robore suo uti nequit.

Nobilissimus semper à veteribus habitus piscis, carnem habet duriusculam, præpinguem & glutinosam, non solum recens in cibum admittitur, sed & sale conditus, omnium Cartilagineorum piscium delicatissimus. Ova sale condita & in massam coacta **CAVEARE** vocant Itali, Saponem nostrum viridem planè colore & substantiâ referentia. A quibusdam in delitiis habentur, sed in iis nihil ego quod sapiat deprehendi. Carnem fallam, vocem juvare scribit Plinius & infixa corpori tela extrahere. Muria in fotibus Dysentericos juvat, & dolores Arthriticorum sopit. Adeps perniones emendat. Ex ejus folliculo secundum longitudinem extensio Collam præparant quidam.

Piscis quem Clusius lib. 6. Exot. cap. 27. **TRIANGULAREM** vocat, quemque Lusitanos in Indiâ habitantes Capinos nominare ait, ex Indiâ Orientali ad me delatus, benè respondet Clusianæ descriptioni, magnitudinem & figuram si exceperis. Non enim triangularis, sed quadrangularis est. Ab ore ad caudæ pinnam pedem unum longus. Quod figurâ discrepent, ex eo provenire arbitror, quod, qui pisces hosce exenteratos exsiccant, pro lubitu quandoque diversam eis imprimunt figuram.

Dorsum mei piscis, quod fornicatum, latitudine est trium unciarum cum semisse. Venter, qui candicat, trium quoque est unciarum, à ventre in dorso eminentiam totidem. Cauda unciam cum semisse longa; pinna, illam finiens, trium. Os parvum, multis exilibus & oblongis dentibus stipatum, non vero ferratis ut vult Clusius. Caput ad supercilia prominulum, dorsum testudinatam, unicâ versus caudam præditum pinna unciali. Sub oculis circa ventris partem anteriorem utrinque unam habet uncialis longitudinis sursum spectantem, cui adjuncta rimula pro branchiis: quartam pinnam in extremo ventre inter podicem & caudæ initium. Ante oculos singulos parvum foramen. Totus piscis non squammis sed corio tegitur duro tessellato, scutato, certo puncto-

punctorum numero affabre exornato. Dorsi & ventris latera paulo supra podicem in spinas osseas, obtusas, firmas tamen, desinunt. Gibbus, quo præditus fuit ille qui à Clusio describitur, arte fictus videtur; dum enim per eum locum funiculum trajecerunt, atque, ut exsiccaretur, suspenderunt, depresso à pondere reliquo corpore, hanc figuram acquisivit. Meus enim gibbo caret & pari modo levis, quia inanis.

Idem hic piscis describitur à Margravio, in Histor. Brasil. lib. 4. cap. 1. qui Grama Jupum Ape, in Brasiliâ vocari ait, triangularis quoque ipsi vocatur, licet meus sit quadrangularis, recte quoque animadvertit figurâ, quibus exornatur, esse trigonas, tetragonas, pentagonas, & sexagonas, ut cutis sit instar tessellati pavimenti. Carne ferme carere asserit idem Margravius, ac cavum esse, solam spinam secundum longitudinem habens, cui per membranas intestina adhærent, in Ventriculo multum arenæ inventum.

Alius minor mihi obtigit pari modo corio duro tessellis ejusdem generis exornatus, qui à fronte in caudam uncias septem habet, quadrangularis, cornutus: duo enim cornua uncialia, albicantia, acuta in fronte gerit, ac totidem juxta caudam, posteriora spectantia. Unde PISCEM QUADRANGULAREM CORNUTUM voco. Pinnas totidem habet quot prior: sed illa, quæ caudæ adhæret, longissima, unciarum nempe quinque. Cæteroquin prorsus convenit cum priori, magnitudinem si exceperis. Accuratè describitur à Clusio citato loco, Tertius enim est, quem ibi delineat, sed magnitudine meus longe illum superat.

LUPUS MARINUS, Gesnero Anarinchos, vel Scopelos, sed falso, Balthicis *Ålfisfisk* / quibusdam in locis Wolf dicitur.

Caput magnum & orbiculare habet, coloris in dorso & pinnis nigri splendentis ad cinereum vergentis, circa ventrem albescit. Pellis tota lævis & glabra est, os latum ac grande, in mandibulâ inferiore dentes acutos & rotundos, gemino ordine dispositos, habet, in acie decem, sed molares utrinque duodecim, duplicatâ itidem serie superior mandibula quatuor anteriores longos & exsertos ostentat, & duodecim aliis acutis munita est, in medio palato, molarium ordines tres, duplicati tamen, ex quibus medius reliquos numero dentium non superat, sed paulo profundius ad fauces descendit. In ipsis faucibus ossa duo aspera sunt, quibus linguæ circa radicem asperitas occurrit, brevibus & acutis dentibus constans. Pinnam post branchias utrinque habet, alarum parvarum in modum, duabus palmis non minorem: in dorso pinna una à cervicis origine ad caudam usque quinque digitorum latitudine extenditur; quarta à podice incipit in caudam, quæ quadrata quodammodo, terminatur.

Mire vorax mordaxque animal est & dentibus suis terribile, Anchoram enim siprehendat mordicus, sonum edit & strepitum, ac vestigia conspicua relinquit. Carnes alioquin habet esui non ingratas.

RANA PISCATRIX, sic dicta quod figurâ parvulam Ranam, recens natam, cum caudâ (Gyrimum vocant) repræsentet. Capite enim & caudâ tantum constare videtur. Piscatricem verò vocant, ob peculiarem astum, quo alios pisces venari solet. Græcis *Βάτραχ' αλιός*. Romæ Martino Piscatore vocatur, quibusdam Diabolus marinus. Hollatis *Sehe-gans* / Anser marinus, Danis *Haf-asche* / quasi peram dicas marinam.

Caput habet toto corpore grandius, aculeatum, asperum, orbiculatum & depressum. Os anteriore parte vastum, pro corporis proportionem grandissimum & maxime hians, dentibus multis, magnis, acutissimis, in os recurvis, non solum in utrâque maxillâ, verum etiam in duobus palati ossibus & in linguæ radice. Maxillæ retusæ & semicirculares, inferior longior & prominens, quo fit ut semper os hiet. Lingua magna, oculi ampli in capitis vertice aculeis septi, ante quos propendunt duæ appendices tenues, cornicula Plinio, Aristoteli fila, Bellonio cornua.

Branchias habet non detectas. A capite illico cauda sequitur brevis & carnosâ, quæ desinit in pinnam rotundam, crassiusculam & latam. In medio corporis duas præterea habet pinnas ubi caput caudæ jungitur, membranaceas, crassiusculas; est & alia in superiore caudæ parte, longa potius quam lata, duæ præterea sub ventre parvæ & una caudam versus. Cute est lubricâ & molli, infernâ parte subalbidâ, supernâ ex nigro flavescente. Magnitudo quandoque est tricubitalis. Cartilagineus licet sit piscis, tamen contra morem Cartilagineorum, ova, non animal parit, solitarius est, non gregalis, carnivorus, piger, astu reliquos pisces decipiens. In lutum enim abjectus, cornua ante ora

prætendit, eademque, cum pisces capere vult, sensim ad os adducit, atque ita eos capit. Rondeletius extra aquam aliquamdiu vivere ait, seque aliquando vidisse in littore inter herbas dies duos vixisse, vulpeculæque terrenæ noctu pastum quæritantis pedem dentibus arripuisse & ad auroram usque detinuisse.

Vix edendo est ejus caro, utpote mollis, insuavis, ferinæ saporis, mucosa, excrementitia, insulsa, virus resipiens. Fel ejus in aquâ marinâ solutum pilos extirpat, succum ex vino decoctarum carniū, contra venena commendat Rondeletius. De eâ ita differit Athanasius Kircherus de Magnete lib. 3. part. 6. pag. 672. Mirum & fortasse huc usque, inquit, ignotum in hujusmodi pisce, me observasse memini. Est enim caro ejus ad lucem quasi pellucida & instar carbunculi fulgens. Unde, si, extractis per os intestinis partibus, piscis quantum fieri potest extendatur, mirum dictu, extensus ita ad lucem totus pellucidus & translustris apparebit, si verò in tenebris ventri candelam aut lampadem impoſueris, totus piscis speciem carbunculi, aut carbonis accensi, non sine intuentium horrore præbebit, ut proinde non immerito ab Italis Diabolo marino, ab horrifico forſan & flammigero aspectu, dicatur.

Skeleton MANUS & COSTAM SYRENES transmiſit Clariss. Vir D. Johan. de Laet, quæ occasionem de iis inter Pelagios pisces agendi nobis suppeditavit.

Manus quatuor constat partibus, cubito, carpo, metacarpo, digitis. Cubitus parvus admodum est, trium saltem unciarum longitudine, constans ulnâ & radio, utrumque os crassis satis fibris cutis & ligamentiſ firmatum, carpi ossa adjuncta tenet. Quæ numerari exacte nequeunt, siquidem ligamentiſ & tendinibus adhuc obducta sunt. Metacarpi quinque discreta, sed vicinis ligamentiſ juncta, quoad figuram simillima ossibus humani Metacarpi, nectuntur verò reliquis per ligamenta. Quatuor ex iis longitudinem obtinent uncia unius cum dimidiâ; sed illud, quod in pollice est, minus. Digitorum sequuntur, inter quæ unum pollicis tributum, Indici duo, medio & annulari tria, auriculari duo, quæ minora, compressiora ac planiora sunt quam in homine, & figuram tenent longe aliam, ovalem tendentem. Sesamoideorum ad primum articulum in quatuor digitis adsunt quoque corpora satis magna. Atque hisce manus hæc constat, suis ligamentiſ & tendinibus obducta, quæ in universum cum suâ ulnâ longitudinem obtinet unciarum fermè decem.

Costa multo spissior & latior est humanâ, ad arcus similitudinem incurvata, longitudine pedis unius cum uncis tribus, in medio latitudinem habens unciarum duarum.

Hanc Syrenen ante aliquot annos in Theatro Anatomico Leidensi dissectam fuisse à Clariss. D. D. Petro Pavio intellexi & ex Brasiliâ advectam. Procul dubio ex illarum fuit classe, quas in Brasiliano mari inveniri refert Barlaeus, de rebus gestis Mauritiū in Brasiliâ pag. 134. his verbis. Maximè admirationi sunt Tritones, *Urupiapræ* indigenis dictæ, cum humanos vultus aliquâ referant, & fœmellæ cæsariem ostentent fluidam & faciem elegantiorē. Septem octove à sinu Omnium Sanctorum leucis visuntur, & juxta portus Securi provinciam. Homines amplexu compressos necare opinio est. Non consilio, sed proniore affectu. Cadavera in littus ejecta, cum oculis, naribus, digitorum extremis, mutilata sint, vero perfimile est, ab istiusmodi monstrorum suctu, vel morſibus ista esse. Hæc ille.

Sed quia de ejusmodi Syrenibus dubitari solet, an dentur in rerum Naturâ, referam quæ fide digna de iis accepi. Athanasius Kircherus lib. 3. de Magnete part. 6. cap. 1. §. 6. pag. mihi 675. de Syrenibus hæc habet. Capitur certis temporibus anni in mari Orientali Indiæ, ad Insulas Viſſayas, quas Insulas Pictorum vocant, sub Hispanorum Dominio, Piscis quidam *αὐθρωπίμορ φ*, id est, humanâ prorsus figurâ, quem ideo Pesce Muger vocant, ab Indigenis Duyon: caput habet rotundum, nullâ colli intercapedine trunco compactum, extremæ aurium fibræ, quæ & auriculæ nominantur, ex Cartilagineâ carne eleganter vestitæ, quarum interior pars, amplissimis formata anfractibus, veram hominis refert aurem, oculos suis ornatos palpebris, situque & colore non piscis, sed hominis judicares. Naso nonnihil aberrat, malam inter utramque non usquequaque eminet, sed levi tramite bipartitur, sub eo verò labra magnitudine specieque nostris simillima, dentium, non quales insunt piscium generi ferratiliū, sed planorum & candidissimorum, continua series. Pectus albâ cute contextum, hinc atque hinc paulo latius quam pro corpore, in mammas extuberans, neque eas, ut fœminis, pendulas, sed quales virgini-

nibus globosas, plenas lactis candidissimi. Brachia non longa, sed lata, ad natandum apta, nullis tamen ipsa cubitis, ulnis, manibus, articulisve distincta. (forſan in viro, corpore cute tecto, non apparent, ſecus enim docent ossa quæ ostendo) In administris ſobolis propagandæ membris, in utroque ſexu, nulla ab humanis distinctio; poſt hæc in piſcem cauda deſinit.

Oſſa hujus piſcis habent mirabilem vim atque potentiam ſiſtendi & attrahendi ſanguinem. Didacus Bobadilla vidit oſſa hujusmodi ſciſſâ venâ, fluenteque ſanguine cum vulnere applicarentur, ſanguinis curſum ita ſtringere, quaſi vena ligaretur, etſi non omnia oſſa tam ſint efficacia, ſœminarum marium oſſibus multo eſſe efficaciora, unde in hæmorrhagiâ pulvis inſperſus alia omnia reſtrictiva ſuperat.

Mira ab Eraſmo Læto in Hiſtoriâ nati & renati Chriſtiani I V. narrantur, de Nymphâ ſeu Syrene conſpectâ prope Samum Danicam, quæ varia mandata ad Regem Fridericum II. deferenda decit Ruſtico, & de fœtu, quem in utero geſtabat Regina, prædicebat futurum maſculum Imperio Danico præficiendum, quod eventus comprobat. Fuit enim Chriſtianus I V. P. M. Rex Daniæ, &c. Formam hujus Nymphæ quod concernit, retulit Ruſticus, eam habitu membrisque virginem plane retuliſſe, ſed obſitum pilis corpus, iisque candidis & denſiſſimis, quales eſſe Phocarum ſolent. Præter ubera quæ leniter habebat intumentia, papillas etiam nudas & nonnihil prominentes habuit. Oculos humanis majores, faciem honeſtam lenemque, os, naſum, mentumque & aures nihil diſſimiles à noſtris, brachia pilis veſtita, ut cæteros artus corporis, ſed manus glabras, latas plurimum, reliqua celabat, eaque in re curioſa erat. Toga ex corio Delphinorum, ſed plicata, ſtriisque concinnata, totum corpus ad pedes ambiebat. Nomen ſibi I B R A N T dicebat, retulitque ſe, matrem & Aviam, Abaviamque ſub iſtis Samſonici maris fluctibus jam aliquot ſeculis habitaſſe, Aviamque fuiſſe quæ Voldemaro Reg. denunciaſſet, de ſobole futurâ anxio, natum iri filium, quæ patrem Imperii amplitudine eſſet ſuperatura; Quæ cum hæc retuliſſet Regi, paucis poſt annis deſuiſſe vivere, inque domicilii poſſeſſionem ſucceſſiſſe matrem, quæ cum aliquot multos ſupra centum vixiſſet annos & fatiſ illam ceſſiſſe. Ipſam verò jam penè octuaginta annos natam loci fluctuumque uſum obtinuiſſe.

Relatione Nobiliſſimi D. Chriſtophori Ulfeldii, Regni Daniæ Senatoris prudentiſſimi, habeo, quod cum anno 1620. Gotlandiam verſus navigaret, obortâ maris tranquillitate & vento exiſtente contrario, vir quidam marinus, paulo minor homine juſtæ ſtaturæ, ſe ante navem conſpiciendam præbuit aliquoties, barbâ exiguâ, capillis nigris & tonſis, intentis oculis navem contemplatus.

Quod mali ominis eſſe cum interpretarentur Nautæ, quidam, ex famulis Ulfeldii, Camiſiam lineam ad ipſum projecit, unde apparere deſiit.

Omnes, qui in navi erant, accurate ipſum contemplabantur, excepto ipſo Ulfeldio, qui ſe tunc temporis ſomno compoſuerat. Hæc mihi in prandio præſentibus aliis narrabat vir ille nobiliſſimus, Anno MDCXLVII. die 29. Octobris.

Varia igitur genera Syrenarum inveniri probabile eſt, licet haud ſciam an illæ, quæ locutæ ſunt, ad Naturales referri debeant, cum, humanâ & articulatâ voce loqui, ſit ſupra naturam Piſcis. Vide quæ de Tritonibus narrat Damianus Goes in deſcriptione urbis Ulyſſiponenſis p. B.

C A P. XII.

De Piſcibus aquæ dulcis.

QUIA animus non eſt omnes, qui apud nos in aquis dulcibus capiuntur, Piſces enumerare: varios, qui aliis forſan rari habentur, prætermittimus, eoſque ſaltem, qui eximii quid habent, delineabimus.

SILURUS, Græcis *σάλας*, Germanis *Wels* / unde nonnullis *Vellus* dicitur, quibusdam *Scheid-waller* / quod, ut Cetus in mari, ita hic in aquis dulcibus excellat magnitudine, reliquisque piſcibus ſit formidoloſus & noxiuſ. Danis *Walle*.

Figura corporis cum Muſtela adeò convenit, ut, ſi quis eum Muſtelam maximam dixerit, non errabit. In tantam excreſcit magnitudinem, ut plauſtro vix vehi poſſit. Corpus fuſcum eſt, nigrum, maculis conſperſum, ſquammarum nullarum, ſed corium ſatis craſſum & lubricum, caput grande, depreſſum, os obtuſum, oculi parvi, riſtus ampluſ,

ad capitis latitudinem patulus, labia superiora gemino, inferiora unico denticulorum ordine, confusaneorum, introrsum inclinantium aspera, quibus prædam retinet; fauces binis utrinque ossiculis limæ instar asperæ sunt. A labro inferiore dependent barbulæ quatuor, tenues, oblongæ, pallidæ, à superiore duæ ejusdem coloris, duræ, longissimæ, prætenturarum instar, quas ante se modò exserit, modò ad latus componit. Spina illi pro ossibus, non Cartilagine. Pinna in dorso post cervicem unica, quinque fibris elata, post branchias duæ, quarum prima, fauces proxime spectans, aculeo constat osseo, duro, quo infestos sibi arcet pisces, supra podicem totidem, sed paulo minores, ab illo pinna unica lata, coloris subnigri ex fusco maculosi, in caudam usque tenuem & quadratam extenditur, venter magnus & deformis, subalbidus, obscurus, fuscis lituris confusus, ab illo quod caudam versus reliquum est comprimitur & gracilescit. Cor inter branchias utrinque quaternas situm est, à reliquo abdomine membranoso Diaphragmate separatum, quod gula ampla perforat, à quâ ventriculus dependet & intestina, quæ unicâ revolutione in anum desinunt, ventriculo incumbit: Hepar, ex rubro pallens, duobus lobis distinctum, cui vesicula fellis diluti, aquei, pro modo corporis satis ampla adhæret. Dorso adjacet vesica simplex; Peritoneum candidum est.

Apud nos in lacu Sorensi capitur variâ magnitudine, adeò rapax est, ut in proverbium abierit, piscem pisci prædam esse, at filuro omnes. In fluviis etiam reperitur, ut Danubio & Albi. In Albi quidem ubi conspicitur, præsertim circa Hamburgum, mox Albis ex aquis pluviis aut nivalibus exæstuantis metus est, ut refert Sconveldeus. Nam eas ex locis montosis, stagnis seu lacubus collectis ceu amaras fugit, & partes fluvii spaciosiores, & recessus ac sinus gratiores sequitur. Cirrhos, quos supra & infra os habet, singulis annis decidere & renasci putant. In ejus ventre homines repertos docent Historiæ.

Caro illi pinguis & boni saporis est. Laudatur in cibo, tum recens, tum sale condita; solet namque muriâ condiri & per annum servari. Per spinam dorsi venam candidam transire ajunt, tenuissimo involucro tectam, ut in Anguillis, quam ut venenatam & noxiam eximendam suadent.

Circa festum Johannis Silurum optimum esse volunt. Sed post occultare se inter saxa; nec prodire nisi ab hirundinibus infestetur.

ACULEATUS MINOR seu Pungitivus, ab aculeis quibus horret Germanis *Statet-fisch*/ Nostratibus *Gund-stickel* dicitur. Ejus duo genera ponit Gesnerus, sed tertium etiam extat, structurâ corporis & cutis in primis diversum à reliquis, quod hic delineandum.

Piscis parvulus est digiti longitudine, senos aculeos in dorso habens rigidos, in lateribus singulis pinnas duas, mox à branchiis, unam sub caudâ oblongam, ad ipsum caudæ extremum vergentem. Cute constat nec glabrâ, nec squammatâ, asperâ tamen, ex laminis quasi quibusdam coagmentatâ, ut in Hippocampo, colore albo, alioquin cum reliquis pungitivis, seu Aculeatis convenit.

Fluvii & lacus horum pisciculorum copiâ abundant. Piscatores hos pisciculos sponte generari ajunt, & ex ipsis alios omnes, hac inducti observatione, quod in lacunis novis, primo statim anno, inveniuntur, & postea sequentibus annis diversi pisces, quam nulli fuerint immisti. Sed probabile mihi videtur, quod verno tempore, ubi ab aquis pluviis & nivibus liquefactis stagna & fluvii exundant, pisciculos hosce, ut & aliorum fœtus, per rivulos unâ cum aquis in ejusmodi alveos derivari, atque hoc pacto in novis lacunis propagari.

A pauperioribus coqui, & manducari constat, & alimentum suppeditant, nec improbum, nec insuave.

CAP. XIII.

De Cetis.

AQUATILIA sanguinea ab Aristotele in Pisces & Cetos dividuntur, cumque de illis jam dictum, hocce ut contemplemur necesse est. Differunt verò Pisces à Cetis, non tam magnitudine, quam aliis notis, siquidem in genere Piscium adeò magni quandoque reperiuntur, ut quosdam Cetos magnitudine superent. Organa respirationi dicata habent Cete, quibus carent Pisces, pulmones nempe, arteriam asperam, collum, aliasque partes cum Quadrupedibus communes, ut renes, vesicam, testes, penem, mammas. Vulgo Balenas vocant. Nostrates Gual-fische.

Cetorum quam plurima sunt genera, &, ut ego existimo, omnia nobis nondum satis sunt explorata. Extat liber Manuscriptus, priscâ nostrâ linguâ exaratus, quem SPECULUM REGALE vocant, cujus autorem fuisse Regem Suerronem multi putant, in eo supra viginti species Cetorum enumerantur, in mari Norvegico observatorum, quorum catalogum, juxta ejus ductum, perstringere lubet, licet proprie dictos pisces quosdam in hanc classem etiam referat.

I. Genus NYDING vocat, quod ad longitudinem viginti ulnarum excrescit, quamvis quidam vix decem attingant, caret dentibus & barbâ (per barbâ intelligimus tabellas corneas ad latera pilosas, in ore Balenarum quarundam existentes, vulgo Guals-finder / Norvegis Talsen) nec hominibus infestum, captatores fugiens, licet sæpè magno agmine, ad centum usque, in littora propellantur.

II. Genus NISEN vocat, Delphinos puto, quod ad quinque ulnas pervenit.

III. LEIPTER, septem ulnarum.

IV. WAGNHVALUR vel HVALHUND, duodecim ulnarum, dentibus præditum magnis & acutis, quibus alias insequitur Balenas, non secus ac canis feram. Agminatim aggrediuntur bullam, eamque diserpunt frustulatim, donec expiret. Sæpè à piscatoribus auditus Balenæ fremitus, à canibus hisce laceratæ, interim & ipsa multos ex hisce lædit & conficit canibus, antequam capiatur. Puto esse Canem Carcharium, de quo supra actum.

V. & VI. Genus vocant ANDHYAL & SUINHVAL, viginti ulnarum, cujus caro & pinguedo esui apta non est, quia in nullius ventriculo concoqui potest, sed inconcocta ejicitur, nec ullo vase, vitreo excepto, servari potest, quin propter tenuitatem exsudet, si diutius custodiat.

VII. RARNHVALER vel RAFNHVALER.

VIII. HUITING, cujus tota cutis instar nivis candicat.

IX. SKIDLDHVAL. X. GEIRHVAL. XI. GARDHVAL, in nigrâ cutē, candidas gestant maculas, carnes eorum sunt edendo.

XII. FISKREKAR: hoc genus pisces ex mari in sinus adigit. De eo hæc narantur: quod si piscatores pie & pacate piscationi incumbant, nec lites ac jurgia invicem moveant, pisces copiose iis suppeditet; sin rixas excitaverint & sanguinem profuderint, omnes pisces à sinibus in altum mare abigit, quasi ad hoc conductum esset. Triginta aut quadraginta ulnarum statuitur, carne non ingrati saporis, sed quia hominibus sua opera multum commodat, lege prohibitum est, ne capiatur aut lædatur, eo præsertim tempore, quo reliquos piscantur pisces.

XIII. HURHVAL, supra LXX. præditum dentibus, sed vix majoribus, quam ut ex singulis cultellorum fabricari possint manubria, & ludi Scacchici icunculæ. Vix quempiam lædit, crebro capitur, longitudine triginta ulnarum.

XIV. SLETTEBAK, pinnâ in dorso carens, ejusdem cum priori magnitudinis. Naves & cimbæ petere solet, ut cum iis ludat, interim sæpè evertit.

XV. HAFKETTE vel HAFKAT, intestina similia habet quadrupedibus, longitudine triginta ulnarum.

XVI. & XVII. ROSHYAL & RAUDKIERBINGE, cetorum perniciosissima, unde & TROLDHYALE, quasi cetum Diabolicum diceret, vocatur. Voracissimum animal, naves & homines subvertens, ut iis potiatur. Carnes esui sunt ineptæ, quandoque XL. ulnarum attingit longitudinem.

XVIII. NA-

XVIII. *NAHUAL*. Hujus caro homini venenata. Viginti est ulnarum bestia, dentata, in superiori enim mandibula unus est octo quandoque ulnarum, longus, acutus, striatus, pulcher, recta exsertus.

Sunt qui putant, nec ad injurias propulsandas, nec ad inferendas ei usui esse, sed diligenter cavere ne laedatur.

Hæc quidem Author citatus; sed ego hunc Cetum eum esse arbitror, cujus dentem pro cornu Monocerotis venditant.

Quod Author Speculi Regalis ait minoribus etiam dentibus præditum, experientia reclamatur. Ipse enim cranium & maxillam superiorem sæpe manibus tractavi, & etiamnum possideo, sed nullum inveni centem, præter magnum istum, de quo mox plura. Nec veritati litare credo, quod eo ad sui defensionem non utatur.

Docent enim navigationes versus septentrionem institutæ, navem à tali bestia imperitam dente, adeo ut fracti fustum navi impactum domum retulerint nautæ.

XIX. *SKELVING* immanis est Balena, LXXX. ulnarum, impetuosa valde, naves crebro submergens corporis sui obiectu. Carnes tamen ejus comedunt piscatores.

XX. *NORDHUAL*, omnium maxima bellua, xc. quandoque ulnarum, cujus amplitudo respondet longitudini, caput tertiam belluæ constituit partem, aqua & nebulis vesci creditur; nam in exenterato ventriculo nihil tale repertum, quale in aliis. Os præterea in amplitudinem sufficientem aperire nequit, quia cirrhi barbæ recta ascendentes obstaculo sunt, quo minus rite claudi semel apertum queat, hinc quandoque suffocatur. Dentibus caret, carne & lardo sapido constat; pinguedine præ reliquis insignis.

XXI. *REIDER*. Esui aptus est Cetus, nequaquam noxius, sed homines fugiens. Omnium maximus hujus generis, qui in Oceano captus est, ad ulnas cxxx. accessit, pinguis, sapidus, dentibus deftitutus. Hujus semen seu sperma commendatur ad Lepram, Phtisin, aliosque desperatos morbos.

XXII. Restat una species, quam *HAFGUFFE* vocant, cujus magnitudo later, cum raro conspiciatur. Illi qui se ejus corpus vidisse narrant, similiorem Insulæ, quam Bestiæ volunt; nec unquam ejus inventum cadaver. Quocirca sunt qui existiment, non nisi duo ejus generis in Naturâ esse. Hactenus Speculum Regale; Nos de iis saltem agemus, quorum particulas tenemus.

CAP. XIV.

De Ceto dentati, Balenâ, Monocerote.

CETUM DENTATUM verbis Chrissimi Caroli Clusii delineabimus, qui Exor. lib. 6. cap. 17. eum describit qui Anno MDXCVIII. in littus Hollandicum, inter Scevelingam & Catvicum, magnâ tempestate appulit. Ejus longitudo quinquaginta duorum aut trium erat pedum, crassitudinis ambitus supra triginta. Superior rostri pars, ab extimo ad oculos usque, quindecim pedum reperta est, ipsum in eâ parte palatum, quadraginta duobus foraminibus sive alveolis præditum erat, in utroque latere viginti & uno, ad excipiendos totidem dentes inferiori mandibulæ inhaerentes, qui magnitudinem pollicis alicujus virigrandis & robusti habebant. In capite versus dorsum erat etiam foramen, circiter tres pedes amplum, per quod aquam in altum ejaculabatur. Inferior mandibula, in qua illi dentium bini ordines, septem pedum longitudinem non excedebat, & fragmento crassi & ingentis mali navis conferri poterat. Linguae extrema pars tam magna & crassa erat, ac dolium cerevisiarium.

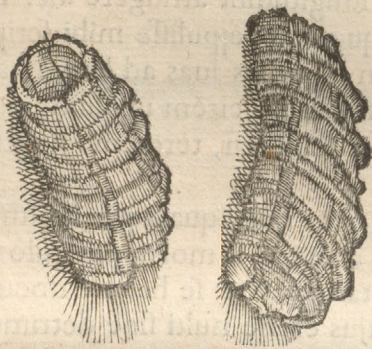
Oculorum magnitudo pro tam vasto corpore non erat major, quam spacium quod pollex & digitus index extensi comprehendere poterant. Distabant oculi, quatuor pedibus à pinnis, pinnae verò quatuor pedes & totidem pollices erant longæ, ac pedem ferè densæ.

Umbilicus à mandibulis, sexdecim pedum spacio distabat, ab umbilico ad penem, interstitium erat trium pedum. Penis verò jam mortuæ, sex pedum longitudinem habebat, à pene autem ad podicem, trium pedum cum semisse erat distantia, & à podice ad caudam tredecim cum semisse. Ipsa verò cauda valde crassa, tredecim pedes
alta

alta seu lata erat. In capite belluæ reperisse dicebantur plus quam quartam partem dolii in quo asservantur saliti Haleces, plenam liquoris istius, quem vulgo SPERMA CETI, Hollandi *Walscot* appellant. E toti autem corporis mole in partes sectâ & deinde ustulatâ, circiter quadraginta dolia, prædicto similia, plena pinguedine excepisse, præter magnam quantitatem sponte fluentem, ab aliis collectam, & ad eam quæ in undas marinas effluerat. Dorsi corium nigrum erat. Ex his tanquam certis, Ceti dentati constitutionem & magnitudinem metiri licet.

Dentes, quos teneo, crassiores & majores aliquanto sunt iis quos Clusius describit, obtusi tamen & colore albißimi. Ex Islandiâ etiam magnam copiam minorum accepi, qui figurâ variant, ratione situs, ut credo, quem in ore obtinuerunt.

Anno MDCL. ad oras Syderoë, quæ una est ex Insulis Feroënsibus, appulit Balena quædam mortua, semiputrida, in cujus cranio inventum est corpus quoddam osseum, corollæ instar, interiorem ejus substantiam cingens, cavum, circulis parvis per ambitum dotatum, album, pollicis crassitie, lineis etiam quibusdam per longitudinem excurrentibus. Hujus circuli duas particulas, unciali circiter longitudine, ad me transmisit Reverendus Vir Dominus Joh. Erasmi, istarum insularum Præpositus honoratissimus; quas, quia res à nemine, quod sciam, antea animadverta, hic delineari curavi, ut ex iis totius structura melius assequi detur.

BALENA VULGI, sic dicta quod fistulâ careat, quâ aquam projiciat, ut vera Balena *μυσική* Aristot. Bellua hæc ut plurimum triginta sex cubitos longa, octo alta, cujus oris scissura ad duo de viginti pedes porrigitur, dentes in eo nulli, sed horum loco in utrâque maxillâ corneæ sunt laminæ, nigrae, sensim in pilos suillis similes desinentes, quæ in anteriore & posteriore, sive interiore ois parte breviores sunt, in mediâ longiores, lingua laxa & lata, quæ sale condita multi est in delitiis; tanta, ut viginti tres tonnas implere possit. Oculi quatuor ulnarum spatio à se invicem distant, foris parvi apparent, intus capitis humani magnitudinem superant. Pinnas duas maximas in lateribus habet, quibus natat & catulos in metu occutat; in dorso nullam: cauda situ similis Delphinarum, quam cum movet, ita mare agit, ut naviculas submergat. Rostro est brevi, fistulâ caret, corio duro, nigro, integitur, ine pilis: pulmones habet, Renes, vesicam, testes, pudendum. In hujus ventriculo, nucus, spuma, aqua, alga foetida inveniuntur, sine ullis piscium frustis. In quorundam ventriculo Ambra visa est. Vivos parit catulos, foramina duo in vertice habet, per quæ aquam haustam ejicit & respirat.

Mihi ex verâ Balenâ est Homoplata, septem pedes longa, duos lata, & planè figurâ respondens ei quam Aldrovandus lib. i. de Ceti delineavit.

Ejus quoque mihi sunt Genitalia, quorum unum flavum & perspicuum ferè, reliqua nigra, pedum octo longitudine, in acutum desinentia.

Sunt quoque alia, inter quæ Vertebrae, Spinæ, Medulla quoque, quæ sevo quamplurimis fibris referto responder. Fuere qui ex eâ sperma, quod vocant Ceti, confici posse putarunt.

Corii quoque frustulum possideo, quod crassim valde & nigrum, sed nequaquam eam attingit crassitiem, quæ in pelle Rosmari conspicitur.

Lac quoque. Cum Anno 1649. in tractu Stavingriensi Balena foemina cum duobus pullis appulisset, eo forsân ab insequente hoste alacta, magno impetu in littori vicina & vadosa loca se conjecit, unde se aquis destituta impedire cum nequivisset, ab incolis occisa

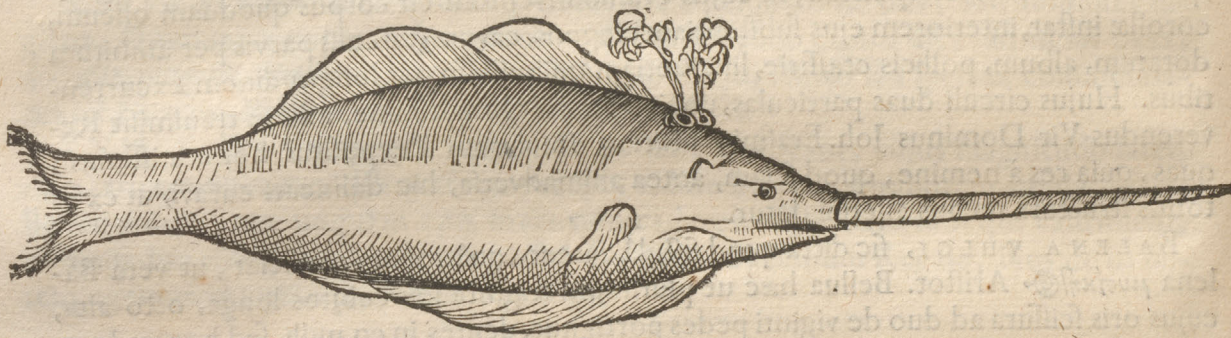

cisa est. Cum verò ubera lacte distenta animadvertisset Nobilissima quædam matrona spectatum veniens, ultra tres mensuras candidissimi lactis suis manibus emulsit, ac vitrum eo repletum ad Serenissimam Majestatem Regiam transmisit, cujus dono illud ego jam possideo.

UNICORNU MARINUM etiam è genere Cetorum est, & quia pauci admodum sunt, qui hoc monuerunt, de eo quædam uberius hic dicenda. Supra ex speculo Regali monuimus Cetum hunc Septentrionalibus dici NARHUAL, à Cadaveribus quibus vescitur. Nar enim priscis Cadaver dicitur. Qui versus polum Arcticum & fretum Davis navigationes instituerunt, ad elevationem Poli 59. 50. min. & 74. grad. trium min. in freto Davis hæc animalia haud rara esse retulerunt Nautæ, qui cum sæpe ibidem viderunt, & circa Gronlandiam capitur.

Defertur quoque cum glaciei fragmentis ad Islandos. Gerardus Mercator, in Atlante minore, quadraginta ulnas longitudine attingere ait: D. Thorlacus Sculonius Episcopus Holensis, in Islandiam quendam appulisse mihi scripsit, triginta ulnas superantem, figurâ reliquis Cetis similem, pinnas duas ad latera habentem, tubera tria in dorso, unum in ventre, branchias nullas, dentem unicum in sinistrâ superioris mandibulæ parte, ad septem cubitos prominentem, teretem, striatum, acutum, nullos præterea minores.

In vertice foramina duo, per quæ aquam pro lubitu evomit. Hujus carnem si quis comedisset, sive homo, sive brutum, in mortis periculo non secus constituebatur, ac si venenum hausisset. Quod tamen aliter se habere docuit Bellua illa, quæ Anno 1648. in Islandiam appulit, ex cujus carne multi sine detrimento sanitatis comederunt, ut postmodum accepi.

Dens ejus hætenus pro vero Unicornu à magnatibus & aliis habitus est; quocirca, quid de eo observaverim, hisce, in veritatis patrocinium, libens inferam. Anno MDCXXXVI. cum fortè fortunâ apud Magnificum & Illustrem Virum D. Christianum Frisium de Kragerup, Cancellarium Regium, mentio incidisset Unicornuum, quæ secum ex mari Gronlandico, circa fretum Davis, attulissent Mercatores nostri, non potui non iis exprobrare insignem & supinam negligentiam, quod, cum nossent tantopere inter doctos etiam disputari, qualenam animal illud esset, quod cornu illud ferat, quod vulgo ab omnibus, etiam magnatibus, pro vero Unicornu habeatur & ematur, ne quidem particulam aliquam reliqui corporis adferant, ex quâ certo sciri posset maritimumne an terrestre, an verò amphibium esset, quod tantum gestaret thesaurum. Subrisit Heros, & ex me quæsivit, an tanto tenerer desiderio videndi aliquam hujus animalis partem. Respondi nihil gratius mihi accidere posse. Accede igitur, inquit, & votifus compos, deduxit verò me in Museum ac cranium ostendit, cui adhuc cornu putatum inhæsit, cumque tam subito cuncta accuratè satis lustrare non potuerim, petii usus meis tantisper indulgeret, donec majori diligentia singula rimari & delineare possem. Annuit Heros ille nobilissimus.

Cranium ipsum inveni mandibulâ inferiori destitutum, colore cinereo nigricante, qualis esse solet ossium aëri diu expositorum & ad putredinem tendentium, inæquale, variis foraminibus & protuberantiis præditum, quibusdam in locis æquale & læve, quibusdam scabrum, substantiâ ossis partim porosiore, partim à cutis adhærentibus particulis & fibris tali redditâ.

Figurâ triangulari ferme in longitudinem protensâ, à vertice ad extremitatem proboscidis, seu tenuioris ejus partis, cui dens inseritur, duos exactè habebat pedes Romanos. Ab extremitate unius latioris processus, qui cilia firmabat & oculum dextrum muniebat, ad extremitatem processus, qui sinistrum tegebat, Cranii latitudo erat pedis unius cum semisse, eâ enim parte erat latissimum: gracilescere deinde & imminui cœpit in extremum usque oris. Occipitium versus etiam paululum extenuabatur parte superiore, sed inferior eandem tenebat latitudinem, quam occupat linea ab unâ oculorum orbitâ ad alteram ducta. Occipitium totum per Diametrum pedem unum paulo superabat. Sed rostrum seu extremitas oris parte sinistrâ, cui dens inferebatur, erat pollicum trium cum dimidio. Dextro latere, ubi nullus erat alveus, qui dentem capere posset, crassa erat unciam cum dimidiâ, substantiâ fungosâ.

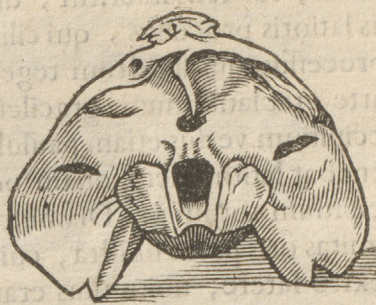

Tribus circiter pollicibus ab occipitii apte, duo ampla extabant foramina, tanta ut Cranii superiore superficie duos digitos junctos caperent. Hæc cranium obliquè perforantia in palato desinebant, ubi ampliora aliquantulum, septo osseo & valido satis distincta. Per hæc respirabat & aquam superfluum ejaculabatur. Canales enim duo magni à faucibus orti in hæc terminantur, ut à ventriculo expulsa, ductu recto & commodiore huc ferri possent. In supremâ Cranii superficie corniculata quasi duo tubercula, foramina dicta cingebant, in acutum processum terminata, quæ per ejus medium excurrentia, lineâ seu canali à reliquis ossibus segregabantur, ipsum verò horum foraminum septum, in frontis summitate monticulum quasi cristatum constituebat. Utrinque minora alia viscebantur foramina, quorum maximum, minimum digitum vix admittebat, nervis è cerebro in cutem & superficiem capitis excurrentibus & muscutorum tendinibus recipiendis apta.

Post oculorum orbitas duo simul ampli visuntur sinus seu meatus, ex osse Zygomatis & Syncipitis constituti, utrinque unus; oblongi, ad palati interiora tendentes, longitudine pollicum sex cum dimidio: latitudine, quâ se maximè extendunt, duorum cum semisse, versus occipitium in angulum acutum desinentes. An in his organa auditus, aut oculorum muscoli latitaverint, ignoro. A monticulis, qui foramina ejaculatoria stipant, ossa duo oblonga, plana & lævia, per longitudinem Cranii excurrunt, quæ utrinque aliis ossibus spongiosis & asperis fibrisque membraneis horridis muniuntur. Hæc in latere dextro aliis uniuntur, & nullam constituunt cavitatem, in sinistro verò magnum & profundum exhibent alveum, denti isti maximo recipiendo aptum. Qui alveus ab extremitate oris ad foraminum ejaculatoriorum parietem tendit, profunditate pedis unius, cum quatuor pollicibus.

Interiorem ejus superficiem asperam & horridam reddebant ligamentorum membranarumque, quibus dentis radix obvolvebatur in suo alveo, reliquæ. Diameter ejus erat pollicum trium cum dimidio, ipsi denti respondens.

Occipitis figura à tergo intuenti semicircularis fermè apparebat, extuberantibus in vertice quibusdam processibus inæqualibus. A vertice versus foramen, per quod spinalis medulla à cerebro in vertebrae excurrit, pollicum erat septem ferme. Foramen ipsum, in Diametro longitudinis, pollices duos cum semisse occupabat (oblongum enim erat, latius paulo in summo quam imo, ubi unum cum dimidio vix æquabat) utrinque à dextris & sinistris extabant prominentiæ ovali fermè figurâ & magnitudine, quæ primæ colli vertebrae sinubus insinuabantur in vivo.

Inferior Cranii superficies palatum constituens, integri pedis spacio ab oris extremitate in occipitium usque æqualis fermè, & sinubus ac processibus destituta est, nullisque dentibus insignis, longo hoc excepto. Nec ulla adsunt vestigia Phatneorum aut alveolorum, quæ iis excipiendis destinari possunt. Hinc quatuor pollicum spacio per ejus medium progressus si fueris, occurrunt ductuum ejaculatoriorum foramina inferiora seu orificia, à quibus insignes & magni processus, S. literam quodammodo referentes, utrinque oriuntur; qui quo magis ad occipitium vergunt, eo majores, ampliores & latiores evadunt. Hos ad latera stipant utrinque processus Pterigoides, seu alares, suis sinubus tam majoribus, quam minoribus insignes. Hasce alas interius contemplatus si fueris, quodammodo ossi Zygomatis in Cranio humano respondere videntur. Hic rursus occurrunt magni illi sinus, de quibus supra dictum, ab alterâ parte processibus alaribus circumscripti. Iis adjacent interiori hac parte conspicui alii duo sinus magni, oblongi, inæquales, foraminibus, in ipsam cavitatem cerebrum continentem sese insinuantibus, præditi, per quæ, ni me fallant omnes circumstantiæ, transeunt nervi ad linguam tendentes, gustui proculdubio inservientes ac linguæ motui. Ad latera horum sinuum sese dilatat Cranium, ut oculis munimentum præbeat. Utrinque sub hac dilatatione, duo grandia occurrunt foramina, tantæ capacitatis, ut pollicem admittant, sese in ipsam cavitatem cerebro dicatam insinuantia, quæ nervis opticis & motoriiis oculorum destinata esse, structura ipsa docet. Pendet Cranium totum exempto dente libras duodecim.

Dens ipse integer non erat, sed tertiâ fermè sui parte mutilus, quinque interim pedes longus, duos pollices si exceperis, crassitie inæqualis Basis, quæ fundum cavitatis seu alvei occupabat: Diameter duorum erat pollicum, circumferentia sex cum dimidio, hinc paulatim in ampliorem molem surgebat, usque dum Cancellis alvei liberatus, liberè vagari cœpit. Egressus alveum in Diametro continebat tres fermè pollices (tertiâ enim parte minor) in circumferentiâ octo. Diameter summitatis, cujus periit portio, pollicis est unius cum dimidio, circumferentia quinque: ex quo, quantâ ejus desideretur pars, colligere licet, cum aliâ ejus generis, quotquot viderim, in acutum valde terminentur apicem. Figuram quod attinet, oblongus est, teres, versuris & striis multis, nunc majoribus, nunc minoribus, ab imo ad summum excurrentibus, quarum extuberantiæ seu exochæ læviores, strigiles seu canaliculæ & sulci intermedii asperiores & porosiores. Totum illud, quod alveo ambitur, scabrum valde est, ligamentorum, membranarum, & concreti sanguinis portione scædatur, sed maximè ubi cute capitis ambitur, ut strictius firmetur & retineatur. In extremitate, cerebrum spectante, sinum habet, in cujus meditullio foramen, nervis, venis, & nutrimento suscipiendo deputatum.

Quod extra gingivas prominet, buxei fermè est coloris, sed, cultro tenuiter si raseris, candicat. Ætate & aëris ambientis injuriis flavedinem acquirere, non secus ac alios dentes Elephantis, Rosmarî Apri, &c. verisimile est. Magnâ ex parte cavus est, quid verò in eâ cavitate contineatur me latet, quia obstructum erat foramen, quod eo tendebat. Narravit mihi Esaiâs Fleischerus, Pharmacopœus industrius, sibi à Regiâ Majestate talem traditum fuisse dentem ut calcinatione Philosophicâ ejus partem in teneりorem redigeret substantiâ. Cui cum ferrâ partem juxta Basin abstulisset, ac fortius aliquanto reliquum concuteret, erupit tenellus ac novus dens, majori huic inclusus qui fuit, figurâ & substantiâ plane similis magno isti. Quamvis varios & in exteris & domi viderim integros hujus generis, in nullo tamen hoc observare licuit. Ad nostram ut revertamur, quod ei deest, nec ferrâ, nec alio instrumento ablatum esse ocularis docet inspectio, siquidem inæqualiter se habet, scissuris crebris & densis de violentiâ attestantibus.

Ferunt ejusmodi belluas glaciei crustis majoribus implicatas, magno impetu hoc dente se expedire, unde frangi & mutilari haud raro contingit, quod ab oculatis & fide dignis habeo.

Ejus cum Cranio conjunctionem quod attinet, abunde ex præcedentibus patet, non cornuum instar externè adnasci, sed in cavitatem sibi destinatam, seu alveum, per Gomphosin inseri, non secus ac dentes aliorum animalium suis Phatniis inseruntur. Situm verò talem occupat, ut, si animal hoc naribus præditum esset, ex sinistrâ nare prodire jurares, quod etiam putarunt quidam qui ossa hæc apud me viderunt. Verum, cum bellua sit marina Cetacei generis, naribus & respiratione per nares non eget. Mandibulæ igitur superioris pars sinistra, alveo hoc grandi dotatur, & vastum hunc dentem (in quo elaborando materia aliorum, quos habere debebat, penitus exhausta videtur) capit. Oppositum huic latus, nullam plane habet cavitatem, aut cavitatis vestigium, quæ similem capere posset, nè quis existimet animal hoc pluribus uno dotatum esse. Nullum namque habet, sive majorem, sive minorem, præter hunc in mandibulâ superiore. Inferior an quibusdam minoribus prædita sit, me latet, siquidem eam nunquam vidi. Nam Iconem, quam supra exhibui, mihi ex Islandiâ transmisit Vir Reverendus & Clarissimus D. Thorlacus Sculonius, Episcopus Holensis meritissimus, qui belluam integram vidit, quæ cum glacie Gronlandicâ in Islandiam appulit, dum ipse domi apud parentes degeret. Quin imo hoc Anno MDCXLVIII. aliam hujus generis belluam cum glacie Gronlandicâ ad Insulæ oram Borealem appulisse, ipse idem mihi scripsit. Cujus molis 12. æquabat ulnas Islandicas; dens verò ad Sereniss. Regem nostrum Fredericum III. transmissus ulnas tres excedebat. Descriptio, quia aliquantum distat à præcedenti, hic annectenda.

Bellua erat duodecim ulnas longa, pinnas caudamque habens, quales habere solent

Cete, cutis plana, glabra & sine squammis, colore pallido adinstar humani cadaveris, ubi æstui Solis non fuit objecta. Crassities corporis parte anteriore cum longitudine certare visa est, cum tamen posteriore Phocarum marinarum crassitiem non excederet. In medio dorsi bina prominebant tubera eaque carnea. Sub pelle carnem habuit lardo vestitam, in occipitio respiramen, binos in fronte oculos bubulis paulo minores. Caput, si ad corpus comparatur, admodum tenue videbatur, in longitudinem paulatim extenuatum, instar bovilli ferme, nisi quod circa occipitium amplius & grandius.

Nares nullæ conspicuæ. Sinistrâ Promuscidis parte dens ille se exserebat ad longitudinem trium ulnarum cum quadrante, cui extremus apex ablatus; cæteroquin aliis dentibus caruit. Lingua exporrecta erat, mandibula superior, inferiori prominentior. Probatum est à piscatoribus qui belluam ceperunt, eam esui non ineptam esse.

Cæteroquin Cranium hujus animalis, quod mihi à Sereniss. Reg. Maj. dono datum, paulo minus est eo, quod supra delineavimus, auctius ossibus auditui inservientibus, carnis reliquiis haud paucis & Oesophagi particulâ; verum mutilatum alveo qui dentem excipere debebat, quod ab iis factum qui sine fracturâ eximere non potuerunt.

Mihi, præter alia frustula minuta, hujus dentis seu Unicornu portio est, pedis ferme unius longitudine, striis & versuris suis insignis, duorum pollicum in Diametro, cavâ parte quâ caput spectat tenuior, quâ eminet crassior, pondere libræ unius & trium unciarum.

Corii quoque est frustulum, quod ex jam delineato detraxi Cranio, nigricat, nec admodum crassum est, fibrosum tamen.

De viribus ut aliquid dicamus; hoc ipsum est quod à magnatibus & principibus pro vero venditatur Unicornu, quodque contra venena & morbos venenatos multum polere omnibus persuasissimum est. Est mihi iudicium Medicorum Augustanorum de ejusmodi cornu, quod, cum typis divulgatum non sit, hic addere operæ duco pretium. Sic autem illi.

Ex longinquis regionibus ad nos hoc cornu nobis judicandum propositum est, nunquid esset Monocerotis cornu. Nos diligenti adhibitâ consideratione eorum omnium, quæ ad descriptionem legitimi cornu Monocerotis requiruntur, nimirum ut sit ex toto solidum, sine ullo modo aut fissurâ, anfractuosum & spiris minusculis quasi lineamentis decenter convolutum, inodorum, colore non absimile ebori vetusto, hoc est, ita pallidum, ut subflavi quid habeat, judicamus verissimum hoc esse Monocerotis seu Unicornis cornu, & ad quod exigi, examinarique debeant omnia quæ undique locorum sunt, utpote ad integrum & ex omni parte nulloque artificio, nisi solâ politurâ adulteratum aut à genuinâ formâ ac specie in aliam versum.

Quin etiam visum est nobis, ad experientiam, rerum magistram, tanquam *κεπήλον* descendere, num viribus & facultate id præstare possit, quod vero Monoceroti tribuitur; cujus usus adversus venena Alexipharmacum quoddam, & præ aliis Bezoardicis omnibus venena propulsandi potestatem ei inesse perhibetur. Dato igitur in præsentia nostrâ Arsenico cani, jam moribundo, infusis hujus cornu ramentis revixit. Unde non dubitamus verum & legitimum esse Monocerotis cornu, utrâque tamen extremitate mutilatum, tam in basi quam in apice, quemadmodum sensui apparet, cujus ramenta, ut dictum, cani post Arsenicum exhibita, à veneno eum immunem reddidere. Cujus rei oculati testes fuere Medici Collegæ Augustani, qui subscribere, quique arbitrantur, cum res nobilis, rara sit, & preciosa, non tam locorum omnium Medicorum judiciis, quam quos talia in primis decent, Nobilium, Magnificorum, atque adeo Principum ulteriori experientiæ committenda, cum præsertim ea experientia firma sit, quæ non in uno, non semel, sed pluribus & sæpius stabiliatur. Actum Augustæ Vindelicorum Anno MDCXIII. Mense Martio, præsentibus Medicis, qui subscripserunt, & Sigharto Pharmacopœo primario.

Ego Georgius Laubius, civis Augustanus, M. D. τῇ ταυτοφία subscribo.

Adolphus Occo A T A N, civis Augustanus & Collegii Medici August. & S. C. vicarius perpetuus, idem testatur, fretus insuper censurâ Illustriss. & Generosi D. Marci Fuggeri, Comitis in Wisenhorn, &c. qui hoc ipsum cornu vidit & pro legitimo approbavit.

Ego Johannes Uldaricus Rumlerus, civis Augustanus, Med. D. præsens vidi, eadem vera esse manus meæ attestor subscriptione.

Ego Johannes Paulus Zangmeisterus, patritius Augustanus, Med. D. & Sereniss. Principis Ferdinandi Archiducis Austriae, &c. observandae pietatisque memoriae Medicus & Consiliarius & Oculatus testis, hac manu propria subscripsi.

Ego Johannes Georgius Sighardus, civis Augustanus & Pharmacopœus, cum in praesentia, jussuque Clariss. & Doctiss. virorum Collegii Medici Augustani primarii, exhibuerim venenum, superinfusisque Monocerotis ramentis, ejusdem verum viderim effectum, omnia, quae supra scripta sunt, vera esse, manus meae testor subscriptione.

Simile ferme experimentum legere licet apud Philippum Hegsteterum, observat. Med. Decad. v. casu ix. Ante viginti annos (scripsit verò has Decades anno MDCXXVII.) Dominus Sighartus Pharmacopœus ingenuus, inquit, unà cum quibusdam ex Collegio Medico, in quorum numero & Ego, subjecit experientiae cornu quoddam, quod Unicornu vocabant, & oblatis duobus canibus aequalis staturae utrique Nucis Vomicae in lacte Drachmam unam, uni vero ex iis cornu rasura paulo post ad grana XII. in eodem succo, ambo convulsi, miras sensere contorsiones, à quibus alter, cui & cornu exhibitum, vomuit, & convulsiones leviores sensit, qui vivus & alacer tertio dimissus die, periit alter agitatus multis convulsionibus, qui solam nucem sumpsit, spacio mediae horae. Posterà die ejusdem cornu vires experti sumus in alio cane, cujus convulsio multa, at non lethalis, & hic sine vomitu convaluit. Hoc cornu cum apud Principem Imperii eandem experientiam faceret, justo precio redemptum fuit. Hæc Hegsteterus.

Nos etiam Anno MDCXXXVI. die tertio Octobris apud Johannem Woldenbergium Pharmacopœum nostrum ingenuum de advectis nupere ex Gronlandia dentibus hisce, in columbis duabus & catulis felium experimentum fecimus, exhibito Arsenico & sublimato, non plane sine nullo successu. Licet igitur Cornu non sit, sed Dens, ut alibi demonstravimus, & eleganter probat Thomas Broun in Pseudodoxia Epidemica c. 23. suis tamen non videtur carere viribus, à quam plurimis ei adscriptis, qui cornu Monocerotis esse putarunt.

Non possumus quin hoc loco, licet alieno, ea referamus de Unicornu terrestri quadrupede, quæ Anno MDCLII. coram Rege & Regni primatibus disseruit Franciscus Marquis Æthiops Africanus, Legatus Regis Congensis, dum hic Hafniae commoraretur. Fides sit penes Autorem.

Animal hoc ab Africanis vocatur *TORÉ BINA'*, id est, animal cornutum, & in deserto Cano degere solet. Magnitudine & figura est equi mediocris, caput, crura & pedes habet equinos, pilosos. Jubam spithamæ longitudine, caudam equinam, colore griseo, seu asinino, per dorsum transcurrente lineâ nigrâ, ut in Asinis. Venter cum inferiore colli parte candicat, pilis parvis & lenibus. In frontis medio Cirrhus extat longior, ex quo emergit cornu, quod, cum aufertur, secum Cirrhum istum trahit.

Cornu hoc trium spithamarum est longitudine, crassitie, juxta basin, octo aut novem pollicum, paulatim in apicem gracilescens, cui insidet & adhæret alius Cirrhus, pugni magnitudine, colore purpureo. Nullis gyris aut striis præditum, sed rectis in apicem excurrentibus sulcis, colore flavo.

Solus autem mas, non verò femina cornuta est, licet omnibus aliis lineamentis corporis mari sit similis. Animal hoc, ob cursus velocitatem, vivum capi nequit, sed sagittis interficitur, & quandoque in desertis mortuum reperitur.

Cornu ipsum Africanis in magno est pretio, ob eximias, quas contra venena habet, facultates, exterius & interius usurpatum. Cum animal bibit, aquam suo cornu turbat & movet, antequam quicquam hauriat. Unde ipsi Africani ejus usum contra venena ubi requirunt, aquam extremitate Cirrhosa commovent, quæ mox ebullit ac si igni esset apposita, hinc bibunt & sanantur.

Caro hujus animalis cocta & comesta Leporam curat. Pili caudæ in cineres redacti, & cum vino Hispanico exhibiti, Dysenteriae medentur.

Discedens promissit Sereniss. Regi nostro Friderico III. se missurum & animalis totius exuvias, & cornu ipsum, quod si fidem liberaverit, forsitan plura de hoc Animali nobis sunt differenda.

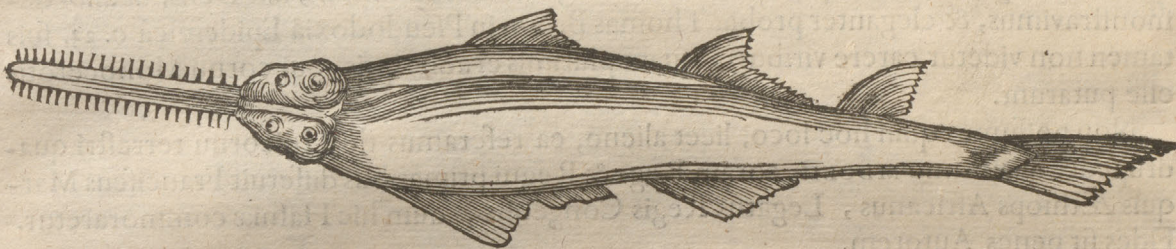
De Delphino, Pristi, Phocâ, Rosmaro.

DELPHINUS, nostratibus *Marſvin* / ex cetorum genere est, magnitudinis diversæ, quandoque sex pedes longus, crassus quantum hominis amplexus concludere potest, glaber ac sine squammis, livente tergo, ventre albicante, rostro tereti, tenui & oblongo. Pinna utrimque ad latera unica est, altera in dorso erectior. Dentibus centum & sexaginta, post rostri cuspidem, os communitum habet. Fistulam inter oculos gerit, per quam & aërem trahit, & aquam rejicit: cauda nigra, lunata, leviter fissâ, transverse posita. Præter communem piscium modum palpebras habet & meatus auditorios. Masculo foramen quoddam apparet in ventre medio è quo pudendum exferit, quadrupedibus ferè simile. Foeminæ pudendum ano vicinum est.

Carnivorus est, in minores pisces impetum faciens, visu & velocitate præstat, amore in prolem insigni, nam eam gestat & lacte nutrit, homini amicus, Musicâ delectatur.

Caro ejus vel lardum à multis in cibum expetitur, ex eâ etiam oleum & pinguedinem coquunt, vulgò *Tran* dictum. Hepar & lingua, ad esum præcipue commendantur. Jecur à *Kiranide* contra *Tertianam*, & *Quartanam*, comestum ante accessiones, juvat, oleum ex eo elicatum *Hydropicis* prodest, & ad difficilem puerorum dentitionem, cum melle inunctum dentem etiam commendant affricum.

Ejus mihi est Cranium, spina & cauda, nigra, bifurcata, pedalis magnitudinis. Exsicari propter pinguedinem haud commodè potest ejus pellis.

Quamvis *Clusius* *PRISTIN* potius ad *Galeas* quam *Cetos* referat, nos tamen ob magnitudinem, *Aldrovandum* secuti, hic locum ei damus. Aliis *Serra* dicitur, à rostri similitudine.

In vastam excrecere magnitudinem, ex rostro quod ego possideo, colligere licet, quod trium est pedum cum semisse in longitudine. *Clusius* cutem asperam habere ait, in dorso fusci coloris, in ventre candicantis, sex pinnis præditum; in lateribus, medio scilicet corpore, duæ, quibus vicinæ duæ utrinque angustæ & oblongiusculæ branchiæ. Sub podice duæ pinnæ, supra caudæ initium, extremo scilicet dorso quinta, in sextum cauda ipsa terminatur. Caput in longum, planum, & firmum rostrum exit, utrinque multis dentibus sive osseis firmisque spinis, ex adverso sitis, ferræ instar munitum. Binos oculos in pronâ capitis parte habet, binas nares in supinâ, & infra illas oris scissuram transversam, in quâ nulli dentes expressi.

Rostrum quod ego possideo *Majus*, præterquam quod trium pedum cum semisse sit longitudine, quatuor libras cum dimidiâ pender, latitudine pedis dimidii, dentibus seu spinis exceptis. Dextrâ parte dentes habet acutissimos *xxiii.* sinistrâ *xxii.* sed juxta caput tuberculum est, in quo unius rudimenta latere videntur. Pronâ parte candicat, supinâ ex cinereo ad fulcedinem vergit. Per ejus longitudinem in poroso osse, duæ excurrunt cavitates, digiti minoris amplitudine, quæ juxta extremitatem coalescunt, nec in apice hiant. Quod si piscis, pedes duos cum triente longus, rostrum habuerit, septem uncias longum, ut refert *Clusius*, is qui meum gestavit, trium pedum cum semisse, hoc est *xlvi.* unciarum, habitâ hac proportionem, quatuordecim pedum fuisse necesse est, unde inter *Cetacea* reponendus.

Sunt mihi præterea alia minora hujus piscis rostra; à minoribus & catulis ut arbitror desumpta, quæ, licet magnitudine non æquent prius, figurâ tamen conveniunt.

PHOCA, Græcis Φώκη, Bos vel vitulus marinus, quibusdam Canis vel Lupus marinus, Danis ein See-hundt / corio tegitur duro, solido, piloso, colore nigricante & cinereo, quandoque maculoso, capite brevi & parvo, pro corporis ratione, dentibus ferratis & acutis, naribus Vitulinis, ore mediocri, pilis longiusculis superciliorum loco, oculis versicoloribus & splendentibus, linguâ bisulcâ, meatibus auditoriis angustissimis, collo longo, quod pro arbitrio extendit & contrahit, lato pectore, renibus vitulinis. Genitale maribus oblongum, fœminis ad terrestria accedens. Pedes habet brevissimos, carpo humano respondentes, ex multis ossibus constantes. Metacarpium quinque constat, pelle tectis, tanquam manus non divisa, in extremo quatuor linearum distinctiones apparent, & ungues quinque. Hisce vero pinnarum loco utuntur.

Amphibium est tam in mari quam terrâ vivens & littora amans, sed pedum in terrâ usus difficilis, carnivorum, quod piscibus insidiatur. In retia incidens, ea rumpit, dormit extra aquam in saxis & arenis, cicurari potest, quia homines amat. Leporum & aliorum animantium, retro mingentium ritu, mingit, tam mas quam fœmina, coeunt averſi, & in medio coitu inviti coherant. Pariunt pecudum more, sed nunquam binis plures. Pelles à fulminibus tutos reddere volunt, iisque arculas itinerarias obducunt.

Caro illarum insuavis est & difficilis concoctionis, pinguis adeò ut lardum potius referat, ex eâ oleum coquunt. In Medicinâ etiam suum invenit locum. Dextræ pinnæ vim Soporiferam inesse vult Plinius, somnosque allicere tradunt si capiti supponatur. Pellis Podagricis commendatur. Calceamenta & vestes ex eâ conficiunt Gronlandi. Carnem & sanguinem Epilepticis mederi volunt. Adeps suffocatione uteri laborantibus succurrit, tam suffitu adhibitus, quam in potu datus.

Veteribus ignotum plane animal videtur, quod Anglis & Russis WALRUS, aliis MORS, Danis & Islandis ROSMARUS vocatur, credo quod in Septentrionali Oceano saltem reperiatur. Quidam equum marinum & Hippopotamum vocant.

Monstruosum animal est, & amphibium, bobus nostratibus, ubi adolevit, interdum majus, cute Cani marino, de quo jam egimus, quoad Hispiditatem, simile, buccâ vaccæ (unde & Vaccæ marinæ nomen à quibusdam obtinuit) nisi quod duos dentes prominentes, & ante recurvos habeat, cubiti nonnunquam longitudine, quorum usus ac pretium ebori comparatur. Fœtum supra unum aut alterum vix enititur, robustum & ferox animal, idcirco difficulter capitur, sæpius in terrâ.

Hujus catulum vidit & accurate descripsit Ælius Everhardus Vorstius in hunc modum. Bellua hæc magnitudine erat Vituli aut Canis Britannici, majoris Phocæ non dissimilis, capite rotundo, oculis bovinis, naribus depressis ac patulis, quos modo contrahebat, modo diducebat, aurium loco utrinque foramina, rictu oris rotundo, nec ita vasto, superiore parte aut labro, mystaca gerebat setis cartilagineis crassis & rigidis constantem. Inferior maxilla trigona erat, lingua crassa brevisque, atque os interius dentibus planis utrinque munitum, pedibus anterioribus posterioribusque latis, atque extre-

mâ corporis parte Phocam plane referebat nostratem. Pedes anteriores retrorsum spectabant cum ingrederetur, digiti quinque membranâ intersepiente distincti eâque crassâ. Posterioribus digitis ungues impositi, non prioribus. Cauda plane carebat. Posticâ parte repebat magis quam incedebat. Cute crassâ, coriaceâ, pilisque brevibus ac tenuibus obsitâ vestiebatur, colore cinereo. Grunnitum apri instar edebat, seu crocibat voce gravi & validâ, repebat per aream absque aquâ. Quotidie per semihoram aut amplius dolio aquâ pleno immittebatur, ut se ibi oblectaret. Catulus erat, ut ferebant qui attulerant ex Novâ Zemblâ, decem hebdomadarum, dentes seu cornua exerta, ut adultiores, nondum habens, tubercula ramen in superiori labro percipiebantur, unde brevi proditura facile apparebat. Ferum & validum animal, calebat ad tactum, valideque per nares spirabat. Pulmentarium ex avenâ milioque comedebat lente, & suctu magis quam deglutiendo, herumque, gestantem cibum & offerentem, magno nisu ac grunntu accedebat, sequebaturque nidore ejus allectus. Lardum ejus gustantibus haud insuavis. Seniorum coria cccc. aut d. pondo pependisse ferunt. Dentes habent validos, quibus rupes scandunt & se sustinent. Gregatim in terram prodire dicuntur, ut ibi somnum capiant. Pabulum illis folia oblonga & magna, herbæ cujusdam è fundo maris nascentis. Nec piscibus vivere, nec Carnivorum esse volunt. Penem osseum mas habet, cujus pulvere Russi utuntur contra calculum.

Hos dentes esse arbitror quos Hechsteterus Observ. Rarar. part. 2. Decad. 4. casu 2. vocat dentes Hippopotami, sic enim pag. 95. inquit. Rasura dentis Hippopotami ad 3ß. in aquâ Pimpinellæ Sanguisorbæ sæpius exhibebatur. Singularis hic pulvis in sistendo fluxu ex utero deprehensus, ita ut Monocerotis cornua, si quæ sint, superet.

Ex ejus dentibus varia conficiunt, annulos contra spasum, manubria gladiatorum, framearum & cultrorum, quoniam pondere suo, Ictus fortiores ut fiant, juvant. Quo nomine ad Tartaros & Turcas mittunt, à quibus expetuntur. Islandi Icunculas ex iis affabre conficiunt, quibus in ludo Scacchico utuntur.

Est mihi Cingulum, cujus bractæ ex hoc dente sunt formatæ, quod gestatum à Spasmo procul dubio immunes reddit. Animalis mihi est integrum caput, dentes aliquot, & particula corii, quo spissius vix credo in ullo animali inveniri.

Ejus Iconem ineptam dedit Nierenbergius Hystor. Nat. libr. 11. cap. 37. Sed accuratissima est quam adduximus ex D. Joh. de Laet descriptionis Indiæ Occidentalis l. 2. c. 6.

C A P. XVI.

D E

A V I B U S.

ISCIBUS non immerito subjunguntur Aves, cum affinitatem inter se habeant maximam, ex aquis enim, ut Pisces, ortum traxisse volunt quidam: Fraterculant, inquit Nierenbergius, cum piscibus, communis humor vulva est, ideo & pisces per aquam volant, & aves per aëra nant, illi aves Pelagi, istæ pisces sublimes. Similitudo incessus & elementi conjunxit nativitatem.

Aves autem proprie vocamus animalia sanguinea, rostrata & pennata. De quarum Naturâ & partibus in genere hæc tradit Aristoteles 2. de generat. Animal. cap. 12. Avibus omnibus inest caput, collum, dorsum, & supina pars corporis & quod pectori proportionatur. Crura bina hominis modo, sed quæ in aversum flectantur, ut quadrupedes carent manibus & pedibus prioribus, alas possident & clunem fœmori similem, longiorem, ventremque medio tenus porrectum cohæsiōne perpetuâ. Os sibi proprium possident, non enim labra, non dentes, sed rostrum habent, auriculis carent & naribus, meatusque odorandi in rostro continent, audiendi in capite. Oculi omnibus, ut cæteris animalibus, bini, sine ciliis, graviores palpebrâ inferiore connivent, nictantur omnes ab angulo obeunte membranâ. At quæ noctuæ speciem gerunt, superiore jam palpebrâ connivent. Omnes ova pariunt, sed coeundi & pariendi tempus non idem omnibus est: cum aliæ omni ferè tempore coeant & pariant,

ut

ut Gallinæ & Columbæ, aliæ semel in anno & parcius generent, aliæ fœcundius, quod aut fit quia crebrius, ut Columbæ, aut numerosius, ut Gallinæ.

Earum differentia quam plurimæ sunt, ratione morum, partium & constitutionis corporis. Aliæ gregales, aliæ solitariae, tum quæ volant, tum quæ natant, tum quæ pedes habent. Aliæ vitam ancipitem degunt, ut eadem modò societate, modò solitudine gaudeant: Item, aliæ civiles, aliæ inciviles, tum ex gregalibus, tum ex solitariis. Aristot. 1. de Histor. Animal. cap. 1. earum differentias ratione ventriculi & ingluviei proponit: Item lib. 2. cap. 17. in hunc modum. Aliis ingluvies præposita ventriculo est, ut Gallinaceo, Palumbo, Columbo, Perdici (ingluvies cutis in amplum sinuata est, quâ primum cibus ingestus continetur incoctus) hac parte quâ jungitur gulæ angustior est, mox amplior, tum quâ definit in ventriculum arctior. Ventriculus parti plurimæ carnosus callosusque est, cutis intus robusta, crustaque detrahi facile integra potest. Aliis ingluvies deest, sed ejus vice gula latior & patentior, ut corvo, cornici. Quin etiam Coturnici gula amplior inest, &c. Nec desunt quibus ventriculus ipse similis sit ingluviei, ut Tinunculo. Sunt item quibus neque gula, neque ingluvies amplior sit, sed ventriculus longior. Sunt etiam, quamvis paucæ, quæ ingluviei gulæque amplitudine careant, longitudine autem admodum prolixâ, ut Porphyrio: quæ ferè omnes alvi excrementum humidius, quam cæteræ solent, rejiciunt.

Jul. Cæsar Scaliger Exercit. ccvii. subtilius aves distinxit variasque differentias annotavit; quas hic recensere forsan non abs re foret. Sic autem differit. Est & divisio à partibus. Cruribus carentes, brevicrures, longicrures, bonis, pravis cruribus, & ὀμόδες, κακομόδες, ἀμόδες. Bifidis pedibus, ut Struthius Africanus, multifidis, ut aliæ. Digitorum numerus non idem. Terni, ut Anatibus. Quaterni duobus modis, Psittaco & Iynghi bini ante & retro, alii terni antrorsum ponè singuli. Digiti sejuncti, ut maximæ parti; conjuncti membranis, ut aquatilibus, in quibus etiam gradus sunt. Nam curticuribus membrana ad ungues protenditur magis, Longicuribus non item, ut Mergis. Longissimi pedes Alaudæ, brevissimi Phænicoptero. Unguirecti Galeritæ & aliis quæ in planis agitant, unci rapacibus, media formula nonnullis, ut Picæ. Uncorum unguium usus ad rapinam Aquilis, nulli usui Hirundini, ad reptandum ei aviculæ, quæ muros scandit, atque araneolis vescitur, Picum Murarium Ligures Taurini vocant. A rostri substantiâ corneâ, ut maximæ parti osseâ & carneâ, ut vespertiloni: colore & figurâ; croceum, buxum, rubrum, album, lividum, fulvum, nigrum. Rectum, aduncum, longum, breve, crassum, tenue. A Linguâ, longâ, ut Iynghi & Glottidi; brevi, tereti, latâ, cucurbitini seminis, figuram Psittaci lingua repræsentat. Luscinia mucro quasi amputatus.

Ab Uropygio & caudâ. A pulveratione & aspersione & lavacro; A bibendi modo, quippe hauustu intercepto & morfu: Quædam etiam non bibunt. Item clamosæ, canoræ, querulæ. Fœcundæ multis modis. Unâ incubatione, Perdix, Struthius, Melancoryphus. Pluribus incubatibus inordinatis, Gallinæ. Pluribus stas, columbæ plumipedes. Itaque finges; semelparæ ut multæ, biparæ ut Hirundines. A temporibus: Hibernæ, æstivæ, nocturnæ, diurnæ. A nidis: in algâ, in restibulis, in stercoribus, in quisquiliis, in cavernis, in saxis, in opis, in arboribus, in segetibus, in pellibus animalium. A victu: carnivoræ, piscivoræ, frugivoræ, herbivoræ, vermivoræ.

Et in differentiis genericis: ὀρεῖ, κακοῖς; idque duobus modis; sive quæ fœdo victu spiritum ducunt, ut quæ in stercoribus incocta legunt, anates cortales etiam excrementa vorant animalium; sive quæ magno labore victum parant, magnisque expectationibus, ut Milvus, Harpe, aliæ. A locis Aëreas omnes dici jubet summi generis differentia. Victus tamen ratione trifariam distinguuntur. Terrâ, ut Gallina, aquâ, ut Mergus, aëre, ut Hirundo. Hæc Scaliger.

Nos, omissis aliis differentiis, ad ordinem ab Ulyssæ Aldrovando observatum nos accommodabimus. Is aves omnes distribuit in aëreas, terrestres & aquaticas.

Per aëreas rapaces & carnivoras intelligit, quas dispescit in diurnas, nocturnas & medias. Terrestres granivoras statuit, (quæ vel pulveratrices, vel pulveratrices & lotrices simul complectuntur) baccivoras, vermivoras, & canoras. Aquaticæ verò, vel in aquis degunt & sunt palmipedes, vel circa aquas. Ex his quas tenemus, hujus methodi ductu, brevibus more nostro delineabimus.

C A P. XVII.

*De Aquilâ, Corvo versicolore, Emeu, Picâ albâ, Topau,
Manucodâ, Noctuâ.*

AQUILAM quidam à visus acumine, quidam à colore aquilo seu fusco & nigricante dictam volunt.

Avis est magna, colore nigro seu pullo, carne durâ, ossibus firmis, plumis rigidis, carnivora. Capitis pars anterior porrecta, paulatim arctatur, & in rostrum terminatur durum, solidum, admodum aduncum, oculirubore vivido perfusi, parvi corporis respectu. Collum habet longum, alas rectas & extensas, in summitate recurvas, nervosas, paucae carnis, crura haud ita longa, pedes inaequales, dextrum sinistro majorem, colore varios, caudam brevem, sanguinem crassum, fibrosum, ossa crassissima, durissima, pennas firmas & duras; quas aliis permistas, anserum praesertim & columbarum, consumere ajunt. Ungues pro mucronibus gerit, aduncos, recurvos, firmos, Leonum non dissimiles. Viribus inter aves validissimam volunt, visu perspicaci, volatu pernici.

In cibis usum habet nullum, pellis debito modo separata & gestata, stomachi vitio laborantibus succurrit & Colicæ medetur. Nervi, colli, dorsi, Vertebrarum, manuum & pedum dolores mitigant, dextri dextrae applicati, sinistri sinistrae. Ossa verticis corio cervi inclusa hemicraniam curant: alas pedibus subjectas, partum accelerare volunt. Pedes lumborum doloribus succurrunt. Lingua aquilæ collo suspensa, ad asperam arteriam & columellæ vitia & spiritus difficultatem commendatur. Hepar Epilepsiae resistit, Testiculi Venerem provocant, suffitus fimi fetum expellit & serpentes fugat.

Aquila ad classem avium rapacium diurnarum spectat, ejusque species multæ ab Aldrovando enumerantur, ut Chrysaetes, Halyaetes, Melanurus, Morphnus, Morphocongener, Perenopterus, Ossifraga, Alta, Pygargus, Heteropus, Palustris, Aves Schyticæ, atque huc etiam refert Vultures, Accipitres, Falcones.

Mihi duo sunt Crania cum rostris diversarum specierum, Pedes quoque, cum reliquum corporis difficulter à tinea & Blattis conservari possit.

CORVUS VERSICOLOR Feroënsis, colore & albo & nigro alternatim in corpore dispositis. Minor aliquanto est corvis nostris nigris vulgaribus: sed rostro, capite, alis, pedibus, totoque habitu iis responcet. Capite circa rostrum & oculos albo, vertice nigro, collo, pectore & dorso nigris, alarum pennis majoribus albis, minoribus pectus spectantibus nigris. Caudam obtinet ex nigris & albis alternatim constantem, albicat & Uropygium, ut & pars ventris caudam spectans. Duos ejus generis ex Insulis Feroënsibus accepi, sed jam ferme à veribus exesi, cum difficulter, ut aliæ aves, à Blattis & tinea conservari ejusmodi avium exuviae possint.

EMEU à quibusdam dictus **CASEARIUS**, avis peregrina est & mirabilis, in Insulis Moluccis, Taprobanâ & aliis Indiae Orientalis frequens. Dum capite surrecto incedit, quatuor pedum & aliquot unciarum est altitudine. Nam collum à summo capite ad dorsi initium tredecim penè uncias habet longum, ipsum corpus binos pedes latum, femora cum cruribus, usque ad pedum inflexiones, decem & septem uncias longa. Corporis autem longitudo à pectore ad Uropygium trium ferme pedum est. Pennæ seu verius plumæ totum avis corpus, cum infimâ colli parte, dorso & pectori proximâ atque femoribus, regentes, perpetuo sunt geminae, ex eodem parvo brevique tubulo prodeuntes, & sibi invicem incumbentes. Superna quidem paulo crassior, inferna verò tenuior & delicatior, illæque varia longitudinis, omnes duræ & rigidae, non latae, sed angustæ & rarioribus lateralibus pilis ex adverso sitis præditæ, coloris nigri, quæ tamen circum femora ad cineraceum tendunt. Procul aspicientibus hæc avis non plumis, sed villis duntaxat tecta videtur. Alas sub plumis latentes, quatuor nigris pennis præditas, habet, quæ non ad volandum, sed ad cursum juvandum datæ videntur: siquidem volucris non est, nec à terrâ tolli possit. Crura in ambitu quinque unciarum crassitudinem superant, crebrisque coricibus seu squammis latis tecta, praesertim supra pedis inflexionem. Pedes habet crassos, duos, tribus crassis digitis præditos, pronâ parte veluti squammis tectos, supinâ prorsus callosos, quorum medius, qui reliquis longior est, tribus articulis constat, interior uno, exterior binis, omnium ungues valde magni, binas penè uncias longi, crassi, duri, cornei. Caput pro avis magnitudine exiguum & ferè

ferè glabrum, coloris ex atro cœrulei cum colli supremâ parte, in quo apparent rari pili nigri, oculi paulo supra rostri fissuram, magni, ardentes, truces Leonis instar, quos cingunt nigri pili, quemadmodum & meatus illos aurium parvos & detectos quos ponè oculos habet. Rostri prona pars quodammodo arcuata est, pauloque supra mucronem binis foraminibus narium usum præbeatibus prædita.

A cujus medio ad capitis usque verticem porrectum diadema assurgit, corneæ substantiæ, tres ferè uncias altum, coloris ex flavo fusci, quod cum plumarum defluvio cadit, & cum plumæ renascuntur, novum crescit. Supina rostri pars, ab ejus scissurâ ad extremum mucronem, quinas uncias longa anterior colli pars, quatuor penè unciis infra rostrum bina velut membranea palearia, seu barbulae propendentes habet, duas uncias longas, coloris rubri miniati. Postici similiter colli pars deplumis, à capite secundum longitudinem, rubri miniati coloris est; deinde infima ejus pars, aliquot rubris plumulis, quibus nigræ intermixtæ, tecta. Hæc ex Clusio qui Avem vidit, tanto pedum robore, ut arborem humani femoris crassitie contundere valeret. Aversis retrorsum pedibus, eos, cum quibus pugnat, impetit. Quævis obvia vorat, ordinarius tamen cibus est panis similagineus, seu primæius, quem in magna fragmenta concisum vorat. Recentibus Gallinarum ovis maxime delectatur, quæ integra deglutit. Parum firmâ est valetudine, integra per anum rejici, & rursus vorat & concoquit. Ovum parit maximum & pulcherrimum, sed testa non admodum dura, externâ parte virentis coloris ex cineraceo & creberrimis tuberculis saturâ viriditate præditis ornata.

Icones duas exhibet Nierenbergius, quarum altera delineationi Clusianæ jam allatæ congruit; altera multum ab eâ differt, alterius harum avium generis esse videtur.

Mihi ex hac ave non nisi pluma est unica.

PICA ALBA, pro re insolenti semper habita est; unde Scaliger de judice justo hæc ausus est pronunciare:

Sed judex bonus est picâ nunc rarior abba.

Quia verò mihi una obtigit, ejus Historiam addam.

Ex Norvegiâ ad me transmissa est, ubi innido duo hujus generis pulli sunt inventi, quorum hunc, quem possideo, amicus transmisit. Cum Picis vulgaribus quoad corporis constitutionem planè convenit, nisi quod colore sit candido & staturâ minori, cum ad adultam nondum pervenerit ætatem. Quod de Picâ referunt, circa Autumnum callescere, id etiam huic contigisse credo, siquidem, cum pennis albis adhuc totum reliquum tegatur corpus, caput glabrum visitur.

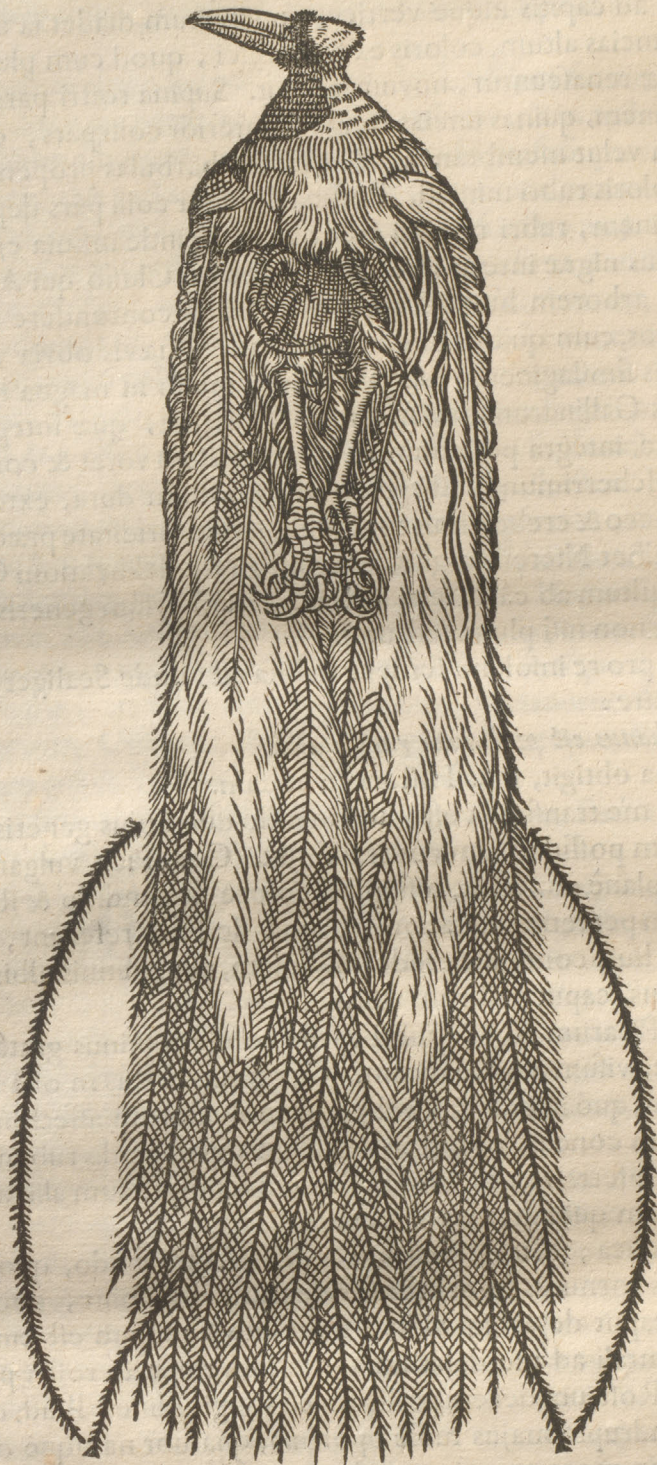
In cibus rarus est Picarum usus, quod carni constent minus gratâ. Sunt tamen qui esum pullorum Picæ, visum augere dicant. Cordonius Picas in ollâ novâ urit, in pulverem redigi ut possint, quo in collyriis, vel per e in oculorum affectibus utitur.

Ex Picis minutatim concisis liquorem destillant quem oculis rubentibus, lippientibus, lintheis applicatum conferre volunt. Ad Epilepsiam quoque cum aliis appropriatis aquam ex iis destillant, quam quidam magni faciunt.

T O P A U Avis Indica, R H I N O C E R O S dicta Aldrovando, quod instar quadrupedis ejusdem nominis cornu in fronte ferre videatur, à nemine, quod sciam, descripta est. Aldrovandus caput depictum vidit, mihi ejus Cranium est cum rostro cornuto, quod ex Indiâ Orientali ad me delatum. Cranium respectu rostri parvum est, anserinum vix superans. Rostrum decem pollicum est longitudine. Illud, quod Aldrovandus describit, fermè quadruplo majus fuisse oportuit, quatuor namque dodrantes longum asserit, recurvum non more rapacium, sed instar arcus cujusdam acutum. Inferior Maxilla longitudine superiori respondet, & maxillæ inferioris os ad finem usque Crani sui pertingit apophysibus. Ex luteo albicat, nisi ubi maxillæ jungitur, ubi atro splendens est colore, transversim instar literæ V. in acutum apicem terminati, illud pingens, ferratum potius quam denticulatum. Oris & palati rostrique interior superficies planè nigricat; supina, quæ etiam dentata, caput versus colore est miniato. Circa oris hiatum, corpus latum nigrum apparet, quod quasi apophysin quandam constituit fauces transcendente, extra corpus rostri paululum propendentem. Reliquum ut in inferiori ex albo luteum est. Ubi rostrum desinit, cavitas insignis orbicularis in Cranio est, oculorum orbitam constituens utrinque, cui vicini intra cornu & rostrum foramina parva, odoratui procul dubio inservientia. Cornu supinæ rostri parti adnatum, crassum, aduncum, ejusdem cum rostro est substantiæ, sed cavum, tenue, & molle, substantiâ Asta-

corum crustæ respondens, longum pollices octo, quatuor latum, coloris ex luteo & rubicundo misti, lineâ latâ nigrâ inferiorem ejus partem à superiore utrinque dividente. Totam avem qui descripserit, aut de ejus naturâ quippiam tradiderit, neminem adhuc vidi; quocirca, nudo rostro contenti ut simus, necessum est.

MANUCODIATA, Indis Boëres, Lusitanis Passaros de Sol, aliis Avis Paradisiaca, vel quod in Paradiso terrestri vivat, ut quidam existimant, vel propter eximiam corporis venustatem. Mollucani Avem Dei vocant & in summâ habent veneratione; alii Apodem, quòd pedibus carere crediderint.

Avis est quandoque Columbæ, quandoque Hirundinis magnitudine, capite compresso (meam delineare saltem animus est, cum quinque diversa ejus genera proponat Aldrovandus) parvo, cujus plumæ, quæ superiorem partem à primâ cervicis vertebrâ ad rostri usque initium exornant, breves sunt, crassæ, duræ, spissæ, colore luteo, egregiè micantes ad instar auri purissimi, radiorumque solarium modo splendentes. Reliquæ, quæ mentum tegunt, molliores, tenuiores & ex Cyaneo mirè virides, ut in Anatum masculu-

masculorum capitibus dum soli obvertuntur conspiciamus. Circa rostrum nigricant. Rostrum, pro ratione corporis & capitis, magnum, corneum, acutum, ex luteo nigricantibus maculis insigne. Alarum ut & dorsi pennæ ac caudæ, fuscæ, inter nigrum & rufum fulgentes, aliarum avium pennis similes: sub his aliæ sunt longiores, partim amplis divisuris & raris ad latera plumis dotatæ, partim in pilosum acumen desinentes, colore fulvo eleganti.

Juxta Uropygium duæ oriuntur pennæ, quæ juxta exortum pilosæ, sed tandem in longissimos & duos definunt Cirrhos, quadrangulos fermè & pedum duorum longitudinem superantes. Mox sub collo parte supinâ plumæ etiam molles, sed longiores aliquanto quam illæ sunt quæ collum ornant, ex spadiceo nigricantes, quas sequuntur tenues & oblongæ, aureæ, molles, sanguineis guttis eleganter conspersæ. Quibus succedunt ex luteo albicantes, raræ texturæ & hiantes, ut illæ quæ in Ardearum dorso conspiciuntur. Crura, pro corporis ratione, magna satis. Tibiæ enim longitudo ab infimâ fœmoris articulatione, ubi plumis raris exiguis colore fuscis dotatur, ad pedem usque unciarum est trium, membranæque seu cutis subluteâ lævi & glabrâ vestitur.

Pes quatuor constat digitis, quorum unus instar calcaris posteriorem constituit partem, reliqui tres anteriorem, ut in Gallinis & ejus generis avibus videre licet, inter eos medius reliquis longior. Quilibet verò digitus tribus dotatur articulis, quorum primus metapedium, reliqui digitos ipsos constituunt. Superius crustâ quasi teguntur durâ, asperâ, squammatim coagmentatâ, inferius callosâ & detritâ. Quæ ungues (qui adeo adunci ut semicirculum ferme constituent) digitis nectuntur, callosa quædam protuberat pulpa, commodiori procul dubio incessui destinata. Ungues ipsi quales avium rapacium esse solent, magni, acuti, cornei, colore ad albedinem inclinantes. A tibiæ extremitate ad unguum apices, quinque numerantur uncia, quas non attingit corpus ejus exsiccatum sine plumis. Hæc accuratius delineanda erant, quod etiamnum multi ex modernis constanter negent pedes habere, ex quorum numero est Nierenbergius.

Hinc patet dubia illa & difficillimi nodi, de quibus Aldrovandus loquitur, ex hac historiâ facile enodari posse, imò per se evanescere. Quod enim omnes, paucis exceptis, hæc aves apodes esse & pedibus carere crediderint, id falsum esse, ocularis docet demonstratio.

Qui in Paradiso terrestri nidulari eas & certam regionem non habere in quâ vivant & nidos constituent, experienciâ & modernorum navigationibus falsitatis convincuntur. Didicit enim Clusius (ut in Auctuario docet) ex nautis, qui aves hæc vendebant, majores in Insulâ Aru, sive Arou duntaxat reperiri, minores Insulas Papuas, Insulæ Gilolo vicinas, producere, ut de earum patriâ dubium jam nullum sit.

Error quoque patet eorum, qui, cum pedibus carere putarent, aut motu tónico in aëre sustineri, aut cirrhis seu filis se ab arboribus suspendere dixerunt, ut quiescerent.

De incubatus ratione, valde etiam hallucinatos esse eos constat, qui in masculorum dorso quandam cavitatem dari arbitrati sunt, in quâ fœmellæ, quibus venter etiam cavus sit, ova sua deponant, atque ita utriusque cavitatis auxilio incubari voluerunt. Ii quoque qui fœmellas receptaculum quoddam sub alis, in quo ova reponant, habere putant. Denique, cum pedes habeant, & crura, ut aliæ aves, frustra sunt, qui solo aëre nutrirî volunt, quod etiam aliis argumentis docuit Aldrovandus Ornithologiæ lib. 12. cap. 21.

De usu alia non habemus, nisi quod Moluccarum Insularum Reguli religiosè admodum, sancteque has aves colant, & Mancodiatas, hoc est Aves Dei vocent, sibi que persuasum habeant, quod si illarum pennas secum portaverint, non vulnerandos iri in prælio, etiamsi in primâ acie ante alios collocati fuerint.

Magnates etiam nostri in pileis ornamenti loco olim gestare solebant, ut alias Struthionum pennas. Cum nullâ ave majorem affinitatem quàm cum Pavone habere mihi videtur, ut non immeritò parvus & Indicus Pavo appellari possit.

NOCTUA, avis haud rara, huc potissimum adducitur, ob miram oculorum structuram, quâ fit ut in luce eminente cæcutire, in ambiguâ & tenebricosâ nutrimentum quærere soleat. Omissâ igitur ejus historiâ de oculis saltem agemus, quos diligenter rimatus est M. Aurelius Severinus, Anatomicus & Chirurgus Neapolitanus, descripsit verò Zootomiæ parte v. p. 336. in hunc modum. Noctuæ admirabilis oculorum forma, præsertim externa. Non rotundi, neque mobiles. Extremis suis Cornea mollior, media fere Cartilaginea, & petasi modo formata, cui aliæ globosæ portiones imponuntur. Interim humores & tunicae ea habent peculiaria. Retiformis crassior & veluti pannosior, Musculi perpauci & graciles, numero non discreti. Ipsam corneam tunicam, figuram Petasi æmulantem, quia per Virum Clariss. D. D. Thomam Bartholinum ad me transmisit D. Severinus, hisce hæc annexenda erant.

CORNICIS CÆRULEÆ quia alam ab amico accepi, qui avem in Scaniâ globo trajecit, de eâ etiam hic aliquid dicendum. Germanis Wilde Goltz-fraje / Galgen-regel / Hals-regel / Racher / Frosche-papegoje dicitur. In silvis & locis non frequentatis degit. Nidum, ut Upupa, ex Oleto construit, &, præter cætera, à projectis cadaveribus victitat, unde etiam semper foetere solet, & nomen Racho obtinuit; sed à colore Psttacus Germanorum indigitatur.

Rostrum nigrum est, crura fusca, proportionem corporis parva, cœruleo colore passim nitet, in capite, alis, caudâ, circa Uropygium & totâ parte supernâ, alibi sinceriore, alibi admixto viridi. Dorsî & colli proni color fuscus est, majores alarum pennæ nigrae. Ea quam teneo ala, longitudine est unciarum octo, latitudine quatuor.

C A P. XVIII.

*De Pavone, Gallinâ Guineæ, Pullo Bicipite, Ossibus Gallinæ.
pumile, Aviculâ minimâ.*

QUÆ hætenus delineatæ sunt aves, ad Rapaces ab Aldrovando referuntur. His succedunt Terrestres ipsi dictæ, quæ neque in aquâ, neque circa eam degunt, quas dispescit in Granivoras, Baccivoras, Vermivoras & Canoras. Granivoras rursus alias constituit pulveratrices, alias lotrices, alias pulveratrices & lotrices simul, omnes gratiâ suæ carnis præstantes. Ex his paucas saltem delineabimus in quibus aut gratia, aut rari aliquid.

PAVO,

PAVO, Græcis *Ταῦς* vel *Ταῶν*, nostratibus *Paasuel* / quoad colores & habitum non levem in sexu habet differentiam. Mas capite, collo & pectoris summo, coloris est intense cœrulei. Caput pro corporis ratione exiguum, maculis variegatum, in vertice apicem, ex nudis plumarum scapis viridescentibus constantem, habet. Rostrum candicat, in extremo aliquantulum recurvum, collum longiusculum, tenue & exile, dorsum ex albo cinereum, maculis quibusdam atris transversalibus conspersum. Cauda ex longis & brevibus constat pennis. Longæ ex dorso propè Uropygium ortum trahunt, quas erigit quandoque & in circulum dirigit, coloris castanei, lineis aureis sursum repentibus decoratæ, in quarum extremitate specula seu oculi, quatuor discretis constantes circulis, aureo, purpureo, viridi & saphirino. Sub oculis alia est macula, modo viridis, modo purpurascens coloris. Hi colores ad Solis splendorem variant sese ubi circumgyraverit Pavo. Coxæ, tibiæ, & pedes cinerei sunt, maculis nigris conspersi & calcaribus armati. Venter ex cœruleo viridis, prope podicem nigrescit. Fœmina tam elegantibus non est vestita pennis. Avis naturâ salax, unus mas quinque sufficit fœminis, ova duodecim parit, munditiem amans.

Caro ejus salubris & grata est, mediæ naturæ inter humidam & siccam, ut Caponum, sed durior aliquanto & fibrosa, coctionis difficilioris, asservatam non putrescere volunt quidam. Venena & venenata animalia fugare dicitur. Jus carnis in Pleuritide commendatur, lingua ad Epilepsiam. Adeps colicis prodest. Ossa usta, & in aceto trita ac illita lepras & vitilignes emendant. Fumus e pennis combustis, oculis exceptus, lippientibus conducit. Fimus Podagræ fervorem mitigat, oculis conducit, & tanquam specificum ad vertiginem commendatur à Quercetano, in primis si ab albo Pavone sit depromptus.

GALLINA GUINÆ Aldrovando, quibusdam Numidica Gallina, & Meleagris, Perdix Terræ novæ, avis visu pulcherrima, pennis infinitis maculis candidis in spatiis nigris prædita, corpulentia nostras vix superat, tibiæ tamen habet longiores; in capite supra frontem gibbum habet calli naturam obtinentem, duritie cornu, caudam semper gerit demissam, non erectam ut nostrates, in quærendo victu admodum sollicita, unde huc illuc perpetuo vagatur. Mas à fœminâ non distinguitur, nisi quod callosam illam & corneam ferme in vertice cristam majorem & eminentiorem habeat.

Carne est delicatâ, ova parit esui apta. Ejus suffultam habui pellem, sed Blattæ & tinea mihi inviderunt.

PULLUS GALLINACEUS BICEPS. Ante annos circiter novem cum exeun- dum mihi è domo esset, casu in areâ offendi ovum expositum Gallinaceum, grande satis, quod cum sublevassem, fractum vidi & in eo formatum pullum imperfectum, qui mihi duplex videbatur. Corticem igitur porrò aperui & bicipitis pulli offendi rudimenta. Albumen consumptum erat, sed restabat vitellus fermè integer, quem separavi, & quicquid erat pulli, chartæ imposui, ut siccaretur: erat enim mucosus plane, sed perfectè delineatus præsertim quo ad capita.

Exsiccatum in eadem chartâ affervo, lineamentis in quibusdam vix conspicuis, perinde ac si à pictore esset delineatus. Quamvis omnia mollia & mucosa essent, sanguineo colore permista, nulla tamen pars desiderabatur, cujus non extiterit rudimentum.

AVICULARUM MINIMARUM varias species in Brasiliâ existentes recenset & describit Georgius Margravius Hist. Nat. Brasil. lib. 5. cap. 4. quas generali vocabulo GUAINUMBI vocant. Alias describit Ferdinandus Oviedus, Lerus in Hist. Amer. Thevetus Augustinus Carate in Hist. Peruanâ, Josephus Acosta & alii; quas etiam Guaracayba, id est radius solis, & GUARACIGABA, id est Capillus Solis, Huitzitzil, Ourisia, Tomineo, vocant. A quibus aviculis discrepare illam video, quam dono Cl. D. Sperlingii teneo. Totum ejus corpus, caudam si exceperis, unciam unam magnitudine non attingit. Muscam majorem non superat, plumis cinereis, ad viriditatem inclinantibus, prædita. Capite & pedibus, proportionem corporis, minimis & tenuibus, haud absimilis ei quam Thevetus cap. 48. singularium Franciæ Antarcticæ hisce describit, Grandi Muscâ non majorem, quæ, licet omnium avium sit minima, tam elegans tamen est, ut fidem superet. Ejus rostrum oblongiusculum & valde tenue, color cineraceus, & tamen adeo sit exigua, ejus tamen cantus admodum suavis est.

Mea vero avis hoc discrepare videtur, quod caudam habeat longam, septem circiter unciarum, pennis tam elegantibus constantem, earum pulchritudinem exprimere ut nullus valeat pictor. Ex cœruleo & viridi ita micant ut Chalybs politus cœrulescens, sed majori splendore & gratiâ ad Solis radios varietatem insignem exhibens. Ultimæ duæ in caudâ pennæ, eam, quam dixi, obtinent longitudinem, binæ sequentes tres saltem attingunt uncias, & majoribus incumbunt, hinc minores sequuntur, squammatim quasi reliquis impositæ. An tertia sit GUAINUMBI species à Margravio delineati nondum satis liquet. Ejus mentionem facere videtur Jon. Faber in descriptione Animalium Novæ Hispaniæ pag. 707. Est ex his aliqua, inquit, quæ caudam curtam habet & rotundam Pipionum more: alia vero tam longam & completam, ut bis terve longitudine suâ totum adæquet corpusculum. In hac tres vel quatuor sunt pennæ colore pretioso variegatæ, &c.

Aliâ me donavit Nobiliss. D. Georgius Rosæcrantz, trium unciarum longitudine, quæ cum omnino respondeat ei, quam delineavit Carolus Clusius Exot. lib. 5. cap. 11. sub nomine Ourisiæ sive Tominei, hic pluribus delineare operæ non duxi precium, videatur ipse Clusius.

OSSA CRURIS GALLINÆ PUMILÆ huc refero, quæ cum suo radio arcum exquisitè referunt. Crus enim ipsum cum tres fermè æquet uncias, ambitum si metiaris, ita incurvatur, ut duas tantum obtineat. Huic verò obtenditur radius rectus quâ curvaturam jungit, quâ verò scæmur tangit aliquantum incurvatus, rarâ & spectandâ Naturæ fabricâ.

Nec omittendum CORNU CAPONIS monstrosæ longitudinis, est namque novem unciarum, in spiras eleganter convolutum, ac in apicem acutum desinens, substantiâ corneâ, colore subluteo, striatum aliquantum. Ejus generatio manifesta est, cum enim castrantur Galli, cristam abscindere solent & calcaria; atque hæc vulnere abscissæ cristæ ita indere ut adhæreant, ac ita paulatim incrementa sumant, corneam prorsus induentia naturam. Sed in eam longitudinem excrevisse, quâ meum conspiciatur, non memini me legisse unquam.

C A P. XIX.

De Avibus Aquaticis.

INTER aquaticas aves CYGNO non immeritò primæ debentur, tum ob magnitudinem & pulchritudinem, tum ob usum. Hic OLOR aliàs dicitur. Formâ victusque ratione Anseri similis, sed multo major, totus candidus, plumis mollibus, rostro parum turbinato, in extremitate obtuso, colore rufo in adultis, in pullis nigricante, in cujus summitate tuberculum nigrum, atque rotundum, ferratum seu dentatum, collo longo & procero, in longitudinem extensus mediocris viri staturam æquat, crura nigra, digitos pedum nigrâ membranâ junctos habet, hos veluti annuli quidam intersecant in latum, medius digitus omnium crassissimus & maximus, alarum ambitus superior quatuor est palmorum, cauda tres palmos longa.

De Cygneâ cantione lis est inter Auctores haud exigua, quibusdam, qui streperum & ingratum sonum eos quandoque edere animadverterunt, suavitatem nullam eorum Cantui tribuentibus, quibusdam tot Poëtarum & Historicorum relationibus fidem adhibentibus, de suavitate minime dubitantibus. In hanc sententiam etiam inclinat Aldrovandus, argumento ab asperæ arteriæ conformatione ducto, ad omnes sonos formandos aptissimâ. Ego, quid de eo mihi constet, non celabo.

Erat in familiâ meâ juvenis honestissimus, D. Johannes Rostorpius, S.S. Theologiæ Studiosus, Norvagus Natione, hic bonâ fide, interposito juramento, sanctè affirmavit se in tractu Nidrosiano, ad littus maris summo mane, insolitum ac suavissimum audivisse murmur, sibilis ac sonis jucundissimis permistum, quod unde, aut quo pacto excitaretur cum ignoraret, siquidem neminem vidit hujus modulationis authorem, undique circumspiciens, & jugum promontorii cujusdam scandens, vidit Cygnorum multitudinem infinitam, in sinu maris vicino conglomeratam, harmoniam hanc modulantem, quâ suaviorem in vitâ nunquam audivit. Ab Islandis quibusdam meis discipulis percepi, nihil hac harmoniâ apud ipsos frequentius iis in locis ubi Cygni sunt. Quod ideo adduco, ut, præstantissimorum autorum de hac cantione Cygneâ non vanam esse relationem, vel modernis experimentis comprobati constet.

Caro cibum non admodum suavem suppeditat, dura enim est, ingrata, difficilis concoctionis. Pellibus, durioribus & rigidiorum ablatis pennis, relictâ plumâ molliori, utuntur ad frigus depellendum, in primis operimenta pectoris & ventriculi ex iis confici

solent, coctionem peculiari vi juvantia. Tenellum pullum in oleo decoctum Aëtius mirabile nervorum medicamentum esse ait. Adipis usum frequentiore faciem erugare, sedis vitiis succurrere, adversus hæmorrhoides & vulvæ duritiem valere volunt.

MERGANSER Gesneri, Geir-fugl Islandorum, avis rarissima, corpus anseris habere videtur, licet rostrum sit Mergi. Caput cum tertiâ colli parte ex viridi nigricat, collum reliquum album est, cum quodam pallore. Infra colli pars & dorsum nigrescunt, cauda colore cinereo est. Alæ dorsum versus nigræ, mox albæ, dein iterum nigricant, sed remissius, mox iterum albæ sunt, idque intensius, extremæ pennæ nigricant. Sub alis prima pars albet, posterior ex albo nigroque mista resplendet. Plumæ ventris & supinæ caudæ gilvæ sunt, quasi ex albo & flavo mistæ. Palmipes est ut Anser. Crura & pedes cum membranis inter digitos Minii colorem habent, fœmorum plumæ in pronâ parte variæ sunt, subalbidæ & nigricantes per intervalla. Rostrum simile Mergi Cirrhati, longitudine digiti medii seu longissimi, color per mediam partem pronam niger, utrinque rufus vel puniceus, dentes habet ferratos & asperos, retrorsum inflexos, & alium ordinem dentium minorum paulo interius in superiori rostro tantum, cujus extrema portio adunca est. Quidam Anatem Italicum vocant. Ego ex Islandiâ accepi Anno MDCXLVIII. Ferunt in clarâ luce cæcutire, ac cum natat non nisi caput exserere.

ANSERIS MAGELLANICI seu **PINGUINI** Historiam verbis Clarissimi Clusii lib. 5. Exotic. cap. 5. proponam, & cum tres hujus avis exsuvias habeam, ac earum unam vivam aliquamdiu domi aluerim, quid præterea in eâ observaverim, non dissimulabo. Marina est, ex Anserum genere, tametsi rostro dissimilis, in mari victitans, valde pinguis, prægrandis Anseris magnitudine, superna parte nigris pennis tecta, supinâ & in ventre albis. Collum, quod crassum & breve, albis pennis tanquam torque cinctum. Cutis crassa & densa, instar suillæ, loco alarum binas parvas coriaceas pinnas habet, in latera, tanquam parva brachia, propendentes, pronâ parte brevibus, angustis & rigidis pennulis confertim tectas, supinâ autem minoribus adhuc & rigidioribus, iisque albis, quibus nonnullis locis intermistæ nigræ, minime quidem aptas ad volandum, sed quarum adminiculo velociter natat, maximâ enim parte in aquâ versatur & terram duntaxat pedibus fœtificationis gratiâ petit, ternæ aut quaternæ in unâ scrobe ut plurimum latitant. Rostrum corvino majus habet, non adeò tamen elatum, valde brevem caudam, pedes nigros, planos, anserinorum pedum formâ, non adeò tamen latos, erecto & sublimi capite incedit, demissis ad latera pinnis tanquam brachiis, sic ut procul intuentibus homunculus videatur. Piscibus duntaxat vescitur. Illius caro ingrata non est, nec piscem sapit. Scrobes valde profundas in littore fodit, cuniculi instar. Totum solum adeò cavum, ubi multæ sunt, efficientes, ut per illud gradientes nautæ, sæpiusculè genu tenus, in eas scrobes incidant.

Ex Feroënsibus Insulis delata ad me erat avis, quam vivam domi per aliquot menses alui, junior erat, quia ad eam non pervenit magnitudinem, ut anserem communem mole superaret. Halecem integrum unâ vice deglutire valuit, & quandoque successive tres, antequam ingluviem expleret. Dorsi plumæ adeò molles & æquales, ut holosericum nigrum æmuleretur, venter eximio erat candore. Supra oculos aream rotundam, candidam, Daleri magnitudine habuit, ut perspiciliis dotatam jurares. (quod non animadvertit Clusius) Nec alæ eam obtinere figuram, quam idem exprimit, latiores enim paulo erant, cum limbo albo. Quocirca meam avem ad vivum depingi curavi, ut Icon esset accuratior.

ANAS PLATYRINCHOS Gesnero sic dicta à rostri latitudine, Germanis quibusdam Stelende / quod instar crepitaculi se habeat rostrum, aliis Lepel-gans / quod rostrum Cochleare figurâ referat, sed non tam ex Anserum, quam Anatum est familiâ. Rostrum ei nigrum, latum, in extremitate concavum, corneum & tenue, tres uncias longum, in apice partis superioris, apophysi incurvâ & crassiori dotatum, infinitis denticulis mollibus, cartilagineis, pectinis instar armatum, quorum extremam rostri partem ornantes, introsum versus diriguntur, reliqui verò erecti eminent. Inferior rostri pars corneo constat limbo nigro, dentibus pariter ornato, ut superior; sed membranulâ tenui in medio contexta. Magnitudine est Anatis vulgaris, cujus & pedes habet. Caput nigrum & collum, sed intermistâ viriditate quadam. Secundum oculos macula alba est;

tergum & cauda nigra. Gula cum ventre tota candida, alæ partim nigræ, partim albæ. Non admodum in nostris regionibus frequens est; capitur tamen hic interdum.

Minor est, attamen elegans *ANAS ISLANDICA* protensâ caudâ, Havellda ipsis dicta. A vertice ad Uropygium longitudine est pedis unius, cum tribus unciiis, caput parvum & compressum, plumis circa oculos albis, in vertice nigris ad cinereum inclinantibus. Eiusdem coloris collum. Dorsum, intermixto colore gilvo, nigricat in Uropygium usque, quod ex albis & nigricantibus mistum est. Ex Uropygii extremitate emergunt pennæ quatuor, acutæ, nigræ, quarum duæ novem uncias longæ, duæ reliquæ, ejusdem coloris & figuræ, tertiam saltem partem longitudinis priorum attingunt. Supinâ parte collum & venter, ad medium usque nigricat, reliquum albicat, cum lateribus quæ alæ tegunt. Alæ pronâ parte plumis teguntur nigris, purpurascens, supinâ cinereis. Rostrum instar Anatis vulgaris latum, dentatum, in apice, seu extremitate, ut & parte capitis vicinâ, nigrum, intermediâ eleganter miniatum, parvum est & corpori proportionatum. Pedes brunni coloris, unguibus & intermediâ membranâ digitorum nigris. Quartus digitus, qui posterior & instar calcaris est, latam habet annexam nigram membranam.

Elegans est, & nescio an ab aliis descripta sit.

ANAS ARCTICA Clusii, Lunda Feroënsibus, ad Anates quoque refertur, licet rostro non sit lato. Avis marina latipes, à summo capite, rostro tenuis ad caudam extremam usque, novem unciarum longitudinem non superat, densis & confertis pennis, nigris prorsus in dorso & parte primâ alarum, quæ sex uncias longæ, & vix ad caudam usque pertingunt. Cauda binas uncias longa, pennæ pectoris ventrisque & quæ sub caudâ albæ, collum breve, crassum, nigrum, caput parvum; vertex rostro tenuis niger, reliquum capitis à rostro ad occiput, supra & infra oculos, album, infernæ parti proximæ, cinerei coloris. Rostrum Anatinis minime simile, unciam cum semisse longum, quodammodo aquilinum & mucronatum, tenue tamen & planum, nam, quâ parte capiti contiguum, fescunciam latum.

Ejus superna pars capiti proxima, callosa penè ut in Psittaci rostro subsequens in quâ rimæ pro naribus, ex fusco subcœrulea, tam in supernâ quam internâ rostri parte, usque ad primum sulcum. Tribus enim sulcis obliquis prona & supina pars rostri insignitur, spacium inter primum & secundum sulcum, partim candicantis est coloris, partim subrubri, reliquum subrubet, cujus prona pars in mucronem nonnihil aduncum desinit, supina aliquantum sima, quo arctius claudi possit, lingua rostro longitudine respondet ferè, cartilaginosa, subflava, mucronata & quasi triangularis. Pedes in extremo ferme corporis siti, plani, tribus digitis, membranâ junctis, constantes, sine calcari, coloris ex flavo rubescentis, unguibus nigris. Interior digitus in utroque pede tres habet articulationes, medius quatuor, tertius, qui exterior, quinque.

In Insulis Feroënsibus & Islandiâ capitur.

Anatis feræ genus quoddam ex Insulis Feroënsibus ad me delatum *EIDER* vocant, quo nomine Latini appellent ignoro, *ANATEM PLUMIS MOLLISSIMIS* vocare lubet. Mas à fœminâ in multis discrepat, licet lineamenta ferè sint eadem. Mas anatem figurâ plane refert, rostro plano, nigro, magis ad Anseris quam Anatis figuram accedente, in medio duabus foraminibus oblongis, respirationi dicatis, prædito, longitudine trium unciarum, ad latera pectinatum. A foraminibus rostri, per verticem duæ nigerrimæ & mollissimis plumis constantes maculæ supra oculos ad occiput tendunt, quas dividit linea albicans stricta, quæ in colli partem superiorem ex viridi albescentem desinit. Totum vero collum, capitis pars inferior, pectus dorsi & alarum pars superior, candicant; remiges vero pennæ nigricant, ut & pectus totum & Uropygium. Cauda trium unciarum etiam nigra. Pedes tribus digitis constantes nigri, membranâ nigrâ ad extremum junctis. Crura breviora & nigra, digiti unguibus acutis & incurvis armati, calcar habent ex adverso, ad initium cruris situm, simili membranâ & ungue dotatum.

Fœmina ejusdem est magnitudinis & figuræ, sed non nisi unius coloris, fusca, maculis quibusdam nigris hinc inde conspersa, reliquis partium lineamentis mari respondens.

Nidos in cautibus sibi struunt ac ova copiosa sapida pariunt, ad quæ capienda per funes periculose satis se demittunt accolæ, ac eadem operâ plumas (quas Eiderdun vocant nostrates) quæ mollissimæ & culcitris fulciendis aptissimæ sunt, colligunt. In
exiguâ

exiguâ copiâ se valde dilatant, & præ reliquis corpus calefaciunt. Solent enim hæ aves statis temporibus se deplumare, hinc hac mercede expetitâ ditant venatores.

ALKA avis est maritima, major Lundâ, rostro lato & nigro, itemque corpore, nisi quod sub pectore & extremis alis albicet, pedes nigri, caput fuscum, nisi quod linea alba ab utroque oculo ad rostri partem proximam ducatur. Nidificat in editissimis scopulis ut Lunda, magnitudine æquans Gallinam minorem. Ova ejus maculata ex albo & nigro. Ex Insulis Feroënsibus ad me delata est.

MERGUS MAXIMUS FARRENSIS, Feroënsibus Hldbrimet, Islandis Himbryne, quasi lorica cœlesti induta. Ejus Etymologiæ rationes ita reddidit D. Stephanus Olavius, verbi divini in Islandiâ præco fidelissimus, meus olim in Academiâ Hafniensi discipulus industrius: Hymir cœlum, Loricam vero Hymia significat, juxta illud Poëtæ, Hymia gesir ei feignsi. &c. Lorica non dat mortui vicinis vitam. Ratio nominis à colore, ut existimo, petita est, juxta tritum proverbium, Hymbryn hafa himneskan lit / en helvisska röddi / id est, Himbryne cœlesti colore, voce verò infernali prædita sunt. Voluerunt Islandi hæc nominis impositione significare, aves hæc pulcherri-
mâ colorum varietate & distinctione usque adeo ornatas esse, ut dici possint cœlestem quandam lorica induisse. Duo pariunt ova, Anserina magnitudine penè superantia. Viridi sunt colore, ferrugineis sparsim aspersa maculis, in stagnis nidificant. Inter volandum, tinnitum more solito edunt, nimbumque & tempestates diuturnas præfagiunt. unde patet Clusium minus bene informatum esse, cum scribit, *Volantem nunquam esse conspectam, nec alarum usum habere ad volandum*. Alæ certè magnæ sunt, corpori avis proportionatæ, ut non videantur frustra illis datæ. Cum capiuntur, maximis viribus reluctantur, hominemque rostro acutissimo ferocissimè petunt: si fœminam capias, ovis incubat maritus, excludit, & pullos educat. Laqueis capiuntur circa nidum extensis.

A Clusio hisce delineatur: Avis est maxima, palmipes, Anseri æqualis, nam à collo, quâ parte pectori conjungitur, usque ad Uropygium, binos pedes longa, corporis ambitus binorum pedum longitudinem superat, alæ quatuordecim uncias longæ, caudâ brevi vix trium unciarum, collum ferè octo uncias longum, ejus ambitus paulo major. Caput breve, tres uncias latum; rostrum nigrum, mucronatum, quatuor unciarum longitudinem superans; lingua penè tres uncias longa, nigra, mucronata, cartilaginea, quodammodo carinata, superiore parte, quâ rostri parti connexa est, parvis dentibus introrsum incurvis utrinque prædita, mediâ autem parte asperâ; palatum similiter quatuor exiguorum & brevium dentium introrsum spectantium ordinibus constat, quibus escam retinet & conficit, nam rostrum dentatum non est.

Totum corpus densis pennis tectum, quæ in pectore, toto ventre, & alarum supinâ parte breves & candidæ, in dorso autem alarumque pronâ parte longiores & nigre, singulæ tamen circa extremum geminis maculis albis insignitæ, quæ in dorsi quidem lateribus longiores majoribus; quæ verò circa collum in medio dorso alisque & supra caudam, minoribus, sic ut alæ aliis incumbentes, invicemque tegentes, ad maculas illas usque, eam fere varietatem repræsentent, quæ in Meleagride, seu Numidicâ Gallinâ conspicitur. Collum veluti torque cinctum, è nigris pennis constante, caput etiam similibus pennis tectum. Quæ tamen oculos & rostrum ambiunt, parvis maculis albis sunt distinctæ, sub gutture etiam aliquot parvas pennas albas nigris permistas habet. Prona similiter colli pars, supra torque illam nigrarum pennarum ad uncia longitudinem, parvis pennis nigris, latera tamen alba habentibus, exornatur, quemadmodum & ea pars quæ infra torque, in pectoris lateribus. Infra podicem transversam nigrarum pennarum lineam habet, quas albæ subsequuntur. Dein sub caudâ alæ nigre, albis maculis notatæ.

Crura in extremo corpore sita, paulo longiora tribus unciis, plana, nigra, pedes quatuor uncias longi, plusquam tres lati, tribus digitis præditi, quorum interiores tribus articulis constant, brevioresque sunt, mediis quatuor, exteriores quinque, nigrâ membranâ simul connexi ad ungues usque, qui plani; singuli etiam pedes in posteriore parte, paulo supra inflexionem, parvum articulum instar Calcaris habent.

Circa Insulas Feroënses & Islandiam capitur, fœtum in undis educat, nec nisi procelloso mari, ac circa autumnum, hiemisve initium conspicitur. Terram nunquam attingit, nec quisquam volantem vidit, adeò ut nec alarum usum ad volandum, nec pedum

ad incedendum habere videatur, quo fit, ut non nisi capite extet, quando se conspiciendum præbet. Halcyonis speciem quidam esse putant.

COLYMBOS duum generum habui, quorum unum saltem integrum adhuc possideo, ex altero pedes tantum & caput.

Primum genus CRISTATUM seu AURITUM, cristam habet, plumis circa verticem eminentibus, superius nigris, ad latera rufis instar pilorum Vulpis. Crista verò hæc duplicata est, eminente ad utrumque capitis latus unâ, auris instar. Rostrum duos pollices longitudine æquat, angustum, in mucronem desinens, caput parvum, collum oblongum & angustum, gula, pectus, venterque albicant, & splendore argentum referunt, in reliquo dorso color niger ad purpureum vergens, in alis dilutus est. Pedum digiti terni, lati, adhærentibus membranis, quæ squammatae apparent, sed aliquousque divisi. Ungues latiusculi, non ut in aliis avibus teretes. Crura juxta anum retrorsum porriguntur, natationi potius quam ingressui apta, fœmoribus in ventre conditis. In ipsâ aquâ nidos ponit, voce altâ clamat, pisciculis vivit. Quidam hoc Mergi genus Cristatum, Cornutum vocant. Videtur URIA esse Bellonii. Depinxit hanc avem Beslerus in Gazophylacio, sub nomine admirandæ avis Cucullatæ aquaticæ species.

Aliud genus Norvegiæ & Islandis frequens, apud nos raro visum, Fridriciburgo adhuc vivum ad me est delatum. Hyeme enim anno MDCXXXVIII. stagnis glacie utcunque obductis, captum est in quadam parte nondum glaciata; sed à paucis nisi Norvegis & Islandis cognitum, qui suâ linguâ LUMME vocant. Ejus meminit Carolus Clusius in Auctuario pag. 367. Avis elegans, Anatis magnitudine, rostro nigro & acuto, unciarum duarum longitudine, caput & collum pennis teguntur cinereis, in apicem acutum desinentibus, ac si Cucullâ monachali tegeretur, dorsum & alæ nigræ, maculis quadratis albis conspersæ, quæ tamen majores sunt in dorso quam alis, sub collo quadrata est macula nigra, oblonga, scuti instar, unciarum quinque longitudine, latitudine duarum, undique variegatis ex albis & nigris plumis instar zonæ cincta. Venter totus & alarum partes inferiores candicant. Crura juxta anum porriguntur, non tam incessui, quam natationi apta, plana & lata, non autem gracilia, digiti cujusque pedis tres, nigri, ejusdem coloris membranâ juncti, unguibus acutis & aduncis. Fœmora etiam in ventre reconduntur, ut in priori. E Mergorum vel potius Colymborum est genere, diu enim urinando spiritum continere potest, & eâ nulla alia perniciosius se submergit, quod experiuntur qui sclopetis eam petunt. Visâ enim pulveris pyrii flammâ, aquis se condit, antequam globus eo pervenire possit. Nidum propè aquas ita struit, ut, cum necessitas flagitat, in eas se celeriter præcipitare possit. Sed nidum repetitura, infixio terræ rostro se suspendit, donec corpus sublevaverit, ac petatum obtinuerit nidum. Ubi imbres largiores imminere, peculiari naturæ instinctu, persentiscit, pullis ac nido suo ab inundatione metuens, querulo sono aërem verberat: è contra, cum cœli serenitatem & clementiam præfagierit, lætis acclamationibus & alio gratiore sono pullis applaudit, unde de futurâ tempestate certi accollæ, vocem HUR audientes, exclamare solent Norvegi. Da werre brat wate af / di doomin quia Saa. Serenitatis prænunciam vocem Karloa (sic enim clamare videtur) sentientes: wi sar braat / inquit, turre sive torre / di doomin roope turre rafft. Ova singulis annis terna vel quaterna ponit, magnitudine Anserinis paria, coloris prasini & maculata. Statis anni temporibus in loca calidiora migrare dicunt, nec ante adultum Ver redire; unde ominosum putant, si quis redeuntis sonum jejunos primus percipiat. Norvegi nefas putant avem hanc interficere aut turbare, quam sanctam existimant.

Retibus involutam inviti quandoque capiunt; quandoque sclopetis petunt. Islandi, quia eam comedunt, vel laqueo captant, vel lineâ piscatoriâ. Binos ad nidi aditum humi defigunt palos, à quibus suspensum ita aptant laqueum, ut nidum petitura caput ei inferat. Vel stagnum in quo versatur, angustiore sui parte, piscatoriâ transmittunt lineâ, ita ut ejus extremitates quisque ad stagni latus teneat, ac aquæ superficiem eâ stringat, donec insidias metuens avis fundum petat. Locum hinc ubi rursus emerfuram ex circulis in aquâ factis notantes, eò laqueum lineæ adhærentem dirigunt, ut jam emergens ei collum indat, atque sic capiatur.

Exsuviae ejus & capiti & pectori à frigore muniendo deputantur, Cygneis namque præferuntur. Hanc avem depinxit Beslerus in Gazophylacio, hoc titulo, Singularis Hirundinis Aquaticæ exoticæ species. Sed cum Hirundine nihil ferme habet commune.

FULICA, FULIX Latinis, Folega Italis, pullus aquaticus quibusdam, *Blesand* Danis, à maculâ albâ quam in fronte gerit, sed è genere Anatum non est, ad Mergos potius referenda.

Magnitudine est Gallinæ, colore nigro per totum corpus, in collo quidem & capite atro. Rostrum acutum & molle ex albo rubescit, sinciput glabrum, figurâ ovali, albâ pelliculâ tectum, calvitiei specie, toto capite gallinam referens, ventris plumæ molles & contractæ colore cinereo. Alarum (quæ brevissimæ) ambitus per angustam lineam albicat. Digitis pedum membranæ nigræ latæ adhærent, non, ut in reliquo ferè Palmipedum genere, continuæ, sed divulsæ, ut in Colymbo. Sed hoc peculiare habent, quod secantur utrinque, aut saltem ab alterâ parte juxta digitorum articulos, præsertim in medio. Internodia membranarum semicirculos ferme constituunt. Color pedum niger in recenti non exsiccato. Supra genu, ubi desinunt Plumæ, pars fœmoris in ambitu ex viridi flavescit. Collum oblongum, cauda brevissima. Versatur semper in aquis & stagnis. Recta pedibus incedit & velociter currit. Ungues grandiusculi & nigri. Hyeme potissimum conspicitur, tempestatibus gaudet. Querula est & vociferans, præsertim quando esurit. Caro haud grata & conveniens ventriculo, nam grave quid & palustre sapit.

C A P. XX.

De Avibus circa aquas degentibus.

AB Aquaticis ad eas quæ circa aquas degunt transitum faciamus. Hic jam primo occurrit CICONIA NIGRA, in Provinciâ Stevanienfi capta, quam ad me transmissit Nobilissimus Vincentius Bilde de Waldbygard. Avis certe apud nos rara & insueta, sed in montibus Helveticis frequentior, attestante Gesnero.

Figurâ est vulgari Ciconiæ ferme similis, à principio rostri ad extremos pedes extensa dodrantes quinque cum dimidio excedit. Dorsum totum nigrum apparet, viridi subcœruleo & paucò purpureo mixto, sed venter & latera sub alis albo. Rostrum magnum & validum habet, colore puniceo, ut crura & pedes. Longitudo rostri superne à mucrone extremo, modicè deorsum inflexo, usque ad dimidium plumarum capitis, digitis octo, oculos pellicula rubra ambit orbicularis, collum pedem longum, Alæ dodrantes quatuor, cauda dodrantem, similiter cruris pars supra genu ad coxam, à genu ad pedem paulo brevior.

Corpus inter collum & caudam dodrantem, similiter cruris pars supra genu ad coxam, à genu ad pedem paulo brevior. Corpus inter collum & caudam dodrantale. Dorsum & pectus latiuscula. Pes quatuor constat digitis divisus, tribus anteriora, uno posteriora versus, quorum medius est quinque digitorum longitudine. Sono eam crepitare ajunt, ut aliæ Ciconiæ.

Asservare integram non potui, quocirca caput, alæ, & pedes saltem mihi sunt superstites.

Viribus cum aliis convenire Ciconiis dubium non est, cum color ille externus tantam differentiam non constituat, ut hinc viribus aliquid decedat.

ARDEA, *πελας* Græcis, Avis est ciconiæ fermè magnitudine, rostrum luteum & robustum habens, prope frontem crassum, sed paulatim tenuius evadens, oculorum pupillam nigram lutea ambit iris, croceo permixta cinereo cirrho ex tenuibus pennis constante exornatum. Pennæ sub cirrho ad cianeam inclinant, retro oculos & juxta mentum albicat. Collum superius, dorsum totum, alæ (exceptis pennis majoribus) cauda

Leucophæi

Leucophæi coloris, alarum remiges nigricant, venter candicat, ut & pectus & collum inferius, fœmora pennæ nuda, coloris lutei, crura & pedum digiti fufci, ungues attri, digitos parva interstinguit membrana. Posticus digitus longiusculus est, & anterioribus longitudine penè æqualis, quod in aliis aquaticis raro observatur.

Ardeam in Angliâ occidere capitale esse ferunt. Tantâ prædita est continentia, ut ad Venerem accessura dies quadraginta tristetur. Excrementa sua si in accipitrem egerit, pennas ejus & putrefacit & exurit. Astute insidiatur piscibus, nam Solis ita excipit radios, ne illi visâ umbrâ refugiant. Pede aquæ imposito tanquam illicio pisces allidere dicitur. Si pedes per descensum destillantur, & oleo inde collecto inungantur manus, pisces sponte ita advolabunt ut manibus comprehendi possint.

ARDEÆ NIVÆ caudam & alas ex Brasiliâ accepimus: quam avem ita describit Margravius Hist. rerum Nat. Brasil. lib. 6. capite ultimo. Reperitur, inquit, & hic Ardeæ species, tota alba, rostro croceo, recto, acuto, oculis nigris, circulo aureo, cruribus & pedibus nigris. Rostrum habet quinque digitos longum, collum longissimum, nimirum quinque digitos supra pedem, corpus septem digitos longum; caudam quinque, cum quâ alæ desinunt. Crura superiora octo digitos longa, & ex parte pennæ vestita, inferiora sex digitos. Digiti pedum communi modo se habent, quorum medius anteriorum, quatuor digitos longus, reliqui breviores; omnes unguibus lunatis & nigris præditi.

ARDEA STELLARIS apud nos non adeo infrequens. A quibusdam Asteria, Butaurus, Buteo & Butorius dicitur, aliis Bos palustris. Nobis *Ardea*. Sed diversa avis est ab eâ, quæ Onocrotalus dicitur.

Avis est ex Ardearum genere, toto enim corporis habitu eas repræsentat, longis cruribus, sed vulgaris Ardeæ minoribus, collo longo & mirè plumoso, rostro acuto. Caput pennæ tegunt nigerrimæ, reliquum corpus fuscæ & pallidæ, maculis nigris densissimè respersæ, pedes habet longos. Nam inter extremos ungues medii digiti pedis & calcis spithami fermè est longitudo. Ungues habet longos, lunatos, acutos. Nam ille, qui calcis vicem in avibus gerit, longitudine sescunciam superat. Cauda illi brevissima, stomachus capacissimus, vorax enim est. Infixo in aquam, lutum, terram, aut, ut alii volunt, arundinem, rostro, mugitum instar tauri edit, qui à longe percipitur, unde instrumenta ad sonum fabricandum diversa ab aliis obtinuit avibus. Ad ripas lacuum & paludum otiosa desidet, pisces observans, nec fugit hominem advenientem ad nidum usque. Sonum verò istum Verno tempore potissimum edit, cum in Venerem agitur.

Ungulis auro aut argento inclusis ad dentiscalpra utuntur. Mihi viva fuit, cujus pellem postea farciri curavi; sed à tineis adeo exesa jam est, ut nil nisi caput & pedes restent.

ARQUATA seu Numenius, Gallis Corlis, à rostro quod habet instar arcus curvato nomen traxit.

Ab extremo rostri ad pedes ultimos extensa, septem circiter palmos longitudine æquat. Colore est cinereo, maculis fuscis & subrubris distincto. Rostrum habet falcis

instar incurvatum, nigrum, longitudine pedis dimidii, paulò crassius pennâ olorinâ, lingua exigua est, brevis admodum, sub ventre candida & maculis nigris variegata. Collum sex digitos longum, colore obscuriore aliquantum. Alæ magnæ & egregiis, partim albis, partim fuscis, maculis variegatæ. Crura oblonga, colore subfusco, digiti tres anteriores validi & crassi, posterior brevis, dimidia fœmoris pars supra genua plumis caret. Fœmina minor aliquanto est mare, & maculis prædita magis fuscis. Dorsum & alæ nigricant. Vermibus victitat & ova parere quina, gallinaceis magnitudine simillima, ajunt.

Elegans est avis Brasiliana GUARA dicta, quæ cum nostrâ Arquatâ figurâ & magnitudine planè convenit, sed colore prorsus differt. Frequentissimam ait Margravius Hist. Nat. lib. 5. cap. 8. in Marahoon & Rio Jennaro, tam in aquis quam terrâ degens. Rostrum habet falcis, seu ensis Polonici figurâ, longum, ex albo flavescens, oculos nigros, collum & corpus instar Albardeolæ. Alæ desinunt cum caudâ, quæ brevissima est, & demissa crura longa, quorum superior medietas pennis vestita, reliqua nuda, digiti pedum quatuor communi modo longiusculi, brevibus unguibus propè exortum, cute inter se connexi, crura autem nuda cum pedibus, coloris ex albo grysei, uti & rostrum.

Tota avis vestitur pennis elegantis coloris Coccinei, remiges tantum alarum nigras habent extremitates. Hæc avis primum exclusa coloris est nigricantis. Hinc evadit cinerei, deinceps albi, sensim autem rubescere incipit, & secundo ætatis anno coloris est in totum, quem Columbin vocant, quoque magis senescit, eò magis elegantissimum illum colorem Coccineum acquirit. Victitat Piscibus, carne, adjunctâ semper aquâ.

Brasiliani è plumis hujus avis varia componunt corporis ornamenta. Togam hic apud amicum vidi.

Avem meam ex Brasiliâ secum adduxit Nobilissimus D. Christophorus Lindenow, sed ego dono Clarissimi D. Collegæ D. Johannis Resenii possideo.

Agmen claudat VESPERTILIO, qui an avibus, an quadrupedibus sit annumerandus dubitant multi, attamen illorum potius accedendum arbitror opinioni, qui in classem avium nocturnarum eum referunt. Volat enim, quod nullis competit quadrupedum, nec peditus incedere visus est, licet reptando aliquantulum serpat, & duos saltem perfectos habet pedes, reliquos imperfectos.

Mihi cum unus sit quatuor præditus auribus, eum hic delineabo. Capite est murino, cui quatuor auriculæ ita constitutæ, ut duæ, quadruplo ampliores aliis, minores alias duas complectantur. Rictu amplo & magno, nares vitulinæ, dentes murini, lingua longa, libera, pupillæ oculorum nigræ. Alæ membranaceæ, quæ ab armis per latera & axillas continuo ductu ad crura usque feruntur eaque ambiunt, quatuor plicis præditæ, quibus dilatantur & contrahuntur, hamulis acutæ. Per has vero rudimenta quædam brachiorum nervosa disposita sunt, quæ in uncum desinunt. Color corporis niger seu murinus. Pedes membranâ inferiori parti annexi, in quinos digitos dissecti, unguiculis aduncis armati, in medio ampli, palmam manus quasi referentes. Inter pedes cauda exigua membranâ involuta.

Inter diu

Interdiu parum, noctu melius videt. Voce est exili, gannitum potius quam sibilum referente, carnibus, larido, & culicibus vescitur.

Ad Schirrum Lienis ex iis mundatis & in pulverem redactis, medicamentum conficit Avicenna. Ad Podagram Cataplasma ex iisdem conficit Galenus. Sanguis pilos extirpat, ut & cerebrum. Urinam vim venenatam & septicam habere tradunt. Morsum etiam venenatum quidam putant, quem aquæ marinæ ablutione, vel cinerum calentium applicatione curandum docent.

Cranium avis SEMENDÆ cum rostro ex Indiâ Orientali attulit quidam nostratum, quod Regni Admiralio D. Ovenio Giedde obtulit, qui mihi id dono dedit. De eo ita disserit Aldrovandus Ornithologiæ lib. 12. De Semendâ Neoterici, qui de Indiâ commentarios ediderunt, multa eaque parum verisimilia commenti sunt, pro veterum Phœnice nobis obtrudere conantes. Equidem caput Semendæ nullo pacto caput Phœnicis refert, quoniam ad Aquilinum quodammodo accedere debebat. Cum verò Cranium hoc Aquilino capite vel quadruplo majus sit, itaque vel eorum Semendæ, vel certe veterum Phœnicis minime fuerit. Damasco allatum erat, curvum, valde crassum, colore albicante in anteriore parte, in posteriore verò purpureo obscuro, figurâ ovali. Rostrum erat palmum longum, admodum acutum & intus cavum quidem, sed sine tribus illis fistulis, quibus Musicam harmoniam à Semendâ suâ edi illi fabulati sunt.

Meum Semendæ Cranium ex tractu Coromandel Orientalis Indiæ allatum est. Ab apice rostri ad primam vertebra collis decem circiter erat unciam longitudine, latum eâ parte, quâ tuber prominebat, uncias quinque, sed amplitudine pedem Romanum æquabat. Rostrum ipsum acutum, colore buxco, ad tuberis initium longitudine unciam quatuor.

Hinc tuber ovali figurâ eminet, altitudine trium unciam, anteriore parte buxum, per ambitum usque ad Cranium, coloris purpurei, qui color inferiorem mandibulam etiam exornabat eâ parte.

Hanc partem mox excipit Cranium ipsum, cute adhuc tectum, in quo utrinque duo grandia foramina, oculorum orbitas constituentia, & in occipite unum, pro spinalis medullæ exitu, cum duabus prominentiis, quibus inferior maxilla adhæret. Grave est adeo, ut totum pendeat uncias octodecim. Ex residuis plumarum, colligitur coloris fuisse brunni, seu atro purpurei, quod etiam refert is, qui sclopeto avem in Indiâ trajecit ac huc secum tulit, addens eam magnitudine Cygni esse, eumque fermè superare collo oblongo, cruribus altis & rubicundis, digitis discretis. Petita glande in adversarium se ultura involavit. Pugna & animosa esse videtur.

PHœNICOPTEROS avis est rara, de quâ disputatur an cognita fuerit Aristoteli. Gallis Flambant dictam volunt, à colore flammeo. Scaliger eam his delineat. Rarior Phœnicopterose, sed cognitu facillimam efficiunt notæ multæ peculiæ. Rostrum neque rectum planè, sed neque aduncum habet, Scythici arcus potius partem imitatur, cinereum colorem nobilitant alarum puniceæ pennæ, à quibus & nomen, earum quoque nonnihil ad caudam, quam hujus generis longicruris levibus brevissimam habet, ac veluti præcisam. Sub rostri initium ad colli commissuram, sinus turgidus est, qualis & in Ardeolâ. Crura pedesque alis habet concolores, sed adeo breves, ut, cum in homine Galenus agnoverit longissimos, huic omnium, quæ nota sunt nobis, animalium brevissimos attribuire potuerit. Magnitudo ei Ardeæ. Hæc ille. Verum esse illud comperi quod ait Cardanus, Phœnicopterum mandibulam movere superiorem, sed non adeo causam manifestam esse ut in Crocodilo.

Addam quæ de eâ ave refert Gassendus in vita Pierescii lib. 3. Noctu potius quam interdiu capit cibum, ex pane aquâ madefacto; præsentit frigus adventans ac tum ad ignem accedit, pedibus interdum ut cremetur: dolente pede altero, illius vice utitur rostro, ipsoque & altero pede alternando incedit. Dormit erecta in alterum pedem, reliquo in ventrem plumaque subducto. Parcus est somni.

Mihi caput ejus cum rostro dono datum est ab Ornatissimo Juvene D. Ludovico Hummel Dantiscano, quod longitudine uncias octo superabat. Ipsum caput, excepto rostro, trium erat, anserino haud majus, plumis ex albo rubicundis. Rostrum ipsum figuram à Scaligero delineatam obtinet, in medio crassum satis, sed cavum, à cranio ad Curvaturam coloris cinerei, cum interspersâ rubedine, sed à curvaturâ ad extremum apicem, qui acutus est, nigrum planè, superiore ejus parte utrinque ad latera Canalicu-

latum, ad sui exortum duobus grandibus foraminibus, olfactui deputatis, præditum, in extremitate aduncum, interne denticulatum, cum costâ, seu eminentiâ in medio. Pars verò inferior nigra, frequentibus prædita striis ad extremum excurrentibus, longitudine verò cedit superiori, sed ampla & capax, crassæ linguæ (quæ aberat) excipiendæ apta. Superiorem, non vero inferiorem mandibulam in hac ave mobilem, ex hoc rostro patet. Linguam hujus avis veteribus Romanis in delitiis olim fuisse, docent cupediarum magistri Apitius & alii.

PASSER NIVEUS. Pastor Pagi Kerslôf in Selandiâ, cum anno MDCLIX. mense Octobri circa vesperam in Cœmiterio deambulare, vidit aviculas duas invicem certantes in vicinâ consedis Sambuco: Quas cum prehendere tentaret, avolavit altera; alteram cepit & mihi transmisit, quæ tota erat candida, è genere passerum, quos & stridore & toto corporis habitu æmulabatur. Hunc passerem exenteratum & exsiccatum in Museo servo, etsi nihil in eo rari sit præter colorem. Tales albos passeres observavit Cælius Rhod. libr. 27. cap. 11. Scalig. Exer. 59. Aldrovand. lib. 15. Ornith. cap. 16. & quibusdam in locis Norvegiæ hyeme passeres omnes niveum colorem acquirere, fide dignâ relatione accepi.

ALBARDEOLA ab aliis Ardeis rostro maxime differt, illæ enim acutum, hæc latum habet instar Cochlearis efformatum, unde & Alberto Cochlearia dicitur, aliis Platea, Leucorodion quibusdam, Platelea Ciceroni, Germanis Eßel-gans.

Integram avem ex Insulis Feroënsibus accepi, sed rostrum antea habui maris ut videtur, differunt enim colore, quod vel sexus vel ætatis ratione contingere puto. Rostrum enim, quod antea possedi, majus est illo, quod in ave visitur colore variegato ex albo & maculis transversis oblongis, extremitas albicat, ad flavum inclinans. Verum quod in ave visitur totum colore fuscum est. Cæterum ipsam avem, quam teneo, quod concernit, tota nivea est, magnitudine Anserem non attingens, nam paulo minor, capite anserino, sed rostrum habens octo uncias longum, planum, substantiâ coriaceâ, durâ, ab initio duos digitos latum, inde paulatim arcatur, ut medio sui vix digiti latitudinem expleat, hinc rursus ampliatur, donec in extremitate (quæ Cochlear figurâ ferme refert, cum apice acuto) tres digitos compleat, intus ut & inferius lineis & tuberculis quibusdam dotatum, cujus tota circumferentia lineâ seu sulco quodam cingitur. Collum longum, corpus totum candidum, crura nigra, longa, digitos pedis membranâ parvâ junctos habens, cauda digitos septem longa, alæ planæ albæ, quamvis in aliis in extremitatibus nigræ sint animadversæ.

Circa littora Oceani versari solet & quatuor fœtus alere, apud Anglos ejus caro in delitiis esse solet. Piscibus vescitur, quos Mergis & aliis maritimis avibus eripit. His enim rostro caput ferit, ut prædam relinquant, quam ipsa captat. Ranis quoque & serpentibus vesci volunt, herbas quasdam in ejus ventriculo invenerunt quidam. In aquam immissa natat & rostro in fundo alimentum quærit.

ANATIS feræ genus ex Insulis Feroënsibus ad me delatum, quod nullibi adeo frequens ac in Septentrione **EIDER**, quo nomine Latinis vocetur ignoro, cum dubitem an ab ullo sit descriptum, **ANATEM PLUMIS MOLLISSIMIS** vocare lubet. Mas à fœminâ colore maxime discrepat, licet lineamentis conveniat.

Mas rostrum habet nigrum, parvum, magis ad Anseris quam Anatis figuram accedens, carinatum collum versus longitudine trium unciarum, duobus foraminibus ovalibus in medio ferme præditum, respirationi dicatis. Ab his per verticem duæ nigerimæ & mollissimis plumis constantes maculæ supra oculos ad occiput tendunt, quas dividit linea albicans stricta, quæ in colli partem superiorem, ex viridi albescentem, definit. Totum vero collum, capitis pars inferior, pectus, dorsi & alarum pars superior candidat. Remiges vero pennæ nigricant, ut & pectus totum & Uropygium. Cauda trium unciarum etiam nigra, crura & pedes tribus digitis constantes, membranâ nigrâ juncti & unguibus acutis lunatis dotati, quibus respondet calcar pari modo ungue & membranâ præditum. Fœmina ejusdem est magnitudinis, sed solo colore differt: fusca enim tota est & maculis quibusdam nigris, maxime circa pectus, conspersa.

Nidos in cautium summitate & rimis construunt ac ova copiosa Gallinarum instar ponunt, ad quæ capienda per funes periculose satis se demittunt aucupes, qui plumas earum potissimum venantur; mollissimæ namque sunt, levissimæ, & exiguâ copiâ in culcitris mire se diffundunt. Eiderum vocant nostrates, & maxime expetuntur ac carè satis venduntur.

duntur. Solent namque hæ aves, nidos ubi struunt, pectus deplumare ut plumis eos fulciant, quo ova in cautibus molliter locentur, & ab earum calore melius excludantur. Hinc nidos tantopere experunt accolæ.

C A P. XXI.

De Nidis & Ovis.

AD avium classem Nidi & Ova referenda, in quibus cum raritas etiam quædam occurrat, minime à nobis prætermittenda.

Adferri nuper ad nos cœperunt ex Indiâ Orientali Nidi quidam avium, dimidii ovi anserini magnitudine, substantiâ Ictiocolam referente, variis ramulis hujus substantiæ intertextis constantes, quos in jure coquunt & dissolvunt, atque ita comedunt, in primis ii qui in castris Venereis strenue se exercere student. De quibus cum nihil apud auctores invenerim, amicum meum Clariss. Virum D. Joh. de Laet, Historiæ Americanæ auctorem consului, ut, quid de iis perspectum haberet, indicaret; qui Anno MDCXLVIII. octavo Julii ita per literas respondit.

Nidi avium, de quibus scribis, ad nos adferuntur ex Indiâ Orientali, qui Ictiocolam referunt, dedi operam ut cognoscerem, quinam illi essent, & à duobus qui ibidem cum summâ potestate præfuerunt didici, ad oram Indiæ, quæ Coromandel vulgo dicitur, & præcipuè Patanen esse aviculas quasdam (quarum tamen nomen ut & nidorum non meminerunt) quæ ex glutinosâ quâdam substantiâ, ut res ipsa docet, conficiunt nidulos hemisphæricos, quos petris arduis & abruptis affigunt, instar hirundinum, quos indigenæ avellunt & opulento commercio ad Sinenses & alios mittunt. De facultatibus variant, alii enim aliquid Venereum illis tribuunt, alii non. Diluuntur & coquuntur in jusculis, & materies, cum sit glutinosa, furculis decerpitur, cum voluptate quadam, ut ajunt, devoratur. Nomen autem avium, ut jam dixi, ignoro, minimas esse testantur, à quibus hæc accepi, & in nidulis interdum visuntur plumulæ & interdum testularum ovorum fragmenta.

Inter OVA magnitudine eminet STRUTHIOCAMELI, quorum mihi tria sunt, caput pueruli magnitudine æquantia, ossæa duritie. Ex iis pocula conficere solent quidam auro & argento inclusis. Imo Garamantes pileos, & capitis tegumenta, afferente Plinio.

OVUM MONSTROSUM mihi est, quod inter alia ova Gallinacea in nido inventum in ædibus meis Anno MDCXXIV. octavo Junii, subventaneo simile, magnitudine ovi Anserini, crustâ duriore carens, cujus tamen rudimenta aderant. Integrum dum erat, licet exterius molle, interius tamen durum quid tactu in eo deprehendere licuit. Aperui, ac primo in eo materiam quandam mucosam instar Albuminis ovi deprehendi, cui innatabat alium ovum subventaneum, longum, contortum. Quod fractum etiam Albumine sine Vitello erat refertum.

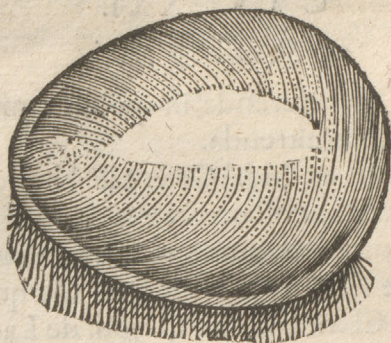
OVUM MAGICUM. Ex Norvegiæ Præpositurâ Næfs, Diœcesis Stavangriensis, delatum ad me est ovum, vulgari ovo Gallinaceo prorsus simile, integrum, cum hac narratione, trium virorum fide dignorum manu & sigillis confirmatâ. Fœmina quædam honesta Anna Amundi filia, uxor Guldbrandi Erlandsonii in Sundby, quæ in matrimonio ante duodecim peperit liberos, qui adhuc sunt superstites. Anno MDCXXXVIII. quarto Martii in morbum incidit, qui in annum sequentem MDCXXXIX. duravit. Cum decimâ-septimâ Aprilis vehementius doloribus ventris torqueretur, vicinas convocavit, & circa vesperam ovum peperit, quod cum aperirent, Vitello & Albumine prorsus nihil distabat à communi ovo Gallinaceo. Decimâ-octavâ Aprilis, iterum doloribus correpta parturientium similibus, circa meridiem, præsentibus fœminis iisdem, aliud peperit, quod integrum in aulam huc cum fide dignorum testimonio literis consignato transmissum, meæque tandem custodiæ traditum. Quod inter rara mea adhuc reconditum servo. Tantis vero parturiginis doloribus divexatam se conquerebatur Mater, quantos nunquam in aliis partibus esset experta, quod & fœminæ præsentibus testabantur. Unde per aliquot septimanas post lecto affixa detinebatur, antequam vires recuperare potuerit.

Partus hic nequaquam Naturalis esse potuit; quocirca præstigiis Diabolicis tam excitatos fuisse dolores istos, quam ova supposita, existimamus.

Sunt

Quamvis à vulgari ovo Gallinaceo nihil aut parum discrepet, ob raritatem tamen facti, & quia vix ante tale quid auditum, hic delineationem ovi observatâ naturali magnitudine exhibemus.

Sunt mihi alia præterea variarum avium monstrosa ova, tam quoad figuram, quam magnitudinem, in quibus varium Naturæ lusum contemplari licet, sed ea speciatim delineare ac describere nimis foret operosum. Inter ea verò memorandum Ovum Columbinum, quod magnitudine vix superat Pisum grandius.

Testudinis parvæ terrestris, ex Hispaniâ advectæ, mihi oblatum est ovum hic Hafniæ in horto civis cujusdam exclusum, quod candidum est, & licet amplitudine Columbinum ovum grandius non superet, duplo tamen longius est.

D E

P E D E S T R I B U S.

C A P. XXII.

De Lacerto Indico, Monstroso, Viridi, Argentei coloris, Facetano, Iguanâ, Scinco, Crocodilo, Testudine marinâ, Stellatâ, Tessellatâ, Vulgari.

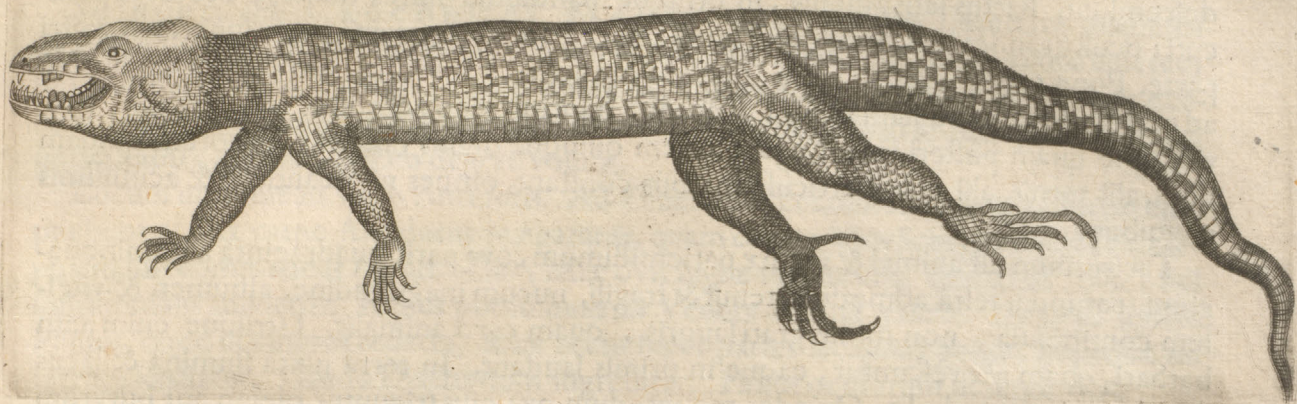
ESTANT in censu Animalium PEDESTRIA, quæ in terrâ maximâ ex parte degunt, & quatuor ordinariè prædita sunt pedibus. Hæc, Aldrovandum secuti, in tres, ratione dispositionis pedum, dispescimus classes seu genera. Primum *αχιδῆς* & *ὀνώνυχον*, seu *μονόχηλον* vocant, unâ tantum præditum unguâ, Solidipedem Plinio; Alterum quorum anterior & posterior pars cujusque pedis scissa est, Græcis *διχῆλον*, Latinis Bisulcum; Tertium *πλυδάκτυλον*, seu multifidum & multipliciter digitatum; quoniam hæc animalia pedes habent instar manuum humanarum fissos, quæ etiam anterioribus pedibus, non solum ad gradiendum, sed & apprehendendum utuntur. Horum alia vivum pariunt animal, *ζωοτόκα*, vel vivipara dicuntur; alia ova, *ωοτόκα*, inde ovipara.

Hæc cortice teguntur, illa pilis, exceptis Echino & Histrice, quæ aculeis armantur. Nos, quoniam ab imperfectioribus ad perfectiora ascendimus, ab oviparis, utpote reliquis hebetioribus, initium faciemus.

OVIPARA ratione integumentorum differunt; quædam enim cute, quædam corio membranaceo, quædam squammato, quædam crustâ durâ teguntur.

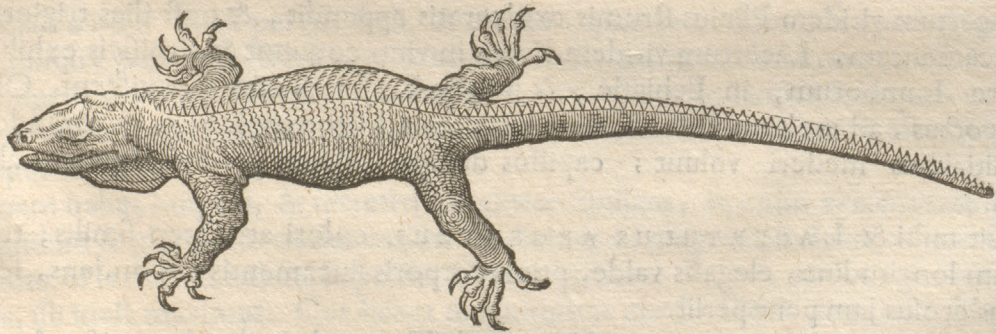
Inter

Inter ea, quæ squammato sunt corio, primas tribuimus *LACERTO INDICO*, qui lib. v. Exot. cap. 20. à Carolo Clusio describitur. Sed quoniam ipsum animal non vidit, sed juxta Iconem à Jacobo Plateau transmissam illud delineavit, in multis labi mihi videtur, quocirca juxta exemplum, quod in Musco meo extat, illum exhibeo. Quatuor ferme pedum Romanorum est longitudine, novem unciarum ambitu, capitis & colli longitudo, usque ad anteriores pedes, octo ferme unciarum, ab anterioribus cruribus, ad posteriora, novem; cauda, in longum & tenuem desinens mucronem, pedes duos & uncias quatuor explet, colore fusco, sed maculis variis, nunc majoribus, nunc minoribus, quadratis, & formâ Rhomboideâ, inordinatè dispositis, per totum corpus variegatus, quæ maculæ colore ex albo ad cæruleum vergunt. Cutis squammis vestita, circa caput & collum rotundis, mox ad dorsum quadratis, per caudam oblongis circulariter dispositis, in ventre verò majoribus & longioribus multo quam in dorso. Caput quatuor saltem unciarum, Mandibulâ superiore mobili, ut in Crocodilo, indistincte positis crustis vestitâ. In ejus apice foramina duo mediocria, post quæ oculorum orbitæ oblongæ, hinc ad collum foramina duo obscura, auditui procul dubio deputata.

Rictus pro ratione capitis magnus, supernè & infernè dentibus horridus, quorum anteriores acuti, parvi tamen, posteriores obtusi, utrinque in inferiori maxillâ septendecim. Crura anteriora minora & graciliora posterioribus, torosa tamen & crassa, supernè majoribus, infernè minoribus squammis dotata. Pedes graciles, quinque digitis præditi, quorum medius longissimus, reliqui ad latera paulatim decrecentes. Posteriora crura duplo crassiora & longiora, majoribus etiam vestita squammis. Pedes parvi, sed longissimis præditi digitis & valde inæqualibus. Ex quatuor, qui cohærent, minimus primus, major secundus, & hoc major tertius, sed quartus omnium longissimus, quintus primo longitudine respondet, sed tenuior, & ab aliis longius segregatus, ab ipso crure ortum trahens. Unguibus omnes dotati incurvis, acutis & flavescens. Mentum ei crassum & protuberans, sed minus quam in Iguanâ.

YVANÆ seu *IGVANÆ* historiam accuratè satis nobis tradit post Clusium & alios Clariss. Vir D. Joh. de Laet, descriptione Indiæ Occidentalis lib. i. cap. 9. ubi ait. Amphibium est animal, Lacerti formâ, cute partim cinerei, partim fulci coloris, quæ squammulis quibusdam tecta, circa caput quidem majoribus, in tergo autem & sub ventre minoribus, caudâ oblongâ, quam similes squammulæ quibusdam ordinibus ab initio ad finem ambiunt, ita ut quartus quisque è majoribus constet, eleganti varietate, à cervice

Rr

ad

ad extremam penè caudam, per dorſi medium ſpinæ quædam mucronatæ inſtar ferræ descendunt. Riſtus ſatis amplus, in utrâque mandibulâ plures dentes, breves & peracuti; oculi grandes & depreſſiores: binas habet nares in extremâ penè ſuperioris roſtri parte. Ponè caput foramina duo, piſcium branchias referentia, ſub cervice ingluviem ad pectus uſque pendulam; crura quatuor, quorum duo anteriora minus craſſa, brevioraque quam poſteriora, ſingula autem quinque digitis diſtincta, quorum quidam binis, alii ternis, alii quinis articulationibus conſtant, omnes nigricantibus & acutiſſimis unguibus armati.

Taciturnum eſt animal & inedia patientiſſimum, ova parit quadraginta aut quinquaginta, rotunda, teſtâ admodum tenui & fragili, nucum magnitudine, albumen & vitellum continentia, non minus grati ſaporis, quam caro animalis. Utriſque enim tam barbari, quam alii veſcuntur, eaque in primis laudant. In terrâ juxta flumina & lacus ova deponit & excludit. Oviedus monet, dum ova ejus friguntur oleum aut butyrum non eſſe addendum, alioqui nunquam percoqui poſſe, ſed aquæ momentum affundendum. Obſervavit idem, carnes hujus animalis noxias eſſe illis, qui aliquando lue Venereâ laborarunt, recrudescere enim malum dudum ſanatum.

Franciſcus Ximenes in capite hujus animalis interdum lapillos reperiri ait, qui præſentiſſimo remedio lapides renum comminuant, Drachmæ pondere in liquore idoneo hauſti aut etiam corpori alligati. In Americâ frequentes ſunt & circa Cubam Inſulam.

LACERTUS VIRIDIS, à quibuſdam LACERTA MAJOR dicta, quamvis Indicæ multo ſint majores. Græcis *σαῦρα χλωρα*. Sylvaticus Ophiomachum vocat, à ſuperandis ſerpentibus. Singularem enim naturæ inſtinctu ſerpentes adoritur, & cum illis præliatur æſtivo tempore: quandoque arbores ſcandit, & inſtar ranæ vociferatur.

Viridis illa Lacerta, quam ego teneo, eam operâ D. Nicolai Wichmanni ex Hiſpaniâ accepi, ita verò viridis eſt, ut ſimul eleganter variegata intermiſtis maculis cœruleis viſatur. A roſtri extremitate ad caudam unciarum decem eſt longitudine. Cauda verò ſpoliata fuit cum acciperem. Capite eſt triquetro, unciarum duarum longitudine, latitudine unius, oris riſtum habet dentibus utrinque minimis & acutis præditum. Duo narium foramina in extremâ & acuminatâ maxillæ ſuperioris parte ſita. Oculi pro corporis magnitudine mediocres, aurium meatus ad collum. Maxilla inferior ſquammiſ magnis dotata, quæ in medio latiores ſunt iis quæ ad utramque extremitatem vergunt. Hinc minores infarciuntur ad collum uſque. Pedes anteriores unciarum duarum longitudine, ſupra ſquammiſ viridibus, infra cute punctatâ & ad flavum tendente præditi, digitis quinque acutis & incurvis ungulis dotati. Hinc dorſum ſequitur pulcherrime variegatum, venter verò ſquammiſ tegitur flaveſcentibus, cujus ambitus eſt unciarum quinque. Crura poſteriora, prioribus craſſiora, majora & longiora, uncias ſuperant tres; digitis etiam quinque præditi ſunt pedes, ungulis incurvis & acutis armati, quorum is, qui indicis ſitum habet, longiſſimus eſt, pollexque inferiorem locum poſſidet, cum in anterioribus æqualem habeat cum cæteris. Ex caudâ non niſi unius uncix magnitudinis fruſtulum reſtat.

Lacertum viridem Plinius ſtrumis exulceratis appendit, & poſt dies triginta mutat medicamentum. Lacertum viridem vivum in vino coquunt & Pthiſicis exhibent. In dolore Lumborum, in Iſchiade, & morbo Comitiali cibus permiſcent. Oleum, in quo coctus, ad multum utile. Cinere utuntur ad ſtrumas & pilos generandos. Oſſa Comitialibus mederi volunt; capillos denigrat oleum per inſolationem ab eo factum.

Fuit mihi & LACERTULUS ARGENTEUS, colori argenteo ſimilis, trium unciarum longitudine, elegans valde, priori corporis lineamentiſ reſpondens, ſed à veniſ ſibus croſus jam penè periit.

LACERTUS FACETANUS Aldrovandi, Tarantula quibuſdam, aſperâ cute, coloris cinerei, paulo major eſt & abſque caudâ, tres ſuperat uncias, toroſus & craſſior, Lacerto communi corporis lineamentiſ reſpondens, niſi quod oculos riſtui propiores habeat aliis.

SCELETON LACERTI ut videtur, Draconis in modum compositum, riſtu horrendo, linguâ latâ exſertâ, oculis prominentibus, pedibus anterioribus minoribus, poſterioribus longioribus, dorſo repando, caudâ longâ, ſub alvum reflexâ & in dorſum incurvatâ,

curvatâ, ablatâ carne, cute & intestinis, reliquum exsiccatum & balsamo quodam inunctum videtur, ut ab interitu melius conservetur.

SCINCUS, seu CROCODILUS TERRESTRIS, parvam Lacertam magnitudine non superat, utpote pedem dimidium vix æquans, crassitie pollicis, colore cinereo, squamosus, caudâ rotundâ, capite oblongo, rostro acuto, pedibus quasi alatis quatuor, digitis quinque unguiculis armatis. Arabia hoc gignit animal & Mechem versus reperiri ajunt; alii juxta Nilum degere volunt.

Locum obtinuit in variis Antidotis. Ad Venerem accendendam cum Nasturtio ejus præbent ʒj. Ex carne Antidotus præparatur, quam contra Ictus Scorpionum, & ad Elephantiasin commendat Aëtius. Cor, lanæ ovis nigræ involutum, quartanas tollit, Fel suffusionibus medetur. Renes potissimum in Venere ciendâ valent. De pelle scribit Plinius, quod in cineres redacta, & ex aceto super partes secandas posita, impediatur ne ferrum sentiatur. Cauda Diasatyrion ingreditur. Fimus oculorum detergit vitia.

CROCODILUS, ὅστις τὸ πρὸς τὰς ἁλίας φοβέσθαι, quod littora timeat. Capite est lato, rostro fermè suillo, rictu magno, usque ad locum aurium patente, oculis suillis, maxillam superiorem mobilem habens, dentes robustos, acutos, albos: Cassendus in vitâ Pierescii lib. 5. ait eum observasse in superiore maxillâ triginta septem, utpote sedecim utrinque & quinque antè: in inferiore autem quindecim ad utrumque latus, anteriorum autem quatuor. Qui summam conficiunt septuaginta unius.

In meo verò, quem in Museo teneo, numeravi in superiori maxillâ triginta sex; in parte dextrâ, quatuordecim; in sinistrâ etiam quatuordecim, antè octo. In inferioris parte dextrâ duodecim, sinistrâ pari modo duodecim, antè sex. Quorum summa est sexaginta sex. Ætatis ratione an varient dentes ignoro. Dentes hi instar pectinis conjunguntur, lingua indiscreta, crura cum pedibus, acutissimis unguibus armatis, in latera flectuntur, caudæ longitudo reliquum æquat corpus. Corio circa ventrem adeo molli, ut quolibet gladio facile sauciari possit, sed reliquæ corporis partes adeo durâ pelle teguntur, ut telis & sagittis minimè cedant, squammis horridis & spinosis refertæ. Colore Croceo quibusdam statuitur, sed, quotquot ego vidi, ad gryseum & cinereum inclinant; forsan vivus ad Croceum vergit. Visus est quandoque tantæ magnitudinis, ut viginti sex cubitos æquaverit. Meus octo saltem est pedum.

Pigrum est animal, nec in latus facile vertitur, gratum spirat odorem, quatuor mensibus frigidis sine cibo in latibulis hæret. Perniciosum alioquin, quod unguibus necat, dentibus conterit, densissima ossa dissipat. Quamvis non omnibus locis metuendum. Sexaginta annos vivere quidam volunt.

Caro ejus à quibusdam populis Americæ comeditur: ova etiam, quæ anserinis magnitudine paria, à quibusdam manducantur, sed ingrata sunt valde.

Carnis decoctum opitulari iis, qui ab Araneis & Vespis sunt demorfi, vult Rhafis. Dentes ex vivo animali sumptos, dextros viris, sinistros fœminis alligatos Venerem stimulare credunt. Adversus horrores febrium, ægros adipe Crocodili inungunt Ægyptii; contra ulcera putrida & morsus Crocodilorum etiam commendatur. Corium crematum cum amurcâ mistum, & parti amputandæ inunctum, carnem adeo reddit stupidam, ut ferrum non sentiat.

CHAMELEON quasi parvus Leo. A medio capite retrorsum ossæ pars triquetra eminet, reliqua verò antrorsum cava & canaliculata, eminentibus utrinque osseis marginibus, asperis & leviter ferratis. Oculi ipsi cavo recessu prægnantes & corpori concolores conduntur, cujus pupilla non movetur: sed animal totius oculi motu circumspicit, ore semper hiante.

Linguam habet longam, & terrestri Lumbrico similem, in cujus extremitate spongiosus quidam & glutinosus nodus existit. Dentium & gingivarum loco os quoddam continuum & ferratum habet. Superius labrum brevius, Pulmo, ad comparisonem corporis, illi inest maximus. Cor habet magnitudine cordis Muris domestici, Hepatis lobos duos, quorum sinister est major. Folliculus Fellis, granum hordeaceum æmulans, sinistro jecoris lobo adhæret. Intestina omnia interaneis Lacertæ similia. Pedes anteriores à posterioribus valde discrepant: ut enim priores pedes ternos digitos intra, binos extra, ita posteriores ternos extra & binos intra possident. Longitudo animalis, à summo rostro ad initium caudæ, septem vel octo digitorum est, altitudo quinque.

Nuper Dominicus Panarolus Romanus tractatum de Chameleonte edidit, quem

Romæ dissecuit, in quo varia observavit, ex quibus quædam delibabimus. Oculos habet in omnes partes versatiles, animal pigrum & stolidum, os clausum gerens, præterquam ubi insecta venatur, quod celerrime præstare novit, cibum non masticat, sed transglutit, collum ferme nullum, sed caput immediatè trunco necitur. Costarum constitutione pisces æmulatur, supra dorsum squammam duram habet, spinosam, caudam incurvatam. Oculorum mirus motus, uno immobili alterum movere potest in omnes partes, quando unum attollit, alterum deprimere valet, quod in aliis animalibus non observatur, quin imò in posteriora oculum torquere, ut æquè posteriora atque anteriora videat, quia omni carent musculo, & solius membranæ corrugatione in omnes partes moventur. Quando oculum fixum tenet, membrana illa æqualiter circa pupillam crispatur circulariter, sed si in unam magis quam alteram moveat partem, magis in unâ quam alterâ crispatur. Nervi optici ab uno quidem ortum trahunt principio, sed non uniuntur, ut in aliis animalibus, antequam ad oculorum tendunt orbitas. Hinc fit quod unus oculus moveri possit, immoto altero, laxi quoque sunt & non tensi. Aëre solo non vivit, ut volunt quidam, sed muscis, formicis, & aliis animalculis vescitur, quæ subitâ linguæ ejaculatione arripit, viscositate quadam, & non masticata integra deglutit. caret Liene & Diaphragmate, & cum viscera, habitâ corporis proportionem, minora sint, aëre distentus apparet, sed in quem usum ignoratur, nisi ut eo linguam distendat victum quæsiturus. Color Chamæleontis verus, cinereus est, sed juxta animi affectus quandoque eum colorem mutat, ut & ratione calidioris vel frigidioris aëris, non verò subjecti, ut quidam volunt. Vide de hoc animali observationes Pierescii traditas à Clariss. Gassendo in ejus vitâ libr. 5.

DIGITATA OVIPARA crustâ durâ testâ **TESTUDINES** sunt, quas in Marinas, seu Aquaticas & Terrestres dividunt, quidam addunt Lutarias. Est autem Testudo animal quadrupes, digitatum, oviparum, crustâ durâ tectum, visu ingratum, superiorem testam figurâ ovali habens & concavam instar scuti, sub quâ caput, pedes, & caudam pro lubitu reponit & exferit, capite brevi, cervice anguinâ, aspectu truci, locodentium os unicum habens, pedes ferme Lacertorum similes, non digitis fissis sed unguibus solum. Ventrem quoque testa tegit peculiaris. Tam firmam testam huic animali impartita est Natura, ut rotis plaustris currentis minime conteri possit; hanc verò nunquam mutat. Hibernis mensibus latitat, lento admodum incedit gressu, voce est exili. Fœminæ mares valde reformidant ob congressum, qui ipsis injucundus, ova pariunt ovibus Gallinarum similia sed oblongiora.

Caro edulis est, & quibusdam in locis in lautitiis habetur, sed concoctu difficilis, Hydropicis commendatur, ut & Pthisi & aliis pectoris morbis laborantibus. Cinis ex crematâ cum albumine ovi mistus fissuris in mammis mulierum ortis medetur. Crollius in Herniis eo utitur.

Sanguine collecto & exsiccato Plinius ad ignem sacrum, verrucas abolendas, capitis ulcera & porriginem, defluvium capillorum & Ophiafin. Ore detentus dentes mobiles firmat, contra morsum Viperæ & Scorpionum Ictus etiam valet. Fel Anginis & Nominis, Epilepsiæ etiam conducit. Combusto tegumento fistulas sanant, & capillorum cohibent defluvia. Pedem dextrum pedi dextro Podagræ, & sinistram sinistro, utiliter alligat Albertus.

TESTUDINIS MARINÆ una mihi crusta est superior, quæ tergum tegit, crassitie pollicis, longitudine pedum quatuor, latitudine duorum cum dimidio, ut pro scuto commode quis uti possit. Varias quasi habet suturas, ut ex variis variarum figurarum tessulis videatur coagmentata. In eâ verò arte pictoriâ delineatus est miles, cum macharâ & scuto. Sunt præterea mihi duo majores nullâ picturâ illustres.

In ejusmodi testis infantes olim lavabantur apud Turcas, scutorum etiam loco utuntur, quia ferri Ictibus resistunt. Solinus in mari Indico tam grandes esse scribit, ut testis duabus supernâ parte junctis, & inferne diductis, ædes suas construant. In Taprobanâ Insulâ ædium testâ ex testis Testudinum constare refert Ælianus.

Populos Chelonophagos ejusmodi corticibus pro cymbis, quibus ad continentem navigant, uti docet Diodorus Siculus, item pro vasis & tentoriis. Tantum usum apud eos unica hæc res habet.

TESTUDINIS TERRESTRIS elegantis mihi Testa est, colore luteo, stellatim picta, per convexum si metiaris, dorfi operculum digitos septem longitudine superat, lati-

latitudine quinque, colore nigro, striis Rhomboideis referto: tres ordines prominentiarum, præter limbum, testam constituunt superiorem, in quorum medio quinque, in iis, quæ ad latera, quatuor quadratæ conspiciuntur eminentiæ, à quarum centro, nunc plures, nunc pauciores ad ambitum derivantur Lineæ aureæ, stellatim dispositæ, ut vel hoc nomine TESTUDO PICTA vel STELLATA dici valeat. Inferior testa octo discretis constat laminis, futuris quasi conjunctis; quarum duæ reliquis duplo majores, nigro & subluteo colore variegatæ omnes.

Ex Indiâ Orientali pusillum, sed elegans genus TESTUDINIS terrestris attulerunt Mercatores nostri, quarum unam, quam integram teneo, vivam domi diu alui in horto.

Testæ superioris longitudo vix quatuor est digitorum, latitudo quatuor. Tribus constat tessellarum ordinibus & limbo omnes ambiente. Hæ vero tessellæ variis coloribus eleganter pictæ sunt, nigro, albo, purpureo, subviridi, luteo, quæ ubi laminatim decidunt, subsunt remanentia vestigia ex nigro luteola. Inferior testa tota albicat, & variis lineis denticulatis interstinguitur. Caput & rostrum Psittaci formâ habet, in cujus summitate prominentia quædam miniata luteo interstincta, collum angustum. Pedes anteriores, ut & crura corneis squammulis obsita, plani sunt pedes, in quatuor ungues terminati. Crura posteriora longiora sunt & tenuiora, corio communi testæ, sed pedes squammosi & ut anteriores quatuor unguibus armati. Caudam tenuem habet in apicem terminatam, vix digiti dimidii longitudine.

Aliæ ejus generis sunt, majores & minores, quæ cum coloribus & magnitudine saltem ab his differant, pluribus de iis hoc loco ut agam minus necessum esse arbitror.

De usu omnium supra in genere actum est. Nunc ex testis varia & elegantia conficiunt opera, pectines in primis, cochlearia, quæ cum iis certant, quæ ex Achate elaborantur; Cistulæ & alia ornamenta infinita.

C A P. XXIII.

De Viviparis digitatis.

OVIPARA quæ tenemus animalia hæcenus persecuti sumus, sequuntur VIVIPARA, quæ, ratione constitutionis pedum, ab Aldrovando dividuntur in solidipedia, bisulca & digitata. Alii in fera, quæ feris imbuta sunt moribus, semifera, & domestica dispescunt. Nos hic de digitatis primo agemus.

LEO, λέων Græcis, Quadrupes est digitatus, capite mediocri, fronte quadratâ, in medio cavâ, supercilio eminenti, oculis Charopis, seu dilutæ viriditatis, naso crasso, maxillis æqualibus, rictu amplo, labiis tenuibus, rigente collo, magno, pectore robusto, fœmoribus parum carnosus, medio ventre gracili, cruribus validis & nervosis, pilis flavis, neque rectis, neque crispis, pedes anteriores quinis digitis, posteriores quatuor discriminantur, cauda in apice hirta. Leæna solâ jubâ & mammis, membrisque genitalibus à Leone distat. Lingua est aspera. Falsum quod quidam ajunt, collum vertebri destitui, & ossa cavitate ac medullâ, contrarium enim docet experientia.

Catulos miro amore prosequitur, pro quibus etiam strenuè pugnat, pedatim graditur, injuriarum memor, raro bibit & egerit, oculis apertis dormit, gratum se erga benefactores præbet & magnanimitate præstat.

Carnem habet ingratam, interim à quibusdam populis Agriophagis comeditur. Cerebrum, cum modico olei auribus instillatum, doloribus & surditati medetur. Dens à collo puerorum suspensus dentitionem sine dolore promovet. In Epilepsiâ & Quartanâ Cor pulverisatum exhibent. Pinguedo ad multa commendatur, dolores lenit, nervos roborat, articulis impactos humores consumit, quod ipse experientiâ didici, perniones curat, duros tumores resolvit. Sanguis Carcinomatis & Cancrosis ulceribus illitus prodest. Supra pellem qui sederit, hæmorrhoidum doloribus non infestabitur. Calcei ex eâ elaborati Podagricis conveniunt.

Mihi Cranium est Leonis, quem Serenissimus Rex noster sclopetario globo per caput in cerebrum trajecit, quem globum ipse in cerebro inveni & asservavi. Rictu & dentibus destitutum erat Cranium cum acciperem. Est mihi Pes quoque pelle nudatus, grandibus & fortissimis præditus tendinibus, ex quibus robur, quod in pedibus est, colligere datur.

Dum hæc à carnibus mundarem & percoquerem, pinguedinis collegi quippiam, quâ feliciter usus sum in articulorum tumoribus, & humoribus tenaciter iis impactis.

Ursus, Græcis ἀρκίς, deforme est animal, capite parvo, oculis minutis, noctu melius quam diu videns, dentibus acutis, maxillis firmis & versùs caput crassis, linguâ exiguâ, auribus parvis & mutilis quasi, interim acutius audit quam videt. Cranium juxta frontem fragile ac tenue, quocirca crassam cervicis pellem, quam Norvegi Bjørnhættæ vocant, ei obducere novit, ubi periculum vel à venatoribus, vel ab aliis ipsi imminet.

Cruribus est curtis, pedibus latis, unguibus robustis & acutis, licet non admodum longis, quibus fretus altissimas arbores celerrimè scandere novit. Cutis villosa valde & firma, ut difficulter transfigi possit. Ossâ habet dura, intestina Suis simillima; lardo quoque vestitur eundem in modum:

Varia sunt Urforum genera: sunt enim magni & parvi, albi & nigri, terrestres & aquatici. In Norvegiâ tria genera observarunt. Primum maximum, quod non planè nigrum, sed fulvum est, non adeo nocuum ut reliqua genera; graminibus enim & arborum foliis vescitur, unde illis Gjesdîur vocatur, in locis desertis & silvis vastissimis stabulari, seque nucibus & glandibus saginare solet, antequam ingruat hiems. Secundum genus minus est & nigrius, Carnivorum, equis aliisque animalibus infestum, Ydgiersdîur vocant, voracissimum animal, quod licet graminibus & foliis etiam vescatur, circa Autumnum tamen armentis insidiatur. Tertium minimum, nocuum tamen, Myrebjorn vocant, quod formicis delectetur, earumque nidos evertere soleat, iis ut potiat.

Hasce tres species permisceri animadverterunt, ut intermedia quædam genera ex iis generentur. Nos quartum genus addendum censemus, Alborum nempe Urforum, quod aquaticum vel amphibium est, Piscibus gaudens & Gronlandiæ peculiare.

Mira circa naturam Urforum observarunt Norvagi, quorum quædam hic recensenda duxi. Ursa certo anni tempore concipit, & non nisi tertio quovis anno parit circa Decembrem tres fœtus, qui cæci & absque pilis, sed quoad membrorum conformationem perfecti, non verò informes, ut vulgo creditum, hoc enim observarunt, qui prægnantes dissecuerunt.

Ubi ex suo perrumpit latibulo, quandoque spacio annuo, quandoque tribus annis secum Catulos ducit.

Hieme omnes latent in suis Cryptis (Bjørnhættæ vocatis) sed verno tempore ex iis egrediuntur, & graminibus ac arborum foliis saturantur in Autumnum usque, tum qui Carnivori sunt pecora sectantur, quæ quo pinguiora, eo majori exposita sunt periculo, iis enim in futuram hiemem saginantur: baccis variis etiam delectantur, piscantur quoque nassas piscatorum ubi invenerint, in littus trahendo. Stabula Agricolarum petere solent, ex quibus pinguissima quæque auferunt, sed non per eandem egrediuntur viam, per quam ingressi sunt. Quandoque integra armenta incredibili velocitate abigit unus Ursus, sed ex iis unicâ vice non nisi unum aut ad summum duo vorat, secus ac Lupus facere solet. Quando magnus est Sorborum proventus, tum pecoribus maximè insidiari solet, ex eorum enim esu stupidi adeo redduntur dentes, ut curari nequeant nisi calido sanguine & carne animalium utatur. Quidam Ursi equos & boves adoriuntur, in dorsum eorum se conjiciendo, morsu venas circa collum aperiendo, sanguinemque exsugendo, donec concidat animal. Reperiuntur tamen quandoque equi, qui cum Ursis pugnare non dubitant, & victoriam quandoque reportant, anterioribus pedibus frontem ejus comminuendo; sed si dorso equi insultandi ei facta fuerit facultas, jam de equo actum est. Singularis inter equos & ursos est antipathia, adeo ut vix reperiantur equi, qui ejus cadaver domum transportare velint.

Quicquid ex prædâ reliquum eis fuerit, quod unâ vice consumere nequeant, terrâ obruunt, ne ab aliis auferatur: imminente hieme sibi latibulum struunt, ita ut frigidiores auras & ventos ab ipso arceantur, silvarum & cautium objectu. Quandoque speculas ante latibulum suum constituunt, ex quibus insidiantes animadvertere possint.

Raro in eodem tractu mas & fœmina conjunctim reperiuntur, sed crebrius plures mares. Antequam quieti se componit, excrementa sua deponit, ne iis cubile maculet. Pedes lambendo & murmurando tempus terit, nec quicquam comedit in Martium usque, obruitur quandoque nivibus in magnam altitudinem. Raro, nisi læsus, homines lædit.

lædit. Si quis ex improvîso eum invenerit, fugit, sed, ubi aliquousque progressus fuerit, regreditur, & si tum eum offenderit, qui fugæ causa fuit, in discrimine versatur. Muscâ delectatur sed ignem averfatur.

In Norvegiâ carnem Urforum, præsertim juniorum, multis in locis comedunt, eamque pinguem & delicatam satis judicant. Oculum urfi exsiccatum, collo puerorum appensum, contra pavores valere volunt. Testes Epilepticos sanant. Fel exsiccatum ad idem commendatur, & demorsis à cane rabido, magno commodo exhibetur. Adeps memoriæ conferre dicitur, pilos longos producere, alopeciam sanare, faciei cicatrices delere, linguæ parâlysin curare. Sed crines & barbâ albam reddere dicunt, nisi misceantur ea quæ nigredinem conciliare valent. Doloribus lumborum, articulorum & pedum ulceribus medetur. Pili adusti, cum adiano & radicibus arundinis, etiam ad pilorum generationem conducunt, pelle verò hieme commodè utimur in curribus & rhedis, ut pedes à frigore muniantur.

URSUS ALBUS, quoad corporis constitutionem, planè respondet nigro, sed colore & moribus diversus, quandoque magnitudine superat nigrum, circa Gronlandiam capitur, quandoque verò glacierum fragminibus in Islandiam vectus, præda fit. Animal ferum, nulli, & ne ipsi quidem homini, parcens, nulla curans arma, pilis enim longis, villosis, & dense stipatis cum tegatur, & corio denso cum muniatur, venatorum non curat tela. Sub ventre verò locus est pilis destitutus, & pelle tenuiore constans, hic ubi læsus fuerit, succumbit. Gaudet aquis & maximâ ex parte in aquis versatur; hinc fit, ut, dum se glaciei committat, Phocarum ut venetur pullos, resolutâ glacie & in Islandiam tendente, sequi cogatur. Si enim mari aperto se commiserit, in Balenarum incidit rictus, quocirca eousque carnibus Phocarum se sustentat, donec terram versus glaciei appropinquaverint fragmina, ut natando evadat.

Mihi unum ex Islandiâ Septentrionali transmisit Juvenis ingenuus Gisslaus Magni, junior fuisse videtur, quia staturæ est mediocris. In quo, præter colorem niveum & maculam sub ventre pilis destitutam, hoc admiratione non caret, quod totum corporis truncum per pedes exemisse videantur. In totâ enim pelle, corpus vestiente, nullum apparet foramen, præter oris & ani, nequaquam dilatatum, sed naturali & nativâ proportionem; crura saltem parte interiore scissurâ Spithami longitudine sunt discissa, per quas scissuras exenteratum fuisse oportet.

Anno MDCXLIX. mense Julio, Amsterodamo ad me transmisit animal hoc vivum, quadrupes, digitatum, sub nomine Felis Americanæ, Vir Doctissimus D. Christianus Fossius, quod titulo COATI descriptum inveni in Brasiliariâ Historiâ Quadrupedum Georgii Margravii, in hunc modum. COATI Brasiliensibus est Vulpes, magnitudine felis, cruribus brevibus & manibus Cercopithecorum, nam & eorum more arbores velociter conscendunt, & currunt usque ad ramorum extremitates, victitant fructibus, luben-

lubentissime autem ovis & Gallinis; pedes posteriores majores prioribus, in singulis pedibus digitos habet quinque, acutis unguibus. Caput acuminatum Vulpinum, aures breves subrotundas, ut felis oris partem inferiorem breviorē superiore habet, promiscidē longam, acuminatam, naresque amplas, quasi fissuras; oculos nigros. Pili totius corporis obscuræ ochræ coloris, longi, caudam habet longiorem toto corpore, quam superius erectam gestat & incurvatam, cujus pili anulatim variegati cum Umbrâ & Ochra. Quando comedit, more canis anterioribus pedibus tenet cibum.

Clariss. Vir D. Johan de Laet notat se aliquandiu ejusmodi animal cicuratum tenuisse, valde domesticum, sibi que amicum adeo ut ad os eniteretur, & ex illo cibum caperet, sed cum caudam suam prærodere cœpisset, ab eâ abstinere non potuisse, ita ut illam penè totam consumeret, & moreretur.

Meum quod teneo animal figurâ fermè cum jam datâ descriptione convenit; discrepat tamen in quibusdam. Color pilorum magis ad cinereum, quam Ochram inclinat, nisi quibusdam in locis ubi nigricat, ut circa oculos & pedum extremitates. Cauda longitudinem ipsius corporis non attingit, crassior & latior aliquantum eâ parte, quâ clunes attingit, annulis quasi quibusdam nigris cinctâ: pedes anteriores, qui minores sunt posterioribus, manus referunt, iisque utitur in rebus apprehendendis & divellendis, instar Simiæ.

Aquæ injectum, quod offertur, prius anterioribus pedibus lavat ac versat, quam ori admoveat. Omnibus fermè gestibus Cercopithecum refert. Quia Iconem ejus non satis accuratam dedit Margravius, à perito pictore delineari curavimus nostrum.

CASTOR, Græcis *καστωρ*, quasi *χολωρ*, quod ventricosum sit animal. Fibrum vocat Plinius, à Græco *ἤλεος*, quod tenerum notat, pilis enim præditus est mollibus & tenerimis. Nostratibus Beyer.

Magnitudine æquat mediocrem canem villaticum, corpore crasso, colore ex cinereo nigricante. In dorso duo genera habet pilorum, unum longum, quod rarum est & supra alios eminet, alterum minus, tenuius, lenius, sed coloris diverſi, quo nigrior pellis eo preciosior.

Dentes anteriores acutissimi sunt, quibus tanquam gladio ad sectiones lignorum utitur, rubicundi, crura brevia, pedes longi, ita constituti, ut anteriores similes sint Caninis, quinque digitis & unguibus præditi, posteriores Anserinos æmulantur, cum inter digitos membrana quædam sit interjecta, ut ad natandum sint aptiores. Caudam habet latam, pisci similem, sesquipedalem, senos digitos latam, duos crassam, quatuor interdum librarum pondo, ad margines attenuatam, membranâ glabrâ & lividâ tectam, super quam lineæ quædam, squammas piscium mentientes, depictæ. In inguinibus geminos habet tumores ovi anserini magnitudine, utrinque unicum, membranâ suâ conclusum, inter quos genitalia. Hi tumores testes non sunt, ut vulgo existimant, sed folliculi membranâ contexti, in quorum medio meatus observantur, ex quibus liquor pinguis & serosus exsudat, quem Castor sæpius admoto ore lambit, & reliquum corpus eo perfundit.

Si quem momorderint Castores, non desinunt antequam ossium perceperint fragorem. Falsum, quod ajunt quidam, sibi testes amputare dum venator eos insequitur. In vehendis lignis ad suas habitationes hoc utuntur compendio. Super unius resupinati ventrem ligna ordine disponunt, quæ pedibus fulcit, deinde bestiam ita onustam per crura mordicus apprehensam ad locum trahunt destinatum alii. Sed sunt qui verum hoc esse negant, qui viderunt eos concisa ligna humeris imponere & ad sua transferre domicilia. Corticibus arborum vescuntur, & quando ad cædenda ligna se conferunt, semper eadem semitâ à fluvio ad arborem gradiuntur; arboremque, quam elegerunt secandam pro ædificio & decorticandam pro escâ, non prius relinquunt, quam totam dentibus dissecuerint. Tanto ingenio sunt præditi, ut, casum quando minatur, singulis istibus suspiciant, ne improvidi opprimantur. Ligna in stipites duarum ulnarum longitudine dissecare solent, ac, quæ hiberno deputarunt victui, aquis immergunt, ut cortex viriditatem & succum non amittat. Maximas arbores dentibus prosternere norunt, non secus ac si securi essent amputatæ. Domicilium suum mirâ arte fabricant prope aquas dulces, tantâ amplitudine, ut quinque aut sex capere possit; illudque in varias distinguunt contignationes, ut, aqua ubi accreverit, in supremâ aut mediâ tuti degere possint. Ubi decreverit aqua, semper in infimâ degunt, quia caudam aquis immersam

ut

beant necesse est. Ramos, quos hieme excoriant, supra tectum ponunt, ut in altum quandoque excrescant cumulum. Varios præterea fodiunt sub terrâ cuniculos, ut elabendi habeant commoditatem, si necessitas id efflagitaverit. Æstate procul à domicilio suo in silvis & latibulis versantur; hieme domi manent, & reparationi domus incumbunt. Salicibus & ornīs maximè delectantur.

Ex Castoris pedibus postremis & caudâ edulium parant palato gratum, quod murenæ & anguillæ sapore respondet, & in carnisprivio Catholicis conceditur. Reliqua caro ingrata. In usum Medicum Castoreum maximè venit, ad Epilepsiam, Paralyſin, Lethargum, Vertiginem, aliosque capitis morbos commendatur. In Asthmate, doloribus dentium, singultu, colicâ passione, uterinis inprimis affectibus, magno cum comodo adhibetur. Ad menses movendos, secundinas expellendas, venena infringenda vim habet magnam. Quocirca quam plurimas compositiones ingreditur. Ad Venerem stimulam Felle utuntur. Coagulum Epilepsiæ inservit. Pellis combusta sanguinem sistit, eâ quoque Paralytici & Arthritici commodè vestiuntur.

CANEM in genitalios habere, quod coitum ipsi reddat difficilem & dolorosum, omnibus in confesso est. Ejus generis unum possideo, longitudine unciarum trium cum semisse, canaliculatum, inæquale, quâ corpori adhæret crassius, ad extremum acutum; jam humile, jam extuberans & sinuatum, crassitie pennæ anserinæ; sed eâ parte, quâ corpus respicit, tuberosum & crassius.

LEPUS, animal omnibus notum satis, descriptione non indiget ullâ, saltem, quæ in hoc animali rara observaverim, delineanda veniunt. Leporis plane nigri pellem farctam accepi à Nobilissimo D. Holigero Rosacrantz, Bornholmia Præside Regio, qui Anno MDCXLIV. quo Sueci in Cimbriam irruerunt, eum in Boringholmo cepit, ac, quia rarum & ominis haud boni esse putavit, mihi dono dedit, ut inter alia rara in Museo servarem. Externâ figurâ & membrorum lineamentis nihil plane à vulgari Lepore differre video, nisi quod totus niger sit, exceptis pedum extremitatibus, quæ ad cœruleum tendunt, intermixtis quibusdam pilis fuscis, qualibus ordinariè præditi sunt vulgares Lepores.

Cornua Leporibus esse, pro monstroso habetur, atque raro ejus generis visuntur. Renodeus de materiâ Medicâ narrat Illustrem Heroëm Comitem de Vitri in venatione Leporem cornutum cepisse, cujus cornua Regi Anglorum Jacobo dono dedit, tanquam singulare munus. Cunradus Furer, qui Historiam Animalium Gesneri in Epitomen redegit, & in linguam Germanicam transtulit, de Lepore agens, duo paria Cornuum depingit, majus alterum, alterum minus. Lepores verò isti Cornuti in Saxoniâ capti sunt, cornua verò apud Electorem visuntur, eâ formâ quâ ibidem proponuntur. Mihi ejus generis duo sunt, cum Cranii particulâ, coloris subflavi, ut Cranium ipsum longitudine duarum unciarum, juxta summitatem planâ aliquantum, obtusa ac paululum incurvata, quæ mihi dono dedit Plastes quidam, qui caput ex gypso iis aptare debebat. Ossium temporalium Apophyses quædam in cornuum formam enatæ videntur: nam ossæ potius quam corneæ sunt substantiæ.

Alia duo cornua Leporina, hisce majora & elegantiora, mecum communicavit Nobiliss. Eques Ebbo Ulfeld. Christ. Fil. E Cranio emergunt duæ Apophyses oblongæ, ossæ substantiæ, cui insident coronæ duæ prominentes, asperæ, tuberculis inæquales, in cornua desinentes, capreolorum cornibus similia, magnitudinem si exceperis, longitudine unciam superantia, purpurei coloris, quorum dextrum in tres acutos ramulos divaricatur, sinistrum in duos. Cranii addita portio, abunde docet ex nullo alio animali depromi potuisse. Ut non sit quod de eorum fide quis dubitet.

Norvagiæ & vicinis tractibus Animal quoddam peculiare est, è nubibus quandoque decidens, pascuis & segetibus cladem inferens ingentem, de quo cum inter veteres, Aristotelem, Theophrastum, Plinium, Solinum, Ælianum, &c. neminem: Neotericos paucos, & quidem obiter saltem egisse videam; rem non ingratam rerum Naturalium studiosis facturum me puto, si, quæ mihi de eo cognita & perspecta sunt, in chartam paulò uberius conjiciam, aliis, qui accuratius singula observarunt, eliminanda relinquens. Occasionem verò hujus discursus præbuit Vir Reverendus D. M. Janus Schelderupius, Diœcesis Bergensis Episcopus vigilantissimus, gener meus dilectus; qui, cum me rebus Naturalibus rarioribus oblectari sciret, hujus animalis exsiccati, rogatus, exempla quædam transmisit, ex quibus multa, quæ huc faciunt, didici, eaque, quæ aliorum relatione

hausi, vera esse animadverti. Ut autem constet qui autores hujus animalis meminerint, non pigebit eos recensere, qui ad manus meas pervenerunt. Primus, quod sciam, qui de hoc animali aliquid literis prodidit, fuit Olaus Magnus, qui libr. 18. cap. 20. Historiæ gentium septentrionalium ea scripsit, quæ repetuntur à Cunrado Gesnero in Iconibus animalium quadrupedum viviparorum Tiguri editis Anno MDLX. & in ipsâ Historiâ Quadrupedum cap. 17. Art. 2. ubi obiter saltem ex Olao Magno hujus fit mentio, nullâ propositâ historiâ aut descriptione. Ex eo quoque id habet Jul. Cæs. Scaliger, quod de hisce animalibus scripsit Exerc. 192. sect. 3. ut collationem instituenti facile patere potest. Quæ examini subicere aggressus est Fortunius Licetus lib. 2. de his qui diu vivunt sine alimento cap. 46. Hinc etiam hausit, quæ de iisdem tradit, Jacobus Zieglerus in Norvagiæ descriptione, ad castrum Bahus. Obiter ex Zieglero eorundem mentionem facit Jonstonius, Taumatographiæ classe 4. cap. 8. sed ita ut de veritate Historiæ dubitare videatur, cum tamen in Historiâ Nat. quadrupedum postea editâ, cap. 17. de muribus art. 3. ejus historiam à Zieglero haustam integrè proponat. Petrus Undalinus in fragmentis Historiæ animalium Norvagiæ MSS. quæ penes me sunt, pauca etiam de iis congestit, linguâ vernaculâ, quorum in sequentibus fiet mentio. Quæ igitur ab hisce omissa, neglecta, aut parum perspecta fuerunt, hic adducam, additis observationibus nonnullis, quibus eorum natura & indoles illustrari potest, meliora docti lubens cessurus.

Observationes Confirmationis ergo à me hic adductæ, à viris fide dignis in Norvagiâ, Pastoribus verbi divini præcipuè sunt transmissæ, ut de earum fide dubitare jure nemo possit. Multa prolixè narrata in paucas contraxi periodos, rescissis superfluis, iis, quæ rei tangunt nervum, retentis. Si qui sint qui plura aut diversa de hisce animalibus alibi observaverint, ea si communicare non fuerint gravati, dabo operam ut iteratæ addantur editioni. Interea vale ac hæcce boni consule.

Animal hoc, de quo agimus, vulgò à Norvagis *seming* / *seminger* / *semender* & *semmer* appellatur. Olaus Magnus *semner* & *semnus* vocat, Scaliger *semner* / Zieglerus *sem* vel *semmer*. Quarum vocum originationem dum inquirō, videtur mihi quod à *se* & adjunctis ortum trahant. *se* verò vel adjectivè capitur nostratibus & turpem notat, vel substantivè falcem messoriam indicat. Utroque modo hisce appellationibus quadrare videtur. Si enim à substantivo trahas, Messores Latinis indicabit, & eos qui falce segetes demetunt, quod hæc animalia, dentibus primoribus in falcis modum formati, facere dolent Agricola: sin verò adjectivè, turpia animalia notabit, quæ, ob noxam & cladem quam frugibus & arvis inferunt, meritò turpia & detestanda habentur. Hoc sensu mures falciferos aut turpes, idiomate Romano haud ineptè, quis vocaverit. Hæc quidem linguæ modernæ consonè dicuntur. At quibusdam in locis Norvagiæ *semhunde* vocari accepi, eo quod latratum edant similem catulis canum: & si baculo tangantur, dentibus mordicus adeò eum arripiant, ut se per aliquod spacium trahi hoc pacto permittant. Item *sem-mende*, à *sem* vel *semur* quod detestabilem priscis notat, & *Mande*, id est, vivens vel creatura. Quod hoc animal omnibus sit detestabile. Sic *Ommande* id vocant, quod nullius est precii & frugi, & *Stemmande* hinc nullius æstimii. Alii *sem* esse vocant. *Em* vero ignem denotat, quasi sint frugum ignis; eas enim instar ignis consumunt. Quidam veterum Diopetes esse putant, à *diōs mēty*, quod cœlitus decidant: sed vox hæc nimis generalis est, & pluribus competit animalibus è cœlo delabentibus. Plinius lib. 32. cap. 7. ita vocat Ranas calamitas.

Nobis placuit MURES NORVAGICOS appellare. Quamvis enim in Norvagiâ varia murium genera reperiantur, præter vulgares, quales sunt silvestres, qui glandibus & avellanis vescuntur, & eam ob causam Mures avellanarum à quibusdam vocantur; Mures item aranei, qui ob venenositatem suspecti sunt, de quibus ferunt, quod, si corpus bovis aut equi tangant, claudicare eos faciant; quod item homines & rotarum orbitas maximè fugiant; si enim in eas inciderint, propriis viribus exinde se expedire nequeunt, unde sæpe in iis mortui reperiuntur. Quamvis, inquam, hos aliosque mures alat Norvagiâ, tamen, quia in aliis etiam reperiuntur regionibus, Norvagici propriè dici nequeunt: verum hi Norvagiæ sunt peculiare & proprii, ita ut alibi vix reperiuntur, quocirca hoc titulo eos donare lubuit. E murium esse genere docent lineamenta & mores, sed ad nullum eorum, quæ ab Aristotele 6. de Histor. Animal. cap. 37. & à Scaligero Comment. in 2. libr. de Histor. Animal. recensentur, referri posse docebit Historia.

Voca-

Vocabulum Muris varii, cuius meminit Scal. Comm. in lib. 6. Histor. Anim. Arist. cap. juxta ejus distinctionem 437. hisce aliquo modo quadrare posse videtur, cum variis coloribus præditi sunt nostri; sed cum ad descriptionem Muriis varii allatam à Gesnero de quadrup. lib. 1. pag. 839. & ab Aldrovando de quadrup. digitatis viviparis lib. 2. cap. 27. respicio, illis Mus varius potius inter Sciuros quam Mures locum habebit, quod & ingenue fatetur Aldrovandus, vel qui hunc tomum edidit, Bartholomeus Ambrosinus. Jul. Cæs. Scaliger ab effectis vocat Locustarum simillimam pestem, tum quod locustarum modo agminatim accedant & è nubibus delabantur, tum quod consumptis frugibus, quando moriuntur, morbos post se relinquant pestilentes. Quod ut melius intelligatur, addam quod de Locustis refert Paulus Orosius lib. 5. adversus paganos cap. 11. M. Plautio Hypsæo, inquit, & M. Fulvio Flacco consulibus, vix dum Africam à bellorum excidiis quiescentem, horribilis & inusitata perditio consecuta est. Namque, cum per totam immensæ locustarum multitudines convaluissent, & non modo jam spem cunctam frugum abrasissent, herbasque omnes cum parte radicum & folia arborum cum teneritudine ramorum consumpsissent, repentino arreptæ vento, atque in globos coactæ, portatæque diu per aërem, Africano pelago immersæ sunt. Harum cum immerfos acervos longè undis urgentibus, fluctus per extenta latè littora propulissent, tritum nimis, atque ultra opinionem pestiferum odorem, tabida & putrefacta congeries exhalavit. Unde omnium pariter animantium tanta pestilentia consecuta est, ut avium, pecudum, ac bestiarum corruptione aëris dissolutarum putrefacta passim cadavera vitium corruptionis augerent. At vero, quanta fuerit hominum lues, ego ipse, dum refero, toto corpore perhorresco. Siquidem in Numidiâ, in quâ Micipsa Rex erat, octoginta millia hominum, circa oram verò maritimam, quæ maximè Carthaginiensi atque Uticensi littori adjacet, plus quam ducenta millia periisse traditum est. Apud ipsam verò Uticam civitatem triginta millia militum, quæ ad præsidium totius Africæ ordinata fuerant, extincta atque abrasa sunt. Quæ clades repentina ac tam violenta institit, ut tunc unâ die per unam portam ex illis junioribus plus quam mille quingentos mortuos elatos fuisse narretur. Similes historias vide apud Sigebertum in Chronicis ad annum DCCCLXXIV. Antonium Bonfinium rerum Ungaricarum Decad. 2. l. 9. Gregorium Turonensem l. 6. Hist. Franc. cap. 33. & alios. Non immeritò igitur Scaliger Locustas pestem vocat, cum ex iis tanta pestis producta; & nostra animalia Norvagica, Locustarum simillimam pestem; cum ex eorum putrefactione morbi pestiferi & contagiosi oriantur, ut in progressu apparebit, tum quoque quod satis & graminibus verè sint pestis. Nobis arridet Muris Norvagici titulus, quo etiam in sequentibus ea donabimus.

Figura Murem aut Soricem repræsentat, nisi quod caudâ sit minori. Unde miror quosdam è vulgo, qui pullis Anserum nuper exclusis, aut quatuordecim dierum, illum assimilent, cum nihil illis simile habeat, præter colorum varietatem. Longitudine est unciarum quinque circiter, dantur enim majores paulo & minores, pilo subtili, variis coloribus tincto, capitis extremitas supina nigricat, vertex flavescit, hinc collum & scapulæ nigræ, corpus reliquum rufescit, intermixtis maculis quibusdam nigris, parvis, variarum figurarum ad caudam usque, quæ brevis, vix dimidiæ uncix longitudine, pilosa, tenuis, ex flavo nigricans. Macularum autem in omnibus non idem ordo, figura, aut magnitudo observatur. Caput acuminatum; os cingunt pili multi, rigidi, mystacis instar, ex quibus duodecim longiores reliquis & rigidiores, utrinque sex, late dispersi. Os parvum est, cuius superius labrum scissum, ut in Sciuris, ex quo eminent dentes duo, magni, incisorii, acuti, incurvi, quorum radices ad oculorum orbitam pertingunt, & molarium insertionem; parte extremâ, quâ eminent, excavati. Quibus in inferiori maxillâ, quæ tribus processibus jungitur superiori, totidem respondent, eodem modo dispositi. Ab his distant maxillares, utrinque numero tres, quorum anterior latissimus, quatuor incisuris constans, secundus tribus, tertius minimus, suis alveolis distincti, & ad interiora palati interstitio sat magno siti. Lingua pro ratione oris magna satis & ampla, ad extremitatem dentium incisiorum pertingens. In eo, quem me præsentem secuit Clariss. & Excellentiss. Anatomicus D. D. Thom. Bartholinus, invenimus in faucibus ramenta quædam pælearum, sæculento humore obducta. Ut vel hinc colligere liceat inter ruminantia locum habere hoc animal. Oculi parvi, nigri. Aures obtusæ, in dorsum reclinantibus auriculis. Crura anteriora brevissima, pedes pilosi, quinque acutis & incurvis unguibus armati, quorum medius longissimus, reliqui utrinque ab hac longi-

tudine desciscentes, anteriora spectantes; quintus pollicis aut calcaris galli instar, altius aliquanto crura versus situs est. Posteriora longiora videntur, sed figurâ ab anterioribus nihil discrepantia. In uno eorum, quos dissecuimus, inventum est os tibiæ sinistri pedis posterioris, fractum & per callum consolidatum. Mirum, quod, etsi cruribus sit brevissimis, cursu tamen feratur celerrimo & concitatissimo, pelle est tenuissimâ & facile corruptibili, nisi quâ labia tegit, ubi crassior apparet, ut pili mystacis in eo melius firmentur. Venter totus albicat ad flavedinem tendens, Ossa tenuia & fragilia admodum, ut ad minimum ictum facile frangantur. Interiora viscera rimari non licuit, quia exenterati & exsiccati fuere hi mures omnes quotquot ad me pervenerunt. Scribit ad me Clariss. & Reverend. D. Socer, M. Janus Schelderupius, Episcopus Bergensis, sibi in visitatione suâ vivum ejusmodi animal oblatum esse, quod cum cado includi curasset, & folia betulæ ad manducandum objecisset, ex iis strenuè comedere coëgit, sed non nisi unicum diem supervixisse: exenterari dum curavit, observavit viscera hepatis, cordis, & intestinorum tantâ pinguedine obsita, ut referret anserum saginatorum massas: exenteratum cum ad proram navis suspendisset, ab adventantibus picis subito decerptum est. Sexus distinctionem animadverti, quia in eo, quem primo dissecuit Clariss. D.D. Thomas Bartholinus, penis visebatur longitudine conspicuâ; situs verò erat paulo infra uropygium. Ex reliquiis intestini recti excrementum expressimus nigrum, murino simillimum. Hæc singula ut melius appareant & intelligantur, Iconem Muris hujus vivi adjecimus, & sceleti imaginem, quod ex ossibus construxit & Museo meo dicavit, sapius laudatus Anatomicus noster D. D. Thom. Bartholinus, addito eleganti hoc Epigrammate:

Qui pluit ex cælo repetit vestigia cæli:

Hoc opus est WORMI, quod fuit ante Iovis.

THOM. BARTHOLINUS.

FIGURA I.

Fig. I.

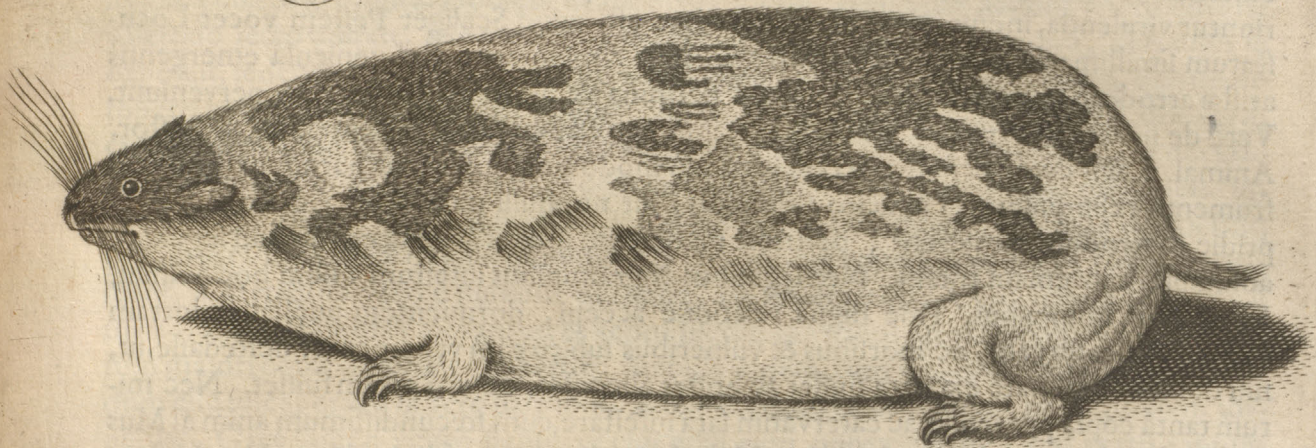
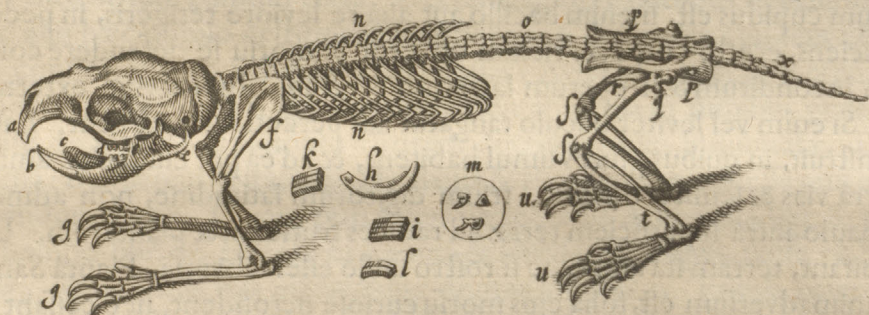
Mus Norvagicus, vulgo Leming

Fig. II.

Skeleton Muris Norvagici.

FIGURA I.

MURIS NORVAGICI vivi Iconem exhibet quam fieri potuit accuratissimam.

FIGURA II.

SCELETON ejus repræsentat.

a Dentes anteriores falcati superioris maxilla cranio insiti.	k Huic vicinus ex tribus quasi constans.
b Dentes anteriores inferioris maxilla falcati.	l Ultimus ex duobus.
c Lingua crassa satis & magna.	m Ossa auditus Circulo inclusa.
d Molares dentes.	n Costa utrinque quatuordecim.
e Triplex apophysis, quâ inferior maxilla superiori nequitur.	o Vertebrae lumbares ad caudam usque duodecim.
f Scapula.	p Ossa ilii.
gg Pedes anteriores, in quibus digiti quinque totidem aduncis & acutis unguibus armati.	q Os femoris triplici nodo constans ut ossi ilii jungatur.
h Dens unus anterior ex alveo exemptus, ut radicis longitudo appareat.	r Penis, ossi ilii membranulâ adherens.
i Dens molaris primus, latissimus, ex quatuor quasi compositus.	s Patella in genibus.
	t Ossa cruris fracta per callum consolidata.
	u Pedes posteriores, cum digitis & unguibus, quorum pollex & minimus longitudine aequales & minores tribus reliquis.
	x Cauda decem constans articulationibus.

Vorax admodum est animal, ut brevissimo tempore prata & agros frugibus confectos consumat & vastet, maximo colonorum incommodo. Ingenti examine, more Locustarum cadentia, omnia virentia destruunt, & quæ morfu tantum attigerint, emoriuntur virulentia, inquit Olaus Magnus. Hinc est, quod Scaliger Pestem vocet Locustarum simillimam. Ferunt quidam fruges non consumere, sed genicula emergentis aristæ arrodere tantum, unde decidunt germina & ad maturitatem non perveniunt. Verè de iis dici illud potest, quod de Muribus Agrestibus notat Aristotel. lib. 6. Histor. Animal. Locis compluribus agri tam inaudito modo oriri solent, ut parum ex universo frumento relinquatur. Tam cito absimitur, ut nonnulli mediocres Agricolaë, cum pridie metendum statuerent, postridie mane cum messoribus accedentes ad segetem, absumptam inveniant totam. Nec segetibus & graminibus infestum solum hoc animal, sed & ipsis hominibus. Fide dignâ relatione accepi, dormientem puellam adortam esse horum catervam, ac morsibus & vulneribus subito eam vehementer defœdasse, ut, nisi doloris acerbitate excitata fuisset ac hostes abegisset, de vitâ actum fuisset. Nec mirum tantâ copiâ provenire ac catervatim sata infestare, cum fœcundissimum animal Mus sit. Refert namque Aristoteles lib. 6. Hist. Animal. & ex eo Plinius lib. 11. Nat. Histor. cap. 65. Mure fœminâ prœgnante dissectâ, inventos intus fœtus prœgnantium specie, & in vase miliario relictâ fœminâ, non multo post aperto vase, exitere muscoli centum viginti numero. Ex nostris in Norvagiâ inventi novem muscoli, præter seniores, in uno nido. Vindiciarum cupidus est, si enim bacillo aut aliâ re leviori tetigeris, in pedes posteriores se conjiciens, erecto corpore, rictum obvertit & morfu se defendere conatur, sonum quendam inconditum & streperum latratum eructans. Injuriarum externarum minime patiens. Si enim vel leviter baculo tangatur aut percutiatur, moritur. Latibula sub terrâ sibi construit, in quibus plures simul habitent, & ad ea per cuniculos ambagiosos etiam sub terrâ vias & semitas ducunt, trium digitorum latitudine, non admodum profundè, sed paulo infra superficiem terræ ad radices fruticum & plantarum. Ubi in majori copiâ habitant, terram ita arant, ac si rostro suillo esset subversa. Plantâ Saniculæ valde delectari animadversum est, folia ejus morfu curiose detondent, nec cessant antequam tota planta sit consumpta. Forsan cum ex casu graviore è nubibus decidere læduntur, & hac plantâ sibi mederi norunt, peculiari naturæ instinctu. Vivit hoc agmen, inquit Olaus, donec non gustaverit herbam renatam. Conveniunt quoque gregatim quasi hirundines avolaturæ, sed statò tempore moriuntur acervatim. Quidam frigoris impatientes esse referunt, ac mox ingruente hyeme frigoribus, nive & glacie opprimi. Sed utrumque non videtur improbabile. Maximam enim partem, quæ cuniculos altius in terrâ non foderunt, frigore necari crediderim: reliquias verò in cuniculis & horreis se à frigoris asperitate defendentes, verno tempore, gustato novello gramine, interire. Accepi virum quendam religiosum aliquot dolio amplo inclusisse, fœnum, contrita frumenta & fraces pabuli loco exhibuisse, atque ita per biennium incolumes conservasse, adeo ut in hoc dolio etiam fœtus suos excluderint. Sed denuo appropinquante vernali tepore, gramina recentia ubi exhibuisset, enecta fuisse, non secus ac si venenum aliquod haussissent. Venari & consumere hæc animalia etiam alia solent, ut feles, vulpes, canes, oves, in quarum ventre reperta, lues, viverræ, mustelæ, quas ex eorum esu adeò pinguescere refert Olaus ut inde pellium mensuram reddant ampliorem. Addit, iis corruptis aërem infici lue, ut incolæ vertigine & ictero corripiantur. Inter aves corvi, cornices, picæ, bubones eos persequuntur, nec à serpentibus aut aliis muribus tuti sunt. Sed de his fufius in sequentibus. Animosi adeo sunt, ut insidiantia non curent etiam maxima animalia, non enim fugiunt sed audacter iis rictum opponunt, se defendere magno animo conantes.

Cum animalia hæc certis in locis, non quovis tempore arvis incumbant, de eorum generatione variæ extant opiniones. Jul. Cæs. Scaliger Exerc. 192. sect. 1. è nubibus putridis generari autumat, eo quod cum pluviam decidant, & ut ait Olaus Magnus, per pestates & repentinos imbres è cœlo decidant. Idem Olaus mox hac de re subdubitare videtur, dum inquit. Incompertum unde veniant, an ex remotioribus insulis, & huc vento delata, an ex nubibus fœculentis temere nata deferantur. Id tamen compertum est, statim atque deciderint reperiri in visceribus herbas crudas nondum concoctas. Alii ordinario naturæ cursu per coitum & generationem propagari statuunt.

Scaligeri opinio non admodum absõna: siquidem ei faveant piscatorum & aliorum in

in Norvagiâ observationes, qui in mari navigantes viderunt hæc animalia, magnitudine inæqualia, è nubibus decidere in cimbæ, scaphas, ac vicinum mare. Anno MDCLI. fœmina quædam Birgitta Hoflund in Parochiâ Sogne, quam per aliquot annos adversa valetudo lecto adfixit, sese paululum ubi recollegisset, auram captatura, aëri sudo se exposuit, sedenti ad parietem in sinum delapsus est horum animalium unum, quo quantopere perterrefacta fuerit dici nequit. Allacus Houglandus Præfectus in Rafnesfiord, cum eodem anno scaphâ mari se committeret, duo in cimbam in medio mari deciderunt, admirantibus sociis, qui in eâdem cimbâ erant, subsequente mox tempestate ingenti, cujus forte prænuncia fuere. Observatum quoque, quod, postquam deciderint, per quadrantem horæ circiter, semimortua jaceant, antequam se in pedes conicere valeant. Catervatim verò è nubibus decidisse, vix observatum. Cum vernali tempore è mari nebulæ crassiores eleventur, & vento silente in vicinos littori scopulos impingunt, tum majori copiâ ingruunt hæc bestiæ. Nebula autem, cum quâ decidunt, fœtida admodum esse solet, crassa & fere palpabilis, adeo suffocativa ut liberam respirationem impediat. Quæ tamen vento flante occidentali non universalis est, sed certis tantum provinciis incumbens, intactis vicinis. Observatum quod post ejusmodi pluvias ac nebulas vere decedentes, in montium verticibus, ad tres vel quinque ulnas nive tectis eorum catervæ sint conspectæ. Quæ in terrâ generari non potuerunt, tum gelu constrictâ, & tanto nivium cumulo tectâ. Decidisse igitur è nubibus necessum est.

Nec aliis hæc opinio destituitur fulcimentis: si enim aliis ejusdem census animalibus pluuisse constet, quidni & hisce id fieri posset? Avicennæ licet non credamus, qui vitulo quandoque pluuisse refert: ignobilia tamen animalia in nubibus generata cum pluviam decidisse docent observationes virorum doctissimorum indubitata. De Ranis res est notissima: Eustachius testatur in Dardaniâ & Pæoniâ Ranis pluuisse tam multis, ut incolis aufugiendum fuerit. Quam rem fusius persequitur Athenæus libr. 8. cap. 2. ex Heraclide Lembo libr. 21. Histor. In Pæoniâ & Dardaniâ, inquit, tantâ vis Ranarum è cœlo delapsa, ut publicas vias privatasque domos implerent. Primis autem diebus incolas passim eas occidisse, ædibusque occlusis aliquandiu patienter eam molestiam pertulisse: Sed cum nihil proficerent, domesticaque supellex illis tota obtegeretur, ac cum cibariis elixas assasque Ranas offenderent, aquarum ereptâ commoditate, & quia coacervatis illis non erat pedem ubi ponerent, mortuarum odore ad extremum vexati, patriam deseruerunt. Audi oculatum testem Jul. Cæs. Scaligerum Exerc. 191. Est in Santonibus, oppidum Mirabellum, cujus viæ & angiportus Ranarum (alii Bufones fuisse dicunt) pluviam tam referti fuerunt, ut primum horror perculserit oppidanos, deinde stupor ceperit, tum fastidium ex illuvie, postremo lues ex odore malo putrefactorum. Eandem Historiam repetit Exerc. 323. his verbis: Mirum bellum oppidum est Santoniæ præturæ, in cujus agro tantum pluit Ranarum, ut cumulatim totæ vix tegerentur. Oppidani neque domo efferre pedem, neque ubi vestigium ponerent habuerunt. Eâdem exercitatione narrat, deductis ex hiatu novo rupium limpidissimis aquis, postridie non Gyrynos sed perfectas ibi ranas vidisse, incolas in lapideâ fossâ quæ ante villam erat. Quod si igitur Ranæ tantâ copiâ in nubibus generari potuerint, & cum pluviam decidere, quidni & mures hi, præsertim cum tantam agnoscat ranarum cum muribus, quoad generationem, cognationem idem Scaliger, ut mox subjungat: Si mus non semper è parentum semine, sed è quiscuilibet in navi, sic in aëre rana, haud ex ovo sed ex aquâ genitali cœlesti calore condensata, conformataque. Narratum à rustico quodam Norvago, cum hyeme cum socio per flumen glacie concretum iter faceret, in mediâ glacie decidisse in pileum & vestem bufonem sat magnum, stupente qui aderat socio. Ex pluviam tonitruum & fulminali bufones gigni inde colligit Libertus Fromundus lib. 5. Meteor. cap. 6. Art. 1. quod post talem pluviam horti cujusdam vias exiguis bufonibus oppletas aliquando vidit. Tantum Erucarum è cœlo unâ nocte decidisse narrat Diodorus Siculus lib. 4. Biblioth. in Velauniis, ut eas, in domos reptantes, biduo toto accensâ paleâ urere necessum fuerit, vix ad id sufficiente hominum mulierumque turbâ. Erucis & Lumbricis in Islandiâ quandoque pluuisse fide dignâ relatione accepi. Certe, si ex luto Nili, ut tradunt Autores, ita effigientur mures, ut, absolutâ priore corporis parte, novissima etiamnum terrena visatur: quidni in nubibus ex variis quiscuilibet murium semine imprægnatis, è terrâ elevatis & aquâ cœlesti certo modo temperatis, certis in locis tale murium genus effingi posse credamus? Non valde dissimilem generationis eorum in nubibus modum tradit Fridericus

ricus Nausea lib. 4. mirabilium cap. 9. Cum, inquit, vapore aqueo simul elevatur materia viscosa, quæ per virtutem Solis in id genus res & substantias, cooperante illuc cœlesti impressione, transmutari potest, maximè quia vehemens ventus unà cum humore res ejusmodi sustollere potens sit. Quo etiam factum videtur, ut in Norvagiâ cum nebulis istis crassis Sciuros & Mustelas, quas Hermelinos vulgus vocat, etiam decidisse viderint. Quod ultimum ad confirmationem sequentis opinionis maximè facit. Cum igitur, tot animalium genera in nubibus generata pluviis decidisse, fide dignorum autorum constet testimoniis, quidni & hæc eodem modo generata in nubibus statuamus? In Nordlandiâ, & plagâ Septentrionali Norvagiæ, crebrius imbribus decidere animadvertunt, ac hinc deinde terrestri itinere versus tractum meridionalem tendere, ubi minus quandoque noxia sunt. Petrus Undalinus, qui de animalibus Norvagiæ quædam vernaculo idiomate reliquit Schediasmata, refert quod anno MDLXXX. ex Jemptiâ & tractu Nidrosiensi, ubi agros devastarunt, magno agmine in Listerensem irruerint Provinciam, ubi non multum detrimenti incolis attulerunt, quamvis ex iis quædam in annum secundum vixerint, quod raro contingit.

Contra hanc Scaligeri sententiam disputat Clariss. Fortunius Licetus lib. 2. de his qui diu vivunt sine alimentis. cap. 40. sed argumentis plane levibus. Primo, in margine libri citat Scaligeri Exerc. 199. cum tamen eâ Exercitatione ne gry quidem extet de his animalibus, sed de lanis, pascuis Belgicis & Britannicis, &c. ibidem agit Scaliger. Verus locus, ubi de his tractat animalibus, est is quem supra nos citavimus, lectio nempe tertia Exerc. 192. cujus verba integra adducam, siquidem ex iis ea exsculpsit Licetus, quæ ibidem non reperiuntur. Sic autem Scaliger: Locustarum simillima pestis, ea quæ Norvegiam frequenter incumbit è nubibus putridis. Pluit ab iis bestiola quadrupes, magnitudine Soricis, pilo vario, semmer nomen habet. Depascitur Locustarum more omnia virentia. Consumpto pabulo intereunt: corruptis aër inficitur lues, unde Vertigine & Regio morbo incolæ corripuntur. Tantum Scaliger verè & experientiæ consonè. Contra Licetus loco allegato: Hoc ipsum dicere possumus de semmer (semmer est in Scaligero) Scaligeri, quod bestiarum genus è nubibus putridis non gigni, ex eo plane conjicias, quia Norvegiæ incolæ, ante horum animalium exortum & interitum, aère usos non insalubri, monet vir acutissimus. Sed ubi quæso? ne verbum quidem hac de re Scaliger loco citato, ut cuius legenti patet. Imo contrarium docet experientia. Antequam enim decidant, & dum decidunt aërem inquinatum esse putridis vaporibus, & nebulis adeo crassis, ut respirationem fermè intercipient, omnes testantur, qui decedentes vidēre hos mures, & nos ex eorum relatione fusi id exposuimus. Alias quibusdam in locis Norvagiæ, quandoque serenum & limpidum esse, quandoque verò, vernali præsertim tempore, crassum, nebulosum, & fœtidum, satis testabuntur quotquot in iis locis vixerunt. Ex quibus apparet, nullius momenti esse ea quæ mox in Liceto sequuntur, utpote & rationi & experientiæ repugnantia. Sic namque pergit: Rationi verò consentaneum erat, eas gentes eandem lues contraxisse, multo prius aère putridis vaporibus seu nubibus referto, unde gigni semmer possunt, atque postea contrahant, eodem inquinato vaporibus, in quos corruptione semmer abierunt. Quod hic Licetus rationi consentaneum ait, id experientiæ repugnat & veritati. Nunquam enim animadversum hosce morbos iis in locis, ubi hæc animalia fuerunt, grassatos fuisse, antequam cadavera harum bestiarum aërem infecissent. Verum igitur ultimum, quod lues hæc homines occupent, aère inquinato vaporibus, in quos corruptione semmer abierunt. Hinc, quantum præjudicii gignet ratio, experientiâ non sustentata, abunde liquet.

Altera opinio Olai, quæ statuit in Insulis quibusdam remotis, aut in summis montium apicibus generari, vulgari maris & fœminæ copulâ, sed postea procellis & tempestatum vorticibus, aut nebulis circumventos hos mures abripi & in alia loca transportari, non omni plane caret probabilitate. Ipse argumentum ex eo depromit, quod, statim atque deciderint, reperiuntur in visceribus herbæ crudæ nondum concoctæ, imo fruges, triticum & siligo, &c. Quod fieri non potuit, nisi ante extitissent iis in locis ubi tales herbæ generantur, quod in nubibus contingere non posse satis constat. Accedit, quod alia animalia pari modo in aërem elevata fuisse ac mox decidisse doceat experientia, ut de Sciuris & Mustelis dictum. Plinius Hist. Nat. lib. 31. cap. 1. ita hac de re differit. Quid mirabilius esse poterit aquis in cœlo stantibus? At illæ, ceu parum sit in tantam altitudinem pervenire, rapiunt eo secum piscium examina. Athenæus lib. 8. Deipnosoph. cap. 2.

cap. 2. Multis in locis Piscibus Deum pluuisse non ignoro, inquit. Phantias lib. 2. de iis quæ apud Eresios *πευλαῖς* fuerunt, tradit in Chersoneso piscium multis visam fuisse pluviam, non paucis in locis, multotiesque & tritici & ranarum accidisse. Hæc ille. Cum igitur talia animalia in terrâ & aquâ generata in aërem elevari constet, quid vetat quo minus & hæc in terris procreata eo quoque deferri possint, ac rursus decidere? Nec obstat, quod, si è terrâ attollerentur & rursus deciderent, oporteret omnes exanimis labi & partim semivivos, partim contusos reperiri hos mures. Nam corpora cum habeant levia, pellem mollem, gravem allisum facere nequeunt in lento descensu, & cum pedibus sint brevibus, quos sub alvum mollem retrahunt, ut non ita facile frangi aut lædi possint. Accedit quod rarius in urbibus ac pagis, sed crebrius in mollibus arvis & pacis decidant. Fatentur quidem illi qui decedentes in urbibus viderant, observasse se quosdam, mox in pedes se proripientes abiisse, quosdam tanquam semimortuos & exanimis aliquamdiu jacuisse antequam se recolligerent, quosdam verò plane mortuos fuisse. Quin imò in pagis Norvagiæ non tegulis lapideis sed mollibus cespitibus teguntur ædes, ad quos allisi nihil detrimenti capere possunt. Primæ sententiæ patroni regere possunt, idem hoc argumentum contra pluviam aliorum animalium, quæ è cœlo decidunt, valere. Cujus tamen vim infringit quotidiana experientia & historiæ fide dignæ, illæsa enim ut plurimum decidunt, & ad suum quæque tendunt latibulum. Considerandum præterea, quod in descensu semper in cognato & nativo versentur elemento, aëre nempe in quo generati, ad terram usque, quocirca motus descensus in iis non adeo violentus, ut in rem duram, quæ eos lædat, impingere possint vehementius.

Qui communi modo ex maris & fœminæ commistione generari volunt, urgent frustra illis concessa esse genitalia, nisi ad generationem iis uterentur. Sexus discrimen idem arguit: mas enim ut plurimum major est fœminâ, & maculas nigras majores habet. Et certe Insulas ac loca allegant in quibus perpetuo vivant ac propagentur aliorum murium instar. Est in tractu Dicecesis Stavangriensis Provincia, Jederen dicta, cui adjacent parvæ Insulæ, in quibus semper conspici volunt, suis latibulis & cuniculis terram ita subvertentes, ac si rostro suillo esset egesta. Ita verò rem se habere ajunt, ut, si hyems fuerit asperior, in minori copiâ cernantur verno tempore, sin levior, majori. In eorum latibulis, quæ plerumque ad radices fruticum & arbuſtorum sunt (quorum cortices terræ vicinos, cogente fame, abradunt & comedunt) conspectus aliquando fuit unus grandior, quinque vel sex fœtibus minoribus stipatus. Imo singulis mensibus parturire cum statuam quidam, non mirum quod tantâ copiâ conspiciantur. Aliæ quoque accedunt causæ, ob quas fœtus uno tempore plures, alio pauciores edant. Observarunt namque Agricola mures silvestres ordinarios, iis annis, quibus largas in silvis quercus & fagi supeditant saginas, ex reliquiis à Suibus non consumptis adeò pingues & salaces reddi, ut fœtus edant innumeros, qui anno sequenti catervatim in campos & horrea irruant, obvias fruges consumentes. Quod suo damno, hoc anno MDCLII. experti sunt qui Scaniam incolunt. Hasce opiniones earumque fundamenta si expendimus, ac quid Natura in aliis animalibus moliatur consideraverimus, non videbitur absonum si statuerimus, omnibus hisce modis generari & propagari hæc animalia posse, ac certis terrarum tractibus immitti. In ipsis quidem nubibus generari posse ex materiâ dispositâ & horum animalium seminio prægnante, quis negaret, cum videat hoc in aliis ejusdem generis contingere posse? Atque hæc esse illa quæ catervatim in montibus altioribus reperiuntur, quorum quidam cum pluviâ decidunt: alia verò ventorum & turbinum violentiâ, ab eorum cacuminibus & insulis ubi ordinarie generantur, rapi & ad alias regiones deferri, quis impossibile putaret, qui id in aliis haud raro fieri animadvertit? Anno MDCXXV. naves circa Nidrosiam navigantes pluviam cineream sunt expertæ, transtra opplentem, cineribus, ex Heclâ monte Islandiæ tunc temporis ardente, vento & tempestatibus eò translatis. Ordinariæ verò generationis documenta evidentia præbent membra genitalia utriusque sexus, quia haud frustra iis concessa à Naturâ, quæ nihil frustra agit. Quin si addidero per putredinem quoque, ut alii mures, generari posse, forsân non aberravero. Non quod statuam putredinem causam principalem eorum esse, sed quod in limo & terrâ putridâ, ubi antea fuerunt, seminium quoddam eorum latitaverit, quod certâ cœli constitutione, adjuvante calore putredinali, in actum deducatur, atque sic hæc animalia existant. Sed de generatione sat dictum.

Ut ortus horum animalium mirus & disputationi obnoxius; ita & interitus. Vivit, inquit Olaus Magnus, hoc agmen donec non gustaverit herbam recentem. Conveniunt quoque gregatim quasi hirundines avolaturæ, sed statim tempore aut moriuntur cum lue terræ; aut à bestiis dictis Lekat, vel Hermelinis consumuntur. De iis loqui videtur, quæ nec à frigore hyemali, nec ab aliis animalibus vinci aut abigi potuerunt. Plinius lib. 10. Nat. Hist. cap. 65. de muribus repente genitis, quomodo repente intereant quærit, tanquam de re nondum satis cognitâ & perspectâ. Illud autem adhuc latet, inquit, quonam modo illa multitudo repente occidat. Nam nec exanimis reperiuntur, nec extat qui murem hyeme in agro effoderit. Cui tamen respondisse videtur Aristoteles lib. 6. de Hist. Animal. cap. 37. in hunc modum: Interitus minimè evenit ratione, & λόγον; paucis enim diebus abolentur, quanquam superiore tempore homines vincere vel suffiendo, vel fues, ut latibula effoderent, admittendo, non possent. Quin etiam vulpes eos venantur, & catti silvestres in primis: sed tamen superare copiam & celeritatem proventus nequeunt: nec aliud quippiam vincit, nisi imbres: iis enim quam primum intereunt. Quod de istis muribus Aristoteles & Plinius, id de nostris hisce dicere valemus, quod solo recentigramine vincantur, qui aliis mediis debellari nequeunt. Sed quomodo hoc contingat, aut quæ sit illa vis in recenti gramine, quâ non secus ac veneno necantur, investigatu est difficile. An per hyemem in latibulis suis, ut glires ruminatione depastarum frugum & graminum viventes, ita attenuata & corrugata obtinent viscera, ventriculum in primis, ut avidè vernali tempore devorata gramina ferre, concoquere, & elaborare nequeant, unde cumulata cruditates eos ita distendunt, ut compressis vitalibus suffocentur, ac mori cogantur? An ros vernalis herbis incumbens totâ substantiâ his ita venenatus, ut imber illis de quibus loquitur Aristoteles? Quicquid sit, in novellis herbarum germinibus aliquid esse oportet, quod ipsis totâ substantiâ sit adversum. Observatum, quod mures, qui cum pluviis decidunt primo vere, ante festum Annuntiationis Mariæ, ut primum gustaverint gramen novellum, emoriantur: sed qui post festum Mariæ decidunt, vel ex aliis generantur, integro vivunt anno, donec rursum nova gramina è terrâ pullulaverint, quibus degustatis intereunt. Quæ, de eorum interitu, ex Diœcesi Bergenfi ad me perscripta sunt, addam. Ab intemperie frigidâ hyemis se defendere norunt, quamvis, ingruente brumâ, non adeo agiles ac vegeti sint, ut tempore æstivo. Si nix ante glaciale terræ constrictionem inciderit, perforando nivem, sub eâ se condunt & radicibus herbarum ac graminum vescuntur. Sin contrarium accidat, corticibus certarum arborum & virgultis pecorum pastui destinatis se sustentant. Hujus generis sunt Ulmi, Coryli, Sorbi, aliaque ejus generis, non sine insigni rusticorum detrimento, qui quandoque aliud non habent quo pecora per hyemem pascant, quam ejusmodi corticum & virgultorum reliquias. Accedit, quod ejusmodi frutices, corticibus nudati, plane pereant nec anno sequenti renascantur, unde insigne Agriculis detrimentum. Herbarum quoque & gramina, radicibus spoliata, plane pereunt, nec vernali tepore redire queunt, hinc pecora fame, peste, & pabuli inopiâ plane enecta concidunt.

Verum tantam cladem hisce muribus non infert frigoris asperitas, quantam ab aliis patiuntur animalibus, corvis nempe, cornicibus, picis, bubonibus, felibus, canibus, vulpibus, mustelis, muribus aliis, colubris & anguibus quoque; quæ hasce bestias venantur & occidunt. Ursus maxime omnium horum venatione delectatur, ubi enim in eorum agmen inciderit, saltat ac ludit, iisque adeo implicatur, ut à venatore improviso quandoque circumveniat, ac globo trajiciatur. Capræ & oves eos quoque comedunt, sed magno suo detrimento, morbos enim inde contrahunt, quibus dein conficiuntur. Cælo sereno agminatim aquas petunt, in earumque superficie non secus ac in terrâ currunt & ambulant: sed si inopinato ventus aquas agitaverit, madefactis pilis & graviores ab aquis redditi, submerguntur. Invicem etiam morsibus se petunt ac conficiunt. Observatum, quod si homo quispiam eos aggrediatur, ut necet, stans uno in loco infinitos possit prosternere, ut mirum sit, quomodo tantâ copiâ, tam subito, congregari possint: sed, si quis eos prætereat ac non offendant, rari occurrunt.

Miraculose quandoque à Deo in mare præcipientes agi experientia docuit, adeò ut multa millia simul mortua reperiantur, aquis marinis innatantia, eo delata ex locis, ubi fructus in agris ac campis antea consumpserunt. Quo spectant illa quæ de aliis muribus differit Bodinus lib. 3. Theatri Nat. Murium nempe illa examina à Deo produci extra

Naturæ

Naturæ ordinarios effectus, & eâdem potentiâ sic evanescere, ut nullus usquam vivus aut mortuus, populatis frugibus, reperiatur. Alioquin, inquit, terras omnes vel fœtore, vel sui propagatione infestarent, nec Dei jussu sed ordine Naturæ frugum copiam & inopiam prodire putaremus. Quæ quidem licet rectè satis dicantur: Physicus tamen, cum non tam de causis universalibus & remotis sit sollicitus, quam de proximis & immediatis, eo acquiescere nequit. Deus quidem omnium causa rectè dicitur, sed quia ad effectus in Naturâ producendos, non immediate, sed per causas naturales agat, hæc investigare Physici est muneris. Nec quicquam hoc ipso decedit omnipotentiae divinæ. Nam, ut rectissimè philosophatur Libertus Fromundus Meteorologiæ lib. 5. cap. 6. art. 4. Minus est rem tam admirabilem solâ omnipotentia efficere, quam insuper causis naturalibus secundis talem genium indere, ut causæ primæ in opere tam mirifico valeant ministrare. Sicut majoris ingenii est horologium ad horas numerandas fabricare, quam manu propriâ campanam pulsare. Et certè, qui sagacior sunt indole, quique diligentius omnia contemplantur quæ circa hæc animalia contingunt, facile ad causas interitus eorum pertingent. Quia nobis non datum est tempus, locum, aut modum observare, relationibus aliorum contenti, probabiliter hæc disquirimus. Quomodo examina illa murium, quæ anno MDCXVII. quædam Belgii loca occuparunt, perdidit Deus, rationibus Naturæ consonis doctè ostendit idem Fromundus loco citato. Hyeme, ait, autumnum illum excipiente, acre & profundum gelu mures altius in terræ viscera compulit. Deinde altissima nix superfusa foramina implevit, ac denique pluvia quodam diluvio superveniens cum subitâ nivium tabe, ita universos suffocavit, ut ne unus amplius usquam apparuerit. Corpora enim illa, ex pluvia & terrestri pulvere aliisque causis raptim & perfunctorie conformata, citissimè dissolvuntur & in sua redeunt elementa. Pari modo, licet Deum nostras has pestes miraculose in mare præcipitare constet; ventorum tamen & tempestatum ministerio uti probabile valde videtur.

Ubi omnia media Naturalia ad mures hos Norvagicos profligandos irrita apparent, ad preces & supplicationes confugiunt homines, flagellum hoc Dei deprecaturi: & certè quandoque conatu haud irritato. Observatum namque, quod post generales & pias preces, publice indictas & habitas, populi sui misertus sit Deus, atque partem in mare præcipitaverit, partem ventis & tempestatibus ita abegerit, ut, quo delata sit tam subito, nemo investigare potuerit.

Vir quidam reverendus, tractus Lysterensis verbi divini præco, fide dignus, D. Magnus Schanke, retulit ante annos quinquaginta circiter tantam copiam horum animalculorum conspectam fuisse, ut fruges & gramina omnia pessum dederint, ut quo se vertèrent incolæ non haberent. Frustra tentatis mediis omnibus naturalibus, tandem vota Deo nuncuparunt, Eleemosynas pauperibus erogarunt, precesque solemnes & publicas indixerunt: cum verò ejus gratiâ Ecclesiam peterent, campos omnes hisce constratos viderunt; sed absoluto sacro officio, domum cum tenderent, omnes agminatim in mare præcipientes actos observarunt, ut vix unius superesset vestigium.

Pontificii conjurationes & exorcismos excogitarunt, quibus ejusmodi animalia, fruges consumere nata, abigerent. De quibus lege Franciscum Leonem in suo thesauro fori Ecclesiastici part. 4. cap. 3. item Hieronymum Merigum in tractatu de everfione Dæmonum, Exorcism. 17. ubi Benedictionem aquæ proponit, contra vermes, aves, locustas, & alia animalia ex maleficio fructus terræ devastantia. In Sacerdotali Romano hic extat processus, quem ut nemini commendo, ita historicæ relationi ut fiat satis, non est quod præteream.

℣. *Adjutorium nostrum in nomine Domini.*

℟. *Qui fecit Cælum & Terram.*

℣. *Domine exaudi orationem meam.*

℟. *Et clamor meus ad te veniat.*

℣. *Dominus vobiscum.*

℟. *Et cum Spiritu tuo.*

Oremus.

ORATIO.

PRECES nostras quaesumus Domine clementer exaudi, ut, qui iuste pro peccatis nostris affligimur, & hanc avium, vermium, seu murium, aut locustarum, vel aliorum animalium persecutionem patimur, procul à tua potentia expulsi, nulli noceant, & hos campos, agros, vel vineas aut aquas in tranquillitate & quiete dimittant, quatenus ex eis surgentia & orta, tuae maiestati deserviant, & nostrae necessitati subveniant. Per Christum Dominum nostrum, Amen. Oremus.

ORATIO.

OMNIPOTENS, sempiternus Deus, omnium bonorum remunerator, & peccatorum maximus miserator, in cuius nomine omnia genua flectuntur, caelestia, terrestria & infernalìa, tuam potentiam nobis peccatoribus omnipotenter concede, ut, quod de tua misericordia confisi agimus, per tuam pietatem hos pestiferos vermes, vel mures, aves vel locustas aut alia animalia, per nos servos tuos, maledicendo maledicas, segregando segreges, exterminando extermines, ut, per tuam clementiam, ab hac peste liberati, gratiarum actiones Maiestati tuae liberè referamus. Per Christum Dominum nostrum. R. Amen.

EXORCISMUS.

EXORCIZO vos pestiferos vermes, mures, aves, seu locustas aut animalia alia, per Deum Patrem † omnipotentem, & Jesum † Christum filium ejus, & Spiritum † sanctum ab utroque procedentem, ut confestim recedatis ab his campis, seu vineis, vel aquis, nec amplius in eis habitetis, sed ad ea loca transeat, in quibus nemini nocere possitis, & ex parte omnipotentis Dei, & totius curiae caelestis, & Ecclesiae sanctae Dei, vos maledicens quocunque ieritis, sitis maledicti, deficientes de die in diem in vos ipsos & decrecentes, quatenus reliquiae de vobis nullo in loco inveniantur, nisi necessariae ad salutem & usum humanum, quod prestare dignetur ille, qui venturus est judicare vivos & mortuos & seculum per ignem. Amen. Oremus.

ORATIO.

DOMINE Jesu Christe, qui Jordanis flumen benedixisti, & in eodem baptizatus, aquas mundaisti & purificasti, ut elementum salubre efficerentur in remissionem peccatorum, has aquas quoque bene † dicere & sancti † ficare & munda † re digneris, ut nil in eis noxii, nihil pestilens aut inficiens, nil corrumpens remaneat, sed omnia pura & munda in eis efficiantur, quatenus, quae ad usum humanum ex eis creata sunt, cum salute nostra & gloria tua assumamus, per Dominum nostrum Jesum Christum filium tuum, qui tecum vivit & regnat in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia secula seculorum. R. Amen.

Ex horum animalium corruptione aërem infici, & pestilentem fieri, inquit Olaus Magnus, ac incolas vertigine ac ictero affici. Aërem receptaculum esse omnium exhalationum terrestrium in confesso est. Quales igitur hæ, talis & ille: si exhalationes siccae, tenues, ex locis mundis, defæcatis & ventis perflatis ortum trahant, aërem purum & salubrem reddunt: sin verò ex locis impuris, stagnis, cloacis, aliisque putredine corruptis exhalent, quin noxium, insalubrem, imo pestilentem quandoque efficiant minus dubitandum. Cum verò aëre carere nequeamus, utpote quem singulis momentis & ore, & naribus, & per poros cutis hauriamus, si corruptus ille sit, putridis exhalationibus & malignis refertus, non potest non spiritus & sanguinem inficere, atque ita morbos pestilentes, ac contagiosos halitus generare. Halitus autem hi, si cerebrum potissimum infestent, vertiginem producant; si Hepar & vicina viscera, vesiculam etiam bilariam, Icteri causa erit. Vertiginem contingere læsâ facultate imaginativâ cerebri & sensu communi, notum est Medicis. Cum igitur corrupta exhalatio ex putrefactis hisce muribus per nares & os attracta ad cerebrum defertur, motu suo inordinato spiritus animales turbat, & in circuitum agit; hinc homo idem depravatâ imaginatione exterius fieri putat, quod interius contingit, seque totum circumagi, adeo ut labi cogatur. Icterus verò cum variis de causis fieri possit, tum etiam potissimum à venenatâ aliquâ qualitate, quam ex putridis hisce animalibus exhalare nullum est dubium. Siquidem, viva adhuc dum sunt, venenato morfu germina adeò inficere solent, ut prorsus emoriantur & concidant. Fuit in Diœcesi Bergenfi vir religiosus, cui & oves, & vaccæ, & equi tanquam peste correpti concidebant, eo quod comederint ex fæno ab hisce bestiis arroso, & in quo reperiebantur cadavera horum murium à messoribus falce occisorum & aliis modis enectorum.

Anno 1648. in solo tractu Niordfiordensi ex pabulo horum animalium veneno inquinato, apud solos rusticos (non computatis pastoribus, præfectis & aliis officialibus) factâ computatione moriebantur bouum quatuor millia quinquaginta quatuor: ovium sedecim millia quingenta sexaginta septem; equorum centum septuaginta tres. Unicus Pastor D. Samuel Bugge, qui hæc mecum communicavit, boves quinquaginta hac strage amisit, & capras 20.

Ne quis hæc gratis à me dici existimet; ecce penes me est publicum instrumentum, in quo singulorum Rusticorum nomina & numerus pecudum prostratorum extat. Eo fine, ut Magistratus hæc videns de annuo censu subditis aliquid remitteret, quod & factum. Talem autem venenatam qualitatem, vim quoque habere sanguinem corrumpendi, & in humorem flavum convertendi vel ex Galeno constat 5. de loc. Aff. cap. 7. ubi refert cuidam servorum imperialium, cum à viperâ esset morsus, universum corporis colorem ita mutatum fuisse, ut porri colorem referret. Cardanus Com. in Aphor. 65. lib. 4. Hip. inter externas Icteri causas, recenset Ictus venenatorum animalium, potum venenatum & malarum aquarum. Quo non immerito referendus aër quem attrahimus, putrido & venenato halitu infectus, adeò ut Jacobus Grevinus lib. 1. de venenis cap. 1. inter venena naturalia, aërem infectum reponat, vel à malignis vaporibus, vel ab aquis putridis & cadaveribus (ut hic) vel à paludibus fædum odorem emittentibus, vel ob tempestatum mutationes, vel ob influxum cœlestium corporum. Et quis nescit, veneni inter alias hanc naturam esse ut humores in Hepate corrumpat, ex quibus non modo bilis procreatur, pravas ac flavas exhalationes ad corporis superficiem transmittens, sed & eadem totius corporis habitum inficiens, unde auriginoso & fædo colore tota tingitur cutis? Quocirca in talibus casibus magis alexiteriis, quam aperientibus & manifestâ aliquâ qualitate agentibus contra morbum pugnandum. Res eodem modo hic se habet, quo cum Locustis, de quibus Petrus Bizarus in Historiâ & Annalibus Senatus populique Genuensis hæc refert. Virulenti cujusdam morsus contagio plantas & fata inficiunt, ut mox uredine contabescant; eoque fit ut partim ab inspiramine dum vivunt, partim à resolutione dum pereunt hæc infecta, vitiatis paulo post alimentis ac potibus, ipsius etiam spiritus corruptelam in hominem & in cætera animalia propagent. Præter enumerata ab Olao Magno morborum genera etiam peculiaris quædam lues, Norvegis *Seemands soet* dicta, eos corripit qui harum bestiarum mactationi & expulsiõni se dedunt. Ex fætoe pessimo infectus aër & inspirationi attractus, brumali potissimum tempore, glandularum in collo intumescantiam procreat, conjunctam cum vocis raucedine, impeditâ deglutitione. Hic tumor etiam bubones

axillis & inguinibus, aliisque in locis habet socios. Quin imò, quamdiu morbus hic durat, semper ægri in naribus foetorem percipiunt similem ei qui ex cadaveribus harum bestiarum exhalat. Curatur verò morbus hic apertione tumorum, ubi maturuerint & consolidatione, quo facto symptomata omnia remittunt. Natura ipsa quandoque sponte tumores aperit, & reliquum curat: quandoque verò indiget artis ope. Vulgatus curandi modus hic est. Acum ferream juxta apicem curvare solent, ut instar hami fiat, quam ignitam tumori applicant, atque sic sine dolore locum tumidum aperiunt, quo aperto, eodem instrumento purulentam & putridam extrahunt sanie, ulcus mundant, ac sic paulatim consolidatur. Illi, in quibus nulli apparent tumores, periculosius laborant, gravioribusque torquentur doloribus, cum indicium sit naturam robustam adeo non esse, ut ad emunctoria malignam materiam protrudere valeat. Raro tamen observatum hominem quempiam ex hujus luis malignitate diem suum obiisse. Boves verò, jumenta & pecora, tanquam peste quadam correpta corruunt, cum hæc animalia frequentiora visuntur. In primis si hyeme in horreis latitent & pabula inficiant. Accedit quod cum ab aliis animalibus, ut felibus, mustelis, ululis, &c. trucidantur, relinquuntur eorum cadavera in horreis, ubi putrescentia tabo, sanie, & foetore fœnum corrumpunt, quod à pecoribus comestum, non potest non & morbos & pestes excitare, reliquaque animalia pessum dare.

Animal hoc ullum in cibis aut Medicinâ usum habere, non accepi: sed fruges consumere natum, tanquam flagellum divinum ab omnibus exosum habetur. Fuit qui pelles ejus exsiccare & pellionum more præparare conatus sit, ut ad vestes fulciendas uteretur; sed irritò conatu, siquidem tenues adeo fuere, ut nec præparationem, nec acus aciem ferre potuerint, quin discerperentur: quocirca ab instituto discedere coactus fuit. Cum bestia sit omnibus invisâ, nullam ex eâ opem sperare potuit quisquam. Ad peccata puniendâ à Deo immitti, non est quod dubitemus: quocirca & seriâ poenitentiam & calidis precibus profligare non est qui dubitet.

MUS AQUATICUS Clusii, ad Gliris aut Talpæ accedit magnitudinem, longitudine uncias septem æquat, densis & mollibus tegitur villis, coloris fusci subcœrulei, præter ventrem, qui pilis ex albo cinereis vestitur, capite parvo, acuto, parte rostri superioris prominulâ, quâ terram instar Suis aut Talpæ evertere novit, oris hiatu modico. In superiore maxillâ dentes sunt duo, magni, lati, firmi, totidem in inferiori, sed minores & obtusi, oculi exigui & vix conspicui. Riētus latera longis pilis cinerei coloris obsita, cauda octo uncias longa, plana, lata, rarissimis brevibusque pilis tecta, squammata ferme, instar Serpentum, cum osseo nervo per ejus longitudinem extenso. Pes uterque anterior in quinque digitos divisus, acutis unguibus armatos; posteriores longiores sunt & magis plani: digiti membranâ quâdam connexi, ut natationi inserviant.

Ex Russiâ ad nos adferuntur, & verum illud esse comperi quod Doldius ad Clusium scripsit, odorem musci referre, licet neget id se observasse Clusius. Mulierculæ enim nostræ eorum exuvias inter vestes conservare solent, ut gratum eis concilient odorem. Difficulus asservantur, quia pili decidunt, & à vermibus eroduntur.

ECHINUM TERRESTREM ab aculeorum asperitate quidam sic dictum volunt: alii quod ob aculeos teneri nequeat. Dioscorides Chersæon videtur appellare, Galenus Acanthium, Eriçius & Erinaceus quibusdam, quod nomen cum aspiratione scribere malunt alii, Nostrates Pind-swin.

Duo genera statuunt, unum **SUILLUM**, rostro porcino, alterum **CANINUM**, capite canem referens. Animal notum est, magnitudine parvum referens catellum, aculeos pilorum loco gestans in dorso & toto corpore, excepto ore, pedibus & parte inferiore, quam rara tantum & innocua lanugo operit. Ubi venatores aut alios præfentes animadvertit, in orbem se colligit, rostro & pedibus intus contractis ut contrectari nequeat. Cubiliorum ostiola, pro ratione ventorum spirantium, claudit & recludit. Cum capitur urinam emittit, cujus contactu spinæ dorsi decidere solent. Coeunt erecti humano more, propter spinas.

Quidam exenteratum & mundatum coquunt, ut alimentum suppeditet: sed suillum tantum, non caninum genus. Hepar rite exsiccatum Renum vitiis medetur, ad quod Fel cum lacte canino etiam commendatur. Lienis affectibus Lienem adhibent. Carnes in febribus diuturnis commendantur, item ad abortum, ventriculum debilem, Cachexiam, Nephritidem, Elephantiasin. Ad Plicam curandam Erinaceum dissectum applicant, carnem

carnem comedunt, adipem inungunt, ad omnes Renum affectus & Hydropem valere volunt.

HYSTRIX ad Erinaceos refertur, animal enim est spinis horridioribus & grandioribus præditum Erinaceo, magnitudine Vulpis, os habens Leporino simile, dentesque quatuor longos, duos in superiori, duos in inferiori maxillâ, aures humanis, pedes anteriores pedibus Taxi similes, posteriores Urſi, dorſo & lateribus spinæ bicolores, partim albæ, partim nigræ sunt, ad duorum aut trium palmorum longitudinem accedentes, quas animal pro lubitu, ut Pavo caudam, erigere potest, cavernas ingreſſurus eas demittit & tenſâ cute in hoſtes ejaculatur, deſtinato ictu & vulnere quandoque inſanabili, præſertim ſi nervus pungatur. Tam diu utero gerit, quamdiu Urſa. In ſilvis ritu Taxorum cavernas fodit, veſcitur pane, pomis, piris, paſtinacis, & aquam bibit.

Quidam ut Erinaceum coquunt, & carne ejus in cibis utuntur. In uſu Medico idem præſtare volunt quod Erinaceus. Spinâ ad diſcriminandos capillos utuntur mulieres, quod pilos augere & conſervare credant, dentiſcalpii loco quoque in uſum venit, quod dentes roboret.

ARMADILLO. Hujus animalis primò meminit Oviedus, qui illud **BARDATO** vocat, quod Panopliam ſignificat; Petrus Martyr Phaleratum: Græcis & Latinis Cataphraſtus dici poteſt. Hiſpanis Armadillo, Braſilianis Tatou, Geſnero Herinaceum Braſilianum.

Tres ejus ſpecies reperiri aſſerit Cluſius, mihi duo ſunt magnitudine ſaltem diſcrepantes, quorum majorem hic delineare lubet.

Magnitudine eſt Porcelli, à roſtri extremitate ad caudæ apicem, tres ferme æquans pedes, caput quinque pollicum eſt ad aures uſque, ab auribus ad caudæ initium, corpus totum pedem habet cum ſemiſſe, cauda pedem æquat. Ambitus eſt pedis unius & quinque pollicum. Tegmen durum teſtaceum, colores ex albo flavéſcentes, caput ratione corporis tenue & exile, inſtar Porcelli ferè, rictu mediocri, nullis dentibus horrido, frons, ab auribus ad roſtri extremitatem, corneo & teſſellato munitur ſcuto, oculos ambiente, inferior maxilla cute ſaltem veſtitur, auriculæ patulæ, membranaceæ & tenues.

Dorſum ſupra ſcapulas amplo & latò tegitur ſcuto, ex orbiculatis teſſellis conſtante, niſi quod longiores aliquanto ſint verſus extremum. Reliquum dorſi novem ambitur circulis, figuris pyramidalibus depiſtis, lumbos tegit lamina ſimilis ei quâ ſcapulæ teguntur, cauda, præterquam quod annulis conſtet duodecim, paulatim magnitudine decreſcentibus, ac teſſulis quaſi Rhomboideis piſtis, in apicem ſquammoſum & acutum terminatur, venter cum gutture, natibus & parte crurum, nullâ cruſtâ teſtus, ſed villis obſitus. Pedes & crurum pars eis vicina teſſellis etiam obducitur, pedes anteriores quatuor præditi ſunt digitis, unguibus acutis armatis, quorum duo anteriores longiſſimi, poſteriores minores, penis uncix longitudine exſertus.

Specubus ut Cuniculus conditur, unâ nocte leucæ ſpaciū excavare dicitur, niſi ligetur, vix ſe includi patitur, formicas venatur, cubat ſupinus, caudâ ori admotâ, quâ rectâ procedentes formicæ incidunt in inſidias & cibum deludenti ſuggerunt. Cum fugit in præceps caput caudamque ventri applicat, ac cruſtâ tuetur, ſeſe in ſpiram convolvens. In uliginofiſ lacubus verſatur, lumbricis, piſcibus, & vermiculis veſcitur, ut & baccis quibuſdam ac pomis. Pluente cœlo ſupinus jacet, & ventre, qui exermis eſt, colligit aquam contentam inter cruſtas laterum, ſic perdurat, tranſacto imbre, fermè diem integrum, donec occurrat cervus ſitibundus, qui accedens ad potum immergit buccam, tunc ſe claudit animal, labra & nares comprehendens cervi, qui diſcurrit hinc inde, donec ſpiritus anguſtiâ deſatigatus corruat.

Commendantur carnes ejus in epulis, quamvis quoddam genus venenatum dari tradat Nierenbergius, caro pinguis eſt & excrementoſa. Cruſta data zj. pondere, ſudorem in morbo Gallico provocare dicitur. In caudâ officulum extare ajunt, quod in tenuiſſimum redactum pulverem, ac magnitudine capitis aciculæ in aurem inditum, dolorem & tinnitum ſanat. Conchulis ad fures deprehendendos utuntur. Tangunt prius cum Conchâ terram à fure calcatam ſive aliud quod ipſe tetigit, implent maximam portionem quam Chicam vocant, tympanis deinde circumſonant, Conchâ interim ſponte ſubſultante & tripudiante. Hoc veneficio notatur furis vultus puſtulâ in genis, quæ per utramque maxillam ſerperet, niſi maleficiū diligenter diſſolvatur.

De Bisulcis.

BISULCA animalia ea dicuntur Aristoteli lib. 2. de Historiâ Animalium cap. 1. quæ forcipem pro ungulâ habent, Græcis διχιδῆ, ut oves, capræ, cervi, equi fluviatiles. Et paulo post: Bisulca binis fissuris utrinque, id est à parte priorè, posterioreque diducuntur. Inter ea primas tribuimus Rhinoceroti.

RHINOCEROS, animal quadrupes, variè à multis describitur, qui cum non videntur, quocirca & errores haud paucos in ejus historiâ cernere licet apud Autores. Ego quædam ad ejus naturam facientia, ex fide digno Jacobo Bontio, qui animal hoc non solum centies cavæ inclusum vidit, sed in silvis etiam vagans observavit, depromam, cum eo me ducant partes quas ex eo possideo. Cute est cinericiâ & nigrâ, instar Elephantinæ, rugosâ admodum, cum profundis plicaturis, circa latera & in dorso. Crassam admodum habet pellem, ut quæ ictui Japonicæ Machæræ facile resistat. Neque enim hæc bestia (ut apud nos pingitur) scutis munita est, sed hæ plicaturæ hos clypeos mentiuntur, neque una pars durior est alterâ. Rostro est porcino, sed ante acutiore, neque tam obtuso, in cujus extremitate cornu illud extat, unde nomen sortita est bellua. Aliud altero majus pro ætate Rhinocerotis. Colore etiam cornu variat, modo nigrum, modo cinereum, modo album est. Magnitudo autem corporis mediocris staturæ ad Elephantem proxime accedit mediocrem, nisi quod pedibus sit longe humilioribus, ac propterea tam conspicuum etiam non est animal, cæterum innoxium, nisi læcessitum, neque crudivorum ut Tygris, sed herbis vescitur & virgultis, iisque spinosis, nam linguam habet asperissimam, sed si irriteretur hominem simul ac equum tanquam pulicem prosternit, quem deinde lambendo necat, dum, asperitate linguæ, cute & carne usque ad ossa hominem denudaverit. Carnibus Mauri vescuntur, sed nervosa plane est & concoctu difficilis.

Ex hujus animalis cornu mihi Poculum est, de quo in Artificialibus dicendum, Dens quoque & Costa.

Dentes mihi duo sunt molares, quorum unus altero major. Major quadratus ferme est, cujus latus longius duarum est unciarum, reliqua minora, ea superficies, quâ cibus masticatur, inæqualis sinibus quibusdam lævibus & protuberantiis acutis, cum foramine in medio, triquetro, colore fusco, eminentiis albis variegato, extra gingivam parum ejus prominuisse apparet. Radices habet tres, omnes quidem duplicatas, sed ex iis major & crassior is qui ex adverso duorum positus est, colore buxæ, radix longior uncias duas longitudine non æquat, pondere unciarum trium est dens totus. Ferunt dentem hunc, dolenti denti applicatum, dolores sedare, quod tamen nondum expertus sum.

Costam etiam ab amico accepi, quam Rhinocerotis esse retulit, sed proportionem ad tantæ belluæ magnitudinem dum considero, aut ex animali juniore, aut ex nothis costis esse necesse est fateamur. Quindecim uncias longitudine superat, crassa & spissa satis, lata circa medium uncias duas, arcuata, quâ spinæ adhæsit tuberculis quibusdam prædita, alterâ extremitate, quâ sterno adglutinabatur, spongiosior.

ALCE, quibusdam Jul. Cæsaris Animal Magnum, Bilons Plinii, Onager Olai Magni, Tarandus aliorum, nobis Elfdiur / Germanis Elendi.

Magnitudine & proceritate equum superat, imò in Norvegiâ tantus observatus est, ut sub ventre ejus quis stare valeret. Humeros depressiores habet & humiliores partibus posterioribus, primum incedit, à summo capite usque ad humeros, & maximè in cervice magna est pilorum prolixitas, ut jubam quasi constituat, sed non adeò magnam ut in equis, in aliis partibus pili longitudine non differunt ab equinis, licet densitate superentur, non verò crassitie, colore ad cinereum vergit, sed, pro vicissitudine temporum anni, varias subit mutationes. Caput oblongum & gracile est, si cum toto corpore conferatur. Labra magna, prominentia, crassa, sed maximè superius, quâ de causâ retrogreditur in pascendo, ne in priora tendens involvatur. Os longum, dentes non admodum magni, nec longi, aures longæ latæque. Fœmineus sexus cornubus caret, Masculinus lata gerit, crassitie duorum digitorum transversorum, in ramos seu digitos dispersa, pondere, in adultis, duodecim ferme librarum, quæ statis temporibus mutantur. Re-

cens

cens nata molli quadam lanugine obducuntur, ut cervina, ventre sunt obeso, caudâ brevi, unguibus bifulcis & bifidis, ut boves.

Comitali morbo sæpe tenentur, quo non liberantur nisi apposita prius fuerit auri altera pedum posteriorum ungula. Timidum animal est, advenientes homines fugiens, quovis parvo vulnere moritur, & si suum viderit sanguinem exanimatur. Cornu non ferit, sed canes persequentes unguibus repellit. Raro solitarium est, sed plures simul vagantur. Cum nivibus terra regitur, ita progrediuntur, ut unum præcedat, reliqua sequantur, eadem legentes vestigia, ita ut unius saltem vestigia quis se videre existimaret: latratu canum audito, fugiunt secundâ aurâ, ut vestigia cum ipsis abeant, famis & sitis sunt patientissima, pulli asfueti mansuescunt.

Carnibus eorum vescuntur, sed cibus est minus gratus, quod ipse experimento didici, donavit enim me ejus frusto Magnif. D. Cancellarius Frisius, quod, etsi animal dudum fuisset mactatum, quamdiu tamen crudum erat, totum sanguine madebat, assum tam durum & insuave erat, eo vesci ut haud potuerim.

Cornua insigni pollent adversus Epilepsiam facultate, in primis si circa Calendas Septembris animal capiat & mactetur, quia tum maxime vegetum & succulentum, in Venerem ferri solet. Nervus circumligatus membro spasmodicum patienti, paroxysmum tollit, & porro ab hoc malo præservat. Ungues præ reliquis Epilepsiae efficaciter medentur, hysterica item passioni, cordis affectibus. Ex unguibus quidam dextrum, quidam sinistrum pedum posteriorum commendant in hunc usum: alii, omnes hac vi polere, non sine ratione asserunt: ut quis ab his morbis hujus unguis beneficio præservetur, annulum ex eo confectum in annulari sinistrae manus gestet, aut particulam collo suspensam, ut cordis regionem tangat. In curatione in pulverem redigitur, & cum aliis appropriatis exhibetur.

Mihi hujus animalis est caput integrum cum cornibus, pedes item ac crura aliquot cum ungulis, ex quibus pes unus in formam poculi seu scyphi redactus est. Pentacula quoque ex cornibus, cordis figurâ, certâ constellatione in Borussia confecta.

RANGIFER, Norvagus Reinen / vel Reinsdiur / animal est Septentrioni peculiare, siquidem alio translatus non diu vivere animadvertum est, locis namque delectatur perpetuis nivibus & glacie horridis, & peculiari musci in petris nascentis gaudet alimento, quo si destituatur morbis corripitur. Ad figuram cervi quam proximè accedit, sed tenebrius aliquantum est animal & membris gracilioribus, pilis curtis, colore gryseo, duobus præditum cornibus, pro ratione corporis magnis satis & amplis, frondosis, gracilibus & teretibus juxta caput, sed dilatatis aliquantum ubi in apices terminantur, qui plerumque incurvantur posteriora versus.

Cornua, quæ ego teneo, duodecim ornantur apicibus. Mox ubi è Cranio emergunt, ramum longum anteriora versus emittunt, multis incurvatis hamulis quasi insignitum, quem Norvegi Bunnveffer vocant, eò quod hujus beneficio glaciem frangat aquarum, ac ramos arborum ad se trahat, earum gemmis & foliis ut vescatur. Fœmina etiam cornibus prædita est, sed minoribus, cætera ad figuram cervi accedunt. Vescuntur hieme musco, aliisque herbis & germinibus arborum & foliis. Ubi omnia nive sunt cooperta, aptè pedibus nivem dissipare norunt, usque dum ad saxa aut arborum truncos pervenerint, quos detegunt. Exiguo vitam sustentant; noctu ut plurimum victum quærunt, interdum in magnis nivium congeriebus sub cautibus latitant. Ajunt Lappos & Finnos, in diurnum alimentum, tantum saltem singulis tribuere musci, quantum chirothecæ suæ digitus major capere potest, licet 20. milliarium iter eadem die confecerint.

Non admodum sunt feri, sed facile cicurari se patiuntur, ut jumentorum loco iis utantur. Velocissimum est animal, & hoc maximè in eo mirandum, quod, ubi nix mollior est, nequaquam mergantur eorum pedes, ubi currunt, ultra calcaneum, Sædfløvent vocant Norvagi. Natant peritè satis, catervatim incedunt, ita tamen ut longo ordine se sequantur, caput in clunes antecedentium reponentes, dux, ubi defatigatur, ad ultimum discedit locum & sequenti officium resignat. Fœtum verno tempore in cautibus edit, ubi frigus maxime penetrabile corpora adurere solet. Variis capitur modis, laqueis, fossis, balistis, aliisque mediis.

Horum animalium multa & numerosa armenta possident Finni, ex quibus ad ipsos multum redundat utilitatis. Lac ex iis multum suave est, ex eo caseos quoque confi-

ciunt non ingrato sapore ; sed butyrum non præparant, carnibus eorum vescuntur, quas sale quandoque condiunt, & vento siccant, pellibus vestiuntur, pilis sellas suffulciunt, nervis vestes consuunt atque ex iis habenas & vincula conficiunt, quibus naviculas suas quandoque colligant, absque ullo ferramento, quo destituuntur. Ex cornubus manubria cultrorum, & alia utensilia conficiunt, sed præcipuè trahendis vehiculis suos aptant Rangiferos, atque celerrimè maximum itineris conficiunt spaciū. Unus eorum vehiculum trahens præcedit, habenis ad cornua alligatis, Rectore baculo totum negotium dirigente, alter vehiculo alligatus subsequitur, & cum prior trahendo defatigatus fuerit, in ejus locum substituitur posterior, subsequente illo, atque ita operas partuntur, donec pensum absolverint. Lassitudinis dant signum, gradum sistendo, & linguam cum anhelitu exserendo. Duodecim horarum spacio, ultra centum millia passuum conficiunt.

Varia de hoc Animali prodiderunt Autores, quæ veritati & experientiæ minus litant. Scaliger Ex. 208. ad Alcem refert, sed male, toto enim genere distant, ut vel ex iis, quæ jam diximus, patet. Nec recte statuit cornua Rangiferi lanugine obducta, hoc enim illis tum saltem contingit cum repullulant & crescunt. Magno huic viro meritò condonandum, quod remotus valde ab his terris, aliorum relationibus fidere coactus sit. Sed Olao Magno an tam facile ignosci debeat dubito, quod in hisce regionibus septentrionalibus natus, & curiosus, ut videri vult, palpabiles adeo effutiat næcias. Primo bestiam tricorner vocando & pingendo, cum duobus saltem prædita sit cornubus, nam quod in medio ponit confictum est, quod testabuntur quæ in Museo teneo. Deinde non observatum, quod Cervo procerior & robustior, cum minor sit multò. Tertio, nec veritati litat, quod stando eundoque, melius quam se inclinando, floribus ac herbis pascatur, propter cornua nimis antrorsum incurvata, idque laterali obliquaque corporis inclinatione. Observatum namque est sæpius, quod cum currat cornua in dorsum reflectat, cum verò herbis pascitur, recta prominent, nec illi ullo sunt impedimento. Quarto, Jubæ non meminit quisquam, eos qui vidit: Alcen cum Rangifero confundere videtur. Quintò, nec probabile quod currulibus jungantur plaustris, siquidem tota regio montosa, & tesqua invia curribus transiri nequeunt, sed terra nivibus obducta traharum & vehiculorum quibusdam in locis non respuit administrum.

Sunt mihi cornuum Rangiferorum specimina magna satis, sed tenuia, ut eorum fert proportio.

Capistrum quoque est ex nervis elaboratum, rubrum, forsan eorum sanguine tinctum. Gronlandorum (quantum quidem ex circumstantiis colligere datur) jacula & sagittæ cornu hujus animalis armatæ videntur, quod ex iis, quæ in Museo teneo, apparet.

CERVUS, Græcis ἐλαφός, Danis Hjort / Germanis Hirsch / animal est quadrupes, bisulcum, colore subflavo, ravo, albo aut alio colore, magnitudine equam mediocrem referens, cornubus magnis in ramos dispersis, quibus à mare fœminæ distinguuntur. Cornua autem hæc decidua sunt singulis annis, initio à bimatu, bimis enim cornua primum oriuntur simplicia & recta ad subulorum similitudinem, hinc subulones dicti, quorum duo mihi sunt cornua: Trinis bifida exeunt, quadrimis trifida, & sic usque ad annum sextum, facies iis carnosæ, nasus simus, collum oblongum & exile, cor magnum.

Mira eorum in currendo velocitas, cum erectas tenent auriculas, acerrimè audiunt, sin demissas, gravius, tempore libidinis efferuntur & pro fœminis certant, mutuis quandoque se conficientes vulneribus, partus suos teneros studiosè tegunt, & absconditos, inter profunda fruticum vel herbarum, pedum verberare castigant ad latendum. Vitæ longæ esse ferunt & febres non sentire.

Pelle cervinâ vestitos Serpentes non tangere referunt. Cornuum adustorum odor serpentes fugat & culices. Caro alimentum præbet bonum, præsertim juniorum, crebrum ejus usum febribus resistere volunt. Hepar quidam vituperant. Ex tenerioribus cornubus magnates epulum conficiunt, contra quodvis venenum utile. Sanguis alvum sistit, caro febribus medetur. Medulla & Adeps dura carcinomata molliunt imposita. Suffumigium ex pilis contra abortum commendatur. Cornu Cervini maximus est apud Medicos usus, contra venena & omnes morbos malignos, muerones ex-

teris

teris partibus præferuntur, quidam dextrum sinistro, quidam sinistrum dextro efficacius putantes. Longum foret singula recensere, quibus accommodantur. In annosorum corde os reperitur crucis formam referens, quo præstantius in corde roborando & venenis pellendis non datur ullum.

Mihi ex eo sunt cornua, secundina, membrum genitale, os de corde. Partium usum eleganti carmine complexus est Balduinus Ronseus.

MONSTROSUM CERVINUM CORNU dono Sereniss. Principis Christiani V. G. M. obtineo, cujus descriptionem dedi lib. iv. Monumentorum Danicorum in Historiâ aurei cornu in Cimbriâ inventi. Cornu illud, cum particulâ Cranii cui adhæret, longitudinem pedis unius constituit, in ambitu pollices obtinet decem, colore melleo, obtusum, nullis ramis insigne, duabus parvulis papillaceis protuberantiis in summitate donatum.

Figurâ mirabile est, quodammodo spicam grandem frumenti Turceici refert. Crebris enim tuberculis pisorum magnitudine oblitum, inæquale, asperum, variis foraminibus & sulcorum anfractibus deforme, substantiâ rophaceâ, molli, porosâ, juxta cranium protuberans paulatim & sensim sinuatur. Primo aspectu nihil minus quam cornu esse videtur.

STREPSICEROTIS cornua mihi bina, capiti ligneo aptata, quorum quodvis longitudinem habet trium pedum, in acutum desinentia, juxta apicem paululum dorsum versus incurvata, nigerrima, in ambitu caput versus octo ferme uncias habent, & octo-decim quasi annulis & rugis completis à basi ad medium dotantur. Hinc verò lævia sunt & polita cum exiguis quibusdam protuberantiis in apicem usque.

Plinius lib. 8. cap. 51. inter capras silvestres hoc animal recenset, eique cornua erecta tribuit, rugarumque ambitu contorta, & in leve fastigium acuminata, jam enim à primo ortu sensim gracilescent. De hoc animali parum legere licet apud Gesnerum aut Aldrovandum. Magnam interim affinitatem habent cornua & plane similia sunt illi quod sub nomine Origis ab Aldrovando depictum est, & ejus animalis esse videtur, quod Orygem vocat, ea enim, quæ cornubus Orygis Oppiani tribuuntur, hisce competunt.

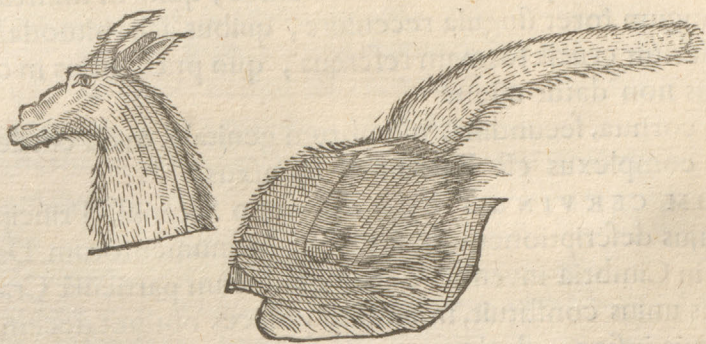
CAPREOLUS, Dorcas, Nobis Raadtur / Germanis Rehe vel Rehe-bock.

Formâ & colore cervum imitatur, nisi quod minor sit; Mas cornua in capite gerit, senis plerumque ramis distincta, visu acuto, voce debili, quam venator sibilo folii imitatur, ut allectum Capreolum, quasi ad sui generis animal profiliens, interficiat, aut capiat. Si fœmina suum amittit maritum, alium quærit, cumque secum ad pristinum habitationis suæ locum adducit. Fœminâ captâ, maritus alio discedit, ac aliam sequitur conjugem, unde fœminæ rarius maribus capiuntur.

Carnem habet suavem & meliorem cervinâ, quandam similitudinem & familiaritatem ad corpus humanum obtinentem. Corporibus humidis prodest, colicâ item & morbo comitiali laborantibus. Ventrem moratur & nervis siccitate prodest, Torminosis & Dysentericis in cibo Caro conducit. Jecur Capræ contritum ex vino bibitur, affectibus oculorum medetur; assum, sanguinis profluvium sistit. Fel faciei delet maculas & lentigines, oculorum hebetudini succurrit, tinnitum aurium tollit.

Varia ejus sunt cornua, figuræ etiam distortæ; inter quæ unum quod altero ramo erecto, altero in posteriora distorto & apicibus volam manus cum digitis refert.

CAPREA seu DORCAS MONOCEROS. Anno MDCXLIX. mense Octobri, venationi propè Flensburgum cum operam daret Serenissimus Rex Noster Fridericus III. cum Sereniss. Reginâ Sophiâ Amaliâ, & aliis aulicis, Capreolam fœminam cepit, quæ unicum cornu in frontis parte finistrâ gerebat, curvum, pilosum, nullis ramis præditum, in acutum desinens, à basi ampliore & pilosiore, in apicem angustiore excurrens, longitudine unciarum quinque cum semisse. Quod mihi, particulæ cranii adhuc adhærens, per cubicularium suum, Nobilissimum Hugonem Lytzw, dono misit. Cum primum capta fuisset, omnes, conspecto cornu, marem esse arbitrabantur, sed exenterare eam ubi cœpissent, ex genitalibus fœminam agnoverunt, raro spectaculo. Fœminis enim in hoc genere cornua negant, qui Naturalem Historiam scripserunt. Scaliger Pater lib. 3. de Re Poëtica pag. 86. scribit suâ ætate captam in Galliâ Cervam quæ cornua haberet. Sed, inquit, hoc ut interdum fieri credamus, ita monstro propius est. Quod de nostro hoc etiam jure pronuciare licet.

Gesnerus, in Iconibus animalium quadrupedum ferorum, ordine primo cornua depingit Capreoli fœminæ, his additis verbis: Cornua hæc nuper vidi apud generosum Cimbrorum Comitem Guilhelum Werhnerum, qui ea Capreoli fœminæ fuisse (cum fœminæ cornutorum, quorum ramosa sunt cornua, sine cornibus esse solent) asserbat.

APER INDICUS, Zainus, aliis Coja Metl, apris nostris figurâ respondet, nisi quod minor sit, pilis quoque longioribus, variegatis albo & nigro colore. Supra dorsum, circa Renes umbilicum habere ferunt, sed verus non est umbilicus, ut refert Franciscus Hernandus, sed mollis & glandulosa quædam pinguedo, ex quâ digitis humor exprimi potest aqueus, alii mammam esse putant, quâ pullos nutriat, alii per hunc umbilicum respirare volunt, quod vero haud simile. Terribiliter frendet, fœtidus est. Venatores, ubi eos capiunt, arbores conscendunt, quem videns grex Zainorum accurrit, cum hominem non possit, truncum & arborem mordet ac lancinat, ille interim tutus venabulo quos potest transfigit. Gregatim discurrent & ducem eligunt minimum & vilissimum omnium, quo occiso Grex dissipatur. Ferus est & truculento morfu cum primum captus est, obvium ferit, cum cicuratur placidus, & domesticus. Vescitur glandibus, radicibus, & aliis montanis fructibus, vermiculis quoque.

Carnes nostratium multò sunt sapidiore, salubriore, sed præcidendus umbilicus, alioquin uno die corrumpitur. Anno MDCXXXVII. unum Lugduni Batavorum sectioni publicæ subjecerunt in Scholâ Anatomicâ, in quo quæ inventa particularia, ita ad me perscripsit Vir Experientissimus D. D. Henricus Fuienius, simulque pilorum specimen transmisit. Porcus Americanus, quem secumimus, parvus erat, setis longioribus, variegatis ex albo & nigro. Hepar nullo ligamento suspensorio in abdomine continebatur, sed per membranam vertebrae necebat. Lien longitudine duorum palmarum, crassitie digiti unius, non sub costis lateris sinistri situs, sed transversim in abdomine, mediante peculiari membranâ, adiposæ renum membranæ junctus. Ventriculus duobus quasi cornibus dotatus, quorum alterum circa superiorem, alterum circa inferiorem ejus partem extabat. Folliculo fellis carebat, intestina tenuia ad dextrum latus, loco paulo elatiore, crassa ad sinistram declivior sita erant. Longitudo totius fistulæ intestinalis xxxiv. pedum Geometricorum erat. Pulmones in septem lobos divisi, utrinque tres, unus in medio circa cordis mucronem, utrique parti communis. Supra spinam dorsî, propè lumborum ossa, mamma erat, cujus circumferentia Imperialem magnitudine

gnitudine æquabat, quâ lac proli præbuisse videbantur testari glandulæ, substratæ, in eas enim venæ variæ, eæque magnæ, inferebantur, papillæ vero sub ventre nullius usus esse putantur, iis enim nullæ grandulæ, nullæ venæ, quæ pro lacte generando sanguinem verherent, aderant.

CAP. XXV.

De Animalibus solidipedibus.

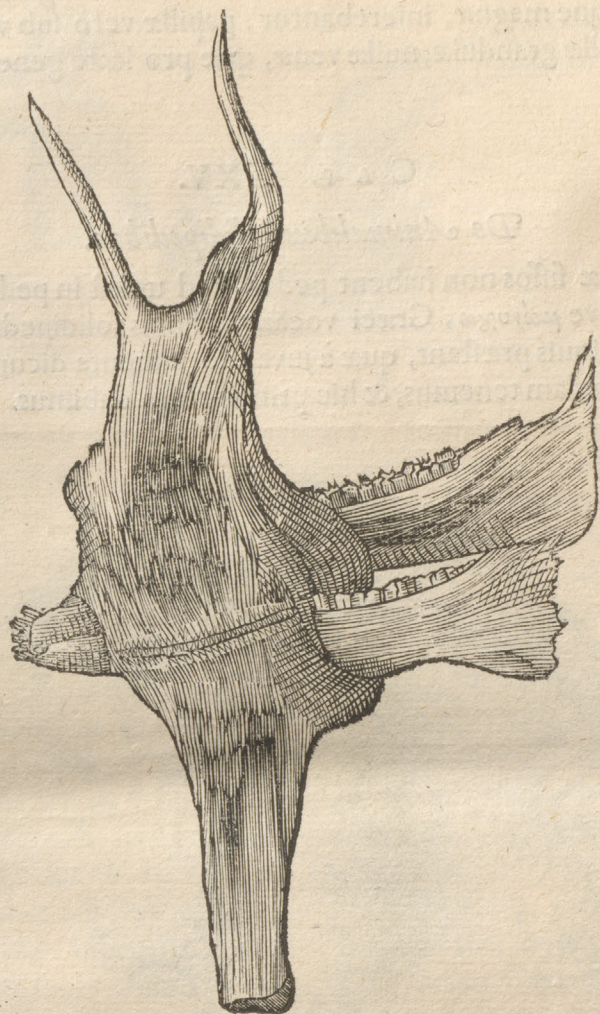
ANIMALIA, quæ fissos non habent pedes, sed unicâ in pedibus prædita sunt ungulâ, *μονώνυχα*, sive *μῑώνυχα*, Græci vocant, Plinius solidipedia, Theodorus Gaza folipedia. Horum reliquis præstant, quæ à juvando Jumenta dicuntur, ut Equus & Bos. Ex Equo quia rara quædam tenemus, & hic principatum dabimus.

EQUUS CORNUTUS. Serenissimo ac Potentissimo Regi Nostro Friderico III. inter alios equus est cornutus, generosus & alacer, staturæ mediocris, coloris gilvi, cui ex utrâque auriculâ, parte exteriori, enatum visitur cornu, incurvum, acutum, pennæ olorinæ crassitie, longitudine unciarum duarum cum dimidiâ, quamvis dextrum sinistro majus. Hæc cornua pendula & mobilia ex auricularum parte externâ enata propendent, & statis temporibus decidunt, seu potius exteriorem tunicam aut laminam exuunt, per vices, præsertim si morbo aliquo infestetur equus. Remanet verò corpus ipsum, sed diminutum, quod sensim rursus augetur ac crescit, donec ad maturitatem ac justam magnitudinem pervenerit, ut rursus deponatur. Scalpendo ad præsepe aures, jam hoc, jam illud excutit, quod inventu difficile est, quia, straminibus permixtum, aut atteritur, aut pedibus conculcatur.

Horum cornuum, sic excussorum, unum à Serenissimâ Majestate Regiâ dono accepit, quod, quoad longitudinem, dimidium saltem æquat ejus quod auriculæ adhæret, incurvum est, acutum, uncie unius longitudine, cavum, crassitie majoris pennæ anserinæ. Externâ superficie à basi ad medium usque colore cinereo, rugosum, asperum, à medio verò in apicem argenteo, qualis in conchis margaritifera conspicitur, in apice ad nigredinem paululum tendens. Interior & cava superficies etiam argentei est coloris. Totum pondere xii. vix superat grana. Situs & proportio ut melius intelligatur, Iconem capitis adjecimus. Joh. Euseb. Nierenbergius lib. 7. cap. 2. Histor. Natur. vidit in aulâ Regis Hispaniarum equum cornutum.

EQUINA MANDIBULA INFERIOR, trunco quercino ita innata, ut insertio-
nis nulla appareant vestigia, mihi etiam à Serenissimo ac Potentissimo Rege Nostro
Friderico III. transmissa est anno MDCXLIX. 6. Februarii: opus certe in quo Naturæ
mirari licet solertiam & conatus insignes. Quercinus truncus, cui Mandibula hæc inse-
ritur, longitudine superat pedes duos Romanos, crassitie brachium humanum, ad lo-
cum ubi mandibulam recipit, in quo nodus & tumor duorum pugnorum magnitudine,
per quem transit mandibulæ portio angustior. Inferior hæc trunci pars, partim cortice
tegitur proprio, partim eo nudata & teredine ex parte consumpta. In nodi seu tumoris
medio rima apparet ex concretionem partis superioris cum inferiore enata. Superior
trunci pars, quæ eminent supra mandibulam, non adeo crassa est atque inferior, sed pau-
latim tenuior redditur, atque, ubi ad pedis emerfit altitudinem, in duos divaricatur ra-
mos, quibus tertii mox supra nodum annumeranda sunt vestigia.

Mandibulæ per transversum tractu longitudo est pedis unius cum dimidio; pars ejus
anterior, quæ à ligno libera est, uncias tres longitudine superat, ac sex primores ostentat
dentes; posterior ac latior, decem eminent digitis ac utrinque quatuor ostentat molares
cum dimidio, & alarum instar divaricatur. Sed pars ejus sinistra fracta est, & plus sui
amisit quam dextra, muscolâ quibusdam in locis obducta substantiâ.

Existimo mandibulam hanc impositam fuisse ramo quercino juniore, qui sensim ex-
crescens per interstitium utriusque alæ mandibulæ, paulatim in majorem auctus est am-
plitudinem, ita ut & inferior & superior pars rami adaucti coaluerit, &, accedente copio-
so nutrimento, in nodosam hanc molem excreverit, quæ & extra & intra mandibulam
tam arcte amplexa est, ut sine fracturâ avelli nequeat, coalescente paulatim superiore
parte corticis cum inferiore, ut jam continuatum existat corpus.

C A P. XXVI.

Hominem concernentia tractans.

ABSOLUTA historiâ eorum quæ Museum nostrum tenet ex Brutis petitorum, ad ea quæ hominem concernunt properamus; inter ea primo occurrit

EMBRYO, quem ubi duobus mensibus cum semisse in utero gestasset mulier hujus urbis, abortivè ejecit, magnitudine unciam parum superans. Cum primum accepiſsem, omnia membrorum, etiam genitalium, lineamenta erant conspicua. Jam verò obscuriora, quod molliores partes exsiccatae sint, & corpus totum aromatis conditum.

DENS GIGANTEUS, in Diœcesi Alburgensi, Parochiâ Blanterup, inventus, cum parte maxillæ, formam habet dentis Canini maxillæ inferioris. Dono Clarissimi Viri D. Christiani Johannis, Episcopi olim Alburgensis, *νῦν ἐν ἀρχαίῳ*, cum teneo, qui ab antecessore suo M. Jacobo Holmio se accepiſſe in adjunctâ testabatur schedulâ, in quâ ex ejus proportionem de totius corporis staturâ conjecturam faciebat in hunc modum. Si juxta proportionem hujus dentis æstimanda est reliqui corporis gigantei magnitudo, proportionaliter, maxillæ circumferentia erit ulnæ unius & trium quartarum ulnæ. Capitis $2\frac{1}{4}$ ulnarum; à vertice ad imum menti ulnæ $1\frac{3}{4}$. Latitudo inter humeros duarum ulnarum & dimidiæ, Auris longitudo $\frac{3}{4}$, latitudo $\frac{1}{2}$ ulnæ. Lingua lata $\frac{3}{16}$ ulnæ, longa $\frac{1}{2}$. Oris latitudo $\frac{1}{4}$. Pedis longitudo unius ulnæ & quartæ partis ulnæ. Brachii extensi ab axillâ ad extremum digiti medii $3\frac{1}{4}$ ulnarum. Altitudo gigantea, circiter cubitos seu ulnas Selandicas novem. Quæ omnia utcunque ad dentis hujus quantitatem proportionaliter respondent sibi invicem ad hominis benè proportionati proportionem triplicem, cujus altitudo ut plurimum est trium ulnarum, sicut dentis hujus ad dentem hominis jam viventis proportio bene tripla est.

Sunt mihi & alii dentes molares magni, qui pro Giganteis sunt oblati, sed quia de iis valde dubito, non existimo operæ pretium fusius eorum historiam persequi.

CRANIA varia sunt in quibus futura sagittalis ad nasum usque excutrit, & ossa in Lambdoideâ à me primum observata clare satis extant.

Unum est calcinatione Philosophicâ ad niveum candorem redactum, molle ac friabile, ut cornua Cervorum, quæ hoc pacto calcinari solent.

SCUTIFORMIS Cartilago Laringis in os degenerans. Peculiare hoc ei est, ut in quibusdam ossescat, ab aliis enim & hoc observatum. Refert namque Cardanus furem suspendio mulctatum strangulari non potuisse, quod hanc Cartilaginem osseam habuerit, quod demum animadversum, cum suspendio liberatus, & de patibulo detractus, in causam hujus rei accuratius inquisitum esset.

Huic adjacent Auditus organa, Cochlea, Labyrinthus, aliæque partes adjacentes ossæ; ad auditum hominis facientia, eo modo separata, quo à Cæcilio Folio Anatomico Veneto delineata fuere Anno MDCXLV.

NOVEM DORSI VERTEBRÆ, per quarum foramina, medullam spinalem excipientia, crevit radix juglandis eo ordine, quo se ipsas in corpore vivente excipiunt. Anno MDCXLVII. cum in horto suo, ubi olim cœmeterium fuit S. Clementis, juglandem eradicare conabatur Christophorus Johannis, Consul hujus urbis honoratissimus, ad radicis extrema Sceleton humanum offendit, fermè corruptum, per cujus spinam radicis propago ita crevit ut intrans per infimam vertebra ramulos emisit per summam suis fibris divaricatos, miro spectaculo.

Radix digiti minoris crassitie est, quâ truncum spectabat longitudine pedem unum cum tribus uncis æquat, ac variis fibris ornatur; hinc vertebra novem transiens innox in ramos tres, etiam fibrosos, divaricatur. Inter quos longissimus pedem unum superat uncis quatuor, ita ut satis appareat, non manu humanâ radicem hanc insertam fuisse vertebra, sed temporis succellu crevisse radicem, atque hunc ductum observasse, monstrante ipsâ Naturâ.

Gigantææ COSTÆ particulam, pedem unum cum semisse longam, crassam unciam unam, latam tres, mihi dono dedit Nobilissimus Nicolaus Trolle, Admiralius Regni Daniæ strenuus. Eroſa & carie ex parte corrupta erat, quia diu sub terrâ latitaverat hic in Selandiâ, ubi inventa.

Huc forsan non incommodè refertur MUSCUS CRANII HUMANI, cui vires & pro-

proprietates attribuunt mirabiles. Quidam florem Cranii appellant. Crania enim humana, patibulis, rotis, aut palis affixa, ventis, pluviis & radiis solaribus continue exposita, mollescunt & ita disponuntur, ut muscum de se protrudant, quem Paracelsi *Ufneam* vocant.

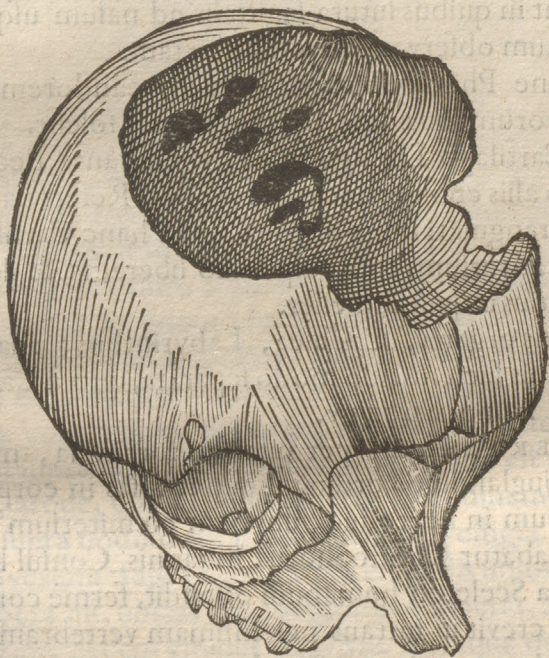
Commendatur peculiariter ad sanguinem narium sistendum, si portio eis indatur, aut syndoni rubro involvatur & de collo suspendatur, aut manibus teneatur. In vulnere hæmorrhagiâ, dysenteriâ, uteri procidentiâ, desperato mensium profluvio commendatur. Ingreditur confectionem unguenti Hopliatrici seu Armarii, quod virium suarum maximam partem ex eo mutuari videtur.

MUMIA humana huc etiam spectare videtur, licet supra, de Asphalto ubi actum, quædam de eâ tradiderimus. Nihil autem aliud esse videtur, quam Cadaverum, aromatibus conditorum, fluens liquor concretus, cadaveribus adhærens. Ex Ægypto adferri solet, ubi cadavera olim duplici modo condiebant. Ditiore medicamine confecto ex Aloë, Myrrhâ, Croco & Balsamo, plebei vero Asphalto solo, ut à corruptione immunes essent. Succus igitur ex cadaveribus exsudans, permixtus cum conditurâ, Mumiam constituit, quâ utuntur.

Magnus ejus usus est ad contusiones, sanguinis grumos dissolvit, partum faciliat, spasmus & convulsiones juvat, omnia interna & externa vulnera, exulcerationes, aliaque ejus generis curat. Permiscent aliis, vel seorsim Drachmam dimidiam exhibent.

Hujus census est *MANUS* sinistra hominis ex Ægypto allata, cujus etiam supra facta est mentio in *Historiâ Bituminum*, longitudine unciarum septem, unguibus, articulis, omnibusque lineamentis integra, linteo ex parte involuta, multorum annorum decursu ita asservata, ut nihil de eâ perierit.

Adest & *CRANIUM* puerile, quod etiam Mumia conditum fuit, in vertice apertum, quod ossa ad juncturam sagittalis & coronalis suturæ nondum fuerint confirmata, unde colligitur adulti hominis non esse.

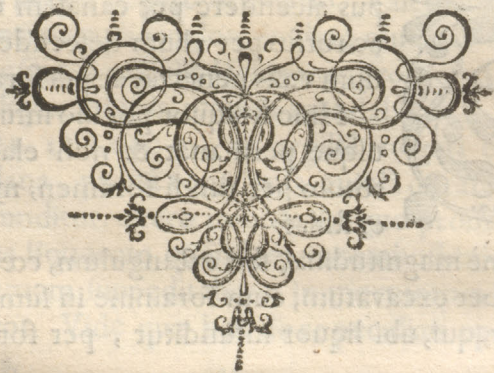
CRANIUM STUPENDUM ex Scania accepi, quod, quia affinitatem aliquam cum humano habet, huc referri posse putavi, figuræ enim sphericæ est & suturas non multum absimiles habet, sed humanum non esse multa sunt quæ arguunt. Figurâ est globosâ instar humani, sed tenue, leve, magnitudine duplo fermè superans humanum. Ambitu suo, à dextrâ in sinistram aurem, duos habet pedes cum uncis duabus. Ab occipiti foramine, per quod spinalis exit medulla, ad nasi initium, pedes ferme duos. Os occipitis, lambdoideâ circumscriptum suturâ, unicum est & triquetrum, supra illud verticem versûs quinque conspiciuntur foramina inæqualia, quæ solâ durâ matre tegebantur, figuræ diversæ, ut plurimum tamen ovales. Ab apice suturæ lambdoideæ, unde emergere solet sagittalis, ad coronalem, multæ transcurrunt, nec rectæ, nec transversæ, sed undatim

undatim variarum figurarum ossa amplectentes suturæ. In vertice amplum foramen constituunt ossa ablata. Ex iis verò, quæ restant, colligere licet sagittalem ad nasi summum perreptasse, & nasum (qui tamen non figuram nasi, sed proboscidis habuisse videtur monstrofi) in duas partes divisisse. Orbitæ oculorum nulla vestigia. A parte inferiore processus Styloïdis apparent reliquæ. A dextrâ parte, os Zygomatis integrum, in sinistrâ ablatum. Sub osse Zygomatis in ipsâ maxillâ duo supersunt dentes molares, figurâ multum discrepantes ab humanis & aliorum animalium. Quilibet enim, parte eâ quâ è mandibulâ extat, prominentias quinque semilunares habet. Reliqui dentes, tum lateris sinistri, tum anteriores, desiderantur, ablatâ proboscide. Cranium totum superficie internâ variis sinubus & foraminibus dotatum est, leve admodum & simplici constans laminâ, duræ meningis multum adhuc tenens, in primis eâ parte, quæ cerebrum à cerebello disternat. Tantæ est capacitatis ut cerebrum humanum ordinarium duplâ proportionem capere potuisse appareat.

Hactenus crediderunt Anatomici, nullum animal majus cerebrum, habitâ corporis proportionem, possidere, ipso homine, at hoc duplo grandius fuit. Humanum non esse, ex proboscide & dentium constitutione patet. Inquirenti mihi diligentissime, an aliqui hoc animal viderint eo in loco ubi inventum Cranium, nemo se unquam tale quid vidisse asserere potuit. Quin imo operam dedi ut alia ex hoc animali ossa haberem, quo ex iis de constitutione reliqui corporis conjecturam facere possem, sed nulla præterea eo in loco reperiebantur. Inventum autem fuit Cranium hoc in prato quodam Scaniæ, per quod fluviolus labeatur.

Varia fuere iudicia illorum, qui illud apud Me viderunt, sed nemo adhuc aliquid proferre valuit, in quo acquiescere animus potuit.

XX

MUSEI

MUSEI WORMIANI
HISTORIÆ
DE
ARTIFICIOSIS
LIBER QUARTUS.

CAP. I.

De Artificiosis è terris elaboratis.

RIMAS in hac classe tribuo VASIS CHINITICIS: in primis artificium ostendit Unum rotundum, totum niveum, tres circiter uncias liquoris capiens, in cujus medio statua quædam viri rogati, ad cujus pedes foramen per quod infusus liquor in cavum statuæ corpus ascendere per canalem intus occultatum potest, ac rursus per alium descendere, cujus orificium fundum vasis penetrat ac perforat.

Hinc si liquor poculo infundatur ad scapulas statuæ usque permanat & non elabitur, sin plus infuderis totum per fundi foramen, metu vacui, consequenter exstillat.

ALIUD ejusdem fermè magnitudinis, sed octangulum, cœruleo colore exornatum, in meditullio globum habet excavatum, cum foramine in summitate; in quo ex eâdem argillâ puerulus clauditur, qui, ubi liquor infunditur, per foramen emergit & conspiciendum se præbet.

VAS LIGUSTICUM. Ovalis est figuræ, ex argillâ figulinâ confectum, sed eleganti niveâ incrustatione dotatum, in extremitate alterâ effigies muliebris expressa est, quæ quandam in Balneo recubantem exprimit.

EX TERRA SIGILLATA Silesiacâ confecta FIDELIA ventricosa est, coloris purpurei, ad cœruleum tendentis, amplo ore, ansâ unicâ, parte anteriore sigillo dotata, ut solent pastilli Terræ sigillatæ Silesiacæ, in quo mons triceps, scutulum, duæ claves decussatim se secantes ostenduntur, & hæ reperiuntur literæ. TERRA SIGILLATA.

EX HISPANIA duo poculorum genera accepi, rubicunda, lævia, ac si ex Bolo Armeno essent elaborata, in Hispaniâ del EXTREME dicuntur, quorum minus ex terrâ impuriore & crassiore conflatum, ventricosum, duabus ansis præditum, Leoninis capitibus, cum aliis ornamentis ornatum, quatuor circiter unciarum capax, operculo fastigiato, nullâ incrustatione; sed fragmentis lapillorum albicantium quibusdam in locis aspersum.

Alterum duplo majus, grato rubore splendidum, pro ratione proportionis leve admodum, utrinque ansatum, venter in collum desinit angustum, quod ad labra paulatim

latim ampliatur. Nullâ incrustatione aut aliis ornamentis dotatum, sed ex subtiliori & puriori constat argillâ.

Dotes eas habere arbitror, quas terræ tribuunt sigillatæ, infusum liquorem, contra venena & morbos malignos, vim ex iis contrahere putant.

FIDELIÆ ex terrâ sigillatâ BOHEMICA confectæ (quarum tres possideo) ejusdem sunt figuræ cum iis, quas Terra sigillata Silesiaca præbet. Una harum colore est purpureo, altera albicante, tertia ad rubedinem tendente. Liquoris circiter libram capiunt singulæ; picturis & literis exterius ornata.

Semiovalis figuræ est poculum ex terrâ sigillatâ MELITENSI nivêâ confectum; unciarum duarum capax, crassum, exteriori superficie variis figuris exornatum, Viperarum nempe, Salamandarum, Scorpionum, & aliorum animalium ei impressorum. Labrum ambit hæc inscriptio. DIVINO HOC PAULI ANTIDOTO ATRA VENENA FUGABIS. Operculum figuram Scorpionis impressam tenet.

SYRACUSANUM ejusdem ferme est magnitudinis & figuræ, sed lutei coloris; sed, quia ejus fragmenta saltem ad me pervenerunt, exacte delineari nequit.

Ex TERRA SESSANA poculum, rubicundi coloris, frequentia tenet micantis auri granula. Angustum est, ex ovali ventre basi sustentata, in collum oblongiusculum terminatum. Intus & ad labra, incrustatione viridi præditum, unicâ & oblongâ ansâ. Terra rudis & argillacea est ex quâ constat, & credo hæc pocula, saltem ob auri in iis micantia granula, in precio esse.

FIDELIAM ÆGYPTIACAM, prisca operis exotici, ex Belgio ad me transmisit D. D. Nicolaus Wichmannus, quam cum ex terrâ Samiâ verâ elaboratam esse quidam existimaverint, meritò in precio habenda. A tenui basi in ventrem rotundum assurgit, qui paulatim in collum angustum terminatur, quod paulatim se dilatans prominentem constituit canalem, effundendo liquori commodum. Ansâ prædita est, digiti unius capace. Rubicundâ quâdam, sed subtili, tegitur incrustatione convexâ ejus parte, cum ornamentis quibusdam aureis; concava verò fulva est. Substantia interior, ut ex fragmentis constat, grisea, ad albedinem declinans, libram circiter liquoris capit. Ex Ægypto delatam asserit is qui dedit.

URNA LACRYMALIS terrea, ex Italiâ allata est, à Viro Consultiss. D. Petro Charisio, Reg. Maj. apud Belgas Legato ordinario. Vasculum est oblongum, colli angustioris, pyriforme, ventre ampliore, longitudine quinque unciarum, colore ex rubicundo albescente. In ejusmodi vasculis lachrymas pro defunctis fusas olim colligebant Romani, easque, cum reliquis inferiis, tumulis mandabant.

LAMPAS FICTILIS ITALICA, ex argillâ vulgari confecta, figurâ est pyriformi, sed supinâ parte plana, pronâ ventricosa, ansulâ dotata & foramine uno ampliore, per quod oleum infunditur, altero minore ex quo prominet ellychnium. In ejusmodi lampadibus veteres liquorem quendam incombustibilem habuisse volunt, qui igni nutrimentum perpetuum suppeditabat, in mortuorum sepulchris, sed nostram vulgaris usus fuisse arbitror. Vide quæ hac de re peculiari opere commentatus est Vir Clariss. Fortunius Licetus.

IDOLUM ISIDIS ÆGYPTIACUM, quod ego teneo, Exercitatione literariâ quartâ expressit & commentariis suis illustravit Clariss. Vir D. M. Thomas Bangius, S. S. Theologiæ in Academiâ Hafniensi Profess. P. Collega conjunctissimus. Statua est ex argillâ confecta, quatuor unciarum longitudine, incrustatione cœruleâ tecta. Caput peplo quasi cingitur, cujus Syrmata anteriora per scapulas ad pectus dependent, à tergo verò unum grandius oblongum ad pedes usque descendit. Aures, unâ cum nasi & totius faciei lineamentis, satis sunt conspicuæ, à mento dependet barba oblongiuscula intorta. Dextra manus ad latus sinistrum reflexa tenet ligamenta per humeros dependentia, peræ longiusculæ, quæ à tergo dependet, lineis parallelis & transversis dotata. Sinistrâ decussatim dextram secantē, & ad dextrum latus vergente, hamum ad humeros vergentem sustinet. Totum, quod infra diaphragma est, panno involutum videtur, cui varii characteres Ægyptiaci & avium figuræ nigro colore inductæ cernuntur. Basi innititur quadratæ, ejusdem cum toto coloris.

Uſus horum idolorum apud Ægyptios alius non fuit, quam quod cadaveribus exenteratis, & balsamo oblitis, inderent, sanctitatis cujusdam, ut arbitror, titulo. Unde in Mumiiis ex Ægypto adveſtis reperiri solent. De quo consule Viri Clariss. D. D. Caspari Bauhini commentaria in librum 1. Dioscorid. cap. 85.

STATUA ex gypſo, pedis unius altitudine, artificio haud contemnendo elaborata, tres exhibet homines, quorum unus grandævus, sub pedibus juvenis, ſceminam nudam rapientis & auferentis, prostratus exclamare videtur. Credo hoc artificio expressum eſſe raptum Sabinarum, quam describit Livius lib. 1. Sed adeo pulchre omnia corporis lineamenta, & affectus ipsi expressi sunt, ut vix à quoquam melius id fieri potuisse arbitrer.

Variis in locis Daniæ **URNÆ** effodiuntur **FICTILES**, figurarum diversarum, ossibus combustis & cineribus refertæ, ex cadaverum humanorum reliquiis. Quo autem modo olim in his regionibus mortuos cremaverint, & cineres in his urnis collegerint, ac in tumulis è terrâ erectis seposuerint, libro 1. Monument. Danicorum à nobis edito, legere licet.

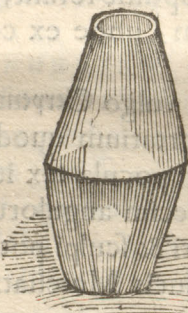

Ante paucos annos ipse in colle prope prædium Lindholmianum unam inveni, colore lateritio, figurâ cylindricâ, altitudine pedis unius; in quâ ossium fragmenta & cineres continebantur.

Fragmentum unius teneo, crassæ, ventricosæ, coloris cinerei (quam propè Egerup, hic in Selandiâ, territorii Academici eruit Vir Celeberrimus D. D. Caspar Bartholinus, tum temporis Academiae Rector. Quo in loco alia quamplurima, quæ cum demortuis tumulari solebant, ab aliis inventa, inter alia & pugio æneus deauratus, qui tandem in meam devenit potestatem, de quo etiam alibi sum acturus.

In Diœcesi Wiburgensi in Cimbriâ, in colle quodam Huolhói dicto, inventa est una cinerei coloris, quæ in se minorem continebat ex puriore argillâ elaboratam, coloris nigri, politam, ut ex fragmentis, quæ teneo, constat. Continebat ossium puerilium & cultelli ænei fragmentum.

MAGNA præterea quædam mihi est integra & capacissima, altitudinis pedis unius & unciarum septem, amplitudine, quâ venter maxime protuberat, pedum trium cum uncis quatuor, colore ex cinereo rubicundo, ex communi argillâ in figulino furno excocta. Inventa est in Cimbriâ in tractu Verumenfi & Anno MDCXLIX. à Clariss. Viro D. M. Stephano Stephanio, Historico Regio, mihi dono missa.

Hac minor est quam dono Nobilissimi Viri D. Otthonis Kragii, Regni Daniæ Senatoris prudentissimi, possideo. Sed elegantior, politior, ex materiâ subtiliori elaborata, colore subfulvo, levis, altitudine unciarum octo, amplitudine, quâ venter maxime protuberat, pedis unius cum semisse in circumferentiâ. Ex ventre hemisphærico, collum exsurgit amplum, erectum, labro paululum porrecto. Copiosum cinerem & ossium fragmenta habet. Ex Cimbriâ huc delata. Vide additamenta ad Monumenta Danica, pag. 6.

C A P. II.

De Artificiosis è Succino.

PRÆTER QUAM quod nobis varia sint Succini frustula, quibus Natura inclusit Muscas, Tipulas, Araneas, Culices; artificiosa etiam sunt quamplurima è Succino affabre elaborata, ut Scyphi, Patellæ, Tesseræ, globuli precatorii, aliaque quibus describendis non necessum esse arbitror tempus ut teramus, cum infinita ejus generis ingeniosa manus elaborare valeat. Inter reliqua visu digna est **MUSCA ALIS SUCCINEIS**, quæ vivam tam artificiose mentitur, ut pulchrius aut melius exprimi non possit. Est præterea **GLOBULUS PARVUS**, cavus, piso haud major, qui ubi aperitur ex eadem materiâ in eo reperiuntur novem Metæ, quibus pueri ludere solent, duo minutissimi globuli & tres cubi. Quæ omnia exterius apparent, siquidem globulus, in quo hæc continentur, ex Succino plane perspicuo elaboratus est.

C A P. III.

De Artificiosis è Lapidibus elaboratis.

OLLA ex lapide talcoso Norvagico, crassa est, ponderosa, coloris cinerei, librarum circiter quatuor capax, cum ansâ ferreâ. In ejusmodi ollis in Norvegiâ cibos suos coquunt, siquidem ignis violentiam optimè ferant, & lapis ipse, cum mollis sit, facile excavetur, & quamvis recipiat figuram, unde ex compactis hujus lapidis laminis fornaces extruere solent.

E MARMORE SCIBLICIANO, vulgo *Serpentin-stein* / (eo quod instar Serpentis maculatus sit) mihi sunt arte facta, Mortarium quod liquoris libram unam capit, cum pistillo, Fidelia paulo major, Cochlear, pocula sex ita aptata, ut unum alterum capiat, cum operculo eleganti. Tessera sedecim angulorum cum totidem inscriptionibus. Mollis enim cum sit lapis, facile tornari & sculpi potest. Quandoque adeo porosus, ut, Scyphi ex eo elaborati nisi oleo Nucis Moschatæ expresso perfricentur, liquores perfluant.

EX MARMORE FLORENTINO elegans mihi est **GLOBUS** exactè sphaericus & politus. In circumferentiâ decem uncias amplius, maculis suis flavo purpureis varios terrarum & insularum tractus, colore vero cinereo maria & aquas referens, ut **Globus Terrestris**, in quo Mundi partes depinguntur, plane similis sit. Circulos præterea exhibet Cœlestes, Arcticum, Antarcticum, Tropicos, Æquinoctialem & alios. Huic Pedamentum ex Ebano cum columnulis ex ebore aptari curavi, ut nihil desit quod in Sphærâ terrestri artificiosâ desiderare quis possit, cum hic Naturæ priores partes sint deferendæ.

LAMINA polita ex eodem Marmore, trium unciarum longitudine, duarum latitudine, rudera collapsæ urbis & turris vastæ tam accuratè exhibet, ut pulchrius à Pictore vix depingi possit.

EX ALABASTRO MORTARIOLUM in Diametro pedem dimidium habens, cum quatuor ansulis, ex quibus duæ canaliculatæ sunt, ut liquor infusus commodè depleri & effundi possit. Per ambitum crassitie est pollicis. Pistillum quoque habet, crassitie pollicis, longitudine pedis unius.

STATUÆ variæ & parvæ, ex eodem lapide elaboratæ, Artifices commendant, & candore inter se differunt.

EX LAPIDE LYDIO fabricatam sagittam ex Islandiâ ad me transmisit Doctissimus Arngrimus Jonæ, P. M. anno MDCLXII. quam præstat ipsius, quam meis verbis delineare. Visendum, inquit, telum an sagittam, unguem (unciam unam cum dimidiâ) longam, paulo minus latam, cuspide mutilam, mitto. Ex lapide Lydio (ut conjecturâ fert) facta. Hæc se obtulit in lardo vituli marini, bene magni & annosi: Nam & in dentibus annorum indicium habere dicuntur. Bestiam illam Rusticus vicinus sagittâ uncinatâ feriit, & alligato sagittæ fune peremit.

Bestia dum mactatur, reperitur, ut dictum, lapidea illa sagitta in mediâ lardi spissitudine. Quæ propterea illi innocua fuit, ut aliàs deprehenditur: nisi enim, lardo penetrato, interiorem carnem contingat, non sit lethalis. Interior illa caro **PUESTE**,
hanc

hanc circumplexa pinguedo, sive laridum *Specf* cum Danis & Germanis vocatur. Piscium autem talem pinguedinem, ut Balenarum & Vitulorum marinorum, à porcis mutuata voce laridum voco. Repertam hanc lapideam sagittam rusticus piscator dentibus primoribus tentavit, atque insulsus cuspide exarmavit, ut videre est. Hujusmodi autem sagittæ materia cum in Islandiâ nuspiam extet, conjicimus esse Gronlandicam, aut nescio ex quâ circumjacentium terrarum. Habet latior finis sagittæ foramen exiguum, quod forte filum ex subtilioribus Balenarum fibris, bestiam lethaliter ictam attrahendi fine, infixum habebat. Sed telum minus penetrabile, (ut dictum) at interim, in larido vivæ bestię, minus dissolubile, ratione dictâ deprehensum est.

Penè præteritsem Monumentum MARMOREUM EX ROMA SUBTERRANEA erutum Anno MDCXLIII. quod mecum communicavit Clariss. Vir D. Johannes Molenius. Lapis est cinereus, quadratus, longitudine ix. unciarum, latitudine quatuor, inscriptio trium serierum ita habet, sed rudi admodum manu sculpta.

C U S T A N T I N U S †

E B E R E T A S S I B I †

L O C U M F E C E R U M

MANUBRIUM Cultri ex Achate, variorum est colorum, nivei, cœrulei, miniati, nigricantis, purpurei, flavi, ita mistorum & locatorum, ut elegantissimam varietatem exhibeant. Longitudine superat uncias tres, crassitie pollicis, affabre politum & elaboratum, ut ei ferrum commode inferi possit, circulis & ornamentis ex argento eleganter illud cingentibus.

Ejusdem longitudinis est MANUBRIUM PUGIONIS ex Jaspide viridi, cui maculæ purpureæ raræ sunt inspersæ, ut ad Heliotropios referri debere arbitrer; sed duplo crassius, & in extremitate utrinque habet appendicem, quâ facile, ut ibidem in latitudinem, unciarum duarum cum semisse excreseat. Is qui obtulit, retulit ex *αδμυ-λίου* fuisse D. Pauli Lutheri Medici, qui frater fuit Martini Lutheri: hoc ipso hæmorrhagias variarum partium sistere solebat, quia vires ejus sæpius exploratas habebat.

Argento deaurato includitur ex PRASSIO elaboratum caput fœmineum cum pello, prominente facie & capillorum cirrhis, collo & pectoris portione. Eleganter virescit & prisci operis esse omnia docent lineamenta. Magnitudine est unguis humani, figurâ ovali; totum opus commendat manum & ingenium artificis.

Ex ONICHE vel potius ONICHACATHE, quatuor zonis vel laminis distincto, GAMAHUJAM possideo elegantissimam dono Clariss. & Consult. Viri D. Claudii Plumii, P. M. in Academiâ Hafniensi olim J. U. Professoris celeberrimi, quæ prostrato zonam habet onychinam subcœruleam, cui incumbit facies decora muliebris ex zonâ candidâ in convexum fabricata. Huic insidet nigra Æthiopis facies, ex zonâ ejusdem coloris, tam affabre elaborata, ut per nigræ faciei superficiem oculi candidi emicent. Hisce demum viri barbati & cincinnati caput integrum additur candidum, sed capillis & barbâ luteâ, ex ultimâ zonâ elaboratis. Egrégium certe & Artificiosum opus.

Ex AMIANTHO confectam CHARTAM INCOMBUSTIBILEM mihi donavit Illustrissimus Marchio Cæsar Alexander Herculanus, ejusque experimentum in meo Museo fecit, præsentibus aliis Illustribus personis. Chartæ hujus frustulum sevo candelæ inunxit, & accendit, arsit, donec sebum esset consumptum, nitidiore & candidiore remanente chartæ ejus parte, quæ ignem experta erat. Frustra duo mihi obtulit, quorum quodvis longitudine est duarum unciarum, latitudine unius: crassius aliquanto chartâ nostrâ vulgari, sed atramentum & calamum scriptorium sine difficultate admittit.

LANA ex hoc lapide confecta, ut & funis portione digiti longitudine mihi transmissus est à Clariss. Viro D. D. Petro Boudelotio, tum Sereniss. Reginae Sueciæ Archiatro. Vide cap. 7. lib. 2.

C A P. IV.

De Artificiosis ex Metallis Auri & Argenti elaboratis.

AUREUM ANNULUM GIGANTEUM dono Nobilissimi D. Laurentii Ulfeldii possideo, qui in Selandiâ repertus est anno MDCXLVI. die Decembris II. à puellâ quadam viginti circiter annorum, in tractu Orientali collis UTERHOI dicti, qui situs est inter Basnesium & Terebyam propè Molendinum Basnense. Annulus ex duplicato filo aureo constat, in se convolutus, tres ambitus cum dimidio constituyente: Filum illud aureum in utrâque extremitate continuum fuisse videtur, sed jam in extremitatum alterâ ruptum. Si extendatur duplicatum, pedem unum cum uncis septem longitudine æquat, Diameter est uncie unius cum semisse, pondere Drachmas superat quatuor.

ANNULUS AUREUS in Indiâ Orientali elaboratus & gemmâ Chrysopraso ornatus, peculiaris est artificii, quamvis enim major non sit quam ut pollicem commodè ambire possit, gemma tamen conspicua est magnitudinis, unguem digiti majoris æquans, & in ambitu parvulis Hyacinthis cinctus. Structura Metalli peculiaris est, & diversa ab iis quæ apud nos elaborantur.

Ex auro mihi TINCTURA est pulveris violacei consistentiâ, quæ, Cochleari argenteo affricta, aureo illud tingit colore. Pulvis ipse levis admodum est & subtilis.

Eadem tincturâ imprægnatum teneo Linteum, cujus si particulam igni combusseris, quod lineum est perit, remanente tincturâ aureâ filamentorum consistentiâ & figurâ. De hujus tincturæ confectione non habeo quod dicam, si quidem is, qui obtulit, ab alio habuit, & secretum sibi esse voluit.

Est & ex Auro CATENULA tenuissimi fili crassitie, longitudine unciarum duarum cum dimidiâ, pulicem per collum alligatum tenens, & stringens subtili artificio. Hunc verò pulicem ita alligatum per semestre & ultra vivum tenui, singulis diebus manui applicando usque dum sanguinis quantum satis erat extraxerat: sed, meâ incuriâ, fame & inediâ consumptus est.

Ex argento PIXIDULA, octangula, duodecim continet Cochlearia, deaurata, tenuia & levia valde. Pyxis vix pisum majus magnitudine superat.

CRUX argentea Russica è collo videtur gestata, possessorem ab armorum violentiâ tutum ut redderet; ansâ enim in apice dotata est. Deaurata fuisse videtur, sed longo usu aurum jam fere detritum est. Oblonga est, duas ferme æquans uncias, transversâ vero brachia unam, plana, crassitie cum dorso cultri certans, pondere Drachmas duas haud æquans.

Alterâ parte minorem insculptam tenet crucem viridem, ad cujus latera sculpta hasta & spongia arundini affixa: In capite literis Russicis incisa habet: REX GLORIÆ, ad dextram JESUS, ad sinistram CHRISTUS, ad pedes NIKA, seu VINCIT.

Alterâ parte iisdem characteribus, continuo tractu à capite ad calcem. DOMINE ARMA CRUCIS TUE NOBIS DEDISTI UT IIS DIABOLUM FUGEMUS. In angulis, qui ex perpendiculari & transversâ constituuntur lineâ, quatuor quasi clavi argentei apparent.

C A P. V.

De Artificiosis ex Ære & Ferro elaboratis.

UT Artificiosa ex Ære elaborata, quæ Museum nostrum tenet, breviter persequamur, primò occurrit instrumentum illud ex Orichalco formatum, quo ludere & tempestere solent pueri. A Cardano, l. 15. de subtilitate, sub nomine SUBTILITATIS INUTILIS descriptum, ex septem annulis, bracteis, & appendicibus constans. Hujus fabricam & tractandi modum fusius describerem, nisi Cardanus, loco allegato, hoc labore defunctus esset, quò Lectorem candidum remitto.

Bergis Norvegorum ante annos aliquot captæ fuerunt sagæ quædam, quæ, inter alia, sub torturâ factæ sunt, se Piscaturam solito infeliciorem & difficiliorem reddidisse,

EQUUM

EQUUM & LUPUM ÆNEUM certum in locum maris dimittendo. Quod ubi diligentius inquisitum fuit, inventa sunt quorum meminerunt, & huc ad summum Magistratum delata, mihi verò à Magnifico D. Cancellario Frisio communicata.

EQUUS cum suo ephippio rudissimâ arte elaboratus, duarum unciarum est longitudine cum dimidiâ, pondere æquat quatuor librales uncias. LUPUS verò minor, collo & capite erectus, caudâ parvâ, longitudinem obtinet uncia unius cum semisse, pendet verò unciam unam libralem. Quamvis in incredulis, permissione divinâ, efficax sit Dæmon, piis tamen omnia cedunt in bonum.

ATIDIS statua ænea, cujus effigiem dedimus lib. 5. Monumentorum Danicorum in descriptione cornu aurei, repræsentat juvenem sedentem & meditantem, dextrâ caput & mentum fulciens, sinistrâ crus sinistrum tangens. In capite mitram gerit in modum cornu incurvatam. Tota statua tres uncias longa est. Pendet quatuor uncias cum Drachmis quinque.

Antiquitatis Romanæ insigne Monumentum, quod dono Clariss. Soceri D. D. Thomæ Finckii teneo. Videatur Pignori in additamentis ad imagines Deorum Vincentii Cartari, & in originibus Patavinis.

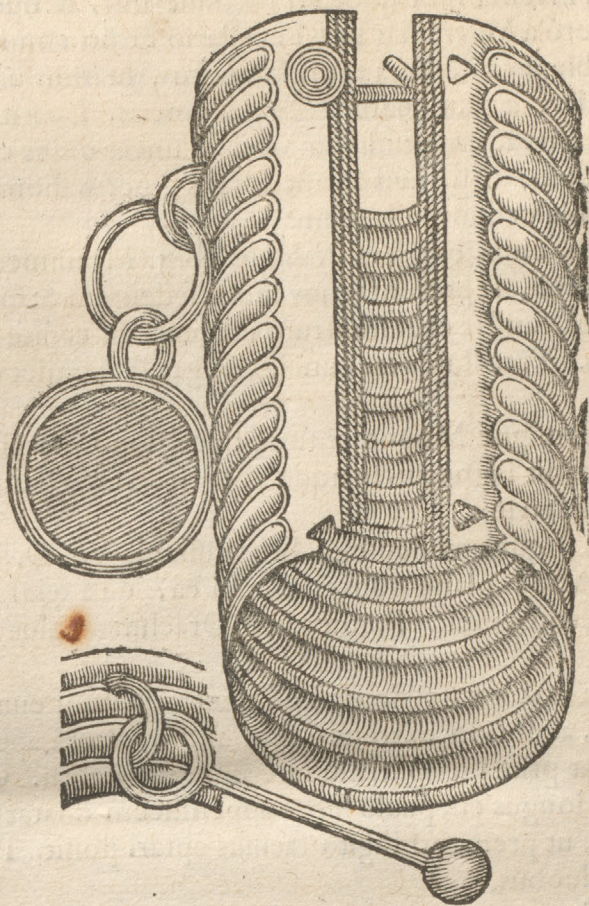
FIBULA ROMANA, qualem depingit Eruditissimus Vir D. Johannes Rhodius, in eleganti Tractatu de Aciâ, plane convenit cum eâ, quæ quarta est numero inter eas quas à Claudio Menetrio habuit. Pondere est Drachmæ unius, & multâ ærugine obducta.

STYLUS ÆNEUS ROMANUS longus est uncias quatuor cum semisse. Crassitie pennæ anserinæ minoris, acutus in extremitatum alterâ, alterâ appendice rotundâ & planâ dotatus, ut ea, quæ prima scripsit, altera commode deleat. Cui etiam fini stylus ipse, qui alioquin teres & longus est, paulo supra appendicem dilatatur, & figuram quasi rhomboideam acquisivit, ut prementi digito facilius aptari possit. Pondere est Drachmæ unius cum scrupulis duobus.

DRACO ÆNEUS, duarum unciarum longitudine, crassitie digiti, ita formatus ut primo grande caput, cum rictu patulo & oculis eminentibus, exhibeat, alis in dorso complicatis, quas aliud caput oreprehendit. Sub ventre caput humanum conspicitur, & pedes ungulis complicatis, qui etiam brachia quodammodo referunt, buccas capitis tenentia, inter quos pedes oritur cauda, quæ mox divaricatur, sed deinde coit ac collum constituit capitis Draconis, quod per divaricationem istam se insinuat, ac in dorso extremitates alarum apprehendit, structurâ prorsus mirabili. Pondere est unciarum quatuor cum semisse.

Prope Coldingam Cimbricæ effossæ sunt duæ armillæ æneæ, raræ structuræ, quas ex meo Museo delineavit Vir Clariss. D. D. Thomas Bartholinus in erudito suo de Armillis tractatu. Cylindricæ sunt figuræ ex junctis quasi tredecim annulis, ut altitudinem sex unciarum ascendant, eâ amplitudine ut brachia hominis mediocris staturæ ambire valeant. Laminæ, ex quibus constant, unâ parte apertæ sunt, ut pro lubitu dilatari aut comprimi possint, simul utrinque duo foramina trigona, quibus fibulæ (quarum etiam aderant particulæ) inseri potuerint. Externa superficies, tria obtinet crepitacula, ansæ annulis quibusdam alligata, quorum duo magnitudine & figurâ dimidium referunt dalerum, tertium vero oblongum, teres, ansatum, cum capitulo in extremitate, instar baptilis campanæ. Concussâ armillâ, hæc strepitum edunt magnum. Unum vero pendet uncias quatuordecim. Quem in finem fabricatæ sint hæ armillæ, non certò constat: quidam in sacris, quidam in bellis ad strepitum excitandum iis usos esse majores nostros putant.

SICÆ ÆNEÆ Iconem dedimus lib. 1. Monumentorum Danicorum cap. 7. Effossa autem est in Selandiâ juxta pagum Egerup, ubi collis est in quo urnæ & varia veterum ornamenta reperiuntur. Tota ex ære constat deaurato, structuræ elegantis. Manubrium longum est uncias tres, acies reliqua pedem unum, lata unciam cum semisse. Hinc patet arma ærea etiam olim in Daniâ in usu fuisse. Sunt enim mihi & fragmenta alia ex ejusmodi pugionibus in Cimbriâ propè Ripas inventa.

BULLÆ seu Bractææ duæ figurâ ovali, concavæ, olim Ehippiis aut frœnis magnatum aptatæ fuisse videntur. Altera minor, artificiose pertusa & variis mœandris ornata: altera major, integra. Vetustatem præ se ferunt magnam. Inventæ fuerunt Stikkelstadii Norvegorum, eo in loco ubi ante sexcentos annos in conflictu bellico periit S. Olaus Rex Norvegorum. Auro obductas fuisse indicant adhuc reliquiæ.

GLADIOLUS æneus sub terrâ in sepulchro inventus, sine capulo, longitudine pedem æquavit, sed abrupta cuspis figuram vitiavit & aliquid de longitudine sustulit: ex apice acutiore in latiore tendit finem, utrinque acutus. Figurâ enim est triangulari, oblongâ; circa basin foramina tria sunt, per quæ capulo olim aptatus fuisse videtur; eo modo quo jam ligneum adjeci. Per ejus longitudinem duæ quasi costæ excurrunt, quovis latere, quæ corpus firmant & robustius reddunt. Triangulus etiam parvus, duplicatâ constans lineâ, latus utrumque exornat.

Anno MDCXLIV. cum Malmogia à Suecis obsideretur, collem quendam urbi vicinum complanarunt nostri, ut in eo, tanquam loco opportuno, tormenta bellica in hostem dirigerent, inciderunt in **URNAM** quandam æneam, ossibus & cineribus referatam, quam fossores incauti & inepti ligonibus prorsus contuderunt. Fragmenta, quæ ad me devenerunt, elegantissimam & variis ornamentis conspicuam fuisse declarant. Tot enim supersunt turriculæ, tot deauratæ reliquiæ, ut vel hinc colligere liceat, virum fuisse primatem & magnarum opum, cui hoc sepulchrum constructum fuit.

Ex Cimbriâ duos **CUNEOS** æneos transmisit D. Axelius Juël, sub terrâ ibidem inventos. Major longitudine superat uncias quinque, latiore parte tres. Ex angusto enim corpore definit in aciem latiore. Alter paulò minor est, sed crassior, ad latera eminentias quasdam habens, ut manu firmiter apprehendi & firmari possit.

Usum

Usum in bellis habuisse arbitror, cum cominus pugnabant. Si foramina habuissent quibus manubria indi potuissent, securiculas fuisse arbitrarer.

CULTELLUS æneus cum manubrio ejusdem Metalli, longitudinem obtinet trium unciarum, alterâ parte obtusus, alterâ acutus, acie incurvâ. Manubrio parvulo annulato alius insertus est annulus, ut eo suspendi possit. Inventus est in urnâ quadam sepulchrali, unâ cum cineribus & ossibus, prope Calingburgum effossâ. Inter crepundia pueri ibidem tumulati fuisse ex antiquis sepeliendi ritibus colligere possumus. Vide Monumentorum Danicorum lib. i. cap. 7.

SIGILLA quatuor mihi sunt, quorum tria ænea, unum plumbeum. Grandius in circumferentiâ pedem habet, in Diametro uncias tres, effigiem S. Canuti folio insidentis, dextrâ globum, sinistrâ sceptrum, in cujus apice flos Lili, tenentis, undique stellulis cinctam exhibet. In circumferentiâ has literas, more veterum exaratas, ostentat:

† **SIGILLUM CONVIVII SANCTI CANUTI DE SIOBURG.**

Hoc sequitur aliud in Diametro uncias duas cum semisse tenens, cui insculptæ sunt hæ literæ grandiores, ita ut emineant, non verò more aliarum in ipsâ materiâ deprimantur. P. R. O. R. O. M. A.

Tertium æneum minus est, in medio magnum I. exhibens, quod ambiunt literæ minores, quæ ob vetustatem legi nequeunt.

Quartum sigillum plumbeum est, effigiem S. Gertrudis insculptam tenens, quam hæc ambit inscriptio: **CONVIVII SANCTÆ GERTRUDIS DE SIOGWART.**

CALCARIA ex Orichalco elaborata, crassa, ponderosa, simplicitatem priscam præ se ferentia, dono Reverendi Viri D. D. Petri Winstropii, Scaniae Episcopi vigilantissimi, habeo, qui retulit hæc olim possessorem agnovisse Byrgerum Archiepiscopum Daniae & Sueciae primatem, in historiis nostris celeberrimum.

Huc referre libet **LIBELLAM** seu **STATERAM** Siniticam, licet tota ex ære non sit conflata. Bacillus eburneus, septem unciarum longitudine, crassitie pennæ columbinæ, punctis & lineolis accuratissimè & minutissimè distinctus, ex altero extremorum lancem parvam æneam dependentem obtinet, cui ponderandum aurum inditur, quod expendit pondus æneum quadratum, seu potius tessellatum, quod filo suspensum transcurrit lineas & puncta in baculo signata. Huic autem ponderi in duobus amplioribus lateribus insculpta sunt puncta quinque, in angustioribus tria. Totum verò pondus Drachmam unam cum scrupulis duobus pendet. Universa hæc fabrica thecæ ligneæ clauditur, figurâ Cochleare ferme referenti, in cujus manubrii extremo clavus est, circa quem volvitur operculum, ubi aperitur aut clauditur. Ferunt Sinenses Mercatores has libellas ad cingulum portare, ut oblata numismata iis ponderent & de pretio statuunt.

Propter affinitatem aliud **LIBELLÆ** genus addo, quod Græcum esse dixit, qui obtulit. Lignum rubicundum, teres, in extremitate planum & rotundum ut ei nummus incumbere possit, longitudine decem unciarum, inclusum sibi tenet aliud in extremitate planè ejusdem figuræ, sed manubrium habens quadratum, novem clavis plumbeis illud penetrantibus circa finem dotatum. Coniunguntur verò hæc duo circa medium fermè clavo æneo, ut jungi & disjungi possint. Aperto hoc instrumento, si latiori & rotundiori parti secundi ligni nummum imposueris duarum Drachmarum, elevabit extremitatem illam cui plumbum infixum & alteri prorsus junget. Hinc colligo certæ pecuniæ probandæ destinatum esse hoc organum; quamvis de ejus usu nihil certi mihi constet.

Ad Artificiosa è ferro elaborata ut transeamus, primo occurrunt **GLADIOLI INDICI** flammati, sic dicti quod lamina instar flammæ fabricata sit, quorum unum breviter describam, alterum enim ab eo vix differt. Longitudine est pedis unius cum semisse, utrinque acutus, in mucronem desinens, ubi ferrum incipit, basin habet crassam, obtusam, hamulis quibusdam & ornamentis variis exornatam. Manubrium ferro ubi jungitur, coronula visitur elegans, ex ære deaurato elaborata. Ex buxi ligno constare videtur manubrium, idoli cujusdam muliebris statuam, lineamentis pulchrè expressis, exhibens, facie venustâ, capillis à tergo in clunes defluentibus, auriculis magnis, manu sinistrâ occiput tangens, dextrâ versus abdomen deflexâ, pectus monile exornat. Trunco variis pampinis & mæandris exornato insidens, dextrum crus, quod bovinum est, elevat, sinistrum pedem sub ornamentis recondit. Idoli cujusdam effigiem

esse arbitror, similem iis quas expressit Laurentius Pignorius in appendice ad tractatum Vincentii Carrari de imaginibus antiquorum. Ferunt Indos gladios hosce veneno inficere, ut iis ictus inferant magis lethales. Vagina ex ligno constat, exterius incrustatione ex nigrâ Laccâ Indicâ, ornamentis aureis decorâ, exornata: interius rubro panno obducta.

Est & alius gladiolus, decem pollicum longitudine, cujus ferrum figurâ folium Pyri refert, è basi obtusâ subrotundâ in apicem acutum paulatim definens. Manubrium ex ligno constat nigro, in obtusiorē & crassiorē extremitatem, rudioribus quibusdam ornamentis conspicuam, terminato. Hujus usum in bellis esse accepi, ubi Indi cominus congregiuntur. Exiguam præ se fert artis industriam: quocirca, ut priorem Magnatibus, ita hunc plebi deputatum credimus.

HASTA Indica Regiâ, quam dono Nobiliss. D. Laurentii Ulfeldt teneo, longitudine est pedes octo. Ferrum pedem unum cum semisse parum superat, flammatum, acutum, aureis ornamentis eleganter depictum, & quidem majori ornatu & artificio, ubi lignum ei inseritur, conspicuum est. Lignum ipsum parte superiore crassius est, ubique teres, sed paulatim in crassitie deficit, ita ut ad extremum vix pollicem æquet. Reges & Magnates in Indiâ ejusmodi hastis armati incedunt in bellum ituri. Adest lignea vagina, eleganter Indico more depicta, quâ ferrum tegere licet ubi consultum videtur.

BARDUS Norvagicus genus hastæ est, ferro magno, lato, acuto, figuræ semilunaris, dotatum. Unus mihi est elegans, cujus ferrum splendidum auro interstinctum micat, longitudine pedis unius cum semisse. Hoc autem ferrum ad latus hæret, ut bipennem referat, vel securim incurvam. Lignum, sex pedes longum, corio rubro obductum, & ligulis ferreis ad extremitatem usque fulcitum, firmum, crassum adeo ut vix manu ambiri valeat. Est & mihi alius longior, sed rudior, ejusdem ferme figuræ, quem in bello gestasse virum fortem & procerum colligo ex ferreæ ligulæ interioris prominentiâ, ad manus stabiliendas aptâ.

TYROCNESTIS specimen ex Indiâ mihi attulit amicus, artis & elegantiae parum, ingeniosæ simplicitatis multum habens. Ligno enim rudi, pedis longitudine, pollicum duorum latitudine, fune ex corticibus nucis Indicæ elaborato, ferrum ejusdem ferme longitudinis alligatur, quod in extremitate semicirculum refert, frequentibus radiis asperum. Hoc instrumentum junctis genubus inter fœmora tenent, prominente hemicyclo aspero, cui Cocronum seu Nucum Indicarum nucleos affricant, usque dum in minimas redigantur particulas, in alios usus asservandos.

CALCARIA antiqua, ob fabricam & figuram, digna sunt visu. Primo unum est grande, cujus longitudo est pedis unius & trium unciarum. Arcus, qui calcaneum cingit, octo unciarum cum dimidiâ, axis seu spina, quæ stellam continet, decem: stella constat radiis acutis duodecim, & in circumferentiâ sesquipedem cum dimidiâ unciâ tenet: Partem exteriorē tam arcus quam spinæ exornat litera H. ad morem priscum efformata, coronâ regiâ exornata, & appendice ad imum volubili; Novies autem hæc litera repetitur. Centrum stellæ una reliquis grandior ejusdem figuræ occupat. Regis cujusdam Haraldi calcar fuisse indicare videtur coronatum hocce H. sed cujus præcise, nostrum non est divinare. Simile plane aliud teneo, magnitudine & figurâ non discrepans, nisi quod loco literæ H. in iisdem locis extet priscum E. pari modo coronatum, Regem Ericum an designet dispiciendum relinquo. Observare in his licet, arcum, qui stringit calcaneum, majorem non esse, quam ut commodè meo quadret: unde colligere datur, nequaquam giganteæ, sed potius mediocris staturæ hominem fuisse, qui illud possidebat.

Non minorem sapit antiquitatem aliud quod dono Clariss. Viri D. M. Christiani Longomontani teneo, quod è rudibus quibusdam sub terrâ effossum fuit. Arcus, calcaneo cingendo deputatus, in angulum acutum fermè & obliquè dilatatum definit, quæ spinam capit quatuor pollices excedentem: nec rectâ lineâ pedem amplectitur, sed inclinato utroque brachio ac rursus elevato, utrinque V. Romanorum effingit. Stella verò, extremitati spinæ inserta, parvula est, duodecim interim radiis (quorum quidam carie & rubigine consumpti) insignita. Longitudo totius est octo pollicum. Vide figuras lib. 1. Monum. Dan. cap. 7.

Vetustatem etiam quandam præ se fert Par, quod à D. Wichmanno accepi. Ferreus, qui

qui calcaneum cingit, semicirculus ab interiore parte duplici dotatur fibulâ, quæ lorum, quo pes stringitur, alterâ parte divisum excipere debet: Ab eo stimulus seu processus, qui rotulam aut stellam excipit, derivatus quinque fermè est pollicum longitudine, appendiculam supra se hamatam habens duorum pollicum. Rotulæ seu stellæ enormes sunt, in Diametro quinque pollicum, in decem radios divisæ.

CALCAR invictissimi Suecorum Regis Gustavi Adolphi, quamvis nihil peculiare à modernis obtinet, quia tamen tanti fuit Herois, in Musei mei ornamentum asservo. Primò Stellam seu rotam ejus calcaris, quod gestabat cum prope Lipsiam anno MDCXXXII. contra Cæsarianos fortiter pugnando occubuit, auro inclusam & eleganter exornatam, numeris quoque anni, & diei mensis quo hoc factum exhibentem, me donavit Illustrissimus Comes Christianus Rantzovius, ut in rei gestæ memoriam inter Rariora mea asservarem. Paulò post reliquum Calcaris obtinui à Nobilissimâ viduâ Comitissæ Holckii, qui in conflictu fuit cum occumberet.

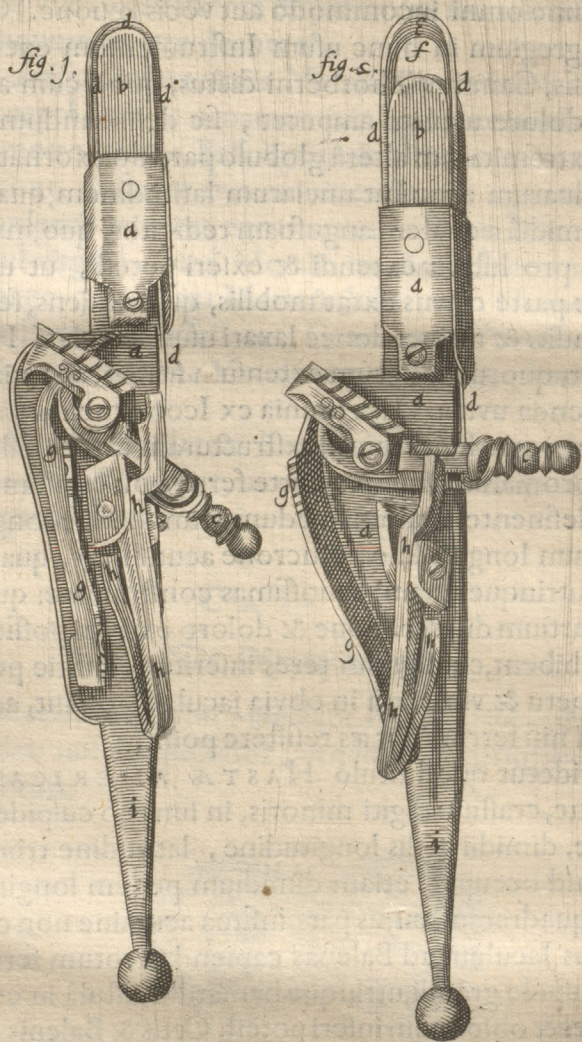

FIGURA I.

Instrumentum contractum.

FIGURA II.

Instrumentum extensum.

a *Lamina ferrea figura.*b *Lignum linguiforme incisurâ præditum.*c *Clavus trudens ferrum acutum.*d *Ferrum acutum quod exseritur & retrahitur.*e *Acumen ferri.*

Yy 3

f *Locus*

- f Locus vacuus in extenso instrumenti cui
uvula prolongata immittitur.
g Retinaculum unum, quod à clavo trahitur,
dum ferrum extenditur.
h Alterum retinaculum, quod extensum te-

net ferrum scindens, quo digito in extre-
mitate, manubrium versus, presso, scin-
dit relaxatum ferrum.

- i Extremitas seu manubrium totius instru-
menti.

*Notandum picturam hanc minorem esse ipso Instrumento, cujus
veram magnitudinem jam delineavimus.*

Norvegiæ incolis familiaris est Catarrus, qui hyeme ad uvulam & fauces palati magnâ vehementiâ descendens eam in tantum molem extendit, ut, nisi maturè debita adhibeantur remedia, suffocationis imminet periculum. Quia vero non semper in promptu sunt apta remedia, ad Chirurgiam confugiunt, & uvulam totam propendentem forcice auferunt, sine omni incommodo aut vocis læsione. Quia vero hæc operatio non adeò trita, egregium in huic usum Instrumentum excogitavit Rusticus quidam Diœcesis Bergensis, Canutus Thorberni dictus, quod cum aptum satis sit, & citò, tutò, & jucundè sine dolore uvulam amputet, sic delineandum duxi. Lamina ferrea plana, 3xj. longa, in extremitatum alterâ globulo parvulo exornata, paulatim ampliatur, donec circa medium duarum acquirat unciarum latitudinem, quæ paulatim minuitur & ad unciam unius cum dimidiâ æqualem angustiam redigitur, quo, machinis ab alterâ parte laminæ existentibus, pro lubitu extendi & exseri potest, ut uvulam exscindendam comprehendat, in hac parte clavus extat mobilis, qui scindens, ferrum, alterâ extremitate ei annexum extendit, & retinet donec laxari ulus postulat. Hic autem clavus duobus retinaculis nectitur, quorum alterum extensum firmat, ac retinet, alterum compressum laxat, ubi exscindenda uvula. Quæ omnia ex Icone melius patent.

JACULA INDICA varia sunt, quorum structuram facile collegerit quispiam ex descriptione, quam jam promam. Omni ex parte ferro non constant, sed ligno tereti, levi, in acumen paulatim desinente, quatuor pedum cum semisse longitudine, ferrea præfigitur cuspis, sex pollicum longitudine, mucrone acutissimo, quadrato, paulatim se dilatante, ac alas duas (utrinque unam) acutissimas constituyente: quæ, quo minus infixum jaculum sine magnâ partium dilaceratione & dolore extrahi possit, impediunt: demum partem excavatam exhibent, cui lignum teres inseritur, crassitie pennam Olorinam non superans. Magno impetu & violentiâ in obvia jaculari possunt, ac penetrant facillime, ut eorum violentiæ nil nisi ferrum aut æs resistere possit.

Ejus generis esse videtur quod titulo *HASTÆ AMERICANÆ* accepi, longitudine est pedum quinque, crassitie digiti minoris, in summo cuspidate ferreâ acutissimâ, folium Myrthi referente, dimidii pedis longitudine, latitudine trium digitorum, dotata. Inum ejus ferrum aliud occupat, etiam dimidium pedem longum, quod in æqualem excurrit latitudinem quadratam, cujus pars infima acumine non cedit aciei cultri.

HAMUS seu potius Jaculum ad Balenas capiendas totum ferreum est, trium ferme pedum longitudine, cuspidate grandi, utrinque hamatum, fistulâ in extremitate alterâ præditum, cui lignum teres & oblongum inferi potest, Cetis & Balenis capiendis fabricatum, vulgo in Japonia vocant belluarum harum piscatores. Eorum usum ita describit Rondeletius. Manentibus in statione multis biremibus scaphulis, binorum in singulis alter remigat, alter in prorâ stat, hastam (ita jaculum hoc vocat) tenens: significante autem speculatore Xiphiam (seu Cetum aut Balenam) supervenire (nam Belluæ tertia pars è mari prominet) & propinquantem scaphâ, ille, è manu conjecto ferro, hastile extrahit, ferrum enim hac figurâ factum est, & leviter hastili aptatum de industria. Ex eo appensus est funiculus longus, quem vulneratæ belluæ laxant, dum discrucians & effugiens mortua fuerit, tum vel in littus trahunt, vel in scapham recipiunt, nisi omnino grandis fuerit piscis. Sed hic modus saltem observatur in minoribus. Majorem Balenam ubi insequuntur, in singulis cimbis denic collocantur robusti remiges, alii tela multa, longa, cuspidate hamatâ, in belluam conjiciunt, quibus infixis & altius hærentibus, funes longissimos telis annexos relaxant, usque dum vitam cum sanguine fuderit. Tunc unâ cum funibus Balenam in littus retrahunt, adjuti maris undis. Prædam deinde partiuntur, cujus pars unicuique cedit, pro telorum conjectorum copiâ, quæ propriis notis insculptis

infulptis internoscuntur. Mares difficiliter capiuntur, fœminæ facilius, maxime si fœtus sequantur.

SERA INDICA, vel, ut alii volunt, Turcica, corpus est ferreum, teres, ad ovalem tamen tendens figuram, ad cuius latus alterum, quadratum hæret corpus, in quo repagula, vectes, & alia ad seram spectantia. Clavi aperienda est planâ, variis foraminibus & fulcis ambagiosis præditâ ac pertusâ; quæ foramini inserta aptè ad alterum dum truditur latus, aperitur sera, artificio haud vulgari confecta. Totum corpus longitudine non superat uncias quinque.

CINGULUM ex filis ferreis articulatum nexum, in quovis articulo duos habet stimulos acutos, qui, ubi nudum tangunt corpus, cutim pungunt & dolores excitant. In alterâ extremitate uncinulus est, qui ab alterâ parte excipitur ubi corpus cingit; quo claudi & aperiri commode possit. Longitudine est pedum duorum cum unciis quinque. Monachi devoti, hujus gestatione, carnem lascivientem compescere solent.

BOMBARDA exigua, duarum saltem unciarum, omnibus constat necessariis ad globulum expellendum, ignem excitandum & pulverem nitrarium incendendum. Fistula & sera ex ferro est, reliquum ex ære deaurato.

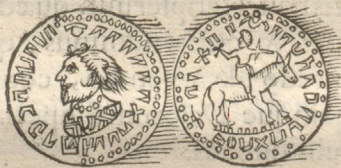
MONTICULUS artificiosus ex variis Metallorum mineris conflatus, sed maximè Galenâ & Pyrite. Exceptâ basi & ornamentis in apice extantibus, altitudine est pollicum quinque, in Diametro trium. Basi ligneæ insistit & in certas coagmentationes & cryptas quasi dispescitur. Inferior tres continet statuas operariorum Metallicorum, malleis aliisque instrumentis mineras excavantium. Supra hanc alia visitur crypta, in quâ quidam extat, qui virgulâ divinâ Metalla inquit. Summum seu apicem exornat plumbea Crucifixi imago, cui adstant Maria & Johannes. Cernere licet in toto corpore variorum generum Pyrites, Tessellatos, Granulatos, Porosos, Steriles, Fertiles, & Galenæ haud minorem varietatem, Metalla argenti, æris, plumbi, & aliorum sinu suo foventem.

SPECULUM ex Metallis conflatum huc spectare videtur, nitidum enim, pulchrum & imagines rerum adeo exacte refert, ut cum optimo è vitro elaborato certare videatur. Quadratum est quovis latere uncias octo superans.

C A P. VI.

De Numismatis.

AD Artificiosa è Metallis elaborata spectant Numismata, quorum seriem & varietatem, quæ in Museo nostro spectatur, brevibus perstringam, cum ex professo de iis alii magnâ curâ egerint.

Inter reliquos nummos AUREOS unus est Denarii Romani magnitudine, duas pendens Drachmas, alterâ parte effigiem Regis barbati & cucullati, dependentibus à tergo Cirrhis quibusdam, ostentans; torque circa collum, & parte paludamenti, variis Syrmatibus ornati. Parte alterâ exhibet equitem equo insidentem. Omnia rudi arte utrinque elaborata. Limbum cingunt characteres quidam, qui Russici, Æthiopici, aut Runicæ an sint, dignosci nequit. Sunt enim qui Regis cujusdam Gothici numisma fuisse arbitrentur.

Cycli Judaici ab uno latere thuribulum exhibent; ab altero florentem virgam Aaronis cum inscriptione Hebraicâ.

Altus nummus argenteus minor, duarum Drachmarum pondere, ab unâ parte imaginem Cæsaris exhibet, ab alterâ florem, quem dicunt unum esse ex Denariis, quibus Christus à Judâ venditus fuit. Sed meus nullam sapit antiquitatem, nam ab alterâ parte Latina hæc legitur inscriptio: IMAGO CÆSARIS; ab alterâ Germanica hæc, *ARCEY BEM* id est, flos Aquilegiæ. Ab aurifabro quodam ad imaginem nummi

nummi Rhodiensis expressum arbitror, de quo consule Antonium Augustinum Dialogo II. & Seldenum de jure Naturæ lib. 2. pag. 229.

ROMANORUM prisca numismata mihi magnâ varietate & copiâ sunt, quæ vulgò Medaglia dicuntur, tam Græca quàm Romana, argentea & ærea. Et quidem ex Denariis argenteis Drachmam maximâ ex parte ponderantibus ultra sexaginta, in quibus, ab alterâ parte, variorum Imperatorum cernuntur effigies affabrè expressæ; ab alterâ, divorum statuæ, aliaque Emblemata. Cernere etiam licet ante tempora Imperatorum cusa, in quibus Roma cum Casside, Romulus & Remus aliaque cum Consulibus nominibus extant. Adsunt in hac classe Numismata Augusti, Nervæ, Veri, Antoninorum, Probi, Otthonis, & aliorum. Est & nummus in quo Virgilii effigies & nomen legitur, alterâ parte solem ostentans fulgidum, tenuis quidem nullam sapit antiquitatem. Sed hic præ reliquis observandus est Denarius Antonini, qui ex ferro æri misto constare videtur. De quo forsitan Plinius lib. 33. cap. 9. Miscuit Denario Triumvir Antonius ferrum.

Ex ÆRE etiam mihi est copia majorum & minorum Numismatum, omnium Imperatorum Romanorum & Græcorum, desunt scæminarum illustrium & aliorum, quibus hic honos habitus, ut in eorum memoriam Nummi cuderentur. Inter quos quidam operis & artis industriâ excellunt; quidam temporis injuriâ & vetustate adeò sunt detriti, ut inscriptionis non constet ratio: quidam verò ad verorum similitudinem confecti, antiquitatem mentiuntur. Quorum omnium inscriptiones & rationes examinare nimis foret prolixum, & peculiare opus requireret: Sed ab aliis abunde hoc præstitum. Numerum enim superant octingentesimum. Inter hos enim series est omnium Imperatorum à Jul. Cæsare ad Gallienum usque, ab Illustrissimo Regis Galliarum apud nos Legato, D. Casparo Coignet de Thuillerie, mihi dono data.

Sunt præterea mihi variarum nationum Numismata, tam ex argento, quàm ære, plurima: Danica, Arabica, Turcica, Indica, Italica, Hispanica, Gallica (inter quæ series est argenteorum à Philippo I. in præsentem usque Regem, ab Illustrissimo Comite de Harlej, mihi transmissa) Germanica, Scotica, Anglica, Polonica, Russica, Suetica, ex quibus pauca, quæ antiquitatem aut raritatem aliquam sapiunt, hic attingant.

ARABICA, ex argento, magnitudine æquant Marcam nostratam, utrinque literis Arabicis exarata, quarum quædam in orbem limbum cingunt, quædam internum occupant spacium, nomen Imperatoris, sub quo cusa, exprimentes, pondere, maximâ ex parte, Drachmam æquant, tenuia enim sunt. Horum complura apud alios apud nos vidi, ex Norvegiâ allata, quæ à Siguardo Norvegiæ Rege, Jorsalafar dicto, conquesta putant. Is enim, cum in Palæstinâ militiæ operam dedisset, ingenti thesauro onustus domum rediit, ut refert Snorro Sturlæsonius in Historiâ Norvagicâ à me linguâ vernaculâ editâ.

De INDICIS Numismatis pauci scripserunt, quædam igitur addam de iis quæ possideo. Primò occurrit LARINA dictus nummus, qui rotundus non est, sed ex oblongo, crassiori tamen, compresso filo argenteo, conduplicato, constat, literis Indicis utrinque exarato. Horum quinque Dalerum Imperialem constituunt; pendet enim Drachmam unam cum scrupulis duobus.

In SIAM monetæ loco utuntur globulo argenteo, nomine TIKAL, ab alterâ parte compresso, figuram h exhibente, ab alterâ rimulam obtinente; scrupuli unius pondere.

Est & moneta alia minima deaurata, FANNO dicta, sed ex unâ saltem parte characteribus quibusdam exornata. Relatum mihi est, horum duodecim valere unciale, quamvis pondere scrupulum dimidium vix æquent.

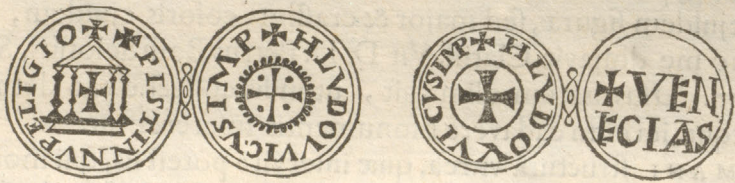
Ex JAVA mihi allatum monetæ mirabile genus, ex plumbeâ, aut ejus generis metalli constans materiâ. Rotundum quidem, sed quadrato & satis amplo foramine pervium, characteres quosdam circa ambitum habens, pondere exili. Tres enim scrupulum constituunt, ab incolis PITHis vocari ferunt. Hujus figuræ mihi duo genera, alterum æneum de quo postea, alterum plumbeum jam descriptum: Dicunt ducentas hujus generis filo alligatas circumferri, sed quandoque undecies mille, quandoque duodecies mille æquivalere Dalero Imperiali.

PIASTER moneta Chinitica sic dicta ejusdem ferme est figuræ, rotundâ namque est, & in medio foramen quadratum obtinet, sed minus prioribus. Ut Javanica ex plumbo;

plumbo ; ita Sinitica hæc ex æreâ constat materiâ. Characteres quosdam Siniticos ex alterâ parte obtinet, decussatim crucis in modum sitos inter orbem exteriorem & foramen quadratum. Quælibet Drachmam pondere æquat. Per foramina quadrata fila trajiciunt Indi, atque ita colligata gestant.

Non possum quin hic etiam mentionem faciam Nummorum D A N I C O R U M in ollis & urnis sepulchrorum collibus inclusis inventorum, qui etiam antiquitatem sapiunt haud contemnendam. Omnes mediocri solidi Danici non superant magnitudinem, ex argento conflati. Sunt qui nomen Ludovici Imperatoris præferunt, ita enim habet inscriptio, H L U D O V I C U S I M P. ab alterâ parte majoribus characteribus, † V E N E C I A S. Alius ab unâ parte Crucem ostentat, quam circumdat inscriptio, † H L U D O V I C U S I M P. ab alterâ templum, quod ambiunt hæc literæ, X R I S T I A N A R E L I G I O. Quod si Ludovicum Pium intelligant Imperatorem, filium Caroli Magni, ad annum DCCCXXX. se extendit eorum ætas. Alius hoc exhibet, E D E L R E D R E X A N G L. Hic Anglicum Imperium obtinuit circa annum Christi DCCCLXIV. Est & qui Canuti Magni titulos præferat hoc pacto, C N U T R E X A N G L. ad annum Christi MXVII. referendus. Ecce Tibi quorundam specimen.

Ex insigni varietate hos saltem adducere placuit, omnes enim enumerare, prolixum nimis foret.

Inventum apud nos etiam est numisma tenue, prioribus paulò majus, ex ære, ut videtur, cûsum, quod, ab uno latere, Regis aut Imperatoris cujusdam effigiem habet, Imperii insignia manu tenentis, ab altero Episcopi cum pedo Episcopali, sine omni inscriptione. Rudi operâ cuncta expressa sunt.

NUMISMATA CHARTACEA Lugduni Batavorum, necessitate urgente, cusa in obsidione, quæ demum in Argentea commutata sunt, etiam in meo visuntur Museo. Describam ea ipsissimis verbis amici mei, dum viveret, multum dilecti D. Johannis Meursii, lib. I. Athenarum Batavicarum cap. XXII. Pecunia hæc duplex erat, & viginti octo assibus illa major: ista minor quatuordecim æstimata. In majori ab unâ parte Leo stabat, pileum in hastili ferens, circumscriptum, HÆC LIBERTATIS ERGO: parte alterâ in exteriore ambitu incisum erat, D E U S S E R V E T L E I D A M: in interiore vero N. O. V. L. S. G. I. P. A. C. id est, Nummus obsessæ urbis Lugdunensis, sub Gubernatione Illustrissimi Principis Auriaci cûsus. In minori parte adversâ itidem erectus Leo gladium præferens clypeumque in quo expressa insignia urbis, claves duæ decussatæ, cum inscriptione, P U G N O P R O P A T R I A: Aversa vero pars hæc habet, L U G D U N U M B A T A V O R U M. Icones vide apud Meursium loco citato.

Ex stanno etiam tempore necessitatis cusa Numismata, docet illud quod Grypwaldæ anno 1631. proponebatur.

Ejus mihi exemplum est, magnitudine æquans Dalerum Imperialem, sed multo crassius, pondere unciarum quatuor. In cujus uno latere insignia conspiciuntur civitatis Grypsvaldensis, in quorum summitate quatuor lineæ quaternarium numerum indicantes, ad latera Anni numerus 1631. in ambitu N E C E S S I T A S G R Y P S V A L D E N S I S. In altero latere insignia Romani Imperii, hac inscriptione: F E R D I N. II. R O M A N. &c. reliqua enim commode legi nequeunt.

NUMMI VITREI fragmentum ex Sicilia attulit mihi Clariss. Vir D. D. Thomas Bartholinus, vitrum viride est, ab alterâ parte vestigia sigilli cujusdam apparent, quæ assequi nequeo.

Non hic commemorabo M E D A L I A Pontif. Romanorum, in primis Urbani VIII. & Innocentii X. in annis Jubilæis confecta, ejus enim generis & alia sunt multa, partim in Memoriam Virorum Clarissimorum, partim in Reformationis Evangelicæ testificationem, aliorumque præclare actorum publici juris facta. Eorum enim numerus magnus.

Ad hanc verò classẽ meritò referuntur PENTACULA & AMULETA, ex mĩsturâ variorum Metallorum, certâ constellatione elaborata, quorum virtutes à multis commendantur. Hujus generis mihi duo sunt. Unum quod majus, Soli dicatum, de quo Paracelsus lib. 7. Archidox. ubi ejus figuram delineat & modum fabricandi docet. Alterum minus, quod contra Epilepsiam commendant autores.

C A P. VII.

De Artificiosis è vitro, eique affinibus elaboratis.

URNÆ LACHRIMALES, in quibus lachrymas pro defunctis fusas colligebant Veteres Romani, tam ex terrâ figulinâ quàm vitro conficiebant. Prioris exemplum supra dedimus: Jam de vitreis agendum, duæ enim mihi sunt ejus generis. Una integra, quam dono Viri Clariss. D. D. Thomæ Bartholini habeo, altitudine unciarum quatuor cum semisse, ex basi planâ & latâ, collum ascendit crassitie minoris digiti, quod demum in latius terminatur labrum. Colore opalino, longâ sub terrâ morâ acquisito, quibusdam in locis gypseâ materiâ obducta, sive à lachrymis sive aliunde mutuata.

Alia mihi est ejusdem figuræ, sed major & crassior, coloris ejusdem, ab incauto manibus fracta. Hac me donavit Clariss. Vir D. D. Petrus Bourdelotius, Sereniss. Reginæ Sueciæ Archiater. Usus harum olim fuit, ut in iis collectæ pro defunctis lachrymæ asservarentur, atque ita cum cadavere monumentis infererentur.

OCULI HUMANI structura vitrea, quæ inservire potest iis, qui monoculi sunt, aut vitium aliud contraxerunt, ut hoc commodè pallietur. Ovalis fermè est figuræ, concavæ, eam oculi partem, quæ extra palpebras prominet, coloribus vivis repræsentans, vitro inustis ut deleri nequeant parte convexâ. Sed concavâ plumbo obducitur, ne veri oculi reliquias lædat. Hic vitreus rite applicatus & palpebris insertus, ad motum veri oculi moveri potest, & omnem deformitatem tollere.

Globus Sphæricus, ovi magnitudine, intus frustulis variorum colorum refertus, inordinatè dispositis, quæ per vitri ambientis superficiem pelluentia, gratum oculis præbent spectaculum. Usus alium non habet, quam ut ob pulchritudinem suspendatur, ut oculos pascat.

Parvulæ quædam statux vitreæ, tam hominum quàm aliarum rerum, artificiose hic elaboratæ sunt à Gallo quodam, qui pecuniam ab iis corradebat, qui modum vivis coloribus ex vitro hæc elaborandi cernere cupiebant. Nam, ex tenuibus varii coloris vitreis bacillis, igne lampadis eas conflavit, peritè satis & eleganter, quamvis senex in opere perspicillii uti cogeretur. Statuæ bullas vitreas appensas habent, ut aquæ injectæ innatare valeant.

Templum Venetiis, inter reliqua, speciosum & magnificum, D. Marco sacrum, intus eleganti exornatur incrustatione Musivâ, ut vocant, varias historias sacras aptis coloribus repræsentante, & auro quibusdam in locis obductâ.

Hoc opus ex meris constat tessulis vitreis coloratis & deauratis, quibus debito modo coagmentatis id quod debent repræsentant. Ex hac incrustatione viginti circiter mihi sunt tessulæ, quas curiositatis ergo ex locis corruptis Venetiis dum essem, erui, ac jam in Museo servo.

PRISMA CRISTALLINUM trigonum, septem unciarum longitudine, duarum ferme in quovis latere latitudine, varias refert figuras, pro variâ ejus ad oculum applicatione, jam enim inversis capitibus deorsum, pedibus sursum, jam monoculos, jam quatuor oculis proditos monstra. Colores præterea omnes (quamvis coloratum non sit) dum adversus lucem secundum longitudinem collocatum, rebus, quæ per illud cernuntur, conciliat, ut iridibus omnia objecta depicta videantur. Cernere enim licet colores splendidissimos, roseos, candidos, virides, puniceos, cæruleos, aureos, imò omnis generis. In officinis vitrariis hæc conficiuntur prismata, quæ quò majora eò accuratius omnia ostendunt.

VITRUM VIRIDE rotundum, Daleri Imperialis magnitudine, altero latere excavatum, aneo filo ita constrictum, ut unâ manubrium præbeat, præterquam quod radios solares colligat, & obvia cremabilia accendat, objecta, quæ per illud cernuntur, minora repræsentat. Quocirca Pictoribus, qui vastos terrarum tractus aliaque grandia repræ-

repræsentare compendiose cupiunt, utile & necessarium. Cuncta enim in debitâ proportionem & distantiam, sed minuta valde, exactè exhibet.

TELESCOPIUM instrumentum opticum jam notum satis, ex tubo oblongo proportionato, & duobus vitreis orbibus artificiose politis, utrique ejus extremitati adaptatis, constans, mirum in modum jam excultum est, & indies excolitur, ut objecta procul distantia majora reddat & exactè repræsentet. Illud, quod teneo, quamvis ex perfectissimis non sit, suam tamen meretur laudem, & dissita oculis tanquam præsentia objicit, mirâ jucunditate. In Astronomiâ, Militari disciplinâ, Nauticâ, aliisque usum habet maximum. De ejus accuratâ confectioe integrum tractatum conscripsit Hieronymus Syrturus Mediolanensis, qui magno labore ejus secreta rimatus est: Excoluerunt hanc artem Fontana, Kirkerus & alii, quos legant qui hic peculiare aliquid desiderant. Nos ex Syrturo, quo pacto primum inventum sit hoc organum, paucis exponemus. Prodiit, inquit, anno MDCIX. seu Genius, seu alter vir adhuc incognitus, Hollandi specie, qui Middelburgi in Zelandiâ convenit Johannem Lippersein: is est vir solo aspectu insigni quid præferens & perspicillorum artifex. Nemo alter est in eâ urbe, & jussit perspicilla plura, tam cava quam convexa, confici. Condicto die rediit, absolutum opus cupiens, atque ut statim habuit præ manibus, bina suscipiens, cavum scilicet & convexum, unum & alterum oculo admovebat & sensim dimovebat, sive ut punctum concursus, sive ut artificis opus probaret, postea soluto artifice abiit. Artifex, ingenii minimè expertus & novitatis curiosus, cœpit idem facere & imitari, nec tarde natura suggestit tubo hæc perspicilla condenda. Ubi unum absolvit, advolavit in aulam Principis Mauritiï & adinventum obtulit. Princeps habueritne prius, nec ne, suspicandum erat: Rem militiæ utilem & necessariam inter arcana custodiri jussit. Verum ut casu senserit evulgatam dissimulaverit industriam, & benevolentiam artificis gratificans. Inde tantæ rei novitas per totum effunditur orbem, & plura alia confinguntur perspicilla, sed nullum illi contigit melius aut aptius priore, adeo ut dicas non Artes solum, sed ipsam Naturam omnia conferre, ut magnis Principibus omnia inserviant. Hæc ille. Omnia verò artis secreta, quæ ad ejus fabricam rite conficiendam requiruntur, qui discipit, apud eum legat tractatu supra allegato, ubi & perspicillorum exactam tradit confectioem.

CISTULÆ quædam CATOPTRICÆ, quadratæ, longitudine unciarum sex, altitudine & latitudine duarum, ex asserculis ligneis compositæ, uno laterum longiorum vitro dotantur, per quod lux ad interiora diffunditur. In extremitatum alterâ, parte elatiore, foramen conspicitur quadratum, parvum, per quod interiora contemplari licet: In ipsâ cavitate variæ sunt statuæ juvenum, virginum, imagines lectorum, graminum, aquæ, aliorumque coloribus eleganter distinctorum. Quæ ubi per quadratum foramen aspexeris, triplicata apparent omnia, atque illorum quædam longissime remota, spectaculo jucundo & pulchro.

De his aliisque similibus consule Athanasii Kirckeri artem magnam Lucis & Umbræ, lib. 10. part. 3.

THERMOSCOPIUM, quod Crazeologon vocare soleo, constat ligno oblongo, quadrato, trium pedum altitudine, unciarum trium latitudine, tenente vitrum globosum, quod collum habet longissimum, non amplius pennâ anserinâ, longitudine pedum duorum, terminatum in aliud globosum corpus, quod ligni cavitare tegitur. Huic vitro inest liquor quidam spirituosus viridis, qui, pro ratione temperiei aëris, ascendit modò, modò descendit. Urgente frigore ascendit, urgente calore descendit, unde aëris temperiem exactè demonstrat. Superficies ligni, quæ vitrum spectat, chartâ tegitur, lineis atramento signatis certos temperiei gradus ostentans. Superior pars gradus frigoris signat, media temperiei, infima caloris. De insigni hujus instrumenti usu lege Athanasium Kirckerum lib. 3. Magnetis de catenâ Magneticâ cap. 2.

SMICROSCOPIUM tubulus est lenticulari vitro, pollicis saltem longitudine, totus quidem ex vitro, sed exterius ebore suffultus, ita ut, columnulis nixus, per fenestellas quasi lucem admittat. Lens vero cochleâ eburneâ cingitur, ut auferri & pro lubitu aperiri instrumentum possit, ubi objectum ei indendum. Totum corpus ex ebore & vitro constat. Aperto instrumento res minuta examinanda vitro inditur, atque clauso eodem, per operculi lentem contemplanda, tam exactè discernitur, ut mirum sit. Pediculus aut pulex magnitudine magnæ muscæ apparet, ac distinctè pedes hamatos,

intestina, oculos, aliaque contemplari licet, quæ alioquin latent. Thecam habet eburneam cui includitur, ne externâ aliquâ violetur injuriâ.

Figuræ alterius aliud est Microscopium, quod licet vitro lenticulari etiam objecta examinet, non tamen Pyxidi includitur, sed eburneâ cingitur coronâ, quæ per laminam æneam, manubrio eburneo comprehensam, firmatur, ut objectum forpice in manubrio fixo sustentatum lenti aptè objiciatur. Sic singula, minutissima etiam, clarè satis discernuntur.

PERSPICILLUM POLYGONIUM ex duobus rotundis constat vitris, instar aliorum perspicillorum. Sed quia Polygonia sunt, objecta adeo multiplicant, ut, cum unum objiciatur, mille te videre putes.

Est & parvus tubus ejusdem facultatis, ex laminâ ferreâ tenui, stanno obductâ, constans, figurâ conicâ, longitudine unciarum quinque. In cujus minori extremo vitrum commune parvum extat, in altero majus Polygonium. Per hunc tubum ubi rem aspexeris unam, in infinitum multiplicari videtur.

SPECULA tria quadrata possideo, limbo ligneo vestita, in quorum primo faciem tuam contemplatus si fueris, eodem tempore in ejus medio integram, sed parvam videbis, ad latera, quatuor ejus partes distractas & deformatas.

In altero quinque apparent oculorum paria, quinque nasi, quinque ora, & omnia alia, quæcunque objeceris, quinquies repetita videbis.

Tertium concavum omnia majora reddens, faciem communem, giganteam, pollicem brachii magnitudine; & sic de cæteris.

Sed perfectius est rotundum ligno undique cinctum, in Diametro vitrum quatuor habet pollices, radios solares potenter colligit & mira exhibet spectra. Si extra speculi centrum caput statuatur, inversum apparet & pedes sursum, si propius applicueris ingentem conspicias faciem Gigantis & digitos brachii magnitudine, & multa alia pro ratione diversitatis applicationis. Sed primarius ejus usus est quod collectis & ejaculatis radiis solaribus obvia comburat. Cujus rei periculum facere qui volet, splendentis Solis radiis speculum obvertat, & fomitem vel accendibile objectum obvertat centro. Quod invenitur tam diu removendo & appropinquando, donec unitos radios in objecto conspexeris, tum illico ignem concipit. Meum hoc anno MDCIX. Venetiis ab Agyrtâ quodam emi, qui ligneam in quâ sedebat sellam eo accendebat, ut emptores alliceret.

Speculum seu TUBUS DIOPTRICUS, constat ex tubâ ligneâ, unius pedis longitudine, quæ in alterâ extremitate vitrum habet Polygonium, in alterâ vitrum aliud quod chartâ plane tegitur, ut non nisi per exiguum foramen, per quod vix acus transire potest, aspicere objecta liceat. Firmatur hic tubus suis pedunculis in planâ tabulâ, ut non dimoveatur, eique certâ proportionem distantia depicta objiciuntur objecta, distorta admodum & separatis partibus inversa. Hæc objecta per hunc tubum si aspexeris, non videbis illud quod ostendant, sed diversa & benè proportionata. De horum tuborum fabricâ consule tractatum Gallicum Niuroni, quem vocat, La Perspective curieuse.

CATOPTRICA SPECULA, licet non è vitro, sed Metallis sint elaborata, quia tamen specula sunt, huc spectant.

CYLINDRICUM totâ mole suâ pollices novem altitudine non superat, sed speculum ipsum sepositâ basi ligneâ & apice sex saltem habet pollices, circumferentia quatuor. Ast ipsum speculum dimidia saltem est Cylindri pars, ab averâ parte concavum, ligno falcitum. Ex misturâ constat Metallicâ, benè politâ, ut instar speculi Crystallini objecta repræsentet. Verum nulla rite formata exhibere potest, sed distorta valde ac juxta principia optica ex centro in circumferentias circulares ducta. Imagines ipsæ hoc pacto confectæ nil nisi confusum exhibent chaos, applicato autem debite speculo, ordinatæ & pulchræ satis apparent. Sunt mihi ejus generis effigies Cardinalis Richelieu, sceleti humani, Monachi & nudæ virginis, quas nemo quid sint dixerit, nisi applicato rite speculo.

CONICUM speculum eâdem arte, & ex eâdem materiâ elaboratum est, quâ Cylindricum, nisi quod figuram habeat conicam. Hujus speculi duo mihi sunt exempla, alterum altero altius, ubi applicatur unum imagini optice in capsâ rotundâ delineatæ, iconem Servatoris ostentat, ubi alterum eodem in loco ponitur, emergit imago Virginis Mariæ.

Mariæ. Si invertatur capsula & applicentur specula, unum Lilium flavum, alterum rubrum exhibebit ex eodem loco & situ, aliaque jucunda. Conus alter altitudine est unciae unius cum semisse, alter unciarum duarum. Capfa, in quâ depictæ imagines, & cui specula induntur, in Diametro uncias habet octo.

C A P. VIII.

De Artificiosis è Plantis elaboratis.

HERBA PATI seu MAGVEY lenissima, species Aloës Americanæ, foliis angustis, minoribus & tenuioribus, ad purpureum vergentibus colorem, radice magnâ & fibrosa est. Ex hujus plantæ fibris conficiuntur fila tenuissima & elegantissima, quæ PITA dicuntur, quæ fœminæ Mexicanæ maximi faciunt & ad varia opera utuntur. Horum filorum mihi duo sunt genera, unum rude adhuc & non satis ad opera præparatum, alterum in fila quibus neri potest aptatum. Vide Margravium lib. 2. Hist. Plant. cap. 16. Mecum hæc fila communicavit Vir Clariss. D. Johan. de Laet, amicus meus, dum viveret, charissimus.

FILUM CONTRA SPASMUM nil aliud est quam filamentum ex nervis Rangiferorum confectum, quod parti spasmo laboranti impositum, morbum tollit. Et quamvis ratione materiæ huc non spectet, ratione formæ hic de eo agendum obiter existimavi.

Ex arundinibus confectus est Pecten, quem Americanum vocabat is qui obtulit, dentes ex corticibus arundinis videntur confecti, & separatim nexi; extremitates claudunt ossa quædam lata, sed dentes junctos in medio firmant arundinis maculati frustra oblonga: longitudine est unciarum quinque.

CULEI ex floreis foliorum arundinaceorum, in quibus Gariophylli ex Indiâ Orientali navibus nostris sunt advecti, viminibus quibusdam ex junco Indico, vulgo ROTTINS dicto, ligati & cincti, ex quibus etiam ansas habent. Longitudine ut plurimum sunt pedum quinque, amplitudine cum tonnâ nostrâ certant. Gariophyllis Indicis referti, magnâ copiâ ad nos deferebantur.

CORBIS INDICA non ex viminibus, ut vulgò fit, sed ex Arundinum Indicarum corticibus dissectis, ac decussatim se secantibus, confecta, ita ut figuras rhomboides, ex his decussatis sectionibus constitutas, singulas stipet unus ordo per lineam rectam ab apice ad extremum totam ambiens. In Diametro pedem unum habet, longa pedes duos circiter. Cum ad nos devehebatur, repleta erat Costo Arabico, quem vulgò Cinamomum album vocant.

Ex Sparto elaborata corbis Indica, pilei planè refert figuram, cui ablatus limbus, adeò ut quidam Africanum pileum existimaverint.

Figuræ est hemisphæricæ, in Diametro uncias decem obtinens, ex Sparto albo, nigro, purpureo, & nervis ex Balenarum cirrhis confectis stipata, tam artificiose elaborata, ut artificium mirari liceat.

PAROPSIDES parvæ ex Sparto subtili, sex circiter uncias habent in Diametro, cum rotundæ sint, laccâ rubicundâ obducitur centrum, quod ambit corona aurata, limbus etiam laccâ rubrâ obductus, sed fundus amplius laccâ nigrâ tegitur arte subtili.

Ex eodem Sparto, sed crassiori, constat **AULÆUM** seu **STOREA** Indica, in quâ federe ac discumbere solent Reges ac Magnates Indorum, dum aut convivii indulgent, aut Legatos peregrinos admittunt. Pedes sex longa est, tres cum tribus pollicibus lata, coloribus eleganter variegata, in primis, albo, nigro, flavo, rubicundo & subviridi, tessellatim ita digestis omnibus, ut ornatum præbeant jucundum.

Anno MDCCLIII. metu Anglorum venientibus ad nos navibus Belgicis, ex Indiâ Orientali redeuntibus, varia rara & visu digna à nautis emi. Inter reliqua Storea erat ex stramine artificiosè confecta, rubicundo & puniceo colore, decussatim flavum secante, variosque rhombos pingente. Longitudine est pedum quinque circiter, latitudine trium. Is qui vendidit referebat sponfos & sponfas, ubi matrimonia contrahebant, in ejusmodi floreis discumbere.

CAPSAM præterea tum accepi figuræ cubicæ, pedem unum longam, latam & profundam, cum suo operculo. Exterior tegitur cortice tenui, castanei coloris, quem cingunt & firmant ramuli ex junco Indico, colore purpureo tincti, filis ex pilis confectis alligati. Interior superficies foliis palmarum cincta & exornata, singulari artificio juncta.

Limbus capsæ & operculi, nigro colore tinctus. Cæterum, etsi levis admodum sit hæc capsæ, latera tamen digitum crassitie æquant, ut inter utramque superficiem ramulos delitescere arbitrer.

Aliam etiam accepi capsam quadratam, oblongam, pedem unum cum tribus uncis longam, dimidium latam, decem uncias profundam, opere elegantiore elaboratam. Exterius textili opere ex Sparto subtili, variegato, constat, & juncis purpureis cingitur ac stipatur, candidis quibusdam Conchylis lunatis ac dentatis, ordine eleganti dispositis, ita ut literam Latinam S. binæ junctæ referant, undique exornatur. Interior superficies textili foliorum arundinaceorum tegete ornatur. Quâ suum recipit operculum, foliis palmæ purpureis & flavis alternatim dispositis nitet. Parietes capsæ, crassæ quamvis, gravitatem tamen nullam operi conciliant.

COROLLÆ PRECARIÆ, quibus in precibus annumerandis utuntur Pontificii, mihi sunt variorum generum, sed huc tantum spectant illæ, quæ ex Vegetabilibus sunt confectæ. Ejus generis mihi una est, Romæ elaborata, cujus globuli ex stramine eleganter contexto constant, tam majores, quam minores. Ita verò sunt dispositi, ut post decem parvos sequatur unus major. Sunt verò sexaginta minores, præter eos qui appendicem constituunt cruciformem. Ornamenta vero ex eadem materiâ confecta & glandes referentia extremum occupant. Junguntur verò omnia ligulâ sericâ, ut suâ pulchritudine ob artificii raritatem oculos eleganter pascant.

Planta quam lachrymam Jobi vocant, species lithospermi, grana magna, pisorum ferme magnitudine, lapidea & dura admodum fert, in quibus semen reconditur, colore sunt vario, in primis vero cinereo & ad nigrum inclinante. Ex his etiam mihi est confecta corolla precaria, sed non nisi quinquaginta constans granis, exceptiis iis quæ crucem adjunctam constituunt. Post decimum quemque sequitur globulus polygonus ex nigro Gagate confectus. Hæc autem omnia junguntur filo ferreo catenæ instar.

PANIS frustum mihi est ex extremo involucro Nucis Indicæ confecti, qui procul dubio tempore necessitatis in usum saltem venit. Sapore enim est haud grato, colore luteo.

Alius Panis ex Yucâ seu Mandiocâ, similis biscocto similagineo, sapore non ingrato, ex radice Yucæ confectus est. Varios autem modos conficiendi Brasilienses habent. Simplicior hic: Mandioca cruda cultro ab exteriori cortice liberatur, hinc purâ lavatur aquâ, scinditur in particulas ligulæ figurâ, duos circiter digitos longas, semidigitum latas. Particulæ hæc exponuntur Soli per biduum ut exsiccentur, non expresso succo, siccatae sunt albissimæ, ita ut cretæ loco inservire possint ad scribendum, tunduntur in pollinem in mortario ligneo, ex quo panis coquitur delicatissimus, albissimus, certans cum pane similagineo optimo. Fit etiam ex hac farinâ biscoctus diu durans, cujus frustum mihi est sapore haud ingrato, quod ex Insulis Canibalibus cum nostris navibus huc est delatum, diu asservari posse videtur.

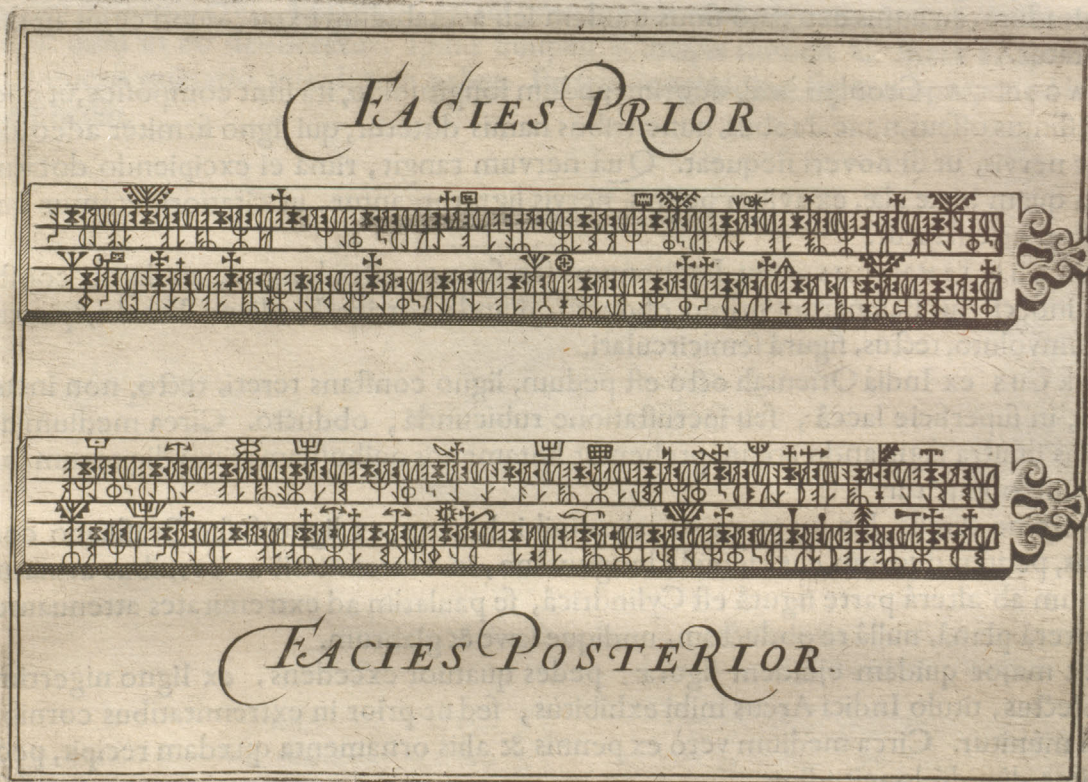
Ex Corallio rubro effictum Cranium humanum, magnitudine Pisi majoris, artificium non olet singulare, ruditer enim saltem elaboratum est. Sed quia ad plantas Marinas refertur Corallium, hic ejus facienda erat mentio.

C A P. IX.

De Artificiosis è lignis elaboratis.

GLOBUS BUXEUS polygonus, omnia Sciathericorum, quæ fingi possunt, obtinens genera, duorum pugnorum est magnitudine; latera habet viginti sex, quorum viginti quatuor, partim quadratorum, partim trigonorum variis exornantur sciathericis, cum indicibus ex laminis æneis variâ figurâ affabre confectis. Latus quadratum in vertice, pyxidem parvam nauticam obtinet, cum acu Climata mundi demonstrante, directioni operis inserviente. Inferius quadratum pedem cum basi admittit, cui tota structura innititur. Opus fuisse ajunt Nobilissimi D. Tychonis Brahe.

FASTI DANICI, libro secundo Fastorum Danicorum à me explicati, in Museo meo asservantur, & alii multo plures, quos hic repetere minus necessum judico, varietas enim est infinita, tam ratione figuræ ligni, quàm ratione notarum impressarum, ut ex iis, quæ ibidem adduximus, colligere licet: duo hujus specimina hic adjunximus, qui plura desiderat cum explicatione eorundem, Fastos nostros Danicos adeat.

GRONLANDICA INSTRUMENTA ex ligno elaborata varia sunt: **REMUS** Gronlandicus, octo fere pedum longitudine, ita est comparatus, ut duplicatus videatur, in utrâque extremitate alas habens latas & longiusculas, figurâ myrti folia exprimentes, manubrium quod intercedit Cylindricum est, paululum tamen compressum, crassitie brachii ferme, quo manibus commode prehendi possit, atque ita Ictibus alternis navis (quæ Coriacea est) impelli: quævis ala pedem unum cum dimidio habet, reliquum

quum mensurâ manubrii est. Nodis duobus juxta initia alarum dotatur, ex Balenarum cirrhis confectis, in eum, ut arbitror, usum, ut à naviculâ retineri commode possit, ejus in remigando ubi non est usus. Osseo limbo tenui undique cinguntur alæ, clavis minutis osseis eis infixis, qui tamen in extremitate major est ac latior. Mirum quàm affabre sine glutine, aut aliis ejus generis, rimas & lacunas ligni refarcire norint, ferro & ferreis destituti organis.

HASTÆ seu venabula Gronlandica, sex circiter pedum, ex ligno constant abietino, in summitate foramen obtinent, cui ossea inseritur cuspis, mobilis, & ligno loris ex cirrhis Balenarum confectis alligatur. Circa hastæ medium hamus quidam osseus conspicitur, foraminulis pervius, per quæ transiens ejusdem materiæ lorum, illum ligno aptat, cujus usum esse arbitror, ut fortiori manus impetu in obvium hostem aut feram trudatur.

Ei non plane dissimile est **JACULUM**, perticâ enim constat ligneâ, pedum quatuor, in cujus apice foramen est, quod acuminatam recipit basin, grandioris ex osse hamato cuspidis; quæ, Balenas aut pisces grandes ubi venantur, ipso ictu è sinu suo excidit. Sed quia loro, ex corio fabrefacto Balenæ, circa medium ligni firmiter ita alligatur, ut appositum verticillum motum bestię sequatur, à ligno divelli nequit. Hoc enim aquæ supernatans, prædam, longius licet divagatam, tandem prodit.

Cuspis vero ossea, quinque hamis prædita, longitudine tertiam lignei manubrii æquat partem, crassitie pari.

Est & instrumentum aliud ligneum Gronlandicum, quod cujus sit usus nondum constat. Hastæ corpus ligneum, quatuor pedum longitudine, dilatatur paulatim circa finem; hinc utrinque duabus alis, palmæ longitudine & latitudine, ovalis fermè figuræ, osseis clavis ligno affixis dotatur. Inter alas autem has os est teres, pollicari crassitie & longitudine, in cujus extremo sinus quidam seu acetabulum extat, quod cujus sit usus ignoratur.

SAGITTÆ Gronlandicæ, duorum pedum longitudine, ita sunt compositæ, ut apex acutissimus osseus, nunc duobus, nunc tribus hamis dotetur, qui ligno firmiter adeo alligatur nervis, ut dimoveri nequeat. Quâ nervum tangit, rimâ ei excipiendo dotatur, supra quam binæ alæ, ex avium pennis, nervis ligno aptantur, ut citatori ferantur cursu, dum ejaculantur.

ARCUS FINNICUS, seu Lapponum, sex ferme pedes longus, ex ligno constat abietino, cirrhis Balenarum primo obducto, deinde cortice Mediano Betulæ, spiratim circumvoluto, tectus, figurâ semicirculari.

ARCUS ex Indiâ Orientali octo est pedum, ligno constans tereti, recto, non incurvato, in superficie laccâ, seu incrustatione rubicundâ, obducto. Circa medium ubi manus sinistra sagittando arcumprehendit, lintamentis quibusdam trium digitorum longitudine obducitur.

Nomine Arcus **BRASILIANI** alius mihi donatus, ex ligno fusco Brasiliano confectus, pedum duorum cum semisse longitudine, in extremitatibus cornibus armatus. Lignum ab alterâ parte figurâ est Cylindricâ, se paulatim ad extremitates attenuante: ab alterâ planâ, nullâ re obductum, undique læve & glabrum.

Est major quidam ejusdem figuræ, pedes quatuor excedens, ex ligno nigerrimo confectus, titulo Indici Arcus mihi exhibitus, sed ut prior in extremitatibus cornibus non munitur. Circa medium verò ex pennis & aliis ornamenta quædam recipit, pedis circiter dimidii longitudine.

ARCUS PERSICUS non intentus semilunari ferme est figurâ; sed ubi tenditur nervo suo, hæc figura mutatur, & in extremitatum utrâque cornibus reflexis conspicitur. Ex ligno quidem fabricatus, laccâ rubrâ obducto; sed intus, quâ nervum spectat, cornibus bovinis ei apte nexis fulcitur, ut non nisi à viro forti flecti possit. Ejus lignum in medio teres est, apprehensioni commodum, quod ad latera dilatatur, usque in cornua angusta, quibus nervus alligatur, serico variorum colorum obductus, fabricâ elegantî & nitidâ.

PHARETRARUM duo mihi sunt genera, unum arcui capiendò destinatum, ex corio crasso confectum, & filis argenteis & aureis, apte nexis, ornatum, tantæ magnitudinis ut dimidium arcum intentum capere possit. Longitudine duos superans pedes, latitudine pedem unum, ubi in ventrem protuberat.

Alia

Alia est strictior, etiam ex corio, eodem modo exornato, confecta; longitudinis ejusdem, sed strictior, sagittis capiendis destinata, viginti quatuor continere posse videtur.

SAGITTÆ variorum generum, his junctæ INDICÆ, quatuor pedes longæ, ex arundine confectæ, spinis oblongis, duriore ligno armantur, veneno infecto, quod instar nigri alicujus bituminis iis inductum est.

Sunt ex vulgari ligno quercino, pedem unum cum dimidio longæ, obtusæ, plumbo munitæ, alatæ, gravem ictum inferentes.

Aliæ ejusdem magnitudinis, cornu acuto armatæ, citius ut penetrent, ut ferrum æmulentur.

FERRATÆ, seu ferro armatæ, variorum etiam sunt generum, quædam lanceas acutas in extremitate referunt, quædam bifurcatæ, quædam tricuspides, acutæ omnes & adfortiter lædendum comparatæ.

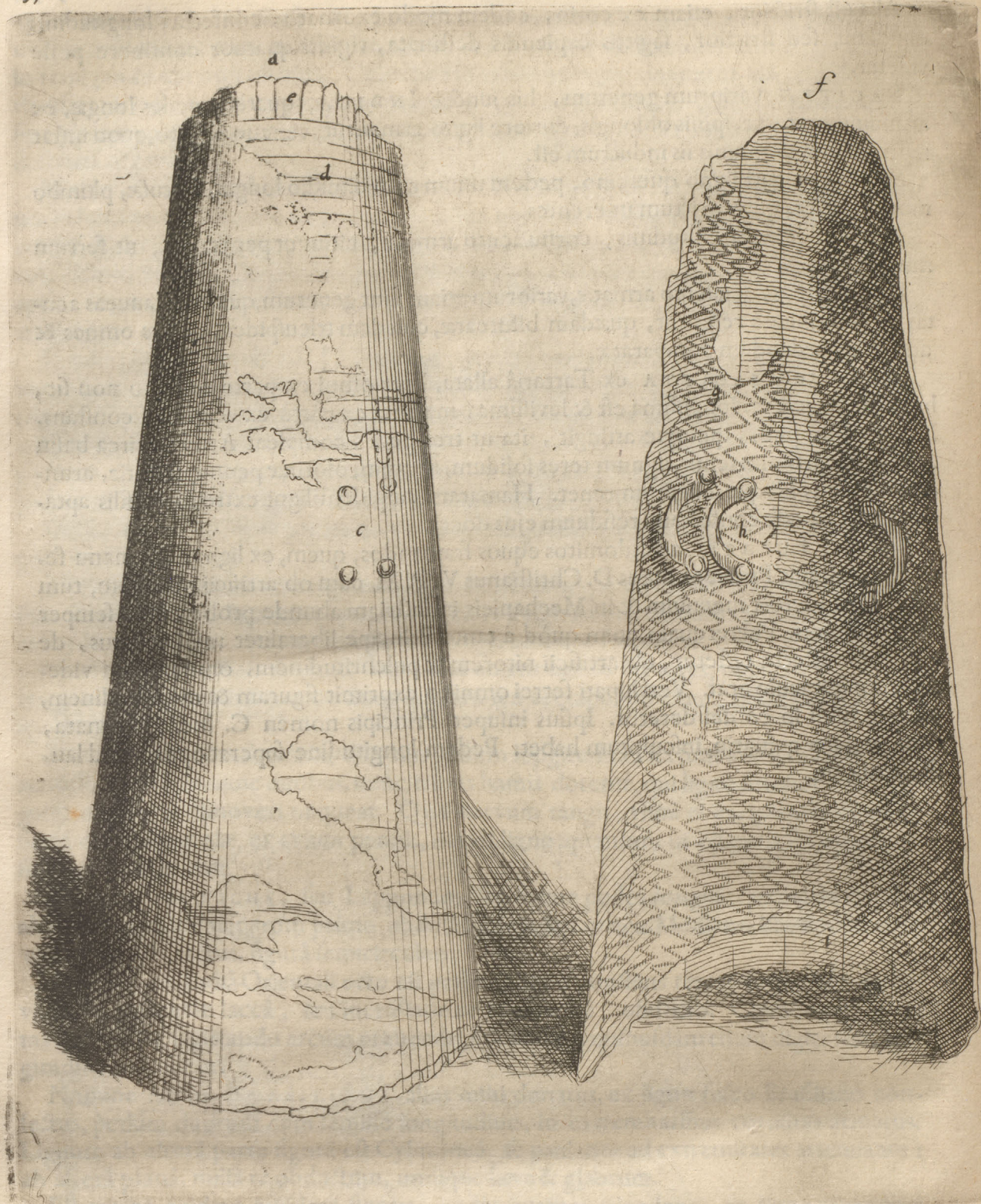
SCYTHICA SAGITTA ex Tartariâ allata, licet omni ex parte ex ligno non sit, huc tamen spectat, longissima est & levissima, maximâ ex parte ex arundine constans. Longitudine pedes quinque attingit, ita ut tres pedes compleat Arundo circa basin alata; pedem unum semis, lignum teres solidum, firmum, olorinæ pennæ crassitie, arundini infixum, filisque alligatum tenet. Hamatam cuspidem ligni extremitati filis aptatam fuisse, ex osse confectam, residuum ejus docet.

Modulus LUPATI, ad indomitos equos frænandos, quem, ex ligno, suâ manu fecit Illustrissimus Princeps meus D. Christianus V. P. M. cum ob artificii raritatem, tum quòd tanti Herois ingenium & in Mechanicis industriam abunde probet, mihi semper fuit gratissimus. Præterquam enim quòd à tanto Principe liberaliter mihi collatus, de ejus in me affectu testetur, ob artificii nitorem & pulchritudinem, omnibus qui viderunt, pro miraculo erat. Veri lupati ferrei omnino exprimit figuram & magnitudinem, adeò ut nihil in eo desideretur. Ipsius insuper Principis nomen C. litera coronata, cum numero quinario, insculptum habet. Pedem longitudine superat opus, quod laudat artificem.

Aaa

a Ext-

a Exterior & convexa scuti superficies.

b Pellis exterior, quâ scutum obducitur.

c Capita clavorum quibus ansa scuto alligantur.

d Lamina lignea exterior fibris transversis.

e Lamina lignea interior fibrarum rectarum.

f Concava scuti facies:

g Corium depictum concavam scuti superficiem tegens.

h Ansa tres brachio sinistro capiendo destinata.

i Interior lamina lignea rectis fibris pradiata, supra literâ e. delineata.

CLYPEORUM antiquorum Septentrionalium duo mihi sunt specimina: alterum ex Islandiâ, corruptum fermè & vetustate detritum; alterum ex Norvegiâ. Nam in templo Róldal prope Hardangriam, Diœcesis Stavangriensis, diu delituit, antequam procuratione Nobilissimæ & Doctissimæ D. Birgittæ Tott, Dominæ de Tureby, ad me devenit. Ejus fabrica digna est quæ notetur. Primo lamina lignea incurva, quatuor pedum longitudine, duorum circiter latitudine, fibris rectis parallelis dotata, parte

conca-

concavâ corio firmiter agglutinato obducitur. Hanc ambit alia lignea pariter firmiter adhærens, fibras habens transversas, & corio, eleganter depicto, parte convexâ obducta. Quælibet verò lamina lignea crassitie vix est dimidii digiti. Figurâ est oblongâ & convexâ, ita ut superior pars, quæ caput defendere apta est, angustior sit inferiore: Ansæ vero duæ, quibus sinistro brachio aptari potest, ex firmissimo corio, quatuor ferreis clavis, latioribus in extimâ superficie capitibus, corpori aptantur, ut gladiatorum ictibus amputari nequeant. Opus ævi licet vetustioris, ingenii tamen acrioris.

P O C U L U M ligneum tantæ tenuitatis centum in se torno elaborata tenet, ut crassitie chartam non superent, contactum enim vix ferunt. Ita verò comparata sunt, ut unum alterum excipiat ordine, donec ad minimum fuerit deventum. Primum & majus pede & basi dotatur, quibus reliqua carent. Clauduntur vero omnia thecâ lignea firmiore, ut sine periculo tractari & gestari possit. Donum Illustrissimi Comitis Christiani Rantzovii.

Est in Norvegiâ, districtu Christianiensi, Rusticus quidam *avndidam*, qui cælaturâ cum quovis artifice certare audet, quamvis artem nunquam à quovis didicerit, & solius cultelli ope id præstet, quod alii multis & diversis organis. Is ex ligno Aceris **C A N T H A R U M** fabricavit, qui penes me jam est, quatuor librarum capacem, qui proportionem, ansâ, operculo & reliquâ cælaturâ maxime nitet.

Arcem enim Agershusanam, cum horto, piscinis & adjacente territorio, tam eleganter in eo sculpsit, ut, solo ingenio id præstare potuisse cum, negaverint qui opus viderunt.

C I S T U L Æ Indicæ vel Chiniticæ ex ligno elaboratæ, laccâ quâdam sunt obductæ, tam nigrâ, quam rubrâ, variisque imaginibus aureis lineis constantibus exornatæ. Laccam hanc Trigautius Bitumen vocat (sed, ut mihi videtur, improprie) simile lacti ex arboris cujusdam cortice expressum, ac instar picis glutinosum, ex quo conficiunt Sandaracham quandam. Hoc Lusitani **C I A R O N E M**, Sinæ **C I Æ** vocant. Eo mensas, lecticas, supellectilem, domos ipsas & navigia inficiunt, varioque ad lubitum colore ornant. Quæ omnia deinde ad instar speculi splendent, & nitore suo oculis, levitate etiam manibus, cum æquali majestate blandiuntur, & multam ferunt ætatem, &c.

P E N A R I U M Chiniticum, in quo peregre profecturi cibum ac potum asservare solent, pedis unius cum semisse longitudine, unciarum novem latitudine, unius pedis altitudine, ita confectum est, ut supra columnas quatuor superius firmetur tabulatum, atque in duas partes dispescatur. In priori capsulæ tres continentur quadratæ, eduliis asservandis deputatæ: in alterâ lagenulæ duæ, ex Marcasitâ argenteâ elaboratæ, collo angustiore, sed ventre amplo & globoso, quas inferius inverta quædam capsula quadrata, duobus foraminibus, lagenularum infimam partem ambientibus, fundo suo firmat, ne gestando cadant. Supra has lagenas aliud parvum, columnulis quadratis firmatum, extat tabulatum, peculiaribus quibusdam minoribus capsulis deputatum, itidem quadratum. Tota verò hæc machina laccâ rubrâ, nigrâ, auro, variisque ornamentis & coloribus eleganter est incrustata.

S C Y P H U S Russicus ex ligneis asserculis conglutinatus, magnus est, decangulus, pedem in Diametro habens, intus & foris laccâ rubrâ obductus, nisi quod fundi exterior superficies nigra sit. Exterius auro aliisque coloribus pingitur, sextariorum quatuor capax; pes enim ad fundum usque liquorem etiam capit.

Scutellæ etiam parvulæ ex subtili ligno, vernice flavâ & maculatâ obductæ, sua habent Cochlearia, eodem modo exornata.

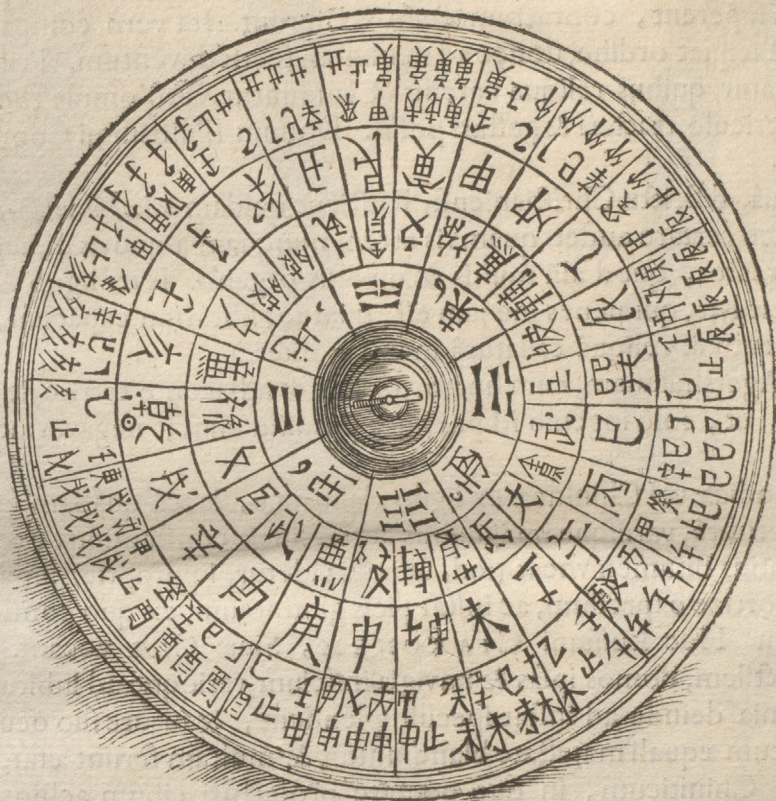
T U B U L O R U M, quibus Tabaci fumus hauritur, ligneorum tria peculiaria mihi sunt specimina. Unum in Indiâ Orientali confectum, quatuor pedum longitudine, fistula est tenuis Olorinæ pennæ crassitie, quæ in partes quatuor dividi potest, ita enim una pars alteri inseritur, ut commode, quando fumo constipatur cavitas, separari sine incommodo possint, & rursus jungi. Exterius coloribus variis depingitur, ac laccâ incrustatur. In extremitatum alterâ, ex luto indurato fabrefactum est receptaculum, cui Tabacum indendum.

Alter Tubulus è Brasiliâ allatus, duorum saltem est pedum, ex ligno Guajacino, ut mihi videtur, confectus, ita ut paulatim angustetur. Receptaculum Tabaci grandius est ita ut pollicem admittat, & sustentatur ab animali quodam sculptili, quod lupum refert, & variis filis æneis depingitur & exornatur. Superficies exterior lævis est, nodum

tamen quendam in medio habens, colore fusco, fuliginosis quibusdam annulis depicta.

Tertius in Belgio videtur confectus, duos pedes longus, tenuis, ut primus, sed incrustatione quâdam pulchrâ ex frustulis matris perlarum & laccâ variorum colorum niter. Tam receptaculum Tabaci, quam pars illa tenuior, quæ ori inditur, ex ære argentato confecta est.

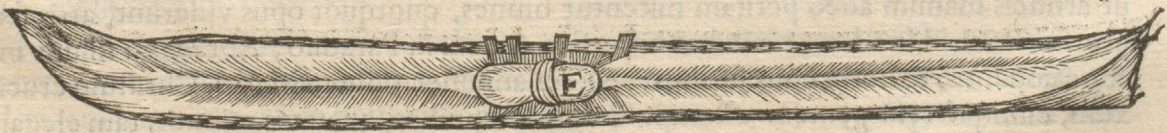
Huc non incommodè retulero PYXIDEM SINITICAM elegantem. Orbicularis est figurâ, ex ligno Vernice obducto fabricata; ambitu suo pedem circiter continens, in Diametro pollices quatuor cum semisse, operculo ex eodem ligno dotata. In ejus centro foramen est, cujus Diameter vix pollicem æquat, in cujus fundo stylus minutus, quem ambit lamina argentea perforata, acus nauticæ, acetabulo capiendo apta. Ipsa vero acus in extremitatum alterâ, quæ meridiem spectat, rubicundo colore est infecta; totam cavitatem, in quâ acus continetur, vitrum claudit pellucidum, per quod motus acus commodè observatur. In ambitu observantur circuli, characteribus Siniticis nigris insigniti. Quorum extimus partes continet 24. ita etiam secundus & tertius. Quartus circulus octo habet areolas cum suis notis eo modo quo in figurâ hac expressâ cernuntur.

Pyxidem hanc Nauticam esse credebam ego, antequam literis R. P. D. Martini Martinii S. I. nuper ex Sinâ reducis melius edoctus eram. Is enim in literis Bruxellis 27. Febr. Anni 1654. ad R. P. D. Wilhelmum ab Aelſe datis, de hac pyxide ita differit. Quod attinet ad pyxidis hujus explicationem, dico Sinensem esse, ac quamplurimas similes in Sinis esse, ac fuisse jam antiquissimis temporibus. Nam gens illa pyxidis usum jam quasi à tribus millibus annis habet. Non est autem hæc pyxis Nautica, sed sortilega. Nautica enim aliam habet formam, nec tot characteribus inscribitur, nisi in extremo limbo, ubi ventorum nomina. Hæc ergo pyxis sortilega est, quam Montilogi in Sinâ adhibent, pro felici sepulchri loco inquirendo. In sepulchris enim construendis non minus sumptuosi quàm superstitiosi semper fuere Sinæ, putant enim sub terrâ Draconem, seu influxus varietates esse, unde cor, caput, vel candam inquirent, ac similia eo plane modo, quo Chyromantici venas ac lineamenta manus considerant, & judicarii Astrologi syderum aspectus. Sed de his plura in meâ Sinensium historiarum Epitome, quam brevi communis juris faciam. Ut autem pyxidem aliquo modo explicemus, hæc addo in Clariss. Viri D. Olai gratiam. Circulus extimus 24. partes continet, ex quibus ex decem literis quas Can vocant, & characteribus horarum arte dispositis, domus felices

ces & infelices efformant, eo modo quo Astrologi, cum figuras erigunt Astrologicas, duodecim faciunt & fingunt domus. Cum autem Sinæ ex horâ mortis, nativitatis & diei, annique computum indagent & felicia vel infelicia, pro defuncti sepulchro; hinc illas literas considerant, per quas hæc natio anni, diei, & horarum nomina, distinguit. In secundo circulo sunt iidem omnino characteres, sed suo ordine dispositi, primus est FZU F hora media noctis: tertius CHU H hora secunda post mediam noctem, &c. Sinæ enim diem noctemque in duodecim partiuntur æquales partes pro horis, intermediæ literæ sunt decem CAN additis duabus, quas hoc $\odot$ notavi signo, quarum prima cæli seu primas fortunas significat, altera electionem. In areolis tertii circuli sunt varia felicitatis & infelicitatis nomina. In octo areolis quarti circuli sunt quatuor literæ quatuor mundi partium. A. est Auster, B. Occasus, C. Boreas, D. Ortus: Hæc figura $\equiv$ cælum significat, $\equiv \equiv$ hæc verò montes, & ita $\equiv \equiv \equiv$ ventos. Hæc demum $\equiv \equiv$ terram. Librum Sinæ habent Yekeriq; vocant, qui totus in his figuris explicandis est, in quo ex materiâ $\equiv \equiv$ & imperfecto $\equiv \equiv$ ex formâ $\equiv$ & perfecto $\equiv$ octo figuras efformant, ac ex illis octo in se multiplicatis 64. Symbola constituunt, pro quadam rerum omnium universitate. Planè Pythagoricum quiddam dicerem, nisi ante Pythagoram CAIN librum habuisset Sinica gens. Hæc Martinus, quorum accuratorem explicationem cum multis aliis præclaris Sinas concernentibus, in Epitome Historiarum Sinensium, à Diluvio ad Christum, & Athlante extremæ Asiæ, propediem editurum se promittit.

NARTÆ ab Alexandro Guagnino dictæ, nobis Stier / Norvagi olim Nani / ita ab eo delineantur. Pedites in Nartis celeriter per nives iter conficiunt. Hæ autem Nartæ sunt lignæ quædam & oblongæ soleæ, duorum triumve cubitorum longitudine, quibus in pedes inductis, baculo oblongo cum cuspide suffulti celerrime feruntur, adeo ut nullo modo equi, quamvis agillimi, cursu insequi possint. Nam equo currenti asperitas nivis, montes, cæteræque viæ obstaculo & impedimento sunt. In Nartarum autem instrumentis currentes, colles, truncos, foveasque facillime transiliunt, hocque modo feras omnis generis apprehendere, capere, & telis transfigere solent. Hæ ipsæ Nartæ à Saxone lib. 5. PANDÆ TRABES vocantur, dum de Finnis loquens, quos pandis trabibus vectos conferta nivibus juga percurrere ait. Et lib. 19. LUBRICOS STIPITES nominat. Paulus Varnefridus de gestis Longobardorum, cap. 5. de Schrikfinnis agens, LIGNA INCURVA ad arcus similitudinem appellat. Saltibus, inquit, utentes, arte quadam, ligno incurvo ad arcus similitudinem feras assequuntur. Mensuram earum quod attinet, refert Guagninus supra citatus in Ceremissorum descriptione, quosdam hæc instrumenta ad suæ proportionis staturam in longitudinem conficere. Vide quæ de iis notavimus in Literaturâ Runicâ, cap. 19. Nartæ, quas ego possideo, sex pedes longæ sunt, ex ligno quercino fabricatæ, latitudine pollicum trium, sed angustiores aliquanto in medio, ubi ex virgultis ansæ sunt, quibus pedes inserendi. Anteriore sui parte incurvatæ, instar proræ navis, paulatim in acutum desinunt; ibique exornantur lignæ quædam securiculâ, in transversum locatâ, ut nives commodius dividant, posteriore parte latiores sunt, non curvæ sed rectæ. Quæ nives vel terram tangunt lævissimæ sunt, & quandoque piloso Rangiferorum corio obducuntur; quæ sursum spectant, costam quandam in corporis obtinent medio, & lineis quibusdam ad limbum exornantur.

TRAHA FINNICA, quâ ope Rangiferorum ei alligatorum hyeme per nives ferri solent Finni, ex novem constat asseribus, viminibus & clavis ligneis, ita in convexum coagmentatis, ut suâ capacitate & hominem decumbentem, & ei necessaria capere possit. Anterior ejus pars acuminatur, ac proram navis planè refert. Imo totum ejus corpus magis cymbam seu naviculam figurâ exprimit, quam aliud quidvis. Puppis lata est, pro corporis capacitate, duorum pedum amplitudine; qui fundum & medium to-

tius trahæ, quæ octo est pedum, constituit asser, planior est & crassior. Ei enim tota incumbit moles, illeque vecturâ maxime atteritur. In toto ejus corpore ferri nihil, sed ligneis clavis & funibus colligatur tota moles.

Ex Islandiâ transmissus mihi est CALCEUS ex Betulæ cortice confectus. Cortex ipse in philiras longas scissus videtur, quæ deinde junctæ eo modo quo lintea texunt textores. Philiræ hæ unciali sunt latitudine, ita ut, per longitudinem ductæ, transversas admittant, modo ascendentes, modo substratas, usque dum tota calcei mediocris congeries sit confecta.

FISTULA ex Buxo quâ ordinariè luditur, uncias sex longitudine superans quoad structuram nihil habet peculiare, sed quia à juvene deglutita, & per tres integros dies & noctes in ejus ventre portata ac demum per alvum excreta, sui mentionem hic etiam requirit. Quia vero rei gestæ historiam ipsius juvenis manu linguâ vernaculâ consignatam teneo, summam ejus hic addam: Anno MDCXLVI. circa finem Augusti, juvenis quidam Nicolaus Erasmi, Scholæ Coagiensis Alumnus, ætatis Anno XVII. cum in plateâ fistulâ hæc caneret, quæ erat condiscipuli sui, Nicolai Olai, accessit circa quintam pomeridianam hic Nicolaus suam repetens fistulam. Resistebat ludens ac canere perrexit, quo offensus alter pugno in fauces adversarii percutiendo fistulam detrussit, ita ut nec manibus, nec ullo alio instrumento eximi potuerit, cruoris haud parum per os effluente. In faucibus per quadrantem horæ ubi hæssisset in ventriculum delapsa est, ita ut in dextro latere ipsam sentiret. Doloribus vexatus decumbere coactus est, & per tres integros dies neque dormire, neque comedere aut bibere potuit: die tertio, circa quartam pomeridianam, nullo adhibito pharmaco sponte per alvum eam excrevit. Hinc paulatim convalescere cœpit, licet faucium excoariatio per aliquot dies deglutionem cibi & potus molestam redderet. Cum hæc scriberet Coagii Anno MDCXLVII. bellè se habuit, quod & suâ manu testatus est Scholæ Rector Johannes Ivarius.

Obiter hic moneo Tibiam mihi esse Islandicam propriè sic dictam ex osse tibiarum aguinæ, pulchrè satis elaboratam & sonoram.

ORGANUM MUSICUM Lituanicum, quod cum præcedentibus ad me misit Vir Clariss. D. D. Loiselius in Academiâ Regiomontanâ Profess. P. peculiare est. Excavatus ex parte asser, quadratus fermè nisi quod circa alteram extremitatem attenuetur aliquantum, & hinc inde mæandris quibusdam ad latera exornetur. Longitudine duorum pedum est, latitudine, quibusdam in locis, unius cum dimidio. Hujus pars una, quæ cava non est, sed obliquè excisa, foramen rotundum obtinet, tantæ magnitudinis ut manum pueri admittat, cum roseis quibusdam ornamentis. Reliqua pars concava, ut ad sonum perficiendum sit aptior, novem fidibus æneis obducitur, quæ verticillis pro lubitu & harmoniæ ratione extendi ac laxari possunt. Non vero æqualis sunt longitudinis, sed proportionaliter deficiunt. Quo pacto, an digitis, an plectro in hoc ludant ignoro: dum digitis tanguntur fides, sonum edit haud ingratus. Organon quamvis rude, non tamen frequens.

Ex Buxo arte tam subtili sculpta est VAGINA cultri, octo unciarum longitudine, ut artificis manum adeo peritam mirentur omnes, quotquot opus viderunt, artis sculptoriæ periti. Uno latere exhibet historiam Adami in Paradiso, Abrahami filium mactare conantis, & Lothi cum filiabus: Altera annunciationem Mariæ, Christum crucifixum, eumque resurgentem ostentat, statuis & iconibus, quamvis minutis, tam eleganti tamen proportionem & dispositionem ordinatis, ut vix artifex ullus id melius præstare potuisset. Magni à peritis fit & æstimatur, qui rem intelligunt.

MACHINA TRACTORIA, cujus beneficio pondera compendiosè elevantur. Tantum enim quadrante ulnæ eâ præstatur, quantum tribus aut quatuor ulnis sine eâ. Constat verò trochleis quatuor aut quinque vel pluribus pro lubitu funibus proportionatâ distantia ligatis. Sed tota structura melius *ωμψία* quam calamo docetur.

CATENA LIGNEA, ex ramo uno arboris, variis lateralibus ramulis onusto, constat,

stat, ita excisis, ut singulæ ansulæ integræ sint, variis modis intricatæ, & laterales catenulas junctas habeat prout ligni ratio tulit. Singulæ verò catenulæ in glandiformem nodulum, ornatus gratiâ, terminantur. Principalis pedum quatuor est longitudine, laterales quædam majores, quædam minores, quædam etiam duplicatæ. Principalis ex hamo ligneo, ex eodem ligno exciso, dependet.

Mus artificialis ex ligno confectus, & corio murino piloso tectus, intus rotis & machinis, horologii instar, præditus. Quorum beneficio, ubi clave aptè regitur & incitatur, instar Muris vivi, concitato fertur cursu, ac ire ac redire sponte suâ potest.

STATUA ex ligno, articulatim junctâ & aptis vestibis decora, manibus rotam tenet, quam librato & tecto pondere ita versat, ut rem fune alligatam attrahat, perinde ac si viva videatur.

FALDISTOLIUM, sellæ plicatilis genus est, priscâ arte ante trecentos annos elaboratum. Ejus pedes decussatim se secant, quorum quivis longitudine est trium pedum Romanorum, in summo caput Draconis infantem rictu tenens, in imo ungulas rapacis cujusdam avis infantem comprimentes ostentant; per reliquum corporis variis gyris & mæandris versicoloribus ornantur. Cæterum in medio umbilico quasi dotatur, axem firmante & ita tenente, ut complicari & explicari ejus beneficio tota sella possit. Corio crassissimo nectitur, cui insidendum ei, qui hac sellâ uti velit. Ad latera hanc habet inscriptionem, literis priscis & Longobardicis ligno incisis. † ANNO: DOMINI: M: CCC: L: SECUNDO: MAGISTER: ALLO: FECIT: HANC: CATHEDRAM: Episcopi cujusdam Lundensis fuisse memoratur, & ejusmodi sellas plicatiles FALDISTOLIA vocata fuisse à medii ævi autoribus invenio.

Hanc sellam cum olim apud me vidisset Vir Clariss. D. M. Stephanus Stephanus, Historicus Regius & in Academiâ Soranâ Professor publicus, meumque institutum de novis ornamentis ei addendis cognovisset, eleganti epistolâ dissuasit, quæ, quia jucunda continet, locum hic merebitur. Sic verò scribit. Episcopalis illa cathedra, quam summâ cum voluptate apud te vidi, majorem spirat antiquitatem, quam tu illi adjudicas. Nam, si inscriptioni fides constare debeat, fabricatus est eam Allo, anno Domini MCCCLII. hoc est triennio ante mortem Petri II. Archiepiscopi Lundensis, qui obiit anno Christi MCCCLV. 5. Calend. Maji, ut videre est in Chronico Episcoporum Lundensium Nobilissimi Arvidi Huitfeldii, literâ T. & deinceps: Hic vero Petrus ducentis fere annis Birgerum, cujus tu ætati assignas sellam istam, in Episcopatu præcessit. (Notandum hic, me accepisse, hanc sellam fuisse Birgeri Archiepiscopi, non verò quod ejus ætate sit confecta; potuit enim hæreditario jure ab antecessoribus suis eam accepisse) Ergo citeriorem redolet antiquitatem, quam facile existimasses. Monumentum certe est preciosissimum & augustissimum. Cæterum ex earum genere est sellarum, quas Pontificale Romanum, hoc est liber continens varios Ecclesiæ Romanæ ritus & ceremonias, barbaro vocabulo nominat FALDISTOLIA (nobis Sæald-stoel) quarum usus erat in variis consecrationibus & ordinationibus Episcoporum, Abbatum, Presbyterorum, imò Regum, Principum & aliorum. Quomodo hæc omnia aptissimis figuris & iconibus non uno in loco prædictus liber repræsentat. Valde autem displicuit mihi institutum tuum de cathedrâ istâ reparandâ, & novis ornamentis condecorandâ, quum hoc nihil aliud sit, quam antiquitati fucum facere. In primis nollem mutatam pellem illam, quæ sellam conjungit & sedem præbet. Nam mihi Elephanti videtur corium esse, aut animalis quod Unicornu vocant, aut alterius rari & peregrini, certè alio sub Sole nati. Vide quæ de Faldistolio habet Doctiss. Henricus Spelman in Glossario Latino Barbaro ad literam F.

NAVICULA, duorum pedum longa, ad formam maximæ navis bellicæ affabre elaborata, omnia habet tam aplustria, quam vela, tormenta bellica, trochleas, funes, quæ ad navem bene instructam pertinent. In puppi quoque & ad latera depicta, auro exornata, & id quod debet eleganter exprimit.

CAPSULA lignea triquetra, fabæ magnitudine, in se continet duodecim COCHLEARIA LIGNEA, tam subtili arte elaborata, ut peritam artificis manum mirari satis nequeam.

De Artificiosis è Fructibus elaboratis.

NUCEM Indicam ejusque fructum supra descripsimus, jam sufficit monere ex fructus cortice ligneo & duriore, varia utensilia, inprimis pocula & scyphos elaborari, poliri enim adeò exacte potest ut splendore cum ebene certet. Ex eo scyphus mihi, cujus venter cortex est ita politus ut splendeat, cætera ornamenta, ut pes, basis, operculum, ex argento affabre satis elaborata.

Cortex unus est sphaericæ rotunditatis, poculo aptus, in quo pulchrè opere antiquo incisæ sunt historiae, missionis Spiritus sancti in Apostolos, descensus Christi ad inferos, & judicium extremum: sub quibus excisa quoque insignia Urbis Amsterodamensis & numerus anni quo elaboratus hic scyphus, qui est 1553. adeo ut centum jam elapsi sint anni ex quo confici cœpit.

Ex NUCE FAUFEL supra descriptâ, PYXIDES parvæ ebore exornatæ variæ conficiuntur, etiam tales in quibus pulvis Tabaci asservatur: eleganti enim misturâ nivei & purpurei coloris oculis sunt oblectamento. Niveum autem istum colorem progressu temporis in flavum degenerare animadverti.

AVELLANA in octo rhombos æqualiter divisa & cingulo ex chartâ pergamena junctos, Passionis Christi historiam tenuibus quibusdam statuvis affabre elaboratis exhibet: Quamvis ex quovis actu pauca quædam represententur, ita tamen sunt comparata, ut, quid sibi velint, facile dignoscere liceat.

In pyxidulâ eburneâ, CALCEOLI duo minuti continentur, ex duobus ceraforum nucleis elaborati, industriâ haud vulgari.

Huc quamvis non spectent, referenda quædam duxi arte composita, quæ raritatem quandam spirant & ad hanc classem sunt relata, inter quæ primò occurrit

ATRAMENTUM CHINITICUM formâ massæ cujusdam oblongæ, unciarum duarum longitudine, latitudine unius fermè. Solida est, quadrata quandoque, folii Persici figurâ, nigerrima, variis characteribus Chiniticis ab alterâ parte insignita, ab alterâ floribus & aliis ornamentis exornata. Dum ad usus applicant, salivâ aut aquâ madefaciunt, atque penicillum, quali pictores utuntur, huic intingunt, ut eo characteres suos effingant. Nec enim stylo ferreo, ut reliqui Indi, nec calamo aut pennâ scriptoriâ, ut Europæi, utuntur. Quinque mihi sunt massulæ hujus atramenti nigri (rubrum enim etiam datur) diversis characteribus Chiniticis & figuris insignitæ. Sunt qui putent ex terrâ quadam bituminosâ nigrâ, cum gummi, confici. Alii vero, ut Trigautius, ex fumo olei præparari asserit: Eo verò uti in marmoreâ laminâ eâque apprime lævigatâ, cum aliquot aquæ guttulis, scriptorios istos panniculos affricando, donec laminam inficiant, deinde penicillo è pilis leporinis, quo ad scribendum utuntur, atramentum excipiunt. Habet hoc præ atramento nostro scriptorio, quod commodius in formâ siccâ circumferri possit, sine metu maculationis aut infectionis.

CHARTA DI SPANIA, folium est vulgaris chartæ, ab alterâ parte tincturâ quadam roseâ ad purpureum vergente & aureo splendore radiante infecta, quâ mulieres utuntur, ut genas reddant rubicundas & faciem venustiore. Tincturam hanc quidam ex Cnici floribus, Spumâ maris, & arenâ in Hispaniâ confici dicunt. Ego eam ex ligno Brasiliiano aut Sandalo rubro extractam chartis his illini arbitrater, ut exsiccari ac hac formâ circumferri queat. Hoc fucò quando utuntur, digitum salivâ madefaciunt & chartæ affricant, qui tantum abradit tincturæ, quantum sufficit, reliquum in usus asservant.

De Artificiosis ex Animalibus elaboratis.

QUAMVIS supra de Instrumentis Gronlandicis è ligno elaboratis egerimus, tamen, quia alia restant ex pellibus animalium confecta, hic de iis commodè tractari posse autumo. Primo autem occurrunt

VESTES Gronlandicæ quædam, confectæ ex piloso Phocarum corio, diligenter præ-

præparato. Thorax latus annexum habet caputium, quod capiti inductum tantum relinquit intestum quantum faciei spectandæ sufficit, loro etiam circa faciem constringi potest, ut unda marina penetrare nequeat, tam parte anteriore quam posteriore Syrma dependet longum ac latum, quod femoralia penè tegit, & dum in naviculâ seu cymbâ suâ coriaceâ sunt, foramen, per quod se immittunt, claudit, ne aquæ quid intret. Femoralia tibialibus nectuntur, utraque arcta adeo ut corpus stricte ambiant. Calceorum nullus usus.

Thoraces alii ex avium maritimarum exuviis tam egregiè confarcinantur, ut penæ nigræ nigris, albæ albis pulchrè respondeant. Figurâ à priori non differunt.

Indusia eandem prorsus obtinent figuram, sed ex piscium intestinis, pulchrè præparatis, & filis ex nervis confectis subtiliter satis consutis constant, limbum ex corio piloso canum, ut videtur, habentia. Cum acubus ferreis destituantur, miror qui tam apte tot tenuia intestina consuere valeant.

Vesicas etiam quasdam habent, quas dum navigant dorso alligant inflatas, ut iis sustententur, ne submergantur. Confectæ autem sunt ex coriis Phocaram, abrasis pilis & debite præparatis, foramina in iis si quæ sunt, illa apte adeo ossibus stipare norunt, ut ne ventulus quidem cum inflantur exire possit. Magnæ sunt hæ vesicæ, utpote ex integris animalium pellibus confectæ, longitudine ut plurimum quatuor pedum, amplitudine pro ratione corporis animalis. In iis foramen est, per quod inflari pro lubitu possint in ipso mari. Ex cirrhis Balenarum appendices etiam habent, quibus laxari ac constringi possint, necessitate urgente.

Navigia pari modo ex coriis eadem ratione quâ vesicæ præparatis conficiunt. Supra bacillos ligneos, in navigii formam compactos, coria hæc extendunt & consuunt, ita ut in utrâque extremitate acuta sint, in medio verò foramen rotundum, per quod inferiorem corporis partem inferunt, & loris constringunt, dum se navigationi accingunt. Alia quædam lora superiori navigii parti adjuncta cernuntur, quibus remum & jacula alligare valent ubi necessitas flagitat. Navicula illa, quam ego teneo, octodecim pedum longitudinem superat, sed latitudine vix duos; adeò levis tota est structura, ut sine negotio in dorso gestari possit, ab homine non adeo robusto.

De remis, & aliis instrumentis ossibus armatis supra diximus.

Olim pocula ex cornibus boum confecisse majores nostros, in tractatu de aureo cornu demonstravimus, ubi etiam quædam, quæ tenemus, delineavimus, labris ex ære deauratis, & variis emblematis insignitis. Cum magna sit horum varietas in magnitudine, ornamentis & aliis, singula describere nimis foret tædiosum, consulatur dictus noster tractatus, Monumentis Danicis insertus, ubi etiam illud describitur & delineatur, quod ex unguâ Gryphis constare quidam falso putant.

CORNU CERVINI frustum, septem unciarum, per medium juxta longitudinem dissectum, in duos ramos paulo infra medium divaricatum, egregiè parte convexâ politum, Herculis labores arte sculptili artificiosè admodum exprimit, circulo inclusos, ut singulos ferme corporis torosi artus & musculos numerare liceat, & monstrorum clavâ debellatorum corpora prostrata mire repræsentata. Supra hanc effigiem quædam extant ornamenta rictus leonini & alia; infra in ramis divaricatis duæ conspiciuntur effigies, nitidè & eleganter incisæ. Ad lævam Palladis cum casside & chlamyde: ad dextram Autoris, quem Albertum Durerum fuisse arbitror. Quâ latius patet hoc cornu, unciarum est quatuor.

BALTHEUS SERICEUS, sex bullis seu laminis quadratis, ex dente Rosmari confectis, distinctus est, ita ut prima lamina, quæ sex uncias superat, longior sit reliquis, & in extremitatum alterâ, fibulam constituat, cui acus argentea adhæret, cujus beneficio circa corpus stringi potest, ultima enim, quæ hujus fibulæ foramen ingreditur, tenuior est, in obtusum apicem desinens. Reliquæ quadratæ, oblongæ. Quia dentes Rosmari in spasmo & convulsionibus commendantur, eum in finem hoc cingulum elaboratum puto, ut nudum stringat corpus, & ab hoc affectu gestantem liberet.

Islandi hyeme cum noctes sunt longiores, ingeniosi cum sint, ex dentibus Balenarum, ad focum varia conficere solent; In primis LUDI SCACHICI (in quo excellunt) latrunculos. Quorum aliquot mihi specimina, viridi & albo colore distincta, quæ ita sunt sculpta, ut quisque suum officium, habitu, vestitu, & lineamentis perpulchre exprimat.

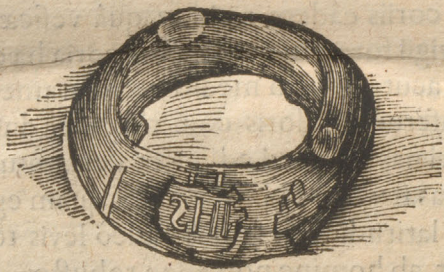

Ex dente Balenæ, quam *SILDREHE* vocant, *POCULUM* ab iisdem confectum, in superiore parte juxta labrum exhibet imagines trium juvenum saltantium, & se mutuo extensis brachiis manibus apprehendentium; hac inscriptione: *LEITID. DROTTINS: OG: AKALLID. HAN.* id est, Quærite dominum & invocate eum. Inferius florum duorum, aliorumque ornamentorum conspiciuntur varietates, operâ eleganti & nitidâ.

Nec minoris artificii est *COCHLEAR* ibidem ex osse elaboratum, longitudine pedali. Cymbulæ enim refert figuram juxta proram paulatim angustatam; Manubrium verò constituit Draco cochleam contortam rictu tenens. Complura alia sunt ejus generis Islandica, quæ artifices commendant, & raritate suâ se præbent pulchra.

Ex Alcis ungulâ *PENTACULA*, certo anni tempore & constellatione, in Borussia conficiuntur, cordis figuram habentia, quæ ab alterâ parte Salutationis Angelicæ historiam impressam habent, ab alterâ hos characteres: *Q E O X B C E E E E Y D B H D I D S E E Y B E / D E X H E X J E E M J E D J X.* id est, Ave gratiosa, Dominus tecum. Verba sunt Angeli Mariam Virginem salutantis. Commendantur hæc pentacula collo gestata, contra Epilepsiam & convulsiones.

Non est quod hic tangam *COCHLEARIA* varia ex conchâ venereâ, cornibus animalium, conchâ perlatâ, testudinis crustâ, dente Rosmari, &c. cum nihil habeant peculiare præter materiam ex quâ sunt elaborata.

Ex eâdem ungulâ confectus est annulus peculiaris figuræ, Magnitudine tantus ut pollicem ambire possit, ita formatus, ac si ad latera ramulorum amputatorum ostenderet vestigia, quâ crassior est scutum exhibet, cui incisum nomen Jesu, hoc pacto, *I. H. S.* latus alterum scuti ornatur magnâ literâ *T.* alterum *M.* priscum habet. Credo gestatum fuisse contra Epilepsiam & spasimum, opus hodie aut heri non confectum.

Ex ebore multa teneo eleganter & artificiosè elaborata, quæ subtilitate & artificum industriâ excellunt; ex quibus quædam obiter recensèbo. *STATUÆ TRIUM REGUM*, Virginem Mariam salutantium, egregiâ arte, ex dimidiâ parte unius dentis Elephantis, habitu Græco sculptorum excellunt. Eo vero magis consideratione sunt dignæ, quod dentis illa pars, per medium secundum longitudinem dissecta, arguat integrum dentem in Diametro latitudinis fuisse sex unciarum. Ipsæ vero statuæ altitudine septem.

Statua ex ebore, quinque uncias alta, in Chinâ elaborata, virum exhibet habitu Chinesi, amplectentem fœminam ejusdem nationis, quæ sublatâ manu alapam ei minitatur. Et capitis & togæ & calceis & facie Chineses affabrè satis exprimunt.

Non tangam hic *TORMENTUM BELLICUM* cum suo præfecto & aliis instrumentis, huic negotio necessariis, subtilissime tornatis, ut hastæ pilum crassitie non superent, pocula varia, Rhombi, Rhedæ, aliaque quamplurima, quibus artifices subtilitate certasse videntur de palmâ, cum quamplurima sint.

Non

Non possum vero quin *TUBÆ* ex ebore in formam Cornu elaboratæ mentionem faciam, quam dono Sereniss. Regis Nostri Friderici III. Anno MDCL. accepi. Longitudine est pedum duorum, unciarum trium, amplitudo labri latioris, pedis unius & unciarum duarum, angustioris quod inflatur, unciarum trium cum dimidiâ. Crassâ factis, ut pondere libras sex civiles æquet. Superficies exterior variis sculpturis exornatur, quarum icones vetustatem præ se ferunt magnam. Distinguitur verò hæc Tuba annulis quasi prominentibus in quinque classes. Quarum prima, labro ampliori vicina, continet duos Leones procumbentes & ad certamen quasi se provocantes, & Dracones ritibus oppositis bellum minantes. Secunda classis insignita est mæandris quibusdam Pampiniformibus, expansis foliis per ambitum reptantibus. Tertia, quæ maxima est, & plus quam medietatem totius tubæ occupat, pluribus & eximiis ornatur sculpturis. Occurrit namque primo eques loricator, hastâ adversarium, gladio & parmâ armatum, prosternens, quem à tergo, jaculo ex arcu emissio, petit tertius, tunicatus & tegmine capitis pyramidalis ornatus: Eum sequitur pedestris ordinis miles, tunicâ & parmâ tectus, stricto gladio imminens vicino, qui nudo capite & longiore inductus tunicâ, nudum hominem, scuto incumbentem, hastâ prosternere conatur, quem vexillifer equo insidens inhibere videtur. Hunc ordinem claudit arbor, in quâ cernitur nidus ovis refertus, cui insidiant Serpenti, Avis ipsa, quantum potest, resistit. Quarta classis bellum spectantia etiam continet. Eques enim loricator, stricto ense munitus, cum socio sagittario, ex arcu tenso jaculum in adversarium equitem emittit; sed tunicatus quidam gladio stricto & parmâ, tam horum, quam insequentium, nudi scilicet equitis vexilliferi, & peditis sic armati, conatibus resistit. Hos excipit miles tunicatus, stricto ense & parmâ insignis, qui dum inermem & nudum ad pedes ejus provolutum petit, occurrit alius pedes, hastâ eum repellens & prostratum liberans, peplo corpus tegens. Agmen claudit captivus nudus, manibus post terga revinctis, caput per asseris foramen exsertum tenens, cujus humero insidet corvus, carnem dilanians & crudeliter mactans. Quinta classis pastoritia esse videtur. Sub arbore, ex quâ sportula & corium dependet villosum, sedet quidam pastoralis habitu, pelle hirsutâ tectus, capram mulgens, cui adjuncti hædi, partim jacentes, partim saltantes, atque inter eos unum cornibus tenet alius pastor. Furem adventantem dum insequitur canis, lupus hædum discerpit, quem pedo suo pastoralis abigere tentat alius. Classis, quæ sequitur, venationi dicata videtur. Eques enim dum hastâ Cervum petit, pedes nudus venabulo Aprum excipit, quem bini canes tenent. Captum vero, & equo impositum, ducit quidam tunicatus, dextro humero baculum, cui inditum canistrum, gestans. Peregrinationi septimam classem ascribere an debeam nescio. Peregrina quidem hic sculpta animalia id suadent, ac eo nos ducunt. Nudus homo, Camelo insidens, à tergo clunibus Cameli insidentem habet Leopardum aut Lupum Cervarium, ad pedes Psittacum ostentat. Hunc præcedit alius Elephantum inequitans, dextrâ ferrum incurvum tenens, quo bestia regitur, quæ à collo vas vinarium loris alligatum portat. Denique arbor, in quâ nidus quinque aviculis refertus, occurrit, in quo mater pullo nutrimentum rostro præbere videtur, reliquis alis ac rostro gesticulantibus. In altero nido ova cernuntur, quæ puer nudus alteri porrigit, ut sportulæ indat. Quibus succedit Cercopithecorum colludentium par. Forsan hæc aucupia denotabunt. Denique alata Gryps bovem prosternit, cui assidet Sphinx capite humano mitram gestans, pedibus quatuor, alis binis, caudâ oblongâ, quam sequuntur aves binæ, colli oblongioris, caudâ diffusâ, utrinque Phialam floribus onustam custodientes; an Struthiocameli sint, judicent alii. Reliqui duo circuli ita sunt comparati, ut prior non nisi foliis quibusdam simplicibus, partim lævibus, partim crispis, exornetur: posterior duplicatis foliis ex contortis suis stipitibus prodeuntibus. Versus orificium coronulâ cingitur.

STATUAM quandam antiquissimam, Regis Norvagiæ pompam referentē, ex dente Rosmari elaboratam possideo, trium unciarum altitudine, duarum cum semisse latitudine: Rex ipse coronâ redimitus equo insidet, dextrâ scutum latum tenens, quem ab altero latere præcedit signifer, sinistrâ hastam gerens præpilatam, cui in parte superiore adheret vexillum, dextrâ arcum habens. Hunc sequitur Tubicen, gladium oblongum ad latus tenens, ore verò cornu incurvum inflans. Ab altero latere quidam genubus terram tangens stapedem Regis tenet, quem ad clunes equi Regii sequitur Armiger, scutum Regis sinistrâ, & gladium dextrâ tenens magnum, scutum ipsum ovalis est figuræ, incurvum,

vum, latus sinistrum à capite ad genua tangens. Ex hâc statuâ colligo, scuta, quibus veteres utebantur in Norvegiâ, duûm fuisse generum, unum quo equites utebantur, amplum, latum, & planum, figurâ semilunari, alterum peditibus dicatum, ovalis figuræ, incurvatum, quæ eleganter in hâc statuâ sunt expressa arte priscâ, & non nimis subtili.

Ex CORNU RHINOCEROTIS elaborata Phiala, ex Indiâ venit Orientali, figurâ ovali fermè, nisi ubi sinus cornu ipsum admisit. Longitudine est unciarum quinque, latitudine quatuor, profunditate duarum. Concavâ parte polita est; convexâ folia vitis & pampinos ita excisos obtinet, ut à corpore ipso separata extent, ac peculiare opus constituent, arte ad tantam redactum subtilitatem, ut perspicuum sit. Color corneus est, ad flavedinem tendens.

Alius mihi est Scyphus etiam ex Cornu Rhinocerotis, nigrior & crassioris substantiæ, pedi insistentis pumilo, totus altitudine superat uncias quatuor, profunditate tres, labrum ovale, in extremitate alterâ angustius, oblongum cum sit, longitudine superat uncias tres; latitudine circa medium duas attingit.

CAPISTRUM ex nervis Rangiferorum rubicundo colore tinctis & artificiosè in crassitiem minimi digiti redactum, longitudine est quadraginta pedum cum dimidio. Hoc Rangiferos trahæ alligant Finni, eoque cursum eorum ita dirigere norunt, ut à viâ non exorbitent.

IN AURIS Americana, nihil sapit artificii, sed tribus tantum constat officulis, ex uno osse excisis, ita ut medium duas habeat ansas, ex quibus duo extrema, pariter ansata, dependent. Crassitie pennam anserinam non superant; extrema figuram habent parvæ glandis. In medio ossis interstitio parvulum est foramen, cui immitti acus potest, quæ auriculam perforet. Ex cujus animalis osse conflatum sit hoc opus nescio, nullam præ se fert elegantiam. Os enim colore flavum est, quibusdam in locis nigredine deturpatum.

C A P. XII.

De variis Artificiosis.

SUPRA de corollis precariis ex stramine & vegetabilibus egimus: hic monendum, alias plures nobis esse, ex certis baccis, ut videtur, saponariis, ex Balsamo Americano inspissato, ex tornatis ossibus, ex vitro colore Corallium æmulante, ex succino & aliis, quarum quædam appensos habent numulos sacros, ut vocant, quædam alia ornamenta.

LIBRORUM CHINITICORUM mihi sunt fragmenta quædam, quæ omnia ita sunt exarata, ut folia sint duplicata, & ob chartæ tenuitatem, ab uno saltem latere expressos habeant characteres. Legunt & scribunt à summo paginæ ad imum descendendo. Trigautius de Regno Chinæ cap. 5. hoc illis peculiare esse refert in libris scribendis, quod nullus omnino liber vulgato sermone scribatur, sed docto. Sermonis hæc diversitas in solâ vocum compositione consistit. Omnes voces monosyllabæ sunt, quamvis sæpe duarum aut trium vocalium. Ut rerum ita vocum singularis suus est hieroglyphicus character. Nec pauciores literæ quam voces numerantur, idemque apud ipsos est dictio, syllaba, elementum. Ac licet pro rerum multitudine sit numerus characterum, eos tamen inter se ita componunt, ut septuaginta octuagintave millia non excedat. Ex iis qui decem millia noverit, eos fere, qui ad scribendum necessarii sunt, assecutus est.

P. Alvarus Semeda cap. 6. refert apud Chinenses vocabula tantum esse cccxxvi. voces vero mcccxxviii. desinentes in vocalem, aut M. & N. monosyllabas, indeclinabiles, tam nomina quam verba, Literas sexaginta millia, in Lexico dicto, Haipoen, contentas. Ad commodè loquendum sufficiunt octo aut decem millia. At Joannes

Gonzales de Mendoza dicit ultra sex millia characterum in eorum libris reperiri. Semeda hos affert characteres. —| unum notat, + decem $\pm$ Terram, $\mp$ Regem $\mathbb{P}$ Lapidem pretiosum. Sed Mendoza Regem, quem Chiniticè Bontai vocari ait, ita delineat: $\mathbb{F}$ Coelum Quant $\mathbb{A}$ urbem, quam alii Lombi vocant, alii Fu $\mathbb{W}$.

Ex fragmentis, quæ ego possideo, quædam duobus, quædam quinque, quædam decem constant foliis, ut Herbarium, quod undecim depictas herbarum ostentat imagines, quibus nomina & vires characteribus Chiniticis additæ.

Est mihi præterea elegantissimum Volumen, quod integrum fere esse videtur, foliorum septuaginta duorum, variis imaginibus refertum, quod Philosophiam, Physiognomiam, Medicinam & Historias complecti ex additis tabulis colligere licet. Utinam tandem exoriatur, qui huic literaturæ illustrandæ se dedat.

Est & mihi Epistola quædam Chinitica, in chartâ quinque pedum longitudine, unius latitudine, descripta. Hæc vero charta ab uno latere rubicundo colore infecta est, ab altero candida, atque ita complicata, ut quinque constituat duplicata folia. Prima facies unicum saltem continet characterem, qui titulum aut inscriptionem denotabit, altera octo & præterea supremâ & infimâ parte agglutinatum aliud chartæ rubræ frustulum oblongum, uncia unius latitudine, quod tres continet characteres. In reliquis foliis nihil plane extat. Quodlibet autem jam descriptum folium latitudinem obtinet quatuor pollicum. De huiusmodi epistolis mihi loqui videtur Trigautius capite septimo, dum inquit: Cum se mutuo propinqui & familiares officii causâ invisunt, ad rependendum visitationis officium adducunt visitatos. In his porro visitationibus hæc fere ratio observatur. Qui visitat ad ingressum libellum profert in quo nihil aliud legitur præter visitantis nomen, cum modestis Epithetis, pro ratione visitantis & visitati, eumque libellum pariter ad herum defert janitor. Porro si plures ab uno, vel unus à pluribus visitatur, semper pro numero visitantium aut visitorum sunt libelli. Hi fere duodecim paginis è chartâ candidâ constant, & sesquipalmam oblongi sunt. In primâ facie mediâ è papyro rubrâ, ad duorum digitorum latitudinem fragmentum affigitur libelli longitudine, & plerumque libellus hic chartaceo sacco cum eodem rubro additamento in extremâ facie includitur. In his tanta est varietas, ut omnino necessum sit domi viginti fere thecas paratas ad omnem usum habere, cum variis titulis, ita continuus est eorum usus.

Epistolæ Chiniticæ, cujus ego specimen exhibeo, descriptionem talem dedit nobis Alvarus Semeda cap. 12. Thic charta est, seu liber plicaturis constans internis, & externis, longitudine palmi, amplitudine manus, trium generum. Major sex habet folia, media tria, minima unum. Omnes hisce utuntur in visitationibus. Quâ ordinariè utuntur, alba est, cum appendice rubra ejusdem longitudinis, lata digitos duos, extra adhærente, si ob reverentiam, aut invitationem, tota in chartâ rubrâ scribitur, si condolentiæ ergo, ex chartâ luteâ, si quis in luctu sit, cœrulea est litera, ut & externa illa portio, sed charta alba. Hæc charta unicam saltem literam habet inscriptam: sensus ferme hic est; Vester amicus intimus, ad vos veniet salutatum. Hæc litera offertur janitori, ut ad dominum ferat.

EPISTOLA JAPONICA magnam cum Chinenfi habet affinitatem, quoad characteres, (qui tamen majores & confusiores apparent) & scribendi modum à summo ad imum. Mihi una est in charta duorum pedum longa, unum cum tribus uncis lata, in medio secundum longitudinem complicata, ita ut exterior superficies notis sit exarata, interior vacua, dein in columnulas distincta videtur non lineis, sed solâ complicatione. Ab uno laterum notis exaratorum, duodecim cernuntur columnæ, literis varie notatæ, in altero septem columnulæ literis distinctæ cernuntur.

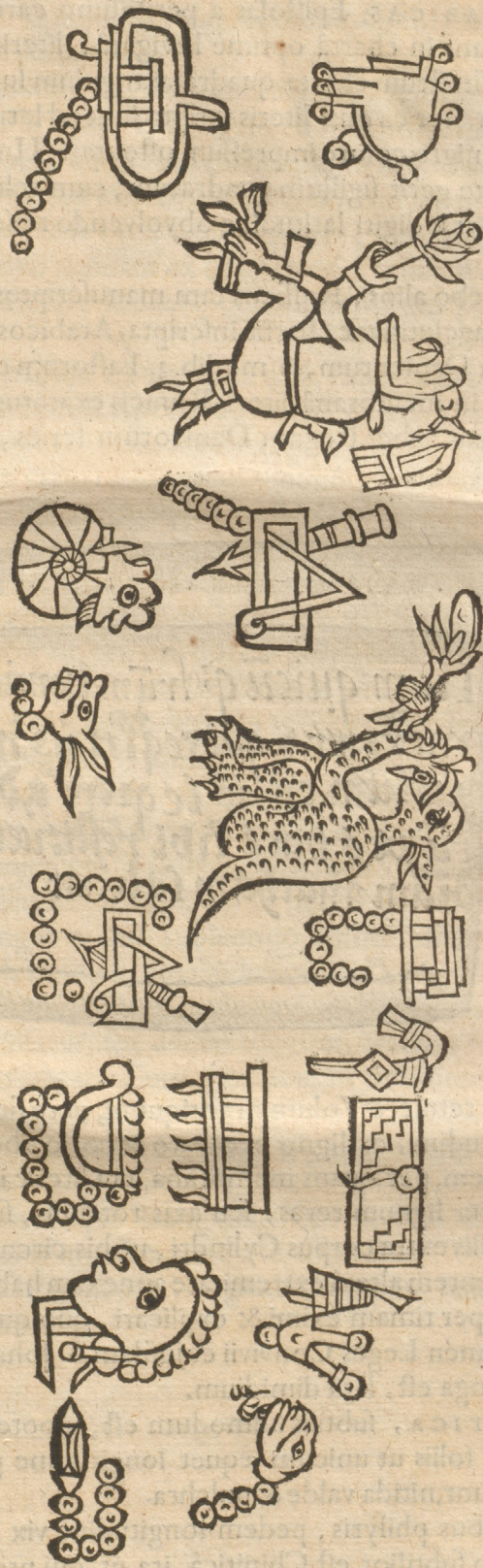
Tota Epistola ita exarata, tali modo complicatur, ut ex duodecim columnis, quibus constare videtur, prima sit interior, quam ambit secunda, hanc tertia & quarta, & sic consequenter ad ultimam usque, quæ parte externâ characteribus vacua est. Hi autem characteres rudi valde penicillo sunt ducti, & maximâ ex parte complicati, ut multi simul coherere videantur, à summo ad imum.

De LITERIS MALABARICIS supra egimus lib. 2. cap. 14. ubi de Palmæ foliis differuimus, sed quia de stylo, quo scribunt, nihil relatum, pauca hoc loco addenda.

Rudi

Rudi arte confectus est ex acu ferreâ, ligneo, vel potius arundinaceo, ut mihi videtur, manubrio (medii digiti longitudine, calami scriptorii crassitie) insertâ, & circumquaque lineo vinculo ligatâ. Accepi ex relatione nostratum, qui ex Indiis reversi, mihi literas & stylum obtulerunt, quod dum scribunt, palmæ folium, pollicis sinistræ manus exterius applicent; dextrâ stylum movent, & punctando literas exarant; Quod celerri-
mè facere norunt, ut scriptorio calamo vix quispiam eos assequetur, in chartâ nobis usitatâ. Quandoque grandiores, quandoque minores literas pingere, docent varia li-
terarum apud me exempla,

EPISTOLAM ÆTHIOPICAM mihi dono dedit Literatissimus Juvenis Jobus Ludolphus, quam ad ipsum Româ scripsit Gregorius Æthiops. In chartâ oblongâ unius
pedis

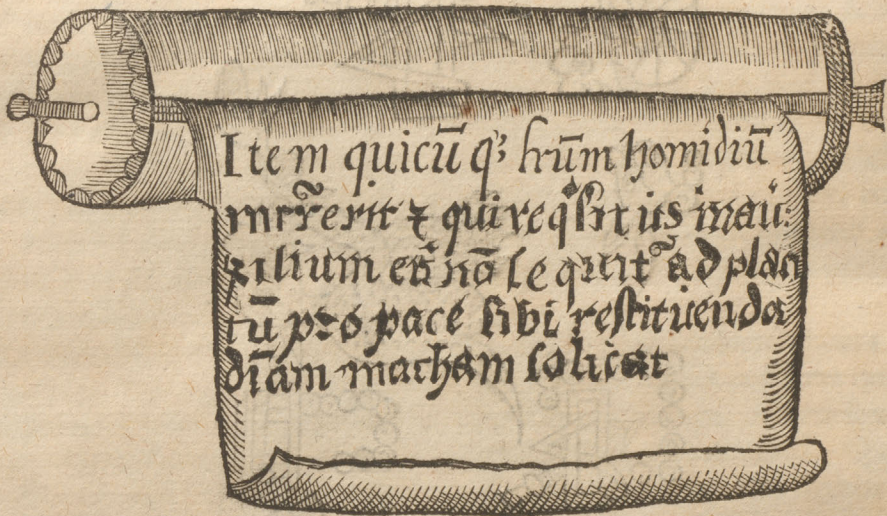

pedis cum unciis quatuor & latâ uncias sex, literis Æthiopicis exarata, hoc habet peculiare, quod nullos margines literis destitutos obtineat, sed extrema chartæ, tam superius quam inferius & ad latera, attingant notæ.

Idem Ludolphus in sui recordationem, in chartâ, pedali longitudine, exarata obtulit **HIEROGLYPHICA MEXICANA**, miris constantia figuris, vario colorum genere depictis, ex quibus vix quispiam quidquam collegerit; duo autem ordines esse videntur, charta enim lata est uncias quatuor. Magnam affinitatem haberet cum quibusdam ex iis, quæ depinxit Clariss. Vir D. Johan. de Laet lib. 5. descriptionis Indiæ Occidentalis cap. 10.

PERSICAS & ARABICAS Epistolas à peritissimo earum linguarum Wilhelmo Lejel accepi. Scriptæ sunt in chartâ optimè lævigatâ, literis Arabicis à dextrâ in sinistram. Quævis Epistola sinistrum chartæ quadratæ angulum superiorem amputatum habet, quo fine nescio. Præter ea quæ literis scripta sunt ad latus Epistolæ, sigillum, modo unum, modo duo, nigro colore impressum ostentat. Una vero est Epistola, quæ non ad latus, sed in fronte gerit sigillum quadratum, cum reliqua rotunda sint. Complicantur vero, uni phylææ digiti latitudine obvolvendo reliquas omnes ad extremam usque.

Libros hic non exhibebo alios, Russicos tam manuscriptos quam impressos, eorum volumina, longissimæ & agglutinatæ chartæ inscripta, Arabicos, Runicos, inter quos eximium est opus Fastorum Danicorum, à me lib. 3. Fastorum enodatum, & Legum Scanicarum codex elegans, in membranâ literis Runicis exaratus, cujus alibi mentionem feci; ad calcem enim duas habet Regum Danicorum series, quas succincto commentario olim illustravi.

Huc non incommode retulero Volumen antiquum, verè sic dictum. Cylindrus enim est octo unciarum longitudine, ex ligno excavato & corio obducto, rimam habens per longitudinem excurrentem, per quam membrana, cui literæ inscriptæ sunt, inseritur & eximitur. Huic includitur lignum teres, seu axis rotabilis, suis eminentibus utrinque prominentiis seu verticillis extra corpus Cylindri, ut his circumrotari axis possit, quæ membranam scripta tenentem alterâ extremitate annexam habet, ut volvendo ei obduci possit, revolvendo verò per rimam eximi & explicari, quo quæ contineat legi possint. Continet verò hoc volumen Leges Convivii cujusdam S. Johannis, ut colligo. Membrana ipsa duos pedes longa est, lata dimidium.

PAPYRUS CHINITICA, subtilis admodum est, utpote ex serico elaborata, sed magnis adeo phylis seu foliis ut unicum æquet longitudine pedes quinque, latitudine duos cum unciis quatuor, nitida valde & pulchra.

JAPONICA minoribus phylis, pedem longitudine vix æquantibus cum semissè, pedem unum lata. Multo subtilior est Chiniticâ, ita ut, qui primo viderit, negabit crenæ ductum cum atramento ferre posse; attamen & atramentum fert ut non perfluat, & ita complicari, teri ac tractari potest, ac si linteum esset, sine omni metu ruptionis: unde ferunt Japonenses eâ loco strophilorum uti, & res preciosas ei involvere.

Papyri

Papyri VERÆ, ex arundinibus Nili confectæ, mihi est frustulum, quod cinerei coloris, tenue, firmum tamen. Quæ planta fuerit Papyrus & quomodo ex eâ olim perfecterint chartas, in quibus scribebant, docet Theophrastus lib. 4. Histor. Plant. cap. 9. & Plinius lib. 13. cap. 11. ubi inter reliqua sic disserit: Papyrum ergo nascitur in palustribus Ægypti, aut quiescentibus Nili aquis, ubi evagatæ stagnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitum, brachialis radicis obliquæ crassitudine, triangulis lateribus, decem non amplius cubitorum longitudine, in gracilitatem fastigiatum, thyrsi modo cacumen includens. Semine nullo, aut usu ejus alio, quam floris ad Deos coronandos, &c. & post quædam: Præparantur ex eo chartæ, divisæ acu in prætenues, sed quam latissimas, Philuras. Qui plura volet, consulat Guilandinum de Papyro, qui amplo commentario Plinium illustravit.

Aliam veræ Papyri speciem ex Arundine confectam Lugduno Batavorum ad me transmisit filius Wilhelmus Worm. Folium longum est pollices septem, latum quatuor, colore non planè candido, sed ad flavum inclinante, crassiusculum, lævigatum, & nescio quo glutine obductum, ubi enim charta complicatur rimulas contrahit leviûsculas.

CALCEORUM antiquorum varia habeo genera, quorum delineationi incumbere minus necesse est, quamvis quidam ex holoserico, quidam ex corio serico variè depicto, quidam figuræ varietate ludant. Servantur saltem propter antiquitatis reverentiam.

CHINENSES soleas habent ex candidâ telâ, tuberculis refertâ, cui rubicundi coloris nota impressa. Quod pedis superiorem ambit partem, etiam ex candidâ telâ, sed alterius generis, confectum, extremos saltem tegit digitos, pedis latera & calcem; fimbriis ex cœruleo serico, in varios mœandros confecto, exornatum, præsertim circa digitorum & calcis extrema, opere Europæis vix imitando.

RUSSICI hoc habent peculiare, quod ex unico frusto corii facti sint, & tam solea, quam quod pedis superiorem tegit partem, ejusdem sit generis. Loris oblongis per oras traductis ita circa pedem constringuntur, ut eum strictè ambiant. Corium, ex quo constant, colore nigrum non est, sed fulvum, ad purpureum inclinans.

FINNICI etiam peculiarem habent structuram. Ex corio enim Rangiferorum aut Alciumpiloso conficiuntur, in apicem acutum & cornutum desinentes. Totum pedem tegunt, cum Russici non nisi digitos tueantur.

TYMPANUM LAPPONICUM, quoad modulos pulsato varia explorant & magiam suam exercent, ex ligno constat ovali, excavato, pedali longitudine, decem unciarum latitudine, cui sex insculpta foramina, & manubrium, quo commode sinistrâ teneri possit, dum dextrâ pulsatur. Annectitur ei nervis quibusdam membrana, variis & ineptis figuris sparsim sanguine aut rubicundo colore pictis exornata. Huic adest æneum corpus Rhomboides, convexum paululum, in Diametro duarum circiter unciarum, in singulis angulis & in medio catenulâ æneâ onustum. Bapfile seu instrumentum osseum, quo tympanum pulsatur, sex uncias longum, crassitie minimi digiti, figurâ literam T. Latinorum repræsentat. Cum quæstionem instituunt, æneum illud corpus tympano imponunt, instrumento osseo dextrâ pulsan & strenue cantant, tum rhombus hic æneus hinc inde saltat. Sed, finitâ cantione & pulsatione, in figurâ quiescit, quæ rem indicat, quam quærunt.

LAQUEUS COCCINEUS, quo strangulata Vipera, colli affectibus & Inflammationibus conducere volunt, quo nomine apud me asservatur.

De Pileo Brasiliano supra capite octavo egimus; tandem enim comperi pileum non esse, sed corbem Africanum.

OCULI HUMANI structuræ è chartâ elaboratæ dignæ sunt quæ hic locum inveniunt. Primam concinnavit Celeberrimus Medicus, Guilielmus Fabricius Hildanus, deque eâ peculiarem conscripsit Epistolam, ad Georgium & Franciscum Lyckios, Nobiles Danos, quos hac fabricâ donavit. Epistola autem hæc extat in centuriâ secundâ observationum Chirurgicarum, observ. i. ex quâ recensere lubet ea quæ ad hanc structuram facere videntur. Cæterum, inquit, in dissectionibus Anatomicis, vix aliquid admirabilius, aut artificiosius, structurâ oculi humani, meo quidem judicio, occurrit; ut merito, per excellentiam, Creatoris appelletur miraculum: Hinc factum est ut Anatomici per omne ævum, in demonstrandâ, ad oculum, oculi Anatome occupati fuerint, obstacula experti sint, atque etiamnum experiantur varia: Quo fit, ut, quod sollicite & sedulo persequuntur, difficile assequantur. Membranae enim tres posteriores vix cernuntur. Adde quod in dissectionibus paucis spectantibus ea loci opportunitas propè cadaver contingit, quâ mirabiles oculi partes pervidere, easque distinctè notare queant. Sæpè igitur apud me cogitavi, quomodo tandem oculi fabrica in Museo, mensâ, colloquiis familiaribus, vel æstivo etiam tempore, citra cadaveris usum monstrari posset. Et quia prædicto studio non mediocriter oblector, meo igitur marte, talem aggressus sum concinnare effigiem, quæ pridem Clarissimo & longe Excellentissimo Viro D. D. Casparo Bauhino, Anatomico & Botanico insigni, domino & amico meo in perpetuum observando, aliisque viris doctis perplacuit, &c. Post pauca. In hujus structuræ ordine, quantum fieri potuit, Naturam imitatus sum, quoad situm, formam & magnitudinem. Primo Musculos sex expressi, eosque, ut ad naturalem formam magis accederent, ex corio rubro fabricavi, ex quibus quatuor recti, duo obliqui. Nervum præterea motorium per omnes Musculos dispersum, cumque unâ cum extremitatibus Musculorum in membranâ (columbo innominatam dictam) desinentem. Pinguedinem, quæ Musculos & nervum opticum ambit, omisi, uti quoque humorem aqueum. Hæc enim quomodo verè effingi possint nondum video. Membranas omnes inter se ita complico, ut rotundum corpus oculi cum suo nervo optico exhibeant, & quidem ut singula divelli, divulsa monstrari, tum denuo complicari possint. Crystallinus autem humor residet in crassâ illâ portiunculâ, per quam repræsentō vitreum. Hæc de ejus structurâ Fabricius. Singulas autem partes artificiosi hujus oculi specialius ut lustremus, occurrit I. Externa seu conjunctiva dicta membrana, rubris venulis insignita, foramine ad pupillam prædita. II. Sex Musculi, inter quos duo obliqui ex rubro corio, nervorum motoriorum propaginibus conspicui, à tendine, seu propagine ex quâ oriuntur

cras-

crassiore & firmiore, desinentes in III. Tunicam innominatam dictam Columbo. IV. Succedit Sclerotica vel dura dicta, quod à durâ Matre oriatur. Hujus pars anterior dicta cornea, hic ex vitro est efformata. V. Choroides tunica à piâ matre orta, cujus pars exterior uvea, in medio perforata, & circa foramen, iridem pictam habet. VI. Retina ex interiori cerebri substantiâ orta. VII. Tunica vitreum humorem continens, in quâ residet. VIII. Humor CrySTALLINUS, per quem rubicundis literis translucet nomen Autoris hoc modo: Guil. Fabric. Hildanus inventor fecit Anno 1602.

Alter oculus artificiosus, pariter ex chartâ fabricatus, donum est Clarissimi Viri D. D. Pauli Moth, Medici Regii, qui Anno MDCXL. è Galliis redux eo me donavit, elegantior est & nitidius elaboratus, plura quoque in oculo spectanda exhibet, hæc nempe: I. Conjunctiva, seu adnata, Album oculi Hip. II. Tunica innominata Fallopii. III. Pinguedo Musculos ambiens. IV. Trochlea ad sextum Musculum sita. V. Musculi sex ordinarii in homine. VI. Septimus Musculus nervum opticum cingens, in brutis tantum. VII. Nervus motorius in omnes musculos ramos mittens. VIII. Sclerotica membrana, cujus anterior pars cornea vocatur, seu Nervi optici prima membrana, à durâ matre orta, simul corneam constituens. IX. Uvea, in quâ iris, pupilla, à piâ matre ortum trahens, nervum opticum cingens. X. Nervus opticus dilatatus, vocabulo Retinæ insignitus. XI. Humor aqueus. XII. Ligamentum Ciliare, quod tamen in proprio loco non invenitur, sed vitreo includitur. XIII. Vitreus humor cum suâ membranâ. XIV. Membrana Arachnoidea. XV. Humor CrySTALLINUS lenticularis ex vitro CrySTALLINO.

MICROGRAPHIÆ specimina adeo accuratè sunt scripta ut Lynceis sit oculis illa qui legat. Unum in circulo, solidum Danicum æquante, exhibet Orationem Dominicam, Symbolum Apostolorum & Decalogum. Aliud figuram Christi in cruce pendentis, cum Iconibus Mariæ Virginis & S. Johannis, in membranâ ita exhibet, ut quilibet ductus faciei, vestimentorum & aliorum ornamentorum, literæ sit & voces ex Psalmis Davidicis, tam minute scriptæ ac si meræ essent lineæ. Aliud, in quo exhibetur Maria Magdalena in deserto procumbens & peccata deplorans, pari artificio nitet, ut aciem oculorum minus Lynceorum fugiat.

Spectat huc membrana in quâ totus Catechismus Germanico idiomate, Anno MDCXLVI. exaratus est, à quodam Johanne Kuhn ætatis Anno XLI. qui in quâvis manu unicum saltem habuit digitum. Literas certe eleganter satis depictas, tam minio, quam atramento, varietate quoque insigni ludentes ostendit membrana. Rem vero ita se habere ipsemet hisce in eadem testatur:

*Johan Kuhn werd ich genandt /
Hat nur ein finger an jede handt.*

Fuit hic Fœmina quædam Angla, brachiis destituta, quæ calamo scriptorio ore apprehenso, me vidente, his literis nomen suum, in chartâ, quam habeo, expressit:

ELISABETH SIMSON. ANNO 1620.

Ore præterea nebat eleganter, filum linguâ acui intrusit, aliaque multa ore præstabat, quæ alii manibus solebant.

IMAGINES Catoptricæ, juxta leges opticas elaboratæ, & speculis cylindricis destinatæ, quamvis nil nisi confusum Chaos primo aspectu exhibeant, adhibito tamen speculo, ostentant eleganter satis elaboratas imagines Cardinalis Richelieu, Sceleti humani, Monachi Benedictini, & nudæ Virginis.

STATUA Regis Norvagici ex dente Rosmari, priscâ arte elaborata, ita se habet. Rex equo insidens cum scuto amplo, ab unâ parte præcedentem habet tubicinem cornu infantem, quem sequitur vexillifer, cum vexillo & balistâ: ab alterâ parte quendam habet, stapedem ejus flexis genibus tenentem, quem sequitur armiger, scutum & gladium Regis gestans. Omnia hæc in uno frusto dentis Rosmari sunt expressa, trium unciarum longitudine & latitudine.

AMULETORUM opus in membranâ duorum pedum longitudine, unius cum semisse latitudine, est exaratum, ita ut una facies quadraginta octo contineat circulos, quorum quivis in Diametro duas habet uncias, characteres continens miros, quorum quosdam in Paracelso, quosdam in Cornelio Agrippâ cernere licet, contra varios affectus, & ad varia impetranda, ut tituli præ se ferunt. Altera facies varias habet preces, consecrationes & characteres, linguâ Saxonica conscriptas. Quas hic delineare

nolo, ne superstitioni anſam præbeam. Ita vero compoſita eſt membrana, ut quadrata quadraginta octo cohærentia conſtituat, quorum quodvis trium unciarum: ac ut melius ſerico incluſa collo geſtari poſſit, ſinguli anguli ex complicatione orti, amputati ſunt.

Ex Cyrrhis Balenarum contortis *Scipio*, ſeu *Baculus*, longitudine quatuor eſt pedum, flexilis, diverſorum colorum, lævis, ſplendens, ac ſi ex diverſis conflatus eſſet gemmis, Achate, Sardo, & ejus generis aliis.

AULÆUM literis Runicis inſignitum, quod olim aram exornabat ſacelli Bilden in Provinciâ Hadelandiæ in Norvegiâ, priſcâ arte depictum acu eſt, cui Runica inſcriptio hujus ſenſus data: *LODENA NOTAVIT, CUJUS SORORIS FILIA ERAT RAGNILTA*. Longitudine eſt trium ulnarum Seelandicarum, latitudine unius cum unâ quartâ, ex panno ſubcæruleo confectum & variorum colorum figuris exornatum. De quo conſule Monument. Danic. lib. 6. monum. 6.

VESTIMENTA FINNICA piloſa ex Rangiferorum pellibus confecta ſunt. Thorax amplus, fœmoralia ſtriſta admodum, ocreæ & chirothecæ, in quibus artificium in primis oſtentare ſolent: ſunt enim intus pellibus villoſis ſuffulta, exterius ex pedum piloſo corio confuta, ornamentis ex ſtanno (quod dentibus in filamenta artiſcioſe ducere norunt) & pannis variorum colorum ſpectandæ.

CUSTODEM PUDICITIÆ voco fœmoralia quædam ex linteo rudi ita confecta, ut rima, cujus beneficio aperiuntur & clauduntur, ſit ad latus firmo loro, hinc inde per foramina lateralia trajecto, clauſa, & hujus lori ope thoraci ita nexa, ut ſerâ claudi poſſint, non niſi clave aperienda. Fuit in Falſtriâ quidam, noſtrâ memoriâ, qui cum uxorem, omnium teſtimonio pudicam, ſuſpectam haberet, fuſtibus & verberibus coëgit, ut ſuis manibus has braccas neret, ad ideam quam ipſi præbuit. Quod nolens volens præſtitit miſerrima. Confectam induere juſſit, ſerâ clauſit, ſibi reſervatâ clave. Adeo ut nec Naturæ ſatisfacere, nec urinam reddere, niſi impetratâ à marito clave, potuerit. Hanc tyrannidem patienter tulit illa, per menſem unum aut alterum. Tandem amicis & conſanguineis rem detegere coacta eſt; qui, inſtituto convivio, maritum invitabant. Cum jam hilariores eſſent, tyranno facinus exprobrant, & ejus uxorem, ut, ſublatis veſtibus, ſpectaculum hoc præſentibus omnibus oſtenderet, compulerunt. Ille verò libidinem exprobrans, cauſas hujus rei habuiſſe ſufficientes prætendebat.

Tandem ad Magiſtratum delata hæc injuria, qui maritum cum dedecore exulare juſſit. Cum verò ante tribunal ſtarent, à judice juſſus eſt maritus clavem porrigere, ut, apertâ ſerâ, onere liberaretur miſerrima mulier. Sed, in tam præclaro invento ſibi gratulans, id reſuſcitavit, prætendens amiſſam eſſe. Quocirca adhibito cultro rimam fecerunt,

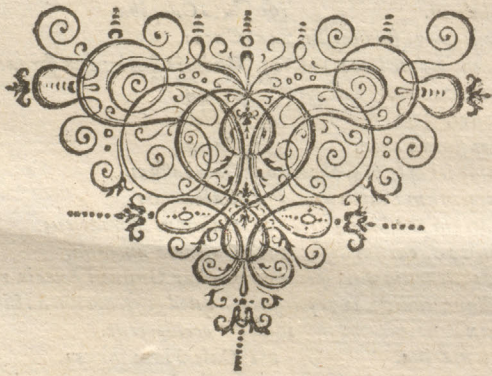
cerunt, per quam elapsa est, quæque adhuc in opere tam præclaro cernitur. Apud Magistratum deposita hæc Bracca tam diu asservabatur, donec ego in Falstrianam venissem, Serenissimum Principem D. Christianum V. ægrius laborantem curaturus. Tum auditâ hac historiâ, de rei veritate inquirens, ope Celsissimi Principis machinam hanc vidi, & accepi, quam titulo custodis pudicitæ donavi.

Sed res talis est, quâ si fallere voluisset maritum uxor facillime potuisset.

LAGENÆ vitreæ magnæ artificium haud vulgare præbent. Duæ sunt, quadrata utraque, pedem altitudine superans: latitudine, in quovis quadrato, unciarum quinque circiter, ore non admodum lato, pollicem enim vix admittit. Harum una intus molâ ex ligno confectâ ad amplitudinem vitri dotatur, in quam ex contignatione superiore dum decidit arena, moventur rotæ. Supra hanc contignationem arenariam, alia est in quâ equites quatuor, dum rotæ circumaguntur, etiam in orbem equitant. Quamvis mirari liceat, quo pacto, per angustum oris foramen, intrusa sit lignea hæc & vasta Machina, mirum tamen magis quo pacto ligneum epistomium, quod os claudit arcuè satis, transverso ligno plano, & ad amplitudinem vasis magno, sit interius trajectum, omnibus occlusis. Altera lagena ejusdem est magnitudinis & pari modo occlusa. Sed in se continet molendinum, ad amplitudinem & capacitatem vitri, quod ex ligno licet sit fabricatum, ad modum eorum qui vento agitantur, suas etiam habet alas, quæ moventur, ubi arena ex superiore contignatione decidit, corio deaurato obducitur, & scalâ, basi, aliisque ornatur requisitis, quæ in majoribus conspiciuntur molendinis.

Sed quamvis mirari liceat, quomodo integra hæc Machina, tantæ amplitudinis, tam angustum os penetraverit, & quomodo Epistomio ligneo, quod totum claudit, insertum sit, post clausuram, transversum lignum, quod in ipso vitro ei inseritur, admiratione non caret. Fuit qui mihi artificium detexerit, sed explicari jam nequit, & melius oculari demonstratione, quam scripto, talia docentur.

F I N I S.

I N D E X

Præcipuarum rerum, quæ in hoc opere continentur.

A.	Antidotum Arsenici. 114. con-	Bdellii lignum.	166	Canum coitus difficilis.	321
A Bda Arabum. pag. 178	ira venenum. 154	Bdellium, spec. gummi.	219	Canis galeus.	272
Abortum impediens. 66	Antimonium & ejus usus. 125	Beli oculi.	109	Cantharus ex smaragdo.	105
Abietis coni. 197	Antophylli. 184	Beid el ossar.	188	Cantharides.	242
Acacia fructus. 178	Aper Indicus. 346	Belemnites.	70	Caoba.	166
Acaron. 192	Apis. 140	Belzoinum seu Benzoinu.	222	Caova.	189
Accipenser. 273	Apoplexiam tollens. 195	Ben Magnum.	187	Capilli ne defluant. 168. 41. ut	
Achates. 96	Aporrhais. 259	Bezetta.	225	denigrentur.	314
Achiott. 179	Apostemata sanans. 196	Bezoar minerale.	102	Capitis dolores sistens. 42. 107.	
Acies. 123	Apteron insectum. 242	Bezoar lapis unde.	110	170	
Aconitum Párdalianches mi-	Aqua lapidescens & petrescens.	Biceps pullus gallinaceus.	257	Capparo zoli.	256
nus. 145	52. 90	Bili med.	155. 222 227	Capreolus.	339
Acarambitamba. 142	Aqua ex arundinibus. 142	Bitumen. 29. cur in aqua ar-		Capitulum.	192
Acus vulgaris. 265	Aquila unde dicta. 292. aqui-	deat. ibid. quomodo exstin-		Capula artificiosa.	375
Acus Aristotelis. 265	linus lapis. 77. eor. spec. ib.	guatur. Iudaicum.	30	Caraguata.	193. 206
Aculeatus minor. 278	Arachidne. 143	Bismutum.	125	Carbunculus vetus non re-	
Adamas. 103	Araticum Ape. 186	Bisulca animalia.	336	peritur in rerum natura. 133	
Ægilopes. 252	Ardea. 306	Bixa.	189	Caro ut regeneretur.	221
Æs. 120. ejus diff. spec. 121. 122	Argenti var. spec. 115. 116. 117.	Biacca Alexandrina.	131	Carpionum lapis.	59
ex Ætnâ fluor. 47	118. Argentifodina. ibid.	Blennus piscis.	266	Carpobalsamum.	194
Æthiopica epistola. 383	Norvegica. 119	Boletus cervi.	138	Casavi.	161
Agallochum. 166	Argentum vivum. 126	Bolus albus officin. s. Boli var.		Casearius.	292
Agaricus seu Agaricum. 137.	Argilla quid sit. 2. ex ea pa-	species.	11. 12	Cassitatis gemma.	106
ejus virtutes. spec. var. ibid.	rietes firmiff. 3	Bombycinus fructus.	189	Cassia Americana. 194. solu-	
Agasyllis. 209	Argyrites. 135	Bombax.	189	tiva & aromatica.	177
Agnus Schyticus. 189	Armadilli. ont. spec. 335	Bombyx.	140	Cassia fistula duorum gene-	
Albārdcola. 310	Arquata. 307	Bonduch.	189	rum.	194
Alabastrum. 42	Arsenicum album. 29. quomo-	Bon seu Ban, seu Buncho.	189	Castanea equina Indica.	195
Alabastrites. ibid.	do paratur. ibid.	Boronienfis lapis.	46	Castor. 320. ejus historia. ib.	
Album Hispania. 131	Arthriticorum doloribus med.	Boramez.	189	Castoreum.	321
Alce. 336	274	Brontia.	76	Cate.	225
Alcea Indica. 218	Artificiosa varia. 38. ex ani-	Bucardia.	80	Catena lignea.	374
Alcionium. 49	malibus. 376. fructibus. ib.	Buccina.	258	Catharrum tollens.	174
Alectorius. 71	lapidibus. 350. metallis. 352.	Bufonius lapis.	107	Catharus Norvagicus.	358
Alka. 303	ex plantis. 365. succino. 350.	Bufo.	265	Catoptica specula.	364
Almendras de Peru. 181	terris. 346	Bulla anea.	354	Catoptica cistula.	363
Aloe. 222. 166. Americana. 193	Arundo. 141. Indica versicol.	Byssus. 139. arboreus, terrestris.		Cedrelate.	195
fructus ejus. 187	flexilis. 142. sativa. 142.	ib. inde vestes conficieban-		Cedrus de monte Libano.	195
Alopeciam tollens. 242	saccharina. ibid.	tur.	140	Centrine.	273
Aovai seu Abovay fructus. 185	Afa. 222	C.			
Alvi profluvi. sistens. 105. 210.	Affius lapis. 49	Ca-opia.	220	Cephalione.	165
229. album solvens. 219	Aspalathus. 166	Caapeba.	158	Ceraunia.	74
Alumen, ejus differentia. 23	Astacus. 247. fluvialis. 248	Cacao.	191	Cerebro med. 110. 241. 157. 225	
Ambra quomodo generatur.	Asthmaticis med. 165. 171. 183.	Cadmia species. 128. fornacum.		Cervus. 338. ejus coitus.	138
33. spec. 34	106. 221. 228	134		Cerussa.	131
Ambustioni med. 46	Astroites. 67	Cadegi.	162	Cetorum varia species.	269
Amianthus. 55	Atides statua anea. 353	Cajous.	292	Ceti & pisces distinguuntur.	
Ametystus. 99	Atramenti opt. preparat. 202	Calabassum.	197	279	
Amabilitatem & gratiam con-	Atramentum Siniticum. 376	Calampart.	166	Chaace.	189
cilians. 73	Audaciam prestans. 99	Calamus aromaticus.	144	Chalazia vetus.	98
Amor ut augeatur. 78	Aves. 290. earum differ. 291.	Calcaria antiqua.	356	Chalcitis.	26
Amatoria res. 64	Braslicarum var. spec. 298	Calcar Gustavi Suecia regis,		Chamarum varia genera. 254	
Amorem conjugii fovens. 103.	Avellana Indica. 187. purga-	quod gesserat cum ad Lipsiam		Chameleon.	315
firmat Turcois. 107	trix. ibid.	occideretur.	351	Charta incombusibilia.	351
Ammoniacum. 219	Aurismarina. 251	Calcarium saxum.	45	Charta di Spania.	376
Ammonites. 52	Auricula Iude. 138	Calcedonius. 98. grandinosus,		Chelapa.	155
Amomum Indicum. 181	Aurium dolorib. med. 262. 317	Islandicus, Cristalloides. ib.		Chelidonium.	72
Amuleta. 65. 95. 96. 387. ex	Aurum. 114. in Norvegia	Calcei Sinenfes. 385. Islandi-		Chinensium potus quo hospites	
mixtura metallorum. 362	magna copia. 115	ci. 374. Russici. 385		excipiunt.	165
Amygdalus novi regni. 180	Aurifodina. 115	Calculosis med. 39. 73. 74. 138.		Chinitica literatura.	381
Anacardium. 182. ejus duo	Auri pigmentum. 28	154. 165. 171. 194. 219. 256.		Chocolate potus. 191. ejus qua-	
genera. ibid.	B.	264. item 93. 95. 97. 107.		tuor species. ibid.	
Anacok. 185	Bacca Lauri. 187	59. 70		Chronicus morbis med.	117
Ananas. 183	Baculus S. Pauli. 90	Callum generans. 93		Chrysuris.	135
Anas Arctica. 302. Islandica.	Balanus. 252	Calx viva. 45. ex ea aqua mi-		Chrysocolia.	128
ibid. Platyrichas. 301	Balana vulgi. 281. lac ejus. ib.	rabilis. 46		Chrysolitus.	106
Anda. 184	Balassius. 103	Camelija gemma. 97		Cicatrices obducens. 54	
Androsace. 230	Balsami tres spec. 223. Orien-	Cancamum. 225		Cinamomi histior. 167	
Anginis med. 138	tale. ib. anima. 224. Ind. 225	Cancer in mamillis. 248		Cinereum Plumbarium. 136	
Animalium differentia. 259	Balthium sericum. 377	Cancro med. 46		Cingulum ex filis ferreis. 359	
Animo languido med. 184	Bambus. 147. ubi nascatur. ib.	Cancer Molucanus. 249		Ciriboa. 196	
Animi alacritatem dans. 61	Baobab. 204	Cancellus. 250		Cistula Indica & Chinitica. 371	
Anser Magellanicus. 300. li-	Bardus Norvagicus. 356	Canella alba. 176. nigricans.		Cleopatra gemma. 110	
gnis adnascens. 257	Basaltus. 42	177		Clysteres. 209	
				Cly-	

I N D E X.

Clypeorum genera.	370	Epilepticum med.	45. 54. 59. 65. 73.	Hamorrhagiam narium sistens.	105	Lippitudinibus conducens.	162. 169.
Coati.	319	78. 94. 97. 105. 152. 231. 297.		Halos Anthos.	34	297. oculis.	
Coccinea tinctura.	179	319. 327		Halcyonis species.	304	Lithargyros.	135
Cocula seu Cotula Elephantina.	197	Emeu.	292	Hammities.	52	Liventia sanans.	151
Cochlea margariti amula.	257	Entrochos lapu.	70	Hasta Americana.	358. Indica regia.	Locustarum var. spec.	242. in vescun- tur varii pop.
Cochlear Island.	378	Erva barbofa.	193	356		Loligo.	246
Cochlea in deliciis apud Ital.	260. 261	Eruganda faciei modus.	300	Hamus ad capiendas balenas.	358	Lucens in tenebris.	276
Cocogola.	167	Erysipelatem avertens.	73. 94	Hellica med.	248	Ludus Helmontii.	39. Paracelsi. ib.
Cogitationum inconstantiam probi- bens.	94. 99	Evonymi arbor.	140	Hedera arborea.	171	Lui Venerea med.	127. 154. 157.
Colico dolori med.	59. 61. 99. 228.	Euphorbium.	226	Heliotropius.	93	171. 174. 177. 335	
247. 258. 262. 297		Exoticorum & raviorum historia co- gnitio quantum profuit.	248	Hemierania curanda ratio.	292	Lumbricos pellens.	138. 224. 234.
Collyrium.	169	Exsiccandi vim habens.	104	Hepati inservientia & roborantia.		335	
Colophonia.	225	Exsanguia animalia.	239	43. 105. 152. 155. 160. 189.		Lupatus ligneus mirifice factus.	369
Colubrinum lignum.	167			222. duritiem molliens. 273. ob- structiones reserans.	211	Lupus marinus.	275. 289
Columba lapidea.	83	F.		Hernia med.	108. 177. aquosa. 219	M.	
Colymborum duo genera.	304	Fabarum var. spec.	199	Hilxochitl.	215	Achina tractoria.	324
Coma Lactea.	220	Facundia ut augeatur.	72	Hippocampus.	244	Maculas vestium abstergens.	46
Comitiali morbo med.	337	Faldistolum.	375	Hippopotami rasura quid sit.	290	Magnetes.	61. 62. 63
Conceptus ut prohibeatur.	79	Fascinationes ne ledant.	67. 77. a	Hominem qua spectant.	343	Magney.	193
Conceptus ut firmetur.	93	pueris ut arceantur.	95. 99	Homo siliceus.	82	Malabattrum.	162
Concharum varia species.	251. 252.	Fasti Danici.	362	Homocul.	204	Malabrica liera.	386
253. &c.		Favago.	236	Hordeum fertilissimum.	150. Herma- phroditicum.	Maligos morbos pellens.	93. 54
Conicum speculum.	361	Faufel.	200	ibid.		Maltha.	45
Contagium pellens.	98. 231	Febribus med.	138. 151. 157. 167.	Humores purgans.	172. 226. 227	Mambu.	141
Conferua Plinii.	139	170. 172. 179. 184. 203. 208.		Hyacinthus.	104	Mammis virginum extuberantes quid compressat.	211
Contrayerva.	154	219. 221. malignis. 61. 152. ar- dorem mitigans.	105	Hydropicis med.	154. 159. 171. 226.	Mandioca.	161
Copra.	209			227. 246		Manobi.	208
Coralia.	230. 231. 232. 233. histo- ria eorum & varia species.	Fel vitri.	134	Hypofasminum.	150	Manna.	227
ibid.		Femoralia uxori a viro applicata.	388	Hylrix.	335	Manubium cultri ex Agate.	357
Corbis Indica.	365	Ferrum. 122. spec. var. 123. fib. ib.		Hysterica passioni med.	337	Manucodiata.	294
Cordu affectibus med.	35. 78. 104.	Ferrugo.	123. 131	Hysterolothos.	83	Margarita quomodo purgantur.	110
105. 110. 231. 337. 141. 166.		Fibula Romana.	353	I.		Marmor. 41. Album. 42. Nigrum.	
173. 111. 114		Ficus Indica.	148. 163	Iacula Indica.	358	viride. 43. metallare.	130
Cor lapideum.	82	Fideliarum var. spec.	347	Ialapa.	155	Mastach.	227
Corneolus.	99	Filum contra spasmus.	365	Iaponica Epistola.	382. 384	Masla elegans ex variis lapidibus.	89
Cornua varia, leporis. 299. Caprea.		Fistula deglutita ab adolescente die tertio per alvum excreta.	374	1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.			

INDEX

Ninsing.	157	man.	212	Seser Americanorum.	193	Tonitru ne ledat.	95	
Nobilitatis signum apud Indos.	140	Pindova.	213	Sera Indica.	359	Torminosi med.	246.247.339	
Noctua.	296	Pinbus de Brasfl.	211	Serpentum discrimina.	262. exuvia	Totake fructus.	181	
Nummi Americanorum.	191	Pinus.	210	varia.	263. ictus ipsi extis cu-	Tragacanthum.	222	
Numismata varia.	359. Chartacea.	Piper.	213. var. spec.	rantur.	262	Traba Finnica.	373	
361. Stannea. 361. Vitrea. ib.		Pisces Pelagii.	270. aqua dulch.	Sica anea.	354	Triangularis piscis.	274	
Nux Cathartica.	211. Indica. 109.	Saxatiles.	265. ut facile capian-	Sigilla anea.	355	Tribulus aquaticus.	215	
Mofchata.	87. 164. Myristica.	tur.	197	Silefiaca Fidelia.	346	Tristitiam pellens.	97.104	
210. Pistacea.	211. Vomica.	Pisum Indicum.	178	Silex cuspidem venabuli referens.	85.	Trochus.	259	
O.		Pituitam moventia.	138. 155. 160.	varia forma & spec.	39.84.130	Tuba in cornu formam elaborata.	380	
Obeliscus ex Smaragdo.	105	176.221.222		Silurus.	277	Tubera cervina.	138	
Obryzum.	114	Pix Burgundica.	228. Græca.	Simplex medicamentum sape adhi-		Tuberonum lapis.	55	
Obsidianum marmor.	42	Planta marina.	234. 276	bendum.	112	Tubulorum species.	237	
Oculus catti.	108. mundi. ibid. hu-	Pleuritidi med.	59	Singultientibus med.	151	Tubulus Tabaci.	371. vermium.	252
manus artificiosus ex charta.	386.	Plumbago.	136	Sitim febricitantium extinguentia.		Tunal.	148	
ex vitro.	362	Plumbum.	124. var. spec.	71. 96. 100. 106		Turbinata.	217	
Oculus si quid incidat ut eximatur.	59.	Poculum ligneum elegans.	371	Smaragdus.	105. quomodo probatur.	Turbinum var. spec.	219	
72. eorum doloribus med.	46. 64.	Podagricus med.	41. 49. 173. 221. 309.	ibid.		Turcos.	106. colorem mutat pro cor-	
105. 107. 110. 168. 225. 228.		317		Smeßis.	4	poris constitutione.	107	
258. 262. 293. stillantibus.	54	Polygonus globus buxeus scioterica		Smirscopium.	363	Tusti med.	195. 221. 226. 227. 228.	
Odor suavi.	224	referens.	366	Smirû.	65	puerorum.	258	
Oedematosos humores resolvens.	123	Polypus.	246	Solen.	256	Tympanum laponicum.	385	
Oleum Saphiri.	105	Pompholyx.	135	Solidipedia animalia.	341			
Olibanum.	228	Porphyrites.	44	Somnum concilians.	77.106	V.		
Omphacitides.	202	Porus.	48	Sortubrandur.	169	Vagina cultri buxea mira.	374	
Onyx.	97	Prisma cristallinum.	362	Sory.	26	Vas Chinis.	346. Ligusticum. ib.	
Opalus.	107	Prislu.	288	Spatum.	130	Vaschima.	216	
Opobalsamum.	223	Profluvio alvi med.	208	Specula varia.	364. 559	Vegetabilia.	230. rariora. 137. ex-	
Opopanax.	221	Pseudoadamas.	103	Sperma augens.	221	crementa.	ibid.	
Opium.	228	Pudendorum ulceribus med.	59	Sperma ceti.	34	Veneris med.	77. 94. 96. 107. 110.	
Ophites.	43	Puellarum morbis med.	73	Spirandi difficultati med.	35. 221	111. 172. 184. 203. 221. 262.		
Opuntia.	148	Pulmonum vitii.	43. 64. 222	Spiritus corroborans.	34. 110	Venerosi animalis morbis.	147	
Orbis Aegyptiacus.	269. hirsutus ib.	Pupillis expurgandis.	79	Spiritus difficultati med.	292	Veneri refrenanda.	125. repugnans.	
Oris balitum commendans.	162. 166.	Pumex.	47	Spinellus.	103	261. excitans & stimulan.	84. 138	
168. Impuritas ut tollatur.	67	Purgans.	138. 221	Spondos.	135. ejus vires, & spec. ibid.	157. 181. 205. 211. 212. 217.		
Organum musicum Lituanicum.	374	Purpura.	258	Spongia Bedeguaris.	138. Sylvestris	223. 246. 255. 292. 315. 321		
Orixa Orientalis.	150	Putredinem prohibens.	154	Rofa.	ibid.	Ventriculum roborans.	155. 157. 160.	
Orthopneosis med.	219. 151			Rogantia.	ibid.	189. 197. 210. 222. 226. 227		
Ostrum febricitans.	73	Quercus animal gignit.	57	Stalactitis var. spec.	50. 152	verdello.	43	
Ostracites.	79	marina.	234. 236	Statara Sinitica.	355	Vermes marini.	245. petrificati.	90
Osteocolla.	87	Quina.	192	Status articulatim juncta.	375. ex	Vermibus puerorum pellendis med.	68.	
Ostreæ in lapidem versa.	87			gypso.	348. Regis Norvagic.	380.		
Ostrearum var. spec.	255	R.		Vitrea.	362	Vertebra petrificata.	90	
Ova varia.	311	Radix China.	153	Stella marina.	245. arborescens. ib.	Vertigini med.	297	
Ovipara animalia.	312	Rangifer.	337	Stenomarga.	5	Vestes Gronlandica.	376	
Ovum Mulieris & ejus historia.	311	Rana piscatrix.	375	Stibium.	125	Vitea Africana.	178	
		Renum obstructionibus med.	70. 157.	Stomacho med.	42. 93. 162. 166. 184	Victoriam concilians.	68. 72. 77	
		174. 194. 211. 226. caliditati.		223. 226. 292		Vigilias excitans.	165	
P.		125. lapidibus.	314	Storea Indica.	365	Vipera.	261. petrificata.	90
Pagurus.	250. var. spec.	Respirandi difficultati med.	225	Serapius med.	262. 314	Virga aurea Virginiana.	153	
Pallekins lectuli in Coromand.	141	Retepora.	235	Streptoceros.	339	Virginum mamma ne crescant.	41	
Palpebrarum asperitati utile.	64	Rhabarbarum.	157. nobiles virtutes.	Sturio.	273	Virginianum allium.	151	
Palmarum var. spec.	164. saccifera.	158. 159		Stylus Rom. aneus.	353	Virgili Epitaphium.	162	
202. Indica.	218	Rhinoceros.	336	Styrax Calamita.	229	Vijum confortans.	106	
Tanús Brasiliensium.	366. in lapidem	Rhus Virginianum.	151	Subula Americanorum.	193	Vitis Canadensis.	153	
versus.	84	Rosa Hierichuntica.	ibid.	Succinum in aqua dulcibus.	33. 0-	Vitriolum.	24. 25. ejus species.	133
Tapequanhe.	158	Rosmarus.	289	riental.	ibid.	Vitrum viride.	362	
Papulus med.	111. 255	Rubinus.	103	Succus lapidescens.	6. Aegyptiacus.	Vitulus marinus.	289	
Papyrus.	139. Chiniticus.	Rubra tinctura.	225	229. Inspissatus.	222	Vivipara digitata.	317	
arundinibus Nili.	385	Rugis faciei tollendis med.	228	Sudorem moventia.	53. 152. 154.	Vleeribus malignis med.	54. 56. 192.	
Paradisifica avis.	294	Rusticus Norvagicus artificiosus.	371	160. 170		231. 241. 261. 273. Tibiarum.	196	
Paralyfi med.	225			Suffimenta opt.	178. 229	Vmbilicus marinus.	72. magnus.	73
Paropsides ex sparro subtili.	365	S.		Suffocationibus uteri med.	84	Vnicornu marinus.	282. ejus histo-	
Parturientibus med.	78. 198	Accharum unde conficitur.	141.	Suffusionibus delendû.	273	ria.	283. de Vnicornu judicium Au-	
Partum conservans.	99. retineri fa-	coquendi modus.	142. de Mam-	Suisbus med.	38	gustianorum med.	286. de Vnicornu	
ciens.	105. accelerans. ibid. faci-	bu.	145	Sulphur.	ejus usus.	27	terrestri historia.	287
litans.	344	Sagapenum.	221	Sumach.	151	Vniones.	108	
Passer niveus.	310	Sagittarum varia genera.	368. 369	Surditati med.	317	Vomitum ciens.	46. 185. 226	
Pavoribus puerorum arcendis.	319	Sal.	18. 19. 20. 21. 22	Suspiriosis.	165	Vox ut clara fiat.	197	
Pazo.	297	Salibacha.	167	Syderites quid.	121	Vranoscopus piscis.	271	
Pellinites lapis.	88	Sandaracha gummi.	29. 229	Syncope med.	110	Vrina cruenta sine noxa.	148	
Pelliten genus concharum.	255	Sanguinem sistens.	69. 73. 93. 106.	Syren Danica.	277. manus, costæ.	Vrinam moventia.	93. 142. 162. 174	
Pelloris vitii med.	221	189. 246. 344. purificans.	231.	276. 277		184. 194. 205. 211. 219. 242.		
Pediculus necandus inserviens.	197.	attrahens.	277	T.		248. 256		
221		Sanguis Draconis.	229	T. Abaxir.	141	Vena lacrymalis.	347. 362	
Penarium Chiniticum.	371	Sanitas ut incolumus sit.	104	Tacamabaca.	221	Vesinus laps.	73	
Penna marina.	235	Santerna.	128	Tanock.	215	Viero med.	157. 197.	
Pentacula.	362	Saphirus.	104	Talcum.	57. 130	Vterinis affectibus med.	100. 222	
Percarum lapis.	59	Sarcaparilla.	159	Tamarindorum fructus.	214	Vsti med.	249	
Perla.	109	Sardonix.	97	Tauarghent.	160	Vulva duritici med.	227	
Perniones emendans.	275	Saxa.	37. var. spec. ibid. Metallica.	Tellina.	256	Vulvam clausam aperiens.	139	
Perspicillum Polygonum.	364	130		Tele subtiles in Norvegia.	140	Vulneribus variis med.	167. 184. 204	
Pis saxæus.	82	Scachici ludi.	377	Templum Vener. incrustatum.	361	221. 223. 224. 225. 226. 228.		
Pestem prohibentia.	53. 54. 77. 78.	Scamonium.	229	Terra varia.	3. 4. 5. 6. & seqq.	229. 255		
184. 111		Schistum.	64	Terriculamenta arcens.	106	X.		
Phalangi Americani dentes.	244	Schola Fridericiburgensis aucta.	116	Testacea univalvia.	251. eorum spe-	X. Alapa.	157	
Phascolus Ind.	178. Peregrinus.	143		cies.	161	Xiphia.	270	
Phengites.	44	Scorpionis ictuum curatio.	142. 143.	Testudo.	316. var. spec.	Xyloaloe.	166. 168.	
Philtrea.	139. 154	264		Thermoscopium.	363	Y.		
Phoca.	289	Scorpio marinus.	267	Thunus.	271	Y. Ecotl.	205	
Phanicopteros.	309	Scoria var. spec.	132	Thymiamatis massa.	178	Y. Ivana.	313	
Phrenitidem mitigans.	106. 261	Scorzonera.	152	Tinctis puerorum med.	56	Yuca.	161	
Phriscu med.	110. 278. 314	Scyphus Rufficus.	371	Tinnitui aurium med.	335	Z.		
Pica alba.	293	Secundina pellens.	227. 321	Topan avis Indica.	293	Z. Abucio.	217	
Pila stagnalis.	139	Selenites.	56	Topazius.	106	Z. Zeilicium.	43	
Pili ut generentur.	314. 319. ut era-	Semina varia.	219	Tophus.	48	Zoophyti genus.	190	
diciuntur.	46. 221							

